HISTORIÆ DE ORTV, PROGRESSV, ET RVINA HÆRESEON HVIVS SÆCVLI

PARS ALTERA,

Auctore

FLORIMVNDO RÆMVNDO
Galliarum Regis in Curia Burdigalenſi Conſiliario.

E Gallica Lingua in Latinam conuerſa.

COLONIÆ
Apud Gerhardum Greuenbruch.
Anno MDC XIV.

Cum Gratia & Priuilegio Speciali S. Cæſar. Maieſtatis.

Digitized by Google

Digitized by Google

SERENISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO

VVOLFGANGO VVILHELMO

Comiti Palatino ad Rhenum, vtriusq; Bauariæ, Iuliæ, Cliuiæ, Montium Duci: Veldentiæ, Sponhæmiæ, Marchiæ, Rauenſpergi, & Morſæ Comiti: Domino in Rauenſtein, &c. Domino ſuo clementiſsimo.

SEreniſ. Princeps, Dum has Florimundi Ræmundi de ortu & progreſſu hæreſeon lucubrationes è Gallica lingua in Latinam transferri curo, commode accidit, vt Serenitas Veſtra coniugem ſuam Sereniſſimam ex Bauaria ad haſce regiones adduxerit. Cui tum abſoluto pri-

mo dicti Operis Tomo, eundem conſecrans, quaſi obuiam proceſſi. Non dubitabam enim heroinæ ex Bauarica domo oriundæ eum librum inſcribere, qui in confuſionem hæreſeon de earundem ortu, progreſſu & ruina ſcriptus erat; cum ſcirem, illam domum fere ſolam hæreſes exoſam, in Germania hac noſtra Catholicam fidem retinuiſſe. Interim vero, dum in Secundo edendo progredior, Serenitas Veſtra relicto errore priſtino, publice Catholicam Romanam fidem amplexa, Eccleſiæ Dei ſeſe filium obedientem demonſtrat. Quo quantum Catholici ſubditi, quantum vicini, quantum omnes denique boni gauiſi ſint, nouit ille qui ſcrutatur omnia. Ille porro Serenitati Veſtræ ſuam gratiam concedat, vt veritatis iam luce percepta, mentis pariter & corporis incolumitate perfruatur. Ego vero abſoluto iam toto Opere, quid agam potius; quam vt ſecundum Tomum inſcribam pientiſſimæ vxoris cui primum inſcripſeram, marito pientiſſimo? Sic namque ab authore coniuncti Tomi, hoc quoque nomine coniuncti, tanto gratiores pio Le-

ctori

ctori erunt, quanto gratior eſt cuiuis pio vtriusque Serenitatum Veſtrarum incolumitas: quam vt non conſeruare tantum, ſed augere indies Deus Opti. Maxim. velit, votis omnibus & ego & mecum boni omnes optant. Ipſo Exaltationis ſanctæ Crucis die, anno à Natiuitate Domini M DC XIV. Coloniæ Agrippinæ.

V. Serenitat.

Humilimus ac deuotus cliens

Gerardus Greuenbruch.

Digitized by Google

HAbes hic, beneuole Lector, Secundam quoq; Operis huius partem, quo Auctor eius omnium fere noſtri temporis Hæreſeon ortum, progreſſum, incrementa, decrementa ac ruinam explicauit. Vtinam vero quæ in Gallica lingua eſt, vel centeſimam partem vbertatis, elegantiæ, eruditionis ac vehementiæ potuiſſem aſſequi! Quod tamen vel à doctiſſimorum nemine, nedum à me præſtari poſſe, omnes qui librum illa lingua conſcriptum legerint, teſtabuntur. Ego quidem id præcipuè operam dedi, vt Auctoris ſenſum quantum poſſem, accurate exprimerem: quem ſi aliquando ſatis aſſequutus non ſum, veniam dabit mihi æquus Lector. Certè vt quam proximè accederem, vnice ſum enixus.

Ad ipſum Opus quod attinet: quid vtilius quæſo, quid gratius aut iucundius, quid magis neceſſarium excogitari poſſet? vtile quidem propter argumentum quod hic tractatur; vnicè eò ſpectans, vt ſublato quod Hæreſis ſibi obduxit velo, deteſtabile illud monſtrum in ſepulcro ſuo, ad quod vſque ab Auctore deducitur, nudum conſpiciatur. Iucundum vero; quod infinitis quaſi Catholicæ doctrinæ floribus conſperſum

ſit,

Digitized by Google

ſit, qui non poſſunt nõ gratiſsimũ religioſis animis odorem afflare. Sed & ipſa rerum varietas etiam faſtidioſi Lectoris animum aliquo modo recreabit. Videbis hic Veritatem, Fidem, Doctrinam tam dextre ac ſcite miſtas ac coniunctas, vt vniuſcuiuſque earum perfectio vel in minima parte ſit apparitura.

Hunc noſtrum Laborem, quem ſanè in Opere arduo ac difficillimo (expertus loquor) vertendo ſuſcepimus, vt grato animo accipias, Lector, rogo atque oro. Quod ſi quid alicubi aut in ſtylo aut in re vacillatum eſt, homines nos eſſe memineris, quibus proprium errare, labi. Interim his noſtris laboribus fruere, ac faue, ſimulque Vale.

APPRO-

APPROBATIO.

VT orbi Chriſtiano magis innoteſcat, quàm anguſtis locorum temporumve ſpatiis, natæ ſuperiore ſæculo hæreſes circumſcribantur; vtile erit, libros octo Florimundi Ræmundi de earundem ortu progreſſu & occaſu non minus eleganter quam fideliter in linguam Latinam è Gallica verſos, nec quippiam Catholicæ fidei contrarium docentes, lucem quamprimum aſpicere. Datum Coloniæ Agripp. die 16. Septemb. Anno 1614.

Henr. Francken Sierſtorpffius
SS. Theol. D. Gymnaſij Laurentiani Regens, Librorum Cenſor.

Digitized by Google

Flórimundi Ræmundi

DE ORTV, PRO-GRESSV ET RVINA HÆRESEON HVIVS Sæculi

HISTORIÆ

LIBER QVINTVS.

Argumentum.

In hoc libro Autor demonſtrat quomodo & quibus remediis magna Germaniæ pars ab hæreſis cogitatione fuerit præſeruata. Quomodo etiam Italia & Hiſpania eandem contagionem effugerint. Tum quomodo Carolus V. imperium abdicarit, & præter alia regna, Belgii regiones filio regendas commiſerit: & quam magnæ ac continuæ calamitates gliſcentem ibi hæreſin conſequutæ ſint. Quid Ferdinandus Imperator in religionis negocio egerit ac ſtatuerit. Quam frequentes religionum in Germania mutationes acciderint; ſubditis partim vi, partim vltro ad Principum ac Dominorum nutum ſeſe applicantibus. Multa denique tam ad Reipublicæ quam Religionis ſtatum pertinentia, & inprimis Hæreſos decrementa exponit.

Digitized by Google

INDEX CAPITVM
Libri Quinti.

CAPVT I.

I. *LVtheri hæreſi multi Catholici è ſomno quaſi excitantur.*
II. *Quinam ex ijs fuerint præcipui.*
III. *Admirabilis Dei erga Eccleſiam Prouidentia.*
IV. *Quomodo Sathanas ſpe ſua fruſtratus ſit.*
V. *Multi à Lutheranæ hæreſeos contagione præſeruantur.*

CAPVT II.

I. *Deus malo bonum opponit.*
II. *De Ignatio Loiola, Societatis Ieſu Auctore.*
III. *Is Romam profectus, multis ſuperatis difficultatibus, Societatis ſuæ confirmationem impetrat.*
IV. *Socios ad omnes Chriſti nomen profitentes populos dimittit.*
V. *Origo nominis Ieſuitarum.*
VI. *Ex eorum Societate omnis ambitio excluſa.*

CAPVT III.

I. *Ieſuitæ in Germaniam veniunt.*
II. *Romanorum Pontificum in ſalute hominum promouenda Prouidentia.*
III. *Quibus artibus Ieſuitæ iuuentutem imbuant, & informent.*
IV. *Magnus Societatis Ieſu Collegiorum in Germania numerus.*
V. *Nec non in Polonia & alijs locis.*
VI. *Societas Ieſu per vniuerſum Mundum diſperſa.*

CAPVT IV.

I. *Hæreſis non caput aut iugulum Eccleſiæ ſed ea tantum membra vbi minus periculi, inuaſit.*
II. *Italia ab hæreſi immunis.*
III. *Quibus contra eam remedijs vſa.*
IV. *Italia religionis & ſanctitatis mater Hæreticorum in eam calumniæ diluuntur.*
V. *Quanta pietate & deuotione, Romæ præſertim, ibi viuatur.*
VI. *Clementis VIII. Pontificis ſancti vita.*

Digitized by Google

CAPVT V.

I. *Caroli V. Imperatoris conſilia & conatus.*
II. *Oratio qua ad proceres Belgij vſus eſt.*
III. *Philippus II. paternas ditiones regendas capeſſit.*
IV. *Caroli V. Imperatoris ſeceſſus.*
V. *Eius religio & deuotio.*
VI. *Aliæ inſignes virtutes.*

CAPVT VI.

I. *Hiſpania tribus rebus ab hæreſi præſeruata.*
II. *Fraternitates religioſæ.*
III. *Cruciata: eius inſtitutio, ordo, & prouentus.*
IV. *Inquiſitio, & ad quid inſtituta.*
V. *Inquiſitio in Gallijs ob hæreticorum crudelitatem, eiuſq; neceſſitas.*
VI. *Inquiſitio Hiſpanica quæ crimina puniat. Pontius Leo cur condemnatus. Caſallo ante ſupplicium, ad Catholicam fidem conuerſus.*

CAPVT VII.

I. *Lutherani è Colloquio VVormatienſi turpiter diſcedunt.*
II. *Miraculum Auguſtæ Vindelicorum factum.*
III. *Maximilianus Ferdinando Imperatori ſuccedit.*
IV. *Proteſtantes de auxilijs contra Turcam ſollicitat, qui tergiuerſantur.*

CAPVT VIII.

I. *Pace inter Principes facta, calamo inter doctos dimicatur.*
II. *Quid Caluinus de Luthero ſenſerit & dixerit.*
III. *Faceta Narratio de quodam qui nullibi repertus eiusdem religionis ſocijs, ad Catholicam Eccleſiam redijt.*
IV. *Colloquium Naumburgenſe.*
V. *Brema religio mutata & Caluiniſmus ſenſim introductus.*

CAPVT IX.

I. *Lex in Germania, vt ſubditus Principis religionem ſequatur.*
II. *Beza Caluini iuſſu ad Comitem Palatinum proficiſcitur, & fictam de Cœna Domini confeſſionem edit.*
III. *Comes Palatinus abdicato Lutheraniſmo Caluiniſmum amplectitur.*
IV. *Eius filius & ſucceſſor Ludouicus, Caluiniſmo profligato, Lutheraniſmum reducit.*
V. *Iohannes Caſimirus Adminiſtrator & tutor Friderici, patrus in Electoratu ſucceſſoris, Lutheranis eiectis, Caluiniſticam religionem reſtituit.*
VI. *Scholares Lutheraniſmo addicti, diſcedunt,*

Capvt X.

I. *Lutherani multorum librorum ſcriptores.*
II. *Conuentus & Colloquia religionis ergo vbi & quando celebrata.*
III. *Bucerus Zuinglianiſmo nuncium remittit.*
IV. *Conuentus Ratiſbonenſis.*
V. *Colloquium Maulbrunnenſe, in quo Vbiquitatem Brentius defendit.*
VI. *Colloquium Mompelicardenſe.*

Capvt XI.

I. *Dux VVirtembergicus nouam Fidei formulam conſcribi iubet.*
II. *Eius auctor Iacobus Andreæ, vulgo* Schmidlein.
III. *Eam circumfert, ab alijs receptam, ab alijs exploſam.*
IV. *Auguſtus Saxoniæ Elector Concordiæ librum approbat: quem Iacobus Andreæ Conſtantinopolim ad Patriarcham mittit.*
V. *Iacobus Andreæ Lutheri filio Medico comitatus, VVitembergam proficiſcitur, in magnum ibi periculum coniectus.*
VI. *Concordiæ liber ab Auguſto Saxoniæ Electore receptus, à Chriſtiano eius filio Caluiniſmum amplexo, reprobatur.*
VII. *Mortuo Chriſtiano, Caluiniſmus è Saxonia proſcribitur, & Lutheraniſmus rurſum ſtabilitur.*
VIII. *Caluiniſtæ Saxonia eijciuntur. Aquiſgrani religio mutatur.*

Capvt XII.

I. *Argumentum huius capitis, quod eſt de diuerſis Lutheranorum Ceremonijs.*
II. *Lutherus complures Catholicæ Eccleſiæ ceremonias retinuit.*
III. *Lutheranorum templa eandem fere ſpeciem & apparatum habent quem Catholicorum.*
IV. *Apud Lutheranos Epiſcoporum & ſacerdotum nomina mutata.*
V. *Interimiſtæ quibus ritibus Miſſam celebrent.*
VI. *Lutheranorum quidam ſacræ hoſtiæ eleuationem admittere voluerunt.*
VII. *Eodem fere veſtitu & ornatu Miſſam celebrant.*
VIII. *Quomodo cœnam diſtribuant.*
IX. *Forma miſſæ quæ ab Auguſtanæ Confeſſioni addictis celebratur.*
X. *Modus Communicandi & Confitendi apud eoſdem.*
XI. *Elegans ceremonia in oppido quodam Marchionatus Brandeburgici, præſente Galliarum regis Legato, vſurpata.*
XII. *Lutherani dies feſtos, veteres Baptiſmi & Matrimonij ceremonias obſeruant, & à cibis prohibitis abſtinent.*
XIII. *De communi templorum vbi Lutherani rerum potiuntur vſu.*
XIV. *Lutherani Miniſtri, quos* Pfarrherren *&* Helffer *appellant, veſtitu à laicis diuerſo vtuntur; & profanum Caluiniſtarum habitum damnant.*

Digitized by Google

Capvt XIII.

I. *Iniuriam facere eos Germania qui totam Lutheranam appellant.*

II. *Ex ea reliqua hæreſes & ſecta proſcripta.*

III. *Impoſtura Caluiniſtarum, Germaniam à ſuis partibus ſtare affirmantium.*

IV. *Reipublica & Statuum in Germania diuiſio.*

V. *Mos ſeu lex, de ſubditis in religione continendis.*

Capvt XIV.

I. *Archiepiſcopi Colonienſis in Germania auctoritas & vires.*

II. *Truchſeſius Agnetem Mansfeldenſem deperit.*

III. *Eorum amores diuulgantur.*

IV. *Femina cauſa religionem deſerit.*

V. *A Gregorio XIII. PP. excommunicatus & depoſitus, Archiepiſcopatum armis recuperare tentat.*

VI. *In eius locum nouus Archiepiſcopus è Bauarorum Principum familia ſurrogatur.*

FLORIMVNDI RÆMVNDI
De
Ortu, progreſſu & ruina Hæreſeon huius ſæculi.

HISTORIÆ
LIBER V.

QVINAM PRIMI HÆRESEOS & hæreticorum conatibus ſeſe oppoſuerint.

Caput Primum.

I. *Lutheri hæreſi multi Catholici è ſomno quaſi excitantur.*
II. *Quinam ex iis fuerint præcipui.*
III *Admirabilis Dei erga Eccleſiam Prouidentia.*
IV. *Quomodo Sathanas ſpe ſua fruſtratus ſit.*
V. *Multi à Lutheranæ hæreſeos contagione præſeruantur.*

I. *Catholici à Luthero è ſomno excitantur.*

OMNES illi diuinæ iuſtitiæ aduerſus Prælatorum quorundam hypocriſin & ſecordiam ac populi impietatem exſequutores; omnes, inquam, Lutherani, Zuingliani, Anabaptiſtæ, Schvvenckfeldiani & ceteri id genus ſectarij, à quibus tot populos ſeductos, & Chriſtianitatem pæne euerſam, in ſuperioribus libris vidimus, quamuis extrema omnia conati eſſent, tandem tamen ab Eccleſia, contra quam ne inferorum quidem portæ præualebunt, repulſi ac victi diſceſſerunt, & ruinas ab ſe factas, quamtum fieri potuit, reſtauratas viderunt. Vt namque cœlum numquam ita vaporibus ac nubibus tegitur quin ſplendor eius alicunde ſe oſtendat: ſic tot præclara Eccleſiæ lumina fanaticorum ingeniorum opinionibus & commẽtis ita obſcurari non potuerunt, quin ijs etiam in locis vbi tenebricoſa regnabat hæreſis, radijs ſuis alios percellerent, alios à diuerticulis ad rectam ſe-

mitam

mitam reducerent, alios denique languenteis recrearent. Quumque res eo iam pæne rediiſſet, vt victrici hæreſi Eccleſia, ſola humilitate armata, ſuccubitura videretur; plures tanquam claſſico è profundo ſomnio exciti, ei auxilio accurrerunt, contra Lutherum, Carolſtadium, Melanchthonem, Muncerũ, Zuinglium, & alios ad Eccleſiæ perniciem natos homines, acerrima ſuſcepta dimicatione, vocatiſque in ſubſidium Cyprianis, Irenæis, Tertullianis, Hieronymis, Auguſtinis: quorum copijs nouorum Euangeliſtarum manipulos ita profligarunt, vt magna Germaniæ pars ſalutem eis ſuam debeat. Et profecto fruſtra diabolus ei ſe opponit, quod in cœlo eſt decretum.

Inter hos præcipui atque æterna memoria digni ſunt, Thomas de Vio Cardinalis Caietanus, Hoſius, Polus, Gropperus eadem dignitate conſpicui, Georgius Saxoniæ Princeps, Ioannes Eccius Canonicus Ingolſtadienſis, Hieronymus Emſerus, Ambroſius Catharinus, Marinus Carraciolus, Cancellarius Badenſis, Ioannes Fiſcherus, Iodocus Clichthoueus, Ioannes Dietenbergerus, Ioannes Cochlæus, & alij tam virtute quam doctrina præſtantiſſimi viri, quos ſupra in primis ordinibus velut anteſignanos vidiſti, & infra quoque videbis. Et quemadmodum Deus hominum conatus quantũuis exiguos adiuuat; ſic etiam eorum laboribus qui antiquæ cõſeruandæ pietati & profligandis quæ totam Chriſtianam Rempublicam peſſundaturæ videbantur, nouitatibus, incubuerunt, mirum in modum benedixit. Vtrum literatiſſimum Eraſmum in illorum numero ponere debeam, dubius animi hæreo, vt qui in Catholica fide aliquo modo vacillarit. Nam etſi acrem omnium Sectariorum inimicum fuiſſe conſtat; plerique tamen ipſius auctoritate ad errores ſuos defendendos abuſi ſunt. Sic Antitrinitarij in libro quodam ad Hungariæ Regem, cum Serueto ipſorum Propheta eum ſenſiſſe aſſerunt; & Picardi ſuarum eum partium faciunt, vt in Laſſiſij Apologia legere eſt, eo fortè quod Apocalypſin è Canonicorum librorum numero reiecerit, & teſtimonium illud quod D. Ioannes in prima ſua Epiſtola SS. Trinitati reddit, expunxerit. Illud quidem certum eſt, in pleriſque eum ſcriptis Eccleſiaſticos Satyrice inceſſere, ſic, vt vſque ad annum MDXXIX. Lutheri rebellioni fauiſſe videatur. Vnde Prouerbium illud, cuius primo libro memini, Aut Eraſmus Lutherizat, aut Lutherus Eraſmizat. Ab Eccleſiæ tamen vnione numquam ſe plane ſeparauit; ac tandem re ipſa oſtendit, contra priuatorum quorundam vitia, non vero contra Eccleſiam aut ipſius dignitatem à ſe, quamuis ſcientiæ perſuaſione, modeſtiæ limites aliquantum tranſgreſſo, calamum fuiſſe ſtrictum. Scite Scaliger, Magnus, inquit, futurus erat Eraſmus, ſi minor eſſe voluiſſet. E quo (vt Manlius è Melanch-

II. Qui inter hos præcipui.

Vid. Natal. Marian. Victor & Ruar. Cenomanum.

thone

thone auditum ſcribit) quum poſt Imperatoris coronationem Saxoniæ Dux Fridericus quæſijſſet, quid miſer ille ſuus monachus (Lutherum intelligens) commiſiſſet, vt omnium ferè odia experiretur, reſpondiſſe aiunt: Id vnum, quod Papæ coronam, & mitras Epiſcopis detrahere, ac Monachis ceteriſque Eccleſiaſticis ollam euertere conaretur. Verum vtvt ſit, Eraſmus certè longe aliter poſtea de Luthero ſenſit, quem peſſimi & infelicis Schiſmatis auctorem eſſe aperte profitebatur. Quia vero non ea qua par erat prudentia & animi moderatione vſus eſt, apud multos præſtantiſſimos ſcriptores nomen ipſius infamiæ quadam nota aſperſum videmus.

Sic faciem paruus næuus defœdat honeſtam.

Eraſmus Baſilea diſcedit. Illud tamen fatendum eſt, ipſius exemplo & auctoritate multos fuiſſe cohibitos quominus Lutheri & Zuinglij hæreſes ſequerentur, quum viderent eum huius præcipuè ſomniatoris, & Achatis ipſius Oecolampadij odio, Baſilea Friburgum, quæ ciuitas ſemper in Eccleſiæ obedientia permanſerat, commigraſſe. Dolendum ſane eſt, morte præuentum nec Retractationum libros, nec ſcripta ſua contra Bucerum, quem capitaliter oderat, ædere potuiſſe, quamuis vt id faceret à Thoma Moro ſæpius fuerit admonitus. Sed audi eius proteſtationem omnium oculis expoſitam, qua Lutheranæ hæreſeos maculam totam abſtergit. Ego, in-
" quit, Ieſum Chriſtum cognoſco, Lutherum non cognoſco, ſed Eccleſiam
" agnoſco. Illud pro certo habe, quiſquis es, Lector, quidquid Romanæ Se-
" di aduerſatur, Eraſmi non eſſe. Ipſe quidem in ſcriptis ſuis paſſim quam ſæpe Lutherum inſectatur! per ludibrium eum rogans vtrum Chriſtus eſſet; & à quo poteſtatem illam ſacros libros ita truncandi acceperit. Magnum hunc virum Lutherani in ſuorum numero ponunt, Zuingliani viciſſim ſuum eſſe contendunt. Vtrique falſo. Audiamus, quæſo, quid ipſe in epiſtola ad Heluetios, contra libellum falſo inſcriptum, *Doctiſſimi Eraſmi Roterodami, & Martini Lutheri opinio de Cœna Domini*, de ſe proteſtetur. Ego, in-
Eraſmi proteſtatio quit, neſcio vtrum in libro illo plus fatuitatis aut malitiæ ſit. Sed ne vlla
" ſub nominis mei vmbra anima ſeducatur, illud coram toto Mundo prote-
" ſtor, non recuſare me quin princeps hæreticorum habear, ſi in omnibus meis
" ſcriptis, quorum plura ædidi, vnum verbum reperiatur, quo euinci poſſit,
" me de Euchariſtiæ Sacramento aliter ſentire quam Eccleſia Catholica
" hactenus ſenſerit: ſimulque coram DEO proteſtor, me à fide vniuer-
" ſalis Eccleſiæ numquam deflexiſſe. Si quid alijs reuelatum eſt, ipſi viderint.
" Idem ad Melanchthonem ſcribens. Quis hos, inquit, poſſit reprimere,

qui ne-

qui neque ſummo Pontifici, nec Principi, nec magiſtratui, nec ſuo ij ſorum Luthero dicto ſunt audientes? Euangelio aiunt ſe credere ſed ipſi volunt eſſe interpretes. Et tolerari fortaſſe hoc poſſet, ſi vt ab antiquitate ſeſe ſepararunt, ſic in nouitatibus ſuis concordes eſſent. Hæc de Eraſmo eam ob cauſſam hic repetenda exiſtimaui, quod rari & Sæculo ſuo primarij viri memoriam & exiſtimationem à quibuſdam traduci animaduerterim, quamuis nec Lutheranus ille, multominus è ſacramentariorum numero vmquam fuerit. Vt vero initio D Semper-virginis honori non æquus admodum exiſtimatus fuit; ita poſtea ſingulari eam deuotione coluit, facto Lauretanæ Virgini voto, hymniſque ac canticis in eius laudem compoſitis, vt & Liturgia, ab Archiepiſcopo Veſontino approbata, & ſermone in eius laudem valde eleganti. Verſibus etiam idem Geneuetam, Pariſienſium Diuam tutelarem celebrauit, cuius interceſſione à febri fuerat liberatus. Beza illuſtrium hominum, eorum præſertim qui de hæreſi bene ſenſerant, effigies & elogia ſcribere aggreſſus, fatetur quum in Eraſmi incidiſſet effigiem, de tabula manum tollere voluiſſe, eo quod ille ſuperſtitiones ridere contentus, religionem apertè profeſſus non eſſet, ſed malæ cauſſæ defenſionem ſuſcipere maluiſſet.

Vid. F... tan & ſol ſeu n in Aſ p rat. Ca nſi. in Mar.

Vide Bezæ Icones.

III. *Dei prouidentia erga Eccleſiam.*

Magna ſemper ac præcipue hoc tempore fuit Dei erga Eccleſiam ſuam prouidentia; maior etiam bonitas. Quum enim illa à præcipitio iam parum abeſſet, ecce is qui hominum iudicia plerumque fallit, miſericordia motus auxiliatrices ei manus porrigit, & non multo poſt priſtinum vigorem reddit. Et ſicut Deus malum numquam permittit, niſi vt bonum inde eliciat: ſic hac Lutheri rebellione plures ille in obedientia confirmauit & loco paucorum hominum, locis infinitas & multitudine innumerabiles populos ad Eccleſiam ſuam aggregauit: fugatis quæ tum in multis Eccleſiæ officiarijs craſſæ admodum erant, ignorantiæ tenebris, artium ac ſcientiarum lumen reduxit, adeo vt ipſi iam cœli ad inſpicienda eorum mirabilia aperti videantur, ac vere dicere poſſimus, per eos qui mortem nobis machinabantur, vitam nobis redditam. Et ſicut olim niſi Arrius & Neſtorius exſtitiſſent, nunquam S. Incarnationis myſteria tam clare fuiſſent explicata: ſic niſi Lutherus prodijſſet, plures articuli, ac præcipue qui eſt de auguſtiſſimo altaris Sacramento, tenebris adhuc inuoluti eſſent, quæ iam ita diſpulſæ ſunt, vt detracto velo, ipſa caro nuda, vt ſic dicam, appareat. Iam Eccleſiæ Catholicæ pulcritudo in ſummo conſiſtit faſtigio, nec vllam in doctrina vmbram de ſe iacit, non plus quam ſol in Zenith conſtitutus, in vrbe Siene Omnes Catholicæ Fi-

dei articuli ita iam explanati ſunt, vt ſi diabolus vel criſtam vel caudam paullulum vmquam mouere cœperit, ſemper in ſtupendis noſtri ſæculi ſcriptis illud ſemen reperturus ſit quod caput ei ſit contriturum.

IV. Diabolus ipſe ſua fruſtratus. Sicut ex malis moribus bonæ naſcuntur leges; ſic hæreſibus Catholicæ veritatis dogmata ſtabiliuntur, dogmata æterna, & ſuper æterno principio fundata. Antiquus ille hoſtis religionem Chriſtianam funditus delere cogitabat ſed toto errauit cœlo, tot noui Mundi populis ad eam adiunctis. Et quemadmodum Syracuſis aer nunquam ita nebuloſus eſſe fertur quin ſolis radij ſemel aut iterum videantur: ſic Eccleſia Catholica fruſtra tenebrarum Principe eiusque ſatellite Luthero ſe ſe interponentibus, agnatæ ſibi & natiuæ claritatis radios quà late patet mundus, de ſe ſpargere numquam ceſſauit. Et ſicut aurum igni mollitur, non frangitur; purgatur, non conſumitur, vti nec vſu: ſic Eccleſia ex omnibus illis perſequutionibus & hæreſeon incendijs multo pulcrior emerſit, quã temporis ei affricuerat longinquitas, deterſa rubigine. Iam diabolus totam Germaniam reti ſuo incluſam habere ſe putabat; ſed eo rupto, maior pars euaſit.

V. Hæreſis contagi nem quomodo multi vitarint. Horum aliqui piſcem quem Glanum Latini vocant, imitati ſunt. vt enim hic hamo inuerſo admorſo & cibo deguſtato, ſaluus abit: ſic illi extremis labris percepto Lutheranæ doctrinæ guſtu, vbi ſub ea nihil niſi meram quidquid lubet faciendi licentiam, & earum rerum quæ tot iam ſæculis in honore fuerunt, contemtum latere deprehenderunt, ab ea abſtinendum ſibi rati, quamprimum refugerunt. Alij deuoratis eſca & hamo, Scolopendræ exemplo, omnia interanea quoque euomuerunt donec hamum egeſſiſſent; ij ſcilicet qui pro ſalutis via perditionis ſemitam ingreſſos ſe, adeoque iam ad præcipitium perueniſſe animaduertentes, tandem errore agnito & abiecto, ad mentem & Catholicæ Eccleſiæ vnitatem redierunt. Soli fere illi quorum Deus venter eſt, quique forte feminam aliquam miſeram inceſtarunt, firmiter apoſtaſiæ adhæreſcunt, fæx hominum & opprobrium Mundi.

VI. Hæreſis in Germania paullatim perit. Germaniam quidam totam Lutheranam appellant. Quam recte, infra dicetur. Vt enim in præcedentibus libris Hæreſeos in ea ortum & mirabiles, velut nobiliſſimam & ampliſſimam prouinciam in triumphum ducentis, progreſſus oſtendimus; ſic in ſequentibus eiusdem decrementa ac ruinam, quæ ſenſim appropinquat, exponemus. Nam veluti torrens momento temporis excreſcit, & alueo egreſſus, impetu ſuo obuia quæque abripit, paullatim dein ſubſidet, & areſcentibus aquis alueum fere ſiccum relinquit: ſic hæreſis poſtquam ad ſummum peruenit faſtigium,

paullatim

Digitized by Google

paullatim iam deſcendere & ad interitum vergere incipit; ſic vt non ſolum ſperare, ſed certo ſtatuere debeamus, Catholicam Eccleſiam, *veterem illam & glorioſam Bellatricem*, vti alibi à nobis appellatur, plenas de hoſtibus ſuis victorias tandem reportaturam, adeoque multo maiores vires poſt aſſultum hunc recollecturam. Quod ſi quæ reſtant adhuc reliquiæ, commiſeremur potius quam metuamus. Ipſi Lutherani inſtantem ſuæ doctrinæ interitum hariolantur, ac præcipue is qui Lutheraniſmi Reſtaurator voluit appellari. Sed videamus iam cœlitus miſſa ad deſtruendam hæreſin auxilia.

ORIGO SOCIETATIS IESV, firmiſſimi contra hæreſes valli.

Caput Secundum.

ARGVMENTVM.

I. *Deus malo bonum opponit.*
II. *De Ignatio Loiola, Societatis Ieſu Auctore.*
III. *Is Romam profectus, multis ſuperatis difficultatibus, Societatis ſuæ confirmationem impetrat.*
IV. *Socios ad omnes Chriſti nomen profitentes populos dimittit.*
V. *Origo nominis Ieſuitarum.*
VI. *Ex eorum Societate omnis ambitio excluſa.*

QVEMADMODVM Natura communis hominum parens, & cui etiam minima vitæ noſtræ momenta curæ ſunt, ſerpentes è cauernis ſuis, vbi hyemis aſperitas mille nodis contortuplicatos eos continuit, ante prorepere non patitur quã fraxinus eis inimiciſſima florere incipiat, vt contra venenatos morſus antidotum inde nobis parare queamus; nec prius eiuſdem arboris florem decutit quã illi iam in latibula ſua ſe abſconderint: ſic Naturæ auctor, & Pater communis, nihil magis quam hominum ſalutem deſiderans, numquam ab infernali ſede hæreſin ad inficiendam terram erumpere permiſit, quin eodem tempore ſalubrem aliquam plantam produxerit, cuius ſucco contra peſtiferum eius venenum vti ac præſeruare nos poſſimus. Sed apertius, & ſine metaphora loquamur. In eo admirabilis Dei prouidentia *I. Deus malo bonum oppo nit.*

 elucet,

elucet,quod quanto hæreſes magis inualuerunt,tanto fortiores Antagoniſtas excitauit. Contra Albigenſes,quorum reliquiæ adhuc extant, Deus beatum illud par S Dominicum & S. Franciſcum miſit, vtrumque magnum magnæ religioſæ familiæ conditorem,quorum ope & ægrotæ animæ ſanarentur, & ceteræ à contagione præſeruarentur. Certe omnes auctores vnanimi conſenſu prodiderunt,à duobus hisChriſtianitatem ab interitu vindicatam. Deus aiunt,voluit,vt ſub Innocentio innocens naſceretur,qui ſponſæ ſuæ innocentiam defenderet. Et alius qui ab illorum æuo non procul abſuit, ac ipſe nihil aut parum religionis habuit, Niſi Chriſtiana religio,inquit,à S. Franciſco aut S. Dominico in priſtinam integritatem fuiſſet reſtituta,iamdudum plane eſſet exſtincta. Hi enim duo paupertate & vitæ Ieſu Chriſti imitatione,eam cordibus hominum rurſus inſculpſerunt,in quibus omnino fuerat oblitterata. Duo hi pauperes Innocentio Pontifici in viſione quadam apparuerunt, D. Ioannis Lateranenſis Eccleſiam, quam in ſomnio ille ad ruinam inclinatam viderat, manibus ſuis ſuſtentantem.

Sic eo tempore quo Manichæorum & Pelagianorum hæreſis Mundum tenebris inuoluit,à Deo præclara illa Eccleſia lumina accenſa ſunt, S Ambroſius & S. Auguſtinus, qui errantibus facem prælucerent, & Eccleſiam perpetuo lumine illuſtrarent. Sic idem B. Cyrillum Neſtorio, B Hieronymum Iouiniano, S. Athanaſium, S. Baſilium, vtrumque Gregorium,in Oriente;in Occidente S. Syluestrum,S. Martinum,S. Hilarium Arrio eiusque ſectatoribus, qui magnum Regum, Principum & Epiſcoporum partem laqueis ſuis irretierant,oppoſuit. Hi cœlitus tum miſſi Aeſculapij languenti atque adeo animam agenti Catholicæ Eccleſiæ ſalutare pharmacum propinarunt, ac ſalutem reſtituerunt. Eodem plane modo eo tempore quo Lutherus abiecto cucullo, non ſe tantum, ſed alios quoque contra Eccleſiam armauit; Deus militarem hominem excitauit, qui depoſito ſago, religioſum habitum aſſumeret. Hic ille eſt quem ſub nominis IESV vexillo Deus obſeſſæ ſuæ ciuitati in ſubſidium miſit,vt eam non ſolum ab inſidijs & ſtrategematis hoſtium contraque eorumdem aſſultus defenderet, verumetiam in hoſtes vltro irrueret, machinas eorum corrumperet, propugnacula deijceret,cuniculos euerteret, hoſtibuſque depulſis profugos intra muros Eccleſiæ ab eis deſertos reduceret, & ex perſequutoribus defenſores, ex hoſtibus ciues redderet.

Hoc feliciter præſtitit Ignatius Loiola, tam nobilis & validi exercitus, qui per totum terrarum orbem in manipulos diſperſus, ſub IESV

nomi-

nominis vexillo hæreſi continuum bellum facit, & Chriſtianum nomen ad extremos vſque terræ limites profert, dux & primus imperator. Anno M D X V I I. Lutherus D. Petri Sedi & Vicario nefarium bellum indixit: eodem anno Ignatius S. Petrum tamquam patronum præcipue venerari cœpit. Ille D. Petri Vicarium inuidiæ ſuæ atramento fœdum in modum deformabat; hic eximio carmine ſeu cantico diuinas eius laudes exornabat: quod quidem Ignatij primum omnium fuit opus: Eſt hoc diuinæ tam ſapientiæ quam omnipotentiæ non vulgare opus, quod in hac immenſa mundi familia inimicas ſibique mutuo infenſas creaturas naſci vult, ita tamen, vt ſi opus, ab vna contra alteram remedium petatur ad hominis vtilitatem, & diuinæ gloriæ manifeſtationem. Sic videmus Lutheranorum factionem & nominis Ieſu ſocietatem vno fere eodemque tempore exſtitiſſe, finibus plane contrarijs: illos ad euaſtandam; hanc ad defendendam & amplificandam Eccleſiam. Et vtrique in vna quidem, ſed contrarijs plane radicibus prognati familia, fructus etiam plane diuerſos ac contrarios pepererunt. Societatem illam quis non dicet auxiliarem eſſe manum è cœlo contra nouum Senacherib ſummiſſam? quam etiam firmiter ſperandum eſt non prius defecturam quam omnes hæreſes ſint exſtinctæ. Diuinitus ad hoc miſſa eſt hæc Societas, vt Mundo felicitatem, Eccleſiæ ſalutem, ſibi gloriam pareret & adferret. Sed primam eius originem inſpiciamus, initio, vt omnia, exiguam, ſed quæ paucis annis per totum ferè terrarum orbem diffuſa eſt, & ſua magnitudine (quod abſque iniuria ceterarum dictum velim, vt quæ & ipſæ ſuum quoddam fatum & tempus habuerunt, atque etiam honorabilem ſuum quæque tenent locum) omnes religioſorum familias ſiue Ordines qui vmquam in Chriſtianitate fuerunt, ſuperauit.

V. *Ignatij Loiolæ Natiuitas mores, &c.*

Ignatius Loiola, Societatis huius auctor atque inſtitutor, nobili loco natus eſt in ea Hiſpaniæ ſeu Cantabriæ parte quæ Guipuſcoa vulgo vel Prouincia dicitur. Puerili ætate transacta, in aulam Ferdinandi Regis à parentibus miſſus, ſic inter delicias huius Mundi verſatus eſt, vt omnium quæ ætas illa & vitæ conſuetudo fert, vitiorum impetum fortiter perferret, neq; vel transuerſum vnguem abripi ſe pateretur, in omnibus certiſſimas innatæ virtutis & pietatis notas præ ſe ferens, vt iam tum magnum quid & ſingulare promittere videretur. Solet enim Deus eos quorum opera ad rem quampiam inſignem vſurus eſt, mature diuina ſua gratia illuſtrare, & deinde per omnem vitam deducere ac comitari. Et in hac quidem ſchola non effeminatus aulicus, ſed fortis miles euaſit; cuius virtutis ſpecimen mox ædidit. Vix enim per ætatem armis ferendis

idoneus, Pompeiopolim à Gallis obſeſſam fortiſſimè propugnauit, ſuoque exemplo ceteros militiæ præfectos iam deditionem facere cogitantes, ad fortiter ſuſtinendam impreſſionem animauit, donec ænea pila crus eius dextrum confregit.

Ignatio proſtrato, reliqui eius caſu perterriti tanto faciliusad deditionem faciendam ſunt inducti. Galli vero Ignatium humaniter habitum, non multo poſt ad ſuos dimiſerunt. Interea quum in lecto integrum ferè annum iaceret, eſſetque in profanis libris legendis multum temporis ad doloris obliuionem collocare ſolitus, iuſſit ſibi aliquem eiuſmodi librum dari cuius lectione tempus falleret. Quum alij ad manum non eſſent, puer boni cuiusdam Angeli inſtinctu duos ei porrigit, quorum alter Chriſti Saluatoris, alter Sanctorum vitas continebat. His ille legendis, Dei in creaturis admirabilia opera, quæ mira quadam varietate ibi depicta videntur, contemplatus, & eorum qui Mundi vanitatibus dediti, perpetuis curarum fluctibus agitantur, infelicitatem conſiderans, vitam commutare, & relicto ſeculo, cœlo ſe deuouere conſtituit. Ex quo apparet, breuem calamitatem nonnunquam perpetuæ cuidam felicitati viam ſternere aditumque aperire. Simili inſpiratione duo Imperatoris Theodoſij Nobiles aulici, S. Antonij vitam legendo, è Mundi militibus, Ieſu Chriſti milites facti ſunt, & relicta aula, in ſolitudinem, vt liberius Deo eiusque cultui vacare poſſent, ſe contulerunt. Ignatius ſancta hac inſpiratione quam libri illius lectio pepererat, diu noctuque agitatus, quamprimum è vulnere conualuit, Mundi iam pertæſus, quem tamen vixdum XXV. annos tantum natus ſalutauerat, amicos inuiſendi prætextu, de domo & cognatione ſua, adeoque de ſeipſo egreſſus eſt, & rectà Montem Serratum, aptiſſimum deuotioni & miraculis valdè celebrem locum, profectus, dimiſſis in itinere duobus famulis, ne quem vitæ ſuæ auſteræ præter Deum haberet teſtem. E via mendicum pannoſumq; hominem adit, ſuas veſtes ſibi detractas illi dono dat, ipſe vero optato illo ſuo veſtitu, quem ante ſibi parauerat, induitur, gladium vero & pugionem ante aram beatiſſimæ Virginis appendi iubet; deinde noctem illam ante aram procumbens, inſomnem traducit. Sic nouus Ieſu Chriſti miles cilicio indutus, cineribus conſperſus, ieiunijs & vigilijs confectus ad religioſam peregrinationem ſe præparabat, Dei opem aſſiduè implorans, interea dum furioſus Lutherus cum Mænade ſua Orgia & Bacchanalia celebrat. Ex Hiſpania Ignatius in Italiam profectus eſt, ſtipem mendicans, & pane & aqua vitam tolerans, & ſub dio ferè humi cubans: ſicque Romam tandem peruenit, ſacra vrbis loca obiuit,

Ignatij conuerſio.

bene-

benedictionemque ſummi Pontificis reuerenter accepit. Inde capto iam ante Hieroſolymas nauigandi, ſanctumque Saluatoris ſepulcrum viſitandi conſilio, Venetias venit: vbi dum moraretur, nauigandi commoditatem exſpectans, in platea nudus quidem veſtibus & algens, ſed precioſiſſimis virtutibus ornatus, & ardentiſſimo Dei amore flagrans, noctes agebat. Sed ex Senatorio ordine quidam Marcus Antonius Triuiſanus nomine, ad Ducalem poſtea dignitatem euectus, noctu domi ſuæ quum eſſet, excitari ſe repente huiuſmodi vocibus ſenſit: Tune ferre potes, vt mollibus veſtitus domi tuæ ſis, & ſeruus meus ſeminudus in porticu iaceat? tu in lecto precioſo ſuauiter dormias, ille dura cubet humo? Viſione hac ſtupefactus ſurgit ſtatim Senator, & per incerta vagatus, tandem Ignatium cubantem offendit, frigore pæne enectum domum perducit, & liberaliter tractat.

Venetijs Ignatius in Palæſtinam ſiue Terram ſanctam nauigauit, cum propoſito totius ibi vitæ ſuæ curſum exigendi, & peregrinorum qui eo ex omnibus Mundi partibus religionis ergo confluunt, ſeruitij immoriendi. Sed quemadmodum boni odores etiam è laceris centonibus ſpirant: ſic Franciſcanorum præfectus, pulcram & ſanctam quandam animam ſub tenui illo corpuſculo, & vili habitu latentem facilè deprehendit. Animaduerſa ergo in tam iuuenili ætate matura quadam & ſenili prudentia, tum præcipue inſigni quadam pietate & numinis reuerentia, Ignatio ſuaſit vt in Hiſpaniam reuerteretur, animumque bonis diſcendis litteris applicaret, quarum imperitiam aiebat viui eſſe hominis ſepulturam. Et ſicut aliàs diuinæ illæ inſpirationes conſilia & actiones noſtras ad ea dirigunt, quæ ad Dei honorem noſtramque ſalutem promouendam pertinent; ſic huic conſilio locum dans Ignatius, in patriam eſt reuerſus, ac litterarū ſtudijs ſeſe dedidit, breuiq; inde magna ſibi ad Philoſophiæ cognitionem adiumenta comparauit. Caput vero omnium ipſius exercitationum erat pietas & religio, quam vnà cum ſtudiorum ſocijs numquam intermittebat. Sed vt vmbra corpus, ita inuidia virtutem comitari ſolet. Et innocentia ſuos quoque perſequutores habet. Vix innoteſcere cœperat Ignatius: quum ecce diaboli, magnum hunc ſuis conatibus aduerſarium fore iam tum ſubodorantis, inſtinctu ab inimicis ad Inquiſitionem tanquam hæreſeos ſuſpectus defertur. Id crimen etiam tanto magis credibile videbatur, quanto atrocius paſſim per Lutherum tum introducta exſultabat hæreſis, ac quanto

maior

maior hominum numerus ad Ignatium accurrebat. Verum auditus atque examinatus, innocentiam ſuam Inquiſitoribus facilè probauit, ab ijſdem ſtatim abſolutus Nolo hic omnia diuino huic viro obiecta incommoda recenſere, quibus ille coactus ex Hiſpania in Galliam venit,& ad Pariſienſem Academiam Anno MDXXVIII.ſe contulit. In hac omnia litterarum ac Philoſophiæ exercitia feliciter tractauit, Theologiam in primis,cui totum ſe dedicarat.

Septem illis annis quibus Lutetiæ operam dedit litteris Ignatius,morum amabilitate,vitæque ſanctitate ac innocentia magnam apud omnes non ſolum beneuolentiam, verum etiam admirationem conciliauit; vt qui inter homines diuinam quandam vitam ageret. Eccleſias,ſi quando prodiret, xenodochia, carceres viſitabat, ægris ſeruiens, afflictos & captiuos conſolans. Diuitiæ eius omnes & ſupellex erant cilicium & flagellum;deliciæ,librorum ſacrorum lectio;epulæ,frequens S. Euchariſtiæ communio,qua omnibus diebus feſtis vtebatur;ſermones, de virtutum pulcritudine & vitiorum deformitate.Dum hoc modo vitam agit Angelicam,maius aliquid moliri conſtituit.Vt enim ad militiam nati homines ludicris armorum exercitijs delectantur quidem,at quamprimum ingruit bellum,in ſerium certamen deſcendunt, & tam ſuæ quam ſuorum ſaluti inuigilant: ſic Ignatius,cui hactenus ſua tantum ſalus curæ fuerat,vbi à Lutheri hæreſi longe lateque propagata magnum Eccleſiæ vulnus inflictum vidit,tot animarum perditionem miſeratus,de remedio aliquo quo publicæ huic calamitati ſuccurreret, cogitare cœpit. Multum quoque eum angebat quod tam frequens eſſet de Nouo Orbe & immenſis eius diuitijs ſermo, ad quas aſportandas totus vndiq, Mundus conuolabat, nemine tamen vt miſeri illi vera fide imbuti, & ad Chriſtum conuerſi, æternæ ſalutis efficerentur participes, curante. His igitur ille curis incenſus, ſed præcipue vt graſſantem Lutheranæ hæreſeos vim retunderet, nouam Societatem inſtituere decreuit, quamuis magnæ molis opus id futurum non ignoraret Electis igitur ex omni amicorum numero nouem ſocijs animo & voluntate ſibi concordibus, tam præclarum opus auſpicatus eſt,& ad id perficiendum ſocios animauit. Beatum chorum Nouenſilem, non nouem ſororum, ſed nouem fratrum,veræ illius Mnemoſynes filiorum, ſub ductu noui Phœbi, non illo ex Aganippe Poetico furore, ſed diuino cœleſtis Olympi enthuſiaſmo afflati!

Primi ex his fuerunt Petrus Faber Sabaudus natione, & Franciſcus Xauerius Hiſpanus; hic quidem exquiſita ſcientia vitæque magis admi-

rabili

Digitized by Google

rabili quam imitabili ſanctitate conſpicuus, & plurimis miraculis poſtea illuſtris: quæ licet veritatis hoſtes obſcurare conentur, ipſa tamen pro ſe loquuntur. Et hic quidem initio nimiam Ignatij, vti putabat, deuotionem, ridere ſolitus, tandem tamen, ſi non ſuperior, par certè euaſit. His ſe adiunxerunt poſtea Paſchaſius Broetus, Ioannes Codurius Galli; Iacobus Laines, Alphonſus Salmeron & Nicolaus Bobadilla Hiſpani; Claudius Iaius Geneuenſis, & Rodericus Luſitanus. Et hi quidem decem è ſex diuerſis Nationibus collecti, decem primi fundamentales fuere lapides, in Franciæ metropoli, quæ poſt Romam, parem non habet, inſtitutæ huius Societatis. Decem hi quaſi ad Chriſtianæ Reipublicæ ſalutem coniuratione facta, artiſſimis ſeſe vinculis mutuo obſtrinxerunt, vt Lutheri aliorumque hæreticorum ſeſe opponerent furori. Vt vero Deus in numero, pondere & menſura omnia diſpoſuit; ſic denarius hic non ſine cauſſa mirabiles res ab hac Societate effectum iri, præſignificaſſe exiſtimatur. Hic ille eſt numerus quem Arithmetici ſine O rotundo iungere cum alijs aut concludere nequeunt; quo monemur, vt numerus hic nullum alium finem habet quam rotundum illum orbiculum, ſic res ab hac Societate gerendas ijſdem quibus terrarum orbis ſpacijs terminatum iri; huncque Decumanum illum fore fluctum, qui Lutheri myoparonem obruturus atque in profundum demerſurus ſit. Decem hi Anno M D XXXIV. die Aſſumptioni B. Virginis ſacro, ad ædem B. Mariæ quæ Mons Martyrum vulgo dicitur, & ab vrbe Lutetia non procul abeſt, vnà omnes conuenerunt: ibique ritè confeſſione facta, & ſacra Synaxi percepta, voto ſeſe obſtrinxerunt. Antequam vero progrediar, lubet Franciſci Montani verba hic adſcribere, quibus Loiolam & Lutherum inter ſe comparat. Martinus Lutherus, inquit, ab Eccleſia vt Eccleſiam oppugnaret; Ignatius Loiola è Mundo vt Mundum oppugnaret, profugit. Vterque ab Eccleſia initio nati, in ijſdem viſceribus concepti, & ab eodem ventre, vno eodemque ferè tempore tamquam duo gemini, Eſau & Iacob prognati. Lutherus velut Eſau poſtquam adoleuit, diabolo inſtigante Eccleſiam turbare aggreſſus, & magnus venator animarum ad eas perdendas factus eſt: Ignatius vero tamquam Iacob à Deo Eccleſiæ defenſor & propagator, ac verus animarum ſaluandarum paſtor fuit electus. Ille relictis vitæ cœleſtis ſeu contemplatiuæ delicijs, & religioſa auſteritate, carnalibus voluptatibus totum ſe tradidit, ab ieiunio ad epulas, ab humilitate ad vanitatem, à paupertate ad auaritiam, à regula ad diſſolutionem deſiliens; atque vt omni proculcata obedientia, tanto ſecurius in omnium turpium voluptatum

ſordibus ſeſe volutare poſſet, ſupremo ſuo capiti bellum nefarium indixit ſimul & intulit. Hic vero relictis mundi diuitiis, honoribus & deliciis, expreſſo voto, Eccleſiæ capiti & ſe adiunxit, & ad defenſionem Eccleſiæ nouum exercitum conſcripſit. Lutherus ex Arrij, Manichæi, Donati, & aliorum veterum hæreticorum reliquiis nouas contra Deum copias collegit: Ignatius econtra è SS. Eccleſiæ Doctoribus recentem ad Lutherum eiuſque ſequaces internecione delendos exercitum confecit. Lutherus Mundum flagitijs replere, & bonas è Religioſarum familiarum hortis plantas radicitus exſtirpare ſtuduit: Ignatius vero vniuerſale velut omnium virtutum ſeminarium & pulcerrimum religioſæ vitæ exemplar inſtituit ac poſteris reliquit.

Porro Ignatius noſter, poſtquam adiuncta ipſi fuit exigua fratrum aliquot cohors,

Parua quidem numero, ſed bello viuida virtus,

in Italiam, atque inde in Palæſtinam proficiſcendi conſilium cepit, deſignato vbi conuenirent, ſociis loco, nimirum Venetiis, & Fabro ætate & vocatione inter eos priore reliquis per ſuam abſentiam præeſſe iuſſo. Ecce tibi Fabrum, qui vitæ & doctrinæ ſuæ malleo hæreſin fortiſſimè contriuit, interea dum alius in Gallia Faber ex infernalis Vulcani officina progreſſus, ſocios ſuos Cyclopas contra Eccleſiam armat, vt infra ſuo loco videbis. Antequam vero Italiam peteret, Ignatius in Hiſpaniam rediit, vt parentibus ac patriæ valediceret, & ſociorum quædam negocia curaret, quacumque iter faceret, aut vbicumque commodos eſſet auditores nactus, vitiorum fœditatem & virtutum pulchritudinem oſtendens, & acerrimos ad pietatem ſtimulos ſubijciens. Ex Hiſpania inde in Italiam ſoluens, non ſine magnis difficultatibus Venetias peruenit, quo ſocij ad eum Anno M D X X X V I I. peregrinorum habitu venerunt. Ibi omnes omnia pietatis officia obibant, pauperibus, & ægrotis inſeruiendo, & captiuos viſitando ac conſolando. Dum Ignatius itineri in Terram Sanctam neceſſaria Venetiis præparat, ſocios Romam mittit, vt ſacris locis viſitatis, benedictionem à Papa Paullo III. acciperent. Eorum aſpectu plurimum exhilaratus Pontifex, vt erat doctorum amans, quos etiam inter prandium aut cœnâ differentes lubenter audiebat, voluit, vt ſe præſente de quæſtione Theologica diſputarent: qua in re magnam illi exquiſitæ ſcientiæ & doctrinæ laudem ſunt conſequuti. Venetias inde reuerſi, bello inter Chriſtianos & Turcas renouato, res ita impeditas offendunt, vt nulla Hieroſolymas proficiſcendi votique exſoluendi ſpes eſſet. Ne ergo ſuos ocioſos eſſe ſineret Ignatius, per Italiæ vr-

Digitized by Google

bes eos diſtribuit; vbi breui tempore tam vitæ ſanctitate, quam ſingulari iuuentutem catechizandi ſeu inſtruendi dexteritate, magnum ſui amorem & admirationē in omnium animis pepererunt, adeo vt magnus quotidie ad eos fieret concurſus, inſigni cum iuuentutis emolumento, & incredibili parentum lætitia. Non multo poſt Ignatius cum Fabro & Laine Romam profectus eſt, vt à Pontifice Societatis à ſe inſtitutæ confirmationem impetraret. Hactenus enim vt ſimplices Sacerdotes vixerant, ſine voto aut regula particulari. In itinere non procul ab vrbe templum pro more ingreſſo Ignatio, ante aram proſtrato & ardentius oranti Ieſus Chriſtus apparuit, & ad Ignatium conuerſus, *Ego*, inquit, *Romæ vobis propitius ero* Hac ille viſione mirum in modum recreatus, & in certiſſimā ſpem erectus, à I e s v Societati nomen dedit. Ad Pontificem Cardinalis Contareni doctiſſimi viri opera admiſſus, vitæ ac Societatis ſuæ inſtitutum aperuit, nimirum ſub perpetuæ caſtitatis, paupertatis & obedientiæ voto, Eccleſiæ periculoſiſſimo ſchiſmate laboranti, quà poſſent ſuccurrendi, Euangelium vel extremis terrarum incolis annunciandi, in omnibus denique quæ ſummus Pontifex iuſſerit, ſine vlla contradictione obediendi. Verum ſicut Romæ noua omnia ſuſpecta ſunt, vt quæ ſolis antiquitatis fundamentis nititur, petitioni eorum Pontifex ſtatim aſſentiri noluit, ſed tribus Cardinalibus eos examinandi ac rem totam diſcutiendi negocium dedit. Inter hos fuit Bartholomæus Guiditio, magnæ ob eximiam doctrinam & vitæ integritatem apud Pontificem auctoritatis. Hic initio acriter ſe Ignatij petitioni oppoſuit dicens, Religioſarum familiarum multitudinem & diuerſitatem plus turbæ & confuſionis quam vtilitatis afferre, eaſq; reformandas potius quæ ſint quam nouas formandas eſſe. Sed Ignatius Deo confiſus, & virtuti omnia facilia eſſe non ignorans, non propterea animum abiecit, ſed tanto maiori zelo & ſtudio quod inſtituerat, perficere laborauit. Qua in re dici vix poteſt, quot ei labores, partim inuidia partim ignorantia aliorum, fuerint obiecti. Ipſe nihilominus auxilia omnia conquirebat, Deum precibus, Pontificem obſecratione, Cardinales ſollicitatione defatigabat, ne tam ſanctum inſtitutum, quod ille ad Dei honorem & Eccleſiæ ſalutem ac gloriam ſuſcepiſſet, rumpi aut impediri paterentur. Reuocatis ergo Patauio, Senis, Ferraria, Bononia & aliunde quo eos miſerat, ſociis, tantum effecit, vt communi hominum deſiderio ſatisfaciendum ratus Pontifex, ex Cardinalium conſilio Societatem hanc aſſenſu ſuo approbarit & confirmarit, inſpecto Exercitiorum & Regularum quas illa ſibi præſcripſerat, libro, in hæc verba erumpens: *Spiritus* D E I *hic eſt*

Quod iudicium omnes deinde ſequuti Pontifices, vt & S. Concilium Tridentinum, ratum habuerunt. Confirmatio hæc facta eſt Anno MDXL. die XXVIII. Septembris, eo tempore quo noua è Lutherana enata & matrem ſupergreſſa hæreſis Geneuæ potiſſimum ſtabulabatur, vt infra in Franciæ Schiſmate oſtendetur. Initio vero Pontifex ſociorum numerum ad ſexaginta reſtrinxit, eo conſilio vt nouum Ordinem probaret prius quam omnino approbaret, ac deinde pro fructus inde ſperati modo, numerum vel minueret vel augeret.

IV. *Ignatius ſocios in omnes partes dimittit.*

Iacto ſub Dei in terris Vicarij auctoritate bono ac ſolido fundamento, Societati deinde facilius omnia ſucceſſerunt; adeoque ſub tam fauorabilibus auſpicijs nihil difficile videbatur. Ignatius igitur operi manum admonens, Socios per Italiæ vrbes diſtribuit, vt deprauatis moribus medicinam facerent, & ad pietatem omnes erudirent. Et illi quidem per oppida & villas circumeuntes, vitia reprehendebant, laudabant virtutem, errores confutabant, veritatem ſtabiliebant, iuuentutem ac rudes homines qui non niſi ex conſuetudine ſacra officia adeunt, inſtruebant. In foro ſæpe, nacti hominum multitudinem, conſcenſo ſcabello aut æditiori loco, conciones habebant, id vnice in oratione ſua ſpectantes vt populum à vitijs abſterrerent, & ad virtutes incitarent, magna cum omnium qui zelum & charitatem eorum facile perſpiciebant, admiratione. Tum quidem Chriſtianæ pietatis ardor pæne refrixerat; quam tamen Ignatius incredibili ſermonis ardore rurſus accendit, adeo vt impietatis glacies paullatim liqueſcere, & frigidiſſimæ multorũ animæ diuino & cœleſti igne mirum in modum incaleſcere inciperent: quod omen è nomine eius quidam ſingulari dexteritate exſculpſerant, inuento hoc Anagrammate:

IGNATIVS DE LOIOLA,
O IGNIS A DEO ILLATVS.

Nouæ huius Societatis fama peruulgata, Luſitaniæ Rex, qui tum maximè Chriſtianæ doctrinæ ſementem in India facere ſatagebat, à Goueano viro doctiſſimo, bonarum litterarum Lutetiæ Profeſſore monitus, ex ea idoneos ſibi aliquot ad eam prouinciam homines mitti petijt, dato vt id à Pontifice impetraret, Petro Masharenæ Oratori ſuo, negotio: quod quidem diligenter ille tractauit, plures tamen duobus impetrare non potuit, nimirum Franciſcum Xauerium Hiſpanum, & Simonem Rodericum Luſitanum Ex his alter, Rodericus ſcilicet, à Rege in Luſitania retentus fuit, vt eius opera in inſtituenda Conimbricenſi Acade-

mia

mia vteretur: quæ quidem fertiliſſimum poſtea fuit ſeminarium multorum feliciſſimorum ingeniorum, quibus non vetus tantum, ſed Noua quoque Hiſpania, adeoque vtraq; India mirificis fructibus repleta atque illuſtrata, immo ad Perſas, AEthiopas, Iaponios & Sinenſes vſque Euangelij lux perlata eſt. Xauerius ſumma cum voluntate ad tam amplam meſſem profectus, infinitas ſub altero illo hemiſphærio animas Chriſto lucrifecit: de quo alibi dicendi erit locus. Nos iam nouo & Chriſtiano huic Argonautæ, vellus aureum in nouam Colchidem, draconibus, tauris igniuomis, & Medeis veneficis refertam, apportanti, ac Crucis trophæum vltra quaſi Mundi limites cum immortali nominis ſui gloria, ſtatuenti, bene precati, ad propoſitum redeamus.

V. Origo nominis Ieſuitarum.

Mirum eſt quam magna paucis annis ſocietas hæc ſumſerit incrementa. Pontifex enim vberrimis qui ex hac Societate in Chriſtianam Rempublicam magis magiſque indies redundabant, fructibus permotus, priori ſtatuto abrogato, omnibus qui vellent huic Societati nomen dandi poteſtatem fecit, ſic vt breui magnus eorum fuerit numerus qui ad IESV militiam ſunt adſcripti. Hoc enim nomine tamquam pro vexillo ſeu inſigni Societas hæc vtitur, cuius auctor non de ſuo Ignatianos, ſed Societatem IESV appellari voluit, vt non in hominis alicuius ordinem adſcriptos, ſed ad Societatem Ieſu vocatos ſe agnoſcerent, ſub illo ſummo imperatore mererent, & eius ſigna ſequerentur. Hoc ei nomen tam ab ipſis Pontificibus quam generali Eccleſiæ Concilio fuit confirmatum. Nec vero ab hoc nomine propterea ceteri homines excluſi cenſendi ſunt; quemadmodum nec ceteri Principes minus pro Chriſtianis habentur atque agnoſcuntur, eo quod Francorum Rex *Chriſtianiſſimus* appellatur. Eodem modo Eccleſiaſtici dicuntur ij qui diuini cultus ſeruitiis ſunt conſecrati; quamuis ab Eccleſiæ ſocietate nemo omnium excludatur. Qui Ieſu Chriſti doctrinam ſuſceperunt, initio Chriſtiani vocati ſunt, à CHRISTO ſeu vncto Domini, quod nomen apud Iudæos pluris æſtimabatur quam nomen IESVS, multis inter ipſos commune: ſicut Iudæos magis inde offenſos videmus quod Saluator noſter CHRISTVS, quam quod IESVS fuerit appellatus. Et Apoſtoli quidem eorumque ſucceſſores Chriſtianorum nomen, vere Dei filiis debitum, ſumſerunt; Ignatius vero IESV nomen Societati ſuæ attribuit, vt non ipſe, ſed Deus auctor eius eſſe intelligeretur: quod nomen tam Catholicis eſt venerabile quam vile ſchiſmaticis, quibus Chriſtus, non Ieſus in ore eſt. Et hæc eſt Ieſuitarum, vt vulgus eos appellat, nominis origo; quod nomen in hac rerum omnium confuſione & ſumma huius ſæculi impietate

multis odioſum eſt, vt & olim paganis Chriſtianorum. Sed cur, quæſo, nomen crimini datur? Quæ noua hæc eſt nomina accuſandi formula? Ieſuita quidem nihil aliud ſonat, quam IeſuChriſti ſeruum, non vt Chemnitius & Schluſſelburgius è vernaculo Jeſuwider ineptè argutantur, aduerſarium. Nec hoc nomine indigni videri debent ij quorum opera tot animæ ab interitu vindicatæ, & ſupremo illi animarum Paſtori Ieſu Chriſto quaſi nouum Ouile in nouo illo Mundo eſt conſtitutum.

Societas hæc ita amplificata, huc atque illuc ſeſe diffudit. Ignatius Romæ, quæ eſt commune velut terrarum Orbis domicilium, remanſit, retentis ſecum Codurio & Salmerone, vt inde Societatis negociis proſpiceret, & nouorum militum ſupplementum ſubmitteret. Primum eius opus fuit Lutherani conuerſio, qui clanculum venenum ſuum ſpargere incipiebat. Hunc ab omnibus Theologis fruſtra tentatum, Ignatius accepta licentia, breui ad Eccleſiæ gremium reduxit, publice abiurato errore. Rogatus quanam re potiſſimum Ignatius ei tam cito perſuaſiſſet quod alij perſuadere non poterant, reſpondit, Fieri non poſſe vt ibi vera fides ac vera religio non ſit, vbi tanta concordia, tanta charitas, in voluntate tanta bonitas, in actionibus tanta integritas reperiantur. Idem alterius cuiuſdam, Auguſtiniani monachi habitu concionantis, & Lutheranum virus tecte diſſeminantis, conatus repreſſit. Sed & è Iudæis multos, in Fidei principiis diligenter inſtructos, ad Chriſtianiſmum conuertit, & vt vetus lex, qua ijs qui Chriſtianæ Fidei nomen dederint, bona omnia adimuntur, eum in finem olim lata ne vtilitatis aliqua ſpecie conuerſionem ſimularent, antiquaretur à Pontifice facile impetrauit. Nihilominus Ignatij in vitiis inſectandis libertas multorum ei odia atque etiam inſidias conflauit; quas tamen omnes Dei omnia hominum conſilia & actiones dirigentis benignitate euaſit. Nec minori curæ Deo fuerunt Ignatij ſocij huc illuc diſperſi: adeo vt tamquam veri & generoſi Hirpini ſuper incenſis paſſim ſibiq; ſubiectis inuidiæ ac calumniæ rogis ambularent, ac ſine noxa euaderent.

VI. Ambitioni ad Societatem aditus præcluſus.

Porro Ignatio maior cura & ab hoſte magis metuendo obiecta fuit. Non ignarus enim quam dulcis eſſet & cæca ambitio, tum etiam quanto plures ex arbore rami decerpuntur, tanto magis eam ſterileſcere; atque hoc modo plures Religioſorum familias ad interitum pæne redactas, præſtantiſſimis inde viris ad alia munera translatis: cuius rei illuſtre exemplum præbet S. Benedicti Ordo, è quo vno XXIV. ad Pontificatum, CC ad Cardinalatum, DC. ad Archiepiſcopatum, MMMM. ad Epiſcopatum acciti ſunt: ſtatuit, vt ne quis hunc Ordinem ingreſſus ad

Offi-

Officium aut dignitatem quamcunque adſpiraret, ſed vt Eccleſiæ quacunque in re iuſſus eſſet, tamquam ſimplex Ieſuita inſeruiret: quæ lex etiam non tam Principum quam Sociorum voluntate diligenter fuit obſeruata, adeo vt quum Claudius Iaius ad conſtituendum Viennæ gymnaſium ab Imperatore euocatus, ab eodem ad Tergeſtinum Epiſcopatum deſignatus eſſet, multos dies in continuo pæne luctu iacuerit, quod eum effugere ſe poſſe diffideret. Inſtabat aſſidue apud Pontificem Imperator, cuius precibus victus Pontifex tandem annuit, & Iaium Epiſcopatum accipere iuſſit. Quo audito, Ignatius ad Pontificis pedis aduolutus, per omnia ſacra obteſtatus eſt, ne in ipſis velut incunabulis Societatem fato, vt videtur, ad hæreſes reprimendas deſtinatam, extingui, aut certe eneruari pateretur. Si enim mitris Epiſcopalibus & Cardinalitijs galeris ſemel ſociorum ſuorum capita onerari magis quam ornari cœperint, ſtatim fore vt non ſolum aliorum incurrant inuidiam, verum etiam leuitatis & ambitionis notentur. Qua vero fronte, aiebat, alios exhortabuntur, vt Mundi gloriam, omnesque eius vanitates, ac ſeipſos contemnant? Breui etiam Societati viros quos habuerit præſtantiſſimos, ſubtractum, atq; eam viduam relictum iri. Tandem Margaritæ Ferdinandi filiæ, ſingulari fauore ſocietatem proſequentis interceſſione Iaius hac ſollicitudine fuit liberatus. Similiter quum poſtea Pius IV. Borgiam, & Sixtus V. Toletum in Cardinalium numerum aggregare vellent, ad Generalis præfecti inſtantiam à propoſito deſtiterunt. Ac quamuis poſtea idem Toletus à Clemente VIII. Pontifice in Cardinalium collegium ſit cooptatus; Claudius tamen Aquauiua, Ducis Atrienſis Neapolitani filius, multum reclamauit, rogans atque obſecrans ne Societatis regulæ infringerentur. Poterat quidem Pontifex abſoluta in eo ſua poteſtate vti, illo tamen excuſare hoc factum ſuum maluit, quod Toletus XXV. annis Pij V. Gregorij XIII. Sixti V. Gregorij XIV. & Innocentij VIII. fuiſſet domeſticus, & Concionatoris & Theologi munere perfunctus, ac tunc etiam extra Societatem vixiſſet. Toleto mortuo, Sua Sanctitas Bellarminum ſurrogauit, magnum illum, inquam, Bellarminum, cuius laudibus mea oratio longè impar eſt, niſi fortè hoc ipſum nouum laudandi genus eſt, eo aliquem laudare nolle quod omni laude ſuperior videatur. Perpetua nihilominus hæc lex Societati tot tamque illuſtria pietatis, virtutis & eruditionis decora conſeruauit, Borgiam, Maldonatum, Turrianum, Riberam, Caniſium, & infinitos alios, qui ſanctam illam ſuam quietem cum omnibus Mundi honoribus & diuitiis non permutent. Nempe qui Deo dicati ſunt, extra ſe nihil quærunt.

Ignatii mors.

Sed vt ad Ignatium redeamus, is poſt difficilem admodum paruæ adhuc nauiculæ ſuæ gubernationem, in qua non minus prudentem quam fortem nauclerum ſeſe oſtendit, tandem è procelloſo hoc mari in cœleſtem portum fuit inuectus, laborum ibi ſuorum mercedem recepturus: felix quum alijs tum hoc potiſſimum, quod poſtquam à Deo vocatus fuit numquam non de diſceſſu ſuo cogitabat, ac omnes peregrinationis ſuæ dies rimabatur. Sic ergo accepta à Pontifice extrema benedictione, omnibusque quæ ad ſocietatem pertinent rite diſpoſitis, animam inter Fratrum complexus Deo reddidit Anno M D L V I. natus annos ſexaginta quinque, non minus placida morte quam omnis eius & conuerſatio fuerat dulcis. Et certe nihil homini melius atque optatius contingere poteſt, quam bonus ex hoc vita exitus. Nos quidem priſcæ illius ſanctitatis omnium illuſtriſſimum in hoc viro habemus exemplar: cuius mortem non Roma tantum, ſed totus mundus quam late patebat Societas, defleuit. Sic vixit, ſic mortuus eſt Ignatius, magnæ illius & doctæ Societatis auctor, quæ firmiſſimum contra omnes hæreſes eſt & fuit munimentum. E primis decem ſocijs quatuor ante ipſum deceſſerant, Codurius Romæ Anno M D X L I. Faber itidem Romæ Anno M D X L V I. Xauerius apud Sinas Anno M D L II. Iaius Viennæ eodem anno. Quinque ipſi fuerunt ſuperſtites, è quibus Broetus in Franciam miſſus, Lutetiæ anno M D L X I. Laines poſt Ignatium Præpoſitus generalis, Romæ Anno M D L X V. Rodericus Olyſipone Anno M D L X X I X. Salmeron Neapoli Anno M D L X X X V. & Bobadilla Laureti Anno M D X C. obierunt.

Quum vero hæretici tam calamo quam penicillo præcipuas ſectarum ſuarum conditores affabre ſummaque cum induſtria delineare ſtudeant; quis mihi vitio vertat quod ſanctis his hominibus diuinæ doctrinæ nunciis & cœli alumnis, eorumque vita & meritis in Chriſtianam Rempublicam recenſendis paginas aliquot confeci? O terque quaterque beatos, quibus procul ab omni cura & inuidia, quibus reliquorum hominum vita conſumitur, in ſumma ac dulciſſima animi quiete vitam licet exigere! Antequam vero Caput hoc concludam, facere non poſſum quin duorum ex hac Societate præſtantiſſimorum quos vnquam Francia habuit diuini Verbi præconum memoriam repetam. Ij ſunt Edmundus Augerius Campanus, & Clemens du Puy Pariſienſis, Philoſophi & Theologi doctiſſimi ſimul & eloquentiſſimi, ad hominum animos commouendos & quocumque vellent inflectendos ab ipſa quaſi Natura facti. Ex his prior homo fuit cordatus admodum & laborioſus, qui ſummos Reges ac Principes lubenter alloquebatur, & ab ipſis huma-

niter

Digitized by Google

niter accipiebatur; ſic vt Henrico III. Franciæ Regi fuerit perfamiliaris. Huius potiſſimum operâ Collegia, Dolæ, Lugduni & Burdigalæ iacta ſunt. Ætate prouectus, aula relicta, Lugdunum commigrauit, vt mortis meditationi tanto melius vacare poſſet. Non multo poſt, allato de Guiſij cæde nuncio, quum populus furore correptus arma paſſim contra regem arriperet, dici non poteſt,quā grauiter ac ſerio bonus ille Pater publicis in Concionibus rebelles ad obedientiam, oſtenſa periculi magnitudine, & cauſſam regis ac Principis ſui, cuius conſcientiam non ſemel antea direxerat. quantum poterat defendens, ſit cohortatus. Quum vero apud homines ira & dolore percitos ac plane excæcatos parum proficeret, non Lugdunum tantum, verum etiam ipſam Galliam reliquit, ac Comum ſeceſſit, vbi Anno M D X C. diem extremum obijt. Alter de quo loqui inſtitui, ab adoleſcentia vſque ingenio fuit ſimplici, miti ac placido, homo vere religioſus, vt cuius omnes curæ & cogitationes à terra abſtractæ, in cœlo verſabantur. Tanta in eo Naturæ erat temperantia, tanta in omnibus rebus moderatio, tanta præterea ingenij acrimonia, tam exquiſita doctrina, tam promta tamque mirabilis non ſolum ad deſcribendum, verum etiam perſuadendum quiduis eloquentia, vt in eo Natura & Ars omnes ſuas vires experiri voluiſſe videantur. Præcipue in publicis concionibus tanta ille dulcedine in animos auditorum influebat vt facile quos vellet affectus eis imprimeret, atque ſuos quodammodo inſtillaret. Sed ad Clementis eloquentiam oſtendendam, vix alia quam Clementis eloquentia ſuffecerit Horribili illa contra vniuerſam Societatem in Gallijs excitata tempeſtate, in Aquitaniam profectus eſt, vt ab altero illo cœpta abſolueret; nec tamen quem ſperauerat, fructum aut attulit aut cepit, in ipſo ætatis flore ex hoc Mundo ſublatus. Non ſine lachrymis amoris erga eum mei teſtibus, hoc loco rem miram, quæ paullo ante obitum ipſius contigit, narrabo. Pro concione Clemente noſtro quatuor hominis nouiſſima explicante, & Mortis dolores, horrorem extremi Iudicij, ineffabiles cruciatus Inferni, & incomprehenſibilem æternæ vitæ gloriam ac felicitatem admirabili eloquentia repræſentante; Lacurius honeſtus & doctus vir, in ſomno eum vidit in ſandapila iacentem; ſicque dormiens, in ſcribendo ei epitaphio erat occupatus. Poſtquam euigilaſſet, iubet ſibi dari lucernam, & illos ipſos verſus quos in ſomnis fecerat, chartę inſcribit; & ſequenti die in templo D Petri, quo ad audiendam prædicti Patris concionem venerat, nobis oſtendit, iam ante mortem denuncians eius quem nos ſanum & valentem in cathedra ſtantem, & de æternæ Paradiſi, ad quam paucos poſt

Clemens Puteanus

Digitized by Google

dies abijt, felicitate cum ſummo noſtro omnium ſtupore & admirati o-ne cœleſtia verba fundentem audiebamus Eos vero verſus ita vti auctc ri eos in ſomno animus dictauit, nec vlla deinde cura expolitos, hoc lo co inſerere volui, exiſtimãs non minus eos gratos fore poſteris, quã tum d o-lenter ab omnibus augurium illud vehementer extimeſcentibus, fuere accepti. Sic vero habent.

Præpete dum toties errabat ad aſtra volatu
Mentis, & hinc animi motu dum cærula Cœli
Templa frequentabat, tandem hunc ſuſcepit Olympus.
Æternum, ipſe prior cœleſtis imagine formæ
Captus. Acerba igitur nobis non mortis ademit
Te, Puteane, dies; ſed dum te ad ſidera tollis,
Isq; redisq; animæ conſuetum limen Olympi,
Terrea ſublimem te vita reliquit in aſtris,
Candidus vt degas cum Dis cæleſtibus æuum,
Luceat & nunc te cœlo non purior ignis.

QVOMODO SOCIETATI IN Germaniam aditus ſit patefactus; eaque deinde per totum terrarum Orbem ſe diffuderit.

Caput Tertium.

ARGVMENTVM.

I. *Ieſuitæ in Germaniam veniunt.*
II. *Romanorum Pontificum in ſalute hominum promouenda Prouidentia.*
III. *Quibus artibus Ieſuitæ iuuentutem imbuant & informent.*
IV. *Magnus Societatis Ieſu Collegiorum in Germania numerus.*
V. *Nec non in Polonia & alijs locis.*
VI. *Societas Ieſu per vniuerſum Mundum diſperſa.*

I *Ieſuitæ in Germaniam veniunt.* ÆEmulatio quæ inter duos potentiſſimos Chriſtiani orbis Monarchas, Carolum V. Imperatorem, & Franciſcum Galliarum Regem excitata primum, deinde tanta cum populorum ab vtraque parte ſtrage, ad Philippum & Henricum eorum ſucceſſores deri-

uata

uata fuit, Lutheraniſmo tot capitibus & anteſignanis orbato, ac pæne proſtrato ſpacium reſpirandi ac ſe recolligendi dedit. Nec mirum, tanta principibus inter ſe contentione pugnantibus, vt ad mutuā inuaſionem, ſexaginta octo exercit⁹ conſcripti dicātur. Qua in re vterq; Proteſtātium non accipiebat ſolum, ſed quęrebat etiā auxilia; qui tum in Imperio nouū ſibi alterum Imperium formarant, & fœdere ſtabiliuerant. Sed ijs quæ ad politicum ſtatum pertinent omiſſis, religionis ſtatum explicemus. Quemadmodum vero atrox hoc contra Eccleſiam bellum in Germania primo fuit excitatum, ita ad domandos, aut vltro etiam oppugnandos perduelles in eadem auxilia quamprimum comparari, aut aliunde acciri & nouis copijs veteres ſuppleri neceſſe fuit. Primus ex Ieſuitarum Societate in Germania hæreſi bellum intulit Petrus Faber, ab Imperatore comitia tum Wormatiæ celebrante, euocatus. Natus hic fuit in pago quodā Geneuæ vicino, qui puer anno ætatis duodecimo, paſtoritiā vitā agens perpetuæ caſtitatis votum Deo fecit, ex ouium paſtore magnus poſtea animarum in ouili Ieſu Chriſti paſtor factus; primus ex illis qui ſub Ieſu nominis vexillo, ſpirituali militię ab Ignatio adſcribi voluerunt.

Fuit hic præter inſignem doctrinam, amabili quadam vitæ grauitate ad conciliādum, & ſingulari prudentia ad retinendum hominum amorem præditus: quibus ille virtutibus quum aliorum Catholicorum Principum animos mirifice ſibi obligauit, tum Cardinalibus inprimis tam Moguntino quā Auguſtano, pergratus fuit. Hic primus Societati in Germaniā aditum aperuit, quæ tantopere poſtea ibi multiplicata eſt, vt in ea LXX. Collegia numerentur. Ad eum ſtatim alij ſe adiunxerunt, inprimis Petrus Caniſius, quem fama ipſius excitatum & Colonia ipſum videndi deſiderio Maguntiā profectum, Chriſto lucrifecit. Interea dum hi boni ſucceſſus veluti vadum in Germania tentāt, Cardinalis Moronus, Pontificis in Concilio Trident. Legatus, Ignatij ſuaſu Germanicum Collegium Romæ inſtituit, in quo eius nationis adoleſcentes bonis literis, ac pręcipue pietate & virtutibus inſtruerentur, vt pro virili quiſque ſua bonā deinde patrię operā nauare poſſent; additis prouentibus ad eā rem neceſſarijs, quos Gregorij XIII. Pontificis liberalitas deinde plurimum auxit.

Quis hoc tā ſanctum Patrum iſtorū inſtitutum ſatis digne laudauerit? qui in tāta hęreſeō tempeſtate, è multis vndiq; ædificatis à ſe ſpeculis, errātibus non lumen tantum, verum etiā portus & tutas periclitātibus ſtationes oſtenderunt. In hoc illi vera doctrina ac Catholica fide imbuuntur, vt quum Deo perſecutionibus finem facere viſum fuerit, in patriam reuerſi, Domini vineā ab hęreſibus euaſtatā reſtaurent. Pręter hoc ibidem in vſum

Pontificum Romanorum de ſalute Chriſtiana prudentia & cura.

Græcorum, Anglorum, Illyricorum, Armeniorum & aliarum nationum videntur Collegia, vt & Laureti Illyricorum. O pulcram & admirabilem Eccleſiæ politiam! O ſummam eius cuius auctoritate in ea omnia diriguntur, & ad cujus nutum totus pæne terrarum Orbis mouetur, ſapientiam! Romani huius collegij fundationem multum adiuuit Franciſcus Borgia Dux Gandiæ, Hiſpaniarum regi neceſſitudine coniunctus; qui Mundo abdicato, è Duce opulento pauper Ieſuita factus eſt, tanto maiori cum omnium admiratione quanto certior dignitatis eius indies amplificandæ ſpes erat. Huius exemplum ſequutus Antonius de Cardona, ex illuſtriſſima Hiſpaniæ Magnatum familia ortus, eidem Societati nomen dedit; tum Sanctius de Caſtilia, Petrus de Lodoſa, Iacobus de Guzman, & alij illuſtribus & nobiliſſimis familijs prognati: qui omnes ſub Ignatio generali militiæ præfecto, ſpiritualem militiam ſequuti ſunt, dominationem ſeruitute, imperium obedientia, diuitias paupertate, & libertatem ſubiectione permutantes. Omnibus vero illis cuiuſcumque nationis Collegijs & Seminarijs Ieſuitæ præſunt, quorum admirabili prudentia iuueniles animi, è terra iam ad cœlum adſpirantes, tam humanis quam diuinis litteris imbuuntur. In hac officina aſſiduo ad bellum tenebrarum Principi inferendum neceſſarij apparatus comparantur, & noui exercitus ſubinde formantur.

III. Quibus arti-bus & modis Ieſuitæ iuuentutem imbuant.

Hi magni iſti ſunt & ſapientes tam corporum quam animarum ductores, quibus ex omni vita vix vna horula perit, quæ non in expoliendis & ad virtutem & pietatem informādis teneræ iuuentutis animis collocetur. Ego in ipſorum collegijs non ordinem tantum & dexteritatem docendi, verumetiam miram temporis diſtribuendi ſollertiam vehementer ſæpe ſum admiratus, quæ tanta eſt, vt non dies, ſed vix vllum momentum ſine linea abeat, & nec ſtudia deuotioni obſtent, nec deuotio ſtudia retardet. Omnia vero ea fiunt moderatione, vt nec ingenia exhauriantur, nec corpora aſſiduis laboribus conficiantur. Quemadmodum enim prudens venator nimium odoriſequi canis impetum retrahit; aut bonus agricola fertilem terram non nimis ſubigit & fatigat, ne aſſiduo illo & nimio cultu tandem exhauriatur; ſic illi eos quos nimiopere ad ſtudia inclinatos ac propenſos vident, frænis quibuſdam retinent, & ad liberales animi recreationes vltro deducunt. Eorum vni ſingulis noctibus per omnia cubicula circumeundi, & poſt decimam horam lumina exſtinguendi munus demandatum eſt, vt omnes nocturna quiete recreati, mane tanto alacrius ad laborem conſurgant. Noui vero quoſdam, qui lucernæ inopia ad Lunæ lumen quod poterant noctis

legendo

legendo aut ſcribendo exegerunt. Præterea vt medici eis qui viſus infirmitate laborant, repente copioſum lumen adſpicere vetant, ſed è locis primo obſcurioribus ad clariora paullatim deducunt, vt lucem tandem ſine vlla oculorum læſione ferre diſcant: ſic illi eos præſertim qui ad Eccleſiæ miniſteria deſtinati ſunt, non ſtatim ac humaniorum litterarum ſtudia abſoluerunt, ad S. Scripturæ ſolem exponunt, ſed paullatim per inferiora magiſque facilia ad difficiliora perducunt. In hac Societate ordine & ſub certis regulis omnia fiunt. Alia hic obſeruatur ratio quam in nouellis illis Reformatis, ſcilicet, noſtri ſæculi eccleſijs, vbi ſine vlla linguarum aut artium ad Theologiam neceſſariarum cognitione, imperiti adoleſcentuli è ſchola recentes in ſuggeſtum producuntur, nullam, velut picæ aut pſitaci, niſi garriendi artem edocti. Quamquam hac in re Lutherani maiorem curam adhibeant, vt qui certis quoque ordinibus & gradibus Eccleſiaſticas perſonas eodem fere modo quo Catholici diſtinguant. Porro in Ieſuitarum illa ſeminaria nulli ſuſcipiuntur, niſi qui ad Philoſophiam diſcendam apti iudicati fuerint: cuius ſtudijs tres impenduntur anni. Hoc decurſo ſpacio, Theologiæ admouentur, cui totum quadriennium eſt conſtitutum. Septem his annis exactis, præuio examine quam ad quiſque prouinciam maximè ſit idoneus, de generalis Præfecti voluntate diuerſas in partes ad Eccleſiaſtica obeunda miniſteria ablegantur. In ſolo illo Germanorum ſeminario, è quo præter ceteros, tres magni viri prodierunt, continuo circiter trecenti aluntur: qui velut promtum Chriſtianæ Reipublicæ ſubſidium in omnes partes cenſeri debent.

Collegia Ieſuitorum in Germania.

Societas hæc poſtquam in Germaniam ad commune reſtinguendum incendium venit, magna multorum alacritate excepta eſt, inprimis Ferdinandi Regis & Imperatoris, cuius liberalitate Collegium Viennæ primum, deindè Pragæ quoque fuit inſtitutum: vnde ſtatim vox veritatis in mendacij regiones ſpargi cœpit, ſecundum illud Prophetæ: *Super muros tuos, Hieruſalem, conſtitui cuſtodes: tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt.* Huius exemplo alij Principes & Reſpublicæ Catholicæ religionis obſeruantes eidem Societati ſcholas paſſim erexerunt, Collegia inſtituerunt; ac certos reditus, quo ceteris curis vacui, inſtituendæ iuuentuti & communi ſaluti procurandæ vnice invigilare poſſent, aſſignarunt; ijs præſertim in locis vbi Lutheranorum & Anabaptiſtarum hæreſes invaleſcebant: ex quo factum eſt, vt non pauci, errore ſuo agnito; ad Catholicam Eccleſiam velut poſtliminio reuerſi ſint. Sed & multi ex Eccleſiaſtico ordine, qui olim in puppi ſedentes clauum tenere

ſolebant, tum vero vilia tantum meſonautarum munia obibant, Societatis quaſi celeumate exciti, ad priſtina ſua munia accurrerunt, ſic vt coniunctâ horum operâ Catholica religio multis in locis vnde turpiter profligata fuerat, reſtituta ſit. Germaniæ Ciuitatum Colonia Agrippina vna ex primis ſub validum hunc Aiacis contra omnes hæreticorum impetus clypeum, admiſſa Societate, ſeſe recepit, magno cum Reipublicæ fructu: quod plures quotidie à ſectis & hæreſibus ad Catholicæ Eccleſiæ communionem redirent; ſic vt hodie etiam Ciuitas illa firmiſſimum ſit Catholicæ religionis ijs in locis propugnaculum, de qua recte dici poſſit;

Quod Roma eſt Italis, hoc ſancta Colonia Teucris.

Eadem Societas pari humanitate & alacritate à Treuirenſi Archiepiſcopo & Electore ſuſcepta fuit, in cuius diœceſi breui magnus tam ſectariorum quam Iudæorum numerus Catholicæ ſe Eccleſiæ adiunxit. In metropoli huius Archiepiſcopatus Academia eſt peruetuſta: quæ Societatis induſtria è ruderibus quaſi excitata & priſtino ſplendori reſtituta eſt. Sed & Muguntiæ Archiepiſcopi & Electoris liberalitate duo eis Collegia conſtituta ſunt, in quorum vno Patres degunt, in altero iuuentus certo precio alitur, & incredibili præfectorum ſollertia eruditur. Wirceburgi quoque, quã Herbipolim appellant, Epiſcopus magnificum ei Collegium ſeu ſeminarium ædificauit, in quo plures adoleſcentes Epiſcopi ſumtibus educantur, è quibus decurſo Philoſophici & Theologici ſtudij ſpacio, ad varia Eccleſiæ miniſteria idonei euocantur. Quamuis autem tota hæc diœceſis (quæ pars eſt non minima Franconiæ) ab hæreticis vndique circumſeſſa ſit, Societatis tamen potiſſimum induſtriâ ab hæreſis contagione fuit præſeruata: quinetiam proximis quindecim annis multi ad ouile Chriſti reducti ſunt. Fuldæ quoque Abbatis, qui Princeps eſt Imperij, beneficio, præter Patrum Collegium, Seminarium Nobilitatis fuit inſtitutum, vt Nobilis iuuentus in Catholicæ Eccleſiæ gremio educata, & à tam peritis magiſtris erudita, ad eiuſdem defenſionem olim tanto promtius accurrat. Sic legimus apud Gallos olim magnatum filios, vbi ſeptimum ætatis annum attigiſſent, Druydum curæ fuiſſe commiſſos, vt ab ijs tam in religione & maiorum ſacris erudirentur, quam ad patriæ defenſionem animarentur. Quod ſi optimus ille Abbas, ſingulare doctrinæ & virtutis exemplar, non ab ijs qui omne ei debebant axilium, deſtitutus atque impeditus fuiſſet, maiores certe à Collegijs illis fructus ſperari poterant, quorum tamen ne ſic quidem pœnitere bonos ciues poteſt, & vberiores forte per Dei gratiã in poſterum inde redun

dabunt.

Digitized by Google

dundabunt. Confluentię quoque Ieſuitarum eſt Collegium, vt & Paderbornæ in Weſtphalia. Sed & Argentoratenſis Epiſcopus eiſdem in oppido Molshemenſi Collegium inſtituit, vt in medio quaſi hæreticorum Catholicæ religioni eſſet præſidium: Aquiſgranum iijdem à Senatu admiſſi, Imperatoris vero iuſſu Lutherani & Caluiniſtæ inde eiecti ſunt, quod nefas videretur, Thronum magni illius Imperatoris, qui primus Chriſtianiſſimus fuit appellatus, hæreticorum eſſe aſylum & receptaculum. Sed & Auguſta Vindelicorum ſedem eis non negauit, Cardinali Othone Truchſeſſio potiſſimum allaborante, qui nobiliſſimam & ampliſſimam vrbem ab interitu vix aliter conſeruari poſſe animaduertebat. Eo miſſus Claudius Iaius, Anno MDLIV. prima Collegij fundamenta iecit, Ioannis & Georgij Fuggerorum liberalitate; tali cum fructu vt vicini qui antea magna ex parte hæreſi infecti fuerant, iam ad Catholicam religionem planè ſint adſcripti. Sed iniuriam facere videor ſapientiſſimo & Catholicæ religionis ſeruantiſſimo Principi, Alberto Bauarię Duci, quod eum inter poſtremos nominem qui primus Societatem hāc ad ſe euocauit, & quatuor illi præcipuas ſui Ducatus ciuitates inhabitandas conceſſit, Monachium ſcilicet, Friſingam Epiſcopatu inſignem, Lanſpergum, & Ingolſtadium, Academia celebrem. Sed ecce optimi Principis ad generalem Societatis præfectum Iacobum Lainem litteras: vt inde intelligas, quosnam fructus ijs in locis Societas attulerit, & quid de hæreſeon extirpatione ſperari poſſit.

ALBERTVS, DEI GRATIA, COmes Palatinus Rheni, vtriuſque Bauariæ Dux, Reuerendo in Deo Patri Iacobo Laini, è Societate Ieſu.

EX litteris quas ſuperiori anno ad Paternitatem Veſtram miſi, rogans vt viri aliquot graues & docti è Societate veſtra ad Nos mitterentur, exiſtimationem Noſtrā de veſtro ordine ſatis potuiſti intelligere, & quam magnos inde fructus ad vniuerſam Rempublicam Chriſtianam inde redituros ſperemus. Quæ ſpes noſtra nequaquam nos fefellit: ſiquidem quos poſtea ad nos miſiſti Patres, tā bene ac feliciter auſpicati ſunt, vt vitæ ſanctitate, ſalubritate doctrinæ & admirabili docendi labore alios ſuos fratres Collegij Ingolſtadienſis, vincere velle videātur: idq; laudabili quadā & Eccleſię vtili æmulatione. Et illi quidē iā in eo ſunt vt ſuper ſolidis his fundamentis ædificium ſuperſtruāt & abſoluāt

inte-

integra conuerſatione, ſermonibus & exhortationibus altius quotidi educendo, tum etiam ſepem vineæ Domini diligenter reparanda ac munienda, ne à beſtijs irrumpentibus vaſtetur, tum ſpinis excindendis & zizanijs euellendis, ſacra denique illa vinea modis omnibus excolenda Equidem ex his Societatis veſtræ ſeminarijs ſperamus Eccleſiam aliquādo reformatum & priſtino ſplendori ſuo reſtitutum iri. Quis enim homo vere Chriſtianus non ex animo gaudeat, videns per excellentem filiorum Paternitatis veſtræ doctrinam vitamque laudabilem hæreticorum vires debilitatas, & pertinaciam confuſam ac pudefactam? De quo merito tibi tamquam eiuſmodi filiorum patri, congratulamur, quorum opera vnice ſperamus hæreſes tandem exſtinctum, & Catholicam religionem reſtitutum iri. Huic gaudio noſtro & ſpei vnum obſtat, quod Patres Societatis veſtræ his in locis paruo eſſe numero videmus, pro ea qui ſuſtinendi ipſis ſunt, laborum magnitudine. Augeſcente enim quotidie Catholicorum numero, multa eis onera ſimul ſubeunda ſunt, docendi in ſcholis, prædicandi, audiendi Confeſſiones, infirmos confirmandi, lapſos ſubleuandi, multa denique alia miniſteria obeundi; quæ omnia, humano more loquendo, ſine ſummo valetudinis incommodo fieri ab ipſis non poſſunt. Quare Veſtram Paternitatem rogamus, vt filiorum ob onera & labores quas ſupra vires perferunt, commiſerata, alios ad nos mittat, qui in partem laboris veniant, & in magna hac meſſe quæ in terris noſtris eſt colligenda, hoc denique Collegium ad requiſitam perfectionem perducendo, operam ſuam cum reliquis coniungant. Ex noſtra parte Nos quidem eorum neceſſitatibus ita prouidebimus, vt omnes inſignem noſtrum amorem & beneuolentiam qua venerabilem veſtram Societatem proſequimur, cognoſcant; eum in finem conſilia noſtra omnia dirigentes, vt in Collegio noſtro Sancta & Catholica religio ſemper ſarta tecta conſeruetur. Mandauimus etiam vt ſumtus omnes quos Patres ad nos mittendi in itinere facturi ſunt, de noſtro exſoluantur, vt Pater Caniſius vobis oſtendet. Monachij XXVII. Iunij, MDLX.

Sed iam alia Societatis in Germania Collegia perſequamur. Habent ijdem Patres Collegium Oeniponti, quod præcipuum eſt opulentiſſimi Comitatus Tirolenſis oppidum. Ibidem Imperator Ferdinandus Anno MDLXII. illuſtrem Scholam ſeu Academiam aperuit, exſtructis eum in vſum magnificis ædibus, & tanto auctore dignis. Dillingæ quoque Otho Truchſeſſius à Walpurg, Cardinalis & Epiſcopus Auguſtanus, eorumdem ſuaſu & ductu, nobilem Academiam inſtituit, è qua tam-

quam

quam ex equo Troiano, multi docti viri prodierunt. Fribugi quoque in Briſgoia, & Braunsbergi in Pruſſia ſocietas ſedem fixit, magno cum iuuentutis fructu: adeo vt Lutherani quoque filios ſuos erudiendos eis paſſim tradiderint, hac tamen conditione, vt conſcientia ipſis libera permittatur. Sed plerumque fit, vt nouellæ hæ plantæ, quacumque per ætatem flecti faciles, tam conſuetudine quam exemplo ad Catholicam religionem perducantur, vt multis exemplis eſt manifeſtum. Porro qui exacte ſcire cupit quibus in locis & Ciuitatibus quum in Germania tum alibi Societas hæc Collegia habeat, chartam hac de re æditam inſpiciat.

V. Ieſuitarum in Polonia & vicinis locis Collegia.

In his omnibus Collegijs infinitus quaſi eſt Ieſuitarum numerus, quorum de doctrina tanta eſt exiſtimatio, vt ſcientiæ omnes perditæ eorum operâ reſtitui poſſe videantur. ex quo tæterrima eorum apparet inuidia quos Societati huic ignorantiam exprobrare non puduit. Sed hoc conuicium non minus in ipſis locum habet, quam in Hercule, ignauiæ & formidinis crimen. Hi aſſiduas cum Lutheranis alijsque ſectarijs contentiones ſuſcipiunt, atque inprimis ne iuuentus eorum veneno corrumpatur, operam dant. Eorum præſidio Auſtria quoque & Polonia contra hæreticos vtitur. Nam à Ferdinando Viennam euocati, mox per reliquas quoque ciuitates diffuſi ſunt, in conuertendis Turcis, Anabaptiſtis, Antitrinitarijs & alijs, nulli labori parcentes. Cuius rei exempla nobis ſuppeditant Praga, Olmutium, Grecium, Labacum, Lincium, &c. quibus in locis Huſſitarum, Picardorum & Lutheranorum numerus poſt ſocietatis aduentum fere ad nihilum eſt redactus. In Polonia XVII. Collegia numerantur, Cracouienſe, Braunsbergenſe (quod in Pruſſia eſt ad Poloniæ tamen ditionem pertinet) Pultauienſe, Vilnenſe, Poſnanienſe, Iaroslauienſe, Pultauiſcienſe, Lublinenſe, Rigenſe, Caliſſenſe, Mieſuicenſe, Dorpatenſe, Gedanenſe ſeu Dantiſcanum, Torunenſe, Varſouienſe, Leopolienſe: in quibus omnibus mira eſt tam doctrina omnigena quam virtute præſtantiſſimorum virorum atque adoleſcentum copia, vt ijs locis ab hæreſi non valde metuendum ſit. Braunſpergenſe Collegium in Epiſcopatu Varmienſi Stanislaus Hoſius Cardinalis & Epiſcopus, Anno MDLXIV. è conſilio Tridentino reuerſus, fundauit, vt Pruſſiæ inde diuerſis ſectis laboranti ſuccurri poſſet. Gallia quoque Belgica frequentibus eiuſdem Societatis Collegijs abundat, quæ ſunt Louanij, Tornaci, in fano S. Audomari, Duaci, Antuerpiæ, Traiecti, Brugis, Iperis, Cortraci, Valencænis, Gandaui, Inſulis, Montibus Hannoniæ, in Atrebatibus, Bruxellæ, Cameraci, Lucemburgi & Leodij: quæ tamen primo illo populi regi rebellantis & hæreſin defenden-

tis motu ac funeſto bello omnia fuerunt euerſa, exceptis Louanienſi, Santaudomarienſi, & Leodienſi; ſed deinde à magno illo Demetrio Poliorcete, Alexandro Farneſio Parmæ Duce, reſtituta, & è lateritijs marmorea, vt Roma ab Auguſto facta ſunt; præſertim Antuerpienſe, Brugenſe, Valencænenſe, Iperenſe, Duacenſe & Tornacenſe. De nouo vero poſtea ædificata ſunt Cameracenſe, Montenſe, & Cortracenſe. Iiſdem præſidijs pagi Heluetiorum Catholici contra Zuinglianos ſeſe muniuerunt, Lucernates ſcilicet, & Friburgenſes, quorum ciuitas vnius diei itinere à Lauſanna abeſt. Quam ob cauſſam Bernates Zuingliani Lauſannæ quoque Collegium ſeu ſcholam inſtituerunt, & Friburgenſi quaſi oppoſuerunt. Cupide etiam hanc Societatem amplexus eſt & in ſua paſſim oppida recepit prudentiſſimus Dux Lotharingiæ, eiuſque ope potiſſimum ditionem ſuam ab hæreſeos contagione liberam conſeruauit, quamuis mediam inter Galliam & Germaniam interiectam, & Sedano, Iametio, Mezeris, & Mediomatricum vrbe, locis hæreticorum plenis, vndique cinctam: exſtructa Pontemuſſi inſigni Academia, cui deinde Collegium quoque Virdunenſe acceſſit.

17. Magnus Ieſuitarũ per terrarum orbem numerus.

Sic Ignatio ex Dei gratia ea contigit felicitas, vt viuens ac videns tam admirabiles laborum ſuorum fructus ceperit, & incredibilem Dei benignitatem in Societatem à ſe inſtitutam ſenſerit, qua illa intra paucos annos per totum terrarum orbem ſeſe diffudit. Ipſo enim viuente, duodecim conſtitutæ ſunt prouinciç, nimirum Luſitania, Caſtilia, Andaluſia, Arragonia, Italia, Neapolis, Sicilia, Belgium, Germania ſuperior, Francia, Braſilia, & India Orientalis, in quibus centum fere erant Collegia ſeu domicilia Societatis; è quo Lutherani facile conijciebant doctrinæ ſuæ propagationem iam in puncto eſſe ſolſtitij & retrogradationis; ac præclare ſecum actum iri, ſi omiſſo omni vlterioris acquiſitionis conatu, ſe ſuaque poſſent defendere. Hoc illud fuit quod Melanchthonem morti vicinum tam anxium habuit, vt audiens Ieſuitas flumina & maria transmittere, & culta omnia atque inculta peragrare, nec quemquam fere iam orbis eſſe angulum quo non penetrârint, & vbi non ſemen, ſanguine ſuo non raro tinctum ac rubefactum, reliquerint, ductis ex intimo corde ſuſpirijs exclamârit: Ah quid hoc eſſe dicam? Video ſane totum Mundum breui Ieſuitis repletum iri. Quid hic dicturus fuerat, ſi hodie videret XXIX. Prouincias, II. Viceprouincias, inque ijs Collegia CCXCIX. (quamuis pauca ex illis nondum reſtituta ſint) XXIII. domus Probationum ſeparatas, XX.

Noui-

Nouitiatus ſeparatos, & XCVI. Reſidentias: in quibus Anno MDXCIV recenſita ſunt octo Ieſuitarum millia quingenti & vndeviginti. Ignoſcat mihi Lector tam multis Societatis huius inſtituta deſcribenti. Per horum enim potiſſimum latera hæretici Eccleſiam petunt, hos tamquam victimas gladijs ſuis deſtinant, hos cane peius & angue oderunt, extremum eos Sathanæ excrementum, & *poſtremum ventris crepitum* (venia ſit mihi ab honeſtis auribus) appellantes. At nos, ô inuicti & indefatigabiles AEacidæ, cœlitus vos miſſos credimus, vt tam longo ac funeſto bello finem imponatis. Vobis, vt à Mercurio olim Vlyſſi, diuina illa herba Moly à Deo data eſt, vt tantam miſerorum hominum à venefica illa Circe, hæreſi, excantatorum & in beſtias transmutatorum multitudinem priſtinæ formæ reſtituatis, alioſque quos mali illius vis nondum attigit, præſeruetis. A vobis, duces fortiſſimi, vltimus ille ictus Lernæo monſtro infligendus exſpectatur. In fatis nempe eſt, vt ſicut Troia ſub Pyrrho, ſic ſub vobis hæreſis pereat atque exſcindatur. Quamuis autem merita veſtra & labores non vt par eſt ab omnibus accipiantur & compenſentur, ne tamen ceſſate victorias veſtras perſequi, donec hoſtis plane proſtratus & deuictus, in triumphum à vobis ducatur. Vidiſti ſupra hæreſeos ortum & progreſſum; hic eiuſdem vides decrementa. Sed ad hæreſeos in Germania hiſtoriam ſupra ad finem libri III. à me abruptam, redeo, vbi prius quomodo Italia ab hæreſis contagione immunis conſeruata ſit, indicaro.

Schluſſ. lib. De Sect. Ieſu. in Præfat.

QVOMODO ITALIA HÆRE-ſeos euaſerit contagionem.

Caput Quartum.

ARGVMENTVM.

I. *Hæreſis non caput aut iugulum, ſed ea tantum membra vbi minus periculi, inuaſit.*
II. *Italia ab hæreſi immunis.*
III. *Quibus contra eam remedijs vſa.*
IV. *Italia religionis & ſanctitatis mater. Hæreticorum in eam calumniæ diluuntur.*
V. *Quanta pietate & deuotione, Romæ præſertim viuatur.*
VI. *Clementis VIII. Pontificis ſancta vita.*

I. *Hæreſes caput Eccleſiæ nō oppugnant.*

VETVS ille & verſipellis Eccleſiæ hoſtis, cor Eccleſiæ ab ictibus ſuis eſſe tutum animaduertens, exteriora eius & quæ circa eam, omnibus viribus oppugnanda ſibi ſtatuit, ratus hac ratione pedetentim ad ipſa viſcera ſe aliquando penetraturum, ac plenam victoriam conſequuturum. His artibus ante Lutherum quoque vſus fuit in Bohemiæ ſchiſmate, quod veluti fermentum fuit noſtri temporis hæreſeon. Facile enim intelligebat vires ſuas tantas non eſſe vt capiti expugnando ſufficerent: eoque vt omnia egerit, numquam tamen totam Catholicam religionem penitus euertere potuit, quæ capite ſuo tuta, facile omnes eius impetus excepit & eliſit. Altiſſimi montes numquam ita niuibus & glacie tecti ſunt, quin ſumma eorum faſtigia cœlo proxima non vernent ac rideant, tum etiam quando omnia hæc inferiora frigore & gelu rigent. Ac licet ſol aliquando deficere nobis atque obſcurari videatur, numquam tamen hoc ita fit, quin pars aliqua Mundi lumine eius colluſtretur. Idem nos de Eccleſia dicere poſſumus, de Spirituali illa Sion, de Monte illo ſancto; qui etſi frigore ac glacie vndique infeſtatus fuerit, ſumma tamen ſui parte amabilem illam verni temporis viriditatem atque amœnitatem ſemper conſeruauit. Et quamuis glaciales illæ cruſtæ deficientis charitatis, tum horribilia monſtra crepidini paſſim inſidentia, tæterrimæque hæreſes vndique aſſilientes, ſpeciem eius pulcerrimam quodammodo tegant & obſcurent, fa-

ſtigium

Digitized by Google

ſtigium nihilominus, multo altius quam vt quidquam earum rerum eo penetrare poſſit, priſtinum ſuum & natiuum decus ac ſplendorem ſemper retinuit, ac porro retinebit. Sed nec ſol ille Iuſtitiæ radios ſuos Eccleſiæ ita vmquam ſubtraxit, vt eam in tenebris deſtituerit, quæ nunquam in Eccleſia ingruunt, niſi quando lunatici ſeu fanatici homines, ambitione & ſuperbia inflati, miſerabiles nempe hæreſiarchæ, pertinaces Antæi & terræ filij, terram ſuarum opinionum inter nos & ſplendidiſſimum illud lumen interponunt, atque ita tenebras non ſoli, ſed oculis noſtris obijciunt: deteſtabiles & maledicti homines, qui ſerenum Eccleſiæ cœlum tam atris nubibus obducunt, immo fœdis tempeſtatibus inquietant & turbant.

At, quæſo, quam tu Mundi mihi partem ab hæreſi mundam, quam regionem continuis ac numquam deficientibus omnes nubes penetrantis ſolis radijs colluſtratam oſtendes, niſi ſanctum illum Montem, pulcram illam & caſtam Sion? Italiam dico: Italiam, inquam, felicem religioſarum animarum ſeceſſum: Italiam fidei cuſtodem, quæ ſaluti fuit ei quæ ſalutem dat omnibus qui eam ſequuntur: Italiam quæ durantibus apud nos turbis & confuſionibus, quiete & gloria floruit. O Italia, ſponſæ Dei aſylum, in qua illa rebus vbique perturbatis, magnitudinem & felicitatem ſuam inuenit. Tu, inquam, ſine qua omnis magnitudo nihil eſt, & ſine qua ipſi felicitati deeſt felicitas. Italia, glorioſa prouincia, quo Deus ſeceſſit poſtquam plerique omnes ab ipſo receſſerunt. Italia, felix terræ Paradiſus, in qua femina illa cuius ſemini Deus iam olim vires conterendi caput ſerpentis promiſit (quæ Eccleſia eſt, inferni, diaboli, & omnium eius ſatellitum victrix) tamdiu vixit, dum interea totus Mundus moritur ad ſui damnationem, & in ſua condemnatione. Iam apertæ inferni cataractæ peſtiferas euomebant aquas, omniaque vaſtantes iam nouum diluuium, & primo quidem illo fœdius, toti terrarum orbi minabantur; iam venenati magnæ abyſſi fontes aquas eructabant quæ ſub Firmamento ſunt (quas iam quidem cum Origene pro dæmonibus accipio) & Mundum vniuerſum deſolabant: quum ecce ſacra hæc Arca, ab illa ipſa quæ cœlos formauit manu constructa & ſuper ſolidâ illâ & inconcuſſâ promiſſionis magno illi Cephæ & ſucceſſoribus eius factæ petrâ fundata, portas ſuas ingredi ac ſaluare ſe cupientibus aperuit; hæreſi vero, quæ nunquam in ea pedem poſuit, omnem ad ſe aditum præcluſit.

II. Italia ab hæreſi immunis.

Hanc opinionem S. Hiero. damnat.

O Roma, terrarum miraculum, quę infinita nobis indies miracula producis! quis non obſtupeſcat, te non ſine miraculo in tanta publica-

rum calamitatum quæ totum terrarum inundauerant, colluuie, integram & incontaminatam videns? Roma, inquam, vbi Noe, id eſt, Eccleſiæ quies in medio confuſionum diluuio, ſeruata fuit. Roma, in qua velut in altera ſalutis Arca, tot felices animæ abdicata terra, ad cœlum adſpirant; tot caſtitatis amantiſſimi homines, Noæ exemplo, à feminarum conſortio ſe ſeparant; in qua etiam vt in ſacra illa Naui diſtinctæ fuerunt manſiunculæ, certi dignitatum & officiorum ſunt gradus. Stupidus profecto ſit oportet, qui non in ſummam rapiatur admirationem, animaduertens Italiam ab hæreſi vndique velut obſeſſam, nec à Germania audaciſſimorum hæreſiarcharum ſeminario procul diſtantem, tum ceteris fere nationibus omnibus hac peſte laborantibus inuiſam, firmam tamen & conſtantem, vt ſanctæ & immaculatæ caput decet Eccleſiæ, hactenus permanſiſſe, & omnes inferorum impetus fregiſſe; immo indies in certiorem magis magiſque ſpem erigi, hanc ei felicitatem fore perpetuam, Deo clementiſſime prohibente, ne viſio illa Pij V Pontificis, quam de Italia defectura aliquando ei obiectā Thomas Morus ſcribit, vmquam effectum ſortiatur.

Noe quietem ſignificat.

II I. Remedia quibus Italia ab hæreſi conſeruata fuit.

Quod ſi præter Dei benignitatem, qui Eccleſiæ ſuæ promiſit & iurauit portas inferorum numquam contra ipſam præualituras, ſed ipſam potius pulcerrimas de diabolis & omnibus hoſtibus victorias reportaturam, Si, inquam, alias quoque huius felicitatis cauſſas inueſtigare lubet, non minimam eius partem ſummorum Pontificum vigilijs & curæ adſcribendam eſſe facile deprehendemus: Deo quoque hanc ſanctis eorum laboribus mercedem retribuente. Ite homines inuidia cæci, qui tantam gloriam non niſi limis ac ſiniſtris oculis intuemini, ite, ſi placet, & Romam Luxuriæ officinam, infamiam terræ, vitiorum receptaculum, voluptatum matrem, cuſtodem impietatis, idololatriæ ſpeculum appellate, vnde nihil niſi homicidia, perduelliones, vſuræ, & carnales abominationes procedant; Babylonem appellate in ſua confuſione perditam, AEgyptum Cimmerijs obrutam tenebris, alteram Sodomam, omnia denique conuicia congerite, omnes calumnias quaſcunque poteſtis, configite, malitiam malitia, falſitatem falſitate, iniurias iniurijs cumulate: maxima nihilominus hæc vrbs, quam Solis ciuitatem veteres Prophetæ nominarunt, cuius imperium ab Oriente ad Occidentem vſque extenditur, & ijſdem quibus ſolis curſus finibus terminatur, magnum hoc, inquam, Mundi theatrum, terrarum orbis domicilium, mater & matrix omnium Eccleſiarum, ſplendorem & pulcritudinem ſuam retinebit. Eſto, vituperent eam peruerſi, quibus roſæ etiam & Li-

lia

lia male olent, damnent ac deteſtentur improbi; boni tamen omneſque tam veritatis quam virtutis ſtudioſi, integritatem prædicant & prudentiã Gubernatorum, religioſorum auſteritatem, deuotionem populi, & dictiſſimorum ciuium vere Chriſtianis dignã charitatem. Qua fronte vos illã Luxuriæ officinam appellatis, quæ luxuriam non damnat tantum, verumetiã coercet, cui vos tanquam olentes hirci, immerſi hæretis? Quo ore terræ infamiam illã dicetis, quæ iamdiu nihil grauius fert quam infames & ſacrilegos raptus atq; inceſtus Deo dicatarum virginum? An vitiorum receptaculum illã appellabitis, cuius ſanctitas & perfectio quum mores veſtros perferre non poſſet, vobis profugiendi cauſſã dedit? Quomodo mater voluptatum dicetur, quã vos ideo fugitis quod à carnis voluptatibus ad caſtitatem & continentiã inuitet? An illa cuſtos ſit impietatis, quę ipſa eſt pietas, & qua nihil eſt religioſius, vt Sancta ab omnibus prę terquam vobis, appelletur! Speculumne idololatriæ audiet, quæ tot gentes & nationes ab idolorum cultu ad Chriſtianam religionem adduxit? An Babylonem dicetis, in qua vix quidquã admirabilius eſt quam decentiſſimus omnium rerum ordo, ac continua Epiſcoporum ſucceſſio, qui omnibus omnium temporum ſectis fuere formidabiles, & quos etiã illæ non minus vniuerſæ oderunt, quam ſingulæ inter ſe inimicæ ſunt. Quibus Tertullianus etiam hodie quod ipſorum ſimilibus olim exprobrat, non poſſe eos tã continuã Epiſcoporum ordinem & ſucceſſionem oſtendere: quo ſane vel authentico & irrefragabili argumento Pontificum oſtenditur auctoritas. Sed quo iure Aegyptum appellabunt, & quidem tenebricoſam, eam quę gratię lumen ad pleroſq; populos ſparſit, quæq, instar Phari eſt, ad quam omnes hæreſeon agitati fluctibus nauim ſuã, tamquã ad ſalutis portum, dirigãt neceſſe eſt: in qua etiã Pontifex velut alter Moyſes à Deo conſtitutus eſt, qui potenti virga Chriſtianos regeret: qua ille tot tamq; mirabilia facit, & nos per medium Mare rubrum in terram promiſſionis deducit; non Pharao aliquis tyrannus, ſed, vt S. Bernardus ait, magnus Sacerdos, ſummus Pontifex, heres Apoſtolorum, primus vt Abel, gubernator generalis vt Noe, Patriarcha vt Abraham, ordine Melchiſedech, auctoritate Moſes, Samuel iuſtitia, Epiſcopatu Petrus, & vnctione Ieſus Chriſtus. An Sodomam dicent, cui Deus perpetuã & nunquã defecturã gratiã promiſit? eam quæ ſita eſt ſuper ea petra, non quã olim augur quidã in Capitolio monſtrauit, exclamans, Romã prius non interituram quam ſaxum illud eſſet ſublatum; ſed ſuper ſede S. Petri, pro qua D. N & Saluator ipſe Patrem orauit, ne vmquam deficeret.

S. Bernard. ad PP. Eugenium

IV. Quin potius oculos illi conijciunt in populorum non minus perdito-

rum

Romæ ſanctitas ab hæreticorum calumniis vindicata

rum vitia, non conſiderantes quam ſæpe illi puniti ſint. Peccatorem qui in peccatum labitur & pœnitentiam agit, iuſti nomen propterea non perdere Hieronymus inquit. Sic Roma, quamuis eius incolæ Deum vt ceteri quoq; mortales, offendant, non propterea tamen non Sancta dici debet. Videamus quam multi ſancti homines, qui in S. Petri cathedra ſederunt, excommunicationibus aliiſque remedijs ouile ſuum, non ſine maximis curis & laboribus purgare conati ſint. Legātur Acta Adriani VI. Pij V. Sixti V. Clementis VIII. Quos illi labores nō exhauſerunt, vt omne id quod à ſe damnatum fuerat, exterminaretur! præſertim quum tandem animaduertiſſent, ipſa medicina morbos ſeu mala exaſperari; non aliter quam in magnis fit vlceribus, per quæ mali & purulenti humores euacuantur: quibus conſolidatis, illis alio deſfluentibus, totum corpus corrumpitur, & pro vno vlcere multa in partibus antea ſanis enaſcuntur. In bene conſtitutis ciuitatibus leproſi à ſanis ſeparantur, inſani & mente capti includuntur ergaſtulis, domus etiam ſunt peſte infectis deſtinatæ, ne ſerpat contagio, aliaque noſocomia. Immo ipſa quoque ganea ſeu lupanaria cum in finem in populoſis ciuitatibus feruntur, vt ſentina illa eo defluente, reliqui à morte animæ cuſtodiantur; quod hoc morbi genus maximè omnium ſit contagioſum. Quod vero hanc vnam ob cauſſam diſſolutæ illæ feminæ tolerentur, manifeſtum eſt ex tot præclaris de caſtitate ſeruanda legibus, ex tot laudabilibus cuſtodiendæ pudicitiæ exemplis, ex ſeueris denique regulis, quibus infelicia illa diaboli mancipia coercentur, adeo vt his præcipue Roma inuiſa ſit, ob rigidam quæ in eorum vitam vſurpatur, animaduerſionem. Non illis cum honeſtis matronis aut feminis Romanis conuerſari, non curru vehi, non noctu quemquam admittere, multo minus alios accedere licet: excommunicatæ ſunt, priuatæ Sacramentis, mortuarum cadauera in loca inhoneſta abijciuntur, & bona confiſcātur. An vlla quæſo ſeuerior excogitari poſſit ratio à vitij huius fœditate ad frugem & honeſtam vitam eas reuocandi?

Quin potius illi quæ aſſidue ibi fiunt, bona opera conſiderant. Cur lupanaria potius quam monaſteria inſpiciunt? in his enim infinitum ſanctorum hominum videbunt numerum, qui Dei ſeruitio ſeipſos impendunt, vitæque auſteritate cœlum acquirere ſtudent. Templa ingrediantur; nec fieri poterit quin exquiſitum ornatum, hominum ſacra frequentantium tam multitudinem quam deuotionem, frequentes, vt vocant, ſtationes, ac copioſas indulgentias admirentur. Quodnam illud putas eſſe ſpectaculum, videre omnes quaſi Italiæ ciuitates ad vnam

Romam

Digitized by Google

Romam concurrentes, ac Principes viros, cilicio indutos, pedibus incedentes! Quid de proceſſionibus dicam? quæ frequentiſſimæ ſunt, Paſchali præcipue tempore.

Nocte ea quæ Saluatoris noſtri diem emortualem præcedit, Romani omnes ſacco induti, cereum ſinguli manibus geſtantes, Cardinalium aliquo ſingulis cohortibus, eodem veſtitu crucem præferente, ad Baſilicam D. Petri proficiſcuntur, Deo ibi pro peccatorum venia ſupplicantes, ac pœnitentiam agentes. Quid de Hoſpitalibus dicemus, quorum prouentus annui ad tercentena aureorum millia æſtimantur; nec vmquam quotidianæ ſtipes deſunt: vbi etiam ſingulis fere ſeptimanis Cardinalium aliqui pietatis ergo pauperibus pedes lauant. Quid de Xenodochijs; in quibus nonnumquam XVIII. aut viginti peregrinorum millibus, ipſis Cardinalibus miniſtrantibus, victus gratis ſuppeditatur. Quid de reliquis quotidianis eleemoſynis, de tot magnificis ædibus ad varios vſus, vel educandæ iuuentuti, vel alendis orphanis ac pueris expoſititijs, extructis: vbi illi, ac præſertim filiæ, magna cura ad nubilem vſque ætatem aluntur atque educantur. Iam quot ibi ſacrarum Deo virginum ſunt monaſteria? quot pœnitentium? ad quæ tota fere Roma cum incredibili gaudio concurrere ſolet quoties peccatrix aliqua relictis Mundi vanitatibus ac lenocinijs, ſe vitamque ſuam in poſterum Deo conſecrat & conſignat. Cui ignota eſt Romanarum matronarum ac virginum pudicitia & caſtitas? quæ tanta eſt, vt non colloquia ſolum, ſed etiã aſpectum virorum fugiant, fratrum & cognatorum non ſecus atque ab exterorum conſuetudine abſtineãt, multum in his à Gallorum moribus abhorrentes, atque adeo oſcula non ſecus atque ipſum adulterium deteſtantes: vt ſingulæ familiæ religioſarum ſacraria eſſe videantur. Videant ergo quam inique faciant, qui ob vnius aut alterius diſſolutionem omnes impudicitiæ, & ob vnum Iudam omnes proditionis damnant. Plutarchus ait Romam à prima ſua origine incendijs valde fuiſſe obnoxiam: at profecto meliori iure dicemus, eam hodie maledicentiæ & calumniæ igni eſſe expoſitam. O quantam vim gratiæ ſuæ in illam Deus effudit! vt omnes qui æquis eam adſpiciunt oculis, tam ament eam quam admirentur. ROMA, inquam, ad Orbis terrarum nata imperium: quæ à *Robore* nomen accepit, cuiuſque nomen retro in *Amorem* conuertitur: cuius denique nomen in ſancta lingua ad ſignificandam Dei benedictionem, *Mammellam* ſignificat. Hæc ſancta illa eſt Eccleſiarum mater, in cuius ſinum omnes tamquam filię confugiunt: hęc nutrix eſt, è cuius vberibus omnes ſanæ doctrinę lac hauriunt. Om-

VI. Romanorum deuotio.

Alluſio ad nomen Romæ.

nes veteris illius Regum victricis, domitricis populorum, imperiorum moderatricis triumphi nihil ſunt, ad ea quæ hodie ibi admiramur trophæa collati, quorum faſtigia ad ipſum cœlum pertingunt ipſique Angeli Sedi illi triumphali lætum carmen atque ouationem accinunt. Huius potiſſimum ductu atque auſpicijs falſorum deorum coloſſis & idolis paſſim deiectis, Deo viuo ac vero templa atque altaria conſtituta, & polluta illa & cruenta Ethnicorum ſacrificia, in puriſſimum & incruentum illud ſacrificium, quo Ieſus Chriſtus quotidie omnibus locis in hoſtiam viuam Deo patri offertur (vt eſt apud Malachiam) & ſic diaboli cultus in Dei cultum commutatus fuit. Et quemadmodum Roma pagana nihil maius & potentius; ita Roma Chriſtiana nihil ſanctius eſt & glorioſius; in qua non iam illud Capitolij immobile ſaxum, ſed auguſtiſſima D. Petri Baſilica eſt admirationi, à magno Imperatore Conſtantino primum ædificata, ſed ad eum iam ſplendorem perducta, vt ſuperbiſſimis quibuſcumque veterum ſubſtructionibus non modò non cedere, verum etiam longe anteire videatur; tum infinitis theſauris repleta: in qua etiam ſacroſancta illa Eccleſiæ Sedes, cuius imperium Angelus nullum finem habiturum prædixit, fundata cernitur.

V.I. Clementis VIII. PP. ſanctitas.

Sed cur iſti calumniatores in religioſum & ſanctum Pontificem Clementem VIII. dentem Theoninum figunt? cur vitam eius & actiones allatrant? eius, inquam, qui in conſeruanda inter Principes Chriſtianos pace, & Poloniæ, Tranſiluaniæ, Germaniæ, Hiſpaniæ, & Franciæ, quiete procuranda tantos labores exhauſit, ac tantos fecit ſumtus? Cur non recenſent illi exercitus, contra Turcas iuratos Chriſtiani nominis hoſtes ipſius ſtipendijs conductos, & laborantibus Chriſtianitatis partibus ſummiſſos? Sed vt Chriſti in terris regnum amplificandi ſingularis huic Pontifici ſemper fuit cura; ſic multo maxima oues diſperſas, & diabolo atque inferno mox prædæ futuras, ad ſpirituale ouile reducendi. Quid ille non facit vt collapſa erigat, infirma ſuſtentet, perdita reſtauret? Annon ipſe Conuentus religioſorum obit, vt vitam eorum & mores tanto certius exploret? Annon ipſe nudis pedibus in ſacris Proceſſionibus incedere viſus eſt: tum maximè quum de Rege noſtro ab Excommunicatione abſoluendo & in gremium Eccleſiæ recipiendo ageretur; & ad tam arduum negocium Dei auxilium atque inſpiratio imploraretur? Hic theſaurus Eccleſiæ aperit & Indulgentias proponit; primus vero ipſe eas acquirere ſtudet. Quam ſæpe non impedientibus grauiſſimis podagræ doloribus, vtroque genu innixus per gradus illius ſanctos in quibus Saluator noſter omnibus membris cruentatis à Pilato conſtitutus

Digitized by Google

ac populo his verbis, *Ecce homo*, oſtenſus fuerat,aſcendit! Annon idem die Iouis ſancto quotannis velut ſacerdotum minimus, peregrinorum audit Confeſſiones? Annon quotidie,ſi per valetudinem ei liceat,ſacrum ipſe facit,& quidem tanto ardore ac zelo, vt cana eius facies lachrymarum guttis vbertim ſæpe irrigetur,præcipue vbi ad conſecrationis verba peruenit. Nos quidem ipſum feria ſexta ſacræ hebdomadę, quum hiſtoria paſſionis Domini & Saluatoris noſtri IeſuChriſti recitaretur,tormentis ac doloribus eius illachrymantem vidimus;dulci & admirabili animę perquam deuotæ compaſſione. Quot ille quantaſq; eleemoſynas quotidie in ſuo cubiculo diſtribuit? Nonne decem ibi pauperes,mutati indies,ſingulis diebus aluntur?Hi,prodeunte ad prandium aut cœnam Pontifice, ad pedes eius ſe abijciunt: quos ille morbidis ſuis manibus subleuat, deinde aquam eorum lauandis manibus affundit , ac menſam ſuæ oppoſitam,& ijſdem cibis inſtructam,conſecrat, & vbi ſingulis potum infudit,ſuæ demum menſæ aſſidet,à pauperum menſa paruo interuallo diſtanti: tandem vero ita refectos, cum benedictione & munuſculo dimittit. Inter prandendum vero ſemper liber aliquis ſacer legitur. Feria quinta ſanctæ hebdomadę,& ſæpe aliàs idem ſanctus Pontifex viginti-quatuor pauperibus pedes lauat & oſculatur; deinde in nouo S. Petri Palatio prandentibus per duas aut tres horas miniſtrat. Interea vero diuerſæ fiunt exhortationes, quibus charitas illa commendatur; tādem vero aureo numo in quo Pontificis expreſſa eſt imago,&noua veſte donati ſinguli dimittuntur. Quam multos vero pauperes idem Pontifex viſitauit,ſuaq; voce exhortatus & conſolatus eſt in extremo agone conſtitutos? quammultis ſua manu SS. Euchariſtiā præbuit? Quam magnum ille captiuorum & remis addictorum numerum ab infidelibus redemit? Quot ille tādem coronis,quot laureis Pontificalem ſuam tiaram ſeu mitram exornauit? neque iam quidquam aliud reſtat quam vt caput ipſius æterna coronetur gloria,inter Beatos illos ſanctos & Martyres qui Sedem hanc B. Petri tenuerunt receptus,ad quorum pedes quiſque ſe humiliat, vt in Ieſu Chriſto exaltari poſſit, tamquam ad ſpecioſum illum pedem , pacem Euangelizantis.

QVOMODO CAROLVS V. IMperij Ferdinando fratri, & ſuarum ditionum adminiſtrationem Philippo filio commiſerit.

Caput Quintum.

ARGVMENTVM.

I. *Caroli V. Imperatoris conſilia & conatus.*
II. *Oratio qua ad proceres Belgij vſus eſt.*
III. *Philippus II. paternas ditiones regendas capeſſit.*
IV. *Caroli V. Imperatoris ſeceſſus.*
V. *Eius religio & deuotio.*
VI. *Aliæ inſignes virtutes.*

I. *Imperatoris conſilia.* IMperator Carolus V. varijs fortunæ caſibus exercitus, tandem rerum ſuarum pertæſus imperio ac regnis omnibus abdicare ſe, eaq; tantum quæ ad animæ ſalutem pertinent curare, poſt Imperium triginta ſex annos feliciter adminiſtratum, decreuerat, quamuis ab hoc conſilio multa eum reuocarent, cumprimis incerta Germaniæ pax, quam ob non aduerſam iam ſed adflictam valetudinem quibus opus erat præſidijs ſtabilire, ac neceſſaria morbis remedia adhibere hactenus non potuerat. Nihilominus tamen, & vt afflictę valetudini conſuleret, & florentem filij iuuentutem potentiſſimi ac feliciſſimi hactenus Galliarum Regis fortunæ opponeret; miſſis ad Electores litteris, & ad Ferdinandum fratrem Imperij inſignibus, priuatam poſthac agere vitam, & quod eius ſupereſſet, in ſolius Dei ſeruitio exigere conſtituit. Hunc in finem menſe Septembri Anno MDLV. Philippum filium ex Anglia, cuius Rex per Mariam vxorem erat, Bruxellas euocatum, diligenter de rebus omnibus quæ ad imperium pertinent, erudiuit, inter alia monens vt cum Franciæ Rege, quo potentiorem magiſque formidabilem hoſtem non haberet, pacem faceret, aut temporibus obſecundaret: inprimis vero vt Ferdinandi patrui Romanorum

ac Bohemiæ Regis,eiuſque filiorum amicitiam omnibus modis conſeruaret. Deinde ad XXIII. Octobris omnium Ordinum conuentum Bruxellas indixit; in quo quum in ampliſſima palatij aula, frequenti Senatu, magnaque nobilium & omnium ordinum corona conſediſſet, hæc fere in ſententiam loquutus fertur.

Mihi varios ac dubios fortunæ meæ caſus, ab eo tempore quo vix vndevigeſimum ætatis annum ingreſſus, poſt mortem Maximiliani, Imperio admotus ſum, reputanti, quum multa alia Dei in me beneficia occurrunt, tum illud præcipue, quod è tot hominum millibus vnum me ad ſummum hunc dignitatis gradum velut ſua ipſe manu perduxerit, & ab hoſtium inſidijs ſemper hucvſque clementer cuſtodierit, ipſis etiam meis inimicis in caſſes quos mihi ſtruxerant, coniectis. Deo ergo immortali ago gratias quantas animi mei anguſtia capere poteſt maximas, quod poſt tot labores exhauſtos, tot pericula tam mari quam terra ſuperata, hanc mihi gratiam fecit, vt tantum eius beneficium, quo me ad hunc vſq; diem incolumẽ conſeruauit, mihi hoc ipſo loco vobis præſentibus, agnoſcere & prædicare liceat. Ex altera parte non poſſum non deplorare eorum infelicitatem, quibus magna imperia commiſſa ſunt, ob infinitos labores & pericula quæ comitari eos ſolent: illud veriſſime aſſeuerans, poſtquam à morte domini ac patris mei, deinde aui materni, tot tantiſque regnis ac ditionibus adminiſtrandis præfectus ſum, non diem, non vllum fere temporis momentum ocio aut priuatis voluptatibus me dediſſe, quod non multis moleſtijs fuerit permiſſum. Huius rei teſtes ſunt corpus hoc laboribus fractum, & caput hoc iam olim ante tempus caneſcens. Sunt inter vos multi qui horum meorum laborum aut participes fuerunt, aut certe conſcij ſunt, teſtes mearum actionum fideles. Norunt illi vtrum ego cauſſa ſim earum calamitatum quæ iam triginta & amplius annis Chriſtianam Rempublicam afflixerunt. Dicant ipſi, quoties pacẽ ex animo me optaſſe audierint: adeo vt iure meo nõ ſemel cedere voluerim, quo noſtra arma contra immanem Chriſtiani nominis hoſtem coniungerentur. Quin vt viam alijs monſtrarem, & exemplo præirem, bis, vt ipſi noſtis, non ſine magnis periculis ipſe barbaro hoſti caput hoc meum obieci, exercitumque oppoſui; ceteris vero temporibus laboranti Hungariæ auxilia contra Solimanum ſummiſi. Quod ſi omnia ad votum non ſucceſſerunt, Dei voluntatem agnoſcamus, omnia manu ſua tenentis, qui ob peccata mea permittere noluit, vt tot tantiſque victorijs, quas mihi clementer largiri dignatus eſt, his adiunctis, inſoleſcerem. Quamuis autem ceteris Principibus ad inferenda infide-

II. Imperatoris oratio.

libus arma viam aperuerim; tantum tamen abeſt vt illi me ſequuti ſint, vt etiam eorundem auxilia contra nos euocarint. Iidem ditiones meas inuaſerunt ac vaſtarunt, neſcio quid iuris in Mediolanenſem Ducatum prætendentes. Notum eſt pleriſque veſtrum, & Deus mihi teſtis eſt, quæ illis obtulerim, quæ tamen accipere illi pertinaciter recuſarunt. Nunc illa ſola me conſolatio ſuſtentat, quod Deus optime nouit, quam inuitus ad arma venerim, & quidem contra eum hoſtem, qui ægre ferens quod in ſede mea collocatus non fuiſſet, deturbare inde ſummis viribus me velle viſus eſt. Sed conatus eius repreſſi; quibus modis tacere malo, ne per arrogantiam iterum quaſi de hoſte triumphare velle videar. Ego per vitam meam magnos & potentiſſimos habui aduerſarios, qui plurimum mihi negocij faceſſiuerunt, diuina tamen benignitate factum eſt vt non illi meum, quod optabant, ſed ego illorum finem viderim: quibus illud à Deo precor, vt qui in hac vita quieſcere numquam potuerunt, in altera illa placide ac beate quieſcant. Ex omnibus vero, Illuſtres Domini, nihil mihi moleſtius eſt atque acerbius, quam quod antequam ex hoc Mundo à vobis diſcedo, nullam adhuc rationem turbas illas, quæ ob religionis diuerſitatem paſſim exortæ ſunt, componendi ac ſedandi video: quamuis nulla in re plus curæ atque operæ poſuerim. Deus ignoſcat illis qui meis conatibus obſtiterunt (& certe bonus hic, & arthritide fractus ſenex non raro ſub onere ſuccumbere quodammodo, atque aliorum potius quam ſua conſilia ſequi fuit coactus) ſed quia facta reuocari non poſſunt, tempus eſt vt iunioribus locum dem, idque quod iam olim conſtitui, tandem exſequutioni mandem: id eſt, vt humeros meos tam graui ouere liberem. Illud vero ego vobis affirmo hunc ipſum diem non minus gratum mihi ac lætum fore, quam eum quo Imperialem ſuſcepi coronam. Mihi quidem vires meas expendenti, conſilium hoc ita neceſſarium videtur, vt velim nolim, aliter facere non poſſim: quumque mortem iam impendentem mihi non procul videam, par eſt vt veſtris rebus proſpiciam, ne illæ, me defuncto, aliquid accipiant detrimenti. Vnicum mihi filium Deus dedit, quem præſentem videtis, quem ego vt pater vnice amo, quem vos etiam tamquam naturalem veſtrum Dominum, diligere & colere par eſt. Hunc ego vobis, illuſtres Domini, & quotquot adeſtis, vobis commendo: rogans voſque adiurans vt iuuenem hunc Principem pro decrepito hoc ſene accipiatis, natum, vti ſpero, ad veſtram omnium vtilitatem & ſalutem. Hoc à vobis impetrare debent non tam preces meæ, non tam mea imbecillitas, quæ quo me redegerit videtis, quam ipſum ius, atque Dei voluntas; qui na-

ſcendi

ſcendi conditione hunc vobis Principem dedit: hæcque ipſa acceptatio in veſtram præcipue cedet vtilitatem. Pro omnibus vero quæ in vos à me vnquam profecta ſunt beneficijs,pro tot laboribus quibus ſacra,libertatem,focos,vxores ac liberos veſtros defendi,pro omni deniq; benignitate & manſuetudine qua erga vos ſemper vſus fui, hoc vnum à vobis peto,vt filio huic meo eundem amorem,eādem obedientiam atq; obſeruantiam præſtetis quam mihi patri eius hactenus præſtitiſtis. Huic ego regna,Principatus ac ditiones meas omnes iam trado. Veſtrum eſt in conſeruando Dei cultu,in tuenda patriæ libertate,in defendenda iuſtitia, auxiliares ei manus præſtare. Ad me quod attinet,rebus gerendis iā porro inutilem,de medicorum conſilio(etſi ſpes meas omnes in vno illo & cœleſti medico collocatas habeo)in Hiſpaniam ſecedere,ibique quod reliquum mihi vitæ reſtat,exigere conſtitui: extremum hoc à vobis petens,vt interim mei memoriam qua par eſt beneuolentia, tamquam eius qui veſtris commodis omnia poſthabuit,vſurpetis. Quod ſi aliquando tributa vobis impoſui,id ſane inuitus admodum, & non niſi extrema neceſſitate coactus feci. Filio vero quibus veſtris neceſſitatibus ſuccurrere atque onere vos ex parte ſubleuare poſſit,iam ego rationes commonſtraui. Hunc ergo iterum à vobis peto,vt tamquam legitimum meum ſucceſſorem recipiatis. Quod ſi alacriter vos facientes videro,tanto lubentius ex hac vita diſcedam,relicto ſubditis meis bono Principe,& filio meo populo fideli. Hunc vos, tamquam caput veſtrum,amate : hunc tamquam à Deo vobis præpoſitum,obſeruate,pacem & concordiam colite, & inprimis Catholicam religionem curæ habete. Extremum hoc eſt quod à vobis ſpero & peto:nec ſane ita de vobis meritus ſum vt hoc mihi negare poſſitis aut debeatis,&c.

Hæc Cæſaris oratio pleriſq; adſtantium lachrymas expreſſit· quumque nemo eſſet qui non optimi Cæſaris voluntati morem gerendum cenſeret,Philippus filius aſſurgens, capite detecto,in genua coram patre procumbit: quem ille manu capiti impoſita,Belgij & omnium patrimonialium regnorum ac ditionum Principem pronunciat,& vt religionem ac iuſtitiam colat,hortatur. Sic enim diuinum ei auxilium numquam defuturum. Quod ille facturum ſe recepit,ac Deo ſimul,patri ac circumſtantibus gratias egit,ſeque commendauit. Poſt hunc Maria quoque Cæſaris ſoror ſurrexit,ſeque Imperio abdicauit: ruptiſq; Caroli ſigillis, Philippus omnem adminiſtrationem in ſe recepit: Carolus verò, reditibus tantum quibuſdam ſibi reſeruatis,menſe Auguſto Anno M D L X X. in Hiſpaniam nauigauit,maximus omnium poſt Carolum M. Imperator,&c. *III. Philippus Carolo V. ſuccedit.*

Anto-

IV. Egregium Caroli dictum.

Antonium Pereſium, eum qui tam Philippum regem quam res Hiſpaniæ pleraſq; ſuis conſilijs rexit, quoad à fortuna ex alto deiectus fuit, narrantem me audijſſe memini, Imperatorem exſcenſione facta, vbi primum in tera pedem poſuerat, in genua prouolutum, corpus ſuum his verbis terræ primæ ſuæ matri reddidiſſe: *Garda te Dios, ô Madre muy que rida y deſſerida auſine, come deſnudo yo ſali de la barriqua de my madre, aßi deſnudo yo buelbo à ty, come à my ſecunda madre, y por ſalardon y gracias de muchos mereſcimientos, de los quales abeis vzardo haſia mi no podiendo otra coſa mas por agora, yo os doy eſte my cuerpo doliente y eſſes mis hueſſos flexos y canſados.* id eſt: Salue chariſſima multumque mihi deſiderata mater! Sicut nudus è ventre matris meæ egreſſus ſum, ita nudus ad te velut ſecundam meam matrem reuertor: & pro multis meritis quæ à te accepi, corpus hoc meum ægrum, hæcque debilia & laſſa mea oſſa tibi dono, quum aliud iam non habeam. Quæ verba multis adſtantium lachrymis fuerunt excepta.

V. Eius deuotio & religio.

Sic igitur optimus Imperator in monaſterio quodam Hieronymianorum, ad vitam ſolitariam valde commodo, dies noctesque in orationibus alijſque pietatis exercitijs transegit, donec tandem Anno M D L V I I I. die Septembris X I V. animam Deo reddidit, in altera vita laborum ſuorum mercedem recepturus. Antequam moreretur hæc ei quoque felicitas obtigit, quod res à filio ſub primis regni auſpicijs proſpere geſtas accepit, profligato Gallorum exercitu, & fano S. Quintini capto; tãdem etiam ad Grauelingam eorundem conciſis copijs: qua cladium frequentia Gallorum res admodum fluctuabant, mox tamen Henrici II. Regis virtute fuerunt recreatæ.

Fuit vero Carolus omnibus virtutibus tanto Principe dignis ornatus. Fuiſſe fertur omnium ſuorum Conſiliariorum prudentiſſimus, omnium militiæ præfectorum fortiſſimus, omnium Iudicum iuſtiſſimus; felicior tamen in bellis per Legatos quam ipſius ductu adminiſtratis: in rebus proſperis temperans; in aduerſis conſtans: tanta vero erga Deum religione & pietate, vt nullum diem abire pateretur quo non ſacrum audiret, à quo non vlla eum negocia ſeu pacis ſeu belli reuocabant. Certis diei horis conſuetas precationes, eaſque ſatis longas, recitabat; neque vllam tum ferebat interpellationem: hæc inquiens arma eſſe quibus terra oppugnetur, ac cœlum expugnetur. Quã eius deuotionem præfecti militares impatienti animo ferentes, dicere ſolebant: Imperatorem ſæpius ac longius cum Deo quam cum hominibus loqui.

Digitized by Google

Quum aliquando precibus intentum quidam è domeſticis à Galliæ regis Legatis exoratus, interpellaſſet, vtque eos ad audientiam admitteret, rogaſſet; exſpectare eum iuſſit dum preces abſoluiſſet. Illo vero dicente, iamdiu eos exſpectaſſe, ac res magnas habere, quas cum ipſo communicari quamprimum, regis ipſorum plurimum intereſſet. Et mea, inquit Imperator, cum rege meo iſta communicari quæ iam communico, multò magis intereſt.

VI. Caroli V. virtutes & obitus.

Solebat optimus hic Imperator quotieſcumque bellum contra Turcas, hæreticos, Gallos, Anglos, Italos aut quoſcumque ſuſciperet, precationum libellum ſibijpſi conficere, quas pro re nata formatas, quotidie recitabat. In ſeceſſu illo ſuo mirum eſt quam religioſam & aſperã vitam duxerit, cilicia lacerna ſæpe indutus, ac loris corpus caſtigans, nihil denique meditans niſi mortem; cui vicinus flagellum illud & cilicium Philippo II. filio, vt perpetuum paternę pietatis mnemoſynon, aſſeruanda dedit. Hic quoque decurſo iam vitæ ſpacio, Mundum iam & omnia, quæ paternis adiunxerat, regna relicturus, vocato ad ſe Philippo III. filio, qui rerum nunc potitur, hoc idem præſtãtiſſimum, & vltimum quod à manu ipſius accepturus eſſet, donum obtulit, inquiens, in nodis illis ſanguinem hærere, non ſuum quidem, ſed patris ſui: monenſque, vt auitæ pietatis numquã obliuiſceretur; ac ſimul oſtenſo corpore male affecto & vlceroſo, Vide, inquit, mi fili, quo etiam maximos Reges terrę mors redigat. Sed fruſtra ego ingenij mei vires in Caroli V. ſecundi Conſtantini laudibus defatigare ac perdere nolo, quas plures Iliades non capiant. Illud tantum addo, quemadmodum in Germaniã à Carolo Magno Chriſtiana religio primum introducta fuit, ſic ab hoc altero Carolo, nec minus Magno, eam in Germania fuiſſe conſeruatam. Sed quia eum in Hiſpaniam vſque deduximus, non abs re erit oſtendere quibus modis ea ab hæreſi fuerit præſeruata.

DE HISPANIA, ET QVIBVS modis ea ab hæreſi fuerit præſeruata.

Caput Sextum.

ARGVMENTVM.

I. *Hiſpania tribus rebus ab hæreſi præſeruata.*
II. *Fraternitates religioſæ.*
III. *Cruciata: eius inſtitutio, ordo, & prouentus.*
IV. *Inquiſitio, & ad quid inſtituta.*
V. *Inquiſitio in Gallijs ob hæreticorum Crudelitatem, eiuſque neceſſitas.*
VI. *Inquiſitio Hiſpanica quæ crimina puniat. Pontius Leo cur condemnatus. Caſallo ante ſupplicium, ad Catholicam fidem conuerſus*

I *Hiſpania quibus modis ſeruata.*

Quemadmodum experientia docuit nonnullos, fulmen perrupta horrendo cum tonitru nube, in terram deiectum, eorum in quæ reciderit animalium corpora, ſi viua ipſi occurrerint, non comburere: ſic hoc loco ſimiliter nobis ab omniſcia illa magiſtra diſcendum eſt, Deum, qui hæreſeos fulmen ſua manu tenet, ſi quando illud in terram & magna imperia eiaculetur, non tamen ea perditum ire quamdiu ſuæ ipſa invigilent ſaluti, ac vitam aliquam in ſe habeant. At hæreſis quæ nihil aliud quam animarum quærit exitium, omnia illa regna vaſtat quæ vita ac ſpiritu vacua fuerint, id eſt, in qua omnis religionis cura velut intermortua fuerit atque exſtincta. Germania quidem, Francia, Anglia, Polonia, Bohemia igne hoc fere penitus conflagrarunt, at Hiſpania ingruenti hæreſi viua ac valida occurrens, flammam illam hæreticæ contagionis euaſit. Id quidem poſt diuinam gratiam, Catholicorum Regum curæ, diligentiæ & pietati acceptum ferendum eſt, qui memores vulgati iſtius,

Tua res agitur, paries quum proximus ardet,

& ipſi naſcenti, aut nondum etiam naſcenti malo remedium adhibuerunt, & alijs rationem prohibendæ hæreſeos commonſtrarunt. Sed quoniam huc nos oratio deduxit, vehementer ſane peccare mihi viderer, ſi remedia hic non indicaro, quibus omnia Hiſpaniæ tam longè lateque patentia regna contra fulmen hoc, quod in ceteris Orbis partibus tot

tantaſque ſtrages dedit, fuerint præmunita, & illæſa conſeruata; & illo quidem tempore quo Turcę ab Oriente arma minabantur, ad Occidentem tumultuabantur Sareceni ſeu Mauri, ad Meridiem Arabes, ad Aquilonem vero hæreſis pleno gradu graſſabatur. Licet autem Hiſpania omnis à tribus partibus duplici mari, Oceano nempe & mari Mediterraneo, & reliqua parte naturali quodam vallo, montibus nimirum Pirenæis, clauſa ac munita ſit; in his tamen omnibus contra hoc mali genus nihil ei fuit præſidij; ſed potius in ſumma Regum diligentia, qua illi operam ſemper dederunt, ne quid Catholica religio acciperet detrimenti. Horum ſingulari prudentia tres præcipue res inſtitutæ ſunt, quibus potiſſimum hæreſes profligatæ & Catholica conſeruata eſt religio: videlicet Hermandatus ſiue ſancta Fraternitas, ſancta Cruciata (*Croiſade* vulgo) & ſancta Inquiſitio. Hæc ærea illa ſcuta, vel cœleſtia potius ſunt ancilia, quorum nitor Lutheri oculos ita perſtrinxit, atq; excæcauit, vt velut Democritus ille, in tenebris hinc inde palpaus, nullum in Hiſpaniam aditum reperire, aut vel paullo in ea longius progredi potuerit, quãuis animus & conatus numquam deeſſent. His tam laudabilibus tamque ſalutaribus circa animarum curam inſtitutis factum eſt, vt Hiſpania hæreſis iugum euaſerit, quod tamen illa toti Mundo imponere, ſibique in terra velut monarchiam inſtituere cogitabat. His in tanta rerum omnium confuſione ordo conſeruatus: his à ſuperbo diaboli, infauſti infelicium hæreſeon architecti, dominatu vindicata fuit Hiſpania. Rigor ille contra hæreticos adhibitus optatam Dei ſponſæ quietem & tranquillitatem reddidit, & natiuum ſplendorem ac pulchritudinem conſeruauit. Ringantur infruniti hæretici, fremant & frendant quãtum volunt, calumnientur iuſtitiam, inhumanitatis, crudelitatis accuſent: nos certe tot tantaque bona ex his nata ac quotidie naſcentia videntes, ſancta hæc inſtituta non poſſumus non laudare. Quod certius argumentum bonitatis dari poſſit quam quod ea malis & hæreticis non placent? Equidem vix quidquam eſt quod pluribus turpioribus atq; atrocioribus calumnijs petitum atque diffamatum ſit quam iſtę in Hiſpania vſitatæ adminiſtrandæ iuſtitiæ ac conſeruandæ Catholicæ religionis rationes atque inſtituta. Nos tamen iuſtis & idoneis rationibus facile, ſpero, euincemus, & æquo Lectori perſuadebimus, reformationem hanc, quam noui iſti reformatores Eccleſię, qui omnia deformarunt, cane peius & angue oderunt, reipſa ſanctam, iuſtam atque vtilem eſſe. Ordine ergo quid ſit Hermandatus, tum Cruciata & Inquiſitio, explicabimus.

II. Hermā-datus ſeu Fraternitas.

Hermandatus, quod verbum F*raternitatem* ſignificat, exacta iuſtitiæ ſpecies eſt, perſequendis maleficis, qui ſe fugâ ſubduxerunt, inſeruiens. Hac vtuntur, ad comprehendendos facinoroſos, quum alia media deſunt: inſequunturque eos, qui magnum aliquod crimen admiſerunt, quocumque etiam ſeſe contulerint, ſiue ea ditio Regi Catholico pareat, ſiue non. Quam ad rem exploratores adhibent, qui ſe in familiaritatem eorum, quos quærunt, inſinuant: nec cuiquam rei parcunt, quæ huc faciat, ſed omni induſtriâ, atque omnibus, quos excogitare poſſunt, modis conantur reum molliter ad ſe retrahere, atque in eam regionem, vnde elapſus eſt, reuocare. Adeunt hominem ſub ſpecie alicuius amicitiæ, ac intimam familiaritatem cum ipſo contrahunt, indigentem pecuniâ, ægrum, aut in aliâ neceſſitate conſtitutum omni ope iuuāt atque ita hac amoris ſimulatione ineſcatum, in plagas iam antea præparatas conijciunt, & in manus iuſtitiæ tradunt. Quod ſi diffidentia hoc conſilium remoretur, tentant perſuadere homini, vt vel naui vel curru quem ipſi in hoc emerunt, iter aliquod animi gratiâ faciat: quo perductos abducunt quo volunt. Hac arte non raro Lutetię, Conſtantinopoli, & in Germania abrepti ſunt nobiles viri, & in Hiſpaniam ducti, ingentibus in eam rem impenſis ſumtibus, magnaque induſtriâ captatæ rei abſque tumultu gerendæ opportunitate. Qui in ſanctam hanc Fraternitatem adſcripti ſunt, in ipſo muneris ſui exercitio, viridi veſtitu, & pro armis, arcu fere vtuntur. Habet hæc ſocietas ad ſuſtinendos tanti oneris ſumtus, ingentes reditus, quibus, quum enormis alicuius facinoris reus perſequendus eſt, minimè parcunt. Non admittuntur ad Fraternitatem, niſi delecti, inculpati, vitę probatæ, honeſto loco nati, munerum & corruptionis aſpernatores, validi, & ad tale negocium apti Vtque promtior ſit negocij ipſis commiſſi expeditio, cautum eſt per totam Hiſpaniam, vt in quovis oppido, caſtello, aut pago, vbi magnum aliquod facinus commiſſum eſt, continuo campanarum ſono ſignum detur omnibus, indagandi quid ſit, ac omni ſtudio explorandi, quonam ſeſe recipiat is, qui fugit: ſtatimque Hermandatus ſocij ad ſuas partes agendas ſeſe accingunt. Hodie hęc Fraternitas in multis Hiſpaniæ locis tantâ religione obſeruatur, vt homicidia, rapinæ, aut alia crimina ibi raro committantur, aut certè, ſi qua commiſſa fuerint, præſentiſſimam pœnam non effugiant Præclara ſane Fraternitas, cuius tam admirabilis eſt fructus, vt virtutis augmentum, & tam opulenti Imperij (Iuſtitia enim Regnorum eſt conſeruatrix) merito baſis appelletur. Iam, quid ſit Cruciata, videamus.

Hæc

Digitized by Google

Hæc duas ob cauſſas conſtituta eſt: primum ad colligendam pecuniam, quæ bono orbis Chriſtiani, redimendis mancipijs, faciendoque infidelibus & hæreticis bello impendatur: deinde, vt conſtet, num quis pietatis, & Sacramentorum frequentationem negligat. Obſeruatur hæc Cruciata etiam in Italia, & Romæ quidem, eum in finem inſtituta, ne quis Mahumetano, aut Iudaico, aut hæretico more viuat. Huic ordini omnes & ſinguli, ſine diſcrimine ſexus, anno ætatis ſeptimo nomen dare tenentur: nec quiſquam admittitur ad confitendum, niſi bullam Cruciatæ habeat, quam redimunt plebeij quidem binis, vt vocant, Regalibus, magnarum vero familiarum principes, octonis. Confeſſus, ad menſam Domini ad participandum eius corpus accedit: quo ſumto, teſſeram accipit, quâ ſcriptum eſt, eum hoc anno & hoc die ſacrâ communione vſum eſſe. Poſt Octauam feſti, parochus, aut alius, cui hoc negocium datum eſt, per totam parochiam capitatim teſſeras iſtas colligit; teneturque paterfamilias aut hoſpes ſiſtere omnes illos, qui octiduo ante feſtum Paſchatis domi ipſius, habitâ inquiſitione, inuenti fuerãt. Quod ſi quis teſſeram, aut iuſtam excuſationem non habeat, in vincula conijcitur, & pecunia multatur; ſi vero hæreſeos ſuſpectus ſit, ad Inquiſitionem mittitur. Muneri huic præſunt Archiepiſcopi, Epiſcopi, & alij integræ & irreprehenſibilis vitę homines: qui etiam ſummam iudicandi poteſtatem habent. Commiſſarius generalis Anno M D X C V. fuit Cardinalis Franciſcus Auila. Reditus Cruciatæ opulenti ſunt admodum: Sancta vero appellatur, ob fructus quos ſanctæ Catholicæ religioni affert. *II Quid Cruciata & quæ ad eã.*

Etſi vero duo illa quæ iam recenſuimus Iuſtitiæ tribunalia ad pacis & Catholicæ religionis in Hiſpania conſeruationem plurimum attulerunt adiumenti, non minus tamen vtile fuit Inquiſitionis munus; quod veluti firmiſſimus agger, fœdiſſimam hæreſeos eluuionem coercuit. Quia vero tam odioſe à nonnullis Inquiſitio hæc traducitur, formam procedendi quæ in ea obſeruatur, deſcribere operęprecium mihi videtur. *III. De Inquiſitione.*

Inquiſitionis origo non ad Lutheri, ſed ad ea tempora refertur quibus Saracenis à Ferdinando Aragoniæ rege deuictis, in Hiſpania viuendi certis conditionibus permiſſa fuit licentia, vt nimirum certum perſoluerent tributum, atque interim religionis cauſſa vis eis nulla inferretur. Bello confecto, & barbaris illis ſubiugatis, dictus rex imperium ſuum ita conſtituendum ſibi exiſtimauit, vt Eccleſiæ dignitati ac ſaluti ſimul proſpiceretur; atque in primis damnabiles ſuperſtitiones eradica-

Digitized by Google

rentur. Doctis ergo quibuſdam viris negocium dedit in ea quæ ad religionem pertinent inquirendi, & cauendi, ne Iudæi vel Mahumetani, quorum adhuc ingens erat in regno numerus, zizania ſua diſſeminarent. Hæc conſeruandæ Catholicæ religionis diligentia tam ipſi quam ſucceſſoribus Catholici nomen ac decus peperit; quamuis nonnulli titulum hunc Alphonſo Galęciæ regi à Papa Gregorio III. tributum ferunt, eo quod regnum ſuum Arriana hæreſi purgaſſet. Tum temporis Iacobini Monachi, quorum ordo à Dominico Hiſpano Caliguritano, Lexouienſis diœceſeos, inſtitutus fuit, in tanta erant exiſtimatione, vt Rex Catholicus in omnibus quæ ad religionem pertinent; eorum ſtaret iudicio: quod illi magna ſeueritate exercebant. In Cataloniæ enim regno, inſtituta contra Albigenſes inquiſitione, oſſa Arnoldi Caſtelboni & Ermoſynes de Bronicende filiæ, qui auus fuit Rogerij Bernardi Comitis Foxienſis, effodi atque exuri, ac cineres in aerem proijci iuſſerunt, quod hæreſis crederentur fuiſſe participes. Sed res tota Anno M C D X X V. per Cardinalem Petrum Conſaluum Mendozam, Sixti IV. Pontificis interueniente auctoritate, fuit compoſita Et hi quidem primi fuerunt Inquiſitionis auctores; ſed quia deuictis Saracenis ſeuerius aliquanto illa contra Iudęos & Mahumetanos fuit exercita, origo ad Ferdinandum refertur. Hęc iam olim à Papa Sixto IV. & rege confirmata fuit, circiter Annum M C D L X X V. ob innumeras nequitias quas Iudæi in contumeliam Chriſtianæ religionis committebant: eademque poſtea Luthero dogmatizare incipiente, antiquæ conſeruandæ religioni magno fuit adiumento, atque obſtitit, quominus tam ipſe quam alij nouarum ſectarum conditores in Hiſpaniæ quoque regnis nouam Babylonem, vt in Polonia, Germania, Bohemia, Anglia & Belgio exædificarint. Eius vero hic eſt ordo & proceſſus. Quicumque hæreſeos ſuſpectus fuerit, ab officiario quem Familiarem vocant, coram Inquiſitoribus comparere iubetur. Nulla hic fuga, nulla dilatio. Nihil faſſus, liber dimittitur, conſtituto tamen Corycæo qui omnia eius nihil tale cogitantis dicta & facta obſeruet. Si quidquam Romanæ Eccleſiæ contrarium in eo animaduertatur, Inquiſitorum iuſſu comprehenditur, & iudicio ſiſtitur. Illud vero notatu dignum eſt, quod tam contra accuſatorem quam reum diligens habetur quæſtio, vtrum ſcilicet vir bonus ſit, ac præcipue num inter ipſum & delatum inimicitię intercedant. Sed & quem Familiarem vocari diximus Officiarius talis eligitur qui in ijs quæ ad religionem pertinent inculpatus, & qui à quarto gradu vſque tam paternę quam maternæ cognationis è Chriſtiana proſapia ſit ortus. Audito ac

dimiſſo

dimiſſo reo, Prouiſor, ſeu Vicarius, vel Diœceſanus vocatur, & ad eius relationem accuſatus vel liber pronunciatur, vel in vincula conijcitur. Fugientem Alguazil ſeu lictor Inquiſitionis perſequitur, itemque Hermandatus ſeu Fraternitas, de qua ſupra: tantoque maior hic adhibetur diligentia quanto fugiens maioris eſt auctoritatis & conditionis. Capti bona omnia conſignantur; damnati, confiſcantur. In his omnibus adminiſtrandis Iudices ſummam adhibent integritatem: qui omnes opulenti ſunt, & ab auaritia aut corruptionibus alieni. Vt vero leues ac temerariæ accuſationes impediantur, is qui falſò aliquem aut per inuidiam accuſaſſe deprehenſus fuerit, ſeuere punitur. Captiuis omnia præter veſtem auferuntur. Vbi octiduum circiter in carcere deſederit, à cuſtode carceris monetur vt à Iudicibus audientiam petat: qua impetrata, ab ijſdem monetur, ſuppreſſo interim accuſatoris nomine, vt culpam ſua ſponte fateatur, promiſſa, ſi id fecerit, impunitate; & econtra terrore mortis ob oculos poſito. Si nihil faſſus fuerit, in carcerem reducitur; ac deinceps iterum atque iterum iudicio ſiſtitur, vtque ſuæ conſcientiæ rationem habeat, monetur. Si omnibus artibus nihil ab eo exſculpi queat, crux & Miſſale apportantur: ſuper quibus iuramentum facere recuſans, ſtatim damnatur. Iuratus, non tamen ſtatim abſoluitur, ſed infinitis quæſtionibus, de patria, amicis, &c. vrgetur. Vbi nihil fateri eum Iudices vident (qui enim bene inſtructi ſunt, numquam ſeipſos accuſant, nec prius loquuntur quam ea quorum accuſantur intellexerint) tum accuſationem eiaperiunt, teſtium tamen aut delatorum nomina reticent, de quibus diuinare magis ex priuatis inimicitijs quam certi aliquid ſcire licet. Inde Procuratorem ſeu Aduocatum ſibi eligit, qui ab eo informatus, ad ſingula reſpondeat: quod melius eſt quam ſi è veſtigio reſpondere cogatur.

Duo teſtes fide digni atque irreprehenſibiles, ad rei damnationem ſufficiunt, non tamen ſemper, præſertim ſi de capite agatur: prætor vero, apud quem captiui aſſeruantur, ſolus ſufficit; vnus tamen teſtis ad torturam non ſufficit, niſi certas coniecturas aut alias graues habeat rationes. Poſtquam diebus aliquot reus de teſtibus ſeu delatoribus coniecturam fecerit, productus Inquiſitores interrogat: num ab his vel illis inimicis ſcilicet ſuis, ſit delatus. Quamuis autem teſtium nomina diuinare aut ſcire non poſſit, alijs tamen rationibus purgare ſe poteſt, nimirum ſi probauerit ſe cum Eccleſiaſticis habuiſſe amicitiam, obſeruaſſe præcepta Eccleſiæ, dies feſtos, ieiunia, Miſſas audijſſe, & cetera quæ hæretici impugnãt, obijſſe. Ad hæc producenda nouem dies integri reo conceduntur.

Explo-

Inquiſitio porro eiuſmodi ob iuſtitiam Franciæ ita placuit, vt ipſo effectu ab ea fuerit recepta. Et quidem Edictum illud Romorantinum, à priuato Regis Conſilio omnibuſque Franciç Parlamentis approbatum, hæretici Hiſpanicam Inquiſitionem nominarunt, vt in quo de hæreſi quæſtio ad prælatos tantum & Eccleſiaſticos remittitur, omni de ea cognoſcendi poteſtate ſæcularibus Iudicibus ademta; & omnes alterius quā Catholicæ religionis exercendæ cauſſa inſtituti Conuentus, læſæ Maieſtatis crimine condemnantur. Sic enim Edictum habet:

V. Inquiſitio in Francia, vitijs, ad reprimendam hæreticorum crudelitatem.

Vt vero ſecretæ eiuſmodi coniurationes in lucem protrahantur, mandamus ſub iiſdem pœnis vt omnes qui quoquo modo conſcij fuerint aut conſenſerint, ſtatim rem omnem Iudicibus aperiant, & reorū ſiue complicium nomina deferant: quo in caſu bona fide & ſub verbo regio impunitatem reis, non reis vero quingentas libellas Turonenſes, ẹ damnatorum bonis confiſcatis ante omnia ſoluendas promittimus. Omnes etiam Prẹdicantes, qui à Prælatis aut ijs qui eius rei poteſtatem habent, non ordinati fuerint; itemque omnes libellorum famoſorum & aliorum ſcriptorum quæ ad nullum alium finem quam ad ſeditionem ſpectant, auctores; tum impreſſores, venditores, & quicumque eiuſmodi libellos & ſcripta diſſẹminauerint; declaramus & haberi volumus pro rebellibus, noſtris & publicæ quietis inimicis, ac reis criminis læſæ Maieſtatis, eoſque ijſdem pœnis quibus ſeditioſos & clandeſtinorum conuenticulorum auctores, ſupra dicto modo ab ijſdem Iudicibus puniri iubemus. Ne vero Edicto hoc noſtro quiſquā per malitiam ad calumniam abutatur: volumus & mandamus vt omnes calumniatores, & qui falſo aut malitioſe aliquem detulerint, ijſdem pœnis afficiantur, quibus rei peracti erant afficiendi.

Quod ſi Edictum hoc quam ſancte conceptum & promulgatum, tam ſtrenue exſequutioni demandatum fuiſſet, tot tantiſque malis ac miſerijs Francia numquam eſſet inuoluta. Rigidum quibuſdam viſum fuit. at profecto, ſi tempora iſta conſideremus, aſperioribus etiā remedijs erat opus. Nullum vmquam ſæculum atheiſmi aut hæreſeon, ex Caluiniſtica nouatione exortarum, fuit feracius. Quamuis autem omnia quæ hac de re dici poſſunt, vel enumerare admodum difficile ſit, pauca tamen, velut exempli cauſſa, indicabo. Promulgato, vti diximus, regio Edicto, ne quis hæreticus in Francia publicas conciones haberet, Rector quidam Collegij Rothomagenſis, quatuor linguarum peritia ſe iactans, in vetitum nitens, & Regiæ Curiarum auctoritati medium quaſi oſtendens digitum, ſuggeſtum conſcendit, ac conciones habuit, magna accurente Hu-

gonotarum multitudine; quamuis Anabaptiſta eſſet, dicens inter alia, Propinquam Antichriſti ruinam diuinitus ſibi eſſe reuelatam: à Deo ſe electum ducem, vt ipſius voluntatem exſequeretur: ſpecialiter ſibi à Deo mandatum eſſe, vt omnes malos Principes ac magiſtratus interficiat; promiſſumque, non prius moriturum, quam notus ſit & ab omni peccato purgatus ac purus Mundus conſtitutus. Idem Prophetam ſe ſimulabat; & vaticinaturus, tamquã ad tripodem Apollinis ſe proſternens, horribiles geſtus ædebat. Certiores hac de re facti curiæ Iudices, hominem comprehendi iuſſerunt: verum is præfecti, qui Caluiniſta erat, opera ex vrbe euaſit: ruri tamen ab agricolis agnitus, & in carcerem traditus, ac tandem vnà cum duobus cognatis, ad ignem damnatus fuit. Sed illi ſpectato miſeri hominis viui combuſti ſupplicio, hæreſin eiurarunt, ac pœnitentiam egerunt. Dici vix poteſt, quam multi libelli à furioſis hominibus ſcripti vndique prodierint, quibus Regia auctoritas turpiter pedibus proculcatur, & optimi quoque Principes vt tyranni Nerone ac Domitiano crudeliores diffamantur. Quam tu mercedem hos meruiſſe putas? Qui volet, legat Caluini eo tempore ſcripta ædita: nulla pagina occurret quæ non iniurioſis contra Principum auctoritatem, contumelioſis ac ſeditioſis vocibus plena ſit. Quid Amboſiana illa contra Franciſcum II. Regem coniuratio? quam pœnam meretur? Tum Quid Guiteriana illa contra Carolum IX? Quid Hugonotarum cum Turcis confederatio Baſileæ concluſa? vbi Beza, Mallotus, Viretus, Segurius, Clemens, Rentius, Damurſius & alij præſentes fuerunt. Quid de cædibus dicam innumeris per omnes totius Franciæ prouincias commiſſis? Rupellæ triginta ſacerdotes ferreis hamulis in turri ſpeculatoria cæſi; & mox inde in aquam præcipitati ſunt. Quis neſcit apud Engoliſmenſes, Petracorios, & alibi ſepulcra aperta, & cadauera in quibus parum adhuc carnis reſtabat, pugionibus confoſſa? Anne hæreticæ crudelitatis ſufficientia ſunt teſtimonia & argumenta, puteus Nemauſenſis, cædes Fumellana, inhumanum genere quidem nobiliſſimi, ſed flagitijs multo nobilioris facium, qui tanta cum infamia in femina quadam, ad quam apud Petracorios diuerterat, hoſpitalitis iura violauit. Annon Monbriſſonij Hugonotæ Catholicos vt ſe ipſos de turri præcipitarent, coegerunt? Fleaci ijdem ſacerdotum capitibus tamquam globis luſerunt. In parochia Calleneuillana hæretici Ludouicum Faiardum probatæ vitæ & doctrinæ ſacerdotem noua forma degradarunt, immiſſis in lebetem oleo feruentem ipſius manibus, ac deinde oleo ſuper caput atque in os infuſo. Quid hac crudelitate magis barbarum atque inhumanum dici aut excogitari poſſit?

Digitized by Google

Quod ſi tum in hoc regno vti in Hiſpania Inquiſitio in vſu fuiſſet, facile quum hæc aliaque innumera ſcelera, tum illa mala quæ ob religionis diſſidium miſera Francia pertulit, præcaueri potuiſſent, cuius honor tot tamque infamibus flagitijs valde fuit conſpurcatus; tum ſuprema Regum auctoritas ab ipſis ſubditis peſſumdata, vt qui ceu Furijs acti, ſuorum Principum cineres in ventum proijcere non dubitarunt. O igitur iam felix, ô beatum ſæculum, quo nihil tale videtur vel auditur!

Hanc tibi debemus, Rex Auguſtiſſime, pacem,
Cuius monſtra manus compeſcuit omnia: munus
Hocce tuum eſt, quod iam voces, Hugenota, Papiſta,
Deſierunt. Omnes titulo cenſentur eodem
Iam Ciues. Peragit tutus ſua ſacra ſacerdos:
Paſtor tutus oues agit, & mare nauita ſulcat.
Nimirum hanc nobis peperit tua cura quietem:
Subq; tua dextra tuti requieſcimus vmbra.

Sed in Hiſpaniam redeamus: in qua ad Inquiſitionis tribunal non quæſtiones tantum de hæreſi, verum etiam blaſphemiæ, & in Deum ac Sanctos contumelioſæ voces deferuntur. Sic Michael de Barro Nauarræus & de rege ſuo bene meritus, Ordinis S. Iacobi Commendator, quum aliquando *por vida de Dios*, id eſt, per Dei vitam iuraſſet, triginta & vnum dies in compedes fuit coniectus. Qua de re quum apud Regem eſſet queſtus, Rex filium ſuum ipſi ſocium ſe additurum reſpondit qui catenarum pondus dimidiatum cum ipſo ferret. Ita enim de ſe meritum eſſe, vt lubenter iuuare ipſum velit: hac vero in re nullam aliam gratificandi rationem diſpicere. Et conclaue quidem carceris hic habuit aulæis ornatum, & cetera omnia non minus quam extra carcerem magnifica: compedes tamen ac catenas non minus duras ac graues quam de vulgo quis ferre cogebatur. Beza vt Imagines ſuas auctiores faceret, etiam Pontium Leonem admiſcuit, tamquã glorioſum martyrem ad cœlum vſque laudibus efferens. Sed nihil hoc mirum. Eiuſmodi hominibus liber ille plenus eſt: qui diaboli potius quam Dei ſunt martyres. Pontius enim hic præter hæreſis crimen, peccati quoque nefandi conuictus, & ab Inquiſitione damnatus fuit. Sed cur Bezæ non liceat eos laudibus ornare, quibus idẽ quod ille cum amaſio ſuo commiſit, vt ipſe non diſſimulat, & alibi nos indicauimus, peccatum placet? Habeat ergo ſuum ſibi Pontium qui ſub tali iiſdẽ vitijs infami præfecto, optimo iure hæreſeos ſignifer eſſe

VI. Inquiſitio blaſphemias quoque punit.

moretur. Sed idem Beza alium ſuis adnumerat, qui tamen ſuus non eſt. Caſallum dico, qui præceptor fuit Ioannæ, Caroli V. Imperatoris filiæ, Ioanni poſtea Luſitaniæ Regi, Sebaſtiani patri nuptæ; eius quæ inſigne Xenodochium & monaſterium Madriti ædificauit, in quod poſtea Maximiliani Imperatoris vidua, eiuſdem Caroli V. filia, conceſſit. Sed de Caſallo res ſic habet. Poſtquam ſuo ipſius teſtimonio hæreſeos conuictus, & ab Inquiſitione vt viuus combureretur, damnatus eſſet, multi Hiſpaniæ magnates, vt vitæ ei gratiam faceret, apud Regem interceſſerunt ſpe facta fore vt hæreſin eiuret ac deteſtetur. Quibus Rex reſpondit, ſi filia quoque ſua vel micam haberet hæreſeos, eam ſe iuſtitiæ vltro traditurum. Caſallus damnatum ſe videns, boni angeli inſpiratione monitus, de animæ ſuę ſalute ſollicitus eſſe, erroreſquè quos amplexus fuera conſiderare cœpit. Cum docto ergo homine colloquutus, & tandem quamuis doctiſſimus eſſet, erroris conuictus, publice hæreſin eiurauit & remiſſo Nouatorum doctrinæ nuncio, Catholicæ Eccleſiæ fidei ſ conſignauit, & ad Romanę Eccleſiæ vnionem rediјt. Hac victoria lætu Rex, ſupplicium homini leniri iuſſit: qui ad locum ſupplicij productus, longam & doctam de conuerſione ſua orationem ad populum habuit, ac proteſtatus eſt, ſe non vt Proteſtantem infidelem, ſed fidelem a bonum Catholicum, in fide Eccleſiæ Apoſtolicæ Romanæ, extr quam ſalus non ſit, moriturum. Quam confeſſionem etiam mox ſanguine ſuo obſignauit, glorioſo triumpho in cœleſtem Beatorum ſedem receptus. Hoc modo vitam Caſallus clauſit, cum æterno hæreticorum opprobrio, qui impudenti ſane mendacio ſuis eum accenſere non verentur.

De Caſallo.

D

DE IIS QVÆ IMPERATOR FERdinandus poſt Caroli fratris diſceſſum, ad Catholicam ſtabiliendam Eccleſiam egit.

Caput Septimum.

ARGVMENTVM.

I. *Lutherani è Colloquio Wormatienſi turpiter diſcedunt.*
II. *Miraculum Auguſtæ Vindelicorum factum.*
III. *Maximilianus Ferdinando Imperatori ſuccedit.*
IV. *Proteſtantes de auxilijs contra Turcam ſollicitat, qui tergiuerſantur.*

FERDINANDVS quamvis vt Imperij, ita & ſtudij fraterni in Eccleſia Catholica tuenda ſucceſſor eſſet: tamen quum à Turca, qui Hungariam pæne totam iam pervaſerat, externum bellum immineret, coactus eſt, vt Germaniæ ſtatum talem, qualem à Carolo acceperat, conſeruaret, ad pacem domi conſtituendam omnem operam conferre. Itaque Proteſtantes Principes non ſemel interpellauit, vt in federis aduerſus Turcam ſocietatem ſecum venirent, reliquiasque Hungariæ & Transſiluaniæ coniunctis copijs defenderent. A quibus contra petitum eſt, vt Religionis controuerſia decideretur, quoniam id à Concilio, ob incidentes bellorum motus, factum non eſſet. Imperator, quem cautiorem jam fecerant præteritarum rerum documenta, æquum non eſſe reſpondit, vt cauſſæ ad Eccleſiam vniverſalem pertinentis, ſoli Nationi Germanorum permitteretur dijudicatio; victus tamen ad extremum tum importunitate Proteſtantium, tum Catholicorum ſpem certam victoriæ Imperatori facientium, confidentiâ, vt ad colloquium veniretur conceſſit.

I. *Turpis Lutheranorum e colloquio Wormatienſi diſceſſus. Anno 1557.*

Quia vero tota Germania ſpem conceperat, fore vt diſſenſiones Religionis cauſſâ obortæ in illuſtri hoc conuentu dirimerentur, propoſitum eſt mihi formam ejus, ritum & euentum breviter enarrare Indictum erat Colloquium Anno M D L V I I. inter duodecim Theologos Catholico-

Digitized by Google

rum, & totidē Doctores Confeſſioniſtas, præſide Spirenſi Epiſcopo. Notarij conſtituti erant ad Acta Diſputationis excipienda, hac conditione, vt ea ſcrinio incluſa, cuius clauis penes Præſidem vna, penes Doctores Catholicos vna, & penes Lutheranos item vna eſſet, ad diem Comitiorum Imperialium aſſeruarentur. Et ne res abiret ſine fructu, tum Principum tum Theologorum cauſſâ decretum erat, vt quatuor vtrimque Principes negocio intereſſent: quibus vel morte, vel morbo, vel aliâ ratione impeditis, alij qui eorum vicem ſupplerent, nominati fuerant. Num quam tanta ſpes pacis, quanta tunc temporis, affulſit. Magna pollicebantur de ſe Confeſſioniſtæ. Sed quum diu parturijſſent montes, natus tandem eſt ridiculus mus. Nihil enim ex tam celebri conuentu, niſi fumus extitit, & totius orbis Chriſtiani riſus, cum magno hæreſeos rubore. Catholici Doctores quum conſediſſent, opus eſſe affirmabant, quum inter Catholicos & Confeſſionis Auguſtanæ Theologos inſtituta ſit diſputatio, ſecluſis reliquis ſectis omnibus, vt perſonæ conferentes, religionem aperte ſuā profiteantur: ſe quidem omnes eſſe Catholicos, & vnā fidem vno ore confiteri. Lutherani reſpicientes inter ſe, ad cogitandum de hoc negocio coeunt. Differtur cauſſa, & per dies aliquot diſceptatur, magnâ contentione: nam circa ipſam Auguſtanam Confeſſionem ſententijs variabatur. O miſeros Babylonis ædificatores! Catholici interea cōncordes (vt ſemper) inter ſe, quo euaderet non minus ridenda quam deploranda iſtorum diſſenſio, patienter exſpectant.

Quinque ex Auguſtanæ Confeſſionis Theologis, factâ ſeceſſione, nunquam ſe adſtipulaturos teſtabātur ijs, quæ reliqui ſeptem ſuper Articulis de Libero arbitrio, de Iuſtificatione, de bonis Operibus, de Sacramentis, deque Euchariſtia, vt in quibus illi Confeſſioni Auguſtanæ aperte contradicerent, propoſuerant: numero tamen (non item animo aut pertinacia) inferiores, ab omnibus ludibrio habiti, damnatique & excommunicati à ſocijs ſuis, coguntur reliquis cedere, & ſeſe ab ijs abiungere. Qui reſtabant, ſeptem, quum in iſtorum locum alios eiuſdem ſecum notæ ſubſtituere non poſſent, & ipſi cum ignominia pedem referunt Ita Lutherani, priusquā ad manus ventum eſſet, pugnæ ſe ſubduxerunt, Catholicis inſtructâ acie fruſtra prœlium exſpectātibus Mox ecce tibi ſcriptorū aculeatorum & mordacium certamina, Nicolao Amsdorffio & Nicolao Gallo, qui erāt ex numero excommunicatorum, aduerſus Melāchthonē & Brentiū qui alterius erāt factionis, inſurgentibus, eoſque hæreticorū fautores, Zuinglianos & Oſiādrianos appellātibus, qui impij ſuis opinionib. Auguſtanæ Confeſſionis velum prætexant. In Wormatienſi Colloquio

(ſcribit

(ſcribit Amſdorfius) Brentius & Philippus Melanchthon, quum ipſi Zuinglium & Oſiādrum damnare recuſarent, nos deridiculo habuerunt, & à Colloquio prorſus ignominioſe repulerunt, quod ad diſputationem progredi, niſi illorum prius damnato errore, nollemus. Quumque ij, qui poſt noſtrum diſceſſum remanſerunt, aliā doctrinā ab ea, quæ Auguſtana Confeſſione explicatur, ſe non propugnaturos ſcriptis ſuis teſtati ſint, nihil minus tamen faciunt quam quod ſunt profeſſi, & non Zuiglianos tantum, ſed & Oſiandrianos ſeſe oſtendunt. Controuerſia noſtra (dicebat Ratisbonenſis Miniſter) de grauiſſimis Fidei capitibus fuit, qualia ſunt, de Lege, de Euangelio, de Iuſtificatione, de bonis Operibus, de Sacramentis, de Ceremonijs: de quibus non potuit inter nos conuenire. Hic exitus fuit iſtius Conuentus, aut potius Comœdiæ, & ſumtu Lutheranorum, & cum eorundem ignominia actæ. Miſer Melanchthon, vultu in terram dejecto, & corrugatâ fronte, pudore ſuffuſus perpetuo ſuſpiria ducebat: Deus bone, inquiens, cum qualibus & quam cerebroſis hominibus negocium nobis eſt? Actum eſt de Eccleſia Domini.

II. Miraculum Auguſtæ Vindelicorum factum.

Porro Ferdinandus ſeptemdecim imperauit annis, quibus omnibus nihil in religionis negocio memorabile geſtum eſt, niſi quod ſcriptis & libellis inter partes acerrime dimicatum fuit, vt ſequenti Capite oſtendam. Pacem enim optimus Imperator vnice ſpectabat; quæ tanto magis Chriſtianæ Reipublicæ erat neceſſaria, quanto ei maiora à potentiſſimo hoſte pericula impendebant. Paullo vero ante mortem ipſius Auguſtæ Vindelicorum res accidit miraculo plena, quæ multos ad Catholicam fidem conuertit. Filia ciuis textoris à dęmone infeſſa, à patre ad Prędicantes Lutheranos liberanda deducitur. Hi exorciſmis rem priuatim aggrediuntur. Sed fruſtra; diabolo omnes eorum conatus irridente. neque enim vnquā diabolus ſibi aduerſatur. Excuſare ſe Miniſtri, & æterni Patris voluntatem ac decretum, qui pœnæ tempus nondum abbreuiare vellet, obtendentes, patrem ad patientiam cohortari. Forte aderat è vicinia Chirurgi cuiusdam Matthiæ nomine filia, Catholicæ religioni addicta: Hæc dæmoniacæ patrem rogat, vt ſacerdotem quendā Catholicum, Patrem Simonem nomine, qui in templo Mauritiano concionabatur accerſi curaret. Patre aſſentiente venit ſacerdos, homo ceteroqui inculpatę vitę, & in his rebus non inexercitatus; precationibus ſe dat, & aquam luſtralem ſecum ad obſeſſam adfert. Quo illa conſpecto, mirum in modum angi atque horribiles vlulatus ædere cœpit. Quum vero ardentiſſima ſiti torqueretur, ex aqua luſtrali hauſtum ſumere coacta, ingraueſcentibus tormen-

Digitized by Google

mentis, multo crebrioribus atque atrocioribus iniurijs in ſacerdotem exorciſmis intentum, debacchabatur, tanta cum vehementia, vt vix à ſe: robuſtis viris teneri ac conſtringi poſſet. Poſt longam quaſi pugnam & frequentem diuini nominis inuocationem, diabolus taurina voce omnibus audientibus exclamauit, Nequiſſime ſacerdos, numquam tu me hinc expelles: cedere tamen fortiori tandem & creaturam hanc Dei relinquere compulſus fuit: quæ non priſtinæ tantum formæ & corporis valetudini reſtituta fuit, verum etiam animæ ſalutem recepit cum ſuis ad Catholicam Eccleſiam, in qua ſola vera miracula fiunt, reuerſa.

III: Maximilianus Ferdinando patri ſuccedit.

Defuncto Ferdinando Maximilianus filius ſucceſſit: cui vix Imperium ingreſſo Turca omnibus viribus incubuit. Solimanus enim iam ætate prouectus, vt victorijs ſuis colophonem imponeret, cum exercitu Hungariam peruagatus, Sigethum poſitis caſtris acerrime oppugnabat Imperator accepta periculi magnitudine, Principes Auguſtam conuocat, vt de auxilijs conferendis ageretur. Ibi Proteſtantes alia atque alia obtendere; nonnulli bellum quod tum inter Daniæ & Sueciæ reges gerebatur, in quorum regnis iam ante quoque religio mutata fuerat, vt ſupra diximus; alij contentionem, quæ inter duos fratres Duces Winmarienſes, Electoris Palatini generos, exarſerat, quam tam dictus Palatinus quam Saxoniæ Elector plurimum ad res ſuas pertinere dicebant At Philippus Haſſiæ Landgrauius, & alij Principes tredecim eiuſdem religionis, Marpurgum ab eo inuitati, ſe per nuptias filij ſui cum Ducis Wirtenbergici filia excuſabant. Horum vero Principum nomina erant. Philippus Haſſiæ Landgrauius, Gulielmus & Ludouicus eius filij, Philippus Dux Holſatiæ, Erneſtus Dux Brunſuicenſis, Chriſtophorus Dux Wirtenbergicus, duo ipſius filij, duo filij Comitis Palatini Electoris, Wolfgangus Dux Bipontinus cum filio, & Ioannes Georgius filius Marchionis Brandenburgenſis. Et ijs quidem qui inuiti aliquid faciunt, excuſatio numquam deeſt. Non parum tum Imperator indignabatur, quod tam propinquo ſæuiſſimi hoſtis metu, Principes genio & conuiuijs indulgerent; ſimulque verebatur ne per hanc occaſionem aliquid in religionis negotio de nouo tentarent; præſertim quum ex omnibus Principum familijs qui religionem Proteſtantium ſequebãtur, illic in conuentu quidam præſentes eſſent. Præcipua ipſius cura fuit, vt Comitem Palatinum tam ad antiquam religionem quam officium reduceret, qui Auguſtanæ Confeſſionis pertæſus, Geneuenſem fuerat amplexus vt alibi oſtendam.

Digitized by Google

IV. Proteſtantes de auxilijs rogati tergiuerſantur.

Secundum hæc Maximilianus, quod periculum in mora eſſet, ſolo Bauariæ Duce comitante, Auguſtam profectus eſt. Miſerunt quidem eo Proteſtantes Legatos ſuos; ſed Imperator, quod de magnis & ad totius Chriſtianæ Reipublicæ ſalutem pertinentibus rebus agendum eſſet, Principes per omnia ſacra obteſtatus eſt, vt ipſi eo venirent, nec bello inter Danos & Suecos decipi ſe ſinerent, ſed Ieſu Chriſti honorem ſuis nuptijs & epulis, ac publicas vtilitates priuatis anteponerent. Interea Solimanus maximis viribus Hungariam peruagatus, pleraque ſuæ ditionis fecit. Comitijs tandem celebratis, deliberatum fuit, de hæreſibus Pace religionis non comprehenſis, immo Auguſtani Conuentus Anno MDLV. habiti decreto damnatis, ex Imperio profligandis ac penitus extirpandis: tum etiam de auxilijs contra Turcam conferendis. Facile tum videbat Elector Palatinus, non ſolum Anabaptiſtas, Arrianos & alios hæreticos, verum etiam Caluiniſtas, quorum Confeſſioni ſeſe adiunxerat, iſthac propoſitione deſignari. Quare omni ſtudio eo elaborauit vt hac de re eo in conuentu nihil omnino fuerit decretum: de altero vero facile aſſenſit, vt nimirum contra Turcas auxilia contribuerentur; cuius expeditionis euentum libro IV. explicauimus. Et hic tum quidem rerum erat per Germaniam ſtatus: quem crebris offenſionibus, ac præſertim religionis diſſidijs vehementer labefactatum, mors Solimani non parum recreauit.

DE VARIIS AC DIVERSIS FIDEI Confeſſionibus, Principum iuſſu cuſis, & per ipſorum ditiones diuulgatis: deque altercationibus Theologorum.

Caput Octauum.

ARGVMENTVM.

I. *Pace inter Principes facta, calamo inter doctos dimicatur.*
II. *Quid Caluinus de Luthero ſenſerit & dixerit.*
III. *Faceta Narratio de quodam qui nullibi repertis einſdem religionis ocijs, ad Catholicam Eccleſiam redijt.*
IV. *Colloquium Numburgenſe.*
V. *Brema religio mutata, & Caluiniſmus ſenſim introductus.*

I *Pace inter Principes facta Theologi digladiantur.*

PAce cum Proteſtantibus in Germania Principibus, Saxone & Landgrauio liberatis, ita tamen acciſis viribus vt mouere nihil amplius poſſent; tum Mauritio in prœlio occiſo, & crudeli illo Alberto Brandeburgico profligato, à Carolo V. facta, & à Ferdinãdo Imperatore prudenter continuata: bellum inter Theologos acerrimum fuit exortum; compoſitoque ferreo bello, papyraceum geri cœpit. Nouæ ac multiplices prodeunt vndique Fidei Confeſſiones, tam Principum quam priuatorum Theologorum nomine. Vnam Saxoniæ Dux ædidit, aliam Comites Mansfeldienſes; rurſus aliam Chriſtophorus Dux Wirtembergicus: quibus non ſolum Zuingliani & Caluiniſtæ, quorum ſecta tum in Germania gliſcebat, ſed Melanchthoniani etiam & Maioriſtæ, quamuis fideles olim Lutheri amici, hæreſeos condemnantur. Tum quoque odioſa illa & tot diſputationibus vexata, lapis offendiculi hæreticorum, de Cœna Domini quæſtio inter Theologos rurſus ſumma contentione agitata fuit: de qua quid ſentiendum eſſet à Wolfgango Comite Palatino rogatus Melanchthon, more ſuo ita ambigue reſpondit, vt miſerum Principem ex incerto multo fecerit incer-

tiorem

ſiorem. Quia tamen Melanchthon Sacramentariorum ſententiæ ſubſcribere quodammodo videbatur; idem Princeps formam quandam religionis conſtituit, & in ſua ditione tantiſper obſeruari iuſſit, donec aliter à ſe fuerit ſtatutum. Idem in ditiuncula ſua fecit Georgius Princeps Anhaldinus. quinetiam aſſumto Prædicantis habitu, propria auctoritate è ſuggeſtu ad populum eſt concionatus. Hinc Beza ſimul & boni Principis & vigilantis Paſtoris munus ab eo impletum ſcribit, ac ſubditorum quidem Principem in terra, eorundem vero ducẽ ac ductorem ad cœlum fuiſſe. Ab hoc etiam longinquas nationes conſilia petijſſe, idem auctor eſt. Tanta huius Principis erat auctoritas. Sed & alij Principes ſuas quiſque Confeſſiones promulgarunt, pleraſque à Melanchthone cuſas ac formatas. At Nicolaus Gallus Prędicans Ratisbonenſis contra Melanchthonem ſtricto calamo, ambiguitatem ei exprobrabat; Lutheri de reali Corporis Chriſti pręſentia in Sacramento altaris ſententiam ſtrenue propugnans. Similiter Brentius iunior, Profeſſor Tubingenſis, patris ſui opinionem acerrime defendebat, qui Zuinglianam & Caluiniſticam doctrinam tamquam diabolicam & plenam impietatis condemnarat; Principemque induxit, vt Zuinglianos & Sacramentarios publico Edicto proſcripſerit. Sed & inter Ioachimum Weſtphalum Lutheranum & Ioannem Laſcum Polonum Caluiniſtam acerrimæ contentiones exſtiterunt, vt ſcripta vtrimque ædita teſtantur. Nec minus ciuiliter magnus ille Superintendens Heshuſius Caluiniſtas tractauit. Sed & Caluinus egregie ſe vltus eſt: cuius ſcripta tam mordacia atque aculeata ſunt, vt hac in palæſtra omnibus qui ante eum fuerunt, palmam præripuiſſe videatur.

Caluinus vero Lutheranos perſtringens, immemor eius fuit quod antea ſcripſerat, Lutherum diuino Spiritu afflatu & à Deo miſſum fuiſſe. Hoc ſine vlla aſſentatione (ait quodam loco) nos Luthero teſtimonium perhibemus, fuiſſe inſignem Ieſu Chriſti Apoſtolum. Res ipſa teſtatur, non Lutherum, ſed Deum per Lutherum loquutum eſſe, & ex ore eius fulminaſſe Si ergo Lutherus eſt Ieſu Chriſti Apoſtolus, Caluinus diaboli erit Apoſtolus; vt quem Lutherus in perſona Zuinglij & aliorum Sacramentariorum hæreſeos damnauit, eiuſque doctrinam currum eſſe ſcripſit, quo innumeræ animæ ad Infernum deducantur. Sed & Caluinus eiuſque aſſeclæ Lutheranorum doctrinam peſtilentem eſſe ac morte dignam: & viciſſim Lutherani Caluiniſtarum errores flammis expiandos eſſe ſcribunt. II. *Caluini de Luthero iudicium.*

Porro Brentius & Martinus Chemnitius Prædicans Brunſuicenſis ex vna, & Henricus Bullingerus ab altera parte acerrimas inter ſe dimicationes ſuſceperunt. Et illi quidem ad Georgium Brandenburgicum ſcripſerunt, vt ſi ſalus ſua ſibi curæ eſſet, Caluiniſtas non ſolum à ſe ſegregaret, verum etiam è tota ſua ditione eijceret, ac pœnis coerceret; vt qui venenum ſuum longe lateque ſpargere ſatagant. At Caluiniſtæ econtrario hortati ſunt, tam hunc quam alios Principes, vt craſſiores Lutheranæ doctrinæ errores emendarent, vt quibus homines ad perditionem perducerentur. Et ſub Lutheraniſmo merum adhuc Papiſmum latere. Inprimis vero Caluinus Melāchthonem ad ſuas partes pertrahere ſtudebat. Et tu quidem, inquit, te occultas: at quid ſi mors interim te opprimat? Neque tamen quidquam ab hoc polypo certi exprimi potuit: de quo Lutherani in Apologia de Cœna Domini, Negare, aiunt, non poſſumus Melanchthonem non tā ſerio ac par erat, Sacramentarijs ſeſe non oppoſuiſſe, qui parum ſincere cum eo agebant. Debebat ille conſiderare, quantopere vulgi, qui fidem ipſi habuerunt, animos & conſcientias incertitudo illa perturbatura eſſet; & Caluiniſtarum artes & fraudes melius perſpicere, qui hoc modo prauam ſuam doctrinam propagare conantur. Tandem vero Imperij Statibus Francofurti, vt nouo Romano Imperatori fidem & homagium præſtarent, congregatis, Proteſtantes Principes quum apud alios ſuos Theologos, tum Melanchthonem præcipue inſtiterunt, vt ſententias ſuas aperte proferrent, & quid de ſingulis articulis & controuerſijs credendum eſſet, ſtatuerent. Habito ſuper ea re concilio, poſt multam diſceptationem à prædictis Theologis in hanc ſententiam concluſum fuit. Quantum ad doctrinam de Cœna Domini, nos recipimus Catechiſmum Lutheri, Confeſſionem Auguſtanam, Articulos Smalcaldicos, ſecundum eum intellectum qui Apologia continetur, & Locos Communes Philippi Melanchthonis: quemadmodum etiam recipimus Reconciliationem & concordiam inter Lutherum & Bucerum Anno MDXXXVII. multis pijs & doctis hominibus præſentibus, Witebergæ factam. Hæc vero ambigua reſponſio è Melanchthonis tripode profecta, per eoſdem poſtea amplius declarata, & realis corporis Chriſti præſentia approbata fuit, vt è ſcriptis Apologiæ de Cœna inſertis videre licet: ad quæ tamen Sacramentarij nequaquam muti fuerunt. In omnibus his nullum de antiquis Concilijs verbum, nulla SS. Patrum, qui fideles Chriſtianæ Fidei cuſtodes fuerunt, mentio.

Cadmæa hæc progenies, vix terrâ è draconis dentibus exorta, ſtatim verſis in mutuam perniciem armis, ita inuicem ſeſe inuaſerunt, vt nullus conuiciorum quibus alter alterum inceſſebat, modus, nullus dirarum quibus vna ſecta aliam deuouebat, fuerit finis: vt ſcripta ab his atque illis ædita teſtantur. Qua in re non veritatis ſtudium, ſed ſua cuique ambitio dux erat. Et ſane mos eſt hæreticis, vt S. Gregorius inquit, in diſputando ſuam gloriam cum Veritatis iactura ambire. Nihil minus illi quam Veritatem quærunt: ſed hæreſeos vino ebrij, quid faciant, aut quã viam ingrediantur, neſciunt, hinc inde tamquam in tenebris oberrantes, & iam ad hanc iam ad aliam partem deflectentes. Talis fuit ille Melanchthonis diſcipulus, quem Staphylus narrat omnes ſectarum portas pulſaſſe, & apud omnium religionum quæ in Septemtrionalibus vigent regionibus, ſocios, Miniſterij munus quæſijſſe, ſed poſt æditam Fidei confeſſionem æque ab omnibus repudiatum. Nam è Saxonia ab Illyrico, è Pruſſia ab Oſiandro eiectum; in Polonia ab Antrinitarijs & Deiſtis, alijſque nouis Euangelicis, quorum ſectæ ibi præualebant, locum ei denegatum; in Bohemia ab Huſſitis & Picardis, in Sileſia à Schuenckfeldianis, in Morauia ab Anabaptiſtis ſuas ſibi res habere iuſſum. Poſt longam diſcurſationem, miſerum hominem qui nullis alijs armis quam S. Scripturæ textibus & Lutheri ac Melanchthonis auctoritate ſuam religionem defenderet, nec tamen qui pro Chriſtiana & Euangelica agnoſcere eam vellent reperiret; tandem Viennam delatum, & tam de alijs ſuis miſerijs quam de tam longa & laborioſa peregrinatione apud viros quoſdam eruditos Catholicos conqueſtum: ſe nimirum omnes fere regiones obijſſe, vt gentem aliquam ſeu nationem inueniret quæ in omnibus Lutheri & Melanchthonis doctrinam ſequeretur; ſed vnum tantum Prædicantem reperiſſe, qui ſuggeſtum conſcendendi, & eandem Veritatem ſecum prædicandi poteſtatem ipſi facere voluerit. Idem deinde melius inſtructus, relicta hæreſi ad Catholicam Eccleſiam fuit reuerſus.

III. Faceta narratio de quodam religionis ſu. ſocios fruſtra quærente.

Principes Auguſtanam ſequentes Confeſſionem, fruſtra tentata inter Superintendentes & Paſtores ſuos concordia, Numburgi in Thuringia conuentum habuerunt, ad quem Papa Pius IV. Nuncium ſuum miſit, exhortans vt Concilij decreta de religione exſpectarent, quod Imperator, Galliarum rex, & alij Principes Chriſtiani magno tum ſtudio iterum flagitabant. Sed non plus hic conuentus momenti ad conſenſum attulit quam reliqui fere omnes. Quotieſcumque enim de religione inſtituta fuerat diſputatio, primo ſtatim congreſſu quando de Iudice agebatur,

IV. Conuentus Numburgenſis religionis cauſſa.

batur, factaque illis optione, vt doctrinam ſuam ei quæ primis quinque ſæculis viguiſſet, quamque puram & incorruptam fuiſſe ipſi fatebantur, conformem eſſe demonſtrarent, Conciliorum proferebatur in Scriptura interpretanda auctoritas. Nos, aiebant, quatuor illa prima Concilia, Ni-
„ cenum, Conſtantinopolitanum, Epheſinum & Chalcedonium admit-
„ timus, quatenus tamen S. Scripturæ ſunt conformia. Sed hic velim mihi dicant ſuauiludij iſti, ad quid opus ſit quatuor illorum Conciliorum ab alijs diſtinctione, ſi cautio hæc addatur, vt S. Scripturæ ſint conformia? O ineptam ac turpem non tam eluſionem quam illuſionem! Idem enim de Porphyrij & aliorum ſcriptis, ac de Alcorano quoque dici poſſit, quatenus ſcilicet S. Scripturæ ſunt conformia. cuius teſtimonijs tam Mahumetes quam plerique alij vtuntur. Sicut ſepia, inquit Gregorius Nazianzenus in oratione ad C L. Epiſcopos, vbi in rete incidiſſe ſe animaduertit, effuſo atramento, quod pro ſanguine ei eſt, aquam infuſcat, ſicque euadit: ita & hæretici ſemper poſticum aliquod reperiunt, per quod ſe ſubducant; nullum vero commodius quam quod Conciliorum decreta & SS. Patrum iudicia libere, quando & vbi lubet, aſpernantur, S. Scripturæ, id eſt, interpretationi in ipſorum cerebro natæ, diſſentanea eſſe cauſſantes. Hoc vero modo nullus vnquam controuerſiarum erit finis, vt libro VIII. clarius oſtendam.

Dum ita Lutherani molles cum rigidis, & vtrique cum Zuinglianis de concordia nequidquam tractant, Caluiniſtæ, vafri & verſipelles homines, Geneuâ egreſſi, omnes vndique ſuam propagandi doctrinam occaſiones captãt; eumque in finem varios libellos paſſim ſpargunt. ij quum Bremam, quæ Archiepiſcopalis eſt inferioris Saxoniæ ciuitas, irrepſiſſent, fruſtra indignantibus ac frementibus Lutheranis paullatim magis magiſque inualuerunt. Horum præcipuus fuit Albertus Hardenbergius, qui Lutheranum hactenus ſe ſimularat, ſed paullatim ad Caluiniſtarum doctrinam deflexit. Senatus cui nouitas hæc initio non valde placebat, Theologorum Witenbergenſium, à quibus, vti aiebant, repurgati Euangelij veritas profecta eſſet, ſententiam exquiſiuit: qui vnà cum Melanchthone (is enim adhuc tum, ſcilicet Anno M D L V I. in viuis erat) Auguſtanæ Confeſſioni inhærendum reſponderunt. Vocatus Hardenbergius, & Witembergenſis Eccleſiæ, omnium Eccleſiarum matris ſententiæ ſubſcribere iuſſus, Auguſtanam Confeſſionem, ait, plenam eſſe errorum: tum etiam diuerſas eius exſtare formas quæ Papiſmum redoleant. Illud probandum, eius auctores diuino ſpiritu illuſtratos fuiſſe. Quum ergo vt Auguſtanæ ſubſcriberet Confeſſioni impetrari ab eo non

poſſet,

poſſet, iubetur ſaltim Concordiæ inter Lutherum & Bucerum Anno M D X X X V I. factæ articulos approbare. Ille vero ſæpius ex Melachthonis ore audiuiſſe ſe aiebat, articulos illos numquã communi conſenſu fuiſſe approbatos ac ſignatos. Mittitur ergo ad Melãchthonem, qui Wormatiæ tum erat, Ioannes Schlungrauius, qui rei veritatem exquirat. Is reuerſus longe aliud quã Hardenbergius dixerat, reſponſum attulit, nimirum articulos illius Concordiæ à Melãchthone, Piſtorio, & alijs Theologis tãquã Chriſtianos & Euãgelicos recipi atque approbari. Quo minus ergo tum Hardenbergius inſtitutum perfecerit, quum hoc tum bellum exortum obſtitit: vt & Danorum regis interceſſio, qui vt regnum quod legitimo domino extorſerat, ſtabiliret, Saxonicã Confeſſionem amplexus fuerat, & Bremenſes tum nequid innouarent, ſollicitabat. Nec tamen animũ abiecit Hardenbergius, ad Danos nequaquã pertinere dictitans, Germanorum conſcientijs vllas leges præſcribere. Interim Tilemanus Heshuſius in Superintendentem eligitur, qui non Hardenbergium tãtum ſed omnes quoq; Caluiniſtas acerrimis ſcriptis inſectatus eſt: Hardenbergio ad Heidelbergenſis, Lipſienſis & Witenbergenſis Academiarum iudicia fruſtra prouocante.

Tandem vero Hardenbergius non Brema tantum, ſed tota etiã Saxonia eiectus, Embdã Friſię orientalis metropolim profugit, ibiq, apoplexia fuit exſtinctus, diuiſionis & ſeditionis poſt ſe relicto inter auditores ſuos ſpiritu, è quo poſtea mutuæ exſecrationes, ac præcipuorum ciuium proſcriptiones exſtiterunt. Sic eiectis Caluiniſtis, Bremæ Lutheraniſmus rurſum fuit ſtabilitus. At biennio poſt Caluiniſtæ, vt de ipſorum doctrina plenius cognoſceretur petierunt, & vt Colloquium Mulbrunnę inſtitueretur, impetrarunt, cui Elector Palatinus & Dux Wirtembergicus interfuerunt, Brentio & Smidelino è Lutheranorum, & Boquino cum ſocijs è Caluiniſtarum partibus ad diſputandum delectis. Sed æque, immo magis incertis animis hinc diſceſſum fuit. Non multo poſt Brema, chariſſimi quondã ſui patris Lutheri abiecta memoria, Geneuenſem Confeſſionem recepit. Eſt vero hæc Imperialis ciuitas, quæ tamen in quibuſdam Anno Archiepiſcopi, qui Proteſtantium doctrinã ſequitur, & è Ducum Brun- 1562. ſuicenſium eſt familia, imperium agnoſcit, eodem modo quo Brandenburgicus ſuperioribus armis Argentoratenſis Epiſcopatus Adminiſtratorem ſe tulit, nullo alio ſacro fungens officio, quam quod Eccleſiaſticos capit prouentus, vt ſuo loco dicã. At tu, Lector, hic Septemtrionalium populorum infelicitatem conſidera, qui ad Principis libidinem religionem mutare coguntur, vt ſequenti capite apertius oſtendetur.

Digitized by Google

DE FREQVENTI ET MISERABILI religionis in Palatinatu ad Rhenum mutatione.

Caput Nonum.

ARGVMENTVM.

I. *Lex in Germania, vt ſubditus Principis religionem ſequatur.*
II. *Beza Caluini iuſſu ad Comitem Palatinum proficiſcitur, & fictam de Cœna Domini confeſſionem edit.*
III. *Comes Palatinus abdicato Lutheraniſmo Caluiniſmum amplectitur.*
IV. *Eius filius & ſucceſſor Ludouicus, Caluiniſmo profligato, Lutheraniſmum reducit.*
V. *Iohannes Caſimirus Adminiſtrator & tutor Friderici, patris in Electoratu ſucceſſoris, Lutheranis eiectis, Caluiniſticam religionem reſtituit.*
VI. *Scholares Lutheraniſmo addicti, diſcedunt.*

I. *Lex in Germania vt ſubditus Principis ſequatur religionem.*

ILlud non tantum velut communi more receptum, verum etiã quaſi lege ſancitum in Germania paſſim obſeruatur, vt ſubditi vel Principum religionem quæcumque illa ſit, amplectantur, vel tamquam beſtiæ ſine vlla viuant religione. Hinc fit, vt quotieſcumque Princeps noua doctrina afflatus, religionem mutat, mutare & ipſi religionem, & tamquam acus nautica, quacumque à magnete ducuntur, ſequi cogantur. Neceſſe eſt vt ſubditi cum Principibus ad Infernum aut Paradiſum vadant; aut ſi plus apud ipſos conſcientia quã obedientia & qui Principi debetur, reſpectus poſſit, ſuis fortunis venditis, collectiſque ſarcinis alio migrent. Mihi quidem hi priſcis illis Galliæ militibus ſimiles videntur; qui dominis ſuis ita erant obnoxij, vt eandem cum ipſis fortunam, immo mortem quoque ſubire non vererentur. Nam quemadmodum Luna quæ nullum aliud lumen habet quã quod à ſole mutuatur, illud ipſum quoque ſole occidente, amittit; at rurſus oriente recuperat: ſic miſeri iſti homines poſtquam à Catholica Eccleſia diſceſſerunt, nullam aliam agnoſcere videntur religionem quã eam quam à dominis ſuis mutuantur; eamque cum ipſorum imperio ſu-

Digitized by Google

munt,& cum morte deponunt. Subditis hic nullæ aliæ quam obediendi partes relictę ſunt. Hoc loco memorabilia aliorum ſtultitię & leuitatis, aliorum vero calamitatis & miſeriæ exempla nobis occurrunt. O miſeram miſerorum hominum ſeruitutem! qui conſcientias ſuas aliorum libidini ita proſtituunt,& non aliter quam prædia beneficiaria pignori & nexui addicunt. O duram & crudelem legem! quæ ſubditorum animos omnibus opinionum fluctibus exponit,& alienæ voluntati ac libidini adſtringit.

II. *Beza à Caluino ad Electorem Palatinum miſſi fraus & aſtutia.*

In tot Lutheranorum & Zuinglianorum Colloquijs quum Fridericus Comes Palatinus inter ſæculares Imperij Electores primus, Geneuenſis Confeſſionis à Saxonica valde diſcrepantis, frequentem mentionem fieri audiuiſſet, eorum librorum qui ad eam pertinerent, mira cupiditate fuit accenſus. Ea re animaduerſa, Caluinus Argo in eiuſmodi rebus oculatior,& in omnes occaſiones propagandæ ſuę doctrinæ intentus, Theodorum Bezam è Francia fugitiuum Geneua ad eum ablegauit, vt Helueticam ac Geneuenſem Confeſſionem ipſi offerret. Fabritius dicit Farellum eius legationis fuiſſe ſocium. Nec illorum aduentus ingratus fuit Palatino. Erant enim in Beza tum iuuene adhuc multæ tam corporis quam animi dotes, & inprimis grata quædam & amabilis facundia, vt quem tamquam alterum Ariſtippum omnis color & res decebat; vel qui ſe tamquam alter Alcibiades, omnium regionum moribus accommodare nouerat: quibus artibus iamdudum Candidam illam ſuam, Parſienſis ſartoris coniugem, in Veneris pellexerat rete. Nihil vero æque quam diſſimulandi artem callebat, vt qui vno pectore duo corda gerebat. Et quemadmodum aſtutus imperator locum aliquem oppugnaturus, ad primum impetum nequaquam omnes vires educit, ſed vineas & aggeres ſubinde propius muris admolitur, donec tandem foſſam & vallum tranſcendat: ſic Beza, quo Principem hunc acerrimum alioqui Lutheranum, ad ſuas partes traduceret, ad colloquium admiſſus, primum de intolerabili Galli tyrannide (ſic enim Henricum II. regem appellabat) cuius iuſſu fideles viui cremarentur, grauiter conqueſtus fuit; deinde ad controuerſiam de cœna Domini tot diſputationibus agitatam delapſus, verum Ieſu Chriſti corpus & ſanguinem ſub ſpeciebus panis & vini dari ac recipi confeſſus eſt, nulla facta fidei aut ſpiritualis manducationis mentione. Tum Lutherani gaudere, exſultare ac triumphare, velut iam in ſuam ditionem redacto præcipuo Sacramentariorum duce ac Legato. Nec mora. res vbique diſpalatur,& à Palatino ad Ducem Wirtembergicum non ſine gratulatione perſcribitur. Beza conciliato ſibi hac ratione Principe,

ad Caluinum reuerſus, Legationis ſucceſſum exponit: ſed falſitatis & perfidiæ à Tigurinæ Eccleſiæ Miniſtris accuſatus, reſpondit, id eo à ſe factum quod animaduerteret cæcos illos Lutheranos ad Euangelij lucem aliter adduci non poſſe, vt qui minime intelligerent, quomodo verum Ieſu Chriſti corpus in cœna Domini fide tantum perciperetur. Non leoninâ ſemper, ſed vulpinâ aliquando vtendum. Sic enim animarum illi ludificatores loquuntur. Idem multis in locis ait, Chriſti corpus in cœna nõ magis recipi quam in Baptiſmo. Econtrario vero in libro ſuo II. De Sa-
" cramentis, Nos, inquit, confitemur Chriſtum in cœna præſentem eſſe,
" non per imaginationem, ſed corpore ſuo circumdatum. Reliqua eiuſdem hominis tam quæ ad doctrinam quam ad vitam pertinent, ad eum locum remitto vbi de Colloquio Poſſiacenſi tractabimus, ne res Gallicas cum Germanicis confundamus. Illud tantùm verbo dicam, his artibus omni in re Bezam ſemper fuiſſe vſum, & inſtar polypi, omnium ingenijs quibuſcum ipſi negocium erat, omnique tempori ac loco ſeſe accommodaſſe. Eius rei ecce tibi notabile exemplum. Quùm Anno MDLVII. regnante Henrico II. Sacramentarij, qui falſo Lutherani videri volebant, ad ſupplicia paſſim traherentur, illi qui Geneuam, omnium Sacramentariorum aſylum (vt libro VIII. exponam) profugerant, Legatos in Germaniam miſerunt Gulielmum Farellum, Theodorum Bezam, Gaſparem Carmelum, & Ioannem Budæum, magni illius Budæi bonarum litterarum parentis, filium, quem quidem, vt hoc obiter addã, Beza in ſuis Iconibus, velimus nolimus, perſuadere nobis vult, de religione non idem quod Catholicos ſenſiſſe. In quo eadem qua in ceteris fide vtitur. Budæus enim (de patre loquor) receptis ex inſtituto Eccleſiæ Sacramẽtis, in ſuis ædibus quę ſunt in vico S. Martini, deceſſit, in parochia S. Nicolai in campis, quę dicitur, ſepultus. Quod vero ſine vlla pompa ſepeliri voluit, non hæreſeos, ſed modeſtiæ eſt argumentum. Sed ad rem. Legati illi, ad Proteſtantes Principes eo miſſi vti interceſſionem pro ipſis ad Galliæ regem impetrarent, quum eo tempore in Germaniam veniſſent quo conuentus Wormatiæ habebatur, Auguſtanæ Confeſſionis doctoribus Fidei ſuæ Confeſſionem eidem plane conformem exhibuerunt, vt Hiſtoria Cœnæ Auguſtanæ teſtatur. Wolfius quidem auctor eſt hoc Melanchthonis factum eſſe operâ, qui hoc modo Bezæ cauſſam fauorabilem reddere voluerit: ſed Proteſtantes id negant, quum ipſe Melanchthon in epiſtola ad Ducem Wirtembergicum conqueratur, articulum de Cœna Domini in Confeſſione illa non ſatis dilucide eſſe explicatum, quem tamen ait in Synodo aliqua legitime congregata plenius ac melius

Anno 1549. Vide Teſtamentum eiuſdem in Antiq. Pariſ. cap. 43 fol. 414.

expli-

explicari poſſe. Id nihilominus tum Caluiniſtæ effecerunt, vt Bezæ artibus Auguſtanæ Confeſſioni ſeſe inſinuauerint, ac ſub eius nomine latuerint, quo ſcilicet tanto facilius à Proteſtantibus auxilia impetrarent, de quibus alibi opportunior erit dicendi locus. Nunc paucis mores huius Protei indicare volui: qui ad ſuos reuerſus, factum hoc ſuum zelo fratrũ è captiuitate & miſerijs liberandorum excuſauit quidem, non tamen omnibus probauit.

Elector Palatinus, lectis Caluini libris eiusque Catechiſmis in Germanicam linguam tranſlatis, tum frequentibus Caluini, nullam occaſionem prætermittentis, epiſtolis ſollicitatus, ac præterea Lutheranæ religionis, cui nouitatis gratia iam deceſſerat, ſatur, vt pater aui, ita & ipſe patris religionem deſerere, & Caluiniſmum amplecti ſtatuit. Lutherani doctrinam hanc à Clebitio ætate & ingenio feroci homine primò in Palatinatu ſparſam ac traditam ferunt. Sed & Melanchthon, a quo Princeps per litteras conſilium rogauerat, Sacramentariorum partibus fauiſſe dicitur; eoque nomine hodieque apud Lutheranos exſecrationi habetur. Quum vero neminem in tota Germania reperiret, qui ad hoc reformandi munus ſatis videretur idoneus; à Caluino hominem aliquem, ſanctæ quidem, ſed lubricæ ac periculoſæ prouinciæ parem, mitti ſibi petijt. Non enim ignorabat, huic ſuo inſtituto omnem fere Germaniam, tum inprimis præcipuos Auguſtanæ Confeſſionis doctores aduerſaturos. Caluinus, habito iuuentutis in ſua ſchola educatæ delectu, Danielem Toſſanum Aurelianenſem, ſatis poſtea Germaniæ notum, ad hanc prouinciam delegit, & præceptis bene oneratum dimiſit: cui Rheni Palatinatus Caluiniſmum debet acceptum. Is poſtea hinc inde, ac præſertim Baſileâ, laboris ſibi ſocios adſciuit, & Principis iuſſu per oppida & agros paſſim diſtribuit, cum mandato, vt ſubditi aut nouam illam Geneuenſem Confeſſionem, Verbo Dei, ſcilicet, conformem, amplecterentur, aut cum rebus ſuis alio commigrarent. Hoc modo Caluiniſmus in Palatinatum Electoralem fuit introductus. Ceterum hac de mutatione certior factus Ioannes Fridericus Dux Saxoniæ, Princeps Lutheranus, qui filiam Palatini in matrimonio habebat, ægerrime factum hoc tulit, ipſeque Heidelbergam profectus, Theologos aliquot, inter quos erant Maximilianus, Martinus, & Ioannes Stoſſelij, ſecum adduxit, qui cum nouis illis Caluiniſticis Prædicantibus de controuerſis inter eos religionis articulis conferrent. Inter hos quum Thomas Eraſtus Principis Medicus & in Philoſophia exercitatus diſputandi in ſe prouinciam ſuſcepiſſet, Stoſſelius, Facile iam, inquit, video, veſtram cauſſam male habere, vt quæ Medicis opus

III. Elector Palatinus, deſerto Lutheraniſmo ad Caluiniſmum tranſit.

habeat Sed in hac tota re non Dei gloriam, ſed ſuum quisque honorem ab vtraque parte quærebant

IV. Ludouicus Caluiniſmo profligato Lutheraniſmum reſtituit.

Sed quemadmodum Friderici Principis leuitas Caluiniſmo aditum aperuit, ita ſucceſſoris inconſtantia nondum adultum ex omni ditione rurſus profligauit: Triennio enim poſt Fridericus mortuus tres filios reliquit, Ludouicum, Ioannem Caſimirum & Chriſtophorum: quorum duo natu minores Caluiniſmum ſequebantur, ille vero, in quem vt natu maiorem tam imperium quam dignitas Electoralis deriuata fuerat, rerum potitus nihil prius habuit quam vt Caluiniſmo, quem nunquam approbauerat, eiecto, aui religionem ſiue Lutheraniſmum velut poſtliminio reſtitueret. Sic igitur Caluiniſtis qui cum Toſſano Geneua & aliunde venerant, cedere coactis, & in eorum locum Lutheranis ſubſtitutis, in templo Heidelbergæ primario, quod S. Spiritui dedicatum eſt, Principis mandato organa Muſica, baptiſteria, altaria, Crucifixi imagines, & alia ornamenta Eccleſiaſtica, quæ Caluiniſtæ, quibus ſicca, macra, & omnibus ceremonijs denudata placet religio, penitus amouerant aut confregerant, reſtituta ſunt. Quinetiam vt calices aurei & argentei fierent ad Cœnæ Dominicæ vſum, viritim indictum fuit tributum: quos deinde poſt mortem Ludouici Ioannes Caſimirus inuolauit, & in alios vſus conuertit. Ad Caluiniſticam enim cœnam vitrum aliquod vilis precij ſufficit, vt quorum Deus vaſa precioſa ad ſui cultum minime deſiderat. Nec vero Heidelbergæ tantum, ſed & per vniuerſum Palatinatum reformatio hæc inſtituta & exſequutioni mandata fuit, addito mandato, vt ſubditi omnes abiecta Caluiniſtica, quam vix primis labris deguſtarant, Lutheranam religionem amplecterentur. Sed paucis poſt hanc reformationem annis Ludouicus quoque, homo valetudinarius, è vita diſceſſit, relicto filio nouem aut decem circiter annorum, & eiusdem cum auo nominis.

V. Ioannes Caſimirus Electoralis Palatinatus adminiſtrationem vſurpat, & Lutheranos profligat.

Quo tempore Ludouicus è viuis exceſſit, Ioannes Caſimirus in Colonienſi diœceſi pro Gebhardi Trugſeſſij, qui deſerto voto, monacham ex Mansfeldenſium Comitum familia vxorem duxerat, ac religionem mutarat, amoribus bellum gerebat: cuius quum tædere ipſum inciperet, ceteris Proteſtantibus auxilia pro tantæ rei magnitudine parce admodum conferentibus, de morte fratris certior factus, magna celeritate, relicto exercitu domum contendit, & quorundam ipſius rebus fauentium opera caſtellum Heidelbergenſe, vbi domicilium fere Electores habere ſolent, ſuam in poteſtatem redegit, atque inde pro Principe ſe geſſit. Tam improuiſo aduentu & mandato in legitimi Principis præiudicium promulgato,

mulgato, nec non præſentis periculi (neque enim procul copiæ aberant) metu conſternati ſubditi, Ioanni Caſimiro fidelitatis iuramentum, tamquam nepotis ex fratre tutori & Adminiſtratori Electoralis Palatinatus, in nouem annos præſtiterunt, eundem humilime precati atque obteſtati, ne in religione à Ludouico introducta & ſtabilita, quidquam mutari pateretur: quod & ille promiſit, ſed rerum potitus, contra fidem & promiſſa non multo poſt pleraque innouauit, miſeris Lutheranis ne fortunam quidem ſuam omnium ventorum iniurijs expoſitam deplorare audentibus, Caluiniſtis econtra quamuis paucis, Principis tamen auctoritate ſubnixis, criſtas rurſus erigentibus, & à quibus antea acceperant, leges præſcribentibus. Quo vero Caluiniſticam ſectam, à qua non parum in ijs quę hactenus tentarat, adiutus fuerat, firmioribus radicibus ſtabiliret, non religionem tantum, ſed Conſilia etiam & magiſtratus à fratre ſuo prius ordinatos, per omnem ditionem mutauit, alijs in eorum qui ſuſpecti erant locum ſubrogatis: Lutheranis vero Prædicantibus iuſſit vt & à concionibus ad populum habendis, & claſſibus ſeu ſynodis inter ſe celebrandis abſtinerent.

Eſt vero in ciuitate Heidelbergenſi Collegium quoddam (vulgo *Sapientiam* vocant) in quo viginti ſex iuuenes Principis ſumtibus ad Theologiæ ſtudium educari ſolent, antiquitus à Catholicis fundatum, vt inde tamquam è ſeminario homines ad Eccleſias regendas depromantur. His quum Ioannis Caſimiri nomine propoſitum fuiſſet, mallentne nouam illam & Caluiniſticam, quam invehebat, religionem amplecti, an cum Lutherana exſulatum abire, & fortunam alibi quærere, vnus tantum inuentus fuit qui conditionem à Principe oblatam acciperet, ceteri vero omnes vnà cum præfecto ſuo Marbachio, Theologi illius Argentinenſis filio, alió profecti ſunt. Baſileâ deinde venit Ioannes Iacobus Grynæus, magni inter ſuos nominis Theologus, à Ioanne Caſimiro euocatus, qui vnà cum Toſſano diligenter omnia quæ ad Geneuenſem ſtabiliendam religionem pertinebant, procurauit. Marpurgo quoque ab eodem Principe accerſitus Sonnius quidam, in Marbachij locum Sapientiæ Collegio præfectus fuit: inter quem & Toſſanum acres deinde de Prædeſtinatione diſſenſiones exſtitere, & ad Auditores quoque ſeu ſcholares proſerpſerunt. Pupillo Principi idem Ioannes Caſimirus præfectos ac rectores dedit puros putos Caluiniſtas; nec quemquam qui aliter ſentiret, vllam publicis aut priuatis Principis negocijs manum admoliri paſſus eſt. ô deliros, atque ipſo etiam communi ſenſu deſtitutos homines! Non videtis quanto melius ſit legibus ſummi Eccleſiæ præſulis, continua ſuc- VI. *Scholarium Lutherano. reſolutio.*

ceſſione perpetuam in religione vniformitatem & conſenſum tuentis, ſeſe ſubdere, quam ſtultis excerebrati alicuius Principis perſuaſionibus & à religione alienis affectibus, non optima, ſed prima ſequentis, ac ſæpe è duobus malis deterius eligentis, obtemperare. Verum enimuero non Caſimirus tantum, ſed etiam pupillus rerum adminiſtrationi admotus, religionem in qua educatus fuerat, quoad vixit, in ditione ſua retinuit, atque etiam omnibus qui ob eam aliunde eiecti fuerant, receptaculum præbuit: quæ res non parua attulit Palatinatui compendia, vt qui velut portus ſit ad quem omnes qui fidei fecere naufragium, appellunt. Ex quo patet, quomodo quarta religio in Imperium irrepſerit, & adhuc in eo toleretur. Primo Catholica, quę maximam partem amplectitur: ſecundo Lutherana, quæ duplex eſt, eorum qui formulam Interimiſticam, & qui Auguſtanam Confeſſionem ſequuntur: ac tandem Caluiniſtica: quamuis hæc Palatinatu fere & alijs quibusdam exiguis ditiunculis circumſcribatur, quamque ceterarum religionnm homines capitali odio perſequuntur, vt commodius alibi dicam. Quantum ad Anabaptiſtas, Tritheiſtas, Antitrinitarios & id genus ſectarios attinet, ijs neque in ciuitatibus Imperialibus, neque in Germanorum Principum ditionibus vllus locus conceditur, ſed vel in angulo aliquo Poloniæ, Morauiæ, Sileſiæ, aut Belgij latent, in quibus ſcilicet omnis generis ſectæ tolerantur, vt præcedenti libro oſtendimus. Francofurtum tamen Caluiniſtis hoſpitium præbuit, quod eo ob celebrem mercatum, variæ nationes confluere ſoleant, eoque etiam variæ ibi ſectæ reperiuntur: imperium tamen penes Catholicos eſt & Lutheranos, quibus ſolis etiam in publicis ſacra peragere licet, ceteri vero in priuatis domibus & horreis religionis ſuæ exercituum frequentant.

Digitized by Google

DE DIVERSIS AC QVAMPLVRI-mis hæreticorum Synodis ac conuentibus, ac fruſtraneo plerorumque exitu.

Caput Decimum.

ARGVMENTVM.

I. *Lutherani multorum librorum ſcriptores.*
II. *Conuentus & Colloquia religionis ergò, vbi & quando celebrata.*
III. *Bucerus Zuinglianiſmo nuncium remittit.*
IV. *Conuentus Ratisbonenſis*
V. *Colloquium Maulbrunnenſe, in quo Vbiquitas à Brentio defenſa.*
VI. *Colloquium Mompelicardenſe.*

EX omnibus hæreticis, qui à primis vſque cunabulis, à Simone Mago primum inquinatis, Eccleſiam à qua deſciuerant, multiplici arte ac vi oppugnarunt, nullos vmquam acrius ſcribendi cacoethes & inſanabilis pruritus tenuit quã Lutheranos. Teſtatur hoc multitudo ſcriptorum non contra Catholicos tantum, ſed Sacramentarios quoque, licet ſobolem ſuam, æditorum. Sed neque hæreſis vlla plures ſynodos, Colloquia & Conuentus habuit quam Lutherana; Catholicis interim miſerorum hominum fortunam vera pietate commiſerantibus, vt qui ſemel a regia via Eccleſiæ digreſſi, aut velut cæci in tenebris palparent, aut vagabundi atque errantes, in ſe mutuo incurſarent, nec pacem inter ſe facere poſſent. Omnium vero iſtorum Conuentuum exitus docuit, vt hominum eiuſmodi congreſſibus controuerſiæ finiantur, tantum abeſſe, vt etiam magis inde augeſcant, ſuam opinionem ſingulis mordicus tuentibus, & gloriam magis quã veritatem quærentibus. Sed vt aliorum inſipientia ſapientior fiat poſteritas, præcipuos hæreticorum conuentus exponamus. *I. Lutherani ſcripturientes.*

Primus Lipſiæ fuit habitus anno M DXIX in quo è gliſcẽtibus tum primũ ſcintillis magnũ hoc incendiũ fuit excitatũ. Deinde Wormatiæ anno M D X X I. ad quẽ Lutherus fuit euocatus. Noribergæ M DXXIII. vbi idem damnatus fuit. Lucernæ M DXXIV. contra Zuinglium. Halæ M D X X V. in quo Oecolampadius; & Badenæ eodẽ anno, vbi Zuingliani fuere dãnati. *II. Synodus prima contra hæreſin: & aliæ.*

Bernæ Anno M D X X V I I I. inter Sacramentarios & Catholicos Marpurgi in Haſſia anno M D X X I X. in quo Landgrauius diſſidio illi inter Zuinglianos & Lutheranos pro aqua oleum affudit, vt quod ab eo tempore ita fuit exulceratũ, vt eius ſanandi ſpes nulla ſit reliqua. Suabaci eodem anno inter Euangelicos ſiue Lutheranos, in quo itidem quum concordia tentaretur, diſcordia ſe ſe ingeſſit. Smalcaldiæ etiam eodem anno eiusdem Landgrauij opera, qui ſuperioris temporis errorem emendaturus, eundem tum fecit grauiorem. Auguſtæ Vindelicorũ anno M D X X X vbi Confeſſio illa à loco nomen habens procuſa fuit, quæ Lutheraniſmum in duas factiones diſtraxit, & Chriſtianę Reipublicæ quietem vehementer perturbauit. Smalcaldiæ anno M D X X X I. vbi hæreſis panopliam veluti quandam induit, & mutuis Proteſtãtium federibus ſe circumſepſit. Francofurti eodem anno, ad fedus illud confirmandum, & ſententiam contra Sacramentarios pronunciandam. Conſtantiæ, anno M D X X X I V. Bucero concordiam inter Lutherum & Zuinglium fruſtra tentante. Tiguri, anno ſequenti, vbi tota Zuinglianorum cohors contra Lutherum ſe ſe armauit, ad vindicandam Oecolampadio inuſtam ignominiam, quem Lutherus dixerat à diabolo fuiſſe præfocatum. Arbonæ eodem anno, quod eſt Bernatum in Heluetijs oppidum, in quo Zuingliani, habita de tentanda cum Lutheranis concordia deliberatione, decreuerunt, ne quis è ſuis ad conuentum Lutheranorum, qui Iſenaci in Thuringia habebatur, mitteretur.

III. Synodus Bernenſis, in qua Bucerus à Zuinglio defecit.

Poſtea anno M D X X X V I. Witebergæ, vbi de vera Auguſtana Confeſſione vehementer fuit diſceptatum: quæ Synodus tanto eſt memorabilior, quod Bucerus tum Zuinglio valedixit. Bernæ eodem anno, in quo trecenti ferme excucullati monachi conueniſſe dicuntur, magis, credo, vt feminam quiſque ſibi, quam veritatem quærerent, aut faciendæ inter Lutherum & Zuinglium concordiæ rationem inirent. Smalcaldiæ anno M D X X X V I I. in quo miſeri Prædicantes Principum capiſtro ora præbuerunt. cuius poſtea valde illos pœnituit, vt quibus iure exprobrari poterat, quod pro vno Papa clericali quingentos ſibi ſęculares Papas elegerint, eorumque iugo ſeſe ſubmiſerint. Bernæ eodem anno, vbi inter ipſos Zuinglianos diſſidium gliſcere cœpit, Laſco, Brentio, Weſtphalo, Clebitio, Schuuenckfeldio, alijs ſua ſomnia adferentibus, & tamquam religionis dogmata obtrudentibus. Nidesburgi in Morauia eodem anno. in quo Anabaptiſtæ ſuæ religionis formulam delinearunt. Smalcaldiæ eodem anno, cui Lutherus, Melanchthon, Bucerus & Oſiander interfuerunt, non vt pacis interpretes, ſed belli fætiales. Tiguri anno

M DXXXVIII

M D X X X V I I I. ad quem iterum miſſus fuit Bucerus, ſed eo euentu vt omnis inter Lutheranos & Zuinglianos concordiæ ſpes præciſa fuerit. Francofurti eodem anno, in quo Saxoniæ Dux pulchram illam & memorabilem ſententiam protulit, Malle ſe de Epiſtolarum S. Paulli quam de Auguſtanæ Confeſſionis veritate dubitare. Smalcaldiæ anno M D X L. in quo de vera Auguſtanæ Confeſſionis intelligentia ſiue interpretatione quæſitum fuit; qua in re licet tum Melanchthon, Ionas, Pomeranus, Bucerus & Cruciger vehementer deſudarint, exitum tamen reperire aut certum quid ſtatuere non potuerunt, ſingulis eam ad ſuum ſenſum interpretantibus. Ratisbonæ anno M D X L I. cui ipſe Imperator interfuit, vnà cum Gaſpare Contareno Cardinali & S. ſedis Legato: vbi Bucerus nouam Confeſſionem protulit, modumque conciliandarum religionum oſtendit. Spiræ & Norimbergæ anno M D X L I I. in quo malus Proteſtantium animus in ferenda afflictis Chriſtianorum rebus ope apparuit. Wormatiæ anno M D X L I V. qui animum Proteſtantibus addidit Cócilij auctoritati ſeſe opponendi.

Sed inprimis celebris fuit Ratisbonenſis ille Conuentus, Ratisbonæ habitus anno M D X L V I. quo Imperator ipſe venit, inſtituto inter Catholicos & Proteſtantes Colloquio. Et ex illis quidem præcipui fuerunt Gropperus & Eccius, ex his vero Melanchthon & Bucerus: quorum hic pro more ſuo rurſus intermediam quandam religionis formulam fuit commentus. Quum in menſem fere protracta fuiſſet diſputatio, vndecim Lutherani Prædicantes, vti & Witebergenſes, ea impedimenta obiecerunt, vt nullo operæprecio facto diſceſſum ſit, & quidem tanta inter ipſos ſententiarum diſcrepantia, vt relicta illa noua concordiæ formula, ad Auguſtanam rurſus confugerint Confeſſionem, & tandem varijs quęſitis cauſſis ſeſe ſubduxerint, vt libro III dictũ eſt. Lipſię anno M D X L V I I I. in quo Lutheri opera ſub incudẽ fuerunt reuocata. Bernæ anno M D L I V. vbi Caluini Inſtitutiones à Zuinglianis fuerunt damnatæ. Francofurti anno M D L V I. in quo Caluinus ſuſcepta contra Iuſtum Velſium diſputatione, turpiter fuit excluſus. Wormatiæ anno M D L V I. vbi miſerabiles eorum qui Auguſtanam profitentur Confeſſionem factiones toti Germaniæ riſui fuerunt & ludibrio, vt poſtea dicã. In Saxonia anno M D L I X. quando Heshuſij & Clebitij congreſſus quum capitales inter Lutheranos & Caluinianos inimicitias, tum egregium illum librum nobis peperit, cui titulus eſt, *Victoria veritatis & ruina Papatus Saxonici*, &c. quo Lutherani multo magis fuere exacerbati. Norimbergæ anno M D L X I. è quo Ioannes Fridericus Saxoniæ Dux cum multa contra Palatinum indignatione

IV. Celebris conuentus Ratisbonæ habitus.

tione diſceſſit. Halberſtati anno M D L X I I in quo Caluiniſtæ à Lutheranis damnati & ad inferos amandati ſunt. Lunæburgi eodem anno contra Caluiniſtas; qui Bremæ nidulari incipiebant. Lauſannæ anno M D L X I I. vbi Caluinus S. Athanaſij ſpreto ſymbolo, Arrianiſmo fauere ſe oſtendit.

V. Colloquium Maulbrunnenſe, in quo Vbiquitas defenſa.

Maulbrunnæ anno M D L X I V. cui à parte Caluiniſtarum Elector Palatinus, adductis ſecum Boquino & Oleuiano, qui poſt Wirtembergici aduentum cum Comite Witgeſtenio in Weſtphaliam diſceſſit, & à parte Lutheranorum Ludouicus Dux Wirtembergicus interfuerunt, adductis Iacobo Andreæ Smidelino & Brentio: qui Vbiquitatem Chriſti magnis conatibus propugnarunt. Conuentus huius Acta Germanica lingua poſtea promulgata ſunt, in quibus inter alia Lutherani de Caluiniſtis ſic loquuntur: *Incredibilis eſt Caluiniſtarum impudentia publice iactantium ſe à nobis pro fratribus haberi, quos tamen neque in Eccleſijs noſtris ferre, neque pro fratribus, ſed potius pro inimicis Ieſu Chriſti, & à mendacij ſpiritu agitatis agnoſcimus.* Petricouiæ etiam anno M D L X V I. habitus fuit conuentus, in quo Caluiniſtę ſuſcepta contra nouos Arrianos diſputatione, rem ad exitum perducere non potuerunt. Varadini in Tranſyluania anno ſequenti, inter eosdem hæreticos, in quo conuitijs & exſecrationibus res acta fuit. Altenburgi, inter Lutheranos Molles & Rigidos, in quo pars vna magiſtrum ſuum in cœlum extulerunt, alij eiusdem cum ceteris hominibus conditionis eſſe voluerunt. Tranſacto mutuis contentionibus integro fere ſemeſtri, tandem Molles Lutherani ſuis Lutheri, Rigidi vero ſen Flacciani, Melanchthonis librorum & Auguſtanę Cõfeſſionis lectione, earumq; ceremoniarum & eccleſiaſticorum ornamẽtorũ quæ hactenus in Miſſa apud Witebergenſes vſitata fuerunt, vſu interdixerunt, ne cum illis quidquam commune haberent. Albæ Iuliæ anno M D L X X. inter Tritheiſtas & Caluinianos. Dreſdæ anno M D L X X I. in quo Lutherani Lipſienſes à Flaccianis hæreſeos ſunt damnati. Bernæ anno ſequenti, vbi Sacramentarij in tot ſectas hactenus diſtracti, contra Eccleſiam commune fedus fecerunt. Cracouiæ, anno M D L X X I I I. vbi omnes diabolorum qui in Polonia paſſim & Tranſyluania ſunt, cœtus fuere congregati: in quibus Daniel, Georgius, Iurequius cerdo, deteſtabilium hæreſeon anteſignani, dum ſibi quisque ſuisque dogmatis fidem arrogare & alteris detrahere nititur, operam & oleum perdiderunt, ab aduerſarijs turpiter exploſi. Remburgi anno M D L X X I V. vbi Principes aliquot Imperij conuenerant, adductis Eccleſiarum ſuarum miniſtris, ſed ſine vllo itidem fructu, ſingulis in ſententia ſua perſiſtentibus.

VI. *Colloquium Mompelicardenſe.*

Venio nunc ad celebre illud Mompelicardenſe Colloquium, in quo Theodorus Beza, & Iacobus Andreæ Smidelinus, Profeſſor Theologiæ & Cancellarius Vniuerſitatis Tubingenſis in Ducatu Wirtembergico, inter ſe congreſſi ſunt. Id Colloquium concordiæ inter Lutheranos & Caluiniſtas tentandæ cauſſa magno apparatu, magnaque hominum exſpectatione inſtitutum ac celebratum, longe diuerſum finem habuit, vtriusque partis animis multo magis contra ſe mutuo exacerbatis. Poſnaniæ, eodem anno, inter Caluiniſtas, rogatu Palatini Poſnanienſis. Vlmæ anno M D L X X X V I I I. quæ vrbs velut portus quidam eſt omnium qui fidei naufragium in Eccleſia fecerunt, vbi etiam infinita fere inter Lutheranos, Caluiniſtas, Zuinglianos, Antitrinitarios, Tritheiſtas & Samoſateniaños colloquia & diſputationes fuerunt habitæ. Badenæ Marchionum, inter Piſtorium & Iacobum Andreæ Smidelinum, ſuper Marchionis Iacobi ad Eccleſiam tum nuper reuerſi Confeſſione: in quo colloquio, vti nec in illo quod anno M D X C. Vlmæ habitum fuit, inter vtriuſque partis colloquutores de armis quibus in conflictibus eiuſmodi ſit vtendum, & vnde illa petenda, non potuit conuenire. Infinita alia colloquia, & conuentus diuerſis temporibus habitos prætereo: in quibus Catholici cum omnium ſectarum hominibus congreſſi, palmam ſemper obtinuerunt, numquam vlla inter ipſos ſeceſſione facta: quum econtra Lutherani, Zuingliani, Arriani, Tritheiſtæ, Antitrinitarij, Suenckfeldiani, Anabaptiſtæ & Caluiniani in varias ſectas & factiones ſe ſſi ac miſere diuiſi ſint, vt omnium ſynodorum euentus monſtrauit.

Verum hoc loco facere non poſſum quin præcipui vnius ex eiuſmodi conuentibus, in quem tota Germania oculos, ob ſpem concordiæ, coniecerat, ceremonias & exitum paucis deſcribam. Anno M D L V I I. Imperatoris permiſſu, inter duodecim Catholicos, & duodecim Proteſtantes Theologos inſtituta fuit diſputatio: præſesque deſignatus Epiſcopus Spirenſis, & Notarij quidam, qui Acta exciperent, & in arcula quadam, cuius vnam clauem Catholici, alterã Proteſtantes habebant, ad comitia aſſeruarent. Adiuncti etiã quaterni ab vtraque parte Principes; tũ etiã ſi qui forte è Colloquutoribus deceſſuri eſſent, alij in eorũ locum denominati. Quid multis? A Proteſtantiũ parte parturiebant montes, ſed natus eſt ridiculus mus, cũ æterna hæreticor. ignominia. Facto enim initio, Catholici ſibi cum Auguſtanæ Confeſſionis Doctoribus diſputãdi negociũ datum aiebant, ceteris omnibus ſectis excluſis. Quare videndũ vt vtrimque deſignati tales ſint quibus nihil eiuſmodi poſſit obijci. Se quidem omnes vnam eandemq; fidem profiteri, & idem per omnia ſentire.

Sic res dilata, & per dies aliquot acerrime inter ipſos diſceptata fuit. Miſera enim Auguſtana illa Confeſſio in Confuſionem abire cœperat, vno hoc, alio aliud dicente. O ærumnoſos Babylonis ædificatores! qui dum velut Cadmea illa progenies, inter ſe digladiantur, Catholici vnanimi inter omnes conſenſu (qui in ſola Catholica Eccleſia ſemper reperitur) meliora exſpectant & optant, tam ridiculam quam miſerabilem ambitioſorum hominum diuiſionem conſiderantes. Porro è duodecim illis Auguſtanæ Confeſſionis Doctoribus quinque ſeceſſionem fecerunt, proteſtati numquam ſe ijs ſubſcripturos quæ ceteri ipſorum collegæ de libero Arbitrio, de Iuſtificatione, de bonis Operibus, de Sacramentis, & de Euchariſtia conceperant, vt in quibus ab Auguſtanæ Confeſſionis textu longe admodum ſit diſceſſum. Quamuis autem numero vincerentur, æque tamen pertinaces, poſt lõgam altercationem ſeptem illis cedere coacti, & à ſuis ipſorum collegis & fratribus irriſi, maledicti atque excommunicati fuerunt. Sed & ſeptem illi quum eiuſdem coloris homines in deceſſorum locum ſubſtituendos non reperirent, & ipſi ante conflictum receptui canentes, facilem Catholicis victoriam reliquerunt. Vix inde digreſſi, mordacibus & virulentis admodum ſcriptis mutuo ſeſe inſectati ſunt, vt videre eſt ex ijs quæ Nicolaus Amsdorfius & Nicolaus Gallus contra Melanchthonem & Brentium, qui è ſeptem illorum numero fuerant, ædiderunt, in quibus eos hæreticorum fautores, Zuinglianos, Oſiandrianos, qui Auguſtanæ Confeſſionis velum impijs ſuis & tætris erroribus prætexant, appellant. Habes exitum huius conuentus, vel Comœdiæ potius, in quo Lutherani tamquam inepti hiſtriones, omnium riſui & ludibrio ſeſe expoſuerunt.

DE CONCORDIA RELIGIONVM à Iacobo Andreæ Smidelino tentata: & quæ circa eam in diuerſis Germaniæ locis euenerint.

Caput Vndecimum.

ARGVMENTVM.

I. *Dux Wirtembergicus nouam Fidei formulam conſcribi iubet.*
II. *Eius auctor Iacobus Andreæ, vulgo* Schmidlein.
III. *Eam circumfert, ab alijs receptam ab alijs exploſam.*
IV. *Auguſtus Saxoniæ Elector Concordiæ librum approbat: quem Iacobus Andreæ Conſtantinopolim ad Patriarcham mittit.*
V. *Iacobus Andreæ Lutheri filio Medico comitatus, Witembergam proficiſcitur, in magnum ibi periculum coniectus.*
VI. *Concordiæ liber ab Auguſto Saxoniæ Electore receptus, à Chriſtiano eius filio Caluiniſmum amplexo, reprobatur.*
VII. *Mortuo Chriſtiano, Caluiniſmus è Saxonia proſcribitur, & Lutheraniſmus rurſum ſtabilitur.*
VIII. *Caluiniſtæ Saxonia eijciuntur. Aquiſgrani religio mutatur.*

LVdouicus Dux Wirtembergicus, è Proteſtantium Principum numero vnus, animaduertens Euangelicos, vti ſe nominant, tot factionibus diſtractos, non Catholicis tantum, ſed Geneuenſis etiam religionis aſſeclis nuper in lucē progreſſis riſui eſſe, Doctores ſuos rationem aliquam faciendæ inter Auguſtanæ Confeſſionis ſocios concordiæ comminiſci iuſſit; Superintendentes ſuos non ſemel ita affatus: Quid? nullusne omnino reſtat modus certum aliquid de controuerſis illis articulis ſtatuendi, ac concordiæ reducendæ? ne aduerſarijs noſtris & inimicis, non ſine cauſſa inconſtantiam noſtram, leuitatem, & diuiſionem ridentibus, fabula vltra ſimus. Omnes enim qui hactenus fuerant habiti conuentus & colloquia illum diſcordiæ ignem auxerunt magis quam exſtinxerunt, ſingulis opiniones ſuas mordicus tuentibus. *Non facile*, inquit Chryſoſtomus de hæreticis loquens, *ſententiam eiuſmodi homines mutant. Quidquid euenerit, numquam illi à ſuo diſcedunt propoſito, etiamſi ve-*

I. Dux VVirtembergicus nouam religionis formulam cudi iubet.

ritatis lux clariſſima ante oculos proponatur: vt quibus durum ſit caput, collũ ferreũ, & frons ærea, vt Eſaias dicit: eoque emolliri non poſſint. Id certe in nouis noſtris Euangelicis veriſſimum compertum fuit, apud quos omnes vix cœptæ actiones abruptæ, omneſque conuentus ſine vllo fructu ſoluti fuerunt. Quis enim non miſerabilem illam confuſionem dixerit, videns ab vna eademque ciuitate iam hos eijci, illos vocari; mox rurſus his expulſis illos reuocari? vti Magdeburgi accidit, vbi Heshuſius Superintendens Senatus iuſſu de nocte in currum cum ſuis coniectus, & alio euectus fuit, eo quod doctrina ipſius Senatui per omnia non probaretur. Idem Ratisbonæ & alibi euenit. Quocirca his incommodis remedium adferre ſatagens Dux prędictus cũ Iacobo Andreę, Theologiæ Doctore & Academię Tubingẽſis Cancellario egit, vt manũ operi admoueret, & ex omnium religionum centonibus, vnam aliquam bonam, ſi fieri poſſet, concinnaret.

II. *Eius auctor Iacobus Smidelinus.*

Erat vero Iacobus Andreæ raræ doctrinæ & magni ingenij homo, ac, ſi Lutheranis credimus, qui poſt Lutherum in Theologiæ ſcientia facile ſecundas obtineret. Hic idem Mompelicardi cum Beza congreſſus, nec canitie nec caluitie eius adduci potuit, vt amicam ipſi manum porrigeret, aut inter fratres locum daret. Sed & idem in conuentu Wormatienſi viſus fuit pallio aulicum in morem facto maniciſque exornato indutus, cultro venatorio ad latus accincto, vt Reſcius teſtatur Tandem ambitioſus hic Faber, Snepſij & Brentij iunioris, collegarum ſuorum opera adiutus, librum procudit, quem *Concordiæ Formulam* inſcripſit, quod eo omnes articuli comprehenſi eſſent, in quibus ille conſenſum inter Lutheranos introducere ac firmare volebat, ſperans hac ratione ſe Catholicos quoque ineſcaturum. Eſt vero libro hoc in ſuperiori Germania nihil tritius, Bibliorum fere magnitudine, & vernacula lingua conſcriptus, vt ab omnibus legi, & quid credendum ſciri poſſet. In hac ille tam Caluiniſtarum errores quam Catholicam fidem in quibuſdam articulis damnat, optans inter alia, vt Deus horrendis tam Papiſtarum quam Caluiniſtarum blaſphemijs finem imponat. In multis vero liber hic à primis Proteſtantium fidei Confeſſionibus longiſſime diſcedit, vt notat Harmonia Geneuenſis. Speciatim quædam enarrare non poſſum, quod Latina lingua, quod quidem ſciam, numquam liber ille ſit æditus. In eo Saxo quidam plures nouas hæreſes, præter infinita mendacia notauit. Quid doctiſſimus ille Cardinalis Bellarminus hoc de libro ſentiat, ſcripta eius teſtantur. eundem Lindanus quoque ſcripto cui titulus eſt, *Concordia diſcors*, refutauit. Sed & Sturmius nouam quandam ad cœlum viam monſtrare nobis voluit, publicato anno MDLXXVIII. libro, cui titulum fecit, *Me-*

dia

diavia : non tamen effecit quo minus Argentoratum eidem libro multis poſt annis ſubſcripſerit.

Librum hunc à Smidelino cuſum, Dux Wirtembergicus ad pleroſq; omnes Imperij Principes & ciuitates Auguſtanæ Confeſſionis circummiſit, nequaquã eodem vultu vbique receptum. Ex omnibus vero Principibus nemo faciliorem ſe præbuit quã Auguſtus Dux Saxoniæ Elector, qui operæprecium iudicabat, communi hac doctrinæ. Formula omnes Lutheranos tot factionibus hactenus diſtractos colligari. Eundem librũ amplexi ſunt. Vlma, Biberacum, Norlinga, Dunckelſpula, Heilbrunna, & aliæ Sueuię ciuitates, Principis potiſſimum Wirtembergici ipſis finitimi commendatione; vti & Argentina tandem, nimirum Anno M D X C I X. licet Scholæ illius quondam Rector Sturmius, cui Beza tantum tribuit, ſcriptis ſuis librum illum iam olim valde infamaſſet. At aliæ ciuitates tot mutationum pertæſæ, Confeſſioni ſuæ inhærebant, tam librum quam auctorem irridentes. In illum circumfertur diſtichon perquam argutum: III. *Eum vbique circumfert.*

R habet Auſonium liber hic, R. habetque Pelaſgum,
R. habet Hebræum, prætereaq; nihil.

Hæc quorundam tergiuerſatio fecit vt auctor ipſe rheda hinc inde circumvehi voluerit, Formulã hanc Cõcordiæ tamquã Palladium aliquod aut Arcam Federis circumferens, locis quibuſdam magna cum gratulatione exceptus, alijs exploſus, prout ſtultarum opinionum venti hos vel illos afflarant. Ille maximos minimos vbiq; prenſare, rogare vt ſubſcriberent, ne Collegiorum quidem Rectoribus præteritis, vt ſcilicet multis doctorum hominum nominibus librum ſuum impleret atque illuſtraret, quæ ad X. millia eo in libro leguntur. Et plures quidem vix inſpectum auctoritate magis Principis quam ratione ducti, approbarunt: alij diu tergiuerſati ſunt, non ſine mutuis altercationibus, alio quod alius approbauerat improbante, & Superintendente à parocho (quẽ Pfarrherr appellant) parocho à diacono (Helffer vulgo) diſſidente; omnibus interim ex ſuo arbitrio cõſcientias ſuas moderantibus. Facete quidam librum hunc Germanice Waaen oder Geſellenbuch nominarunt, quod mos ſit Germanis peregrinantibus libellum circumferre, qui amicorum aut clarorum virorum arma depicta, & nomina conſignata oſtentat. Alij grauius in hunc librum & ſubſignatores luſerunt, hoc diſticho: *Diſteria in eum librum.*

In libro vitæ qui non potuere notari,
Nomen in hunc librum compoſuere ſuum.

A Daniæ rege quum oblato libro vxor chariſſima, à Smidelino ſubornata, vt ſubſcriberet petijſſet, ille librum in ignem conieciſſe fertur.

Poſt

IV. Saxo ſormulam Concordiæ approbat, Smidelinum Conſtantinopolim mittit.

Poſtquam ita conſarcinator hic multorum nomina emendicatus eſt & aliorum ſententias exquiſiuit, primo ad Auguſtum Saxoniæ Ducem profectus, cui præ ceteris Concordia hæc placuit, liberaliter admodum receptus eſt, & poſt longam habitam cum eo eiusque Doctoribus diſputationem (quod non omnes idem ſentirent, Smidelinus vero non aliter quam à S. ſancto dictatus fuiſſet, à libro ſuo ne iota quidem diſcedi vellet) tantum effecit vt liber iſte non in Germania tantum circumlatus, verum ad Patriarcham quoque Conſtantinopolitanum miſſus fuerit, cuius plurimum intererat cum Catholica redire in gratiam Eccleſia, à qua ſeipſum iam ante ſepararat. Et hunc quidem multis precibus obteſtatus fuit Smidelinus, vt tum miſerabilem illam, quæ ob intolerabilem Romani Pontificis auctoritatem iam olim acciderat, diuiſionem, tum eorum qui ſancto quodam tacti deſiderio, remedium aliquod reformandæ Eccleſiæ adferre ſatagerent, diuortia cordi haberet. Sed Patriarcha conſideratis mature omnibus, & ad ſingulos craſſi iſtius voluminis articulos notis appoſitis, auctorem rogauit, vt ne poſthac eiuſmodi ineptijs moleſtus ſibi eſſe vellet. Quod ſi integrum Patriarchæ reſponſum hoc loco apponere voluiſſem, nimia ſane prolixitate faſtidium lectori parerem: quod curioſus lector ab alijs ſcriptoribus petet. Licet autem Smidelinus à Patriarcha ludibrio ſe habitum animaduerteret, non tamen animum propterea abiecit, ſed per litteras eundem rurſus ſollicitauit: vt & reliqui Lutherani, miſſis ad eum Fidei ſuæ Confeſſionibus: quas tamen ille omnes tamquam adulterinam monetam, licet diuerſæ formæ, eiusdem tamen materiæ, remiſit. Verum ecce tibi nigram & inueteratam hominum iſtorum malitiam, qui hoc velut præiudicio læſos ſe exiſtimantes, eundem Patriarcham poſtea apud Turcarum Imperatorem, Baſſæ cuiusdam opera, perfidiæ & proditionis accuſare non dubitarunt, tamquam cum Papa communi Mahumetanorum & Lutheranorum hoſte conſpirantem: vnde etiam miſero illi in exſilium eiecto, alter fuit ſubſtitutus. Facta ſunt hæc paullo poſt eã quã Chriſtiani à Turcis apud Echinadas reportarunt victoriam, Pio V. S. federis iſtius auctore, S. ſedem tenente. Sed ad Iacobum Andreæ reuertor.

Patriarchæ reſponſum.

Anno 1581.

V. Smidelinus Lutheri filio comitante VVitebergam venit, & in periculo verſatur.

Is frequentes diuerſis in locis paſſus repulſas, & ſupradicti Principis conſenſu ad VVitebergenſem & Lipſienſem Academias profectus eſt, vt Theologiæ ſtudium eiuſque Doctores reformaret. Quamuis autem Lutheri filio, Principis Medico comitatus veniſſet, vt hominis popularis & ob patris Saxonum prophetæ memoriam vulgo chariſſimi (quem plerique homini paternæ gloriæ æmulo, immo ſcriptis ſuis eam obſcurare

Digitized by Google

conanti,talem operam præſtare mirabantur)præſentia ac ſocietas inſtituti excuſaret inuidiam,ac tanto plus adderet auctoritatis.paucis tamen librum ſuum probare potuit. Quum ergo poſtridie conſcenſo ſuggeſtu, magna accurrente hominum,ſcholarium præſertim (qui ciues fere numero ſuperant)multitudine,concionem ad populum haberet, & in ſermone Philippum Melanchthonem quondam ibi Profeſſorem, perſtringere cœpiſſet:ecce tibi obſcurum initio murmur & ſtrepitus,mox ingens clamor præſentis iuuentutis exoritur,Prædicantem illum primo verbis & conuitijs,mox libris, lapidibus, & quidquid ad manum, inſectantis, tanto impetu ac furore,vt pacis hic & Concordiæ præco,in ipſa Eccleſia nouo belli genere deprehenſus, ægre Rectoris & amicorum operâ ſtudioſorũ manus euaſerit,ac lapideo huic imbri ſeſe ſubduxerit. Hoc modo euitato periculo,miſer hic Theologus Dreſdam profectus, grauiter de hac iniuria apud Electorem conqueſtus eſt:verum quia verendum erat ne tumultuantium & Magiſtri ſui honorem tam ſtrenue vindicantium pœna Vniuerſitati(id enim genus ſcholas Germani Principes magni faciunt, tam ob emolumenta quæ inde ad ſubditos redeunt, quam vt maiori in exiſtimatione apud exteros habeantur) non parum adferret detrimenti,verbis amiciſſimis hominem conſolatus,tantæ inſolentiæ rationes propediem exacturum ſe promiſit, interim acquieſcere iuſſit. Quum vero Smidelinus, ne eandem quam Witebergæ fortunam ſubiret,Lipſiam ipſe proficiſci non auderet;Auguſtus Elector tam Witebergenſes quam Lipſienſes Theologos per litteras vt Formulæ huic Concordiæ ſubſcriberent grauiter eſt cohortatus. Et plures quidẽ ſubſcripſerunt,non tam ſua ſponte quam Principis auctoritate permoti. Nonnulli vero dubijs admodum verbis vtebantur,nimirum: *Hanc formulam vt probo ita ſubſcribo.*

Porro Iacobus Andreæ de eorum qui,vt diximus,non tam ſponte quã alijs rationibus perſuaſi ſubſcripſerant,fide & conſtantia dubitans,è Tubingenſi Academia(quam non modo,verumetiam ipſius Principis conſcientiam pro ſuo lubitu moderabatur)Theologum euocauit,qui omnium per Saxoniam eccleſiarum inſpectionem ac curam haberet, & vt Formula illa ab omnibus Doctoribus & concionatoribus accurate per omnia obſeruaretur,inuigilaret.Is vero fuit Polycarpus Leiſerus,homo vulgaris,vt in quo nihil ſingulare erat,adeo vt ceteris Witebergenſis Academiæ Theologis nulla re ſuperior,multis vero eſſet inferior. Licet vero plerique ægerrime ferrent,hominem nulla eximia eruditione aut rara aliqua dote eximium,ſed multis,vt diximus,inferiorem ſibi præpoſitum, *VI. Formula Concordia in Saxonia recepta, repudiatur.*

ei nihilominus tamquam Superintendenti obedire,& Formulę illi, quoad vixit Auguſtus, inſiſtere coacti ſunt. Defuncto vero Auguſto, Chriſtianus vnicus tantarum opum & Electoralis dignitatis heres, alio impulſus ſpiritu, eiecto Polycarpo, Formulæ illi nuncium remiſit; & ne ad vomitum, id eſt, ad Lutheraniſmum rediiſſe videretur, repudiata tam Lutheri quam Smidelini doctrina, Caluiniſmum aperte eſt profeſſus. Quod quidem quā ſubditi tum cōfederati illius, inprimis è Saxonica familia Principes permoleſte tulerunt. Ille nihilominus vlterius progreſſus, Lutheranis in Academia Profeſſoribus, ijs inprimis qui cum Smidelino ſentiebant, Caluinianos ſubſtituit, à Ioanne Caſimiro adfine ſuo ex Heidelbergenſi Academia ſibi miſſos.

VII. Caluiniſmus è Saxonia profligatur, & Lutheraniſmus reſtituitur.

Dum hæc ita fiunt, miſeri ſubditi è Catholicis primo Lutherani, deinde Semilutherani, Confeſſioniſtæ, Smideliniani ſeu Fabriſtæ, & ad extremū Caluiniſtæ facti, ſub tanta mutationū viciſſitudine ſuſpirātes & ad deſperationem pæne redacti, exitum tandem aliquem exſpectabant. Quid fit? Biennio poſt è vita decedit Chriſtianus, relictis heredibus maſculis, ſed teneræ adhuc ætatis. Quis non dixerit, religionem hanc illud ſingulare habere, vt cum domino & ipſa mutetur, quaſi mutabilitatis homagium ei præſtans? Subditi interim ſingulis annis nouas ac diuerſas Fidei Confeſſiones aliosque libros eo pertinentes emere coacti, Smidelinum, Selneccerum, Brentium & Caluinūm exſecrabātur. Poſt mortem Chriſtiani, res iterum mutarunt. Dux enim Vinarienſis defuncti cognatus, è Saxonica familia natu maximus, Electoratum affectabat, eo quod auo ſuo Ioanni Friderico, magno illi Lutheri Achilli, ereptus, & in Mauritium, porro in Auguſtum, cuius filius erat Chriſtianus, translatus fuiſſet. Quocirca vt non dignitatem ſolum Electoralem, verumetiam regiones ad eam pertinentes, quæ auo ipſius, poſt prœlium ad Albim, in quo captus fuit, Imperatoris ſententiā ademptæ fuerant, recuperaret, copias contrahebat. Et magno quidem tum in metu ac periculo verſabatur Germania, ne in eas miſerias quas olim bello Smalcaldico ſenſerat, rurſus incideret; cuius quidem cineres etiam tum adhuc calebant. Nam & Principes diuerſa partium ſtudia ſequebantur; vt res omnino ad maximas turbas & rerum mutationem ſpectare videretur. Tandem vero Imperatoris interuentu Vinarienſis, omiſſo bello, Adminiſtrator Electoratus & pupilli tutor electus fuit, tamquam ſenior & proximus eius adgnatus: qui ſtatim Academias Witebergenſem & Lipſienſem denuo reformauit, & eiectis Caluinianis Doctoribus & Miniſtris, Lutheranam religionem reſtituit, vſus ad hoc AEgidij Hunnij, magni nominis inter ſuos Theologi, è Mar-

Metus noui belli.

purgenſi

purgenſi Academia à Ludouico Haſſiæ Landgrauio eum in ſinem ſibi miſſi, opera; qui miſeram plebem ad Lutheri Catechiſmum remiſit, vnà cum Polycarpo Leiſero & Georgio Mullero, Auguſtano quondam concionatore. De tribus his Doctoribus ſtudioſi per ludibrium dicterium hoc iactabant. *Polycarpus pulcherrimus* (erat enim egregia corporis ſtatura ac forma) *Mullerus grauiſſimus* (vt qui tam in verbis & inceſſu ſingularem quandam grauitatem præ ſe ferret) *Hunnius doctiſſimus*: quod hic quãuis exiguæ ſtaturæ & ſubfuſci coloris homo, quoad externam ſpeciem, ceteris contemtior videretur, ingenij tamen acrimonia & eruditione duos illos longe ſuperaret. Quia vero metus erat, ne trium horum Doctorum æmulatio in Academia turbas excitaret, Mullerus Vinarienſis Ducis iuſſu ad Academiam Ienenſem conceſſit, Profeſſoris ibi ſuſcepto munere, duo vero illi Witebergenſi Academiæ operam ſuam diu vnà nauarunt.

Leiſerus Mulerus Hunnius.

VIII. Caluiniſtæ Saxonia eijciuntur; & qui Aquiſgrani ob mutatam religionem euenerit.

Eo quidem tempore plerique omnes alicuius notæ homines, qui Caluiniſticam aperte profitebantur religionem, in magno erant vitæ diſcrimine, vt contra quos vulgus per totam fere Saxoniam inſurrexerat, inprimis Lipſiæ, quæ populoſum admodum & præcipuum ijs in locis eſt emporium; adeo vt domus nonnullæ oppugnatæ, & effractis ianuis direptæ fuerint, eorum vero domini, vt & alij Caluiniſmo infames, ægre tumultuantis plebis manus euaſerint, & in Palatinatum ſe receperint, quod ſcirent, religionem ſuam nullibi in tota Germania quam in Palatinatu tolerari: quamuis paucis abhinc annis eadem in alias quaſdam regiunculas, quæ ſcilicet Principum Anhaltinorum, Comitum Hanouiæ, Wedæ, Iſemburgi, Furſtenburgi, & paucorum aliorum ſubſunt imperio, irrepſerit. Et quamuis varia ac multiplex ſit Lutherana religio, ſola tamen in Germania illam habet prærogatiuam, vt vbique toleretur, exceptis Catholicorum Principum ditionibus ac ciuitatibus Imperialibus, quę ſupremum ius imperandi habent, aut ijs Principibus, dominis ac Rebuspublicis, qui Caluiniſticam ſequuntur religionem; qui tamen, vti diximus, valde pauci ſunt. Magiſtratus quidem Aquiſgranenſis quum tertiã religionem, Caluiniſticam ſcilicet, in vrbem ſuam introduxiſſet, ab Imperatore, conſentientibus ſtatibus Imperij, anno MDXCVIII. proſcripta fuit, eorum qui operam ea in re præſtiterant, bonis fiſco adiudicatis. Quia vero hiſtoria hæc notatu digna eſt, è qua præter alia, illud quoque facile intelligitur, Catholicos in Germania ſceptrum & ſupremum locum adhuc tenere, neque, vt exteri putant, ab hęreticis leges accipere, breuiter eam hoc loco apponere viſum eſt.

Huius ciuitatis protector eſt Dux Iuliacenſis, ſub Imperatore. Hic vrbem ingreſſus (quæ plurimis ac maximis priuilegijs à Carolo Magno dotatam ſe iactat) à fabro quondam, ſuſpicante id eum agere vt vrbem occuparet, malleo percuſſus fuit & occiſus. Quamuis autem faber ille ob facinus hoc vitā perdiderit, Duces tamen Iuliacenſes contra totum Reipublicæ corpus iuſtitiam implorarunt. Superioribus vero annis, Caluiniſtæ depulſo ſenatu Catholico, ſuam religionem introduxerunt, ſuæq; farinæ homines Reipublicæ gubernaculis admouerunt: qui tamē Imperialis Cameræ decreto, loco moti fuerunt, quod nouam religionem introduxiſſent. Huic decreto quamuis Comes Palatinus interceſſiſſet, ciues tamen parere coacti, Catholici reſtituti, viginti ſex Caluiniſtæ proſcripti, & eccleſię eorum miniſtri vrbe expulſi ſunt. Huius decreti exſequutio Archiepiſcopo Colonienſi, & Cardinali Alberto Auſtriaco, poſtea per Iſabellæ Hiſpaniarum regis filiæ matrimonium Brabantiæ Duci, qui validum tum exercitum ijs in locis ſub ſignis habebat, demandata fuit; eo euentu vt non Caluiniſtarum modo, ſed & etiam Lutheranorum templa occluſa fuerint, & ciues hæretici in Hollandiam, Selandiam, aut Palatinatum, vbi Caluiniſtica vigebat libertas, abſcedere coacti. Ex quo ſumma eiuſmodi hominum patet imprudentia, qui dum Eccleſijs ſuis pacem & libertatem quærunt, bellum ſibi, turbas & confuſionem pepererunt. Miſeri homines! qui continuo velut in armis ſunt, iam alios eijciunt, iam ipſi eijciuntur, iam hoc, iam illud credunt, prout ſcilicet domino ipſorum viſum fuerit, aut nouitius aliquis apoſtolus nouam ipſis fidem annunciarit. Bis, inquam, miſeri! qui in eo quod maxime firmum ac ſtabile eſſe debet, nullam ſtabilitatem habent. Interim vero qui veterem Lutheri religionem ſequuntur (neque enim ille nouos Lutheranos, neque Confeſſioniſtas, neque Interimiſtas vidit) non doctrina tantum, verum etiam ceremonijs immane quantum diſcrepant! de quibus ſequenti capite decemus.

Caluiniſtæ Aquiſgrano eiecti.

Anno 1598.

Digitized by Google

DE FORMA RELIGIONIS AC Ceremonijs, quibus Lutherani in Germania paſſim vtuntur.

Caput Duodecimum.

ARGVMENTVM.

I. *Argumentum huius capitis, quod eſt de diuerſis Lutheranorum ceremonijs.*
II. *Lutherus complures Catholicæ Eccleſiæ ceremonias retinuit.*
III. *Lutheranorum templa eandem fere ſpeciem & apparatum habent quem Catholicorum.*
IV. *Apud Lutheranos Epiſcoporum & ſacerdotum nomina mutata.*
V. *Interimiſtæ quibus ritibus Miſſam celebrent.*
VI. *Lutheranorum quidam ſacræ hoſtiæ eleuationem admittere voluerunt.*
VII. *Eodem fere veſtitu & ornatu Miſſam celebrant.*
VIII. *Quomodo Cœnam diſtribuant.*
IX. *Forma Miſſæ ab Auguſtana Confeſſioni addictis celebratæ.*
X. *Modus Communicandi & Conſitendi apud eosdem.*
XI. *Elegans ceremonia in oppido quodam Marchionatus Brandeburgici præſente Galliarum regis Legato, vſurpata.*
XII. *Lutherani dies feſtos, veteres Baptiſmi & Matrimonij ceremonias obſeruant, & à cibis prohibitis abſtinent.*
XIII. *De communi templorum vbi Lutherani rerum potiuntur, vſu*
XIV. *Lutherani Miniſtri, quos* Pfarrherrn / *&* Helffer *appellant, veſtitu à laicis diuerſo vtuntur, & profanum Caluiniſtarum habitum damnant.*

EGo ſi hæreſin omnibus ſuis cum lineamentis & coloribus depingere, omnesque furias, quibus illa inter tam varios opinionum fluctus agitata, & in diuerſas partes diſtracta fuit, repræſentare velim, Deus bone, quam inextricabilem Labyrinthum ſim ingreſſurus! Equidem centum mille ſpeluncarum, tamque difformes inter ſe formas quàm nubium in aere volitant, exprimendas mihi videam, ſi hoc labore defungi velim. Vnde enim, quæſo, initium faciam, tam diuerſarum ſectarum, quæ in Morauia, Tranſyluania, Valachia, Polonia & Belgio vermiculantur, & quæ II. libro à nobis partim (omnes enim impoſſibile eſt) indicatæ ac deſcriptæ ſunt, ſynagogas repræſentaturus? Quare ſatis mihi erit, earum omnium matrem hoc loco velut in tabula depictam exhibere, atque inſpiciendam proponere: eam, inquam, *I. Argumentum capitis.*

quæ Lutherana dicitur; qua quidem appellatione tantum abeſt vt illi offendantur (vt Caluiniſtæ in Francia & alibi, Caluiniſtæ audire nolunt) vt etiam ea glorientur. Sed cui potius ſectam hanc ſimilem dicemus quā tricipiti cuidam & centimano monſtro? In qua deſcribenda operæ precium facturus mihi videor, quod à nemine, quod quidem ego ſciam, ordo, ritus, & ceremoniæ, à Luthero eiusque ſucceſſoribus in ipſorum eccleſijs ſancitæ, litteris conſignatæ exſtent; ſic vt neque nobis Gallis Lutheranorum in Germania, neque Germanis Caluiniſtarum viuendi ac ſacra celebrandi modus cognitus ſit & exploratus. Caluiniſtæ quidem, multo illis aſtutiores, omnibus viribus perſuadere nobis conantur, ſe à Lutheranis pro fratribus haberi, eundem eſſe cœtum & eandem eccleſiam: quamuis conſtet, inter Catholicos & Lutheranos aliquas eſſe inducias, & aliquem conſenſum vel tolerantiam; inter Lutheranos vero & Caluiniſtas bellum eſſe ἀσπονδον, ſic vt frigus cum calore, & tenebræ cum luce facilius conciliari poſſint, quam Lutherani cum Caluinianis. Ordo vero, vel confuſio potius nouæ huius religionis, quæ nondum vnum integrum vidit ſæculum, & ſacrorum forma in libris paſſim æditis, vt Statutis eccleſiaſticis Marchionis Brandeburgici, anno M D X X X I I I. Mauritij Saxoniæ Ducis anno M D X L I V. Wolfgangi Comitis Palatini anno M D L V I I. & poſteà anno M D L X. recuſis, Chriſtophori Ducis Wirtembergici anno M D L I X. Reformatione religionis per Ioannem Guilielmum Ducem Saxoniæ Ienæ anno M D L X I X facta, in qua ille quaſi nouus Pontifex, ait, Se ex poteſtate clauium à Deo ſibi traditarum, ſtatuere, &c. item in Viſitationibus Saxonicis, ſub titulo, Verordnung / &c. anno M D L X X I V. & L X V I I I. inſtitutis atque æditis; nec non Ludonici Ducis Wirtembergici anno M D L X X X V I I I. Tubingæ, & alijs alibi excuſis, deſcripta exſtat. Vt de liberis Imperij ciuitatibus nihil dicam, quæ ſingulæ quoque fere propriam religionis formam ſibi confinxerunt. Sed videamus quibus ſacrorum ritibus ac ceremonijs Lutherus primitiuam ſuam eccleſiam inſtruxerit atque exornarit, vt diuerſitas illa tanto magis appareat.

Lutheranis cum Catholicis aliquo modo conuenit.

Saxoniæ Dux Pontificiam vſurpat poteſtatem.

II.
Lutherus ceremonias retinet.

Is non ignarus, religionem ſine ceremonijs diu conſiſtere non poſſe, multas res ac ceremonias ex antiqua illa Catholica eccleſia in ſuam transtulit, quæ adhuc in eius quod etiam num in Germania ſupereſt, eccleſiæ ſimulacro vſurpantur. Idem ad Franciſcum Galliarum regem ſcribens, ait: quandoquidem Mundus ceremonijs carere non poſſit, nequaquam id ſe velle vt veteribus abolitis, nouæ introducantur. Nouerat quippe bonus hic Macchiauelliſta, ei qui ſtatum aliquem reipublicæ mutare, & no-

uum

uum ſtabilire velit, quandam antiquæ faciem retinendam eſſe, quo populo perſuadeatur, integra adhuc eſſe omnia, & in mutatione illa parum aut nihil eſſe momenti. Et templa quidem, quę in Germania plurima ſunt & ſumtuoſa, initio integra & inuiolata manſerunt; etiam monaſteria, medijs in ſyluis ac ſolitarijs locis poſita; ſic vt nihil deiectum aut fractum fuerit, præter diuorum ſtatuas, & ijs tantum in locis vbi Carolſtadiani graſſati ſunt, aut Caluiniſtæ in Palatinatu: quam regionem ſolã illi ſuæ ditionis fecerunt. Hinc ſi quis Catholicus in Lutheranorum templum ingrediatur, facile fiet vt exiſtimet ſe in Catholicorum eſſe templo: quum maior hominum pars rem ex ſpecie externa potius quam interna atque ex ipſa veritate diiudicet.

Videbit ibi chorum à reliqua templi ſtructura ſeu naui ſeparatum: Occurrent ibi non minus quam apud Catholicos, ſummum altare, cum appoſita Crucifixi imagine, duodecim Apoſtolorum ſtatuæ, diuerſa ſacella ſeu oratoria, baptiſteria, & in plerisque organa Muſica, cerei & lampades ardentes, aliaque ornamenta eccleſiaſtica: quæ omnia expreſſas maiorum religionis notas præ ſe ferunt. In compitis etiam Crucifixi imagines adhuc à Lutheranis reuerenter habentur, vt & ſacræ in cãpis ædiculæ, quas etiam ingrediuntur, & ante aram genibus innixi preces ſuas fundunt. Sacella etiam diligenter ſartatecta conſeruant. Numquam vero templa (eccleſias enim dicere iam mihi religio eſt) ingrediuntur, quin, vt dixi, in genua prouoluantur, conuerſa ad ſummum altare facie, eisdem fere quibus Catholici ritibus & externa deuotione. *III. Lutheranorũ templa.*

Quamuis autem Lutherani ſuos etiam veluti laruatos Epiſcopos habeant & ſacerdotes, qui ijsdem fere quibus Catholici ornamentis vtuntur: tamen quemadmodum Turcæ oppidis & locis à ſe occupatis alia nomina imponũt, quę ſcilicet victorias ſuas & imperij magnitudinẽ ad poſteros teſtatam faciãt, & priſtini ſtatus eorũ populorum quos perdomuerunt ſuoq; ſubiecerunt imperio, memoriã penitus aboleãt, ſic Lutherus quoque priſca illa ſacrorum officiorum & dignitatum nomina nequaquam ferre potuit, ſed noua tamquam facinorum ſuorum contra Eccleſiam monumenta, induxit. Epiſcopi enim loco, Superintendentem (Græca voce in barbaram Latinam tranſlata) inſtituit. Hic plures ſub ſe habet parochias, quælibet vero parochia ſuum parochum ſiue Curionem, quos Pfarherrn; & quilibet parochus ſuos diaconos, quos Helffer/ id eſt, adiutores appellãt. Superintendens vero, qui Epiſcopi eſt loco, aut reditus quosdã è bonis Eccleſiaſticis, vel ſtipendiũ è publico ærario accipit, eiusq; auctoritatem velut ſuperioris & Epiſcopi agnoſcũt omnes. *IV. Epiſcopi & ſacerdotes Lutheranorũ.*

Exem-

Digitized by Google

Exempli gratia: Argentorati, quæ ciuitas Lutheranam religionem ſequitur, & ex omnibus maxime Franciæ noſtræ vicina eſt, ſeptem ſunt Parochiæ, quibus ſingulis præſunt vnus Pfarrerus ſiue Paſtor, & terni Helferi ſeu Diaconi. Ioannes vero Pappus ſub nomine Superintendentis, Epiſcopi perſonam gerit. Epiſcopales vero reditus quidam è Brandeburgicorum familia, Adminiſtratoris titulo, ſibi vſurpauit: quod munus ille poſtea Ducis Wirtembergici filio eandē religionem profitenti conſignauit. Eius vero Adminiſtrationis nemini quam ſibiipſi rationes reddebat. Quare eam ob cauſſam bellum inter Lotharingiæ Ducem & Electorem Brandeburgicum, Adminiſtratoris patrem, exortum, tandem vero his conditionibus compoſitum fuit, vt reditus non ſolum inter Epiſcopos, Catholicum vnum, alterum Lutheranum, verumetiam inter Capitulum & ecclefiæ miniſtros diuiſi ſint, ſic tamen vt duæ tertiæ ad verum & legitimum Epiſcopum redeant.

Epiſcopus laicus.

Partitio bonorum eccleſiaſticorum.

V. *Interimiſtarũ Miſſa qualis.*

Verum vt diuerſitas hæc, qua Lutherani tam in alijs rebus quam eccleſiaſticis ceremonijs vtuntur, tanto melius intelligatur, notandum eſt, Lutheranorum duas eſſe ſectas præcipuas, vti alias dixi. Vnam eorum qui Auguſtanam amplectuntur Confeſſionem, à Melanchthone Anno MDXXX. compoſitam, & Imperatori exhibitam: alteram eorum qui Interimiſtæ dicuntur, à Libro quodam *Interim* vulgò dicto, in quo præſcripta fuit formula quędam religionis, quæ interim ab Anno MDXLVIII. dum deciſis religionis controuerſijs, certi quid à Concilio determinaretur, in magna Germaniæ parte, nempe in tota fere Saxona, ac multis Imperij ciuitatibus in plaga Septemtrionali poſitis, vt Hamburgi, Lubecæ, Lunæburgi, Magdeburgi, Halæ, Norimbergæ; nec non in Marchionatu Brandeburgenſi & alijs in locis recepta fuit. Liber hic in Germania paſſim videtur, ſub vernaculo titulo Kirchenordnung/ id eſt, Statuta rerũ eccleſiaſticarum, quod in eo quum alia tum ceremoniæ in eccleſijs ac pręſertim in Miſſa ipſorũ vſitatæ præſcriptæ ſint: quæ quidē Miſſa etſi nouā habeat faciē, multa tamen ex antiqua illa retinet. Nā & in illa frequenter audias repeti *Kyrieeleiſon, Alleluia Dominus vobiſcũ*: & ſacrũ faciens Pfarrerus (ſic enim Paſtores ſuos appellāt) poſtquā ad altare acceſſit, *Confiteor* ſuum aliasq; preces recitat, cōſecrat etiā & cōmunicat Catholicorũ more, tum lingua vernacula cōceptas multas precatiunculas intermiſcet, Euangeliũ etiam eadem lingua decantat. Lutherus quidem ipſe in libro De captiuitate Babylonica ait, Miſſam ab Euangelio non eſſe ſeparandam, quum Miſſa Euangelij pars ſit, vel ſummarium potius & compendium. Et alibi fatetur, maximam partem tam Sacramentorum quam Miſſæ verba eſ-

ſe &

ſe & promiſſiones ipſius Dei. Quin etiam grauiter conqueruntur Lu- »
therani, iniuſte ſeſe accuſari & calumnioſe, quod totam Miſſam aboleue- »
rint, quum ea (ſic enim Auguſtana loquitur Confeſſio) reuerenter apud »
ſe celebretur, omnibus fere conſuetis ceremonijs obſeruatis. Apud Lutheranos tamen nulla fit hoſtiæ eleuatio, vt qui credant corpus Chriſti non alio modo aut fine ibi eſſe, quam vt manducetur, non vero adoretur, niſi ab eo qui illud accipit. Quaſi vero non verbum Ieſu Chriſti, ſed ſola acceptio ſeu manducatio, præſens eius corpus ſtatuat. Ergo Saluator non dicere debuit, *Hoc eſt corpus meum*; ſed: Hoc corpus meum erit ſi vos illud acceperitis. Delirium hoc primus Lutherus delirauit, dicens, Qui Sacramentum illud extra acceptionem ſeu manducationem adorauerit, idololatriam committere; quum illud ex rebus creatis ſeu elementis cõpoſitum ſit; eoque manentibus ſpeciebus, panem adorari: Chriſtum autem vere & realiter in hoc Sacramento eſſe, vt animarum tantum noſtrarum ſit paſtus ac cibus. Sed facile hoc refutari poteſt. Quemadmodũ

Lutherani cur hoſtiam non eleuent.

De captiu. Babyl.

enim humanitas, quam Chriſtus ad noſtri redemtionem aſſumſit, ea ado- »
ratione quæ ipſi debetur, priuari non poteſt nec debet; ſic quoque Sacra- »
mentum hoc, in quo ille ſeſe animabus noſtris voluit communicare. Ne- »
mo ergo carnem hanc manducabit, niſi prius eam adorauerit. Nõ ſolum vero non peccamus ipſam adorando, verum etiam peccamus non adorando, vt S. Auguſtinus dicit. Aurea ſunt B. Chryſoſtomi verba, quibus Chriſtianorum animos ad Sacramentum hoc adorandum accendit, inquiens: *Magi infideles & barbari è longinquis locis venerunt ad Chriſti corpus in præſepi adorandum. Eorum nos qui fideles ſumus, imitemur exemplum. Nihil illi viderunt præter pauperem caſam ſtramine conte ctam, & præſepe: tu vero altare vides, ſacerdotem, & Spiritum S. abundanter in hoc ſacrificio effuſum. Contremiſce ergo, ſollicitus ne parum reuerenter accedas, tuamque pietatem oſtende, maiorem etiam quam reges illi barbari & infideles.* Sed obijcit Lutherus, Chriſtum corpus ſuum in hoc Sacramento non iuſſiſſe adorari. Bella profecto argumentatio. Quid ergo? Angeli non dicunt paſtoribus vt Chriſtum in præſepi adorent: ergo paſtores eum adorantes, fuerunt idololatræ? Angelus Virginem ſe adorare non iubet; ipſa nihilominus eum adorat. Ergo idololatriam commiſit? Si Chriſti corpus in hoc Sacramento præſens eſt, certa inde & neceſſaria conſequentia euincitur ibi adorandum quoque eſſe, vtque id fieri poſſit, eleuandum & populo commonſtrandum. Quamuis enim eius rei nullum præceptum exſtet, tamen nihil quoque exſtat quo id prohibeatur. Sacrificium eſt, quod in altari offertur; eoque eleuandum ibi & adorandũ, in eoque vetus mos & ceremonia à Deo ipſo præſcripta ſequenda eſt.

In Pſal. 69.

S. Chryſoſtomi verba notatu digna. Hom. 61. ad pop. & ſuper 3. ad Eph. & 17. ad Rom.

Lutherus in hoc ſibi non conſtat

Digitized by Google

Hunc quidem morem omnes tam Græci quam Latini Chriſtiani ab antiquis vſque temporibus diligentiſſime obſeruarunt. Apud Græcos ſacerdos poſt conſecrationem, calicem & panem manibus eleuatum tenẽs, in medium vſque templi procedit; populus vero in terram proſtratus, inclinato capite, adorat, diaconis inclamantibus vt reuerentiam quam par eſt exhibeant. Græci enim in liturgijs ſuis nũmquam in genua procumbunt, niſi in feſto S. Trinitatis, eoque die ſolum Miſſam genibus ſubnixi audiunt. Alibi dum fit eleuatio, diaconus populum ita affatur Ecce eum in quem credititis. In hac ego vrbe ſacris interfui, ab Epiſcopo Armenio & ſacerdote quodam Abyſſino celebratis, qui eleuationem quoque & quidem non ſtatim poſt conſecrationem, ſed ante ipſam communionem, vſurpabant. Breuiario ille vtebatur Arabicis characteribus conſcripto, at è famulo ipſius, qui Italicam linguam callebat, intellexi, quando maius ſacrum apud ipſos celebratur, tum quando fit eleuatio; ſacerdotem populo dicere: Vos eſtis pœnitentes? Humiliate veſtra capita & adorate cor-
„ pus Domini & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, quod hic eſt, corpus, inquã,
„ & ſanguinem Dei noſtri Emmanuelis. Tum populum vniuerſum excla-
„ mare: Credo, credo, ex hoc nunc & ſemper. De eadem eleuatione loquitur S. Dionyſius, S. Baſilius, S. Ioãnes Damaſcenus, & omnes vetuſti ſcriptores, quorum omnium teſtimonia allegare ſuperfluum videtur. Vnius tantum, nempe poſterioris, dictum hoc loco addam, ſic aientis: Quando panis Euchariſtiæ in altum eleuatur, non tres dicimus, Sancti, aut tres, Domini, ſed vnus Sanctus. Et hæc illa ipſa eſt eleuatio, quam, Hippolyto martyre teſte, Antichriſtus totam abolebit.

Græcorum cõſuetudo. Vid. L ſiard. in epiſt. hiſt. vni. li. 3. c. 53

De eccleſ. hierar. cap. 3. De Spir. S. ca. 25 In epiſt. de Triſagio.

VI. Lutheranorũ quidam eleuationem hoſtiæ admittere voluerunt.

Ex Lutheranis quidam, vtramque religionem conciliare inter ſe volentes, hoſtiæ eleuationem atque adorationem inter adiaphora numerarunt. Exſtant acta vetuſtæ cuiusdam ſynodi (vetuſtum appello quod cũ noua hac religione ſimul fere cœpit) in Noruegia celebratæ Anno MDXXXVII. in quibus ſacerdos qui altari ſeruit, poſt conſecrationem, ſi bonum ipſi videatur, hoſtiam decenter eleuare iubetur. Et in alia Synodo, in qua Georgius Maior præſidem egit, Anno MDXLIX. eleuatio hæc libero cuiusque permiſſa fuit arbitrio: quam etiamnum quidam vſurpant. Hæc ſententia fuit Pomerani & Camerarij, à Mauritio Saxoniæ Duce ſuper hac re exquiſita, nimirum vt parochus vel diaconus ſacrum celebrans poſt Introitum flexis genibus CONFITEOR recitet; tum KYRIE ELEISON; inde Præfationẽ Latina lingua, tum SANCTVS, PATER NOSTER, & Euangelium vernacula lingua ſubiungat, ac tandem hoſtiam eleuet. Eam tamen Lutherus prohibuit; eoque apud Lutheranos

quando

Digitized by Google

quando Miſſa celebratur,nulla fit eleuatio , & ſiue miniſtro ſeu populo communicante,alij operto capite aſſident vel aſſiſtunt: quaſi nulla huic Sacramento,niſi quatenus ad manducationem, reuerentia debeatur. In Aquitania noſtra quidam fuit nobili ortus familia,qui quum Miſſæ intereſſe religioni non duceret, quemadmodum interfuit in exſequijs Riberacenſis Vicecomitis,reliquorum more genibus iunixus ſingulos actus frequentauit:ſacerdote vero hoſtiam eleuante,ſine vllo reuerentiæ ſigno conſedit,non ſine magna aſſiſtentium admiratione,qui fatuam eiuſmodi hypocriſin numquam antea fortaſſe ſpectarant. Sic Angliæ regina Eliſabetha,quum initio multos Catholicorum ritus obſeruari iuſſiſſet,adeoque Catholicam ſe ſimulaſſet,mox hac ſanctæ hoſtiæ eleuatione prohibita,animum hæreſi infectum prodidit,vt VI. libro dicemus.Iam Miſſam Lutheranam abſoluamus.

Qui eam celebrat , epomide linea & palla ſacerdotali Catholicorum more amictus eſt Adſtant ei duo diaconi,quorum vnus Euangelium,alter Epiſtolam,alibi Latina,alibi vernacula lingua recitat. Ad cõſecrationem & alias ceremonias quod attinet, vulgari lingua eadem verba profert quæ Catholici,hoſtiamque & calicem ſimili tenet modo;eodem fere ornatu conſpicuo altare viſitur,cereis vel lampadibus ardentibus vtrinque ad cornua conſtitutis. Hoc quoque addendum exiſtimo , vt Gallis noſtris ruborem incutiamus:quod in omni Germania tam in Lutheranorum quam Catholicorum templis calices ex ſolido auro facti ſunt, noſtris etiam maiores Vile putatur ex argento inaurato conſtantes habere.Omnes vero ad eiuſmodi vaſorum emtionem viritim contribuunt:à quibus Lutherani ſacrilegas hactenus abſtinuere manus:nequaquam vero Caluiniſtæ in Gallia,vel etiam Palatinatu,Friderico Electore rerum potiente: quæ tamen ſub Ludouico, populi liberalitate denuo magnis impenſis comparata,&in templa,etiam apud ruſticanos illata ſunt. Et certe illud precioſiſſimo Sanguini Ieſu Chriſti apud nos ruri paſſim contemtum aliquo modo affert, quod is ſtanneis calicibus, & quidem talibus quales quiſque domi ſuæ ad vſum vix ferret, infuſus videtur. Abſolutis precibus. celebrans ad populum conuerſus,ſalutari Crucis ædito ſigno, adſtantibus benedictionem impertitur,quam omnes flexis genibus & inclinatis capitibus accipiunt. Talis vero Miſſa non niſi vna de die in quocumque templo celebratur; eandem vero reiterare , piaculum habetur, quod,vt ipſi dicunt,Deus toties à nobis fatigari nolit;ijs ſimiles,quos Auguſtinus ſuo tempore breues ait liturgias amaſſe.

VII. Celeritas Miſſæ Lutheranæ.

ſe m.15.d Te p.

VIII. [C]œnam celebrandi apud [L]utheranos.

Euchariſtiam ſumturi, ante altare in genua Catholicorum more prouoluuntur; tum concionator ſiue miniſter quæ ſupra diximus ornamentis indutus, & ad præſentes conuerſus, poſt factam benedictionem ſeu cōſecrationem, hoſtiam eis in os immittit, vt in Saxonia, Pruſſia & alijs in locis fieri videmus (neque enim hoſtiam conſecratam in manus dāt communicaturis, vt Caluiniſtæ bucellam panis) Poſtea vero diaconus ijſdem calicem vnà cum vino conſecrato porrigit. Numquam vero apud Lutheranos Miſſa celebratur qua populus non communicet. Id enim nefas eſſe, Lutherus pertinaciſſime aſſerit, Miſſas priuatas ſingulari libello exſecratus. Sic enim eas appellat, licet male: quum omnis Miſſa publica ſit, vt in qua omnes Chriſtiani ſi non ſacramentaliter, ſpiritualiter tamen communicent. In primitiua quidem Eccleſia mos fuit vt omnes fideles in Miſſa communicarent, qui vero communicare nolebant, egrediebantur, vt S Chryſoſtomus in III. homelia ſuper Epiſtola ad Epheſios, & in Expoſitione ordinis Romani notat: eademque Apoſtolica traditio etiamnum apud Armenios obſeruatur. Hoc quidem certò ſcio Armenium illum Epiſcopum, cuius ſupra feci mentionem, quotidie Miſſam dixiſſe ſeu celebraſſe, nemini tamen Euchariſtiam dediſſe. Poſtquam vero ardor ille vehemens Chriſtianæ deuotionis refrigeſcere cœpit, Eccleſia filios ſuos ad tam crebram tanti myſterij vſurpationem obligare noluit, ne forte indigne aliquando illud ſumerent. Sic etiam qui Miſſæ aſſiſtunt, huius ſacrificij fiunt participes. Hoc enim Sacramentum, vt D. Thomas teſtatur, prodeſt eis qui recipiunt, tamquam Sacramentum, & eis qui aſſiſtunt tamquam ſacrificium, in quantum ſcilicet pro ipſorum ſalute offertur. Et noſtri Theologi dicunt, duplicem in ſacrificio Miſſæ eſſe Communionem, vnam Sacramentalem, alteram Spiritualem: ſicut & ipſa & Sacramentum eſt & Sacrificium Lutherus ait, male facere eos qui ſine populo communicante Miſſam celebrant. Ergo, mi Luthere, & S. Ambroſius & S. Chryſoſtomus male fecerunt. Vterque enim ſæpius Miſſam celebrauit, nemine communicandi gratia ad altare accedente: de qua populi tepiditate grauiter illi conqueruntur. Ipſe Saluator noſter S. Iacobo ſoli Euchariſtiam dedit. Serapion ſolus communicauit; vti etiam ſacerdos ille S. Auguſtini, Miſſam in domo ab immundis ſpiritibus infeſſa celebrans. Sic etiam apud Gregorium Nazianzenum ſolus quidam communicaſſe legitur. Quocirca ad ſacerdotem ſacrificantem accipere illud pertinet, qui neminem ibi ſe ſiſtentem excludit Sed ad Interimiſtarum ceremonias redeo qui veſpertinas preces alterno cantu, vti ex Gregorij Magni præſcripto in Catholica Eccleſia fieri ſolet, celebrant ac decantant.

[Margin notes: part. 4. q. art. 7. — [D]e ciu. Dei. — [H]omel. 61. ad [P]op. Antio. & [H]om. 3. ad Eph.]

tant Et hi quidem ritus ſunt & ceremoniæ,apud Interimiſtas, quorum magnus eſt in Germania numerus,vſitatæ. Videamus iam eorum ſacra qui Auguſtani ſeu Confeſſioniſtæ dicuntur, ab Auguſtana Confeſſione, quæ meliori iure à nonnullis *Auguſtana Confuſio* appellatur.

IX. Cœna confeſſioniſtarum

Hi vero per pleraſque Imperij vrbes ſparſi ſunt, quales ſunt Auguſta Vindelicorum,Vlma,Dinckelſpula,Norlinga, Biberacum,Halbrunna,& aliæ in Sueuia ſitæ;ad Rhenum vero Colmaria, Argentoratum, Haganoa, Weiſſenburgum, Lindauia, Spira, Wormatia, Oppenhæmum, Francofurtum. Inter Principes vero etiam complures ſunt qui Auguſtanam religionem ita ample&untur,vt nullam aliam religionem in ditione ſua permiſſuros ſe iuraměto ſeſe adſtrinxerint;vt Dux Wirtembergicus, Landgrauius Haſſiæ,Marchio Brandeburgicus,multique alij Comites & Barones. Apud hos vero Miſſa illa Lutherana nequaquam ijſdem quibus apud Interimiſtas ritibus & ceremonijs celebratur. Templa vero habent eodem ornatu ac ſimilibus veteris Chriſtianiſmi notis inſignia. Certis horis parochus aut diaconus,candido amiculo indutus, ſuggeſtum conſcendit,& orationem ad populum habet;qua finita, ante altare prouolutus,primum tacitus,deinde ad populum conuerſus, alta voce precatur,Miſſam celebrantium more, niſi quod eæ ceremoniæ quæ apud Interimiſtas, non adhibeantur. Sed nec eadem hic ornamenta ſeu veſtes Sacerdotales in vſu ſunt:nec diaconus,ſed ipſe celebrans tam epiſtolam quam Euangelium legere ſolet.

X. Modus communionis & confeſſionis.

Finitis hiſce precibus, idem miniſter Cœnæ inſtitutionem lingua vernacula recitat,deinde hoſtias conſecrat. Poſtea communicaturi ad altare accedunt:cui adſtans Superintendens ſeu parochus, patenæ auratæ hoſtias quaſdam exiguas imponit factoque Crucis ſigno,vnam ſingulis cõmunicantibus in os immittit,hiſce verbis: *Accipe & manduca, hoc eſt verum corpus Ieſu Chriſti quod pro te oblatum eſt.* Ex altera parte Diaconus communicantibus calicem porrigit, dicens: *Accipe & bibe: hic eſt verus ſanguis Ieſu Chriſti, qui pro te effuſus eſt.* Porro tam ante quam poſt communionem ſinguli Catholicorum more pro ſe quiſque precantur,contrà quàm faciunt Caluiniſtæ;qui nonniſi per os miniſtrorum Deum precari audent, vt libro VIII.latius explicabo.Actione hac abſoluta, & accepta benedictione,vnuſquiſque in locum ſuum recedit. Ante dies feſtos & ſolenneis concionator populum vt peccata confiteãtur,& ad ſacrã corporis Chriſti communionem diligenter ſe præparent, exhortatur:ex præſcripto Lutheri in libro De Viſitatione,& Melanchthonis in tractatu De Pœnitentia,& in Locis communibus,vbi antiquam hanc & ſalutarem Eccle-

ſiæ conſuetudinem accurate obſeruandam eſſe monet. Caluinianorum
quidem, temere nulla præuia peccatorum confeſſione, ad Cœnam acce-
» dentium, conſuetudinem ſummopere ipſi deteſtantur. Sed quid hoc mi-
» rum in Caluiniſtis? qui dicere non dubitant, Chriſti corpus tam longe à
Cœna quam cœlum à terra abeſſe. Ad Lutheranos redeamus: apud quos
pridie eius diei quo Cœna celebranda eſt, apertis templi oſtijs communi-
caturi miniſtros ibi præſtolantes accedunt, & peccata confitentur. Ecce
quomodo in rebus ſacris diabolus tamquam Dei ſimia ludat. Si qui in
fide inſtrui debeant, terni aut quaterni ſe ſiſtunt. At ſi quis ſecretum
quid habet, vnde conſcientiæ morſus ſentiat, ſeorſim illud miniſtro a-
perit, & veniam à Deo precatus, abſoluitur. Multis locis pœnitentes ſeu
confitentes in genua procumbunt: nonnullis vero noui coniuges prius
non copulantur quam peccata confeſſi, ſacram acceperint communio-
nem. Ad ægrotos etiam ſacramẽtum hoc deſiderantes parochus ſeu mi-
niſter accerſitur, hoſtiam non conſecratam apportans. Cubiculum in-
greſſus, ceteris omnibus ſecedere iuſſis, ſolus ægrum exhortatur, vt con-
ſcientiam ſuam exoneret, & ſi quid eam mordeat, confiteatur. Quo facto,
abſoluitur ille, ſigno Crucis capiti ipſius impreſſo. Qua de re Lutherus
in Sermone de Præparatione ſic loquitur. Volo, vt homo in extremo a-
» gone conſtitutus, dicat: Si ſacerdos vel miniſter me abſoluat, equidem
» verbo ipſius nõ aliter quam Dei Verbo me ſubmitto. Tã enim firmam ſa-
» cerdotis abſolutioni fidem habere debes, ac ſi Deus ipſe iudicem aut A-
» poſtolum eius rei cauſſa ad te miſiſſet; immo ac ſi Deus ipſe peccata tibi
» remitteret. Data abſolutione, menſa inſternitur, eique calix & patena
imponuntur. Tum parochus verbis inſtitutionis non aliter quam in tẽ-
plo recitatis, panem & vinum conſecrat. Interim aſſiſtentes rurſus ingreſ-
ſi, in genua prouoluuntur. Tandem parochus ad ægroti lectum accedit,
eique hoſtiam & vinum porrigit, verba illa ſolennia pronuncians, Cru-
cisque ſignum ædens. Verum enimuero ſumma illa credendi quod quiſ-
que vult licentia, in cauſſa eſt vt apud Lutheranos nonnullos panis hic
conſecratus minus reuerenter habeatur. F Naſus Centuria II. facetam hi-
ſtoriam recitat, Prædicantem nempe quendam prope Argentoratum, è
Buceri ſecta ac diſciplina, qui ad ægrotũ accerſitus eſſet, negotijs impe-
ditum, filium ſuum miſiſſe, qui facta conſecratione, his verbis Sacramen-
tum ægro porrexerit: Trinck vnd iß/ Gotts nicht vergiß/ id eſt, *Bibe & man-
duca, & Dei non obliuiſcere*. Alij vero Prædicantium, vt Albertus ſcribit, con-
ſecrationem his verbis faciunt: *Accipite & manducate, & memoriam Domini v-
ſu pate* Alij nihil quã Dominicã recitant orationem. Alius quidã Prædi-
cans,

Digitized by Google

671

cans,vt Aurifaber folio x l v i. teſtatur,calicem oblitus,nec vitrum quo vteretur reperiens, cochleari culinario vinum infuſum ægroto dedit, his verbis: *Accipe & bibe cochlear noui Teſtamenti,in remiſsionem peccatorum.* Lutherus id quoſdam narrantes audiens,cum riſu dixiſſe fertur: Ego ſi cōſul Norimbergenſis eſſem(in horum enim territorio id factum fuerat) hominem iſtum in carcerem ſtatim iubeam recondi,quod tali cochleari eiuſmodi theca quamoptime conueniat. Hoſtias vero conſecratas non aſſeruant,quod Lutherus, quamuis tota repugnante antiquitate, extra communionem corpus Chriſti ibi eſſe neget Audiamus vnum Cyrillum qui Epheſino interfuit Concilio,dicentem; Eſſe quoſdam qui exiſtiment myſticam illam benedictionem(de Euchariſtia loquitur) inutilem eſſe,ſi quid mane ſuperſit. Grauiter vero eoſdem errare. Ieſum Chriſtum enim non eſſe alium,nec corpus ipſius mutari ,ſed virtutem benedictionis & gratiam viuificantem ſemper in eo manere. Virtutem enim viuificantem Dei Patris eſſe Verbum vnigenitum,quod caro factum ſit,nec tamē vnquam Verbum eſſe deſierit, ſed carnem ſuam viuificam reddiderit. Ad Lutheranos reuertamur: qui in locis quibuſdam Veſpertinas preces decantant ,ſicut Interimiſtæ, etiam in Ducatu Wirtembergico , ac præſertim diebus Sabbathi. In vniuerſum Muſicis organis vtuntur , alternatis cum cantu vicibus. Pueros quoque habent ſacris eiuſmodi , ac potiſſimum cantui ſeruientes, quos Chorales vocant. Diuerſis vicibus de die, mane ſcilicet, meridie,& veſperi,eodem quo ante ſchiſma modo campanâ ſignum æditur, olim ab Eccleſia ad honorem Deiparæ Virginis inſtitutum. Sed magna paſſim tam in hac quam alijs rebus eſt diuerſitas,vti apud Reſcium iſta enarrantem videre eſt. Ait enim,Miſſam quibuſdam locis apud Lutheranos totam, alijs dimidiatam Latina lingua celebrari. Alibi cantores certos eſſe ad hoc in choro eccleſiæ conſtitutos,alibi omnes promiſcue cantare. Quibuſdam locis pueros,& quandoque etiam feminas ſcripturam ſacram de pulpito prælegere. Alios habitu eccleſiaſtico,alios populari vti. Alij hoſtiam eleuant (vt Clebitius contra Heshuſium ſcribens teſtatur) alij conſuetudinem hanc repudiarunt. Alia forma ſacrorum eſt Witebergæ , alia Norimbergæ : alia in Marchionatu Brandeburgico,alia in Ducatu Wirtembergico; alia Cracouiæ,alia Vilnæ, Lublini,Poſnaniæ , &c Hoc loco facere non poſſum, quin elegantem valde ceremoniam , quam à nobili Gallo qui præſens iſta vidit atque audiuit,accepi in Lutheranorum ſacris vſurpatam , deſcribam.

Anno

Digitized by Google

XI. *Pulcher modus ſacra celebrandi.*

Anno M D L X V. qui Carolus I X. rex Franciæ Baionæ eſſet vt ſororē ſuam Hiſpaniæ reginam inuiſeret, venit eodem Turcicus legatus, ducenta ſcutatorum millia, quæ pecunioſus ille Iudæus Mignes regijs oratoribus & miniſtris Conſtantinopoli agentibus mutuo dederat, repetiturus. Hac arrepta occaſione, Nouatores noſtri Reformantes & Reformati Regem noſtrum calumniati ſunt, quaſi is Turcis in portum Tolonienſem claſſem ſubducendi, ad bellum inde Chriſtianis inferendum, poteſtatem feciſſet. Hoc paſſim rumore divulgato, Rex vt ſuſpicionem hanc à ſe amoliretur, Lanſacum iuniorem in Germaniam ablegauit, cum mandatis, vt Principes omnes, Epiſcopos & dominos cuiuſcumque religionis cōueniret, & hanc ab inimicis in ſe confictam calumniam, ad conflandum ipſi odium, eſſe doceret. Poſt varias obitas eius Nationis regiones, Lanſacus tandem Berlinum venit, vbi Brandeburgici Electores (Ioachimus tunc erat) domicilium vtplurimum habent. Ibi quum eſſet, quum ſuaipſius curioſitate incenſus, tum à Ioachimo Marchione rogatus, templum intrauit, vt ceremonias ac formam ſacrorum ibi vſitatam videret. Preces veſpertinas decantabant eius templi Canonici, ſuperpelliceo & candida tunicula noſtrorum more amicti (eſt enim diabolus Dei ſimia) vernacula tamen lingua pleraque peragebantur, niſi quod Hymni quidam Latina lingua intermiſcerentur. Sed nihil mirabilius Legato noſtro accidit, quam quod ſub finem cuiuſque Pſalmi loco clauſulæ illius apud Catholicos vſitatæ, *Gloria Patri & Filio*, horribilis ſcloporum, quos aulici ac ſatellites Principis tā manibus quā cingulis appenſos geſtabant, ac contra tēpli fornicem exonerabant, ſtrepitus audiretur, ſic vt tota ædes ardere videretur. Quem quidem illi ludum aliquot vicibus repetebant. Quid tibi, Lector, de eiuſmodi ſacris & Dei cultu videtur? Numquid Scythas illos tonanti Ioui obſtrepentes audire tibi videris? Interim tympana quoque & taratantara non aliter quam olim in ſacris Berecynthiæ matris ita reſonabant, vt in caſtris potius aut media aamatorum turma quam in Chriſtiana eccleſia eſſe quis ſibi videretur. In quo paganorum illi ſuperſtitionem imitati mihi videntur, ſolis lunæque labores ſiue defectiones lituorum ac tubarum clangore tympanorumque ſtrepitu iuuare conantium, vt Liuius & Tacitus ſcribunt. Equidem puto ceremoniam hanc magis legati noſtri honorandi cauſſa tum adhibitam, quam quod ipſorum conſuetudo in ſacris celebrandis ita ferat. neque enim credibile eſt vſque adeo illos inſanire, vt religionis ergo Martios eiuſmodi & profanos actus vſurpent. Quidquid ſit, inferni potius quam paradiſi illam repræſentationem fuiſſe; quilibet facile cogitare poteſt.

Omnes

X:I. Luberani quor dies feſtos, quas ceremonias in baptiſmo, matrimonio, & quæ ieiunia obſeruent.

In lib. cont. Amb. Cathar. & lib. de bon. oper.

Omnes Lutherani in Germania, tam Confeſſioniſtæ quam Interimiſtæ, dies feſtos obſeruant. Sic enim docet ipſorum Apoſtolus Lutherus, quamuis à Deo nobis mandatum non ſit, vt die Sabbathi nullum omnino opus, ſicut Iudæi, faciamus; certos tamen dies feſtos & ſolennes obſeruandos eſſe, quibus populus ad audiendum Verbum Dei ac preces conueniat. Idem Proteo mutabilior, in libro quem ſcripſit ad Nobilitatem Germaniæ, ſuadet vt omnes dies feſti abrogentur. Nihilominus tamen etiamnum apud Lutheranos complures dies feſti celebrantur, ij ſcilicet qui à Luthero tamquam ſummo Pontifice ſunt deſignati. Ijdem ferias quartam & quintam ſacræ hebdomadæ ieiunio, confeſſione & communione celebrant. Dies feſtos S. Virginis, Apoſtolorum, & Martyrum quorundã, Catholicorum more, obſeruant; nec aliud fere diſcrimen eſt, quã quod vetus, vt vocant, Calendariũ ſequuntur. Ex quo ſæpe fit, vt Lutheranis apertis tabernis opus faciẽtibus, Catholici ferientur; & viciſſim, prȩſertim Auguſtæ, Spiræ, Wormatiæ, Frãcofurti, Ratisbonæ &c. nec tamen propterea vlla inter eos exſiſtit contentio. Contumaciam quidem in hoc ſuam ipſi fatentur, adeo vt ex ijs quidam ſcripſerit, Quum tam Aſtrologorum quam Chemnitij iudicio Calendarium neceſſario corrigendum ſit, idque tempus ipſum clare doceat, non immerito pro contumacibus haberi, qui quod verum eſſe agnoſcunt non tamen ſequuntur; ſicque hac re ab omnibus Mundi nationibus ſeparari ſe quodammodo patiuntur.

Ad baptiſmi ceremonias quod attinet, apud eoſdem baptiſteria quæ ab antiquiſſimis vſque temporibus, etiamnum in vſu ſunt, ad quæ infantes baptiſandi apportantur. Tum Miniſter Baptiſmi recitata inſtitutione, baptiſandum à peccato originali abſoluit, adhibito exorciſmo, & S. Crucis charactere ter impreſſo; ſic vt eorum in hac ſacra actione ritus à Catholicæ Eccleſiæ ceremonijs parum abſint. In matrimonijs etiam easdem fere ceremonias obſeruant. Iidem feria quinta & ſexta ab eſu carnium abſtinent, vt & toto tempore Quadrageſimali. Cœmiteria in quibus defunctorum corpora quieſcunt, non minus quam Catholici ſacra & inviolata habent. Funera cum cantu efferuntur: quem in finem pueri quidã aluntur, qui funus præcedentes, vernacula lingua Pſalmos aut alias cantilenas tam per plateas quam in templo decantant. Multi inter ipſos Purgatorium eſſe credunt; eoque pro defunctis orant. Nam & ipſe Lutherus quodam loco dicit, tutius eſſe & ad ſalutem certius pro animabus quæ in Purgatorio ſunt, preces ad Deum fundere, & miſericordiæ opera erga proximum exercere, quam Indulgentijs fidere. Quin idem Lipſiæ cum Eccio diſputans, quod Purgatorium ſit, pro certo credere ſe affirmauit

Eandem ille ſententiam pluribus alijs libris repetiuit, ac præcipue in Fidei Confeſſione, biennio ante mortem ipſius ædita, in qua vult, vt pro defunctorum quiete preces fiant. Alter Lutheranorum Apoſtolus Melanchthon idem ſentit ac docet. Inſpiciatur Apologia Auguſtanæ Confeſſionis, vbi ait, Non ignorare ſe apud priſcos Eccleſiæ doctores exſtare paſſim orationis pro defunctis mentionem, neque illum à ſe prohiberi.

XIII. De templorũ vſu bipartito, vbi Lutherani dominantur.

Eccleſiaſtici qui in ciuitatibus degunt Imperialibus, reditus ſuos etiamnum percipiunt, vt & religioſi Conuentus. In ijs vero Monaſterijs quæ in Lutheranorum Principum, Comitum ac Dominorum ſunt ditione, eiectis religioſis, loco Monachorum, pueri iam educantur, & literas docentur. In quibuſdam ciuitatibus, vbi Lutherani præualent, ijdem partem aliquam templi occupant, mediàm nempe, in eaque conciones & alia religionis ſuæ exercitia frequentant; chorum vero religioſis permittunt. Argentorati Lutherani primarium templum ſibi vindicarunt, & religioſos omnes Ordines expulerunt, excepto eo qui Ioannitarum dicitur, & quatuor aut quinque religioſorum Conuentibus. Quum tamen nuper eo bello quod inter Ducem Lotharingiæ & Marchionem Brandeburgicum ac Senatum Argentinenſem, de Epiſcopatu inter ſe contendẽtes, geſtum fuit, Argentinenſes Carthuſienſium ædes quæ extra ciuitatis mœnia fuerant, flammis aboleuiſſent, facta pace, à Camera Imperiali contra ciuitatem latum decretum eſt, vt ædes illas ſuis expenſis reædificaret, ita vti antea fuerant. Vlmenſes itidem primarium vrbis ſuæ templum tenent, religioſos tamẽ adhuc ferunt. In ciuitatibus Lutherani in monaſterijs & alijs locis paſſim fornicem aliquem ad religionis ſuæ exercitium ſibi quærunt.

XIV. De habitu Miniſtrorum Lutheranorũ.

Sed & antiquam illam Eccleſiæ conſuetudinem Lutherani in Germania retinere voluerunt, vt nimirum perſonæ Eccleſiaſticæ à laicis habitu ſeu veſtitu diſcernuntur: quem admodum paſſim videre eſt. Ecce quomodo ſpeciem aliquam Eccleſiæ Lutherani quodammodo habeant: at ſi de vera Eccleſia quæſtio ſit, nec illi profecto nec quiſquam alius eam extra Catholicam Apoſtolicam Romanam reperiet. Hinc non ſine cauſſa Lutherani ſi quando in Galliam veniant, ſatis mirari non poſſunt nouam illam quæ inani Reformatæ titulo gloriatur, religionem ſic omnibus ceremonijs & externis pietatis ac deuotionis ſignis nudatam eſſe ac plane quaſi informem. Iidem habitum Caluiniſticorum miniſtrorum nihil à plebeio differentem rident. Quod vero in horreis paſſim & profanis locis & conciones habentur, & Cœna Domini ſine vlla reuerentia & reſpectu ab ijſdem celebratur, id permirum ipſis videtur. Ante omnia tamen

Calui-

Digitized by Google

Caluiniſtarum de præſentia & participatione corporis Ieſu Chriſti in ſacroſanctaSynaxi incredulitatem,tum eorumdem impia de Chriſti natiuitate,morte,deſcenſu ad inferos ; de Spiritu Sancto , de Trinitate , de Prædeſtinatione, Prouidentia, & Omnipotentia Dei, de Sacramentis, di libris Biblicis , de fide iuſtificante , de libero Arbitrio, de baptiſmo, alijsque articulis,in quibus ſalutis noſtræ cardo vertitur,doctrinæ quæ apud illos viget plane contraria dogmata deteſtantur. Hinc magni nominis inter Lutheranos Theologus quodam loco exclamare non dubitat: Et,ó Deum immortalem ! quæ concordia inter nos & Caluiniſtas eſſe poſſit?qui Deum accuſant mendacij,qui omnipotentiam , quantum in ſe eſt,ipſi detrahunt,qui Euangelium corrumpunt. Dicamus cum Luthero:Maledicta ſit illa concordia quæ Verbo Dei periculum adfert. Et Schluſſelburgius aperte teſtatur,non fore vt contentio illa inter Lutheranos & Caluiniſtas vmquam finiatur,priusquam ſupremus Mundo dies illuceſcat Idem in Præfatione ſcripti ſui Apologetici pro libro Concordiæ,proteſtatur,ſe intra viginti tres annos ducentos é Caluiniſtarum officina progreſſos libros euoluiſſe,ſed vere & ſancte affirmare poſſe,nihil in ijs firmi ac ſolidi,& in quo Chriſti amans anima acquieſcere poſſit; ſed econtra mille blaſphemias,conuicia,mendacia,ſalſe & ſcurriliter dicta,colluuiem denique errorum & contradictionum reperiſſe. Ex quibus facile intelligi poſſit,Caluiniſtas non eodem duci ſpiritu.Sed de hac diſcordia eiusque effectibus latius infra. Conſtitutum enim mihi eſt, in quadam huius operis parte duas has religiones inter ſe componere ac comparare,quo intelligatur Caluiniſticam ab illa ipſa damnatam ad quam originem ſuam refert.

Vid. Stur. de concordia ratione ineunda.

IN HOC CAPITE AVCTOR INcipientem hæreſeos ruinam demonſtrat. Deinde de ſtatu Imperij in Germania aliqua dicit.

Caput Decimumtertium.

ARGVMENTVM.

I. *Iniuriam facere eos Germaniæ qui totam Lutheranam appellant.*
II. *Ex ea reliquas hæreſes & ſectas proſcriptas.*
III. *Impoſtura Caluiniſtarum Germaniam à ſuis partibus ſtare affirmantium.*
IV. *Reipublicæ & Statuum in Germania diuiſio.*
V. *Mos ſeu lex, de ſubditis in religione continendis.*

I. Perperàm Germaniam Lutheranam cenſeri.

ET hactenus quidem originem hæreſeos, eiusdemq; apud ſeptemtrionales populos progreſſum enarrauimus: ſequitur vt exponamus, quemadmodum eadem decrementum accipere cœperit. Ex cuius rei particulari deſcriptione, diuerſarumque Prouinciarum, apud quas diuerſarum Religionum Profeſſio viget, enumeratione manifeſtum fiet, adhuc eam partem, quæ Catholicam fidem retinuit, fortiorem eſſe, reliquasque quando libuerit, poſſe ſub iugum denuo mittere. Nam quidquid ab Eccleſia Romana ſeceſſionem fecit, in varias partes diſſectum, quaſi humi repit, nihil aliud quotidie exſpectãs, niſi fatalem triſtemque ſuam ruinam & extremum interitum. Nec minus iniuſte Galli Germaniam Lutheranam appellant, quam Galliam Caluiniſticam Germani. Sed omiſſâ hoc loco Galliâ, propoſitum eſt mihi ab iniuria vindicare Germaniam: bellicoſiſſimam profecto nationem, quæ pro Eccleſiæ incolumitate tot cruenta prœlia iniuit, tot glorioſas victorias reportauit: quæque non modo armorum, ſed & literarum laude ceteras omnes Nationes prouocare non erubeſcat. Apparebit, quo pacto initio decimi ſeptimi ſeculi, ad quod poſt tot naufragia appulimus, in ijs locis, vbi eradicata fuerat Religio Catholica, eadem regerminet atque refloreſcat, non ſecus ac nouella arbor, quamuis ferro ſubinde accidatur nouos tamen ramos producit. Videbimus, ea, quæ iam perijſſe arbitraba-

Digitized by Google

mur, adhuc magna ex parte agnoſcere ſummum Pontificem, Dei in terris vicarium, adhuc patrum ſuorum Religionem ſequi, adhuc Eccleſiæ Romanæ antiquis legibus regi, & non ſolum Huſſij & Munceri veteres reliquias paulatim profligare, ſed cum ijs etiam, qui Lutheri, Zuinglij & Caluini ductum ſequuntur, certamen impigre ſuſcipere.

Nam quod attinet ad cæteros hæreticos, qui ductâ à Lutheranis & Caluinianis origine, non aliter ac viperæ quædam matres ſuas, à quibus conceptæ, in lucem editæ, quarumque adeo lacte enutritæ fuerant, tentauerunt ſuffocare: illis nullus iam in Germania, neque in Ciuitatibus Imperij, neque in ijs ditionibus, quæ Principum aliorum & particularium Dominorum imperio ſubſunt, locus patet. Loquor autē de Anabaptiſtis, Antitrinitarijs & alijs id genus ſectis Hi enim in latiſſimis hiſce prouincijs nuſquam habent vbi tuto conſiſtant, ſed omnis generis perſequutiones patiuntur. Quo fit, vt hæ ſectæ cogantur ſeſe aliquò recipere in Poloniam aut Morauiam, aut Sileſiam, item in Zelandiam & Batauiam, vbi eos Caluiniſtę receperunt, & omni fauore complexi ſunt. Quod ſi etiam ab Auſtriæ Principibus alicubi tolerantur, non aliter id fit, quam quomodo etiam Iudæos patiuntur in ditionibus ſuis habitare. grauiſſima enim tributa coguntur pendere, & de cetero viuunt tanquam mancipia: quinetiam politicis conſtitutionibus pœnæ ipſis per Magiſtratum inferendæ à Principibus decernuntur. *II. Aliæ hæreſes diuerſæ è Germania profligata.*

Reſtant ergo ibi Lutherani tantum, qui diuiſi ſunt in Auguſtano-Cōfeſſioniſtas ſiue Lutheranos Stoicos ſeu rigidos (ſic enim eos qui Lutheri dogmatis mordicus adhærent; alios vero aliquanto magis remiſſos, Molles appellant) & Interimiſtas, qui ab alijs ſeunecti ſunt; & quamuis ſub Lutheranorum nomine comprehendantur, ac per omnem fere Germaniam, inprimis vero per vrbes ſeptemtrionales ſparſi ſint, nequaquam tamen iam Catholicos numero æquant, quamuis eosdem antea longe ſuperarint. Hic vos, ô Galli Caluiniſtæ, qui nouæ veſtræ Eccleſiæ limites tam longe lateque protenſos dicitis, è chartis ac tabulis quibus veſtræ Mundum religionis depictum oſtentatis, Germaniam, quæſo, expungite. Quos enim vos fratres veſtros eſſe vultis, ij vos Sacramentarios appellare omnibusque conuitijs inſectari non dubitant. Neſcitis quid hęc elogia ſibi velint? Teuffelen / Durchteufelte / Vberteuffelte / Verteuffelte Ketzer? Equidem interpres eſſe nolo, ne crabrones in me iritem. Mihi quidem vos idē facere videmini quod ære diruti mercatores; qui ad mendicitatem redacti, vt fidem quà poſſunt tueantur, aliena pro ſuis oſtentant. Quod ſi recte rationem inieritis, vix anguſtum aliquem angulum vbi *III. Caluiniſtarum vanitas Germaniam ſuæ religioni adſcribentium.*

latibula veſtra habeatis, ſolo quippe Palatinatu, & paucorum Comitum ditiunculis incluſi. Omnes enim qui Auguſtanam Cõfeſſionem ſequuntur, omnes Interimiſtæ, omnes Lutherani, molles, rigidi, & quicumque alij vobis contradicunt atque etiam anathema nunciant. Numquid Lutherus nihil cum Sacramentarijs rei ſibi eſſe voluit? numquid ſocietatem eorum maledictam pronunciauit, idque verbum ſæpius poſtea repetiuit? Numquid eorum quos vos fratres veſtros eſſe iactatis, contra vos ſtrictos gladios, numquid fumum è ſclopis contra vos diſploſis in media Gallia vidiſtis, atque etiam corpore excepiſtis? Noti ſunt vobis Comites Valdecij, Reingrauij, Comites Barbienſes, Landgrauij Dietzæ Comites, Marchiones Badenſes, Erneſtus Mandeslous, Otto Potlitius, Carlouitius, & alij equitum peditumque præfecti, qui maiorem veſtrorum in Druydum campis, ad Monconturium, Iarnacum, & alijs locis prœlio victorum cruentas ſtrages ædiderunt, ac cæſorum corporibus terram fecundarunt Sed vt & vanitas veſtra & ipſa rei veritas tanto melius appareat, calculum accuratius aliquanto ſubducamus, ac rem ipſam veluti ob oculos proponamus.

IV. *Tres Germaniæ Ordines ſiue Status.*

Germania omnis in tres ordines ſiue Status diuiſa eſt. Primus ordo eſt Eccleſiaſticorum, qui potentes admodum ſunt, vt inter quos complures pro Imperij Principibus cenſentur. Ex horum numero ſunt primo Archiepiſcopi Moguntinus, Colonienſis, Treuirenſis, qui etiam Electorali gaudent dignitate; tum Salisburgenſis, Magdeburgenſis, Bremenſis, &c. Poſt hos ſunt Epiſcopi Bambergenſis, Wirciburgenſis, Leodienſis, Vormatienſis, Spirenſis, Argentinenſis, Curienſis, Auguſtanus, Tridentinus, Brixienſis, Veſontionenſis, Conſtantienſis, Hildesheimenſis, Ratzenburgenſis, Friſingenſis, Oſnaburgenſes, Monaſterienſis, Ratisbonenſis, Paſſauienſis, Baſileenſis, Cameracenſis, &c. Tũ Abbates, Fuldenſis, Hirsfeldenſis, & alij: qui omnes, vti diximus, inter Imperij Principes numerantur. Secundus ordo eſt Principum ſæcularium, in quo ſunt multi Duces, Comites, & Barones magnæ potentiæ. Ad tertium ordinem pertinent ciuitates, quæ liberæ & Imperiales nominantur, vt qui præter Imperatorem dominum non agnoſcunt, eique leuè tributum pendunt: quamuis nonnullæ ſub particularium quorundam Principum ſint patrocinio. Earum ciues ſumma fruuntur libertate, & vtram volunt, vel Catholicam vel Lutheranam religionem ſequuntur. Ad ceteras enim ſectas quod attinet, nulla hic fertur, nec quiſquam vllam profiteri publice audet. Ex his vero vrbibus nonnullæ tanta ſunt potentia, vt etiam cum potentiſſimis Principibus bellum ſuſcipere auſint, vt poſt bellum Smalcaldicum Magde-

burgen-

burgenſis ciuitas non Imperatori tantum, verumetiam toti fere Imperio ſeſe oppoſuit: & noſtro tempore Brema, Norimberga, Lubeca potentiſſimis Principibus reſtiterunt. Porro tres hi ordines omnes & ſinguli ad conuitia ab Imperatore indicta veniunt, aut Legatos ſuos mittunt: in quibus controuerſia religionis magnis contentionibus & varijs ſtudijs ſæpe hactenus diſceptata fuit, dum vtrique tamquã pro aris & focis pugnant, & maiori fere religionis quam regionis quiſque ſuæ propagandæ deſiderio tenentur.

In Germania vero inſtar ſanctæ & inuiolabilis legis hoc obſeruatur, vt dominus ſubditis quam vult religionem præſcribat: ſic vt Principes Eccleſiaſtici qui merum habent imperium, nonniſi eos qui Catholicam profitentur religionem, in ditione ſua ferre neceſſe habeant. Idem ius eſt Principibus ſæcularibus. Quod vero nonnulli diuerſas tolerant religiones; fit metu rebellionis ſiue tumultus. In libro Concordiæ exſtat decretum, quo cauetur, ne vel Princeps vel quicumque Status Imperij alterum ſuam recipere cogat religionem, multo minus vero alterius ſubiectos, in contumeliam legitimi magiſtratus, in patrocinium ſuſcipiat. Quamuis autem lex illa rigida videri poſſit, facit tamen pacis deſiderium vt nõ iniquiſſimus animis feratur. Quod ſi apud aliquem plus poſſit conſciẽtiæ vis quam domini metus, ei alio commigrandi datur facultas; recipiendi tamen eundem contra legitimum magiſtratum defendere licet. Si vero Princeps aliquis Eccleſiaſticus deſerta religione, vxorem velit ducere (vix enim alia eiuſmodi metamorphoſeos cauſſa occurrit) ei ditio ſtatim aufertur, atque omne quod habuit imperium, vt quod ab Eccleſia dependet, abrogatur. Hanc quidem legem Proteſtantes non ſemel infringere atque abolere conati ſunt. Vidimus in campum productas acies, & muros paſſim ariete percuſſos, in diœceſi maxime Colonienſi, vbi duo Epiſcopi à Catholica defecerunt religione, Principatum nihilominus ac ditionem retinere ſummis viribus annixi. Hermanni Epiſcopi hiſtoriam ſupra explicauimus; iam Gebhardi breuiter recenſeamus: quorum vterque in ſumma Electorali dignitate antea conſtituti, poſtquam Lutheraniſmo nomen dederunt, ad ſummas miſerias atque inopiam fuerunt redacti.

V. Decretum ſeu lex in Germania vt ſubditus Principis ſequatur religionem.

Digitized by Google

DE ARCHIEPISCOPI COLONIenſis ſanctimonialem vxorem ducentis apoſtaſia & ruina.

Caput Decimumquartum.

ARGVMENTVM.

I. *Archiepiſcopi Colonienſis in Germania auctoritas & vires.*
II. *Truchſeſſius Agnetem Mansfeldenſem deperit.*
III. *Eorum amores diuulgantur.*
IV. *Femina cauſſa religionem deſerit.*
V. *A Gregorio XIII. PP. excommunicatus & depoſitus, Archiepiſcopatum armis recuperare tentat.*
VI. *In eius locum nouus Archiepiſcopus è Bauarorum Principum familia ſurrogatur.*

I. *Archiepiſcopi Colonienſis potentia & dignitas.*

QVandoquidem de hæreſeos decremento dicere cœpimus, ab inſtituto non alienum erit infelicem Colonienſis Archiepiſcopi fortunam hoc loco commemorare, Dudithio illo Quinqueccleſiarum Epiſcopo, de quo præcedenti libro diximus, multo infelicioris. Ex qua narratione liquido conſtabit, Lutheraniſmum ea in regione vbi regnum obtinere videtur, ibi maxime iacere, ac pæne animam agere. Eſt vero Colonienſis Archiepiſcopus inter Germaniæ proceres magnæ admodum potentiæ, & inter Eccleſiaſticos maximas poſſidere diuitias exiſtimatur. Hinc vt Conſtantienſis Epiſcopatus in Germania ampliſſimus (vt cuius iuriſdictio longe lateque pateat) Argentoratenſis nobiliſſimus, Spirenſis religioſiſſimus, ſic Colonienſis opulentiſſimus prouerbio apud Germanos, ac poſt Romam vrbem, Colonienſis ciuitas antiquiſſima fertur. Huius eccleſiæ prima fundamenta à Materno S. Petri diſcipulo iacta ſunt: cuius etiam ſingularis in fide Chriſtiana cõſtantia, & perpetua erga S. ApoſtolicamSedem ad hoc vſque tempus fuit reuerentia; adeo vt publico hoc elogio gaudeat: COLONIA FIDELIS ROMANAE ECCLESIAE FILIA. Archiepiſcopi huius loci fere ex Principum numero aut illuſtri aliqua familia leguntur; iidemque Septẽuirali ſeu Electorali dignitate ſunt conſpicui. Ditionem habent quũ amplam tum opulentam; qua plurima ac pulchra oppida comprehen-

duntur,

Digitized by Google

duntur,in quæ ſummum Archiepiſcopus habet imperium. Ad Archiepiſcopatum hunc pertinet Weſtphaliæ Ducatus, à Friderico Imperatore Henrico Leoni ereptus,& eccleſiæ huic donatus.

Luthero in Germania Chriſtianam concordiam ac pacem turbantur, Hermannus Comes de Weda,qui tum Epiſcopatum regebat,à Bucero incantatus, de mutanda religione & Lutheraniſmo introducendo cogitare cœpit: cui tamen Capitulum ſeu Canonicorum collegium, in quo plerique magnis ac potentibus familijs erant oriundi, ſeſe oppoſuit: ac tandem eò res deuenit, vt Pontificis atque Imperatoris decreto, omnis tam politica quam eccleſiaſtica adminiſtratio Hermanno ablata, eique alius à Capitulo, fruſtra renitentibus Lutheranis confederatis, fuerit ſurrogatus. Hæc quidem Coloniæ facta ſunt, in qua vrbe Iacobus Faber, primorum vnus ex ſocietate Ieſu, Ignatij contubernalis, Catholicam religionem non parum promouit, quamuis Latine tantum concionaretur (quod eius loci ciuibus Latina lingua ita cõmunis ſit, vt vernacula vel domeſtica ipſis videri poſſit) inter alios à Carthuſienſi ordine benigne admodum ac munifice ſuſceptus & adiutus, vti ex litteris eius Conuentus Anno MDXLIV. ibidem habiti, à Ribadeneira hiſtoriæ ſuæ de Ignatio inſertis, videre eſt. Quemadmodum vero Bucerus miſerum hunc Principem ad ruinam impulit, ſic Faber Buceri conatibus in primis obſtitit, adeo vt is Argentoratum vnde venerat, Hermannus vero abdicato Epiſcopatu & Electorali dignitate, ad priuatam atque inopem fere vitam redire ſint coacti.

II. Gebhardus Truchſeſſius Agneti Mansfeldenſis amore irretitur.

Nihilo Hermanni exemplo & ruina ſapientior factus Gebhardus Epiſcopus, ex illuſtri Truchſeſſiorum Waldburgenſium familia ortus, & ipſe ſimilem inſaniam inſaniuit. Hic quum in magico Scoti illius celebris præſtigiatoris ſpeculo formoſiſſimam quandam monialem, è Mansfeldenſium Comitum genere prognatam, contemplatus eſſet, vehementiſſime ſtatim eam deperire, adeoque nihil aliud quam quomodo ea poliretur, cogitare cœpit: nec prius cõquieuit quam eam monaſterio eductam, clam apud ſe domi haberet. Quamuis autem facinus hoc ſuum magno ſtudio celare cuperet (ſiquidem etiam ipſum vitium ſuæ turpitudinis quodammodo pudet) tamen vt ignis ſub cineribus aliquamdiu latens, mox fumo ſeſe prodit; ita turpis hic amor vel inceſtus potius diu latere non potuit.

III. Gebhardi amores propalantur.

Vt ergo etiam occultiſſima quæque tempus aperit & in lucem protrahit; ſic inceſtuoſus hic amor tandem ad omnium fere notitiã peruenit. Mirari omnes, queri ac deteſtari iniuriam Deo, Eccleſiæ, religioni, Archie-

epiſcopali dignitati, adeoque publicæ honeſtati factam, atque ad eam vlciſcendam Catholicos Principes cohortari. Agnetis (id enim nomen feminæ huic fuit) cognati, familiæ ſuæ honorem hoc facinore periclitari ægre ferentes, precibus, minis, conuicijs apud ægrū amore animum inſtabant; ſic vt miſer ille extremo huic malo extremum quærere remedium decreuerit.

Audiens ergo quotidie miſer Eccleſiam ſibi inceſtuoſos amores ac raptum Deo dicatæ virginis exprobrantem, animo fluctuans, tandem omnia miſcere conſtituit, ac non cœlibatui tantum & caſtitati, verumetiam ipſi Deo nuncium remittere.

Nam quod non facinus aeſignet, qui ſemel omnem
Expulit ex animo ſpreta virtute pudorem?

IV. Truchſeſſius ob feminæ amorem fit apoſtata.

Vt ergo amoribus ſuis honeſtatis aliquod velum prætexeret, maiorum deſerta religione, ad hæreſim depoſita qua hactenus vſus fuerat ſimulatione, tranſiuit, noua religionis forma partim è Lutheraniſmo, partim è Caluiniſmo conflata. Sacrorum vero ritus hic erat Ante Miſſam cantabatur Pſalmus. inde caput aliquod è Nouo Teſtamento legebatur; adiuncta Collecta Tum aliud caput è veteri Teſtamento legebatur, ac rurſus aluis cantabatur Pſalmus. Tum Fidei recitabatur Symbolum. Inde concionator ſermonem habebat: quo finito, generalis explicabatur Fidei Confeſſio. Cantillabatur rurſus. tum S. Cœnæ inſtitutio recitabatur, vnà cum verbis Conſecrationis Iterum breuis cantabatur hymnus, & Euchariſtia ſumere volentibus adminiſtrabatur: tandē vero tota actio Collecta & benedictione claudebatur. Et in his quidem omnibus vernacula tantum lingua licebat vti. A quibuſdam proditum inuenio, quum aliquādo Monachus ex ea quę Obſeruantium dicitur, Frāciſcanorum familia, ad portam aulæ Epiſcopalis Bonnenſis veniſſet, eleemoſynæ petendæ cauſſa, Gebhardi iuſſu in cœnaculum vbi cum ſua nupta erat, introductum, ac depoſito cucullo, cum gynæcei puellis ſaltare iuſſum: ſic aliquamdiu ludibrio habitum atque irriſum, ſine eleemoſyna abactum, addita interminatione ne vmquam vel ipſe vel quiſquam alius eius ordinis rediret, niſi probe depecti vellet Sic reformatus ille Epiſcopus cum femina ſua præſenti voluptati velificabatur, futuri ſecurus.

V. A Papa excōmunicatus, vt Archiepiſcopa

Interea Gregorius XIII. Pontifex Maximus, è ſuprema illa ſpecula in quam diuina prouidentia collocatus erat, tam pernicioſos Epiſcopi huius conatus animaduertēs, pro ea qua totam Chriſtianam rempublicā com-

complectebatur vigilantia ac ſollicitudine, litteris hominem admonere,& modis omnibus in viã reuocare,tentabat. Sed fruſtra id fuit: quod apud hominem amore irretitum plus Agnetis blanditiæ quã Pontificalia iuſſa poſſent. Hic vos, ô Mundi reformatores(ſi dijs placet) omnem reformationis veſtræ hiſtoriam euoluite,vitamque primorum veſtræ religionis auctorum ob oculos ponite. Diſperеam,niſi prima fundamenta à feminarum fere amoribus iacta conſtabit. Illorum exemplo ergo Gebhardus Agnetem quoque vxorem duxit,Ducis Bipontini concionatore inceſtas nuptias copulante: ad quas ac ſimul ad Catholicæ religionis funus & exſequias,non cognati tantum Agnetis, verum etiã alij Principes ac proceres Lutherani fuerunt inuitati. Exiſtimabat quippe Gebhardus, lectum ſuum nuptialem ſepulcrum fore Eccleſiæ,&Muſica inſtrumenta ac nuptialia organa atque epithalamia,mortuæ religionis velut neniam fore funebrem. Quinetiam tanta ſpe facinus hoc aggreſſus erat,vt iurare non dubitaret,aut moriturum ſe,aut Agnetem ſuã ArchiepiſcopiſſãColonienſem facturum. Quod vt melius perficeret, Bonnã præcipuum Archiepiſcopatus ad Rheni ripã ſitum oppidum,quatuor Colonia diſtans milliaribus,vnà cum alijs nonnullis munitis locis,in poteſtatem ſuã redegit,& direpto per nefarium ſacrilegium Eccleſiæ theſauro,militem conduxit,qui non per diœceſin tantum Colonienſem, verumetiam vicinas regiones grauiſſima damna dedit. *À recuperare tentat.*

Noui huius mariti cauſſæ fauebant Comes Palatinus, Dux Saxoniæ, Marchio Brandenburgicus, Electores,itemq, Dux Bipontinus &alij Lutheranæ religioni addicti,eius contra Imperij leges &decretum Auguſtanum ſuſcepta defenſione.Sic enim habent verba decreti: Si quis Archie-„
piſcopus, Epiſcopus, Prælatus,aut quiſquã alius Eccleſiaſtici ordinis,ve-„
terem religionem deſeruerit,is Epiſcopatui, Præpoſituræ,aut quibuſcũ-„
que alijs beneficijs Eccleſiaſticis & prouentibus quos hactenus percepit,„
renunciet:ac tum Capitulo,vel ijs ad quos id pertinet, alium eligendi &„
in eius locum ſubſtituendi ius ſit. Cui vt ſatisfieret, Capitulum Colonienſe,Ducibus fere,Comitibus, Baronibus & magna auctoritate præditis viris conſtans,quum Pontificem tum Imperatorem alioſque Catholicos Principes de Archiepiſcopi ſui conatibus certiores fecit, rogans vti ſua interpoſita auctoritate,tã pernicioſis conatibus obuiam iretur, & tantis deſignatis flagitijs debita pœna infligeretur. Et quidem tam Capitulo quam Senatui Colonienſi Ferdinandus Dux Bauariæ, Dux item Cliuiæ &alij Catholici in Germania proceres auxilia promiſerũt:Comes vero Arembergius à Parmenſi Principe, ſupremo tum Hiſpanici in Belgio

Anno 598.

VI. Nouus Epiſco pus è Bauariæ Ducum fami- lia Truchſeſſio ſurrogatur.

exercitus duce miſſus, copias ſuas cum Capituli copijs coniunxit, dum interim ſpiritualia arma à Pontifice expediuntur, quibus inceſtuoſo huic non Epiſcopatus tantum ablatus, verum etiam ſacris atque omni Chriſtianorum communione fuit interdictũ, Capituloque mandatum, vt alium in eius locum eligeret.

Huic Pontificis mandato obtemperantes Capitulares, Erneſtum Bauariæ Ducis fratrem Gebhardo ſurrogarunt: qui interea dum ille cum noua ſua nupta ſe oblectat, per omnes eccleſias paſſim preces & publicas proceſſiones fieri iubet; deinde diuinæ benignitati & iuſtæ ſuæ cauſſæ cõfiſus, quantum poteſt armorum apparatum conquirit. Contra Truchſeſſius quoque Proteſtantium opem implorat, & magnam ditionis partem Ioanni Caſimiro Comiti Palatino oppignerat. Nec mora. Contracto vtrimque exercitu, miſerum in modum tota vaſtatur regio, committuntur prœlia & conflictus; quibus plerisque victus Ioannes Caſimirus, domum tandem magno cum damno redijt. Caluiniſtæ quidem in Gallia quum Truchſeſſianis opem ferre molirentur, à Lotharingiæ Duce cæſi ac diſſipati ſunt Sic ergo nouus Epiſcopus oppidis fere omnibus ac locis munitis intra breue tempus potitus eſt, bonam ei ac Capitulo operam nauante Friderico Duce Saxoniæ Lauenburgico. Ad hunc Hulſam arcem obſidentem, præſidiarij equum claudicantem Sanctorum ſtatuis oneratum miſerant, ad quos ille eundem lignis patibuli in formam conſtructis onuſtum, remiſit. Bonnam adhuc tenebant Truchſeſſiani, Carolo apoſtatæ fratre præſidij præfecto; ſed & ipſa tandem, notho Brunſuicenſi, & Adolpho Nuenario, qui cum ſex hominum millibus alimoniam inferre conati fuerant, profligatis, obſeſſa & ad deditionem coacta fuit, prędicto Carolo in Bauariæ Ducis poteſtatem à præſidiarijs tradito. Bonna reddita, ceterę quoq; arces & oppida partim vltro ſeſe dediderunt, partim vi expugnata ſunt ſic vt miſer hic maritus, non fortunæ tantum verumetiam Proteſtantibus, à quibus in tam ſancta (ſic enim aiebat) cauſſa tam turpiter deſertus eſſet, conuicium faciens, in Hollandiam ſe recipere, & agud Arauſienſem Principem perfugium quærere coactus fuerit, non multo poſt Argentoratum inde tranſlato domicilio, viginti quatuor eius loci Capitularium collegio quorundam opera adſcriptus, vbi reliquum vitæ cum Agnete ſua in ſumma paupertate exegit. Quum poſtea Lutheranis quidam exprobrarent, quod Truchſeſſium in tam bona & ſancta cauſſa deſeruiſſent, cuius acceſſione ac defenſione communis Proteſtantium cauſſa, præſertim in ſuffragijs de Imperatore eligendo, multum adiuuari potuiſſet, reſponſum fuit à Lutheranis, certis indicijs ſibi com-

per-

pertum, Truchſeſſium ad Caluiniſmum magis quam ad Lutheraniſmũ propendiſſe; eoque Ioanni Caſimiro Palatini Electoris fratri, qui ſolus tum in Germania Caluiniſmum fouebat, & ad bellum hoc ſuis ſumtibus vltra viginti armatorũ millia coegerat, patrocinium relictum. Habes hic, Lector, paucis verbis totam belli Colonienſis comprehenſam hiſtoriam, ab alijs prolixe deſcriptam: è qua inprimis illud patet quam infirma ſit ac caduca hæreſis, adeo vt Catholicis, modo ſuis vti viribus velint, Babel hanc funditus deſtruere atque exſtirpare facile ſit futurum.

Ad Lectorem admonitio.

Dolendum ſane eſt, Auctorem neque extremam huic operi manum imponere, nec felicioris initium ſæculi videre potuiſſe: quamuis eius filius, eiuſdem ſtudij ac voluntatis heres, capita quædam V. huius libri quæ deerant, ac ſextum integrum ſuppleuerit. Eoque illud vbi Auctor de ſanctiſſimo Patre Clemente VIII. Pontifice loquens ait ſe eundem vidiſſe lectioni Paſſionis D. N. IeſuChriſti illachrymantem, non de patre huius operis auctore, ſed de filio intelligendum eſt, qui anno MDC. patris librum de Antichriſto eidem Pontifici Romæ exhibuit. Interim vero dum quod deeſt ab eodem aut alio quodam ſuppletur, hoc quod iam damus, vtere, fruere, ac vale.

INDEX CAPITUM
LIBRI VI.

CAPVT I.

I. *De mixtura boni & mali, vitij & virtutis.*
II. *Matrimonium regis Arturi cum Catharina Ferdinandi Aragoniæ & Catharinæ Caſtiliæ reginæ filia, eiusque diſſolutio.*
III. *Henricus viduam Arturi fratris defuncti, Pontificis interueniente auctoritate vxorem ducit.*
IV. *Henricus regnum præclare ac feliciter auſpicatur; ſed infami poſtea amori ſuccumbens ſe ac regnum perdit.*
V. *Volſæus Cardinalis diuortij inter Henricum & Catharinam auctor.*
VI. *Itemque Franciſcus Epiſcopus Darbienſis.*

CAPVT II.

I. *Anna Boleniæ natales & mores.*
II *E Francia reuertens, ſingularem caſtitatem ſimulat.*
III *Quibus artibus Volſæus Cardinalis diuortium inter Henricum & Catharinam apud Pontificem procurare conatus ſit.*
IV. *Noui à Pontifice iudices qui de diuortio Henrici regis cognoſcant, conſtituuntur, Laurentius Campegius & Thomas Volſæus Cardinales.*
V. *Campegij Cardinalis in Angliam profecti, cum Rege congreſſus & colloquium.*
VI. *Volſæus ſententiam pronunciat, non accepta prius à S. Sede Apoſtolica poteſtate.*

CAPVT III.

I. *Henricus rex Academias aliquot ſuarum facit partium. Volſæum munere ſubmouet, non multo poſt defunctum.*
II. *Cramerus Cantuarienſis Epiſcopus Henrici flagitijs ſubſcribit.*
III. *Henricus Annam Boleniam, diuortij lite adhuc pendente, vxorem ducit.*
IV. *Cur tam Pontifex quam Imperator iuſtam de Henrico vltionem non ſumſerint; à Pontifice tamen non multo poſt excommunicato.*
V. *Propheteſſa quædam matrimonium Henrici & Annæ ſceleſtum pronunciat.*
VI. *Fiſcherus Cardinalis & Thomas Morus per ſummam iniuſtitiam ſupplicio afficiuntur. Catharina regina diem ſuum obit.*

Digitized by Google

Capvt IV.

I. Rex Henricus, Anna Bolenia repudiata, Ioannam Seimeram ducit, illam vero adulterij damnatam ſupplicio affici iubet.

II. Ritus ſacrorum ab Henrico rege inſtituti. Contra eundem ob religionis mutationem arma ſumta. Mors Ioannæ Seimeræ. Reginaldus Polus ad Cardinalatum euectus.

III. Henrici regis impietas in Sanctorum Reliquias.

IV. Eiusdem nouum cum Anna Cliuenſi matrimonium.

V. Qua itidem repudiata, Catharinam Hauardam ſibi copulat, Cromuelo prius ſublato.

VI. Henricus flagitia flagitijs cumulat. Interim nihilominus de reconciliatione ſua cum Eccleſia cogitationem ſuſcipit. Catharina itidem Hauarda ſupplicio affecta, Catharinam Parram ducit.

Capvt V.

I. Henricus ædes ſacras, hoſpitalia, Seminaria, Collegia, diripit ac deſtruit, & Thomam Hauardum ſupplicio addicit.

II. Morbo affectus, magna animi conſternatione ab Epiſcopis ad ſe accerſitis conſilium ac modum reconciliationis cum Eccleſia exquirit.

III. Franciſcanorum templum reſtaurat, ac ſolenne Miſſæ ſacrificium reſtituit: teſtamentum condit: ſub vna tantum ſpecie Eucharistiam ſumit, ſumma cum reuerentia & honore: ac tandem obit.

IV. Leonis X. Bulla ſeu decretum, quo Henrico Defenſoris Fidei titulus tribuitur.

V. Mores & ingenium Henrici VIII. regis.

VI. Monumentum eius memoriæ à Cardinali Polo exſtructum.

Capvt VI.

I. Henrico poſt mortem falſum teſtamentum ſupponitur.

II. Eduardus Seimerus regis auunculus, nepotis ac hæreſis tutelam vltro ſuſcipit, ac proregem ſe conſtituit.

III. Lutheraniſmus in Anglia publice concionibus habitis, primum diuulgatur. Cramerus Archiepiſcopus Cantuarienſis ex ſacerdotum numero primus in Anglia vxorem ducit. Hugonis Latimeri, primi Anglorum (ſcilicet) Apoſtoli hiſtoria.

IV. Martinus Bucerus, Petrus Martyr & Bernardus Ochinus in Angliam proficiſcuntur.

V. Noua religionis forma ab Anglicana Curia præſcripta.

VI. Sola Maria Eduardi regis ſoror, Catholicam religionem in aula Anglicana profitetur.

Capvt VII.

I. Eduardus Seimerus prorex Thomã fratrem feminarum ambitione impulſus ſupplicio affici curat.

II. Dudlæus Comes Varuicenſis Catholicis contra proregem ſe coniungit, ſed poſt eius obitum ipſos deſerit. Mirabiles & abſurdiſſimæ temporum illorum hæreſes.

III. *Eduardus Semerus prorex, Dudlao accuſante, ad ſupplicium raptus.*

IV. *Mors regis Eduardi, & teſtamentum.*

V. *Ioanna filia Ducis Suffolciæ regina proclamatur.*

VI. *Ex altera parte Maria Catharinæ filia regina eligitur, & Londinenſem vrbem ingreditur.*

CAPVT VIII.

I. *Maria regina, arcem Londinenſem ingreſſa, ſuperbum illum à prædeceſſoribus vſurpatum titulum, Supremi Anglicanæ Eccleſiæ capitis, abdicat.*

II. *Dudlaus vna cum quatuor liberis ad mortem damnatus, ad Catholicam religionem ſe conuertit.*

III. *Catholica religio in Anglia reſtituitur. De Curia ſeu Parlamento Anglicano.*

IV. *Conditiones matrimonij inter Mariam Angliæ reginam & Philippum Hiſpaniarum Principem.*

V. *Maria regina contra Viatum & alios rebelles exercitum mittit, & captos ſupplicio afficit. Ioannæ Suffolciæ eiuſque mariti funeſta mors.*

VI. *Cramerus præcipuus ſchiſmatis & diuortij inter Henricum & Catharinam auctor, vna cum Ridlæo & Latimero Epiſcopis viuus comburitur: alijque ſupra centum hæretici ſupplicio afficiuntur.*

CAPVT IX.

I. *De Propheteſſa quadam Zuingliana. Hæretici ex Anglia proſcripti.*

II. *Sacerdotes debito modo non conſecrati, ſub Henrico VIII. Miſſæ ſacrificium celebrant. Cardinalis Polus in Angliam ad reſtaurandam Catholicam religionem mittitur.*

III. *Eodem Philippus Hiſpaniarum Princeps appellit, nuptiasque cum Maria regina celebrat.*

IV. *Ab ijsdem Ordinum regni conuentus habetur, in quo de Eccleſiæ reſtauratione actum fuit: & quomodo Legatus Pontificius populum ab Excommunicatione abſoluerit.*

V. *Quanta prudentia in negocio reſtauranda Anglicanæ Eccleſiæ Cardinalis Polus vſus ſit.*

VI. *In Anglia paſſim obedientia S. Sedi publicè præſtatur, tum Coniuratio quædam detegitur.*

CAPVT X.

I. *Infans in cunis loquitur; quod ſequentium malorum fuit præſagium.*

II. *Philippus ex Anglia in Hiſpaniam nauigat, numquam eo poſtea reuerſurus.*

III. *Maria regina moritur: cui Eliſabetha, ſi regno potiretur, multa præclare promittit.*

IV. *Sed Londini recepta ac regina proclamata, religionem mutat, & cur. Qualia eius regni fuerint initia.*

V. *Epiſcopi publico in conuentu Reginæ primatui contradicunt: ſed illa varijs prætextibus vtitur.*

VI. *Schiſma Anglicanæ Eccleſiæ ab ipſis regibus profectum.*

Catholicorum cauſſam agente puniti.

IV. Eliſabethæ cum exteris Principibus confœderationes. Mors VValſingami, Catholicorum, dum vixit flagelli.

V. Lamotta Fenelonius ætate venerabilis Eques, Galliarum regis in Angliam Legatus Cardinalis Caſtillonius Hugonotarum defenſor, eiusque mors.

VI. Soli Gallorum regis Legato in Anglia permiſſum domi ſuæ ſacrum Catholico ritu celebrare.

CAPVT XVI.

I. ODium inter Angliæ & Scotiæ reginas.

II. Scotiæ regina in Scotiam reuertitur, & cum Angliæ regina in gratiam redit.

III. Darleus de regina tollenda, ac regno in ſe transferendo deliberat. Riccium Pedemontanum interfici curat.

IV. Darleus à Moratio Reginæ fratre ſpurio, alijsque, quorum princeps fuit Comes Bothuelius, tollitur. Regina Bothuelio nubere coacta.

V. Eadem captiua in lacum Lauinum ablegatur

VI. Religionis in Scotia ſtatus, forma, & ſumma.

CAPVT XVII.

I. IAcobus VI. Scotiæ rex coronatur.

II. Regina è cuſtodia euadit.

III. Eliſabethæ promiſſis confiſa, in Angliam ſe recipit.

IV. Inter eam & Ducem Norfolciæ de matrimonio tractatur, cum huius exitio.

V. Mors Comitis Moraniæ, nothi, Reginæ fratris.

VI. Reginæ ſibi mutuo reconciliantur.

CAPVT XVIII.

I. LEx ab Eliſabetha lata, vnde poſtea ſupplicij de Scotiæ regina ſumendi occaſio ſumta eſt. Babingthoni epiſtola.

II. Scotiæ regina arctiori cuſtodia mandatur.

III. A quadraginta octo viris cauſſa eius ventilatur.

IV. Quibus de rebus interrogata fuerit, & quid ad ſingula reſponderit.

V. Eiusdem de Bulardi facto reſponſio ſeu confeſſio.

VI. Capitis damnatur. Aliquot eius ad Galliæ regem & Eliſabetham Angliæ reginam epiſtola.

CAPVT XIX.

I. CApitalis ſententia contra Scotiæ reginam publicatur, & exſequutioni demandatur.

II. Bellieuræus Gallorum regis in Angliam Legatus vt exſequutionem latæ ſententiæ impediret, quæ tres menſes ipſius reſpectu dilata fuit.

III. Quid Scotiæ regina mortis ſententiam indicantibus reſponderit.

IV. *Tentatur vt à Catholica deſiciat religione. Ante mortem Pij* V. *Papæ permiſſu, Euchariſtiam ex ſuis ipſa manibus ſumit.*

V. *Quanta conſtantia ſupplicium adierit: eiusque extrema verba.*

VI. *Magna gloria martyrium pro Catholica religione conſummat, animamque Deo reddit.*

CAPVT XX.

I. *Eliſabetha regina quomodo Hiberniæ imperio potita ſit.*

II *Vulgus apud Hibernos ad conciones hæreticorum vi cogitur; nobilitati interim Catholicæ religionis exercitium domi cōceditur ad confuſionem hæreticorum.*

III. *De Vltonia prouincia, & præcipuis eius magnatibus.*

IV. *De Momonia, & ſeditionibus in ea excitatis.*

V. *De Conacia, & miraculis quorundam martyrum in Hibernia.*

VI. *Patricij Ochely Epiſcopi ſanctitate conſpicui martyrium, &c.*

FLO-

Digitized by Google

FLORIMVNDI RÆMVNDI DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA HAERESEON NOSTRI SAECVLI, Hiſtoriæ

LIBER SEXTVS.

ORTVS SCHISMATIS ANGLICANI, EX DISſolutione matrimonij inter Regem Henricum VIII. & Catharinam Hiſpanam.

Caput Primum.

ARGVMENTVM.

I. *De mixtura boni & mali, vitij & virtutis.*
II. *Matrimonium regis Arturi cum Catharina Ferdinandi Aragoniæ & Catharinæ Caſtiliæ reginæ filia, eiusque diſſolutio.*
III. *Henricus viduam Arturi fratris defuncti, Pontificis interueniente auctoritate, vxorem ducit.*
IV. *Henricus regnum præclare ac feliciter auſpicatur, ſed infami poſtea amori ſuccumbens ſe ac regnum perdit.*
V. *Volſæus Cardinalis diuortij inter Henricum & Catharinam auctor.*
VI. *Itemque Franciſcus Epiſcopus Darbienſis.*

Fieri haud poteſt, contagionem quin mali
Ipſum bonum etiam ſentiat: I. *De mixtura boni & mali.*

Ait Euripides, loquens de mixtura boni & mali, quæ in rebus mundanis inuenitur. vbi omnia continuo atque inſtabili motu ita agitantur, nihil vt certius ſit, quam, nihil eſſe certum.

Rebus in humanis nulla eſt conſtantia certa.
Vna dies verſat ſurſum infima, ſumma deorſum.

Diem Poeta ponit: at Demetrius Phaleræus, vt melius exprimeret conuerſionis iſtius celeritatem, punctum maluit ponere, aut momen-

rum, ſiue minutum. Porro ex hac confuſione boni & mali (quæ quum maximè inter ſe aduerſa fronte diſſideant, mirum eſt tamen quam arcto fœdere in his ſublunaribus coniungantur) mali quoque cum virtute, ſimiliterque boni cum vitio coniunctionem, progredientes deducemus; nec dubitabimus ea in re Stoicis contradicere, qui illud pertinaciter contendebant, nec mali quidquam virtuti, nec vitio aliquid boni admixtum eſſe poſſe, eò quod virtus incurſantium malorum ſpeciem immutet, vitium vero, ſi qua ipſum ſequantur bona, continuo corrumpat. Docebit enim progreſſus triſtis huius hiſtoriæ (cuius infelicis euentus hodieque exſtant veſtigia) extremam vitij turpitudinem adiunctam habuiſſe ſpeciem boni, quæ acerbitatem ſuam atque aculeos fuco oblinens, decepit iudicia eorum, qui non aliò oculos ſuos conijciunt, quam in id quod amant, nec quidquam facile amant, quam quod admirabilitatis quandam ſpeciem habet. Notabo prætcrea, quomodo caſtiſſimæ atque ornatiſſimæ principis matronæ ſingularem virtutem comitata ſit immaniſſima calamitas, & tanta fortunæ aduerſitas, quantam vix aſſequi cogitatione licet, magno cum orbis Chriſtiani incommodo. Cuius narrationis pelagus ingreſſus, vela faciam Londinum verſus, ſpectaturus initum tot Tragœdiarum, quarum illic exhibita ſunt ſpectacula: ordiarque à Rege Henrico VIII. eiuſque vxore Catharina, hoc ſolum infortunio infami, quod tot calamitatum ipſa fuerit veluti fermentum.

Hic, de quo loquor, Princeps inde ab exortu Lutheraniſmi maſcule ſeſe obiecit conſilijs excucullati illius Germani, ſcabiem ſuam Eccleſiæ Anglicanæ affricare conantis: eiuſque ſcriptis librum oppoſuit, quo eius hæreſes docte refutauit. In eo enim tanta elucebat eruditio, vt proditum ſit, ad primam eius conſalutationem & congreſſum Franciſcum I. Galliarum regem, mirifico literarum amore fuiſſe incenſum. Itaque Eccleſiæ bono hunc librum compoſuit, planè dignum illa purpura Religioſi Regis, tantoque illuſtriorem, quanto auctor in ſublimiore faſtigio conſtitutus erat, quam is, quem in ea ſcriptione Aduerſarium ſibi delegerat. Hoc ſuo ille labore à Pontifice obtinuit titulum plenum dignitatis, vt appellaretur DEFENSOR FIDEI: honorificum ſane titulum, & dignum illo qui eum ſibi poſteritatique ſuæ acquiſiuit, ſiquidem tueri eum potuiſſet, ac non fœdiſſima infamia eum maculaſſet, optimamque nominis ſui exiſtimationem obduxiſſet turpiſſimis, quę ab impotentiſſimo tyranno proficiſci poſſunt, actionibus. At ipſe, velut alter Nero, poſt primum quinquennium funeſtiſſima tempora inuexit,

cœptum-

Digitized by Google

cœptumque ſumma cum lenitate imperium inſigni crudelitate clauſit. Vt enim monſtrum illud Naturæ imitaretur, Henricus VIII. primis regni ſui annis tam bonã de ſe ſpem ac rem præbuit, vt ex ætatis ſuæ principibus parem haberet nullum: at poſtea Deus bone! quantum inſequutum eſt vitiorum incendium, quanta peccatorum criminumque colluuies, quæ diſſolutio, quot cædes, quanta crudelitas, quam deteſtabilis luxus! quanta denique vitæ religioniſque mutatio, quam peſtilens flamma, quanta incendia latuerunt ſub prioris iſtius tranquillitatis felicitatiſque fauilla! Mallem equidem cohibere calamum, nec paſcere ſequentis ætatis curioſitatem tot ſpurcarum actionum memoria, quarum tragica ſpectacula in hoc quoque exiguum theatrum producentur. Sed quid faciã? Equidem eorum, qui priores hunc callem triuerunt, veſtigijs inſiſtẽdũ, & vt integrã hæreſeos hiſtoriam conficiam, in Angliã traijciendum mihi eſſe video, vt illic velut cataſtrophen extremos ſpiritus ducentis Eccleſiæ videã, & ex cauſſa pudenda abominãdum ſchiſma natũ, explicem.

Itaque vt infelicis huius regni triſtis ruinæ cauſſa intelligatur, res ab origine arceſſenda eſt: quã quum Sanderus, Ribadeneira, & alij nonnulli prolixe deſcriptã reliquerint; optimum fuerit vt & ipſorum ego veſtigia ſequar, ne videlicet alicubi impingã in itinere adeo ſalebroſo, vtq; ſi forte aliquando rerum, quas narrabo, enormitas impediat lectorem amãtem veritatis, quò minus fidem narrationi adhibeat, habeam eius auctores fide dignos. Fit enim non rarò, vt difficulter admodum fidem inueniant nimis enormia flagitia. Quamobrem eos auctores ſequar, qui quum ſint ipſi probati & fide digni, auctoritatem ijs quæ ſcripturus ſum, facile conciliabunt.

Dum S. Romanum Imperium felicibus auſpicijs Maximiliani adminiſtraretur; Franciæ regnum, nulli ſecundum, magna cum gloria ſua pareret Ludouico XII. vtenti conſilio optimi Legati ſui Georgij Cardinalis Amboſiani (do quo vulgo iactatum eſt prouerbij loco illud, *Laiſſe faire à Georges*, hoc eſt, Georgio manda ſi quid recte curatum velis) Ferdinandus vero in Hiſpania; & Henricus VII. in Anglia, feliciter rebus præeſſẽt: mira proſperitate gaudebat res Chriſtiana, planeq; optata & fere vniuerſali tranquillitate fruebatur. Adeo enim Illuſtriſſimis hiſce Principibus in Europa dominantibus, res ex voto fluebant, nihil vt videre eſſet maius Maximiliano; Ludouico Chriſtianiſſimo nihil fortunatius, Italicis triumphis glorioſo; nihil Rege Catholico, ſeu bello ſeu pace, felicius; nihil denique Henrico VII. Anglorum Principe, cuius etiam nomen erat formidabile, vel animi magnitudine, vel dignitate regali

illu-

Digitized by Google

illuſtrius. Et vt certius agnoſcas numinis fauorem, quemadmodum Chriſtianus orbis communi pace erat inter ſe colligatus; ita ex aduerſo communes Religionis noſtræ hoſtes in factiones ſcindebãtur. Iam enim Mahometanæ legis variæ ſectæ Alcorani ſui doctrinam quaſi in partes & fruſta diſcerpſerant: cui rei occaſionem dedit noua ſuperſtitio (adeo nouitate Religiones etiam firmiſſime conſtitutæ concutiuntur! & auſim dicere, ex his ipſis cauernis prodijſſe ventos, qui noſtram in Europa labefactarunt) noua, inquam, ſuperſtitio Iſmaelis Sophi, ex magni Aſſumcaſſani filia nati, cuius errores ac nouas interpretationes occupati ab ipſo Perſici Regni maieſtas (vt fere honores magnis conatibus lucem præferunt) commendatiores populo reddidit. Iam Saraceni, poſt Bæticam octingentis fere annis poſſeſſam, ingeno cum eorum gaudio quibus cordi eſt fidei Catholicæ gloria, tota Hiſpania exterminati erant. Quumque ſupereſſet adhuc nouus quidam orbis, ſub ſpiſſis tenebris paganiſmi, inferos pro dijs colentis ſepultus: vt nihil iſti ſæculo deeſſet ad ſummam rei Chriſtianæ promotionem, viſus eſt Iuſtitiæ ſol radijs ſuis, Europæ ſubtractis, colluſtrare hanc gentem in abyſſo abominationis perditam, gratiæque ſuæ, ſub occaſum noſtræ felicitatis, participes facere nouos hoſce populos, qui recepto Euangelio, militum IESV CHRISTI ordinibus adſcripti ſunt. Quarum rerum initio facto à Luſitanis verſus Meridiem, & Hiſpanis verſus Occidentem, adeò felix ſequutus eſt progreſſus, vt infinita ampliſſima regna (nobile profectò tropæum) Eccleſiæ adiuncta fuerint, deuotiſſima illa Societate IESV, plurimorum Martyrum gloria inſigni, neq; ſanguini neque vitæ ſuæ parcente.

I. Arturi Angliæ & Catharinæ Hiſpaniæ Principum nuptiæ.

Hic erat rerum, tum Politicarum, tum Eccleſiaſticarum ſtatus, hæc cœli terræque facies; quum Anno M D. Ferdinandus & Eliſabetha Reges Catholici cum Rege Angliæ affinitatem iungunt, data in vxorem filia ſua Catharina, virgine ſummis dotibus inſtructa, optimeque educata, Principi Arturo, Henrici VII. Anglorum Regis filiò natu maiori. Conſtituta dote digna tali matrimonio, nuptiæ anno ſequente, Londini, in Eccleſia S Pauli celebratæ ſunt, decimo octauo Calendas Decembris, qui dies apud Anglos D. Erchenualdo ſacer eſſe conſueuit. Principes, pro more, ad thalamum nuptialem regia pompa deducti ſunt. Ceterum Henricus VII. qui excubaret pro ſalute filij ſui, de Medicorum conſilio cauerat, vt grauis quædam matrona, in eodem cum illis thalamo cubans, videret, ne Princeps, iuuenili ardore abreptus, cum præſenti valetudinis periculo, carne cum ſponſa ſua coniungeretur: eò

quod

Digitized by Google

quod Arturus decimumquintum ætatis annum vix dum attingens, tener adhuc atque inualidus, ex lento præterea morbo laboraret, cuius tabe poſt quintum menſem confectus, ex hac vita migrauit: quæ tamen res coniugium iſtud non impediuerat, propterea quod ſpes eſſet, fore vt tempus omnia in integrum reſtitueret: præterquam quod fere Reges non ſui cauſſa matrimonia contrahunt, ſed ob bonum quietemque ſubditorum ſuorum, & ad proferendos Regnorum ſuorum terminos.

II. Matrimoniũ Arturi & Catharinæ, & illius mors.

Atque ita in ipſo ætatis flore exſtinctus eſt regius adoleſcens, ſine fructu eius boni, quod ipſi acquiſitum fuerat: id quod ob progreſſum hiſtoriæ notari meretur. Iam mihi vide, quid ſimus! manipulus dierum præterfluentium, & vno momento euaneſcentium. Et liberi maximum plerumque ſpei noſtræ fulcrum quid ſunt aliud, quam granula arenarum, quæ turbo aliquis nullo negocio humo ſublata, in gyrum torquet & diſſipat?

Nondum abſterſis luctus huius lachrymis, Catholici Principes filiam ſuam repetunt. Nihil accidere poterat triſtius Henrico VII. patri Arturi, diſſolutione tam præclaræ affinitatis, cuius non minus fuerat miſer euentus, quam infauſtum initium. Gloriæ ſibi ducebat, tam benignam, amabilem, liberaliſſimeque à natura dotatam Principem feminam circum ſe habere: vehementerque animum ipſius permouebant regiæ, quæ in Catharina elucebant, virtutes. Itaque quum nihil antiquius haberet, quam eam in Anglia retinere; petijt à Ferdinando, vt Henrico filio ſuo, Arturi principis fratri, duodecimum ætatis annum tum agenti, Catharina deſponderetur. Nec abnuit Ferdinandus, hac lege tamen ſi à ſummo Pontifice legitima diſpenſatio impetrari poſſet. Cauſſa primum in Anglia examinata fuit, ſed non deciſa. magis enim magisque euentilata, ſummã tandem calamitatem in florentiſſimum hoc regnum inuexit. Adhibita ſunt ad deciſionem negocij doctiſſima quæque ingenia: ſed rem, quæ explicanda ipſis erat, magis implicuerunt. Inquirentes enim, an contrahi ſaluâ honeſtate, tale matrimonium poſſet, quum omnem lapidem mouerent, inuentus eſt tandem, ad quem offenderent. Nihilominus ad extremum (non tamen extremum hoc fuit, extremæ calliditatis hominum nequiſſimorum commentum, qui poſtmodum eadem vulnera, ſane cruenta, refricuerunt) reſponſum eſt vno ore à doctis, idque ex auctoritate Legum Imperialium, & Canonum Eccleſiaſticorum, nouam iſtam affinitatem honori defuncti fraudi eſſe non poſſe. Reges tamen Ferdinandus & Henricus, vt maior eſſet tutiorque rei au-

ctoritas, antequam quidquam ſtatuerent vlterius, rem retulerunt ad Pontificem, tamquam ſupremum iudicem, tum iure, tum ipſorum conſenſu, Alexandrum ſextum, tum Romanę Sedi præſidentem: qui non ita multo poſt moriens, Pio III. ſucceſſori ſuo hoc oneris reliquit. Sed & ipſe Pius prius vita, quam hoc negocio defunctus eſt. Ita magnaiſtis Pontificibus, inito primum Pontificatu, negociorum moles incumbebat. Re diu protracta, tandem Iulius ſecundus, maiore cura poſt illos in cauſſæ huius cognitionem incumbens, quum hominum totius orbis doctiſſimorum, qui fere, tamquam ad vniuerſale orbis theatrum, Romam confluunt, ſententias collegiſſet, pronunciauit, ob Regum publicum bonum, ob pacis inter duo orbis Catholici tam præclara Regna confirmationem, denique ob federis inter hoſce populos conſtitutionem, iuris humani, quod ſolum obſtabat, vinculum, in hac quidem cauſſa locum non habere, eoque dictos Principes eo ſolutos fore. Atque ita nuptias illas contrahendi veniam poteſtatemque fecit.

Initis ſponſalibus, non aliud quam nuptiarum tempus atque feſtiuitas exſpectabatur. Sed vt perpetuo verſatur inſtabilis rerum humanarum rota, deprimens quæ fuerant ſublimia, eandemque horam vni natalem, alteri fatalem faciens; dum præparatur pompa nuptialis, euenit, vt cogitandum eſſet de pompis funebribus. Eliſabetha enim, Infantis Catharinę
Anno 1504. mater, in Hiſpania; itemque paulo poſt Henricus Septimus in Anglia
Anno 1509. diem ſuum obierunt: cumque his etiam Angliæ felicitas finem habuit, extrema impietate poſtea contaminatæ, quæ ex iſtis cineribus ſubitò emicuit.

Attamen in Henrico Octauo, ad quem, poſt obitum patris, deuoluta eſt corona, renaſci videbatur Anglici Regni magnitudo. Erat enim eximia corporis forma, benigna indole, & Maieſtate regiâ præditus; elucebatque in tot dotibus, quibus erat à natura affatim ornatus, neſcio quid magnum, quod eum & gratioſum & formidabilem omnibus reddebat: iudicio vero atque ingenio ætatem adhuc teneram longè ſuperabat. Is igitur ſui iuris factus, & in ea auctoritate conſtitutus cui nihil non videtur licere, quum etiam nequiſſimis conſilijs nomen régium òbtendatur, non nupturam ſibi Infantem Catharinam, ſeque huic affinitati renunciaturum profeſſus eſt. Ad quod eum incitabant adulatores nonnulli, quorum vox multorum malorum plerumque eſt cauſſa. Vt enim non ſtatim noceat, femina tamen

quædam

quædam relinquit in animo, quæ ſuo tempore germinantia, peſtilentes fructus producunt. Non tamen efficit horum impulſio ad malum, quin Rex ad bonum pronior, conſideratis omnibus argumentis matrimonium illud oppugnantium, & ex altera parte trutinatis rationibus idẽ ſuadentium, interueniente diſpenſatione Pontificis, quæ publice recitabatur, præſentibus, negotiumque vrgentibus omnibus Regni Optimatibus, nulloque eorum, penes quos eſſet aliqua auctoritas, vel tantillum ſcrupulum opponente, toto etiam Senatu regni atque vniuerſo populo, publico conſenſu rem approbante: contrahere ſibi & matrimonio copulare ſtatuerit Infantem Catharinam: cuius quo die debebat initium ſumere felicitas, is ei aditus fuit ad vitam longe miſerrimam, & finis proſperitatis, quæ exſtincta fuit intra quamuis legitimos illos complexus, vbi accreſcere atque augeri potius iudicio omnium debuiſſet. Atque in eo lecto, in quo omne Angliæ bonum concipi oportuerat, ruina atque exitium totius regni natum fuit.

Rex igitur, decimo octauo ætatis anno, tertio Nonas Iunij Catharinam vxorem palam duxit ac die Ioannis Baptiſtæ proxime ſubſequuto, non minus vxori, quam ſibi, regium diadema, cum ingenti omnium lætitia, quam excitati per totam Angliam ignes paſſim teſtabantur, imponendum curauit. At ignibus iſtis alterius generis flammæ poſtea ſuperuenerunt, quæ initium hoc felix atque fortunatum, in triſtem ac crudelem euentum commutarunt. Ad hanc felicitatis ſpeciem acceſſit cælitus demiſſum bonum, quod & ipſum tamen non niſi effigiem atque vmbram quandam proſperitatis habuit. Nam quum Catharina filios tres, & duas filias enixa eſſet: maximus natu filius (cui etiam Henrico nomen fuit) nono poſt natiuitatem menſe, è vita ſublatus eſt. Nec reliqui meliorem conſtellationem ſiue fortunam ſortiti ſunt, qui non diu, poſtquam nati ſunt, vixerunt. Magnis caſibus obnoxia ſunt Principum palatia, & quanto maior eorum eſt magnificentia, tanto horribilior eſt caſus ac ruina. Sola reſtabat, tantæ iacturæ ſolatium, Princeps Maria, anno ſeptimo Henrici VIII. apud Grenuicum, duodecimo Calendas Martias in lucem edita. Anno 1515.

Tantum curæ atque ſtudij adhibitum fuerat ad formandam Henrici Principis iuuentutem (vt naturalem indolis eius bonitatem taceã) nihil vt de ipſo quĩ preclara ac laudabilia quęque ſperandũ videretur, nec niſi quod benigniſſimis regibus virtus vel iuberet, vel permitteret, ipſe de ſe promittebat. At nomen illud regiæ auctoritatas, & poteſtas illa abſo-

luta,quâ pro arbitrio omnia imperabat,ita inſuetum aminum vicerunt, vt feruore quodam ætatis abreptus,mitiſſimam illam indolem cum naturâ omnium vitioſiſſimâ & peruerſiſſimâ commutarit.Solet is eſſe euẽtus nimiæ felicitatis,rei admodum turbulentæ, vt volutans ſeſe, infinitiſque modis agitans, euertat ipſa quidquid contulit commodi, & in medio bonorum quæ poſſidet,excitet mille mala. Itaque ocio nimio mores eius corrumpente,virtuteſque in vitia transformante, per omne genus fœdiſſimæ & maxime pudendæ nequitiæ volutabatur:eoque flagitia eius progrediebantur vt vix etiam maxime creduli rebus quamuis veriſſimis fidem ſint habituri. Prima huius metamorphoſeos præludia caſtiſſimæ quæque matronæ experiebantur:quumque animam ſuam turpitudine quotidie repleret,concupiſcentiam tamen tot adulterijs,immo tot nefandis inceſtibus explere non poterat.Itaque ſi qua erat forma ſpectabilis,quamuis cum ſumma caſtitate atque conſtantiâ coniuncta, huic vim inferebat:prorſus quaſi ad omnem honeſtatem huius mundi oculos occluſiſſet,& gloriæ cœleſtis memoriam ſimul & curam omnem depoſuiſſet. Et, vt huiuſmodi animi peſtis perpetuo longius proſerpit, paullatim ille eouſque progreſſus eſt,vt omnis ſpes,fore vt vmquã ad bonam ille frugem redeat,breui decollarit.

Contra Regina,omni virtute,prudentiâ,& Religionis ſtudio,ornatiſſima,ab eiuſmodi vita,quam mortem rectius dixeris, quam alieniſſima erat,ſolis dedita cœleſtibus curis,mundi,cuius amor omnes rapit,contemtrix. Terreſtrium palatiorum magnificentiam atque pompas ita auerſabatur,vt contemtui eſſet ijs qui vitam cœleſtem neglectui habent. Sępenumero ſacrarum virginum collegio vltro incluſa, tanto cum zelo & conſolatione inter ipſas verſata eſt,vt extremum vale videretur dixiſſe vanitatibus mundi:cui quidem mortua eſſe voluiſſet,aut certe mundum ſibi mortuum fuiſſe optaſſet,vt ne in ipſo moreretur. Media nocte ſurgebat, vt nocturnis Religioſorum precibus intereſſet. Mane horâ quintâ ornabat ſe,ornatu non regio,ſed quam poterat ſimpliciſſimo,dictitans, animam,quum melior noſtri portio ſit,maiore quoque ſtudio exornandam eſſe,quam corpus,magiſque annitendum,vt hęc Deo grata atque accepta efficiatur. Sub regio veſtitu,D. Franciſci habitu, ad cuius tertium ordinem(nam in hunc etiam nuptæ cooptantur) ſe adſcripſerat, vtebatur. Omnibus ſextis ferijs & ſabbathis ieiunabat:omnibus B. Mariæ vigilijs ſolo pane & aqua viuebat:quarta & ſexta ferijs peccata ſacerdoti confitebatur:Dominicis etiam ſumebat Euchariſtiam.Officium B. Virginis quotidie recitabat,ſex horis continuis mane in templo ſacris officijs va-

cabat hinc Sanctorum vitas,ancillis etiam adſtantibus,ad duas fere horas legebat:inde templum repetens,ibi fere manebat,donec tenebræ diſcedere eam cogerent. Tantis igitur gratijs colluſtrata, adeo agebat puram vitam atque angelicam, vt, tanquam cœleſtem vitam in terra meditans, immo exercens,omnibus exemplo eſſet Hoc vnum quod commendaret eam ſuperis,reſtabat,vt vehementi aliquo tribulationis igne probaretur is enim inſtar Lydij lapidis eſt illis, qui diuino amore tacti,ſeruitio Dei totos ſeſe deuouerunt.

Rex tam ardens Religionis ſtudium,& tam indefeſſam ſanctiſſimorum exercitiorum continuationem probabat quidem admirabaturque, ſed ipſe interim voluptatibus ſuis atque luxui indulgebat. Nec ſine fructu. nam ex Eliſabetha Blunta genuit filium,quē Richmundæ Ducem creauit.Mariam verò filiam,regio ſplendore educatam, & in diſciplinam nobiliſſimæ ſanctiſſimæque feminæ Margaritæ, Eduardi regis quarti ex fratre neptis,Reginaldi Poli matri, traditam,iam grandiuſculam,declarauit Britannorum,quos olim Wallos vocabant,Principem: qui populus & inſulam primum occupauit,& ei nomen Britanniæ,quo hodieque vtitur,impoſuit.Nam Angloſaxones, in auxilium Britannorum aduerſus Wallos,hoc eſt,exteros,euocati,quum his deuictis,animaduerterent, nullo negocio ſe poſſe, pulſis ijs in quorum auxilium venerant, rerum dominos ſeipſos conſtituere,arma in ſocios ſuos conuerterunt,ſubiugatosque,vt à veris Anglis diſtinguerentur, Wallos vocarunt.In hanc ergo Prouinciam,quæ ad occidentalem Inſulæ oram,ſub quatuor Epiſcoporum diœceſibus,longe lateque diſtenditur,Maria ablegatur. Nam quod apud Germanos eſt Rex Romanorum & Delphinus apud Gallos; hoc idem eſt apud Anglos Walliæ Princeps. Mariæ nuptias multi Principes magnis ſtudijs ambiebant:inter quos erant,Scotię Rex,Carolus V.Imperator,& Franciſcus I. Galliarum Rex, qui eam alteri ex filijs ſuis in vxorem petebat:habebat enim duos,Delphinum,& Aurelianenſem Ducem. Quorum quum nimis tenera iudicaretur ætas, Rex Franciſcus ſeipſum obtulit Mariæ maritum. Nec Henricus abnuit, ſi tamen Carolus Clementem Papam, quem eo tempore militum ipſius inſolentia captiuum tenebat,non dimitteret:nam bellum illi indicere cogitabat. Tandem Gallia abſtulit præclarum hoc cimelium,in quod tot principes oculos animumque coniecerant,non forma eius illecti tantum,ſed capti deſiderio ampliſſimi huius Regni, cuius ad illam hæreditas pertinebat. Deſponſa eſt ergo filio primogenito Regis Galliarum,peractisque apud Grenuicum ceremonijs,iuſſus eſt Elienſis Epiſcopus in Gallias traijcere,

pretarentur. Ipſe Rex Henricus totus erat in eius poteſtate, omnia pro illius arbitratu diſtribuens atque adminiſtrans. Tanta magnitudo homini contigit ab illo, qui facit omnia, vt eadem poſtmodum redigat in nihilum. Is hunc exaltauit, vt deprimeret alios, vtque ille inſtrumentum eſſet alienæ gloriæ, & ſuo exemplo nos inſtrueret, quo pede incedendum ſit in hoc mundo; quumque is, qui ad tantum faſtigium aſcenderat, ad extremum lapſus ſit, intelligamus quam parum ſperandum ſit illis, qui vix à limine bonam fortunam ſalutarunt, & tenuia dumtaxat quædam initia optatorum ſucceſſuum aſſequuti ſunt. Volſæus igitur, arrogantia atque ambitione turgens, non alio iam aſpirabat, niſi vt tiara caput ſuum redimiret, & ſanctam ſedem conſcenderet. Quum animaduerteret Carolus Quintus, ſingularis prudentiæ Princeps, poſſe hominem ſuis rebus magno eſſe vſui, cœpit eum ſuum facere, & comitate, tamquam ad inneſcandam eius ambitionem commodiſſima, in ſuas partes pertrahere. Scribebat ipſe manu ſua ad Volſæum literas: ſubſcribebatque in hæc verba: *Filius veſter & cognatus Carolus*. Miſeros, qui fumos, ventoſque in aere pendentes venantur, quum ſint ipſi magis etiam ſuſpenſi minusque ſtabiles, quam bona, quibus inhiant! quin & miſeros Principes, qui, vt augeant triumphos ſuos, tot vtuntur ſimulationibus diſſimulationibusque, ad attrahendos nequiſſimos ſceleratiſſimosque homines, qui ſuas factiones omni ratione iuuent. Imperator ſpem fecit Volſæo (quæ tamen eum ſpes fefellit) ſi efficeret, vt Henricus Angliæ Rex perpetuum fedus cum Cæſare coleret, Regemque Franciæ bello ſimul peteret, ſe ex altera parte effecturum, vt Volſæus, mortuo Leone decimo, fieret ſummus Pontifex. Implet Volſæus conditionem: ſed exſpectatione ſua excidit, idque magna cum Cæſaris laude. Is enim, Leone vita functo, de Volſæo ne per ſomnium cogitans quidem, Adrianum ſextum, ſanctiſſimæ vitæ hominem, Papam creandum curauit. Quod quum Volſæus ægerrime ferret, tempori tamen cedendum ratus, etiam Adriani mortem exſpectare decreuit. Sed & hic fruſtra fuit. Nam quum Carolus Franciſcum I. in prœlio Papienſi cepiſſet, atque ita eum in poteſtate haberet, quem regno exuere, vt ſuas ditiones augeret, conſtitutum habuerat, Volſæi non magnam deinde rationem habuit: quumque ad ipſum ſcriberet, non aliud, quam nudum Caroli nomen ſubſcriptionis loco apponebat. Quæ res ita animum Volſæi exacerbauit, vt ex eo tempore ruinam Imperatori meditaretur, ruptoque, quod cum ipſo coluerat, federe, ad hoſtes eius tranſiret, & Chriſtianiſſimi Regis partibus totus accederet.

Initium

nus, negocium aperiret, non quidem Regis, ſed ſuoipſius nomine, vt qui Francicam Anglicamque familias arctiore adhuc vinculo, per matrimonium Henrici cum ſorore Regis Franciſci, conglutinari ſummopere exoptaret. Volſæus cum Tarbienſi congreſſus, rem ita illi exponit priuatim, tãquam ſi nulli eam, niſi ipſi ſoli, aperuiſſet. Epiſcopus à Volſæo circumuentus, facileque perſuaſus, rem eſſe non ita magni negocij, in ſenatu Regis (vt fere Legati in ijs, quæ ad Principum ſuorum vtilitatem ſpectant, minime muti ſunt) bellam orationem habet, & non quidem iam Walliæ Principiſſam petit, ſed matrimonij inter Henricum & Margaritam Frãcicam mentionem proponit: vtque matrimonium illud, quo iam rex tenebatur, illegitimum eſſe probaret, mille mendacia verbis ſuis admiſcet. Rex, tanquam ſi ea res ſibi noua, atque antehac inaudita ad aures accideret, attonito ſimilis, ægre ferre ſe ſimulat, quod controuerſia ſuper ea re moueretur: tamen, vt conſcientiam ſuam, maioribus, quam hoc erat, oneratam criminibus, exoneraret, deliberandum amplius cenſet, certus nihilominus apud ſeipſum, progredi vlterius, ſi quos in conſilium prius adhibuerat, idem adhuc ſentirent.

tio Henrici aſſentiunt.

Dum hæc in Anglia geruntur, non longè abſuit Romæ excidium. Decreuerat Carolus Burbonius crudelius eam tractare, quã olim fecerunt veteres Galli: & niſi Deus eius conatibus obſtitiſſet tum, quum ſacra mœnia tormentis quateret, flamma & ſanguine totã repleuiſſet. Nunciatur in Angliam, Papam Clementem VII. captiuum teneri. Quâ arrepta occaſione Cardinalis Volſæus Regem monet, vt triumphos ſuos augeat, qnumque ſcripto aduerſus Lutherum libro de ſeptem Sacramentis, titulum Defenſoris fidei ſibi iam acquiſiuerit, gloriam iſtam noua gloria accumulet, Pontifice, quem Imperator captiuum teneret, ex tam præſenti diſcrimine erepto. Rex, conſilium iſtud ſibi emolumento futurum ratus, ſperabat, ita ſe poſſe ſuo ſumtu Romanum Pontificem ſibi demereri, vt nouum matrimonium contrahendi, vxoremque ſuam Cœnobio alicui includendi, facile veniam poteſtatemque ſit obtenturus Itaque ſine mora Volſæum in Gallias cum trecentis aureorum millibus, & collegis duobus mittit. Volſæo mandata quædam occculta ſeorſim dat ad Regem Franciſcum I. perferenda, de diuortio Catharinæ, de matrimonio cum Regis ſorore, & de filijs eiusdem duobus ex Cæſaris manu eripiendis Lætus legatione Volſæus, mare traijcit. Sed dum Caleti agit, nouas ab Henrico literas accipit, vt ne vllum de nouo matrimonio cum Regis Galliarum ſorore ineundo verbum faceret, ſed tantum de reliquis articulis. Vehementer indignabatur, Volſæus, videns prohibitum ſibi eſſe, qnod omnium maxime in votis habebat. Erat enim illa pro-

poſitúm,per nouas illas nuptias RegemChriſtianiſſimum totum ſibi obſtringere atque obligare,vt eo deinde contra Imperatorem vteretur. Legationem nihilominus confecit: cuius is fuit ſucceſſus, quem Rex volebat, quemadmodum infrà à nobis dicetur.

HENRICVS VIII. PETIT A Pontifice iudices qui de diuortio cognoſcāt, qui dati mox reuocantur. Volſæus gratia regis excidit.

Caput Secundum.

ARGVMENTVM.

I. *Annæ Bolenæ natales & mores.*
II. *E Francia reuertens, ſingularem caſtitatem ſimulat.*
III. *Quibus artibus Volſæus Cardinalis diuortium inter Henricum & Catharinam apud Pontificem procurare conatus ſit.*
IV. *Noui à Pontifice iudices qui de diuortio Henrici regis cognoſcant, conſtituuntur. Laurentius Campegius & Thomas Volſæus Cardinales.*
V. *Campegij Cardinalis in Angliam profecti, cum Rege congreſſus & colloquium.*
VI. *Volſæus ſententiam pronunciat, non accepta prius à S. Sede Apoſtolica poteſtate.*

I *Annæ Bolenæ natales & mores.* DVm Volſæus conſilijs ſuis in Franciam abripitur, Henricus in Anglia defixus,aliud nihil animo verſat,niſi tædium Reginæ, & Annæ Bolenæ amorem. In igne non tantum ſpectatur, quam ſit magnus, ſed & quid vrat atque depaſcat. Eodem modo & in hac animi paſſione, & in his flammis, quæ poſtea totam Angliam incendio compleuerunt,non modo conſiderandum eſt, quam violentæ ſint, ſed etiam quod ſit earum obiectum, & cuius gratiâ ardeant. Henricus nil niſi Bolenam deperit,& ex confuſione inde in animo regis natâ, ortæ ſunt omnes in hoc Regno

turbæ.

Digitized by Google

urbæ. Matrem habuit hæc femina Thomæ Boleni vxorem, ſed patrem incertum. Hic Thomas Bolenus, eques, biennij legatione fungebatur in Gallijs. intra id tempus vxor eius iſtam filiam enixa eſt. Aiunt, Regem Henricum VIII quum feminam hanc adamaret, vt eâ liberius frueretur virum ſub ſpecie honoris, in Franciam ablegâſſe, ipſumque ex ea hanc filiam genuiſſe, quam poſtmodum vxorem duxit. Thomas Bolenus in Angliam reuerſus, quum familiam auctam deprehenderet, vxorem in ius vocatam, apud Archiepiſcopi Cantuarienſis delegatos iudices adulterij conuincere, & deinde repudiare conſtitutum habebat. Illa Regi, quanto in periculo, niſi ille opem ferat, conſtituta ſit, ſignificat. Is Marchionem Dorceſtriæ ad Thomam Bolenum propere mittit, cum ijs mandatis, vt abſtineret à lite, condonaret vxori, eamque iterum in gratiam reciperet. Bolenus tamen mandatis regis non prius paruit, quam ab vxore audiſſet, ſe à Rege ipſo corruptam, viroque abſente pæne vi expugnatam, filiam iſtam non niſi ex Regis congreſſu habere. Ita tum vxoris deprecatione, tum Regis mandato, tum etiam Marchionis interceſſione motus, cum vxore in grátiam redijt, Annamque deinceps filiæ loco educauit. Iam prius Thomas Bolenus aliam filiam ex coniuge ſua genuerat, cui nomen Mariæ impoſitum fuit. In hanc Rex, dum ad matrem commeat, oculos conijcit, eandemque deinde in aulam ſuam, immo & in adulterinum thalamum traducit. Citius augentur vitia, quam minuuntur: & amor, vbi ſemel animum hominis occupauit, in eoque imperio potitur, rationem foribus excluſam & audire & agnoſcere recuſat. Fertur, Regem aliquando ab equite quodam ex gente Bolenorum, cui Briano nomen eſſet, quæſiuiſſe, quale peccatum videretur, matrem primum, deinde filiam cognoſcere? Cui Brianus, Omnino, inquit, tale, ô Rex, quale gallinam primum, deinde pullum eius gallinaceum comedere. Conſtabat Henrici aula ex genere hominum perditiſſimo, qui, quaſi palmâ propoſitâ, ita inter ſe decertare videbantur, quisnam eſſet flagitioſiſſimus. Inter hos, ſi nequitiam ſpectes, facile princeps extitit hic, quem dixi, Brianus, obque id vocabatur Inferni vicarius. Henricus igitur, poſtquam filiam cum matre adulterando commiſcuiſſet, vt nihil deeſſet ad cumulum omnis impietatis, & flagitij, quod excogitari poteſt, inceſtuoſiſſimi, ad alteram quoque filiam Annam Bolenam, animum adiecit: quæ credebatur ipſius Henrici filia eſſe, quemadmodum Thomæ Boleni vxor viro ſuo affirmauerat, Marchione Dorceſtriæ, & alijs ſummæ dignitatis viris præſentibus.

Neſcitur, quæ dementia Regem Angliæ ceperit, vt ab ipſa deformitate faſcinari ſe pateretur. Anna enim parum formoſa fuit, corporis ſtatura proceriore, oblonga facie, capillo nigro, colore ſubflauo: nullus erat in vultu decor: os deturpabat dens vnus in ſuperiore gingiua prominẽs: in dextra manu ſextus adnaſcebatur digitus: ſub mento etiam ſuccreſcebat turgidum neſcio quid, cuius deformitatis tegendæ cauſſa colli & pectoris ſuperiora, quæ ex more nuda geſtabantur, ipſa operiebat. Nec deerat tamen, quod eam commendaret, quiddam maieſtatem præferens, & ſimul amabile: facetus ſermo, ſaltandi, omniſque generis muſicis inſtrumentis ludendi peritia. Ceterum imperioſa, moroſa, glorioſa. Vix decimumquintum ætatis annum attigerat, quum ab eo, qui Thomæ Boleno à poculis fuit, deflorari ſe paſſa, deinceps cum eo, qui eidem à ſacellis fuit, libidinem exercere perrexit. Inde in Franciam mittitur, vbi regio ſumtu, non longe à Briero, apud nobilem quendam virum educata, paulo poſt ad palatium regis Galliarum ſe contulit. Ibi tam impudice vixit, vt vulgo à Gallis appellaretur Hacnea, ſeu Equa Anglicana, nihil Gallicarum matronarum grauitati ſimile habens. Quumque etiam ad regem ſalutandum progreſſa, ab eo aliquoties domi ſuæ familiariter inuiſeretur, cœpta eſt vocari ab Aulicis Mula Regia. Lutheranæ ſectæ addicta quum eſſet, non tamen à ſolemnibus Miſſarum Catholico ritu peractis abſtinebat.

11. *Anna caſtitatem ſimulat.*

In Angliam reuerſa, Regis, qui vnius amore non diu detinebatur, ſed concubinas ſubinde mutabat, vagum inconſtantemque animum facile cognouit. Fere enim turpes amores tædium rei amatæ poſt ſe trahunt. Igitur quum ſui amore Regem captum animaduerteret, ipſa ſeſe duram atque inexorabilem aduerſus eius blanditias ac pollicitationes exhibuit, caſtitatem ſimulans, à qua erat alieniſſima. Non enim ignorabat, ea, quæ parui conſtant, etiam paruipendi; magiſque iuuare victorias difficiliores: nec magni æſtimari formas, quibus facile eſt potiri: adeoque difficilem ſe ſe præbens tum, vt omnium, quæ in aula erant, feminarum caſtiſſima & religioſiſſima haberetur, tum Regem prorſus ſuum effecit, qui ſe felicem iudicabat, ſi repudiata Catharina, hanc virginem matrimonio ſibi copularet. Iam in Gallijs volabat rumor, Annam Henrico nupturam. Agebat tunc in Gallijs Thomas Bolenus, Annæ, vt credebatur, pater, Legatione fungens vnà cum nobiliſſimo equite Antonio Bruno. Is ergo, re intellecta, ſtatuit reuerti in Angliam, detecturus Regi de Anna, quod magna eius intereſſet, quodque ab alio forte poſtmodum detectum, ipſi Boleno periculum creare poſſet. Reuerſus, impetrata à Rege ſecreta audien-

tia,

Digitized by Google

tia, rem totam, ob quam venerat, exponit, dum ipſe in Francia olim degeret, natam vxori ſuæ Annam Bolenam: ac ſe quidem voluiſſe vxorem ea de cauſſa repudiare, niſi & Rex interceſſiſſet, & vxor aperte faſſa eſſet, Annam Bolenam eſſe filiam Regis: non debere ne per ſomnium quidem in mentem Regi venire tale matrimonium, quod non poſſet illi eſſe non probroſum, immo exitiale, quippe ſi propriam filiam duceret. Tace, ô ſtolide (inquit Rex) centum alij ex æquo tuam vxorem compreſſerunt: cuiuſcunque illorum ſit filia, certe quidem erit vxor mea. Tu ad legationem tuam reuertere, & ſi vis eſſe conſultum vitæ tuæ, rem ſilentio preme.

Nemo erat in toto Angliæ Regno ex viris cordatis, qui non ab his nuptijs maiorem in modum abhorreret. Præter ceteros, ij, qui ex Regio Senatu erant, memores, ſui officij eſſe, Regem tanti erroris admonere, turpem Annæ vitam ipſi ob oculos ponere conſtituerunt. Prius autem in rem totam inquirere ipſis eſt viſum. Eminebat inter Palatinos inſignis quidam aulicus Thomas Viatus, qui quum intelligeret, Senatum Regis hoc ipſum agere, ad eum vltro venit, ac ſe confeſſus eſt cum Anna Bolena rem habuiſſe, nihil minus cogitantem, quam Regem velle ipſam thori conſortem facere. Senatus ita inſtructus, quantis infamiæ maculis, atque adeo apertis criminibus Anna Bolena implicata teneatur, quibusque id documentis compertum ſit, Regi exponit, addito etiam eo, quod Viatus vltro confeſſus fuerat. Rex amore (cuius ea eſt cæcitas, vt ne ea quidē cernat, quæ maxime omnium ſunt oculis expoſita) flagrans, reſpondet, nihil ſe dubitare, quin magna ſui obſeruantia & amore, publicique commodi ſtudio adducti eſſent, vt & iſta nunciarent, & tanta cura in rem ipſam inquiſiuiſſent, ſe tamen certo credere, omnia illa eſſe à nebulonibus ſuorum conſiliorum & pacis publicæ turbatoribus, conficta, atque adeo perſuaſiſſimū ſibi eſſe, Annam Bolenam eſſe honeſtiſſimam caſtiſſimamq; virginem: nec vllam ſe ex omnibus, quarum tentaſſet pudorem, conſtantiorem Anna expertum eſſe.

Thomas Viatus ægre ferens, ſuo verbo fidem non eſſe habitam, quibusdam ex Senatu dixit; ſi hoc Regi videretur, ſe curaturum, vt Rex ipſe, vera eſſe quæ dixiſſet, oculis ſuis videret, quantumque Annæ fidelitati fidendum ſit, aperte cognoſceret; valde enim amabat Anna Thomam Viatum. Quam rem quum Suffolciæ Dux Regi expoſuiſſet, Rex indignatus, Viatum ex aula ſua eijcit: & Annæ totam rem narrat, quæ tanta aſtutia & calliditate crimen ſuum palliauit & quaſi incruſtauit, vt eius ream eſſe, minus etiam quam antea, Rex ſibi perſuaderet.

Digitized by Google

III *olſæus qui- us artibus di- ortium apud apam procu- arit.*

Cardinalis Volſæus, confectis ex ſententia negocijs, præterquam eo, quod maxime omnium concupierat, matrimonio ſcilicet Catharinæ cum Henrico, in Angliam reuertitur: reuerſum Rex monet, vt cauſſam repudij, quantum poteſt, apud Pontificem promoueat. Iam antea Volſæus Protonatorium ſuum Gamberum Romam miſerat, qui Pontificem doceret, quantum ipſius in libertatem reſtituendi cauſſa feciſſet, eique perſuaderet, vt in grati animi teſtificationem Volſæum conſtitueret generalem Vicarium ſuum per Galliam & Angliam, quoad ipſe Pontifex libertatem reciperet, quod factum eſt ſeptimo captiuitatis ſuæ menſe. At Pontifex, cui ea res parum grata eſſet, rē diſtulit, quouſque libertas ſibi reſtitueretur. Vehementer abhorrebat Volſæus ab Annæ nuptijs: ſed quum tanto ſtudio diuortium Catharinæ ſollicitaſſet, quamuis conſilia ſua cancrino more incedere animaduerteret, obloqui non eſt auſus. Solent peccata ſecum trahere ſua præmia: ita huius quoque, quod Volſæus procurauerat, mali compenſatio fuit, quod ſpe boni ſibi propoſita prorſus excidit. Iam cauſſa diuortij in tota Anglia per omnium ora ferebatur, alijs aliter de ea ſentientibus. Hi, qui nouis rebus ſtudebant, quique camelorum inſtar non niſi ex aqua turbida bibendum ſibi iudicabant, quum ex tanta rerum commutatione creſcere ſe poſſe animaduerterent, nouum iſtud matrimonium approbabant, alterum omni ratione improbantes, tanquam illegitimum. Contrarium tuebantur prudentiores, & qui pacem amabant. Quodam die, Rege apud Cardinalem Volſæum agente, lectus eſt liber diffamatorius, quo Catharinæ matrimonium impugnabatur: certatim enim libri ab vtraque parte conſcribebantur. Epiſcopi qui aderant, non aliud dicere auſi ſunt, quam ex ijs quæ illic in medium proferebantur, iuſte poſſe Regem ſcrupulum aliquem animo concipere. Eſt hic mos eorum, qui aulas Principum ſectantur, vt malint omnia ſurſum deorſum ferri, quam vt ipſi veritatem libere profitendo, detrimentum aliquod accipiant. Linguis aſſentatorum nulla eſt peſtis regibus pernicioſior: nec magis metuendi ſunt proditores, quam adulatores. Socrates dicebat, rem eandem eſſe veritatem cum virtute: & certe qui alteram odit, vtramque odit. Non erat tam hebes Rex, quin placendi cauſſa hæc ab illis proferri intelligeret, deteſtabaturque in animo ſuo id, quod tum quidem approbare videbatur. Vt verò machinationbius ſuis colorem aliquem faceret, ſuaque auctoritate etiam prudentiores in ſententiam ſuam pertraheret, vocat ad ſe Thomam Morum, qui tunc quidem erat ex regio Senatu, ſed po-

ſtea

ſtea totius regni Cancellarius factus eſt, ſatagens eum, quod in magna æſtimatione eſſet, ſuarum partium facere. Huic præcipit, vt cum Doctore Foxio Regij Collegij apud Cantabrigiam moderatore, de diuortio Catharinæ conferat. Negante Moro, fieri poſſe diuortium, & Foxio contra affirmante, Rex, Morum, quem in ſententia perſtantem animaduerteret, largitione corrumpere aggreditur: ſed & hic inexpugnabilis grauiſſimi viri integritas deprehenſa eſt. Quapropter quum in Anglia parum rem ſuccedere intelligeret, alia eam via tentare ſtatuit. Stephanum Gardinerum iuriſconſultiſſimum virum, qui nuper cœperat à ſecretis Regi eſſe, ad Papam vnà cum Franciſco Briano mittit, iubetque de libertate reddita Pontifici gratulari, eundemque hortari, vt ad fedus cum Rege Galliarum aduerſus Imperatorem ſeſe adiungat, ſic tamen, vt matrimonium Henrici cum Catharina, præter legem naturæ contractum, & temerè à Iulio II. Pontifice confirmatum, irritum declaret: fore eam rem gratiſſimam ipſi Catharinæ, cuius ea ſit ſanctitas, & tale Religionis ſtudium, nihil vt magis in votis habeat, quam ſe in monaſterium aliquod abdere, vtpote quæ omnem mundi pompam, omnem regium faſtum contemnat & pro nihilo æſtimet. Placeat igitur ſuæ Sanctitati iudices huius negocij dare Cardinales Campegium & Volſæum: quod beneficium tam grato animo Rex Henricus ſit accepturus, vt ſtipendia ſit perſoluturus quatuor millibus peditum ad perpetuam cuſtodiam ſuæ Sanctitatis, quam tot Principes deſtructum eant. Non mouerunt Pontificem tam ampla promiſſa, nec tam ſtrictæ obligationes, vt annueret Legatorum petitioni. Sed quum apud Vrbem Veterem (hodie Oruietum) quo primum ex Adriani mole liberatus ſe contulerat, Legatorum propoſitiones audiuiſſet, gratias eis egit, & cur in Gallicum fedus intrandum ſibi hoc tempore non putaret, rationem reddidit: addiditque, quod ad cauſſam diuortij attineret, ſe, an legitime fieri poſſet, diſpecturum; & ſi poſſe conſtaret, omnia Henrici cauſſa facturum, eosque, qui eo nomine moleſtiam ipſi exhiberent, aduerſarios habiturum: interim ipſi ea de re cum certis Cardinalibus & Theologis agerent, qui de negocio pronunciaturi eſſent. Non poterat aliud reſponſum Legatis dari: magnusque error foret, imprudentiæ Pontificem accuſare, quum ſingulari ſapientia in hoc negocio ſit vſus. Cardinales & Theologi, rationibus atque argumentis Legatorum perſpectis, examinatisque omnibus, quæ in vtramq; parte diſputari poterant, vno conſenſu reſponderunt rationes à Legatis adductas non ſufficere ad diuortium concludendum, minimeque eſſe

matri-

matrimonium inter Regem Henricum VIII. & Sereniſſimam Catharinam illegitimum: ideoque opus non eſſe, vt alij huius rei iudices dentur, multoque minus, vt permittatur negocium Anglis, qui in gratiam Principis ſui iuſtitiam pedibus ſint conculcaturi.

Legati vehementer hac ſententia offenſi, benignius reſponſum ſe à ſua Sanctitate exſpectaſſe, apud Pontificẽ queſti ſunt, affirmantes, alijs Theologis Romanæ curiæ aliud videri: & ſi matrimonium Henrici iure diuino interdictum non fuiſſet, tamen Regem oſtenſurum, ipſius Iulij diſpenſationem minime fuiſſe canonicam aut legitimam. Pontifex, cupiens & Regi gratificari, & conſcientiam ſuam illæſam cuſtodire, Faciam, inquit, Regis cauſſa, quidquid iure facere mihi licebit: Ceterum agitur iam de Sacramento Eccleſiæ, quod quum ſit iuris diuini, nihil in eo nobis innouare licet: & agitur de matrimonio fidelium, auctoritate deceſſoris mei contracto, viginti annorum cohabitatione firmato, & denique prolis fructu corroborato. Addit, præuidere ſe magnum bellum inter Regem ipſorum & Imperatorem, qui tantam iniuriam non ſit inultam paſſurus: ſui autem officij eſſe, vt qui ſit communis Chriſtianorum pater, prouidere, ne quid turbarum in Chriſtiano orbe exoriatur. Nihilominus tamen, vt illius beneuolentiæ, qua Regem ipſorum complecteretur, fidem ipſi faceret, efficeretq; ne temere deciſum fuiſſe hoc negotium merito alicui videatur, iterum ſe Regis cauſſam alijs Cardinalibus & Theologis cognoſcendam commiſſurum.

IV.
Noui dantur iudices qui de cauſſa cognoſcant.

Noui hi iudices, quamuis iudicarent, Romæ hanc litem decidendam eſſe, tamen ob Regis, qui & libro ædito fidem Catholicam defendiſſet, & armis ſummum Pontificem in libertatem aſſeruiſſet, in Eccleſiam merita, cupientes ipſi gratificari, ſtatuerunt iudices in Anglia dandos, qui litem dirimerent. Exiſtimabant enim, vtvt caderet, non futuram rem adeo difficilem, quin remedium è veſtigio adhiberi poſſet, Pontifice iudicum acta reſcindente, & cauſſam ad ſe reuocante.

Hæc autem poſterior ſententia valuit apud Clementem, partim gratiæ Henrici nimium dantem, partim nihil ſuſpicatum, quod falſa eſſent illa omnia, quæ de Catharinæ vel aſſenſu, vel monaſtica vita paſſim ſpargerentur. Dati ſunt ergo iudices. Laurentius Campegius, & Thomas Volſæus. Regina, cui vndequaque inſidiæ ſtruebantur (Nam velut vmbra, ſole nubibus obducto, euaneſcit ita qui nihil aliud, quam felicitatis eorum, quibus ſuam operam addixerunt, ſplendorem ſequuntur, aduerſitatum nebulis prioris proſperitatis lumen offuſcantibus, nuſquam comparent) de his, qui ad vrbem mittebantur, Legatis certior facta non fuerat. Attamen

Digitized by Google

mē ſimul ac tale quid ſuſpectum habere cœpit, petijt à Pontifice per literas, niſi & ſe deſtructam, & cauſſæ ſuæ iuſtitiam oppreſſam vellet, ne quam legationem in Angliam de hoc diuortio cogniturā mitteret. Simulque à Carolo V. Imperatore ſummis precibus contendit, ne ſe afflictam deſereret, cui vita mille mortibus ſit moleſtior, cuique omnes iſtæ inimicitiæ ob ipſius Cæſaris odium ſuſtinendę ſint. Carolus, qui Pontificem dimittendo vniuerſum Cardinalium Collegium ſibi demeruiſſet, Legatum ſumma diligentia Romam mittit, perque eum apud Pontificem queritur, tam de nuncijs à Rege Angliæ in Vrbem inſcia Regina (de cuius tamen honore præcipue agebatur) clanculum miſſis, quam de iudicibus in ipſa Anglia, vbi omnia ad nutum Regis agenda ſint, datis: non defuturum ſe materteræ ſuæ, ſed, niſi iuſtitia cauſſæ ſuæ obtineat, Angliam armis inuadere paratum eſſe: ſolam fornicationem harum turbarum originem eſſe, nec aliam ob cauſſam Regem vxorem ſuam repudiare velle, quam vt perditiſſimæ feminæ, quam perdite depereat, fœdis amplexibus fruatur.

Pontifex quum intellexiſſet, ſuggeſtionem Regis Angliæ Legatorum falſam fuiſſe, quatuor nuncios celerrimo curſu, diuerſis itineribus ad Campegium miſit, per literas ei mandans, primum vt in itinere quam tardiſſime progrediatur: deinde quum in Angliam venerit, omnem operam ad Regem cum Regina conciliandum interponat; in quo ſi non profecerit, Sereniſſimæ Reginæ Religionis ingreſſum perſuadere conetur; denique ne vllam in cauſſa diuortij ſententiam abſque nouo & expreſſo ipſius Pontificis mandato ferat. *Hoc* (inquit) *ſummum & maximum ſit tibi mandatum.* Alijs vero literis Viterbij datis, plane ſignificat, ſi de ſua tantum perſona ageretur, ſe omnia pericula in Regis Henrici gratiam ſubiturum: ſed nunc illius voluntati abſq; iniuſtitia & publico totius Eccleſiæ ſcandalo ſatisfieri non poſſe.

Campegius nonis Octobris Londinum ingreſſus, ſtatim à Volſæo ad Regis palatium deductus eſt: vbi Rex & duo Cardinales de ſuis rebus multum diuque colloquuti ſunt. Diebus aliquot interpoſitis, Campegius Reginam hortatur, vt pacis cauſſa tempori cedat, ſeque tot ærumnis, quibus quotidie angatur, eximat: longe & honeſtiorem & iucundiorem illi futuram vitam monaſticam ea quam nunc agat, moriens, quamuis ſit viua, quotidie. Reſpondet illa, ſe quidem vltro dudum huc propendere, ſed quum videat id agi, vt vi ad Religionis ingreſſum compellatur, conſtitutum ſibi eſſe, eo magis reſiſtere, matrimoninmque ſuum, ad quod diuinitus vocata ſit, conſtantiſſime, quoad viuat, tueri; nec ſe iudi-

Anno 1528.
V.
Campegius in Angliam venit & cum Rege & Regina colloquitur.

ces iſtos recipere, vt pote ſibi ſuſpectos, & per mendacia à Pontifice extortos: Volſæum totius huius mali primum auctorem fuiſſe, propterea quod ſpe Pontificiæ dignitatis obtinendæ excidiſſet, nec Carolum Imperatorem conatibus ſuis fauentem eſſet expertus. vehementer offendit Volſæum (vt veritas plerumque odium parit) hoc reſponſum Reginæ, cauſſæque eius adhuc iniquiorem fecit. Verum eſt, quod dicitur, linguã in corde eſſe, non autem debere cor viciſſim eſſe in lingua: & ſæpenumero evenit, vt ijs, qui ad optatos conſiliorum ſuorum ſucceſſus peruenire cupiunt, aliud ſit expromendum linguâ, aliud pectore clauſum gerendum. Ariſton dicebat, plurimum nocere eos ventos, quorum flatu denudamur. Regina, cui plurimum ea res incommodabat, tot incurrentium malorum impetu concuſſa quidem, ſed nondum fracta, ſolâ in Deum fiduciâ ſuffulciebatur, aduerſusque tot arietes honorem eius quatientes perſtabat: & quamuis inimici eius multas de ipſa victorias reportarent, virtus tamen ipſius & regia animi magnitudo aduerſus omnes fortunæ iniurias inuicta permanebat. Campegius intellectâ & Reginæ ſententiâ, & Regis pertinaciâ, & Volſæi ad obſecundandum Printipis ſui voluntati pronitate, Pontificem de omnibus edocet, rogatque, vt primo quoque tempore, quid ei faciendum cenſeat, præſcribat. Pontifex, cum humanis conſilijs parum promoueri animaduerteret, ſperans Deum aliquando manum admoturum, rem procraſtinabat, ſi forte tempus, (quod non raro ad mundanorum negociorum euentus multum momenti affert) remedium aliquod oſtenderet. Itaque ad ſex integros menſes, hoc eſt, à nonis Octobris, vſque ad quintum Calendas Iunij, à cauſæ cognitione ceſſatum eſt.

Anno 1528. Interea Rex, cuius moribus iam nihil erat corruptius, quum videret indignari populum, tum ob aduentum Campegij, tum quod vnius meretriculæ cauſſâ ingens malorum & bellorum pelagus ſeſe per totum Regnum effuſum iret, conuocatis aulæ ſuæ primoribus, tanquam ſi nec conſcientiam nec animam haberet, in publico conuentu proteſtatur, ſe non alicuius feminæ amore captum, ſed ſolo conſcientiæ ſcrupulo adductum tantopere vrgere, vt an legitimum ſit ſuum cum Catharina, fratris olim ſui vxore coniugium, dijudicetur. Sed falſa eſſe quæ diceret, nemo ignorabat. Paullo ante Theologi reſponderant, dummodo Iulij Pontificis, qui leges Eccleſiaſticas relaxarat, infirmaretur diſpenſatio, nullo negocio matrimonium diſſolui poſſe. Stephano igitur Gardinero, & Franciſco Briano, qui Romæ agebant, mandatum eſt à Rege, peterent à Pontifice, primum, vt Iulij Papæ diſpenſationem pronunciaret legi-

bus

Digitized by Google

bus diuinis & humanis contrariam, ipſoque iure nullam; deinde vt poteſtatem faceret, Mariæ Valliæ Principiſſę Henrici & Catharinæ filiæ cum Henrico Richmundiæ Duce, eiuſdem Henrici Regis filio notho, ſucceſſionis Regiæ ſtabiliendæ cauſſâ, matrimonio coniungendi. Tanti faciebat Pontificis diſpenſationem, vt eâ accedente, fratris cum ſorore coniugium procurare non vereretur. Hoc autem Regem petijſſe, ex ipſius Pontificis ad Campegium literis cernitur. Addidit Henricus, ſuarum rerum ſatagens, literas ad Pontificem, ſuâ manu ſcriptas conſignataſque, quibus petebat, vt Pontifex eius feminæ in vxorem accipiendæ, cuius ſororem carnaliter cognouiſſet, gratiam ſibi auctoritate Apoſtolicâ faceret. Erat Annæ Bolenæ ſoror Maria: hanc Henricus corruperat, quemadmodum ipſa Maria, ſorori ſuæ tantum honoris faſtigium inuidens, palam dictitabat. Hoc igitur Henricus volebat, vt poſt Mariæ, quin & matris Mariæ & ipſius Annæ, ſtupra, Annam Bolenam in vxorem ducere ſibi per Pontificem liceret. Quod ita eſſe, Polus Cardinalis affirmat eo opere, quod de vnione Eccleſiaſtica ſcriptum reliquit: additque, Henricum ita demum hoc vltimum impetraſſe, ſi ante conſtitiſſet, Iulium Pontificem non habuiſſe ius, priore illa in cauſſa (hoc eſt in nuptijs cum fratris vxore) diſpenſandi. Legatis vero Regis Angliæ Pontifex reſpondit, ſe acturum cum Imperatore, vt authenticum illud Iulij decretum, quod apud Cæſarem exſtabat, aut in Vrbem Romam, aut certe in Angliam transmitteretur. Inſtabant Legati, vt niſi intra duos menſes proxime ſequuturos decretum Iulij exhiberetur, ſua Sanctitas illud irritum ac nullum pronunciaret. De qua petitione quum Cardinales de Monte, & Quatuor Coronatorum, Epiſcopus Simoneta, & Theologi quidam ex mandato Pontificis cognouiſſent, viſa eſt omnibus iniquiſſima, tam ob temporis præſcripti breuitatem, quam ob inuſitatum edicti modum.

Pontifex, cui moleſta res eſſet, per literas cum Legato ſuo Campegio expoſtulat, quod ejuſmodi mandata Romam perferri paſſus ſit, quæ in Anglia præcidi oportuiſſet. In earum literarum extremo queſtus eſt, qui Papæ fuerat à Secretis, Ioannes Baptiſta Sanga, Legatos Regis magnũ malũ Sedi Apoſtolicæ minatos, niſi Rex voti ſui cõpos fieret. Ex quo cõſtat, Regẽ eo animo fuiſſe vt potius Eccleſiæ, quæ Dei ſponſa eſt, libellũ repudij mittere vellet, quã libidinibus ſuis valedicere. In tẽpeſtate murmur quoddã prius eſt fulgure, in tonitru flãma emicat ante fulminis ictũ & ædificiorũ ruinas crepitus quidã prænunciat. Ita hę quoq; calamitates ingenteſq; ruinæ nõ ſine antecedente minarũ fragore euenerunt. Legati

Digitized by Google

Brianus & Gardinerus per literas Henrico ſignificant, quibus adiunctis conditionibus Pontifex ea,quæ petierant,conceſſerit.nunciant preterea, inter Papam & Cæſarem recentem pacem factam eſſe; qua omnia, quæ Borbonij milites eripuerant, Eccleſiæ reſtituerentur. Metuens ergo Rex Angliæ,ne per hanc concordiam & Papa illi minus deberet, & Gallia rum Rex filijs à Cæſare receptis, ſua ope minus indigeret, atque ita vndique deſertus, effectum dare, quod animo agitabat, non niſi difficulter poſſet: litis in Anglia deciſionem omni ratione accelerare conſtituit, quamuis Campegio in iudicio aſſiſtere recuſante, eo quod nec Iulij decretum coram exhibitum eſſet,& ipſe à Pontifice abſque nouis mandatis de cauſſa illa vlterius cognoſcere prohibitus fuiſſet. Hunc tamen minis,blanditijs,muneribus,importunitate eo adegit, vt tandem vna cum Volſæo,Londini,quinto Calendas Iunias,anno MDXXIX. in cœnaculo fratrum ordinis D.Dominici,tribunal conſcenderit. Mandatis igitur Clementis Papæ (ſed non eiuſdem reuocatione) ante omnia recitatis,nominatim euocant,primum Regem Henricum,cuius vice procuratores aderant; deinde Reginam,quæ ipſa in medium prodijt. O miſeram! quæ propterea repudiata eſt, quod vir eius turpiſſimos amores ſuos non niſi morte vxoris ſuæ ſtabilire,nec niſi eius honore profanato, libidinibus ſuis pro voto obſequi poſſet. Ingreſſa igitur in locum tam inauſpicatum,iudices illos proteſtata ſuſpectos eſſe,recipere aperte recuſauit. Reſponſum eſt à Legatis,non profuturam Reginæ appellationem,niſi doceret,mandata ipſorum eſſe reuocata. Et hoc quidem die nihil deciſum eſt. Proximo,quo in iudicio conſeſſum eſt, Regina iterum affuit, ac tum quidem,propoſita ſolenni exceptione,ad Papam,omiſſa vlteriore litigatione,ſe prouocare teſtata eſt,rationesq;, cur id faceret,has expreſſit. Primum,quod locus iudicij parum æquus videretur. Nam ſe in Hiſpanijs natam,ibi eſſe peregrinam; ideoque litem ſuam in Anglia,vbi Rex omnia poſſit,decidi non debere. Deinde, perſonas iudicum non ſolum Regi deuinctas, verum & ſubiectas eſſe,Volſæum ob Vintonienſem & Eboracenſem Epiſcopatus,Campegium,ob Sarisburienſem. Rex animaduertens, cauſſæ ſuæ remoram iniectam, nec ſententiam repudij à iudicibus ferri,quamuis hi appellationem Reginæ non reciperent, ipſe in iudicio ſeipſum ſiſtens,ſumma cũ confidentia iuratus affirmauit, non odio Reginæ,ſed ſcrupulo conſcientiæ ſe impulſum,vt,an matrimonium ſuum ratum eſſet,iudicio decidendum permitteret. Nam ſi vel odio aliquo, vel alicuius feminæ amore huc adductus fuiſſet,vt quidem vulgo crederetur,non ſe à Pontifice iudices petiturum,ſed in ipſa Anglia ſoli Ebora-

cenſi Cardinali de latere Legato litem hanc decidendam permiſſurum fuiſſe. Nunc quum Cardinalibus hiſce ea poteſtas à Pontifice delegata ſit, ſe illorum ſententiæ penitus acquieturum. Regina, quæ actioni intererat, quum animum Regis nec commiſeratione emolliri, nec ratione flecti videret, de loco ſuo ſurgens, Regem ad dextrã ſub conopæo conſidẽtem adiuit, genubusque eius aduoluta ab illo ſupplex precata eſt, vt quoniam ipſa peregrina eſſet, litem iſtam, de qua eius honor dependeret, non pateretur in Anglia diſceptari. ibi enim quod non iuſtum æquumque eſſet, ſed quod Rex vellet, actum iri. Se quidem coronam, quam tam diu geſtaſſet, ad pedes Regis deponere, omnibusque quæ ſunt in his terris ſublimia, renunciare paratam: ipſi tamen renunciare, aut vinculum, quo tam ſanctè colligati eſſent, rumpere non poſſe. Aliud ſupplicium quæreret, quo ſummum tũ erga ipſum amorem, tũ obſequendi ipſi ſtudium nunquam à ſe depoſiturã, compenſaret. Quæ quum dixiſſet, oculos ſuos erga regem ſuſtulit, plenos lachrymis, quæ etiam duriſſima corda mitigare debuiſſent, ſed Henrici animum flectere non potuerunt, in quem omnes Tiberiorum, Neronum, Domitianorum perditos mores confluxiſſe diceres. Aſſurgens tamen, & ſublatam benigniſſimis oculis intuitus, poteſtatem ſe illi facere dixit apud communem Chriſtianorum patrem litem perſequendi· populo interim, qui vultum ipſius, animi indicem, ſpectans, facile quid mente clauſum gereret diuinabat, minime ſibi à lachrymis temperante, quod Reginam eo anguſtiæ redactam videret.

Regina accepto hoc reſponſo, ſtatim actis gratijs, ex loco iudicij diſcedit. Sed vix egreſſæ nunciatur, ipſam à Rege & iudicibus reuocari. Minimè obſcurum videbatur, quin Regem promiſſi pœniteret: id quod acerbiſſimi mœroris & ſummæ indignationis Reginæ cauſſa fuit. Quæ, Parebo (inquit) marito meo, non item ijs, quos iudices non agnoſco. Iamque in iudicij locum reuerſura erat, quum id cauſſæ ſuæ magnum præiudicium allaturum eſſe, à procuratoribus ſuis admonetur. Itaque hac propoſitâ regis nuncio excuſatione, Hodie, inquit, primum domino meo Regi non parui, ſed quum proximè eum videro, hanc culpam deprecabor. Henricus vero, promiſſi immemor, Legatos ad ſententiam ferendam omnibus modis vrgebat. Diſputatur ergo, reſpondetur, replicatur, hinc Regis, illinc Reginæ procuratoribus cauſſam ſuam propugnantibus. Nulla eſt tam iniuſta cauſſa, cui non inueniatur patronus, & cuius deformitati non aliquis color detur. Et ſæpe euenit cauſſidicorum induſtriâ, vt bonæ cauſſæ iniqua prævaleat. Erant ſereniſſimæ Re-

VI. Volſæus ſine mandato S. Sedis ſententiam diuortij pronunciat.

ginæ aduocati, primum Gulielmus Varamus Cantuarienſis Archiepiſcopus. Deinde quinque Reuerendiſſimi Epiſcopi, Guthbertus Tonſtallus tunc Londinenſis, poſtea vero Dunelmenſis, Nicolaus Veſtus Elienſis, Ioannes Clercus Bathonienſis, Ioannes Fisherus Roffenſis, Henricus Standicius Aſaphenſis, optimi viri & doctiſſimi. Quibus adiungebantur alij Theologi quatuor, Abelus, Fetherſtonus, Pouellus & Ridlæus. Aduerſus hos quum Regis aduocati, literas Adriani Cardinalis, qui Pontificis quæſtor in Anglia quondam fuerat, recitâſſent, in quibus dixerat, ſe ex Papa Iulio audiſſe, quum diceret, ſibi non videri quod in matrimonio Henrici & Catharinæ diſpenſationem poſſet interponere, ex altera parte procuratores Reginæ in medium protulerunt ipſius Iulij literas ad Henricum ſeptimum conſcriptas, in quibus hæc verba erant: *De diſpenſatione matrimoniali nunquam negauimus, nec ſuſpicionem præbuimus, quo minus eam facere vellemus, vt aliqui minus vere dixerunt; ſed reſpondimus nos exſpectare in illa concedenda tempus magis accommodatum, vt conſultius & maturius fieret, cum huius ſanctæ Sedis & vtriuſque partis honore.* Hæc Iulius. Quibus lectis, Ioannes Fiſherus Roffenſis Epiſcopus, vir dignitate, doctrinâ & ſanctitate excellens, librum pro defenſione matrimonij Regis & Catharinæ doctiſſime ſcriptum Legatis exhibuit, ſimulque grauiſſimam de eodem argumento orationem habuit, ad quam audiendam omnium aures attentæ erant. Quum dixiſſet, quatuor Legum Doctores librum etiam à ſe ſuper eadem re compoſitum obtulerunt. Mox item tres alij libri in medio iſtarum tenebrarum lucem adſpexerunt, Ioanne Clerco Bathonienſi Epiſcopo, Guthberto Tonſtallo Londinenſi, & Veſto Elienſi auctoribus. Ridlæus autem vir ab omni aſſentatione alieniſſimus, palam queſtus eſt de Legatorum iniquitate, quod iuſiurandum calumniæ ſolis Reginæ procuratoribus detuliſſent, nihil eos aut dicturos aut ſcripturos Eccleſiaſticis Conſtitutionibus contrarium: quum interea ijs, qui erant ex parte Regis, libera facultas eſſet, quæcunque vellet pro ſe dicendi. Hæc quidem Ridlæus: quamuis non vſquequaque tutum videatur vel ipſis iuramentis confidere, quibus plerumque homines decipiuntur perinde vt pueri aſtragalis.

Rex omnia ſibi contraria animaduertens, eo magis vrgebat, vt ad ſententiam ferendam Legati feſtinarent. Cui Campegius, excuſatione vſus, Non eſſe in re tanti ponderis, in quam omnium Chriſtianorum Principum conuerſi eſſent oculi, præpropero & præcipiti gradu progrediendum. Campegius enim, quemadmodum iuſſus erat à Pontifice, dilationes quaſcunque poterat, interponebat: quumque ad finem vſque menſis

ſis Iulij iudicium extraxiſſet, licere ſibi negabat proximis duobus Auguſto & Septembri totis menſibus,huic negocio vacare, eo quod moris eſſet Romanæ Curiæ, vt à fine menſis Iulij vſque ad quartum nonas Octobris nullum exerceretur iudicium. Rex vero comperendinatus iſtos moleſte ferens, vt timorem Legatis inijceret, tertio Calendas Auguſti Brandonum Suffolciæ, & Thomam Hauardum Norfolciæ Duces, ad eos miſit, qui ſententiæ ferendæ accelerationem vrgerent. Volſæo Regis voluntati ſuam accommodante, Campegius conſtantior, ſi quid poſt biduum, quod adhuc ſupereſſet, decideretur, id nullius roboris omnino futurum, reſpondit. Suffolciæ Dux quum nec impetraſſet, vt intra id tempus, quod adhuc reſtabat, res tota definiretur, per ſacram deierans Miſſam, neminem vnquam Cardinalium quidquam boni in Angliam apportaſſe conteſtatus eſt. Quam ſeuere autem Deus horum Ducum impudentem ſuperbiam ac adulationem, per eundem Regem, cuius cauſſam tam ſtudioſe egerant, vltus ſit, infra videbimus. Sat cito punitur qui grauiter punitur: moraque ipſa ſupplicium auget. Nec manum Deus retrahit niſi vt ictum fortiorem infligat: atque plus dolet ſi Deus per eos puniat de quibus præclare meriti nobis videmur.

Duces ad Regem reuerſi, nil niſi oleum camino addiderunt. Vt enim ſcintilla, leui aura agitante mox ingentem flammam excitat; ita iſti iracundia inflammati ita Regis animum furoris & inſaniæ facibus incenderunt, parum vt abeſſet, quin magnum aliquod ſcandalum publice daret, & ſurſum deorſum omnia miſceret. Pontifex interim Reginæ petitioni acquieſcens, Campegio & Volſæo Legatis ad ſe reuocatis interdixit, ne amplius huic negocio ſe immiſcerent: cauſſam verò totam Paulo Capizuchio ſacri Palatij Apoſtolici cauſſarum Auditori & Decano, cognoſcendam, ipſique Pontifici demum referendam & explicandam commiſit: quem iuſſit tam Regi quam Reginæ diem certum præſcribere quo cauſſam apud ipſum per procuratores ſuos dicerent. Quæ Pontificis conſtitutio Brugis & Tornaci promulgata, & deinde in Angliam ad Sereniſſimam Reginam transmiſſa eſt, vt per eius operam Legatis innoteſceret. Regina, quæ aliquantum ex iſtis ærumnis emergere tum videbatur, illuſtrem Senatorem, decus illud Angliæ, Thomam Morum, ad Regem legauit, ſciſcitatum ex ipſo, vtrum hanc reuocationem ſibi per Viatorem aut eiuſmodi publicum præconem nunciari vellet, nec ne. Rex dolorem, quem ex ea re capiebat, diſſimulans, Moro reſpondit, Nolle ſe vt ſuæ perſonæ fiat denunciatio, non recuſare tamen, quo minus Legatis de more obnuncietur: vt autem Ro-

mæ cauſſa decidatur, vehementer ſibi placere. Hæc quidem Rex dicebat, ſperabat tamen ſe apud Papam, vt aliter eueniret, breui eſſecturum. Interea Campegius per literas Pontificis ad vrbem omni cum feſtinatione reuocatur. Cuius diſceſſu Rex offenſus, iamque omni ſpe rei ex animi ſententia conficiendæ excidens, odio Pontificis flagrare, atque ex eo tempore id, quod poſtea indigniſſime effectum dedit, animo concipere ac meditari cœpit. Iam regij furoris vniuerſum onus vnus Volſæus ſuſtinebat, Rege omnem horum malorum culpam in ipſum conferente. Quod quũ multi ex Principibus viris (qui Volſæo Cardinali omnia ex ſuo arbitratu adminiſtranti iamdiu inuidebant) intellexiſſent, ita fortunæ eius rotam impulerunt, vt tandem eam plane euerterint. Collatis enim conſilijs, multa criminum capita in illum collegerunt, eaque ſuis chirographis obſignata Regi tradiderunt: atque ita iam tunc plagas contexuerunt, quibus deinde miſer ille implicitus fuit, cuius maximam ambitionem maxima dedecora, & fortunam nimis blandientem ſummæ miſerię exceperunt. Rex, cui ea res non ingrata erat, tantiſper tamen diſſimulauit, donec Cãpegius è Regno diſceſſit: cuius etiã diſcedẽtis ſarcinas excuti iuſſit, explorãdi gratia, ſi quid forte litterarũ Volſæi deprehẽdere potuiſſet, nullas autẽ deprehendit. Poſt Cãpegij diſceſsũ, Volſæus ad Regiũ comitatũ reuerſus, quũ nec in conſiliũ amplius adhiberetur, & negligi ſe ab omnibus videret, tunc demũ ſenſit infenſum ſibi eſſe Regẽ. Nec ita multo poſt, iuſſu Regis à Duce Norfolciæ apprehenſus, cogitur ſe abdicare primum Cancellariæ magiſtratu, quem Rex Thomæ Moro contulit, ſperans fore vt hoc honore & beneficio ad ſuas partes pertrahi poſſet, deinde Vintonienſi Epiſcopatu, puem poſtea Stephanus Gardinerus, qui Regi erat à ſecretis, & Romæ diuortii cuſſam paulo ante egerat, ex dono Regis accepit, tum autem magnificentiſſimo à ſe Londini exædificato palatio, quod Rex ipſe inuaſit: denique pæne omnibus bonis exutus, primum relegatur in villam Atherienſem, mox in Eboracenſem Archiepiſcopatum dimittitur. En quomodo fortuna in rebus humanis tumultuetur. Et quid aliud eſt humana felicitas, niſi beſtia, quæ quum ipſa ſit fame enecta, rictui tamen alterius expoſita eſt, eiusque tandem fit præda & cibus. Volſæus male habitus ab eo ipſo, à quo ad tantum faſtigium euectus antea fuerat, aulem deſerit, parum ſatagens rerum ſuarum, vt nos ſpectatores faciat ſuæ calamitatis.

HEN-

HENRICVS REX CVM ANNA Bolena matrimonium contrahit: ab Romanæ Eccleſiæ communione ſecedit: crudeliter multa perpetrat: excommunicatur. Regina Catharina diem ſuum obit.

Caput Tertium.

ARGVMENTVM.

I. *Henricus rex Academias aliquot ſuarum facit partium. Volſaum munere ſubmouet, non multo poſt defunctum.*
II. *Cranmerus Cantuarienſis Epiſcopus Henrici flagitijs ſubſcribit.*
III. *Henricus Annam Bolenam, diuortij lite adhuc pendente, vxorem ducit.*
IV. *Cur tam Pontifex quam Imperator iuſtam de Henrico vltionem non ſumſerint; à Pontifice tamen non multo poſt excommunicato.*
V. *Prophetiſſa quadam matrimonium Henrici & Annæ ſceleſtum pronunciat.*
VI. *Fiſcherus Cardinalis & Thomas Morus per ſummam iniuſtitiam ſupplicio afficiuntur. Catharina regina diem ſuum obit.*

HEnricus, toties re inſeliciter tentata, eo magis tamen animum obſtinabat cœptam non omittere, donec effectam dediſſet. Itaque (vt ipſa deſperatio ſpem aliquam adhuc fouet) tum Cranmerum Cantuarienſem Archiepiſcopum Romam, qui cauſſam ſuam ibi ageret, mittit, tum Anglicos Theologos eodem ſecum crimine inuoluturus, vt matrimonium ipſius cum Catharina illegitimum eſſe æditis in publicum ſcriptis aſſirment, ſollicitat. vt ſi forte ſummus Pontifex ſententiam contra Regem ferret, fucata quædam ſpecies ad malitiam eius velandam non deeſſet. Quin & Reginaldo Polo Anglo qui tunc Pariſijs degebat, viro & genere & virtute illuſtri, & cuius doctrina omnibus admirationi fuit, commiſſa eſt cura eos, qui in iſta Academia doctiſſimi eſſent, in partes regias pertrahendi. Sed quum ille tam turpe mandatum excuſatione vſus à ſe remouiſſet, delatum eſt negocium Legato Billugio Comiti Anglico, Romam miſſo vnà cum Doctore Leo, & Stociſlæo Londinenſi Epiſcopo, quibus additi ſunt tres Iuriſconſulti, & Vri-

I. Henricus Academiarum ſententias emercatur. Volſaum deponit, non diu ſuperſtitem.

 gonelus,

gonelus, Carmus & Benedictus. Hi cum Langæo Gallo egerunt, qui inescatus auro Anglico Theologaſtros quoſdam parui nominis, quibus charior erat pecunia regia, quam animarum ſuarum ſalus, in ſuas partes adduxit. Teſtis eſt huius rei Ferdinandus Braſilienſis Epiſcopus, cuius hæc ſunt in epiſtola quadam verba: *Nonnulli ex Theologis* (inquit) *adulterantes verbum Dei & ambientes fauorem hominum, corrupti muneribus & largitione Anglorum (quæ moneta eſt Anglis familiaris) inciderunt in laqueum Diaboli, & fauerunt partibus Regis contra ſui animi ſententiam; neque vereor tam aperte hæc proferre, quando teſtis huius rei ſum oculatus.* Idem in Academia Colonienſi tentatum fuiſſe Petrus Leidenſis commemorat: ſed fruſtra, recuſante illa famam precio venalem facere. De alijs item Germaniæ Vniuerſitatibus idem affirmat Ioannes Cochlæus, in ijs verbis, quæ ad Richardum Moriſonum Anglum partes Regis defendētem ſcripſit. *Offerebatur*, inquit, *mihi his annis ſuperioribus ampla remunerationis & auri ſpes ſi contra matrimonium Regis cum Catharina, vel ipſe ſcribere, vel Vniuerſitatum aliquot Germaniæ ſententias, quales aliquot Galliæ & Italiæ Academiæ dediſſent, procurare voluiſſem. Sed quum eſſet ea ſpes contra conſcientiam meam, dixi ſicut dixerat in prima ſui tentatione Balaam.* Idem etiam auctor memoriæ prodidit, Huttonum quendam Regis Conſiliarium Hamburgenſes & Lubecenſes ſollicitaſſe ad diuortij probationem, eundemque paulo poſt fero mortis genere Bruxellis perijſſe. Quidam etiam Crocus ſimili apud alias gentes largitione Regis nomine vſus dicitur. Denique nullus non lapis motus eſt ad ſatisfaciendum ſtultiſſimæ Regis ſpei, qui tanta pecuniæ vi non modo aliorum infamiam & proprium dedecus, ſed & eam, quæ ſequuta eſt poſtea, pœnitentiam emit. Omnium in veritatis defenſione conſtantiſſimi fuerunt Anglici Theologi, qui nunquam eouſque Regi ſuo gratificari voluerunt, vt matrimonium ipſius cum Catharina improbarent. Teſtis eſt Polus, ad ipſum Henricum in hæc verba ſcribens: *Non erat dubium, quin hæc tua cauſſa in diſputantium ſcholas illata fautores habitura eſſet, quum Regem omni ſua auctoritate ac opibus propugnantem haberet. Inuenit illa quidem aliquos, ſed ex ijs, quos fames magis quam fama moueret: nec tamen vel iſtos tam promtos quam vos ſperaueratis. vt quæ initio cum ijs, qui ipſius patrocinium ſuſceperant, in ipſo tuo Regno, ex omnibus ſcholis exploſa ſit, ipſis etiam defenſoribus vario genere contumeliæ affectis. Nec certe vllo publico vllius Gymnaſij Anglicani conſenſu, vbi conſiſteret, inueniſſet, niſi eæ, quæ pluſquam preces valere ſolent apud multorum animos, minarum refertæ Regiæ literæ, aciem iam inclinatam ſuſtinuiſſent. Quod ſi his copijs tibi domi pugnare neceſſe erat: nihil attinet me nunc dicere, quibusnam foris vterere.* En quid Polus ad Regem ſuum ſcribat, & quemadmodum ipſi ob oculos ponat propriam malitiam, qua corruptus vnà ſecum

Digitized by Google

cum omnes corrumpere conabatur. Cantabrigienſis Academia Regi fauebat: Oxoniæ vero publicum ſigillum, doctiſſimorum hominum, penes quos ſibi erat auctoritas, communi ſuffragio ſæpius negatum homines peſſimi octo clam conuenientes, effractis ſacri loci foribus, literis in quibus Regis diuortium propugnabatur, affixerunt.

Poli in Angliam reditus.

Dum hæc aguntur, redit Lutetia in Angliam Reginaldus Polus, ſummæ eruditionis opinione florens. Hunc Rex aggreditur, eique, ſi ſuam ſententiam probet, optionem dat, vt vtram malit ex duabus Eccleſijs deligat, Eboracenſi & Vintonienſi, ex quarum fructibus plus quam ſexaginta millia aureorum eo tempore colligebantur. Quibus promiſſis quum nihil moueretur clariſſimus iuuenis, nondum trigeſimum ætatis annum agens: fratribus eius tamen vehementer contendentibus atque vrgentibus, tandem coactus eſt de ratione aliqua apud ſe diſpicere, qua Regi ſatisfaciens, eius iram auerteret. Eam à neceſſitate ſuggeſtam exſequuturus, Regem adit: à quo perhumaniter acceptus quum ea pararet dicere, quæ cogitarat, Deo, qui & corda & linguas hominum dirigit, voluntate, repente ſic hæſit lingua, vt verbis exprimere quod animo conceperat, nulla ratione poſſet. Quumque loquendi facultas redijſſet, nihil eorum effari potuit, quæ meditatus venerat, ſed è contrario ea omnia proloquutus eſt quæ tacere conſtituerat, Regi impietatem ſuam & cauſſæ iniquitatem ante oculos ponens. Qua re tam inopinata Rex mirabiliter commotus, quum ſæpius Polum inter loquendum occidere cogitaret (vt vterque poſtea narrare ſolebat) orationis eius ſimplicitate ac ſubmiſſione prohibitus fuit. Porro quidquid in hac matrimoniali cauſſa afferri potuit argumentorum ac rationum; id omne comprehenſum conſpicitur in ijs libris, quos Ioannes Roffenſis, Ioannes Holimanns Briſtolienſis, Epiſcopi, Abelus presbyter, & ij ſeptem Iuriſconſulti, quorum antea mentio facta eſt, partim Latino, partim Anglico ſermone conſcriptos ſuper ea re reliquerunt. Apud Hiſpanos vero idem argumentum tractârunt Franciſcus Royas, Alphonſus Veruefius, Alphonſus de Caſtro, & Sepulueda: Apud Luſitanos, Aluarus Gomeſius: apud Germanos, Ioannes Cochlæus. Eraſmus, ne Regis gratiam amitteret, in nullam partem quidquã affirmare auſus eſt, donec Regem ab Eccleſia deſciuiſſe cerneret. Apud Belgas ſcripſerunt Ludouicus de Schora; apud Italos Cardinalis Caietanus, & Ludouicus Nugarola Comes Veronenſis: apud Celtas pauci quidẽ, ſed tamẽ iudiciũ ſuũ interpoſuerunt de ea cauſa, Eguinarius Baro, Frãciſcus Duarenus, & Connanus Regius libellorũ magiſter.

Denique vt gerebatur hoc negocium in totius orbis theatro, ita omnium iudicia ſubibat, alijs huic, alijs illi parti fauentibus. Maior tamen fortiorque pars ad Reginæ cauſſam probandam perpetuo inclinabat: quin auſim dicere & veritatem ab eadem ſtetiſſe, ſi modo communi & vniuerſali hominum opinioni recte plurimum à Philoſophis tribuitur, & vulgo receptum eſt ſine errore, vt quod omnium conſenſu comprobatum eſſe oſtenditur, id tanquam Dei ipſius teſtimonio confirmatum admittatur. Henricus omnia infeliciter ſibi ſuccedere videns, vt rei ſuæ melius conſuleret, terrorem aliquem Pontifici Romano inijciendum putauit. Itaque Anno milleſimo quingenteſimo trigeſimo palam edixit, ne quis ſuorum ſubditorum in Romana Curia citra Regis voluntatem quidquam deinceps peteret aut procuraret. Dum tanto malorum pondere premitur Rex infeliciſſimus, Volſæus interim, qui eorum auctor fuerat, in Eboracenſi arce inter gaudia & epulas ſplendide agit quin & mitram ſuam, quam Rex illi abſtulerat, repetere audet. Id Rex Volſęi ſuperbiæ imputans, nec ferendum iudicans, iubet hominem, in ipſo die inaugurationi deſtinato, præſente nobilium ingenti multitudine, ab Henrico Northumbriæ comite apprehendi, & Londinum captiuum duci. At is in itinere ad Lancaſtriæ oppidum IV. Calendas Decembris è vita migrauit. *Volſæi mors.* En ſcelerum euentum! en ſortem hominum! quorum in vita ſi qua fuit ad tempus malacia & tranquillitas, mox ecce tibi rurſus tempeſtates ac procellas, & poſt mundanæ felicitatis diem, atram noctem aduerſitatum. Et eſt viciſſitudo quædam aduerſæ fortunæ, quæ non ſimul & ſemel omnem ſuum impetum in Volſæum effudit, ſed primum eum concuſſit, tum quum ex aula eijceretur, deinde prorſus proſtrauit, quum è viuis ſublatus eſt. Parum fida res eſt, fortuna blandiens nam in ipſo illo faſtigio, ad quod nos euexit, calamitatum noſtrarum ſemina exſurgunt, ipſa felicitate, ſi ſit nimia, ex ſe gignente & ſibi accerſente ruinæ ſuæ cauſſas.

III. Cranmerus Archiepiſcopus Cantuarienſis ſchiſmatis fautor & ſator. Illis ipſis diebus Gulielmus Varamus Archiepiſcopus Cantuarienſis qui ſummo ſtudio Reginæ partes defenderat, ex hac vita ad alteram illam euocatus fuit. Rex quum decreuiſſet tanti honoris locum & tam opimum beneficium nemini præterquam tali viro dare, qui ſuæ libidini in omnibus obſequeretur, à Thoma Boleno rogatur, vt id conferat Presbytero cuidam, qui ipſi fuerat à ſacello, quem dicebat diuortium vehementer approbare atque exoptare, & in omnibus Regis voluntati ſuam accommodaturum. In quam ſententiam quum & Anna Bolena Regi ſupplicaſſet, huius maxime precibus motus dictum presbyterum, Cranmerum nomine, deſignat Archiepiſcopum, ſub hac fœdiſſima conditio-

ne (verum nihil eſt tam turpe, quod non ambitioni, nihil niſi proprium commodum ſpectanti, pulcrum glorioſumque videatur) vt etiamſi Romanus Pontifex ſecundum Regis & Catharinæ matrimonium ſententiam ferret, ipſe tamen ex aduerſo neceſſariò Catharinam eſſe repudiandam in Anglia pronunciaret. Quum autem Rex communioni Sedis Apoſtolicę nondum plane renunciaſſet, neceſſe erat, vt Cranmerus à Romana Curia ſuæ dignitatis confirmationem peteret, Dolenda res & pudenda, ad Epiſcopalem dignitatem per fauorem vel importunitatem euehi extremæ ignorantiæ homines. Itaque quum Regis quam Eccleſiæ maiore teneretur ſtudio, & Regis eam eſſe mentem perſpiceret, potius vt Eccleſiæ valedicturus, quam Annâ Bolenâ cariturus eſſet; vbi ventum eſt ad iuſiurandum ſanctæ Sedi Apoſtolicæ præſtandum, Tabellionem accerſit, & coram eo conteſtatur, ſe inuitum obedientiam Pontifici Romano promittere, nec quidquam minus in animo ſibi eſſe, quam vt in Regis detrimentum illi fidem ſeruet. Hoc facto, omnibus cæremonijs ab ijs qui Archiepiſcopalem honorem primum capeſſunt, obſeruari ſolitis defungitur. Erat homo ſceleribus oppletus, ingenio lubrico & vafro, magna moliens & audax, denique inquinatus hæreſi: quam etiam ob cauſſam Maria deinde regnante, flammis traditum vidimus. E Germania adductam feminam, quum Epiſcopus eſſet, ſecum habuit, eandemque deinde mortuo Henrico palam in vxorem ſub Eduardo Rege duxit. Henricus rex ijs quæ hactenus in cauſſa ſua geſta fuerunt, offenſus atque iritatus, quotidie multo peiora moliri cœpit. Et quemadmodum in flumine, re etiam minimâ fundo affixâ, quidquid defluentis aquæ lapſus in eam impingit, ſiſtitur, atque rei illi ſeſe applicat, ita vt ea initio parua & infirma, paulatim magna & robuſta euadat: ita in torrente iſto malorum qui Angliam inundabat, res nihili, Amor videlicet mulierculæ, vniuerſo Regno ruinam adduxit: & vt dicam apertius, Regi aduerſus Pontificem aliquid molienti res nihili fundamentum fuit ſchiſmatis, quod deinde omnes infeliciſſimi Regni Eccleſiaſticas leges peſſumdedit. Eſt Lex in Anglia, quam De Praemvnire appellant Rex, vt aliqua iuris ſpecie in Clerum graſſari poſſet, re cum quibuſdam Conſiliarijs, quos voluntati ſuæ aſſenſuros ſciebat, præuaricatæ huius Legis litem Clero intendit quod Pontificis & Legatorum eius externam poteſtatem agnouiſſet, eoque omnia eius bona in commiſſum cecidiſſent, fiſcoque Regis inferenda eſſent Clerus ab Archiepiſcopis ſuis & Metropolitanis, Cranmero, & Leio Eboracenſi præſule, qui actores huius erant Tragædiæ, deſertus, facile huius accuſationis onere oppreſſus fuit. Et hoc initium fuit eorum, quæ mox ſubſequuta ſunt, malorum. Itaque Clerici, vt pro neceſ-

Digitized by Google

arbitratus,actis gratijs,ad rem diuinam faciendam ſeſe præparat. Mox, credo(inquit)Maieſtatem tuam habere diploma Pontificis:id vt exhibeatur & palam legatur promulgeturque, ſacri canones poſtulant, vt ne ignorantiæ cauſſam quiſquam obtendat. Tum Rex habere quidem ſe literas affirmat,ſed recluſas eſſe in ſecretiore loco;parum autem decere,vt eo tempore allatum illas prodiret. Acquieſcit Rolandus imprudens, completisque ceremonijs,Henrico ſecundam vxorem tradit,prima nondum per vllam omnino auctoritatem in vllo iudicio interpoſitam repudiata: immo illam tradit,ſine vlla diſpenſatione, cuius ſorori iam antea Henricus ſtuprum attulerat: qui quidem eam diſpenſationem per literas à Pontifice,vt ſupra vidimus,petierat. Atque ita idem Henricus & matre, & ſorore,& ea ipſa abuſus eſt,quam poterat ſuſpicio eſſe ab ipſo genitam fuiſſe. Quis vnquam fuit tot inceſtibus pollutus? & quos inceſtus tantum malorum conſequutum fuit,quantum hos ipſos? Accepto de nouis iſtis nuptijs nuncio,sereniſſima Catharina,relicto Regis palatio, in villã quandam,cui nomen erat Cimbalton,in prouincia Bedfordienſi, parua familia comitata ſeceſſit, ibique orationibus,ieiunijs alijsque ſanctis exercitijs vacauit. Nemo erat ex ijs,quibus Religio & fides Catholica cordi fuit,qui non abeuntem lachrymis proſequeretur:ita omnes miſeriarum ipſius ſenſu,& abſentis deſiderio tangebantur,& pro negociorum ipſius,tum nimis deploratorum,felici ſucceſſu vota nuncupabant. Aula interim in hilaritatem atque lætitiam ſoluta erat,videbaturque omnis dolor & triſtitia vnà cum Regina abſceſſiſſe. Omnes ſolem iſtum recens exortum adorant omnes nouæ Reginæ obſequia ſua deferunt,& placere ei omni opere ſtudent. Inter hos non poſtremi hæretici, Pontifici Romano detrahentes,& tot annorum moram, quam in negocio diuortij interpoſuiſſet,incuſantes,eius damnant & deteſtantur dominationem. Hi apud Annam & Henricum valebant gratia,qui nouæ vxoris ſtudio, acceſſum illis ad aulam liberiorem indulgebat. Inter ceteros,quos Anna his initijs Regi commendauit,fuit Thomas Cromuelus,qui Cardinalis Volſæi fortunam imitatus,ad tantam auctoritatem peruenit,vt omnia Regni negocia ipſius conſilio & opera gererentur. Henricus eum Cranmero Archiepiſcopo, & Audlæo Cancellario ſociare ſtatuit:quorum quaſi triumviratu nihil peius aut ſeditioſius fuit, aut Eccleſiæ infeſtius. Primo igitur illum ſcrinijs regijs præfecit; deinde ſibi à ſecretis conſtituit; poſtea Equitem auratum & Baronem;deinceps Eſſexiæ Comitem creauit,magnum etiam Regni Camerarium,& ſigilli ſecreti cuſtodem. Hanc opportunitatẽ nacti hæretici,ſub Annæ fauore omnes plagas tendũt Ca-

tholicis, Clero inprimis aduerſus quem libellum famoſum in vulgus ædunt, cuius erat inſcriptio, *Libellus ſupplex mendicorum*. In quo exaggerant ex vna parte pauperum extremam indigentiam, ex altera vero opulentiam & ditiſſimos prouentus hominum Eccleſiaſticorum: Clerum Anglicanum bis milleſimam partem aliarum perſonarum non æquare, mediam autem partem diuitiarum omnium poſſidere: Rogant itaque vt Rex centeſimam tantum partem eorum quæ habeant, Clericis permittat; reliquas in fiſcum ſuum redigat, in pauperes diſtribuendas. Huic libello, quum eſſet in manibus omnium aulicorum, Thomas Morus alium audacter opponit, eumque inſcribit, *Libellum ſupplicem animarum in Purgatorio*. In hoc demonſtrat, Cleri opes vere eſſe theſaurum pauperum, qui maxime omnium ex ijs ſuſtententur. Annæ tamen, Cromueli & Cancellarij infeſtos Clero animos ea res non mutauit, qui Regi Ordinibusque auctores fuerunt, exigendi ab Eccleſiaſticis, vt idem iuramentum obedientiæ, quod Pontifici ſolerent, præſtarent Regi. Placuit Henrico vehementer conſilium, ſed quia res noua atque inaudita erat, vir aliquis magnæ apud Clerum auctoritatis, qui eam primo proponeret, deligendus videbatur. Propoſitus eſt Ioannes Fiſherus Roffenſis Epiſcopus, quem Anna Bolena capitali odio proſequebatur, & veneno tollere conata fuerat. Is accerſitus à Rege, primum excuſatione & dilatione vſus eſt: poſt, quum veniendum tamen eſſet, cognita Regis voluntate, omni ratione eximere ſe iſta prouincia tentat. Rex contra iuratus affirmat, ſe experiundi tantum cauſſa hoc poſtulare, vt quis eſſet Cleri in ipſum affectus & fides, cerneret, nec velle illud iuramentum ab Eccleſiaſticis præſtari, niſi hac expreſſa cautione, Quantum ipſis per Dei verbum permiſſum eſſet ac licitum. Hic lapſus eſt Fiſherus, & Clerum vnà ſecum in errorem induxit. Nam quum plerique iam Cantuarienſi & Eboracenſi Archiepiſcopis adhæſiſſent, ipſe reliquos, qui adhuc renitebantur, in ſuam ſententiam pertraxit. Hac igitur arte circumuentus Clerus, cum exceptione prædicta obedientiam Regi in cauſſis Eccleſiaſticis ac moralibus iurat. Quum hac ratione Eccleſiaſtici volentes nolentes Eccleſiæ communioni valedixiſſent, iam nihil reſtabat, niſi vt ferretur ſententia diuortij. Cranmerus igitur Cantuarienſis Antiſtes ex Henrici arbitrio certos Epiſcopos, Procuratores, Aduocatos, Tabelliones vnà ſecum ducens, ad pagum Dunſtallenſem ſe contulit, qui proimè abeſt à Regia villa Amptilenſi, in qua eo tempore degebat Sereniſſima Catharina; quam ſæpius in ius vocatam, vbi per quindecim dies fruſtra exſpectaſſet, ſententiam contra ipſam nondum auditam (Rege eam rem ſibi ingratam

eſſe

eſſe ſimulante) pronunciat, dicitque neceſſitatem iure diuino impoſitam Regi eſſe, vt Catharinam repudiet, & libertatem conceſſam, vt alteram ducat. Sic iudicato diuortio per eos, penes quos eius rei poteſtas non erat, nuptiarum iam diu ante contractarum ſolennis pompa pridie idus Aprilis celebrata eſt, & Anna poſtridie Calendas Iunij Regio diademate coronata.

Quum matrimonij huius fama, fines Angliæ egreſſa, ad Chriſtianorum Principum aures peruenisſet, dici non poteſt quantum admirationis, doloris, & indignationis in omnium animis ea impietas excitauerit. Inprimis vero Carolus Quintus Cæſar, Catharinæ ex ſorore nepos, adeo indigne rem tulit, vt iniuriam generi ſuo factam grauiter vlciſci ſtatuerit. Erat eo tempore in Italia Carolus: itaque Pontificem obnixe rogauit, vt in hoc negocio ſe adiuuaret, armatumque Eccleſiaſticis cenſuris bello Angliam petere pateretur, præſertim quum ſit etiam ipſe Pontifex grauiſſime ab Henrico læſus. Clemens, quanquam & Caroli precibus, & tot querelis Anglicani Cleri vehementer ad auctoritatem ſuam interponendam moueretur: tamen quum Regis animum ab Annæ complexu, nunc ſaltem poſt expletam libidinem ſperaret poſſe reuocari, diſtulit rigidiora remedia, idque pro ea qua erat ſemper in Henricum indulgentia, quem non vt rebellem, neque vt læſæ Maieſtatis diuinæ reum, neque vt fidei deſertorem, ſed vt dilectum filium tractabat, & ſalutem & exiſtimationem eius omnibus modis promouens. Itaque iter ſuum, quod meditatus fuerat in Galliam perficit, conuenturus Maſſiliæ Franciſcum primum Regem Chriſtianiſſimum. Fuit hoc Anno ſupra milleſimum quingenteſimum trigeſimo tertio. Eo conuentu transactum eſt de nuptijs inter Laurentij Medicis iunioris filiam, neptem Clementis ex fratre, & Aurelianenſem Ducem ſecundum Franciſci filium. Maſſiliæ igitur Pontifice commorante, aduenientes ex Anglia Legati, omnem de emendatione Henrici ſpem penitus ſuſtulerunt: quorum eouſque progreſſa eſt quodam die impudentia, vt Apoſtolicæ Sedis poteſtatem per ſummam arrogantiam imminuentes, inque præſentem Pontificem contumelioſe dicentes, ab ipſius auctoritate ad concilium futurum prouocare non erubeſcerent. Quæ res & Pontificem & Regem ita exacerbauit, vt prioris ſuæ erga Henricum lenitatis atque indulgentiæ pœnitentia ducti, deinceps pro hoſtibus eius ſeſe gerere ſtatuerint. Et Franciſcus quidem apud Legatos Henrici profeſſus eſt, ſe federi, quod ipſo cum Henrico intercederet, renunciare: ſimulque auxilia, quæ ab ipſo petebant, Legatis negauit, reſpondens *Alijs in rebus omnibus ſe fratris animum Henrico præſtiturum, ſed in*

ijs quæ contra Religionem fierent nec velle cuiquam aſſociari. Pontifex vero in Italiam reuerſus, cauſſa in ſacro Cardinalium collegio cognita & examinata, ſententiam tulit non longe ante mortem Anno Domini M D X X X I I I. Pontificatus ſui vndecimo, in hæc ipſa verba quæ ſequuntur.

Pontificis contra Henricum ſententia.

Quum, pendente lite coram nobis, dilecto filio Capizuccho capellano noſtro, ac ſacri Palatij Apoſtolici cauſſarum auditori & Decano, à nobis in Conſiſtorio Reuerendiſſimorum commiſſa, inter chariſſimos in Chriſto filios noſtros Catharinam & Henricum octauum Angliæ Reges de & ſuper validitate matrimonij inter eos contracti, præfatus Henricus dictam Catharinam reiecerit, & de facto cum quadam Anna matrimonium contraxerit, contra mandata & decreta tam admonitionis, quam inhibitionis in literis in forma Breuis, etiam de conſilio fratrum noſtrorum S. R. E. Cardinalium emanatis, contenta, temere & de facto attentando: Idcirco nos de illius poteſtatis, quam Chriſtus Rex regum nobis, licet immeritis in perſona B. Petri conceſſit, plenitudine, in throno iuſtitiæ pro tribunali ſedentes, & ſolum Deum præ oculis habentes, per hanc noſtram ſententiam, quam ex noſtro mero officio, ac de venerabilium fratrum noſtrorum S. R. E. Cardinalium conſiſtorialiter coram nobis congregatorum conſilio, ferimus, eiectionem & ſpoliationem dictæ Catharinæ Reginæ à quaſi poſſeſſione iuris coniugalis, & Reginalis dignitatis in qua tempore huiuſmodi motæ litis erat, & matrimonium inter prædictum Henricum Regem & Annam prædictam contractum, quum prædicta omnia notoria & manifeſta ſint, prout ita eſſe declaramus, nulla, iniuſta, & attemptata fuiſſe & eſſe, ac nullitatis, iniuſtitiæ attemptatorumque vitio ſubiacuiſſe, & ſubiacere, prolemque ſuſceptam ſeu ſuſcipiendam illegitimam fuiſſe & eſſe, præfatamque Catharinam Reginam, ad ſuum priſtinum ſtatum & quaſi poſſeſſionem iuris coniugalis & Reginalis dignitatis reſtitui & reponi debere, dictumque Regem dictam Annam à cohabitatione ſua & quaſi poſſeſſione iuris Coniugalis & Reginalis eijcere & amouere debere, in his ſcriptis pronunciamus, decernimus & declaramus, reſtituimus & reponimus, eijcimus & amouemus. Eademque noſtra ſententia, & ex conſilio & mero officio noſtro prædicto, præfatum Henricum Regem maioris excommunicationis & alias cenſuras & pœnas in dictis literis contentas, ob earum nonparitionem & contemptum damnabiliter incurriſſe & incidiſſe, ac ab omnibus Chriſti fidelibus euitandum fuiſſe & eſſe: declaramus & mandamus. Et nihilominus volentes cum eodem Henrico Rege, nomine pij patris benigne & clementer agere, cenſurarum prædictarum declarationem, vſque, & per totum menſem Septembris proxime futurum, ad hoc, vt ſententiæ & mandatis noſtris prædictis commodius parere poſſit ſuſpendimus. Et ſi infra dictum tempus parere diſtulerit, ac dictam Catharinam in priſtinum ſtatum, quo tempore litis motæ erat, non reſtituerit, præfatamque Annam à ſua cohabitatione & quaſi poſſeſſione iuris Coniugalis & Reginalis non abiecerit & dicta attemptata cum effectu non purgauerit, extunc præſenti declarationi locum eſſe volumus & decernimus. Ita pronunciamus.

Hen-

Digitized by Google

Henricus hac accepta ſententia, tantum abfuit vt eidem pareret, aut pœnitentiam cogitaret, vt perditorum potius hominum more, qui correctionem nullam admittunt, peruicacius multo progrederetur, & nihil aliud, quam vindictam animo verſaret: cuius primi impetus in Catharinam incurrerunt, feminam cuius inæſtimabilis virtus, & regia animi magnitudo inter ea, quæ ſunt in hoc mundo grandia, miraculo eſſe poterat. Itaque cæci affectus impetum per horribilia præcipitia ſequens, & tanquam furore actus, palam edixit, ne quis in poſterum Catharinam Reginæ nomiñe dignaretur; ſed vt tantum Arturi principis defuncti vidua ab omnibus vocaretur. Deinde admonitus ab Anna, quod vterum ferret (vnde poſtea fœtus prodijt Angliæ infauſtiſſimus) Mariam ex Catharina filiam Walliæ principem, tanquam ſpuriam & ex inceſtuoſis nuptijs procreatam, dignitate & regia ſucceſſione deiecit Simul etiam cuſtodes & exploratores in ipſa Catharinæ domo conſtituit, nihil vt ibi gereretur, quod non reſciſceret. Qua diffidentia factum eſt, vt crudeliter multa ſtatueret in eos, qui bene cupiebant matronæ omni calamitatum genere afflictiſſimæ. Tunc & Ioannem Foreſtum, diui Franciſci de obſeruantia religioſum, qui Catharinæ à confeſſionibus fuerat, in carcerem coniecit, & paucis poſt diebus Thomam Abelum, Edouardum Pouellum & Richardum Fetherſtonum, qui Reginæ cauſſam coram Legatis defenderant, recludi in cuſtodias iuſſit. Vix effluxerunt menſes quinque ex quo Henricus Annam publice duxerat, quum illa ſeptimo idus Septembris in ipſo profeſto natalis beatiſſimæ Mariæ virginis, Anno M D X X X I I I. filiam enixa eſt: quam certe non in legitimo matrimonio, ſed ante nuptias ab Henrico, aut certe alio aliquo procreatam fuiſſe neceſſe eſt. Henricus quidem huius feminæ quaſi incantationibus faſcinatus, ſuam eſſe perſuaderi ſibi paſſus eſt: & baptizandã curauit ſummo ſplendore ac celebritate, apud Grenuicum, in Eccleſia fratrum Franciſci de Obſeruantia. Nomen ei impoſitum eſt Elizabethæ. Vix edita erat in lucem, quum iam velut in ipſis cunis nil niſi cædem & ſanguinem ſpirans, mortis cauſſa plurimis exſtitit.

Erat illis temporibus virgo quædam inſignis ſanctitatis, Deo conſecrata, in monialium collegio auſteram vitam agens, quæ vulgo Virgo ſancta Cantiana appellabatur. Hæc vaticinans prædicensque ea quæ poſtea euenerunt, clare & palam aſſerebat, Henricum non amplius iam eſſe Regem, eo quod ex Deo non regnaret: Elizabetham vero Annæ filiam non prius regnaturam, quam Catharinæ filia Maria ad regni, quod iure hereditario ipſi deberetur, ſediſſet gubernacula. Ob quæ *IV. Virginis vaticinium, &c.*

 verba

verba in ius vocata, & in publicis Regni comitijs vnà cum duobus D. Benedicti Monachis, Eduardo Bochingo & Ioanne Deringo, duobus etiam ſacerdotibus ſecularibus, Richardo Maſtero & Henrico Goldo (qui omnes eam ſpiritu Dei afflatam credebant) capitis condemnata fuit. Quam feminam quum Roffenſis Epiſcopus & Thomas Morus iuſſu Regis diligenter examinaſſent, retulerunt Regi, ſe nullo indicio deprehendere potuiſſe, eam fanatico ſpiritu (quod tunc ſpargebatur) agitatã fuiſſe. Quo nomine Roffenſis accuſatus fuit, quaſi cum illa ſentiret, & Ioannes Adeſonus, qui ei fuit à ſacello, vnà cum tabellione Cantuarienſi; duo etiam nobiles laici, Thomas Goldus & Edouardus Thuatus, in vincula eã ipſam ob cauſam coniecti fuerunt. Quum autem varia eſſent hominum de Henrici actionibus iudicia, Rex id ægre ferens, occurrendumque ratus, Londini optimates omnes iuſſit coram Conſiliarijs ſuis iurato profiteri: ſecundas eius nuptias legitimas eſſe, prolemque inde natam, Eliſabetham nomine, verum eſſe Regni heredem. Quam iurisiurandi formulam qui ſuſcipere nolebant, conſcientia prohibiti, in cuſtodiam dati ſunt: & in his Epiſcopus Roffenſis & Thomas Morus. Fratres autem minores, qui de obſeruantia vulgo dicuntur, quum hac iniquitate permoti, liberius loquerentur tam in publicis diſputationibus, quam concionibus ſacris, & in Annæ matrimonium grauiſſime inueherentur, ex Monaſterijs ſuis pulſi, & plerique in carceres coniecti ſunt. Rex quaſi ſitiens ſubditorum ſuorum ſanguinem, quum recens illud à ſe inuaſum in Anglicanam Eccleſiam ſpirituale imperium fulcire, & ne poſt obitum ſuum in controuerſiam veniret ſucceſſio, nuptijs ſuis auctoritatem aliquam atque robur conciliare ſtuderet, Comitia publica Regni induxit, ad tertium nonas Nouembris futura. In his primas obtinebant Cranmerus & ij Epiſcopi, qui toti erant ipſius voluntati addicti: Roffenſis in carcere tenebatur: Tonſtallus vero Dunelmenſis Epiſcopus Regis literis admonitus erat, vt Comitijs non intereſſet. Inter Principes auctoritate antecellebant Carolus Brandonus Suffolciæ Dux, qui ſororem Henrici in matrimonio habebat, cuius tota poſtea familia miſerrime perijt: & Thomas Hauardus Norfolciæ Dux, qui Regis voluntati aperte contradicere non fuit auſus, cuius iniqui obſequij mercedem poſtea retulit, perpetuis carceribus ab ipſo Henrico damnatus, filio eius etiam ſecuri percuſſo. Tanti nimirum eſt Regibus illorum vita, qui animas ſuas pro ipſis exponunt: & ſæpe Deus peccatorem punit per illum ipſum, in cuius gratiã peccatum commiſſum eſt. Sed quid actum fuit iſtis Comitijs? Non aliud certè, quã vt Eccleſiaſtica diſciplina euer-

teretur

Digitized by Google

teretur, hæreſis in locum eius ſuccederet, & ab obedientia ſanctæ ſedis D. Petri homines eximerentur. Decretum eſt enim, vt Maria, quã antea Valliæ principem populus profeſſus fuerat, omni dignitate priuaretur: honores autem omnes & ſucceſſionis iura in Eliſabethã, tunc adhuc in cunis vagientem, transferrentur. Deinde vt omnis poteſtas ac iurisdictio in Anglos Pontifici Romano adimeretur: Anglicanæ vero Eccleſiæ ſummum in terris caput vt ſolus Rex haberetur, cuius ſolius eſſet errores, hæreſes, abuſus omnes auctoritate ſua emendare. At illi propterea omnium ſacerdotum integri prouentus primi cuiuſq; anni, quo quis beneficium aliquod ſortitus eſſet, ſoluerentur: illi omnium Eccleſiaſticarum dignitatum decimę redderentur.

Henricus bona Eccleſia inuolat.

O vos miſeros defunctos, qui proprios amicos & cognatos exſpectata hereditate defraudantes, tã amplos redditus Eccleſiarum præſulibus, Religionis cauſa conſtituiſtis! vt à pia veſtra intentione excidiſtis! Nonne ſatius fuiſſet pecunias veſtras in mare abijcere quã in hunc vſum, qui nulla vobis vtilitatem affert, fruſtra eas impendere? Quinimò ipſum Papæ vocabulum perſequutus, edici curauit, vt de cetero nullus Pontificum Romanorum vocaretur Papa: quam legem tanta ſæuitia exſequutioni mandauit, vt capitis damnaretur, ſi cuius in libro vel ſolum nomen Papę non deletum extaret. In antiquorum Patrum operibus, vbi de S. Petri & ſucceſſorum eius primatu præclarè multa diſſeruntur, ſinguli in fronte ſcribere cogebãtur (& fiebat diligentiſſima inquiſitio, ſi quis id facere neglexiſſet) ſi quid in eis operibus ineſſet, quod Pontificis Romani primatum tueretur aut confirmaret, ſe illud iã nunc reijcere, nec vllis patribus aut doctoribus in ea re aſſentiri velle. In precibus, quæ pro Principibus Chriſtianis, & pro Papa à Chriſti fidelibus publice fiunt, Henricus hæc verba apponi præcepit: *Ab Epiſcopi Romani tyrannide & deteſtandis enormitatibus, libera nos Domine.* Nec contentus his quæ domi pro libidine conſtituerat ac fecerat, tentare etiam foris voluit, an exterum aliquem principem ad furoris ſui participationem, hoc eſt, ad fedus ſecum aduerſus Carolum Imperatorem ineundum, & ad obedientiam Romani Pontificis abijciendã pertrahere poſſet. Legatos igitur mittit ad Franciſcum Galliarum Regem: à quo præter exſpectationem ſuã malè accepti, ad certos Germanię Principes, qui iã dudum hæreſi Lutheranæ ſe addixerãt, profecti ſunt. Illi quamuis lætarentur Henrici ab Eccleſia Catholica defectione, cauſsã tamen eiuſdem deteſtantes, ne ipſi quidem Legatis ſatisfecerunt: quibus re infecta in Angliã redeundũ fuit. Ea res ita Henrici animũ offendit, vt propterea Lutheri ſchiſma amplecti, & naſcentẽ eius reli-

Digitized by Google

gionem approbare nollet. Caluinum etiam Henrici primatum Eccleſiaſticum improbaſſe, Commentarij ipſius in Amos Prophetã teſtantur.

Sed quum totus orbis abhorreret ab ijs, quæ faciebat Henricus, mitram tiaramque coronæ ſuæ adiungere moliens: ſoli Angli errorem hunc tum voce tum ſcriptis propugnabant, inter quos erant Sampſonius, Foxus, Moriſonus, Gardinerus Vintonienſis, & Tonſtallus Dunelmenſis Epiſcopi. Sed & impugnabant eundem nonnulli, inprimis Polus: ad quem Rex Comitiorum acta per Curſorem ſuum Patauium vſque tranſmiſerat, literis humaniſſimè ſcriptis petens, vt quum Regi tam eſſet coniunctus ſanguine, in eius gratiam Ordinum decretis ſubſcriberet, & ipſe ad comprobandam nouam Primatus auctoritatem opus aliquod ædendo, ſuum erga Regem affectum teſtatum faceret. Hæſit aliquamdiu Polus dubius quid ageret: tandem ſtatuit non modo non tueri primatum illum, ſed & pro virili euerſum deſtructumque ire. Laudabile profecto conſilium, & dignum principe tam generoſæ indolis & tam excellentis doctrinæ: quæ dotes vt raræ ſunt in principibus viris; ita magnitudinem eorum inſigniter illuſtrant. Nam quorum deſtituta ſcientiâ eſt magnitudo, magni ſunt tantum inter paruos, vt qui ſtemmatis nobilitate à multis æquentur: at qui cum magnitudine ſua doctrinam coniunxerunt, etiam inter magnos magni cluent. Vbi igitur excitauit ſe Polus, quatuor menſium ſtudio, quatuor illos elegantiſſimos de Vnione Eccleſiaſtica libros abſoluit, quos Regi inſcripſit. Quibus quum impium Regis primatum, quem is in Eccleſiam & in ipſum ius diuinum ſibi arrogabat, plurimis validiſſimiſque argumentis doctiſſimè confutaret: tantum ſibi odium apud Regem concitauit, vt Rex obliterata omni conſanguinitatis, qua Polum contingebat, memoria, vitam eius multis deinceps inſidijs peteret, euundemque læſæ Maieſtatis reum declararet: quin & interiecto deinde aliquo tempore, matrem fratremque & auunculum eius, eandem (vt fertur) ob cauſſam neci traderet. Et quamuis tot cædes crudelitatem Henrici exſatiare debuiſſent, tamen ferarum ritu, quæ etiam ſedata fame nihilominus mordent, nihil de ea remittens, religioſiſſimos quoſque ad primatum illum ſuum agnoſcendum cogere ſibi propoſuit. Tres igitur ordinis Carthuſiani Priores, Ioannem Hogthonum Londinenſem, Robertum Laurentium Beualenſem, & Auguſtinum Vebſterum Exhamenſem, comparere iuſſit coram conſeſſu Ordinum, cui præſidebat Cromuelus. His proponebantur noua Comitiorum decreta, & iubebantur iureiurando affirmare, Regem tam in Eccleſia-

Henrici crudelitas.

ſticis,

ſticis, quam ciuilibus rebus ſupremum in Anglia eſſe caput. Quum illi nonnulla exciperent, & legis diuinæ mentionem facerent, Cromuelus nullam ſe exceptionem admittere reſpondit; categorice illis, quę proponerentur, affirmanda eſſe, ſiue lex diuina permitteret, ſiue non, & quamuis aliter Romana ſentiret Eccleſia. Quibus iurare recuſantibus, res duodecimviris commiſſa eſt, ſecundum Regni conſuetudinem, vt iudicium ferrent. Illi vero quum nihil quidquam morte dignum inuenirent, ſententiam differebant, donec Cromuelus, ſe rem ad Regem delaturum, minitaretur. Quo metu,qui etiam conſtantiſſimos nonnunquam labefactat, perculſi, ſententiam tandem pronunciârunt, qua damnati Priores, eodem habitu, quo in monaſterijs vtebantur, in patibulum maioris ignominiæ cauſsâ acti ſunt. nec enim Henricus tantum Religioni tribuendum exiſtimauit, vt ex legum Eccleſiaſticarum præſcripto, vel gradu, vel habitu ante ſupplicium priuandos curaret. Ad eandem iudicij formam damnatus eſt Reginaldus Doctor, Brigittenſis Monachus, Theologus inſignis,&linguarum peritiſſimus;itemq; alius quidā presbyter Ioannes Hailus. Paſſi ſunt omnes eodem die,quarto nonas Maij.

His æditis ſupplicijs, Henricus vt terrorem ceteris Monachis injiceret, & Prioris Londinenſis occiſi membra in ipſa Monaſterij ianua affigi iuſſit; & viros duos ſæculares cœnobio præfecit, qui iuniores monachos deprauarent. Sed quum iſti nihil proficerent, velut alter Nero incredibili furore actus, tres alios Carthuſianos comprehendi iuſſit: qui quum prius per dies quindecim continuos, iniectis ad collum, ad brachia, ad crura, circulis ferreis, erecti ſtare coacti eſſent, poſtea vimineis cratibus iniecti, & per plateas vrbis tracti, poſtquam laqueo ad breue tempus ſuſpenſi fuiſſent, mox viui ſectis funibus demiſſi ſunt: tum autem carnifex pudendis præciſis, pectus ferro aperuit, & cor euulſum in ignem coniecit; demum capite abſciſſo,reliquum corpus in quatuor partes diſſecuit, illaſque partes elixas in locis publicis ſuſpendit. Præter hos Ioannes Roceſtrius & Iacobus Valuerus, & ipſi Carthuſiani,quinto idus Maij in ciuitate Eboracenſi, laqueo ſtrangulati vitam finierunt. Decem alij eiuſdem ordinis, quorum nomina Anglici ſcriptores commemorant, in carcere exſtincti ſunt. Adhuc Thomas Morus & Ioannes Fisherus Roffenſis Epiſcopus in cuſtodia tenebantur. Roffenſis poſt diuturnum carcerem, in quo agens à Paulo Papa tertio in Cardinalium Collegium adſcriptus fuerat, ad iudicium productus, & Regi,tanquam Anglicanæ Eccleſiæ capiti, iuſiurandum præſtare iuſſus, renuit.

Inter-

Digitized by Google

Interrogatus an ipſe, vt Cardinalis renunciaretur, procuraſſet, negauit ſe vmquam illum honorem appetijſſe, multoque minus in ipſis vinculis eam dignitatem ambiuiſſe. Quumque non tam de ſua ſalute, quam Eccleſiæ defenſione ſollicitus eſſet vir doctrinâ & ſanctitate inſignis, verumque pietatis Chriſtianæ exemplar, cœpit de impietate naſcentis ſchiſmatis grauiſſimè differere, deteſtans Regis primatum, & legibus diuinis contrarium, adeoque viam mortis eſſe affirmans: ſed quum hęc dixiſſet, mortis ſententia de ipſo pronunciata eſt. Damnatus igitur & ad mortem productus vir dignitate & ſcientia longè excellentiſſimus, tam forti animo ſupplicium ſuſtinuit, vt de occiſorum ſuorum ſuperbia triumphaſſe dicendus ſit. Caput haſtili affixum, & in ponte Londinenſi omnium oculis expoſitum, quo diutius ibi ſuſpenſum manebat, eo magis floruiſſe, ac venerabilius factum eſſe dicitur, ob quam cauſam loco amotum traditur. Eadem quæ Roffenſis, Mori fortuna fuit: qui Londini honeſtiſſimo loco natus, ob excellentem doctrinam & rerum experientiam in Republica per annos pænè quadraginta verſatus fuerat. Hic Roffenſem ad mortem duci certior factus, quum eandem Martyrij coronam vehementiſſime deſideraret; animo ad cœlum conuerſo, *Confiteor* (inquit) *tibi Domine, quod tantam gloriam non ſum meritus, non ſum ego iuſtus & ſanctus, ſicut Roffenſis tuus, quem elegiſti*. Quæ verba quum puſillanimitatem quandam & mortis metum indicare nonnullis viderentur, Regi ſignificata res eſt: qui ea de cauſſa ad Morum, primum principes aulæ ſuæ, deinde vxorem & liberos eius miſit, qui viro ſuaderent, vt vitæ ſuæ ſeruandæ rationem amplecteretur. Sed quum à ſententia dimoueri non poſſet, ablati ſunt ei omnes libri, ſocij dulciſſimi, & in his duo, quos ipſe in carcere compoſuerat, vnum De ſolatio in tribulatione, alterum De paſſione Chriſti, quem non licuit ipſi ad finem pertexere. Quum iam quatuordecim fere menſes in carcere fuiſſet, è turri Londinenſi extractus, adductuſque ante Cranmerum, Audlæum Cancellarium, Norfolciæ Ducem & reliquos iudices, interrogatus fuit, quid ei de publica lege videretur, ſuper Eccleſiæ primatu Comitiorum ſuffragijs ſancita. Morus ignorantiam ſimulans, experiri ſtatuit, an ambigue reſpondendo ſimul & animam ſuam & vitam poſſet conſeruare: malens tamen vitam amittere, quam cum animæ ſuæ iactura, precio nimis caro, redimere, de cetero ſeſe illi commendarat, qui omnes vitæ noſtræ dies numeratos in manu ſua habet. Itaque quid illa lege contineretur ſe neſcire, nec omnino quidquam de ea inaudiuiſſe, reſpondit. Audlæo vero Cancellario ſubinferente; At

V. Fiſcherus morte afficitur.

Et Thomas Morus.

nos

nos tibi denunciamus,quid illa lege cautum ſit,nimirum,Nullā cuiuſquā deinceps in hoc Regno,tam in Eccleſiaſticis quam in ciuilibus rebus, præter ſolius Regiæ Maieſtatis Henrici VIII. ſupremā poteſtatem auctoritatemq; agnoſcendā eſſe. tu igitur visne cum conciuibus tuis dictę legi ſubſcribere? Si me,inquit Morus,pro ciue habuiſſetis, ego de veſtro interrogato ſententiā apud vos meam profeſſus fuiſſem. Nunc autem me pro inimico veſtro habuiſtis,eiectumque ex aula tam indignis modis tractauiſtis,minime vt decere exiſtimem,me ,quem à veſtris conſtitutionibus remouiſtis,nunc de ijs iudicium meum interponere. Iratus Cancellarius,Iam,inquit,diſſentire à lege te video , quum taceas. Qui tacet, inquit Morus,conſentire videtur. Ergone,inquit ille,aſſentiris legi? Quomodo ,inquit Morus,id facerem,quum nemo aſſentiatur ei quod ignorat ? Quum aliud reſponſum exprimi non poſſet , iudices accuſandum curarunt,quod legi contradixiſſet,quodque Roffenſem ad conſtantiam contra hoc Comitiorum decretum per literas animaſſet. Quibus obiectis,delata res eſt ad duodecim-viros.Coram his aperte Morus ſibi decretum eſſe profeſſus eſt , nunquam ab Eccleſiæ Romanæ communione diſcedere.totum ſeptennium in hanc curam ſe impendiſſe,vt inueſtigaret,num Romani Pontificis Primatus legitimus eſſet, eum diuino iure niti,ex infinitis auctoritatibus deprehendiſſe:hanc ſuam eſſe ſententiam, hanc fidem, in hac vt mori liceat, vehementer optare. Vix hæc dixerat, quum omnes magna voce conclamarunt,ob lęſæ Maieſtatis crimen mortis reum eſſe Morum.Præter ceteros Norfolciæ Dux ſubintulit:Num ſic propoſitum eſt tibi,More,tuam erga Principem tuum ingratitudinem atque impietatem oſtendere?Cui Morus; Tale de affectu meo teſtimonium nunquam perhibebit ea fides & obſequendi voluntas, qua erga Maieſtatem ſuam ſum maxima & conſtantiſſima. Ergone (inquit Cancellarius)tu vir melior aut ſapientior haberi vis,quam tot doctiſſimi viri, Epiſcopi, Abbates, Senatores, Nobiles , qui omnes ſubſcriptione ſua hoc decretum comprobarunt ? Ad quæ Morus : Abſit , vt vnquam timidiſſimorum hominum particularem ſententiam,quibus quæ vos cupiebatis metus expreſſit , præferam tot antiquis Patribus , tot Martyribus,tot Concilijs, qui contrarium docuerunt,nobisq; ,quid in hac quæſtione ſequi oporteat,præſcripſerunt. Plura dicturum vetuerunt progredi vlterius.ſimulque mortis ſententiam dederunt:quam ſubijt pridie nonas Iulias.Corpus filia eius Margarita inhumauit ,adhibita etiam aliqua ceremonia.Sic occiſis ſanctis hominibus,non tamen ſedatus fuit tyranni furor,ſanguinem ſubditorum ſuorum ſitientis : ſed indies labeba-

Digitized by Google

tur in peiora conſilia Itaq; ratione excogitata, qua Monaſteriorum bona ſub aliquo prætextu ad ſe raperet, dixit ſe velle, tanquam ſummum caput Eccleſiæ, ſacra monaſteria viſitare. Leum igitur quendā iuris ciuilis profeſſorem, ad inquirendum in monachorum & ſacrarum virginum vitā ac mores miſit. Quæ viſitatio ita inſtituebatur, vt è monachis qui minor viginti quatuor annis fuiſſet, è monaſterio exire cogeretur; qui vero maior eſſet, non cogeretur quidem, ſed tamen exire ſi vellet, impune poſſet. exeuntibus togam & aureos octo Abbas daret: de ſacris etiā virginibus idem fieret: vt hoc modo breui euacuatis monaſterijs, Rex eorum bona inuaderet, facta conſtitutione, vt opimiores quique ipſorum theſauri, regijs quæſtoribus traderentur. Leus ergo iſte commiſſum ſibi officium tam dextre obiuit, vt in publicis Regni comitijs minora quæque monaſteria, quorum annui cenſus non niſi ad ſeptingentos fere aureos æſtimabantur, Regis libidini dederentur. Ita quum ſe caput Eccleſię Henricus iactaret, opus fuit tamen, vt beneficia Eccleſiaſtica Ordinum decreto ipſi aſſignarentur. Initio facto à minoribus, deinde & ad maiora tranſiuit, è quorum rapina diuitiarum ingentem vim corraſit. Sed quamuis hic tamquam Tantalus tot tantiſque velut immerſus eſſet diuitijs, momento tamen temporis iuſto Dei iudicio pauper euaſit.

Tanta rapacitas toti mundo terrori fuit: omneſque, quibus tyranni immanitas innotuerat, Angliæ calamitatem deplorabant. Inprimis vero Paulus Papa tertius, ex nobiliſſima Farneſiorum, Parmæ Principum familia, ad Pontificatum, mortuo Clemente Septimo aſſumtus, tanquam communis Chriſtianorum pater, vehementer indoluit. Is accepto tot malorum nuncio, quum quid futurum eſſet, animo proſpiceret, tentatis omnibus remedijs, ad extremum ſtatuit poteſtate ſua abſoluta in Henricum vti, ſperans eum cenſuris ſuis territum poſſe ab errore reuocari. Vnde ad tertium Calendas Septembris M D XXXV. Pontificatus ſui Anno primo, Henrici vero Regni vigeſimoſeptimo, Bullā edidit contra Henricum, cuius hæc erat inſcriptio. *Bulla Pauli diuina prouidentia Papæ Tertij, citatoria Regis Angliæ Henrici & ſequacium, ſub pœna excommunicationis, & priuationis Regni, ac omnium aliorum bonorum & ſub nonnullis alijs grauioribus cenſuris.* In hac commemorata prius, qua ad ipſum excommunicādum impellatur, grauiſſima cauſſa, ob tot ſcelera ab Henrico patrata, tot cædes, adulteria, inceſtus, ſacrilegia, proditiones, hæreſes, quodque ſe pro capite gerat Eccleſiæ Anglicanæ, rogat, & per omnia ſacra obteſtatur, vt reuertatur ad gremium illius matris, quæ reſipiſcentes vltro recipit. Nolen-

tem

tem, citat cum complicibus. Parere recuſantem, Regno exuit; vetat vllum Religionis Catholicę publicum exercitium in locis quæ eius ditioni ſubſunt, fieri. Omnem Annæ Bolenæ ſobolem illegitimam facit & infamem. Henrico ne pareāt, ſubditis prohibet. Eccleſiaſticos homines Angliæ finibus excedere iubet. Nobilibus præcipit, vt contra Regem inſurgant. Mandat, vt Henrici ſequaces & complices, vbicunque apprehendi poſſint, in ſeruos capientibus cedant. Prælatis omnibus iubet, vt hanc Bullam in ſuis Eccleſijs euulgent, & Henricum excommunicatum denuncient. Eandem Bullam Tornaci, Brugis, Dunkirki, & per totam Angliam publice affigi decernit. Difficillimum factu eſt, vt corpori, quod totum corruptum eſt, ſanitas reſtituatur: attamen extremum hoc remedium morbo quamuis itidem extremo remedium forte aliquod attuliſſet, ſi quidem fuiſſet adhibitum. Sed Pontifex exſequutionem in aliud tempus reiecit, quod ſperaret ſummum illum rerum mundanarum recto rem aliquam medicinam facturum, cogitans ab ipſius manu omnia, quæ fiunt in mundo, deriuari, & ad increatæ illius potentiæ perſtringentem fulgorem non minus cæcutire etiam lynceos oculos, quam noctuas ad radios meridiani ſolis. Eo tempore ſereniſſima Regina Catharina, cuius contra tot aduerſitates immotam conſtantiam nullius fortunæ impetus labefacta re poterat, ſanctiſſimis pietatis exercitijs aſſidue vacans, quum inaudiuiſſet Ioanni Foreſto Franciſcano, qui ei fuerat à confeſſionibus, grauiſſimos cruciatus præparari, ingentem animo concipiens dolorem, literas ad eum conſolationis pleniſſimas exarauit. Sanctiſſima hęc matrona, tantis calamitatibus vndique preſſa, vitā ægre trahebat: ſi tamen vita dicenda eſt eiuſmodi cum tot miſerijs conflictatio, in quibus eodem tempore & moriens & viuens, non tamen vel moriendi finem, vel initium poterat facere viuendi. Affligebat eam omnibus horis lupa illa, quæ lectum eius polluerat. Perſequebatur eam maritus ſuus, & qui eum ſequebantur. Tot ergo modis diuexata, in morbum incidit, quo decumbens quum mortem aduentantem præſentiret, Henrico Regi ſcripſit in hanc ſententiam.

Domine mi Rex ac coniux dilectiſſime. Aduentante iam mortis meæ hora, amor quo te perſequor facit, vt admoneam te paucis æternæ ſalutis animæ tuæ, quam vniuerſis huius mundi bonis ac rebus mortalibus anteferre debes, neglecta etiam tui corporis cura; propter quam & me in calamitates multas, & teipſum in plures ſollicitudines conieciſti. Sed ego tibi ex animo omnia condono, precorque vt eadem condonet tibi Deus. Quod reliquum eſt, commendo tibi Mariam, com- *Litera Cath. uina ad Henricum.*

» munem noſtram filiam, vt patris officium in illam præſtes. Tres item an-
» cillas, & miniſtros meos omnes, vt illæ nuptui commode tradantur; his
» autem præter id, quod iam eis debetur, etiam vnius anni ſtipendium in-
» tegrum, velut cumulus accedat, ne plane inopes deſerantur. Poſtremo
» hoc vnum teſtor, quod oculi mei te ſolum præ rebus omnibus mortali-
» bus deſiderant. Vale.

En teſtimonium ſinceri animi, & generoſæ indolis, quæ tot modis offenſa iamque in mortis faucibus conſtituta, adhuc ſtudebat ſeſe illi probare, qui ipſa reprobata atque neglecta, terrenis voluptatibus ſeſe mancipauerat. Harum literarum exemplum miſit Cæſaris apud Regem oratori, vt ſi Henricus, quod petebatur pro famulis non faceret, Legatus curaret, vt Imperator curam protectionemque eorum ſuſciperet Obijt Catharina, omni laudis genere digniſſima, in villa quæ Cimbaltona dicitur, Anno Chriſti M D XXXV. ætatis vero ſuæ quinquageſimo, non ſine veneni ſuſpicione. Henricus autem acceptis Catharinæ literis, temperare ſibi à lachrimis non potuit, Euſtathiumque Capucium (is literas attulerat) rogauit, vt ſtatim ad eam proficiſceretur, multamque ſalutem ſuo nomine diceret. Hoc vltimum officium Catharinæ præſtitit Henricus. Sed prius mortua eſt Regina, quam Euſtathius Cimbaltonam perueniret. Corpus eius mediocri honore, in vicina ciuitate, quæ Petri-Burgum dicitur, ſepultũ fuit. Nunciata eius morte, Henricus præcepit, vt omnes ſui domeſtici lugubri veſtitu vterentur: cui tamen præcepto Anna Bolena parere noluit, ſed in ſignum potius lætitiæ, flaui coloris ornamentis ſe ſuasque ancillas veſtiri curauit: quamuis dolere ſe diceret, quod tam placido mortis genere Catharina obijſſet, quodque non plus moleſtiarum ei fuiſſet à ſe exhibitum. Hoc videlicet male habebat Annam, quod Catharina in medijs afflictionibus ſuis ſolatium aliquod in virtute ſua habuiſſet, mortemque ipſam ita præuertiſſet mortis meditatione, vt quod reſtabat dierum, ſumma cum animi tranquillitate exigeret, horam, qua ex his miſerijs liberanda eſſet, placidiſſime exſpectans.

Digitized by Google

HENRICVS REX ANNA BOLEna ob adulterium punita, Ioannam Seimeram, deinde Annam Cliuenſem, hac rurſus repudiata, Catharinam Hauardam ducit; hancque etiam poſt Cromuelum ſupplicio affici iubet.

Caput Quartum.

ARGVMENTVM.

I. *Rex Henricus, Anna Bolena repudiata, Ioannem Seimeram ducit, illam vero adulterij damnatam ſupplicio affici iubet.*
II. *Ritus ſacrorum ab Henrico rege inſtituti. Contra eundem ob religionis mutationem arma ſumta. Mors Ioannæ Seimeræ. Reginaldus Polus ad Cardinalatum euectus.*
III. *Henrici regis impietas in Sanctorum Reliquias.*
IV. *Eiusdem nouum cum Anna Cliuenſi matrimonium.*
V. *Qua itidem repudiata, Catharinam Hauardam ſibi copulat, Cromuelo prius ſublato*
VI. *Henricus flagitia flagitijs cumulat. Interim nihilominus de reconciliatione ſua cum Eccleſia cogitationem ſuſcipit. Catharina itidem Hauarda ſupplicio affecta Catharinam Parram ducit.*

QVod vulgo dici ſolet, Dimidium facti, qui bene cœpit, habet: id in ijs, quæ mente atque ingenio perficiuntur, non ita ſe habere deprehenditur. In his enim vt initio etiam progreſſus reſpondeat, requiritur. Anna cœperat bene: ſed finijt male. Quum enim fortunæ ſuæ præclarum fundamentum iecíſſet, quod reſtabat ædificij non ea, qua opus fuerat, ſoliditate ſuperſtruxit. Aſcenderat illa ad Regium culmen: ſed inde deſcendendum ipſi fuit ijſdem ignominiæ & infamiæ gradibus, quos ad laſciuiæ atque impudicitiæ ſuæ opprobrium velandum adhibuerat. Henricus, cui iam, qua erat vaga libidine atque inſtabili, tædium amplexuum Annæ obrepſerat, auerſari & faſtidire eam cœpit (hic fructus conſequi ſolet, quum re aliqua, cuius vehementi deſiderio diu flagrauimus, tandem potimur) & in aliam puellam, quæ Annæ inſeruiebat, Ioannam Seimeram, ſimplici ingenio virginem

I
Henricus Anna Bolena ob adulterium repudiata & punita, Ioannam Seimer vxorem duci

Digitized by Google

oculos conijcere. Cuius pulchritudine captus, nec aliud præter eam cogitabat, & ne Annę quidem blanditijs amplius delectabatur. Quod quum Anna intellexiſſet, continuo ita zelotypiæ ſtimulis agitata fuit, vt quietem nunquam capiens, & diuerſis cogitationibus diſtracta, quid conſilij caperet neſciret. Vnum hoc Regi quaſi frænum indebat, quod vterum Anna ferret. Sed quum proles exſpectaretur, illa nihil niſi informē quandam carnis molem peperit, qui abortus fortunam quoque eius, quæ poſt eum diem prorſus pedem retro tulit, abortire fecit. Quum autem ſciret Anna, Regem nihil magis in votis habere, quam vt & Regni & cupiditatum ſuarum hæredem filium haberet, nec quam Ioanna Seimera à Rege adamaretur ignoraret: ſpem concepit fore, ſi filium ipſa gigneret, vt ea res Regis animum ab alijs omnibus ad ſe reuocaret. Itaque conſtituit experiri, an alia quapiam via, quæ Regis vxor iam eſſet, etiam Regis mater effici poſſet. Putabat autem adulterij ſui crimen eo magis occultandum, ſi potius cum fratre ſuo Georgio Boleno, quum cum alio quopiam rem haberet. Quin etiam volebat (vt nihil eſt tam ſublime, ad quod non etiam vitium aſpirare audeat) de genere & ſanguine Bolenorum ex vtraque parte eſſe, qui Regnum in Anglia occuparet. Sed quum neque ex illo ſcelerato inceſtu, quod maxime cupiebat, aſſequuta eſſet, cœpit animum ſuum ad vagam libidinem eouſque applicare, vt præter Noreſium, Veſtonum & Bruertonum, homines non ignobiles, etiam Marcum quendam Muſicum ſuum, in regium thorum pelliceret. Nullum diu latet ſcelus: inprimis vero ea, quæ à libidine proficiſcuntur, flagitia, quo maiore ſtudio occultantur, eo citius innoteſcunt. Rex malitiam mulieris vbi reſciuiſſet, attonitus admirabatur: indignatusq́;, quod ab ea, cuius gratia tam multa crudeliter deſignauerat, ſe deceptū videret (vt inopinati ictus magis feriunt, quam tela præuiſa) furore dirumpebatur: quamuis ſe nihil ſcire ad tempus ſimularet. Quum vero Grenuici ludicris quibusdā ſpectaculis intereſſet, atque Annam Bolenā vidiſſet ſudarium cuidā ex Nobilibus proijcere, quo faciem abſtergeret: ita ira & furore excanduit, vt ſtatim è theatro prorumpens conſcenſo equo digrederetur, nemine ſalutato. Obſtupuit tota Aula hoc diſceſſu. Anna metu torpens, ſtatim Regē conſequuta eſt, hanc tempeſtatē blanditijs ſuis ſedatura. Sed quum per Tameſim fluuiū Londinum veheretur, & medio fere itinere eſſet, à miniſtris Regijs, qui eā operiebantur, comprehenſa, & Arci, quæ ripæ fluminis imminet, incluſa eſt. Ibi Bolena primo mirari, atque adeo indignari, deinde queri, ac cœlum clamoribus cōplere; poſtremo ſupplicare ac inſtantiſſime petere, vt ſi culpæ affinē exiſtimarent, Regem alloqui, & culpā

Georgius Bolenus Annæ frater.

à ſe

Digitized by Google

à ſe amoliri permitteretur. Sed quum ſurdis aures pulſaſſet, ad extremum ad tribunal publicum educta, & ab ipſo Thoma Boleno inter alios iudices conſidente, adulterij & inceſtus condemnata, capite plectitur. Atque ita coronam eadem qua eam alijs eripuerat, crudelitate amiſit: & Regiam dignitatem, quam per cædes inchoauerat, morte ſua finijt: ſupplicio affecta ab illo, quem ipſa impulerat ad profundendum tot innoxiorum hominum ſanguinem, quo ſe illa tanquã balneo quodam lauabat. Georgius vero Bolenus Annæ frater, Henricus etiam Noreſius, Gulielmus Bruertonus, Franciſcus Veſtonus, & Marcus Smetonus Muſicus, adulterij conuicti, triduo poſt Annæ ſupplicium, eodem mortis genere affecti ſunt. Vix per Annæ mortem Regia ſedes vacabat, quum Ioanna Seimera eandem occupauit, ſuper Annæ ruinã, ſuam fortunã ſuperſtruens: quemadmodum illa ſuam, magnitudinis Sereniſſimæ Catharinæ parietinis ſuperædificauerat. Poſtridie igitur, quam Annæ ceruices amputatæ ſunt, Henricus Seimeram duxit. Qua de re Cochlæus ſic loquitur ad Moriſonum ſcribens: *Miſera* (inquit) *Anna, Regina pellex funeſto exitu ſatis declarauit, & iniquum fuiſſe Regis cum Regina diuortium, & inauſpicatum ſuum pellicatum potius quam matrimonium exſtitiſſe.*

Henricus vero, qui nunquã fatigaretur turbis excitãdis, quũ vix ab Anna ſe expediuiſſet, & Seimerã in vxorẽ accepiſſet, ad tollendã omniũ rerum licentiã, quæ Anna pro arbitrio omnia adminiſtrante in Eccleſiam ſubingreſſa, vniuerſa miſcuerat, Comitia publica indixit. Primatũ tamen ſuũ vt illæſum cõſeruaret, ne quiſquã de eo in hoc cõuentu verba faceret, præcepit: quem vt magis etiã nunc exerceret, tum Thomã Cromuelum generalem Eccleſiæ Anglicanæ Vicarium conſtituit, qui exinde ad Epiſcopatus, Abbatias & parochias, quos volebat, promouit: iũ præter Comitia etiã Synodũ Epiſcopalẽ coegit. In hac poſt diſceptationẽ de fidei capitibus habitã, ſequentes cõſtitutiones factæ, & in articulos ſex tributę ſunt. Horũ primus in Euchariſtiæ Sacramento, tranſubſtantiationẽ credendã eſſe iubebat. Secundus, vnã ſpeciẽ Sacramenti Euchariſtię ad ſalutẽ ſufficere. Tertius, cælibatũ ſacerdotũ omnino retinendũ. Quartus, votorũ caſtitatis & viduitatis nõ temere factorũ, neceſſariã eſſe perſolutionẽ. Quintus, nõ modo Miſſarũ celebrationẽ iuri Diuino conſentaneã eſſe, verũ & Miſſas priuatas fieri bonum & neceſſariũ eſſe: Sextus deniq; auricularem confeſſionem in Eccleſia neceſſario obſeruandam aſſerebat. Qui ſecus doceret, aut crederet, in eum tanquam hæreticum animaduerteretur. Has conſtitutiones quamuis à ſe contra Lutheranos factas, primus tamen ipſe Henricus violauit. Nam quum ſeptem Sacramenta ſtabili-

II. Henricus res eccleſiaſticas conſtituit, & quomodo.

Sex Fidei articuli.

Digitized by Google

uiſſet, tria tantum à Chriſto inſtituta fuiſſe credidit In Miſſæ Canone, vbicunq; Pontificis nomen legeretur, ſuum ſuppoſuit: Precationes, quę pro Papa fiebãt, abrogauit. In Sacramento Pœnitentiæ ſatisfactionis nomen aboleuit Purgatorium deniq; eſſe negauit. Et quũ ſanctus haberi vellet, res tamen ſanctas ac Deo conſecratas expilauit, & in profanos vſus conuertit. Quis diceret eum, quum in hunc modum ſecum ipſe diſſideret, ſub Eccleſiæ, quæ tota vniformis & ſui ſimilis eſt, vexillo militaſſe? Ab his confuſionibus quum populus abhorreret, Henricumque cum ſuo primatu deteſtaretur, tandem cogere illum ſtatuit, vt ad Eccleſiam reuerſus, honorem ei debitum, quem iniuſte ſibi vindicaſſet, redderet. Itaque Lincolnienſis primum prouincia, deinde Northumbria, Cumbria, Dunelmenſis & Eboracenſis agri arma ſumſere, adeo vt quinquaginta virorum millia & amplius in aciem prodirent, quibus vitam ſuam pro Religione deuouere decretum erat. Inſignia horum erant, quinque vulnera Seruatoris, Calix cum hoſtia, & nomen Ieſu in medio expreſſum. Rex tanta multitudine territus, Norfolciæ & Suffolciæ Ducibus negocium dedit, vt quibus poſſent conditionibus tumultuantes compeſcerent: nam ſi ſemel ab armis diſceſſiſſent, non facile poſtea coituri denuo videbantur. Itaque impetrato colloquio, Henricus ſanctiſſime promiſit, ſe omnia illa, quæ fidei Catholicæ eſſent contraria, emendaturum. Data fide quum omnibus ſatisfactum eſſet, reuerſi ſunt ad ſua. At Rex violata fide, per ſpeciem noui tumultus eiſdem de cauſis poſtea excitati, plurimos ex nobilitate vltimum capitis ſupplicium ſubire coegit. In his fuerunt Barones duo, Darſius & Huſſius: Equites vero aurati, alijque nobiles multi, Robertus Conteſtablius, Thomas Percius, Franciſcus Bigotus, Stephanus Hamelthonus, Thomas Gilbius, Nicolaus Muſgrauius, Gulielmus Lumleus, Nicolaus Tempeſtius, & Ioannes Bulmarius: Abbates ſex, Fontanenſis, Gernienſis, Riuerius, Barlinghenſis, Saulienſis, Whalienſis, & Prior Birlingtonus, quique omnium caput exſtiterat, Robertus Aſchius. Quinque etiam ſacerdotes Lincolnienſes, & ſeptem laici: Monachorum denique ingens numerus. Quorum omnium mors non ſine aliqua præſenti Dei vltione ab Henrico perpetrata eſt, filio eius notho, quem ex Elizabetha Blunta ſuſceperat, Richmundiæ Duce, quo nihil erat Henrico charius, eo ipſo tempore è viuis ſublato. Quum nihil Henricus de ſęuitia ſua remittens, Anglorum ſanguinem vbique locorum effunderet: in Somerſetana prouincia plurimos ob nouorum vectigalium impoſitionem nonnihil tumultuantes occidit. Londini etiam vno eodemque die, il-

Digitized by Google

luſtriſſimum virum Thomam Fizgaretum Comitem Childeriæ Hibernum, ſimul cum quinque eius auunculis, lugubri plane ſpectaculo, interfecit. Per id tempus Iana Seimera grauida, & iam partui erat vicina: quum exactis menſibus tantus ejus extitit dolor, & pariendi difficultas, vt Rege affirmante, facile ſe aliam vxorem reperturum, aperiendus fuerit matris vterus, vt ex eo Cæſar prodiret. Qua ratione ſeruatus opera Medicorum partus, quum maſculus eſſet, Eduardus appellatus eſt. Ioanna mortua, & Vindeſoriæ ſepulta, ſtatim Henricus de quarta vxore ducenda cogitauit. Iam magna ſpes erat de rerum. Anglicarum meliore ſucceſſu, Religionis præſertim, in cujus gratiam tam multa fuerant in eo, de quo ſupra egimus, Epiſcoporum conuentu præclare conſtituta. Quumque jam Henricus Annam Bolenam è medio ſuſtuliſſet, & Sereniſſimam Catharinam, ac Ianam quoque Seimeram amiſiſſet, intelligeret præterea, vniuerſum populum ſuum ab hoc ſchiſmate vehementer abhorrere: quis non exiſtimaret fore, vt nouo nuptiarum fœdere omnia in integrum reſtituerentur? Anno M D XXX VII. Paulus tertius Pontifex Reginaldo Polo, qui Henricum ſanguine proxime contingebat (quem paulo ante Patauio euocatum, Cardinalem renunciauerat) legationem in Gallias decreuit, vt à Rege Galliarum adjutus cum Henrico ageret vt ſaniora tandem ſequeretur cõſilia. Lutetiam ergo quum veniſſet Polus, quam honorificentiſſime ab omnibus exceptus eſt. Quod quum Henricus audiuiſſet, miſit in Galliam citato curſu Nobilem quendam, qui omnibus modis à Rege contenderet, vt in ſuam poteſtatem Polum traderet, ni faceret, actum eſſe de amicitia. Rex nihil minus facere cogitans quam quod Henricus petebat; Anglum autem infenſum habere nolens cuius opera eo tempore erat ei vtilis, recrudeſcente inter ipſum & Cæſarẽ bello(vt ſemper priuato commodo omnia poſthabentur) Polo clam denunciandum curauit, vt quam poſſet velociſſime, fuga ſalutem quæreret, fide data, incolumem in ſuo Regno futurum. Itaque Polus poſtero die Cameracum quam potuit breuiſſimo itinere contendit; quo tamen non ſine ſummo vitæ diſcrimine peruenit, eo quod vniuerſum illud iter non ſolum Germanorum Gallorumque militum, verum etiam Anglorum perpetuis excurſionibus infeſtaretur: quo periculo territis Poli comitibus ac famulis, quum crucem, quę Legatis Apoſtolicis anteferri ſolet, geſtare amplius nemo auderet, Polus ipſe inuicto animo, inſigne illud Saluatoris in manus aſſumſit, magnaque conſtantia, tanquam in hoc ſigno victurus hoſtes Dei, erectum geſtauit.

Henricus ſpe fruſtratus, nouas inſidias Polo ſtruit: præmium aureo-

Digitized by Google

rum quinquaginta millium conſtituit ei,qui necem illi inferret.Sed ecce ſummis in periculis conſtituto Deus affuit Eucrardus enim à Marchia Cardinalis Epiſcopusque Leodienſis, qui Senatui Belgico eo tempore præfuit,Polo ſignificat,tutiſſimum fore,vt Leodium, interpoſita fide publica,ad ſe veniat. Venit Polus Quo audito, Henricus ſtatim cum Senatu Belgico egit,vt Polum traderet,reum læſæ Maieſtatis.Se Galli partes relicturum,& quatuor peditum millia ad auxilium Cæſaris,ſuis ſumtibus miſſurum,& ſex menſium ſtipendia e veſtigio in Senatorum manibus depoſiturum,ſi id fiat. Ingens ſane precium pro vita hominis tam arcto cognationis vinculo iuncti Sed nouo huic Neroni exiguum videbatur. Cardinalis Leodienſis eam rem Polo exponit, qui miratus Regis amentiam, ſibique cauendum ratus, Romam accepto Pontificis mandato ſe recepit Cui reuerſo publica militum cuſtodia, aduerſus Henrici furorem,à Pontifice aſſignata eſt.

Henricus quū Polum ex inſidijs elapſum videret,in matrem eius furorem conuertit,Comitiſſam Sarisburiæ,Georgio Duce Clarentiæ natam, qui frater germanus Eduardo Regi quarto fuerat. Ea damnata capite, quod literas à filio accepiſſe diceretur, & quinque Chriſti vulnerum in pectore imaginem geſtaſſe, ad quintum calendas Iunias, anni milleſimi quingenteſimi primi, ſecuri percuſſa fuit Cum ea eodem in iudicio ſententia mortis lata fuit in Gertrudim Marchioniſſam Exonienſem,Reginaldum Polum Cardinalem,Adrianum Forteſcutum equitem auratum,& Thomam Dinglæum equitem ordinis S.Ioannis Hieroſolymitani;quorum poſteriores duo,ſexto deinde idus Iulij capite ſunt plexi. Quin & Margaritæ filius minor natu,Henricus Polus(adeo erat Henrico exoſum nomen Poli)in cuſtodiam traditus eſt Marchio etiam Exoniæ, Eduardi Regis Quarti ex filia nepos, & Eduardus Neuellus eques auratus,ex illuſtriſſimorum Comitum Varuicenſium ac Sarisburienſium familia progenitus,eo quod Henrici decretis aduerſati crederentur, extremo ſupplicio affecti fuerunt Eodem iniuſtitiæ gladio multi quoque alij perierunt,quorum vt expeditius poſſimus contexere catalogum, omittemus hoc loco mentionem matrimonij cum Gulielmi Cliuiæ Ducis,qui mortuo Geldriæ Duci ſucceſſerat,ſorore contracti,quod Cromuelo ſumme expetendum fuerat viſum,eo quod Dux ille hæreticis faueret,Catholicis autem aduerſaretur. Tenebantur in cuſtodijs Religioſi multi ordinis S.Franciſci de obſeruantia:pro quibus intercedente Vriſlæo,Rex in eius gratiam plurimis ſeruatis quoſdam ſolum ad varia ſup-

plicia

plicia delegit. Ex quibus Antonium Brorbeum linguarum peritia clarum, ad decimum ſextum calendas Auguſti Anni milleſimi quingenteſimi trigeſimi octaui, ſtrangulandum curauit. Thomam vero Belchiamum, fame enecauit in carcere, tertio nonas Auguſti, & præter eum alios duos & triginta. Ioannes autem Foreſius eiuſdem inſtituti monachus, ad decimum calendas Iunias, Londini in campo Fabro, duabus furcis alligatus, & lento igne toſtus fuit. Cum eo imago quædam ex Wallia allata, quod nimio populi concurſu celebrari diceretur, combuſta eſt. Quin & Nicolaum Careum, quem non ſolum ſibi à conſilijs, ſed equorum etiam præfectum, & ordinis S. Georgij & Aureæ Periſcelidis Equitem (quæ magna eſt apud Anglos dignitas) Henricus creauerat, ſecuri percutiendum curauit: quod & Leonardo Graio Hiberniæ proregi fieri præcepit. Ioannes vero Lambertus Zuinglianus, à Cranmero condemnatus, ad Henricum Regem, tanquam Eccleſiæ ſupremum caput, appellauit, iſque recognita cauſſa, iterum condemnatum, remiſit ad Cromuelum, qui mortis ſententiam in Lambertum tulit, iuxta quam ad decimum calendas Decembris publice crematus eſt.

III. *Henricus in reliquias Sanctorum impietas.*

Nec vero in viuentes tantum & ſuperſtites Henricus deſæuijt, ſed cum defunctis etiam & horum cineribus bellum geſſit. Nam & S. Albani Anglorum protomartyris, & Edmundi Regis, ob martyrium Anno DCCCLXX. ſubitum, in Canonem relati, & Diui Thomę Archiepiſcopi Cantuarienſis tumulos expilauit. De quibus ſacrilegijs Richardus Hilliardus in hæc verba ſcribit: *Si vna mecum lector, adfuiſſes & vidiſſes templorum profanationes, altarium euerſiones, Donariorum ſeu oblationum direptiones, venerabilium reliquiarum & imaginum indigniſsimos cum blaſphemijs contemptus ac violationes, non tibi (credo) temperaſſes à lachrymis, à luctu, à ſingultu; quum ea vidiſſes à Chriſtianis viris fieri, quæ à barbaris tyrannis, ac Chriſti iuratis hoſtibus nulla in hiſtoria perpetrata leguntur.* Ceterum quam innumerabiles theſauros ex his expilationibus Henricus corraſerit, ex eo conijcere licet, quod ex vno diui Thomę monumento tantam diuitiarum vim ablatam eſſe, is qui Regius quęſtor tunc erat, confeſſus eſt, vt ex ijs ſex plauſtra boum ingentia onerata fuerint. Verum vt incredibilis & à multis retro ſæculis inauditæ impietatis cumulum expleret Henricus, hunc glorioſiſſimum Thomam, ab annis plusquam quadringentis, Anno videlicet MLXXI. pro fidei Catholicæ defenſione occiſum, ſanctorum catalogo adſcriptum, atq; infinitis miraculis toto Angliæ Regno illuſtratum, cauſſam iterum dicere per appoſitos Aduocatos, poſt tot ſęcula coegit, ipſumq; perduellionis condemnatū,

inter Diuos amplius cenſeri vetuit: imo capitale eſſe iuſſit, ſi quis eum vel inuocaret, vel diem commemorationis eius ſacrum celebraret. Plurimaque alia huiuſmodi ſtatuit ac perpetrauit ſæuiſſimus tyrannus, mille Neronibus crudelior, Sardanapalis libidinoſior, magis impius Mahometanis, & Atheiſtis ipſis magis atheus: quæ ex ſequentibus Pontificis maximi literis intelligi poſſunt. Pontifex enim Paulus Tertius, qui auditis Catholicorum in Anglia, tam horribilibus quaſi lanienis expoſitorum, afflictionibus, iuſtiſſima commiſeratione commotus, vt publicis hiſce calamitatibus finem imponeret, ſententiam à ſe latam exſequutioni mandare conſtituit. Itaque priores ſuas literas continuans, hæc ſubiungit.

Continuatio Bullæ Paulli III. Papæ.

Dum autem poſtea ad dictarum literarum exſequutionem deueniendum eſſe ſtatuiſſemus quum nobis per nonnullos Principes & alias inſignes perſonas perſuaderetur, vt ab exſequutione huiuſmodi per aliquantum temporis ſuperſederemus, ſpe nobis data, quod interim ipſe Henricus ad cor rediret & reſipiſceret: Nos, qui (vt hominum natura fert) facile credebamus quod tantopere deſiderabamus, dictam executionem hucuſque ſuſpendimus ſperantes (vt ſpes nobis data erat) ex ipſa ſuſpenſione correctionem aliquã & reſipiſcentiam non autem pertinaciam & obſtinationem ac maiorem delirationem (vt rei effectus iam docuit) prouenturam. Nunc autem reſipiſcentia & correctio huiuſmodi quam tribus fere annis exſpectauimus, non ſolum poſtea ſequuta non eſt, ſed ipſe Henricus quotidie magis ſe in ſua feritate ac temeritate confirmans, in noua etiam ſcelera prorupit. Quippe qui non contentus viuorum Prælatorum & Sacerdotum crudeliſſima trucidatione, etiam in mortuos, & eos quidem quos in Sanctorum numerum relatos, vniuerſalis Eccleſia pluribus ſæculis venerata eſt, feritatem exercere non expauit. Diui enim Thomæ Cantuarienſis Archiepiſcopi & martyris oſſa quæ in dicto Regno Angliæ, ob innumera ab omnipotente Deo illic perpetrata miracula, ſumma cum veneratione in arca aurea in ciuitate Cantuarienſi ſeruabantur, poſtquam ipſum Diuum Thomam, ad maiorem Religionis contemptum, in iudicium vocari, & tanquam contumacem damnari, ac proditorem declarari fecerat exhumari & comburi, & cineres in ventum ſpargi iuſſit: omnem plane cunctarum gentium crudelitatem ſuperans, quum ne in bello quidem hoſtes victores ſæuire in mortuorum cadauera ſoleant. Idem etiam Henricus omnia ex diuerſorum Regum Anglorum & aliorum Principum liberalitate donaria ipſi arcæ appenſa quæ multa & maximi precij erant, ſibi vſurpauit; nec putans ex hoc ſatis ſe iniuriæ Religioni intuliſſe Monaſterium ipſum Diuo illi Auguſtino à quo Chriſtianam fidem Angli acceperunt, in dicta ciuitate Cantuarienſi dicatum, omnibus theſauris (qui etiam multi & magni erant) ſpoliauit: & ſicut ſe ipſum in belluam transmutauit, ita etiam belluas quaſi ſocias ſuas honorare voluit, feras videlicet in dictum Monaſterium expulſis Monachis intromittendo: genus quidem ſceleris, non modo Chriſti fidelibus, ſed

etiam

etiam Turcis inauditum. Quum itaque morbus iſte à nullo quantumuis peritiſſimo Medico, alia cura ſanari poſſit, quam putridi membri abſciſſione, nec valeat cura huiuſmodi, abſque eo quod nos apud Deum cauſam hanc noſtram efficiamus. Vlterius retardari nolentes ad dictarum literarum exſecutionem quas ad hoc vt Henricus Rex eiuſque complices fautores, adhærentes conſultores, & ſequaces etiam ſuper exceſſibus per eum nouiſſime, vt præfertur, perpetratis, intra terminum eis per alias noſtras literas prædictas, reſpectiue præfixum vt ſe excuſent, vel alias pœnas in ipſis literis contentas incurrant, extendimus & ampliamus publicationem, &c. Datum Romæ apud Sanctum Petrum calendis Ianuarij, anno incarnationis dominicæ, milleſimo quingenteſimo trigeſimo octauo, Pontificatus noſtri quinto.

Viſa I. Sauli Bloſius. Bap. Motta.

Et Pontifex quidem nihil aliud cogitabat, quam vt medicinam afferret morbo incurabili Henricus vero hoc vnum agebat, vt miſerias ſuas, quibus addi nihil poſſe videbatur, augeret Cui Cromuelus conſilium ſuggeſſit, quo omnium Angliæ monaſteriorum bona (qua erat inexplebili cupiditate) ad ſe transferret. Itaque Henricus expulſis quatuor Fratrum Mendicantium, quos vocant, ordinibus, Auguſtinianorum ædes Cromuelo aſſignauit, donoque dedit quo ille loco cœptum ſplendidiſſimũ ædificium, fortuna eius mox pedem retro ferente, finire non potuit. Quarto deinde Calendas Maias, coactis Regni ordinibus, decretum eſt, vt omnia Religioſorum vtriuſque ſexus monaſteria voluntati Regiæ permitterentur, bonaque vniuerſa fiſco cederent Quo Senatusconſulto promulgato, vidiſſes illico vaſtata templa, ſacras domus dirutas, & eos, qui relicto mundo ſe Deo conſecrauerant, eiectos, direpta denique & expilata cuncta. Cui iniuſtiſſimæ vſurpationi vt colorem aliquem faceret, non minus nouo quam deteſtando ſtrategemate vſus eſt. Inſtrumentum quoddam in formam libelli ſupplicis, Monachorum nomine conſcribi iuſſit: in quo de amiſſa libertate, deque vitæ monaſticæ ſeruitute conqueſti, monaſterij omnibus bonis ſe ſe ceſſuros, omniaque eorum iura in manus ſuæ Maieſtatis reſignaturos teſtarentur, ſi hanc gratiam obtinerent, vt ex hac captiuitate libere exire permitterentur. Hoc ſcriptũ tranſmiſit Henricus ad omnia monaſteria per nequiſſimos quoſdam homines, qui varijs artibus, vt ei ſubſcriberent. Religioſis perſuaderent, mentirenturque apud ſingulos conuentus, id ab alijs iam eſſe factum, immo primam huius rei cogitationem ac mentionem non niſi à Monachis optimis ac religioſiſſimis ortam eſſe Qua fraude circumuentis nonnullis, quum maior pars talem agendi modum rideret, tandem ventum eſt ad

Henricus monaſteriorũ bona inuolat

 aper-

apertam vim,ad rapinas,ad cædes:Richardo Vitingo Glaſconiæ,& Hugone Feringdono Redingi Abbatibus ordinis S Benedicti, vnà cum duobus Presbyteris,octauo Calendas Decembris martyrio coronatis.Is quem nominauimus,Glaſconienſis Abbas , vir propter ætatem fere decrepitam venerandus,& magnæ in tota Anglia auctoritatis , accerſitus à Rege Londinum,rogatusque vt publicæ iſti donationi ſubſcriberet,quũ recuſaſſet,facta abeundi poteſtate dimiſſus eſt à Rege, vt qui videri vellet vi minime hoc exigere. Sub abitum,perſcrutatis illius ſcrinijs, libellus quidam contra diuortium Regis ſcriptus repertus eſt,quem ſatis eſſe ad mortis prætextum Henricus exiſtimauit Itaque nonnulla parte comitatus ſui exutus Londino dimittitur,voluntatem Regis domi exſpectaturus. Quum autem non longe abeſſet à Glaſconia , intellexit in ciuitate Wellenſi Nobilium conuentum haberi,ſeque vocari vt adeſſet. Acceſſit ſtatim,& curiam ingreſſus,locum ſuum qui illi debebatur inter primos, accepturus aſcendebat:quum ecce eorum,quos Rex eo deſtinauerat, iuſſu vetatur locum ibi capere,quod perduellionis crimine teneretur, ſtatimque diſceptata cauſſa damnatur. Ad Monaſterij autem mœnia quum appropinquaret,oblato ſacerdote,qui in ipſa lectica confeſſionem audiret, ne vnum aut alterum diem quidem ad mortis præparationem impetrauit Lectica enim deturbatus,ac crati vimineæ impoſitus,ad montis editi cacumen,qui Monaſterio imminet,terra pertrahebatur : vbi Monachali in habitu ſuſpenſus eſt. Idem pluribus alijs Abbatibus factum fuit : quibus mortuis,facile reliquum Monachorum vulgus diſperſum eſt , quorum omnium poſſeſſiones Henricus inuaſit Quum hac ratione Satanas deſtruendis hominum Religioſorum florentiſſimis ordinibus per Angliæ infelix Regnum fureret debacchareturque : ecce ex altera parte benigniſſimi Dei erga Eccleſiam ſuam,bonitatem & miſericordiam, qui vt tam inſigne damnum reſarciret,alium longe illuſtriſſimumOrdinem hisipſis temporibus excitauit.Is fuit maxima illa & celeberrima,inferorum poteſtatem ſub Ieſu nomine impugnantium Societas quæ in omnes Orbis terrarum partes tanta celeritate & induſtria ſeſe penetrauit,nullus vt hodie angulus exſtare dici poſſit,in quo non illorum fructuum,quos venerabilis illa Societas mundo peperit,illuſtre aliquod teſtimonium conſpiciatur. Eadem plures populos Eccleſiæ lucrifecit, quam vel Lutheraniſmus,vel Caluinianiſmus,vel denique ille , de quo iamdudum agimus, Henrici primatus,ab eiusdem communione animas abſcidit. Huius ego & ortum & magnitudinem,& factorum gloriam,ex alio quodam libro,

qui

…ii de hoc argumento exſtat, intelligendam Lectori permitto. ipſe in tot atrociſſimarum crudelitatum, quarum mihi vel memoria luctuoſa & horribilis eſt, funeſta hiſtoria pertexenda progreſſurus.

IV. *Nouum Henrici cum Ann. Cliuenſi coniugium.*

Iam aduenerat tempus, quo Anna, Gulielmi Cliuię Ducis ſoror ex pacto cum certis Germaniæ Principibus inito, Henrico nubere debebat: quam etiam ob cauſſam magno ſplendore ac pompa in Angliam adducta, & triduo poſt ab Henrico Grenuicū deducta eſt. Hæ nuptiæ magnum videbantur allaturæ rebus Proteſtantium incrementum; Cromuelo earum auctori, non mediocrem felicitatem, longe maximam vero vtilitatem Duci Cliuenſi, cuius hac ratione contra Imperatorem maiores futuræ vires videbantur. Sed omnia in contrarium ceſſerunt, Deo oſtendere nobis volente, ea quæ humanis nixa conſilijs etiam ſtabiliſſima videntur, arenoſo tamen fundamento ſuperædificata eſſe. Nam & Proteſtantes à Cæſare debellati ſunt, & Henrico ad partes Cæſaris tranſeunte, Gulielmus Cliuiæ Dux, Geldrenſi ac Iuliacenſi amiſſis Principatibus, ſupplicem ſe Carolo ſiſtere coactus eſt, & Cromuelus denique iuſtas ſcelerum ſuorum pœnas tandem incurrit. Nunc tamen voluit Deus ad tempus Cromuelum euehere, cuius ego honores, quos hoc procurato matrimonio conſecutus eſt, breuiter recenſebo, vt tanto maior ac triſtior agnoſcatur eius calamitas & ruina. Idibus igitur Aprilis ipſe ab Henrico Eſſexiæ Comes, ſimulq; magnus Regni Camerarius creatur: filius autem eius Gregorius Baronis dignitate ornatur.

[illegible] …orum compenſationem Cromuelus rationem iniuit, qua ex populi damno Regium fiſcum locupletaret. Nam coactis comitijs publicis Londini, Cromuelus cenſuit (nec, quamuis plurimi læderentur, quiſquam refragari auſus eſt) vti æſtimatis omnium Anglorum bonis & poſſeſſionibus, Decima vna, & quatuor Quintædecimæ Regi decernerentur; adeo vt, qui viginti aureis æſtimaretur, octo; qui vero centum, quadraginta; id eſt, plus quam tertiam bonorum omnium partem, Regio fiſco penderet. Atque hoc ipſum eodem illo anno nondum plane elapſo factum eſt, quo Rex omnium Monaſteriorum bona ac cenſus in ſuam poteſtatem redegerat, fiſco eius tanquam inexplebili quodam gurgite omnia abſorbente. Eiſdem Comitijs decretum eſt, vt ordo ſacrorum militum S. Ioannis, quos Rhodienſes vulgo appellabant, qui quaſi propugnaculum quoddam ſunt Chriſtiani orbis, in vniuerſa Anglia omnino tolleretur, eorū prouentibus omnibus in fiſcum Regium redactis. Cromuelus, qui nihil iam poſſe exiſtimaret

fortu-

fortunam & ſummam auctoritatem ſuam eueatere, excæcatus magnitudine ſua, intolerabilem exercebat in omnes crudelitatem. Nam & Doctorem Vilſonum, & Epiſcopum Ciceſtrienſem, & Richardum Farmerum ditiſſimum ciuem Londinenſem, in carcerem conijciendos curauit: & Ioannem Neuellum equitem auratum, delatum Regi vt ſuſpectum, gladio feriri iuſſit: & plurima alia huiuſmodi ſcelera perpetrauit. Quin Legem quoque inſuper tulit, vt ſiquis in poſterum etiam abſens atque indicta cauſſa, læſæ Maieſtatis damnaretur, non minus rite damnatus haberetur, quam ſi omnibus adhibitis legitimis formulis per duodecim-virale iudicium, ad quod cauſſæ criminales pertinent, condemnatus fuiſſet. Quam Legem quum aduerſus alios à ſe latam arbitraretur, contra ſe ipſum tulit. nam per eam eſt ipſe poſtea & condemnatus & capite plexus.

r. dem repu- ua, Cathari- m Hauar- m ducit.

Henricus, quem libidines ſuæ defatigabant verius, quam exſatiabant, tædio Annæ affici, & coniugium eius faſtidire cœpit. Cuius rei cauſſam fuiſſe aiunt, vel quod, quum oratores ſuos ad conuentum Smalcaldicum legaſſet, vt Anglicanã Religionem, ſuumque Schiſma & Euangelicum Primatum, Proteſtantibns Principibus probaret, illud neutiquam obtinere potuerit, illis hæc omnia tanquã hæretica de[illegible]. Vel quod quum Carolus V. Cæſar cum Galliarum Rege federe percuſſo, in Belgi[illegible] ſaluus perueniſſet, & Ducem Cliuenſem in magnas anguſtias confeciſſet, Henricus de ineunda iterum cum Carolo amicitia cœperit cogitare. Ad quas cauſſas hæc quoque acceſſit, quod Anna Cliuenſis [illegible] eſſet, nec Anglicanam linguam aut conſuetudinem nosceret, non potuit Henrici animum, deditum luxui & voluptatibus, oblectare, aut in officio continere. Itaque in puellam quandam, cui nomen Catharinæ Hauardæ fuit, quomodo Annam à ſe disiungeret, deliberauit.

Interea Saxoniæ Dux, & Haſſiæ Landgrauius, alijque nonnulli Germaniæ Principes, arma in Cæſarem ſumturi, Henricum ſollicitârunt, vt eidem federi, quemadmodum ſe facturum primo conuentu Smalcaldico promiſerat, ſubſcriberet. Henricus, qui poſtea mutatis nonnihil rebus, Cæſari fidem dederat, ſe federi illi renunciaturum, ne fidem violaret, aut denuo in ſe Cæſaris iram concitaret, negauit Germanis quod poſtulabant. At Cromuelus, cuius miniſterio cuncta gerebantur, quod propter ſocietatem hæreſis Germanis gratificari cuperet, nec ignoraret Henricum ſibi à Cæſare timere, & moleſte non laturum, ſi Cæſar bello Germanico detineretur, illo inſcio, ſtatuit ipſius nomine ſubſcribere. Non deſunt auctores, qui affirment, Crom-

uelum

uelũm hæc Regis iuſſu feciſſe,idque vt ſatisfieretPrincipibus Germanis, nec Henricus iuſiurandum Imperatori datum nimis apertè violaret. Certe Cromuelus, quem Henricus propter Annam Cliuenſem, odio habebat, hoc facto imprudens incidit in laqueos, quos alijs tendebat. Imperator enim re intellecta, de non ſeruata fide, & federe cum hoſtibus ſuis percuſſo, cum Henrico expoſtulauit. Henrico, ſiue quod conſcius non eſſet, ſiue quod hoc per Cromuelum feciſſet, nihil ſibi ea de re conſtare, interpoſito iureiurando, proteſtante: Cæſar federis exemplum ad Regem miſit. Quod vbi Cromueli manu ſubſignatum didicit, culpam à ſe amolitus, in illius malitiam coniecit, affirmans id à Cromuelo & inconſulto ſe, & inuito eſſe factum. Quam ob cauſſam quum Cæſar alijs literis Cromueli perfidiam apud Regem grauiſſimè accuſaſſet, & vt pœnas ſcelere dignas daret poſtulaſſet, Rex occaſione à Cromuelo primum, deinde minore negocio ab Anna Cliuenſi eadem operà ſeſe expediendi lætus, Cromuelum, quem blandiſſimo vultu exceperat, interea interitum ei machinans, iuſſit poſtera luce in Eboracenſi palatio adeſſe, habere enim ſe non parui momenti negocia conſultanda. Venit Cromuelus magna pompa lætus, & inſigni clientum ſtipatus multitudine. Ingreſſus Senatum vbi conſediſſet, & ſermonem nonnullis de rebus exorſus fuiſſet: Thomas Hauardus Dux Norfolciæ, magnus Regni Mariſcalcus, & Catharinæ Hauardæ,quam Rex erat ducturus, auunculus (vt appareret, hæc omnia Annæ odio, & vt Rex Hauarda ſua potiretur, geſta fuiſſe) Cromueli ſermonem interrumpens, De his (inquit) Cromuele, videbitur aliàs: nunc autem de alijs rebus agendum eſt, reſpondendumque tibi coram Rege de criminibus quorum incuſaris, vt qui iniquitate tua & proditione hanc fere Rempublicam perdidiſti. Eaque ego de cauſſa te Regis nomine comprehendo, iubeoque vt me ſequaris. Simulque pro more, virgula quam manu tenebat, Cromuelum Dux tetigit. Ille adeo hoc caſu obſtupuit, vt vix auribus oculiſque ſuis, rem ita ſe habere, crederet. Quo ſtupore ligata lingua, tanquam inopinato ictu perculſus, nec quid diceret, nec quid faceret, in promtu habebat, ſed neceſſitate compellente, Ducem egredientem ſubſequutus eſt. Dux autem inſpectante vniuerſa multitudine, quam talis euentus non minor admiratio quam gaudium capiebat, eum militum præfecto captiuum tradidit, vt in arcem duceret. Atque hunc ſummus ille rerum omnium rector ac moderator Deus felicitatis Cromueli voluit eſſe finem: qui, vt pœnarum ſuppliciorumque tempus cuique aſſignat, hac quidem vice in miſerum

Cromuelum iuſtam iram ſuam effudit, poſt menſem tertium nondum elapſum, ex quo ad ſummam dignitatem Henricus eum euexerat, hoc eſt, eo tempore, quo humanum iudicium, cui ad prouidentiæ diuinæ arcana non datur penetrare, nihil minus, quam hunc fore eius exitum cogitaſſet.

Actor, qui fuit Rex ipſe Henricus, volebat vt ſecundum legem, quam paulo ante ipſe rogauerat, abſens atque indicta cauſſa condemnaretur, atque ita eodem, quem in alios acuerat, ipſe gladio periret. Conuictus igitur criminum, hæreſeos, perduellionis, feloniæ, quam vocant (cuius generis ſunt furta, homicidia & ſimilia) ac demum peculatus ſeu repetundarum, pronunciata ſententia, publicè ſupplicio afficitur, & vnà cum ipſo crematur Gualterus Baro Hungerfordius, de ſcelere quodam infando condemnatus. Bona vero omnia, quæ ad Cromuelum pertinebant, ... publice ſub haſta vænierunt. Occiſo Cromuelo, Rex miſit eueſtigio qui nunciarent vxori Annæ, non expedire multis de cauſis, vt diutius matrimonio coniungerentur. Et quanquam Maieſtati ſuę non deeſſent legitimæ rationes, ob quas ſeuerius ſuo iure cum illa agere poſſet, maxime quod hæreſi deprauatam ſciret; tamen in eorum gratiam, è quorum familia oriunda eſſet, quam poſſet benigniſſime ſe eam dimiſſurum, & cupere vt à matrimonio ipſa diſcedat. Anna cognito Regis morbo, quum amiſſo, quod habuerat, præſidio, non iam diſceptādi cauſſam ſuam adeſſe tempus probè ſciret, morem gerere conſtituit. Sed vt prætextum ignominiæ ſuæ haberet, & ſiniſterius ſuſpicandi cauſas præcideret, in Senatu vltro faſſa eſt, ſe ante nuptias Henrici cum alio quodam clanculum contraxiſſe: quod falſiſſimum tamen fuiſſe proditur. Audita Annæ confeſſione, Comitiorum auctoritate diuortium interpoſitum eſt inter Henricum & Annam; duxitque octauo deinde die Henricus quintam vxorem Catharinam Hauardam: ex quibus quinque vxoribus duæ Catharinæ fuerunt, & totidem Annæ, omnes fere pares calamitate, & vna præterea Iana Seimera.

VI. Henricus cum Eccleſia in gratiā redire cogitat: à crudelitate tamē non deſiſtit.

Hoc modo quum Henricus tum ab eo, qui Proteſtantium cauſſæ fauebat, tum ab Anna Cliuenſi ſeſe expediuiſſet; non tamen deſtitit quidquid inuiſum ipſi eſſet, cædi deſtinare, ita crudelitatibus aſſuetus, vt vix viuere ſibi videretur, niſi ſanguinem quotidie effunderet. Vnde ad tertium Calendas Auguſti, tres viri Catholici Theologiæque Doctores, Thomas Abelus, Edouardus Pouelus, & Richardus Feterſthonus, extremo ſupplicio affecti fuerunt: quo etiam ipſo die tres hæretici Zuingliani, Barnus, Gerardus & Hieronymus mortem ſubire coacti ſunt:

ita

Digitized by Google

ita quidem, vt ſinguli Catholici cum ſingulis hæreticis (deteſtabili prorſus copula) in eadem crate coniungerentur, hoc eſt, mors vitæ, tenebris lumen, & infernus Paradiſo ſociarentur. Cuius rei nouitate quum omnes obſtupeſcerent, Palatinus quidam ex Henrici aula petijt, quænā cuiquē cauſſa mortis eſſet? quumq; accepiſſet, alios ob Religionem Catholicam defenſam, alios ob eandem impugnatā morti eſſe adiudicatos: næ (inquit) in poſterum ergo Regiæ Religionis ero, hoc eſt, nullius. De alijs pluribus præterea, quod nollent Eccleſiaſticum ſuum Primatum agnoſcere, ſupplicium Henricus ſumſit.

Deſperata iam in Angliȩ Regno cauſſa Religionis, quum aliud remedium ſupereſſe non videretur, niſi vt Religio omnis abijceretur, ſpes tamen exorta eſt noua, omnia in integrum reſtituendi: ſed eam euentus fefellit. Anno Domini quadrageſimo primo ſupra milleſimum & quingenteſimum, habita ſunt Ratisbonæ Imperij Comitia, præſente Carolo Imperatore, de aliqua concordia in negocio Religionis, ſi fieri poſſet, ineunda, cuius etiam rei cauſſa Paulus tertius Pontifex Cardinalem Contarenum cum Legati auctoritate eo deſtinauerat. Rex etiā Henricus eò miſit Henricum Cneuetum, equitem auratum, & Stephanum Gardinerum Vintonienſem Epiſcopum, partim vt eā, quā in fidei negocio ipſe rationē ſequebatur, qui Lutheraniſmum amplexus non fuiſſet, ſed aliud à Catholicis & Proteſtantibus diuerſum ſchiſma introduxiſſet, Germaniæ Principibus probarent: partim vt rationem quandā cum Cæſare inirent, qua ad Vniuerſalis Eccleſiæ communionem Henricus rediret. Iam enim tot mutationum diſtractionumq; quibus innocens Eccleſiæ tunica diſcindebatur, pigere ipſum incipiebat.

Sed non fuit ita firmus & conſtās hic Regis animus, quin decretum eius mundanæ rationes impedirent. Nam vt ſaluo ſuæ Maieſtatis honore de hac reconciliatione ageretur, negocium ſuis dederat. honor autem iſte Deo & Eccleſiæ ipſius in ignominiā cedebat. Redire enim, vnde abierat, volebat: at reddere Eccleſiæ quod rapuerat, nolebat, nec vllā admittebat mentionem pœnitētiæ, aut publicæ enormium ſuorum criminum confeſſionis, quam tamen in recipiendo peccatore pœnitenti interuenire debere, Eccleſiaſticis Canonibus ſancitum eſt. Itaque negatus illi eſt ad Chriſti ouile aditus, propterea quod intrare non vt ouis ab errore reuocata, ſed vt lupus cogitabat. Quamquam neſcio an ſatius futurum fuiſſet, ſi ex præſcripto harum legum, quamuis nefas ſit eas violare, in hoc quidem caſu, qui poterat emendationem in aliud tempus promittere, actum non fuiſſet. Eodem tempore Henricus, quo de ſa-

lute animæ ſuæ diſceptabat in conuentu Ratisbonenſi, vxori ſuæ interitum in Anglia meditabatur: quæ adulterij apud Regni Ordines, ipſo accuſante, conuicta, cum mœchis ſuis Thoma Colpepero & Franciſco Dirhamo neci data fuit. Henricus, quamuis poſt repudiatam Cæſaris materteram Catharinam infeliciſſime ipſi matrimonia cederent, non tamen à ſextis nuptijs contrahendis abſterritus, Catharinam Parram viduam, Baroni Latimero prius nuptam, quæ Comitis Eſſexiæ ſoror fuit, vxorem duxit: hoc ſolo beatam, quod Rex prius è vita ſublatus eſt, quam ex vita ipſam (id quod in animo habuiſſe dicitur) ob hæreſis crimen, cui ſe infenſiſſimum profitebatur, ſuſtuliſſet.

DE MORTE REGIS HENRICI, ET quamuis ſera eius reſipiſcentia, ac teſtamento eiuſdem.

Caput Quintum.

ARGVMENTVM.

I. *Henricus ædes ſacras, hoſpitalia, Seminaria, Collegia, diripit ac deſtruit, & Thomam Hauardum ſupplicio addicit.*

II. *Morbo affectus, magna animi conſternatione ab Epiſcopis ad ſe accerſitis conſilium ac modum reconciliationis cum Eccleſia exquirit.*

III. *Franciſcanorum templum reſtaurat, ac ſolenne Miſſæ ſacrificium reſtituit: teſtamentum condit: ſub vna tantum ſpecie Euchariſtiam ſumit, ſumma cum reuerentia & honore ac tandem obit.*

IV. *Leonis* X. *Bulla ſeu decretum, quo Henrico Defenſoris Fidei titulus tribuitur.*

V. *Mores & ingenium Henrici* VIII. *regis.*

VI. *Monumentum eius memoriæ à Cardinali Polo exſtructum.*

I. Henricus hoſpitalia, collegia & ſeminaria expilat: ac Thomam Ha-

QVum huius quoque nouæ Catharinæ tædium Henrico obrepſiſſet, redijt ad mores ſuos, nec contentus ſacrilegijs, cædibus, deuaſtationibus, inceſtibus, nec ſatis habens, Eccleſiæ bona expilaſſe, omnia quæcunque potuerat, iniuſtiſſime deprædaſſe, Monaſteriorum etiam plumbum, & lapides, & ligna vendidiſſe, theſau-

Digitized by Google

os Reliquiarumque arcas diripuiſſe, & Martyrum cineres vento commiſiſſe, quinimmo parum exiſtimans, ex inſatiabili opum cupiditate populum ſuum nouorum vectigalium impoſitione exhauſiſſe, æſtimatis ſubditorum ſuorum bonis, eorum bonam partem ad ſe rapuiſſe, ad ſubueniendum luxui & ſtultiſſimis erogationibus ſuis monetam, per ſummam iniquitatem adulteraſſe his, inquam, rebus omnibus nondum exſatiatus, non modo Anno MDXLV.VIII. Cal. Decembris, ex omnibus cenſibus annuis totius Angliæ tam Decimam quam Quintamdecimã ſibi ſoluendam inſtituit, verum etiam poteſtatem ſummã accepit in Prochotrophia & Xenodochia, in omnia etiam Noſocomia, Seminaria & ſtudioſorum Collegia, & in omnes denique Miſſarum fundationes, adeo vt nihil iam ſupereſſet ab eius tutum libidine. Et hic quidẽ Henrici aduerſus Eccleſiam furoris vltimus impetus fuit. Crudelitatis vero ſuæ poſtremum exemplum edidit in Thomam Hauardum Norfolciæ Ducem, equitem auratum iam ſenio confectum, perpetuis carceribus adjudicatũ: ei Henricũ, Surriæ Comitem, ſecuri percuſſit, quorum vtriuſque opera in omnibus bellis, patris vero etiam in peruerſis ſuis conſilijs promouendis, vſus fuerat. In quo parem euentum ſortitus eſt cum reliquis, quos vidimus, vt Henrico ſe probarent, patratis maxime omnium deteſtabilibus ſceleribus, in maximas calamitates & ignominioſam mortẽ incidiſſe, vt Volſæum Cardinalem, Annam Bolenam, Grajum, Careum, Huttonum, Thomam Georgiumque Bolenos, Cromuelum: & infra videbimus Crannerum Cantuarienſem Archiepiſcopum, qui contra Sereniſſimam Catharinam ſententiam pronunciauerat, à Maria Catharinæ filia, iuſtiſſimo iudicio flammis tradi: vt intelligatur, poenam cœlitus decretã, à nullo euitari poſſe, ſed ſerius ocyus quibusque digna factis prẹmia reponi. Quin etiam poſtea, rerum potiente Eliſabetha, illius quem diximus, Surriæ Comitis maior natu filius Thomas Hauardus, poſtquam in euertendo bono publico Regni Anglici, & exſtirpanda Religionis Catholicæ memoria, quantum potuerat allaboraſſet, tandem ipſe quoque exiſtimationem vnà cum vita, publico affectus ſupplicio, amiſit. Sed quum omnes fere, qui Henrici libidinibus manus adminiſtras præbuerant, per ipſius Henrici manus Deus puniuiſſet, ad extremum etiam ab ipſo poenas repetere eidem eſt viſum, vt intelligeret, quam ſit forte brachium Domini: & vt pateret, nunquam quenquam per aliena mala ad ſincerum bonum peruenire, & quamuis per diuerſa interualla, eundem tamen omnibus finem inſtare.

...uardum ſup plicio afficit iubet.

Henricus igitur in morbum incidit, quo etiam exſtinctus eſt. Hæc

 illi

II. Henricus a ... totus Epiſcopis ad ſe vocat & de reconciliatione cum Eccleſia agit.

illi turpiſſimarum voluptatum, quibus animam ſuam inquinauerat pendenda vſura fuit. Iam qui toti mundo ruinam minitabatur, qui ipſi etiam cœlo machinabatur interitum, qui indomitus, inuictus, atque adeo omnibus formidabilis fuerat; eũ ecce momento temporis ſuperatũ, proſtratum, & duobus aut tribus paroxyſmis pæne oppreſſum! Morti vicinus, in magnam conijcitur trepidationem & metum, ſola eius cogitatione finem ipſi accelerante. Iam omnium, quæcunque vnquam nequiter deſignauerat, animum ſubiens memoria territabat; Iam quantum cruciatum ipſe ſubditis ſuis à ſe morte affectis, inflixerat, tantum ſibi in vnica morte paratum cernebat. Hæc illum hora docuit, vitam noſtram nihil niſi Comœdiam quandam eſſe (quamuis quæ ipſe geſſerat, potius cruentæ cuiuſdam Tragœdiæ nomen mererentur) nec quam diu, ſed quam bene acta ſit, referre: hac didicit, quamuis magnum annorum numerum, poſtquam effluxit, inſtar vnici momenti, aut vnius diei nobis eſſe, ideoque bene viuendo huc eſſe contendendum, vt vnicus dies ſit nobis inſtar æui integri. In his anguſtijs conſtitutus, ſingulis horis in memoriam ſibi reuocabat, exiguo illo, quod exegerat, vitæ ſpacio, quantis malis populum ſuum affeciſſet. Ita tacta diuinitus conſcientia, quum penitus intimos eius receſſus excuſſiſſet, iam incipiens meditari ſalutem ſuam Princeps miſerrimus, ſtatuit reuerti ad Eccleſiam, per quam datur acceſſus ad cœlum, & in hanc ſacram Arcam ſe recipere, vt à tam vaſto hæreſium diluuio, quod orbem terrarum inundabat, immunis eſſet. Cõuocatis igitur Epiſcopis nonnullis, de hac re conſultationem inſtituit. Fit enim, vt malis calamitatibusque preſſi, plus conſilij, ſapientiæ & ſanctitatis habeamus, quam fortunam proſperam experientes, cuius fauore velut inebriati, amiſſa iudicandi facultate, omnia nobis amica, nihil infeſtum opinamur: prorſus quaſi irreconciliabile bellum eſſet proſperitati cum recto iudicio, & blandienti fortunæ cum bona mente. Deficientibus iam viribus, Henricus in ipſo agone receptui canens, conſuluit Epiſcopos, qua ratione ad Eccleſiæ vnionem, quam adeo crudeliter ruperat, redire poſſet. Illi quamuis quid factu opus eſſet, probe intelligerent, tamen quid Henrico reſponderent hæſitabant: nam eum, qui nihil non ſcelerum libere audebat, libere alloqui nemo audebat. Verſabantur ante oculos complura exempla eorum, qui quum ſententiam iuſſi à Rege dixiſſent, tamen neci eiuſdem mandato dati fuerant. Hic eos metus reprimebat, ne pectoris ſui ſenſa patefacerent, aut veritatem. Adeoque vnus ex Epiſcopis reſpondit, Regem omnibus viris ſapientiorem eſſe, & diuino conſilio Eccleſiæ Romanæ Primatum abdicaſſe.

Digitized by Google

Ecce tibi eorum tormenta & gehennam qui Principibus placere vnice ſtudent: qui ſane eo nomine infelices cenſendi ſunt, quod veritatem raro audiant, vt quæ odium plerumque parere ſolet.

Nihil eſt aulicis hominibus fucatius ſimulatiusve. Principis ſui fauorem vel Cœli ipſius iactura emerent. Quanquam Vintonienſis Epiſcopus ſeorſim Regi ſuaſiſſe dicitur, vt conuocatis Regni Ordinibus, rem tanti ponderis, vnde Anglicani Regni vel felicitas vel exitium dependeret, cum illis communicaret; id ipſi, tum ad nominis gloriam, tum ad tranquillitatem conſcientiæ plurimum profuturum. Quod ſi ad eam rem, vi morbi inualeſcente, ſpacium temporis non daretur, ſaltem voluntatem ipſam & conatum minime inutilem futurum. Deo enim vel ſolum cordis votum non minus gratum futurum, quam ſi voto ſuſcepto per omnia reſpondiſſet. Sed non ita firmas radices egit in Henrici animo hæc monitio, quin paraſitorum ſuperuenientium voces, quamcumque illa ingenerauerat bonam voluntatem, iterum euellerent. Verebantur enim, ne de bonis Eccleſiaſticis, quæ ipſi inuaſerant, controuerſia illis moueretur, & ne ad reddendum, quæ iniuſto titulo poſſidebant, adigerentur Ad nihil igitur aliud valuit hæc Henrici cum Epiſcopis de reſtituenda vnitate Eccleſiæ oratio, quam vt vermem quendam in peruerſo & cauterizato eius animo relinqueret, qui tum quidem grauiter eum læſit, poſtmodum vero vſque adeo excarnificauit, vt poſt tam multa patrata ſcelera, voluntatem conciperet vnum opus bonum faciendi: quod quidem opus pauperibus, in magnas anguſtias iam redactis, inſignem commoditatem attulit.

Vigeſimo enim & primo die ante mortem, iuſſit aperiri & purgari Eccleſiam Fratrum Sancti Franciſci, quæ ad eum vſque diem, pulſis Monachis, clauſa remanſerat: voluitque Miſſam in ea celebrari, eamque parochialem fieri tertio Nonas Ianuarij. Ad quam ſolennitatem congregato vniuerſo populo, frendentibus ac pudore ſuffuſis Lutheranis & Zuinglianis Hæreticis, Epiſcopus de Rocheſter, Regis Eleemoſynarius, ad continuanda Religionis Catholicæ pia exercitia populum exhortatus, Regis pietatem ac munificentiam collaudauit, qui in medio tantarum confuſionum in Regno ſuo, in quo Eccleſiæ honos nimium iam emarcuerat, eiuſdem renaſcentis noua germina videre cuperet. Quæ res tantum excitauit in multitudine gaudium, vt vix à lachrymis ſibi plerique temperare poſſent. Pergens Epiſcopus literas protulit, quibus ſua Maieſtas in vſus pauperum perpetuos, prædictam

III. Templum reſtituit.

Eccle-

Eccleſiam Franciſcanorum, iam Regiâ auctoritate parochialem factam vnà cum Sancti Bartholomæi hoſpitali eidem annexo, annuiſque cenſibus aureorum fere mille, duabusque alijs parochialibus Eccleſijs, Sancti Nicolai & Sancti Eduini, ciuitati Londinenſi dono dabat; ea conditione, vt omnes iſtæ tres Eccleſiæ, in vnam illam, quæ Monachorum erat, coaleſcerent, eaque perpetuis deinde temporibus hac inſcriptione notaretur: *Eccleſia Chriſti ab Henrico octauo Angliæ Rege fundata*. Et hæc quidē quamuis exigua admodum ſatisfactio eſſet pro tot prius factis direptionibus, ſpem tamen atque exſpectationem hominum ſuperabat. Semper enim ita crudeliter & barbare Regnum adminiſtrauerat, vt ne optari quidem ad extremum exigua illa reſtitutio, nec tam placidus vitæ exitus poſſe videretur, quamuis ne tunc quidem à perpetrandis ijs, quæ minime ipſi licebant, abſtineret. Quibus ita conſtitutis, augeſcente ægritudine, de ſucceſſore cœpit cogitare. Præuidebat enim tumultus & bella, quæ exſiſtere poſſent propter implicatiſſimas tot vxorum rationes. Nam quum ſex habuiſſet, tres Catharinas, duas Annas, & vnam Ianam: ex Catharinis primam repudiauit, ſecundam adulterij conuictam ſupplicio affecit, tertiam ſuperſtitem reliquit: ex Annis, Bolena quidem, plurimorum malorum radix, ob coniugij fidem violatam capite plexa eſt, altera vero dimiſſa. Iana denique aperto ad fœtum ſeruandum vtero perijt. Augebant hanc ſollicitudinem varia ſororum eius in Scotia, Gallia, & Anglia matrimonia. Itaque rogatus ab Ordinibus Regni, vt ipſe ſtatueret, quid cuique in Regni ſucceſſione iuris ac rationis eſſe vellet, Teſtamentum condidit, & in eo ſtatuit, vt Eduardus filius ex Iana Seimera, nouem annos natus, primas omnium regnandi vices acciperet: cui ſine legitimis hæredibus defuncto, Maria ex Catharina filia ſuccederet: Maria ſimiliter ſine liberis mortua, ad Eliſabetham Annæ Bolenæ filiam corona deuolueretur. poſtea his deficientibus, ad illos tranſiret ſucceſſio, ad quos iure communi pertineret. Deinde impuberi filio ſedecim conſtituit Tutores & Curatores, qui in fide Catholica eum educarent, quos adiurauit, vt in hæreſibus tanquam peſte hominum, ex Angliæ Regno exterminandis omnem operam collocarent. Ad hunc modum in media illa perturbatione, compoſitis rebus, quum ægritudo maiores indies vires acquireret, Miſſam celebrari iuſſit: quumque ſub vnica ſpecie (quod ſemper obſeruauit) communicaturus, de cathedra, in qua ſedebat, aſſurgeret, vt genibus in terram defixis, Saluatoris noſtri Corpus adoraret; Zuinglianus autem quidam, qui adſtabat, diceret, poſſe Maieſtatem ſuam in hac imbecilli valetudine ſedentem in cathedra Euchariſtiam percipere: diuino afflatus

zelo reſpondit, Si me non modo vſque ad terram deijcerē, ſed & ſub ipſam terram demitterem, ne ſic quidem ſatis honoris huic Deo, à quo quidquid poſſideo profectum eſt, mihi viderer delaturus. Inſtāte mortis articulo, paterā vini albi popoſciſſe dicitur, & hæc verba dixiſſe, omnia perdidimus; deinde intermortuis vocibus, Monachorum nomine aliquoties ingeminato exſpiraſſe; non alia relicta ſui memoria, quam quod diu quidem, ſed male vixiſſet. Regnauit annis triginta ſeptem, menſibus decem, diebus ſex, quorum fere viginti vnum in pace Catholica tranſegit, ſed reliquo tempore ſupra fidem cruentas exhibuit tragœdias. Indole fuit generoſa quidem, ſed nimis mulieroſus & voluptuarius. Nam libidinis cauſa ab Eccleſia ſeceſſionem fecit, propterea quod Summus Pontifex non permitteret ipſi optimam Reginam Catharinam repudiare, vt in matrimonium aſſumeret laſciuā illam Bolenā, quæ poſtmodum effrenatæ libidinis condignas ſubijt pœnas. Literas amauit: & edito aduerſus Lutherum libro, magnificum ſibi titulum acquiſiuit: quam rem quia ſupra quoque attigi, viſum eſt operæ precium hoc loco apponere Leonis Decimi Pontificis Conſtitutionem, qua inſignem illum titulum Defenſoris fidei Henrico aſſignauit.

Cum nuper dilectus filius Ioannes Clercus Maieſtatis tuæ apud nos Orator in Conſiſtorio noſtro coram venerabilibus fratribus noſtris ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus, librum quem Maieſtas tua fidei Catholicæ zelo accenſa, ac deuotionis erga nos, & hanc ſanctam ſedem feruore inflammata, contra errores diuerſorum hæreticorum ſæpius ab hac ſancta ſede damnatos, nuperque per Martinum Lutherum ſuſcitatos compoſuit, nobis examinandum, & autoritate noſtra approbandum obtuliſſet; ac luculenta oratione expoſuiſſet, Maieſtatem tuam paratam eſſe, vt quemadmodum veris rationibus, & irrefragabilibus Sanctæ Scripturæ ac Sanctorum Patrum autoritatibus notorios errores eiuſdem Martini confutauerat; ita etim omnes eos ſequi ac defendere præſumentes, totius Regni ſui viribus & armis perſequi, &c. Nos qui Petri, cui Dominus gregis ſui curam ſupremam commiſit, ſucceſſores ſumus, & in hac ſancta ſede à qua omnes dignitates ac tituli emanant, ſedemus, habita ſuper his cum iiſdem fratribus noſtris matura deliberatione, de eorum vnanimi conſilio & aſſenſu, Maieſtati tuæ titulum hunc, videlicet, Fidei Defenſorem, donare decreuimus; prout te tali titulo per præſentes inſignimus; mandantes omnibus Chriſti fidelibus, vt Maieſtatem tuam hoc titulo nominent; & cum ad eam ſcribent, poſt dictionem, Regi, adiungant, Fidei Defenſori.

Et profecto, huius tituli excellentia et dignitate, nullum neque dignius, neque Maieſtati tuæ conuenientius nomen, conſideratis meritis, excogitare potuiſſemus: quod quoties audies aut leges, toties propriæ virtutis optimique meriti tui recordaberis; nec

huiuſmodi titulo intumeſces, vel in ſuperbiam eleuaberis, ſed humilior & in fide Chriſtia & deuotione huius ſanctæ ſedis à qua exaltatus fueris, fortior & conſtantior euades: ac in Domino bonorum omnium largitore, lætaberis, perpetuum hoc & immortale gloriæ tuæ monumentum poſteris tuis relinquere, illisque viam oſtendere, vt ſi tali titulo ipſi quoque inſigniri optent, talia etiam opera efficere ſtudeant &c. Datum Romæ apud Sanctum Petrum anno incarnationis Dominicæ milleſimo quingenteſimo vigeſimo primo quinto Idus Octobris, Pontificatus noſtri anno nono.

Ecce ad cœlum vſque euectum laudibus nomen Henrici hac Pontificis Conſtitutione. Libro autem eius non parum territus Lutherus (indignabatur enim illum ex Anglico in Germanicum ſermonem ab Hieronymo Emſero conuerſum paſſim eſſe in Germanorum manibus) ſtatim conatus eſt reſpondere. In cuius reſponſionis Præfatione in hanc ſentẽtiam ſcribit: Ad me quod attinet, ego iſtis ſiue Patrum, ſiue hominum, ſiue Angelorum, ſiue dæmonum teſtimonijs, non inueteratam conſuetudinẽ opponã, non hominũ multitudinẽ, ſed æternæ Maieſtatis ſermonẽ ſed Euangeliũ, quod ipſi cogentur approbare. Hic ſum, hic conſiſto, hic maneo, hic me iacto, hic triumpho, hic Papiſtas, hic Thomiſtas, hic Henriciſtas, & omnes inferorũ portas ſubſannabo. Diuinæ Maieſtatis ſuffragio nitens, nõ mille Auguſtinos, nõ mille Cyprianos, nõ mille Henrici Eccleſias aduerſum me inſurgentes reformido. Hoc libro innumeris iniurijs onerat Henricum Lutherus, & cuius fuerat ab Henrico accuſatus conuictusque, negat ſe vnquam in ſcriptis ſuis falſa teſtimonia allegaſſe. Pro Rege deinde complures viri docti replicarunt, Eccius & Murnerus in Germania, ex Anglis vero Rocheſtriæ Epiſcopus & Thomas Morus. Lutherus in Reſponſione ſua proteſtatus fuerat, maledictis & mendacijs ſe nunquam, Regem vero in libro ſuo ſæpius vſum fuiſſe: quæ quidem indigniſſima contumelia fuit, iniuſte in hunc Principem iacta. Cuius contrarium Murnerus oſtendit. Quinquaginta enim mendacia, cum pudore impudentiſſimi hæretici, in libro eius notauit, collaudato præclaro illo Defenſoris Fidei titulo, dato huic Regi, & Succeſſoribus eius ijs, qui rebus laudabiliter & pro Eccleſiæ bono geſtis ſeſe eo dignos præbent. Quã duplicem gloriæ ſuæ coronam merito & virtute ſua, Regiæ dignitati coniunxerunt: nec ea priuari poſſunt, niſi per contraria merita, ſi hæreſi faueant. Nam ſi male ſentiant de Fide, non iam ſunt eius legitimi Defenſores, ſed ſua culpa huius ſe tituli honore ſpoliarunt. Nõ enim inſigniri eo merentur, niſi quamdiu ſub vexillo Eccleſiæ, à qua eum acceperunt, pergũt militare. Itaq; Eliſabetha Regina nullo ſane iure inter ceteros dignitatis ſuæ inſigniores titulos, etiã hunc à patre ſuo relictum retinuit: quum po-

tius odij illius, quo ergà ſanctā Romanam ſedem Henricus flagrauerat, & barbaræ eiuſdem immanitatis ſit hæres, quā eius boni, cuius commendatione omnes ſeculi ſui Principes anteiuerat, vt qui tam glorioſe armis Fidei, à Spiritu ſubminiſtratis Eccleſiam propugnaſſet. Vſurpat illa quidem Protectricis Fidei magnificum titulum, ſed ſimili prorſus vanitate, qua alterum illum, Reginæ Franciæ, ſibi vendicat. O inanes titulos, exſtructos in aere, & vaniſſimæ vanitati ſuperſtructos! Quidam Miniſter Gallicus Serreſius, Reginæ Franciæ appellatione eam ornat: & obſeruatum eſt, ipſam in Edictis ſuis, quum noſtrorum Regum meminit, Reges illos indigitare, non Francię, ſed Francorū. Cupit illa audire Protectrix, ſed Infidelitatis & Irreligionis (ſi ita licet loqui) verius quam eius fidei, quæ à Saluatore Mundi originem ſuam habet. Et tamen inaniſſima hæc vanitas in Anglia omnium applauſu comprobatur. Nulla re magis faſcinantur, magisve delectantur Principes, quam huiuſmodi aſſentatione: neque vllus eſt harum vanitatum terminus aut modus. Facilime enim quorum ſapientia & vera gloria inania ſunt pectora, falſæ laudis vento inflantur & turgeſcunt, blandientisque linguæ veneno corrumpuntur. Similima eſt gloria vmbræ: vtraque enim nihil eſt vanius. Sed eorum titulorum, qui nullo iure nobis conueniunt, honorem affectare, quid aliud eſt, quam ipſius vmbræ vmbra, & nihili nihilum? Quod tamen facit Eliſabetha, cuius omnia facta titulis eiuſdem contraria ſunt.

Sed redeamus ad Henrici capulum, in quo non aliter eum conſiderare non poſſumus, quā conſiderando eius putrediné, corruptionem, ſpurcitiem, nequitiā, flagitia, & immanitaté. Tribus maxime vitijs inquinatus fuit, fornicatione, auaritia, & crudelitate. Fornicatio manifeſta eſt in tot illegitimis nuptijs, exſecrandisq; libidinibus, quibus indulgés, cū luxuria cōiunxerat hæreſin, quæ eſt animæ cū diabolo adulteriū. Auaritia, in tot incendijs, expilationibus, ſacrilegijs, per ſummā impietatem ab ipſo cōmiſſis, in omnibus Regni ſui Monaſterijs, Eccleſijs & Hoſpitalibus. Crudelitas in eo, quod poſt dimiſſam Catharinā, è ſex, quas habuit, vxoribus quatuor morte affecit, & præterea duas Heroinas, & tres Cardinales, quorum poſtremus ob ſolam abſentiam condemnatus fuit: Magnates, hoc eſt, Duces, Marchiones, Comites & filios Comitum, duodecim: Barones Equitesque Auratos nouem ſupra viginti: tres Archiepiſcopos: Epiſcopos octodecim, Monaſteriorū Abbates, ſiue Priores, tredecim numerantur: Monachi, aut presbyteri, quingenti: Diaconi, triginta: Archidiaconi, quatuordecim: Canonici, ad ſexaginta: Doctores Theologiæ

V. Ingeniū & mores Henrici VIII. Regis.

vndequinquaginta. Ex laicis necauit, Nobiles trecentos quinquaginta ſex: plebeios, centum viginti quatuor: & feminas centum & decem. Ex omni numero Martyres cenſentur centum quadraginta ſeptem: quum ante interpoſitum diuortium, animumque ad libidinem applicatum, non niſi Suffolciæ Comitem, & Eduardum Buchinghamiæ ducem, è medio ſuſtuliſſet.

Viros literatos ſemper in precio habuit, curauitque vt ad publicas profeſſiones homines docti promouerentur, quibus etiam auxit ſtipendia. Epiſcopos (præter vnum Cranmerum Cantuarienſem, qui ad hoc factus eſt vt diuortij negocio illius libidini ſubſeruiret) & doctos nominauit & minime malos; adeo vt plerique eorum poſtea tam Eduardo quam Eliſabetha regnante, ob Catholicæ fidei confeſſionem carceres & vincula ſubierint, nec pauci martyrij coronam acceperint. Sacramentum Euchariſtiæ, quamuis id impedire conantibus hæreticis, ſummo ſemper in honore habuit. Iudicio exacto & graui fuit, ſed quod vini potu facile corrumperetur: quæ res non raro ſubditis ipſius perniciem attulit, lenonibus, adulatoribus atque hæreticis (quibus Aulam eius Anna Bolena repleuerat) quidquid vellent ab ipſo impetrantibus.

Leuitas in quibuſdam eius actionibus fuit. Nam leuiſſimis atque adeo ineptiſſimis de cauſſis quoſdam ab ipſo magnis dignitatibus ornatos fuiſſe, hiſtorijs proditum eſt; vt intelligatur, poſſe etiam magnum Regem in ſtultitiam incidere, & ſe deridendum alijs propinare. Alius enim ob porcellum egregie aſſatum (quo genere cibi libentiſſime veſcebatur) alius ob Exedram regiam commodiori ab igne diſtantia dextre locatam; alius denique quod in luſu aleæ elegantius ſe ac facetius gereret, non beneficio ſolum, ſed etiam honore auctus dicitur. Quod genus compenſationis tam male atque inepte collocatum, Regiæ liberalitatis nomen non meretur.

Sed omnia, quæ peruerſe ab Henrico patrata fuerunt, in compendium conferre, eorumque ſummam quandam ad poſteritatis memoriam monumenti loco transmittere, impoſſibile foret: & præſtaret, æternis obliuionis tenebris eadem ſepulta iacere. Et ſane hæc via eſt, qua (vt Plutarchus ait) improbi ad mortem contendunt, quæ in abyſſum quandam tenebrarum eos præcipitat,

Quà Mortis tenebroſa palus Acheronte refuſo
Euomit obſcuras atro de gurgite noctes:

defodiens eoſdem atque abſorbens in obliuionem Plutoni & Manibus ſacram.

Polus

Digitized by Google

Polus Cardinalis quandam ſepulchri inſcriptionem commentus eſt, quæ Henrici res geſtas, tanquam in breuiſſima tabella tribus verbis deſcriptas conſpiciendas exhibet. Verba ipſius hæc ſunt: Si quis vellet (inquit) vnica inſcriptione probroſiſſima, omnium eius ſcelerum ac iniquitatum quaſi ſummam quandam ſimul complecti; nihil eſſet tam efficax ac idoneum (conſiderata Henrici vita) quam ſi ſepulchro eius inſculperetur titulus ille, quo ipſe in vita tantopere delectatus eſt, SVPREMVM ECCLESIAE IN TERRIS CAPVT. Hæc Polus. Vbi conſidera mihi, Lector, quid mors poſſit. Iacent iam tituli illi ſuperbi, iacent coronæ, iacet faſtus iacent inimicitiæ aduerſus Eccleſiam ſuſceptæ: nec iam Henricus maiorem vel in hoc ſeculo gloriam habet, vel in altero cruciatum, quam, Fuiſſe. Nam quæ communes omnibus ſunt miſeriæ, ab ijs ne quidem Regalis dignitas eſt immunis. Monumentum Henrico magnificum poſitum eſt, quod etiam nunc Londini conſpicitur, totum ex ære, vermiculato ad effigiem florum aliarumque figurarum opere circumdatum. Quod diutius fortaſſe durabit, quam durauit ipſe.

VI. Monumentum à Cardinali Polo Henrici memoriæ extructum.

De noſtris Regibus ſic canit Ronſardus:

Sacra Dionyſio cælato fornice templa
Luſtrans, ſpectabam Regum monumenta potentum,
Imperio quorum quondam concuſſa tremebat
Francia, qui magnos animos, ſpes pectore magnas
Geſtabant, faſtu elati quorumque voluntas
Lex erat, & forti fera milite bella ciebant:
Hos ego quum in cineres & humum iam morte redactos,
Nec plus quam truncum aut ſaxum iam poſſe viderem,
Dicebam tacitus: Tantum ſunt nomina Reges:
Nam quotus ex tanto numero poſt funera viuit?

At Henricus non viuet, niſi cum hac nominis ſui perpetua infamia, quod infeliciſſimis auſpicijs regnauerit, & hæreſi viam patefecerit, quæ per ipſius libidines ingreſſa, pedem in Anglię Regno fixit. Manebuntq; in hominum memoria deprauati ipſius mores, tanta varietate, & vitiorum virtutumque tam admirabili pugna inter ſe colliſi.

Digitized by Google

DE EDVARDI VI. REGNO: CVIus auunculus hæreſeos & Regni protector, Lutheraniſmum promulgat. De Cranmero primo Anglorum Apoſtolo: & quomodo Maria ſola inter Principes Catholicam religionem profeſſa ſit.

Caput Sextum.

ARGVMENTVM.

I. *Henrico poſt mortem falſum teſtamentum ſupponitur.*

II. *Eduardus Seimerus regis auunculus, nepotis ac hæreſis tutelam vltro ſuſcipit, ac proregem ſe conſtituit.*

III. *Lutheraniſmus in Anglia publice concionibus habitis primum diuulgatur. Cranmerus Archiepiſcopus Cantuarienſis ex ſacerdotum numero primus in Anglia vxorem ducit. Hugonis Latimeri, primi Anglorum (ſcilicet) Apoſtoli hiſtoria.*

IV. *Martinus Bucerus, Petrus Martyr & Bernardus Ochinus in Angliam proficiſcuntur.*

V. *Noua religionis forma ab Anglicana Curia præſcripta.*

VI. *Sola Maria Eduardi regis ſoror, Catholicam religionem in aula Anglicana profitetur.*

I. Hẽrico VIII. defuncto falſum teſtamentum ſupponitur.

IN ſono, qui aures noſtras ferit, ita ſe res habet, vt interruptus repetitusque, quam continuus, ſit moleſtior. At malorum, quæ animum lædunt, alia eſt ratio. Ea enim leuiora & tolerabiliora videntur, quum eorum per interualla ſunt quædam remiſſiones, quam ſi nunquã patiantur nos reſpirare. Illa quidem, ſub cuius pondere etiamnunc Anglia gemit, calamitas, tantum abeſt vt ceſſauerit per mortem Henrici, cum quo vnà & ſchiſma, &, vnde illud prognatum fuerat, odium eodem tumulo condendum putabatur, vt maius etiam incrementum acceperit, deincepsque indies in peius progreſſa fuerit. Hæreſis enim Henrici primum auſpicijs concepta, ædita in lucem fuit ſub Regno pueri, cuius iam vitam deſcribemus: at Eliſabetha deinde regnante ad iuſtam magnitudinem excreuit. Neque enim vllius magis idonea auſpicia eſſe potuiſſent ad ſpuriæ illius Religionis augmentationem,

Digitized by Google

quam illius, quæ publico Ordinum Angliæ decreto ſpuria declarata fuerat. Vix exſpirauerat Henricus VIII. quum qui lecto proximi erant, aliud teſtamentum, diuerſum ab eo quod ipſe condiderat, ſuppoſuerunt, & Henrici nomine obſignarunt. Quo ſcelere omnem Regiæ ſucceſſionis legitimum ordinem interuerterunt Margaritam enim Henrici Septimi filiam maiorem natu, quæ Iacobo Scotorum Regi nupta fuerat, & ad quam poſt Henrici Octaui liberos legibus Angliæ ius Regni pertinebat, prætermiſerunt reliquis, quæ Henrici teſtamento continebantur, nihil immutatis. Et tamen ne ſic quidem Teſtamento obtemperatum eſt prorſus quaſi Deus ipſe punire volens in hoc mundo eum, qui ex hoc mundo ſublatus iam fuerat, curaſſet, vt cuius tam formidabilis auctoritas fuerat, eum omnes iam contemnerent, & extremam eiu voluntatem infringerent. Mors eius per aliquot dies occultata, & interea, quo facto opus eſſet, conſultatum fuit. Tandem Eduardus Henrici ex Iana Seimera filius nonum ætatis annum agens, non tantum Rex, ſed & ſummum Eccleſiæ Anglicanæ caput pronunciatur. Quo facto ij, qui deteſtabilium harum legum prima fundamenta iecerunt, quam parum cerebri haberent, teſtatum fecerunt, dum animas captiuarunt ſub illius ſpiritualem auctoritatem, cuius ob ætatem teneram & ſeruili ſimilem conditionem nulla erat auctoritas. Nam quum omnium confeſſione nec infantium, nec puerorum, nec adoleſcentium ætas ad negociorum mundanorum procurationem ſit idonea: multo minus ad cœleſtia expedienda ineſſe illis aliquam aptitudinem exiſtimandum eſt. Sed ea eſt hæreſeos cæcitas, vt maximos quoſque defectus minime omnium agnoſcat. Equidem præuiderat Henricus, quid ex filij ſui imbecilli ætate euenturum eſſet mali: ſed non ſatis prouiderat. Conſtituerat ille impuberi filio ſuo ſexdecim gubernatores, quali poteſtate: ex quibus non pauci erant Catholici, nec quidquam antiquius habebant, quam exſequi, quod Henrico diuinitus inſpiratum fuerat, hoc eſt, ad Eccleſiæ Catholicæ vnitatem & Sacræ Romanæ Sedis obedientiam totius Regni ſtatum reuocare Sed qui potentia præualebant, quum longe aliud animo agitarent, haberentque ſibi propoſitum hęreſin promouere, & nollent res Eccleſiæ ablatas reſtituere; ſtatuerunt impedire, ne Princeps in horum ſexdecim Tutorum poteſtatem veniret: qui ſi ad rerum gubernacula admoti eſſent, haud dubie negociorum illas turbas confuſionesq; ad felicem aliquam tranquillitatem perduxiſſent.

Erat Ianæ Seimeræ frater, Eduardus Seimerus: hic quum eſſet Eduardi Regis auunculus, tunc Hertfordiæ Comes, ſed paulo poſt Somerſeti II. Eduardus Sei

merſeti

nerus Eduardi auunculus pro nepotis & regni Protectore ſe gerit.

merſeti Dux, Zuinglianæ hæreſios contag o infectus, ſtatuit propria auctoritate ſeipſum creare Regis tutorem Regnique Protectorem. Quod & fecit, nullo contradicente, præter Thomam Vrislæum, virum Catholicum; quem Henricus ſummum Regis Cancellarium moriens reliquerat. Statim vero atque ſummam dignitatem adeptus fuerat, vt eam conſeruaret, non neglexit quamplurimos beneficijs ſibi obſtringere, eorumque beneuolentiam comparare, quibus Reipublicæ ſalute priuata vtilitas eſt antiquior. Itaque (quod facile erat) Regi puero autor fuit, vt nouorum honorum acceſſio Regis nomine ijs fieret, qui eos mererentur. Factus eſt ergo Protector ipſe Somerſeti Dux; Patrus vero Eſſexiæ Comes, qui Catharinæ ab Henrico relictæ frater erat, Marchio Northamtoniæ declaratur; Ioannes Dudleus Lislenſis Baro, Varuici Comes conſtituitur; Thomas Seimerus Protectoris frater, Sudliæ fit Baro & ſupremus Claſſis præfectus; Richardus Riccius ac Edmundus Sheffeldus equites aurati renunciantur Barones; omnes hæretici. Et his fundamentis Seimerus auctoritatem ſuam firmauit. Thomam vero Vrislæum Cancellarium, Suthamtoniæ Comitem declararunt quidem, ſed eundem poſtea & Magiſtratu ſe abdicare coegerunt, & ex Senatu Regio tam illum quam Arundeliæ Comitem, quod eſſent Catholici, eiecerunt. Hoc modo quum omnium ſibi animos conciliaſſet, ſimulque Regiam poteſtatem conſequutus eſſet, pro libitu eam adminiſtrabat: adeoque abſolutum imperium exercebat, vt omnia tam Eccleſiaſtica quam ciuilia non niſi ex ipſius mandato expedirentur: ipſe & Gubernator, & Protector, & Prorex, & Propapa, & quid non? ita ſui ex ſorore nepotis puerilem ætatem gubernabat, vt quaſi per ipſius os cuncta Rex loqueretur. Quare quum adhuc, licet in ſchiſmate, ritu & ceremonijs antiquis Clerici ordinarentur Zuinglianus ille voluit Eccleſiaſticos omnes, ad nulla poteſtatis aut iurisdictionis exercitia aliter accedere, quam ex ſpecialibus noui Regis mandatis, adimens illis Sacramentum Ordinis conferendi poteſtatem. Cranmerus ergo ipſe, Archiepiſcopus Cantuarieñſis, & ex antiquiſſimis vnus, non aliter quã nouis Eduardi mandatis; ijſque non ſemper & abſolute, ſed pro beneplacito pueri, datis ac duraturis, poteſtatem ſuam exercere cogitur. Sed vt appareat hæreſeos, ſerpentis Eccleſiæ hoſtis peſtifero veneno inflatæ vanitas, ecce ipſas literas Regis, quibus ad iſtum Angliæ Primatem ita ſcribit.

Eduardus Dei gratia, Angliæ, Franciæ & Hiberniæ Rex, ſupremum in terris Eccleſiæ Anglicanæ & Hiberniæ, tam in cauſis ſpiritualibus, quam temporalibus, Caput; Reuerendo Thomæ Cantuarienſi Archiepiſcopo

alu-

ſalutem: &c. Quandoquidem omnis iuris dicendi auctoritas, atque etiam iurisdictio omnimoda, tam illa quæ Eccleſiaſtica dicitur, quam ſæcularis, à Regia poteſtate velut à ſupremo capite manat, &c. Ad ordinandum igitur quoſcunque intra diœceſin tuam Cantuarienſem, & ad omnes etiã ſacros & presbyteratus ordines promouendum, per præſentes ad noſtrum beneplacitum duraturas, tibi damus poteſtatem.

Has atque huiuſmodi alias deteriores etiam Conſtitutiones Protector Seimerus fecit, & Templa, quæ Henrici rabies reliqua fecerat, perrexit deſtruere. Henrico enim propoſitum fuerat, tantum auctoritatem Pontificiam impugnare, & immotam illam rupem, cuius fundamenta is iecit, qui orauit, ne deficeret fides illius viſibilis capitis, quod ipſe ex hoc mundo migrans nobis reliquit. Sed vt melius res ſuccederet, nouus hic Eduardi Protector publico edicto prohibuit, ne quiſquam Catholicorum de cathedra ad populum verba faceret, aut Eccleſiæ Catholicæ doctrinam annunciaret, ſolis Lutheranis & Zuinglianis docendi permiſſa poteſtate, quibus facile erat, quum nemo publice contradicere auderet, dolis populum ductare. Hi, vt Foxius ſcribit, nihil vrgebant maiore vehementia quam Regem, quum eſſet & Eccleſiæ & Regni caput, in vtroque non minorem habere tum Eccleſiaſticam tum ciuilem poteſtatem in hac tenera ſua ætate, quam habiturus eſſet iam grandior effectus. Cranmerus quoque vbique inculcabat, Regem adoleſcentulum plus habere in capite ſcientiæ Theologicæ, quam cunctos Angliæ Epiſcopos.

III. Hæreſis publice in Anglia prædica a, & de Cranmero & Latimero.

Factum eſt hoc edicto, vt quaſi clauſis cœli portis, obſeratoque diuini numinis fauore, infernus apertis faucibus eructauerit ingentem numerum hæreticarum peſtium, quæ certatim tum eloquentiam ſuam oſtentabant, tum hæreſim proſeminabant. Cranmerus Cantuarienſis Archiepiſcopus inter primos prodijt in medium, iam palam ſcorto ſuo pro vxore vtens. is Catechiſmum erroribus, impietatibus & Atheiſmis plenum, Eduardo Regi inſcriptum in lucem edidit, primum hæreſeos fetum puero conſecrans. Henricus non ita diu ante obitum, quendam Hugonem Latimerum propter ſuſpicionem hæreſeos, & comeſtam carnem in feria ſexta ſeptimanæ Sanctæ, de Vigornienſi Epiſcopatu deturbarat, id quod argumento eſt, Henricum non niſi Eccleſiæ Romanæ primatum impugnaſſe. Hic Hugo Latimerus vbi eam conceſſam poteſtatem accepit, cœpit paſſim ex publicis pulpitis detonare & conciones habere: quare comparato aliquo per Angliam nomine, vocatus eſt deinde primus Anglorum Apoſtolus, quamuis non ſit is qui Auguſtino monacho doctiſſimo, quem olim beatus Gregorius in hanc inſulam ad fidẽ Chriſti

annunciandam miſit, præripere eam laudem poſſit. Aduolarunt quoque ex Germania & Heluetia non pauci, relictis latebris ſuis, apoſtatæ, & in his præcipui Ioannes Hopperus, & Milo Couerdallus. Quibus omnibus, Lutherano & Zuingliano more concionandi, ab ijs, qui nihil niſi profanas haſce Religiones ſpirabant, continuo data copia fuit. Hi, de quibus loquor, quorum caput Protector erat, alia etiam ratione ad opprimendam Catholicam Religionem vſi ſunt. Regis enim Eduardi adoleſcentiam non niſi corrupto hæreſeos lacte enutriendam curarent, vt iam inde à teneris quaſi vngniculis, prauis illis opinionibus imbutus, non facile poſtea ab eis recederet.

Dantur ergo Regi pædagogi duo hæreſi inprimis inſignes, qui Zuingliana doctrina illum imbuerent, Richardus Coxus vxoratus Sacerdos, & Ioannes Checus Laicus; vterque Latinæ & Græcæ linguæ cognitione clarus: qui facile vnà cum prima Grammatices inſtitutione hæreſeos venenum puerili Regis animo inſtillarunt. Quin & feminarum ad hanc rem acceſſit opera. Neque enim vna addita ipſi fuit vitæ morumque formatrix, velut Cornelia Gracchis, aut Aurelia Cæſari, aut Auguſto Accia: verum plures huic Principi adiunxerunt principes feminas, easque hæreſi deditiſſimas, inprimis duas Henrici adhuc ſuperſtites vxores, Annam Cliuenſem & Catharinam Parram, quarum opera efficeretur, vt doctrinam propoſitam eo facilius Eduardus imbiberet. Aulici quoque eius atque aſſeclæ commilitonesque ex Principum familijs adſciti, omnes erant hæreſi infecti. Iam, vt dictum eſt, præconibus fidei Catholicæ cathedras Protector ademerat: poſt vero etiam Academiarum pulpita Doctoribus Catholicis interdixit; quam quidem ad rem magno molimine & artificio ipſi opus fuit. Nam quia Collegiorum fere Rectores, homines ſunt in illa natione magni loci & auctoritatis, referre ſolet in negocio Religionis plurimum, quomodo Vniuerſitates ſint affectæ. Itaque quum fidem Catholicam maxima pars hactenus retinuiſſet, Protector ſubmotis Catholicis omnibus, in eorum locum iuuenes, quos Lutheri aut Zuinglij manus formauerat, ſubſtituit. Nec contentus Doctores profligaſſe, aduerſus libros etiam bellum ſuſcepit, qui quidem (vt magni cuiuſdam Regis voce proditum eſt) Doctorum conſiliariorumque noſtrorum ſunt præſtantiſſimi. Nam eos auctores, qui Eccleſiaſticam doctrinam tradiderunt, D. Thomam, Lombardum, Scotum, legi prohibuit. Quinetiam quaſi horum clariſſimorum Eccleſiæ luminum prorſus ſepulturi memoriã, quorum tamen etiam in futuris ſæculis laus refloreſcet, quorumque nobis in tanta veneratione adhuc ſunt nomina, petulantes

lanteſiuuenes horum Scriptorum ingentem conquiſitam ſtruem, per vrbem in feretro circumtulerunt; & demum in ignem coniectos cremarunt. Qui quidem ignis aliquando ad æternum ignem illos condemnaturus eſt. Sed non fuit tum exſtinctus ille ignis, verum vehementius etiam quam vnquam deinceps exarſit; illiusque ardentis rogi fumo horum hominum animarum lumen ſuffocatum, mentisque oculi caligine obducti ſunt. Sane per ludibrium, hoc appellabant funus ſeu exſequias Scoti: ſed gloriæ potius ipſorum & fidei appellanda fuit funeratio, qua tunc exſtincta, nihil illis præter infidelitatem remanſit. Nihil in his Academijs vel componebatur vel exhibebatur, niſi verſus, cãtiones, orationes, comœdiæ, picturæ, ad exagitandam Religionem Catholicam concinnatæ: hæ ſola erant tum ſtyli tum penicilli exercitia.

IV. Martinus Bucerus, Petrus Martyr & Bernardinus Ochinus in Angliam veniunt.

Ad firmius hanc rerum nouationem ſtabiliendam, euocant ex Germania tres inſignes hæreticos, Martinum Bucerum, Petrum Martyrem, & Bernardinum Ochinum Italos, tum Argentorati exſulantes, quibus ampliora præ alijs ſtipendia conſtituta ſunt. Bucerum Cantabrigienſi Academiæ, Martyrem Oxonienſi præfecerunt: additis antiquis Profeſſorum honorarijs, præbendis Canonicalibus, alijsque commoditatibus permagnis. Docebant autem ex ſuo quisque ſenſu. Protector Zuinglianiſmum tuebatur, Lutheraniſmum Cranmerus. Bucerus autem in Iudaiſmum putabatur procliuis, idque ob reſponſum quoddam illius datum Dudlæo Duci Northumbriæ, præſente Barone Pagetto, Hiſpaniarum Regis piæ memoriæ Conſiliario. Quippe rogatus à Dudlæo Bucerus, quid ipſi de reali Corporis Chriſti in Sacramento Altaris præſentia videretur, reſpondiſſe fertur, de vera corporis præſentia nullum merito dubitare poſſe, qui non dubitet de fide Euangeliſtarum: non tamen is ego ſum (ſubiecit) qui certo ea omnia credenda exiſtimem, quæ in Nouo Teſtamento de Chriſto & eius actis ſcribuntur, quanquam nec hactenus aperte negare libuerit. Hæc eſt illa Religio, ſeu Religionis contemtus verius, cui ſuperſtructa eſt hæreſis: huc tendunt tot dubia, quæ ab ijs mouentur, quorum pedes etiam in euidentiſſimis Scripturarum teſtimonijs, ad quemuis paſſum titubant. Hoc ſapiunt illa Lutheri verba, vbi Monachis auſteritates ſuas exprobrat: Turcæ (inquit) pudore ſuffundunt noſtros Monachos, qui vix vmbra ſunt, ſi cum illis componantur; vulgus autem, cum illis collatum, profanum prorſus: adeo vt nec Chriſtiani, nec Apoſtoli, nec Prophetæ, nec ipſe Chriſtus vnquam tantum zelum demonſtrarint.

Quæ etiam cauſſa eſt, cur ad Mahometaniſmum non pauci hodie tranſeant. Caluinus etiam peius dixit. Sed horret animus, eiuſmodi blaſphemias hic recitare. Petrus Martyr, monachus excucullatus, qui Monialem apoſtatam ſibi copulauerat, quum primum veniret in Angliam, Lutheri imbutus opinionibus, ſub illius ſigno militabat: poſt vero factus eſt transfuga. Ea erat hominis inconſtantia, vt primum auita Religione, quam vnà cum lacte imbiberat, relicta, vt Monachæ thalamo frui poſſet, Lutheranam amplecteretur; deinde vero quum in Anglia verſaretur, ad Protectoris & Cranmeri arbitrium profeſſionem fidei ſuæ conformaret. Sanderus optimæ fidei hiſtoricus, quique facile inter eos, qui res Anglicanas memorię prodiderunt, palmam obtinet, ſe ipſum audiuiſſe ſcribit, Martyrem docentem, & ita articulum de Sacramento Cœnæ Dominicæ tractantem, vt anxius ac pendulus prorſus hæreret, Lutheranorumne an Caluiniſtarum partibus accederet. Exſpectabat enim indies, vt quid ſequendum eſſet, Parlamentum conſtitueret. Itaque vt maiore cum applauſu exciperetur à populo, qui eum videret magna eloquentia (nam hac laude pollebat) publicis Ordinum ſuffragijs, & Magnatum, qui cõciones ipſius præſentia ſua frequenter cohoneſtabant, aſtipulatione receptam comprobatamque ſententiam proponere: ratus eſt, ſuam tantiſper ſuſpendendam eſſe. Tandem ſignificat illi Cantuarienſis, decretum eſſe à Parlamento, Caluiniſmum ſequendum eſſe, non Lutheraniſmum: nec tamen omnia immutanda eſſe, ſed manſurum nonnihil inter ipſos & Galliæ Caluiniſtas diſcriminis. Quo accepto nuncio, Martyr Sacramentariorum Caluinianorũ hæreſin libere amplectitur. Iiſdem comitijs, quibus Martyri perditionis Leges præſcriptæ ſunt, habitis Londini, pridie Nonas Nouembris, Anno M D X L V I I. formata fuit Religionis formula adeo multiformis, vt vere eam centonem quendam dixeris ex varijs diuerſarum ſectarum partibus conſarcinatum: quemadmodum etiam de Caluini hæreſi negari nequit, eam à ſingulis antiquorum hæreticorum, quos vetus Eccleſia damnauit, articulum aliquem hæreſeos mutuatam eſſe. Id quod propoſitum mihi fuit aliquando exercitij cauſſa accurate perpendere: iamque ad triginta hæreſes collegeram, Latinaque lingua deſcripſeram. Sed non ſum neſcius, maioris eam rem ingenij eſſe, quam vt à me feliciter abſolui poſſit: quamuis illi minime difficilem exiſtimem, qui in antiquorum Patrum lectione vel mediocriter ſit verſatus.

r. ... us religio. Hoc Parlamento factæ ſunt nouæ conſtitutiones, nouæque & prioribus ſeculis ignotæ Eccleſiæ iacta fundamenta. Hoc Concilio ſtatutæ ſunt

normæ & latæ leges,ſub quarum iugo Angli & viuerent & morerentur. In natura admirabilis apparet Creatoris ſapientia in hoc,quod quum tam multæ ſint res creatæ,non tamen ſunt aliæ alijs ſimiles,& quæ eſt inter illas ſimilitudo,non eſt ſine aliqua etiam diſſimilitudine. Eadem eſt ratio ſpuriarum iſtarum Religionum,quas ex cerebro ſuo homines produxerunt: quas ſi ſeparatim omnes conſideres,diſpari vultu ſunt, multumque aliæ ab alijs diſcrepant,& ſi quo in dogmate congruant,nihilominus notabili aliqua differentia diſcriminantur. Apparet hoc euidentiſſime in Anglica Religione,quæ quum videatur eſſe eadem cum Caluiniſtica,peculiaria tamen non pauca habet.Quod vt intelligatur, animaduertendum eſt,quid in ſeculari illo,de quo diximus,Concilio conſtitutum fuerit,vbi homines militares de Theologia diſputabant, quaſique Regnum cœlorum partiebantur.Prima Lex fuit,vt ſine vllla exceptione, quidquid vel temporalium rerum vel Eccleſiaſticarum adhuc ſupererat,Sacella, fundationes,redditus,oblationes annuæ,Regis Eduardi eſſe deinceps cenſerentur.Secunda,vt Epiſcopi,Archiepiſcopi, presbyteri, alijque, quorum & dignitates & tituli manerent,alio omnino ritu, quam Catholico ordinarentur.Hinc aliam etiam formam Sacramenta adminiſtrandi adiunxerunt Tertia,vt Imagines & Cruces,quæ adhuc quibuſdam in locis, miraculorum gratia,colebantur,tollerentur. In locum verò inſignium præpotentis Dei,Imperatoris cœli & terræ,hoc eſt,ſacræ Crucis,quæ miſericordiam ipſius repræſentat,ſurrogarunt inſignia Regis ſui,vel Reguli potius,qui præter exiguum Orbis angulum, ambientis Oceani quaſi ſepulchro incluſum,nihil poſſidebat Cruces deiecerunt,& in earum locum ſubſtituerunt gentilitias Anglicorum Regum imagines,nempe tres leopardos, & tria lilia,hinc ſerpentis(vt Sanderus ait) inde canis pedibus expanſis ſuſtentata.Quin tantum potuerunt in his Comitijs Zuingliani, vt Miſſæ ſacrificium abrogarent, ſancirentque, vt Euchariſtiæ vtraque ſpecies cuilibet de myſterijs participanti neceſſario traderentur. Conſuetudinem ſacra officia Latina lingua recitandi antiquarunt, eademque in vulgarem tranſtulerunt:quo factum eſt,vt Hiberni & Cornubienſes,qui forte aſſiſtebant,quoniam his peculiare idioma eſt, nihil eorum, quæ dicebantur intelligerẽt.Adminiſtrandę autem Euchariſtię ritum nihil aut parum immutarunt:Canonem enim Miſſæ integrum reliquerunt, conuerſum in linguam Anglicam.Quanquam Caluiniſtæ poſtea, quibus hoc videbatur nimis Catholicum,Canonem totum remouerunt. Nemo erat ex Catholicis,qui Eccleſiæ cauſſam defendendam ex animo ſuſciperet,nemo qui mortem in tanta cauſſæ æquitate contemneret. Nonnulli

nis in Anglia forma forma ta.

quidem depugnarunt pro fide Catholica in illis Comitijs, Stephanus Vintonienſis, Edmundus Londinenſis, Cuthbertus Dunelmenſis, Nicolaus Vigornienſis, & Daius Ciceſtrenſis Epiſcopi, potuiſſentque pro doctrinæ ſuæ excellentia non parum Dei cauſſam adiuuare: niſi & ipſi victas manus tetendiſſent, iugoque hæreſeos ſponte collum ſubmiſiſſent. Ne enim prouentibus ſuis & Epiſcopatibus, quos ab Eduardo Rege, nō autem per Pontificis nominationem aut conſenſum obtinuerant, priuarentur, huc prolapſi ſunt, vt peruerſis illis conſtitutionibus ſubſcriberent. Recte olim quidam felix pronunciauit illud ſęculum, quo Epiſcopi aurei, Calices autem lignei eſſent. Nihil enim miſerius eſt, quam calices videre ex auro confectos, Epiſcopos vero ex ligno putri ac vermiculoſo. Reditibus hi tales inhiant, non dignitati Epiſcopali. Et illi quidem tandem pœnas huius ſui criminis dederunt, partim ſub Eliſabetha, partim ſub ipſo Eduardo mulctati: nonnulli etiam in ipſo ſupplicio pœnitentiam facti ſui egerunt. His ergo approbatoribus multum adiuta eſt cauſſa hæreticorum, qui edicta ab illis ſubſignata ſtatim per vniuerſum Regnum promulgauerunt. Qua promulgatione immutata Eccleſiæ forma, ſplendor quoque eius perijt. Vt enim clariſſimum illud luminare, quod ad exornandum mundum cœlo Creator affixit, opaco Lunæ corpore inter ipſum & nos interiecto, claritatem & omnem ſplendorem amittit: ita Eccleſia, quæ non ſecus ac Sol quidam nos illuminat, & extra quam æterna tenebrarum caligine inuoluti degeremus, quamprimum illa ab humano cerebro procuſa, & Lunæ lumine mutabiliora opinionum monſtra, inter ipſam & eorum, qui ſub eius regimine viuunt, mentis oculos ſeſe interpoſuerunt, Eclipſin paſſa eſt, & ſplendorem ſuum offuſcauit. Omnes illi, à qua profectum eſt, quidquid habemus, valedixerunt. Omnes dilectiſſimæ huius matris gremium reliquerunt: omnes relictis eius amplexibus in mortem & infernum ſeſe præcipitauerunt. Et vt olim in primis illis perſequutionibus, quum ſub Ethnicorum Imperatorum crudeli tyrannide miſeri Catholici gemerent, ita nunc quoque nonnulli clam diuinum cultum exercebant, & Miſſæ officium in locis ſecretioribus, & ab acceſſu vulgi remotioribus celebrabant. Speluncæ tum, & rupes in plures cellulas excauatæ, erant illis loco ſacrarum ædium, vbi omnium religioſiſſime Deus colebatur. O Nero, ſiccine vidiſti barbaricam crudelitatem tuam inter eos, qui Chriſti gaudent nomine, reuiuiſcere? Tu quidem in eos ſæuiſti, à quibus alius, quam abs te, cui mille erant numina, Deus colebatur: nos vero vidimus eos, qui eundem De-

um profitebantur, eandem ſalutem ſperabant, & eandem quærebant Eccleſiam, immani prorſus more ruere in mutuam ruinam atque exitium. Sed ita ſoles tuorum conſtantiam calamitatibus & perſequutionibus probare.

VI. Maria Eduardi ſoror, ſola in aula Angliæ Catholicam profitetur religionem.

Vnica fuit in toto Angliæ Regno femina, quæ conſtanter fidem retinuit. O præclarum huius ſexus encomium, ſiquidem hanc virtutem familiarem ſibi atque ordinariam haberet. Maria certe, Henrici filia natu maior, Eduardi autem ſoror, cuius etiam poſtea caput Regio Angliæ diademate redimitum fuit, non exiguam hoc nomine laudem meretur, propterea quod inuicta aduerſus omnem inimicorum Dei rabiem, magno animo antiquam fidem ſeruauit, nec ab Eccleſia ſe diuelli eſt paſſa, neque vnquam defatigata eſt in Dei cauſſa propugnanda. Principes eam adiurant, vrgent, premunt: at illa inexpugnabilis perſtat. Rogata, vt ſaltem publice Miſſam celebrari, contra Regis edicta, non permittat, reſpondet, nunquam ſe antiquiorem melioremque colendi Dei ritum, à patribus acceptum, cum noua & nuper ad illorum arbitrium procuſa ſecta commutaturam. Non eſſe paucorum quorundam, eorumque imperitorum homuncionum, & Epiſcoporum ad alienam libidinem opinionem ſuam conformare metu compulſorum, intricatas quæſtionum ſpinas enodare; nec hominum præiudicijs præoccupatorum, ambigua diſtinguere, obſcura atque abſtruſa ſcrutari & in lucem proferre, nedum Leges ſalutis ſuæ conſcientiæ preſcribere. Adiungens preterea, futurum aliquando, vt huius ſuæ adminiſtrationis tam inſolentis eos pœniteat; caueant igitur, ne fratris ſui pueritia ad iſtum modum abuterentur; fore tandem eius rei rationem reddendam. Indignabatur Protector cum ceteris Aulicis, nihil niſi hæreſeos promotionem procurantibus, auctoritatem ſuam contemni à femina: quam propter amorem, quo illam frater iam grandiuſculus complectebatur, reformidabat. Et tamen, licet ſub hac vmbra Regali tuta videretur, aduerſarij eius, ex cæco animi impetu eo temeritatis progreſſi ſunt, vt Sacellanos eius, quum coram ipſa ſacra officia pro more facerent, ſemel atque iterum conijcerent in carcerem. Sed re ſignificata Carolo Cæſari, conſobrino ſuo, is per oratores ſuos apud Regem Eduardum obtinuit, ne ſuper ea re amplius moleſtia Mariæ exhiberetur; ipſo etiam Eduardo agre admodum ferente, quod tam inhumaniter cum ipſa ageretur. Itaque hæretici, quum hac non ſuccedere animaduerterent, alia via experiundum rati, ea, quæ Parlamenti auctoritate, vti diximus, ſancita fuerant, exſequutioni

mandare

Digitized by Google

mandare tentauerunt. Quam ob cauſſam à Protectore Regis nomine iubentur duo Primates, Cantuarienſis & Eboracenſis (quos ſolos Anglia Archiepiſcopos habet) per vtriusque ſuffraganeos Epiſcopos, diligenter curare, vt Parlamenti decreta recipiantur, & eisdem promulgatis obtemperetur. Viſitatores prætereа inſtituuntur, qui operam dent, vt factæ conſtitutiones obſeruentur. Iam Biblia in Anglicum ſermonem traducta fuerant, & cum his Eraſmi in Nouum Teſtamentum Paraphraſes. Quæ vertenda, & cum approbatione ſua edenda curauerat Henricus VIII. damnatis omnibus aliorum verſionibus Quomodo etiam Lutherus non niſi ſuam admittebat: & Zuinglius eas omnes reijciebat, quæ diſcreparent ab ea quam ipſe adornarat: vt & ceteris fere omnibus qui operam hac in re aliquam nauarunt, nihil niſi quod ab ſeipſis profectum eſt, placet. Mira ſane res! ô Caluiniſtæ: ea verba quæ vos tam clara & manifeſta eſſe dicitis, tot tamque diuerſis modis ab hoc & illo intelligi atque exponi! Protector tamen eam quæ ab Henrico VIII. rege approbata fuerat, verſionem pro authentica publicare noluit, ſed eas ſubſtituit quæ ab eodem damnatæ fuerant & igni adiudicatæ. Hæ à Viſitatoribus paſſim circumlatæ, adeoque in publico templorum valuis affixæ, & multi emere hos atque eiuſmodi libros coacti fuerunt. Tum etiam ſalutare illud Chriſtianorum ſignum, & omnia alia Catholicæ fidei inſignia ex omnium manibus excuſſa ſunt. Conciones nihil niſi Libertatem ſonabant: Monaſteriorum clauſtra, quæ Henricus VIII. refringere cœperat, quam lata erant ad exitum monachis & religioſis patebant: carnis voluptates, quibus etiam optima ingenia corrumpi ſolent, non permittebantur modo, ſed & laudabantur ac quaſi imperabantur. Quod ſi temporum eorum ſtatum conſideremus, videbimus ſane omnium animos mira tum nouandarum rerum cupiditate iucenſos fuiſſe, ſic vt pudicitiæ illa olim clauſtra, facile à luxuria fuerint expugnata, atque etiã homines ceteroqui non mali, ad mundana inde negocia extracti. Sed tanta animarum clade non contentus diabolus, ſimul ac ſemel omnem iacere aleam voluit. Supererant in Anglia pauci aliquot Epiſcopi, qui in tanta morum ac doctrinæ corruptione, quamuis ab Henrico rege ad eum gradum fuiſſent prouecti, aliquid de Catholicæ integritate Eccleſiæ in ſuis animis retinuerant, & ſecreto Catholicorum more viuebant & ſacris operabantur. Hos quum frigidiuſcule quam ceteros in traducendis ad errores alijs agere animaduertiſſet regni Protector, omnibus, etiam qui per ætatem minus erant idonei, vxoris ducendæ impoſuit neceſſitatem. In his fuerunt Epiſcopus Eboracenſis, Ceſtrienſis, Monæ inſulæ, & Sodorenſis

Digitized by Google

Idem ſequuti ſunt Eccleſiarum Decani, & Canonici non pauci. Alij quidam Epiſcopi maſculè ſeſe huic impietati opponentes, vt Vintonienſis, & Guthbertus Dunelmenſis, de gradu deiecti, & in cuſtodias dati ſunt. Quos ſequuti ſunt poſtea Londinenſis, Ciceſtrenſis, & Vigornienſis Epiſcopi, Deo illorum ignauiam puniente. Res ſanè miſeratione digna, videre magnos illos viros Epiſcopatibus ſuis deiectos, & cathedras illorum hæreticos occupantes. Qua de re Ronſardus in hunc modum, Reginam Matrem alloquens, conqueritur.

Vah quam ſæpe bilis mihi feruet cruda, videnti
Mangones, mimos, balatrones, arte carentes
Et virtute omni, ſacris è cenſibus vdum
Ventrem implere mero aſſiduo, & meliore palato
Dignis delicijs! Tantos tu cernis abuſus,
O Deus, & meritos diſperdere fulmine ceſſas?

Meo iudicio, non quidem errant, qui hæreſeos ortum & progreſſum Eccleſiaſticorum hominum ignorantiæ imputandum cenſent: quidum, veterno quodam detenti, non niſi ventris curam gerunt, circumuenti ſunt ab illis, qui viuidiore quodam ingenio, & maiore rerum notitia inſtructi, in Religionis negocio tantas turbas mouerunt, ad reſpondendum ſibi imparatos aggreſſi. Ad quam rem haud ineptè accommodari poteſt illud Stoici cuiuſdam Philoſophema, tum defeciſſe progeniem bonorum, quum doctorum orta eſt familia; propterea quod virtus ſua natura ſimplex & omnibus expoſita, mutata ſit in ſpinoſam quandam & ſubtilem ſcientiam, in qua didicerunt mortales magis diſputare, quam ad primitiuę fidei pręſcriptum vitam inſtituere. Veruntamen Anglicanæ hæreſeos ortus atque progreſſus ad aliam cauſſam referri poteſt. In Anglia enim omnia erant plena hominum doctorum & vigilantium: Rex ad exſtirpandum monſtrum illud, quod omnia vaſtabat, omnem operam interponebat: Academiæ erant bene conſtitutæ: Cardinalis Polus viuebat: Morus Cancellarius diligenter pro Religione excubabat: Epiſcopi quorum hactenus mentionem feci, omnis doctrinæ laude excellebant. Culpa autem tribuenda eſt cuidam mollitiei animorum, cedentium libidinoſi Principis voluntati, & Protectoris Zuingliani tyrannidi. Sed punijt eos Deus.

Digitized by Google

EDVARDVS SEIMERVS PROTEctor, à Dudlæo circumuentus, ſupplicio afficitur. Eduardus Rex è vita decedit, condito teſtamento, quo Ioanna Regina declaratur: cui ex hoc faſtigio deiectæ, Maria ſuccedit.

Caput Septimum.

ARGVMENTVM.

I. *Eduardus Seimerus prorex Thomam fratrem, feminarum ambitione impulſus, ſupplicio affici curat.*
II. *Dudlæus Comes Varuicenſis Catholicis contra proregem ſe coniungit, ſed poſt eius obitum ipſos deſerit. Mirabiles & abſurdiſſimæ temporum illorum hæreſes.*
III. *Eduardus Seimerus prorex, Dudlæo accuſante, ad ſupplicium raptus.*
IV. *Mors Regis Eduardi, & teſtamentum.*
V. *Ioanna filia Ducis Suffolciæ, regina proclamatur.*
VI. *Ex altera parte Maria Catharinæ filia regina eligitur, & Londinenſem vrbem ingreditur.*

I. ſduardus Seimerus vxoris mbitioni mo-em gerens, Thomam Fra-rem ſupplicio ffici iubet.

ECce ad quem gradum perducta ſit hæreſis, Eduardo rerum potiente! Ecce quo euaſerint conſilia eorum, qui Regno Anglico primum, deinde ſibi ipſis ruinam attulerunt! Polypus piſcis, qui hamum non fugit, ſed quærit, proprijs dentibus carnem ſuam abſumit, & brachia rodit. Hunc imitati ij, de quibus loquimur, Angliæ proceres, qui mortis æternæ hamum deglutiuerant, nec tam facilè, ac polypus, ab eo ſeſe expedire poterant, quum cetera omnia ſibi ſubieciſſent, nec haberent quod amplius morderent, conuerſo in ſeipſos furore, cœperunt inter ſe bello committi. Vidimus hactenus partem Tragœdiarum, Catholicorum expenſis exhibitarum: videamus nunc quoque, quomodo mutatis perſonis, ſuas hæretici egerint. Horret animus, tantum cædium deſcribere: attamen inchoata ſemel Anglicani Schiſmatis hiſtoria, ſanguine imbuendus fuit calamus, ad deſcribendum crudelitates iſtas extremas, & pæne fidem omnem ex

ceden

cedentes, niſi Anglicano ſtylo deſcriptæ exſtarent. Et leuiora quidem leuiter duntaxat perſtringam, nec quidquam dicam niſi quod ad rem facit. Erat Edouardo Seimero Somerſetenſi Duci, & Regis Protectori, germanus frater Thomas Seimerus, mari & Claſſi regiæ præfectus. Is Catharinam Parram Henrici Regis vltimam vxorem, poſt Henrici mortem duxerat. Hæc Catharina, quæ ſe meminiſſet primam fuiſſe in tota Anglia, indignata eſt dignitatem ſuam minui, præcedendi honore in Protectoris vxorem translato. Ex aduerſo Protectoris vxor, mariti locum tenere, nec vlli volebat concedere. Hæc contentio non quieuit in feminis, verum & ad viros tranſiuit, qui cum vxoribus etiam earum paſſiones aſſumſerunt. Ambitio enim, quæ, eorum quæ ſunt à tergo negligens, tantum ea quæ à fronte ſunt ſpectat, inter hosce fratres, velut furore percitos, indigniſſimas proditiones excitauit. Protector, licet Regem regeret, tamen ab vxore ſua ita regebatur, eiuſque libidini obſecundabat, vt fratrem ſuum è medio tollendum vnà cum eo ſtatueret. Partes hinc inde pro virili animabat Comes Varuicenſis, ſperans vtroque Seimero euerſo ſe poſſe eminere. Edouardus Seimerus, vt vindictam aliquo colore tegeret, decreuit perduellionis crimen fratri intentare. Itaque Hugonem Latimerum Miniſtrum Anglicanum ſubornauit, qui Thomam Seimerum pro concione traduceret, accuſaretque, vt qui in Maieſtatem Regiam neſcio quid molitus eſſet. Quo facto, Protector ſimulans ſe cauſſam Regis agere, reuera autem vindictam ſuam ſub prætextu fidelitatis perſequens, conceptam animo proditionem exſequitur, ac Thomam fratrem ſupplicio affici iubet. Fuit hoc Anno MDXLIIX. die Martij XXX. Dum hæ turbæ mouentur, Catholici arma pro fide ſumunt, Cornubienſes primum ac Deuonienſes: & paulò poſt alij in Norfolcienſi, Suffolcienſi, Eboracenſi & Somerſetana prouincijs: quibus in locis plebs aduerſus magnates, bonorum ſuorum iniuſtos poſſeſſores inſurgens, in ipſorum domos & palatia impetum fecit, & obuia diripuit.

II. Et hactenus quidem Protectori ſatis ad votum res ſucceſſerant. Sed vt mutabiles ſunt res humanæ, nec vſquam ſtabilis felicitas, facilè euerſa eſt eius magnitudo. Nam quum Galli, tumultibus hisce ad ſuum commodum vtentes, circa Bononienſe oppidum, quod adhuc Angli tenebant, eos viciſſent: Varuicenſis Comes, Protectoris inimicus, perfidiæ eum accuſat. Edouardus vnà cum Rege ad arcem Vindeſoriam præſidij cauſſa confugit. Sed quum videret, ſe ab omnibus deſtitui, & illos etiam, quorum ipſe promotor fuerat, pedem retroferre, ſe dedidit.

Dudleus Comes Varuicenſis Catholicis fauere ſe ſimulat, ſed Protectore ſublato, eos deſtituit.

didit,& depoſita Protectoris dignitate, traditus eſt in cuſtodiam per Dudlæum Varuicenſem Comitem XV Octobris, M D X L I X. ex qua poſt quatuor menſes eductus fuit. Hic Dudlæus, vt viros principes in ſuas partes contra Protectorem pertraheret, ſpem fecit Catholicis quibuſdam in auctoritate conſtitutis,ſi fidelem ei operam in deturbando Seimero nauarent,ſe curaturum vt fidei Catholicæ ſplendor in integrum reſtitueretur. Sed cōſequutus quod volebat,fidem datam poſtea feſellit. Interea hæreſin, quotidie noua parientem monſtra, non Catholicorum modo, ſed ipſorum quoque hæreticorum arma impugnabant quippe Zuinglianam noui ſuppullulantes errores infeſtabant. Inter ceteras ſectas,Arriana cœpit vires reſumere,Georgio quodam Pareſio eam tuente: quem Zuingliani, contra ſuum dogma, quo alias aſſerere ſolent,non eſſe cuiuſquam conſcientiæ vim adhibendam, publice combuſſerunt, Valentinianæ etiam hæreſeos nouus frutex exſtitit in Cantiana prouincia: quadam Lutherana muliere, Ioanna Buchera, negante, Chriſtum ex Maria virgine carnem ſumpſiſſe, quem dicebat per illam non niſi velut per canalem tranſijſſe. Hæc combuſta eſt Londini, quarto Idus Maias. His diſſenſionibus, alijſque inter hæreticos oborientibus, circa coniugia presbyterorum, quorum etiam liberi tandem habiti ſunt legitimi, excitati Catholici, animos ſumpſerunt, & Zuinglianis diſputationes de fide palam cœperunt deferre. In primis Richardus Smithæus, vir doctiſſimus & Theologiæ Doctor, qui in Oxonienſi Academia cathedram tenuerat, Martyrem iam ibidem prælegentem, qui maxima florebat per omnem Angliam doctrinæ opinione, prouocauit Martyr viribus diffiſus, noluit cum eo in arenam deſcendere. Poſtea quum diſputationis moderatorem commodum, hoc eſt, Zuinglianum poſtulaſſet, nactuſque eſſet Richardum Coxum, hominem Zuinglianæ factionis, qui poſtea factus eſt Elienſis Epiſcopus: diſputatum eſt de Euchariſtia per triduum continuum. Sed quum videret Coxus, ex parte Martyris non bene rem ſuccedere, diſputationem abrupit, prætendens, ſe à Rege reuocari. Nimirum hæretici non niſi in fuga victoriam collocant, nec fuga quidquam eſt illis in malitia ſua inhonorificentius: quam deinde palliant coloribus quibuſdam, quamuis nihilo, quam res ipſa eſt, honeſtioribus. Nunquam defuerunt hominibus malæ fidei prætextus. Iam paſſim diſputabatur in Anglia. Fecnamus Veſtmonaſterij Abbas, Hoperum Superintendentem Glóceſtrenſem hæreticum, aduerſarium habebat. Henricus Ioliffus Catholicus

cum

cum Harleo Epiſcopo Herefordenſi commiſſus erat. Contra hos & Petri Martyris quendam libellum, quo is Eucharistiam impugnauerat, Vintonienſis Epiſcopus in carcere librum compoſuit: & eiuſdem argumenti alterum Langdaldus contra Ridleum emiſit. Nec deerant illis temporibus eximij quidam concionatores, inter quos Criſpinus, Normannus & Henricus Colus erant formidabiles. Non pauci Epiſcopi Epiſcopatibus ſuis ob Catholicæ Religionis defenſionem deiecti ſunt, quorum vt nomina recenſeam, virtutes eorum merentur. Fuerunt autem, Edmundus Londinenſis, Gardinerus Vintonienſis, Guthbertus Tonſtallus Dunelmenſis, Nicolaus Hethus Vigornienſis. Multi ex Catholicis Louanij exulabant, apud Antonium Bonuiſum Lucenſem. Alij Romæ, inter quos fuit Reginaldus Polus Cardinalis, qui Paulo III. mortuo Pontifex renunciatus fuiſſet, niſi ſacrum Cardinalium Collegium cenſuiſſet, fore, vt ad illam dignitatem euectus, non poſſet ipſe patriæ ſuæ ſalutem oreac manibus procurare. Electus eſt ergo Ioannes Maria Cardinalis Montanus, & Iulius Tertius appellatus, anno MDXLIX. Præter Polum exulabant Romæ Thomas Golduellus Aſſaphenſis Epiſcopus, Mauritius Clenocus Bangorenſis, & Patelus Vigornienſis. Fuit illud ſeculum vehementer infelix. Vix angulus erat in orbe terrarum, in quo non monſtrum aliquod infernale exſiſteret. Tholoſæ (quæ Galliæ eſt Vniuerſitas) exſtitit, qui Ioannis Baptiſtæ habere ſe ſpiritum iactaret; alter Lutetiæ, qui Sancti Petri Genio ſe foueri affirmaret; tertius Baſileæ, qui ſe Moſis Angelum poſſidere contenderet. Lutheri coquus Iuſtum ſe Ionam prædicabat. Patauiæ Rodulphus Moshan Lutheraniſmi & Papatus mediatorem ſe à Deo miſſum aſſerebat. In Hollandia denique Dauid Georgius Sartor (vt hiſtoriæ teſtantur) palam profitebatur ſe verum eſſe Meſſiam, Regem Regum, ac Dei nepotem. Vnquamne proditum eſt, tam ſtultis perſuaſionibus faſcinatos fuiſſe hominum animos? Quid enim in infimis inferni penetralibus potuit eſſe reconditum, quod non illo tempore in lucem protruſum fuerit? De nouo in Anglia Arriano, & Ioanna Buchera ſupra diximus: horum ſocius fuit Milo Couardalus, diu in Germania verſatus. Is quum in Oxonienſi Academia, quæ arx erat Catholicorum, concionaretur, primum reiecit veram fidem Catholicam deinde in Lutheri, Zuinglij, & Caluini Religiones, tanquam erroneas, inuectus, dixit, ſe inter has omnes veram viam

Digitized by Google

per totos iam quatuordecim annos indagaſſe, & cognitam tandem in lucem prolaturum eſſe. Sanderus Anglicus ſcriptor, pro miraculo recitat, illis temporibus, præter frequentiſſimos tam animalium quam mulierum partus prodigioſos, contagioſam quandam luem, vniuerſam Angliam peruaſiſſe, & paucorum dierum ſpatio infinitam fere hominum multitudinem proſtrauiſſe: Tameſin etiam fluuium, quo Londinum alluitur, ad decimum ſextum Calendas Ianuarias, intra nouem horas ter fluxiſſe & refluxiſſe.

Iam quinquennium Eduardus Regnum tenuerat, imaginaria poteſtate, plurimaque ſub ipſius nomine indigne deſignabantur. Anno M D L I. miſerandum in modum plebs oppreſſa eſt, ademtâ illi pecuniæ quartâ parte & quadrageſimo poſtea die alia quarta parte omnes & ſinguli per vniuerſam Angliam ſpoliati ſunt. Cui exactioni in priuatorum bonis factæ, aliam adiunxerunt, in bonis Eccleſiaſticis. Emiſſi enim per vniuerſum regnum quæſtores, Eccleſias omnibus ornamentis ſuis ſpoliarunt, Regi eis opus eſſe prætexentes, relictisque in quaque Eccleſiâ, vnico calice, vnicâ veſtę ſacerdotali, & vna campana, reliqua omnia abſtulerunt.

III. *Eduardus Seimerus Prorex Dudlæo Comite Varuicenſi procurante ſupplicio afficitur.*

Diximus ſuperius de Eduardi Seimeri Protectoris (qui fratrem ſuum ſupplicio affecerat, ipſe eodem mox afficiendus) cum Ioanne Dudlæo Comite Varuicenſi ſimultatibus Ad eas iam eſt redeundum, vt videatur, quantum earum cauſſâ ſit effuſum in Anglia ſanguinis: quo tantum abeſt vt turbæ illæ exſtinctæ ſint, vt etiam multo magis fuerint incenſæ. Dudlæus, quum Protectorem, Anglis omnibus formidabilem, in carcerem conieciſſet, ex ea re magni animi exiſtimationem acquiſiuit, quamuis durius haberetur ipſius quam Protectoris imperium. Præter magnifica promiſſa, quibus Catholicos ſuos faciebat (quamuis poſtea eos deſtituerit) Ruſſellum, dum Protector in carcere tenebatur, primò Comitem Viltonienſem, poſtea Marchionem Vinceſtrienſem creari curauit; & Pauletum Comitem Bedfordienſem; Harbertum vero, Comitem Pembruchiæ; Marchionem Dorceſtrienſem, Ducem Suffolciæ: ipſe autem pro ſe Ducatum Northumbriæ obtinuit Atque ita ijsdem artibus, quibus Eduardus Seimerus ad ſummam dignitatem peruenerat, eamque diu ſatis vſurpauerat, Dudlæus eum deiecit: cui iſtæ gratificationes nulli quidem ſumtui, at inſigni emolumento fuerunt. Nam & auctoritatem per eas eſt adeptus, & potentiam non parum Protectoris periculo & damno firmauit haud immemor eius philoſophię, quę docet vnius commodum, alterius eſſe incommodum.

dum.

dum. Qua in re mores noſtri totius Naturæ diſpenſationem imitari videntur, in qua vnius corruptio, alterius eſt generatio; vnius vita, alterius mors, & vice verſa: eſtque ea vniuerſalis regula, quam omnia, velint nolint, obſeruant. Accuſatur Seimerus, quarto à captiuitate ſua menſe, quod Dudlæi cubiculum occulto thorace munitus intraſſet, eo animo vt ipſum occideret: quo crimine intentato, vnà cum vxore & amicorum fidiſſimis, in cuſtodiam traditur, atque è carcere eductus XXIII. Ianuarij ſecuri publice percutitur. Paullo poſt Rudolphus Vanus, Milo Partrigius, Michael Stanhopius, & Thomas Arundelius, Equites omnes aurati, vt conſiliorum Seimeri participes, eadem pœna plectuntur. His ita geſtis, Dudlæus maiora animo concipere cœpit, non ignarus, Fortunam audacibus ſæpe præſto eſſe. Sed ſpe ſua longe fruſtratus, & in medio curſu à fortuna deſtitutus, quod alteri paullo ante eripuerat, ipſe quoque amiſit. In eo vero omnes ipſius cogitationes occupatæ erant, quomodo regnum in ſuam familiam transferre poſſet: quod quidem per matrimonia facile conſequuturum ſe ſperabat.

Erant Dudlęo Dorceſtriæ Marchioni (quem Suffolciæ Ducem poſthac nominabimus) filiæ tres ex Franciſca, quæ filia fuerat Mariæ, ſororis Henrici VIII. natu minoris. Hæ tres Suffolcij filiæ, quum ex Henrici nepte eſſent, deficiente Henrici ſtirpe, videbantur proximæ eſſe Succeſſionis iure. Ineunt ergo conſilium Suffolcius & Northumbrius de maritandis his tribus filiabus, tum de tollendis Henrici VIII. liberis, patri in regno ſucceſſuris; ac tandem de regno inter ſe diuidendo. Conuenerat vero vt Ioanna filia natu maior, Northumbrij filio quartogenito, Gilfordo; ſecunda Catharina nomine, Pembruchiæ, & tertia Huntingtoniæ Comitum filijs primogenitis nuptum traderentur: atque ita factum eſt, vt omnia tria matrimonia Londini eodem die in palatio Duramenſi, vbi Northumbrius tum diuerſabatur, celebrata fuerint.

Ineunte Maio Noallius à Chriſtianiſſimo rege in Angliam miſſus, Londinum appulit, vt Oratoris ibi munere fungeretur, Boisdaufino à rege domum reuocato. Poſt octiduum vterque regem morbo correptum, ſalutandi & officij gratia adeunt. Ibi Noallius expoſitis aduentus ſui cauſſis, & dolorem ſuum de regis morbo teſtatus, in mandatis habere ſe dixit, vt apud regem commoraretur, daretque operam, vt amicitia inter vtrumque ſartatecta conſeruaretur. Quamuis autem Eduardus vehementer admodum ægrotaret, exhibitum tamen legationis diploma ipſe legit, Boisdauphinum vero abaco argenteis vaſis inſtructo do-

natum, honorifice dimiſit; ſinceram erga regem beneuolentiam omniaque inuiolabilis amicitiæ officia Noallio pollicitus.

Initio Quintilis Dudlæus Northumbriæ Dux, Gallicarum partium perſtudioſus, magno comitante Nobilium globo Grenuico Londinũ venit ad Noallium, tum in ſuburbio Auſtrali diuerſantem. Cum eo aliquamdiu colloquutus, poſtquam intellexit Noallium eam ob cauſſam præcipue miſſum, vt impediret, ne ſi quid Eduardi humani accideret, Maria in reginam eligeretur, quod Imperatori Carolo addictã factionem omnibus modis moliri palam erat, omnem in eo operam promiſit, ac de pleraque aulica Nobilitate idem ſperare iuſſit, ijs quidem verbis, vt ingens hominis ambitio facile appareret. Quumque minus ſalubri loco Legatum diuerſari animaduertiſſet, diuerſorij longe commodioris vſum ei obtulit. Non multo poſt eiuſdem Ducis inſtinctu Senatus habetur: ad quem introductus Noallius, inter cetera à rege Chriſtianiſſimo mandatum ſibi eſſe dixit, vt exponeret, compertum ipſi eſſe, quomodo Imperator Legationem, cuius principes eſſent, domini de Courrieres, de Tholoſe, & Vicarius Aumontius, in Angliam decreuerit, ſub prætextu quidem regem è morbo decumbentem, officij gratia viſitandi, reuera autem regnum pro Maria ambiendi. Ad hæc, prius habita deliberatione, quum idem ex alijs quoque locis iamdiu eſſet nunciatum, regij Conſilij nomine à Northumbrio reſponſum fuit: qui primum pro tam inſigni beneuolentia & fraterno amore erga regem ac regnum gratijs actis, de ipſo ac regno vniuerſo eadem regem Chriſtianiſſimum ſperare iuſſit. Ad Legatos vero qui ab Imperatore venturi dicebantur, quod attinet, excludi eos nequaquam poſſe; at ſi quid aliud ſub eius Legationis prætextu machinari conentur, iam prouiſum ſibi eſſe ne quid effectum dare poſſint.

IV. *Mors Eduardi regis, & teſtamentum.*

Tandem mortuus eſt Grenouici Eduardus VI. Iulij Anno MDLIII. ætatis ſuæ anno decimo ſeptimo, regni vero ſeptimo, eodem menſis die quo pater eius Thomam Morum capite feriendum ante aliquot annos curauerat: quo exemplo Deus iuſtitiam ſuam teſtatam facere voluit, peccata patrum in filijs puniendo. Eodem pertinet, & ad eandem iuſtitiam referri debet, quod nullus plane ex Henrici liberis (quos ille vt multiplicaret ac poſteritati perpetuaret, toties matrimonia mutare ſe fingebat) ſubolem vllam ex ſe reliquerit (licet omnes iuuenta florerent) ſed ſteriles tranſierint, ſine prole aut germine, ne patris tam impij propago vllas radices ageret, aut bonis Eccleſiæ per ſummum ſcelus ablatis frueretur. Eduardus moriens teſtamentum fecit, in quo inter alia coronæ

hæredem

hæredem inſtituit Ianam Greiam, Suffolcienſis Ducis filiam, Dudlæi Northumbriæ Comitis filio nuptam; excluſis Maria & Eliſabetha ſororibus, vt quæ Henrico adhuc regnante, publico Curię decreto illegitimę ac regni incapaces eſſent pronunciatæ. Quis vero dubitaſſet, quin Northumbrius tantis opibus inſtructus, ac Principis fauore ſubnixus, & ad imperium euectus, factioſus inſuper, vigilans, audax, mulierculis illis, in rebus Mundi parum verſatis, nullo negotio regnum fuerit erepturus? Sed enim Deus Optimus Maximus, vt omnes intelligerent à ſe vno regna dari ac transferri, contra omnium mortalium iudicia, Northumbrij ambitionem ita repreſſit, vt pro regio throno, in ſupplicij locum productus, caput ſuum publicæ quieti conſecrarit.

V. Ioanna Suffolcienſis Ducis filia regina proclamatur.

Altero die poſt regis Eduardi mortem, circa veſperam, Dudlæus Northumbrię Dux Clintonũ rei maritimę præfectum, & Iacobũ Shropium, vnà cum Nobilium globo ac nouo præſidio in arcem Londinenſem mittit, ac præcipuam fere Nobilitatem in verba Ioannæ, Suffolcienſis Ducis filiæ, iurare cogit. Paucos poſt dies eadem Ioanna publico edicto, Angliæ, Franciæ & Hiberniæ regina proclamatur: quam rem populus inuſitato ſilentio indigne ſe ferre demonſtrauit. quorum vnus, cui Gilberto Porto nomen, neſcio quid obloqui auſus, ignominioſa pœna, deſectis auriculis, caſtigatus fuit; alij in carceres coniecti ſunt, inter quos fuit Franciſcus Ingleſildus, Eques auratus. Sequenti Dominica noua regina per Tameſin fluuium regali pompa in arcem inuecta fuit, multo tormentorum fragore excepta: eundem locum non multo poſt & vitæ & felicitatis ſepulcrum nacta. Poſtridie eius nomine Edictum publicatur: quod hic inſerendum putaui, vt ſciatur, quæ Angliæ reginis de illegitimis natalibus ab ipſis etiam Anglis obiecta ſunt, quibus fundamentis nitantur.

Eius Edictũ.

Ioanna, Dei gratia, Angliæ, Franciæ & Hiberniæ regina, Fidei in terris defenſatrix, ſupremum Anglicanæ & Hibernicæ Eccleſiæ ſub Chriſto caput, omnibus & ſingulis noſtris bene amatis & fidelibus ſubditis, Salutem.

Quandoquidem Eduardus VI. cognatus noſter chariſſimus (cuius animæ Deus ſit propitius) patentibus litteris, anno regni ipſius VII. die „ XXI. Quinctilis, in præſentia & cum conſenſu præcipuorum Conſilia- „ riorum, Iudicum, & aliorum grauium & prudentiſſimorum virorum, „ (quod id ad regni emolumẽtum & ſecuritatem facere videretur) ſcrip- „ tis, regis ipſius manu ſubſignatis, & magno ſigillo confirmatis decla- „ rauit, vi Actus cuiuſdam & diplomatis ab Henrico VIII. progenitore „

" noſtro & magno patruo, felicis memoriæ, ita conſtitutum atque ordinatum eſſe, vt Eduardo filio ſine hæredibus defuncto, Regni huius corona & imperium ad Mariam natu maiorem filiam; hac vero itidem ſine liberis decedente, ad ſecundam filiam Eliſabetham eiuſque legitimos hæredes, ijs conditionibus quæ à dicto rege Henrico ad limitandam ſucceſſionem tum fuerunt appoſitæ, deuolueretur: at vero poſtea prædictæ Maria & Eliſabetha illegitimæ declaratæ ſint, vtpote illa quidem è Catharina Auſtriaca, hæc ex Anna Bolena progenitæ, quarum vtriuſque cum Henrico rege matrimonium, & ſecundum diuinum Verbum & Eccleſiaſticas leges, interpoſito diuortio, inualidum & nullum declaratum, & vtrumque illud diuortium Parlamenti auctoritate, ſpecialiter vero XXII. anno regni eiuſdem Henrici, approbatum & confirmatum fuit, ac poſtea ratum & firmum manſit: Eamque ob cauſſam prædictæ Maria & Eliſabetha manifeſto iure ad talem hæreditatem adeundam, & huius regni coronam, imperium, honores, dominia, &c. accipienda inhabiles ſint & incapaces, &c.

Cetera quæ ſequuntur nimis prolixa omitto; illa poſuiſſe contentus, ex quibus quum appareat, Mariam Catharinæ filiam nullam aliam ob cauſſam quam ob diuortium regni hæreditate fuiſſe excluſam; diuortium vero illud omnium recte ſentientium calculo illegitimum ſit, & ipſo iure nullum: luce ſane clarius conſtat, Henrici cum Anna Bolena nuptias omnibus diuinis & humanis legibus contrarias fuiſſe. Quumque Maria, vt poſtea videbimus, tamquam legitimo matrimonio prognata in reginam electa fuerit, facile intelligi poteſt quo iure poſt illam Eliſabetha regnum vſurparit. Dudlæus certe vt eas excluderet, omnem mouit lapidem, vſus inter alia Prædicantium ſiue Miniſtrorum opera, qui è ſuggeſtu ad populum tam Mariæ quam Eliſabethæ cauſſam palam impugnabant, Ioannæ vero defendebant, eiuſque virtutes, ac præcipue ſummum religionis ſtudium mirifice commendabant. Quinetiam à regni optimatibus fidem iureiurando ſancitam, & ſyngraphas Ioannam reginam agnoſcentium & obedientiam ei ſpondentium exegit. Deplorata tum pleriſque videbatur Mariæ cauſſa, vtpote aduerſarium eum habentis, in cuius manu titulus, dignitas, atque adeo totius regni opes erant, cuius partes proceres potentiſſimi ſequebantur, cui etiam Galliarum Rex Henricus, quem Dudlæus tradita Bolonia ſibi demeruerat, impenſe fauebat. In Carolo Imperatore parum ſpei erat, multorum armis circumſeſſo, & immenſa negociorum mole oppreſſo, vt licet maxime vellet, auxilium tamen mittere non poſſet. Iam enim Henricus Gal

liarum

liarum rex Protectorem ſe Germanicæ libertatis, & Proteſtantium Principum captiuorum vindicem ſcripſerat, ictoque cum Mauritio Saxone & Marchione Brandeburgico fœdere Carolo Imperatori bellum mouerat moleſtiſſimum ac periculoſiſſimum, quo tres ampliſſimæ ciuitates & Epiſcopatus, Tullenſis, Virdunenſis & Metenſis ab Imperio auulſę ſunt Quin etiam Oenipontano oppido, in quo Carolus eodem adhuc die fuerat, à Mauritio ſubito occupato, parum abfuit quin ipſe Cæſar in Cõfederatorum poteſtatem fuerit redactus Quibus difficultatibus circumuentus Cæſar, eorum quæ in Anglia gererentur curã habere non potuit. Maria nihilominus per Secretarium quendam & amicos de morte Regis ſimul & de Northumbrij qui nonnullos iam ad eam in poteſtatem ſuam redigendã miſerat, conſilio certior facta, noctu conſcenſo equo ſumma celeritate ad Norfolciæ Ducem ſe recepit Erant vero tum Londini adhuç Cæſarei oratores, quorum perſuaſionibus & multorum procerum vltro accurrentium, nimirum Darbienſis, Haſtinguæ, Suſſexiæ Comitũ, & aliorum ſtudio effectum eſt, vt Maria regina fuerit proclamata. Mox ex omnibus vndique partibus tantus ad illã factus eſt concurſus, vt paucorum dierum ſpacio ad quindecim hominum millia circa ſe haberet. Ex optimatibus etiam plerique ad eã confluebant, eiuſque ſequebantur auſpicia, his tamen conditionibus, ne Principi extero ſiue alienigenæ nuberet, nec quidquã in religione tum vſitata mutaret quas illa accepit, vt quæ fortunã ſuã efflorefcentem modis omnibus adiuuandã exiſtimaret.

VI. *Maria regina proclamatur & Londinum ingreditur.*

Cum hoc comitatu, vel exercitu potius Maria rectà Londinum petit. Quum vero de tumultu per oppida & agros paſſim creſcente, & multitudine ad Mariam deficiente, allatum eſſet, Dudlæus conſcripto exercitu, & Suffolcienſi Londini ad res adminiſtrandas relicto, turbis obuiam ire ſtatuit: ſed à militibus deſertus, & in triumphum veluti à Maria ductus grato ſpectaculo eorum quos flagitijs ſuis multipliciter antea offenderat, oculos & animos pauit, tamquam proditor & læſæ maieſtatis reus condemnatus & capitis ſupplicio affectus. Etſi vero Gallicus Orator Ioannæ reginæ cauſſam quantum poterat, agebat, habita ad xix Sextilis coram regni Senatu eam in rem oratione: parum tamen admodum promouebat, præter ſpem & promiſſa nihil reportans, Nobilitate ac populo indies tanto numero ad Mariam confluente, vt minus quam decem dierum ſpacio triginta armatorum millia ſecum habuerit nihilominus vero tanta eſſet rerum ad victum neceſſariarum abundantia vt cereuiſiæ cadus vno Regali Hiſpanico, quatuór vero magni panes ſexta Regalis parte vænierint.

Conſiliarij & Optimates qui Londini manſerant, animaduertentes magnam Nobilitatis partem Mariæ partibus ſe adiunxiſſe, tam Ioannam quam paullo ante reginam proclamauerant, quam Suffolcienſem cuſtodia includunt, Mariam vero honori & regno reſtituunt, & reginam cõclamant. Northumbrius his acceptis, ſe ab omnibus deſertum videns, & ipſe ſolita acclamatione publicam lætitiam teſtatus eſt, Mariamque reginam Cantabrigiæ ſalutari iuſſit, decimo poſtquam Ioannam reginam Londini proclamauerat die. Quis vero inſperatam hanc mutationem, & victoriam ſolius Dei auxilio tam paucis diebus ſine prœlio partam, non ſummopere admiretur?

MARIA REGNVM INIT. DVDlæum vnà cum filio & Ioanna regina capitis ſupplicio affici iubet. Catholicam religionem reſtituit. Matrimonium cum Philippo Hiſpaniarum Principe tractat. Thomas Cramerus igni crematur.

Caput Octauum.

ARGVMENTVM.

I. *Maria regina, arcem Londinenſem ingreſſa, ſuperbum illum à prædeceſſoribus vſurpatum titulum, Supremi Anglicanæ Eccleſiæ capitis, abdicat.*

II. *Dudlæus vna cum quatuor liberis ad mortem damnatus, ad Catholicam religionem ſe conuertit.*

III. *Catholica religio in Anglia reſtituitur. De Curia ſeu Parlamento Anglicano.*

IV. *Conditiones matrimonij inter Mariam Angliæ reginam & Philippum Hiſpaniarum Principem.*

V. *Maria regina contra Viatum & alios rebelles exercitum mittit, & captos ſupplicio afficit. Ioannæ Suffolciæ eiuſque mariti funeſta mors.*

VI. *Cramerus præcipuus ſchiſmatis & diuortij inter Henricum & Catharinam auctor, vna cum Ridlæo & Latimero Epiſcopis viuus comburitur: alijque ſupra centum hæretici ſupplicio afficiuntur.*

Digitized by Google

VT olim eis, qui durante adhuc Moſaica lege, ad ſanctam illam Hieroſolymorum ciuitatem, quam Deus ſibi præ omnibus tamquam ſedem elegerat, ſeſe conferebant, & vt verum Deum adorarent, magnificum illud à Salomone exſtructum, & ab ipſo Deo conſecratum templum ingrediebantur, initio quocumque oculos verterent, nihil aliud occurrebat quam victimarum ſanguis, cultri, ignis, holocauſta, & victimarij, longius vero ad Sancta ſanctorum vſque progreſſos ſuauiſſimus balſami & incenſi thuris odor reficiebat atque oblectabat: ſic ego religioſam ſacroſanctæ Veritatis ædem ingreſſus, vt huius Hiſtoriæ filum inde deducerem, initio nihil aliud deprehendi quã proditiones, cędes, lanienas, & multiplices miſerias; at vlterius nunc greſſum nobis proferentibus, longe pulcrior rerum ſpecies ſeſe offeret, ac regni multo tranquillioris ac lætioris: quod cum Henrici VIII. & Eduardi VI. imperio hactenus à nobis deſcripto comparatum, velut Sancta ſanctorum Anglicani huius templi dici merito poteſt. Hic enim templorum ſuperiori tempore euerſorum inſtauratas parietinas, altaria rurſum erecta, Crucis tropæa vnde profligata erant repoſita, ſacra templis, templa ſacris, toti denique Eccleſiæ priſtinum nitorem reſtitutum videbis.

I. *Maria regno inaugurata, titulum Capitis Eccleſiæ Anglicanæ ſpreuit.*

Illa quidem vt ſciſſum ſtudia in contraria regnum,
Hæreſibus varijsq; infectum, haud ſegnis iniuit;
Diſſidia exſtinxit regalis frontis honore
Omnia, & exemplo pleroſque ad limina ſancta
Matris retraxit fugitiuos cœptaque rurſus
Maiorum ritu celebrari ſacra ſueto.

Sed pedetentim mihi placet progredi, tot animarum in præceps euntium, ſed Dei beneficio ad ſalutis viam reductarum, & ad cœlum enitentium millia videre percupienti. Italus quidam vir magnæ experientiæ, qui legationem in Anglia obijt, in Commentarijs, qui magno mihi fuerunt vſui, teſtatur, ex omnibus nationibus nullam eſſe Principum ſuorum religioni magis obnoxiam quam Anglicanam. Hoc certum eſt, inquit, Principis exemplum & auctoritatem apud Anglos non modo vim magnam habere, ſed etiam omnia poſſe. Religioni quidem tantum tribuunt, vt in ea non vnis vicibus mutanda, ad Principis nutum circumagantur: hoc affectione & officio quo Regi tamquam ſubditi obſtricti ſunt, deberi exiſtimantes. Viuunt illi vt Rex viuit; credunt quod Rex credit; & quæcumque imperat faciunt idque non religionis interna veneratione, ſed externo quodam obſequendi ſtudio & cultu. Quid multis!

Gratiam Regis pluris faciunt quam Dei. Qui ſi regem Mahumetanæ aut Iudaicæ religioni addictum nacti fuerint, procul dubio eandem ſequentur religionem. Vnde tanto certior ſpes eſt, tandem ad Catholicæ Eccleſiæ vnitatem, à qua temere diſceſſerunt, Principis qui ipſis contigerit exemplo facile redituros; quemadmodum defuncto Eduardo illam poſt Henrici VIII. tempora à ſe deſertam religionem, rurſus obuijs vlnis ac cupide amplexi ſunt. Verum vt ad propoſitum redeamus, hoc loco diligenter illud conſiderandum eſt, quam prope ante à naufragio abfuerit Angliæ regnum, tam cito, Maria rerum potita, ijs malis quæ ex hæreſi naſci ſolent, liberatum fuiſſe. Diuerſabatur adhuc Maria in ædibus vnius ex Secretarijs, ſex P.M. ab vrbe Londinenſi diſtantibus: quò Gallicus Orator ad eam ſalutandi, & de regno gratulandi cauſſa contendit. Non multo poſt ab ipſo quoque Galliarum rege allatæ ſunt litteræ, quibus poſt gratulationem, pacem & amicitiam ſe cum regina colere paratum oſtendebat. Tandem regina III Sextilis, Anna Cliuenſi Henrici VIII. vidua, Eliſabetha ſorore, & magno Nobilium globo comitantibus, cum quatuor circiter equitum millibus Londinenſem arcem ingreſſa eſt, regali quidem corporis ornatu conſpicua, ſed internis animi tanto faſtigio dignis virtutibus longe fulgentior. In hac arce quindecim dies circiter commorata, res regni vehementer perturbatas ordinauit, omniumque ſaluti, quantum fieri potuit, proſpexit. Quemadmodum vero in eiuſmodi ingreſſibus Reges ac Principes ad teſtandam liberalitatem ſuã, aurum & argentum in vulgus ſpargere ſolent: ſic hæc quoque generoſa regina huius officij minime obliuiſci voluit: in quo tamen vt diuerſam ab alijs, ita longe præſtantiorem atque ampliorem liberalitatis ſuæ exercendæ rationem iniit, non humi monetã projciens, ſed ad cœlum præcipue munificentiã ſuam dirigens, atque in eo omnem ſuperiorum Regum liberalitatem ſupergreſſa. Facto ergo ab Eccleſia initio, Sanctæ Sedi Primatus Eccleſiaſtici titulum reddibuit, atque eum vbicumque à prædeceſſoribus aut ſculptus aut ſcriptus fuerat, eradi ac tolli iuſſit. Deinde Epiſcopos aut ob religionem deiectos, aut in carcerem truſos, honori & dignitati reſtituit, pulſis hæreticis, qui malo titulo dignitatem eã hactenus vſurparant. Iniquiſſimam etiam ſuperiori tempore cõtra Polum Cardinalem ſententiam reſcidit, eumque Roma, quo ille confugerat, reuocauit. Grauiſſimum vectigal ab Eduardo impoſitum, populo remiſit: & ne adulteratæ pecuniæ permutatione tam miſere expilarentur ſubditi curauit. Denique vt perpetua illa regno eſſet felicitas, Catholicæ religioni in omnibus priſtinum ſplendorem reſtituit, & Ec-

cleſiæ columnas, quibus Mundi ſalus innititur, ab hæreticis deiectas, rurſus erexit.

Quibus omnibus rebus factum eſt, vt vniuerſum Angliæ regnum breui mirum in modum refloruerit: & Eccleſia inprimis fideliũ bene cœptis precantium, votis adiuta, priſtinum ſplendorem recuperarit: non aliter quam poſt longam & triſtem hyemem verni temporis amabili iucunditate aer, terra, atque adeo æther ipſe permulcentur. Hymni & cantica vbique perſonabant, omniaque plauſu & publicæ lætitiæ indicijs ac feſtiuitatibus perſtrepebant: ſoli hæretici, criſtis, quas contra Deum hactenus erexerant, demiſſis, probro & ignominia pleni, ac piſcibus magis muti, triſte inter ſe intuebantur, nec quid ſperarent habebant. Ad Eccleſias & ſacra Catholicorum, reiecta nouitiorum doctrina, magni fiebant procerum & plebis concurſus, omnibus reginæ exemplum ſequentibus, & eandem amplectentibſts religionem. Nimirum

totus componitur orbis
Regis ad exemplum. Nec ſic inflectere ſenſus
Humanos edicta valent, vt vita regentis.
Mobile mutatur ſemper cum Principe vulgus.

Primum vero religionis actum regina eſſe voluit exſequias, Eduardo regi magna pompa & Catholico ritu celebratas: in quibus ſandapila holoſerico nigro contecta, candida cruce nitebat, duodenis è Nobilitate ad ſepulcralem lectum continuo vigilantibus. Regina decem dies intra arcem Londinenſem, pro more Regum eius gentis (nemo quippe legitimus rex habetur, qui non dies aliquot ibi pacifice ac tranquille ſe continuerit) commorata, rebus regni, quantum tam breui temporis ſpacio fieri poterat, ordinatis, & proceribus quibus diffidebat, in poteſtatem redactis, Richemundam (quæ arx non procul Londino abeſt) profecta eſt, vt de captiuorum cauſſis cognoſceret, è quibus Dux Norfolciæ, Somerſetani Ducis vidua, Vintonienſis & Dunelmenſis Epiſcopi ſtatim cuſtodia fuerunt liberati.

II. Northumbriæ Dux à Conſilio regni vna cum quatuor liberis condemnatur, & ad Catholicã fidẽ reuertitur.

Ad XVIII. Iulij Dudlæus Northumbriæ Dux, vnà cum filijs, vno Northamtoniæ Marchione, altero Varuici Comite, diuerſi Veſtmonaſterium deducti ſunt, vt coram à iudicibus interrogarentur. Viſebatur ibi haud procul ab eo loco vbi de reis ſupplicium ſumi ſolet, tabulatum viri ſtaturã altitudine ęquans, exſtructum: in cuius angulo ſeptum erat, à reliquo corpore ſeparatum, in quo Iudices, quorũ præcipua eſt in regno poteſtas, conſederant, numero viginti quatuor, pręſide Duce Norfolciæ. Aderant etiã Mariæ reginæ procuratores. Poſtquã ſuo quiſq; loco conſediſſent,

fecia

fecialis cuſtodem arcis Londinenſis, quem Coneſtabilem appellant, euocauit, & Northumbrium adduci iuſſit. Qui vbi Norfolcium inimicum ſuum iudicis throno inſidentem conſpexit, vehementer animo fuit conſternatus. Et ſane res videbatur à iuſtitia quidem & ęquitate nihil abhorrens, ludibrij tamen aliquo modo plena, ad puniendum maleficium, inimici manum gladio & iudicis poteſtate inſtruere atque armare.

Northumbrius vbi in conſpectum Iudicum venit, venerabilem illum cœtum demiſſe ſalutauit. Ibi ſtatim Norfolcius literas fiduciarias quibus à Maria regina de Northumbrij cauſſa cognoſcendi poteſtas ipſi conceſſa erat, perlegi iubet. Quibus perlectis, Northumbrium interrogat, Annon Ioannam Londinum deduxerit, & reginam proclamari curarit: exercitum inſuper quo Mariam vrbis atque regni aditu prohiberet, contraxerit atque eduxerit. Reſpondit ille, Graue ſibi ac permoleſtum eſſe, non quod ad eum ſtatum, quem omnes videant, redactus ſit, ſed quod coram infeſtiſſimis ſibi inimicis, Iudicum loco aſſidentibus, cauſſam dicere cogatur, immo coram illis ipſis ex quorum decreto omnia egerit, vt qui paullo ante non minus quam ipſe quoque cenſuerint, Mariam non ſolum regni aditu prohibendam, ſed ex Anglia quoque omnino eijciendam Atqui contra ius faſque eſſe, vt ij in aliquem iudices ſedeant, qui tamquam inimici merito ſint ſuſpecti. Hos vero quos inter ipſos videat, Marchionem Vinceſtriæ, Arondelij, Penbrochij & Sarisburiæ Comites, alioſque Barones non modo iudices eſſe non poſſe, ſed etiam ad cauſſam vnà ſecum dicendam trahendos eſſe, vt ex quorum ſententia & decreto res omnes ipſe adminiſtrarit. Verba hæc in nonnullorum animos tam alte deſcenderunt, vt ſilentio criminis confeſſionem teſtari viderentur. At Norfolcius, Iam, aiebat, non alios accuſandi, ſed teipſum purgandi tempus eſt. Ibi Northumbrius omnia quæ feciſſet, libere faſſus, illud tantum replicabat, ſe nihil niſi ex Senatus decreto egiſſe. Qua excuſatione non admiſſa, tamquam perduellis ad mortem damnatur, lata in eum ſententia, vt crati impoſitus, extra vrbem ad locum maleficorum ſupplicijs deſtinatum pertraheretur, ibique laqueo ſtrangulati corpus in quatuor partes diſſecaretur. Pronunciata ſentẽtia, Northumbrius ſupplex in genua procidens, reginæ gratiam implorabat, vel vt ſaltim mitiori pœna afficeretur rogabat: item vt filijs parceretur, & eorum ætatis & innocentiæ ratio haberetur. Tum Northamtoniæ marchio interrogatus & ſimiliter damnatus fuit, fruſtra lachrymis & ſingultibus Iudicum gratiam implorans: ac poſt eum Varuicenſis Comes Northumbrij maior natu filius, qui magna animi conſtantia ſentẽtiam mortis

Digitized by Google

tis accepit Poſtridie producti & ad mortem pariter damnati ſunt, Andreas Dudlæus Northumbrij frater, eiuſque filius Gilfordus, Ioannes Gattus prætorianorum ſub Eduardo præfectus, Henricus Gatti frater, ac poſtremo Thomas Palmerius equeſtris ordinis vir. Regina interim de damnatorum ſalute ſollicita Epiſcopum Vintonienſem alioſque Theologos ad Northumbrium & ceteros captiuos in carcerem ablegauit, qui ex hoc mundo mox emigraturis viam in cœlum commonſtrarent. Et ecce tibi rem admirabilem! Vix cœperat loqui Vintonienſis, quum Deus Northumbrij & aliorum animis ſanctiſſimum inſpirauit Catholicam, Lutheri & Zuinglij reiecta atque eierata doctrina, fidem amplectendi, & in vera & Catholica Eccleſia moriendi deſiderium. Inſignis hæc certe & memoratu digniſſima eſt conuerſio, ac tanto mirabilior, quanto maiori ſtudio hæreſin illi antea & ſchiſma fouerant. Sed miſericors eſt Deus, cuius auxilium omnibus eum inuocantibus numquam deeſt. Dominica ante ſupplicij diem proxima idem Epiſcopus ſacroſanctum Miſſæ officium in carcere, præſentibus captiuis iam damnatis, deuote admodum celebrauit: quo peracto, Northumbrius coram vniuerſo cœtu proteſtatus eſt, ſe ac ſocios in Catholicæ Romanæ Eccleſiæ communione morituros; vtque præſentes eius rei ſibi teſtes eſſe vellent, rogauit. Poſt hanc conteſtationem, quæ multis audientium lachrymas elicuit, ijdem, quorum probrum iam in gloriam, triſtitia in gaudium, & momentanea miſeria in æternam felicitatem mutata fuerat, proſtratis corporibus, ſacroſanctæ cœnæ viaticum acceperunt. Biduo poſt XXII. Auguſti Northumbrius læto quaſi vultu ad ſupplicium producitur, cui magnæ conſolationi fuit, quod liberis ſuis gratiam à regina factam accepiſſet. Vbi in pegma aſcendiſſet, ad populum orationem habuit, qua inter alia dicebat, exiſtimare ſe, eiuſmodi mortis genus à Deo ideo ſibi impoſitum, vt ad veram Catholicæ fidei, à qua antea deſciuerat, agnitionem perueniret, & Veritati quam viuus negarat, moriens teſtimonium perhiberet. Quocirca omnes adſtantes etiam atque etiam rogatos velle, vt cõuerſionis ſuæ & reconciliationis cum Eccleſia, à qua ambitio eum antea abſtraxerit, fideles teſtes eſſe velint. Monuit etiam, vt nouæ religionis quę malorũ omniũ quę hactenus paſſi eſſent cauſſa fuerit cõcionatores, vt ſeditionum buccinas, regno exigerent, ſi innocentes ſe corã Deo, & ſaluam Rempublicam vellent. Germaniæ ob oculos ſibi ponerent exemplum, quam Lutheri ſchiſma inextricabili errorum ex ſe mutuo pullulantium labyrintho inuoluerit. Liberarent ergo animas à damnatis illis ſectis & hæreſibus, quibus paullatim Atheiſmo via ſterneretur. Nouationis illius

ctores opimis Epiſcopatuum & Eccleſiaſticorum beneficiorum facultatibus inhiantes, nõ tam boni publici quam priuati emolumenti ſtudio ductos. Id ſe de ſeipſo fateri, quod ſcilicet damnabilem Caluini ſectam ſequutus ſit, eam tantum ob cauſſam, quod eius ope ſupremam in regno auctoritatem ſibi facile acquiſiturum ſe ſperaret. Iam vero miſero experimento edoctũ, omnia iſta terrena nugas eſſe & ſomnia mera. Eius & aliorum delictorum veniam ſe à Deo & regina petere. Hęc aliaque quum dixiſſet Northumbrius, non ſine circumſtantium lachrymis, populo iterum monito vt in maiorum religione perſiſteret, & conuerſa ad Nobiles præſentes oratione, Vos, inquit, iterum atque iterum rogo, vt teſtes mihi eſſe velitis, me in Catholica religione extremum vitæ diem clauſiſſe. Recitato deinde L I. Pſalmo, ſignoque crucis ſuper locum in quo procubiturus erat facto, collum trunco impoſuit, & à carnificis manu lethalem ictum excepit. Eadem pœna ſecundum eam Ioannes Gattus & Palmerius affecti ſunt, quum & ipſi prius hæreſin eieraſſent. Illud notatu dignum eſt, quod Northumbrius eodem die capitis pœnam ſubijt, nimirum X X I I. Auguſti, quo pater ipſius & auus ante aliquot annos idem ſupplicium luerunt. Sed & Gatti patrem eodem quo filius die capite multatum à curioſis obſeruatum. Hunc vitæ finem habuit Northumbrius, qui laqueis quos alijs tetenderat captus, ſeditionũ ac conſpirationum contra Mariam reginam poſtea quoq; initarum fomites morte ſua non tamen plane exſtinxit.

III. Catholica religio in Anglia reſtituitur. Circa initium Septembris ſacra officia Catholico ritu Londini & in ſuburbijs celebrari cœpta ſunt. Obſtinatiores nonnulli conquerebantur, nequaquam hoc Reginæ promiſſis conuenire, nimirum nullius conſcientiæ ſe vim inferre velle. Edicto enim quo regina ſubditos vt ad Catholicæ Eccleſiæ communionem redirent, inuitabat, verba hæc adſcripta erant, Pro innata ſibi bonitate & clementia neminem ſe ad amplectẽdos Catholicæ Eccleſiæ ritus coacturam, vſque dum communi ſtatuum conſenſu certius quid ac melius ea de re ſtatutum fuerit: modo interea à conſpirationibus & prohibitis conuenticulis abſtineant. Richemundæ quum eſſet regina, Cortinæum Deuoniæ Comitem creauit: qui eius deinde matrimonio, cuius ſpes ipſi facta fuerat, fruſtratus, non parum momenti ad ſeditionem contra reginam poſtea exortam attuliſſe creditus eſt.

Maria coronatur. Pridie Calendas Octobris regina à Turri Veſtmonaſterium redijt, vt inſequenti die more maiorum vrbem ingrederetur, & inſignia reginæ ſumeret. Id magna pompa actum, deducentibus eam plus 10. ex proceribus

bus,atque inter eos duobus primarijs, qui Normaniæ & Aquitaniæ ducum vice erant, in quibus ampliſſimis Franciæ prouincijs reges Angliæ ius ſibi vindicant poſtridie Elizabetha ſorore & Cliuenſi Henrici patris olim coniuge, ſed mox repudiata, magnaque illuſtrium matronarum turba, & exterorum principum oratoribus ſtipata procedit, & per arcus triumphaleis in via erectos,continuis acclamationibus excepta tranſiuit,in quibus conſpiciendi operis fuere, quos Florentini & Genuenſes adornauerant,cum inſcriptionibus,quibus pietatem & iuſtitiam in Angliа reſtituram Mariæ gratulabantur.ipſa pallio purpureo boloſerico amicta,cuius longum ac ſinuoſum ſyrma à cubiculariorum principe & Norfolcij ducis vxore ſuſtinebatur, templum ingreſſa eſt, dextra innitens Dunelmenſi epiſcopo,& ſiniſtra SalopienſiComiti.ſequebantur Elizabetha & Cliuenſis,tum L X X. circiter præcipuæ regni matronæ holoſericis pallijs ac veſtibus ſebellinis pellibus fartis indutæ,coronas in capite geſtantes. dein ordine duces,comites,marchiones, & alij regni proceres incedebant.tandem regina in locum editum in templo exſtructum perducitur à Vintonienſi & alijs X. epiſcopis, inde poſtquam eam diu Vintonienſis populo oſtentauit, & veram reginam eſſe dixit,à circum ſtantibus quæſiuit an non illam pro legitima regni hærede agnoſcerent? aſſentientibus confuſo vocum ſono omnibus, regina ad altare deſcendit, ibique præſtito ſollemni regum ſacramento ad audiendam ſacram concionem ſe compoſuit.quæ ab epiſcopo de obſequio,quod regibus à ſubditis debetur,habita eſt: quo facto,exuto pallio ac veſte, ante altare proſtrata ſacro oleo vncta eſt,& poſtea tribus coronis alia poſt aliam impoſitis,vltimam retinuit; tum decantato per ſymphoniacos BB. Ambroſij & Auguſtini cantico ſuggeſtum rurſus aſcendit. diploma mox à Vintonienſi recitatum, quo præteritorum venia omnibus concedebatur;& primo ipſe ad obſequium ſollemni more(id impreſſo in ſiniſtram malam oſculo fit)deferendum ad reginam acceſſit:quem ſecuti ſunt ordine Norfolcius ducum regni nomine,Vintonienſis marchio pro marchionibus,& Arondelius pro comitibus,tũ reliqui Angliæ reguli.poſtea ſacro celebrato regina eodem ordine &pompa qua venerat,in palatium reuerſa eſt, vbi conuiuiũ magna lautitia apparatum erat. menſæ aſſedere infra eam Elizabetha ſoror & Cliuenſis, & paullo inferius Vintonienſis epiſcopus,qui rem ſacram peregerat.dum prandetur,vir primariusDemockus nomine,qui hereditario iure honorarius eſt regum Angliæ miles & pugil,in equo armatus aulam,in qua conuiuium celebrabatur,ingreſſus eſt,& per fecialem Mariã ſe pro vera & legitima regni hærede ag-

noſcere pronunciari iuſſit, & ſi quis adeo temerarius eſſet, qui contra dicere auderet, cum eo ſe duello decernere paratum oſtendit. proiectaq; in prouocationis ſignum humi chirotheca ſemel atque iterum menſas per aulam diſpoſitas circumiuit; dein ante reginam conſiſtens eam ſalutauit; quæ accepto aureo poculo ſumma humanitate equiti propinauit, moxque vbi hauſit poculum vacuum, ipſi dono dedit; quod ille abiecta ſtatim haſta manu cepit, & abiens ſecum abſtulit. menſis remotis, poſtquã regina cum Principum oratoribus (ij erant Cæſaris ac Ferdinandi Romanorum, & Maximiliani Boemiæ regum legati, Io. Michaelius pro Venetorum rep. pro Coſmo Florentinorum duce Ioan. Bapt. Ricaſolius Cortonenſis epiſcopus) familiareis ſermones aliquanto tempore conſeruit, in cubiculum ſe recepit.

Quid Parlamentum in Anglia.

Peractis coronationis ceremonijs, proxima cura de marito reginæ deligendo fuit: in quem finem regina ad V. Octobris totius regni comitia (Parlamentum vocant) Londinum indixit, vt ea de re quæ omnium intererat, omnium conſilijs quod maxime expediens viſum eſſet, decerneretur. Quo vero nonnullorum etiam exteras res ſcire cupientium ſatisfaciam curioſitati; breuiter quid Parlamentum in Anglia ſit, explicabo. Parlamenti nomine plerique Conuentus deſignantur; vt quod etiam inter Concilia exſtat. In Gallia vero Parlamenta appellantur & Curiæ quæ ſupremum habent iuris dicundi poteſtatem, & comitia quibus regio orti ſanguine Principes ac primi ac ſecundi ordinis proceres, ob res arduas & grauiſſimas deliberandas, ad regem conuocantur. In Anglia Parlamentum dicitur is Conuentus, qui ex tribus regni ſtatibus conſtat: qui provt neceſſitas requiſiuerit, bis aut ter quotannis celebrari ſolet. Vocantur eò totius regni primores, tã Eccleſiaſtici quã ſæcularis ordinis, Duces, Marchiones, Comites, Barones, Equites, ciuitatum & communitatam Syndici ac delegati. Diuiſum eſt vero Parlamentum in duas partes, quarum vna Superior, altera Inferior Domus ſiue Curia dicitur. In illa ſunt Regi cognati Principes, Epiſcopi, Duces. Comites, Marchiones, & ij qui Milordi dicuntur, antiquioris ſtemmatis prærogatiuam habentes. In hac ſunt Barones, Equites, Nobiles, præfecti iuri dicundo, ciuitatum & communitatum Syndici, delegati ac procuratores. Abſque huius quidem Parlamenti conſilio aut aſſenſu Rex in ijs quæ ad ſtatum regni, ad leges ſcilicet, pacem aut bellum ſpectãt, nihil poteſt decernere Quum vero animaduertiſſent Reges, ſæpe inde fieri vt quod volunt minime aſſequantur, operam dederunt vt quos vellent ipſi ad hunc conuentum mitterentur. Primo die Rex ipſe comitijs intereſt, & ea de quibus con-

ſultan-

ſultandum eſt proponit. Inde Superior Curia Inferioris ſententiam exquirit; ac deinde communibus votis quod maiori parti viſum fuerit decernitur: quod tamen decretum à rege demum approbatur, eoque præſente promulgatur. Sed ad rem. Parlamento regni Maria regina vt de nuptijs ſuis deliberaretur propoſuit; & plerisque aſſentientibus, decretum, vt Philippus Hiſpaniarum Princeps Caroli V. Imperatoris filius, reginæ maritus adſciſceretur. Pactis dotalibus hæ conditiones ſunt appoſitæ: vt Philippus omnium vxoris regnorum ac prouinciarum titulos ſibi ſumat, ſociuſque in negotiorum adminiſtratione ſit, ſaluis tamen atque integris regni priuilegijs ac conſuetudinibus. Vt omnium munerum & officiorum diſtributio penes Reginam ſit, eaque nonniſi Anglis committantur. Ne Angliæ regnum bello quod inter Carolum V. Imperatorem & Regem Galliarum tum gerebatur, implicetur. Ne vlli exteri ad Reginæ conſilium aut regni Senatum admittantur. Vt ex Hiſpanijs in Angliam quotannis x x x. ſcutatorum millia inferantur. Vt primus ex hoc matrimonio natus filius Angliæ regnum; alter, ſi natus fuerit, Flandriæ Comitatum obtineat, iuri vero omni in Hiſpaniarum regna renunciet, ob Belgij donationem, vt & illius iuris quod Angliæ reges in Aquitaniam Galliæ prouinciam ſibi vindicant. Vt Angli Carolo V. Imperatori in acquirendo Aquitaniæ Principatu ſuppetias ferant, iſque deinceps in Anglorum ſit poteſtate, &c. His iiſdem comitijs multa etiam decreta ad religionem ſpectantia facta ſunt, & breui poſt exſequutioni mandata.

Carolus V. Imperator accepto de rerum Anglicarum nuncio, ampliſſimam eò miſit legationem, cuius princeps erat Lamorallus Ecmondanus Comes, adiunctis ei Carolo Lalanio, & Ioanne Momorantio Currerio, & Nigro, aurei velleris Equitibus: qui ſequentis anni die x v i i i. Ianuarij in Angliam appulerunt. Hi quum Londinum veniſſent, poſt aliquot dies rem conficiunt, & matrimonium inter reges publicari curant. Ad huius rei famam proceres aliquot fremere cœperunt, indignati reginam in exteri ſiue alienigenæ Principis manus conueniſſe: ac præcipue Cortineus, Deuoniæ Comes, cui regiarum nuptiarum ſpes facta fuerat, ea fruſtratum ſe ægerrime ferebat. Seditionis vero præcipui duces fuerunt Petrus Carreus, & Thomas Viatus: qui re clam cum Henrico Suffolcio adhuc in Turri captiuo ſed qui exorata vxoris precibus regina, prætextu morbi ad ædes ſuas fide data diuerterat, communicata, negotium differendum eſſe cenſuerant in Philippi aduentum, ne contra reginam, ſed contra exteri Principis dominatum pro patriæ libertate

IV. Matrimonium inter Philippum & Mariã contrahitur.

arma ſumſiſſe viderentur: ſed Carreus, qui in mora periculum eſſe exiſtimaret, per Cornubiam occulte militem cogit, reque citius quam ſperauerat detecta, oppreſſus, quum perfugium aliud non haberet, in Galliam tranſijt. Viatus qui videret iam euulgata ſua conſilia, diuerſa parte in Cantio, regione Galliæ proxima, populum ad ſeditionem vocat, quũ diceret, prauis cõſultoribus vſam reginam, exteris nuptijs grauiſſimum Angliæ ſeruitium parare, & religioni periculum creare: ad quod propulſandum Londinenſis ciuitas vniuerſa ſecum arma ſumtura ſit. Miſſis etiam ad alias prouincias Harpero, Coulpello & alijs è Nobilitate, ſimiliter ſeditioſas voces ſpargi, ac populum contra reginam armari curat. Tam vero gratum erat pleriſque libertatis nomen, tamque odioſa exterarum nuptiarum mentio, vt breui Viatus ad mille & ducentos armatos ad ſe pellexerit, cum quibus Roffenſem ciuitatem, à conſcijs quibuſdam admiſſus, occupauit. Ibi à circummiſſis ſocijs certior fit, iam ad VIII. virorum millia ad campanæ pulſum arma ſumere parata eſſe. Eodem tempore duarum nauium, quas regina ad vehendos in Hiſpaniam legatos armari curauerat, præfecti ad Viatum tranſierunt; è quibus tormenta aliuſque deſumtus apparatus magno futura vſui Viato videbantur.

De his motibus vbi accepit regina, Suffolcium cum ſubitarijs copijs aduerſus Viatum mittere deſtinauerat: verum ille conſcientia territus, periculo præuerterat, & cum ducentis circiter equitibus in Varuicenſem Comitatum ſe contulerat, fruſtra ibi homines ad arma vocare, & Ioannæ filiæ regnum rurſus aſſerere conatus: cuius honori quanto magis ſtudebat, tanto ei magis exitium maturabat. Miſſus à regina cum equitatu Huntingtoniç Comes homo admodum ipſi infeſtus, qui vt perduellem antea iudicatum perſequeretur. Dudlæus circumuentus vndique & ab omnibus deſertus, diſtributa inter ſuos omni pecunia, in via dum hac illac ſalutis ſuç incertus errat, ruſticum nactus, rogat vt latebras quibus hoſtes ſuos fallere poſſet, ſibi oſtendat, id beneficij liberaliter ſe remuneraturum pollicitus. Sic qui paullo ante totius regni poſſeſſionem ſibi ac ſuis vindicandam ſomniauerat, iam vix latibulum vbi caput abſconderet inueniebat. Annuit ruſticus, & hominem noctu ad arborem annoſam admodum atque cauam duxit, atque in ea ſe occultare iuſſit, ſic vt vilis cortex tanto Principi pro tecto, atque adeo integro eſſet domicilio. Eò noctu comeans ruſticus, pultem aliaque villatica eſculenta afferebat, quibus miſer vitam inter ſummas corporis atque animi anguſtias ſuſtentabat, dum interea toto regno fugitiuus perueſtigatur, ac non pauci

quibus

Digitized by Google

quibus ea cura demandata erat, eundem locum equis ac pedibus præteruehuntur. Mox promulgatur Edictum, quo ei qui Suffolcium captiuũ reginæ ſtitiſſet, magna merces promiſſa, econtra in eos qui ipſum celaſſent, atrox pœna conſtituta erat. Hinc ruſticus ille ſiue metu ſeu præmij ſpe corruptus, ad Huntingtonium proficiſcitur, & ſcire ſe indicat vbi Suffolcius lateret: qui biduum à ruſtico deſertus, fame cogente interea ad ruſtici caſam ſe contulerat. Adiuncti ruſtico armati aliquot, quum arborem illam indagine quaſi cinxiſſent, vacuam eam reperiunt: ſed alij interim ad ruſtici caſam profecti, miſerum ibi captiuum faciunt, & Londinum perducunt. Sed ad Viatum redeamus: ad quem opprimendum regina Norfolcium & Hauardum rei maritimæ præfectum, cum valida armatorum manu miſerat. Ij de nocte profecti, Grauesindæ, quod eſt ad Tameſis ripam oppidum, ſex milliaribus Rocheſtria, & triginta circiter Londino diſtans, aliquamdiu hæſerant, dum aliæ copiæ quoque à regina aduenirent. Die XXIX. Ianuarij Norfolcius Grauesinda egreſſus cum nongentis circiter equitibus, ad pontem Roffenſem Viatum obuiam habuit: vbi à quatuor ducibus, qui vnà cum militibus ſuis ad Viatum tranſfugerant deſertus, ægre Grauesindam euaſit. Hoc nunció conſternata regina & qui cum ipſo erant, maiorem alibi tumultũ veriti, quum à viribus quibus rebellium conatibus obuiã irent, imparati eſſent, Haſtinguæ Comitem vna cum feciali ad Viatum & ſocios miſerunt, qui belli ad ipſis ſuſcitati cauſſas ſciſcitarentur. Quod ſi id factum dicant ob matrimoniũ cum Hiſpaniarum Principe, præcipitanter eos agere, quum nondũ illud conſummatum ſit. Ponerent igitur arma; tuncq; reginę gratiam eis non defuturã. Summiſſionem hanc reginę victoriam ſuam interpretatus Viatus reſpondit, Non paſſurum ſe vt verba ſibi dentur. Habere ſe exemplum vnius è cognatis ſuis, qui dum blandis Henrici VIII. regis verbis auſcultat, capitis fecerit iacturam. hæc arma non contra ipſam, ſed contra exterorum machinationes pro patriæ libertate & gloria ſumta eſſe. Se quidem reginæ poteſtati lubenter ſe permiſſurum, ſi viciſſim illa Londinenſis Arcis cuſtodiam ſuæ & ſuorum poteſtati permittat, vſque dum ipſa Principi alicui indigenæ nupſerit. Poſtulauit inſuper, vt quatuor viros regina è conſilio ſuo eliminet, & prętorianorum ſiue ſatellitum pręfecturam ſibi credat. Horum poſtulatorum impudentia offenſa regina, in vrbem venit, & conuocatis tumultuarie populi comitijs, in Viatum vehementius inuecta, quid illius cõſilij, quid contra voluntatis ſuę ſit oſtendit: de matrimonio nihil ſe ſtatuiſſe niſi de procerũ conſilio. meliorẽ ætatis partẽ in virginitate exegiſſe, neq; nunc adeo nupturire, quin, ſi modo

Suffolcius à ruſtico proditur.

regni

regni ordines ita expedire iudicent, in eo vitæ genere libenter ſit permanſura. nam vt ſui connubij cauſſa Anglia periclitetur, & ferro flammaque omnia miſceantur, id ſibi futurum longe acerbiſſimum. Permaneant igitur in fide, & in perfidia ſceleratorum hominum vlciſcenda ſibi præſto ſint. Hoc enim ipſorum officij eſſe, qui ſe tamquam legitimam patris ac fratris hæredem communi cõſenſu reginam ſalutauerint. Propoſita etiam ſunt poſtulata Viati ad reginam miſſa, ac publice recitata, quorum illud, vti diximus, primum fuit, vt in cuſtodiam ſe regina traderet, & de nuptijs illius, ac conſiliarijs vel retinendis vel mutandis ipſi ſtatuere liceret.

Viatus ad Londinum venit.

Confirmatis hoc modo ciuium animis, regina quæ ob comitatem & affabilitatem populo, & Nobilitati inprimis erat chariſſima, paullo ſecurius agere cœpit. Interea Cæſaris legati ſeditionis minuendæ cauſſa, tum etiam vt proprio periculo præuerterent, nauibus conſcenſis diſcedunt. Viato vero paullulum cunctante, mirum eſt quantopere eorum qui cauſæ ipſius fauebant animi interea refrixerint: ſic vt qui antea de redigenda in poteſtatem regina deliberarant, iã pro eius ſalute dies noctesq; excubãdum ſibi exiſtimarent. Qua re nihil territus Viatus, quum citra ſanguinem rem ſe confecturum ſperaret, cum copijs ſuis ad vrbis muros accedit & in ſuburbio Auſtrino, in citeriori Tameſis ripa, caſtra ponit. Sed vbi pontis portam nequaquam aperiri, neque ſe, vti ſperauerat, admitti vidit, ablatis à Norfolcio, qui cuſtodiæ vrbis inuigilabat, clauibus, & mutatis præſidiariorum ſtationibus, ne tum quidem deſperato ſucceſſu, quamuis de Suffolcij captiuitate iam cognouiſſet, x. ſupra Londinum milliaribus, quingentis equitibus qui intercludendo itineri appoſiti erant, in fugam coniectis, flumen tranſmittit, & ad Witthallæ (in qua arce tum regina & Conſiliarij diuerſabantur) portas accedit. Interea reginæ copiæ appropinquabant, Viatus nihilominus progreditur, & ad eã partem quæ S. Iacobi dicitur expugnato muro, regium Palatium præteruectus, ad vrbis portas accedit, eaſque gladij capulo pulſatas, quum minime, vti ſperauerat, aperiri vidiſſet, ad ſuos fruſtra recipere ſe conatus, feciali impunitatem pollicito ſeſe dedit, à regina in carcerem abduci iuſſus. Interea Pembrucius Comes alia porta egreſſus cum delectis, à tergo Viati milites per pratum iacentes necopinato aggreditur, & abſente duce confuſos nullo negocio fundit: pugnam regina è palatio per feneſtrã inſpectante, & ſuorum animos tam præſentia quam voce & ſignis confirmante. Paucos poſt dies Viatus læſæ maieſtatis, in quatuor partes diſſectus pœnas dedit, alijque ex Nobilitate non pauci. Ex alijs captiuis du-

Digitized by Google

centi circiter ſtrangulati ſunt, vt eorum exemplo aliorum audacia reprimeretur. Non multo poſt Suffolcius quoque capite plectitur, quum ante diem quartum fuiſſet damnatus, quod contra reginam arma ſumſiſſet, & Ioannæ filię regnum vindicare conatus eſſet : & paullo ante, nimirum prid. Idus Februarij, Ioanna & Gilfortius eius maritus, Ducis Northumbrij filius ſecuri eſſent percuſſi : quod ſpectaculum quum admodum fuerit miſerabile, rem ipſam oculis ſubijciam.

Ioannæ quamuis Maria lubenter peperciſſet, quod tamen res periculi plena videretur æmulam non paucorum fauore ſubnixam relinquere, reginæ Conſilio ſupplicium de ea, vt criminis læſæ maieſtatis rea, ſumi placuit. Poſtremam certe coniurationem qua regina ipſa iterum proclamata fuit, perniciem ei attuliſſe conſtat: cui ceteroqui ignoſci potuiſſet, vtpote ætate adhuc infirmiori quam quæ vitrici & matris, imperioſæ atque ambitioſæ feminæ imperio reluctari poſſet. Miſſus ad Ioannam, quæ paullo ante mortis ſententiam ad ſe allatam nihil turbato vultu acceperat, Theologus, quum eam ad Catholicam doctrinam reducere tentaret, illa ſibi non tantum temporis eſſe dixit, vt controuerſijs de religione diſcutiendis vacaret: proinde quod ſupereſſet, pijs precibus & ſupplicibus ad Deum votis melius impendi poſſe. Erat vero Ioanna Græcæ & Latinæ linguæ ſupra ſexus conditionem admodum perita. Quare theologus reginam adit, & vt ſupplicium eius triduum differretur rogat, quo de religione melius inſtrui poſſet. Quod & facile obtinuit. Interea Gilfortius Dudlæus Ioannæ maritus ſecuri percutitur : cuius corpus capite truncatum quum illa è ſuperiori arcis loco in proximum ſacellum ad ſepulturam ferri vidiſſet, animi paſſa deliquium, quaſi mortua concidit. Quum deinde paullulum ad ſe redijſſet, in miſeras querelas & lamenta erupit, quibus adſtantium pectora effodiebat, ſic inter lachrymas & ſingultus loquuta. Ah chariſſimum mihi & exoptatiſſimum corpus! Siccine mutæ tuæ vmbræ extremum illud & triſte Vale dicere mihi negatur? Atqui iam iam ſpiritus hic meus animæ tuæ mille atque mille Vale dicet. Tu quidem aliò abiens me præuertiſti: at nihil ego hic cunctata, quãtum potero felicitatem meam promouebo, & ſumma contentione ad te properabo. Equidem inibi iam ſum vt omnes noſtras miſerias iam iam ſim finitura : tu vero æternæ felicitatis guſtum iam præcepiſti. Morare paulliſper, morare ô dulcis mea anima. Ne ſic ſine me ad cœlum euola. Exſpecta dum qui eodem infortunio perfuncti ſumus, ad eamdem felicitatem vnà proficiſcamur. Cor meum tuo tam tenaciter cõglutinatum eſt, vt diſceſſus tuus ipſam meam animam à corpore auulſiſſe ſecumque

abripuiſſe videatur. Quid ergo reſtat, niſi vt quum iam abieris, deſiderium videndi tui, quo flagro, vnà tecum auferas. Eamus, eamus ad mortem, mille vitis mihi exoptatiorem, vt quæ viam mihi apertura eſt ad immortalem vitam. Quid exſpectatis, ô crudeles homines? Cur ſupplicium meum differtis? Quid de me ſperatis, iam iam chariſſimi mihi quod in terris habui pignoris iactura ac morte ſepulta? Quid reſtat porro, quam vt vitam inter ſuſpiria & lachrymas mille mortibus cruciabiliorem exigam? Sed bene eſt. Expande brachia. Venio, venio ad te, anime mi, æternum tecum victura, &c.

Ioannæ ſupplicium.

Ingens hic mœror omnem à Ioanna in melius mutandæ religionis cogitationem excluſit: ſic vt in ea conuertenda Theologus fruſtra laborarit. A Turris præfecto, qui ſæpius ipſam viſitauerat, rogata, vt ſibi monumentum aliquod ſui relinqueret, libellum popoſcit, in eoque tres ſententias breues Græce & Latine (nam vtramque linguam apprime callebat) & denique vernacule conceptas deſcripſit, quibus innocentiam ſuã teſtabatur; & quamuis culpam morte dignam non diffiteretur, tamen ignorantiam ſuam apud homines ſaluis legibus errorem eum excuſare debuiſſe contendebat. Mane ex carcere producta pegma ſupplicio deſtinatum nihil turbato vultu aſcendit, Theologum manu trahens; quem comiter complexa, Deus tibi, inquit, omnia abunde tribuat, pro humanitate qua me proſequutus es: quamuis ex mora hac & ſupplicij dilatione plus faſtidij, quam ex proxima morte terroris hactenus ſenſerim. Quum deinde à regina veniam petijſſet, & viciſſim carnifici qui lege in ipſam acturus erat, tribuiſſet, in genua procidens, Dei miſericordiam implorauit. Finitis precibus, rurſus in querelas & lamenta erupit; mox ſeipſam ſolata, quod iam iam maritum ſuum potiore loco & vitæ conditione viſura eſſet. Tandem puellis pediſſequis adiuuantibus, comam ipſa ſibi ſoluit, reiectiſque in oculos crinibus, funeſto velo obductos, ceruicem gladio feriendam carnifici præbuit. Rogauerat quidem illa vt eadem ſecuri qua maritus percuteretur; ſed hoc illi negatum. Iniuriam quoque ſibi fieri dicebat, quæ quintũ iam menſem vterum ferens, ad ſupplicium raperetur: quod verum fuiſſe, poſt mortem eius eſt deprehenſum. Morti eius circumſtantes plerique, etiam qui Mariæ cauſſæ abinitio fauebant, illachrymarunt.

VI. Thomas Cranmerus, Latimerus, & Ridleius comburuntur.

Maria regina quum regnum aliquo modo ſedatis tumultibus, ſtabiliuiſſet, ceterorum captiuorum quoque cauſſam, qui aut læſæ maieſtatis aut hæreſeos rei erant, cognoſci iuſſit. Id negocij datum Stephano Gardinero Vintonienſi Epiſcopo, qui collegas ſibi adſciuerat Tonſtallum,

Bone-

Bonerum, Hetum, Dainum, & Veſtonum: à quibus citati & intra triduum ſiſtere ſe iuſſi Nicolaus Ridlæus, qui Eduardo VI. rege Londinenſis fuerat Epiſcopus, Hugo Latimerus Epiſcopus Vorceſtrienſis, & Thomas Cramerus Archiepiſcopus Cantuarienſis, omneſq; in Turrim Londinenſem incluſi; poſtea vero Oxonium abducti, vt diſputationem de religione cœptam abſoluerent. Ridlæi in Theologia non mediocriter verſati, magna fuit pertinacia, in qua ad extremum perſeuerauit. Latimerus paullo erat flexibilior. Tandem in multos dies ſine vllo fructu extracta diſputatione, Iudices à regina dati in ſacra æde Virginis Deiparæ conuenerunt, vbi à Veſtono, qui tum Præſidis fungebatur officio, fruſtra vt latis à Maria legibus ſubſcriberent ſollicitati, tandem excommunicati & degradati ſunt. Sequenti die ſupplicatio ſiue Proceſſio in eadem Eccleſia celebrata eſt, pro impetrando diuino auxilio & Eccleſiæ ſolatio. Vltimo Septembris Ridlæus à Lincolnienſi Epiſcopo fruſtra iterum tentatus, quum manus dare atque errorem agnoſcere nollet, vnà cum Latimero æque pertinaci, capitis damnatus & flammis vſtulatus eſt; ambo multarum blaſphemiarum quas contra Deum & religionem effuderant, conuicti, & non minus quam antiqui illi hæretici, à quibus errores ſuos mutuati ſunt, mortis rei. De Cramero operæprecium videtur vt rem paullo altius repetamus.

Thomas Cramerus patrem habuit cognominem, matrem vero Annam Hatfildam, è Comitatu Notinghamenſi oriundos, in Cantuarienſi Archiepiſcopatu Gulielmi Varami ſucceſſor. Hic ille eſt qui ſententiam diuortij contra Catharinam Henrici VIII. coniugem & Mariæ matrem, iniquiſſime tulit, & Anglicano ſchiſmati primus aperuit feneſtram. Flagitioſum hunc apoſtatam hæretici in Martyrum ſuorum ponunt numero; quem tamen Angli fide digni ſcriptores teſtantur, Mariæ Catholicam religionem reſtituenti promiſiſſe, in Eduardi VI. regis exſequijs ſacrum Miſſæ officium Catholico ritu lubenter ſe celebraturum. Quam promiſſionem quum parum ad reginæ impetrandam gratiam valere, apud hæreticos vero odioſam ſibi eſſe intelligeret; publice proteſtatus eſt nihil vmquam tale ſibi in mentem veniſſe, ſparſis paſſim eam in rem per hæreticorum conuenticula libellis. Quibus ad reginam eiuſque Conſilium perlatis, Cramerus in carcerem Londini coniectus, & læſæ maieſtatis reus peractus, à regina nihilominus in gratiam recipitur. At non multo poſt hæreſeos conuictus, ad ignem damnatur: prius vero Oxonium ducitur, vt Theologorum opera ad Catholicę Eccleſiæ gremium reduceretur. Ibi à Veſtono argumentorum pondere eo adactus,

Digitized by Google

vt quod reſponderet non haberet, nouos illos Euangelicos, qui in tanto & inuincibili, vt putabant, viro plurimum ſpei habebant omnium ludibrio expoſuit, hæreſin iam tum eierare paratus, niſi quod neſcio quæ Mundi impedimenta obſtare ſibi diceret. O quam multi hæretici vltro ad Catholicam reuerſuri ſint Eccleſiam, niſi mundani reſpectus laqueis ita tenerentur impliciti, vt non facile expedire ſe poſſint. Ad obiectas ab ipſo difficultates reſponſum eſt à Catholicis, nequaquam tam leuibus cauſſis moueri eum debere quo minus obuiam gratiam amplectatur. Quum enim iam Eccleſia aditum ipſi aperiat, ne dubitaret quin ſimul omnium Catholicorum corda aperta ipſi futura ſint, & ingentem ex eius conuerſione (modo vera illa ſit) lętitiam perceptura In ijsquę ad cœleſtia ſpectant, oculos in terram non eſſe defigendos. Mundi huius dignitates mera eſſe offendicula, quibus impingentes, in æternum ruant exitium. His alijſque argumentis labefactatus Cramerus, quum diu ſecum ipſe pugnaſſet, tandem hæreſin eierare decreuit, ſol ius veritatis, vt quidem aperte proteſtabatur, vi & ſtudio adductus, veniam modo eorum quę contra reginam & Conſilium commiſiſſet, ſtipulatus. Qua promiſſa, ſequenti formula hæreſin eierauit.

Thomæ Crameri palinodia. Ego Thomas Cramerus tam Lutheri quam Zuinglij, adeoque omnem quæ puræ & ſanctæ contraria ſit, doctrinam reijcio & damno. Confiteor etiam vnam ſanctam Catholicam Eccleſiam, extra quam ſalus nulla eſt: cuius ſupremum caput Romanum agnoſco Pontificem, tamquam ſummum ſacerdotem, & Ieſu Chriſti in terris Vicarium. Credo etiam ſub panis & vini ſpeciebus in Euchariſtię ſacramento verum Chriſti corpus contineri, & diuina virtute panem in corpus, & vinum in ſanguinem Chriſti mutari ac transſubſtantiari. Ad ſex reliqua ſacramenta quod attinet, idem de illis credo & ſentio quod Romana credit & docet Eccleſia. Purgatorium credo locum eſſe, in quo defunctorum animæ ad tempus expurgantur atque expiantur: eoque recte Eccleſiã pro ijs orare, & Sanctorum quoque interceſſionem implorare. In ſumma, profiteor me credere omnia quæ Catholica Romana credit & docet Eccleſia, & quod vnquam aliter crediderim ac ſenſerim, ex animo doleo: ſimulque Deum precor, vt ea quæ contra ipſum & Eccleſiam feci aut docui, clementer mihi condonet. Eos etiam qui meo exemplo aut doctrina ſeducti ſunt, rogo atque oro per ſanguinem Ieſu Chriſti, vt ad vnitatem Eccleſiæ quamprimum reuertantur; atque ita omne ſchiſma tollatur. Denique quemadmodum Eccleſiæ Ieſu Chriſti eiuſque ſupremo capiti, ſic etiam Philippo & Mariæ Angliæ regibus, eorumq; legibus & ſtatutis obedien-

tiam ſpondeo. Deumque teſtem appello, hanc confeſſionem nec placendi hominibus ſpe, nec diſplicendi metu, ſed proprio motu, ac tam meæ ipſius quam aliorum ſalutis reſpectu à me factam.

Reuocatio hæc & Confeſſio Crameri typis impreſſa & diuulgata multorum animos magna affecit lætitia reginæ inprimis, quæ tamen, licet vehementer deprecantibus Theologis, adduci non potuit, vt ſententiam in eum latam reuocaret, vtpote præcipuum ſchiſmatis ac hæreſeos, quæ dubiam regni coronam ipſi fecerat, auctorem. Scribunt hæretici, miſeri Crameri res peſſime tum habuiſſe, vt cui neque ad conſcientiam, quam vehementer læſerat, neque ad gratiam aduerſariorum, quibus in omnibus ſatisfecerat, receptus pateret; apud bonos (hæreticos intelligunt) inconſtantiæ infamia, apud ceteros periurij probro laboraturo. Inſtante reginæ Conſilio vt ſententia exſequutioni demandaretur, Colus ad Cramerum in carcerem mittitur, qui eum in Catholica fide confirmaret; in omni ſermone illud præ ſe ferentem, poſtquam Catholicorum cœtui ſe adiunxerit, indies plus ſolatij animo ſe perſentiſcere atq; haurire. Quum poſtridie idem reuertiſſet, iterumque Cramerum hortaretur, vt in maiorum religione ad extremum vſque ſpiritum perſeueraret, ac quum omnis noſtra ſpes in cœlis repoſita ſit, mundana omnia nihili duceret: ille quamuis id quod erat aliquo modo ſuſpicaretur, inter ſpem tamen ac metum dubius, rurſus in Catholica religione viuere ſe & mori velle proteſtatus eſt. Quia vero mortis in ipſum lata ſententia diutius celari non poterat, ab eodem monetur, vt patienter eam accipere & ad mortem ſe præparare velit. Inſperato hoc nuncio perculſus Cramerus, vbi moriendum ſibi vidit, dici vix poteſt quos tumultus, quas turbas animo exortas ſenſerit, ſic ſecum ipſe loquutus.

O me miſerum! quid agam? an ab ijs qui dum ſaluti meæ ſtudere ſe ſimulant, ruinam meam quærunt, bis in triumphum ducar? An ſcopus ero illorum rabiei, qui nihil aliud ſpectaui, quam vt erroribus quibus detentus fui, me extricarem? Vna illi manu vitã mihi offerunt, altera porrigunt mortem. Quomodo ergo vnum & alterum ſimul amplecti potero? Non faciam: quin potius me perdam, dummodo illi nullum lucrum ex me habeant. Licet illis promiſſa fallere? fallam & ego, neque patiar vt ſimul & ſeruatum me & perditum ab ipſis, gloriari poſſint Moriẽdum eſt. Atqui morte mea tropæa illa quæ in Eccleſia ob mei conuerſionem erecturi fuerant, deijciam & proſternam Hoc modo rurſus iis animum addidero, qui meo exemplo impulſi, collum Eccleſiæ iugo ſubdituri erant, quos morte mea ad vindicandam meam iniuriam armabo.

Digitized by Google

Quum ergo miſer ad vomitum redire ſtatuiſſet, non infelicitatem mo do ſuam, ſed & cœlum ac terram deteſtari cœpit. Quia enim vitæ huius ſpem omnem ſibi præciſam videbat, nihil aliud ſpectabat quam vt anima ſimul cum corpore perderetur: adeoque magnæ ſibi gloriæ futurum arbitrabatur, ſi Catholicos conuerſionis ſuæ gloria defraudaret. Vt vero tanto eſſet paratior, preces ad Deum, & orationem quam ad populum habiturus eſſet, charta conſignauit, & in ſinu ſecum ad ſupplicium tulit.

Circa nonã pronunciata à Iudicibus ſententia, Cramerus è carcere ad ædem S. Virginis deducitur, latera eius claudentibus duobus religioſis. Ad fores quum perueniſſet, intus hymnus Simeonis, *Nunc dimittis*, &c. decantabatur. Ademto ſacerdotali charactere, obſoleta ad ludibrium, ſed eiuſmodi Angliæ Primate, vel potius tanto hæreſeos patrono digna veſte indutus, pegma aſcendit. Ibi quum eo ornatu aſſediſſet, & Colus cauſas cur à regina damnatus eſſet, expoſuiſſet, Cramerus turbato vultu, animi deſperabundi indice, plorabat & lamentabatur. Ad quem Colus accedens, monuit, vt errores ſuos coram vniuerſo cœtu reuocaret. Ibi Cramerus depromtas ex ſinu preces, quæ Catholicam aliquo modo ſapiebant religionem, coram populo recitauit; deinde ad populum orationem habuit, in cuius fine plurima dixit, omnino digna quæ æterna obliuione ſepeliantur; proteſtatus ad extremum, palinodiam illã ſuam cõtra cõſcientiam, ſolo vitæ amore factã: atque in eo deteſtabile à ſe crimen cõmiſſum. Doctores Catholici videntes miſerum ex eo quod vitæ ſpes ademta ipſi fuerat ad deſperationam redactum, in viam eum modis omnibus reducere conabantur: at ille à diabolo iam poſſeſſus, omnibus con temtis monitis, horrendas ex impuro ſuo ore blaſphemias contra Deum & Eccleſiam euomere non ceſſabat. Tandem ad ſupplicij locum raptus, & poſtquam veſtes ipſe exſuiſſet, ligatis manibus, protenſa dextra, Hæc, inquit, nefarie peccauit, quæ recantationi meæ & propoſitæ ab aduerſarijs doctrinæ ſubſcripſit. Prima ergo omnium pœnas luet. Sic ergo rogo impoſitus, eandem dextram in flammas quã potuit longiſſime protendit; breui ignis violentia toto corpore in cineres redacto. Qui proxime aſtiterunt, aiunt, inter flammæ cruciatus, horribiles illum vlulatus edidiſſe, ac contra Deum ac Sanctos mille blaſphemias euomuiſſe. Hunc vitæ exitum Cramerus habuit: qui vt flagitioſe vixerat, ita non minus impie, velut homo deſperatus, extremum vitæ diem clauſit.

Hære-

Digitized by Google

HÆRETICI A MARIA ANGLIÆ regno eijciuntur. Philippus Hiſpaniarum Princeps in Angliam appellit, nuptiaſque cum Maria celebrat. Eccleſiæ reformandæ curam ſuſcipit. Angli ab excommunicatione abſoluuntur: totumque regnum Pontifici obedientiam præſtat.

Caput Nonum.

ARGVMENTVM.

I. *De Prophetiſſa quadam Zuingliana. Hæretici ex Anglia proſcripti.*
II. *Sacerdotes debito modo non conſecrati, ſub Henrico VIII. Miſſæ ſacrificium celebrant. Cardinalis Polus in Angliam ad reſtaurandam Catholicam religionem mittitur.*
III. *Eodem Philippus Hiſpaniarum Princeps appellit, nuptiaſque cum Maria regina celebrat.*
IV. *Ab iiſdem Ordinum regni conuentus habetur, in quo de Eccleſiæ reſtauratione actũ fuit: & quomodo Legatus Pontificius populum ab Excommunicatione abſoluerit.*
V. *Quanta prudentia in negotio reſtaurandæ Anglicanæ Eccleſiæ Cardinalis Polus vſus ſit.*
VI. *In Anglia paſſim obedientia S. Sedi publice præſtatur, tum Coniuratio quadam detegitur.*

QVemadmodum Pepuſiani olim, Montanus, Marcion, alijque hæretici vaticinatrices ſuas ſinguli habuerũt; ſic & Zuingliana hæreſis in Anglia ſimilis mulierculæ opera ad aſtruendã ſibi fidem vti voluit. Induxerant enim noui Euangelij Miniſtri puellam quandam octodecim annos natam, hæreſi ſimul & precio corruptam, in eam improbam ſimulationem, vt ſe permitteret in abdito inter duos muros cuiuſdam domus angulo ad tempus includi, & per fiſtulam ad id aptatam eas voces ederet quas iſtius ſtrophæ artifices ſuggererent. Nomen puellæ Eliſabetha Crofta erat, Londini in ſuburbio quodam habitans. Ita ergo illa inſtructa, & in loco ad fraudem accommodato collocata, mirabiles emittit continuo ex antro ſuo voces, eaſque tam ſonoras, vt per totam viciniam audirētur. Accurrunt vndique ciues, quid ſit inquirunt, mirantur, voces non mortalis hominis, ſed Angeli eſſe aiunt.

I. *Falſæ Zuinglianæ Prophetiſſæ impoſtura.*

S. Aug. de hær. cap. 27: S. Hier. Epiſt. ad Cteſiph.

ſunt. Vrbi vero ac toti regno ſpiritus iſte miſeriam, ærumnas & mala omnia comminabatur, ſi nuptias cum Hiſpano, aut communionem cum Romano Pontifice admitterent. Multa item contra ſanctum ſacrificium & reliquam fidem Catholicam quaſi oracula fundebat. Erant ex conſcijs, qui data opera ſe turbæ adſtanti ingerebant, & huius ſpiritus propheticas & obſcuriores ſententias, ad religionis euerſionem, & ſeditionem mouendam interpretabantur. Tandem Magiſtratus ad compeſcendam multitudinem, & luſtrandum quid ſit, accedit. Initio quidem fraus difficilime apparuit: ſed tandem inito conſilio de muro diffodiendo & vicinis parietibus, vnde voces reddi conijciebant, diſturbandis, miſera puella prodijt: & examinata quorum ſuaſu & conſilio hoc fecerit, confeſſa eſt ſtatim, ſe à quibuſdam ſeditioſis ſectarijs ad iſtam nequitiam inductam eſſe. Sãderus ait puellę huic vitæ gratiam factam: at ſchedę quas habeo, capitis eam ſupplicio affectam teſtantur.

Hæretici Angliæ pelluntur. Stabilito quodammodo regno, regina ad Catholicam quoque religionem in integrum omnino reſtituendam animum adiecit. Quare promulgato Edicto omnes hæreticos, peregrinos inprimis, regni finibus quam primum excedere iuſſit. Aiunt ad XXX. hominum millia, qui ſub Henrico & Eduardo irrepſerant, tum ſolum vertiſſe. De Petro Vermilio Martyre diſceptatum fuerat in Senatu; ſed itum eſt in eam ſententiã, vt quia publica fide in Angliam venerat, cum ſuis incolumis dimitteretur. Buceri & Fagij cadauera exhumata & combuſta ſunt: Catharinæ item, Martyris vxoris cadauer effoſſum fuit, & in ſterquilinio conditum. Mirum in modum tum Anglicana florebat Eccleſia. Magna vbique erat eruditorum virorum copia, qui tam è ſuggeſtu populo Verbum Dei pure annunciabant, quam in ſcholis è pulpitu doctiſſime explicabant, frementibus interim hæreticis, & quorundam vitæ, licet irrito conatu, inſidiantibus.

II. Irregulares celebrant, nõdũ recõciliati. In his vero primis reſtituendæ Eccleſiæ initijs non leuiter à Clero paſſim in eo peccatum eſt, quod regina, vti dictum eſt facultatem exercendę Catholicæ religionis concedente, multi ex ſuperiori Henrici & Eduardi temporibus ſchiſmate, canonum & regulæ Eccleſiaſticæ obliti, ad ſancta altaria & ſacrificia conuolabant: ex qua irreligioſa negligentia factum eſt forte, vt Deo vindice Anglia tam cito cum pientiſſima Principe etiam hoc ſummum religionis bonum amiſerit.

Eliſabetha turri incluſa. XVIII. Martij Eliſabetha Mariæ ſoror, à Viato inter conſcios nominata, in Turrim Londinenſem incluſa eſt. XXVII. Aprilis Ioannes Graius Suffolcij frater, capitis pœnam luit. Ceterum vt tanto melius Eccleſiæ

rebus

Digitized by Google

rebus proſpiceretur, Regina Papam Iulium III. vt Polus Cardinalis ad ſe mitteretur rogauit: quia vero Pontifex tantum virum, nondum exploratis regni rebus, periculo obijcere nollet, Franciſcum Commendonum Cubicularium ſuum, poſtea Cardinalem præmiſit: qui de regni ſtatu omnia certiora referret. nec multo poſt Commendono Romam reuerſo Polus Legatus decernitur, cum ampliſſima poteſtate Anglos ab excommunicatione abſoluendi, & in Pontificis gratiam recipiendi; ſimul etiam de pace inter Cæſarem & Galliæ regem agendi. At Carolus Cæſar, antequam nuptiæ Mariæ cum Philippo filio omnino tranſactæ eſſent, vt Polus in Angliam ingrederetur, numquam conſentire voluit: quæ tandem V. Maij Parlamenti aſſenſu certis conditionibus concluſæ & approbatæ fuerunt. Maria regina quæ venienti marito obuiam procedere conſtituerat, verita ne Londinenſes in Eliſabethæ gratiam quidquam molirentur, Londino Richemundam, atque inde Nolſtochium abduci eam curauit, vbi diu illa, aula interim nuptialibus & alijs poſtea feſtiuitatibus perſtrepente, captiua manſit. Inde Maria Vintonium profecta eſt, vt Philippum maritum ibi exciperet: qua Londino digreſſa, Conſiliarij apud Noallium Chriſtianiſſimi Regis Oratorem ſeſe excuſarunt, quod ipſum ad regales eiuſmodi ceremonias non inuitarent, vt qui vererentur, ne ob honoratioris loci prærogatiuam inter ipſum & Romanorum Regis Legatum contentio oriretur. Noallius ad hæc reſpondit, numquam ſibi auditum aut lectum, quod Romanorum reges vmquam Chriſtianiſſimis regibus, quantum ad loci prærogatiuam, prælati ſint: ſe nihilominus reginæ & Conſiliariorum voluntati hac in re velle acquieſcere.

Polus in Angliam accerſitus.

Turbarum nouarum metus vndique tum ingruebat, frementibus pleriſque, quod regina contra promiſſum extero Principi nupſiſſet, & ei quidem, qui omnes ſuas cogitationes & conatus eo conuerſurus eſſet, vt Angliam Hiſpaniæ adiungeret. Nonnulli vt Philippi cauſſam plauſibiliorem facerent, Genealogiam quandam edi curarunt, in qua Philippi genus à Ioannne Duce Lancaſtriæ, qui Eduardi III. regis fuit filius repetebatur, & Leopardi atque lilia Anglorum Auſtriacæ domus inſignibus coniuncta cernebantur. Quæ tamen res ſuſpicionem magis accendit quam minuit. Anno MDLIV. XVIII. Cal. Sextilis Philippus cum CXXVI. nauium claſſe, Iuliobriga Caletorum portu ſoluit, triduo poſt Hamtonam appulſus, fruſtra mari inſidiantibus Gallis. Poſtridie naui ad id ſuperbe ornata exceptus, cum præcipuis Conſiliarijs & proceribus, in Belgium remiſſa claſſe, ad portus molem in terram deſcendit: & equo

regio apparatu ſtrato, qui ad id paratus erat, inſcenſo, in oppidum venit. Die ſequenti poſt miſſitata vtrimque munera, Princeps magna ſuorum & regulorum Anglorum, qui partim reginæ iuſſu, partim vltro ſalutatum ipſum venerant, caterua ſtipatus, Vintonium ad reginam venit, in Epiſcopi, à quo Latina oratione ante exceptus fuerat, ædibus diuerſatus: ac ſalutata modo regina, ſequenti die longum cum ea colloquium habuit: tuncque Cæſaris Legati ipſius nomine regno Neapolitano ceſſerunt, & ius omne quod ipſi in eo cõpetebat, in Philippum filium tranſtulerunt. XXV. Iulij, ipſo D. Iacobi feſto, nuptiæ celebratæ ſunt, rebuſq; omnibus rite confectis, proclamationes titulorum vtriuſque publice factæ ſunt, Latina, Francica & Anglica lingua. Peracto ſacro, inter choreas ac conuiuia ac cetera regalis lætitiæ (quæ modica tamen fuerunt) oblectamenta, dies extracta eſt. Inde deducente regina, Philippus Londinum honorifico ac ſplendido paratu ingreſſus eſt, & in primario templo D. Paulli à Londinenſi Epiſcopo habita Latina oratione de Eccleſię & regni conſeruandis priuilegijs, Withallam inde in regium palatium conceſſit. Non multo poſt Galliæ rex per Noallium regi ac reginæ gratulatus, omnem eis amicitiam & beneuolentiam pollicetur.

IV: *Comitia Angliæ, in quibus regnum S. Sedi reconciliatur.*

Philippus vt initio ſtatim conceptæ de ſe ſpei aliquo modo ſatisfaceret, ad XII. Nouembris Status regni conuocauit. Ad ea comitia Polus Cardinalis venit; & expoſitis legationis ſuæ cauſſis, omnes monet vt Deo gratias agant, qui talem ipſis Regem dederit atque Reginam. Poſtridie quum orationem & poſtulata Poli approbaſſent Ordines, concepta fuit petitionis formula, qua Regi ac Reginæ ſupplicant, vt apud illum intercedant. Eius hæc erat ſententia. Pœnitere ſe vehementer ſchiſmatis, quod obedientiam Apoſtolicæ Sedi denegarint, & quod decretis aduerſus illam factis aſſenſerint: in poſterum vero ſe futuros in ipſius atque Reginæ poteſtate, & facturos quidquid omnino poſſint, vt eiuſmodi leges omnes atque decreta iis comitijs abrogentur. Maiorem igitur in modum orare vt interueniant, & efficiant vt cenſuris abſoluti, in quas iuxta leges Eccleſiaſticas per ſchiſma inciderant, in Eccleſię gremium tamquam filij pœnitentes recipiantur, & deinceps in Romanæ Sedis & Pontificum obedientia ſeruire Deo poſſint, ad ipſius nominis gloriam, & ſuam ipſorum ſalutem.

Altera die quum iterum adeſſet Rex, Regina & Legatus, conſurgit Cancellarius, & quid ſuper Legati poſtulatis decreuerint Ordines, clare pronunciat: deinde ſupplicem petitionem Ordinum ſcripto comprehẽſam & obſignatam Regi tradit atque Reginæ. Quam illi apertã Cancel-

lario

Digitized by Google

lario dant vt pronuncietur. Tum ille rogat ab vniuerſo cœtu (qui totam regnum repræſentat) num ratam habeant? Illis affirmantibus, Rex atque Regina conſurgunt, eamque Legato tradunt. Is quum legiſſet, diploma viciſſim ſuæ legationis exhibet. mox illud recitatur, vt ipſos abſoluendi poteſtatem ei factā à Pontifice, omnes intelligerent. Poſt orationem habet lingua vernacula, & quā grata ſit Deo pœnitentia, multis exemplis oſtendit; & beneficij quo ab orco ad cœlum reuocarentur, magnitudinem exaggerat. Mox conſurgit. Idem rex ac regina faciunt, & in genua vnà cum toto cœtu ſubſidunt. Ibi tum ille Dei numen atque miſericordiam implorans obteſtatur, vt populum benigne reſpiciat, eique culpam ignoſcat: ſeq; Legatum à Pontifice Chriſti Vicario dicens, vt illos abſoluat, de more benedicit toti multitudini, eamq; abſoluit. Ad ſacellū deinde itum eſt, ibiq; Deo ſunt actæ gratiæ ſymphonia cantorū. & feſtæ lætitiæ edita ſigna ſunt: quæ tamen Angliæ nō multo poſt in hæreſin relapſę, diuturna non fuit, vt ſequenti capite oſtendā. Reconciliatio hæc incidit in profeſtū S. Andreę: decretumq; fuit à Polo, vt quotānis die feſto S. Andreæ eius beneficij memoria ſingulari cultu celebraretur, & vt totus Clerus ac populus per vniuerſum regnum in ſua quiſque Parochiali Eccleſia, in genua prouoluti, reconciliationis gratiam humiliter poſtularent.

In vrbem mox miſſi Legati, qui regni nomine obedientiam Pontifici præſtarent. Dici ſane vix poteſt quanto gaudio ij à Cardinalium Collegio & ipſo Pontifice, adeoque vniuerſo populo accepti fuerint: ſtatimque ſupplicationes publicæ factæ Deoque gratiæ ob tantum beneficium perſolutæ ſunt: indulgentia inſuper ad modum Iubilæi per Chriſtianum orbem publicata eſt. Ad publicam hanc lætitiam alia quoque cauſſa acceſſit, quod nempe regina fetum iam concepiſſe crederetur. Quam ob rem per totum regnum ſupplicationes decretæ, & ab Ordinibus reginæ viginti librarum Sterlingenſium millia dono miſſa ſunt. Septimo Ianuarij Noallius à Galliæ rege miſſus in Angliam redijt, litteraſque ſecum attulit, quibus reginę adeoq; toti regno de reconciliatione cum S. Sede gratulabatur. Idem quoque rex ad Polum Cardinalem ſcripſerat, eius induſtriam in promouenda hac ſibi tantopere grata reconciliatione, mirifice commendans.

V. *Prudentia Poli Cardinalis, ad multa quæ emendare nō poterat, conniuentis.*

In hac tamen reſtitutione Religionis graues quædam interuenerunt difficultates, è quibus ſi Polus ſeipſum alioſque nonnulla indulgentia non expediuiſſet, Angli non ita promte in hanc reconciliationem & Pontificiæ auctoritatis agnitionem conſenſuri nec in officio permanſuri fuerant. Certum eſt, res omnes non eodem modo tractandas eſſe.

Placidum alia, aſperam alia vulnera manum requirunt. Et in his quidem caſibus faciendum eſt quod poſſumus, non vero tentandum quod volumus, ſi ſpes perficiendi abſit. Quum ergo Polus Cardinalis, qui liberam pro re nata ex ſuo arbitrio agendi poteſtatem à Pontifice acceperat, animaduerteret, difficile, atque adeo impoſſibile fore Eccleſiaſtica bona ijs qui ſub Henrico VIII & Eduardo VI. regibus ea ad ſe rapuerant, extorquere (facilius enim reperias qui Deum pro Mundo quam qui Mundum pro Deo deſerant) ſumma prudentia, quam D. Bernardus omnium virtutum abyſſum appellauit, in toto hoc negocio verſandum ſibi exiſtimauit. Et bonorum quidem Eccleſiaſticorum vſurpatores regibus ac Legato ſupplicabant, vt pacifice ea vti ante poſſidere ſibi liceret. Quamuis autem petitio eiuſmodi eis qui cum Deo & Eccleſia reconciliari optabant, nequaquam digna videretur: tamen ordinibus poſtulantibus eò ventum eſt, vt publico inſtrumento Pontificis nomine & auctoritate edito omnes de huiuſmodi bonis ac poſſeſſionibus in ſchiſmate acquiſitis, quoad pœnas & cenſuras Canonicas, in perpetuum ſecuros & abſolutos Legatus declararit. In quo tamen omnes grauiſſime admonebat, vt quantopere iniuſta hæc occupatio & Dei voluntati & ipſorum conſcientiæ aduerſaretur, mature ſecum perpenderent: quin potius reginæ, omnia ab Henrico patre Eccleſiæ ablata reſtituentis, ac monaſteria & templa paſſim reſtaurare pollicitæ, exemplum ſequerentur. In eodem ſcripto Legatus cum omnibus infra gradus ab Eccleſia prohibitos coniugatis diſpenſat, eorumque matrimonia & prolem iubet eſſe legitima: Epiſcopos etiam priori ſchiſmate factos confirmat. Hoc velim attendant ij, qui in rebus arduis nimio zelo ac pertinacia vtuntur, ac de concepta ſemel ſententia aut eo quod iuſtum ipſis videtur, ne latum quidem vnguem volunt diſcedere: atque ita ſæpe rem ad extremam redigunt perniciem & deſperationẽ. Zelus enim prudentia deſtitutus, boni nihil, ſed potius mala omnia operatur. Imperent ſibi ergo homines in magnarum rerum adminiſtratione verſantes, & affectus ſuos ita refrænent, vt ne quod malum eſt pertinacia ſua multo deterius reddant. Quod ſi tum Polus Cardinalis temporibus non obſecundaſſet, non modo nihil profeciſſet, verum etiam omnem rem & ſpem euertiſſet. Omnia vero à Polo tum acta, deinde Paulli IV. Pontificis aſſenſu & litteris ſtabilita fuerunt & confirmata. Epiſcopi vero hac communi diſpenſatione ac confirmatione non contenti, ſinguli veniã prioris culpæ & confirmationem in ſuo quiſque Epiſcopatu à Pontifice petierunt, vno Landaffenſi excepto, qui ſolus poſtea ſub Eliſabetha in ſchiſma relapſus eſt.

Circa

Digitized by Google

Circa id tempus Gulielmus Thomaſonus,qui Eduardo VI. à ſecretis fuerat,ad furcas Tiburnas Londini laqueo ſtrangulatus eſt , eò quod regis ac reginæ occidendorum , cum quibuſdam alijs conſilium cepiſſet. Hac coniuratione eo ipſo die qui exſequutioni deſtinatus erat , detecta, rex ac regina à publico aliquamdiu abſtinuerunt. Interea paſſim multi hæreſeos dãnati & combuſti ſunt,inter quos fuerunt Hopperus Epiſcopus Gloceſtrenſis,Bradfordus,Sanderus,alij,nobili plerique loco nati.

VI. Academiæ in Anglia reſtituuntur.

Ad VII.Februarij ampla & honorifica legatio ad Pontificem decernitur,ad idque munus deſtinatur Epiſcopus Elienſis,Montis-acuti regulus, & Eduardus Carneus I.C. qui reginæ & Philippi nomine obedientiam Sedi Romanæ & Pontifici præſtarent.Ad Academias autem, vehementer, vt ex Reſcij & Andreæ Philo patri ſcriptis facile colligi poteſt, corruptas, in antiquum ſplendorem & diſciplinam reſtituendas, Polus præter ceteros miſit Nicolaum Ormanetum,Patauinum poſtea Epiſcopum,qui Oxonij & Cantabrigię Collegia omnia ad normam priſcæ gubernationis reduxit. Nulla vero re & reges & Cardinalis de Academijs melius ſunt meriti, quam quod Petrum à Soto, Dominicani Ordinis, Carolo V.olim à Confeſſionibus , Profeſſorem Theologiæ conſtituerunt, vt à Petro Martyre omnia paullo ante diruta reædificaret : quod & ille breuiſſimo tempore perfecit.Ita ergo Academijs & Republica ab hæreſeos fæcibus,quantum fieri potuit,purgatis, reſtituuntur ac ornantur paſſim templa,eriguntur & conſecrantur altaria, collegia noua ampliſſimis cum dotibus fundantur,cœnobia reædificantur, tota denique Eccleſia mirum in modum refloreſcit.Ad ſanctum ſacrificium & alia ſacramenta plebs alacri ſtudio concurrit: inprimis vero ad ſacramentum Confirmationis, quod in illa gente ſupra quam in vlla alia natione frequentatur & colitur,tam frequens turba confluebat, vt Epiſcopi pæne opprimerentur.Certe conſtat Ceſtrenſem Epiſcopum, quum nec irruentium vim ferre , nec omnibus ſatisfacere poſſet,vix & nonniſi magna Magiſtratus ciuilis ſuperuenientis diligentia, à plebis cõcuſſione liberatum fuiſſe.Menſe Martio iterum coniuratio in regis, reginæ & omnium Hiſpanorum caput,in lucem protracta & punita eſt.Regina vero Hiberni cuiuſdam Medici curę valetudinem ſuam commiſit,& pharmaco vſa, nullum deinde amplius fetus,quem putabat,motum ſenſit. Multæ etiam Cruces & Sanctorum imagines, ignotis auctoribus,Londini deiectæ & confractæ.

Digitized by Google

PHILIPPVS EX ANGLIA DISCEDIT. Maria regina moritur. Catholica religio proſcribitur. Eliſabetha regina proclamatur: & pro Capite Eccleſiæ ſe fert.

Caput Decimum.

ARGVMENTVM.

I. *Infans in cunis loquitur; quod ſequentium malorum fuit præſagium.*
II. *Philippus ex Anglia in Hiſpaniam nauigat, numquam eo poſtea reuerſurus.*
III. *Maria regina moritur: cui Eliſabetha, ſi regno potiretur, multa præclare promittit.*
IV. *Sed Londini recepta ac regina proclamata, religionem mutat, & cur. Qualia eius regni fuerint initia.*
V. *Epiſcopi publico in conuentu Reginæ primatui contradicunt: ſed illa varijs prætextibus vtitur.*
VI. *Schiſma Anglicanæ Eccleſiæ ab ipſis regibus profectum.*

I. *Infans in cunis loquitur.* CApiti huic tam Mariæ reginæ exceſſus, quam totius Anglicani regni felicitatis exitus initium dabit, Eliſabetha ad regnum admota, quæ hæreſin ſtatim inuexit. Præter cruces vero & imagines ſanctorum deiectas, quæ non leuia futurorum erant auguria, Londini & alibi multi tam in Deum & religionem quã regem & reginam contumelioſi libelli in vulgus ſparſi ſunt, quorum tamen auctores nullo modo perueſtigari potuerunt. Et hæc quidem ab hominibus tum dicta & facta ſunt: at Deus ipſe quoque loqui tandem voluit. Menſe enim Aprili Londini infans natus fuit, qui morbo correptus, xv. die natiuitatis non minus articulate & diſtincte cum præſentibus loquutus eſt, quam puer aliquis ſeptennis, illud ſubinde repetens, *Orate, Orate*: donec tandem die xxv. fato fuit perfunctus. Interim adoleſcens xviii. annorum prodijt, ab Anglis quibuſdam inductus, vt pro Eduardo VI. rege, cuius vultum & lineamenta egregie referebat, ſe ſe ferret. Nonnulli hoc facinus eorum adſcribebant malitiæ, qui miſero illi hoc ita vere ſe habere perſuaſerant, & ei tamquam Regi hactenus ſeruierant:

alij

alij vero rei quamuis ſictæ lubenter fidem habebant. Fraudi eo fucus quæſitus, quod alius quaſi mortuus ſuppoſitus, ipſe vero & Mariæ & Northumbrij, Ioannam reginam facere omnibus modis conantis inſidias veritus, fuga & occultatione ſaluti ſuæ conſuluiſſe dicebatur. Iamque fidem multis rei habentibus, parum à ſeditione aberat, niſi impoſtor comprehenſus, & triduo virgis publice cæſus, ad perpetuum carcerem fuiſſet damnatus: è quo quum poſtea eſſet liberatus, nec tamen ceſſaret deſipere, tandem ad furcas Tiburnas fuit ſuſpenſus. Nec ſane nouum hoc aut inuſitatum impoſturæ eſt genus, quo etiam mortuis adhuc viuere ſæpe etiam prudentioribus fuit perſuaſum. Artemonem aiunt Antiocho regi totius corporis conformatione ita ſimilem fuiſſe, vt Laodicea ipſius vxor, eius opera in regno cui vellet reſignando, vſa ſit. Vibius artifex & Publicius ſeruus Pompeio, Serapion Scipioni, Saluſtius petauriſta alteri Scipioni & vultu & omnibus corporis lineamentis perſimiles fuerunt. Romæ quidem in arena duo gladiatores duos Conſules, & Myrmillo bubulcus Seuerum Imperatorem vultu & corporis modo retuliſſe perhibentur. Etſi vero ſimilium impoſturarum exempla etiam alibi multa occurrunt; facile tamen prudentiores quum ex hoc tum ex alijs grande malum regno imminere augurabantur: quamuis tum omnia ſummam Eccleſię tranquillitatem vulgo ſpondere videātur. Quod quidem augurium minime vanum fuiſſe exitus, cum magno totius Chriſtianæ reipublicæ damno docuit.

Acceſſit ad publicæ hæc miſeriæ indicia domeſtica reginæ calamitas, è duorum ipſi proxima cognatione iunctarum feminarum leuitate vel probro potius orta. Quorum vna filia ſororis Henrici VIII. Suffolcio Duci ante nupta, poſt mortem mariti, refragantibus amicis, Nobili quidem, ſed priuato homini nupſit, tanto maiori cum probro, quod ante nuptias conſuetudinem cum eo habuiſſe diceretur. Altera vero Varuicenſis Comitiſſa, Ducis Somerſetani filia, mortem marito (quidam etiam viuo eo id factum affirmant) eodem tempore duobus ex infima Nobilitate, nec vlla opulentia, aut alia virtute commendatis, matrimonium promiſit, & ad promiſſi cōfirmationem, corporis poteſtatem fecit, neutro quod alteri res cum illa eſſet, ſciente, ac re tum demum quum ab illa promiſſum vterque matrimonium exigerent, intellecta. Id regina grauiter admodum tulit, & alteri quidem initio cuſtodiam appoſuit, poſtea vero ei qui primus conſuetudinem cum ea habuit, nuptum eam dedit.

XVII. Iu-

XVII. Iunij Londini Ioannæ Aragoniæ, Caroli V. matris exſequiæ celebratæ ſunt. XXVIII. Auguſti rumor de reginæ morte incerto auctore percrebuit: quem vt refutarent, rex & regina, comitante Pontificis Legato, Grenuicum apſectante populo, ſeceſſerunt. Triduo poſt Philippus in Belgium ad Carolum patrem traiecit. Magna tum erat per totum Angliæ regnum annonæ caritas. In agro Norfolcienſi planities eſt, tota ſaxis & ſcrupis referta, vbi non frumentum, ſed ne herba quidem vmquam antea prouenit: quæ ſine vllo hominum labore tum magnam piſorum & radicum prædulcium vim produxit; ſingulari Dei miraculo, ſuos etiam in deſerto paſcentis Nobilem regij Legati Noallij familiarem narrantem audiui, è radicibus domum perlatis nouas protuberaſſe: eoſque fructus, ſe præſente, prædicto Legato, vt & Portugalliæ regis & Veneto Oratori in conuiuio repræſentatos fuiſſe atque exhibitos.

Eodem tempore Oxonij & alijs locis hæretici aliquot ſupplicio affecti ſunt. XXII. Martij Polus Cardinalis Archiepiſcopus Cantuarienſis renunciatus eſt. Non multo poſt coniuratio de regibus, Legato Pontificio, ac toto regni Senatu è medio tollendis inita, in lucem venit: eamque ob cauſſam Thomas Hauardus, Graius, Trogmortonus, Careus, & alij partim in cuſtodiam dati, partim etiam ſupplicio ſunt affecti. Tum hæc tum aliæ atque etiam ab ipſius ſacellano, qui poſt ſacrum peractum occidendæ eius negotium ſuſcepiſſe dicebatur, factæ conſpirationes, reginā ita perterruerunt, vt in publicum vix prodire auderet: adeoque in continuo mortis metu verſaretur.

III. *Maria moritur, ab Eliſabetha Catholicæ religionis incolumitate ſtipulata.*

Quum ergo natura eſſet melancholica, viro etiam, cuius deſiderium impatienter ferebat, abſente, omni fere auxilio & ſolatio ſe deſtitutam cerneret, facile morbum contraxit: quo indies inualeſcente, Eliſabetham, quam licet ſpuriam, ab Henrico VIII. ſucceſſioni deſtinatam, eamque conſtitutionem à regni Ordinibus approbatam eſſe non ignorabat, è cuſtodia ad ſe euocauit, eamque in hæc promiſſa adegit: vt Maria è viuis ſublata, Eliſabetha æs alienum omne è regio patrimonio diſſolueret: vtq; in religione vti ea nunc eſt, nihil mutaret, nec hæreſibus vllum locum cōcederet. Quæ licet Eliſabetha (quæ Catholicā ſe hactenus ſimulauerat, adeoque coram regio Senatu ſanctiſſimum iuſiurandum interpoſuerat, velle vt prius terra ſibi dehiſcat, quam Catholicæ religioni vllum detrimentum inferri pateretur) quæ, inquam, licet Eliſabetha promtiſſime facturam ſe recepiſſet; poſtea tamen inſigni erga Deum & homines perfidia ſuſque deque habuit. Tandem vero Maria, accedente etiam aqua intercute, quūm ſacrum præſente ſe celebrari iuſſiſſet, febre

paulla-

Digitized by Google

paullatim conſumta deceſſit: virilis animi femina, & tanto faſtigio dignis virtutibus, ad inuidiam, dum vixit, ornata. Eodem die ſub tertiam noctis horam quum illa mane obijſſet, è vita quoque demigrauit Reginaldus Polus Cardinalis, nimirum XVII. Nouembris Anno MDLVII. vt non amplius quam XVI. horarum ſpacium inter vtriuſque mortem interfuerit; ſicque Anglia ab irato flagitijs quæ multa ibi quotidie committebantur, Deo grauiſſime caſtigata, hæreticis iterum in prædam ceſſit. Nata fuit Maria quum moreretur, annos XLIII. & IX. menſes, vno die minus: regnum vero tenuit annos V. & menſes IV. in eo quidem felix quod ſummo reſtituendæ Catholicæ deſiderio flagraret Eccleſiæ, ſed in hoc valde infelix, quod Eliſabethæ longe diſpari feminæ regnum reliquit. Initio quidem Mariæ incredibilem magnitudinem omnia ſpondebant, vtpote in familiã totius orbis potentiſſimam nuptum collocatæ: quæ tamen omnia mox inſtar fumi euanuerunt, magno rerum humanarum inſtabilitatis documento. Illud vere dicere poſſumus, cum Maria in Anglia eodem veluti tumulo Catholicam fuiſſe incluſam religionem; & Cardinalis Poli mortem, hæreſeos vitæ dediſſe initium. Neque enim contra Antæum vllus iã reſtabat Hercules, qui etiam deiectus, ex ipſa terra vires reſumſit.

IV. Eliſabetha regno potita cur ab Eccleſiæ vnione diſceſſerit.

Defuncta Maria, Eliſabetha Londinum ingreſſa, & magno hæreticorum inprimis applauſu & lætitia excepta, pro regina ſe geſſit: quæ licet ſorore regnãte Catholicæ religionis cultũ ſimulauerit; verita tamen, ne ex quo nata fuerat matrimonio iam ante ſummi Pontificis Eccleſiæque ſententia damnato, de natalibus etiam ſuis & iure regnandi aliqua oriretur dubitatio, ſacris canonibus ſubeſſe recuſauit, & de religionis Eccleſiaſticique regiminis forma primo quoque tempore mutanda cogitauit. Indicto ergo paſſim Catholicis concionatoribus ſilentio, & hæreticis ex varijs vbi exſulauerant hactenus, locis permiſſo reditu, quadam die Epiſcopo coram ſe ſacrum facturo præcepit, ne hoſtiam populo adorandam oſtenderet. Quia enim Sacramentum hoc Catholicę religionis præcipuam partem ac veluti fundamentum eſſe norat, in ceteris faciliora ſibi omnia ſpondens, hoc primum abolere conſtituerat. Vnde factũ eſt, vt in reginam conſecrare eam aut iniungere plerique omnes Epiſcopi recuſarint, præter vnum eumque vltimum. Ne tamen forte de regno tamquã minus rite id adeptæ poſtea moueretur controuerſia, Catholico ritu inaugurari ſe permiſit, & iuſiurandum etiam Chriſtianis Regibus de fidei Catholicæ defenſione ac libertatum Eccleſiaſticarum conſeruatione more maiorum præſcriptum præſtitit: & oleo quoque inungi voluit,

ſed non ſine riſu & faſtidio. nam ſub papili[illegible] parumper pro more ad regales induendas veſtes diue[illegible]tens, nobili[illegible]bus feminis circumſtantibus dixiſſe fertur; Abite, ne fetor huius olei vos offendat: quum tamen oleum illud omnibus gratijs refertum, & omnibus Arabicis vngentis ſit fragrantius. Habebat vero in familia & comitatu ſuo homines nihili: inter quos præcipua auctoritate apud ipſam erāt Gulielmus Cæcilius Eduardo VI. quondā à ſecretis, & Nicolaus Baconus I. C. qui pro lubitu ſuo omnia adminiſtrabant. Ex proceribus vero familiariter præ ceteris vtebatur Roberto Dudlæo, Northumbrij ſupplicio ſub Maria affecti filio; cui etiam matrimonij ſpem fecit.

Eliſabetha Eccleſiaſticum inuolat imperium.

Nec contenta temporali regno, etiam in Eccleſiaſticis rebus ſupremam auctoritatem ad ſe transferre ſtatuit; ac communi Parlamenti, vt vocant, decreto, ſuprema Eccleſiæ regnorum ſuorum, etiam in cauſis ſpiritualibus, Gubernatrix eſſe & vocari voluit: omnibus ſollemni iuramento id profiteri adactis. Forma ſacramenti hæc eſt: Ego N. prorſus teſtificor & declaro in conſcientia mea, Reginam eſſe ſolam ſupremam Gubernatricem, & iſtius regni Angliæ, & aliorum omnium ſuæ Maieſtatis dominiorum & regionum, non minus in omnibus ſpiritualibus atque eccleſiaſticis rebus vel cauſſis, quam temporalibus: & quod nemo externus Princeps, perſona, Prælatus, ſtatus vel potentatus, aut facto aut iure, habet aliquam iuriſdictionem, poteſtatem, ſuperioritatē, præeminentiam vel auctoritatem Eccleſiaſticam aut ſpiritualem in hoc regno. Ideoque plane renuncio & repudio omnes exterorum iuriſdictiones, poteſtates, ſuperioritates atque auctoritates.

Quum vero iuramentum hoc à Catholicis damnarī, nec Caluiniſtis etiam placere animaduerteret, vt qui dicerent, eo reginæ longe ampliorem auctoritatem quam Henricus aut Eduardus ſibi vindicarint, tribui: eius expoſitionem ſeu correctionem quandam publicari iuſſit, nimirum ſe non aliud hic velle aut vindicare, quam quod prius patri fratrique ab Ordinibus regni tributum eſſet. Sed vt quibus in rebus hæc ſpiritualis ſeu Eccleſiaſtica poteſtas maxime conſiſtat, intelligatur, breuiter leges & decreta Parlamenti eam in rem facta commemorabimus.

In primis iſta habet lex, Omnia priuilegia, præeminentiæ, prærogatiuæ, ſuperioritates ſpirituales, quæ ab illa poteſtate, vel humano, vel eccleſiaſtico iure, haberi aut exerceri poſſunt, quoad viſitationem, correctionem: ſeu reformationem cleri totius, ſeu quarumcunque perſonarum eccleſiaſticarum; ad cognitionem etiam ac punitionem omnium errorum, hæreſum, ſchiſmatum, abuſuum, &c. Volumus in poſterum

quod

quod Regio ſceptro in perpetuum ſint annexa.

Decernimusque Reginam ſuosq; hæredes ac in regali dignitate ſucceſſores, habere habiturosque eſſe deinceps, omnimodam poteſtatem nominandi & ſubſtituendi quoſcunque voluerint, qui eorumdem vice ac autoritate, eandem iuriſdictionem eccleſiaſticam exerceant pro beneplacito ſuo, perſonas viſitent; hæreſes, ſchiſmata, errores & abuſus caſtigent; aliudve quidvis iuris vel poteſtatis exerceant, quod ab vllo vnquã eccleſiaſtico magiſtratu exerceri potuit aut oportuit.

Decernitur item, ne clerus ad ſynodum vllã, aliorum quàm regijs literis & mandatis conueniat; neve vllum canonem, legem, conſtitutionem ſynodalem ſeu prouincialem, vel faciat vel exequatur, ſine expreſſo maieſtatis ſuę conſenſu & licentia huiuſmodi canones faciendi, promulgandi vel exequendi, ſub pœna carceris & mulctæ pro Reginæ arbitrio imponendæ.

Decernitur ne quis exeat regnum ditioneſque ſuæ maieſtatis, ad vllã viſitationem, concilium, conuentum aut congregationem, quæ religionis cauſa vſpiam fiet; ſed vt talia omnia, regia autoritate intra regnũ fiãt.

Item, ne Epiſcopi, vel vllius nominatione, vel electione, vel vlla autoritate alia quàm regia creentur; neve iurisdictionem poteſtatemque Epiſcopalem teneant aut exerceant, niſi ad beneplacitum Reginæ; nec aliter niſi per ipſam, & à regali maieſtate deriuatam autoritatem.

Et hæ quidem ſpurij huius & noui Pontificatus leges ſunt & Conſtitutiones. Quo vero proceres tanto magis ſibi ac faciliùs deuinciret, Eccleſiaſticas poſſeſſiones à Maria Clero reſtitutas, rurſus inuolauit, illis in partẽ prædæ vocatis: Commiſſarios etiã qui rerum Eccleſiaſticarum curã haberent conſtituit, & in eis expediendis certo ſigillo vti iuſſit: tum omnia contra hęreticos promulgata decreta aboleuit, nec quemquã pro hæretico haberi voluit, nec aliquam opinionem pro hæreſi damnari, niſi omnium Ordinum conſenſu.

V.
Epiſcopi primatui reginæ Eccleſiaſtico contradicunt.

Quum vero ne ſic quidẽ ſatis omnia quę vellet ſtabiliuiſſe ſibi videretur, Ordinum conſenſum, ſine quo nihil, & cũ quo omnia poterat, procurãdum ſibi putauit. De Parlamenti Anglię forma ſupra diximus. Poſt quã ergo regina operã adhibuiſſet, vt ex ſingulis prouincijs & ciuitatib. in alterã Curiã, quæ Inferior domus dicitur, ij cooptarentur quos ipſa ſuis maxime rebus commodos exiſtimabat; facile obtinuit, vt quidquid propoſuiſſet, b hac cõprobaretur. In prima autem Curia plerique illam de primatu Eccleſiaſtico propoſitionẽ deteſtabãtur, Epiſcopi in primis qui non ita multo ante regni reconciliandi cauſa legationem obierant

Solus Cardinalis aliquis Polus deſiderabatur, qui reliquorum ſententijs ſua auctoritate pondus adderet. At regina ad alium conuerſa, quum Arundelio Comiti nuptiarũ ſpem feciſſet; ita tamen vt de generis diſpenſatione (erant enim cognatione iuncti) à Pontifice impetranda ſpem nullam eſſe diceret; facile eum ad ſuas partes adiunxit. Et profecto nihil eſt quod homines facilius decipiat, aut in naſſam illectet, quam ſummæ dignitatis ſpes. Quotusquiſque Princeps eſt, qui vt regnum aſſequatur, non omnia poſthabeat? Violentiſſima res eſt ambitio; numquam ea quæ retro ſunt, ſed quæ oculis tãtum obuerſantur, aſpiciens. Culicis aculeum prius vix ſentias, quam tumore prodatur. Sic Arundelij Comitis animus promiſſis & blanditijs reginæ delenitus, venenum ſub eis latens initio non animaduertit, at vim eius tandem magno cum ſuo malo ſenſit. Ineſcatus ergo fallaci ſpei hamo, cauſſam reginæ ſtrenue agebat. Et quamquam initio pauci aſſentirentur, tandem tamen ſchiſmatica pars peruicit, ea quæ à Deo ſtabat ſuccumbente, & Eccleſia peſſum eunte. Eliſabetha voti compos, procum hunc poſtea neglexit. Interea homines prophani controuerſias religionis decidunt, & diuini cultus formulam præſcribunt; inter mendaciorum ſtrepitum Veritate prorſus ſilente. Communi & vniuerſali hominum opinioni multum tribundum eſſe etiam Ethnici dixerunt. Apud Chriſtianos quidem vniuerſalis ille in fide conſenſus certiſſimum Veritatis teſtimonium eſſe debet. At hic contra vniuerſalem conſenſum Eccleſiæ, contra communem totius Antiquitatis vocem, contra priſcorum Patrum decreta confuſum opinionum chaos miſcebatur, quarum nec pes nec caput apparebat. Ægyptij olim Græcis exprobraſſe dicuntur, quod plerique inter ipſos pueri eſſent, id eſt, in antiquitatis cognitione parum verſati. Quanto magis id de hæreticis vſurpari poteſt? vt qui in religionis negotio ſui tantum cerebri commenta ſequuntur, omni interim Antiquitatis & Eccleſiæ auctoritate contemta. Sed ad Arundelium redeo, cui poſt hanc ludificationem multum auctoritatis deceſſit. Alter vero, Norfolcius ſcilicet, quem itidem ad ſuas partes blanditijs allexerat; non auctoritatem tantum, verum etiam vitam, capite Eliſabethæ iuſſu multatus, amiſit. Epiſcopi qui Parlamenti decretis aſſentiri nollent, dignitatibus deiecti fuerunt, vno ſolo excepto. Clerus nihilominus ſumma conſtantia vtebatur. Feriæ Dux, qui tamquã Legatus Cæſaris hactenus conſilijs interfuerat, vbi miſceri omnia vidit, impetrata à regina facultate è regno diſceſſit, cumq; eo Catholici nõ pauci, qui hæreſeos iugum ferre recuſabant: quibus deinde Hiſpaniæ Rex laudabili inprimis liberalitate ad ſubleuandas vitæ neceſſitates ſubuenit.

Quum

Digitized by Google

VI. *Angliæ ſchiſma à regibus ipſis ortum.*

Quum in ceteris Chriſtianæ Reipublicæ regnis hæreſes fere ab inquietis & turbulentis hominibus inuectæ & ſtabilitæ ſint; in Angliа ſchiſma ab ipſis Regibus ortum habuit, vt Regale merito dici poſſit. Primam ei feneſtrã aperuit Henricus VIII. quod ab Eduardo fotum & auctum; tandem ſub Eliſabetha totum regnum occupauit. Ecce vero: vix regno inaugurata fuerat Eliſabetha, quum ad eam fama perfertur, Mariam Scotiæ reginam, Galliarum regis filio primogenito, quem Delphinum vocant, nuptam pro Angliæ regina ſe gerere, eumque titulum & inſignia publice vſurpare. Credibile ſane eſt, ob hanc iniuriam (vti videri volebat) Eliſabetham poſtea in miſeram illam reginam, defuncto marito, tanta perfidia ſæuijſſe: vt infra oſtendam. Eliſabetha grauiſſimi belli metu implicita, à pecunia etiam & opibus pro neceſitate parum instructa, regno inſuper in factiones ſciſſo ac diſtracto, quum omnia diſpexiſſet, non modo tantis ſe difficultatibus expediuit, verum etiã rete contexuit, quo miſerabilem illam reginã inuoluit. Regnum ſæuitia & crudelitate, vitam diffidentia tuebatur. Tantum vero aberat vt regni conſortem ſibi aſciuerit, vt etiam potentiſſimos orbis Principes inani ſpe ludificarit, ſeque dixerit Virginem permanſuram, ac velle vt in marmore ſub quo ſepulta iaceret, hæc verba inſciberentur: *Hic ſita eſt Eliſabetha, quæ (tot) annis Regina, & tota ætate ſua Virgo fuit.* Pulcrum ſane elogium, ſi re tam verum quam verbis ſplendidum fuiſſet.

Porrro optimatibus iusiurandum illud ſalua conſcientia ſe præſtare non poſſe dicentibus, curauit vt ſæculares Principes exciperentur, modo ſuis ſuffragijs Epiſcopos clericoſque ad hoc iuramentum lege compelli permitterent. Ita multi ex magnatibus hac cautione pulcre ſibi proſpectum putantes, de Epiſcopis ac Paſtoribus ſuis non multum curarunt, eoſque irreligioſis iſtis legibus obnoxios reliquerunt. Quod ſtrategema illa in patris ſchola didiciſſe videbatur. Hic enim quum ad monaſteriorum Religioſorumque bona occupanda animum adieciſſet, facile in comitijs quod voluit effecit, non ſolum per Principes laicos, ſed etiam Prælatos Eccleſiaſticos ſæculares, qui parum ſua intereſſ putabãt quid de Religioſis perſonis rebusve monaſticis ſtatueretur: ſed tandem & ipſi poſtea in prædam ceſſerunt. In hac tanta rerum perturbatione Nobilitas fere omnis quæ ab aula aberat, vt & populus magna ex parte Catholicam ſequebatur religionem Sola Londinenſis vrbs & aula regia maxime erant corruptæ Principes plerique Caluiniſmi ſtudium palam ſimulabant, clam tamen Catholicorum more viuebant. Ne vero aut reginæ gratia aut muneribus & dignitatibus exciderent, Caluiniſtarum

conciones quidem publice audiebant, domi vero ſacrum Catholico ritu ſibi peragi curabant; ſic Deo & diabolo ſimul ſeruientes. Sic Principes Prælatos Eccleſiaſticos deſertos paſſi, & ipſi tandem à Deo deſerti, miſerabiliter perierunt.

ANGLORVM RELIGIO AB ALIIS ſectis in quibus differat. Eliſabetha religionem mutat, retentis tamen quibuſdam ex Catholica Eccleſia, &c.

Caput Vndecimum.

ARGVMENTVM.

I. *De religione Anglorum: & quomodo ea tam ab alijs hæreſibus quam Catholica fide differat.*
II. *Diſputatio inter Catholicos & Caluiniſtas habita: poſt quam Miſſa abrogata, & Epiſcopi atque alij Catholici varijs modis fuerunt afflicti.*
III. *Pius V. Papa Angliam anathematis fulmine percutit.*
IV. *Eliſabetha regina in rebus ſpiritualibus & ab Eccleſia dependentibus magnam ſibi auctoritatem impie ſumit.*
V. *De Anglicanis in Belgio, Gallia, & Roma Seminarijs. Item de Martyrologio hæreticorum*
VI. *Eliſabetha S. Crucis ſignum in honore habet & Caluiniſtas reformationem à ſe præſcriptam amplecti cogit.*

I. Anglicana religio varia tã à Catholica quam ſectarijs diſcrepans.

NVmquam Africa, monſtrorum parens ob monſtroſos diuerſorum animalium inter ſe congredientium partus à veteribus dicta, vllam tigridem tam maculoſa, aut quamcumque aliam beſtiam tam variegata pelle produxit, quantam Anglia in Leopardis ſuis, quibus pro inſignibus vtitur, non quidem coloribus, ſed religionum ſectis, earumque legibus ac ceremonijs plurimum inter ſe diſcrepantibus, varietatem ac difformitatem oſtendit: cuius nos hic aliqua lineamenta leui penicillo adumbrata, toti orbi ſpectanda proponemus, vt lectores hæreſeos multiplices formas non cognoſcere tantum & admirari, verum etiam deteſtari diſcant. Eliſabetha quidem (cui Leopardos pro inſignibus nemo inuidere debet) cæco conatu tam variam, verſipellem,

ſi pellem,ac confuſam ex omnibus ſectis Eccleſiam ædificauit, vt quamuis nihil fere Catholicum habeat, tamen nec Huſſitica, nec Lutherana, nec Zuingliana,nec Caluiniana,nec Catabaptiſtica dici poſſit, & tamē ex omnibus aliquid in ea agnoſci poſſit:à Catholicis rerum exteriorum cortices & ceremonias, à ſectarijs cultus interiora & doctrinam mutuata. Primum ergo Viſitatores conſtituit,qui religionem ad eam formam qua ſub Eduardo VI. fuerat, reformarent. Dignitates Eccleſiaſticas quibus vellet,diſtribuit. Epiſcopos conſecrat,veſtitum Eccleſiaſticis præſcribit, ceremonias aliaque quorū myſteria non caperet, proſcribit,pro lubitu denique omnia fert,agit. Cum Gallis Caluiniſtis non leuis ei erat contentio, quos nimis multa reijcere, & religionem omni religione nudatā ſequi dicebat:vt & Hugonota quidam Vaſco, Catholicorum religionem nimis pinguem,Caluinianorum nimis macram eſſe dixit. Eccleſiaſticos etiam à laicis veſtitu diſcerni omnino volebat: quæ etſi tamquam ſuperſtitioſa & Papiſtica exploderent Caluiniſtæ,illa nihilominus in ſententia perſtabat,inquiens,Deum ſemper externis ceremonijs coli voluiſſe.altaria,cereos, ſuffumigationes Veteris legis vſu eſſe approbata. quūque tam operoſe Principibus ſeruiatur,quanto magis Deo, regum regi, &c Hanc vero externam religionis ſpeciem conſeruari volebat, vt populus tali mutatione minus offenderetur.Vnde Eccleſiaſtici non modo diuerſum à laicis veſtitum,verum etiam priſca Archiepiſcoporum,Epiſcoporum,presbyterorum,Archidiaconorum, Canonicorum, nomina retinuerunt.Relictæ etiā in templis & compitis S.Crucis aliæque ſanctorum imagines;& orationes pro defunctis haberi iuſſæ. Cum Abbate etiā Veſtmonaſterienſi egit Eliſabetha vt vnà cum monachis in monaſterio permaneret, & ſecundum leges præſcriptas ſacra adminiſtrarent: quod facere illi recuſarunt. Organa etiam, cantus, cerei, cappæ, in vſu manſerunt; nec inuſitatum erat baptiſmum ſine concione adminiſtrare,aut frontem cruce ſignare. Cœnam Domini celebrantibus miniſtrorum vnus panem,alter vinum porrigit, idque Muſcatellum nonnunquam. In funebribus cantum adhibent. Adulterij conuicti publice alba amicti veſte producuntur. Reginæ in oppidum aliquod venienti clerus obuiam procedit.Eliſabethæ natalis in Calendario rubris, Deiparæ vero atris & minuſculis litteris notabatur: &pro huius laudibus, illius Londini veſperi decantabātur. Ieiunia hodieque non religionis, ſed publici commodi cauſſa obſeruantur. Caluiniſtæ Galli,Belgæ, ſuas Londini habent eccleſias; è quibus illi immodeſtis ſtudijs Cruces,imagines,altaria,feſta,ieiunia profliganda eſſe aſſiduo clamant.

Hanc

Digitized by Google

II. Diſputatio inter Catholicos & Caluiniſtas inſtituta.

Hanc Eccleſiæ deformationem vel euerſionem potius quum plures Catholici ægerrime ferrent, ac hæreſi, quamuis irrito tandem conatu fortiſſime ſeſe opponerent; regina, vt imperitis aliquo modo ſatisfieret, publicam inter Catholicos & Proteſtantes diſputationem inſtitui voluit. Dicebant Catholici æquum non eſſe vt quæ iã à multis ſæculis tot Pontificum, Conciliorum ac Patrum iudicijs definita, & ab Apoſtolis quaſi per manus accepta ſint, in quæſtionem vocentur; quia tamen regina id vellet, paratos ſe indubitatam ſuam fidem omni loco ac tempore defendere. Propoſitis ergo in quæſtionem aliquot articulis, dies & locus diſputationis deſignati ſunt. Iudex delectus Nicolaus Baconus, homo laicus, & pertinax hæreticus, aſſiſtente in ſpeciem Archiepiſcopo Eboracenſi. Vix cœpta diſputatio irruentis multitudinis impetu & clamoribus ita perturbata fuit, vt peragi nihil potuerit. Inſignem animi magnitudinem oſtendebant Epiſcopi, quorum plerique omnium periculorum ſecuri, Excommunicationis cenſuram contra Reginam alioſque adhibendam cenſebant: ſed prudentioribus placuit, rem eam Romano Pontifici committendam potius. Nec multo poſt Pius IV. de tota hac re certior factus, Legatum in Angliam miſit, qui tamen Inſulæ ingreſſu fuit prohibitus. Et quamuis Pontifex reginam poſtea quoque ſollicitarit, vt legatos ſuos ad Tridentinum Concilium mitteret, Epiſcopi tamen nouitij, ignorantiæ ſuæ ſibi conſcij, reginæ id diſſuaſerunt.

Eodem anno Eliſabetha publico Edicto ne poſt feſtum S. Ioannis Baptiſtæ ſacrum Catholico ritu fieret, prohibuit, ijs qui quodcumque officium Eccleſiaſticum Romano more adminiſtrarent, aut adminiſtrari ſibi curarent, graui indicta mulcta; nimirum vt qui in hanc legem prima vice commiſiſſet, vel ducentos aureos penderet, vel ſex menſibus in vinculis eſſet, ſecunda vice quadringentos aureos exſolueret, aut vnius anni vincula pateretur; tertia denum vice perpetuis carceribus addiceretur, omnibuſque bonis mulctaretur. Et hic ille dies fuit, quo hora Sathanæ & poteſtas tenebrarum in Angliam incubuit, ſublato quotidiano illo & ſolemni ſacrificio. Epiſcopi qui impietatibus his nullo modo conſentire volebant, præter vnum omnes de gradu & dignitate depoſiti, & in carceres ac cuſtodias coniecti ſunt, & longo tandem miſeriarum plerique tædio exſtincti. Catholici magno numero ex Inſula in varias orbis partes diſcedebant. Academiæ omni ornatu, pulſis Profeſſoribus, ſpoliatas ſe lugebant.

Pius

Digitized by Google

Pius V. qui tum Catholicam Chriſti regebat Eccleſiam, vt gangrænam hanc ſanaret, vel ſiſteret ſaltim, quum lenibus remedijs hactenus nihil profectum videret, aſperis vti ſtatuit; lata in Eliſabetham Excommunicationis ac depoſitionis ſententia: quæ quum paſſim exſtet, repetere hic eam nolo. Ob hanc ad Epiſcopale palatium Londini affixam nobilis quidam capitis ſupplicio fuit affectus. Qua re offenſa Eliſabetha, leges valde cruentas contra veteris fidei cultores promulgauit, quibus cauetur, Primo Ne quis Eliſabetham hæreticam, ſchiſmaticam, infidelem aut vſurpatricem vocet, ſub pœna capitis. Ne quis aliam quamcumque certam perſonam nominet, cui regnum, vel viuente vel mortua Eliſabetha, iure deberi dicatur, excepta Eliſabethæ legitima prole. Ne quis afferat, acceptet aut geſtet vlla ſacra munuſcula, qualia ſunt Agnus Dei, cruces, imagines, calculi benedicti, &c. Bullas autem, Breuia Apoſtolica, inſtrumēta, &c. Roma deferre capitale ſtatuitur, Eccleſię Romanę recō ciliari, Crimen læſæ maieſtatis pronunciatur. Eorum qui propter religionem in exteras regiones traiecerant, bona regio fiſco addicuntur. Non tamen interea magni quidam viri Catholicam religionem ſcriptis propugnare ceſſabant: inter quos Nicolaus Harpesfeldus in carcere egregium opus contra Centuriatores Magdeburgenſes, Copi nomine editum, conſcripſit; item Thomas Hardingus, Nicolaus Sanderus, Gulielmus Alanus, & Thomas Stapletonus, offenſi præcipue Iuelli cuiuſdam Superintendentis Sarisburienſis impudentia, qui in concionibus ſuis, vt erat diſertulus, vehementer aſſerebat, Proteſtantes nihil præter S. Scripturæ, & antiquiſſimorum Conciliorum & Patrum auctoritatem tueri, &c. Quæ larua quum ſæpe, tum non ita pridem in Gallia Caluiniſtis detracta eſt, publice multipliciter commiſſæ falſitatis conuictis. Sed ad rem.

Omnibus etiam Catholicis, qui religionem ſaluam cupiebant Eliſabetha publicorum munerum & ærarij adminiſtratione interdixit. Vnde factum eſt, vt non pauci diſſimulatione ſibi vtendum putarent, quo fortunis ſuis conſulerent: quamuis maior Nobilitatis, vt & plebis pars adhuc eſſet Catholica, nec fere vllæ prouinciæ aut ciuitates, præter Londinum & quaſdam maritimas hæreſin amplexarentur. Multi tamen, vt dixi, dum reginæ gratiam venantur, longe grauiſſimum Dei odium incurrere non dubitarunt. Infelices, quicumque Deo imponere ſe poſſe exiſtimant: qui vt non fallit, ita nec fallitur. Certe quoquot tum temporibus obſecundandum putabant, paullo poſt vel in hæreſin inciderunt, vel alijs modis perierunt. Eliſabetha interim in eos qui ritus

IV. De ſeminariis Anglicanis in Francia, Belgio, & Roma.

Digitized by Google

Parlamentarios non ſequerentur, diligenter inquiri, & eos qui diebus Dominicis conciones nō frequentaſſent, duodenis ſolidis mulctari iuſſit: quę mulcta poſtea valde aucta fuit. Meliori certe ſorte perfida illa Iudęorum natio Romæ eſt, qui non omnes, ſed tertius quiſq; in ſacrā ædem Mineruæ ſingulis diebus Sabbathi venire coguntur, vt ibi de erroribus ſuis admoneantur, & contra ſe condemnationē ex ipſis Rabinorum ſcriptis audiant. In omnibus porro Eliſabetha ſummam tam de religione quam cæremonijs ſtatuendi poteſtatem ſibi arrogans, ordinauit etiam vt diebus Mercurij, Veneris & Saturni ieiunium obſeruaretur, cum admonitione tamen, ne quis exiſtimet in eo religionis, ſed reipublicæ potius habitam fuiſſe rationem. Mercurianum vero illud, Cæcilianum à quibuſdam dictum fuit, quod Cæcilius reginæ Secretarius auctor eius vulgo haberetur. Nec tantum vero regina in fide, cultu & doctrina normam clero præſcribebat, facultatem concionandi dabat & auferebat pro arbitrio, ſed etiam concionem habentes aliquando è regio ſolio alloquebatur: quemadmodum aliquando eccleſiaſtem ſuum coram ipſa perorantem interrupit his verbis: *Domine Doctor vagaris, & effutis multa impertinentia. Recipe te ad textum quem exponendum ſuſcepiſti.* Gallliarum regis Orator Lamotta Fennelonius duo tum in Angliam attulerat, inſignia Ordinis S. Spiritus, & nouum Calendarium à Pontifice reformatum. Et illa quidem ſtatim placuerunt: Calendarium vero quia à Pontifice venerat, initio quidem ſuſpectum, poſtea tamen quum iuſſu Reginæ examinatum ratione niti videretur, receptum fuit. Et hic quidem religionis tum erat in Anglia ſtatus; Reipublicæ vero multo erat tranquillior; vtpote pace per totum regnum conſtituta. Interim nuptias Eliſabethæ multi magni Principes ambiebant, etiam Catholici, ea ſpe; fore, vt tā eam quam regnum ad Eccleſiæ vnitatem hac ratione aliquando reducerent. Et omnibus quidem illa tam exteris quam indigenis ſpem faciebat, ne bellum aut ſeditionem in ſe concitaret; tandem vero omnibus illuſit, Virginem ſe morituram dicens. Quamquam autem Tridentinum Concilium Eliſabetham Catholicæ religioni tot damna inferentem excommunicare ſtatuiſſet; quo minus tamen id factum fuerit, Ferdinandus Imperator effecit, qui eam filio ſuo coniugem optabat & ſperabat. Quæ ſpes quum deinde etiam euanuiſſet, excommunicationis in ipſam lata fuit ſententia; ſed abſque vllo fere fructu, rebus iam valde mutatis.

Serpente per Angliam indies hæreſeos latius contagione, aliquot docti viri in Belgium abierunt, & Duaci ſub regimine D. Gulielmi Alani

Copi-

Copi, qui poſtea à Sixto V. ad Cardinalitiam dignitatem fuit euectus, in diſciplinam collegialem coierunt, & paullatim in numeroſum creuerunt Collegium, quod prima bonorum maxime eleemoſynis, poſtea incredibili ſedis Apoſtolicæ beneficio ſuſtentatum, multos peperit optime inſtitutos ſacerdotes. Quum autem per id tempus Geuſij in Belgio tumultuarentur, Collegium hoc, quod hæreticis maxime odioſum erat, Deo ita diſponente, & Rege Chriſtianiſſimo permittente, Rhemos migrauit, vbi poſtea feliciter floruit, multoſque viros pietate ac doctrina præſtantes produxit Anno MDLXXIX. Gregorius XIII. Pontifex aliud inſigne Collegium Romæ, ampliſſimis dotatum reditibus, inſtituit. In quo illud ſtupendum fuit, quod quum alibi etiam apud Catholicos multi ad Eccleſiaſticum ordinem emolumenti & honoris cauſſa feſtinent, Angli tamen, & in his Nobilium filij non pauci, ſine vlla ſpe præmij, immo cum diſpendio paternæ hæreditatis, & cum certa exſpectatione periculi & ignominię, ſacros ordines ſuſceperunt. Et ex his quidem Collegijs quamplurimi prodierunt, qui Catholicam rem non parum iuuerunt & recrearunt. Econtra hæretici vt ſuæ quoque eccleſiæ ſplendorem aliquem conciliarent, noua Martyrologia & Calendaria ediderunt, in quibus Eduardum VI. Eraſmum, Petrum Martyrem, Huſſium, Wiclefum, Latimerum & Cramerũ notatos erat cernere. Buceri etiã quem Cantabrigiæ exhumatum & combuſtum fuiſſe diximus, cineribus vel vmbris potius honorem reſtitui volebant, publicis illi ac celeberrimis denuo peractis iuſtis. Oxonij vero Petri Martyris concubinæ oſſa è ſterquilinio in quod coniecta erant, ſummo ſtudio collecta, non priſtinæ ſepulturæ ſed S. Fridiſuidæ antiquiſſimo monumento illata, & venerabilibus reliquijs ita permiſta ſunt, vt diſcerni non queant, hoc addito impio Epitaphio: *Hic requieſcit religio cum ſuperſtitione.* Sed ſcribi profecto oportebat: Hic iacet pietas cum impietate, ſanitas cum corruptione, bonum cum malo. Quis neget hanc illam Senecæ vrnã fuiſſe, in qua aurum & vipera ſimul incluſa fuiſſe dicuntur? Quę communio Chriſti cum Belial? Non ita ambitioſi ſunt Caluiniſtę, qui in vepretis aut locis conſecratis humari iuxta æſtimant: quãuis de honore, qui olim Martyrum ſepulcris fuię habitus, totam Antiquitatem teſtem habeamus. Sed non in hoc tantum, verum etiam alijs, ac potiſſimum in gradibus & dignitatibus Eccleſiaſticis Angli à Caluiniſtis plurimum diſcedunt. Eliſabetha quidẽ Henrici VIII. lege de Epiſcoporũ ordinatione reſtituit, qua cauebatur vt electus Epiſcopus nullas quidẽ Bullas Pontificias, ſed regiũ tantũ diploma adferret; ſecundo quod à tribus Epiſcopis cũ cõſenſu Metropolitani

[V]ariorum A[n]glicorum in Be[lgio] & Ga[lli]a.

Hæreticorum Calendaria & Martyrologia.

ordinatus, iubebatur eſſe verus Epiſcopus, atque ita dici, etiam ſolemni vnctione adhibita: quam tamen Eduardus VI. ſuſtulerat. Accidit tum, vt quum noui quidam Epiſcopi creandi eſſent, Catholicus qui rite ordinandi poteſtatem haberet, quæreretur. Quum vero Catholicorum nemo id facere vellet, inſtabant vehementer apud Archiepiſcopum quendam Hibernum, quem in vinculis Londini habebant, vt hac in re operam ipſis præſtaret, libertate & magnis præmijs propoſitis: qui tamen nullo modo adduci potuit, vt hæreticis ſacras manus imponeret. Et cur, quæſo, illi in re ceteroquin etiam nihil valitura, tanta cura & ſollicitudine elaboraſſent, niſi conſcij ſibi fuiſſent, nequaquam ſatis eſſe vt extraordinariam quis miſſionem prætendat, niſi etiam certa ac ſpecialia eius ſigna proferantur? Quæ, obſecro confuſio futura ſit, ſi quiſque annunciando Dei verbo ſe velit ingerere? Fruſtra Hebræorum Prophetarum exempla Caluiniſtæ obtendunt. Neque enim illi altaria contra altaria erexerunt, nullius ſchiſmatis auctores fuerunt, nullos ſacerdotes aut Leuitas, quantiſcumque etiam vitijs notabiles, ab officio deturbarunt. Quemadmodum vero Lutherus, etiam deſerta Eccleſia, legitime ſe ab Eccleſia vocatum & ordinatum iactabat: ita Anglicani pſeudoepiſcopi eodem fuco vtebantur, quamuis in omni ſermone Eccleſiam totis viribus impugnarent. At ſcitote, ſuaues homines, quamprimum contra Eccleſiam criſtas erigere & vociferari incipitis, tamquam deſertores vos è militum manipulo expungi atque exauctorari. Inepte Eccleſiæ prætendit auctoritatem, qui eam ipſe non agnoſcit. Legatus aliquis contra dominum à quo miſſus erat conſpirans cumque hoſtibus ipſius colludens, iam non legatus, ſed proditor dicendus eſt: eoque ab ipſo acta dominum non obligant. Eodem modo hæretici poſtquam ſeceſſionem ab Eccleſia fecerunt, merito omni quam ab ea acceperant dignitate & officio excidiſſe cenſendi, adeoque pro hoſtibus eius habendi ſunt. Tanto vero in maioribus anguſtijs Anglicanæ erant Eccleſiæ, quod nec à Caluinianis nec à Lutheranis Epiſcopos petere poſſent, quorum opera vterentur, quum tam apud hos quam illos nulli ſint. Ex quo apparet quam vere iactet Caluinus ſe primitiuæ Eccleſiæ, quæ ſcilicet primis quingentis annis fuerit integritatem ſequi: quum munera hæc & titulos Primatum, Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, Archidiaconorum, Diaconorum, &c. omni antiquitati notiſſimos reijciat atque explodat. Eadem fide ait, Epiſcopi, Sacerdotis, Paſtoris & Miniſtri nomen promiſcue in S. Scriptura vſurpari: quod eius mendacium tota facile refutat Antiquitas, quæ munera hæc diligenter diſtinxit, & vt Sacerdotes ac presbyteri ab Epiſcopo ordina-

dinarentur ſanciuit, vt ex Titi Cretenſis Epiſcopi exemplo liquet. S. Clemens teſtatur, huius munerum diſtinctionis ipſum S. Petrum Apoſtolum fuiſſe auctorem: cui etiam S. Anacletus adſtipulatur.

Sed vt ad Anglos redeamus, quum omni legitima ordinatione deſtituti eſſent, atque ipſis legibus Anglicanis vere probarentur non eſſe Epiſcopi; brachium ſæculare inuocare coacti ſunt, vt laici magiſtratus confirmationem in futuris comitijs acciperent: atque hinc nomen illis impoſitum, vt vulgi dicterio *Parlamentarij epiſcopi* dicerentur. Atque hæc quidem prima fuit forma ſchiſmaticæ in Anglia Eccleſiæ. At obſecro vos, vbi legiſtis, vel Antiochiæ, vel Epheſi, vel Alexandriæ Epiſcopum à popello ſine laicis fuiſſe electũ? Nos ab Apoſtolis id factum ſcimus. Vult Caluinus Epiſcopũ à populo eligi: nec tamẽ ipſe aut quiſquã aſſeclarũ à populo electus fuit. Hãc eligendi poteſtatem nõ Papæ & Epiſcopis, ſed populo tribuendã eſſe clamitãt hæretici: interim homines populo omnino vel de facie etiã ignotos in cathedrã producunt: quos deinde ex vnius horulæ diu ante cõcepta, & ad verbum recitata cõcione de ipſorum dotibus, collectis priuatorum aliquot ſuffragijs, æſtimatione facta, populo obtrudunt. Sed quid? An Electionem hanc, an vero Electionis iam ante minus rite factæ male conſultam approbationem potius dicemus?

VI. Eliſabetha crucem honorat, & Caluiniſtas reformationem à ſe præſcriptã ſequi cogit.

Porro Eliſabetha regina, vt Catholicorum, & inprimis exterorum Principum offenſionem quodammodo mitigaret, multa ex Catholicis cæremonijs retinuit: inter alia vero publice in menſa, quam ad inſtar altaris in ſacello collocari iuſſerat, cereos duos publice proponi voluit, ſed eos nunquam accenſos ac crucem etiam in medio argenteam: ſæpe etiam dictitans, vt tam regni ſui quam exteris Catholicis facilius imponeret, ſe non tam voluntate ſua quam ſubditorum importunitate, vt religionem mutaret fuiſſe coactam; ea tamen in re magna vſam moderatione. Interim modeſta femina dignitates ac functiones Eccleſiaſticas diſtribuebat: quas ſine vllo ſcrupulo illi ipſi qui Geneua & aliunde ad plantandam Caluini eiuſmodi ſuperbos, & vt ipſe loquitur, Antichriſtianos in Pręlatis Principatus ac dominatus deteſtantis, doctrinam venerant, auidiſſime captabant, omiſſa fidei, precum ac regiminis formula, quam præceptoribus ſuis in Eccleſias Anglicanas traducturos ſe receperant, Reginali Pręlaturæ & præſcriptioni ſeruiliter ſe ſubmittentes. Vt tamen offenſos ſocios beneficio aliquo placarent, Caluiniſtis Gallis, Belgis, Walonibus certas Londini procurarunt Eccleſias: inter quas & nouas has Anglorum ſynagogas acerrimæ poſtea digladiationes extiterunt, adeo quidem vt

ex miniſtris Gallicanis nonnulli ſint poſtea coacti diſcedere, & ex illis contubernijs quidam etiam igni traditi, nã ad eas eccleſias mox ſub prætextu Caluiniſmi ex varijs gentibus omnium ſectarum impuriſſimi quique homines commigrarunt.

Diſſenſio hæreticorum de veſtitu clericorum.

Alia etiam inter Caluiniſtas & Anglos diſſenſio nata fuit, de apparatu ſcilicet & veſtitu clericorum. Regina enim mandarat, vt tam in publico quam in templo Epiſcopi, Canonici, aut beneficium aliquod habentes, eodem fere veſtitu qui apud Catholicos vſitatus eſt, vterentur. Cui decreto Caluiniſtæ numquam acquieſcere voluerunt, ſed nuncios & litteras ad confrates in Gallia, Germania & Heluetia, maxime ad Theodorum Bezam & Petrum Martyrem miſerunt, eorum ſententiam & conſilium expetentes. Sed his omnibus poſthabitis, regina decretum ſuum obſeruari voluit, certo, quæ in omnibus hæreſibus eſt, confuſionis teſtimonio: quæ vt contra Eccleſiam vnanimiter omnes conſpirant, ita ſingulæ mutuam ſibi perniciem moliuntur. Tandem vero, vt alibi dixi, Eliſabetha omnis generis hæreſibus tutum receptum dare coacta fuit.

Quatuor ſectæ in Anglia.

Sunt vero in Angliæ regno quatuor potiſſimum ſectæ, quæ ad Caluinianam proxime accedunt, cæremonijs tamen multum inter ſe diſcrepant. Prima eorum eſt qui Reginam pro Eccleſiæ capite agnoſcunt, Regia inde, vulgo vero Anglicana dicta: cuius fundamenta Henricus VIII. iecit, & Eliſabetha ſtabiliuit. Secunda eſt Catharorum ſeu Puritanorum, vel Conſiſtoralium: quod ex Conſiſtorij præſcripto omnia agenda eſſe cenſeant. De Puritanis ſequenti capite dicetur. Tertia eſt Baronitarum, à Barone quodam auctore nomen habens: de qua Beza Epiſtola LXVIII. Quarta Domus ſeu Familia Amoris dicitur, quæ cæteras omnes capitali odio perſequitur. Huius auctor Batauus quidam Henricus Nicolai fertur. Omnes vero virulentiſſimis ſcriptis mutuo ſeſe exagitarunt; quæ paſſim exſtant. Inter alios Wittegiftus magnum contra Puritanos volumen edidit, quo Anglicanæ Eccleſiæ reformationem rite factam, nec à Geneuenſibus formulam eius petendam eſſe contendit. Eoſdem Baronitæ noua Angliæ Prodigia appellant. Stapletonus Puritanos ait reginæ primatum deteſtari, eamque ob cauſſam duobus reginæ iuſſu, laqueo gulam fractam; ſexdecim vero circiter Geneuam ad Bezam auſugiſſe.

DE ILLEGITIMIS HÆRETICO-rum Miniſtrorum connubijs. De Puritanis. De Catholicorum quorundam martyrio: & inuincibili feminarum aliquot conſtantia.

Caput Duodecimum.

ARGVMENTVM.

I. *Sacerdotum in Anglia vxores & ſpurij in ſummo ſunt contemtu.*
II. *De Puritanis hæreticis.*
III. *Rigidum contra Catholicos Edictum.*
IV. *Catholici quidam Angli martyrium paſſi.*
V. *P. Patiſſonij martyrium, & incredibilis quarundam feminarum conſtantia.*
VI. *Sex Religioſorum conuentus ex Anglia emigrant: moniales vero quod Anglos aliquot ad Catholicam fidem conuertiſſent, puniuntur.*

POſſumuſne dicere, Thebanos iure merito in templo quodam ſuper quadrata columna tabulam collocaſſe, in qua diræ & horribiles exſecrationes contra Minyn, eo quod Ægyptios à tranquilla & frugali vita ad voluptariam traduxiſſet, inſculptæ erant; & non hæreſiarchas illos deteſtabimur, à quibus tot homines abiecto caſtitatis voto, in immundam omnis immunditiæ abyſſum præcipitati ſunt, & tamquam Herculis olim ſacerdotes, qui femineo habitu ſacrificarunt, tandem à carnis voluptatibus victi, feminæ contubernium Deo prætulerunt? Apud Romanos Flamini Diali fermentum deguſtare nefas erat, eo quod corruptioni ſit obnoxium, & ſi nimium in farinam mittatur, panem acidum & ingratum reddat. At quam multi ſacerdotes Chriſtiani fermentum illud corruptionis & immunditiæ deguſtarunt, quod poſtea panem illum Eccleſiæ ſanctificatum, quo anima & corpus noſtrum nutriuntur, corrupit? Fermentum hoc leues illæ & laſciuæ fuerunt feminæ, quorum impudico amore noui illi Epiſcopi, excucullati monachi, perfidi ſacerdotes, Canonici & quicumque alij Clerici, pudicitiæ & continentiæ non minus acre bellum

I. *De ſacerdotũ infamibus coniugijs.*

indi-

indixerunt, quam prædeceſſores illorum & priſci ſacerdotes contra carnis libidines geſſerunt. *n lib. de iuſta* *ceip. in hær.* Gulielmus Roſſæus in infamibus hæreticorum matrimonijs nihil frequentius eſſe dicit, quam adulteria & repudia: vt litium inde natarum frequentia teſtatur. Inter Anglicanos Miniſtros Sebaſtianus Haſius inquit, frequens eſſe velut mercimonij genus, vxorum permutationem. Poynetus Vintonienſis Epiſcopus, ſua non contentus, alienam etiam vxorem rapuit. Cramerus ille quacumque iter faceret, concubinam arcæ incluſam, inter ſupellectilia ſecum vexit, illam neceſſitatis vas appellans. Caſtellus concionator quidam, Creſcens vulgi ioco dictus fuit, eo quod in omni fere ſermone illud, *Creſcite, & multiplicamini*, inculcaret. Quia vero vxorati hi Epiſcopi à regni ordinibus impetrare non potuerunt, vt proles ipſorum haberetur legitima, & plerique tam infelices erant vt ſcorta fere pro vxoribus duxerint: præſcriptum eſt à regina, vt nec presbyteri nec Epiſcopi vllam deinceps feminã in coniugium acciperent, niſi prius certorum hominum iudicijs approbatam. Nihilominus tamen pauci inueniebantur, qui id genus hominibus, etiam Archiepiſcopis, filias ſuas vxores dare vellent; connubia hæc infamia eſſe exiſtimantes. Collegiorum quidem Rectoribus permiſſus erat coniugij vſus, interdicta tamen vxorum in collegijs cohabitatio, ne iuuentus ſcilicet corrumperetur. Nihil certe fere vmquam hæreticis tam probroſum fuit, quam iſta tam coniugiorum quam prolis publica & omnium iudicijs approbata infamia. In lege Moſaica agnum paſchalem manducaturis *Exod. 9.* præceptum erat, vt à feminarum vſu abſtinerent: at laſciui illi hirci niſi concubinam habeant, vix dignos ſe putant qui ſacra tractent. *Conl. Nic. I. can. 3.* Atqui dogma hoc nequaquã ex Conciliorum canonibus hauſerunt, qui cœlibatum ſacerdotibus iniungunt. *Calix. apud Grat. diſt. 27. can. presbyt.* Concilium Nicenum I. ſacerdotibus prohibet, ne vllam feminam, exceptis matre, auia, & ſorore domi ſecum habeant. *Clem. I. in can. Apoſt. can. 27.* Quis vxorum mentionem non ibi facturum fuiſſe Concilium putet, ſi eas ſacerdotes habuiſſent? *Leo I. epiſt. 82. Greg. epiſt. 42. Orig. hom. 23. in Num.* Calixtus Papa expreſſis verbis cœlibatum presbyteris præcipit. Clemens I. Leo I. Gregorius, Origenes aiunt, ei tantum qui caſtitatis votum fecerit, licere ſacrificium offerre. Chryſoſtomus in Homilia II. ſuper Iob inquit, Epiſcopum monogamum eſſe oportere, non quod hoc ita in Eccleſia obſeruandum ſit; quum ſacerdotem omnino caſtitate ornatum eſſe deceat. S. Auguſtinus in libro de adulterinis matrimonijs, Solemus, inquit, clericorum cõtinentiam eis proponere. S. Hieronymus contra Vigilantium in hæreticos noſtri temporis ſententiã damnationis pronunciat, qui adulterium caſtitati præferunt, & matrimonium apud Deum in maiori precio eſſe

dicunt

dicant quam ipſam virginitatem. Et quidem huic potiſſimum Virtuti hæretici iugulum inuaſerunt, vt per eius latus ceteras omnes peterent atque exſtirparent. Negari certe non poteſt, plures libidinis flammis quam religionis ſtudio accenſos, in Anglia, Germania, Belgio & alibi paſſim ad hereticorum caſtra transfugiſſe.

II. D. Puritanorum ſecta.

Verumenimvero vt impurus hic Miniſtrorum concubinatus ſpurios quamplurimos excluſit; ſic ipſa quoque hæreſis notham quandam ſectam excluſit, quæ olim tempore ita adoleuit vt matrem pæne ipſam ſuffocarit. Ex reformata enim ſiue ea quam Eliſabetha inuexerat, & Caluiniſtica ſecta, alia quædam exſtitit, quæ Puritanorum dicitur, eo quod ceteris puriorem religionem habere ſe iactent. Anno MDLXXXVIII. in Anglia libellus prodijt, in Gallicam linguam deinde ab Hugonota quodam traductus, cuius auctor id vnice perſuadere conatur, inter Puritanos & reformatos Chriſtianos nihil intereſſe: idque nomen illis tributum, qui Eccleſiam ad eam normam quæ Geneuæ, in Gallijs & Scotia obſeruatur, reformatam cupiebant. Idem tamen fatetur, Puritanos à ceteris reformatis tamquam peſtem aliquam odio atque exſecrationi haberi. Inter alia facinora Puritani hi, vt Caluiniſtæ in Galliæ, clauſulam illam, *Gloria Patri & Filio*, &c. antiquitus ab Eccleſia ad refutandam Arrij & aliorum hæreſin filium cum Patre adorandum eſſe negantium, Pſalmis decantari ſolitis annexam, ſuſtulerunt. Quod ſi quis ſcire cupiat quid Puritani de Parlamentaria illa reformatione & vulgaribus Proteſtantibus ſentiant; Reſcij Atheiſmos legat. Quis vero non diuina quadam prouidentia factum dicat, vt dum in Anglia, Londini præſertim, perſequutio Catholicorum ſumme feruet, Puritani ibidem contra Proteſtantes inſurrexerint, eoſque ſcriptis & concionibus mirum in modum exagitârint? Eorum tres tum erant anteſignani: & quamuis omnes inter ſe diſſentirent, ſinguli tamen Propheticum ſibi ſpiritum arrogabant. Primus erat Compingerus quidam, qui Pater miſericordiæ dici voluit. *Pſeudoprophetæ in Anglia.* Secundus, Ardentonus nomine, Iuſtitiæ & vltionis præconem ſe ferebat. Tertius, Harquelotus, fœdiori blaſphemia Chriſti imaginem ſe eſſe iactabat Omnes vero Regiam ſeu Parlamentariam eccleſiæ formam vt ſuperſtitioſam & impiam redarguebant. In reginam etiam acerrime inuehebantur, quod à Cantuarienſis Archiepiſcopi & Hattoni Cancellarij nutu & arbitrio tota penderet: eò tandem progreſſi, vt dicerent, dignam eſſe reginam quæ à Deo puniatur, & regno etiam priuetur, niſi Prophetis ad ſalutem ipſius excitatis dicto eſſet audiens. Nihil vero in omni Anglorum reli-

Digitized by Google

gione,(ſi modo religio dicenda ſit)tam religioſum erat, quod illi non vellicarent ac ſuggillarent. Quin etiam futurorum prædictiones iactabant;& non reginam tantum,ſed & vniuerſam aulam, adeoque totum regnum miris modis perturbabant:ſic vt quemadmodum hæreſis Catholicam Eccleſiam perſequebatur,ita non minus ſeipſam conficeret,ac ſecum ipſa digladiaretur. Illud non ſine cauſſa miretur aliquis,repertos fuiſſe homines qui tam abſurdis ac nefandis dogmatis aſſentirentur. Sed nihil mirum: quum natura hominis nouitatis ſit auidiſſima. Nefario cuidam nebuloni, qui Ieſum Chriſtum, vel imaginem eius ſe eſſe ferebat, Londini Anno M D X C I. die VII. Auguſti publice in foro gula laqueo fracta eſt. Alius pſeudopropheta,qui & ipſe tamquã alterum Meſſiam,ſe ad dexteram Dei collocarat,morti iam vicinus, horribiles effudit blaſphemias,Eliam inclamans, vt ignem cœlitus ad perdendos homines demitteret,& circumſtantibus imprecatus, vt à Papa & peſte peſſimis modis perderentur. O homines,immo monſtra pluſquam furioſa Atque vtinam cum huius vita inaudita hæc peſſimorum hominum rabies fuiſſet exſtincta! quæ multorum animis diu poſtea inhæſit. Eo tandem Puritanorum erupit audacia,vt Nortonus quidam librum,quo Reginales ſeu Parlamentarios Epiſcopos,eorum vitam & mores virulente traducebat atque oppugnabat,in lucem emittere conatus ſit. Quod facere ab alijs impeditus hic non poterat, Scoti quidam Puritani abunde præſtiterunt, multis tam conrra Reginam quam Anglorum Proteſtantium religionem libris vulgatis,ex quo factum eſt, vt Regina Puritanos tandem ferre coacta ſit, quo tanto melius Catholicos primatum ipſius oppugnantes, exſtirpare poſſet. Menſe Octobri Hattonus regni Cancellarius,extremum vitæ diem clauſit, corde quidem Catholicus, ſed qui totum Reginæ ſe dederat. cui dum placere ſtudet,in hæreſi mortuus, animam diabolo ſacrificauit. Puritanos ille cane peius & angue oderat: ſed ambitione excæcatus, ceteris Proteſtantibus facile ſeſe accommodabat. Puritanorum vero præcipuus fautor & patronus erat Huntingtoniæ Comes, optimi Cardinalis Poli peſſimus pronepos,ad regnum hæreticorum opem acquirendum aſpirans.

Mortuo Hattono Cancellario (quod fuit XVII. Octobris) poſtridie regina Edictũ ceteris quę hactenus exierãt multo rigidius cõtra Catholicos publicari iuſſit: ꝙ nonnulli multo ante cõceptũ,ſed quo minus promulgaretur,à dicto Cãcellario impeditum fuiſſe dicunt,eã præcipue ob cauſã,quod eius auctor Cęcilius regni theſaurariꝰ putaretur,à quo Puritanos quos oderat foueri nõ ignorabat. Hãc vero legũ duo ſunt genera.

Aliæ

Aliæ enim ſunt pecuniariæ:aliæ capitales. Pecuniariæ ſic habent.

Leges Pecuniariæ.

1. Quicumque ſedecim annos natus Proteſtantium concionibus & diuino ſeruitio intereſſe recuſauerit, ſingulis menſibus vicenarum librarũ Anglicanæ monetæ (id eſt, ſeptuaginta ſcutatos Gallicos) mulctam perſoluito. Qui in ære tantum non habuerit, tamdiu in carcere detineatur quoad perſoluere queat.

2. Miſſæ, etiam ſecreto, interfuiſſe conuictus, totum annum in carcere detineatur, nec prius etiam poſt id tempus emittatur, quam centum & vndecim ſcutatos perſoluerit Sacerdos vero qui Miſſam celebrarit, tamdiu & ipſe detineatur, nec prius dimittatur quam quadringentos & viginti duos fiſco regio penderit ſcutatos: idque tot vicibus quot Miſſam celebraſſe fuerit conuictus.

3. Nulli Eccleſiaſtico qui religionem Romanam & Papæ auctoritatem non publice eierarit, vllum beneficium poſſidere fas ſit.

4. Qui eandem abiurationem non prius fecerit, ad nullum publicum munus adminiſtrandum admittitor.

5. Nullus ſcholarium aut litteratorum in Collegijs locum habere poterit, niſi prius in ingreſſu, vel graduum ſuſceptione Papę in cauſſis Eccleſiaſticis auctoritatem eierarit.

6. Pupilli hæreditatem adire, aut fructus bonorum percipere non poterunt niſi publice prius iuramentum hoc præſtiterint.

7. Qui ſupra Baronatus ſunt dignitatem, & ad comitia vocari ſolent, nullum ſuffragij ius habeant, niſi Papæ auctoritatem prius eierarint.

8. Si quis horum iuramentum hoc præſtare ſecundùm recuſarit, omnibus bonis multatus ad perpetuos carceres condemnator.

9. Qui Reginam ſupremum Anglicanæ Eccleſiæ caput eſſe negauerit, eadem pœna afficitor.

10. Qui munuſcula illa conſecrata, Agnus Dei, roſaria, Crucifixi imagines, & alia ſimilia in Angliam intuliſſe deprehenſus fuerit, omnibus bonis multator, & perpetuo carcere detinetor.

11. Qui pædagogum domi ſuæ habuerit, Proteſtantium conciones & ſacra non frequentãtem, aut à Caluiniano Epiſcopo non approbatum, ſingulis menſibus tricenos ternos ſcutatos perſoluito, quamdiu eum ſecum habuerit.

12. Qui nouerit aliquem cuius opera alius cum Catholica Eccleſia re-

conciliatus ſit, aut reconciliatorem illum iuuerit aut celarit, nec nomen eius ad magiſtratum detulerit, omnibus bonis multator, & in reginę poteſtatem perſona ipſius traditor.

13. Qui alteri ſuaſerit vt ad Romanæ Eccleſiæ vnitatem redeat, etſi id non procurarit aut effecerit, eidem pœnæ obnoxius eſto.

14. Qui auctor alteri fuerit, vt in cauſſis Eccleſiaſticis Papę obediat, aut talem adiuuerit, eandem pœnam luito.

15. Qui nouerit aliquem qui perſuaderi ſibi paſſus ſit vt Papę velit obedire, aut in futurum obedientiam promiſerit, eive hac in re vllum auxilium præſtiterit, nec nomen eius intra viceſimum diem ad magiſtratum detulerit, eadem pœna afficitor.

16. Qui ſacerdotem nouerit, qui alteri abſolutionem dederit, aut illum iuuerit vel celarit, eandem pœnam ſubito.

17. Sacerdos qui abſoluendi à Papa habet poteſtatem, licet eam non exerceat, eadem tamen pœna punitor.

18. Qui talem poteſtatem habere ſe iactauerit, etiamſi non habeat, niſi rem ipſe aperiat, eandem pœnam patitor.

19. Itemque, qui abſolutus fuerit, etiamſi id non petierit.

20. Qui religionem in Anglia iam vſitatam contemſerit, eo fine vt alios ad Romani obedientiam Pontificis adducat, vel hoc ipſum effecerit, aut alij perſuaſerit vt quemcumque alterum ad Romanam religionem adducere conetur, eius bona fiſco regio cedunt.

Sequuntur leges Capitales.

1. Quicumque dixerit, ſcripſerit, aut quocumque modo etiam rogatus confeſſus fuerit, Pontificem Romanum Anglicanæ eccleſiæ caput eſſe, aut quamcumque in id regnum poteſtatem habere in rebus Eccleſiaſticis, reus ſit Criminis læſæ Maieſtatis, & tamquam proditor puniatur.

2. Eiuſdem criminis reus eſto, qui ad Pontificem Romanum prouocarit, & Pontificias Bullas in Angliam Roma attulerit.

3. Item qui ſacra illa munuſcula, qualia ſunt Agnus Dei, roſaria, calculi benedicti, aut alias res eiuſmodi conſecratas in regnum apportarit.

4. Qui tertium requiſitus, Pontificiam auctoritatem eierare & ſupremam in cauſſis Eccleſiaſticis reginę poteſtatem agnoſcere recuſarit, eiuſdem criminis reus eſto.

5. Nec non qui Reginam ſchiſmaticam aut hæreticam eſſe dixerit, ſcripſerit, aut alio quocumque modo aſſeuerarit.

6 Qui quamcumq; perſonā ad Romanę Eccleſiæ vnionem reduxerit.

Digitized by Google

7. Qui eidem reconciliari ſe paſſus fuerit.
8. Qui cuicumque perſonæ cum Romana Eccleſia reconciliationem procurarit.
9. Qui cuicumque vt ſe reconciliet, auctor fuerit, etiamſi eam reconciliationem ipſe non procurarit.
10. Qui alteri perſuaſerit, in rebus Eccleſiaſticis Papæ obediendum eſſe.
11. Itemque ille qui perſuaderi id ſibi paſſus fuerit.
12. Et qui vt alij id perſuadeatur procurarit aut conſilium dederit.
13. Qui poſthac in Pontificis futurum ſe obedientia promiſerit.
14. Quicumque ſacerdos Reginæ ſubiectum abſoluerit.
15. Qui abſoluendi in Anglia poteſtatem habuerit, etiamſi ea non vtatur.
16. Qui eam poteſtatem habere ſe iactarit, etiamſi non habeat.
17. Qui à ſacerdote vel præuia vel non præuia petitione abſolutus fuerit.
18. Qui alium abſolui procurarit.
19. Qui conſilium dederit, etiamſi abſolutionem non procurarit.
20. Qui vt alium quis abſoluat, conſuluerit aut procurarit.
21. Qui à religione in Anglia iam vigente alium dehortatus fuerit, eo fine vt Pontifici præſtetur obedientia.

Ecce tibi omnium quæ vnquam fuerunt, iniquiſſime in Anglia de religione & rebus Eccleſiaſticis latas leges: quæ etſi ruinoſo admodum, vel nullo potius niterentur fundamento, ſeuere tamen in tranſgreſſores facta inquiſitione, multo ſeuerius ac crudelius exſequutioni demãdatæ fuerunt. Supplicij vero forma ſic habet. Damnatus crati ſupinus impoſitus, ad ſupplicij locum productus, & collo in laqueum inſerto aliquamdiu ad patibulum ſuſpenſus, inciſo fune ſemiuiuus demittitur: mox ſentienti adhuc virilia abſcinduntur, inde aperto ventre inteſtina extrahuntur, & in ignem pro jciuntur. Tandem amputato capite, corpus in quatuor partes diſſecatur, eęq; celebrioribus vrbis locis horribili ſpectaculo ſuſpenduntur: bonis interim omnibus fiſco addictis, & ſi nobili ſint familia, Nobilitatis inſignibus detractis. Nihil profecto crudelius eſt hæretico in alios poteſtatem habente, vtpote in quibus nihil omnino eſt Chriſtianæ humanitatis qua feritate non in alios tantum, ſed in ſeipſos quoque graſſantur. Noui iſti Nerones & Chriſtiani nominis perſequutores in Anglia Catholicorum ſanguinem ita ſitiebant, vt eo tinctus Tameſis ſæpe colorem mutarit. Interim tamen ijdem cum Ca

tholicis quos funditus exſtinctos cupiebant, multo quã præerat mitius agi clamabãt. Quod ſi mille nouorum tormentorum ſuppliciorum formas, tum infinitã hominum ob Catholicã religionẽ varijs cruciatibus ſublatorum multitudinem enumerare hic velim; quauis Iliade maius, & cui ſubinde acceſſio aliqua fieri poſſet, opus mihi moliendum foret. Neque inter barbaras Indorum nationes, neque apud Margaiates & Toupinãbautios, neq; inter Turcas & Arabes vmquã tot tãque crudelia facinora deſignata leguntur, qualia in Anglia inter Chriſtianos: ſi modo Chriſtiani dicendi ſunt quorum crudelitas & tyrannis nullo modo ſatiari poteſt.

IV. Catholicorum in Anglia martyrum.

Verum vt ex quãplurimis paucos aliquot recenſeã, Anno M D LXXVII. Cuthbertus Maynus presbyter, primus ex ſeminarijs Anglicanis, martyrium obiuit. Anno ſequenti Ioãnes Nelſonus idem martyriũ ſuſtinuit, eo quod etiã ex Caluini doctrina, Reginam hæreticã eſſe dixiſſet. Anno M D LXXX. Gulielmus Tiruitus, Clariſſimi viri Roberti Tiruiti equitis aurati filius primogenitus, religionis Catholicæ cauſſa comprehenſus, quod in ſorori nuptijs miſsã audiuiſſe diceretur, in turrim coniectus eſt. Robertus Tiruitus Gulielmi frater, eadẽ de cauſa captus; & licet vehementer ægrotaret, nulla tamen interceſſione aut fidei ſponſione obtinere potuit, vt in turrim non conijceretur, vnde paullo poſt mortuus eſt. Erant hoc ipſo tempore in hoc eodem carcere Hiberni proceres Catholici, Archiepiſcopus Armacanus, Comites Kilderenſis, & Clanricandenſis, Baro Deluinus, Nugentus item, Meuuſque nobiles. Rudolphus Ceruinus, Thomas Cotamus, Robertus Ionſonus, Lucas Kirbæus presbyteri, Nicolaus etiam Roſcarocus, & Henricus Ortonus laici nobiles, ex alijs carceribus in Turrim perducti. Thomas Cotamus & Lucas Kirbæus presbyteri, Scauingeri filiam ad vnam horam & amplius paſſi; ex quo prior copioſum ſanguinem è naribus emiſit. Rudolphus Ceruinus, & Robertus Ionſonus presbyter, equulei tormento grauiſſimè vexati. Rodulphus Ceruinus iterum equuleo ſubijcitur. Ioannes Boſgrauius Societat. Ieſu, & Ioannes Hartus presbyteri, Ioannes etiã Paſchalis nobilis laicus, ex alijs carceribus in hunc commutantur. Idem Ioannes Hartus poſtquã dies quinque in terra decubuiſſet, ad equulei cruciatum deductus eſt; idem factum Henrico Ortono.

Anno Domini 1581. Chriſtophorus Tomſonus presbyter grauis, in Turrim deductus, eodem ipſo die equleo ſubiectus eſt: Nicolaus Roſcarocus nobilis laicus equuleo tortus. Ioann. Paſchalis & Herramus Steuenus laicus, tormentorum metu adducti, vt in publico conuentu, nonnulla contra fidem profiterentur, & nominatim ſe hæreticorum

Digitized by Google

ſacra adire velle, inſequente die ad aliorum allectationem, liberi dimittuntur. Eodem die, eodemque conuentu, Odoenus Hoptonus, Turris præfectus, cum eos militum vi ad eccleſiam pertraxiſſet, publicè proteſtatus eſt, ſe neminem in ſuo caſtro habere qui libenter eccleſiam proteſtantium non adiret. Ioann Nicolaus miniſter antea Caluinianus, poſtea fictè Catholicus, Roma rediens, vltro ſe offerens ab hæreticis capitur & in Turrim conijcitur; ad quem miniſtri ſtatim tamquam cum eo argumentum acturi, accedunt; ille autem ad diem ſtatutum fidem Romanam abiurat, & concionatoris munus contra Catholicos aſſumit, liberque ſtatim dimittitur. Idem Nicolaus ſuggeſtum conſcendit, in Rom. Pontificem, (cuius expenſis ſe aliquot annis Romæ vixiſſe iactitabat) inuecturus, omnes captiui ad eum audiendum vi pertrahebantur, quem tamen debacchantem aliquoties interruperunt, & finita concione communibus vocibus exagitatum, exploſerunt. Atque ab hoc tempore ad feſtum vſque Pentecoſtes ſequentis, ſingulis Dominicis ac feſtis diebus cuſtodum ſiue militum manibus, abrepti ſunt ad conciones hæreticas, quæ à miniſtris ad hoc deſignatis fiebant, audiendas, quos ſemper è ſuggeſtu diſcedentes præſente populo, mendaciorum conuincebant, & ad diſputationem prouocabant, exclamante interim & tormenta minitante Hoptono præfecto, ni tacerent. Thomas Brucous laicus collegij Romani paulo ante alumnus, in porta captus & ad Turrim adductus, in lacu ad menſes 5. detinetur. Georg. Duttonus laicus ex alio carcere in Turrim perlatus cruciatuum metu poſt 46. dies hæreticorū poſtulatis ex parte conſenſit; vt adiret eorum ſacra: licet apertè profiteretur, ſe ipſorum communionem nunquā accepturum, ea tamen conditione libertate donatur. Ioan. Nicolaus iterū parata pro cócione inuectura, pulpitū conſcendit, cuius honeſtādi cauſa nonnulli proceres, alijq; nobiles aulici, affuerunt; ſed ille tā ineptè ſe geſſit, vt eos puduerit, & Cotamus presb. mira ſpiritus libertate, grauiſſimè eos officij ſui admonuit, quæ res mortis ſuę deinde accelerādę cauſa fuiſſe putatur Nicolaum tamen omnes ex eo die contempſerunt. Poſt Nicolaum diuerſi miniſtri varijs temporibus inducti fuerunt, qui viciſſitudine quadā coram conuiciarentur ſingulis enim concionibus dum perſuadere volebant, ſeditioſos, rebelles, idololatras, ac perduelles appellabāt. Alexander Briātius presb. ex alio carcere, vbi ſiti ferè enectus fuerat, in turrim conijcitur, cōpedibusque grauiſſimis per duos dies oneratur. Tunc aciculi acutiſſimi ſub vngues ei immiſſi fuerunt, vt confiteretur quo in loco P. Perſonium vidiſſet, quod fateri tamen conſtantiſſime recuſauit,

Idem

Idem Briantus in lacum conijcitur, indeque poſt octo dies retractus eſt ad equuleum, quem paſſus eſt omnium grauiſsimō hoc ipſo die ſemel & die poſtero bis, ex ipſius tamen ore poſt (paulò ante) auditum, ſe nihil quicquam doloris ſenſiſſe in vltima hac corporis ſui diſtenſione, cum maximè ſæuirent tortores, vt ingentes ei afflictiones inferrent. Ioannes Paynus presbyter, proditione cuiuſdam Elioti, quem ille plurimis beneficijs affecerat, capitur, eodem etiam die Ioannes Schirtus, & Georgius Godſaluus presbyteri compræhenſi, omnes in turrim conijciuntur.

Ceteros vero omnes quis enumeret? Quæcumque horribilia tormenta, quoſcumque cruciatus exquiſitiſſimos, quoſcumque carceres ſpurcitiæ & horroris plenos cogitatione quis ſibi fingat, vix tamen eorum quę Catholici in Anglia paſſi ſunt, vel minimam partem aſſequetur. Infiniti certe Prælati, Doctores & Confeſſores in carceribus paſſim mortui ſunt: qui etſi olim ad nullum alium vſum deſtinati fuerint quam vt proditorum & ſceleſtorum hominum eſſent cuſtodiæ, tum tamen omnis generis, ſexus & ætatis hominibus, eo tantum quod Catholicam profiterentur religionem, pleni erant. In Briduelum carcerem olim meretricum cuſtodiæ aſſignatum, honeſtiſſimæ matronæ & virgines conijciebantur, inter quas iuuencula quædam Tonſonia nomine, miram conſtantiam præſtitit. In Cornubia prouincia carcer eſt, in quo captiuis præter panem bene rancidum & aquam ſitu corruptam nihil præbitum fuit. Ijdem dum Londinum (quæ vrbs centum leucis inde diſtat) deducuntur, equis macilentis per caudas inuicem connexis ſine fræno, ſine ſella impoſiti, cruribus infra equi ventrem, & manibus ad tergum colligatis abripiebantur: quà iter facerent, à vulgo paſſim irriſi, & iniurijs affecti.

r. P. Pateſonij martyrium: & feminarũ quarundam mira conſtantia.

Inter alios P. Pateſonus, in Collegio Rhemenſi educatus, in eundem carcerem cum ſeptem furibus detruſus fuerat: quos ille oratione ſua & admonitione ita conuertit, vt ad ſupplicium producti, Fidem Catholicam omnes conſtanter ad extremum vſque ſpiritum profeſſi ſint. Qua de re accuſatus ille & crudeliſſime tortus, inter ſummos cruciatus animam DEO placide reddidit. Tres præterea ex eodem Collegio ſacerdotes, & duo Nobiles laici, quod cum ijs communicaſſent, extremo ſupplicio Londini affecti ſunt. Nobilis etiam femina Coplæi filia, cum alio Nobili capitis pœnam luerunt, quod Catholicum ſacerdotem hoſpitio ſuſcepiſſent: & quamuis vitæ gratia ipſis facta eſſet, ſi Caluniſticam Synagogam frequentare vellent, vti tamen ea

Digitized by Google

gratia vterentur, adduci non potuerunt. Tres filias Helenam, Catharinam, & Mariam, quarum maior natu vix XVI. ætatis annum attigerat, matrona quædam nobilis Alano Cardinali cognatione iuncta habebat; quę quum accepiſſet Edmundum Trafordum Reginæ emiſſarium, peruicacem Caluiniſtā breui affore, & graue periculum quum ob generis ſplendorem; tum opes (quas emiſſarij iſti vnice venātur) ſibi imminere intelligeret, ſpiritualibus armis, & inprimis ſacro illo viatico munita in tutum loci ſeſe recepit, relictis domi filiabus, quibus innoxiā ætatē pręſidio fore ſperabat. Nec mora. Domus omnis ab hæreticis perquiritur: filiæ vbi mater ſit rogantur. Quam vt proderent quum nullis precibus aut minis adduci poſſent, metuerent vero ne cruciatibus ſubiectæ fateri cogerentur; clanculum noctu & ipſæ diſcedunt, & quatuordecim dierum confecto itinere, tandem ad matrem perueniunt: cum qua in Galliam traijcientes, Rhemos ad cognatum ſuum Alanum confugerunt. Vnius ex proceribus Morganti nomine, vxori, quod Catholica eſſet accuſatæ, Regina impunitatem promiſerat, ſi modo templum, dum concionem haberent Proteſtantes, raptim vellet tranſcurrere: quæ quum reſpondiſſet, malle ſe mille vitas perdere quam quidquam in Catholicæ religionis præiudicium facere, multorum annorum carcere grauiſſimiſque moleſtijs exercita fuit & defatigata. In feſto Paſchatis tres itidem feminæ, cum ſacerdote qui Miſſam celebrarat, captæ, & ludibrij cauſſa per frequentiſſimas plateas, & ille quidem ſacris indutus veſtibus, traductæ & in carcerem detruſæ, ex legis præſcripto mulctam perſoluerunt: ex quibus vna Clithera, quod mira conſtantia reſpondiſſet, crudeli mortis genere exſtincta fuit, inter dus tabulas ſaxorum pondere exanimata. *Vid. hiſt. Holings. Anno 1574.*

Inprimis vero Religioſorum conuentus in Angliæ regno magnas ſuſtinebant calamitates, adeo vt ex quatuor, omnes inde in Belgium transfugerint, Franciſcani nempe & Carthuſienſes: tum duæ Monachorum familiæ. Quum autem ea quæ S. Brigitæ conſecrata erat, creſcente quotidie monialium numero, ſed reditibus decreſcentibus, diu tueri ſe non poſſet, decretum inter Catholicos fuit, vt grandiores natu Rothomagum migrarent; iuniores ad parentes & cognatos ſe reciperent. Id quum regina comperiſſet, vnice his perſuadere conata eſt vt Caluiniſticam doctrinam amplecterentur; eumque in finem per procerum hæreticorum familias (erant enim pleræque nobili ortę proſapia) eas diſtribuit. At tantum abeſt vt hæreticorum eis conuerſatio nocuerit vt etiam multas ipſæ ſuis perſuaſionibus, vita & exemplo ad Catholicam adduxerint religionem. Id quum magiſtratui innotuiſſet, in carce- *VI. Religioſorum conuentus ex Anglia emigrant.*

res inde, & nonnullæ quidem perpetuos, detruſæ fuerunt. Anno M D C I I. quo auctor Gallicè hæc conſcripſit, Burdigalam feminæ quędam religioſæ ex Anglia appulſæ ſunt: quæ opibus non mediocriter, cognatorum opera inſtructæ, in Hiſpaniam inde profectæ ſunt monaſteriorum ibi ſuæ profeſſionis ingreſſuræ. Quis tantam conſtantiam, tamque admirabilem zelum non omnibus modis prædicandum dicat: quo imbecilles accenſæ mulierculę, nulla viarum incommoda, nulla maris aut terræ pericula, ſolo diuino fultæ amore, reformidarunt.

MIRA QVATVOR PVERORVM conſtantia. Ieſuitarum in Angliam ingreſſus. P. Edmundi Campiani, & aliorum ſacerdotum martyrium; cum miraculis aliquot.

Caput Decimumtertium.

ARGVMENTVM.

I. *Etiam infantes & pueri ab hæreticis Anglis martyrio affecti.*
II. *Catholici in Anglia nullam ob aliam quam religionis cauſſam puniti.*
III. *Ieſuitæ in Angliam ingrediuntur.*
VI. *Edictum contra eos qui publicis hæreticorum concionibus intereſſe recuſant. P. Campianus capitur & martyrio afficitur.*
V. *Itemque ſeptem alij.*
VI. *Ioannis Nelſonij martyrium, conſtantia, & miraculum in ipſo & alijs diuinitus facta.*

I. *[Mira puerorū] [...]undam [con]ſtantia.* AGe, Lector, iam in arenam Pythiorum ludorum deſcendamus, non quidem vt Pancratiaſtas bene armatos, fortitudinis & roboris ſui egregia ſpecimina edentes, nec vt pueros cum pueris, vt olim ſolebat, committi illos, ſed potius vt pueros, eoſque paucos, cum magna hæreticorum manu congredientes ſpectemus. Supra quidem hæreſin velut arenæ incluſam ab vtriuſque ſexus

homi

hominibus in Anglia victam ac proſtratam vidimus: at iam videbimus, ingens hoc, informe & horrendum monſtrum ne contra pueros quidem ſe tueri poſſe. Leones à mulieribus & pueris vim abſtinent: quibus tamen ſæuiſſimi hi Leopardi & Anglicanæ tigrides nequaquã peperc erunt. Sed ad rem ipſam veniamus.

Anglus quidam Nobilis quatuor habebat filios, Thomam, Robertum, Richardum & Ioannem: quorum natu maximus iam decimum-ſextum ætatis annum agebat. Hi dum in Lancaſtrenſi agro ſacerdotem qui diuinum celebraret officium, quærunt, à magiſtratu omnes comprehenſi fuerunt. Ad iudicum tribunalia producti, & vt Catholicam deſererent religionem & ſacerdotem proderent, tã minis quã promiſſis fruſtra tentati, tandem longa fame & ſiti cruciati, quum iam iterum producendi eſſent, largiori vini potu inuitantur, vt ebrij vel tanto facilius flecterentur, vel in reſponſionibus hallucinarentur. At malitioſe ſecum agi grauiter conqueſti, eo die nihil reſpondere voluerunt. Inter alia multa illis magnifice à Comite Darbienſi promiſſa fuere: quæ tamen omnia magnis animis illi contemſerunt. Pædagogis deinde hæreticis in diſciplinã dati ſunt; vt ab eis corruptę doctrinæ lac imbiberent. Sed ne hic quidem aſtus proceſſit. Tandem tres natu maiores fuga ſe ex hæreticorum manibus eripuerunt, & relictis ob Chriſti amorem omnibus fortunis, in Collegium Rhemenſe adſcribi voluerunt.

Verumenimuero operæprecium eſt ipſorum hæreticorum de ijs qui Eliſabethæ eiusque Conſilij iuſſu ad ſupplicium rapti ſunt, loquentium teſtimonia proferre. Aiunt, illos non ob religionem, ſed proditionem ſupplicijs fuiſſe affectos. At contrarium euincunt tum Conſiliarijs ab Eliſabetha datæ commiſſione, tum leges ſupra poſitæ. Audiamus ipſorum verba. *Menſe Iulio* (inquiunt Holingshedo & Stouius in Annalibus) *Nicolaus Hethus Archiepiſcopus Eboracenſis, Epiſcopi item Elienſis & Londinenſis, & alij tredecim vel quatuordecim ſimul comparere iuſſi coram Reginæ Conſiliarijs, eo quod recuſarent accipere iuſiurandum de Maieſtatis ſuæ primatu Eccleſiaſtico, & de alijs religionis articulis, Epiſcopatibus ſuis priuati fuerunt: quod multis etiam Rectoribus, vicarijs, alijsque Eccleſiaſticis factum eſt, qui beneficijs ſuis exuti, diuerſis carceribus traditi fuerunt.* Non ergo de crimine læſæ Maieſtatis, ſed de religione illi poſtulati fuerunt & damnati. Eandem ob cauſſam, quod ſcilicet Reginæ primatum fateri nollent, Cuthbertus Maynus, Ioannes Nelſonus, alij, extremum ſupplicium ſubierunt. Sed vt euidentiſſime intelligatur quam ob cauſſam Catholici in Anglia varijs pœnis affecti ſint, ſatis erit Parlamenti Edictum Anno M. D L X X X I.

II. Catholici ob religionem in Anglia ſupplicijs affecti.

publicatum proferre; in quo omnibus omnia crimina condonantur, exceptis ijs qui in Catholica fide conſtantes permanerent: quos tamquam criminis læſæ diuinæ Maieſtatis reos puniri Edictum iubet. Et tamen Eliſabetha toti Mundo perſuadere voluit, Catholicis ob conatus contra ipſius perſonam & regnum ſuſceptos, ſupplicia illa irrogata fuiſſe: quaſi pueri etiam, feminæ, & pauperes religioſi de euertendis regnis cogitarent. Conſtat profecto, iudices ſub ipſa ſchiſmatis initia hoc artificio vſos non eſſe, ſed reos ſimpliciter de Fide interrogaſſe. Sed mirum non eſt quod hæretici tantam martyrij gloriam ſanctis illis animabus inuident: quæ tamen etiam in denſiſſimis Mundi tenebris tamquam ſol claritatis ſuæ radios vndiquaque ſparget. Sed iam aliorum quoque ibidem martyrium paſſorum florentiſſimas palmas videamus.

III. Ieſuitarum in Angliam aduentus.

Quamuis ex Seminarijs, quę ſupra paſſim erecta diximus, non pauci Catholicam religionem in Anglia lapſantem non modo ſuſtinerent, ſed indies magis magiſque confirmarent; inprimis tamen luculentam hac in re operam Patres Societatis Ieſu præſtiterunt: inter quos primi ac præcipui fere fuerunt Robertus Perſonus, & Edmundus Campianus. Quam vero capitali odio Eliſabetha Societatem hanc ſemper proſequuta ſit, inde quoque patet, quod & Turcarum Imperatorem ſollicitauit, ne Patribus huius Societatis in imperium ſuum aditum permitteret, aut concionandi Chriſtianis permitteret facultatem: quod tamen Galliarum regis Orator impediuit. Quum deinde Angli piratæ nauim verſus Braſiliam vela facientem intercepiſſent, Ieſuitas omnes in ea repertos (erant vero triginta octo, ad annunciandum Braſilianis Euangelium deſtinati) in mare abiecerunt. Sed in Angliam redeamus, vbi duo illi tam doctrinę quam vitæ integritate pręſtantiſſimi viri breui tempore in promouenda Catholica religione incredibile operæpretium fecerunt, antequam quidquam reginæ innoteſceret: vt ipſe Campianus in epiſtola ad generalem Societatis Præpoſitum teſtatur; Campianus, inquam, fortiſſimus Chriſti athleta, qui vt olim Anaxarchus, liber animo ab omni hæreſeos plaga, corpus ſuum lubenter hæreticis tamquam vtrem contundendum obiecit. Ait vero, ſe boni Angeli ductu, primo ingreſſu in eam domum veniſſe quæ antea Perſonium acceperat: ſtatimque magnam nobiliſſimorum iuuenum multitudinem ad ſe accurriſſe, à quibus veſtitus fuerit, & equo alijſque neceſſarijs rebus inſtructus; vt periculum tanto facilius euitaret. Quum vero diu latere non poſſet, dimittuntur paſſim per omnes prouincias

Digitized by Google

qui capriuum ſiſterent: quos tamen ille, mutato ſæpius tam nomine quã habitu & domicilio, aliquãdiu fefellit. Multi pro Campiano compræhenſi. Quod ille intelligens, omnes hæreticorum conatus ipſamque mortem ex alto deſpiciebat, & nunquam ſecurius agebat, quam quum illi in quærendo ipſo maxime eſſent inquieti. Latebat quidem, verum non vt martyrium effugeret, ſed vt tãto diutius in vinea Domini operaretur. Quum toto regno fama de Ieſuitarum aduentu percrebuiſſet, multę ſtatim vaniſſimę de eorũ conatibus & moribus fabulę vulgari cœptæ Atque vtinam in Anglia tantum, non etiam in Gallijs & alibi falſa eiuſmodi crimina Societati huic impingerentur. Quis enim neſcit in Gallijs pridem Catechiſmum exijſſe, à quinque & Catholicæ religionis & omnium Religioſorum iuratis hoſtibus, ſuppreſſis tamen nominibus compoſitum? quo Gallorum animi in Societatis huius perniciem, multis per ſummam impudentiam confictis criminibus, accenduntur. Sed ò tenebriones! Anne bonos viros quales eſſe vultis, ita agere oportet? Non fruſtra eſt quod quinque eſſe voluiſtis: ad numerum ſcilicet illorum deaſtrorum quos Rhea, vt Ægyptij fabulantur, peperit. Idem numerus Baccho ſacer eſt. nec profecto fieri poreſt vt libellum hunc alij quam Bacchi thyrſo percuſſi, vel hæreſi potius ebrj, elaborarint. Ait Plato Deum in Mundi huius fabrica quinarij numeri vſum eſſe compoſitione: at ego dico diabolum vt Mundum diſperderet, quinque hominum operã ſibi adſciuiſſe. Notat Plutarchus, quinarium diuiſionis eſſe numerum, ac pleraque à Natura per eum diuiſa Certe quinque hos illud vnice ſpectaſſe certum eſt, vt Eccleſiæ vnitatem diuiderent, & quamplurimos à Societate hac auulſos, contra ipſam Eccleſiam incitarent. Equidem quinque hos homines, quinque velut naturales hæreſeos ſenſus ſiue potentias repræſentare exiſtimo. Primum, Senſitiuam: vt qui à Societate hac ſcripto prius laceſſitus atque oppugnatus, illud tantum ſpectauit vt huius iniuriæ, vti putabat, ſenſum vlciſceretur. Secundum, Concupiſcibilem: qui ſcilicet ſuis laborantibus opem quocumque modo ferre cupiebat Tertium, Naturalem: vt qui in Caluiniſmo educatus, nihil aliud ſapere poterat. Quartum, Iraſcibilem: quippe qui nihil penſi habebat, dummodo veluti canis, obuios hos aut quoſcumq; allatraret, quum mordere non poſſet. Quintum, Rationalem: vt qui iuſtam ſe tueri cauſſam ſibi perſuadens, interim eas ineptias effutit, quæ minus ſapere eum quam occiſam ſuem facile conuincant. Sed de Catechiſmo hoc & Gallia noſtra ſatis. In Angliam redeundum nobis eſt, vbi Patres Societatis incredibili ſtudio meſſem Domino colligebãt, concionando, ſacramen-

Digitized by Google

ta adminiſtrando,exhortando,magna lætitia à Catholicis vbique excepti,domicilia interim ,ad vitanda pericula,ſæpius mutantes. Inter ceteros vero apud ipſos aſſiduus erat Georgius Gilbertus qui Perſonio certum periculum imminere intelligens , vt Romam rediret tantum non eum coegit. Eis quoque ſe adiunxerat Carolus Baſſettus, Thomæ Mori pronepos,& alij:quorum ſolertia effectum fuit,vt libri Catholici in ſpeluncis terræque cauernis clā impreſſi,per regnum ſpargerentur. Chiarcus & Hanmerus Caluiniſtici Miniſtri in Campianum ſcripſerant, & Ignatij Loiolę,& totius Societatis vitam & inſtituta miris modis exagitantes:quibus intra decem dies ita reſponſum fuit , vt ad inſaniam fere redacti fuerint. Prodijt etiam tum Alani contra Reginæ Edictum Apologia,de quo vt aliquid dicamus iam tempus eſt.

IV. Edictum reginæ contra Ieſuitas.

Huic vero Edicto non modo Ieſuitarum in Anglia conatus,ſed etiam Recuſantes occaſionem dederunt: quorum numerus ita quotidie augebatur,vt ad quinquaginta millia numerata fuerint. Horum pręcipui in carceres detruſi ſunt. Euerardus Hanſius pro fide Catholica in patibulo vitam finijt. Rudolphus Ceruinus & Cliftonus ſacerdotes comprehenſi. Vt vero Ieſuitis omnis conatus ſuos promouendi tolleretur facultas, Regina omnes patresfamilias apud ſuum quemque Epiſcopum profiteri iuſſit,quot liberos haberent , & vtrum illi in regno vel extra regnum eſſent. Additum,ne quis ſuis extra regnum apud Ieſuitas diuerſantibus, quidquam ad ſumtus mitteret;itemque ne quis Ieſuitis , Seminariorum alumnis aut Catholicis ſacerdotibus hoſpitium præberet. Multa alia quoque præter hoc contra Ieſuitas Edicta tum promulgata ſunt : quorum præcipuus erat P. Edmundus Campianus. Hic Londini natus , primo in ſchiſmatica apud Anglos eccleſia Diaconi munus obijt. Inde in Flandriam traijciens,ſermone cum Patribus quibuſdam Seminarij habito,hæreſin repudiauit. mox in Hiberniam profectùs,eius inſulæ hiſtoriam conſcripſit. Poſt aliquot inde annos Romam adijt,ac Societati nomen dedit:à qua primum in Bohemiam, inde in Angliam , ad plantandam Domini vineam miſſus fuit : tandem à Georgio quodam Elioto, hoc modo parricidij à ſe commiſſi gratiam venante, proditus , & cum multis alijs Londinum deductus,cum hac inſcriptione:Hic eſt Campianus,ſeditioſus Ieſuita. Dum Crucem præteruehitur, quam humiliter ſe inclinauit,ſimulque, vt potuit , Crucis ſigno ſe muniuit : miram vultu conſtantiam præferens. Dici vix poteſt, quot & quam varijs cruciatibus viri huius patientiam hæretici tentarint: quibus quum nihil proficerent, diſputationibus eum aggreſſi,nihil aliud inde quam ludibrium reporta-

Edmundi Campiani martyrium.

runt

Digitized by Google

runt Qua re exacerbati, eo quod ſupra deſcripſimus, ſupplicij genere tollendum curarunt, XX Nouemb. Anno MDLXXXI. Poſt hanc Rudolphus Ceruinus magnæ item doctrinæ & ſanctitatis ſacerdos (cuius teſtimonium etiam cuſtodiæ Præfectus, Dei Baronem, ob ſingularem abſtinentiam appellans, ei perhibuit) & Alexander Briantus, eodem glorioſo martyrio vitam finierunt; quum ſumma animi & vultus hilaritate tormenta omnia eluſiſſent. Hunc aiunt quum in equuleo torqueretur, Nortono carnificem inſtiganti dixiſſe, Tu verò plus quã ipſe Deus feciſti, vt qui ad corporis mei ſtaturam integri fere pedis menſuram addidiſti.

V. *Fordi, Shirti Ionſoni, aliorum martyria.*

Similiter XX. Maij Anno MDLXXXII. aliquot alij ſacerdotes martyrio Londini affecti ſunt. Ex his Thomas Fordus ob Catholicam religionem mori ſe proteſtatus, replicante prætore, non ob religionem, ſed proditionem regno & reginæ intentatam ad mortem damnatum, reſpondit, Ab eiuſmodi conſilijs alienum ſe ſemper fuiſſe: conſpirationis vero initæ tempore ſe ab Anglia longiſſime abfuiſſe. Idem accuſatus, quod dixiſſet Papam habere poteſtatem Reges deponendi, id nouum dogma non eſſe reſpondit, ſed iam olim in Oxonienſi Academia, præſente Regina, ventilatum; ipſoſque Caluiniſtas falſos, eſſe cauſſas quaſdam ob quas Rex iuſte regno exui poſſit. Vltima eius è patibulo deiecti verba fuerunt, *Ieſu, Ieſu Ieſu, eſto mihi Ieſus.* Eiuſdem martyrij Fordo ſocius fuit Ioannes Shirtus qui quum itidem vrgeretur, vt criminis læſæ Maieſtatis reum ſe fateretur, id vero, vt & illud, Reginam (pro qua tamen preces fundebat) Anglicanæ Eccleſiæ caput eſſe conſtantiſſime negaret, plebe vt in eum tamquam proditorem ageret, carnificem inclamante, eandem martyrij gloriam eſt conſequutus Tertius his comes fuit Robertus Ionſonus: qui Catholicum ſe profeſſus, ceterorum quæ ipſi obijciebantur immunem eſſe, palam teſtabatur. Eliſabetham quidem ſe pro vera Regina, ſed non pro capite Catholicæ Eccleſiæ agnoſcere Rogatus quid per Catholicam Eccleſiam intelligeret, Eum, inquit, cœtum cui Pontifex Romanus tamquam vniuerſalis Paſtor præſidet Latina lingua orans, miniſtro acclamante vt ea lingua qua à Deo iuſſus eſſet, vteretur, Facio hoc inquit, niſi tu forte putas, Chriſtum vulgari Anglica lingua precatum eſſe Poſt hos Gulielmus Filbæus, Lucas Chirbæus, Laurentius Richardſonus & Thomas Cottamus variorum criminum accuſantur, ac tandem morti adiudicantur Filbæus orare iuſſus vt Deus reginam contra Papam vellet defendere, facere illud noluit, Papam reginæ hoſtem non eſſe inquiens.

Digitized by Google

VI. *Aliorũ Martyria, & miracula quadam.*

Paullo ante nempe Anno M D L X X V I I I. Ioannes Nelſonus presbyter ſupplicio affectus fuerat: quem aiunt, dum ſemianimi è patibulo demiſſo venter aperiretur, eleuata voce vt Deus reginæ & miniſtris ipſius ſcelus condonaret, precatum eſſe. Illud etiam pro certo affirmatur, ægrotos quoſdam deinde reliquiarum eius contactu ſanatos fuiſſe. Hanſius vero ille, cuius ſupra quoque mentionem obiter fecimus, nihil maiori ſibi gloriæ ducebat, quam quod ex Miniſtro Caluiniano Catholicus Sacerdos factus, pro eadem fide moreretur. Cuthbertus Maynus, de quo etiam ſupra, accepta mortis ſententia (quod fuit An. M D L V I I. die XXVII. Nouembris) quum orationi totum ſe dediſſet, conclaue totum flammis illuſtratum vidit: ac ſic biduo poſt magno animo mortẽ obijt. Ioãnes Paynus à Caluiniſtis accuſatus, dicentes quoſdam audiſſe, à quinquaginta hominibus conſilium de Eliſabetha necanda, & Maria Scota regina proclamanda conſilium eſſe initum, & vt læſæ ſe Maieſtatis reum fateretur in extremo mortis articulo à Richio Barone admonitus, innocentiã ſuam conſtantiſſime tutatus eſt, & Baronem illum compellans, Nuncia, inquit, Reginæ, me lubenter omnia ipſi condonare; ſimulq; mone, vt porro à fuudendo innocenti ſanguine abſtineat. Eboraci Anno M D L X X X I I I. ſupplicio item affecti ſunt, Gulielmus Lacius, Richardus Kirkmannus, Ioannes Tomſonus, Gulielmus Hartus, & Richardus Therkellus, eo tantum quod Catholici eſſent ſacerdotes. Vintonij etiam duo laici, Ioannes Slaidus, & Ioannes Bodæus, morti adiudicati ſunt, non aliam ob cauſſam quam quod Reginam Anglicanæ Eccleſiæ caput eſſe negaſſent. Eodem anno & Gulielmus Carterus ſupplicium luit, ob id ſolum, quod librum impreſſiſſet à Gregorio Martino conſcriptum, in quo is virgines quaſdam ad ieiunium hortabatur, per quod Holoferni caput amputari poſſet, peccatum intelligens, quod illi malitioſe in Reginam dictum calumniabantur.

DE

Digitized by Google

DE NOBILIVM QVORVMDAM martyrijs, atque exſilijs. De Ioannis Nicolai Apoſtaſia: qui Roma Lôndinum reuerſus, Catholicam religionem oppugnauit, tandem vero Rothomagi comprehenſus malitiam ſuam faſſus eſt.

Caput Decimumquartum.

ARGVMENTVM.

I. Nobiles aliquot martyrio affecti.
II P. Caſparis Haiuodi & aliorum Catholicorum martyrium.
III. Nicolaus quidam Apoſtata, multorum in Anglia malorum cauſſa, Rothomagi ad cauſam dicendam pertractus, quid confeſſus fuerit.
IV. Catholici in Anglia denuo proſcripti.
V. Curia ſeu Parlamenti ea de re ſententia.
VI. Inſignis hæreticorum pertinacia.

VT in mari fluctus fluctum trudit & impellit; ſic in Anglia ſæuitia indies augeſcente, vnius martyrium, mox infinita alia ceperunt: eoque hæreticorum ſæuitia progreſſa eſt, vt etiam proceres non paucos & nobiliſſimis ortos familijs inuoluerit. Inter quos fuerunt Iacobus Laburnus, Ioannes Feltonus, Storeus I. C. & Thomas Wodoſus presbyter: hic quidem damnatus, quod Eliſabetham ex illegitimo connubio prognatam, & merito à Papa Pio V. regno priuatum aſſeruiſſet. Morte etiam, quod Reginæ primatum negarent, affecti, Franciſcus Trogmortonus Eduardus Ardenus, alij. Nec hæreticorum caſſes effugere potuit illuſtriſſimus Dux Northumbriæ: quem poſtea Anno MDLXXXV. menſe Iulio ex ſuſpicione quod pro Catholicis contra reginam aliquid moliretur, occiderunt Pagettus Baro fuga ſibi conſuluit: Arundeliæ vero Comes Ducis Norfolciæ filius primogenitus & hæres, è fuga propter ſolam conſcientiam ſuſcepta re- *I. Nobiles martyrio affecti.*

tractus,tandem in carcere occiſus fuit;& ipſius fratres, ſorores,cognati, affines indignis modis vexati De alijs quāplurimis quid dicemus?Conſtat ob ſolam religionem ab hæreticis octo Comites, Barones decem, ſex & viginti proceres,Nobiles vero pluſquam trecentos quinquaginta, varijs modis e medio ſublatos eſſe:tum feminas pluſquam centum & decem,inter quas multæ fuerunt nobiliſſimæ ; & inprimis Northumbriæ Comitiſſa. Quis non miſerrimum Anglicani regni ſtatum tum fuiſſe dicat,in quo tanta graſſabatur ſæuitia,vt parum Anglus videretur qui non Catholicum aliquem ſupplicio tradidiſſet?Merito dixeris, Anglos tum faciem quidem hominum , ſed cor omnibus beſtijs crudelius habuiſſe. Harum enim omnis ira primo fere impetu conſumitur;at Anglorum in Catholicos odium nullo ſanguine potuit expleri.

II. De Gaſpare Haiuodo, & alijs quibuſdā martyrio coronatis.

Incidit quoque circa id tempus in perſequutorum manus Gaſpar Haiuodus;qui in Galliam ad ſuorum colloquium euocatus, quum à litore Normanico non procul abeſſet, ſubito aduerſo vento in portum Anglicanum delatus,à magiſtratu ſiſtitur, Londinum reducitur , & in carcerem compingitur; mitius ante mare quam nunc terram expertus. Inde nō multo poſt cum alijs vinctis ſacerdotibus ad tribunal producitur,ſed improuiſo ceteris ſubtractus , per aliam ſecretiorem portam ad carcerem reducitur.Mox ſparſa ab hæreticis fama,Haiuodum in religione nutare : vnde ceteris captiuis non paruus mœror fuit iniectus. Sed impiam fraudem & ſummam Confeſſori huic factam iniuriam tempus poſtea patefecit.vt qui tam minis quam promiſſis hæreticorum,Epiſcopatum ſi ad ſe tranſire vellet,offerentium,contemtis, in ſumma conſtantia permanſit. quæ ſocij captiuitatis,Georgius Haddocus,Ioannes Mundinus,Ioannes Nutterus,Iacobus Fennius, & Thomas Emerfordus animoſiores facti, confeſſionem ſuam glorioſa morte lætiſſime complèuerunt. Eodem anno M D LXXXII. die XV. Martij Antonius Fugatius Luſitanus nobilis,inſignis pro fide Catholica zelator,poſt duorum annorum incarcerationem,& grauiſſimos equulei toleratos cruciatus, quum morti eſſet propinquus(ſenex enim erat,& tormentis fractus)lectica clam emiſſus,paucis poſt diebus animam Chriſto reddidit. Sequenti vero anno Ioannes Someruilus, Eduardus Ardenus , cum Maria Someruili filia, Eduardi vxore,vt & Georgius Trogmortonus & incarcerati & damnati fuerunt.

III. Ioannis Nicolai Apoſtatæ hiſtoria,remo

Maximam vero ſanguinolentæ tragœdiæ occaſionem dedit Ioannes quidam Nicolaus,qui Roma reuerſus , multa de Catholicorum machinationibus apud Cardinales quoſdam fabricatis diſſeruit,vel potius finxit.

xic. Quum autem vidiſſet tot innocentes homines hac fraude ſublatos eſſe, conſcientiæ ſtimulis impulſus Cæcilium ſummum Regni Quæſtorem adit, ac fatetur, falſa eſſe ea quorum Catholicos inſimulauerat. à quo vix auditus, idem Reginæ ſecretario Valſingamo ſignificari curauit. Quumque à neutro eorum vt voluerat, acceptus eſſet, arcis Præfecto, nec non presbytero cuidam captiuo rem quoque aperuit. Quo facto, ſtatim ex Anglia diſceſſit, ad Turcas profecturus, vt experiretur an illorum religio melior eſſet, vel ad rem faciendam accommodatior quam Proteſtantium. Sed in itinere quum multis difficultatibus impediretur, in Galliam conceſſit: quumque Rothomagum veniſſet, Catholicorum monitu à magiſtratu comprehenſus & interrogatus vniuerſam mendaciorum ſuorum ſeriem retextuit, hæc præcipue faſſus. Papam, Cardinales, & vniuerſam Clerum Catholicum ab ſe iniuſtitiæ, rapinæ, & omnis generis flagitioſorum falſo & malitioſe accuſatum. Falſo & emolumenti ſpe à ſe confictum, Romæ in Anglorum conſultari Seminario, quomodo regina è medio tollenda ſit. Quum deinde, quamuis incerto auctore, accepiſſet, Excommunicationis ſententiam contra Eliſabetham à Pio V. latam, à Gregorio XIII. reuocatam eſſe, famam eam ab ſe in Anglia diuulgatam. Non ſine perfidia Catholicæ quoque religionis ſtudium à ſe ſimulatum, quum Proteſtantium factioni ex animo eſſet addictus. Vidiſtine certius vllum vmquam teſtimonium hæreticæ aſtutiæ ac perfidię, qua contra Catholicos quotidie vtuntur, multiſque exitium creant? Huius enim potiſſimum inducti perſuaſionibus Angli, omnes Catholicos falſo machinationis alicuius contra reginam inſimulatos, perdere ſtatuerunt. quin etiam Parlamenti lege capitalis in omnes etiam proxime cognatos, ſententia lata eſt, qui vel minimum quid contra reginam tentaſſent: cuius vim Eſſexius Comes nullius quidem proditionis conuictus, ſed quod inuita regina aliquid molitus eſſet accuſatus, non ita pridem eſt expertus.

atio & confeßio.

IV. Exſilia Catholicorum ex Anglia proſcriptorum.

Quia vero Anglicani regni Senatus animaduertebat, hac ſanguinaria crudelitate multorum animos offendi, ſeque male paſſim tam apud exteros quam indigenas audire: clementia quadam, licet ipſa morte acerbiori, erga Catholicos vti ſtatuit. Quare ex omnibus carceribus captiuos non paucos in exſilium mittere decreuerunt, rati hoc pacto fucatam ſuam clementiam diuulgari poſſe. Atqui vix horum quiſquam erat qui non in patria pro Catholica fide mori, quam precariam vitam inter exteros trahere maluerit. Tum enim ijs opus erat qui domi hæreſi ſe quam fortiſſime opponerent, non vero ijs qui muliebriter

Propter ſimilia in carcere detentas, licet mereantur extremum ſupplicium, tamen regiam clementiam mitius hac vice agere volentem, extra patriæ fines tantum deportandas, hoc præſenti ſcripto decernere: Hæc, inquam, cum in hanc ſententiam legiſſent, flebiliter clamarunt vna voce omnes, ſe falſiſſimis calumnijs ac grauiſſima iniuria affici, cum nec ipſi, nec ſociorum Catholicorum quiſquam, vllum vnquam rebellionis aut in Reginam aut patriam conſpirationis crimen, vel leuiſſimo verbo confeſſi ſint; & ex ijs ipſis quos tunc deportabant, vnus falſiſſima accuſatione, in iudicio publico fuiſſet abſolutus. Proinde P. Gaſparus in eam ſententiam multa locutus, iterum atque iterum obſecrat ductores ſuos, vt ad cauſam dicendam in Angliam reducantur, ac publico iudicio ſiſtantur; vel ſaltem vt ibi pro Chriſto potius & innocentiæ ſuæ defenſione iugulentur, quam vt hac luculenta infamia in aliena terra compareant. At reſponſum eſt, id in ipſorum poteſtate non eſſe, ſe mandatum regium implere debere. Proceſſimus igitur, vt potuimus nos inuicem conſolantes, ac gaudentes quod hanc contumeliam pro nomine Ieſu, vtcumque patienter tulerimus; ac tandem Deo iuuante Boloniam appulimus, vnde poſtquam ductoribus noſtris valediximus, ad varias Galliæ vrbes, vt quiſque habebat commoditatem profecti, demum omnes ferè Rhemos ad communem patrem Alanum perreximus.

In quemcumque autem locum ad confratres aut ſuperiores noſtros venimus, eos de nobis valde anxios reperimus: audierant enim hæreticorum aut maleuolorum falſis rumoribus, nos hoc exilium ob metum periculorum in Anglia vltro procuraſſe, ſtationem noſtram reliquiſſe; aut etiam, quod grauius eſſet, aliquid hæreticis in religione ceſſiſſe. Sed quum rem omnem ex nobis abundè intellexiſſent, multique noſtrum ſe porrò paratos eſſe dicerent, quandocumque ſuperioribus placeret, ſine omni periculorum exceptione redire, incredibiliter lætati ſunt in domino. Atque de iſtis non domi trucidatis, ſed ita patria pulſis in exemplum ac argumentum clementiæ Regiæ, aduerſarij paſſim loquuntur libenter; & in eo perſiſtunt atque inſtant tam impudenter, vt quo plures fuerint in exilium detruſi, eo magis elucere putent magiſq; commendari apud exteras nationes, præclaram iſtam Reginæ clementiam. Nuper igitur eadem fraude & crudelitate qua ſuperiores, in Galliam eiecerunt viginti duos ex Eboracenſi & Hullenſi carceribus, qui omnes ſacerdotes ſunt, vno excepto, qui tamen eſt Diaconus. Hi omnes maxima ex parte, non ſolum vinculis & carceribus, ſed ſenio etiam ſunt confecti. Nam alij ſexaginta, alij ſeptuaginta, alij plures annos habent, & *Rumores falſi de hoc exilio.*

inter eos vnus eſt octogenarius. Multi horum licet ſint valde ſenes, magnam tamen ætatis partem in vinculis peregerunt; ita vt reperiantur inter illos qui viginti & ſex annos, patientiſſime & conſtantiſſime tulerint omnia illa incommoda quæ tot annorum, & talium hæreticorum iniquitas incarceratis ſolet afferre: Hæc quidem ille.

VI. *obſtinatio hæreticorum.* Liber deinde in Anglia procuſus fuit, Iuſtitiæ Britannicæ titulo, eoque inſigni illi ſæuitiæ in Catholicos exercitæ, color quæſitus. Nec mirum hoc in hæreticis: qui etiam fœdiſſimas ſuas actiones quocumque prætextu palliare norunt. Ei libro alius deinde à Catholicis fuit oppoſitus, & quamplurima eius mendacia oſtenſa. Legens hunc quidam reginæ Conſiliarius, ad amicum dixiſſe fertur; Miror cur Pontificij etiam prudentiores tam aperte, preſſe ac libere ſuæ Maieſtatis ac magiſtratuum actiones & edicta refutent atque inſectentur. nam licet (aiebat) fortaſſis nos in religione & regimine erroris conuincant, illud tamen cogitare debent, nos huc vſque progreſſos, ſaluo honore & ſecuritate noſtra non poſſe reſilire; nec tantam reginam ob humilium iſtorum & pauperum hominum demonſtrationes ac clamores poſſe aut velle pedem referre. Sic ille. Ex quo hæreticorum elucet pertinacia: quibus idem accidit quod ijs qui in vepreta incidunt; qui tanto magis manus & corpus vulnerant, quanto tenacius vepres & ſpinas apprehendunt. Et quotuſquiſque hæreticorum, etiam erroris conuictus, errorem fateri voluit? Succumbere malunt, præſertim qui iam exiſtimationis aliquid collegerunt, quam cedere: diabolo mundanæ vanitatis puluerem oculis ipſorum inijciente, vt excæcati in exitium præcipites labantur, & alios ſecum trahant.

Digitized by Google

MARTYRIA QVORVMDAM & circa ea miracula. Cardinalis Caſtilioni mors. Oratoris Gallici in Anglia priuilegium.

Caput Decimumquintum.

ARGVMENTVM.

I. *Miracula quorundam martyrum. De Fiſchero Roffenſi Epiſcopo, & Thoma Moro.*
II. *Alia quædam miracula.*
III. *Iudices quidam Angli ob iniuſte latam ſententiam ſubitaneâ morte à Deo Catholicorum cauſſam agente, puniti.*
IV. *Eliſabethæ cum exteris Principibus confœderationes. Mors Walſingami, Catholicorum, dum vixit flagelli.*
V. *Lamotta Fenelonius ætate venerabilis Eques Galliarum regis in Angliam Legatus, Cardinalis Caſtillonius Hugonotarum defenſor, eiuſque mors.*
VI. *Soli Gallorum regis Legato in Anglia permiſſum domi ſuæ ſacrum Catholico ritu celebrare.*

SVnt colores quidam adeo ſcintillantes & fulgidi, vt niſi vmbra quadã obfuſcentur, oculorum aciem perſtringant & hebetent, nec recte adſpici poſſint. Atqui certus ego ſum, Catholicorum animos non modo non hebetatum, ſed etiam magis illuſtratum iri, ſi perſequutionum illis Catholicæ religionis in Anglia tenebris, licet copioſo martyrum ſanguine illuſtratis, nouum & inſolitum diuinorum miraculorum ſplendorem addidero: quibus Deus Catholicæ religionis veritatem ſtabilire, & gratiam ſuam veræ Eccleſiæ teſtatam facere ſemper voluit. Hæc inſtar linguæ ſunt, qua Deus homines nonnunquam compellat, ſimul & ad Catholicam Eccleſiam compellit. Horum ecce tibi pauca quædã, Lector, quæ Deus in glorioſis illis martyribus operatus eſt. Videbis hic non viuentes modo, ſed & mortuos, non loquelâ tantum res præditas, ſed & mutas, Catholicæ fidei teſtimonium perhibere.

I. Miracula quædam.

Ioannes Fiſcherus fuit Roffenſis Epiſcopus, cuius martyrio affecti caput haſtili affixum, & in ponte Londinenſi omnium oculis expoſitum, quo diutius ibi ſuſpenſum manſit, velut altera virga Aaronis eo magis floruit: ob quam etiam cauſſam inde detractum fuit.

garita i filia in liendo pa ſedulitas.

Eo die quo Thomas Morus, magnus ille vir, Henrici VIII. iuſſu ſecuri percuſſus fuerat, filia Mori Margarita peragrabat ſanctas Eccleſias & eleemoſynas pauperibus plena manu diſtribuebat; iamque omnibus elargitis cum in templo quodam orationi vacaret, Heu mihi (ait ad ancillam) oblita ſum ſyndonis qua patris corpus inuoluatur. Audierat Roffenſis Epiſcopi cadauer, ſine presbyteris, ſine cruce, ſine lumine, ſine linteis proiectum fuiſſe in humum, nec affuiſſe qui ſanctum martyrem ſepeliret. Neque vero quiſquam ei hoc officium præſtare audebat. Quod, ne patri quoque ſuo accideret, Margarita cauebat. Conſuluit ei ancilla vt de proximo acciperet linteum. Quomodo (inquit) id faciam, cum nihil pecuniæ reliqui habeam? Credent tibi, ait ancilla. Quanquam (inquit Margarita) longè à domo abſim, nec his hominibus nota ſim, tamen periculum faciam. Acceſſit itaque ad vicinam tabernam, poſtulauit quantum ſufficere credidit; cumque de precio cõ-uenisset, manum veluti quærendæ pecuniæ cauſſa, in perulam miſit, eo animo, vt diceret, præter ſpem ſibi eueniſſe, quo minus adeſſent pecuniæ: ſed ſi crederetur ſibi, ſe quamprimum id quod conuenerat reddituram. Ecce autem, cum certo ei conſtaret nihil omnino paullo ante reliquum fuiſſe; tamen iam in pera iuſtum ſyndonis precium reperit, nec vno teruncio plus minusve, quam eo tempore ex pacto perſolui oportebat. Miraculo confirmata, linteum accepit, patris cadauer inuoluit; & quia feminam ac præſertim filiam, nemo ab officio pio repulerat, Chriſti martyrem honeſtè ſepeliuit. Et de Moro quidem hæc tam Sanderus quam Ribadeneira ſcribunt.

De Carthuſienſibus monachis ſub eodem Henrico martyrio affectis, hoc etiam miraculum circumfertur, quum corporum in quatuor partes diſſectorum partes celebrioribus vrbis locis ſuſpenſæ eſſent, toto trimeſtri nulla in eis putredinis indicia apparuiſſe, quaſi non morticinæ, ſed adhuc viuæ carnes eſſent. Aiunt, quum forte religioſus quidam eiuſdem monaſterij ex deſperatione in profluentem abijcere ſe vellet à ſanctis his martyribus impeditum, donec re comperta, illi ad tantum ſcelus via obſtructa fuit. Alius Religioſus Auguſtiniani Ordinis, Ioannes Eſtonus nomine, in carcerem coniectus, quod Henricum pro Anglicanæ Eccleſiæ capite agnoſcere nollet, inſtantis ſupplicij metu vehementer conſternatus, quum Deum quam potuit ardentiſſime deprecaretur, vt conſtantiam largiri ſibi vellet, vocem cœleſtem audijt, vt curſum fortiter conſummaret exhortantem, nec pro veritate mori pertimeſceret, cui cœleſte paratum eſſet auxilium.

In

In Hibernia Theologus quidam Ioannes Trauerſius nomine, captiuus detinebatur,eo quod librum ſcripſiſſet quo S. Petri & ſucceſſorum primatus defendebatur. A iudicibus interrogatus, an libri iſtius auctor eſſet,non ſolum id intrepide affirmauit, ſed etiam oſtenſis tribus digitis, Hi,inquit,ſcripſerunt. Damnatur ergo,& rogo imponitur. Verum ecce,diuino proculdubio miraculo accidit, vt toto flammis conſumto corpore,tres illi digiti integri remanſerint, nec potuerint comburi. Inſigne & hoc eſt miraculum,ibidem factum, quod ex Hiberni cuiuſdam fide digni hominis ore excepi. Sacerdos,inquit, peracto ſacro, calicem cui conſecrata inerat hoſtia, in altari ſtantem oblitus erat. Non multo poſt eodem venit Epiſcopus ſchiſmaticus, Richardus Bradeus,aliquot proceribus comitatus:& detecto calice, quum hoſtiam profanis manibus vellet excipere,illa omnibus attonitis,è calice exſilit, & quàcumque manus vertebat Epiſcopus,ſe ſubducit. Quum ergo eam apprehendere non poſſet,ſacerdotem illum accerſi curat,ad cuius tactum illa ſubſiſtens, nullo negocio in calicem fuit repoſita. Miraculum hoc Villæcaſtri factum eſt,in Comitatu Dublinenſi, diœceſi vero Medenenſi. Nobilem hominem noui è Comitatu Venaſcinenſi,& Hugonotam quidem (cuius teſtimonium hac in re ſuſpectum eſſe non poteſt) qui me & alijs præſentibus non ſemel narrauit:quum pater ipſius bellis illis ciuilibus ſacerdoti in templo ſacrum facienti cum militibus ſuperueniſſet, vnum ex his, exſecratione adhibita, conſecratæ hoſtiæ pugione duos ictus intuliſſe, atque inde ſtatim copioſum promanaſſe ſanguinem. Hoc ille oculis ſuis ſe vidiſſe teſtabatur, nec minus tamen pertinaciter in hæreſi perſeuerabat,miraculum hoc exſecrationi,qua miles vſus fuerat,imputans. Quaſi vero quoties impius aliquis miles diuino nomine ad exſecrationes & blaſphemias abutitur, Deus ſtatim miraculo id diſplicere ſibi oſtenderet.

Scriptum à quibuſdam inuenio,Ioannis Foreſti,itidem martyrio ſub Henrico affecti,corpus numquam flammis totum conſumi potuiſſe: & in ipſius ad palum alligati capite candidam columbam ab infinita hominum multitudine fuiſſe conſpectam. Alexander Briantus in epiſtola quadam ad Patres Societatis ſuæ teſtatur, ſe ſecundùm ac tertiùm (quod ſine præſenti diuino auxilio fieri non poterat) crudeliſſima tormenta in equuleo,ſine omni doloris ſenſu ſuſtinuiſſe. Tantum ſcilicet potuit feruens precatio, qua is Deum inſtantiſſime rogabat, vt ſibi non minus quã adoleſcentibus illis in fornacem ardentem,aut Danieli in leonum foueam coniectis,præſto eſſet vellet.

III. [illegible]d ces hære[illegible] miraculo puniti.

Inter omnia vero quæ tum dum Catholici paſſim in Anglia ad ſupplicium rapiuntur, miraculoſe acciderunt, quod Oxonij contigit maxime eſt memorabile: vbi ſubitus & peſtilens morbus iudices & aſſeſſores omnes, ipſumque etiam Prouinciæ Præfectum nec non duodecim alios qui Rolandum Grinſæum pro Catholica religione cauſſam dicentem condemnauerant, ita inuaſit, vt iſti ſtatim, illi vero poſt paucos dies ad vnum omnes interierint: non multo poſt etiam quingenti circiter varijs locis exſtincti fuerit. Quæ vero ſatis digna pœna ijs reperiri poſſet, qui ſacroſanctam hoſtiam pedibus conculcare, vel etiam, quod horribile dictu eſt, fœdiſſimæ corporis parti immittere non dubitarunt? Anglus quidam Rendatus nomine, quum aſſeruiſſet Deum tam perfidiæ in Iuda quam conuerſionis in Paulo fuiſſe auctorem, paullo poſt in cubiculo ſeipſum ſuſpendit. Addam hac loco inſignem impietatem Galli cuiuſdam Caluiniſtæ, Mameiaci nomine, Miniſtri Chalnienſis: ad quem quum dæmoniacus quidam eſſet adductus, nec ille hominem curare poſſet, metueret vero ne Caluiniſtica religio propterea in deſpectum veniret, hominem culeo inſutum, clam in fluuium abiecit, atque ita tam animam quam corpus eius perdidit, ſimulans interim, aliò eum à ſe miſſum, qui ex eiuſmodi curatione gloriolam captare nollet Sed in Angliam redeo, vbi nullum tam dirum ſupplicij genus eſt quod non Catholicis fuerit adhibitum. Quidam pedibus ſuſpenſi eouſque donec excrementa per os egererentur. Quidam ferarum pellibus inſuti, & canibus laniandi obiecti: Deo interim varijs indicijs iram ſuam oſtendente, tum præſertim quum in templo primario Londinenſi menſa, in qua Caluiniſtæ cœnam ſuam celebrare ſolebant, de cœlo tacta conflagrauit; nec minus miſericordiam erga Catholicos diuerſis modis demonſtrante. Gulielmi Lacij captiuitatem & martyrium Deus cuidam presbytero in carcere reuelauit. Gulielmo Filbæo in ſomnis venter aperiri atque inteſtina extrahi viſa ſunt: quod & poſtea ipſi accidit. Quum Eberardo Vauxio venter iam eſſet apertus, & detracta inteſtina atque in ignem coniecta, clara voce exclamauit: *O felix dies:* Cor vero euulſum poſtquam ter ſubſilijſſet, acuto ferro transfixum & flãmis fuit traditum. Anno M D X C IX. duobus ſacerdotibus Georgio Nicolao & Iaxleio, in Seminario Rhemenſi educatis Oxonij manus à magiſtratu iniectæ ſunt. Interrogati à Franciſco Walſingamo, Caluiniſta acerrimo, an ſacerdotes eſſent, illis fatentibus Walſingamus intulit: Ergo proditores eſtis Tum Georgius, conſequentia, inquit, hæc bona non eſt. Tormentis per XV. horas interrogatos & in carcerem reductos hæreticus quidam adijt, Catholi-

cum

cum ſe eſſe fingens, ſed nondum adhuc bene inſtructum: eoque petijt vt hominem ſibi commonſtrarent à quo melius erudiretur. Sed aſtutiam hanc Georgij prudentia facile eluſit. Tandem ergo damnati, euiſcerati, & in quatuor partes diſſecti ſunt, & corporum partes ex veteri arcis muro ſuſpenſæ. Quas quum Miniſtri quidam veluti recentes, & vultus ipſorum quaſi ſpirantes adhuc vidiſſent, pugionum ictibus deformare conati ſunt. Hoc comperto facinore, magiſtratus inde eas detractas, demiſſis brachijs ad ciuitatis portas ſuſpendi iuſſit. Ibi à multis etiam hæreticis, notatum, Georgij brachium quaſi ciuitati minantis ſpeciem prætuliſſe. Idem nondum captiuus quum furem ad mortem damnatum accepiſſet, qui à captiuis in Catholica fide inſtructus, Confeſſarium tantum deſideraret, Nobilis aſſumto habitu carcerem ingreſſus, hominem non modo poſt factam peccatorum exomolegeſin abſoluit, verum etiam ita animauit vt in Catholica fide magna cum omnium admiratione, conſtantiſſime mortuus ſit. Quis vero omnes enumeret, ob Catholicam religionum varijs ſuppliciorum generibus affectos? quorũ nomina & alia quæ huc pertinent integris libris deſcripta curioſus Lector apud alios facile inueſtigabit. Nec vero domeſticis Catholicorum contenta perſequutionibus Eliſabetha, etiam apud vicinos Gallos, Belgas, Scoto hæreſin omnibus modis fouit, rebellium ſuſcepto patrocidio (qua te re fruſtra Chriſtianiſſimum regem ſollicitarat, & Hiſpaniarum regi bello indicto, ſtructiſque auro ex Indijs venienti per piratas inſidijs, Hiſpanicæ potentiæ non leui intentato periculo. Anno MDXCI. Franciſcus Walſingamus, vitam finijt, qui præter alia multa mala quibus Catholicos exagitauit, fontes ſeminarij Rhemenſis per emiſſarios veneno inficere conatus, & Alano eius Rectori necem machinatus fuerat. Eiuſdem opera effectum eſt, vt rex Chriſtianiſſimus Catholicos ex Anglia ob religionem profugos regno ſuo excedere iuſſerit: eoque ipſius mors Catholicos multis calamitatibus ſubleuatura videbatur. Interim Eliſabetha, vt Catholicos & in primis eos qui Philippo regi ſub Pariſienſi Duce militabant, domum pelliceret, emiſſarios ſuos in omnes prouincias amandat, vt vbique iſtud ſpargant, Angliæ reginam non eſſe in ſuos tam iniquã vt à multis exiſtimetur; neque adeo quid quiſque de religionis articulis ſentiat ſollicitam eſſe, modo de Catholicis certa & ſecura eſſe poſſit, nihil eos contra patriam cum exteris facta conſpiratione molituros, nec ipſam in vllo, ne pro religione quidem illato bello, deſerturos. Eodem tamen tempore multi vndique ſacerdotes vbique in carceres rapti, quod in Inſula manſiſſent, aut eo veniſſent.

Quod

Quod ſi quis omnia quæ Londini tantum in Catholicos crudeliter perpetrata ſunt recenſere velit;vix finem, (tanta eſt multitudo) vix fidem (tanta eſt atrocitas)ſit reperturus.Ibi præter alios carceres alijs vſibus deſtinatos vndecim erant & publici & capaces: Porta Weſtmonaſterienſis, Flitum,Neugatum,Briduelum,Contoria duo,Bancus regius,Mariſcalcaium,Witlionum,Clincum,& Turris ſeu Caſtrum : qui omnes Catholicorum pleni erant. In vno Turris vero carcere ſeptèm tormentorum genera modo huic modo illi adhibebantur. Primum erat lacus ſiue ſpelunca quædam ſubterranea,viginti pedum altitudine profunda , omni lumine deſtituta. Secundum, cubiculum quoddam ſeu antrum arctiſſimum,vix hominem erectum capiens,quod ab exigua requie,Angli Litileſium appellant. Tertium,equuleus, quo machinis rotiſque ligneis hominis membra in diuerſa diſtrahuntur. Quartum vocabant Schauingeri filiam,ab inuentore forſan: conſtans ex circulo ferreo, qui manus , pedes & caput in vnum compingit. Quintum,ferrearum chirothecarum, quibus manus grauiſſimo cruciatu affliguntur. Sextum , vinculorum quæ brachijs geſtantur. Septimum denique Compedum ferreorum qui pedibus aptantur.O qui gemitus in omnibus his ſunt auditi eorum,qui Pontificem Romanum pro capite Eccleſiæ agnoſcunt! Obſtupeo,mihi ſtantque comæ,& vox faucibus hæret, quoties inauditam illam hæreticorum feritatem,qua in ſacerdotes præcipue,& alios Catholicos graſſati ſunt,lego aut mecum conſidero. Vah! Siccine reliquos interim Catholicos Reges ac Principes ocioſos ſediſſe ſpectatores, nec quemquam damno Ioſephi fuiſſe affectum?

V. Legati è Gallia in Angliã.

Anno MDLXIX. Rex Chriſtianiſſimus in Angliam miſerat Lamottam,Fenelonium,vt Legati ibi munere fungeretur Eodem mox venit Cardinalis Caſtillonius,cum putatitia ſua vxore , vt Hugonotarum ibi cauſſam ageret. Et hic quidem non minus quam regius Legatus magnifice exceptus fuit & habitus: nec vmquam ad reginam venit, quin oſculo exciperetur Eidem magnificum non procul à regia, aſſignatum erat palatium. Vnde vulgi dicterium,Condæi Principis Legatum regio dignatione multa eſſe ſuperiorem. Vterque nihil cum altero commune habere voluit: ob diuerſas quippe cauſſas miſſi Hic vt Hugonotis à regina impetraret auxilia;ille vt impediret Etſi vero regina Hugonotas pecunia aut alijs rebus aperte numquam iuuit; Epiſcopi tamen & alij Proteſtantes non exiguam pecuniæ ſummam ſubſidio eis miſerunt. Sed ne hoc quidem factum Regina probauit. Sub finem anni LXIX. regius Legatus,accepto,licet ob contrarios ventos,tardiuſcule,de prœlio

Iarnacenſi & Condæi cæde nuncio; Gallo mercatori in Anglia habitanti, ad ſe accerſito rem aperuit: qui mox etiam noctu per Catholicorum circumcurſitans domicilia, famam per totam vrbem diuulgauit. Territi hoc nuncio Caluiniſtæ, reginam adeunt, & de rumore illo per Galliarum regis Oratorem diuulgato conqueruntur. At ille factum hoc negabat (neque enim iuſſerat) addens, de rumoris veritate nihil dum ſibi certo conſtare. Paucos poſt dies quidam aulicus à rege miſſus certum de tam præclara victoria & Hugonotarum regis morte nuncium in Angliam pertulit quod reginæ dolorem non mediocrem, Caſtillonio vero Cardinali deſperationem pæne attulit. Sequenti anno miſſis in Angliam Equitum tribuno Momorantio, & Foxio, de matrimonio inter reginam & regis fratrem Ducem Andegauenſem iam à regina in Equeſtrem Periſcelidis ordinem allectum, tractari cœptum eſt. In Gallia quoque pacis iniecta mentione Caſtillonius Cardinalis reditum in patriam parabat, multos exſules ſecum reuehens: ſed aduerſo vento Doueram reiectus, Cantuariam conceſſit: vbi morbo correptus, vndique accurentibus Medicis, eorum vni ſomnium ſuum narrauit, quo vir quidam ſibi apparuiſſe videbatur, & oſtenſa pyxide dicere: Accipe & manduca, tumque morieris; quod ſi non manducaueris, tamen morieris. Cui ſomnio fides conſtitit, poſtquam compertu m eſt, venenum ei in puluere, quem poſt cibum ex capſula argentea ſumere ſolebat, à cubiculario fuiſſe propinatum.

In vniuerſo Angliæ regno omnis Sacramentorum Catholico ritu adminiſtrandorum, præſertim vero ſacri Miſſæ officij celebrandi interdictus erat vſus: id tamen priuilegij Galliarum regis Oratori regina conceſſerat, vt domi ſacra Catholico more peragere ipſi liceret: eoque domus ipſius velut terreſtris quædam erat Paradiſus, quo multi Catholici quotidie, vt ſacris intereſſent, confluebant Videre erat ibi (vt oculatus teſtis Oratoris illius nepos mihi dixit) ſacerdotes populari habitu incedentes, & gladijs etiam accinctos, mox quum eò veniſſent poſitis profanis, & ſumtis ſacris veſtibus, ſolenne illud ſacrificium magna cum deuotione, ac non ſine ſpectatorum lachrymis Deo offerre. Circa id tempus ad eundem Oratorem venit mulier quædam vetula & paupercula, & cum rubore ſe cognatione ipſi iunctam, vtpote nobili Bidonnetorum genere prognatam, olim vero religionis zelo è Monaſterio vbi Abbatiſſa fuerat, profugam, præſenti viro (is ſutor fuerat, ſed tum in Grinſæa inſula Miniſtri ſeu Prædicantis obibat munus) nupſiſſe fatetur Tum ille: Equidem & me tibi, & te mihi ignotam eſſe facile patior, quæ ex

VI. In Gallici Oratoris ædibu Miſſa celebratur.

Nobili virgine vilem te ancillam,& ex Abbatiſſa Caluiniſtici Prædicantis concubinam ipſa feceris & ſic vtrumque,data eleemoſyna,dimiſit.

Cædes Hugonotarum Pariſienſis.

Rumore in Angliam de Hugonotarum Lutetiæ perpetrata cęde perlato,regina regium Oratorem diu auerſata,tandem quum ad eam cœlo admodum pluuio veniſſet,ita compellauit: Non tu vides ipſum cœlum Franciæ veſtræ calamitates deflere? Equidem Principem tuum aut crudelem eſſe oportet,aut ſanguinarios miniſtros & proditores circa ſe habere. Quis non dicat,Gallos veſtros è decalogo præceptum de non occidendo expungere voluiſſe? Ad hæc Legatus modeſte admodum rationes expoſuit, quibus rex tam vitæ quam regni ſui ſecuritati in tempore conſulere coactus fuerit. Eodem tempore in Angliam venerunt Gabriel Mongomerius, Vidamus Carnutenſis, Segurius, alij,qui Lutetiæ euaſerant;itemque ex litteratorum ordine duo, quorum vnus Graſſus nomine Rothomagenſis cauſſidicus, Commentarios poſtea in Apocalypſin, alter, Brocardus Venetus, librum de Papatus ruina, Portalius vero aliumde ſomnijs, omnes meris ineptijs ac delirijs refertos, conſcripſerunt. Quamuis autem Eliſabetha Pariſienſi illa cæde magnopere eſſet offenſa,& Hugonotarum res valde inde afflictas non neſciret: Legato tamen ſe rebellibus ſubditis nulla contra regem auxilia pręſtituram promiſit;nec minus tamen Mongomerio vt claſſem quinquaginta nauium, ad opem Rupellanis obſeſſis ferendam,conduceret,permiſit. Ad eandem deinde cædem excuſandam miſſus Retſius Equitum Tribunus ſeu Mareſcallus,ſimul de matrimonionio inter reginā & Ducem Alenconium tractauit. ſed regina puſtularum morbo tum laborante,res in aliud tempus dilata fuit. Mongomerius vero in Gallia poſtea captus,& Lutetiam ductus, capitis ſupplicium luit.

DE

DE INFORTVNATO MARIÆ Stuartæ viduæ poſt mortem Franciſci II. Galliarum regis matrimonio: deq̃ue eius captiuitate, & Morauiæ Comitis proditione.

Caput Decimumſextum.

ARGVMENTVM.

I *Odium inter Angliæ & Scotiæ reginas.*
II. *Scotiæ regina in Scotiam reuertitur, & cum Angliæ regina in gratiam redit.*
III. *Darlæus de regina tollenda, ac regno in ſe transferendo deliberat. Riccium Pedemontanum interfici curat.*
IV. *Darlæus à Morauio Reginæ fratre ſpurio, aliiſque, quorum princeps fuit Comes Bothuelius, tollitur. Regina Bothuelio nubere coacta.*
V. *Eadem captiua in lacum Lauinum ablegatur.*
VI. *Religionis in Scotia ſtatus, forma, & ſumma.*

VEtus eſt illud tyrannorum, Fidem ſi violanda ſit, regni cauſſa violandam eſſe, in ceteris pietatem colendam. Eius rei illuſtre ac flobile exemplum Anglia dedit in Maria Stuarta Scotiæ regina, in cuius ſupplicio omnium regum maieſtati turpiter fuit illuſum. Eam in theatrum hic producere mihi viſum eſt, vt gloria eius ob cauſſam Dei & Catholicam religionem martyrio affectæ tanto magis in conſpicuo ponatur. Ducto ergo altius exordio, à primis velut cunabulis ad ſepulcrum vſque eam comitabimur: quod quidem etſi triſte adſpectu, non minus tamen quam ipſe regius thronus gloriæ habet & felicitatis. I. *Cauſſa inimicitiæ inter Eliſabetham Angliæ, & Mariã Scotiæ reginam.*

Defuncta Maria Angliæ regina, Henricus II. Franciæ rex, qui filio Franciſco Mariam Scotorum regis filiam in matrimonium collocari curarat, omnem legitimam Henrici VIII. prolem exſtinctam videns, præter vnam Eliſabetham, quæ tamen & Parlamenti decreto, & Pontificum Bullis illegitima declarata fuerat: Mariam velut proximam hæredem, vtpote ex Margarita Henrici VIII. ſorore, & Iacobo IV. Scotorum rege natam, Angliæ reginam proclamari & Franciæ ac Scotiæ inſignibus Anglicana adiungi iuſſit.

Digitized by Google

At non diuturna hæc fuit felicitas. O ſpem fragilem & caducam! Ecce, dum Maria ad Angliæ adſpirat coronam,non modo de ſuaipſius corona, ſed vita etiam periclitatur! Sic quod ſummo ipſi honori & emolumento futurum videbatur,in extremam,ſi externa hæc ſpectemus,perniciem ceſſit Neſcio quo fato factum dicam, vt nulla vmquam cum Anglis confederatio vel affinitas Gallis felix fuerit.Omnis certe hæc titulorum,omnis imperij acceſſio paullo poſt in fumum abijt. Maria in Gallia Angliæ ſe reginam ferebat; at illa altera hac in re legitima multo felicior, Londini regnabat, Eliſabetha nempe, illa infamis Annæ Boleniæ proles,à regni Ordinibus ad regnum euecta,deiecto HuntingtoniæComite,qui vnius diei rex fuerat. Ex illo vero dici vix poteſt, quantam iræ molem Eliſabetha aduerſus Mariam conceperit, præſertim quum metueret,ne Galli armis regnum illud vindicare ſibi conaturi eſſent: quorum impetum nondum ſtabilito regno ægre ſuſtinere ſe poſſe intelligebat Quocirca omnia prius tentanda ſibi rata,quæ Catholicam hactenus ſe ſimulauerat,religionis cultum mutauit, vt hæreticorum armis & opibus ſeſe muniret; miſſiſque ad Gaſparem Colinium maritimæ rei in Gallia præfectum legatis,cum eo egit,vt regnum turbis vndique inuolueret, atque ita regem ab oppugnandæ Angliæ cura & cogitatione auocaret. Et hoc quidem primum fuit fundamentum inter Gallos Hugonotas & Anglos Proteſtantes initæ confederationis. Habebat tum in Gallia domicilium ex Scotica Nobilitate primarius iuuenis, Iacobus Hamiltonius nomine, cuius pater Caſtelli- Eraldi Ducatu à rege donatus fuerat.Is reginæ promiſſis & coniugij ſpe ſeductus, quum Hugonotarum partibus ſe adiunxiſſet, detecta Amboſiana cõiuratione,inAngliam fugit,vbi in magna inopia & ignominia miſeram vitam traduxit. In Scotia Maria regina fratrem habebat nothum, Iacobum Stuartum nomine,Morauiæ poſtea Comitem: quem Iacobus rex Eccleſiaſticis aliquot beneficijs donari curarat. Hunc Eliſabetha per Cnoxium apoſtatam aggreſſa,facile primo ad hæreſin,deinde ad ſuam factionem adiunxit Hic ille eſt qui innumera mala Catholicis inflixit,& ad rempublicam admotus,exturbatis Catholicis,pleraque publica officia hæreticis diſtribuit,vt Maria aliquando in regnum reuerſa,Catholicæ religioni vbique obicem poſitum inueniret.

II. [M]aria in Sco[t]iam redit, & [c]um Eliſabe[t]ha amicitiam ...

Interea mortuo Henrico II. patri,Franciſcus Mariæ maritus non diu ſupervixit. Quo defuncto,Maria in Scotiam redijt,frequenti procerum concurſu & lætis populi acclamationibus excepta; ſolis hæreticis reditum eius ægre ferentibus,tam religionis quam Guiſiani nominis odio.

Nec

Nec Eliſabetha officio in ſpeciem deerat, miſſis legatis, ſcriptiſque ad eam honorifice litteris, quibus & aduentum ei gratulabatur, & ſi Principi alicui ex Anglis, vel Roberto Dudlæo, quem ipſa Ganymedis loco habebat, vel Thomæ Hauarto Norfolciæ Duci nubere vellet, Angliæ coronam ſe illi impoſiturã pollicebatur. Additum munus, adamas in duas æquales partes diuiſus, cum promiſſo, quamprimum quacumque circumuenta neceſſitate ſemiſſem ad ſe miſſura eſſet, ſtatim ſe ea viſa, auxilio ipſi aduolaturã. Econtra Maria adamantem cordis effigie ſculptum annuloque inſertum, Eliſabethæ dono miſit, cum his Latinis Georgij Buchanani verſibus:

Non me materies facit ſuperbum,
Quod ferro inſuperabilis, quod igni,
Non candor macula carens, nitoris
Non lux perſpicui, nec ars magiſtri
Qui formam dedit hanc, datam loquaci
Circumueſtijt eleganter auro:
Sed quod cor Dominæ meæ figura
Tam certa exprimo, pectore vt recluſo
Cor ſi luminibus queat videri,
Cor non lumina certius viderent.
Sic conſtantia firma cordi vtrique,
Sic candor macula carens nitoris
Sic lux perſpicui, nihil doli intus
Celans, omnia denique æqua præter
Vnam duritiem. Dein ſecundus
Hic gradus mihi ſortis eſt fauentis,
Talem Heroida quod videre ſperem,
Qualem ſpes mihi nulla erat videndi,
Antiqua Domina ſemel relicta.
O ſi ſors mihi faxit, vtriuſque
Nectam vt corda adamantina catena,
Quam nec ſuſpicio æmulatiove
Liuorve, aut odium aut ſenecta ſoluat!
Tam beatior omnibus lapillis
Tam ſim clarior omnibus lapillis,
Tam ſim carior omnibus lapillis.
Quam ſum durior omnibus lapillis.

quam probroſuis contingere poſſe exiſtimo, quam ſi hæreſi liberam graſſandi permittat facultatem, ac ſibi ipſi ſubditis ſuis morem gerendi neceſſitatem imponat: vti tum Mariæ reginæ accidit cui vnus tantum Sacerdos permiſſus erat, qui Miſſam Catholico ritu celebraret qui tamen in conſpectu reginæ à Morauij miniſtris iniurioſe fuit pulſatus. Ipſe Buchananus, qui ex meris mendacijs earum rerum hiſtoriam contexuit, in Caluiniſticis Conſiſtorijs decretum ait, vt de eo tamquam idololatra, ſecundum Moſaicam legem, pœna ſumeretur. Tandem Morauius, adiuncta ſibi magna tam procerum quã plebis factione, regi ac reginæ apertum bellum indixit, nihil diſſimulans, id ſe velle vt Darlæus regno deijceretur. Regina vero quamuis bello parum aſſueta, ſingularem tamen animi magnitudinem in omnibus præ ſe ferens, mox & ipſa quantas potuit copias contraxit, ijsque rebelles fudit ac fugauit: qui plerique in Angliam ſe ſe receperunt. Harum rerum accepto nuncio, Eliſabetha cum ſuis habita deliberatione, non apertum cum Scotis bellum gerendum, ſed Mariam reginam inſidijs circumueniendam eſſe decreuit: quæ & facile ſint proceſſuræ, Mortonij potiſſimum opera, qui in Scotica aula pleraque pro ſuo lubitu adminiſtrabat. Huius conſilij præcipui auctores fuerant Cæcilius & Thomas Randolfus: qui vnà cum Bacono ab Eliſabetha in Scotiam miſſi, cum Mortonio, Ruueno, Lindeſio & Macgillio conſpirationis ſocijs, conſilia communicarunt. Hi deinde Darlæum ſolum nocti, ei ſuaſerunt vt muliebri imperio ſeſe eximeret, ac regnum, quod conſortis impatiens ſit, ipſe adminiſtraret. Ad eam rem ſua auxilia numquam ipſi defutura. Etſi vero in omni hac re parum ſit difdcultatis, tamen etiamſi vel maxime impedita eſſet, rem tantam, in qua & de honore ipſius & publica regni ſalute ageretur, omittendum non eſſe, ſed mature aggrediendam. Nihil vero iuuenis animum magis pupugit ac commouit, quam Dauidis Riccijmentio, quo miniſtro regina in rebus ſuis pleriſque vtebatur, quum ob ſummam induſtriam & dexteritatem, tum ſingularem fidem percharo. Huius illi auctoritatem & potentiam inuidioſe exaggerabant omniaq; non modo ipſius nutu circumagi, ſed etiam proceres, atque adeo iq um regem contemni calumniabantur. Huius ergo audaciam reprimendam & ſuperbiam inſigni exemplo retundenã: ac ſine dubio eo ſublatio, reginam quæ nutu eius circumageretur alia conſilia ſequuturam, & tam regem quàm proceres maiori in precio habituram. Sic ergo Dauidis cædes decernitur, ipſo rege certis capitibus ſubſcribente.

III. Darlæus con- ... reginam ... confilia ... ſoli regnū ... indicare co- ... atur.

Nec vero difficile erat iuuenilem Principis animum ambitione cæcum expugnare: Cnoxio interim publico ſcripto Gynæcocratiam inſectante Mortonius vt ex vna regem, ita reginam ex altera parte incitabat, & quaſcumque poterat inter maritum & vxorem odij cauſſas ſerebat, Darlæum id agere inſuſurrans, vt regni arbitrium omnemque poteſtatem à regina in ſe ſolum transferret. Inter hæc regina omnium iſtorum ignara, abſente Morauio, regni comitia indicit ad res tam religionis quā Iuſtitiæ melius conſtituendas, Darlæo clam indignante, vt qui ſciret de pœnis eorum qui in Angliam profugerant, tamquam perduellium, actum iri. Sed eæ poſtea res inciderunt quæ totum regnum miſeris modis conturbarunt. Primo Cardinalis Sanctandreani; deinde Dauidis Riccij cædes. Et huius quidem ordo ſic habet: Quum rex à maleuolis inſtigatus, Riccium, cui regina multum fidebat, tollere decreuiſſet, vnà cum Iacobo Duglaſſio Mortonij Comite, Patricio Lindeſio, & Patricio Ruueno, in cellam reginæ vbi cœnabatur, per ſcalas anguſtas & ſecretas aſcendit. Tum regina Ruueni potiſſimum habitum contemplata (arma enim longæ tunicæ ſuperinduerat, galeam capiti impoſitam gerens) Quid hic, ait, Ruuene, ridiculus quidem, ſed nullius boni index, ſibi vult apparatus? Tum ille, Nebulonem, inquit, quærimus, quem tu ò regina, nimis magno in precio habes: digito in Riccium intento. Ibi regina perterrita, vim ab homine deprecari cœpit: ſed intentato pectori pugione ſilere iuſſa eſt, niſi cum eo interfici mallet. Sic miſer ille ante reginæ pedes, iuſtitiam implorans confoditur & trucidatur. Anglorum qui primi huius cædis ſuaſores fuerant, conſilium erat, hoc facinore in conſpectu reginæ perpetrato, fetum, quem iam fere adultum regina vtero geſtabat, perdere, inimicitiaſque irreconciliabiles inter regem & reginam ſeminare. Si enim iſtius tantum hominis cædem quæſijſſent, facile eius alibi occidendi poteſtatem habuiſſent.

Patrata hac cæde, à coniuratis reginæ cuſtodes ſunt appoſiti. Poſtridie Morauius ex Anglia reuerſus eſt, à regni Ordinibus ad comitia euocatus. Habita deliberatione, reginam tollendam eſſe, à quibuſdam decretum aiunt. Cædis in Riccio perpetratæ cauſſa adulterium prætexitur: cui tamen pauci fidem habebant, quum Dauidem iam ſenē effetum ac deformem, nullam etiam ob cauſſam quam ob ſummam fidem & induſtriam reginæ percharum fuiſſe non ignorarent. Quin etiam de Catholicis omnibus in toto regno interficiendis, & Darlæo ſolo Rege proclamando conſilia inita. Morauius interim, homo aſtutus & verſipellis reginam clam adit, & ſuperioris cædis ac proditionis igna

rum

rum ſe ſimulans, rogat vt regina facinus iſtud auctoribus ignoſcat. Tum regina, ne minimum quidem de priſtina Maieſtate remittens, Nihil certi hac de re ſtatuere ſe poſſe inquit, quamdiu velut in cuſtodia aſſeruaretur: libertati vero reſtitutam, plus illis præſtituram quam petere aut exſpectare auſint. Morauius inde Regem de bona Reginæ voluntate edocet. qui mox & ipſe eam adit, & vt præteritarum iniuriarum memoriam deponere vellet obſecrat. Et regina quidem maritum acriter initio obiurgat,& quam imprudenter egerit demôſtrat. Anglos quippe & coniuratos id vnum ſpectare & agere, vt ſe cum fetu exſtincta, ipſum quoque deinde è medio tollant. Mox ille errore cognito, multis cum lachrymis iterum veniam precatus, omnem conſpirationis ordinem detegit: decretum nempe à coniuratis, Flaminium, Leuinſtonum & Iacobum Balfurium in iudicio reos peragendos, & publice ſupplicio afficiendos alios proceres alijs modis tollendos; tum feminas aliquot primarias ſuffocandas eſſe: ac ſimul promittit ac proteſtatur, ſe contra Reginæ libertatem nihil poſthac moliturum. Inde proceribus, & maxime coniurationis ſocijs, præclaram reginæ voluntatem prolixe exponit, & pro ipſius libertate intercedit. Re diu multumque diſceptata, alijs reginæ cædem vrgentibus, alijs nouam eius gratiam hoc beneficio captantibus, tandem Darlæo reginæ, ex morbo etiam affectæ, cuſtodia permittitur: qui ea nocte vnà cum illa ex Edimbugenſi arce Dumbarum profectus, tumultuarias copias, in quibus nouem millia armatorum erant, collegit. Hoc inopinato euentu perterriti coniurati plerique in Angliam aufugerunt: Morauius vero non multo poſt, deprecantibus pro eo nonnullis proceribus, ex Anglia reuocatus, & à regina in gratiam receptus fuit: quæ quidem gratia deinde in ipſius reginæ ac regis exitium vertit.

Darlæus, Morauium & ſocios in tanta apud reginam auctoritate eſſe, vt ipſorum arbitrio omnia adminiſtrarentur, indignatus, reginæ conſilium de tollendo Morauio detexit quod illa auerſata, regem ad alia conſilia flexit. Quia vero Darlæus hoc ſuum propoſitum iuuenili quadam temeritate ita celare non poterat, quin eius indicia ad Morauium peruenirent: Morauius inſidijs regem ſibi præuertendum decreuit. Circa idem tempus Mortonius, Lindeſius & alij Scoti transfugæ, Eliſabethæ commendatione in gratiam à Maria regina recepti ſunt: qui mox, vix dum reuerſi ſcelerata in patriam & reginam conſilia agitare cœperunt, atque illud præcipue, vt inter regem & reginam diſcordiarum ſemina ſererent. Quum vero animaduerterent, ad reginam contra maritum

IV. Darlæus Morauij & Bothuelij inſidiis interficitur.

cebat, cauſſanti eum iam cum Hantilææ Comitis ſorore nupties contraxiſſe. At illi diuortium inter eos factum aiunt. nec multo poſt de Bothuelij vxoris morte nuncius affertur. Quare Bothuelius occaſione vtendum ratus, quum procerum in ſuas cum regina nuptias conſenſum ſcripto conſignari, & ſigillis ipſorum confirmari curaſſet, reginam Sterlino, vbi filium inuiſerat, redeuntem intercipit, & Dumbarum abductæ, procerum illud ſcriptum de nuptijs exhibet, rogans vt & ipſa aſſentiretur, nec ſua tergiuerſatione nouis turbis occaſionem daret. His circumuenta difficultatibus regina, & ab omnibus deſerta, quamuis ægre, tandem tamen aſſenſit; præſertim quum ita in Bothuelij ſe eſſe poteſtate intelligeret, vt euadere inde nullo modo poſſet. Morauius ac ſocij quamprimum de Bothuelij cum regina matrimonio nuncium acceperunt, arma ſtatim arripiunt, Bothuelium diuulgatis ſcriptis regiæ cædis inſimulatum perſequi, ac reginam liberare ſe velle prætexentes. Duncalmo inde Bortuicum profecti, & reginam & Bothuelium in poteſtatem redigere tentant: qui tamen Dumbarum inde, mutatis veſtibus, euaſerunt. Eo varijs ex locis multis confluentibus, regina breui iuſtum fere exercitum confecit, & inde Carberillum duxit. Ibi à rebellibus quidam miſſus reginæ expoſuit, arma ea non contra reginam, ſed Bothuelium ſumta: à quo ſi cauſſam ſuam ſegregare vellet, facile ei cum Nobilitate conuenturam. Sic ergo regina vt pacis ſe cupidam oſtenderet, Bothuelium à ſe diſcedere iuſſit, ac totam ſe rebellium poteſtati permiſit: quod omnium illorum quæ experta illa poſtea eſt, malorum cauſſa fuit & origo. Edimburgum enim regni metropolim ac regum ſedem velut in triumphum ducta, dici vix poteſt quantas contumelias perpeſſa ſit. Erat in vexillo quodam militari depictus Henricus rex mortuus, & iuxta filius infans, vindictam parricidij à Deo expoſcens: cuius quidem quum alij ſcriptores hæretici, tum Buchananus inprimis in rerum Scoticarum Hiſtoria, reginam inſimulare non verentur. In Anglia etiam libellus prodijt, à Ioanne Onintedo Londini Anno M. DLXXXVII. excuſus, titulo Apologiæ pro iuſta ſententia contra Mariam Scotiæ reginam lata, eadem calumnia plenus, quum nulla pagina ſit, quin mariti cædem à regina deſignatam inculcetur. Omnes vero quibus auctor illius vtitur probationes ex Buchanani Hiſtoria deſumtæ ſunt quo ego vel inſaniorem hæreticum, vel mendaciorem hiſtoricum, vel vaniorem atque impudentiorem hominem in toto orbe vix reperiri puto. Verum quia atrox admodum hæc eſt calumnia age paucis eam refutabimus, & idoneos teſtes producemus.

Ac

Ac primum quidem, Alexandrum Haium, Notarium, qui hunc de cæde regis contractum ſcripto conſignauit. Tum ipſius Morauij confeſſionem Hereſio factam, quum ea de re Eboraci ab Anglis interogaretur. Sed & idem alibi dũ fluuium quendã inter Edimburgum & Fermelinodunum traijceret, eum faſſum eſſe conſtat Proxima poſt parricidium die Robertus Durius ab Archiepiſcopo Glaſcuenſi, reginæ apud Galliæ regem Oratore miſſus, reginam monuit, ex Hugonotis in Gallia intellectum, atrocem contra regni primates agitari proditionem. Edicta etiam contra Bothuelium à cõiuratis publicata & ſumma in eo capiendo negligentia, reginam numquam cogitati facinoris ab inuidis & maleuolis inſimulari facile euincunt. Omnes tum Bothuelium ad iudicium poſcere, nec tamen quiſquam, regina iam in poteſtatem redacta, de eo comprehendendo laborare, quin etiam vltro in regno commorandi facultatem, conniuendo dare Atqui ſi ſolus is regiæ cædis reus fuiſſet, facile comprehendi poterat. Sed metuebant illi, ne Bothuelius captus ſocios proderet. Vt ergo fugiendi neceſſitatem quaſi ei imponerent, Nobiles quoſdam & Bothuelij miniſtros quæſtioni ſubiectos, eò potiſſimum adigere conati ſunt, vt reginam cędis conſciam eſſe faterentur. At tantum abeſt vt quidquam illi de regina faſſi ſint, vt etiam vltro Morauium, Mortonium & Lindeſium, qui matrimonij inter reginam & Bothuelium tabulis ſubſcripſerant, nominarint, inprimis vero Arcibaldum Duglaſſium, Mortonio proxima cognatione iunctum: quod & litteræ ab eodem ad reginam ſcriptæ (quarum autographon penes eos proceres eſt qui in Galliam poſtea profugerunt) aperte teſtantur. Bothuelius interim territus, in Daniam ſe recepit: vbi à Scotis mercatoribus agnitus, & eorum ſuggeſtione in cuſtodiam datus, omnia humanitatis officia à rege expertus eſt, quibus tamen vti noluit, ac tandem exacto decennio, vitam clauſit, excuſata prius diligenter de Darlæi cæde cuius ipſe auctorem ſe fatebatur, regina, omnibuſque conſcijs præſente Epiſcopo quodam & alijs, nominatis: idque poſtea ipſe rex Daniæ quum ad alios Principes, tum inprimis ad Eliſabetham Angliæ reginam diligenter perſcripſit.

Sed vt eò vnde digreſſi ſumus redeamus, poſtquam Maria regina vltro, in ſubditorum manus ſeſe tradidit, non quidem in regiam arcem Edimburgi (quæ ſtatim ablata inde aliò regni corona, direpta fuerat) ſed in cuſtodiam, ac poſtridie equo impoſita, & vili admodum veſtitu induta, & per ora vulgi traducta, ad lacum Læuinum inde deducta fuit. Ibi varijs deliberationibus habitis, nonnulli cenſebant in lecto ſtrangulandam eſſe, ac rumorem ſpargendum quod mortem ſibi ipſa cõſciuiſſet.

Digitized by Google

Sed hoc conſilium alijs nimis crudele videbatur. Morauius tum in Gallia erat,& in ſermone cum Guſijs de ijs quæ in Scotia accidiſſent habito, magnum quem inde caperet dolorem præ ſe ferebat, interim vero Scotiæ proceres ad cædem reginæ hortabatur, qua viua in patriam redire nollet. Quo minus vero capitalis tum in Mariam ſententia lata fuerit, Angliæ regina præcipue obſtitit, quæ iure prius agendum, ac Mariam regia dignitate priuandam cenſebat, ne de Regina ſumptum à ſubditis ſupplicium dici poſſet: miſſo ad eam Nicolao Trogmortono,cum litteris quibus dolorem ſuum quem ex aduerſa ipſius caperet fortuna, teſtabatur; & quia inimici è medio eam tollere decreuiſſent, niſi regno cederet, idque in filium puerum trans ferret, monebat vti eorum voluntati ſeſe accommodaret, quum præſertim quidquid hac in re faceret, nullam vim eſſet habiturum,vtpote ab inuita per vim extortum. Sic regina à Lindeſio potiſſimum mortem ipſi minitante,coacta, regno ſe abdicat, tabuliſque ea de re confectis,nondum tamen ab ipſa lectis, ſubſcribit;prius tamen vi ſe coactam proteſtata: cum quibus Lindeſius Sterlinum profectus,reliquos ſuæ factionis proceres ad Iacobum VI. regno inaugurandum euocat. Eodem tempore Ioannes Hamiltonius Epiſcopus Santandreanus, regni Primas, & ipſe indictis comitijs, cum reginæ amicis de ea liberanda deliberat.Dum hæc ita geruntur,Morauius è Gallia redit, vt & comitijs & regis coronationi intereſſet. Iis comitijs ex ordine Eccleſiaſtico interfuerunt Adamus Orcadenſium Epiſcopus, á rerum Scoticarum Scriptoribus necromantiæ & veneficij infamia aſperſus, & Abbates nonnulli Morauio cognatione iuncti. His acriter ſe oppoſuerunt dictus Santandreanus Epiſcopus, Argatheliæ & Huntilææ Comites, itemque Hereſius. Sed nihilominus illi cœpta conſilia perſequuti ſunt. Morauius tamen, qui regnum ipſe affectabat, conatu ſuo fruſtratus eſt.

VI. De ſtatu religionis in Scotia vt & forma de que ipſa ta cnoxio.

Hic quidem tum erat Reipublicæ in Scotia ſtatus: nec melior, immo multo deterior erat religionis ſtatus. Leſlius Roſſienſis Epiſcopus, in Commentarijs ſuis rerum Scoticarum ait, Anno M D L I X. antequam regina è Gallia appuliſſet, ſynodum in Scotia fuiſſe habitam, vt tot exortis in religione turbis remedium quæreretur. Vix dum in regnum venerat Maria, quum proceres quidam ſupplicem libellum multis erroribus & calumnijs refertum (Primos vocant Reformationis articulos) ei obtulerunt,quo petebant,vt diuinus cultus vulgari lingua peragеretur, vtque populo Epiſcopos & Paſtores eligendi fieret poteſtas : multaque alia extorquere conabantur, quæ tamen regina non modo facere recuſa-

uit, verum etiam Cnoxium & alios duos ſeditioſos concionatores, qui ad Lindeſij & aliorum patrocinia confugerant, ad dicendā cauſſam adeſſe iuſſit: qui omnes fere ſe ſubduxerunt. Ac licet proceres nonnulli hæreticæ factionis pro eis intercederent; regina tamen aperte proteſtata eſt, effecturam ſe vt iſtorum exemplo territi alij ſaniora conſilia ſequantur, & à regno perturbando deſiſtant. Nec mora. Vaſtātur cœnobia, templa ſpoliantur, diripiuntur bona Eccleſiaſtica: inprimis Carthuſianorum, Carmelitarum & Franciſcanorum monaſteria ſolo æquantur. Religioſi, qui barbarorum hominum manus ægre euaſerant, ad reginæ pedes prouoluti, iuſtitiam implorant. Sed fruſtra; Morauio rebellibus ſe adiungente, & cum exercitu Edimburgum verſus contendente. Etſi vero regina primarios ciues & vrbanum magiſtratum ſummopere rogarat, ne rebelles admitterent; ſtatim tamen à tumultuante plebe Morauius admiſſus & in vrbem receptus fuit. Quare regina inde celeriter Dumbarum ſe recepit: quo non multo poſt de vaſtatis ab hæreticis templis & direptis regijs theſauris rumor fuit perlatus. Alanus ſcribit, Epiſcopos ab hæreticis ædibus ſuis eiectos, omnibuſque bonis exutos: ab iiſdem deiectas & confractas ſacras imagines, & hoſtiam Euchariſticam furcæ affixam, ac tormentorum ictibus petitam fuiſſe. Nec mitius cum priuatis Catholicis actum, quorum bona militi in ſtipendium fuerunt aſſignata. Multa tum crudeliſſime patrata: ſed illud inprimis, quod impij homines ſeni cuidam ſacerdoti multis ictibus confixo, etiamnum ſpiranti ac videnti carnis particulas è corpore exſciderunt, eaſque hamis affixas piſcibus pro eſca obiecerunt; & hominem ita horrendis modis excarnificarunt, donec tandem ſpiritum Deo reddidit.

[margin: ..ſcius in ..babariſmus.]

Horum tumultuum & turbarum præcipui actores erant Paullus Methempiſtor quidam, & ſupradictus ille Cnoxius: quorum hic quidem Maria in Anglia regnante, Geneuæ Caluino operam dederat, eiuſque dogmata imbiberat. Ab eodem tum liber ſcriptus fuit & editus, quo Anglos ad Mariæ cædem exſtimulabat. Hæreticus hic apoſtata, abiecto cucullo, vna vxore non contentus, etiam paternum thorum commaculauit, inceſtu cum nouerca commiſſo: quam ob cauſſam etiam in Angliā profugere coactus fuit. Vnde poſtea reuerſus, tres puellas ſecum circumduxit: quibus mox & quartam addidit, nobili genere prognatam, & philtro ſeu veneficio ab ipſo incantatam. Eraſmus quodam loco ait, Monachum ſibi notum eſſe, qui pro vna tres vxores duxerit; itemque ſacerdotem quendam, ceteroqui hominem non malum, qui feminam adulterio ante ab ipſo corruptam matrimonio ſibi iunxerit. Ex horum apo-

[margin: ..iſt. ad frat. ..Germ.]

ſtatarum

ſtatarum numero Bachananus quoque fuit, qui & ipſe è monaſterio profugus, complures ſeduxit & perdidit.

Porro Scotorum religio à Caluiniſmo Anglorum multis in rebus diſcrepat. Nullos dies feſtos Scoti celebrant: eoque ab Anglis ridentur, dicentibus, Scotos continue laborare, Anglis tamen multo eſſe pauperiores. Quum Lamotta Fenelonius Chriſtianiſſimi regis Legatus in Scotia ageret, non ſolum pro tanti regis dignitate parum honorifice fuit habitus, quod regina captiua, rex vero in rebellium eſſet poteſtate, ſed periculum etiam adijt, ſeditioſis quibuſdam clamantibus, non ferendum eſſe eum qui Antichriſti inſignia, Crucem ſcilicet, Equeſtris Ordinis S. Spiritus in Gallia inſigne, publice ferret: adeo vt prætor Edimburgenſis ad arcendam iniuriam ædes in quibus Legatus verſabatur, nocturno præſidio firmare coactus fuerit. Hac legatione effectum eſt, vt Iacobus VI. confirmato cum Galliarum rege fœdere, in libertatem ſe vindicarit, & præcipuos turbarum auctores, Anguſiæ & Goræ Comites, capitis ſupplicio affici iuſſerit. Totum tum regnum ab Eliſabethæ Anglorum reginæ nutu dependebat: quæ in omni vita id ſemper egit, vt vicinis dominaretur, & manum ad conſilia ſua exſequenda, promtam ſemper atq; armatam haberet. Et vero ſemper tyrannicum eſt & crudele feminarum imperium. Quum Caleto ab Hiſpanis capto Angliæ regina Legatis miſſis, Henrico IV. regi Chriſtianiſſimo auxilia offerret, ac nonnulli de eius crudelitate, in primis ea quam in Scotiæ reginam exercuiſſet, conquererentur, Rex, Fruſtra vos, inquit, cauſſas inueſtigatis cur Eliſabetha Mariam reginam è medio ſuſtulerit, ſiquidem nulla vmquam femina regnauit, cuius non inſignis notetur crudelitas. Idem quum Eliſabetha pro ſumtibus quos in auxilia regi mittenda factura eſſet, Caletum tradi ſibi pro pignore cuperet, præter morem ſuum iurans, Legato his verbis reſpondit: *Alles, dite à voſtre Maiſtreſſe, que i'aimerois mieux auoir receu vn grand ſoufflet du Roy d'Eſpagne, que d'elle vn chiquenaude.* Id eſt: Ite, & dicite Dominę veſtræ, malle me ingentem alapam ab Hiſpaniarum rege accipere quam ab ipſa talitrum. Quamuis autem in temporalibus rebus rerum Scoticorum arbitrium penes Eliſabetham eſſet, in ſpiritualibus tamen ſupremam, vti in Anglia auctoritatem ſibi numquam potuit comparare. Ac licet multos Principum ac procerum, vt & Miniſtrorum ſibi haberet obſequentes, adeo vt ad eius præſcriptum tam rempublicam quam ſermones ad populum moderarentur: numquam tamen eandem quam in Anglia religionis formam introducere potuit: vt ex ſequentibus facile patebit.

In Scotia vix integrum templum multo minus imaginem aut alia ornamenta in ijs reperias; forma religionis iam olim à Cnoxio ad Caluini & Bezæ præſcriptum redacta. Epiſcopi tamen & nomen & prouentus aliquamdiu retinuerunt, donec abhinc duodecim circiter annis reliquis Miniſtris petentibus tam dignitatis quam redituum æqualitas introducta fuit, fruſtra renitente Iacobo VI rege, vt priſtini ſplendoris vmbram aliquam in Eccleſia retineret. Epiſcopi quidam hanc imminutionem indigne ferentes in Angliam ſe receperunt. Nobilitas vero quod Miniſtrorum prædę ſuperfuit, inuolauit; vtque poſſidere ea tuto ſibi liceret Ordinum (è quibus multi quoque prædæ erant participes) conſenſum & confirmationem impetrauit. Pſalmos Scoti decantant, in vernaculam linguam à Quilparto quodam Curione, miro Calendariorum conficiendorum artifice, tranſlatos. Quo vero melius intelligatur, quantum Caluiniſtica Scotorum irreligioſa religio ab ea quæ apud Gallos vſitatur diſcrepet, ſingularia quædam illius ex Nobilis Scoti, qui ad nos ob religionem confugit, ore excepta breuiter hic indicabo. Baptiſmum itidem vt apud nos Galli Caluiniſtæ adminiſtrant; niſi quod infantes in ſuggeſtum ad Miniſtrum deferuntur. Matrimonia nullo ritu peraguntur; ac ne annulis quidem ſubarrhantur. Ieiunia celebrant ijs quæ apud Catholicos ſunt plane contraria: quum plerique diebus Dominicis vſque ad veſperam à cibis abſtineant, & quando alij Dominicæ Reſurrectionis memoriam cum gaudio recolunt, auſteritatem victus ſibi indicunt. Immo illum ipſum diem quo Cœnam ſuam celebrant, ieiunantes tranſigunt, quaſi ob peccatum, quod ſcilicet buccellã pani illius ſui Euchariſtici deuorarint, pœnam ſibi infligentes. Cœnam quando celebrant, primus panis buccellam vicino, inde alij alijs ordine porrigunt. Deinde poculum ad ſummum plenum circumfertur, atque ex eo magnis hauſtibus potatur. Mortui ſine vlla pompa, cantu aut exſequijs ſepeliuntur niſi quod in quibuſdam locis campanula funeri præfertur, eaque ſignum datur. Baronum tamen ac Nobilium funeribus gentilitia inſignia præferuntur. In adulterijs puniendis miram ac plane ab ea quæ in Gallijs vſurpatur diſcrepantem rationem ac diſciplinam ſequuntur: quæ pœna etiam ijs qui Miſſæ interfuerunt conſtituta eſt. Siue vir ſiue vxor adulterij conuicti, in publica concione loco omnium oculis expoſito non procul à ſuggeſtu vnde Miniſter concionem habet, tribus diebus Dominicis collocantur. Ibi nomine & cognomine à Miniſtro rogantur, quam ob cauſſam in eum locum ſint producti. Tum illi culpam ſuam fatentur, & delictum narrant; veniamque ab audito-

ribus

rious circumſtantibus petunt; quæ etiam non grauate ipſis conceditur. Circa hoc aliquando ridiculum quid accidit. In oppido quodam regi ad concionem venturo pegma fuerat apparatum. Dum regis exſpectatur aduentus, iuuencula adulterij accuſata à Miniſtris iubetur in locum ad id deſtinatum aſcendere. Illa pudoris & confuſionis plena, dum huc illuc circumſpicit, in locum regi præparatum aſcendit, atque inde populo ſe oſtentat, non ſine multorum riſu. Vbi hac pœna adulterium à Conſiſtorio eſt vindicatum, ciuilis quoque magiſtratus à reis pœnas ſumit Qui Miſſæ interfuiſſe conuictus fuerit, vili lacerna indutus (adulteris alba interula inijcitur) ad fores templi conſiſtere iubetur interea dum Miniſter preces recitat, quibus finitis, ad concionem audiendam intromittitur, & certo loco conſiſtens, omnium oculis exponitur. Inde vbi finita concione rurſus ad preces venitur, ille templo vt ante exigitur, & ad fores ſtare iubetur. Et hæc quidem pœna pro Miniſtri arbitrio, ſex menſibus fere continuatur. Ecce tibi pulcram illam ridiculæ Deformationis ideam. Quis non tam mirabilis ac miſerabilis Reformationis auctores rideat? qui nihil rectum putant niſi quod ipſi faciunt, nihil probant niſi quod ex ipſorum officina fuerit profectum. O Babylonicæ turris ædificatores, qui tam miſere Dei Eccleſiam deformaſtis, quid aliud exſpectatis quum vt propediem funditus opus veſtrum deſtruatur?

Me miſerum! poſt tot cædes, tot funera, totum
Vſque adeo varijs ſectarum erroribus orbem
Diſtrahier, paſſimque ſeri fera ſemina belli?
Sed quando in fatis fuit hoc, age mente feramus
Æqua, & ſperemus tandem meliora futura.

DE MARIA SCOTIÆ REGINA, QVÆ in Angliam fugit, ibique ab Eliſabetha in cuſtodiam datur. Dux Norfolciæ Morauij artibus euerſus, ſupplicio afficitur: tandem & ipſe Morauius trucidatur.

Caput Decimumſeptimum.

ARGVMENTVM.

I. *Iacobus VI. Scotiæ rex coronatur.*
II. *Regina è cuſtodia euadit.*
III. *Eliſabethæ promiſſis confiſa, in Angliam ſe recipit.*
IV. *Inter eam & Ducem Norfolciæ de matrimonio tractatur, cum huius exitio.*
V. *Mors Comitis Morauiæ, nothi, Reginæ fratris.*
VI. *Reginæ ſibi mutuo reconciliantur.*

I Iacobus VI. Scotiæ regno iner inauguratur.

TEmpus iam eſt vt in theatrum hoc noſtrum res diuerſiſſimas, felicitatem & infortunium, clementiam & crudelitatem, vitam & mortem bonum & malum producam. Et quemadmodum vna eademque catena & captiuum & cuſtodem alligat: ſic res plane inter ſe contrariæ hoc loco à nobis ſub vnum aſpectum repræſentabuntur; & clariſſimæ reginæ libertas & captiuitas vnis ijsdemque vinculis adſtricta cernetur. Videbis hic eandem è cuſtodia elapſam, & ex inimicorum manibus liberatam, mox in crudeliores hoſtes incidere, & ab ijs à quibus ſalutem quærebat, miſere perdi atque occidi. ô inſignem proditionem! Siccine, ô Eliſabetha, brachium periclitanti cognatæ porrigis, vt mox in præſentiſſimum exitium eam detrudas? ſiccine omnia amicitiæ & beneuolentiæ ſigna das, vt proditionem celes? ſiccine oppida & regnum tuum ſubditorum crudelitatem fugienti pro aſylo offers, vt in mortis naſſam tanto facilius pertrahas? Recte Sophocles:

Humana ſi conſideres, dubio procul.
Plura mala ſemper quam bona occurrent tibi.

O crudelem illam ſecurim, qua regius ſanguis fuſus, & candida illa

cruix, abſciſſa eſt! cuius aciem Eliſabetha dulci promiſſorum melle tam fraudulenter texit. Hinc Gallicus ille Poeta non ſine cauſſa exclamat:

Hei mihi! qua pauidam ſubit admiratio mentem
Narrantem quoties Gallum de cæde Scotorum
Audio reginæ. Tunc inquam: ô ſi Angla Maria
Æmula virtutes imitari Iſabella ſtuderet,
Vna duos ſoles nunc illa quidem inſula haberet,
Quæ nunc ſæuitiæ inſolita veſtigia pandit.

At vterque hic ſol ingentem paſſus eſt eclipſin, ille quidem proditionis infamia, hic indigna cæde obſcuratus. Verumenimvero quemadmodum ſol & reliqua aſtra cœleſtia medias inter nubes multo maiora & lucidiora videntur: ſic pulcerrima hæc ſtella in infinitis pæne calamitatibus & miſerijs multo præclarius illuxit. Erat vero regina hæc cœlitus tantis ornata virtutibus & tam corporis quam animi dotibus, vt credibile ſit, Eliſabetham ideo eam conſpicere noluiſſe (neque enim vmquam in conſpectum ipſius venit) ne pietate & miſericordia erga eam commoueretur: quum antea nemo vnquam tantæ inhumanitatis inuentus fuerit, qui viſam non adamarit atque admiratus ſit. Sed ad puerum eius filium redeamus, qui IV. Calendas Auguſti Anno MDLXVII. quum vix primum ætatis annum expleſſet, ſolitis cæremonijs regno inauguratus fuit. Iurarunt pro eo in leges Iacobus Duglaſſius Mortonij Comes, & Alexander Humius. Morauio vero, licet diſſentientibus non paucis proceribus, Proregis munus fuit demandatum: & ſic ouile lupo commiſſum. Hamiltonij inprimis ægre ferebant, paucos eoſque non potentiſſimos, ſine ſuo, quod nunquam exſpectauerant, aſſenſu, rerum arbitrium ad ſe reuocare, & rem tantam priuatis conſilijs peragere ac præcipitare. Quum ergo nobilitatem circuiſſent, raros præter eos qui primi conuenerant, in ſuam ſententiam pertraxerunt: quod plerique ſpectatores potius quam actores rerum haberi vellent. Ita ergo publica cauſa priuatis rationibus poſthabita, regia poteſtas in Morauium translata eſt: qui mox eos ſibi homines in conſilium & publicæ rei adminiſtrationem adſciuit, quos rebus ſuis commodos exiſtimabat. Quis vero deinceps in Scotia quum reipublicæ tum Catholicæ inprimis religionis ſtatus fuerit, facile eſt cuique cogitare. Neque enim quidquam aliud Morauius, penes quem ſumma rerum omnium erat poteſtas, ſpectabat quam vt tam Catholicam religionem quam omnes ipſi addictos, promiſcue exſcinderet atque exſtirparet. Circa regis coronationem quum aliæ difficultates, tum, illa inciderat, cuius regis inaugurandi munus eſſet,

Coro-

Coronandi regis partes Cnoxius apoſtata, tamquam primarius Eccleſiæ Miniſter, ſibi vindicabat, inprimis vero illud vrgebat, Regem nequaquā oleo illo ſacro, quo Catholici antea reges, inungendum eſſe: quum id meram & deteſtabilem ſuperſtitionem ſaperet. At reliqui hæretici contendebant, antiquis illis ceremonijs nihil derogandum eſſe: ne alij occaſionem inde arriperent regis non agnoſcendi. Ea difficultas reſtabat, quum conſecrandi regis munus ad minimum Epiſcopo debebatur, vnde ille quæreretur. Inuentus tandem eſt Orcadenſium Epiſcopus, qui omnes ceremonias, excepto Miſſæ ſacrificio, celebrauit. Et hæc quidem anno MDLXVII. die XIX. Iulij facta ſunt, quadrageſimo quinto poſt reginæ captiuitatem die. Rege coronato, Morauius rogatur vt pupilli tutelam ſuſciperet, quod licet ille vnice ambiret, recuſare tamen ſe ſimulabat: & ad reginam quæ in lacu Læuino aſſeruabatur, profectus, diligenter ſeſe excuſabat omnem ei fidem & obſequium pollicitus. Reginæ inſtanti vt ab ipſius & patriæ proditoribus conſilia ſegregaret, ac de ipſa liberanda potius cogitaret, illud in ſua poteſtate non eſſe reſpondit. Prouecto deinde vlterius ſermone, multa virulenta contra reginam effudit, adeoque proteſtatus eſt, ſe in ipſa euertenda nihil diligentiæ omiſſurum. Sic inde Edimburgum profectus, XXIV. Auguſti Anno MDLXVII. Morauius prorex & pupilli tutor fuit electus. Vix munus illud ingreſſus, ſtatim Catholicam religionem profligauit, & è Senatu eos qui reginæ fauebant eiecit; & Eccleſiam quaſi funditus in toto regno euertit. Quemadmodū Mæāder per obliquos flexus decurrens, vbi vicina litora arroſit, tandem in ſuum alueum redit: ſic hæreſis caſtiſſimum Eccleſiæ thorum varijs ſectis commaculans, tandem, Deo ſic diſponente, vbi iam omnia occupaſſe videtur, in nihilum reditura eſt: idque etiam in Scotia aliquādo fore, minime eſt deſperandum. Quatuor rege puero potiſſimum decreta facta ſunt: quorum primo Catholica religio omnino fuit profligata: ſecundo Caluiniſmus receptus & ſtabilitus, & in eos qui ſuſcipere nouam religionem recuſarent crudelia ſupplicia ſtatuta ſunt: tertio, omnia ea quæ facta fuerant tamquam iuſte & legitime facta, rata eſſe iuſſa ſunt: quarto vt Dumbarnm, arx Scotiæ limitanea, vti Morauius Angliæ reginæ promiſerat, ſolo æquaretur. Interea vero dum hæc fiunt, regina in lacu Læuino ſtricte aſſeruabatur, omni papyri, ne ad alios ſcribere poſſet, immo ipſius quoque luminis vſu priuata.

II. Regina è custodia liberatur

In hac tamen indigniſſima fortuna ſingularem illa animi magnitudinem præ ſe ferebat. Tandem Georgius Duglaſſius, frater eius in cuius poteſtate arx erat, adoleſcentem quendam ex arcis miniſterio ſibi de-

uinxit,

uinxit, cumque eo reginæ liberandæ conſilium ſuſcepit. Quum ergo die quodam Comes neſcio-quis in arce magnificum epulum celebraret, vtque regina ei quoque intereſſe vellet, rogaſſet, illa morbum ſimulans ſeſe excuſat. Interim omnibus vino in hilaritatē ſolutis, Gulielmus (id adoleſcenti nomen) claues arcis præfecto furtim aufert, & reginam vt ad fugā ſe pararet monet; quæ aſſumto virili habitu, per medium cœnaculum vbi potabatur, ac deinde per quatuor arcis portas ac ſtationes tranſgreſſa, euaſit. Tranſeuntem quidā è ſatellitio diligenter notarat: & quia vtrum regina eſſet dubitabat, Gulielmum ſtatim quæſiuit; ſed is ſtatim ac cum regina per vnam portam tranſierat, eam clauſit, ſic vt perſequendi eos nulla eſſet facultas. Reginæ fuga comperta, quædam è gynæceo Ioanna Queneda nomine, per feneſtram deſiliens, eam ſequuta eſt. Vix triginta paſſus progreſſi, tota arce tumultuari audiunt, cuſtodibus reginam fugiſſe clamantibus: quumque ablatis clauibus ſequi non poſſent, per feneſtram reginæ fugam proſpectabant: ad quam excipiendam Georgius Duglaſſius cum equitibus aliquot ad lacus ripam exſpectabat. Hac de re certior factus Morauius quantas potuit copias repente contraxit. Eius factioni fauebant Glāmeſij, Kircadij, Ogiltrij, Semplij, Ruueni, Lindeſij, Mortonij, Marriæ & Glencarniæ Comites, & vniuerſa Duglaſſiorum familia. A reginæ partibus ſtabant præter totam Hamiltoniorum familiam, Rothuſiæ Comites, Cambelli, Leuinſtoni, Setonij, Flaminij, Bruſſij, Hereſij, Balfurij, alij. Huntilææ Comes & Ogiluius etſi & ipſi ad auxiliandum reginæ copias contraxerant, ad eam tamen venire non potuerunt. Et hic quidem poſtea ob Catholicam religionem in Galliam ſe recepit, ac Burdigalæ domicilium fixit, vbi multa quæ ad harum rerum notitiam pertinent, ab eo ſum expiſcatus. Catholicorum conſilium erat regina Britannoduni, quæ inexpugnabilis arx eſt, relicta, fortunam belli tentare: ſed Morauius per exploratorem edoctus, cum exercitu quem habebat, Landſidum petijt, atque ita reginæ iter impediuit. Ibi vtrimque infeſtis armis concurſum eſt; ſed victoria tandem ad Morauium inclinauit. Scribunt nonnulli, eius qui primam in reginæ exercitu aciem ducebat, morbum in ipſo pugnæ initio ſimulantis proditione id factum: alij caduco morbo ſiue epilepſia correptum eum dicunt. Quidquid fuerit, tanta certe pertinacia & contentione pugnatum eſt, vt quibus haſtæ prælongæ fractæ erant, pugiunculos, lapides, lancearum fragmenta, denique quidquid ad manum erat, in ora hoſtium aduerſa iacerent. Ex ſola Hamiltoniorum familia ſeptem & quinquaginta deſiderati, & viginti ac ſeptem capti ſunt: vnde reliquorum numerus facile conijci poteſt. Re-

gina, quæ ipſa aduerſum pugnæ exitum ſpectauerat; cum equitibus ſuæ partis, qui integri ex acie redierant, verſus Angliam iter intendit. Quum extra periculum iam eſſet, cum ſuis conſultauit, quonam potiſſimum ſibi confugiendum eſſet. Suadebant nonnulli vt in Belgium ad Ducem Albanum, alij vt in Galliam, amicam regionem traijceret: ſed neutrum horum facile erat in tanta omnium ad id neceſſariarum rerum inopia. Includere ſe Catholici alicuius Principis arci periculoſum itidem videbatur; ne obſeſſa, vi inde extraheretur. Quare in Angliam ſecedere ipſi viſum eſt, ad quam multa alia inuitabant, ſed inprimis quod teſſeram amicitiæ & hoſpitij, quam Angli *Token* appellant, ab Eliſabetha miſſam ſecum haberet; adeoque in omnibus quas ad eam in cuſtodia dederat litteris, promiſiſſet, ſi venire in Angliam Maria vellet, ſe ad regni vſque limites ei obuiam profecturam. ac ſecum deducturam. Quod ſi ab Eliſabetha nulla impetraret auxilia quibus in regnum reſtitueretur, putabat tamen abitum in Galliam nequaquam ſibi ab ea negatum iri. Sed & coram de cæde Darlæi mariti, Eliſabethæ cognati, purgare ſe cupiebat, nec dubitabat quin Eliſabetham, comperta ſua innocen ia, æquiorem eſſet habitura. Cui tamen conſilio Ioannes Hamiltonius Santandreanus Archiepiſcopus, homo magnæ prudentiæ, vehementer reclamauit, certam & ineuitabilem ruinam reginæ prædicens.

Sic ait illachrymans: verum hæc dum mente volutant,
Extimuere ſenes, gemituſque dedere profundos.

Et hoc quidem Maria ipſa Lamottæ Fenelonio Chriſtianiſſimi regis, ad eam Legato, quum Eliſabethæ permiſſu, in Anglia. domum reuertens, cum ea colloqueretur, non ſine lachrymis narrauit. Anglicani Hollingſedi cuiuſdam Annales, ad excuſandam Eliſabethæ crudelitatem compoſiti, dicunt, Mariam non vltro & ſponte, ſed vi & neceſſitate coactam in Angliam veniſſe, vt quæ ſubditorum armis premeretur, adeoque ad ſupplicium quæreretur: nec poſt aduerſum prœlium vllum tutum locum haberet, donec Ouerkingtonum, qui Angliæ in parte Occidentali portus eſt, appuliſſet. At falſum id eſſe multis conuinci poteſt: quum vel in Belgium vel in Galliam traijciendi Maria adhuc poteſtatem haberet. Omitto alia quæ ibidem habentur. Sed nihil putidius eſt, quam quod miſeram exſulem Angliæ coronam affectaſſe ſcribunt. Scilicet quæ ſuam tueri non poterat, & quæ vnius ſpurij conatibus inter ſuos obſiſtere non poterat, in alieno regno, adeoque in ipſo carcere cœlum terræ miſcebit? In eadem Apologia multa, ſed valde ſiniſtre

[margin: Holling ſed folio 392.]

[margin: Apologia Londini anno 91. impreſſa c.6.]

ſtre adducuntur eorum Regum ac Principum exempla, qui ab alijs morte ſunt affecti. Nemo enim horum proditione hac in re vſus eſt. Et huius quidem perfidiæ exempla Hamiltonius à maioribus re petebat. Iacobum I. Scotiæ regem dum per Angliam in Galliam contendit, Flamburgi ab Anglis duodeviginti annis detentum, nec prius niſi graui perſoluto lytro, dimiſſum. Macolmum IV. ab Henrico II. ad præſtandum de Northumbriæ Ducatu homagium euocatum, vnà cum fratre Gulielmo Anglorum caſtra in Galliam ſequi coactum. Ducem Albinum Iacobi III. fratrem ab Anglis piratis captum, ægre deceptis cuſtodibus euaſiſſe. Quibus omnibus exemplis hoc vnum tãquam multo illuſtriſſimum addi poteſt.

III. Maria Angliã ingreditur, Eliſabethæ promiſſis decepta.

Quum nihilominus Maria in Angliam ire conſtituiſſet, Archiepiſcopus fruſtra ſe obniti videns, conſilij ſui, quod regina aſpernaretur, publicum teſtimonium ſibi dari voluit. Sic ergo præmiſſis ad Eliſabetham Flaminio & Hereſio, Londinum verſus iter ingreditur. Verum ab Eliſabetha, obuiam ei miſſo Franciſco Cnollio ſatellitij præfecto, Carleoli ſubſiſtere iubetur; ſtatimque cuſtodes apponuntur. Color quæſitus, eo fine id factum, ne Maria in rebellium ſubditorum manus incideret. Atqui ô boni, quænam illa eſt ſecuritatis aut præſidij ratio, qua quis eò traditur quò ab inimicis vnice fuerat expetitus? Atqui ſi hoc timebatur, cur non Eliſabetha ſtatim exercitum miſit, & ſubditorum repreſſa rebellione, Mariam in regnum reſtituit? Sed aliud Mariæ intendebatur: quæ à Scrupo limitaneo Præfecto Carleolo Bortonum Eliſabethæ iuſſu deducta fuit.

Morauius interea proregem ſe ferens, omniumque rerum arbitrium ſibi vindicans, indictis comitijs proceres qui reginæ cauſſæ fauebant, citari iubet, & læſæ Maieſtatis damnatorum bona fiſco addicit: nonnullorum etiam arces cepit & præſidijs occupauit, alias quoque diruit. Eius conatibus Huntilææ, Crafordiæ, Argatheliæ, Caſſiliſſæ & Eglintoniæ Comites, vnà cum Hamiltonijs & alijs proceribus ſe oppoſuerunt, iuſto fere confecto exercitu. Quo territus Moranius ab Eliſabetha auxilia petijt: quæ ad Mariam reginam ſtatim ſcripſit, vt ſuos ab armis, quibus ſalus ipſius procul dubio extreme eſſet periclitatura, reuocaret: quod ſi faceret, omne ſe in recuperando regno auxilium ipſi præſtituram Sic ergo Mariæ reginæ iuſſu Catholici ab armis diſcedunt, poſtquam Morauius promiſit ſe nihil

niſi ex comitiorum præſcripto acturum: quod tamen ille minime ſeruauit Menſe Septembri conuentus celebratus eſt, cui reginæ nomine interfuerunt Ioannes Leſlius Roſſienſis Epiſcopus, Gilbertus Brunus, Bodius, Hereſius, Galuinus Hamiltonius, Ioannes Gordonius, Iacobus Cocburnus: ab hæreticis adfuerunt Orcadum Epiſcopus, Robertus Petcarnius, Mortonius, Lindeſius, Iacobus Macgillius, Robertus Duglaſſius, Henricus Balnauius & Georgius Buchananus. Ab Angliæ regina miſſi ſunt Thomas Hauartus Norfolciæ Dux, Comes Suſſexiæ, Rudolphus Sadlerius, & alij nonnulli. In hoc conuentu quum poſt longam de mandatis diſputationem, nihil omnino eſſet decretum, Eliſabetha omnium rerum ad ſe reuocato arbitrio, iudicis partes ſibi vindicauit. Maria ad dicendam coram deputatis illis cauſſam euocata ſuos miſit quidem, prius tamen proteſtata ſe neque illorum neque Eliſabethæ iuriſdictioni ſubeſſe: ideoque id nec ſibi nec poſteris aut regno fraudi eſſe debere. Ibi de cæde mariti obiecta per legatos ſuos ita ſe purgauit, vt aduerſoriorum calumnia non ſine ipſorum ignominia facile appareret. Quare Eliſabethæ Commiſſarij non ſolum omnia diligenter in acta retulerunt, verum etiam Eliſabethæ fideliter narrarunt, certo perſuaſi, Mariam extra culpam, aduerſarios vero parricidij reos eſſe. Eliſabetha vero vt captiua ſibi elaberetur minime conceſſura, Morauium, Mortonium, Lindeſium & reliquos grauiter increpat, quod ſegniter in cauſſa hactenus verſati eſſent. quam ſi perſequi non ceſſarent ad optatum finem ipſa perductura eſſet. Primum ergo Buchananus rebellium rogatu famoſum contra reginam libellum conſcribit. Reginam quippe oderat, quod ab eius patre Iacobo V. ob Lutheraniſmum (vnde poſtea ad Caluiniſmum, & tandem ad atheiſmum deuenit) regno fuerat eiectus. Idem deinde rerum Scoticarum Hiſtoriam ita corrupit, ac tot calumnijs & mendacijs referſit, vt hodieque liber iſte toto regno ſit interdictus. Cupide nihilominus illum Angli acceperunt, ac ſtatim per Galliam, Germaniam, & alias regiones magno numero diſtribuerunt. Ad obiecta quidem Mariæ Legatis facile erat respondere: ſed moniti, Eliſabetham id vnice agere vt Maria vel innocens rea peragerētur, rogarunt vt præſenti aduerſarijs reſpondendi fieret poteſtas. At rebelles nihil minus fieri cupiebant, quam vt præſens regina audiretur: interim Eliſabethæ animum odijs ac ſuſpicionibus accendere non ceſſabant. Quum ergo iudicium protelaretur, nec Maria ad reſpondendum admitteretur, præcipui Angliæ procerum aduerſarios

ea quam

ea quam reginæ intentabant pœna afficiendos eſſe non obſcure murmurabant.

IV. *Inter Mariam & Norfolcium de matrimonio tractatur.*

Morauius ne faba in ſe cuderetur veritus, ad nouas inde proditionis artes ſe conuertit. Quare Norfolciæ Ducem adit, & Mariæ reginæ matrimonium oſtentat, à quo non dubitaret quin nec ipſa, nec vniuerſus Scotorum populus abhorreret. Et hæc quidem inter vicinos populos pacis conficiendæ ratio commodiſſima videbatur: ſed mox in Norfolcij exitium vertit. Morauius accepta non mediocri à Norfolcio pecuniæ ſumma, ac libero comeatu, tum reginæ etiam litteris, quibus illa ſuos ab actionibus contra Morauium in Scotia inſtitutis deſiſtere iuſſerat, antequam diſcederet, rem omnem Eliſabethæ exponit, & quanto id cum ipſius periculo futurum ſit oſtendit. neque enim dubium eſſe, quin Norfolcius homo potens & ambitioſus, tã Angliæ quã Scotiæ regẽ facere ſe conaturus ſit. Illa Morauium quieto animo eſſe iubet. Norfolcij ambitionem propediem ſe repreſſuram. Quo minus vero etiam reginam Mariam euertat, Galliæ regem ſibi obſtare, cuius inimicitiam merito reformidet. Inter Eliſabetham & Morauium conuenerat, vt Scotiæ regnum inter ipſos diuideretur: vtque Morauius regem puerum in Angliam mitteret, ipſe viciſſim Mariam in ſuam acciperet poteſtatem. Exinde Maria multo arctiori cuſtodia fuit incluſa. In Scotiam reuerſus Morauius reginæ liberandæ inprimis cupidum ſe ſimulat, & conuocatæ Nobilitati, matrimonium quod inter Norfolcium & Mariam tractaretur proponit: miſſo, interim Roberto Meluino, qui de reginæ voluntate certum aliquod teſtimonium afferret, quo deinde contra ipſam vteretur. Et Norfolcius quidem promiſſis Morauij deceptus, per litteras eum monuit, vt promiſſum ſibi cum Maria regina matrimonium maturaret: cui ille nouis iterum promiſſis onerato, amice reſpondit, litteras interim Norfolcij ad Eliſabetham miſit: quæ hominis iam ante ſibi ſuſpecti, vt qui Catholicis non obſcure fauebat, & capitalem contra Mariam ſententiam pronunciare recuſauerat, tollendi occaſionem amplexa, in turri Londinenſi ſecuri percuti iuſſit, edita ad populum cauſſa, quod ſe inuita matrimonio cum captiua Scotiæ regina tractaſſet quum tamen conſtaret, eius rei Eliſabetham quoque non ignaram fuiſſe, nec ab eo conſilio initio abhorruiſſe. Sed credibile eſt diffidentia abreptam, longe alium animum poſtea induiſſe.

V. *Morauius occiditur.*

Interea dum Norfolcius in Anglia ad ſupplicium producitur, in Scotia de Morauij cæde conſilia ineuntur. Tardus quidem ad pœnas

Deus eſt, ſed tarditatem illam ſupplicij grauitate compenſat. Sic Morauius nihil minus quam ſe mortalem eſſe cogitans, & nominis ſimilitudine inflatus (nam & ipſi Iacobo Stuarto nomen erat) pro ipſiſſimo Scotiæ rege ſe ferens, immo Angliæ quoque regnum ſomnians, repente & vno ictu fuit euerſus. Is paullo ante in Angliam ad Eliſabetham miſerat Robertum Petcarnium, Fermelinoduni Abbatem, qui ea quæ Morauius in regni adminiſtratione geſſerat, à regina approbari ac rata haberi impetraret. Mox ab Eliſabetha miſſus Thomas Randolfus Morauio expoſuit, ab Angliæ Parlamento Mariam ob crimen læſæ Maieſtatis iam capitis damnatam eſſe: ideo præcipue, quod in Gallia Lotharingorum Principum, capitalium Caluiniſticæ religionis inimicorum inſtinctu, Angliç inſignia vſurpaſſet. Quod quidem nuncium vt Morauio gratum erat, ita ſententiæ exſequutionem tamdiu differri, vehementer diſplicebat. Interea Eliſabetha Morauium vrgebat, vt ad regni fines ſibi præſto eſſet, & vti conuenerat, regem puerum traderet, Mariam vero in ſuam acciperet poteſtatem. In eo dum eſt Morauius, dumque Letha Edimburgum proficiſcitur vt puerum inde deduceret: Caluiniſta quidam Nobilis, Iacobus Hamiltonius nomine, vindicandæ à Morauio acceptæ iniuriæ cupidus, eum in via ex inſidijs, globulo plumbeo paullum infra vmbilicum adacto ac prope renes tranſmiſſo, eodemque ictu Georgij Duglaſſij equum, qui vltra eum erat, exanimauit, ac celeriter ſeſe ſubduxit. Morauius percuſſus paucis quibus ſuperuixit horis, nullo pœnitentiæ ſigno edito, non inuocato diuino nomine, ſed multis profuſis blaſphemijs tandem exſpirauit, illa verba paullo ante obitum frequenter repetens: *Ego ex eis mingentem ad parietem non ſupereſſe permittam*. Imminente iam extremo agone, totus in furorem verſus, & horribilibus phantaſmatis, vt qui cum diabolo rem habuiſſe creditur, agitatus, ſæpe exclamauit, *Ice, ice, ice:* qua voce Scoti in ſumma animi perturbatione vti ſolent. Sic vixit, ſic

Anno 1571. 7. Ian. mortuus eſt miſer ille Morauius; præcipuus quæ toto regno commiſſa ſunt, ſacrilegiorum auctor, & Catholicæ religionis exſtirpator. Mors eius omnibus Proteſtantibus luctuoſa fuit, & inprimis Anglorum reginæ. Nomen eius hæretici ſtatim Martyrum Catalogo adſcripſerunt, & magnificum ei tumulum ſiue Mauſoleum exſtruxerunt, qui ſepulcra & monumenta maiorum tota vita ſua deſtruere ſatagebat. In quo quidem diuinam merito agnoſcimus iuſtitiam, quæ eum qui reginę ſuæ necem machinabatur, prius ad exitium pertraxit.

Sic

Digitized by Google

Sic æquum fuerat, qui alijs intenderet mortis
Casses pes cadat prius ijsdem prenderet.

VI. *Eliſabetha cū Maria in gratiam redire ſe velle ſimulat.*

Accepto de Morauij morte nuncio, Eliſabetha Suſſexiæ Comitem cum decem circiter armatorum millibus ad limitem miſit, cum Maria regina tranſigere ſe velle ſimulans, his tamen conditionibus, vt illa Angliæ reginam ſuperiorem agnoſceret, & Scotiæ arces ac loca munitiora Anglorum poteſtati permitteret, filium etiam regem & proceres aliquot obſidum loco traderet; tum omni iniuriarū abiecta memoria, exteris federibus renunciaret, & à Catholica religione diſcederet. Quibus quum Maria aſſentiri nec vellet nec poſſet, hæretici Eliſabethæ animum multo maioribus ſuſpicionibus impleuerunt, Mariam non regnum modo affectare, ſed reginæ etiam vitæ inſidiari dictitantes: quibus illa impulſa (neque enim figulus figulo tantum, vt eſt in prouerbio, ſed & reges regibus inuident) æmulam, vti videbatur, tollere decreuit, vt quæ tantarum virtutum etiam in captiua elucentem omniumque oculos perſtringentem ſplendorem ferre non poſſet. Ad Mariæ calamitates illa quoque tum acceſſit, quod filius eius Iacobus VI. Anno M D L X X X I I. procerum quorumdam & ſubditorum proditione, in cuſtodiam datus fuerat, è qua tamen ille non multo poſt euaſit.

DE PROCESSV AB ANGLIS contra Mariam Scotiæ reginam inſtituto, variiſque artibus, quibus Angliæ legibus eam ſubijcere conati ſunt, tum quomodo eadem ad cauſſam dicendam producta, ac tandem damnata ſit.

Caput Decimumoctauum.

ARGVMENTVM.

I. *Lex ab Eliſabetha lata, vnde poſtea ſupplicij de Scotia regina ſumendi occaſio ſumta eſt. Babingthoni epiſtola.*
II. *Scotia regina arctiori cuſtodia mandatur.*
II. *A quadraginta octo viris cauſſa eius ventilatur.*
IV. *Quibus de rebus interrogata fuerit, & quid ad ſingula reſponderit.*
V. *Eiuſdem de Bulardi facto reſponſio ſeu confeſſio.*
VI. *Capitis damnatur. Aliquot eius ad Galliæ regem & Eliſabetham Angliæ reginam epiſtola.*

I. [illegible] Angliæ.

EA eſt rerum humanarum conditio, vt nihil ſtabile, nihil diuturnum ſub ſole reperiatur, ſed mira ac perpetua viciſſitudine omnia in ſe circumuoluantur. Cuius non minus illuſtre quam luctuoſum exemplum Mariæ Scotorum reginæ fortuna nobis exhibet: quam primo in regia dignitate collocatam, mox in acie ac prœlio contra ſuos verſantem, poſtea in lacu Læuino captiuam, ac tandem in Angliam fugientem vidimus. Sed ò miram rerum mutationem! Ecce enim dum iam illa omnes tempeſtates effugiſſe videtur, in ipſo portu miſera naufragium facit. Quid profuit è lacus Læuini cuſtodia elapſæ gratulari, ſi poſtea eandem in carcerem multo tetriorem compingi videamus? Nunc illa nobis tãtum conſolatio reſtat, quod omnia aduerſa æquo animo ferentem & ex alto quaſi deſpicientem, ſic denique humanas res ſupergreſſam prædicare nobis licet, vt nullus ad eam ictus peruenire poſſit.

Eliſabetha quamprimum Mariam in ſua habuit poteſtate, omnia ſua conſilia

conſilia & cogitationes eò conuertit, vt viuam eam ſibi elabi numquam pateretur. Eum in finem in regni comitijs XXVII. anno regni Eliſabethæ à XXIII. Nouembris vſque ad XXIX. Martij ſequentis anni celebratis, decretum factum eſt in hanc ſententiam: Quum ſalus huius regni, ſecundum Deum, in reginæ incolumitate potiſſimum conſiſtat; & vero manifeſtum ſit, quæ conſilia & conatus nuper tam extra quam intra hoc regnum, non ſolum contra reginæ perſonam & vitam, ſed etiam in certiſſimam reipublicæ perniciem ſuſcepti fuerint: propterea vt tantis periculis obuiam eatur, rogantibus trium Ordinum ad hæc comitia legatis, communi Parlamenti auctoritate decretum eſt, Vt ſi poſthac in regnis reginæ noſtræ imperio ſubiectis quæcumque rebellio excitata, aut aliæ eiuſmodi conſpirationes initæ fuerint, quæ vel ad reginæ perſonam ac Maieſtatem lædendam, in fauorem cuiuſcumque qui ius aliquod poſt mortem reginæ in hoc regnum ſibi vindicet, vel ad regni ſtatum perturbandum pertineant, XXIV. Iudices è Conſilio priuato ac procerum ordine, vt & Curiali Senatu, quem Recordationis appellant, à regina nominandi, poteſtatem habeant, vi huius decreti, de iſtis ac ſimilibus cognoſcendi, & poſt diligentem examinationem ſententiam pronunciandi, ac reos damnandi. Qui damnati hoc modo fuerint, eos omni ſuo iure quod alias prætendere poterant, priuatos, ac regni huius incapaces pronunciamus, &c.

Quis non videt, decretum hoc vnice eo ſpectaſſe, vt Scotiæ regina ab omni ſucceſſionis iure, immo ipſa vita excluderetur? Qui ignominioſum Mariæ ſupplicium iuſtitiæ prætextu palliare conantur, litteras allegant ad Babingthonum neſcio quem ſcriptas, quibus illa libertatem ſuam ei commendabat. Sed vt proditorie hæc conficta eſſe appareat; totius rei ſeriem paullo altius exponam. Gilbertus quidam Giffordus poſtquã aliquot annos tam in Rhemenſi quam Romano Seminario litteris operam dediſſet, in Angliam reuerſus vt Dei & Catholicæ Eccleſiæ cauſſam promoueret, diaboli cauſſam ſumma diligentia egit, ab hæreticis perſuaſus, vt operam ſuam in perueſtigandis ac protrahendis Catholicis commodaret, Walſingamo viam commonſtrante qua commodiſſime id facere poſſet. Eodem ſuggerente Giffordus in Rhemenſe Seminarium reuerſus, ſacerdotio inaugurari voluit: deinde Lutetiam profectus, in Thomæ Morgani nobilis viri, & qui de Maria regina in libertatem vindicanda vehementer laborabat, familiaritatem ſeſe inſinuauit. Qua in re Giffordus quoque ſuam ei operam promiſit. Sic ergo à Morgano in Angliam remittitur, datis litteris

Hiſtoria de Antonio Babingtono.

quas ad Babingtonum perferret. Ille litteras Thomæ Philippo Walſingami Secretario deſcribendas dat, deinde Catholicis quibus inſcriptæ erant, tradit, & reſponſum petit. Giffordus poſtea Lutetiæ comprehenſus, multis apud eum deprehenſis litteris & inſtructionibus, totum huius proditionis ordinem detexit. Hæretici ſubodorati Catholicos in Maria regina liberanda ſatagere, atrocem ei hinc inuidiam & odium conflarunt, regni affectati crimen improperantes. Capitur Babingtonus, & quæſtionum doloribus ac tormentis victus, plus fatetur, quam ſciebat. Eliſabetham anxiam Walſingamus magis impulit, & ad cognatæ cædem animauit. Quin vix quiſquã in aula erat, qui non miram de reginæ ſalute ſollicitudinem præ ſe ferret. Eodem tempore Hugonota quidam Gallus Cauagnius nomine, capitis ſupplicio poſtea Lutetiæ ob proditionem & alia flagitia affectus, à Caluiniſtis ſubornatus, Mariam perdere omnibus modis ſtudebat. Vnde tandem factum eſt, vt Eliſabetha Mariæ cognatæ necem apud ſe decreuerit, miſſo certo homine ad Sarisburienſem Comitem, ſummum rerum capitalium quæſitorem, cum mandatis, vt quamprimum litteras accepiſſet, Mariam quam in cuſtodia habebat, ſupplicio affici curaret. Eius rei quum indicia quædam ad Lamottam Fenelonium regis Chriſtianiſſimi Oratorem emanaſſent, ſtatim ad Eliſabetham profectus, tam multa eam in rem diſſeruit, vt illa quietem noctu capere non poſſet. Dormiebat cum Eliſabetha in eodem cubiculo Staffordiæ domina: cui illa è ſomno excitæ inſomnium ſuum narrauit, nimirum viſam ſibi Mariam primum, deinde ſe quoque decollari. Tum Staffordia, Cauſſa, inquit, huius ſomnij procul dubio eſt decretum contra Mariam ſupplicium. Quia vero res adhuc in integro eſt, ſuaſerim ego vt Conſiliarijs aliquot accerſitis, quid illa in re faciundum ſit amplius deliberes. Vocantur ergo Comes Lancaſtriæ & Betfordiæ, nec non magnus regni quæſtor ſeu Theſaurarius: qui vt ante acerbæ in Mariam ſententiæ auctores fuerant, ita nunc vt ne reginam offenderent, differendam eã eſſe ſuadebant. Mittitur ergo ad Sarisburienſem Comitem Georgius Lancaſtrij domeſticus, tanta vſus celeritate, vt illum alterum pæne præuerterit. Hoc nuncio Mariæ reginæ familia recreata, melius ſperare cœpit: ſed ea ſpes non multo poſt in ſummum mœrorem fuit conuerſa.

11. Scotiæ regina Eliſabethæ enim iuſſu Maria ab Amia Pauleto Anno MDLXXXVI, die XI. Auguſti, arctiori cuſtodiæ fuit incluſa. Vnde quum paullo

poſt ad venationem, qua plurimum delectabatur, profecta, & aliquanto celerius progreſſa eſſet, apud Pauletum tardiuſcule ſubſequentem, quod eum præſtolata non eſſet, ſeſe excuſauit. Ille comiter accepta excuſatione, Nuncium ab Eliſabetha regina, cum mandatis ad ipſam, adeſſe reſpondit qui ex equo deſcendens Mariam ſic affatus eſt: Eliſabetham reginam ſatis mirari non poſſe, quod clandeſtina contra ipſam & regni ſtatum conſilia tractare non ceſſet: quod ſuis ipſa oculis viderit ac legerit. Quum ergo è miniſtris & domeſticis quoſdam in culpa eſſe non ignoret; non ægre ferre debere eorum ſeparationem. Reliqua ex Pauleto intellecturam. Ad hæc regina, Non primam, aiebat hanc eſſe calumniam, qua apud reginam traducta eſſet. Ab eiuſmodi ſuſpicione à præſenti in qua eſſet fortuna ſatis ſuperque ſe purgari, etiamſi ſingularis illa animi affectio atque obſeruantia, qua ſemper ipſam proſequuta ſit, eiuſmodi conatus non inhibuiſſet. Sed facile videre ſe quid agatur. Petenti cum Nauio ſecretario ſuo colloquium, non ſolum illud denegatum fuit, ſed miniſtri plerique aut vi ab ea diſtracti, & in diuerſas cuſtodias abducti, aut alius aliò hinc inde dilapſi ſunt. Pauletum deinde aliam viam ingreſſum, regina quonam ipſam abduceret rogat. Quum ille in multo commodiorem locum dixiſſet, regina, Ego, inquit, moriar potius, aut ad eum vnde egreſſa ſum locum redibo. Statimque ex equo deſiliens, quum pedibus ægre incederet, pediſſequa ſuſtentante greſſum adiuuabat. Tum ad Pauletum conuerſa, inter lachrymas & ſingultus, Turpe aiebat & indignum eſſe, liberam & exteram Principem feminam hoc modo tractari. Comitatum ſibi adiunctum latrone potius quam regina dignum. Reginam ſe quoque eſſe, nec minus illuſtri familia prognatam quam ipſam Eliſabetham: quam in ſe multo æquiorem eſſe ſciret, ſed à Conſiliarijs vtrique male volentibus ſeduci. Viderent ergo quid agerent, & ad quorum iniuriam iſta pertinerent: quam ſine dubio aliquis exterorum Principum eſſet vindicaturus. Tandem quum fruſtra hæc à ſe dici videret, Pauletum rogat, cuius iuſſu ita ſecum ageretur. Ille Eliſabethæ iuſſu reſpondit, prolatis litteris, quibus ei mandabatur vt Mariam in arctiorem deduceret locum, addita quanta opus eſſet cuſtodia, donec aliud ipſa fieri iuberet. Tum Maria exclamans, *In arctiorem cuſtodiam datur.*

Hæc, inquit, *dextra fideſq; eſt?*
Sic nos in ſceptra reponis?

Quum hoc modo fortunam ſuam aliquamdiu deploraſſet, tandem

 appe-

appetente iam nocte, equum rurſus conſcendit, Tiques hallam, in Walteri Aſchami ædes deducta: Pauletus vero miſſis aliquot è ſuis, omnes Mariæ miniſtros & domeſticos in cuſtodiam dari, omniaque conclauia, arcas & chartophylacia obſignari iubet: quæ poſtea à duobus reginæ conſiliarijs aperta ac peruolutata ſunt, atque inde tres corbes chartarum pleni aſportati. Hæc x v i i i. Auguſti facta ſunt. Decem diebus poſt Maria Chartelaium deducitur, magno cum comitatu. Ibi quum eſſet, Pauletus die quodam Mariæ nunciari iubet, habere ſe pauca quæ cum ipſa loqui vellet. Morbum excuſantem nihilominus adit, & argentum atque aurum quod penes ſe haberet, conſignari ſibi petit: quippe famam ſpargi multos pecunia ab ipſa ad proditionem ſubornari, & ad rebellionem excitari. Illa calumniæ huius atrocitate vehementer offenſa, licet diligenter admodum ſe purgaret, impetrare tamen non potuit, quominus omnis ipſi theſaurus fuerit ablatus, etiam ea quæ ad ſumtus funebres illa deſtinarat. Detractum ei tum quoque omne fere fuit miniſterium, ac pauci ijque neceſſarij tantum relicti. Non multo poſt idem Pauletus iterum reginam adit, & quantorum criminum à diuerſis inſimuletur oſtendit; inprimis Babingtonium quendam confeſſum eſſe, ſex viros à ſe ſubornatos qui Eliſabethæ occidendæ partes ſuſceperint; qua cæde patrata, coniurati iniecto in proxima horrea igne, omnibus ad incendium reſtinguendum accurrentibus, Pauletum cum vxore & familia occidere, & Mariam è cuſtodia educere ac reginam proclamare conſtituiſſent: & ad eam tuto deducendam equites aliquot in propinquo collocandos. Maria inſignem hanc aduerſariorum mentiendi libidinem demirata, iterum diligenter ſe purgat, de Babingtonio inprimis, quem ſibi ne notum quidem eſſe iurabat: addens nihil hactenus inſidioſe aut proditorie à ſe contra reginam tentatum, ſed varias etiam machinationes contra eandem detectas. Aliquanto poſt Pauletus aerem inſalubrem cauſſatus, reginam monet, ſibi eius aliò deducendæ negotium datum eſſe. Inde ergo x x Septembris digreſſa, quum Bortonium perueniſſet, rurſus à Nobili quodam ab Eliſabetha miſſo, qui ſecretum cum ea petierat colloquium, de eo ipſo quo antea à Pauleto monetur, quod nimirum contra reginam ſecreta conſilia inijſſet. Sed illa multis adductis argumentis innocentiam ſuam non minus quam aduerſariorum malitiam manifeſte demonſtrauit.

III. ... uria à dele... Ipſis Octobris Calendis Pauletus Mariam reginam certiorem facit, Eliſabetham de ijs quæ ipſa ad obiecta reſpondiſſet edoctam, vehemen

ter admirari quod nihil eorum, de quorum tamen veritate ſatis ſuperque conſtaret, fateretur. Quare è Conſiliarijs ſuis mittere aliquot decreuiſſe, qui ipſam interrogent. Tum Maria non modo nullum timorem, ſed lætitiam potius vultu teſtata, quidquid futurum ſit, æqui bonique facturam ſe reſpondit. Poſt XI. Octobris Iudices ab Eliſabetha delegati Fodrinhgamum (id arci nomen eſt, vbi captiua aſſeruabatur) venerunt: quorum nomina ſtatim Mariæ reginæ ſunt edita. Erant vero Thomas Bromleius regni Cancellarius, Gulielmus Buchorſtus regni theſaurarius, Eduardus Comes Oxonienſis magnus Cubicularius, Georgius Comes Sariſburienſis regni Mareſcallus & ſupremus Iuſtitiarius, Henricus Comes Derbienſis, Gulielmus Comes Vigornienſis, Eduardus Comes Rutlandiæ, Georgius Cumbriæ Comes, Ambroſius Comes Varuicenſis, Henricus Comes Lincolnienſis, Antonius Montis acuti Vicecomes, Eduardus Sauagius, Eduardus Morlæus, Eduardus Staffordius, Arturus Greius Viltonienſis, & alij, numero triginta quatuor. Hi quum in ſacello arcis ad audiendam concionem conueniſſent, interea ad Mariam litteras ab Eliſabetha ſine vlla honoris aut amicitiæ præfatione ſcriptas mittunt, quibus ſignificabat: Quandoquidē ea quæ certo ſibi comperta eſſent, negare perſiſteret, tum etiam vllius iudicio ſubmittere ſe recuſaret; Proceres quoſdam, Conſiliarios & Iuriſconſultos ab ſe delegatos qui in omnia diligenter inquirerent, & ſecundum leges pronunciarent. Quum ergo in regno ipſius iam ſit, legibus quoque eiusdem ſubiectam eſſe. Ad hæc Maria pro ſolita animi magnitudine reſpondit, Nullam agnoſcere ſe Eliſabethæ aut cuiusquam alterius imperium. Scriptas illas litteras eſſe tamquam ad ſubditam: ſe vero non minus quam Eliſabetham reginam eſſe, & regis filiam & Eliſabethæ proxima cognatione iunctam. In Angliam veniſſe Eliſabethæ promiſſis illectam, ac præter ius omne cuſtodia incluſam. Multa in ſe crimina ab aduerſarijs conficta eſſe, illud inprimis quod contra vitam reginæ aliquid machinata fuerit; quod falſum eſſe liquido ſit demonſtratura

gatis interrogatur.

Hæc agebantur in ſpacioſo quodam cœnaculo, quod non procul à reginæ conclaui diſtabat. Ad parietem Iudices delegati ſedebant; in medio vero menſæ quædam collocatæ erant; ſic denique locus incluſus, vt præter Cōmiſſarios nemo intrare poſſet. Quum delegati ingreſſi eſſent regina quoque intrauit, velum capite ferens, & talarem tunicam induta, cuius oblongum ſyrma pediſſequa ferebat. In ſella holoſerico ſtrata collocatam pro regali Satellitio, puellæ quædam è gynæceo, aulæ præfectus, medicus, & alia miniſteria circumſtabant. Ibi Cancel-

VI. Quibus de rebus N via accuſata fuerit, & quid reſpōderit.

Digitized by Google

cellarius longam exorſus oratinem cauſſam eius conuentus expoſuit, vt nimirum eorum quorum Maria rea diceretur, & inprimis quod contra Eliſabethæ reginæ vitam & ſtatum aliquid molita eſſet, veritas inquireretur. Id dum fieret, reginæ quæcunque poſſet ad ſui defenſionem conquirendi ac proferendi facultatem concedi. Deinde ad reginam conuerſus, rogat eam vt commiſſionis & mandatorum ſibi datorum tenorem cognoſcere velit. Tum illa multis itidem expoſuit, quomodo in Angliam olim venerit, vt promiſſis ſibi à regina auxilijs in recuperando regno vteretur: Sed non modo ſpe & promiſſis eſſe fruſtratam, verum etiam contra omne ius iam totos ſeptemdecim annos in cuſtodia aſſeruari. Liberam ſe nihilominus & ſupremi iuris eſſe Principem; nec delegatos illos aut quemcumque alium pro iudicibus agnoſcere. Et licet coram illis comparuerit, non tamen hoc vel ad ſuum vel ad filij aut regni ſui præiudicium pertinere debere: quum id eo tantum fecerit, vt toti Mundo innocentiam ſuam teſtatam faceret. Ibi Cancellarius vllum Mariæ ab Eliſabetha promiſſum eſſe auxillium negauit: addens, proteſtationem illam fruſtra interponi, nec quidquam ſupremo Eliſabethæ iuri & Maieſtati derogare. Quum enim talis in Anglia criminis ſe ream fecerit, merito etiam legibus eiuſdem eſſe ſubiectam. Inde iubente Cancellario Mandati formula lecta eſt. quam quum Maria pro legitima ſe non agnoſcere dixiſſet, Procurator Fiſcalis illius æquitatem & ius reginæ Eliſabethæ multis demonſtrare conatus eſt. Inde ad ipſum crimen ventum: cuius probationes quum ex Babingtoni, Georgij, & ſex aliorum confeſſionibus peterentur, regina vero Babingtonum ignotum ſibi eſſe, nec vmquam cum eo, vti etiam ſex illis alijs, quidquam vel ore vel ſcripto communicaſſe, reſpondiſſet, alter Fiſcalis Procurator (duo hi ſeorſim menſæ aſſidebant) litteras à Babingtono paullo ante mortem ſcriptas protulit. Hæc ante meridiem acta. A meridie rurſus complures epiſtolæ, tum Nauij & Curlei reginæ domeſticorum depoſitiones perlectæ: ad quæ ſingula regina ſufficienter reſpondit, quamuis tumultuarie ac ſine certo ordine & interrogandi ac reſpondendi modo omnia agerentur. Quum inter cetera Theſaurarius ei obieciſſet, quod in Gallia iam olim Anglicani regni inſignia & titulum vſurpaſſet, illa, Non ſum neſcia, inquit, hunc maxime eſſe aculeum qui Eliſabethæ ſororis meæ animum pungat. Atqui ne ipſa quidem ignorat, id non meo, ſed Henrici II. Galliæ regis, ſoceri mei conſilio factum eſſe. Replicanti Theſaurario, cur non poſt factam pacem ipſa inſignibus illis abſtinuerit, reſpondit: Nulla conditione obliga-

ligatam fuiſſe, vt iure ſuo tam facile cederet aut renunciaret. Eliſabethę tanquam natu maiori, lubenter ſe ceſſiſſe & adhuc cedere; modo illud quoque ipſi faterentur, ſe proximam eſſe hæredem, Iacobi V. quippe filiam, & Henrici VII. neptim Notos ſibi eſſe inimicorum conatus, qui non hoc ius tantum ſed & vitã ipſi eripere vnice ſtuderent. Sperare ſe nihilominus, Deum à quo hactenus clementer ſeruata ſit, patientiam ad perferendum quid, quid tandem futurum ſit, ſibi conceſſurum: atq; eundem rogare, vt de ipſa quod viſum fuerit ſtatuat, ad nominis ſui gloriam, & Catholicæ fidei, pro qua libenter ſanguinem profuſura eſſet, propagationem. Minas omnes & terrores facile ſe contemnere, omniaque pati decreuiſſe; vtpote certam, quæcumque Dei ac religionis cauſſa relinquerentur, cum fenore rurſus adijci, aut multo melioribus bonis compenſari; eos vero qui Deum hic negarent, in altera illa vita rurſus à Deo negari, atque adeo æternis ſupplicijs addici.

Tam Babingtoni inde quam aliorum litteræ ac ſcripta ſæpe lecta ac relecta ſunt; ac tandem Balardi cuiuſdam confeſſio, vnius ex ijs qui Eliſabethæ mortem machinati dicebantur. Rogata an Balardum noſſet, ab amicis ex Gallia monitam ſe reſpondit, venturum in Angliam propediem eo nomine hominem, Catholicæ religionis perſtudioſum, qui quæcumq; poſſet ei officia præſtare cuperet. Interea vero aliunde ad ſe delatum, eundem Valſingamo eſſe valde familiarem: Valſingamum vero infeſtum ſibi admodum eſſe, ac tam ipſam quam filium ſublatos cupere. Hæc de Balardo ſcire, quem numquam viderit vel audiuerit, nec quidquam cum eo communicarit. Ibi Valſingamus conſurgens, nihil tale ſibi vmquam in mentem veniſſe proteſtatus eſt. nec quidquam à ſe factum aut dictum quam quod à bono & fideli erga reginam ſubdito requireretur. Amplius deinde rogata, ecquid de quatuor illis equitibus ſciret, qui vt Eliſabethæ occiſæ nuncium ad ipſam perferrent, deſtinati eſſent: Nihil omnino ſibi notum eſſe reſpondit. Prolatæ inde litteræ characteribus conſignatæ: quarum nonnullas ipſa agnouit, nihil tamen quod nocere ipſi poſſet, continentes. Morganum quidem ijs fortaſſe ad alia vſum: eorum tamen quæ vel ipſe vel Parrus contra reginæ vitam machinati dicantur, ne in minimo quidem conſciam eſſe. Nauium Galliarum regis eſſe ſubditum: nec ſe ijs Principum Chriſtianorum ad reddendam de eorum qui libertatem ipſius quærant aut oſtentactionibus rationem teneri. Ad penſionarios quod attinet, habere Angliæ reginam tales in ipſa quoque vrbe Roma, & quidem diuerſæ religionis Sed longum eſſet omnia, quæ illa non ſine Iudicum

v. Maria ad Balardi depoſitionem reſponſio.

admi-

admiratione ad ſui defenſionem diſputabat, recenſere. Tandem ad Theſaurarium & vtrumque Fiſcalem conuerſa, Profectò, ſubridens inquit, ſatis duriter à vobis hac quidem vice tractata ſum, quæ tamen veſtras verſutias minime intelligo. Sed id Deus vobis condonet. Hic finis fuit huius actionis: è qua, vt & totius proceſſus forma Mariæ reginæ facile conijcere licebat, caput ſuum peti, ſeque iam antea ab ijſdem iudicibus Londini prædamnatam: hanc vero actionem eo fine tantum inſtitutam, vt iniuſtæ ſententiæ exſequutioni color aliquis iuſtitiæ quæreretur. In ſermonibus quoque cum Pauleto habitis palam oſtendebat, nullam aliam ob cauſſam quam ob Catholicæ religionis profeſſionem tantis odijs ſe exagitari, idque agi ab aduerſarijs, vt quamuis omni crimine libera, in perduellionis damnatorum numerum referatur. Quare multo ardentius precibus ad Deum fundendis incumbebat: interim vero in omnibus ſexu maiorem animi conſtantiam præ ſe ferebat.

VI. *[M]aria Scotiæ [re]gina capite [d]amnatur.*

Quamuis autem delegati illi Iudices nulla confeſſione aut ſufficienti probatione intentati criminis Mariam reginam conuincere potuerint: Eliſabetha tamen ſententiam contra ipſam à Iudicibus latam exſequutioni mandare decreuit. Quare miſſis die Nouembris XIX. ad Mariam Buchorſto & Beſleo, quid à Iudicibus decretum eſſet nunciari iubet. Ij vnà cum Pauleto & Drurio reginam accedentes, monent vt quandoquidem inſidiarum Eliſabethæ vitæ ſtructarum rea peracta ſit, culpam fateatur ac deteſtetur, & ad mortem ſeſe præparet. Ibi illa nihil territa, nihil gratius iamdudum nunciari ſibi poſſe reſpondit, vt cui mors multo minus quam tam diuturna captiuitas acerba futura ſit. Agnoſcere ſe Angliæ conſuetudinem, vbi omnes qui ius aliquod in regnum ſibi vindicant, morti tradi ſoleant. Gaudium ſuum omne non iam in terris, ſed in cœlo eſſe. In tam iuſta cauſſa non lubenter tantum, ſed & cupide mori ſe velle. Illud vnice ſibi dolere, quod Catholicos tam dura ac dira hactenus perpeſſos, nondum in libertatem & maiorum religionem reſtitutos, & vexationibus illis liberatos videre poſſet. Monita deinde, quod paullo ante Arondeliæ, Pembrochæ, Northumbriæ & Veſtmerlandiæ Comites mille & quingentorum equitum ac decem millium peditum exercitum ad ipſam liberandam confeciſſent, ſed iam in turri Londinenſi & ipſi captiui aſſeruarentur; id omne ſe inſcia factum eſſe dixit: nec dubitare tamen, quin à Galliæ rege & Guiſijs auunculis ſuis fuerint inſtigati, vt pro ipſa in libertatem vindicãda aliquid tentarent. Beſleo replicante, ipſam Angliæ reginæ æqualem eſſe voluiſſe, quum tamen non ignara eſſet, vno in regno non plus quam vnam ſupremam eſſe poteſtatem: indignabunda, Ego

Digitized by Google

da, Ego, inquit, regina ſemel conſecrata ſum, & ſi vel ſordidiſſimo carceri aut ergaſtulo includar, regina eſſe non deſino. Addens, vi in Anglia ſe detineri, nec ob ea quæ pateretur, quidquam regiæ ſuæ dignitati vel iuri derogari poſſe. Ius ſibi eſſe in Anglicani regni ſucceſſione multo quam ipſi melius, vt quæ ſola ex Henrici VII. poſteris ſupereſſet. Quomodo vero æqualitatem affectare poſſit, quæ captiua detineretur? Verum quid, inquit, opus eſt verbis, quum iam damnata ſim? Tum Buchorſtus, â Parlamento quidem iam latam eſſe ſententiam, ait; verum à regina adhuc ſuſpenſam, vt tanto melius ad mortem præparandi ſe tempus haberet. Ergo, illa inquit, pecuniam meam iam olim funeris ſumtibus à me deſtinatam, ſed nuper ablatam; vt & chartas meas ad condendum teſtamentum, reddi mihi velim. Quod & ex parte factum. Poſtridie eosdem rurſus ad ſe vocauit; & poſt longum cum eis habitum ſermonem, Gallica lingua epiſtolam ad Eliſabetham ſcripſit, hoc argumento.

Maria Epiſtola ad Eliſabetham.

DOMINA. Ad mortem, ex ÿs quæ renunciari mihi iuſſiſti, iamdudum præparata, apud Deum & te proteſtor, tam lubenter me ex fallaci hoc mundo diſceſſuram, vt poſtea nihil aliud mundanum quod quoquo modo oblectationem aliquam afferre poſſit, ſperarim aut deſiderarim, præter id quod ad ſubleuandam meam conſcientiam per Buchorſtum & Besleum, & per poſtremas litteras manu mea ſcriptas à te petÿ, quod totum tuæ eſt beneuolentiæ, nec ad cuiuſquam pertinet offenſionem. Quantum ad ſuperiores meas petitiones attinet, partim earum mihi conceſſæ ſunt, & inprimis eleemoſynario meo pars pecuniæ meæ eſt reddita; ſed ex libris & chartis, paucæ tantum ad me relatæ ſunt. Quia vero exiſtimo non te velle vt ea quæ mea ſunt, & inprimis quæ ad dotem meam propter nuptias attinent, in alienas deueniant manus, quum ex eiſdē nulla tibi quoque ſperari poſſit vtilitas, ego vero ſine illis ſupremam meam voluntatem vix, vt volo ordinare poſſim: rogo vt omnes libri rationum, chartæ, codicilli, ad rem meam priuatam ſpectantes, mihi reddantur, vt & quod pecuniæ reliquum eſt, quò de omnibus vt volo diſponere, tum debitorum meorum rationes inire, quæ exciderunt in memoriam reuocare, & hæc omnia teſtamenti mei exſequutoribus, quibus magno vſui poſt mortem meam futura ſunt, tradere poſſim: præſertim quum ſine ÿs Nauÿ ſecretarÿ mei, qui captiuus iam detinetur, com-

mentarij plane mihi ſint inutiles, niſi vel coram, vel ſaltim per literas cum eo cõmunicandi, & omnia accuratius ex eo intelligendi mihi ſit facultas. De quibuſdam etiam cum Pauleto & Drurio loquuta ſum, de quibus illi ad te ſcripturos ſe receperunt, à quibus iam reſponſum exſpecto, vt & chartas aliquas, & pauca à Nauto Secretario meo: nec conuenire arbitror, vt litteris meis amplius tibi moleſta ſim. Vereor enim ne prior mea epiſtola tibi ſit reddita, aut quod eam legere nolueris, perſuaſa fortaſſe magnũ quid aut ſingularẽ aliquam gratiam in ea me petere; aut verita, ne meis commota demonſtrationibus ingenij tui humanitas ad perdendũ tam miſere propriũ tuum ſanguinem te faceret cunctantiorem. Atqui, Domina, fruſtra illi quicunque ſunt, tantam ſibi puſillanimitatẽ ab vtraque parte imaginantur. Omnem his ſcrupulum quem illis innata tibi humanitas & comitas inijcit, facile eximere poteris, ſi petitionis meæ ac ſimul voluntatis tuæ ſummam eis indices; quarũ illa hoc tantũ ſpectat, vt pauca mihi in morte mea gratificeris: quæ quum conſtituta ſemel & certa iã ſit, facile concedent, ſpero, vt mortuæ corpus ſepultura, vel ob cognationẽ, vel certe ob charitatẽ Chriſtianam debita afficiatur. Quapropter per paſſionẽ Domini noſtri Ieſu Chriſti iterũ te rogo & obſecro, vt ne diutius in miſerrima hac mortis exſpectatione, omnibus pœnis acerbiore, me relinquas, ſed decretũ & voluntatem tuam plane ſignifices; promittens, ſi petitioni meæ annueris, me in ipſa morte Deum pro ſalute tua & omni tam temporali quam æterna felitate deprecaturam. Quod ſi repulſam paſſa fuero, omnia tamen patienter feram, adeoque eo nomine multũ me tibi debere exiſtimabo, quod acerbiſſima hac exſpectatione diutius me torquere nolueris, ſed ex miſero hoc ſtatu liberaris: in quo vtinam miniſtrorũ meorũ miſeriæ, tam valetudinis quam temporis iacturam ſine vllo operæprecio facientiũ, cognitæ tibi eſſent! Scire denique expeto, ſi ante mortẽ meam ſecreti aliquid quod vel ad te vel ad alios attinet, cõmunicare tibi velim, cui tuto id poſſim cõmittere: quum plures ſint, qui varias ob cauſſas etiam quæ indicata fuerint, minime ad te ſint perlaturi. Interim DEVM veneror precorque, vt tantũ felicitatis tibi in hoc Mundo largiatur, quan-

tum

tum ego inde diſcedens, in illo altero, miſericordiæ ipſius confiſa exſpecto; quam non mihi tantum opto atque imploro ſed etiam omnibus ijs, qui per mortem meam innocentē me ex vita hac miſera protrudere atque exterminare ſatagunt. Idem Deus Optimus Maximus clementer omnibus condonare velit, qui me calumniati fuerint; vti & meis, ſi qui fortè fuerint apud quos temporalis vtilitatis aut ſpei reſpectus plus valuit quam conſcientia, officium & fides. Sapientia tibi ipſi abunde eſt, qua & rebus tuis poſt mortem meam conſulere, & particulariter ad tuas vtilitates accommodare omnia poſsis: quod fiet inprimis ſi virtutem ipſam à falſo eius colore, & officium ac fidem à cupiditatibus ac paſsionibus animi, atque inde profectis conſilijs bene diſcernas. Equidem ſpero mortē meam, quam tot votis expeti iam video, multas tibi ac alijs magnasque res commonſtraturā, quibus ſpes ſit Dei gloriam illuſtratum iri: optoque vt omnia ad diuini nominis honorē, tui ædificationem ac conſeruationē, vt & totius huius Inſulæ proſperitatem ac ſalutē eueniant; pro qua etiam in meliori fortuna, ſanguinem ac vitā meam profundere nunquā dubitem. Sed, vt dixi, ego quidem lubenter ex hac vita diſcedo, in qua me video tam patriæ quam tibi, (cui tamen omnia bona, vtpote tam propinqua cogitatione deuinctæ, ſemper optaui) parū vtilem eſſe poſſe; econtra vero plures meo nomine ad malitiæ ſuæ colorē ac prætextum abuti: quarū omniū rerum, vti & meorū conſiliorū ac cogitationū iudiciū Deo iuſtiſsimo Iudici cōmitto. Ex carcere meo Foringhamenſi, Anno MDLXVIII. die XII. Ianuarij.

Aliam huic ſubiungam, quam paullo ante mortem eadem clariſſima regina ad Galliæ regem itidem propria manu ſcripſit: hoc argumento.

DOMINE affinis. *Poſtquam Dei peccata mea punituri permiſſu, Reginæ huius meæ cognatæ poteſtati me tradidi, ac plus quam viginti annos in ſummis moleſtijs & ærumnis hic exegi, tandem tam ipſius quam Senatus ſententia ad mortem me damnatam eſſe intelligo. Rogaui quidem vt chartæ meæ ablatæ ad commodius diſponendam ſupremā meam voluntatē, mihi reſtituerentur; ſed nihil eorum quæ mihi vſui eſſe poſſent, vti nec alterius* Mariæ ad regē Galliæ epiſtola.

iam moriente accipias. Famulos meos iterum tibi cõmendo. Ex ÿs quæ mihi apud vos debentur, rogo vt tua liberalitate (pro quo ego quàprimum his corporis vinculis exceſſero, Deum deprecabor) religioſorum Conuentus ad Dei honorẽ fundetur, tum eleemoſynæ requiſitæ diſtribuantur Die Mercurij, ſecunda poſt mediam noctem hora.

Poſt Buchorſti & Beſlei diceſſum Pauletus ex reginæ cubiculo regia inſignia aſportari iuſſerat: tum illa ſacram tabulam in eorum locum ad pietatem animi excitandam eo ipſo loco affixam Pauleto alio die redeunti, commonſtrauit, his verbis: En tibi multo regalius ornamentum quam id quod mihi auferri iuſſiſti. Porro quoniam aliam quoque epiſtolam ad magnatem quendam in Gallia ipſius quoque manu ſcriptam nactus ſum, eam huc apponere viſum eſt, vt ea quæ paullo ante mortem ipſius facta ſunt intelligantur.

Conſilium de fuga toties mihi propoſitum, ſed inſidiatorum metu diu omiſſum, tandem amplexus ſum. Quæ acciderint, ex Medico & alÿs meis miniſtris intelliges. vtrum & quatenus condendi teſtamenti facultas mihi futura ſit neſcio, ac ſi maxime permittatur, rationem tamen qua id facere poßim, vix video, tam numis quam libris meis & chartis omnibus ablatis. Accedit quod & ad hanc rem idoneum hominem non habeo qui operam ſuam mihi præſtet: quamuis vt ſaltim Eleemoſynarÿ mei poteſtas mihi fieret, rogarim: ſed nullum adhuc accepi reſponſum. Quocirca ſi horum nihil confiet, rogabis Sanctißimum D. N. Pontificem, Regem Chriſtianißimum, Regem Hiſpaniarum, Ducem Lotharingiæ & alios Chriſtianos Principes, amicos & cognatos meos, vt eorum ope tam numi quam libri mei, itemque ſupellectilia quæ nondum inter miniſtros meos & creditores diſtributa ſunt, reſtituantur. Scio hanc orationem non parum admirationis animo tuo allaturam: ſed ſcire debes, à Buchorſto, Pauleto (quem æquum mihi & beneuolum experta ſum) Drurio, & Besleo ſignificatum mihi eſſe, me Parlamenti ſiue Ordinum huius regni ſententia ad mortem eſſe damnatam: idque reginæ iuſſu ſe mihi renunciare, ſimulque hortari, vt culpam meã & delictum in ipſam agnoſcam. Vt vero tanto æquiori animo mori, & conſcientiam meam ex- Maria ad Galliæ quendam magnatem Epiſtola.

onerare poſſem, Epiſcopum & Decanum à regina ad me mitti aiebant. Illud quoque addebant, cauſſam meæ mortis eſſe inſtantiſſimas ſubditorum preces, qui reginam, viuente me ipſius competitrice (vt quæ iam olim titulũ & inſignia huius coronæ vſurparim, neque ijs abdicare me niſi ſub proxima hæredis conditione voluerim) nullam vitæ aut Status ſecuritatem promittere poſſint: quum etiam nunc Catholici me ſupremã ſuam dominam agnoſcant & appellent, ipſius vero reginæ vita tot inſidijs appetita ſit. Deinde, (cuius quidem rei præcipuam illa habeat rationem) quamdiu ego vixero, ſtatum religionis quam eadem regina profiteatur tutum atque incolumem in hoc regno conſiſtere non poſſe. Ad quæ ſic reſpondi, Deo me gratias agere tanto me honore dignanti, vt ad Catholicæ religionis in hac inſula reſtitutionẽ cõmodum, immo neceſſarium inſtrumentum eſſe dicar: cuius quamuis indigna, & perpetua ſectatrix & tutrix eſſe velim, adeoque ſanguinẽ meum, vti non ſemel proteſtata ſum, pro Catholicæ Eccleſiæ cauſſa profundere parata ſim. Quod ſi populus ad pacem ac publicam vtilitatem huius inſulæ mortem meã conducere exiſtimet, me equidem non recuſare, quin viginti annorum quibus hic detenta fui, captiuitatem vita mea compenſem. Gratias etiam Deo me agere, quod ſine horum Epiſcoporũ ac Doctorum opera peccata mea tam in Deum quam in Eccleſiam agnoſcam, nec vmquam iſtorum errores & doctrinam approbauerim. At ſi Catholici ſacerdotis mihi fiat poteſtas, me lubenter eo tam ad exonerandam conſcientiam quam Sacramentorum vſum percipiendum vſuram: vtque talis mihi permittatur, per omnia ſacra rogare atque obteſtari. Dicentibus, futurum fortaſſe, vt in Sanctorum aut Martyrum referar catalogum, quum tamen meritas reginæ, cui ſceptrum excutere conata ſim, intentati parricidij pœnas luam, reſpondi: nequaquam me tam arrogantem eſſe vt ad diuinos illos honores adſpirem: ac quamuis illi diuino permiſſu, non vero vllo prætextu iuſtitiæ, (quum regina ſim quæ ſuperiorẽ non agnoſcat) in corpus meum poteſtatem habeant, nullam tamen habere in animã meam nec ſpem iſtam mihi auferre poſſe, Deum per miſericordiam ſuam

qua

qua pro me mori voluit, ſanguinem ac vitam meam, quam pro defenſione Eccleſia (extra quam nullum omnino quantumuis regnum mihi optem) lubenter impenſura ſim, clementiſſime in manus ſuas ſuſcepturum; daturumque vt dolores aliaque quas ſuſtinui arumna, ad peccatorum meorum ex parte faciant expiationem. At me opera, hortatu, conſilio aut quouis alio modo regina mortem procurare voluiſſe, id vero me pernegare: quam priuati mei emolumenti cauſſa ne talitro quidem ladi velim. Atqui (aiebant illi) non ſolum permiſiſti, ſed conſuluiſti etiam, vt Angli ſupremam ſuam dominam te nominarint, vt ex Alani & aliorum apparet litteris, quibus non contradixiſti. Reſpondi, me quidem in meis litteris nihil tale mihi vindicaſſe: modum tamen Doctoribus & Eccleſiaſticis perſonis, quomodo me nominare debeant, praſcribere non potuiſſe; quum meũ ſit quod Eccleſia decreuerit approbare, non vero corrigere. Nec vero illud mihi obeſſe debere (quod itidem obiecerant) quod Pontificis iuſſu ſub eiuſmodi titulo, nempe Anglorum regina ac ſuprema domina, preces paſſim apud Catholicos pro me concipiantur: quum hac omnia ignorante me fiant. Me denique dum Eccleſia obediam mori malle, quam ad ius meum vindicandũ etiam de quocunque è medio tollendo conſilia inire. Interim videre me Saulis contra Dauidem perſequutionẽ, in hoc tamen differentẽ, quod mihi non perinde ac Dauidi, per feneſtrã euadendi facultas detur. Poſſe tamen fieri vt ex ſanguine meo vltor aliquis exoriatur.

Sed ne longior ſim, pridie ad me venerunt Pauletus & Drurius, nunciantes: quandoquidẽ nec culpam agnoſcere, nec vllum pœnitentia ſignum edere velim, à regina ſibi mandatũ vt omnia regalia ornamenta à me auferant, vt qua iam inſtar mortua ſim femina, omni regia dignitate & honorũ inſignibus deſtituta. Quibus reſpondi, Me diuinitus ad hanc dignitatẽ vocatam, & reginam legitime vnctã eſſe & conſecratã: eoque ſoli Deo me eam dignitatẽ vnà cum anima mea redditurã: neque reginam ipſorum pro ſuperiore, vti nec ipſius Conſilium, aut illum hareticorũ conſeſſum pro Iudicibus meis agnoſcere, ſed velit nolit illa, reginam me morituram.

turam. Non plus illis in me poteſtatis eſſe, quam latroni in Principem aut Iudicem quemcumque iuſtiſsimum, in ſylua deprehenſum: ac ſperare me, Deum poſt mortem meam iuſta ſua iudicia in hoc regno oſtenſuram. Non noua eſſe exempla eorum Regum qui ab huius regni ſubditis crudeliter occiſi ſint. Non mitius cum Richarda-ctum, & quidem ob eandem cauſſam, vt ſcilicet iure ſuo priuaretur. His vtrimque dictis, quum nemo meorum deijciendis aulæis alijſque ornamentis manum admouere vellet, ſed omnes vna voce rem indignam clamarent, illi ſatellitibus aliquot vocatis, totum conclaue ornamentis denudarunt: deinde Pauletus conſidens, caputque operiens, Quia, inquit, poſthac ludendi tempus non erit, abacum illum luſorium remoueri volo. Ego, Mea, inquam, parum intereſt, vt quo numquam ex quo huc illatus eſt, vſa fuerim: vt cui longe alia negotia per vos fuere exhibita. Heri pauxillum meorum gregem congregaui, ac coram omnibus proteſtationem tam religionis quam innocentiæ meæ nomine repetij: ſimulque mandaui vt quæcumque facta hic ſunt, fideliter vobis exponerent. Lotharingiæ & Guiſiæ Ducibus, alijſque meis cognatis omnia commendo quæ ad animæ meæ ſalutem, conſcientiæ meæ ſubleuationem, & honoris mei reparationem pertinent, nec mei tantũ, verum ipſorum quoque reſpectu, quum non ego modo, ſed & ipſi ad reginæ cædem ſicarios precio conduxiſſe dicantur quorum tamen nihil ego nec ſcio nec credo. Tibi famulos meos, qui me perdita, omnia perdiderunt, iterum atque iterum commendo. Eis quà potes, tu meo nomine benefac & ſuccurre. Rubio meis verbis valedic: & quia ego quod ipſi receperam, me ſcilicet pro Catholica fide morituram, præſtiti, mone vt & ipſe vniuerſi Ordinis ſui precibus & memoriæ me commendet. Equidẽ & antehac ſemper optaui, & nunc quoque opto, vitam meam animarum quæ in inſula hac ſunt ſaluti ſacrificare. His extremum te valere iubeo, rogans vt eius quæ & regina tua & beneuolens fuit, honorificam memoriam ſemper retineas, & quod potes, eius ſalutis & honoris cauſſa facias. Quod ſi quid vel in te vel quemcumque meorum inclementer à me dictũ aut factum eſt, ignoſci mihi rogo ac ſimul teſtor, nulla in re me vnquam fidem tuam aut diligentiam deſideraſſe: quin

ita

ita tibi obligatum me fateor, vt officijs ac meritis erga me tuis lubenter, ſi diutius mihi viuere detur, ſatisfactura ſim. Nunc vero quoniam vita me prius quam voluntas deficit, Deum in vltimo vitæ meæ fine precabor, vt mea vice tibi abunde omnia compenſet. Vale, vna cum omnibus meis: quos tamquam orphanos hic relinquo. Fodringhami Anno MDLXXXVI. XXIV. Nouembris.

Subſcriptioni ſubiuncta erant quædam verba, quibus rogabatur vt ad confutandum Anglorum mendacium, qui in vitam ipſam, quum aliò euadere non poſſet, in Angliam veniſſe dicebant, à Lochimuaro, Hereſio iuniore, Flaminio, & Archiepiſcopi Santandreani hæredibus certiſſima teſtimonia peteret, quibus illi ingreſſum in Angliam diſſuadebant, & vt aliò vel in Galliam vel in Belgium ſe reciperet hortabantur. Sed ad Tragœdiæ huius Cataſtrophen veniamus, in qua regalis illius magnanimitas & conſtantia multo clarius elucebit.

Illa quidem tamquam celſis radicibus arbor
Nixa, gerens mulier pectuſque animumque virilem,
Omnes excepit conſtanti mente labores:
Quaque viri exhorrent, alacris, nil territa vultu,
Nil animo, ſubijt, ſimilis læta, atque renidens.
At vos Francigenæ, Mariæ diademate ſacro
Qui caput ornatum, ſceptro duplicique decoram
Vidiſtis dextram, hæc oculis tam triſtia ſiccis
Aſpicitis, toto numquam ſpectacula Mundo
Viſa? Quin, vt par eſt, generoſas concipite iras,
Et tantum prohibete nefas.

Digitized by Google

DE SENTENTIÆ CONTRA Mariam Reginam latæ exſequutione; Bellieurij legatione ac proteſtatione; incredibili Mariæ conſtantia, morte & ſepultura.

Caput Decimumnonum.

ARGVMENTVM

I. *Capitalis ſententia contra Scotiæ reginam publicatur, & exſequutioni demandatur.*
II. *Bellieurius Gallorum regis in Angliam Legatus, vt exſequutionem latæ ſententiæ impediret, quæ tres menſes ipſius reſpectu dilata fuit.*
III. *Quid Scotiæ regina mortis ſententiam iudicantibus reſponderit.*
IV. *Tentatur vt à Catholica deficiat religione. Ante mortem Pij V. Papæ permiſſu, Eucharistiam ex ſuis ipſa manibus ſumit.*
V. *Quanta conſtantia ſupplicium adierit: eiusque extrema verba.*
VI. *Magna gloria martyrium pro Catholica religione conſummat, animamque Deo reddit.*

I. aria Scotiæ egina capitis l-mnatum: & ententiæ ex equutio de vandatur.

QVemadmodum venti inconſtantes, & modo remiſſi modo vehementes, nautis ac nauigantibus multo plus negotij ac periculi faceſſunt quam magna aliqua tempeſtas, quæ continuo flatu atque impulſu nauim breui ad portum optatum propellit: ſic longa illa viginti annorum captiuitas Mariæ reginæ multo plus moleſtiarum attulit, quam violenta mors, cuius beneficio portum ſalutis breui momento aſſequuta eſt. O miram rerum mutationem! Id ipſum quod omnium malorum caput exiſtimatur, in ſummam optimæ reginæ felicitatem vertit! Videte peruerſi homines, quid veſtri effecerint conatus. En illam ipſam quam vos ad abyſſum vſque deprimere cogitaſtis, in ſummo gloriæ ac felicitatis faſtigio collocatam. Vt merito dies hic quem ex omnibus vos acerbiſſimum ei fuiſſe putatis, lætiſſimus ac fauſtiſſimus ei fuiſſe cenſendus ſit. Tum enim demum viuere illa, tum immortalis eſſe cœpit, quum per mortem hanc temporalem non vita ſolum ipſius, ſed honor etiam atque dignitas omnino extincta credebatur. Quare triumphali hoc curru inuectam contemplemur

mur ac ſequamur, & incredibilem eius virtutem ac conſtantiam admiremur, qua quanto magis deprimebatur, tanto magis exſurgebat.

nam quid formoſius vmquam
Gallia vidiſti, quam quum tenera illa puella,
Bina manu geſtans regali ſceptra decore,
Permulſit blando liquidum aera & athera vultu?
Me miſerum! quonam tantus decor ille receſſit?
Aſpice pullato luctum teſtantia amictu
Omnia, poſt gladio quam pulcra & candida ceruix
Illa abſciſſa fuit, iacet & ſine nomine corpus.

Sed vt ad inſtitutum reuertamur, Vix Commiſſarij, de quibus ſupra, Londinum reuerſi, Eliſabethæ quæ à Maria regina vel ipſi audiuerant, vel in cauſſa eius compererant, expoſuerunt, quum ſtatim in aula fama percrebuit, Mariam reginam capitis eſſe damnatam: quod factum fuerat etiam antequam illi Fodringhamum fuiſſent ablegati. Quæ quidem ſententia IV. Decembris Anno MDLXXXVI. Richemundæ promulgata fuit: in qua Eliſabetha fatetur, Mariam ſe in fidem & patrocinium ſuſcepiſſe: & ſic perfidiam ipſa ſuam teſtatur & damnat. Non multo poſt Eliſabetha nonnullis Angliæ proceribus mandauit, vt ſententiam illam exſequerentur: quod mandatum huc apponendum eſſe duxi, vt liqueret (quod hactenus præfracte negant hæretici) ad Mariæ damnationem nihil magis valuiſſe quam religionis reſpectum. Sic ergo habet.

Eliſabetha, per Dei gratiam, Angliæ, Franciæ & Hiberniæ regina, Fidei Defenſatrix, Fidelibus noſtris dilectis & cognatis; Georgio Comiti Sariſburienſi, magno Angliæ Mareſcallo, Henrico Comiti Cantij, Henrico Comiti Derbienſi, Georgio Cumbriæ Comiti, Henrico Comiti Pembrochæ, Salutem. Viſa ſententia, à Nobis, & Conſiliarijs noſtris, Nobilibus & Iudicibus contra Mariam quondam Scotiæ reginam Iacobi V. Scotiæ quondam regis filiam ac hæredem, quæ communiter Scotiæ Regina appellatur, Francorum regis viduam, lata, & ab omnibus noſtri regni Statibus in nuper habito Parlamento non concluſa ſolum, ſed poſt maturam etiam deliberationem tamquam iuſta & legitima, confirmata: viſis etiam aſſiduis ſubditorum noſtrorum precibus, rogantium Nos ac ſollicitantium, vt non modo ad publicationem, ſed etiam exſequutionem eiuſdem ſententiæ contra perſonam prædictæ Mariæ procedamus, quum in longiori eius detentione certo & euidenter non vita ſolum no- *Mandatum de ſententia exſequutione.*

 ſtra,

ſtra, ſed & ipſi ſubditi, eorumque poſteri, atque adeo publicus regni ſtatus, tam quoad Euangelium & veram Chriſtianam religionem, quam quoad pacem ac tranquillitatem, periclitentur: poſt multas dilationes tandem dictam illam ſententiam promulgari iuſſimus, hactenus vero ab eius exſequendæ dandis mandatis abſtinuimus, licet interea à Parlamenti noſtri Statibus quotidie moneremur, omnes noſtros ſubditos tam ex Nobilitate quam alijs Ordinibus, pro ea qua vitam noſtram, & qui ex ea dependet, felicem huius regni ſtatum complectuntur cura, nihil magis petere atque deſiderare, quam vt prædicta ſententia exſequutioni mandetur. Quamuis autem aſſiduæ illæ flagitationes, preces & conſilia cum naturali noſtra inclinatione & benignitate vehementer pugnarent: tamen victi tandem tam ipſorum precibus, ad vitæ noſtræ ſecuritatem ſolummodo ſpectantibus, quam publici ac priuati in regno noſtro ſtatus reſpectu, conſenſimus vt Iuſtitiæ curſus vltra non inhiberetur. Eoque vobis, tamquam nobiliſſimis & præcipuis regni noſtri membris mandamus, vt viſis his quam primum Fodringhamum vos conferatis, & præſentibus Amia Pauleto arcis præfecto alijſque regni noſtri Officiarijs ſæpedictam illam ſententiam, quo vobis videbitur loco, tempore ac modo, in perſona dictæ Mariæ exſequutioni mandetis: non obſtantibus quibuſcumque legibus aut contrarijs iuſſionibus, &c. Grenouici I. Februarij, regni noſtri anno XXIX.

II. *Bellieurius Galliæ regis legatus exſequutionem impedire nititur.* Mandatum hoc tertio menſe poſt ſententiæ publicationem editum fuit. Interea vero Henricus III. Galliæ rex, vt rebus pæne deſperatis remedium aliquod afferret, Pomponium Bellieurium, ad Cancellariatus dignitatem merito poſt euectum, ad Eliſabetham miſit: qui vix Londinum appulſus, ſummam ſtatim hæreticorum iniquitatem & acerbiſſimum in Mariam odium expertus eſt. Vt enim ab Eliſabethæ aditu & colloquio eum excluderent, famam ſpargi curarunt, Lutetiæ vnde Legatus venerat, contagioſam luem vehementer graſſari, atque ea Legati miniſtros eſſe infectos. Quam difficultatem quum patientia ille viciſſet, Eliſabethæ quæ in mandatis à rege habebat, non ſingulari modo facundia, ſed mira etiam libertate expoſuit: Regem ſuum Mariæ, tam propinqua cognatione ſibi deuinctæ, vtpote quæ fratrem regis natu maiorem in matrimonio habuerit, & Franciæ regina conſecrata ac coronata fuerit, cauſſa ac præſenti fortuna vehementer affici; nec quidquam ei moleſtius poſſe con-

Digitized by Google

tingere, quam ſi ſacri illi Gallicorum liliorum flores, quibus Mariæ caput paullo ante ſplenduerat, in aliena terra marceſcere ac conculcari videantur. Quod ſi antiqui inter Galliam & Angliam foederis reſpectus ab hoc triſti & cum omni ratione pugnante propoſito auocare eam non poſſit; illud ſaltim conſideraret, rem fore non noui modo & inter Reges ac Principes hactenus inuſitati, verum etiam ad omnem poſteritatem deteſtabilis exempli. Principis manum non decere fulmen (vti quidam pernicioſo errore, quo metuerentur, pingi voluerint) ſed clementiam potius & benignitatem: qua ſacroſanctæ leges non modo non violentur, verum etiam conſeruentur. Rem eſſe ferè inauditam, à quocumque rege aut reginam ſupremam aliquam Principem, in quem nullum illi ius ſit, capitis ſupplicio condemnari atque affici: ſi qui vero id fecerint, eos æterna apud omnem poſteritatem infamia laborare. Regi aut Principi in neminem quam ſubditos ius eſſe. Supremos Principes non niſi à ſupremo iudice poſſe iudicari. Hanc ſententiam non modo in Mariæ, ſed ipſius etiam Eliſabethæ caput latam; vtpote quæ dictet, Reginam iuſtitiæ manibus tradi poſſe. Plagam hanc non facile coalituram. Cogitaret ſecum, quanta mala Conradini ſupplicium inuexerit, & inprimis Siculas illas veſperas. Inter Mariæ tamen & Conradini cauſſam multum intereſſe. Hunc enim armata manu Neapolitanum regnum fuiſſe ingreſſum, vt tam vitam quam regnum Carolo Andegauenſi eriperet: at Mariam inermem & ſolam fere, in Angliam tamquam ad aſylum confugiſſe, vt contra rebelles ſubditos cognatæ reginæ opem imploraret. At pro auxilio, viginti annorum captiuitatem ſuſtinuiſſe, ac tandem capitis damnatam. Non hanc idoneam eſſe auertendi periculi, quod tam ipſi Eliſabethæ, quam religioni ac vniuerſo regno impendere dicant, rationem, quæ cum inaudita in tantam reginam crudelitate coniuncta ſit. Quin potius multo maiora inde pericula ac magis cruenta damna oritura. Quod ſi rebus ſuis bene conſultum velit, non tam perdere quàm conſeruare reginam Scotiæ anniteretur: cuius vita certiſſimum futurum ſit tam publicæ quam priuatæ tranquillitatis ac ſalutis pignus. Hanc vnam eſſe, quæ tam Gallorum quam Scotorum arma diuertere ab Angliæ regno poſſit. Notum eſſe quorum inſtinctu regina ad extrema hæc & præcipitia conſilia deſcenderit; eorum nempe qui nihil magis metuant, quam ne Eliſabetha mortua, Maria regnum hæreditario iure ſibi debi-

tum aſſequatur. Prætextum ſumi religionem, quam nuper audiente e diſputarunt, conſeruari non poſſe, viuente ea quæ à teneris annis Pa piſmi erroribus infecta, omnibus modis exſtinctam eam cupiat. Atqu hanc vnam cauſſam eſſe, cur illam è medio, & quidem crudeli ſupplici ſublatam velint: in quo non reginæ commodum & regni ſalutem ſed ſuas ipſorum vtilitates & affectiones ſequantur. Regem vero ſuun reginæ omnia fauſta cupere, ac rogare, ne ſubditis illa ſuis regias coro nas tam contumelioſe habendi faciat poteſtatem: non ignarum in rebu ad imperij dignitatem & incolumitatem ſpectantibus optimum eſſe t anticipitia ac periculoſa remedia procul habere, ac nihil quod neceſſ non ſit, mutare. Vteretur ſuo ipſa conſilio, quod Gallorum regibus pe bella iſta ciuilia non ſemel dediſſet: quum certum ſit, tam acerbas pœ nas de ſummis Principibus in quos nulla nobis poteſtas eſt, ſumtas, no modo non prodeſſe, verum etiam ſumma pericula & grauiſſima dam na afferre. Quod ſi poſthabitis bonis conſilijs afflictam reginam, non prout clementiæ & hoſpitalitatis lex poſtulat, conſolari, ſed ex mer inuidia atque odio peſſumdare ipſa voluerit; regem ſuum eam iniuri am quam grauiſſime laturum, eiuſque vlciſcendæ rationes initurum vt in re quæ ad communem omnium Regum & ſupremorum Prin-cipum, & inprimis ad Galliæ Regum iniuriam ac contumeliam per-tineat.

Diſſerentem ita, ac multa alia dicentem Bellieurium, Eliſabetha contra quam aliàs ſolita erat, impatienter audiuit, tandem vero ita reſpondit: Quandoquidem res hæc tam grauis ſit atque ardua, ſe cum ſuis Conſiliarijs ſuper ea amplius deliberaturam. Ad id vero tantum Bellieurij oratio miſeræ reginæ profuit, quod exſequutio ſententiæ tres menſes fuerit dilata. Hæretici interim tam Angli quam Galli Eli-ſabetham vrgere non deſiſtebant, hi monendo ac varia conſilia ac peri-cula comminiſcendo; illi ſupplicando. Prædicantes inprimis nulla re ſuam illam religionem incolumem conſeruari ac ſtabiliri poſſe cla-mitabant, quam Mariæ reginæ morte: quæ Angliæ ſceptro olim potita, ſine dubio alterius illius Mariæ exemplum imitatura, & exſtincta vera re-ligione, Papiſmum reductura, & totam inſulam tyrannico Pontificum iugo rurſus ſubiectura ſit. Sed & vniuerſum Eliſabethæ conſilium Lo-tharingicæ & Guiſianæ domus odium incitabat. Ad pericula quod atti-net, Galliæ regem ſuis rebus ita impeditum eſſe aiebant, vt nihil minus quam de Anglia oppugnanda cogitare poſſit: idque facile ipſos Huge-notas prohibituros. Scotiæ regem, in cuius regno tantam ipſa habeat

factio-

Digitized by Google

factionem partibus ſuis addictam, non valde metuendum eſſe: ac facile animum eius ſucceſſionis in regno ſpe placari poſſe. Guiſianorum non eas eſſe opes, vt tanto regno metuendæ ſint. Hiſpaniæ regem iam ante capitali odio Eliſabetham perſequi: hacque ipſa ratione non minimam nocendi ipſi occaſionem ſublatum iri. Et vt horum nihil eſſet, incertum tamen quodcumque bellum tantum periculi non habere, quantum longior Mariæ vita non modo ipſius Eliſabethæ vitæ, ſed & religionis & totius regni ſtatui atque incolumitati allatura ſit; vt quæ factionis ſuæ viribus Angliæ ſceptrum comparare ſibi nunquam ſit ceſſatura. Quin iam illam à pleriſque Catholicis pro regina ac ſuprema domina agnoſci, atque ita nominari. Apud regni ordines reginam non ſemel conqueſtam eſſe, adeoq; ægerrime tuliſſe, quum vt proximi ſibi hæredis & ſucceſſoris nomen ederet, rogaretur. At Papiſtas non modo Mariæ hoc ius poſt mortem Eliſabethæ, ſed ipſa adhuc viuente, tribuere ac vindicare. Quibus aliјsque rationibus homines inuidi & Catholicæ religionis hoſtes infeſtiſſimi Eliſabetham perpulerunt, vt de Maria ſupplicium ſumi iuſſerit.

Maria interim mortis nuncium exſpectans, in carcere cœleſtem quaſi vitam auſpicata erat, aſſiduæ diuinarum rerum contemplationi, precationi, ieiunio, aliјsque ſpiritualibus exercitijs dedita, iam viam ſibi ad cœleſte illud gaudium parans. Quum paullo ante mortem in morbum incidiſſet, Medicus ægre à cuſtodibus veniam prodeundi impetrare potuit vt herbas quaſdam ad remedium neceſſarias quæreret. Decreta Mariæ morte, Eliſabetha Besleum ad Comites circa Fodringhanum habitantes miſit: qui vnà cum rerum capitalium quæſitore XXV. Februarij Fodringhamum venerunt; ſtatimque à prandio Mariæ reginę ſignificarunt, habere ſe quod cum ipſa loqui vellent. Illa quamuis in lectulo ægra decumberet, nihilominus nunciari eis iubet, ſi res magna ſit de qua ſecum agere vellent, breui paratam fore. Sic ergo è lecto ſurgens, ad pedes eiuſdem conſedit, frontem quantum in illa fortuna poterat, explicans, & gaudio aliquo modo renidens, quum in quotidianis precationibus aſſiduas lachrymas profunderet. Ingreſſus ergo ad eum Sariſburienſis, vnà cum Cantij Comite, Amia Pauleto, Drurio & Besleo, nudato capite, aduentus ſui cauſſam expoſuit: nimirum, Reginæ ac Conſilio ipſius, vti & vniuerſis regni ſtatibus, bonum & ad quietis ac publicę ſalutis conſeruationem neceſſarium viſum eſſe vt ſententia contra ipſam lata exequutioni demandaretur. Lectis inde à Besleo tam ſententia quam Eliſabethæ mandato; Maria intrepido animo ſic loqui cœpit. Miſericordiæ quę-

III. Mortis ſententia contra Mariam eiuſque reſponſio.

dam

dam ſpecies eſt; eos quos perdere ſemel decreueris, longiori mora non torquere. Quamuis autem captiuitas mea, in qua iam viginti annos per ſummas miſerias & ærumnas vixi (ſi vita dicenda eſt, & non potius crudele ſupplicium, in qua viua ſimul & mortua omnibus viſa ſum, quum nec viuendi initium nec moriendi finem reperire poſſem) cita morte me fruſtrata ſit; tamen vel iam quoque quod affertis mihi nuncium gratum mihi eſt, quum breui omnibus me miſerijs defuncturam intelligam: eoque nomine magnas vobis habeo & ago gratias. Mortis quidem huius ignominiam innocentia mea facile delebit; at ægritudinem, quas in carcere hactenus perpeſſa ſum moleſtiæ abſtergent. Equidem poſtquam Mundi vanitatem, hominum perfidiam, ac rerum omnium inconſtantiam experta ſum, dici non poteſt quantopere omnia huius Mundi regna & opes contemnam, & mortem, quam in propinquo tamquam omnium mearum ærumnarum finem ac ſalutis portum video, obuijs vlnis excipere cupiam. Optatiſſimum hoc nuncium tribus iam integris menſibus ſummo deſiderio exſpectaui: quamuis, vt verum fatear, illud animo meo quodammodo moleſtum eſt, quod ex fide illa quam iuramento ſancitis Reginæ ſororis meæ promiſſis habui, nullum aliud fructum cepi quam iuſtum dolorem, iam, licet ſero, tam turpiter deceptam me videns. Sed vtut ſit, me quidem vita citius quam ipſi ſeruiendi voluntas deficiet; hancque beneuolentiam & deſiderium mecum in ſepulcrum feram. Nunc illa vna conſolatio me ſuſtentat, quod pro Dei ac Catholicæ religionis cauſſa mortem obeo: cui & pauxillum hoc quod reliquum mihi eſt vitæ, & quidquid in venis ac corpore meo reſtat ſanguinis, lubens conſecro, ſummo ad alteram illam vitam quamprimum tranſeundi deſiderio accenſa. Sed & illud mihi non leui eſt ſolatio, quod intelligo regni huius ſtatum, & coronã optimæ meæ ſororis, cuius magnitudini, Deum teſtem laudo, numquam inuidi, per mortem meam omni periculo liberatum iri: etſi vereor ne commoda illa quæ mortem meam nonnulli allaturam putant, in grauiſſima damna & pericula propediem cõmutentur. Equidem numquam ſperaſſem, ſororem meam tanta ſeueritate, vel potius crudelitate in me vſuram, quum nulla re à me læſa aut offenſa ſit: niſi quis pro læſione illud interpretari velit, quod miſera & captiua femina ex carcere euadendi rationes non negligat. Qua in re ſi quid culpæ eſt, certe tam atroci pœna vindicari non debet. Regina ſum libera, neque vllius hominis imperio ſubiecta, & vel inuitis omnibus, talis moriar. Caput meum funeſtum Anglis erit ſpectaculum; & veſtrum quod ex morte mea capitis, gaudium, gloriæ mihi erit & triumpho. Multi

ſplen-

Digitized by Google

ſplendorem magis gladij quam ipſum ictum formidant: at ego illius in caput meũ paratę funeſtę ſecuris tã ſplendorem quã ictum magno animo contemno. Nullum vobis nec in corpus nec in animã meã eſt imperium: quorum alterum quum à veſtra iniuria defendere non poſſim, Deus ſaltim alterum conſeruabit: in cuius manus me totam tradidi, omnemque propriam à me voluntatem abdicaui, vt ipſius voluntati in æternum obediam. Inter omnes fortunę aduerſitates nihil aliud ſecundum aut fauſtum exopto quam Dei gratiam: quam conſequuta, non potero non beate mori. Cur non renidenti vultu cœlos aſpiciam, quum illi renidenti vultu me ad ſe vocare videantur? Cur non bono meo gaudeam, quę omnibus malis iamiam liberam me fore video? Cur non felicitatem hanc mille vitis potiorem, cupido animo amplectar?

IV. Maria vt religionem mutet impugnatur.

Hæc quum illa renidenti ac ſerena fronte, ex qua facile ſummam animi tranquillitatem conijcere licebat, dixiſſet, impoſita SS. Biblijs Anglica lingua, ſed à Catholico viro, conſcriptis dextera, interpoſito iuramento proteſtata eſt, numquam ſe quidquam contra Eliſabethæ ſororis ſuæ vitam machinatam eſſe, nec de ea euertenda vnquã cogitaſſe; ſed potius optima & fauſtiſſima quæque optaſſe. Ibi vnus circumſtantium, Iuramento huic fidem ſe habere poſſe negauit, vtpote quod libro Papiſtico adhibito fieret. Adeo eis quibus mors deſtinata eſt, omnia in exitium vertunt. Secundum hæc regina à Commiſſarijs petijt, vt quod reſtaret vitæ quiete tranſigere, atque interim de rebus ſuis diſponere ſibi liceret; vtque eum in finem chartæ aliaque iamdudum ablata, quæ nemini tamen vtilia eſſe poſſent, ſibi reſtituerentur. Besleum conſolari volentem illa interpellauit, ipſius conſolatione nihil opus ſe habere dicens. Quum ille vt ſaltim Decanum Petroburgenſem, hominem eruditiſſimum, audiret, petijſſet; Regina, Si Catholicus eſt, inquit, lubenter ſane audiam; ſin minus, rogo vt Eleemoſynario meo ad me aditus permittatur. Quod quum Beſſeus illæſa conſcientia ac ſine grauiſſima reginæ ſuæ offenſione facere ſe poſſe negaſſet, ſimulq; hæreticorum more quædã diſſeruiſſet illa ita reſpondit, vt poſtea Beſſeus numquã os niſi in laudes ipſius aperuerit, omneſque reginæ tam ingenium quam conſtãtiam admirati ſint. Antequam digrederentur Comites reginæ ſignificarunt, poſtridie moriendum ipſi eſſe: quo nuncio nihil illa turbata ſtatim ſequentem epiſtolam ad Eleemoſynarium ſuum ſcripſit.

Hodie ab hæreticis tam vt religionem meam desererem, quam ipſorum vterer ſolatijs, impugnata ſum. Ex Burgonio vero & alijs intelliges, me de fide mea, in qua mori certum mihi eſt, fideliter proteſtatam

 eſſe.

eſſe. Petij vt mei conueniendi tibi poteſtas fieret, quo peccata confiteri & ſacramentum è manibus tuis recipere mihi liceret. At id crudeliter mihi negatum; vt & transportandi in Galliam corporis mei, & condendi teſtamenti, aut quidquam aliud niſi per ipſorum manus ſcribendi poteſtas. Quandoquidem ergo te aut alium Catholicum ſacerdotem habere non poſſum, peccata mea vniuerſim, quæ ſpeciatim enarratura eram, confiteor; teq; in nomine Dei precor & obteſtor, vt ad peccatorum meorum expiationem hac nocte mecum vigilare, Deumque pro me obſecrari, tum abſolutionē ab omnibus peccatis mittere mihi velis. Conaber equidem vt præſentibus illis conuenire me tibi liceat (quod de aulę meæ Præfecto iam mihi permiſſum) tumque genibus tuis aduoluta, benedictionem à te petam. Interim velim ad me certas precationes mittas, quibus tam hac nocte quam ſequenti mane commodiſſime vti poſſim. Tempus enim breue eſt; nec ſcribere mihi amplius vacat. reliqua tibi commendo &c.

Viribus inde exigua buccella paullum refocillatis, omne ad ſe domeſticum miniſterium conuocauit, & vbertim flentes ac plorantes ſuauiſſimis verbis, ipſa, iam animo nihil quam mortis imagine obuerſante, conſolata, quod reliquum habebat auri & argenti, veſtium & aliarum rerum diſtribuit, ſingulos rogans, vt Deum pro ſe deprecarentur. Oratorium mox ingreſſa, litteras quasdam ſcripſit: deinde nudis innixa genibus totam noctem in oratione, & Paſſionis D. N. Ieſu Chriſti contemplatione tranſegit, bis tantum interim ſurgens, pauxilli vini ſumendi gratia, quo vires aduerſa valetudine, præter alia incommoda, valde proſtratas, reficeret. Paulo ante diem, quę longam illam mortis noctem allatura ipſi erat, duas gynæcei virgines, quæ in oratorio remanſerant, & ipſas egredi iuſſit: tumque ſolitaria multo ardentius in preces effuſa, ſacratiſſimum corpus Chriſti ex ſuis ipſa manibus accepit (vt quidam affirmāt) facta ad id in caſu neceſſitatis, à Pontifice ſingulari poteſtate, ne tam ſalutari viatico priuaretur. Circa horam nonam prætor ſeu capitalium rerum quæſitor aduenit, album baculum manu ferens: illam vero nihilominus orationi feruentiſſime inſiſtentem, duo nobiles, quos Pauletus cubiculo appoſuerat, vt ſurgeret monuerunt, qui deinde faſſi ſunt, ſe tantam ac tantis tam animi quam corporis dotibus ornatam reginam ſine ſummo dolore ac commiſeratione aſpicere non potuiſſe.

V. Quanta conſtātia ſupplicium adierit, &c.

Antequam cubiculo egrederetur, tam miniſtros quam virgines lachrymis, ſingultibus ac dolori nimium indulgentes, ſic affata eſt: An vos quietem meam mihi, ac bonum veſtrum vobis ipſi inuidebitis? Me quidem ſi amaretis, gratularemini mihi, iam mox tot ærumnis

& cala-

& calamitatibus quibus iam diu oppreſſa fui, liberandæ. An nulla alia arma nobis ſunt quibus afflictionem hanc vincamus, quam impotentes lachrymæ? Quid? non vos laborum meorum finem, & gloriæ initium videtis? O quam amœna & iucunda via eſt quæ ad cœlum ducit! O beatas animas, quibus ex miſeriarum hac valle quamprimum emigrare, & ad ſui originem reuolare datur! Vt totus hic terrarum orbis, & omnia quæ in eo ſunt, ad cœleſtes illos orbes & ingentem machinam nullam habet comparationem; ſic tota etiam longiſſimæ hominum vitæ periodus ad ſempiternum illud æuum minus nihilo eſt. Me quidem nihil in hac mea morte ſollicitam habet, quam quod fidelia veſtra officia & diuturna ſeruitia non vti volo remunerari aut compenſare poſſum. Hoc tamen quidquid eſt, à me accipite, tam animi mei erga vos pignus quam aduerſi mei caſus monumentum. Mei vos, quæſo, tamquam dilectæ veſtræ reginæ memoriam, quoad vixeritis, illibatam in futurum conſeruate; iam vero in dulci cœleſtis gloriæ, quam à Deo mihi paratam ſpero, memoria vt moriar permittite.

quibus vers ſuos senjoi fit.

Hæc quum illa magno animo dixiſſet, nec quiſquam eſſet qui lachyrmas & ſingultus teneret; Comes Sariſburienſis cubiculum reginæ ingreſſus, monet vt eò deſcenderet vbi iam ad funeſtum illud ſpectaculum omnia erant præparata. Tum illa exigua panis buccella & vini hauſtu ſumto, velum capiti inijcit, quumque iterum toti gynæceo oſculo genis impreſſo valedixiſſet, miniſtris vero dextram oſculandam præbuiſſet, ad ſupplicij locum alacri greſſu perrexit.

Hei mihi! qua video ſpectacula? Siccine tantam
Reginam, longa ſerie tot Regibus ortam;
Illam quam nuper venerata eſt Gallia regis
Vxorem; Scotia patribus qua iura vocatis
Non pridem dederat, duplici diademate fulgens,
Illam qua maius nil tota Britannia habebat,
Infami caſum, (ſcelus ah!) perijſſe ſecuri!

Eadem maieſtate qua ſemper ante ſolita fuerat gradientem, ex miniſtris nonnulli, quibus id permiſſum fuerat, ad feralem ſupplicij locum ſequebantur, qui totus pullata veſte inductus, non tã luctum omnium piorum teſtabatur, quam ſupplicij & atrocitatem & iniuſtitiam deteſtabatur In medio podium ligneũ erat erectũ, quadratũ duodecim pedes longũ & latum, duos altum. Ad id quum veniſſet regina, Amiã Pauletum rogauit vt enitentem adiuuaret, dicens: Vltimum hunc fore laborem quem

ipſi impoſitura , ac primum gratum officium quod ab illo poſtulatura eſſet. Mediæ inter Sariſburienſem & Cantij Comites ſtanti Besleus ſententiam & exſequutionis mandatum prælegit: interea vero ſpectatores plerique attoniti, vix ſibi ipſis credebant, ſe videre tantam tamque omnibus animi ac corporis dotibus ad vnguem perfectam Principem, in tam triſtis mortis confinio verſantem. Et quemadmodum, vt eſt in vulgato verſiculo,

Gratior eſt pulcro veniens è corpore virtus:

Sic omnibus illud numeris abſolutũ formæ decus & corporis pulcritudo, animi perfectionem quæ præcipue in conſtantia ac mortis contemtu elucebat, plurimum commendabat.

VI. Eius extremi verba, & gloriosus exitus. Poſtquam ergo in vere regio hoc throno (è quo plus ipſi gloriæ quã omnibus regibus ex omni regia pompa acceſſit) conſtitiſſet, oculiſque intrepidis totum conclaue, in quo trecenti circiter homines congregati erant, percurriſſet, in genua procidens, paucis verbis iterum de innocentia ſua proteſtata eſt, ſanctiſſimeque iurauit, Dei nomen in teſtimonium aduocans, nihil ſe contra ſororis ſuæ (ſic enim in omni ſermone eam appellabat) vel vitam vel regni ſtatum machinatam eſſe, aut cum quoquam conſpiraſſe. Tum circumſtantes his verbis alloquuta eſt: Vix dubium mihi eſſe poteſt, quin inter tam multos, qui triſtem hunc meum, Francorum & Scotorum reginæ, & Anglicani regni hæredis, finem ſpectatum huc conueniſtis, non omnino nulli ſint, qui fortunam hanc meam & triſtem vitæ exitum commiſeratione, atque adeo lachrymis proſequuturi ſint: quos tamen rogatos velim, vt innocentiam potius meam laudent, quam mortem (quæ nihil niſi gaudium & ſolatium mihi afferre poteſt) deplorent. Equidem morior expers omnium quorum arguor criminum & animam meam pro Catholica religione, in qua ſemper vixi, ſacrifico. Quod ſi poſt diligentem in omnes meas actiones & conſilia inquiſitionem, quidquam deprehenſum foret quo ſororem meã non dico læſiſſem, ſed vel minima iniuria aut moleſtia affeciſſem; equidem vita indignam me ipſa putarem. At licet nullius omnino mihi erga ipſam delicti conſcia ſim, Deus tamen ad aliorum meorum peccatorum expiationem ad extremam hanc me neceſſitatem deduxit, infirmis quidem periculoſam , ſed glorioſam ijs qui per crucem Saluatoris omnia ſuperant & vincunt Quare mortem hanc tamquam à Deo miſſam accipio: quem humilime veneror precorque, vt ijs qui triſtem hunc mihi exitum præpararunt, clementer ignoſcat; gratum mihi illum quidem , niſi falſus qui obtenditur prætextus, ingratum mihi eum quodammodo &

ama-

amarum redderet. Mihi tamen illud ſolatio eſt, quod Deus ipſe, qui ſolus occulta hominum atque adeo ipſa cordis penetralia videt, tandem aliquando innocentiam meam diſſipatis iniuſtitię nebulis, in lucem producet. Et ratio contra me inſtituti proceſſus, & cetera omnia coram Deo & æquis hominibus ſatis ſuperque non modo à mortis reatu, verũ etiam omnis criminis ſuſpicione me excuſabunt. Meo exemplo mundani homines ſceptra, coronas, & quidquid in hoc Mundo eſt, diſcent cótémnere, poſtquã me quoque tã luctuoſum fortunæ ludibrium debuiſſe videbunt. O quam periculoſa, quam exitioſa eſt hæreſis ijs locis vbi imperium nacta eſt! Quod ſi in hoc cœtu quiſquam eſt Catholicus, eum ego rogo atque oro vt Deum pro ſalute mea deprecari, mihique innocentiæ & mortis in Catholica Apoſtolica Romana religione obitæ, teſtimonium perhibere velit: iterumque proteſtor, libertatem hanc vnam ob cauſſam à me quæſitam atque optatam, vt Catholicam religionem in hac inſula promouere poſſem. Atque ita clementiſſimæ Dei voluntati vnice acquieſcens, morior, qui breuem hunc dolorem & ignominiam æterna gloria mihi compenſabit:

Extrema eius mandata.

His dictis, ad aulæ ſuæ præfectum conuerſa, rogauit vt tam triſte nuncium ad regem filium, atque vnà extremam hanc matris benedictionem quam crucis ſigno expreſſerat, perferret. Huius, aiebat, iniuriæ vltionem Deo commendo: ſimulque omnibus ita ignoſco, vti peccata mea à Deo mihi condonari volo. Deinde ad Anniam Pauletum, Quæſo, inquit, mi Paulete Eliſabetham ſororem meis verbis exora, vt quæ miſeris meis famulis teſtamento legaui, rata habeat, neque ſeuerius eos tractet, quod eorum nonnulli meam tamquam reginæ & dominæ ſuæ libertatem procurare ſategerunt: in quo quum fidelium miniſtrorum officium fecerint, ſane non tam pœnam quam laudem merentur. Illud vero quod reginam ſororem rogaui, vt corporis mei in Galliam transportandi meis fieret poteſtas, nec quidquam ipſi obeſſe poteſt, & regali meæ dignitati eſt debitum. Nec mirum videri debet quod in terra amica & ſancta, & quæ Catholicam colat religionem, requieſcere cupio, vt nimirum precationum aliorumque meritorum ſim particeps: etſi non ignoro, etiam ei qui in ſterquilinium abijcitur, à Natura paratum eſſe ſepulcrum. Ecce tibi admirabilem charitatem, conſtantiam, & Chriſtiana Principe dignum ſtudium. Ethnicorum eſt & hæreticorum omnem ſepulturæ curam ſuſq; deq; habere, & cum illo philoſopho nihil interreſſe putare, humine an in ſublimi corpus putreſcat: aut cum Wiclepho dicere, Mundum vniuerſum Dei eſſe templum, nec referre in qua eius parte quis ſe-

 pelia-

peliatur. Sed ad luctuoſæ mortis reuocor narrationem. Extremis erga homines precibus & mandatis defuncta regina, ad Deum preces Latina lingua fundere cœpit: quas quum Miniſter quidam interrupiſſet, illa vero quæ cum hæreticis nihil commune ſibi eſſe vellet, ægerrime hoc ferret, Sarisburienſis Miniſtrum tacere iuſſit. Tum illa alias deprecationes, *Libera me Domine*, & *Miſerere mei Deus*, recitans, quum gynæcei virgines ſingultientes audiuiſſet, ad eas conuerſa, per Deum obteſtata eſt, vt caſum hunc patienter ferrent. Poſt longam precationem à Cantij Comite iterum tentata fuit, ſumta occaſione ex Crucis quam manibus illa geſtabat, effigie, quam nihili aiebat eſſe; ac ſatius fore ſi crucem Chriſti pectori haberet impreſſam. Cui illa grauiſſimis verbis reſpondit, ſignum hoc ſiue obiectum valde eſſe neceſſarium, vt quo animæ ad cœlum quod illo reſeratum ſit, eleuentur. Vix quiſquam ſane aderat, qui in tam triſti ſpectaculo lachrymas teneret. Finitis precibus, ac ter Crucis expreſſo ſigno, ſurrexit, & pediſſequarum opera velum ac ſuperiores veſtes poſuit. Accedentem carnificem holoſerico amictum, & torque aureo ſuperbientem, & operam in detrahendis veſtibus præbere volentem, illa manum abſtinere iuſſit; ægre tamen impetrauit. Quum Crucem quam collo geſtarat, pediſſequarum vni donare vellet, atque pro ea duplum precium carnifici offerret, repulſam paſſa eſt. Ferali ergo linteo pediſſequarũ opera velatis oculis, & venia carnifici data, in genua rurſus prouoluitur, & Pario marmore candidiori protenſa ceruice, gladij ictũ exſpectabat. Sed carnifex caput trunco impoſitum, ter repetito ictu abſcidit. Sanguis argentea pelui fuit exceptus. His pleraque omnia ſimilia apud Puckeringium hæreticum Scoticarum rerum ſcriptorem, deſcripta extant.

Ecce Caledonij commiſſa piacula regni,
Infandumque nefas; quum regia colla ſecuris
Et geminum diadema ferit: quo nulla vetuſtas
Funere maius habet, ſeris nec proferet annis
Poſteritas magnique necem mirabitur inſtar
Prodigij, Regina, tuam. Sed gloria maior,
Quo tibi culpa minor; tantoque celebrius orbe
Nomen erit, quanto fidei conſtantia maior,
Dum iugulum petit intrepidum ſcelerata ſecuris.
Quæ tibi mens tum lictor, erat, quum verbere crudo
Colla ſecas, manibus quæ non contingere fas eſt?
Si Marium poſt Teutonicos mors ipſa triumphos

Fugit,

Fugit, & attonito percuſſor conſtitit ore:
Tu Mariam vita privas, nec torpuit ictus
Maieſtate ſacri capitis, ferrumve repreſſit
Dextra, nec auguſtos acies defecit in artus?
Hei quantus Regina iacet ter maxima truncus!
Quæ matres Regumque nurus ſupereminet omnes.

Caput abſciſſum carnifex aliquamdiu ſpectatoribus oſtentauit, cum his verbis: Deus incolumem ſeruet reginam Eliſabetham. Deinde: Sic pereant omnes Euangelij hoſtes. Quam lugubre, Deus bone, ſpectaculum! Videre tantæ Reginæ caput à corpore reſectum, cruore adhuc madens, in carnificis manibus! illud caput inquam, cui nec continuæ ærumnæ & res aduerſæ; nec viginti annorum captiuitas, nec mortis terror (qui multis ſæpe vna nocte canos attulit, totumque corporis habitum immutauit) nec denique ipſe cruor natiuum decus & incomparabilem olim pulcritudinem ita auferre poterant, quin eius aperta lineamenta etiam in funeſto illo actu apparerent. Petierat à Pauleto Mariæ gynæceum, vt mortuæ corpus ſibi exuere, & in loculum componere liceret, vtque ab eo carnifex manus abſtinere iuberetur: ſed id impetrare non potuerunt. Aſportatum inde in cubiculum, tum primum quum iam corrumpi inciperet, balſamo fuit inunctum, & plumbeo loculo incluſum; ac tandem ſine vllo honore aut pompa funebri, Petroburgi in templo ſepultum, vbi iam olim quoque Catharinæ Hiſpanæ, eius quæ Caroli V. ſoror, & Henrici VIII. Angliæ regis vxor fuit, corpus fuerat humatum. Inter alia Angli ſcriptores qui hiſtoriam hanc mille mendacijs & falſitatibus, quoad crimina Mariæ impoſita cauſſamque ſupplicij, referſerunt, aiunt, aſſeres è quibus pegma conſtructum fuerat, pannos, pauimentum, & quidquid cruore reſperſum fuerat, aut aqua ablutum fuiſſe aut flammis traditum; quod ſcilicet metus eſſet, ne olim iſta inter reliquias aſſeruarentur & honorarentur. Sumto de Maria ſupplicio, ſtatim Comitis cuiuſdam filius ad Eliſabetham fuit ablegatus, qui de tota re certiorem eam faceret. Cuius rei fama vbi Londini percrebuit, per totam vrbem ſtatim campanarum ſonitu & accenſis ignibus, publicæ lætitiæ ſigna data ſunt; ac parum Anglus habebatur, qui non magno gaudio exſultare videretur. Eliſabetha vero accepto nuncio, eo die in cubiculum ſe abdidit, verita ſcilicet ne probro ſibi haberetur, ſi de cognato ſanguine ipſa triumphum velut ageret, ac tã ignominioſa morte propinquæ ſuæ lętaretur. Nec tamen vultũ ita finge-

re aut ad triſtitiam componere poterat, quin occultæ lætitiæ indicia ſe proderent Quamuis autem nobiliſſimæ reginæ morti quamplurimi illachrymarint, tum multi etiam ſummi Reges ac Principes enormiter ea ſe læſos ſenſerint; nemo tamen iuſta vltione maculam hanc delere conatus eſt. Gallia religionũ diſſidijs & ciuili bello ita erat implicita, vt exterarum rerũ curæ ſupereſſe aut vacare non poſſet. Reliqui vero Chriſtiani Principes ocioſi tam cruentæ tragœdiæ ſpectatores, quam iniuſtæ cædis vltores eſſe maluerunt. Sed quis non miretur, filium quoque tantis dotibus ornatum ſic matris oblitum, vt de eius morte vlciſcenda numquam cogitaſſe videatur? Atqui erit fortaſſis, quando tanta, vt molliſſime dicam, patientia apud poſteritatem probro ipſi erit: quum Naturæ, diuinis & humanis legibus tam matris quam ſuum ipſius honorem reparare teneatur.

Sed Deus, ipſe Deus tanti ſe criminis olim
Se dabit vltorem, nouus aut naſcetur in orbe
Alcides, qui reginæ miſeratus iniquum
Hoſpitis exitium, vindex ſecet æquora claſſe,
Pollutumque manu cognato ſanguine regnum
Expiet armata, ac doceat manſueſcere ſæuos.
At te tantarum moueant ſpectacula rerum,
Hæreſis, incutiantque tibi tua monſtra pudorem,
Si quis adhuc ſupereſt: tua nunc fraus omnis, & error,
Et taciti patuere doli, poſitiſq; bidentum
Exuuijs, patefacta lupi præcordia crudi.
Sed tolluntur humo ſuſpiria, nubila fumum
Sanguinis excipiunt inſontis, & ipſe piorum
Exaudit lachrymas genitor, nec deſeret vmquam
Militiam dux ille ſuam, nec parua rependet
Præmia, ſed rutilis victores inſeret aſtris,
Perpetuoque gregem electum tutabitur æuo.
Non eadem tibi conditio, non fata parantur,
Impietas. dabis æternas, dabis improba pœnas
Tempore, cumque tuis auctoribus ipſa peribis.

Atque hic fuit exitus Mariæ Iacobi V. Scotorum regis filiæ, Franciſci Galliarum regis coniugis, Anglicani regni hæredis: cuius tam animi quam corporis dotes, antequam finem capiti huic impono, paucis deſcribere operæprecium videtur.

Nata fuit Maria Anno MDXLII. menſe Decembri, ex regali Stuardorum, Scotiæ regum familia, patre Iacobo V. & matre Maria Guiſia, Longouillani quondam Ducis vidua, mortua anno MDLXXXVII. menſe Februario. In Galliam abducta fuit Anno MDXLVIII. menſe Auguſto, quum vix ſextum ætatis annum attigiſſet: vt Angli, qui ſui regis filio eam coniugem expetebant, ea ſpe fruſtrarentur: quod vt inter Gallos & Scotos ſummæ neceſſitudinis, ita inter Anglos & Scotos acerbiſſimi odij & inimicitiæ, quæ magnis cladibus vtrimque fuit exercita, cauſſa fuit. Mortuo Franciſco II. marito, eodem menſe, nempe Auguſto, Anno MDLXI. in Scotiam redijt: vbi Henrico Stuarto Darlæo Læuiniæ Comitis filio, eoque ſuorum fraude ac proditione occiſo, Bothuelio Comiti coacta nupſit. Tandem à ſuis ipſa quoque prodita, & prœlio cum rebellibus commiſſo victa, in Angliam confugit, vt cognatæ reginæ armis & ope, liberaliter ab Eliſabetha vltro promiſſa, ad recuperandum patrium regnum vteretur. Veram & legitimam Anglicani regni fuiſſe hæredem ne ipſi quidem Angli vel quicumque hæretici negare poſſunt: vtpote nata ex Margaritæ, quæ Henrici VII. Anglorum regis fuit filia & Iacobi IV. Scotiæ regis coniugio; quum iam ex Henrici VIII. poſteris præter Eliſabetham nemo eſſet ſuperſtes. Catholicæ Romanæ religioni à teneris annnis innutrita, eandem non ſolum ſemper profeſſa & conſtantiſſime, quantum in regno hæreſibus penitus corrupto fieri poterat, tutata eſt, verum etiam pro ea vitã profundere non dubitauit. Certum enim eſt, ob duas has potiſſimum cauſſas Mariam morte affectam. Primo, odio religionis: quod hæretici, ea viua, Catholicis numquam patrocinium & reſurgendi ſpem defuturam intelligerent. Deinde, metu ſucceſſionis: quod ijdem facile ruinam ſuam præuidebant, ſi Maria aliquando (quod ius vtpote proximæ & legitimæ hæredi, viuæ numquam eripi poterat) rerum in Anglia potiretur. Quum ergo male actum ſecum iri viderent, ſi Eliſabetha ante Mariam moreretur, id operam dederunt, vt ante Eliſabetham mori cogeretur. Ad animi & ingenij dotes quod attinet, non ſolum tanta femina ſed Principe etiam dignis virtutibus ornata fuit: ſed conſtantia eius præcipue in morte enituit, ob quam vel ſolam felicium & beatorum numero adſcribere eam non veremur. Ingenio fuit viuo, & ſupra ſexum capaci. Sex linguarum gnara, quas omnes non vtcumque ſed eleganter callebat, Latinæ ſcilicet, Gallicæ, Italicæ, Hiſpanicæ, Anglicæ & Scoticæ: adeo vt eruditio quam in filio ipſius rege miramur, quaſi hæreditario à matre accepta videatur. Formæ venuſtate ac totius corporis ad elegantiam compoſiti decore, paucas

Mariæ reginæ dotes ingenium mores.

illius æui æquales, ſuperiorem certe neminem habebat. Tantam vero in omni vita fortunæ inconſtantiam experta eſt, vt inter illuſtria exempla merito poſſit numerari. Ac quamuis vita eius exitum habuerit valde durum & cruentum, nihilo tamen ceteris qui molliſſime decedunt infeliciorem, ſed fortunatiorem etiam fuiſſe merito cenſemus. Et ſi rationes recte putamus, diuerſæ quidem ſunt ſemitæ quibus ab hac vita eximus, vnus tamen idemque locus eſt quo omnibus tandem eſt veniendum: veluti diuerſis carceribus emiſſę quadrigæ per ſtadium ad vnum eundemque calcem decurrunt. Recte Philoſophus ille mortem vnam alia maiorem eſſe negabat, ſed æquali menſura mortem in mortales omnes exercere imperium & vim ſuam, illam nimirum qua finem vitæ imponit. Mortem vero vnam beatiorem eſſe altera vt non nego, ita inter maxime beatas huius reginæ mortem numerandam affirmo: vt qua Catholica religio & Dei gloria plurimum fuerit illuſtrata. Nos quidem omnibus votis optamus, vt tantæ reginæ filius aliquando ad Catholicæ Eccleſiæ gremium reuertatur, atque ita ceteris virtutibus hoc vno, ſine quo illæ nihil, colophonem addat. Ad extremum glorioſiſſimæ reginæ martyrium hoc epigrammate, quod in Theatro Crudelitatis hæreticorum legitur, concludimus.

Poſt varias clades miſerorum & cædis aceruos
Inſontum, comes exornat ſpectacula mater
Supplicio, & regum ſoror & fidiſſima coniux.
Illa Caledonijs diademate claruit oris;
Sed micat in cœlis fulgentior: inde corona
Sanguinis, infandæque manet vindicta ſecuris.

DE HIBERNIÆ REGNO, AC bellis in eo ob religionem geſtis: deque ſtatu Eccleſiæ, & perſequutionibus contra Catholicos excitatis.

Caput viceſimum.

ARGVMENTVM

I. *Eliſabetha regina quomodo Hibernia imperio potita ſit,*
II. *Vulgus apud Hibernos ad conciones hæreticorum vi cogitur, nobilitati interim Catholicæ religionis exercitium domi conceditur, ad confuſionem hæreticorum.*
III. *De Vltonia prouincia, & præcipuis eius magnatibus.*
IV. *De Momonia, & ſeditionibus in ea excitatis.*
V. *De Connacia, & miraculis quorumdam martyrum in Hibernia.*
VI. *Patricij Ochelij Epiſcopi ſanctitate conſpicui martyrium, &c.*

EQuidem nihil magis cuperem, quam lectoris animum tam frequenti atque iniucunda incredibilium crudelitatum mentione hactenus defatigatum & attonitum, in fine huius Hiſtoriæ aliquo modo recreare, ac veluti nouo aliquo ſole præteritam tempeſtatem rurſus ſerenare. Quis enim tanta tamque impia facinora & flagitia in miſeris Catholicis deſignata legens, non dico frontem non caperet, ſed demiſſo vultu, quantum poteſt, fugiat, & horum fontem hæreſin deteſtetur? Sed me miſerum! Quocumque me verto, nihil niſi triſtiſſima quæque & neſcio an illis ſupra recitatis peiora occurrunt: adeo vt quo calamum meum intingam, nihil videam niſi ſanguinem piorum martyrum; nec vlla verba quibus narrationem hanc abſoluam, reperiam, quam equuleos, fidiculas, ferrum, flammas repræſentantia. Ac quamuis non inuitus infelici illa terra pedem extulerim, oramque Angliæ ſoluerim vt merito iam inimicas atque infeſtas Catholicæ religioni terras exhorrere debeam: facere tamen non poſſum, quin in proximam inſulam Hiberniam vela faciam curſumque dirigam, vt & quæ ibi hæreſis patrauit, vel ſaltim centeſimam eorum partem lectori oſtendam. Hic vero ego nequaquam cum Homero ſentire me profiteor, qui in principio ſuæ Iliados ita canit:

I Quomodo Iſabetha Hi nia imperi acquiſiueri

Non curant humana dij, nec quiſquis in alto
Eſt poſitus quæ ſunt infra ſe reſpicit, expers
Sed curæ, placidus tranquillum tranſigit æuum.

Non ita, inquam, Domine: ſed tuam agnoſcimus manum, peccata noſtra hoc modo punientis, & regna Mundi pro liberrima tua voluntate diſponentis. Tu enim infelix illud Anglicanum regnum velut pro derelicto hactenus habuiſti, quod quidem tamdiu ſub grauiſſimo omnium malorũ onere gemet, donec tua expiata indignatione, bellũ Eccleſię facere ceſſabit, & à ſanctorum cædibus & perſequutione abſtinebit. Diligenter quidem ſcriptorem aliquem inueſtigaui, qui omnem regni huius hiſtoriam (quantum quidem ad noſtrum inſtitutum attinet) accurate perſequutus eſſet, aut coram ipſe ſingula vidiſſet atque annotaſſet: quia vero talem nanciſci non potui, pauca modo perſtringemus; ac velut olim Magellanus terræ Auſtralis antarcticæ, ſic nos regni huius oras tantum legemus, ac de longinquo inſpiciemus. Equidem ea tantum hic narrabo quæ ex ſacerdotibus nonnullis ob Catholicam religionem ex Hibernia profugis, audiui.

Hibernia diuiditur in quatuor partes ſeu prouincias principales, Vltoniam, Connaciam, Momoniam, Lageniam: quibus aliqui quintam addunt, Mediam; quod in medio Inſulæ ſit poſita. Et hæ quidem etſi omnes tam natura quam arcibus & præſidijs ſatis munitæ ſunt: ſola tamen Vltonia Anglorum armis inuicta hactenus reſtitit, immò & ab ijſdem præclaras victorias reportauit. Eliſabetha ſane in populis his ſubiugandis omnia extrema remedia adhibuit, ſæpius tamen fraude quam viribus vſa. Sed fruſtra alia arma ab hæreticis, quibus pugnet, requiras. Illa enim quamprimum prœlio victam ſe, ſuaſque res profligatas animaduertit, pacem Catholicis quibus vellent cõditionibus indulſit. deinde promiſſis duces duxit atque illexit, ac tandem Londinum perductos, capite truncari iuſſit. Illud tamen non ſine diuino miraculo factum videtur, quod quaſcumque etiam vires in vniuerſo hoc regno expugnando & ſub iugum mittendo adhibuerit, ſæpius tamen exercitus bene ordinati, & quidem ab hominibus ſine vllo ordine fere pugnantibus, victi ſint.

II.
'iberni Ca-
olicæ religi-
iis tenaciſſi-
i, eiuſque ex-
citium Nobi
um permiſſu.

Sed illud longe mirabilius eſt, quod etiam armis Anglorum victi populi, ab hæreſi tamen hactenus vinci non potuerunt. ſed hodieque in Catholica à maioribus accepta religione conſtantiſſime perſtant.. Quis non miretur è tot populis vix vnum repertum qui non dico operam ſuam nouo Euãgelio annunciando impendat (quod illi in gentilibus ſuis dete-

Digitized by Google

deteſtantur) ſed qui Proteſtantium conciones frequentet, niſi coactus? Nobiles certe Hiberni, qui in procerum Anglorum aliquod regni munus adminiſtrantium ſunt comitatu; dominos ad templi vſque portam comitantur, minime tamen ingrediuntur, ſed inde ad ſuam quiſque domum ſe confert, ſacris ibi patrio & Catholico ritu operaturus. Nec mirum tam altas in Hibernorum animis Catholicam religionem egiſſe radices, quum regnum hoc inter pauca vnum ſit quæ Chriſtianam fidem prima ſuſceperunt, nimirum Anno CCCXXXV. regnante apud Scotos Finchomarcho rege. Et hoc quidem mulieris Pictæ cuiuſdam opera, quæ reginæ inſinuata Anno CCCXXII. Chriſti nomen illi mirifice prædicauit reuerendumque effecit: Regina Regem docuit, Rex autem vniuerſum populum ad ſacroſanctum baptiſma ſuſcipiendum diſpoſuit circiter dictum annum CCCXXXV. Ex eo tempore gens hæc quantumuis fera, caſtiſſime tamen Catholicam religionem ſemper coluit, & magna ex parte adhuc colit, Nobilitas præſertim, quæ non in oppidis, ſed ruri paſſim in arcibus & caſtellis habitat. Sed hæretici non templis tantum Catholicos, verum etiam ipſis Sanctis, ſub quorum nomine & patrocinio Deo conſecrata ſunt, ſpoliarunt. Narrat Reginaldus, quum Henricus VIII. Angliæ rex inſtituto contra S. Thomæ Cantuarienſis manes proceſſu, nomen eius è Sanctorum catalogo eradere conaretur, & Edicto illo in Hiberniam perlato, loci cuiuſdam Epiſcopus regi morem geſturus, eccleſiæ quæ in honorem dicti S. Thomæ conſecrata fuerat, nomen mutare, eique aliud indere vellet: populum vehementer indignatum, vt apud quẽ ille ob multiplicia accepta beneficia, in magna eſſet veneratione, Epiſcopum acceſſiſſe, & quemnam Sanctorum S. Thomæ ſurrogare vellet quæſijſſe. Quum ille Petrum & Paulum reſpondiſſet; tum vniuerſos exclamaſſe: Quid ergo futurum, ſi hos quoque è Sanctorum delere catalogo regi libebit? Tum Epiſcopum reſpondiſſe: Ergo SS. Trinitatis patrocinio eam commendabimus, quod nomen ſacroſanctum & venerabile eſt & ſemper erit. Sed quid dicturus fuerat hic Epiſcopus, ſi quis eas blaſphemias quas Caluiniſtarum hæreſiarcha & anteſignanus paſſim in libris ſuis, ſed inprimis in eo qui inter ipſos, tamquam Chriſtianæ doctrinæ Summa, immo norma habetur, Inſtitutiones dico, contra illam ipſam ſacroſanctam Trinitatem effundit; vbi etiam vſitatam illam in Catholica Eccleſia precationem: *Sancta Trinitas, vnus Deus miſerere noſtri*, impie irridet, ipſi obieciſſet? Vt taceam infinitos alios, quantum ad Trinitatis articulum, atheiſmos, quos Sanctius & Feuardentius multis probant & declarant.

Ecce tibi ſtultitiam vel inſaniam potius eorum qui à diabolo ſeducti ſunt! Ecce impietatem eorum qui dum Eccleſiam reformare volunt, omnia deformant, & nouam multiplicium errorum & blaſphemiarum Babylonem condunt! Porro in hoc regno, poſtquam ab Eliſabetha ſub iugum veluti miſſum fuit, etiamnum pauci admodum Miniſtri ſiue Prædicantes noui Euangelij reperiuntur, qui in ipſa inſula nati ſint. Illa enim ad propagandam, cuius Defenſatricem ſe fert, doctrinam, non Curiones tantum in pagis, ſed Epiſcopos etiam per diœceſes (quæ toto regno quinquaginta ſunt) conſtituit, & infula ac pedo donatos, ouilibus præficit. O pulcram & regalem miſſionem! ò ſuperbam & authenticam Prælaturam! quæ ad Apoſtolicam illam (ſi dijs placet) conformata, ſæcularem Principem habet auctorem; & eum quidem, qui vt cum legitima vxore facere poſſet diuortium, cum Chriſti ſponſa Eccleſia diuortium facere non dubitauit[.] Illud vero Anglicanis illis Miniſtris incommodiſſimum accidit, quod etiamſi longiſſimos ad Hiberniæ populum habeant ſermones, à paucis tamen quæ dicunt intelligantur: quum Hibernica dialectus ab Anglicana non minus differat quam Vaſconum à Francorum lingua. Sed ab acutis hominibus excogitata eſt ratio qua huic incommodo mederentur. Habito enim à Miniſtro ſermone, interpres quidam ſurgit, & quæ ille dixit, pleraque auditoribus Hibernica lingua repetit atque exponit. Sed quam fideliter putas? quam apte? quam vere? Quod vel vnum teſtimonio eſt, in quantis anguſtijs noua illa verſetur religio, & quam exiguis finibus circumſcribatur. Quamuis autem Hiberniæ vulgus ad conciones eiuſmodi non grauate accedat; nemo tamen ex omnibus eſt qui vel de Beata Virgine Maria, vel de alio quocumque Sanctorum, & inprimis & S. Patricio, quem tamquam patronum venerantur, contemtim loquentem audire ſuſtineat, ſed ſtatim obturatis auribus cum multa deteſtatione aufugiunt:

Improuiſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preßit humi incautus, trepiduſque repente refugit.

Quin etiam nonnullis in locis pueri Miniſtrum forte occurrentem tamquam monſtrum aut prodigium ſturnatim perſequuntur, exſibilant atque irrident, Antichriſtum appellantes. Scribit auctor Gallicæ huius hiſtoriæ, ſuo tempore duos hæreticorum in Hibernia fuiſſe anteſignanos; vnum Lutheranum, Milerum nomine, Archiepiſcopum Caſſelienſem; alterum Fernatum, Caluiniſtam, Archiepiſcopum

Digitized by Google

Touanum. Quinam hodie ſint, nobis ignotum eſt. Tantæ vero idem ait Miniſtros abominationi eſſe Hibernis, vt huic hominum generi omnia mala & calamitates quæ ipſis accidunt, acceptas ferant. Quinetiam familiam illam è qua Miniſter aliquis prodijt, infauſtam & Deo inuiſam exiſtimant, ac cum ea tamquam ignominioſa, nihil rei ſibi eſſe volunt, vſq; dum longo tempore infamia hæc (ſic enim putant) deleatur Illi qui ſub crudeli Anglorum tyrannide velut captiui detinentur, etſi conciones hæreticorum coacti frequentant, tamen non vultu modo, ſed verbis quoque ſummum hæreſeos odium præ ſe ferunt, ac pro Catholicæ Eccleſiæ reſtitutione aſſidua vota faciunt. Eccleſiaſtica beneficia Nobiles obtinent, quorum plerique à Romano Pontifice diſpenſationem ſuper ea re impetrarunt, tanto facilius, quod metus eſſet ne illa vniuerſa ab hæreticis inuolarentur: cum conditione tamen, vt quandoquidem toto regno publicum Catholicæ religionis exercitium erat prohibitum, illi partem eorum quum in alia pia opera, tum inprimis in ſacerdotum & religioſorum paſſim deliteſcentium alimenta impenderent.

Ex omnibus vero Hiberniæ prouincijs, vt ſupra quoque dixi, ſola Vltonia ab hæreſeos contagione hactenus fuit libera: regio ampla, paludibus referta, & immanibus ſyluis vmbroſa, in quas Catholici ingruente aliqua perſequutione, tamquam in aſylum ſe receperunt. Scotiam freto non admodum magno proxime habet diſiunctam. In hac Hugo Oneal Tironi Comes, Anglorum copias magna cum ſua gloria non ſemel fudit, eoſque impediuit quo minus quæ vellent perficere potuerint. Et tam hic quidem quam Odoneal alijque regni proceres contra Eliſabetham & ab ipſa miſſos vicarios arma continuo geſſerunt, Catholicamque Eccleſiam non incolumem modo, ſed florentem etiam conſeruarunt, fruſtra frementibus hæreticis, ac ſuum ipſorum cor edentibus. In hac prouincia nullius quam Catholicæ religionis viget exercitium; omniaque Eccleſiaſtica beneficia Pontificis auctoritate diſtribuuntur.

Porro durante hoc bello, quod à ſupradictis ducibus pro Catholicæ Eccleſiæ defenſione, non ſine magna vtrimq;, ſed maiori Anglorum clade diu geſtum eſt, in Vltonia tres fuerunt Epiſcopi ſingulari pietate ac doctrina præcellentes Primus, Raimundus Archiepiſcopus Armacanus, Vltoniæ Primas: qui anno M D X C .. in prœlio in Connacienſi commiſſo prouincia, occubuit. Secundus Redmondus, Epiſcopus Erienſis, totius regni Vice-Primas: qui dum ſuorum conuentum in templo quodam celebrat, vnà cum aliquot alijs Epiſcopis Anno M D C I. pridie feſti S.

Matthæi, ab irruentibus ſicarijs trucidatus eſt. Tertius Richardus, Epiſcopus Celmorienſis, Franciſcani ordinis Religioſus: qui ſexaginta annis ſacrum illum habitum geſtauit, & non ita pridem tam ſenio quam honore plenus vixit, poſtquam è carcere, in quo Londini aliquamdiu detentus fuerat, eſt liberatus. Et hi vnà cum reliquis clericis, omnes tam hæreſeos quam diaboli aſſultus fortiſſime ſemper repulerunt, tanta conſtantia & felicitate, vt gloriari poſſint, ex ouibus ſuæ curæ commiſſis ne vnam quidem ſua incuria hæreticis ac lupo illi infernali, prædæ factam eſſe. Quæ laus cum ſtrenuis illis ducibus communis ipſis eſt, vt quorum temporalia arma ſpiritualibus horum armis præclaram operam præſtiterunt. Quin eo tandem res deducta fuit, vt Eliſabetha toti huic prouinciæ immunitatem à tributis & liberum religionis exercitium obtulerit, ea conditione, vt ne quid in alijs regni partibus Tironus & ſocij molirentur, neque alijs idem tentantibus auxilia præberent: quas tamen conditiones accipere illi recuſarunt Quare exacerbati Angli, vires ſuas omnes periclitari voluerunt: atque ita in Vltoniam cum exercitu profecti, Anno MDXCV. locum quendam natura & opere egregie munitum obſederunt. Vltonienſes accepto ſociorum periculo, mox caſtra hoſtium magnis viribus oppugnant, ac tandem expugnata diripiunt; cæſis duobus circiter hæreticorum millibus; reliquis per fugam ægre elapſis, amiſſis omnibus impedimentis, machinis, & caſtrenſi apparatu. Tanta tum in Anglorum caſtris panis copia reperta fuit, vt loco inde nomen *Animbriſibi* id eſt, *Vallis panum* manſerit.

Anno MDXCVII. in eadem prouincia Vltonia atrox itidem inter Anglos hæreticos & Hibernos Catholicos prœlium commiſſum fuit, in quo præter magnum gregariorum militum numerum, octodecim magni nominis Equites, vna cum Henrico Walop Angliæ Mareſcallo de ſiderati ſunt. Summus militiæ dux Ioannes Noritius globi ictu ſaucius, & in Momoniam tranſportatus, paullo poſt ibidem deceſſit. & inſuper duorum & viginti Capitaneorum morte prœlium illud inter pauca inſigne fuit. Anglicani exercitus reliquiæ ad templa tamquam ad aſyla confugerunt: vbi pleriſque à victoribus vitæ gratia facta eſt, ea conditione vt in Angliam renauigarent, neque contra Hiberniam amplius arma ferrent.

Tantam ſuorum cladem ægerrime ferens Eliſabetha, & illæſa exiſtimatione à cœpto bello ſe deſiſtere non poſſe videns, multo validiores copias contraxit: interim vero Proregi ſeu ſeu Vicario mandauit, vt hoſtem quibuſcumque poſſet modis diſtineret, tum ipſam regionem vaſtaret

Digitized by Google

ret, meſſemque iam mature ſcentem corrumperet, vt penuria illi & fame victi, ad obedientiam redirent. Hoc accepto mandato, Brochus (id enim Proregi nomen erat) quantum potuit militum ſuorum numerum collegit, & incolas etiam non paucos, furcis & ſudibus armatos ſecum duxit. Cum his Vltoniam ingreſſus, ad Abdonhubd, id eſt, nigrum fluuium caſtra poſuit, ac per agros eius loci fertiles, omne frumentum tanta celeritate aſportauit, vt Oneal vix ſe ſuoſque armandi ſpacium haberet. Is exploratis hoſtium viribus, eductis quas collegerat copijs, cum Anglis conflixit, eoſque fudit ac fugauit; cæſo inter alios Kildarienſi Comite, Hiberniæ regulo; & ipſo Prorege vulnerato, qui ægre in oppidum Droheratenſe perfugit, vbi paucos poſt dies ex vulnere deceſſit. Eadem felicitate Catholici etiam in alijs inſulæ partibus vſi ſunt, ipſa fortuna, vel Deo potius, iuſtæ cauſſæ ſuffragante.

IV. De Momonia prouincia, & bellis ibi geſtis.

In Momonia prouincia Comes Gerardus Gerardini, Mauricij filius, vir magnæ inter ſuos auctoritatis, nec minoris ob adiunctam ſibi pleramque Nobilitatem potentiæ, ſtrenue itidem Anno M. D. LXXIII. contra hæreticos multa geſſit, Catholicamque religionem omnibus viribus propugnauit. Quod bellum totum ſexennium continuo, ſine vllis inducijs durauit. Comes hic tres habuit fratres, Thomam, natu maiorem, Ioannem & Iacobum; filium vero vnicum. Thomas à paterna hæreditate excluſus fuit, quod minus legitimo coniugio natus haberetur: ſed quam diu Gerardinus vixit, nihil contra fratrem tentauit. Iacobus Gerardini cognatus Romam eo tempore profectus eſt, vt Pontificis auxilia ſollicitaret: qui Philippum Hiſpaniæ regem per litteras monuit, vt Hiberniam armata manu inuaderet, & ſuæ faceret ditionis. Et à Philippo quidem miſſus tum fuit Italus quidam, militum tribunus: qui quum aliquamdiu bellum in Hibernia geſſiſſet, tandem fraudulentis Anglorum promiſſis deceptus fuit; & ſecretò cum eis pactus, noctu clam intra caſtra eos recepit, qui mox obuios quoſque trucidarunt, & quid quid in ijs repertum, diripuerunt. In perfidiæ huius mercedem Angli Italum hunc Comitem crearunt; ſed non multo poſt in Dingelano oppido, vnà cum ſuperioris cædis reliquijs iugularunt. Poſt hanc cladem Gerardinus Iacobum cognatum ſuum in Connaciam miſit, vt auxilia inde accerſeret. Is cum in itinere in exiguum hoſtium, ſed pugnacem manipulum incidiſſet, magna alacritate prœlium commiſit, hoſteſque diſiecit ac fugauit: verum dum victoriam perſequitur, ab hæretico milite miſſili globo traiectus, occubuit, ac victoriam quamuis cru-

entam hoſti reliquit Gerardini non melior, immo peior aliquanto fortuna fuit: qui ab Anglis captus, quum in Angliam transportari recuſaret, capite in patria fuit multatus. Simili pæne fato fratres eius functi ſunt, in bello omnes cæſi. Filius vero in Angliam abductus fuit, & cuſtodia incluſus. Thomas, qui Gerardino, Ioanni & Iacobo ſuperſtes fuit, moriens duos reliquit filios: quorum primus nomine Iacobus, patri vt virtute, ita ſimili vitæ exitu fuit ſimilis. Gerardino è viuis ſublato, Hibernia quatuor annos ſub impotenti Anglorum dominatu manſit, dum interim Iacobus Thomæ filius nihil intentatum relinqueret, vt Momoniam prouinciam ſub imperium ſuum redigeret. Cauſſæ eius pleraque omnis Nobilitas fauebat, & legitimis nuptijs patrem ipſius natum aſſerebat. Inprimis Oneal, qui Anglorum in Vltonia velut flagellum erat, Iacobum animabat, & quibuſcumque rebus poterat, iuuabat. Sed & fortuna conatibus eius ſubſcribebat, victricia arma vndique per totam prouinciam circumferentis: Anglis interim tanta clade affectis, & eo redactis, vt præ metu ſe abderent, nec extra ſpelæa ſua apparere auderent. In hoc bello ſummus militiæ dux Noritius vna cum fratre Henrico, mortem oppetijt, poſtquam omnes ſuas copias & vires vidit diſſipatas. Quum ergo in viribus Anglis ſpes nulla eſſet, ad ſolitas artes & fraudes confugerunt: & quia facile videbant Iacobum armis ſuperari non poſſe, alterum illum Iacobum Gerardini filium qui Londini captiuus detinebatur, libertate donatum in Hiberniam remiſerunt, attributo Momoniæ principatu, vt ita duos hos inter ſe committerent, deinde ex occaſione vtrumque non Principatu tantum, ſed vita etiam priuarent.

Iacobus Gerardini filius in Hiberniam appullus, magnam omnium de ſe concitarat exſpectationem, obuerſantibus adhuc patris in rempublicam meritis: eoque ſtatim cupide ab omnibus exceptus, Iacobus vero Thomæ filius etiam ab intimis deſertus eſt: Quod Populi ſtudium quum animaduertiſſet Thomæ filius, proteſtatus eſt, ſi quidem de ſolo Momoniæ Principatu eſſet controuerſia, ſe lubenter omni iuri quod ſibi competeret, in gratiam cognati ſui, renunciaturum: quia vero manifeſtum ſit Catholicæ religionis potiſſimum in hoc cauſſam agi, cui per cognatum ſuum Angli exitium moliantur, ſe quidem in hac cauſſa lubenter fortunas omnes & ſanguinem velle profundere. Nec mora. Gerardini filius copias quantas poteſt contrahit: ijſque contra cognatum eductis, iubet vt ad pedes ipſius ſe abijciat, & Principatum quem ipſi captiuo eripuerat atque vſurpabat,

reddat

Digitized by Google

reddat. Idem non ſuadebat modo, ſed flagitabat quoque vniuerſa Hibernorum Nobilitas; qui magno numero Anglicanis copijs ſe coniunxerant, & arma contra eum verterant, cuius auſpicijs multas præclaras hactenus victorias contra eoſdem quos iam ſequebantur, obtinuiſſent. Iacobus religionem nullo modo ſic ſaluam fore dictitans, fratrem ad Onealem ablegauit, vt hæc omnia ei renunciaret, & auxilia poſceret: verum antequam frater redijſſet, Iacobus à cognato ita circumuentus atque obſeſſus fuit, vt ſine pugna euadere non poſſet. Quare cum copiolis ſuis cum hoſte congreſſus, nullo negocio victus ac captus fuit. vna cum Comite Clancarniæ Florentino, & vterque Londinum miſſus. Nec vero ea victoria Iacobo diu felix fuit. Dum enim prouinciam totam obit, ac Nobilitatem ſuam facit, iamque pulcre ſibi in Principatu confirmatus videtur; Angli voluntati eius diffiſi, non multo poſt veneno dato, hominem è medio ſuſtulerunt. Hiberni tam turpiter ſe proditos indignati, contra Anglos rebellarunt. & cum Iacobi, qui Londini captiuus ſeruabatur, fratre coniunctis viribus, Anglos multis magnisque cladibus denuo affecerunt. Vtebatur vero Iacobi frater Onealis potiſſimum auxilijs: ad quos etiam prætereà ſe adiunxerant Iſſuluanus Beiti, Baro Mauritius, Ochonchourius, Chierri, Redri, & Deglean, Equeſtris ordinis viri, cum præcipua Nobilitatis parte, qui tantis tamque infamibus iniurijs, quas longo tempore ſub Anglis pertulerant, atrociter læſi atque iritati, multo quam vmquam antea acrius, velut pro aris ac focis dimicarunt. Et hoc quidem bellum etiamnum durat. ac durabit quamdiu Gerardini poſteri ſub Eccléſiæ lègibus viuent.

Eo tempore quo hæretici in Anglia plenas furori ſuo contra Catholicos habenas laxauerant, Hibernus quidam Theologus, Ioannes Trauerſius nomine, accuſatus fuerat, quod de primatu Petri eiuſque ſucceſſorum librum ſcripſiſſet. A iudicibus interrogatus an ipſe eius libri auctor eſſet, rem faſſus eſt, tres ſimul monſtrans digitos, quibus in illo ſcribendo eſſet vſus. Quare ad ignem damnatus, ſupplicium magna conſtantia pertulit. Mirum vero eſt, immo certum diuinæ Maieſtatis miraculum, quod tres illi digiti ab omni flammæ iniuria immunes, nec tum nec poſtea comburi potuerunt, vt fide dignus auctor Sanderus teſtatur. V. *Miracula in Hibernia facta.*

In Momonia prouincia, dum hæreſis vndique graſſatur & more ſuo omnia deuaſtat, vir nobilis, magnæ auctoritatis, imaginem quandam

Deiparæ Virginis, & nonnullas Sanctorum Reliquias iconoclaſtarum furori ſubduxerat,& in ſpeluncam non procul à maris litore aſportarat: eumque locum deinde orandi cauſſa ſæpius frequentauit? Re tandem pat-facta,bonus ille comprehenditur,& ad iudices adductus,imaginem tradere iubetur in contumacem, bonis omnibus confiſcatis, capitis pœna ſtatuta. Sic ergo coactus,imaginem reddit: quam arreptam mox vnus ex hæreticis pedibus conculcat & comminuit, fragmentis igni deſtinatis. Sed diuinum numen,vt hanc iniuriam ipſi Deiparæ Virgini, cuius imaginem repræſentabat,factam,vindicaret, ſtatim ſequenti nocte vnum ex miniſtris ſuis ad miſerum hunc ablegauit,qui eum flagellis atrociter cęderet. Nec ſupplicium hoc effugere poterat quidcumque faceret, aut vbicumque ſe abſconderet hæreticus.

Aliud quiddam multo magis admirabile ſacerdos quidam fide dignus mihi narrauit,aſſerens multorum etiam hæreticorum teſtimonijs id fuiſſe confirmatum. Id ſic habet: Quum die quodã presbyter Catholicus in Mediæ prouinciæ quadam eccleſia ſacroſanctum Miſſæ officium celebraſſet, & calicem, in quo conſecrata erat hoſtia, oblitus, in altari reliquiſſet, poſt horã circiter ingreditur idem templum hæreticus Epiſcopus, Richardus Bradeus nomine, comitante Barone Deluino & alijs: quumque rectà ad altare acceſſiſſet & calicem aperuiſſet, immiſſa manu hoſtiam excipere conatur: quam miraculoſe è Calice exſilientem quum idem fruſtra reprehendere niteretur,illa hinc inde ſaltans,manus eius eluſit. Accedunt mox alij, ſed nemo ex omnibus eam comprehendere poterat. Quare laſſus iam epiſcopus ſacerdotem accerſiri iuſſit:, cui mox illa tractandam ſe præbuit. Hoc Villæcaſtri, quod ſupranominati Baronis Deluini eſt municipium,accidiſſe idem presbyter memorabat.

Ad Connaciam vero quod attinet, tam altas in hac prouincia radices egit hæreſis,vt exſtirpari nequeat. Non deſunt tamen hic quoque Nobiles, qui maiorum religionem adhuc ſequuntur. Inter hos quidam fuit venationi valde deditus: qui quum mane quodam prodijſſet, quadraginta aut quinquaginta circiter canes, (qui Moloſſis illis & Locrenſibus tam magnitudine quam generoſitate nihil cõcedunt) ſecum ducens, ac feram à canibus cubili excitam perſequeretur, ſtrepitum audit quaſi aduentantium equitum, quumque animaduertiſſet, hoſtium eſſe turmam,qui ad capiendum ipſum venerant,reuocatis ſuis, ſyluæ beneficio,ſeſe ſubduxit. Hæretici detectis inſidijs,acriter ipſum perſequuntur, ac ſyluam vndique perluſtrantes, tam ſe quam equos defatigant. Ille poſtquam è ſylua euaſit ſuos in ordinem cogit, canes diſperſos colligit

& contra-

& cōtra hoſtes ſylua itidem iam egreſſos immittit ac voce incitat. Quorum impetum illi non ſuſtinentes, ſtatim ſe in fugam dant, in qua moloſſi illi incredibilem ſtragem edunt, tam equos quam homines morſu impetentes, & in terram deiectos laniant, ſic vt ducenti circiter hoc modo perijſſe dicantur, præter eos quos Catholici Baronis Comites ac miniſtri manibus ſuis, ſine vllo ſuo damno interfecerunt.

Hæreticorum crudelitatem Catholici Epiſcopi non magis in Hibernia quam in Anglia effugerunt. Inter hos præcipue memorandus eſt Domitius Hurleus, qui à Pontifice Gregorio XIV. Caſſilienſis Archiepiſcopus creatus, & vt gregem diſperſum colligeret in patriam reuerſus, obuium habuit modicum admodum fidelium Chriſtianorum numerum, ex omni naufragio ſeruatum; ac tandem quod Epiſcopalia munia obijſſet, comprehenſus eſt. Et primo conditiones opimę oblatę ſunt apoſtatare ſi vellet, & fidei Catholicæ renunciare. At ille qui promiſſis huiuſmodi flecti non poterat, perſuadere eis nitebatur vt placide ſecum conferrent: illi vero ira & furore perciti, quæſtionibus eum ſubijciunt. Ocreas enim oleo plenas pedibus induunt, & Epiſcopali mitra & habitu ornatum, ante luculentum focum collocant, vt vi flammæ aduſtis ocreis, tibiæ ſimul arſerint, adeo vt detrahentes ocreas, ad genua vſq; carnem auulſerint, nudis relictis oſſibus. nec quidquā tanta eius in tormentis moti conſtantia; quodam mane eundem vimineo conſtrictum laqueo ſuſpenderunt, quò langueret diutius.

Sed inſignis admodum eſt crudelitas, qua ijdem hæretici in Patricium Ohelium vſi ſunt: cuius hiſtoriam à Reſcio in Phalariſmis prolixè deſcriptam, paucis hic recenſebimus. Hic à teneris annis ſancto Franciſcanorum Ordini, qui de obſeruantia dicuntur, innutritus fuerat: ob ſingularem vitæ ſanctimoniam ac Religioſo dignas virtutes, Maionenſis Epiſcopus à Gregorio XIII. deſignatus. Suſcepto Epiſcopatus munere, nihil prius habuit quam vt irreligioſos Religioſorum mores reformaret. In quo conatu ſtrenue deſudantem, Prorex inueſtigari iuſſit. Habebat hic comitem, Conatium Ornarium, Principis Ardachadeni filium, eiuſdem Ordinis monachum: qui vnà cum eo captus, & ad proregem adductus, non minori conſtantia fidem ſuam profeſſus eſt. Sic ergo vterque obſcuro carceri includuntur, vbi totos quindecim dies numquam iucundiſſimæ huius lucis aſpiciendæ eis fuit poteſtas. Repente deinde productos Prorex minis ac terrore aggreditur, repræſentans quam graue ſupplicium meriti eſſent qui reginæ legibus non obtemperarent. Affirmarent ergo ac iuramento ſententiam ſan-

VI. Martyria Epiſcoporum quorundam.

cirent, credere ſe, Reginam eſſe caput Eccleſiæ. Ohelio idem tres Epiſcopatus pro vno pollicebatur, ſi nouæ religioni ſubſcribere vellet: Quæ verba ille nullo reſponſo dignatus, riſu excepit. Quare iratus Prorex, ocreas oleo, ſale, butyro, & puluere impleri, ac pedibus induci, atque ita aquæ bullienti imponi iuſſit: quibus deinde detractis, nuda oſſa relicta ſunt. Inter hos cruciatus Prorex iterum inſtat, vt errorem ſuum agnoſcat: tumque ſe cruciatibus his facile remedium inuenturum. At glorioſus hic martyr, quamuis ad mortem vſque eſſet languidus, hanc tamen Proregis vanitatem iterum riſu proſequutus eſt. Tunc ille multo iritatior, inſpectante vtroque exercitu (duplicem enim tum habebat, Proteſtantium vnum, Catholicorum alterum) per carnificem crura oſſibus nudata, tum brachia & digitos intra duo ſaxa confringi, atque ita ad patibulum duci iuſſit. Quum ad ſupplicij locum veniſſet, laqueum collo geſtans, Commiſſarios rogauit, vt vnam horam ſibi concederent, qua populum alloqueretur. Sed quum ægre dimidiatæ horæ ſpacium impetraſſet, multa de ſe ac fide ſua diſſeruit, ac circumſtantes Catholicos ſalutaribus præceptis inſtruxit: ſic denique omnium animos commouit, vt nec hæretici ipſi à lachrymis ſibi temperarent. Tandem ad Proregem conuerſus, ſic infit: Tu quidem, ò Prorex, corpus hoc iniuſte torſiſti, multaſque mihi feciſti iniurias: quarum vltionem in hoc Mundo à nemine poſco, ſed te ad diuinæ Maieſtatis tribunal cito, vt ibi tuarum iniquitatum rationes reddas. His verbis ſupra modum exaſperatus Prorex, ac tacitum animo vulnus ſentiens, non minus amaris verbis reſpondit: I, quantum eſt hominum peruerſiſſime, i quam citiſſimo gradu ad infernum. Citationem ego tuam nihili facio, ac verba tua tua tipula leuiora duco. Sic ergo ſanctus ille homo, vnà cum ſocio ſtrangulatus, ad æternam gloriam euolauit. Tanta vero infinitarum virtutum huius hominis in omnium animis inſederat memoria, tanta de ſanctitate eius erat opinio, vt plerique Catholici non aliter quam ſanctum venerarentur: quod quidem etiam non pauca miracula ad reliquias eius facta teſtantur. Prorex cum exercitu ad ciuitatem Limiricenſem profectus, (vbi quinque dierum ſtatiua habuit) die quodam cum Catholico Barone obambulans, quũ ad locũ vbi duo illi beati martyres pendebãt ad veniſſet, Baronẽ inquit: Ecce perfidum illum hominem qui me ad tribunal Dei citare non dubitauit, quũ tamen iã anima eius in inferno infelix degat, corpus vero è funeſta hac arbore pendeat, auibus deuorandum ac cœli iniuria corrumpendum. Tum Baro, Mihi, inquit, non placet, ô prorex, nec æquum mihi videtur, vt nobili orti proſapia inter fures & latrones patibulis alligati con-

Digitized by Google

ti conſpiciantur. Prorex iterum, Non ignoro, ait, te Catholicum eſſe, ſed mihi crede, propediem fore vt contumaciæ tuæ pœnas luas. Non multos poſt dies Prorex in morbum incidit, qui in dies augeſcens mox vitam ipſi abſtulit, decimoquarto poſt ſanctos illos ſupplicio affectos die. In quo facile omnes non modo diuinam iuſtitiam, ſed miſericordiam etiam agnoſcunt, vt qui Catholicæ religionis veritatem tot tamque miraculoſis teſtimonijs ab omni æuo ſemper corroborauit.

Ad finem libri huius apponere viſum eſt Catholici Scriptoris Sanderi verba, ſic librum ſuum de Schiſmate Anglicano claudentis.

Sed de his dulciſſimæ patriæ meæ calamitatibus non libet plura hoc tempore dicere; gentis potius olim religioſiſſimæ, miſeram conuenit deplorare fortunam; adeoque homines ex hac barbara & bruta hæreſi immutatos, vt cum omni religione etiam humanitatis ſenſum exuiſſe videantur, quodque cum priſcis temporibus patrumque etiam noſtrorum memoria ſacris epiſcoporum, presbyterorum ac religioſorum perſonis tam inſignem venerationem ſemper exhibuerint, vt *vbicunque* (inquit venerabilis Beda) *clericus aut monachus adueniret, gaudenter ab omnibus tamquam Dei famulus exciperetur; & ſi in itinere pergens inueniretur, accurrebant omnes & flexa ceruice, vel manu ſignari, vel verbis illius ſe bene dici gaudebant*; eo (inquam) nunc res noſtræ ſint prolapſæ, vt ijs in perdita gente noſtra, non ſolum nullus tribuatur honor, ſed quod nec illle viuere aut eſſe liceat; quodque eorum conditio ſit furum, latronum, homicidarum, perduellium ac quorumuis ſceleratiſſimorum hominum ſorte longe intolerabilior; eo miſeros Britannos meos perduxit impia hæreſis & eccleſiaſticæ communionis diſrupta ſocietas.

EPILOGVS AD LECTOREM.

Spectatum ſatis eſt: nihil inclementius ætas
Protulit vlla patrum. mentem furor impius omnem
Exuit humanam: nulli ſua profuit ætas,
Non ſexus, non innocui lactentibus anni,
Non ſenibus ſua canicies, venerandaque multis
Maieſtas vitæ meritis: non forma pudorque
Femineus teneri ſubduxit corporis artus

Florimundi Ræmundi

DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA HÆRESEON SVPERIORIS ſæculi

HISTORIAE LIBER VII.

Argumentum Septimi Libri.

Sequenti libro Septimo demonſtratur, quomodo Lutherana hæreſis in Gallias irrepſerit, quibuſque artibus à Lutheranis ſit propagata; ſed pietate Franciſci I. regis, ne pedem in regno figeret aut latius proſerperet prohibita: Margarita interim Nauarræ regina ſchiſmati fauente; & quibus modis. Ioannis Caluini nouæ hæreſeos auctoris thema genethliacum explicatur: quibus ille artibus prima ſectæ ſuæ fundamenta iecerit, ac Geneuam tandem profugerit: vbi multa à nemine antea ſcripta recenſentur, ac ſimul cauſſæ quæ Galliæ populos ad nouarum rerum ſtudium impulerunt.

Digitized by Google

INDEX ET SVMMARIA CAPItum ſequentis Libri Septimi.

CAPVT I.

I. LVTHERANÆ *hæreſeos contagio in Gallia gliſcit.*

II. *Eccleſiæ hoſtium in concinnanda eccleſiæ ſuæ hiſtoria vafrities.*

III. *Stommata eorum & calumniæ à Catholicis contẽnuntur & ridẽtur.*

IV. *Quantæ turbæ & confuſiones è noua religione natæ ſint.*

V. *Status religionis & reipublicæ eodem tam in bonis quam in malis vinculo eſt colligatus.*

VI. *Gallia poſt introductam hæreſin, nullum non malorum genus experta eſt.*

CAPVT II.

I. FRANCISCI *I. Galliarum regis bonarũ literarum reſtaurator, & ſummus fautor ac patronus.*

II. *Homines ſcientia præſtantes vndiq; ad ſe vocat & accerſit.*

III. *Eum Lutherus ad partes ſuas traducere conatur.*

IV. *Quibus artibus ad id ſit vſus.*

CAPVT III.

I. LVTHERANISMI *prima ſemina in oppido Meldenſi publice ſparſa.*

II. *Et à quibus.*

III. *Lutherani ad promouendos conatus ſuos muliebres operas ambiunt.*

IV. *Margarita Nauarræ regina doctorum quorumdam virorum patrocinium ſuſcipit, nondum rectè eorum exploratâ integritate.*

V. *Gerardi Ruſi hiſtoria, qui Benearni Principatum hæreſi infecit: & quæ tum Nauarrenæ fuerit aulæ facies.*

VI. *Ruſus Abbas Cleriacenſis, Temporiſator vulgo appellatus, Catholicum ſe ſimulat.*

CAPVT IV.

I. REGIS *Franciſci animus ab hæreticis & eorum fautoribus multipliciter tentatur.*

II. *Gulielmus Bellaius Langæus ab eodem in Germaniã mittitur: & Miſſæ quadam forma ſeptem punctis ſiue articulis comprehenſa proponitur.*

III. *Rex Philippũ Melanchthonẽ ſub fide publica in Galliam euocare ſtatuit.*

IV. *Sed ſapienti Turnonij Cardinalis conſilio ſententiam mutat.*

V. *Nauarræ regina ad Catholicam Eccleſiam redit.*

VI. *Regis ad Melanchthonem Epiſtola, cum huius ad illam reſponſo.*

CAPVT V.

I. LVTHERANORVM *machinationes.*

II. *Eorum audacia rex offenditur.*

III. *Regis oratio.*

IV. *Sex Lutherani combuſti.*

V. *Catholica Eccleſia Franciſco I. Galliarum regi, & Carolo V. Imperatori ſalutem ſuam & incolumitatem debet.*

VI. *Franciſcus I. Rex inſigni à Theodoro Beza iniuria affectus.*

CAPVT VI.

I. QVANTO *inculpatius in ſpeciem viuunt hæretici, tanto magis nocent.*

II. *Hæreſis ex pſeudomartyrum ſuorũ pertinacia magna cepit incremẽta.*

III. *Hæreticorũ ſupplicia Catholicæ Eccleſiæ magis nocuerũt, quã pfuerũt.*

IV. *Poteſt hæreticus pro Ieſu Chriſto mortem obire, nec tamen propterea martyris nomen meretur.*

V. *De vera & ficta conſtantia.*

VI. *Etiã diabolus ſuos habet martyres.*

CAPVT VII.

I. PRIMI *in Galliis Lutherani homines ex vulgi fæce pleriq; omnes fuêre.*

II. *Primus noui Euangelij in Gallijs Miniſter lanæ carminator.*

III. *S. Scripturæ libri ab hæreticis vulgo ad legendum dati.*

IV. *Vulgus à ſacrarum litterarum tractatione abſtinere debet.*

V. *Apud hæreticos etiã feminæ Miniſterijs Eccleſiaſticis fungẽdis ſe ingerũt.*

VI. *Quam indignum ſit, libros ſacros in vulgi officinis & paſſim profanari.*

CAPVT VIII.

I. HOMINES *de ſchola primi Lutheraniſmum in Gallia ſeminarunt.*

II. *In varias ſectas & factiones miſere diſtrahuntur.*

III. *Ioannes Caluinus Galliæ Lutherus.*

IV. *Eius natiuitas & horoſcopus.*

V. *Genethliacorum coniecturæ ſeu prædictiones.*

VI. *Caluino ſupremi Pontificatus dignitas in Natiuitate promiſſa.*

CAPVT IX.

I. CALVINVS *apud Bituricenſes literis operam dans, de Melioris Volmari conſilio ad Theologiæ ſtudiũ animũ applicat.*

II. *Volmarus primus Caluini animum hæreſi corrupit.*

III. *Caluinus Lutetiam profectus, mox inde Enculiſinam ſe confert.*

IV. *Caluinus Græcus Claiſſenſis agnominatus, & cur.*

CAPVT X.

I. CALVINVS *melius aliquanto moratus quam Lutherus.*

II. *Sed in concionãdo parum facundus.*

III. *Lutherana hæreſis craſſa; Caluiniana ſubtilis.*

IV. *Caluinum ambitio perdidit.*

V. *Eius mordax & ſuperba natura à Volmaro notata.*

VI. *Tilletus Caluinum in Germaniam abducit.*

CAPVT XI.

I. CALVINVS *apud Pictauos merces ſuas exponere incipit.*

Digitized by Google

II. *Prima eius dogmata ſiue propoſitiones.*
III. *Primum Caluiniſticum Concilium Pictauij in horto quodam celebratum.*
IV. *Primi Caluini Apoſtoli.*
V. *Iuuentus ſcholaſtica à Caluiniſtis ſeducta.*
VI. *Mos omnium hæreticorum in ſacerdotum vitia invehendi.*

CAPVT XII.

I. IMAGINVM *ſeu ſtatuarum vſus in Eccleſia Caluiniſtis præcipuus rebellionis prætextus.*
II. *Vox Imago male pro Idolo ſumitur.*
III. *Dei præceptum de Idolis quomodo intelligendum.*
IV. *In Deum nulla cadit contrarietas aut repugnantia.*
V. *Imagines apud Chriſtianos in honorem Dei erectæ.*
VI. *Ad quid conducant.*
VII. *Caluiniſtæ Dei confracta imagine, diaboli integram relinquunt.*
VIII. *Quomodo Catholici Sanctorum imaginibus vtantur.*

CAPVT XIII.

I. GALLI *in eo Troianis ſimiles, quod nimis facile crediderunt.*
II. *Libertas hæreſeos ianua.*
III. *Cur dies feſti à Caluiniſtis exploſi.*
IV. *Eccleſiaſticorum vita & ignorantia pleraq; mala nobis pepererunt.*
V. *Quæ hæretici ſuis conatibus artificioſe prætexere norunt.*
VI. *Religio ſuis ipſius ſtat inconcuſſa viribus.*

CAPVT XIV.

I. MISSÆ *ſacrificium à diabolo ſemper oppugnatum.*
II. *Eius inſtitutio.*
III. *Forma Eccleſiæ, arbitrio & diſpoſitioni à Ieſu Chriſto permiſſa.*
IV. *Miſſæ nomen vnde.*
V. *Ceremoniæ ſubſtantiam nō mutāt.*
VI. *Non de vocabulo, ſed de re ipſa diſputandum eſt.*

CAPVT XV.

I. CALVINISTICA *Eccleſia diu nullam certam formam Eccleſiæ habuit.*
II. *De clandeſtinis Caluiniſtarum cœtibus.*
III. *Forma cœnæ Caluiniſticæ, quæ Manducatio tum appellabatur.*
IV. *Narratio caſus cuiusdam, qui dum ea celebratur euenit.*
V. *Complures Caluiniſtæ Catholicos ſe ſimulant.*
VI. *De rebus aliquot dubiis Proteſtantium in Germania & Geneuatium theologorum ſententias exquirunt.*

CAPVT XVI.

I. CALVINI *Euangelio percreſcente multi vtriusq; ſexus Religioſi monaſticum habitum abiiciunt.*

II. De

Digitized by Google

II. De quodam Monacho Dominicano, à Caluiniſtis vt religionem deſereret tentato.
III. De quibusdam qui Catholica religione ad ſeducẽdos alios abuſi ſunt.
IV. In primis vt populum ad idololatriam perducerent.
V. An illa vera fuerit idololatria.
VI. Quæ Idololatria ſit materialis, non formalis.

CAPVT XVII.

I. CALVINVS relicto Pictauio, in Aquitaniam ad Ruſum & Ferrium proficiſcitur.
II. Gulielmus Farellus primus apud Geneuates rebellionis auctor.
III. Caluinus diu hinc inde vagatus, Geneuam concedit.
IV. Tres itidem Apoſtoli eodem ad Caluinum proficiſcuntur.
V. Caluinus rebus nouis ſtudens, Geneua eiectus.
VI. Ratisbonã abit ad comitia Imperij.

CAPVT XVIII.

I. CALVINVS & Farellus Geneua eiecti, ſociorum quibus cũ abſentes etiam colludebant, opera reuocantur.
II. Petrum Viretum Sabaudum vnà adducunt.
III. Caluinus propria auctoritate Geneuenſis Eccleſiaſtæ munus vſurpat.
IV. Caluiniani Miniſtri miſſionem ſeu vocationẽ ſuam probare nõ poſſunt.
V. Claudius Eſpencæus cum Caluino Geneuæ colloquitur.
VI. Caluiniani Miniſtri ſuam ipſi vocationem in dubium vocant.

CAPVT XIX.

I. CALVINVS Geneuæ pro Epiſcopo ſe gerit, & Miniſtros à ſe ordinatos huc illuc ablegat.
II. Primis noui Euangelij Miniſtris nomina ſua mutare vſitatum.
III. Caluini auctoritas Geneuæ formidabilis.
IV. Multi ad videndum & audiendum Caluinum Geneuam ſe conferunt.
V. Scholares quidam ſtudiis relictis, ad Caluinum proficiſcuntur.
VI. Qui è quouis ligno Miniſtros tamquam Mercurios format.

CAPVT XX.

I. GENEVA prima & præcipua hæreſeos ſedes, vel ſentina.
II. Ad quam tamquam aſylum omnis generis homines confluxerunt.
III. Geneua per inteſtina Gallorum bella creuit.
IV. Eadem Galliæ viribus ad ſui defenſionem vſa.
V. Gallia poſt Turcas in auxilium vocatos multum priſtini ſplendoris & virium amiſit.
VI. Plerique Principes magis de ſtatu ſuo conſeruando quam Dei propugnando honore ſunt ſolliciti.

Digitized by Google

QVOMODO LVTHERANISmo primus in Galliam aditus ſit patefactus.

Caput Primum

ARGVMENTVM

I. *Lutheranæ hæreſeos contagio in Gallia gliſcit.*
II. *Eccleſiæ hoſtium in concinnanda Eccleſiæ ſua hiſtoria vafrities.*
III. *Scommata eorum & calumniæ à Catholicis contemnuntur & ridentur.*
IV. *Quanta turbæ & confuſiones à noua religione natæ ſint.*
V. *Status religionis & reipublicæ eodem tam in bonis quam in malis vinculo eſt colligatus.*
VI. *Gallia poſt introductam hæreſin, nullum non malorum genus experta eſt.*

I. *Lutheranæ hæreſeos in Galliis initia.*

QVEMADMODVM morbi contagioſi, qui ſunt velut diuinæ iræ flagella, primo de domo in domum, deinde ex vno oppido in aliud proſerpunt, ac tandem totas peruadunt ac depopulantur regiones, ſic vt quacumque oculos quis flectat, nihil aliud occurrat quam

Luctus vbique, pauor, & plurima mortis imago:

ſic peſtilens quoque Hæreſeos virus, quo non minus quam illis Deus populi ſui peccata punire ſolet, poſtquam in Saxonia gliſcere ſemel cœpit, mox paullatim non totam tantum fere Germaniam infecit, verum etiam vltra Rhenum in mediam noſtram Galliam ſeſe effudit, ſecumque infinitas miſerias & calamitates inuexit. O Rhene, vetus Galliæ limitum arbiter, idemque fidelis Romani Imperii contra barbaras à ſeptemtrionibus nationes quondam propugnator! ſiccine partes ita mutaſti, vt ſeptemtrionali illi hoſti aditum præbueris, qui non Galliam ſolum deuaſtauit, verum etiam ſacrum Romanæ Eccleſiæ imperium conuellere eſt aggreſſus? Tu, qui quondam legitimi thori quaſi arbiter, ſpurios vndis hauriebas, legitime vero natos ſanos

Digitized by Google

& incolumes ad ripam tranſmittebas; qui, quæſo, factum eſt, vt tantum ab illa naturæ tuæ rara & mirabili dote mutatus, tã multos ſpurios perferre potueris, qui ad vexandos, adeoque internecione delendos veros Ieſu Chriſti & Eccleſiæ filios, egreſſi, & vltra citraque graſſati ſunt? Cur non Nili Ægyptum fecundantis naturam potius imitatus es, quem nullum vmquam peſtilentem vaporem exhalare aiunt? Siccine par fuit, illas delicias, illam Europæ paradiſum à te infici & contaminari? Argentina illa tua, Argentina fuit, illa heu nimium vicina Franciæ, vbi multiceps illud Hæreſeos monſtrum primum ſtabulatum fuit, vireſque ſuas ad Galliam affiliendam collegit. Hoc aſylum fuit Lutheriſtarum & Zuinglianorũ, ſub Martini Buceri infeſtiſſimi Catholicæ Eccleſiæ aduerſarii, ductu. Hoc receptaculum fuit eorum qui è Galliis proſcripti fuerant; & hoſpitium eorum qui Caluiniſmo fauebant. In hac vrbe nouellæ hæreſeos Thalmud, præcipuum ruinæ noſtrum inſtrumentum, procuſus fuit & abſolutus, illæ ſcilicet famoſæ Caluini inſtitutiones. In hac denique vrbe prima nouorum Euangelicorum Gallicana Eccleſia inſtituta, ad quam tamquam ad prototypum, ceteræ deinde per Franciam paſſim ſunt conformatæ. Sed operæ precium eſt rem à primis velut principiis arceſſere; ſic tamen vt operis noſtri ordo à ſcopo nihil diſcedat.

Principio ſatis non eſt vt in genere ſciamus, quomodo hæreſis è Septemtrionali angulo Auſtrum verſus progreſſa, omnium quæ Sol aſpicit regnorum florentiſſimum peruaſerit; neque mala quæ inde exſtiterunt, quæque ad eum ſtatum miſeram Galliam redegerunt, vt de priſtino ſplendore nihil ferme præter nomen retinuerit, ſub vno tantum aſpectu proponenda nobis & indicanda ſunt: ſed expedit omnino, vt omnia minutatim ac particulariter enarrentur, quo poſteritas noſtro exemplo ſapientior facta, tanto melius hoc omne hominum genus pernoſcere & ab iis cauere ſibi diſcat. Quo loco conſideranda veniunt, primo ipſa hæreſeos cunabula, è quorum complexibus nata à quibus ſuſcepta & educata, paullatim adoleuerit, atq; id roboris aſſequuta ſit, vt ex eo quem occupauit loco non facile deturbari poſſit, antiquam illam fidem ab Apoſtolis eorumq; ſucceſſoribus per manus nobis traditã, qua tot iã ſeculis regnum hoc ſtetit, omni bonorũ genere affluẽs, & fama vſq; ad ſydera notũ, ſub nõ minus falso quã ſuperbo Reformationis prætextu, nõ mutare tantũ ſed etiã plane euertere molita. Hoc ſpecioſo Reformationis velo fatalis illa Helena deformitatẽ & turpitudinẽ ſuã tegere conata eſt. Et ſicut Sleidanus nouã hãc meretriciã ſponſam cẽtũculis quibusdã non inconcinne cõſutis exornare ſtuduit, dũ toto ſuo libro id agit vt Lutherus magnus & mirificus vir videatur: ſic auctor libri cui titulus eſt, *Hiſtoria Eccleſiaſtica*

II. *Aduerſariorum fraus in concinnanda Eccleſia ſua hiſtoria.*

cleſiaſtica Reformatarum in Gallia Eccleſiarum, &c. multus eſt in Caluini laudibus, vt hoc veluti fuco & ipſe ſuæ Helenæ procos quærat & inueniat. Vt enim qui à Catholica defecerunt Eccleſia, peſſima quæq; de iis quos reliquerunt, præſumunt, & explendo odio, aliis etiam perſuadere nituntur: ita libri quoque iſtius auctor, qui ex aliorum ſuggeſtis hiſtoriam ſuam conſarcinauit, quiq; in Præfatione ipſe nouæ religionis ſocium ſe profitetur, id potiſſimum agit, vt eorum nomina & honorem qui hæreticis ſeſe oppoſuerunt, laceret & infamet: quos homo impudentiſſimus paſſim vt capitales Ieſu Chriſti hoſtes vixiſſe, ac tandem vt furioſos & deſperatos Antichriſti ſatellites mortuos eſſe fingit. Nihil ibi frequentius occurrit, quam modo hunc diuinitus percuſſum, modo illum cœleſtis ira numinis conflagraſſe, atque adeo omnia elementa in nouæ ſuæ Eccleſiæ hoſtes, diuino iuſſu & vltione, conſpiraſſe. Non regibus, non ſummis Principibus, quorum tamen inter homines auctoritas ſemper ſacroſancta fuit, non ceteris in ſumma dignitate conſtitutis, parcitur: interim vero abiectiſſimi &, vt ille ait, omnium hominum poſtremiſſimi, tamquam Euangelii & regni Ieſu Chriſti reſtauratores, laudantur, & Orci mancipia ad cœlum efferuntur. Vide hic effrontem hominum iſtorum audaciam, ſua ipſorum elogia ſcribentium! Notum enim eſt, Commentarios ab illis ipſis ſcriptos, quorum laudes omnibus fere pagellis ad nauſeam decantantur: non aliter quam ſi pictor aliquis ſuum ipſius vultum non qualis eſt, ſed qualem eſſe velit, falſis coloribus depingat, & tam ſibi quam aliis ſpectandum atque admirandum proponat. Iidem ſuæ quoque farinæ homines & pſeudomartyres, quantis laudibus ornant! ac veluti muli mutuum ſcabunt! Ex his certe, quamuis falſiſſimis & ab omni ratione alienis, ingens illud Martyrologii hæreticorum volumen confectum eſt & conſarcinatum. Et quemadmodum hæreſis in plerisque veræ ſimia eſt Eccleſiæ; ſic in eo quoque eam imitatur, quod noui Euangelici ſuas quoque Synodos prouinciales & nationales celebrant, ad quos Miniſtri (ſic enim appellantur) certis mandatis à ſua quiſque communitate inſtructi, vndique accurrunt, & variis de rebus tam ad omnes quam ad ſingulos & priuatos ſpectantibus, conſultant, ſententiasque de iis quæ ad ſuam promouendam Eccleſiam pertinent, dicunt. Iſtis in libris capitalibus litteris ſcripta videas eorum nomina qui Geneua egreſſi, primam Caluiniani Euangelii ſementem fecerunt. Videas ibi frontiſpicio præfixum nomen eius, qui velut pedaneus ſenator emendicatas ab aliis hiſtorias tamquam ſententias, vnum in faſciculum conſtrinxit; aut tamquam cæmentarius è variis ruderibus hinc inde collectis, magnificam hanc, ſi diis placet, Eccleſiaſticæ hiſtoriæ arcem exſtruxit. Videas ibidem nomina eorum qui iſtis hæreticorum conatibus ſeſe oppo-

Hiſtoria Præſidis de la Place.

Scriptorum hæreticorum artes ſic & impoſtura.

Hæreſis ſimia Eccleſia.

ſue-

ſuerunt, atra notata calculo, vt qui tyranni, carniſices, & hoſtes filiorum Dei appellantur. Ex his porro omnibus vnus aliquis poſtea electus eſt, qui ab aliis particulatim congeſta, ac plerumque conficta, vel aliter quam ſe habent recenſita, in ordinem digereret, atque ita Scriptoris Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ nomen & dignitatem deinceps obtineret. Hic addit, demit quæ vult, deſtruit, ædificat, mutat quadrata rotundis: non ſuos tantum, verum etiam aliorum affectus & fidem ſequutus. Hinc tot tamque ridiculæ ineptiæ, hinc tam atroces calumniæ & iniuriæ; probroſi inuidiæ & odii, quo obcæcati miſeri illi ſunt, partus. Hinc tot glorioſa multorum, qui igneis curribus triumphantes cœlum, ſcilicet, ingreſſi ſunt, martyria libris illis deſcripta leguntur; quæ ſine lachrymis à ſimplice & credulo vulgo legi non poſſunt, innocentes illos agnos rabioſorum luporum dentibus (ita enim ſingulari numeroſæ orationis artificio repræſentantur) tam miſeris modis diſcerptos lugente ac fremente.

Porro ſcriptorum eiuſmodi fraudes & mendacia facile me impulerunt, vt ab iniuria & odio vindicandos mihi ſtatuerim eos qui hæreſi vndiquaque graſſanti fortiter ſeſe oppoſuerunt: digni profecto ob idipſum æterna laude & memoria, qua ſanè ego, quantum in me erit, & quantum præſentis inſtituti ratio patietur, nequaquam eos defraudabo. Nec tamen malum illis pro malo reddam, aut iniuriam iniuria rependam. Quid enim facias? Nempe hominibus iſtis innatum eſt, vt aſſidue nobis in faciem exſpuant, & conuiciorum ac maledictionum nimbos in nos effundant. Vtantur ergo ſuis, ſi volunt, moribus, & tertio quoque verbo mendax aliquod conuicium aſpergant per me licet: Eccleſia interim omnia iſta ex alto deſpicit, adeoque hominum iſtorum probra & conuicia honori ſibi ducit; & inſtar cumini, per maledicta & exſecrationes tanto felicius prouenit ac creſcit. Medicos hac in re imitemur; & ſicut illi vitulino felle cordis doloribus medentur; ſic nos venenato iſtorum hominum felle & maledictorum bile errores ipſorum atque animi vitia emendare, & quantum in nobis erit, ab interitu eos vindicare ſtudeamus. III. *Catholica Eccleſia conuitia hæreticorum ex alto deſpicit & ridet.*

Interim vos, ô Reformati (hoc enim nomen & gladiis & haſtis vobis hactenus acquirere voluiſtis) oculos aperite, & miſeræ veſtræ patriæ ſtatum in hac veluti tabula depictum, diligenter perluſtrate. Quamuis enim, vt Euripides monet, antiquæ ac iam præteritæ calamitates nouis lachrymis deplorandæ non ſint; ſcio tamen, niſi cor vobis ferreum & Marpeſia caute durius ſit, vbi tam luctuoſa furoris veſtri paſſim videritis veſtigia, à veris lachrymis vobis non temperaturos. O quanto facilius eſt deſtruere omnia & vaſtare, quam ædificare ac reſtaurare! Hoc opus, IV. *Calamitates bellorum ciuilium in Gallia ab hæreticis excitatorum.*

hic labor eſt. Alterum quidem illud, ô boni Reformatores, nimisquam bene didiciſtis; in hoc vero altero rudes plane ac pluſquam pueri eſtis; quod itidem ſui temporis hæreticis Chriſtianorum Iuriſconſultus Tertullianus exprobrauit. Mirabiles vos quidem architecti eſtis, qui paucis annis omnia ferè ducentorum retro annorum opera deiceiſtis; ac plura bella quam Romani olim pro acquirendo vniuerſi terrarum orbis dominio geſſerunt, accendiſtis. Vt enim de ſola Gallia noſtra dicam, in ea nouies omnibus copiis & viribus pugnatum, nempe ad Verã, Druydas, S. Dionyſii fanum, Iarnacum, Moncontorium, Coutracum, Sanliſium, & Iurium: pluſquam ducenta prœlia commiſſa ſunt, quæ (vt de minutis quotidianis conflictibus nihil dicam) infinita hominum ſtrage etiam cruentiſſimis quæ vmquam commiſſa ſcribuntur, prœliis æquiparari poſſunt. Quid de vrbibus, oppidis & arcibus dicam? An vllus toto fere regno locus fuit, qui non captus, mox receptus, inde iterum receptus, & omni belli clade vexatus fuerit? Quid? Annon vltra decies centena ciuium veſtrorum & popularium millia partim gladio partim incendiis miſere abſumſiſtis? Quas vero vrbes, arces & oppida non diripuiſtis? Tam longa ſcilicet ciuilis huius belli calamitatum fuit ſeries, tam prolixa malorum noſtrorum Ilias, vt facilius fuerit in hoc regno locum aliquem aere vacuum (quamquam id per Naturam fieri non poteſt) quam à belli miſeriis immunem reperire. Illud tamglorioſum & ſuperbum ædificium, quod maiorum noſtrorum pietas & religio tam feliciter exædificauit, vos momento fere temporis ita deſtruxiſtis atque exinaniuiſtis, vt extremum caſum iamiam minaretur, niſi Deus interim fulcrum aliquod ſuppoſuiſſet, & in præceps euntem publicæ felicitatis currum velut ſufflaminaſſet.

V. *Statu religionis & Reipublicæ eodem vinculo connexas.*

Non ſine magno quidem noſtro damno tum experti ſumus, Religionem & Rempublicam ita inter ſe colligatas eſſe, vt vere de illis dici poſſit, quod Iuriſconſultus de naui dixit: Si diuidas, perdis. Vt enim altera alterius tam in bonis quam in malis fortunam & ſtatum ſequitur, & religio præcipuum omnis imperii ſiue reipublicæ eſt fundamentum (ſiquidem vt vere Poeta noſter Gallicis verſibus canit,

Proſperitas omnis regionis vincta tenetur
Relligione, pariq; gradu plerumq; feruntur
Relligio & regio, ſeu pax ſit rebus opima,
Seu bellum cum ciue aut quocumq; hoſte geratur.
Relligione ſtatus nam ſola innititur omnis:
Hac animos hominum connectit ſola catena.

ſic nihil eſt quo cuiuscunque imperii ſtatus magis ac periculoſius labefacte-

tur

tur,quam religionis diſſidiis. Et quemadmodum in Muſicis ſi quis vel leuiſſimo etiam vocis flexu ab artis præceptis diſcedat, ſtatim omnis illa concentus ſuauitas perit,neque iam delectantur aures, ſed offenduntur;ita in Republica quamprimum vinculum hoc diſſoluitur,& in varias partes diſtrahitur,quid aliud quam confuſionem & turbas exſpectabis, quæ ipſum tandem imperium,niſi mature componantur, ſint euerſuræ ? Religionis incolumitate patriæ ſalutem contineri Iſocrates ethnicus dixit:cuius etymon quidam inde deriuatum volunt,quod animos & corda hominum religet, & ſacro quodam nodo conſtringat. Hic cardo eſt,in quo præcipua publicæ felicitatis pars vertitur. Hac vna Romanos omnes gentes ac nationes ſuperaſſe, M. Tullius gloriatur. At Tertullianus in Apologetico, Romani Imperii magnitudinem & diuturnitatem,Religionis potiſſimum curę,& omnis in ea nouationis odio tribuendam eſſe,non inuitus fatetur. Recte enim ab Sapientibus ſemper iudicatum fuit,quæ tot ſæculorum vſu & duratione confirmata ſint,ſine ſcelelere atque impietate,nouitatis tantum ſtudio, mutari atque aboleri non poſſe;quum res humanæ, vt Hippodamus Pythagoræus dixit,nullam in diuinis mutationem admittant,quæ non cum ipſarum ruina ſit coniuncta. Recte Ennius;

Macrob. Saturn. lib. 2. cap. 6. Lact. lib. 4. Auguſt. de ver. relig in fin. D Tho. 2 2 q. 81. art. 1.

Moribus antiquis res ſtat Romana viriſq;.

Et quemadmodum partes vitales in homine ſine ſummo vitæ periculo lædi non poſſunt:ſic in religione etiam,vt quæ velut anima eſt Reipublicæ,& firmiſſimum omnium legum fundamentum,ne minimum quidem mutari poteſt,quin multa ſtatim inde mala & pericula ad Rempublicam redundent. Hanc vnam tamquam primam & firmiſſimam baſin, quotquot in optime conformandâ hominum ſocietate elaborarunt, Reipublicæ à ſe deſcriptæ ſubiecerunt.Huic diuinus ille Plato primum in ſua,cogitatione magis quam opere effingenda, Republica locum tribuit:qui etiam eius rectoribus primum hoc tradit præceptum, ne quidquam in religione mutari aut nouari patiantur,quum certiſſimum ſit, ex religionis mutatione, imperii quoque ſequi mutationem.

VI. *Gallia hæreſeon & malorum theatrum.*

Id ſi vlla alia ſub ſole regio,Gallia certe noſtra experta eſt: quæ quamprimum nouæ religioni & hæreſi aditum prębuit,priſtinę ſuæ felicitati longum, atque vtinam ne æternum Vale dixit.

Ex illo retro ruere,ac ſublapſa referri
Omnia.

Miſera Gallia! quæ veluti comunis omnibus Chriſtianis ara hactenus fuiſti,

ixit Anno 30.

& poſt Henricum illum Aurelianenſem apoſtatam, nullum hæreticum produxiſti: eadem poſthac inſtar theatri eris, in quo non varia tantum hæreſeon monſtra, verum etiam grauiſſimæ ex eis natæ calamitates repræſententur. O te miſeram Galliam,

Quam quum non poſſet vis vlla aliena domare:
Viribus ipſa ſuis ſeſe confecit, & ægram
Ducit nunc animam, letho exitioq́ propinqua.

O inconſtantem Gallorum nationem! quantum à priſtina maiorum conſtantia degeneraſti, qua illi in recepta ſemel, integre atque inuiolabiliter conſeruanda ſemper religione vſi ſunt! Sed quid queror? Nimirum ad præcipitium hoc conſueta temeritas te deduxit. Tu quidem omnibus qui poſthac futuri ſunt, exemplo eris & documento, quam pernicioſum ſit à Fide Catholica deficere atque apoſtatare. Contemplare, ſodes, in hoc libro tantarum tragœdiarum auctores: aſpice furioſos illos Oreſtes in ſcenam ſanguine vndantem hic à nobis productos: aſpice, inquam, eos, qui diuinitus vt pœnas à te ſumerent, conducti videntur; qui ea incendia excitarunt, quibus vniuerſum pæne regnum conflagrauit, quæ etiam non niſi ruina videntur exſtingui poſſe. O iterum miſeram Galliam! quæ ex calamitatibus tuis & miſeriis tamquam nouus mundus denuo creata quodammodo prodiiſti! Heu infelicem ac fatalem ruinam, qua boni ac mali pariter ſæpe ſunt oppreſſi! O felix quondam regnum! O melior Orbis terrarum pars! quas ego faces à diuina ira accenſas; quas in religionis negocio diſſenſiones, quam funeſtas tibi contentiones præparatas video, à quibus tandem in præſentiſſimum exitium præcipiteris? Sed quonam abripior? Quin hoc potius ago; & primam noſtrorum malorum telam explicare aggredior.

DE

DE FRANCISCO I. GALLIARVM rege, eiuſque in litteras & litteratos, quos vndique ad ſe accerſiuit, amore.

Caput Secundum

ARGVMENTVM

I. *Franciſcus I. Galliarum rex bonarum litterarum reſtaurator, & ſummus fautor ac patronus.*

II. *Homines ſcientia præſtantes vndiq; ad ſe vocat & accerſit.*

III. *Eum Lutherus ad partes ſuas traducere conatur.*

IV. *Quibus artibus ad id ſit vſus.*

QVo tempore noui Euangelii præcones in varias ſectas diſtracti, Germaniam & ipſam non minus in varias factiones diuiſam tumultu & turbis implebant (vt ſuperioribus libris vidimus) ac Lutherus inprimis, licet excucullatus tantum Monachus, vniuerſum mundum territabat, hominum conſcientiis tranquillis hactenus, irreligioſam religionem obiiciendo, vel potius impietates ſuas inſtillādo: Galliç res is Rex moderabatur, quo iamdiu vix quisquā tanto honore, vti etiam Chriſtianiſſimi, & Primogeniti Eccleſiæ filii titulo dignior fuit habitus. Is Franciſcus Primus fuit, non nomine tantum, ſed multis quoque aliis maximo rege dignis virtutibus Primus; in quo tamen vix quidquam magis commendatur, quam quod incredibili amore, ſtudio & beneuolentia tam litteras quam litteratos omnes proſequutus fuit. Quod quidem in eo tanto rarius fuit ac mirabilius, quod numquam maior in Galliis litterarum ac bonarum artium ignorantia ac barbaries fuerit, adeo vt litteras ſcire, probri pæne loco haberetur. Neque enim tum vniuerſa Galliæ Nobilitas quidquam aliud in oculis atque animo habebat, quam armorum tractationem. Hoc Iulianus ille apud Balthaſarem Caſtellionem in Aulico, Gallis exprobrat, Franciſco ſcilicet nondum regni habenis admoto; ſimulque ſub eiuſdem imperio meliorem & Gallis mentem & litteris fortunam ſpondet ac præſagit. Sic enim ibidem loquitur. Vitium hoc, inquit, Gallis omnibus iam familiare eſt, vt litteras negligant aut etiam contemnant. Quod ſi tamen aliquando futurum eſt, vt Princeps Enculiſmenſis (ſic tum Franciſcus vocabatur) regnum adipiſcatur;

I. *Franciſcus I. litterarum fautor.*

magna me ſpes tenet, quemadmodum armis mirum in modum iam floret
» Gallia, ſic non minus priſtina litterarum ornamenta facile recuperaturam.
» Memini enim quum nuper in aula eſſem, audiuiſſe me eundem, Gallorum
» hac in re negligentiam ac ſiniſteritatem vehementer deteſtantem; ipſas vero
» litteras, ſolo naturæ inſtinctu, contra totius gentis mores, ſummis laudibus
» efferentem. Vaticinium hoc non vanum fuiſſe, euentus docuit. Illud vero ſingulari quoque Dei prouidentia factum videtur, quod illo tempore vir omnium quos vmquam Gallia produxit, eruditiſſimus exſtitit, Gulielmus Budæus, is cuius opera potiſſimum Franciſcus deinde in reſtaurandis litteris eſt vſus. Facile enim intelligebat rex prudentiſſimus, non minus ad conſeruandum imperii decus litterarum quam armorum præſidia eſſe neceſſaria: quorum vtrumque ita curabat, vt integra armorum laude manente, litterarum ſtudia veluti de ſepulcro excitaret; vt merito inde *Parens & Reſtaurator litterarum* dictus ſit; frequenter illud in ore habens quod Comes quidam Andegauenſis ad Ludouicum Caroli Simplicis filium ſcripſiſſe fertur, *Regem illitteratum ſimilem eſſe aſino coronato.*

Porro Franciſcus rex, incredibili, vt dicere cœpimus, reſtaurandarum litterarum deſiderio ardens, viros doctos ex Italia & Germania non paucos euocauit, inter quos etiam fuit ille ſui ſæculi miraculum, Eraſmus, qui humaniorum litterarum facem pæne exſtinctam antea & in barbariei cineribus ſepultam, in Francia rurſus accendit. Quin etiam vltro magna doctorum hominum multitudo tanti regis famâ excitata, in Franciam vndique confluxit; inter quos etiam Lutherani quidam fuerunt; Luthero & Melanchthone eos quos maxime ad proſeminandam nouam in tam fertili ſolo religionem idoneos iudicabant, ſummittentibus. Ex omnibus vero nemo magis idoneus viſus eſt quam Bucerus, Argentinæ degens: vbi prima de Gallia nouis dogmatis inficienda cõſilia procuſa ſunt & collata. Eodem quo frater affectu Margarita Nauarræ regina ardens, multos & ipſa doctrina præſtantes viros ad ſe allexit, ac liberaliter ſuſtentauit: in quorum numero vix fuit, quin vnus & alter Lutheranus ſeſe ingereret, à quibus deinde reliqui etiam deprauati & eadẽ lepra infecti ſunt. Ex his vnus fuit is, qui, vt VII. oſtendã capite, primus ei qui funeſto deinde patriam incendio inuoluit, titionem ſubminiſtrauit. Principum exemplo, vt fieri ſolet, moti proceres, plerique doctorum hominum amicitias & familiaritates ſibi adiungebant: ex quo factum eſt, vt ſylueſtre illud & rude ſæculum, momento temporis mirabiliter omni ſcientiarum & artiũ genere, profligata barbarie, fuerit expolitum. Sed vt olim apud Romanos, ſic apud nos quoque bonorum & proborum hominum genus tum defecit, quum Philoſophi & Oratores primum pro-

Margarita Nauarræ regina.

dierunt,

dierunt, poſtquam ſcilicet vetus illa & ſimplex maiorum virtus in ſubtilem quandã & abſtruſam ſcientiã degenerauit, ſic vt ars bene dicendi, bene viuẽdi artem ſuſtuliſſe videatur. Sorbona quidem primaria non Galliæ tantũ, ſed vniuerſi etiam orbis ſacrarum litterarum ſchola, pluribus regi ac ſenatui regio demonſtrauit, quam pernicioſe in eo erretur, quod ad litterarum profeſſionem ſine delectu paſſim quicumque admitterentur. Neque enim periculo carere, quod Grammatici etiam falcem in alienam meſſem mitterent, & Theologicarum rerum ſuſciperent tractationem. Sic enim fore, vt quisq; hic Græcam, ille Latinam, alius aliam verſionem exagitandam ſibi ſumerent, aut propriam comminiſcerẽtur, ſicque hæreſeos virus doctrinæ ſuæ inſpergerent. O bonum & ſalutare conſilium, ſi modo ei fuiſſet obtemperatum! Beda quidem & Quercæus, vterque magni nominis Theologus (quos Geneuenſis Eccleſiæ Hiſtoria duas magnas beſtias appellat) hac de re ipſi regem monuerunt; quem tamen immoderatus erga litteratos amor ſic tranſuerſum rapuit, vt neminem doctrinæ commendatione inſignem repudiari vellet: quin etiam aliunde venientibus pleriſque luculenta ſtipendia aſſignauit, diſputationibus eorum ipſe interfuit (Latinæ enim linguæ vſum aliquem habebat, quamuis Hiſtoria Geneuenſis Eccleſiaſtica maternã tantum calluiſſe prodat) & eorum ſermonibus quum alias, tum inter prandendum & cœnandum mirifice delectabatur, adeoque quoſuis Scholares filios ſuos appellabat. Quid tu, aiebat aliquando ad magnatem quendam, qui Scholari alapam inflixerat, An tu filiis meis manum afferre audes? Sane eum in animo habuiſſe conſtat, antequam moreretur, Profeſſorum à ſe inſtitutorum numerum augere, gymnaſiumq; ampliſſimum regia magnificentia ædificare, in quo omne genus bonarum artium & linguarum doceretur, & ipſi Profeſſores cum ſexcentis ſcholaribus publico ſumtu alerentur: quam in rem quinquaginta aureorum millia annua erogaturus eſſet.

Hiſt. Eccl. Gen. lib. I.

Annal. Fra.

III. *Lutherus Franciſcum Regem ſuarum partium facere ſtudet.*

Vt vero olim Syracuſanus ille Archimedes admirabilium machinarum inuentor, ad earum vſum nihil aliud poſcebat quam pedem vnum & alterum ſolidæ terræ, in quo eas ſtatueret, facile deinde earum ope & artificio ad quæcũq; pertingere eæ poſſent, omnia ad ſe & quocumq; vellet attracturus: ſic Lutherus primarius ſchiſmatis & hæreſeos architectus, non ſine cauſa ſibi perſuaſerat, ſi magnum hunc Principem ſuum feciſſet, de cetero plana & expedita ſibi fore omnia ad vniuerſam Franciam ſuis partibus adiungendam. In hoc vno omnem victoriæ ſibi ſpem poſitam, facile intelligebat. Quare nihil æque cupiebat, quam liberum ſibi ad hunc regem ſiue per litteras, ſiue per ſubornatorum à ſe hominum ſermones & colloquia, aditum parare: dicere ſolitus, Magnos ante omnia captandos eſſe, reliquam turbam

Digitized by Google

facile ſequuturam. Sperabat enim quemadmodum Conſtantio Imperatore in Arrianiſmum lapſo, & Chriſtiana religione à Iuliano deſerta, peſtis eadem totum fere Imperium peruaſit; ſic rege hoc ſuæ factioni adiuncto, vniuerſam Galliam Lutheranizaturam. Et ſane ita eſt. Quemadmodum inferiores orbes cœleſtes primi mobilis ductum ſequuntur; & tota horologii machina admirabiliter inter ſe connexa, vnius rotæ pondere circumagitur: ſic Principes moribus & actionibus reliquos facile quamcumq: in partem flectunt, adeo vt non virtutes modo, ſed etiam vitia eorum exprimere conentur, nec tam quid ab illis fieri debeat quam quid fiat, penſi habeant. Non ignorabat Lutherus, ſi apud vllam nationem illud verum ſit quod Poeta dixit,

Mobile mutatur ſemper cum Principe vulgus;

Galli regum ſuorum obſeruantiſſimi. illud apud Gallos lōge eſſe veriſſimum, vt qui reges ſuos paullo minus quam ipſum Deum colant, omneſque eorum actiones, tamquam ſimiæ, imitentur. Neque enim Gallorum rex ſubditorum perſonas tantum, verum etiam ipſos animos & corda ſibi habet obnoxia. Hinc etiam non *Franciæ* modo, ſed & *Francorum Rex* idem nominatur: quod non facile de alio quocumque inter Chriſtianos rege dixeris. Sed, prô dolor! hunc deuoti animi Gallorum erga reges ſuos affectum hæreſis in multis nouarum rerum ſtudio captis non labefactauit modo, verum etiam pæne exſtinxit, vt hiſtoriæ noſtræ ſeries docebit.

VI. *Lutherus quibus artibus ad eam rem vſus.* Porro Lutherus, qui S. illam Apoſtolicam Sedem euértere penitus conſtituerat, vt firmiſſimam hanc eius columnam & fulcrum cōuelleret, nihil omnino diligentiæ prætermiſit: commoda ad eam rem occaſione vſus, quod pleriq; qui doctrinam ſuam vænalem expoſituri, in Franciam conceſſerant, Lutheranæ eſſent factionis, & ab ipſo quid agendū eſſet bene inſtructi. Quin etiam ipſe ad Regem ſcribere, & vnà cum commendatitiis Saxoniæ Ducis litteris, libros ſuos ad eum mittere auſus eſt, quod intellexiſſet Principem illum librorum lectione vehementer delectari: proteſtans interim, vt tanto facilius fidem ſibi faceret, nihil ſe aliud ſpectare quam vt mundum ſemen à zizaniis mundetur, & Eccleſia tamquam Augiæ ſtabulum, ab ſe tamquam nouo Hercule repurgetur; ac ſimul rogans, vt ſe inaudito, nihil ſtatueret. Eundem regem Zuinglius etiam ad ſuas partes traducere conatus eſt, dedicato ipſi libro *De vera & falſa religione*: vt etiam Antichriſtianæ ſuæ (Chriſtianæ volui dicere) doctrinæ Inſtitutiones ad eundem miſit is, qui duobus illis excluſis, præcipuum poſtea inter ſectarios in regno locum ſibi vindicauit. Quid multa? Nemo fere erat ex omnibus illis nouitiis Euangeliſtis, qui non fores has pultandas, aditumq; tentandum ſibi exiſtimaret, interim inter ſpem

ac me-

Digitized by Google

ac deſperationem boni ſucceſſus fluctuantes. At tandem fruſtra omnis eorum fuit conatus. Rex enim ab omni nouitatis ſtudio alieniſſimus, nullis precibus, nullis obſecrationibus adduci potuit, vt cum Eccleſia faceret diuortium. Et vt erat natura admodum curioſus, controuerſiarum quidem fontes ac ſchiſmatis cauſſas cognoſcere non abnuebat, emendandis erroribus, ſi qui deprehenderentur, omnẽ opẽ pollicitus: ſed quum malitiã eorum qui ruinam Eccleſiæ ſub hoc prætextu moliebantur, quo erat acerrimo iudicio ac profunda prudentia, ſubolfeciſſet, quamplurimas ſtatim alienæ ab omni hoc hominum genere, qui iam ſuum eſſe ſibi perſuaſerant, voluntatis ſignificationes dedit, vt in ſequentibus oſtendam. Iam enim tempus eſt vt primum Lutheranæ in Galliis eccleſiæ fundamentum iaciamus.

QVOMODO MARGARITA Franſci I. ſoror, Nauarræ regina, Lutheranis apud ſe receptum dederit.

Caput Tertium

ARGVMENTVM

I. *Lutheraniſmi prima ſemina in oppido Meldenſi publice ſparſa.*
II. *Et à quibus*
III. *Lutherani ad promouendos conatus ſuos muliebres operas ambiunt.*
IV. *Margarita Nauarræ regina doctorum quorundam virorum patrocinium ſuſcipit, nondum recte eorum explorata integritate.*
V. *Gerardi Rufi hiſtoria, qui Benearni Principatum hæreſi infecit: & quæ tum Nauarrenæ fuerit aulæ facies.*
VI. *Rufus Abbas Cleriacenſis, Temporiſator vulgo appellatus, Catholicum ſe ſimulat.*

PAVONEM aiunt, volucrum ſuperbiſſimam, vbi diuerſicolore illo plurimarum ornatu, (quod ſingulis annis ei non minus quam arboribus accidit) quem antea ad ſolis radios tanto cum faſtu explicare ſolebat, orbatus fuerit, intra cortem ſuam præ pudore ſe continere, nec prodire inde, donec cauda ipſius variis coloribus picta, priſtinum illud lumen ac ſplendorem recuperarit. Eodem modo Hæreſis, ferum & horrendum

monſtrum, deformitatis ſuæ (quam tamen ſanctitatis prætextu quantum fieri poterat, velabat) ſibi conſcia, in publico apparere ac conſpiciendam ſe prius dare auſa non eſt, quam plumarum aliquot pulcrarum in ſpeciem adſcititium ornatum ſibi acquiſiuiſſet, quibus & turpitudinem ſuam tegeret, & hominibus nouitatis ceteroqui auidis, tanto facilius ſeſe venditaret. Vidimus certe initio in diuerſis Galliæ locis eandem paſſim iam naſcentem, mox rurſus denaſcentem, iam deficientem, inſtar Lunæ, iam augeſcentem, ſic vt momento temporis tamquam peſtilens anguis modo è cubili ſuo proſerperet, mox rurſus eodem ſe abderet atque occultaret; aut velut nocturnum fulgur ſubito erumperet, nec minus ſubito euaneſceret. Tādem vero paullatim in Meldorum ciuitate, à Lutetia non ita procul diſtante, Anno M. D. XXIII. è latibulis ſuis prodiit, & in aperto quaſi ambulare cœpit. Hæc illa fuit ciuitas, quæ primum Lutheranæ hæreſi hoſpitium aperte præbuit, cum perpetua nominis ſui infamia: vnde poſtea LVTHERANI MELDENSES in prouerbium abierunt. *Lutherani Meldenſes* Aiunt nouellæ eccleſiæ hiſtorici, in hac vrbe Euangelium (Lutheraniſmum intellige) fideliter fuiſſe annunciatum, alacriter receptum, auctum breui tempore admirabiliter, & conſtanter propugnatum. Erat tum eius loci Epiſcopus Gulielmus Briſſonetus, qui licet circa gregis fidei ſuæ commiſſi cuſtodiam non eſſet indiligens, primus tamen Lutheranis ibi portam aperuiſſe exiſtimatur, curioſitate quadam ductus, ceteroqui laudabili, ſi cum prudentia fuiſſet coniuncta. Is enim contracta cum nouis litterarum profeſſoribus, qui Lutetiam tunc vndique conuolarant, & multorum aures atque animos Græciſſationibus & Hebraizationibus ſuis titillabāt, notitia & familiaritate, aliquot ex iis Lutherano-Zuinglianos ad ſe euocauit; inter quos quatuor fuere præcipui, Gulielmus Farellus Delphinas, Iacobus Faber, Arnoldus & Gerardus Ruſi, Picardi, homines facundi admodum, & in bonarum litterarum ac linguarum ſtudiis, quæ Lutetiæ profeſſi fuerant, bene verſati. *Quatuor primi apud Gallos noſtri temporis hæretici.* Et horum quidem manibus prima hæreſeos ſemina in Galliis iacta, paullatim adoleuerunt, nimiæ facilitatis Epiſcopo ad conatus eorum conniuente. Neque enim quis ſolus ſibi errat, vt ait Sapiens; ſed alios quoque in deuia mittit: ac fere fit, vt ſtulti ſtultitiam ſuam & deliria aliis, quibuſcum ſunt, tamquam ſcabiem affricent.

II. *Primi hæreſeos præcones.*

Hi ergo Meldas profecti, ſub Catholico habitu ſemiLutheranorum (ſic enim erant) perſonam occultantes, mox in ciuium familiaritatem ſeſe inſinuarunt, priſcæ interim maiorum pietati, à qua plane diſceſſiſſe videri non volebant, nouum aliquod dogma aſpergentes, ac præcipue D. Virgini Deiparæ & ſanctis cœlitibus exhibitum hactenus honorem, quaſi is Deo ſoli

debere-

Digitized by Google

debcretur,calumniantes:qua arte olim quoque Arriani vſi ſunt, Deitatem filio,quod illa ſoli Patri competeret, detrahentes; interim vero modo hunc modo illum Fidei articulum partim cuniculis partim aperto Marte, per S. ſcripturam male detortam,impugnantes & conuellentes. Et facile quidem illis fuit, vt eſt gens hominum nouitatis auida, eorum animos qui aures iplis præbebant, nouis dogmatis imbuere, quum plerique indocti eſſent & ſimplices,manuariis artibus vitam ſuſtentantes,ſartores,ſutores, textores, & id genus. Vbi vero diutius ſe latere non poſſe animaduerterunt (iam enim vbique fama de hæreſi Meldis gliſcente percrebuerat) mature collectis velis antequam tempeſtas ingrueret, nauiculam in tutum aliquem portum ſubducendam ſibi ſtatuerunt; Epiſcopo non minus benigne tutum illis exitum quam ingreſſum antea procurãte,& illis vel ſolo Martyrii nomine alas ad fugam addente. Epiſcopus præuentus & hæreſeos accuſatus, ad primam ſtatim correptionem,ignorantiam ſuam faſſus eſt,ac tandem ad ſaniorem mentem rediens, errorem agnouit, ac reſipuit, & ad extremum vſque ſpiritum deinceps in Catholica Eccleſia perſeuerauit; vti & vnus ex quatuor illis, Arnoldus Rufus. Hinc Bezæ illud,dicentis in ſuis Iconibus, Briſſonetum præ alíis hanc laudem aſſequutum,quod primus Euangelium in Galliis plantauerit,qua tamen ſeipſum deinde priuârit,ab iis quibus nimium tribuebat,ita faſcinatus,vt veritatem abnegarit & condemnarit. Farellus,relicta Gallia, in Heluetiam abiit, Zuinglium de dubiis quibusdam, quæ animo conceperat, conſulturus. Inde Geneuam profectus,eius quæ non multo poſt ibi facta eſt, mutationis auctor fuit, vt ſuo loco dicetur. Faber in Aquitaniam profugiens Neraci latibulum ſibi quæſiuit, ſub Henrici Albretani, Nauarræ regis, qui Franciſci ſororem Margaritam in matrimonio habebat,fauore & patrocinio deliteſcens,& neſcio quam nouæ religionis formam commentus, quam ita amplectebatur,vt tamen à veteris Eccleſiæ corpore ſegregatus videri nollet: tanto faciliorem aditum apud reges iam dictos reperiens,quod vterq;, & rex & regina,iam ante guſtu aliquo Proteſtantium religionis eſſent imbuti. Gerardus Rufus, quem Rouſſelium Galli appellant,in Germaniam abiit,vt magnum hominem, qui fama ſui & ſtupore totum orbem impleuerat, oculis videret. Vt vero tres iſti diuerſas ſemitas ingreſſi ſunt,ita iidem diuerſas quoq; religionum formas,ſuo ſibi quiſque modulo, exſtruxerunt. Faber cognomento Stapulenſis (vicus eſt ignobilis, vnde homo iſte obſcuro loco natus, prodiit) ſub Nauarræi regis patrocinio diu vixit; & quamuis Catholicum ſe ferret,eorum tamen animis quibuscum conuerſabatur, multos de fide ſcrupulos iniiciebat,& nouas opiniones inſtillabat. Memini me in templo Neracenſi Epitaphium ipſius legiſſe, his verbis conceptum:

Beza in Iconibus.

Guielmus Farellus.

Iacobus Faber Stapulenſis.

Gerardus Rufus.

Corpus humo, mentemq; Deo, bona cuncta relinquo
Pauperibus: Faber hæc dum moreretur, ait.

Mortuus Anno 1532.

Quamuis autem Rex & regina è Meldenſium illorum fugitiuorum ſermonibus, in Catholica religione multo facti eſſent tepidiores, nihil tamen tum in diuino cultu eiusque ritibus mutatum fuit.

IV. Lutherani feminarum opera vſi, & ſuarum.

Inter hæc dum Franciſcus rex in regno ſuo contra peſtilentem illam Rheni inundationem muniendo ſatagit, Margarita eius ſoror, Nauarræ regina, diuerſo ſtudio in aggeribus perrumpendis & hęreſeos riuis in regnum deducendis elaborabat, fucata quadam pietatis & publicæ ſalutis ſpecie decepta: quem ſuum errorem ipſa tandem quoque agnouit. Et vt olim Arriani Imperatorem captantes, vt fidem ſibi facerent, in ſororis ipſius gratiam ſeſe inſinuarunt; ſic Lutherani tam clancularii quam notorii, quum Franciſci regis aures ſibi obſtructas animaduerterent, ad ſororem eius Nauarræ reginam, recurſum habuerunt, miſeris ſibi inimicorum fraude oppreſſis, auxilium tam voce quam libellis petentes; velut proxenetis aut perductricibus ad hoc vſi feminis quibuſdam è gynæceo, iam ante à ſe irretitis. Inter hac præcipuæ fuerunt Stamparum Duciſſa, regis gratia florens, necnon dominæ de Cani, & Peiſſeleu, quarum hæc Duciſſæ erat ſoror: à quibus deinde aliæ atque aliæ in eandem naſſam fuere pertractæ. Nec ſane multo ſanguine hæc victoria conſtitit; pleriſque Eccleſiaſticarum legum, earum præſertim quæ de peccatorum exomologeſi facienda latæ ſunt, pertæſis, ac manus vltro tendentibus. Meminerat ſerpens ille aſtutiſſimus, quam feliciter hoc telo in terreſtri illo paradiſo contra primum noſtrum omnium patrem vſus eſſet, eoque miſerum vnà cum toto humano genere, vno ictu proſtrauiſſet: itemq; quantum numerum filiorum Dei, muliebribus technis per Balaamum pſeudoprophetam ſubuertiſſet. Nec ignorabat, hac vna machina pluſquam ceteris omnibus viros quoſdam, expugnari ac vinci poſſe: atque ideo tam prioribus quam poſterioribus his ſeculis ea plerumq; vſus eſt. Proprium enim feminarum eſſe S. Hieronymus dicit, vt decipiantur, & deceptæ, alios decipiant. Quod ſi prima femina diaboli partibus ſe non adiunxiſſet, nulla illi ſpes de patre noſtro Adamo expugnando fuiſſet. Tertullianus de prima noſtra matre Eua loquens, eam, ait, portam fuiſſe diaboli, vt quæ prima ad fructum interdictum manus extenderit, & prima à Deo defecerit, & Dei in homine imaginem quam diabolus aggredi auſus non fuerat, momento temporis oblitterarit. Apud Origenem Lucifer ille gloriatur, ad viros expugnandos nullis ſe armis quam priſtinis illis, nempe muliebribus technis vti. S. Chryſoſtomus vero ait, diabolum, extincta omni Iobi familia, ſolam vxorem voluiſſe manere ſuperſtitem, vt per eam inuictæ illum pietatis & patientiæ

Philo in lib. de vita Moyſis.

S. Chryſoſt. ſup. Matth. cap.

militem

militem,qui in ſterquilinio ſedens,& teſta vlcerum ſaniem detergens, multo maiorem quam aureæ aliorum ſtatuæ,claritatem ac ſplendorem de ſe fundit, oppugnaret. Et ſane Euam tum ille alteram repererat,ſed non veterem illum Adamum. Eaſdem machinas deinceps magiſtri illius diſcipuli vtplurimum adhibuerunt. Simon Magus,primogenitus Sathanæ (vti à S. Ignatio appellatur)ad propagandam ſuam hæreſin, Helenæ cuiuſdam opera vſus eſt; Apelles,Philumenæ,vt Tertullianus teſtatur. Marcion vero per feminam aditum ſibi Romæ patefecit.Montanus Priſcillam &Maximillam quaſi cooperarias habuit. Paulus Samoſatenus ſub Zenobiæ alis latuit. Arriani inprimis adiunctis ad ſuas partes Imperatorum vxoribus, acerrime ſæpe Catholicos oppugnarunt.Eorum dux Arrius perConſtantiam magni illius Imperatoris Conſtantini coniugem effecit vt ab exſilio reuocaretur. Priſcillianus feminis ad ſe miro verborum lenocinio alliciendis ante omnia ſtudebat. Nicolaus eadem arte integros feminarum greges ſibi adiunxit: quibus mox iuuenes non minori numero ſeſe adiunxerunt. Cur vero hæretici feminas præcipue captent, S. Chryſoſtomus hanc rationem reddit,quod illis ſexus vitio & temeris & nimis credulis, facile error etiam quicumque perſuaderi poſſit. Sed ad viduas iidem potiſſimum ſeſe applicare ſolent,quod maritatæ non tam facile circumuenire poſſint,vt quæ viros ſuos in conſilium adhibere ſolent,nec de bonis, quæ in maritorum ſunt poteſtate, quidquam fere communicare poſſunt.Ergo,vnde certior victoriæ ac lucri ſpes ſe oſtēdit,aut iuuentuti, aut feminino ſexui inſidiantur. Hunc hæreticorum morem eſſe idem Tertullianus ait,vt quibus nullæ aliæ vires ſint quam quas ex aliorum infirmitate ſumunt:eoque non facile alios aggredi quam ætatem illam improuidam,& ſexum imbecillem. Nec mulieribus tantum, ſed & aliis per mulieres diabolus retia ſua tendit. Illas vbi ceperit, eis deinde tamquam decipulis ad alios capiendos vtitur.Habet omnino ſexus ille molle quid,ſed occulta magis vi quam aperta violentum, quò virorum animi ita domantur ac ſubiugantur,vt etiam quum poſſint,iugum hoc excutere nolint.Nō ſine cauſſa neſcio quis,feminas vel margaritis precioſiores, vel aſpidibus magis venenatas eſſe dixit. In bellis quidem ob religionem geſtis mulierum fuſa & colus plus mali neuerunt ac texuerunt, quam præpilatæ virorum haſtæ & gladii acutiſſimi damni dederunt.

Nauarræ regina,bona,ſed nimiæ facilitatis Principiſſa, poſtquam ſemel hæreticis aures præbere cœpit,libros eorumdem per gynæceum ſibi oblatos, non modo non repudiauit, ſed cupide etiam recepit,ac legit;dato etiam Syluanectenſi Epiſcopo, qui regi à ſacris erat Confeſſionibus, negocio, vt conſuetas Precationum Eccleſiæ formulas è Latino in vulgarem ſermonem III. *Margarita Nauarra regina hæreticorum protectrix.*

conuerteret, multiſque cum cohabitis ſermonibus, quibus vt de noua religione melius ſentiret, homini perſuaderi poſſe ſperabat. Domus ipſius omnibus ob religionẽ proſcriptis ac profugis inſtar aſyli erat. Illud ſane vtriusque partis hiſtoriographi teſtantur, huic vni feminæ, nihil mali cogitãti, Lutheranos in Gallia ſalutẽ ſuam debere; & per hanc vnã ſtetiſſe quominus Reformatę, vt poſtea dici voluit, eccleſiæ leges in ipſa herba & primis quaſi incunabulis fuerit exſtincta. Præterquam enim quod precibus eorum & verbis ſpecioſis initio & ad miſericordiã compoſitis, nequaquã vero tantæ quantam poſtea vidimus, cõfidentię plenis, aures lubẽter accõmodabat; etiam ſuis ipſa ſumtibus quũ in Gallia tũ in Germania cõplures in ſcholis & Academiis alebat, adeoq; omnibus qui religionis cauſa periclitabãtur, benigniſſimã patronã ſe præſtabat, iis præſertim qui Argentorati & Geneuæ delitescebant. Cõſtat certe eodẽ vna vice quatuor aureorum millia inter doctos diſtribuẽda ab ipſa miſſa eſſe. Quod quidẽ omne regiæ ipſius magnificẽtiæ ac liberalitati adſcribendum eſt, vti vitę exitu teſtatum fecit. In ſecretioribus Curiæ noſtræ tabulis ſcriptum inuenio, eam abſente marito, qui prouinciam pro rege adminiſtrabat, Senatum ingreſſam, magno ſtudio pro Andrea quodam Melanchthone captiuo & hæreſeos accuſato interceſſiſſe, id Philippũ Melanchthonẽ, Saxoniæ Ducis Conſiliariũ, per litteras à ſe flagitaſſe dicẽs. Andreas hic ad litterarum in ſcholis profeſſionẽ è Germania euocatus, in oppido Tonnino Aginnatium nouam cognati ſui doctrinam, Auguſtanę Confeſſioni conformẽ, diſſeminarat, quæ quidẽ breui tempore ita ſuccreuit & adoleuit, vt hactenus nullo modo potuerit exſtirpari. Vt paucis dicam, bona hæc regina toto illo decennio nihil magis curę habuit, quam vt eos quos rex ob peruerſa dogmata Iuſtitiæ tradere conſtituerat, liberaret, & ceteros quacumq; poſſet ratione iuuaret. Quam ob cauſſam ſæpius regem adiit, multosq; cum ipſo ſermones habuit, id præcipue agens, vt cõmiſeratione quadam erga Lutheranos animũ leniret ac mitigaret, velut ſuccidanea ad idẽ Stamparũ Duciſſæ opera abutẽs.

Andreas Melanchthon.

Gerardum Rufum è Germania reuerſum eadem regina non modo benigne excepit, verum etiam familiarium ſuorum numero adſcripſit, eius de religione ſermonibus vehementer delectata. Ex huius conſilio Bibliorũ, quæ tum nuper in Gallicã linguã conuerſa, & craſſis characteribus impreſſa erant, lectioni totam ſe dedit, & quidem ita, vt pleraſq; Noui Teſtamenti hiſtorias ſcenicis rhythmis illigatas, euocatis ex Italia præſtantiſſimis Comœdis & hiſtrionibus, corã marito repræſentari curaret. Vt vero hominũ illud genus id ſibi præcipue negocii datũ exiſtimant, vt quæ dicunt quæq; faciunt dominis vnice placeãt: ſic hiſtriones illi, perſpectis reginæ ſenſibus, in omni fere loco Eccleſiaſticum ordinem falſo aliquo dicto aut conuicio inceſſebant. Nulla

Gerardus Rufus hæreſi Benearniam inficit.

Comœdia Nauarrena.

Comœdia

Comœdia peragebatur, in qua non Monachus aliquis aut Eccleſiaſtici ordinis homo introduceretur, qui pro mimo eſſet: adeo vt nulla oblectatio capi poſſe videretur, quin Deus eiusq; miniſtri offenderentur. At riſus hic poſtea in fletum fuit conuerſus. Rex non minus facilis quam Regina, has Tragicocomœdias non lubens tantum ſpectauit, verum etiam Conciones hæreticorum, quas Exhortationes vocant, in conclaui ſuo haberi paſſus eſt, verba faciente eo quem diximus Ruſo, aut interdum excucullato Tarbenſi monacho, cui Soloni nomen, & acrior quam illi dicendi vis erat. In his pleno ore tam contra Papam quam vniuerſum ſacerdotum ordinem conuicia profundebantur, tanta cum licẽtia, vt plerumq; ipſos etiã auditores ſuppuderet. O ſtrenuum & quantiuis pretii monachum! qui antequam moreretur, quintam duxerat vxorem. In ritibus quos vſurpabant, ſpeciem aliquam licet exiguam pietatis & deuotionis præ ſe ferebant; interim vero nulla re magis quã vero & genuino S. ſcripturæ intellectu gloriabantur. Foxius vero & Grammontanus Cardinales, ægre ferentes regem à maiorum inſtituto deflectere, ac Catholicis ritibus ac ſacris tantum velut dicis cauſſa ac perfunctorie intereſſe, ex aula diſceſſerunt. Vt vero ante à ludis & Comœdiis ad Exhortationes; ſic poſtea ab his ad Manducationẽ (ſic enim tum Cœnã ſuam appellabãt) eſt deſcẽſum, quæ in loco quodã ſecreto officinæ monetariæ, quæ Podii eſt, erat apparata. Franciſcus Rex quæ Podii fierẽt edoctus, ſimulq; à Sorbona, quę libellum nuper ſub reginę nomine, & titulo *Speculi animæ* peccatricis, ęditum dãnauerat, monitus, vehemẽti concepta indignatione, ſororẽ ad ſe accerſiuit. Venit illa, vnà cum Burio Aquitanæ Præſide, Rufum illũ ſecum ducẽs; & obſtructas veritati aures animũq; peruicacẽ afferẽs. Venientem rex, licet tenerrime eã amaret, ac delicias ſuas appellare ſoleret, acriter corripuit; ſed illa ita reſpondit, vt Catholicam ſe eſſe ſimularet. In omni vero ſermone neſcio quã nouã Miſſę formã, ſeptem punctis conſtantẽ, inculcauit: quin etiam eidẽ perſuaſit, vt Rufi & duorũ aliorum apoſtatarũ Cõradi & Bertholdi ſermones audire nõ ſit dedignatus. Sed vix illi os aperuerant, quũ ſtatim ex ipſo halitu peſtilẽs quod in animis ipſorũ latebat, vlcus fuit deprehensũ. Ex his ob hæreſin in vincula cõiectus Bertholdus, reuocato errore, ad Eccleſię gremiũ ſe recepit, & in eo ad finẽ vsq; vitæ cõſtanter permãſit; ſicq; animæ & corporis libertati ſimul cõſuluit. Cõradus vero, abiecto religioſo habitu, & aſſumta iuuencula comite, in Heluetiã profugit; ac tandẽ Geneuã profectus, & vt animæ, ita corporis quoq; oculis orbatus, in magnis miſerijs vitã exegit. Rufus itidẽ cõprehẽſus, ſed reginę interceſſione mox liberat⁹, Neracũ ſe abdidit, eiuſdẽ fauore Abbas Cleriacẽſis, mox etiã Oloronẽſis factus Epiſcop⁹. Sic quidẽ miſerę oues lupi cuſtodię erant cõmiſſæ, tam habitu quã cęteris rebus Catholicę Romanę

Foxius & Grammatanus Cardinales.

Margarita ad regem fratrem venit.

Rufus Abbas Cleriacenſis, deinde Olorona fit Epiſcopus.

Eccle-

Eccleſiæ filium ſe ſimulantis. Etſi vero Caluinus Rufum hunc tamquam vnum ex Anteceſſoribus ſuis, à quibus doctrinam ſuam hauſerit, laudet; ipſe tamen tam voce quam ſcriptis ſæpe ſæpius proteſtatus eſt, ſe nec Zuinglianum nec Lutheriſtam eſſe, ſed Rufiſtam. Hoc certe elogium in Eccleſiaſtica illa hiſtoria ei tribuitur, quod aliquantum quidem profuerit, numquam tamen reformatis eccleſiis plane ſe conſociarit. Vidi apud hominem quendam doctiſſimum, Aquitaniæ noſtræ ciuem, ſcripta quædam Rufi de S. Euchariſtia, in quibus neſcio quod corpus Chriſti ſpirituale & glorificatum, & carnis & oſſium expers, ſibi imaginatur: quem errorem is de quo dixi homo ita imbiberat, vt nulla ratione ex animo eius euelli poſſet. Et in hanc quidem ſententiam diſſerentem ipſum non ſemel audiui: quam eandem libellus quidam ipſius ſuper eadem materia ſcriptus, ſed nondum impreſſus, præferebat. In moribus ſane ac vita nihil erat quod magnopere reprehenderes, niſi falſa doctrina cetera omnia corrupiſſet ac dehoneſtaſſet. Nam & in munere ſuo obeũdo ita erat aſſiduus, vt ſæpe vno die ter concionaretur: multum eius virtutes illuſtrante Laſcarienſis Epiſcopi ignauia, qui nobiliſſima Albretanorum ortus familia, voluptates vnice ſectabatur, ac reginæ gratiam in omnibus aucupari ſtudebat. Quid boni putas miſer hic populus talibus paſtoribus commendatus ſperare poterat? Quid aliud, inquam, quam vt hæreticis ac lupo infernali præda tandem fieret?

Rufus à Caluino impugnatur.

Contra Rufum hunc inprimis Caluinus librum *Aduerſus Nicodemitas* ſcripſit: Beza vero quod Nauarrę regina tandem ab ipſis defecerit, huic præcipuę imputandũ cenſet, vt qui à Catholicæ Eccleſiæ dogmatis & ceremoniis non ita longe abiret. Miſſam celebrans, communionẽ cum aliqua populi parte ſumebat: prius vero, altari tergum obuertens, ſermonem ad populum de Sacramenti illius myſterio habebat. Hic primus contra Eccleſiæ omniumque tot ſæculorum conſenſu confirmatorum Conciliorum auctoritatem, Catholico indutus habitu, communicantibus Euchariſtiam ſub vtraque ſpecie publice porrexit. Vt vero ſimplicem populum ad ſe attraheret, vulgari ſermone in orationibus plerumque vtebatur. Vicarium habebat Benedictini ordinis Monachum Aimericũ nomine, ſibi plane geminum, qui etſi religioſum habitum geſtaret, nihil minus tamen quam Catholicam religionem prædicabat. Idem Rufo mortuo, abiecto cucullo, ductaque vxore, apud Cleriacenſes noui Euangelii Miniſter factus, infortunatam vitam duxit, quod, vt ipſe dicere ſolebat, moroſam vetulam arripuiſſet.

Rufus ſpecioſam agit vitam.

Porro quia Rufus ille ſingularis alicuius ſanctitatis ſpeciem in moribus & vita externa præ ſe ferebat, vt qui loco canum & vertagorum, pauperum cateruam, & pro equis ac ſatellitio, multos pueros & deſtinatos litterarum

Digitized by Google

ſtudiis deſtinatos aleret; facile fiebat vt multorum animis vnà cum nouæ religionis deſiderio,(in qua tamen ipſe adhuc animi dubius fluctuabat) antiquæ odium paullatim inſtillaret. O miſeros, qui à regia via vmquam ad incognitas ſemitas deflexerunt! Quod ſi cuique religionem ſuo pede & modulo fabricari liceat, Deum immortalem, quæ inde confuſio naſcetur? Id ſi Rufo licet, cur nõ & Caluino? Si Caluino, quî minus Serueto? Sic fiet, vt quot capita, tot nouarum religionum architecti ac diuerſarum ſectarum auctores futuri ſint. Ecquis vero tandem in tanta humanarum opinionum varietate & inconſtantia errandi finis eſt futurus? Quæ enim vmquam tam peruerſa ac tam monſtroſa fuit opinio, quæ non colore aliquo pingi potuerit, quæque non ſuos inuenerit aſtipulatores? eos præſertim, qui vel leuitate vel ambitione quadam ab Eccleſia iam diſceſſerunt. Nullum certe dogma tam abſurdum eſt, quod non aliqua S. Scripturæ auctoritate probari quodammodo & palliari poſſit, ſi cuique eam ſuo ſibi ſenſu interpretari, & ad quod vult accommodare liceat. Rufus certe noſter ex eorum fuit numero, qui nouam conſtituere eccleſiam ſatagunt, ſed pendentes animi, quam viam inſiſtere, aut quibus modis id efficere debeant, ignorant. Memini ſenem quendam Cleriacenſem mihi narrâſſe, idque in honorem, vti putabat, prædicti Abbatis, quum in lectulo morti proximus iaceret, ex longo animi deliquio, ad ſe reuerſum circumſtantibus, è quorum numero & iſte ſenex erat, dixiſſe, à diabolo ſibi exprobratum, quod tam longo tempore miſſificando, multiplicem idololatriam commiſiſſet. Cui ego, Atrox ſane, inquam, hoc eſt peccatum, contra diaboli ſcilicet decalogum, & digna tali auctore exprobratio ſiue obiectio: qua Lutherum idem etiam exagitauit, vt libro primo oſtendimus. Porro in oppido hoc Cleriacenſi generali quadam coniuratione primum omnia altaria euerſa, ſtatuæ confractæ, ac tota religionis facies mutata fuit, neque ad hoc vſque tempus ibi Catholica Eccleſia potuit reſtaurari. Vah! quam difficile eſt religionis quam ſemel cum nutricis lacte quis imbibit, obliuiſci! Quod ſi quis temporalis alicuius commodi reſpectu religionem mutet, idem tamen ad vomitum facile redibit, & in priſtinos errores relabetur. Et quemadmodum natura difficillime vinci poteſt, vt quæ etiam furcis, vt Poeta inquit, expulſa, tamen vſque recurrit: ſic tam veræ quam falſæ religionis, in qua quis educatus eſt, opiniones vix ac ne vix quidem, niſi ſingulari interueniente Dei gratia, ex hominum animis euelli queunt. Tanti eſt à teneris aſſueſcere. Hinc D. Auguſtinus, Valde difficile eſſe ait, id cui quis aſſueuit, relinquere; ac voluntatem tanto acrius obniti, quanto magis longa conſuetudine ſit indurata. Et hactenus quidem fontem tibi monſtraui earum miſeriarum quæ primo Aquitaniam, ac deinde vniuerſam Galliam inundarunt.

Digitized by Google

Et vt illa prima Nouitates iſtas ac religionis mutationem accepit; ſic, quantum ex humano iudicari poteſt ingenio, poſtrema ad Catholicæ Eccleſiæ gremium videtur reuerſura.

QVOMODO HÆRETICI FRANCIſcum Regem ſeducere conati ſint; & quomodo Nauarræ Regina Catholicæ Eccleſiæ fuerit reconciliata.

Caput Tertium

ARGVMENTVM

I. *Regis Franciſci animus ab hæreticis & eorum fautoribus multipliciter tentatur.*
II. *Gulielmus Bellaius Langæus ab eodem in Germaniam mittitur: & Miſſa quædam forma ſeptem punctis ſiue articulis comprehenſa proponitur.*
III. *Rex Philippum Melanchthonem ſub fide publica in Galliam euocare ſtatuit.*
IV. *Sed ſapienti Turnonii Cardinalis conſilio ſententiam mutat.*
V. *Nauarra regina ad Catholicam Eccleſiam redit.*
VI. *Regis ad Melanchthonem Epiſtola, cum huius ad illum reſponſo.*

I. *Rex Franciſcus ab hæreticis tentatur.* DVM importunis feminarum illarum precibus, dum variis de religione ſermonibus ac diſputationibus, atque etiam quorundam, inprimis Melanchthonis (qui eodem tempore libellum emiſerat de vtriuſque religionis concordia) & aliorum litteris animus Regis fatigatur; Lutherani id præcipue operam dabant, vt quoſdam Eccleſiaſtici ordinis tã Monachos quam Parochiarum Paſtores, ad ſuas partes traducerent, & non tantum ad exagitanda Eccleſiaſticorum vitia, verum etiam ad carpendos, vt videri volebant, in Eccleſia graſſantes abuſus inflammarent. Nec mora. prodeunt mox vænales homines, è ſuggeſtu tam in perſonas Eccleſiaſticorũ quam vniuerſum Eccleſiæ ſtatum varia deblaterantes. Quorum ſermonibus ad Regem delatis, rex ipſe audire eos decreuit. Vt vero olim Gallus D. Petrum Apoſtolum, cantu ſuo erroris admonitum ab interitu retraxit; ſic alius quidam Gallus optimum noſtrum Regem pæne in extremã perniciem traxiſſet. Erat vero Gallus hic ad D. Euſtachii Lutetiæ Paſtor, qui parum abfuit, vt diximus, quin gallicinio ſuo non è ſomno homines excitarit, ſed in

Digitized by Google

exitiabilem atque æternum ſomnum dederit. Quamquam enim Lutheri ſchiſma nequaquam probaret, vt quo Eccleſiæ rupta erat vnitas; in ſermonibus tamen, quos præſente Rege, ac præſertim de Sacramento altaris, habebat, multa valde imprudenter inculcabat, adeo vt aliquando diceret, ſpeciebus illis nequaquam adhæreſcendum, ſed fidei alis ad cœlos euolandum eſſe, illud ſubinde repetens: *Surſum corda, ſurſum corda*: & ad eum ſenſum D. Pauli Apoſtoli verba allegans, quibus ea quæ ſupra ſunt in cœlis, non ea quæ infra ſunt in terra, quærere nos iubet, poſtquam Ieſus Chriſtus à mortuis reſuſcitatus, ad dexteram Dei patris conſedit. Hæc ille verba ad nauſeam vſq; inculcabat: quaſi tanti ſacramenti nulla habenda eſſet ratio vel conſideratio, ſed cor tantum eleuandum, nec Chriſtus alibi quam ad dexteram Dei patris quærendus eſſet. Quid multis? Bellaii Cardinalis opera effectum fuit, vt Gallus hic in ſecretiorem locum vocatus, explicata ſua de Sacramento Altaris ſententia regi ſcrupulos non leues inieceri. Idem de aliis quoque Fidei articulis ſciſcitanti regi quum varie reſpondiſſet, ad Inquiſitorem miſſus eſt; à quo examinatus & damnatus, mox tamen iuſſu Regis liberatus fuit, ea conditione, ſi aſſertiones ſuas S. ſcripturæ teſtimoniis probare poſſet. Interea vero Lotharingus & Turnonius Cardinales Galli huius cantu excitati, veriti ne rex in deuia abduceretur, Theologos quoſdam cum eo committunt: à quibus ille victus, errorem agnouit, ac publice recãtauit. Ex antiquis certe illis Patribus, qui ex Apoſtolica traditione illud, SVRSVM CORDA, in S. Euchariſtiæ ſacrificio vſurpandum nobis preſcripſerunt, nemo verba hæc ita interpretanda eſſe docuit, quaſi in altari nihil ſit quam panis, aut quaſi panis etiam prolatis verbis illis ſacramentalibus, panis remaneat. At vos quicumq; ſuperbiæ & arrogantiæ ſpiritu inflati, veſtris tantum, velut ſupremorum de iis quæ decreuit ac præcepit Eccleſia, iudicũ non minus ſtultis quã ambitioſis opinionibus velificamini; parũper, rogo, antẽnas demittite, ac vela colligite, ne ad errorũ ſcopulos illiſa naui, æternæ ſalutis naufragium faciatis. Legite ſultis, quæ apud S. Dionyſium, S. Clementem, & in aliis tam Græcis quam Latinis Liturgiis ſcripta exſtant: inuenietis certe, ſic ab antiquiſſimis vſque temporibus in Eccleſia obſeruatum fuiſſe, vt dum ſacerdos ad conſecrationem ſe præparat, illud SVRSVM CORDA populo acclamaretur. S. Cyprianus qui vixit anno ducenteſimo poſt Chriſtum natum, inquit, Verbis illis, SVRSVM CORDA, ſacerdotem aſſiſtentium animos præparare, ac monere, vt omnes ſuas cogitationes in Deo defixas habeant. Quaſi diceret: Agite, fratres! Videtis me iam in eo eſſe vt grande hoc myſterium & ſacrificium à Deo ordinatum perficiam. Corda ergo veſtra in cœlum ſubleuate, vt ille, iuxta promiſſum ſuum, inde ad altare hoc

Ad Coloſſ. cap. 3.

Gallus Palinodiam canit.

Homil. 9. ad Hebr.

deſcendat, & virtute verborum quæ proloquutus eſt, panem & vinum in corpus & ſanguinem ſuum tranſmutet. Tum vero vniuerſus populus vnà cum ſacerdotibus & diaconis reſpondere ſolet: HABEMVS AD DOMINVM. Quaſi dicerent: Iam nos corda noſtra ad Deum eleuamus: iam preces noſtras cum tuis coniungimus, vt ſanctum hoc & tremendum ſacrificium perficiatur. Ex quo brutalis ignorantia Miniſtri cuiuſdam in Aquitania noſtra apparet, qui cum Franciſcano Religioſo de fide diſputans, aiebat, magis conuenire vt nos in Miſſæ ſacrificio DEORSVM CORDA cantemus, vt qui credamus, Corpus Chriſti in altari eſſe. Atqui meminiſſe ille debuerat, verba illa, *Surſum corda*, vſurpari ante verborum Sacramentalium prolationem, quibus panis in corpus Chriſti tranſmutatur, per Ieſu Chriſti omnipotentiam, qui hoc ita voluit & ordinauit. Ad Chriſtianam hanc & Catholicam doctrinam confirmandam poſſem ſexcenta è S. Chryſoſtomi, S. Auguſtini, & aliorum Patrum ſcriptis loca afferre; ſed quia id proprie ad inſtitutum noſtrum non pertinet, ſuperſedeo. Id ergo bona ac ſapiens magiſtra Eccleſia duobus illis verbis docere nos voluit, in Sacramento hoc, non elemento, quod terreſtre eſt, adhæreſcendum; ſed rem cœleſtem ſpectandam: vel vt clarius dicam, non tam ad id quod viſibile eſt, quam quod inuiſibile, animum & cor dirigendũ: ſiquidem duabus his rebus, viſibili & inuiſibili, Sacramentum hoc conſtat, vt S. Irenæus docet. Præter Gallum illum alius quidam eiuſdem ordinis homo exſtitit, Landrius nomine, qui de Purgatorio quæſtionem apud Regem mouit; homo, vt Reformatorum noſtrorum hiſtoria loquitur, audacia magis, id eſt, ſtultitia, quam ſcientia inſtructus. Sed & hic nihilo conſtantior fuit quam Gallus ille: ſiquidem ad Regem adductus, eoque audiente examinatus, & ipſe palinodiam cecinit, & in omnibus Eccleſiæ cenſuræ ſententiam ſuam ſubmiſit.

Deorſum corda Miniſtri cuiuſdã.

Lib. 4 cap. 14.

II. Dum ita in Galliis vermiculatur hæreſis, ac variis occaſionibus ac prætextibus longe lateque proſerpit, adeoque ipſius Regis animum ac conſcientiam quibus poteſt modis perturbat; res incidit, quæ Nouatorum conatus non parum promotura videbatur. Quum enim is rerum Gallicarum eſſet ſtatus, vt Rex bellum in Italia ſibi gerendum ſtatueret; ad eam vero rem Germanorum auxiliis opus haberet: Gulielmum Bellaium Langæum in Germaniam ad Proteſtantes Principes qui Smalcaldiæ tũ conuentũ agebant miſit. Bellaius, quum expoſitis mandatis, infelicis in Eccleſia ſchiſmatis incidiſſet mentio, Regis nomine Proteſtantibus indicauit, non diſpliciturum ipſi ſi inter Galliæ Catholicos & Germaniæ Lutheranos Theologos diſputatio ſiue Colloquium inſtituatur: adeoque ſi Germani in Galliam venire abnuant, ſuos in Germaniam miſſurum. Sed in hac omni re Legatus operam & oleum

Gulielmus Bellaius à Rege in Germaniam miſſus.

perdi-

perdidit: ſiquidem conſilia hæc bella, quæ mox ſequuta ſunt, plane diſturbarunt. Fallitur vero ac fallit, qui nuper in libello, cui titulus eſt, *Diſcours des iuſtes procedures* ſcripſit, Legationis illius finem fuiſſe, vt controuerſa religionis capita cum Melanchthone, Bucero & Oecolampadio diſceptarentur. Verum quidem eſt, Regem tam feminarum, quas diximus, aſſidue aures ipſius pulſantium, adeoque ipſius matris Regentis importunitate; tum ſua ipſius curioſitate (vt qui naturæ quodam inſtinctu doctos omnes amabat ac fauebat) victum, ad Melanchthonem ſcripſiſſe, Syluanectenſis Epiſcopi Confeſſarii ſui opera, vt quidam putant, ad id vſus. Inprimis vero neſcio qua Miſſa ſeptipunctali, tamquam ariete quodam, animus eius quotidie oppugnabatur, quam nonnulli introducere ſatagebant, ita tamen vt eandem quam antea in Catholica Eccleſia formam omnia retineret. Quam, vt qualis fuerit intelligatur, paucis deſcribam. Primò conſtitutum erat, vt ſacerdos iiſdem quibus in Catholica Eccleſia ritibus ac ceremoniis Miſſam celebraret: ſic tamen vt populus quoque S. Euchariſtiæ communicaret. Secundò, vt nulla hoſtiæ fieret eleuatio. Tertiò, eadem quoque non adoraretur. Quartò, vt Euchariſtia tam à populo quam à ſacerdote ſub vtraque ſpecie ſumeretur. Quintò, ne in hoc ſacrificio D. Virginis Deiparæ aut aliorum Sanctorum fieret commemoratio. Sextò, vt ad communionem panis vulgaris maſſa, vti apud Græcos, adhiberetur, quam ſacerdos in altari frangeret, ac poſt ſumtam ſibi particulam, reliquum populo ſiue communicantibus diſtribueret. Septimò, ne ſacerdotes cœlibatus legi adſtringerentur. Ecce tibi formam Miſſæ ſeptipunctalis, de qua tum multi varie diſſerebant, vnoquoque ad ſui pedis, vel vt melius dicam, ſui cerebri & iudicii modulum eam aptante. Duabus vero rebus Miſſa hæc à Lutherana differebat: quod hæc vulgari lingua peragatur, & hoſtiæ, vt apud Catholicos, adhibeantur. *Miſſa ſeptipunctalis.*

III. *Rex à ſorore exoratus Melanchthonem ad ſe euocat.*

Nauarræ regina interim, pietatis opinione decepta, Regem vrgere non ceſſabat vt ſub fide publica Lutheranos Theologos in Galliam euocaret. Inter alia quum die quodam priuatim cum Rege tam de vitæ quam doctrinæ Proteſtantium ſimplicitate colloqueretur, tandem ad Philippi Melanchthonis mentionem ſermonem deflexit, in quo præter vitæ integritatem ac doctrinæ præſtantiam, animi lenitatem ac pacis ſtudium inprimis commendabat, à furioſo illo tam Lutheri quam Zuinglii impetu valde alienum. Addens, non vanam ſpem eſſe, ſi cum Sorbonæ Theologis committeretur, ignem qui vniuerſale Chriſtiano orbi incendiũ iam minetur, diſſidiũ religionis exſtinctũ iri; ac breui futurum, vt ſopitis omnibus contentionibus, omniũ animi & iudicia in eandem doctrinam conſpirent. Rex ſororis & aliorum precibus victus, quum vltro quoque Melanchthonis videndi atque alloquendi deſi-

derio teneretur, miſſo ſalui conductus diplomate, hominem ad ſe venire iuſſit. Eius rei fama diuulgata, Lutherani iam ante victoriam epinicion canebant. Bellus ille noſtrâs Poeta, qui in quodam ſuo poemate feſtiuo ſaltu à galload aſinum tranſilit, quique tum aulam hiſtrionicis ſuis nugis oblectabat, poſtea vero Dauidis Pſalterium in rythmos redegit, vt ſuam quoque ſymbolam conferret, ita cecinit:

mens Maus.

Ie ne dis pas que Melanchthon
Ne declare au Roy ſon advis:
Mais de diſputer vis à vis,
Nos maiſtres n'y veulent entendre.

Id eſt:

Non equidem id iubeam, Regi ne forte Melanchthon
Suam explicet ſententiam:
At conferre pedem pede, verbaq; reddere verbis,
Noſtri magiſtri ecce abnuunt.

IV. rnonius rdinalis is conſiliũ :uocando lanchtho :mpedit.

Sed periculum hoc bonus ille Franciæ tutelaris Angelus, & Cardinalis Turnonii, Lugdunenſis Archiepiſcopi, qui muliebres illas technas ſubolfecerat, prudentia mature auertit ac diſcuſſit; è quo ille præ ceteris immortalem laudem ac gloriam eſt conſequutus. Quum enim captata occaſione, die quodam ad Regem veniſſet, librum eleganter ornatum manu ferens; ac Rex, vt erat rerum iſtarum curioſus, Ecquis lepidus ille liber eſſet rogaſſet; Cardinalis, Non lepidus tantum, inquit, ô Rex, ſed & ſalutaris hic liber eſt, ab vno ex primis veſtræ Franciæ Epiſcopis, Irenæo ſcilicet in Lugdunenſi Eccleſia conſcriptus. Eum quum paullo ante euoluerem, forte incidi in locum quendam libri Tertii, vbi indicat, quanto ſtudio Apoſtoli eos fugerint ac deteſtati ſint, qui Chriſtianæ doctrinæ ſanitatem ac veritatem corrumpere nitebantur, adeo vt non modo colloquio eorum, ſed & ædibus ac locis vbi illi eſſent, abſtinuerint. Narrat hic vir ſanctus, audiuiſſe ſe è Polycarpo quũ S. Ioannes Apoſtolus balneum aliquando eſſet ingreſſus, & ibidem Cerinthum hæreticum vidiſſet, ſtatim retrolato pede, exclamaſſe: Fugiamus hinc quantum poſſumus, ne locus in quo veritatis hic hoſtis verſatur, nos deglutiat, aut ruina opprimat. Hoc tantus Apoſtolus feciſſe legitur: tu vero ô rex, qui licet potẽtiſſimus ſis terræ Monarcha, homo tamẽ es erroris periculo expoſitus (errare enim, labi ac decipi propriũ quodammodo eſt hominis) Tu, inquam, Lutheranorũ anteſignanum euocaſſe diceris, vt cũ eo colloquaris? Neſcis, ô rex, quã pernicioſa ſint eiuſmodi colloquia. Inde ad alia digreſſus, multa in candẽ ſententiam nõ minus prudenter quã libere diſſerebat, vt qui Regi perquã familiaris ac charus eſſet: quibus ſcilicet periculis regnum eſſet

obie-

obiecturus, quã iuſtas diffidentiæ cauſſas S. Sedi eſſet præbiturus; quantopere hoſtiũ ſuorum quũ Imperatoris, tum Italiæ Principũ res eſſet promoturus: quibus omnibus tantũ effecit, vt Rex ſolemni iuramento interpoſito promiſerit, ſe in Eccleſię obediẽtia permanſurũ, quoad certi quid à Cõcilio generali decerneretur. Verendũ ſane erat. ſi Melanchthon, homo nõ minus in diſputãdo acutus quã in dicẽdo facundus, moribus etiã ſedatum quid, ac tota vita ſimplicitatẽ quandã atq; integritatẽ præ ſe ferens, cũ Rege fuiſſet colloquutus, malũ non leue daturũ fuiſſe: vt cuius animus iam ante variis de religionis controuerſiis, inprimis vero de communione ſub vtraq; ſpecie, diſputationibus ita erat implicatus, vt de ea populo concedenda in congreſſu Nicenſi præſens cum Clemente Põtifice egerit. Sed quidquid ſit, Lutheranis quidem tum aditus fuit obſtructus. In eiuſmodi quidẽ hæreticorum colloquiis tamquã ſub cinerib. ignis latet. Ac velut animalia vel beſtiolæ quædã ſunt, quarũ morſus prius nõ ſentitur quã tumor appareat: vel quemadmodũ fungi quidã ſunt, quorũ venenum ita lentum eſt, vt pedetẽtim hominem abſumat: ſic hęreſeos virus paulatim in animis eorum quos ſemel afflauerit, magis magiſque gliſcit. Quæ res tanto perículoſior in Rege eſt, quanto plures ipſius exemplo ad idem faciendum inuitãtur: quum veriſſimum ſit quod Poeta dicit:

Rex de communione ſub vtraq; ſpecie cum Pontifice loquitur.

Componitur orbis
Regis ad exemplum. Nec ſic inflectere ſenſus
Humanos edicta valent, vt vita regentis.

Illo vero priuilegio Reges & Magnates gaudent, quod omnes ipſorum actiones, quantumcumq; etiam malæ & pernicioſæ, probandæ ſint. Tanto vero maius in colloquio illo erat periculum, quod initio nec ad defenſionẽ nec ad aſſultũ ſufficiẽtibus armis multi ex Catholicis noſtris athletis inſtructi eſſẽt.

Verumenimuero ne tam præclaræ feminæ ac tanto rege dignæ ſororis gloriã obſcurare videar; reliqua mihi pertexẽda ſunt. Certũ quidẽ eſt aliquot ante obitũ annis eam errore ſuo agnito, præcipitium in quo ſtare videbatur, declinaſſe, & ad Catholicæ Eccleſię gremium reuersã eſſe; proteſtatam prius, non malitia quadã animi, aut ſiniſtra opinione de maiorũ religione, ſed ſola afflictorũ hominum cõmiſeratione adductã, quę hactenus à ſe acta eſſent feciſſe. Beza certe ei exprobrat, quod gloriã ſuã multum obſcurarit, decipiendã ſe præbẽs iis qui facilitate ipſius abutebãtur. At illa Reformatę Eccleſię Hiſtoria lõge vlterius progreditur, dicẽs, Eã à Deo derelictã, ad primã ſuã idololatriã rediiſſe, ſibiq; exitiũ attraxiſſe. Ac ô felix exitiũ quod ſalutis fuit initiũ! O laudabilẽ & ſanctam idololatriã: qua illa iã morti vicina corpus Creatoris ſui recepit, animamq; Deo reddidit inter Crucis, quã in lectulo aſſidue ſecũ habebat, amplexus. Sic enim eam mortuam, Franciſcanus quidam Reli-

Nauarrena ad Eccleſiam reuertitur.

gioſus,

gioſus, Ægidius Calliau nomine, mihi narrauit, qui extremam ei vnctionem impertiuit, & animam exhalanti adſtitit. Ex Domina de Riberac, quæ illuſtri Candaliorum familia orta, in ſæpedictæ reginæ familia educata fuerat, audiſſe memini, à Galuino eam tam litteris quam internunciis crebro fuiſſe monitam, vt veritatem omni ſtudio propugnaret; illum vero viciſſim ab ipſa rogatum, vt ad ſe venire non grauaretur, quo melius edocta, errorem agnoſceret atque emendaret. Sed vt Mutianus olim de neſcio quo dixit, Conſilium lubenter eum dare, ſed periculum omne auerſari, vt tubicen ille in Æſopi fabulis, qui claſſicum quidem canit aliosque ad prœlium excitat, ipſe vero ſtatim de tuto loco ſibi proſpicit: ſic Caluinus ſuos ad martyrii gloriam vehementer accendebat, eamdem vero ipſe remis velisque fugiebat. Eodem tempore quo Nauarræ regina Nouatoribus fauebat, Ferrariæ quoque Duciſſa, regio & ipſe Franciæ Regum ſanguine orta, maiori eoſdem ſtudio proſequebatur. Mirambellus certe Ferrariæ nouam illam religionem hauſit, quam deinde non Santonibus noſtris tantum intulit, ſed & poſteris ſuis quaſi hæreditariam tradidit. Ibidem Antonius Pontius, vnus ex præcipuis Aquitanicæ Nobilitatis, Catholicæ Eccleſiæ repudium miſit, cum qua tamen non multo poſt in gratiam rediit; ac deinceps in mediis illis bellorum ciuilium incendiis maiorum religionem ita propugnauit, vt in patriæ cineribus pæne fuerit ſepultus. Cum hoc ego de Hæreſeos ortu & aliis rebus ſæpe colloquutus ſum, vt qui naturæ quodam inſtinctu litteras valde amaret, & conſiliorum ac factorum etiam ſecretò Franciſco & Henrico regnantibus ſuſceptorum, gnarus erat: ſed quia tum de Hiſtoria hac conſcribenda ne cogitabam quidem, multa ex ipſo audita memoriam meam effugerunt; quædam tamen retinui, inter quæ & hoc eſt quod paullo ante de Cardinali Turnonio recitaui.

Doctus quidam & ætate prouectus Monachus Dominicanæ familiæ, Benearnenſis patria, Aradſu nomine, exemplum mihi monſtrauit Epiſtolæ cujuſdam, quam Melanchthon ad Rufum illum, cuius non vno loco mentionem ſupra fecimus, ſcripſerat, vtque Margaritæ Nauarræ reginæ eam legeret, rogarat: quam hoc loco lubens inſeruiſſem, niſi ea neſcio quo caſu mihi periiſſet; vt nimirum lectori oſtenderem, quibus artibus noſtri temporis hæretici, Arrianorum ac reliquorum qui vmquam exſliterunt exemplo, aures atq; animos Principum incantare, ac ſubdolis ſuis, ſed aliquo pietatis ac ſanctitatis colore tinctis verbis ac rationibus in naſſam ſuam attrahere conati ſint. Vt vero damnum hoc quodammodo reſarciam, & lectoris animo aliqua ex parte ſatisfaciã, tam regis ad Melanchthonem Epiſtolã, quam huius ad illam reſponſionem velut ſuccenturiabo. Regis nomine ſcripta Epiſtola ſic habet.

Digitized by Google

Iampridem ex Gulielmo Bellaio Langæo, Cubiculario noſtro, & priuati noſtri Conſilii Conſiliario, ſingulare tuum concordiæ faciendæ, & turbarum ac diſſidiorum in Eccleſia componendorum deſiderium intellexeram; poſtea vero tam ex litteris ad ipſum ſcriptis, quam ex Barnabæ Vocæi ſermonibus etiam cognoui, lubenter te ad nos venturum, vt cum Doctoribus & Theologis noſtris de reducenda ad vnionem Eccleſia, & antiqua Eccleſiaſtica diſciplina ac politia reſtauranda conferres: quam rem ego omni ſtudio ac ſollicitudine complecti ac promouere cupio. Siue igitur venias vt priuatus, ſiue publico nomine legatus, mihi longe eris gratiſſimus, ac re ipſa me & pacis, & Germaniæ dignitatis perquam ſtudioſum experieris, &c.

Regis Francisci I. epiſtola ad Melanchthonem.

Ad hanc Epiſtolam Melanchthon reſpondit:

Melanchthonis Reſponſiua Epiſtola.

Quamuis pulcerrimum Franciæ regnum, Rex Chriſtianiſſime ac potentiſſime, multis aliis rebus quibus vndique ornatum cernitur, omnia alia regna excellat; inter præcipuas tamen laudes principem locum id obtinet, quod bonarum litterarum ſtudiis præ ceteris floruit, & pro Chriſtianæ religionis defenſione aſſidue excubauit. Vnde etiam Chriſtianiſſimorum nomen Reges ipſius merito adepti ſunt: quæ quidem laus maxima & auguſtiſſima eſt omnium quæcumque in hac terra homini tribui poſſunt. Quare Regiæ veſtræ Maieſtati nihil laudabilius eſt ac honorificentius, quam quod etiam hoc tempore de Eccleſia non violentis remediis, ſed Rege optimo ac Chriſtianiſſimo dignis rationibus, conſeruanda laborat: dum in tantis diſſenſionibus tam vnius quam alterius partis vehementiam ita reprimere ac moderari ſtudet, vt explicata & repurgata Chriſtiana doctrina, & Ieſu Chriſti gloriæ, & Ordinis Eccleſiaſtici dignitati, & paci publicæ conſulatur. Nihil certe tantam gloriam ac laudem meretur, quam eiuſmodi deſiderium, eiuſque auctores ac ſuaſores; nihil Rege dignius cogitari poteſt. Quapropter Maieſtatem Veſtram rogo atque oro, vt in hanc curam ac cogitationem omnibus viribus incumbere non ceſſet. Quamuis enim publica illa diſſenſio diſſolutis quibuſdam ac prauis Doctoribus aditum in locis quibuſdam patefecerit: multa tamen à bonis viris in apertum producta ſunt, quæ commonſtrari atq; in Eccleſia conſeruari permagni intereſt. Ac licet petulantia malorum reprimenda ſit: Regiam tamen Veſtram Maieſtatem obſecro, ne quorundam ſcriptorum acerbitate eò abduci ſe patiatur, vt etiam ea quæ bona ſunt & Eccleſiæ vtilia, eliminentur. Ad me quod attinet, numquam immoderatæ eorum opiniones mihi placuerunt, qui pulcerrimum illũ & ſanctiſſimum Eccleſiæ ordinem corruperunt ac diſſoluerunt, vt quo omnes nihil charius & antiquius habere debent. Et quia ſcio, impenſe te fauere omnibus iis qui in eo quo ego litterarum genere

Digitized by Google

verſati ſunt: Deum teſtor, me quamprimum Regiæ veſtræ Maieſtatis aſpexi epiſtolam, omnem ſtudium ac diligentiam adhibuiſſe, vt quantocyus mihi ad Maieſtatem Veſtram proficiſcendi eſſet facultas, vt qui nihil magis in votis habeam quam Eccleſiam pro virium mearum tenuitate iuuare. In bonam vero ſpem erectus ſum, poſtquam intellexi, Regiam Veſtram Maieſtatem, pro ſingulari ſua prudentia & pietate nihil magis deſiderare, quam vt publicæ vtilitati & diuinæ gloriæ in omnibus proſpiciatur. Quantis vero difficultatibus impeditus iam tenear, ex Vocæo Maieſtas Veſtra cognoſcet: quæ etſi profectionem meam retardarunt, animum tamen à priſtino diſſidia Chriſtianæ religionis componendi propoſito ac deſiderio nequaquam deiecerunt; vti Vocæus Regiæ Veſtræ Maieſtati latius declarabit. Quod supereſt, Regiæ Veſtræ Maieſtati humilime me commendo, ac promitto, me ad bonorum ac doctorum hominum qui in Eccleſia ſunt, iudicia, meum ſtudium ſemper accommodaturum. Chriſtus Regiam Veſtram Maieſtatem florentem & incolumem conſeruet ac gubernet, ad communem totius orbis ſalutem, & diuinæ gloriæ illuſtrationem. Ex Saxonia, V. Calendas Septembris, M. D. XXXV.

Melanchthonis liber De moderandis religionis controuerſiis.

Non multo poſt idem Melanchthon ad eundem Regem libellum quendam miſit, hoc titulo inſcriptum: *Conſilium de moderandis Religionis controuerſiis, ad Gallos:* in cuius initio Papæ auctoritatem ac poteſtatem in Eccleſia Monarchicam concedit, quum ob alia, tum hoc potiſſimum reſpectu, vt vniuerſalis doctrinæ conſenſus inter omnes quæ ſub Eccleſiæ ſunt obedientia, retineatur. Ibidem dicit, magnam illam auctoritatem ac poteſtatem, quam Papa in regna & imperia obtinet, nec ad Eccleſiam, nec ad Euangelium quidquam attinere. Hanc propoſitionem indigniſſime tulit Lutherus, cuius omnia ſtudia eò directa erant, vt Papalem illam maieſtatem, quæ vel ſolo nomine erat terribilis, deiiceret ac proculcaret. Econtra Melanchthon tam doctrinæ moderationem atque intellectum quam ceremoniarum atque abuſuum correctionem ad Papam remittebat: iniquum eſſe ducens, vt quod ab vnius dependet arbitrio, ad plurium iudicia referatur. Quia vero ſciebat Lutherus, quanti Melanchthon paſſim ab omnibus in Germania fieret, conſilium eius ſiue opinionem de moderandis religionis controuerſiis vellicare aperte non audebat, quamuis priuatim ea de re ſæpe conquereretur.

Lutherus Melanchthonem veretur.

Reliquos concordiæ à Melanchthone propoſitæ articulos omitto, tanto periculoſiores quanto propius à Catholica religione aberant. Nunc ad inſtitutum reuertor.

QVOMODO FRANCISCVS I. REX Galliæ regnum à periculo & interitu vindicarit.

Caput Quintum.

ARGVMENTVM

I. *Lutheranorum machinationes.*
II. *Eorum audacia rex offenditur.*
III. *Regis oratio.*
IV. *Sex Lutherani combuſti.*
V. *Catholica Eccleſia Franciſco I. Galliarum regi, & Carolo V. Imperatori ſalutem ſuam & incolumitatem debet*
VI. *Franciſcus I. Rex inſigni à Theodoro Beza iniuria affectus.*

QVAMQVAM vero Lutherani, ob tot vndique obiecta impedimenta & obſtructos ferme omni ex parte aditus, inter ſpem ac metum diu ambigui hærerent; animum tamen nequaquam deſpondentes, quanto acrius premebantur, tanto obnitebantur & ipſi pertinacius, neque vllam plane artem omittebant, qua conatus ſuos promoueri poſſe ſperabant. Verum ecce, dum iam in portu nauigare ſibi, ac voti compotes videntur, contrario vento abrepti, pæne naufragium fecerunt. Neque enim eo contenti quod paſſim per totum regnum libellos ſuos Latina & Gallica lingua ſcriptos diſſeminaſſent, etiam in ſecretius regis conclaue, pueri cuiuſdam, qui myropolæ regio, Ferreto nomine, inſeruiebat, ad id opera abuſi, compluſculas ſcedulas & chartas intulerunt, immo in ipſo cœnaculo ſparſerunt. Quin eò progreſſa eſt ipſorum inſolentia, perpetua hæreſeos comes, vt cubiculi regii ianuæ neſcio quæ Edicta affixerint, quibus Regi, niſi nouo Euangelio locum daret, diuina ira denunciabatur. Quotidie cernere erat Fontis-bellaqueri vel Lupariæ portis, itemque in compitis paſſim & triuiis vrbis Pariſienſis libellos eiuſmodi, tam ſcriptos quam typis expreſſos, magno numero affixos, adeo vt annus quidam eius temporis nomen inde acceperit, vulgo *L'annee des placarts*, id eſt, Annus libellorum ſiue Paſquillorum dictus. In his tota Eccleſia omniſque eius ordo & politia lacerabatur, in SS. Miſſæ ſacrificium præcipue horrendæ effundebantur blaſphemiæ, hoc tan- I. *Artes Lutheranorum in tentando rege.*

dem addito Epilogo: Omnes Epiſcopos & ſacerdotes eſſe pſeudoprophetas, damnabiles, ſeductores, apoſtatas, lupos, mercenarios, idololatras, impoſtores, mendaces, proditores, fures, blaſphematores, exſecrabiles, animarum homicidas, Ieſu Chriſti abnegatores, diuini honoris prædones, ipſis diabolis deteriores. Hæc elogia ſunt, quæ in famoſo libello, Noui-caſtri apud Heluetios impreſſo, & à Farello, vt creditur, compoſito, ſacro ordini tribuuntur: quæ itidem ſecundo libro hæreticorum Martyrologii inſerta leguntur: dignum ſcilicet tali opere frontiſpicium. Hoc imprudenti zelo, ait auctor eiuſdem Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, rem & ſpem omnem fuiſſe euerſam, Rege penitus alienato, qui iam, vt ipſi dicunt, guſtum aliquem veritatis perceperat, adeo vt & à ſorore Nauarræ regina & duobus Langæis fratribus, quorum alter Epiſcopus erat Pariſienſis, perſuaſus, magnum illum Philippum Melanchthonem, ad cognoſcendam plenius cauſſam ad ſe euocarit.

II. *Rex Franciſcus I. Lutheranorum audacia abalienatus.*

Porro optimus hic & ſapientiſſimus Princeps, tanto in religione ſua conſtantior quanto magis impugnabatur, impudentiſſimorum hominum ſub Reformationis prætextu Eccleſiæ exitium molientium, nec à minis interim abſtinentium, audacia atque inſolentia offenſus, in eiuſmodi libellorum auctores diligenter inquiri iuſſit. Neque enim quidquam ſibi antiquius ac prius habendum exiſtimabat, quam vt laudem illam & honorem quem Pius II. ad Ludouicum XI. ſcribens, Regibus noſtris tribuit, illibatum ad poſteros transmitteret: Nimirum Franciæ Regum proprium eſſe, Catholicam religionem & Eccleſiaſtici ordinis dignitatem tueri. Quemadmodum vero incendia ſæpe non aqua tantum, ſed ædificiorum demolitione reſtinguuntur, vt ſcilicet materia & alimentum igni ſubtrahatur; ſic Rex mandauit, quo hæreſi gliſcenti ſtatim obuiam iretur, vt ſine vlla tergiuerſatione vel exceptione ii qui Eccleſiæ rebellarent, & de Fide Catholica male ſentirent, ſeuere coercerentur, atque inſanabiles è medio tollerentur. Hinc rogi exſtructi atque incenſi, hinc patibula & furcæ, futura Lutheranorum diuerſoria, erecta ſunt: quod quidem vnicum contagioſi huius mali auerruncandi ac profligandi remedium videtur: Erat tum ſupremi ſenatus Cancellarius Antonius Pratenſis, quo ſuadente, ac rege auctore, varia Edicta contra Nouatores illos publicata ſunt. Quia vero rex non ignorabat quam auido nouitatis ingenio eſſent Galli, adeo vt malo illi nonniſi diuino auxilio occurri poſſe videretur; ipſe vero nihil magis cuperet quam titulum illum à Carolo magno ſibi ac prædeceſſoribus quaſi per manus traditum, ad poſteros illibatum transmittere; edixit, vt ſollennis ſupplicatio Lutetiæ haberetur, cui ipſe interfuit, pedibus incedens, capite nudo, manibus ardentem ce-

Antonius Pratenſis.

Digitized by Google

reum geſtans; comitantibus regiis liberis, cognatis ac reliquis Principibus, vniuerſo Curiæ Pariſienſis Senatu, & exterorum Regum ac Principum Oratoribus, innumera denique promiſcuæ plebis multitudine. Inde in Curiam Epiſcopalem reuerſus rex, è loco æditiore primores ad ſe vocatos ſic alloquutus eſt. *Anno 1539. die 29. Ianu.*

Regis ad Proceres Oratio. Si in verbis quæ ad vos facturus ſum, nullum artificioſæ orationis veſtigium apparebit, minus mirum vobis videri debet: quandoquidem eius rei de qua vobis dicere conſtitui, nimirum diuini honoris ſtudium ac zelus, ita animum meum inflammat, vt quid prius aut poſterius dicam fere neſciam; animaduertens quam grauiter Rex ille regum, per quem nos regnamus, & cuius ego in regno ſum vicarius, ad id conſtitutus vt ſanctam eius voluntatem fieri faciam; videns, inquam, quam grauiter Deus paſſim offendatur; & malitiam atque acerbam peſtem eorum conſiderans, qui florentiſſimam, ac tot ſæculis à ſupremo Rege defenſam ac conſeruatam Francorum Monarchiam non debilitare modo, verum etiam plane euertere conantur. Fateor ſane, etiam antehac ſæpe grauiſſima mala in regnum hoc incubuiſſe: conſtat tamen ſuperiores Reges prædeceſſores meos in Chriſtiana & Catholica religione conſtanter ſemper perſeueraſſe, & CHRISTIANISSIMORVM regum titulum illibatum ad poſteros tranſmiſiſſe, quem nos etiam hodieque portamus, & Deo auxiliante, ad finem vſque vitæ portabimus. Ac licet bona hæc noſtra Pariſienſis ciuitas ſemper antehac præ ceteris velut caput atq; exemplare ſpeculum omnium vere Chriſtianorum fuerit; nuper tamen Nouatores quidam exſtiterunt, qui ſalutari doctrina deſtituti, atque errorum tenebris obfuſcati, tam Sanctorum precibus ſuis apud Deum pro nobis intercedentium, quam ipſius Ieſu Chriſti, ſine quo nihil bene aut feliciter agere poſſumus, honorem vellicare aggreſſi ſunt. Turpe ergo ſane nobis fuerit, ſi quantum in nobis eſt, deterrimos iſtos homines non confundamus, atque etiam exſtirpemus. Atque hanc ob cauſſam ego vos huc euocatos monere ac rogare volui, vt omnes ſiniſtras de religione opiniones, quibus periculum eſt ne inter vos committamini, ex animo eiiciatis, tum liberos veſtros, familiares & domeſticos in Catholicæ fidei obedientia contineatis; adeoque etiam ſi quem contagioſa hac peſte infectum noueritis, ſiue is etiam frater, cognatus aut affinis veſter fuerit, eum indicare non dubitetis, ne ſilentio veſtro vos ipſos quoq; tanti maleficii reos oſtendatis. Ad me quod attinet, qui Rex veſter ſum, ſi quod membrorũ meorum deteſtabili illa contagione infectum ſcirem, lubenter id abſcindendum vobis præbiturus, immò ſi quem liberorum meorum iſta ſecta irretitum deprehenderem, vltro eum ipſe ſim ſacrificaturus. Quia vero ſtudium veſtrum

& zelum erga Catholicam religionem & Ieſu Chriſti honorem liquido perſpexi, etiam atque etiam vos moneo ac rogo, vt in eo perſiſtatis. Quod ſi feceritis, vobiſcum ego viuam atque agam, vt bonum regem decet, operamq; dabo, vt in bona pace ac tranquillitate, tamquam fideles ſubditi ac veri & Catholici Chriſtiani honeſte vitam traducatis.

Hæc fatus illachrymari cœpit: quæ res etiam adſtantibus lachrymas expreſſit, omnibus vna voce acclamantibus ac proteſtantibus, ſe in Catholica religione viuere velle ac mori. Deinde iterum preces ac ſupplicationes in D. Genouefæ templo habitæ ſunt. Et quia rex Iuſtitiariis mandauerat, vt in Edicta ſua de religione ſpernentes, ſine vlla conniuentia ſeuere animaduerterent, eodem die ſex Lutherani à Curia rei peracti ac damnati, & vt eorum exemplo reliqui terrerentur, igne cremati ſunt: quo facto Lutheranorum animi mirum in modum conſternati ſunt & attoniti, adeo vt multi qui iam iter è Germania in Galliam adornarant, veluti viſo ac calcato ſerpente refugerint; multi econtra è Galliis in Germaniam & Heluetiam ſe receperint, ne Vulcano conſecrarentur. Ab his inſtigati Proteſtantes Principes apud regem per litteras interceſſerunt, vt cum religionis ſuæ ſociis mitius ageret. Iſta vero ſupplicia ſequēti capite repræſentabo, & bonos illos martyres, ſcilicet, in theatrum hoc noſtrum producam, vt omnibus conſtet quam vere ac iuſte hæretici de iſtorum conſtantia glorientur: cuius ſpecie tamen diabolus multos decepit. Quia vero tum Gallia vndiquaque oppugnabatur, rex Langæum iterum in Germaniam ablegauit, vt Proteſtantium animos ſeueritate illa quamuis iuſta ſuppliciorum exulceratos, demulceret ac reconciliaret, quum interim nihilominus Edicta contra Lutheranos exſequutioni mandarentur. Hac Legatione Langæus id à Proteſtantibus meruit, vt (ſicut Hiſtoria ſæpius à nobis citata loquitur) non tam Dei quam regis voluntati in eo obſequutus eſſe dictus ſit.

V. *Eccleſia conſeruationem ſui debet Franciſco I. & Carolo V.*

Ex quo factum eſt, vt quamdiu Franciſcus I. rex vixit, hæreſis tamquam compedibus illigata, nuſquam potuerit progredi, aut ſtabiliri. Tanto enim ſtudio pro Dei honore & tranquillitate Eccleſiæ rex excubabat, vt o[illegible] hæreticorum fraudes facile deprehenderet, eluderet atque elideret. Vix [illegible]phi illi ſaxum illud ſuum contra montem prouoluere cœperant, qu[illegible] ſtatim regia manus adfuit, rurſumque illud ad imum vſque deiecit. Nec tamen ceſſabant hæretici, ſed labore velut in orbem redeunte, vt alter ille Siſyphus, qui protrudens

Saxum, ſudans, nitendo, non proficit hilum,

ſpe omni tandem fuſtratos ſe viderant. Fateamur libere quod fatendum eſt, niſi Chriſtianiſſimi huius regis tanta cura & ſollicitudo in conſeruanda

Catho-

Digitized by Google

Catholica religione interueniſſet, ardentiſſimum illum Gallorum erga eandem ardorem ac zelum in glaciem abiturum fuiſſe. Et quamuis regis animus, vt ſupra diximus, vndique omnibus machinis oppugnaretur, diuina tamen prouidentia firmus atque immotus perſtitit, eiuſque exemplo ceteri etiam, quantumuis nouitatis auidi, in officio permanſerunt. Hinc illud quod in ſupra citata Hiſtoria ſcriptum exſtat: *Magnates tum cœpiſſe voluntates ſuas & affectus ad regis voluntatem accommodare, & paullatim in Sacra Scriptura* (id eſt, Noui Euangelii) *lectione tepidiores, tandem etiam omnibus aliis deteriores factos eſſe.* Quod ſi alter horum Monarcharum, Franciſcus aut Carolus, ſectariorum cauſſam ſuſcepiſſet, ſine dubio hæreſis dimidium veluti Chriſtianitatis orbem inundatura fuerat. At illi velut ob imperii æmulationem ſimultates exercebant; ſic in Catholicæ Eccleſiæ defenſione mutuis ſtudiis conſpirabant; vterque S. Sedis obſeruantiſſimi, & acerrimi Lutheranorum hoſtes.

Hinc ille qui virorum doctrina & pietate illuſtrium, id eſt, omnis generis hæreticorum (neque enim aliud nomen reperio, quo miſcellaneam illam diuerſarũ ſectarum hominũ, quorũ in libro illo elogia pulcra ſcilicet deſcripta exſtant, colluuiẽ comprehendam) ille, inquã, qui ſuæ farinæ hominũ Icones diuulgauit, excuſat ſe, quod inter eos regi quoque huic noſtro locum eſſe voluerit, quaſi tali honore, credo, minus digno. Sic enim loquitur: Ne tu ægre fer, rex potentiſſime (neque enim *Chriſtianiſſimi* eum nomine dignatur) quod huic quoque libro, quamuis iis tantum quibus tu viuus acerrime aduerſatus es, dedicato, tuum nomen inſertum eſt. Et tu, Chriſtiane lector, ne indignare, quod hic quoq; eius vides imaginem, qui puræ doctrinæ ſummus fuit aduerſarius. Quæ quidem ille ideo dicit, quod eius imaginem poſt quinquaginta duorum Miniſtrorum, diuerſarum & inter ſe pugnantium ſectarum, collocaſſet, atque ita cum famelicis illis Pædagogis, Monachis inceſtuoſis, ſcholaribus & ſacerdotibus luxurioſis ac diſſolutis, qui inferni thronum ſtabilire, & diuina ac cœleſtia religionis myſteria proculcare conati ſunt, coniunxiſſet: in quo ſane tam glorioſi Principis memoriam ac famam non parum læſit. O picturas illas incompatibiles, hominum mutorum quidem, nihilo tamen minus inter ſe digladiantium! Omnia hic muta ſunt fateor: at in ipſo tamen ſilentio diſſonum quoddam murmur variarum & pugnantium doctrinarum auditur. An vero non dico tam magnus ac potens, ſed tam pius ac religioſus Princeps inter illos turbarum ac ſeditionum fomites, inter Clauſtrorum monaſticorum excrementa, inter ſcholaſticas ac pædagogicas ſordes, inter omnis impietatis inquinamenta collocari debuit? Coniunctio ſane hæc vel miſtura nullam omnino habet proportionem. Conſociatio hæc transfugarum ab Eccleſia cum Rege Chriſtianiſſimo & primogenito

VI. *Beza in Franciſcum Regem iniuria.*

Eccleſiæ filio valde diſpar eſt & monſtroſa. An tu mi homo, tanti regis nomen ac gloriam, etiam præſtantiſſimorum Scriptorum ſtilo maiorem ac digniorem, tam exiguo cōtemti libelli angulo comprehendi poſſe putas? illius forte exemplum imitatus, qui integram Homeri Iliada minutiſſimis litteris deſcriptam, nuci incluſit. Numquid potius, ô magne & inuicte Monarcha, locum Xerxis aut Alexandri magni dignitati, pompæ & magnificentiæ æqualem merebaris; quorum hic Athon montem pro ſtatua ſibi efformari iuſſit? Itane hominem ſub imperio tuo natum, hæreditario illo Galliæ regibus titulo te defraudare, & tamquam Ieſu Chriſti Aduerſarium infamare. Neque tamen rex optimus omni illa ſua vigilantia & cura impedire potuit, quo minus diuina contra peccata noſtra exardente indignatione, grauiſſimis malis ac miſeriis in regnum hoc aditus fuerit patefactus. Spes quidem fuerat, fore vt hæreticorum cineribus hæreſis ſepeliatur; quæ tamen ſubinde repullulauit, diuinæ iræ & prænuncia & adminiſtra. Seiuncta ſunt longe diuina ab humanis conſilia. Quæ hominibus vno modo deliberata ſunt, Deus alio exſequi ſolet: ac iuſtitiæ ſuæ malleo hominum corda quouis ferro & adamante duriora prius ferire non ceſſat, quam emollita fuerint, & diuinæ ſe ſubiecerint voluntati. Vidimus hactenus Hæreſeos in Francia ortum & progreſſum; non multo poſt eiuſdem decrementum, ac tandem quibus ad futurum ſæculum viuere contigerit, præcipitem viſuri ruinam. Interea vero miſerorum illorum atque obcæcatorum hominum ſupplicia lectori repræſentemus, eorumq; inter ferrum ac medios ignes, quibus tamquam Sathanæ martyres vſtulandi obiecti ſunt, pertinaciam expendamus.

QVOMO-

QVOMODO DIABOLVS TAMquam Dei Simia, ſuos quoque habeat martyres.

Caput Sextum.

ARGVMENTVM

I. *Quanto inculpatius in ſpeciem viuunt hæretici, tanto magis nocent.*
II. *Hæreſis ex pſeudomartyrum ſuorum peruicacia magna cepit incrementa.*
III. *Hæreticorum ſupplicia Catholicæ Eccleſiæ magis nocuerunt, quam profuerunt.*
IV. *Poteſt hæreticus pro Ieſu Chriſto mortẽ obire, nec tamen propterea Martyris nomen meretur.*
V. *De vera & ficta conſtantia*
VI. *Etiam diabolus ſuos habet martyres.*

PANTHERAM aiunt rerum Naturalium ſcriptores tam ſuauem ſpirare odorem, ac pellem habere tam pulcra verſicolorum macularum varietate diſtinctam, vt reliquas feras ad ſeſe alliciat, & illectas deuoret: vtpote omnium maxime ferum & ſæuum animal, quod & nominis ipſa teſtatur ratio, à πᾶν & θὴρ, id eſt, omnimoda feritate deriuati. Eiuſdem naturæ & ingenij eſt diabolus, dum nimirum hæreticorum feritatem & ſordes ſuaueolenti quadam & grata virtutum ſpecie tegit, eaque ſimplicium animos ad ſe allicit, quos deinde illa infernalis panthera ferino ſuo rictu deglutit ac deuorat. Hinc eſt quod plerunque hæreticos videmus initio miram quandam vitæ ac morum integritatem præ ſe ferre, vt non ſanctificati tantũ, verum etiam deificati quodammodo videantur; ſicut ex Adamitarum & Anabaptiſtarum exemplis hodie quoque patet. Atqui tanto ab hoc hominum genere maius eſt periculum, quod ſub perſona hac ſimulata inueteratam ſuam malitiam celant, & ſub vultu niue ac marmore candidiore animum ebeno nigriorem ac duriorem gerunt. Hinc magnus ille Origenes recte dixit, ab Hęreticis bonæ vitę maius eſſe periculum, vt qui facilius doctrinam ſuam alijs obtrudant quam ij qui moribus ſunt diſſolutis. Qui enim male viuit, vt idem inquit, non facile alijs erroneã ſuam doctrinam perſuadebit: at qui bonis eſt moribus, facile eorum qui aurem ipſi præbẽt, ſimplicitati imponet, bonæ atque integræ vitæ velo pernicioſam ſuam & hæreticam doctrinam celans. Eoque idem monet Origenes, vt hæreticos probam in ſpeciem vitam agentes inprimis fugiamus, vt quorum mores non tam à Deo quam à

I. Ficta hæreticorum pietas noxia.

Digitized by Google

diabolo dirigantur : & quorum bona opera velut eſca ſunt,quam diabolus hamo erroris inducit. Idem ante Origenem S.dixit Ignatius,monens, Vt eos qui nouã adferunt doctrinã,etiamſi homines ſint fide digni,etiamſi frequẽter ieiunent,etiãſi caſtitatẽ ſollicite cuſtodiant,etiãſi miracula faciant,adeoq; Prophetico ſpiritu ſint prædíti,tanquam lupos ouillis pellibus tectos, fugiamus,atq; etiãſi bona ſua pauperibus erogent,etiamſi miracula faciant, montes transferant,& per medios ignes,ad conciliandam opinionibus ſuis fidem, tranſeant,horrori nihilominus atq; abominationi habeamus.

II. *Hæreticorum in ſuppliciis conſtãtia doctrinæ ipſorũ pondus addidit.*

Hac vitæ ac morum,Chriſtianis digna,ſi exteriora ſpectes, ſimplicitate ac modeſtia,primo Lutherani,ac deinde Caluiniſtę multos in Gallia deceperũt: qui quũ credere non poſſent, falſam doctrinam vitæ tam ſanctæ atq; innocentis comitem eſſe poſſe, nec ſub tam exquiſito Anchiſæ ducis veſtitu tam fœdam eluuiem latere,maiorũ deſerta religione,ad homines eiuſmodi nihil niſi merã ſanctitatẽ ſpirantes,defecerunt.Nihil illis frequentius in ore erat q̃ Ieſu Chriſti nomen: nullum aliud iuſiurandũ quam vnum illud *Certe* vel *Ita*, inter eos audiebatur.Ijdem omnis luxus,ſuperbiæ, & ceterorum in Mundo, ac præſertim apud Catholicos,vt illi iactabant,frequentium vitiorũ hoſtes ſe profitebãtur.In feſtis ſolennioribus & epulis loco tibiarũ & chorearũ,ſublatis menſis,ex Biblijs aliquid legebatur,aut ſpiritualis quædã cantio,inprimis Pſalmus aliquis,poſtquam is liber in rhythmos redactus fuit, cantillabatur. Feminæ inprimis ſingularem in veſtitu & habitu modeſtiam præ ſe ferebãt, ſic vt in publico Euæ quædam dolentes,aut Mariæ Magdalenæ pœnitentes viderentur,vt Tertullianus de ſui æui mulieribus loquitur. Viri toti mortificati, Spiritus S.œſtro ſiue enthuſiaſmo quodam percuſſi videbantur. Quid multis? Ioannis illius Baptiſtæ,in deſerto pœnitentiam prædicantis perſonã præ ſe ferebant.Quibus ſuper ceteris vigilandi cura demandata erat, ſi quando eis occurrerent,nutu aut oculi nictu quid vellent indicabant.Quin ex ſolis geſtibus ſuos agnoſcebant,vt olim gladiator ille, qui ex ſola elegantia retrocedendi eos qui è ſchola ſua prodijſſent, à ceteris facile diſtinguebat. In hac externa modeſtia ijdem nihil quam humilitatem & obedientiam oſtentabant,non crudelitate,ſed patientia,non occidendo, ſed moriendo doctrinam ſuam ſe confirmare velle profeſſi : ſic vt veteres illi Chriſtianorum mores, & primitiuæ Eccleſiæ innocentia in eis reuixiſſe, adeoq; cum Reformatione illa aureum ſæculum rediturum videretur.

III. *Hæreticorum ſupplicia ſæpe magis obſunt quam proſũt.*

Rogi interea paſſim accenſi viſebantur.Sed quemadmodum ex vna parte iuſtitiæ ac legum ſeueritas in officio populum continebat; ſic eorum qui ad ſupplicia ducebantur,& qui vitam citius quam opiniones ſuas eripi ſibi patiebantur,incredibilis pertinacia multos in ſtuporem dabat.Quis enim non

Digitized by Google

miretur, ſimplices mulierculas vltro tormenta ſubire,vt fidei ſuæ dent experimentum, & ad mortem ductas, Ieſum Chriſtum Saluatorem inclamare, ac Pſalmos cantillare? Virgines ad acerbiſſimos ſuppliciorum cruciatus alacrius quam ad lectum nuptialem properare? Viros terribili conſpecto ſuppliciorũ apparatu,gaudio exſultare,& ſemiuſtulatos ex ardente rogo ipſis ſuppliciorum auctoribus illudere, candentium forcipum laniatus indomito animi robore atque alacri vultu ſuſtinere, omnes denique acerbiſſimorum dolorum fluctus inter carnificum manus, tamquam rupem immotam excipere atque elidere,atque ita velut ij qui Sardoam herbam comederunt, ridentes mori? Triſtia ſane illa incredibilis conſtantiæ ſpectacula non ſimpliciorum modo,verum etiam grauium virorum animis non exiguum ſcrupulum iniecerunt:quum credere non poſſent, malam eam cauſam eſſe pro qua illi tam alacriter mortem ſubibant. Alij miſeris condolentes, indignatione contra perſequutores exardeſcebant:&ſi quando nigricantes illos palos,catenis innexos,ſuppliciorum teſtes,adſpicerent,à lachrymis temperare ſibi non poterant,ipſo corde cum oculis complorante.Inde multos deſiderium cepit eorũ libros legendi,& Fidei fundamenta cognoſcẽdi,à qua ne exquiſitiſſimis quidem cruciatibus auelli eos poſſe videbant:quumque ea in re nullo alio quam proprij ſenſus & iudicij ductu vterentur, facile nonnulli in errorem abrepti ſunt,eas opiniones quę primę occurriſſent,mordicus amplexi,ita animo impreſſas vt nullo tormentorum aut ſuppliciorum metu obliterari poſſent. Quid multis?quanto plures igni addicebantur,tanto plures ex eorundem cineribus renaſci videbantur.

Bonum virum,Dei amantẽ & Catholicæ religionis obſeruantiſſimũ ſæpe narrantem audiui,quũ puer adhuc neſcio quẽ hominẽ de ſchola, Vindocinũ nomine, Aginni ad fluminis ripam cremari vidiſſet, ſe & multos alios tã triſti atq; inuſitato antehac ſpectaculo magnopere fuiſſe attonitos ac cõfuſos: vt qui perſuadere ſibi nõ poſſent, quin is qui moriens ſolũ Ieſum Chriſtũ in ore habebat,ſolũ Ieſum Chriſtũ inuocabat,iniuſte ad mortẽ eſſet damnatus. Memini quũ Annas Burgus Pariſienſis Senator Lutetiæ ignis ſupplicio eſſet exſtinctus,totam ciuitatem eius cõſtantia obſtupuiſſe. Nos quidẽ à ſupplicio reuerſi,in Collegijs noſtris tanti hominis morti illachrymati ſumus,eiuſque iam mortui cauſam diſceptauimus,non ſine exſecrationibus in Iudices illos iniuſtos (ſic enim nobis perſuaſeramus) à quibus ille iuſte erat condẽnatus. Huius ſane ꝗ ex ipſo rogo habuit,vna oratio, plus Catholicæ Eccleſiæ detrimẽti attulit ꝗ centũ Miniſtri afferre potuiſſent. Equidẽ ſic exiſtimo,ꝗ primũ oborta ſit hæreſis, expedire forte Auctorem publice ſupplicio affici & è medio tolli,vt alij vnius aut paucorum exemplo ſapientiores facti, ab eiuſmodi

contagione ſibi caueant. Sicut enim viperarum morſus non niſi earundẽ cineribus ſanari poteſt;ſic quę Hæreſiarchæ, genimina viperarũ, dant vulnera, nulla re melius quam eorundem cineribus curantur. Quamuis enim Ioannis Huſſi publice combuſti ſupplicium diſcipulorum animos multo magis accẽderit atque efferarit, quorum tanta fuit erga magiſtrum reuerentia, vt etiam terram vbi crematus ille fuerat, ſecum aſportarint, quum cineribus in profluentem abiectis potiri non poſſent. fatendum tamen eſt, Bohemiæ regis ignauiam hæreſi illi præcipuam creſcendi ac multa in regno crudeliter ac nefarie patrandi occaſionem dediſſe. Alia ratione optimus noſter rex Philippus Auguſtus quondam vſus eſt, qui Cottereanorum in Gallijs & Flandria Anno MCXXVII. vt Annales noſtri teſtantur, natam hæreſin, ſimul & ſemel radicitus exſtirpauit. Idem Albigenſes tam legibus quam armis perſequens, omnes fere ad internecionem deleuit. Quando malum aliquod inualuit atque inueterauit, publica illa & triſtia iuſtitiæ exempla periculoſa admodum eius tollendi ſunt remedia, vt quibus incendia ſæpius excitentur quam reſtinguãtur. Varia illa in diuerſis locis Chriſtianæ Reipublicæ ædita ſpectacula materiam ſuppeditarunt duobus illis ſpiſſis voluminibus, Gallica lingua ſub *Martyrologij* nomine Geneuæ apud Criſpinum impreſſis; itemque alijs quibuſdã, vni Latina à Foxo, alteri à Pantaleone Germanica, itemque alteri ab Adriano quodam Anglica lingua conſcriptis: qui libri omnes mille falſitatibus & imposturis referti ſunt. Hac materia Hiſtoria iſtorum hominum Eccleſiaſtica tumet, in qua nihil frequentius occurrit quam mors ſiue ſupplicium vnius ex obcæcatis illis, qui miſerabili deſperatione in falſam ſalutis ſpem abrepti, vitæ ſuæ nimiſquam prodigi fuerunt, ſic lamentabiliter deſcripta, vt fieri vix poſſit quin legentium animi commiſeratione quadam moueantur. Apud Feuardentium in Dial. de Parad. Miniſter quidam ſic loquitur: Equidem negare non poſſum, me in libris iſtis legentem quam conſtanter illi pro Euangelij veritate & diuini nominis honore mortem oppetierint, non poſſe non eorum virtutem admirari, & ad religionem ſequẽdam prouocari. In his libris confuſos cernas omnium ferę ſectarum homines, Wiclephiſtas, Huſſitas, Lutheranos, Zuinglianos, Caluiniſtas, Buceranos, & quos non? qui tamen publicis ſcriptis ſe inuicem infamant, & mille iniurijs ac conuicijs proſcindunt, dum alij alios, hæreticos, Antichriſti præcurſores appellant, vt ſuperius notaui. Ij tamen omnes ſi in ſua hæreſi mortui fuerint, martyrum Ieſu Chriſti albo ſine vlla differentia adſcribuntur. Atqui aliam fuiſſe martyrum in primitiua Eccleſia mentem, Euſebius teſtatur, dicens, ſi quando Marcioniſta aut aliquis alius hæreticus cum eis ad ſupplicium duceretur, rogatos ab eis lictores, ne ſanguinem ſuum cum illorum ſanguine confundi, aut nomina

Lib 5 Hiſt c. 15 & 16.

cum

Digitized by Google

cum illorum nominibus in idem album referri paterentur. Lutherani certe indigne admodum ferre hodieque videmus, ſuos eidem Categoriæ ſeu Prædicamento cum ceteris ſectis eſſe adſcriptos. Et Weſtphalus contra Laſcum ſcribens, Galliæ noſtræ martyres, abominabiles diaboli Martyres appellare non dubitat. Apud Caluiniſtas vero nihil intereſt vnde martyres iſti, ſiue ab Oriente ſiue ab Occidente veniant. Omnes promiſcue Dei vocantur filij, & veri martyres, modo Eccleſiæ Catholicæ repudium miſerint. Parum refert quid quiſque credat, modo Romanum deteſtetur Pontificem. Eiuſmodi hominum de perſequutione gloriantium infelicitatem S. Auguſtinus deplorat; vt qui non propter veritatem patiantur, ſed à diabolo mendacij patre poſſideantur; & qui quum viuant vt mali, ac moriantur vt ſcelerati, vt martyres tamen honorentur. Cyprianus vero inquit, Etiamſi propter Ieſu Chriſti nomen eiuſmodi homines occiſi fuerint, crimen tamen eorum ac rebellionem purgari non poſſe. Neque enim qui in Eccleſia non ſit, martyrem appellandum. Et idem Auguſtinus eum qui extra Catholicam eſt Eccleſiam, etiamſi baptiſatus ſit, & propter Ieſu Chriſti nomen occidi ſe patiatur, negat ſaluari poſſe. Quid vero Caluiniſtæ noſtri? Ex Wiclepho S. Stephanum protomartyrem faciunt; quem tamen Lutherus complures & diabolicas blaſphemias docuiſſe teſtatur. Et Melanchthō Wiclephi libros ſe legiſſe inquit, ſed in vno de Cœna Domini articulo multos craſſiſſimos errores deprehendiſſe, ex quibus quo ſpiritu afflatus fuerit, facile appareat. Addit: Eundem quid fides ſit neſciiſſe; & S. Scripturæ dicta inepte confundere atque allegare.

Pag. 7.

Aug cap. 58.

Lib. de Fide ad Pet. c 39

IV. *Hæreticus pro Ieſu Chriſto patiens, martyr tamen non eſt.*

Verum quidem eſt, hæreticos, etiam omnium deterrimos, pro veritatis defenſione cruciatus ac mortem ipſam ſuſtinere poſſe: vt ſi Anabaptiſta quis à Turcis captus, & vt Ieſum Chriſtum natum & crucifixum abneget ſollicitatus, etiam acerbiſſima tormēta & cruciatus ſubire maluerit, pœnam quidem, non tamen martyrium paſſus dicetur. Quia enim cum veritate illa quam cōfitetur, & pro qua ſanguinem ſuum effundit, falſitates quædam & errores cōmiſti ſunt; pœna illa martyrium dici non poteſt, nec ad ſalutem quidquam prodeſt: ſiquidem vt nulla communicatio eſt lumini cum tenebris, ſic veritas cum mendacio nihil commune habet. Nam & ipſum bonum ex mali admiſtione contagionem trahit: & fœdus odor ſuauem corrumpit: & mendacium quod veri admiſtum habet, deſtruit ac perdit. Quod ſi martyrium quod exſortes Eccleſiæ ob articuli alicuius veritatem ſubeunt, non modo nullam vtilitatem habet, ſed etiam velut prælibatio quædam eſt futurorum in æternū ſuſtinendorum cruciatuum: quid de ijs dicemus, qui vt propria cerebri ſui commenta defendant, mortem patiuntur? Nec ſane mirum adeo videri debet, quod pro ijs non minus alacriter quam alij pro veritate mortem oppe-

tunt, quum ſua quiſque commenta, vt Epictetus ait, non minus quam liberos ex ſe natos amet, & ſua cuique non cupido tantum, ſed & opinio, Deus fiat. Quin etiam ingenij noſtri fetus tanto ardentius quam liberos amamus, quanto anima corpore eſt præſtantior. Idemque docet Epictetus, facta mortalium quę vulgo mirari ſolemus, ex alta firmaque perſuaſione mentis, quam prolepſin Stoici vocant, proficiſci: nec aliquid poſſe fingi tam arduum, tam durum aut dirum, quod non intrepide ac conſtanter det effectum, ſiue vir, ſiue femina, ſiue puer, cui fuerit mens firmiter perſuaſa, ſic eſſe opus facto.

V. *De ambitioſa & affectata conſtantia.*

Natura ſatis virium habet ad tormenta omnia perferenda. Id quod puerorum apud Lacedæmonios docent exempla, cruentos flagellorum ictus vultu renidenti aſpernantium. Natura, vel potius firmo animi propoſito inductus Scæuola manum vſtulandam dedit, & oculo quidem indignabundo, nullam tamen doloris ſignificationem dante adipem in flammam deſtillantē aſpexit, vt hoc facto æternum ſibi nomen conciliaret. Feminam quandam Italicam legimus, coniurationis accuſatam, in medijs equulei cruciatibus ſibiipſi linguam demorſam in tyranni faciem exſpuiſſe, ne doloribus victa cōſcios proderet. Quid Horatius Cocles pro patria fecit? Annon M. Curtius vltro in terribilem illam voraginem ſe præcipitauit? Lucretia illa quam ob cauſam ſibi ipſa gladio pectus transfixit, quam vt caſtitatem ſuam æternæ famæ commendaret? Hinc Tertullianus, Quoſdam, ait, ſolius mundanæ gloriæ ſtudio, ignem ſuſtinuiſſe, & in veſtibus ardentibus ſpacium aliquod viæ emenſos eſſe: alios flagellantibus corpus ac membra immota præbuiſſe; & in arena venatoribus vltro obieciſſe. At ambitioſa hæc eſt & affectata conſtantia. Quod ſi natura ex ſe tantam vim non habeat, vt eius ſolius ductu atque impulſu hæretici ſimulato vultu & ficta quadam magnanimitate vltro in ignem tamquam in lectum roſis conſtratum ſe inijciant, aut collem laqueo non ſecus ac torqui alicui precioſo induendum præbeant: adeſt mox diabolus, quod naturæ deeſt de ſuo ſupplens, obcæcans miſeros, eorumque ſenſus ita ſtupefaciens, vt velut extra ſe poſiti videantur. Quum enim nôrit, in acerbo illo animæ & corporis diuortio, illam, ſi partem aliquam cum impœnitentia (quæ verum eſt peccatum contra Spiritum Sanctum) habeat, ſibi in prædam cedere; omnibus viribus id agit vt miſeros iſtos in peccatis obſtinatos, in incredulitate nimis credulos, & in ipſo exitio ſecuros reddat, dum eis perſuadet, hanc ipſam mortem, vitam ipſis futuram, quæ tamen æternæ mortis eſt initium. Quammultos enormium criminum conuictos, vidimus in ipſo ſupplicij loco innocentiam ſuam deprædicantes, & dum per pla-

teas ducuntur, ſe ad martyrium proficiſci iactantes? Quammulti etiam pro falſa religione morti ſe obijciunt? Quod ipſe vidi atque audiui, narrabo. Quum Anno MDLXXXVIII. ingens illa ab Hiſpaniarum rege ad occupandam Angliam armata claſſis naufragium feciſſet, magnus Turcarum qui ad remos ſederant numerus ad Galliæ oras erat eiectus, vel potius, vt ipſis videbatur, in ſalutis portum appulſus. Nec Gallorum eis defuit humanitas. Statim enim magiſtratus iuſſu & hoſpitium & cetera ad victum neceſſaria eis præbita ſunt; doctis inſuper viris negocium datum fuit, vt ad ſuſcipiendum baptiſmum & amplectendam Chriſtianam religionem perſuaſionibus ſuis eos inducerent: quorum exhortationibus ipſe interfui. Sed illi omnes vna voce, admirabili fiducia, reſponderunt, prius vitam ſibi eripi paſſuros quam à Mahumetis Prophetæ ſui lege diſcederent. Quod ſi Fidem ſuam abnegare voluiſſent, iamdudum ab Hiſpaniarum rege ſibi & libertatem & neceſſaria vitæ ſubſidia eo nomine fuiſſe oblata. Poſtquam verò diuino beneficio in Franciæ regno pedem poſuerint, multo iuſtiorem habere cauſam in ſua religione perſeuerandi, pro qua vitam profundere iam ante parati fuiſſent. Quid multa? Nec rationes à Theologis noſtris allatæ, nec noſtræ omnium preces ac promiſſiones ipſis factæ, à Mahumetana ſuperſtitione dimouere eos valuerunt.

VI. *Diabolus ſemper habuit ſuos martyres.*

Diabolus enim, qui ſemper fuit & erit DEI ſimia, etiam ſuos martyres habere voluit; eoque illorum animos quos ab Eccleſiæ vnitate ſeduxit, ſpecie quadam magnanimitatis armat, quæ veræ conſtantiæ ponderibus appenſa atque examinata, nihil minus quam veras notas & qualitates illius habet: vt quæ ex infernalibus hauſta fontibus, brutalitas potius, aut furor vel inſania, quam magnanimitas aut conſtantia dicenda ſit. Paganos illos priſcos videamus. Annon in dæmonum quos colebant, honorem, artus ſuos incidebant, lacerabant, adeoque ſeipſos pæne totos deglubebant? Id ipſum quidem etiamnum Noui Orbis incolæ faciunt, & nec à dæmonum cultu hactenus omnino auocari potuerunt. Quæ doctrina vmquam rudior fuit aut abſurdior quam Montani? At quammulti & quam magni viri eam amplexi ſunt: ac tantum abeſt vt pro illius dogmatis licet abſurdiſſimis, mortem ſubterfugerint, vt etiam vltrò eam ambierint. Quod ſi Donatiſtarum & aliorum Hæreticorum ſcripta adhuc exſtarent, quæ, putas, elogia legeremus eorum, qui pro errorum ſuorum defenſione mortem oppetierunt? Nulli vmquam tanto ſtudio vitam ſuam conſeruare, quanto illi perdere ſtuduerunt.

Tormentis vltro ſe obijciebant; & flagris cæſi, ſine vlla lachryma,

Digitized by Google

aiebant, vt frumentum quanto melius excutitur & ventilatur, tanto purius eſt, ſic animam, quanto vehementioribus cruciatibus corpus vrgetur, tanto melius purgari. S. Auguſtinus, fidelis & oculatus eiuſmodi ſpectaculorum teſtis, Tantum, inquit, in Donatiſtis martyrij pro fide obeundi fuiſſe deſideriũ, vt cateruatim paganorum ſolennitatibus ſeſe ingeſſerint, eisque iugulum & pectus nudum vltro prębuerint, vt occiderentur rogantes. Quinetiam quum pagani cædium eiuſmodi adminiſtri eſſe nollent, multos ſibiipſis manus intuliſſe, mille potius mortes obire quam vel vnum ſuorum dogmatum retractare paratos. Iidem iudicibus, ex commiſeratione ſupplicia differentibus, minabantur. S. Bernardus de quibuſdam ſæculi ſui hæreticis loquens, Multos, inquit, obſtupuiſſe, videntes illos non mira tantum patientia, verum etiã læto vultu ad ſupplicia & ignem properantes. Neſciebant ſcilicet miſeri, quãta diaboli eſſet tam in corpora quam animas eorum, in quos ſemel imperium ſibi vendicauerat potentia. Sed quid ego exempla diaboli martyrum, quorũ multa millia ſemper habuit, ex præteritorum ſæculorum memoria reuoco? Quod ſi numerum vel infamium Adamitarum, vel ſtultorum Anabaptiſtarum, qui mortem oppetere quam ab opinionibus ſuis diſcedere maluerunt, inire poſſemus, deprehenderemus profecto, & maiorem illorum multitudinem & admirabiliorem conſtantiam, vel potius pertinaciam fuiſſe, quam omnium eorum qui vmquam vel è Lutheranis vel Caluiniſtis martyrij coronâ honorati ſunt. Nullam ſectam iam à duodecim ſæculis veritatem ſuæ religionis maiori patientia & conſtantia probare voluiſſe, quam Anabaptiſtarum & Adamitarum, Cardinalis Hoſius teſtatur. Narrat Æneas Syluius, feminas quaſdam Adamiticæ ſectæ medijs in flammis tamquam in lecto roſis conſtrato iacentes, Deum, vt ipſæ putabant, canticis celebraſſe. De Anabaptiſtis noſtri ſæculi idem teſtantur Iuſtus Menius, Hoſius, Surius & Gaſtius, qui tãquam noui Anaxarchi, medijs in tormentis carnifici, atque ipſi dolori illudebant; & atrociſſima ſupplicia pro Dei honore (ſic enim miſeri ſibi perſuaſerant) ſuæque fidei defenſione libenter ſuſtinebant. Anno MDXXIX. teſte Gaſtio, quum de primario quodam Anabaptiſtarum Doctore quæſtio per carnifices haberetur, vt indicaret, curnam rebaptiſatus eſſet, vbi ſuæ religionis aſſeclæ conuentus ſuos haberent, & quinam illi eſſent; ille ne gemens quidem ad Officiarios conuerſus, mirabili conſtantia, O vos nihili homines, inquit, cur non potius vitam mihi iamdudum ademiſtis, priuſquam me in obſcuro hoc loco tamdiu incluſum tenuiſtis: in quo ſol meas quotidie miſerias vidit, mihi vero ſolem ne ſemel quidem videre licuit? Quid, peſſimi homines, miſerabile hoc corpus torquetis atque excarnificatis? An vt conſtantiæ & patientiæ meæ periculum faciatis? Atqui lingua mea prius palato ad-

hæreſcet

hæreſcet quam fratres meos ſit proditura. Tempus nondum adeſt. Corpus quidem meum in veſtra eſt poteſtate. Id vos comburite, laniate, vti vultis. Ad me quidem illud nihil attinet. Noui ego, nihil illud eſſe niſi ſaccum ſtercore plenum. Ieſus Chriſtus os mihi obſerauit, vt nullum verbum inde egrediatur quod fratribus meis noxam aut præiudicium afferre poſſit. Erratis, ſi doloribus me ſubigere conamini. Nihil horum anima mea ſentit. Non illa in his tormentis eſt, ſed ob interiorem Dei conſolationem, gaudio & lætitia exſultat. Rebaptiſari volui, fateor; neque eius me pœnitet. Feci enim quod Spiritus S. & Sacra Scriptura fieri iubent. Sic enim turpem illam & abominabilem vitam reliqui, & regeneratus ſum. Deinde ad eum qui proxime adſtabat conuerſus, valide inſtanti, vt indicatis ſociis, tantis ſe tormentis exſolueret, in faciem exſpuit, inquiens: Vade poſt me Sathana. Non intelligis quis S. ſit ille Dei Spiritus qui in me loquitur. Depoſitus ab equuleo, laxatis ac pæne confractis omnibus membris, Deus, inquit vobis tantorum dolorum quos pro veræ fidei defenſione mihi inflixiſtis, gratiam ac veniam largiatur. Hæc ille de hæretici huius pertinacia: quorum multa ſimilia exempla apud eos exſtant qui ſectariæ illius colluuiei res literis prodiderunt. Antonius Coruinus qui Anabaptiſtarum Regis, Leydenſis illius ſartoris, ſupplicium præſens adſpexit, ait, quum tam ipſe quam ſocii ignitis forcipibus lacerarentur, admirabilem præ ſe ferentes conſtantiam nihil aliud dixiſſe, nihil ingeminaſſe, quã illud: Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum. Eſto mihi auxilio, ô Deus. In ceteris omnibus doloribus, qui multi & diuturni fuerunt, nihil aliud fere ex ipſis auditum. Ille ipſe qui Anabaptiſtarum errores in librum collegit, narrat, vidiſſe ſe quamplurimos in aquam & ignem coniectos, ne vnum quidem gemitum, doloris indicem, edidiſſe. Nihil illis frequentius in ore fuiſſe, quam Saluatoris illam ſententiam: Beati qui perſequutionem patiuntur, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Dixiſſes profecto, ait idem, agnos illos eſſe, qui ad lanienam ducti, ne os quidem aperiunt. Et hac quidem conſtantia nonnullorum è ſpectatoribus animi ita percuſſi ſunt & attoniti, vt firmiſſime ſibi perſuaſerint, plenum crudelitatis & Chriſtianis parum dignũ eſſe facinus, talia eiuſmodi hominibus ſupplicia irrogare. Nec mirum ſane: quum vitæ ſimplicitas & in rebus externis innocentia, perſeuerantia in agone mortis, crebra diuini Verbi vſurpatio, ac Dei inuocatio ſimplicis popelli animos admiratione, atque adeo variis dubitationibus oppleuerit. Lambertus Hortenſius in libro quem De tumultibus Anabaptiſtarum fecit, auctor eſt, Anno M D XXXV. eius ſectæ quinque feminas & ſeptem viros ad ſupplicium productos, ſua in ſupplicio conſtantia vniuerſæ ſpectantis multitudinis animos in ſtuporem dediſſe. Quum Melchior Hofmannus propriæ inter

Digitized by Google

Anabaptiſtas ſectæ conditor, Argentorati, quo Lindauio ſe cõtulerat, in vincula eſſet coniectus, gratias primũ Deo egit (vt quidem Obbo Philippus diſcipulus ipſius ſcribit) quod hora illa tantopere à ſe deſiderata tandem veniſſet, qua pro Dei nomine aliquid pateretur: deinde eleuatis ad cœlum manibus, per Deum viuum ac ſempiternum iurauit, nullo alio cibo quam pane, nec alio potu quam aqua vſurum, vſque ad eum diem quo illum à quo miſſus eſſet, digito ſit commonſtraturus. Neminem certe aiunt fetorem illum & ſquallorem carceris, in quo tandem exſtinctus eſt, maiori conſtantia pertuliſſe. De hoc quidem & eiuſmodi farinæ hominibus recte illud Arceſilæ vſurpari poteſt, dicentis: Ecce tibi hominem flagitioſiſſimum, patientia & conſtantia ad infelicia ac deteſtabilia ſcelera abutentem! Idem fecerunt Seruetus Geneuæ, & Valentinus Gentilis Bernæ Heluetiorum ſupplicio affecti. Vterque felicitatem ſuam iactabat, vt qui pro veritatis atq; Euangelii defenſione morerentur. Hæ nimirum diaboli artes ſunt, vt quos ab Eccleſia ſemel abduxit, eos quã pertinaciſſimos reddat; & mulierculis etiam Catonis illius animos inſpiret. Nec ſimplices tantum & rudes, verum etiam doctiſſimos viros nonnumquam irretit. Cuius rei vnum hoc loco exemplum proferam. Teſtantur rerum Indicarum ſcriptores, ante aliquot annos hominem quendam exquiſitæ eruditionis, nullius morbi aut alienati animi prodente ſe indicio, inter nouitios illos Chriſtianos iactare cœpiſſe, ſe Chriſtum eſſe ac Saluatorem, à Deo Patre vt verum ipſis Euangelium prædicaret miſſum. Quæ hominis inſania contrariis Patrum Societatis Ieſu demonſtrationibus abunde refutata, quum carceris diuturnitate ac tædio ſanari non poſſet, viuus ille combuſtus eſt. Rogo iam impoſitus, cantica perſonabat, Deoque Patri gratias agebat, ſublatis in cœlum oculis eius aperturam, & auxilio accurrentium Angelorum (ſic enim ſibi perſuaſerat) præſentiam exſpectans. Quo & aliis ſimilibus conatibus diabolus teneram illam & adhuc adoleſcentem Eccleſiam turbare voluit, vt in Antichriſto meo oſtendi.

Quid martyrem faciat.

Martyrem igitur non pœna ſed cauſſa facit, vt Auguſtinus inquit. Illa æqualis eſſe poteſt; hæc diuerſa eſt. Vnius cauſſa zelus alterius deſperatio eſt. Ille occiditur: hic coronatur. Quis vero non rideat eorum impudentiam, qui è variis Ianienis ſpiſſum illud Martyrologii volumen confecerunt; in quorum numero multi ſunt ob alia crimina occiſi? Pantaleon ſuo Martyrologio Poltrotum illum, qui ob Guiſii Ducis cædem ſupplicio affectus eſt, adſcribere non veretur. Atqui Mundi à Chriſto redemti tempore, ſol lugubri vultu dolorem ſuum quaſi teſtatus, & Saluatorem, & vtrumque latronem, tam bonum quam malum, pariter vidit cruci affixos. Pœna æqualis erat, ſed cauſſa diſſimilis. S. Auguſtinus ait, multos atrociſſima tormenta perpeſſos eſſe, ſed

ob

Digitized by Google

ob peccata;non conſtantia,ſed pertinacia; non vt ij quos perſequutus ſit,ſed quos poſſederit diabolus. Idem Donatiſtas ſuppliciis vltro occurrentes,grauiſſimis verbis obiurgat ac reuocat,inquiens,quæ patiantur, contra Ieſum Chriſtum eſſe, vt quæ non ad ipſius gloriam,ſed ob ipſorum peccata & flagitia patiantur. Magnam eſſe dementiam, martyrii gloriam eos iactare, qui quum vixerint vt latrones,etiam vt latrones moriantur. Et S. Cyprianus, Quamuis,inquit, eiuſmodi homines ob Ieſu Chriſti nomen interficiantur, tamē nec ipſorum ſanguine maculam illam elui,nec malitiam ſupplicio purgari. Quamobrem vero? Quia,inquit,martyr eſſe non poteſt, qui ſit extra Eccleſiam. Quin etiamſi ridem flammis vſtulentur, aut à beſtiis deuorentur, non tamen id Fidei coronam, ſed potius infidelitatis ipſorum pœnam; nec vitæ religioſæ finem, ſed deſperationis fore clauſulam. Occidi tales poſſe; coronari nō poſſe. Quod ſi lectio Platonici libri de Animæ immortalitate tātum potuit,vt Philoſophus quidam de rupe in mare ſe præcipitarit, & Cato ſibi ipſe mortem conſciuerit: quid mirum hodie etiam nonnullos reperiri, qui opinionis errore decepti, & à diabolo excæcati, nulla ſupplicia aut tormenta reformident, male facientes, quum benefacere ſibi perſuadeant? S. Bernardus monet,ne mirum hoc nobis videatur: quum diabolus magnam habeat poteſtatem; vt quos ſæpe inducit vt ſuſpendant ſe, præcipitent, aut propriis manibus occidant;eodem modo homines tentans quo Saluatorem, cui perſuadere voluit,vt de pinnaculo templi ſe deiiceret. Quantopere vero primus hic Lutheranorum & Caluiniſtarum feruor ac zelus poſtea refrixerit, ex ſequentibus patebit. Caluinus quidem in ſcriptis ſuis paſſim cineres eorum qui pro Euangelio mortem oppetierint, magnificè iactat; quem Weſtphalus Lutheranus irridens,ſi Catabaptiſtæ, inquit,eorum qui in Belgio occiſi ſunt,inire velint numerum,multo maiorem fore. Eſto: è Caluini ſchola prodeuntes quidam maleconſulti diſcipuli ignis ſupplicio ſeipſos obiecerunt. Idem certe & olim Anabaptiſtæ fecerunt,& hodie non minus alacriter faciunt, diuinis laudibus martyres ſuos ad cœlum vſque efferentes. Caluino Geneuæ ſeptis ſe continenti,facile fuit miſeros illos ac ſtultos, qui in diuerſis Chriſtiani Orbis partibus etiam cum vitæ diſpendio magiſtri deliria propugnabant,his ac ſimilibus verbis animare:Bono animo eſtote,fratres. Alacriter ad ignem pergite: nullum ſupplicium aut dolorem formidate. Hæc via regia ad cœlum eſt. Ecce Chriſtum expanſis brachiis vos exſpectantem, & ad æterna gaudia vobis præparata introducere geſtientem. Interim vero bonus ille vir cuti ſuæ metuens,loco ſibi cauit,Geneuæ mœnibus ſe includens,neq; vnquam inde egreſſus,ne vitæ periculum adiret quod alios fortiter contemnere iubebat. De quo facete Ronſardus Poeta Gallicus ſic ludit:

Epiſtola 160.

Cic. 1. Tuſculan.

Serm. 1. in Cant.

Digitized by Google

Caluinus annu obſit us dudum, quid eſt
Quod ſe Geneuæ continet, nec Franciam
Adit, vt honorem martyrij quærat ſibi?
Illos Tragœdos nempe homo ignauiſſimus
Imitatur, alios qui ſubornant, ſcenicas
Partes peracturos; popello fabula
Vt ſi minus probetur, ipſi non tamen
Exſibilentur, aut ſient ludibrio.

QVALES ET E QVO HOMINVM genere fuerint primi noui Euangelii in Gallijs Miniſtri.

Caput Septimum.

ARGVMENTVM

I. *Primi in Galliis Lutherani homines ex vulgi face plerique omnes fuère.*
II. *Primus noui Euangelij in Galliis Miniſter lanæ carminator.*
III. *S. Scripturæ libri ab hæreticis vulgo ad legendum dati.*
IV. *Vulgus à ſacrarum literarum tractatione abſtinere debet.*
V. *Apud hæreticos etiam fœminæ Miniſteriis Eccleſiaſticis fungendis ſe ingerunt.*
VI. *Quam indignum ſit, libros ſacros in vulgi officinis & paſſim profanari.*

I. *Primi in Galliis Lutherani, ex vulgi face.*

QVI nouæ Eccleſiæ è varijs centonibus nouam pro ſuo lubitu conſarcinarunt Eccleſiaſticam Hiſtoriam, aiunt, quemadmodum Deus per res Mundi contemtas & abiectiſſimas eiuſdem ſuperbiam & arrogantiam proculcare voluerit, dum ſcilicet non Reges aut Principes, ſed pauperculos ac rudes piſcatores elegit, qui Euangelium Mundo annunciarent; ſic eundem veram ſapientiam ac diuini Verbi cognitionem, ſapientibus ac doctis huius ſæculi abſconditam, ſimplicibus & indoctis reuelaſſe. Primos enim qui Euangelicæ veritatis cognitionem acceperint, homines de plebe, & mechanicis artibus vitam ſuſtentantes fuiſſe: adeoque multos qui nullam artem antea quam mechanicam tractarint, aut terram aratro proſciderint, repente eximios factos eſſe Theologos. His tamquam gemmis quum illa Pſeudo-

Digitized by Google

martyrologia, tum Eccleſiaſtica Hiſtoriæ libri, paſſim diſtincti atque exornati ſunt. Alios videas docentes, alios catechizantes, alios prædicantes, alios euangelizantes, omnes propriam ſibi quiſque Fidem ſuo marte cudentes, S. Scripturam ad ſuum ſenſum detorquentes, ſacro miniſterio ſine vlla legitima vocatione ſe ingerentes, & illotis manibus ſacra tractantes; alios ab alijs ad prædicandum Euangelium deputatos ac miſſos, omnes vero pari ignorantia irretitos, omni ſolida SS. litterarum cognitione deſtitutos, & in incerto ſtultarum, erronearum ac falſarum opinionum, ac ſui cerebri commentorum ſalo fluctuantes. Quod ſi forte in aliqua re aliqua eis rationis lux illuceat, profecto idem illis accidit quod ijs qui tenuiſſimum Lunæ nubibus obtectæ lumen adſpiciunt. Et certe ſimilis eſt ignorantia illis ſpeculis, quæ omnium obiectorum imagines falſas, ac vero multo maiores repræſentat. Et ſicut olim apud Iudæos Scribæ ac Phariſæi Moſaicam legem prædicabant, viam tamen ſuæ ipſorum ſalutis ignorabant; ſic noſtri hi nihil frequentius in ore habent quam Ieſu Chriſti nomen, nihil tamen minus quam Ieſum Chriſtum agnoſcunt. Similis fuit olim Waldenſium hæreticorum ignorantia, quam noſtro ſæculo renatam videmus. Vt enim in arboribus quibuſdam & flores ac fructus vno atque eodem die enaſcuntur ac cadunt; ſic ex ruſticanis atque imperitiſſimis hominibus repente ſcholares, Baccalaurei atque Doctores, ſi dijs placet, facti ſunt. Waldus homo bonarum artium atque litterarum ignarus, poſtquam S. Biblia in vulgarem linguam Gallicam traduci curauit, certatim omnes dies noctesque eorum lectioni incubuerunt, adeo vt quidam integros libros memoriter tenerent. Idem de repentinis eiuſmodi, & à mane ad veſperam natis Doctoribus reformatorum noſtrorum Eccleſiaſtica prodit Hiſtoria. Vix illi à primo limine litteras ſalutarunt: & ecce tibi ſtatim peritiſſimos Grammaticos! Iidem ne rudimenta quidem Grammaticæ ſciunt: & ecce tibi Rhetoras argutiſſimos! Quumque nec Logices præcepta, nec rei naturalis ſcientiam vel primoribus labris deguſtarint, magni tamen Philoſophi videri volunt: Philoſophi quidem ſine vlla Philoſophia, & Theologi ſine vlla primorum Theologiæ fundamentorum cognitione. Inter alios ibidem exemplum ponitur ruſtici cuiuſdam, qui quum neque ipſas literarum figuras agnoſcere poſſet ac diſcernere, Nouum Teſtamentum ab alijs prælegi ſibi curauit; deinde literarum characteres imitatus, textum Latinum cum Gallico verbatim contulit, atque aſſiduo labore perfecit, vt teſtimonia quæ vellet, è SS. litteris proferre ſciret, familiamque ſuam erudiret, ac Papiſticos Sacerdotes facile refutaret, vt prædicta Eccleſiaſtica loquitur Hiſtoria. Sed ecce tibi alterum, cuius Beza facit mentionem, hominem eiuſdem farinæ.

Ignorantia falſo ſpeculo ſimilis.

In Catal. teſt. Verit.

Hiſt Eccleſ fol. 26. To. 1.

Digitized by Google

II. [P]rimus noui [E]uangelij in [G]allia Mini[st]er, lanæ car[m]inator.

Ioannes Clericus, inquit, lanæ carminator fuit in oppido Meldenſi, qui ſingulari zelo inflamatus,& Dei cognitione, quam ex Biblijs tunc vtcumq; in Gallicã linguam tranſlatis hauſit, inſtructus, primus in dicto oppido, Anno MDXXV. Antichriſto ſeſe oppoſuit,& Eccleſiæ florentiſſimæ, quæ poſtea ibi fuit, inter ſuæ cõditionis homines fundamenta iecit; vbi etiã tandẽ fuit combuſtus. Ecce tibi lanæ carminatorem, primum nouæ Eccleſiæ architectum & fundatorem. Ecce tibi primum eiuſdem in Gallia martyrem. Sic enim appellant illos, qui ob erroris pertinaciam ſupplicio ſunt affecti: de quibus ſingulari capite libro VIII. dicam. Idem aliquot ante annos in eodem oppido flagris cæſus fuerat: vt inde exclamare reformati noſtri Hiſtorici non dubitent, Meldẽſem vrbem hoc nomine gloriari poſſe, quod martyrum primitias Deo obtulerit. Neſcio equidem an ex impuri huius cineribus vel cadauere longo poſt tempore alius quidam Petrus Clericus, non magis hoc nomine dignus quam ille enatus ſit, vt nomine, ita arte eundem hunc referens: quippe qui & ipſe lanę fuerit carminator. Ille quidẽ, Ioannes nempe, primus fuit, cui Hiſtorici primi in Gallia Miniſtri titulum tribuunt. Is enim Lector Miniſterij apud Pictonas fuit: cui titulus iſte ab eo collatus fuit, qui reuera ſummum Pontificatum ſupra Lutheranos Galliæ noſtræ tum ſibi vſurpabat, & eorũ non fidem tantum verũ etiam nomina mutabat, vt non multo poſt dicetur, vbi noui huius nominis etymologia & ratio à nobis explicabitur. Nouum vero dico, in hac ſignificatione qua pro Eccleſiæ Paſtore accipitur. Atqui in noua Eccleſia nihil non nouum eſſe oportebat. Petrus hic Clericus primus è ſuggeſtu nouum Euangelium docuit, & difformem quandam reformatæ Eccleſiæ formam à ſe collectę concinnauit. Eo tempore, vt loquitur eadem Hiſtoria, forma quædam Eccleſiæ in oppido Meldenſi conſtituta eſt, quum ciues quidam & inquilini, poſt ieiunia & preces, Miniſtrum ſibi elegiſſent quendam Petrum Clericum nomine, arte quidem ſeu opificio lanæ carminatorem, ſed qui præter vitæ integritatem in SS. litteris valde erat exercitatus, quamuis nullius quam Gallicæ linguæ haberet notitiam: cuius ſedulo in fidelium cœtu prædicantis & Sacramenta adminiſtrantis Miniſterio Deus ita benedixit, vt multis vndique è pagis accurrentibus, breui circiter quadringenti vtriuſque ſexus homines numerati fuerint, eoque ob multitudinem diu latere non poſſent. Vides hic, ſi iſtis credimus, primum Euangelij in Gallia Miniſtrum Petrum Clericum: inſignem certe Clericum, & non nomine hoc tantum, ſed & ſtatua dignum, vt qui nullius quam vernaculæ ſibi linguæ cognitionem habuerit, & interim dum lanam carminat & fila ducit, grandis Theologus effectus, & à ſuæ artis & farinæ ſeminibus, fullonibus, textoribus, ſartoribus ad Miniſterium vocatus fuit. Numquid homines iſti

[T]om 1. fol 50. [P]etrus Clericus.

tam ſibi

tam ſibi quam alijs illudere,aut à Deo ſenſu communi priuati videntur, qui centones ſuos tam male conſutos, atque adeo turpitudinem ſuam vltro oſtendunt? Quaſi vero in domo Dei in plebis vel etiam ſingulorum ſit poteſtate, Eccleſiaſticum ſibi conſtituere magiſtratum, Epiſcopos & Paſtores eligere: quum Apoſtoli, immò ipſe Saluator noſter in nullo alio quam eius à quo miſſi eſſent nomine, audiri voluerint, ſuamque miſſionem infallibilibus argumentis demonſtrarint. Multos alios eiuſdem farinæ homines, cæmentarios, carpentarios, ſutores, ſartores, ſcrutarios, & id genus omitto, qui Argentorato, Tiguro aut Geneua reuerſi, & Spiritu S. ſcilicet, illuſtrati, nouum Euangelium prædicarunt, nouellas eccleſiolas paſſim plantarunt, Paſtores conſtituerunt, & Manducationem (ſic enim Cœnam Domini primitus appellabant) adminiſtrarunt: cuius ritus ac cæremonias poſtea deſcribam. Verum ne ſine ratione inſanire videantur, aiunt ſuaues iſti homines, permiſſum eſſe cuilibet docere, & in conuertendis infidelibus laborare. Fatemur hoc ſane: ſed vnde, quęſo, probabitis, poſt conuerſionem infidelium licere priuatis hominibus ſuo arbitratu ſibi Eccleſiam conſtituere, eiuſq; architecturam, vt ita dicam, & imperium ſibi arrogare? E contrario ſane legimus ab Eccleſia Hieroſolymitana, poſtquam auditum eſſet de ijs qui ad Dominum conuerſi fuerant, Barnabam miſſum, qui eos Antiochiam conduceret, vbi primum illa fidelium multitudo Eccleſia appellata fuit: nec quiſquam, niſi hæreticus, ſine legitima miſſione, titulum aut miniſterij in domo Dei munus vſurpauit.

Paſtores noui Euangelij quales.

Act. 11.
Sine miſſione Miniſterium Eccleſiaſticū non eſt vſurpandum.

Porro Meldenſis illa Eccleſia, à Farello, Fabro, & Ruſo, vt ſupra diximus, primitus collecta, non multo poſt diſſipata eſt, Lutheranis dū cœtus ibi ſuos carminatore duce habent, comprehenſis, & Lutetiam abductis, pleriſque etiam mortis ſupplicio affectis, ac reliquis per meliorem inſtructionem ab errore reuocatis. Sed horum omnium ſupplicia & ardentes illos rogos, ſempiterni illius ignis hæreticis præparati, præcurſores, hoc loco repræſentare cōſilium mihi nō eſt, expoſituro tantū, quanta cum pertinacia illi ad mortē vſq; perſeuerarint, vt ſcilicet hoc colore malam ſuam vitam celarent. Atqui, ſi Cypriano credimus, id genus homines non martyrij accipiunt coronam, ſed diuiſionis ſuæ pœnam luunt: nec eorum ſupplicia religionis zelo, ſed deſperationi potius adſcribenda ſunt.

Lib. 4. Epiſt. 2.

III.
S. Scriptura vulgo ad legendum exhibita.
Prima Bibliorum verſio Gallica.

Vt Lutherus indicto Eccleſiæ bello S. Scripturam promiſcuæ multitudini legendam obiecit, vnde momento temporis tot hæreſes natas ac denatas vidimus: ſic eodem artificio vſi ſunt primi in Gallia noſtra Schiſmatis auctores, vt qui incredibili diligentia, nullis parcentes ſumptibus, SS. Biblia, ad ipſorum guſtum in Gallicam linguam traducta, diuerſis locis magno numero excudi curarint. Inter hos Robert. quidā Oliuetanus, An. MDXXXV.

ab hære-

Digitized by Google

ab hæreticis Waldenſibus, hinc inde in vallibus quibuſdam Prouinciæ latẽtibus, inductus, primus traductioni manus admouiſſe dicitur: cuius verſio eorundem ſumptibus Nouicaſtri apud Heluetios excuſa eſt. Teſtatur Beza, mercatorem quendam noſtri temporis, Petrum Bufflerum nomine, fortunas ſuas omnes vendidiſſe, & in SS. librorum editionem impendiſſe. Illecti mox lucri cupiditate complures tam in Gallia quam Germania Typographi, certatim ad eam rem operas ſuas obtulerunt: quibus tot Bibliorum editiones, tot Catechiſmos, Clypeos fidei, Anatomias, & id genus ſcripta debemus; & inprimis Pſalmorum illum in rhythmos redactorum libellum, qui paſſim apud hæreticos arida pumice expolitus, inauratus, & varia forma atque cultu ornatus aſſiduis manibus circumfertur: cuius vel ſola elegantia, feminas præſertim, ad emendum ac legendum inuitat. Et quemadmodum auari mercatores parui lucelli ſpe non longinqua tantum itinera ſuſcipiũt, verum etiam maris tempeſtatibus ac mille periculis ſeſe obijciunt: ſic famelici quidam typographi, deguſtata primi quod perceperant lucri dulcedine, vt tanto faciliorem ſibi tam in oppidis quam rure ad Nobilium ædes haberent acceſſum, tanquam inſtitores inter friuola & crepundia quæ circumferebant, libellos eiuſmodi abſcondebant, quos deinde mulierculis aut alijs curioſis hominibus clam donabant, & vt in occulto haberent rogabãt, quo tanto illi magis ad lectionem eorum accenderentur. Ex his Circumcellionibus & malarũ mercium inſtitoribus permulti deprehenſi & in ignem coniecti ſunt, eò quod leges à Rege & magiſtratibus latas violaſſent. Suaues ſunt Eccleſiaſticæ toties à nobis citatæ Hiſtoriæ conſarcinatores, quando friuolarios eiuſmodi velut Cicerones quoſdam & Demoſthenes, in Curijs magna omnium admiratione & ſtupore perorantes faciunt. Inter alios aiunt, Ioannem Chabotium quendam, librorum quos Geneua apportauerat venditorem, graui & erudita ad Conſiliarios Curiæ habita oratione, audientium animos vehementer commouiſſe; cui etiam cum tribus Sorbonæ Doctoribus diſputandi permiſſa fuerit facultas, quam tamen illi defugerint. O inſignem vanitatem! Sed eiuſmodi non minus falſis quam vanis narrationibus libri iſtorum referti ſunt. in quibus etiam imperitis librarijs & idiotis Miniſtrorum & Eccleſiæ Fundatorum tituli tribuuntur. Illorum vero hominum opera, breui ingens librorũ Noui Teſtamenti in vulgarem linguam miſerabiliter tranſlati copia Galliam inundauit, ſancto Dei verbo omnis generis & conditionis hominibus, feminis, pueris, ac ceteris, diuina iſta myſteria quæ ſub litterarum cortice latent, nequaquam capientibus, turpiter proſtituto. Quid vero hoc aliud eſt, quam gladium furioſo in manus dare, quo is non alios tantum, ſed ſeipſum quoq; occidat? Sicut enim gladius offendit ac defendit, prout ſcilicet tractatur: ſic

Admirabilis Lutheranorũ diligentia in diuulgandis ſuis libris.

Simile.

S.Scri-

S.Scriptura & vitam dat & adimit, prout ea quis vtitur. Sapiens mater Eccleſia periculoſum eſſe ſemper iudicauit, promiſcue omnibus SS. litteras tractandi facere poteſtatem: ea in re priſcorum hominum, qui ſartam tectam religionem ſuam conſeruare ſtuduerunt, prudentiam imitata. Hebræi quidem ante trigeſimum ætatis annum ad Geneſeos & Cantici Canticorum lectionem neminem admittunt, veriti ne quis verbis aut exemplis inde petitis abutatur: vt S. Hieronymus auctor eſt. Et Deus ipſe Eſdræ mandat, vt partem doctrinæ ſuæ promulget, partem alteram in occulto habeat. Triſmegiſtus ille Mercurius ait, Nullam eos habere religionem qui diuina myſteria vulgo proſtituunt. Idem frequenter in cœleſti ſua Hierarchia inculcat S. Dionyſius. Hebræorum exemplum imitati ſunt pleríque omnes, qui ſalutaribus regulis & legibus Reſpublicas ſuas munire ac conformare ſategerunt: quamuis obſcura tantum, & velut per tranſennam aut nubem tranſparente naturalis cognitionis luce eſſent illuſtrati. Diuinus ille Plato in epiſtola quadam ad Dionyſium tyrannum de ſacris quibuſdam myſterijs diſputans, rogat vt eam ſtatim concerpat, ne forte in vulgi manus incidat. Idem VII. legum ſuarum cauit, ne quiſquam ſcriptum aut librum quemcunque, inconſulto magiſtratu componeret, recitaret, aut promulgaret, ne quid inde religio caperet detrimenti. Idem Pythagoras, Socrates, Ariſtoxenes, inuiolabiliter obſeruarunt. Plotinus quidem iuramento ſe obſtrinxit, ſe numquam quæ ab Ammonio didiciſſet propalaturum: quod quum violaſſet, phthiriaſi miſerabiliter perijt, vt Porphyrius teſtatur. Sed quid multis opus eſt? Saluatoris noſtri intueamur exemplum: qui de regno cœlorum myſteria Apoſtolis reuelauit, ad cæteros vero per parabolas loquutus eſt. Et idem monet, ne margaritas ante porcos proiiciamus. Ad quid vero opus fuiſſet Apoſtolis, ſacerdotibus, & Eccleſiæ Doctoribus, quos Deus, vt Scriptura teſtatur, ad regendum ordinauit, ſi SS. litterarum tractatio atque interpretatio non minus ad alios, etiam feminas & opifices, quam ad hos pertineret? Dedit Deus iam olim Eccleſiæ ſuæ, & adhuc dat Legatos, quorum vocem tantum, non vero illorum pſeudoapoſtolorum, qui Legationis ſuæ fidem facere non poſſunt, quique ſeditionis potius incentores ſunt, ad omni ſcelere, impietate & ſacrilegio vexandam Eccleſiam ab ipſo inferno ſummiſſi, exaudire nos oportet. In hanc ſententiam pulcre atque appoſite inquit S. Cyprianus, Rudi ac ſimplici plebi nequaquam permittendum eſſe, vt ſuo marte S.ſcripturam legat, ſed eos audiendos eſſe qui interpretandi habent auctoritatem. Qui CIII. S. Hieronymi Epiſtolam legerit, facile quo nouos hos & repentinos theologos, illotis manibus tam ſacram ſcientiam tractantes, refutet habebit: vbi ſic loquitur: *Agricolæ, cæmentarij, fabri metallorum, lignorumve caſores, lanarij quoq; & ful-*

tũtur. Non longe abibo,nec quorũ memoria iamdudũ ſepulta eſt & obruta, exempla in lucem producam. Meminerũt multi etiamnũ ſuperſtites, in mõte Marſano(quod Aquitaniæ eſt oppidũ non incelebre) Anno M. D. LXXII. feminam quandam Gutteriam Bordenauiam nomine, Blaſii de Brahenne vxorem,è ſuggeſtu auditoribus interea dum Miniſter exſpectatur, è Biblüs aliquid prælegere ſolitam. Aliam vero Claudiam Aliſantiam nomine,cauſidico cuidã eiuſdem oppidi ciui nuptã, Theologiæ profeſſionẽ ita ſibi vindicãtem,vt Miniſtrum ſæpe reprehenderet atque erroris inſimularet. Quin eadem non Diaconi tantum munus vſurpauit,verum etiam de Prædeſtinatione librum ſcripſit,Regis ſorori,quæ Duci Barenſi poſtea nupſit, dedicatum, vt quum Anno M D XCII. in Galliam illa iter faceret, imprimeretur. Et quia in huius rei mentionem incidi,vt ſcilicet miſerabilem nouitiæ Eccleſiæ confuſionem explicem,inde ortam quod laicis atque idiotis SS librorum lectionem promiſcue permiſerunt,vnum aut alterum exemplũ adhuc addam, ridicula quidem, talia tamen quæ ſuam etiam habeant vtilitatem. Muliercula quædam quum XXV.caput Eccleſiaſtici, in quo feminarum malitia viuis depingitur coloribus,legi audiſſet:Quid,inquit,an hoc Dei ſit verbum?Ego certe diaboli opinor. Memini in Curia noſtra Burdigalẽſi olim militẽ quendam reformatæ,ſcilicet,religionis,accuſatum,ꝙ hiſtoriã de Balaamo legi audiens,in hæc verba erupiſſet:Eum aſino multo ſtolidiorem, qui credat beſtiã loquutam eſſe. Fabulas eſſe & nugas meras. Quid vero homo eiuſmodi, vix ea quæ ante pedes ſunt videns, de multis aliis S. ſcripturæ locis dicturus ſit? An Oecolampadium hac in re imitabimur,dicere non verẽtem in S.ſcriptura contradictiones reperiri? Super quo Lutherus exclamat: *Ecce in quã horribiles errores diabolus etiã homines eruditos abripiat?* Atqui ô Martine,tuã ipſius inſpice manticã,& quam nefarie libro S.Iobi,& D.Iacobi epiſtolæ illuſeris,reuolue. Ille quidẽ,de quo paullo ante diximus,miles credere non potuit, aſinã loquutã eſſe:quid ſi alius credat iumẽta ſaluari? quum Deus expreſſe per Prophetã dicat,velle ſe vt homines ac iumẽta ſaluentur. Quid enim mirũ,ſi quomodo hæc verba intelligẽda ſint,ſimplex aliquis & litterarũ ignarus neſciat, quum ea à me allegata etiam Miniſter quidã recte ac genuine interpretari nõ potuerit:aliꝰ vero per jumẽta feminas intelligẽdas aſſeuerârit? Noui feminã grauiter inde offẽſã,quod in Cãticis Salomon. legiſſet: *Nigra ſũ,ſed formoſa,filiæ Hieruſalẽ,&c.* ac propterea amauit me,& *Introduxit rex in cellaria ſua.* Super quibus illa verbis pulcre admodũ & ſingulari ingenii acumine philoſophabatur.

Femina ſuggeſtum conſcendit.

Alia librum de prædeſtinatione ſcribit.

Sand de ſchiſm.

Stulta Miniſtri cuiuſdam interpretatio.

Porro vernaculę hęc linguę,in quam S. ſcriptura paſſim traducta circũfertur,multis tamẽ difficultatibus ac nubibus inuoluta facilitas (vt patet ex tãta hæreticorũ multitudine, qui oẽs, S. Auguſtino teſte,in hæreſin ideo delapſi

VI. *Indigna SS. literarum prophanatio.*

IOANNIS CALVINI NATALIS ET judicium ex themate eius Genethliaco ſumptum.

Caput Octauum.

ARGVMENTVM

I. *Homines de ſchola primi Lutheraniſmum in Gallia ſeminarunt.*
II. *In varias ſectas & factiones miſere diſtrahuntur.*
III. *Ioannes Caluinus Galliæ Lutherus.*
IV. *Eius natiuitas & horoſcopus.*
V. *Genethliacorum coniectura ſeu prædictiones.*
VI. *Caluino ſupremi Pontificatus dignitas in Natiuitate promiſſa.*

I. *Homines de ſchola prima hæreſeos ſemina in Gallias iecerunt.*

TErtullianus, poſtquam hæreticos veris coloribus depinxit, & in veterum illorum pictura nouitiorum mores ad viuum expreſſit, recte ac bene inquit, Philoſophos eorum qui Eccleſiæ pacem ac concordiam primi turbarunt, Patriarchas veluti atque anteſignanos fuiſſe. Idem nos de ſæculo noſtro peruerſo dicere poſſumus: nempe primos hęreſeos parentes atque auctores fuiſſe homines de ſchola, Gramatices magis, Philoſophiæ aut Mathematicarum ſcientiarum quam Theologiæ peritos. Libros illi legebāt, linguas intelligebant; ſed non ſapientiam. Ariſtotelis callebant ſubtilitates; at à D. Paulo, tradita myſteria non capiebant. Recte quidam Philoſophiam, humanam, Theologiam, diuinam Sapientiam appellauit. Hanc ſi intelligere velis, credas neceſſe eſt; illam vero intelligere, vt fidem ei habeas. Quot dum alios perdunt, ſeipſos quoque perdiderunt? Videre id eſt in multis Philoſophis, qui velut Pelion Oſſæ, & vtrumque Olympo imponentes, cœlum conſcendere, in ſacrarium Dei irrumpere, & incomprehenſibilia Dei myſteria, ac diuinorum operum cauſſas ac rationes perſcrutari auſi ſunt. Miſeri! qui inſtar Dædali cereis pennis ad ſolem euolare non dubitant, quibus liquefactis in mare decidentes, miſere ſubmergantur & pereant. Sic Thales aſtra eorumque motus è terra fixis in cœlum oculis contemplatus, in foueam pedibus ſubiectam, nec tamen à ſe viſam, præcipitauit. Sic Empedocles, dum Ætnæi incēdij cauſſas propius explorat, eiuſdem flammis abſumtus eſt. Et Ariſtote-

les quod Euripi ſiue marini fluxus ac refluxus cauſſas indagare non poſſet, perijſſe in eo fertur. Quid de Tertulliano, Origene, & alijs dicam? qui quum iam in ipſo fere ſalutis portu extra omne tempeſtatis periculum verſari viderentur; quia tamen opinionibus ſuis nimium velificati ſunt, atque errorum fluctibus ſeſe expoſuerunt, triſte ſane naufragium eos feciſſe, & ad perpetuã ſuam infamiam, ſectis nomina dediſſe videmus. Hinc olim Origeniſtæ, Valentiniani, Montaniſtæ, Marcioniſtæ, Hermogeniani; & noſtro tempore Melanchthoniani, & alij eiuſdem farinæ. Supra indicauimus qui & quammulti Grammaticuli ac magiſtelli ſiue Philoſophaſtri, ſub primis Lutheraniſmi incunabulis in Galliam irrepſerint, ac modo in propatulo ſe oſtenderint, modo hinc inde rurſum in latebras ſeſe abdiderint; qui tamen omnes omni conatu nullum certum ac firmum inuiſibilis ſuæ Eccleſiæ fundamẽtum ponere diu potuerunt; inſtabili tantum & fluctuanti arenæ inædificantes, ac velut contis incerta opinionum vada explorantes, & velut in tenebris palpantes.

II. *[H]æreticorum fide fluctu[at]io.* Suas quiſque opiniones, ſui cerebri commenta ſequebatur, aliorum vero dogmata faſtidiebat. Vnus Lutheri, alius Zuinglij partibus adſtipulabatur; hic Melanchtonis, ille Oecolampadij, alius Buceri probabat opiniones. Vt paucis dicam, nouitia illa fides vagabunda, ſine capite, ſine pedibus, ſine vllo certo fundamento fluctuabat atque errabat. Erratici huius agminis in Aquitania noſtra antecurſores veluti fuerunt Faber & Rufus, qui primi Eccleſiam aſſilierunt; ſequente eos lõgo Grammaticorum ac magiſtellorum agmine, vt paullo ante dixi. Ex omnibus tamen nemo tantæ erat audaciæ, qui, vt Lutherus in Germania, ipſa Eccleſiæ fundamenta auderet conuellere, quum ſeparationem illam ab Eccleſia, & nouæ Fidei fabricationem, plenam euidentiſſimi periculi eſſe omnes iudicarent: Satius putantes, intra vetuſtate carioſam Eccleſiæ domum, vel parietinas potius ſe continere, quam ea tota ſolo æquata, nouam moliri. Et hæc quidem multorum fuit ſchiſma omne auerſantium ſententia: donec tandem homo quidam confidentiſſimus prodijt, qui velut ille Epheſini templi incenſor, Eccleſiam à fundamentis ſubruere aggreſſus eſt, vulgatis paſſim opinionibus ſuis ac commentis, & ad partes ſuas quamplurimis religioſæ vitæ deſertoribus alijſque libidinoſis hominibus, ſumma propoſita vitæ licentia, traductis. In ſumma, cœlum terræ permiſcere, & ex diuerſis atque inter ſe pugnantibus opinionibus conflatam ac miſcellaneam religionem homo hic fabricari voluit.

III. *[Ca]luinus [G]allia Lu[the]rus.* Qui quoniam non minus quam Germaniæ Lutherus, funeſta Galliæ noſtræ fax fuit, non abs re facturus mihi videor, ſi vitam eius, mores, doctrinã, & quibus in ea propaganda modis vſus ſit, fuſius aliquanto deſcripſero atque

indicaro.

indi caro. Ex huius enim capite tamquam è Pandoræ pyxide, omnia mala, calamitates & miſeriæ, quibus pulcerrima Europæ pars penitiſſime iam diu afflicta fuit, prodierunt atque exundarunt. Nomen eius omnibus quidem notum eſt; at ingreſſus eius & cetera quæ ad hanc rem pertinent, pleroſque latent. Multa tamen interim, ab alijs prodita omittere mihi viſum: præſertim quum verear ne apud quoſdam plus odium valuerit quam veritas: monente etiam ipſo prouerbio, cum laruis luctandum non eſſe, exemplo Agamemnonis apud Homerum, inquientis, minime committendum eſſe, vt eorum qui in ſepulcris quieſcunt, manes vellicemus, aut conuicijs ac contumelijs oneremus. Mihi quidem nihil de hoc homine ſcribere conſtitutum eſt (quamuis multa hic lector à nemine alio prodita deprehenſurus ſit) quam quæ vel ipſius ſubiecti argumentum mihi ſuggeret, vel fide digniſſimorum hominum teſtimonia, vel etiam hiſtoriæ & libelli à noua illa reformatione hic ibi paſſim excluſi atque excuſi, ſuppeditabunt.

Surius. Pratenſis. Bolſecus. Democharés. Vaſquerius. Lindanus. Samites. Caierus. Heſhuſius. Weſtphalus. Schlüſſelburg. Vide Reginal fol. 259.

IV. *Ioannis Caluini Natiuitas.*

Ioannes Caluinus, funeſta Galliæ, immo totius Chriſtianæ Reipubl. fax, ac tantorum malorum auctor, natus eſt Nouioduni in Picardia X. Iulij Anno M D IX. O diem nefaſtum, qui non hominis, ſed longæ miſeriarum noſtrarum catenæ natalis fuit! Nomen ei primum fuit, Ioannes Chauuinus; pater Gerardus Chauuinus; mater, Anna Fronæa. Sed quemadmodum Lutherus primum ſuum nomen mutauit; ſic noſter hic non Chauuinus, ſed Caluinus appellari voluit. Sed quum ne hoc quidem nomen ſatis ipſi placeret, eo fortaſſe quod tranſpoſitis litteris, impius ille atque atheus *Lucianus* inde reſultet, Alcuini nomen ſibi aliquamdiu ſumſit, eius qui Caroli Magni præceptor fuit, magnam laudem ob inſtitutam Pariſienſem Academiam conſequutus: vti apparet ex prima Inſtitutionum Caluini editione, Argentorati Anno M D XXXIX. primitus vulgata, quæ nomen hoc aperte præ ſe fert. Quia vero ſupra famoſorum hæreſiarcharum Lutheri & Melanchthonis Natiuitates ſeu themata genethliaca poſui: par ſane videtur vt tertij huius horoſcopum itidem ſubiungam, cuius typus ſic habet:

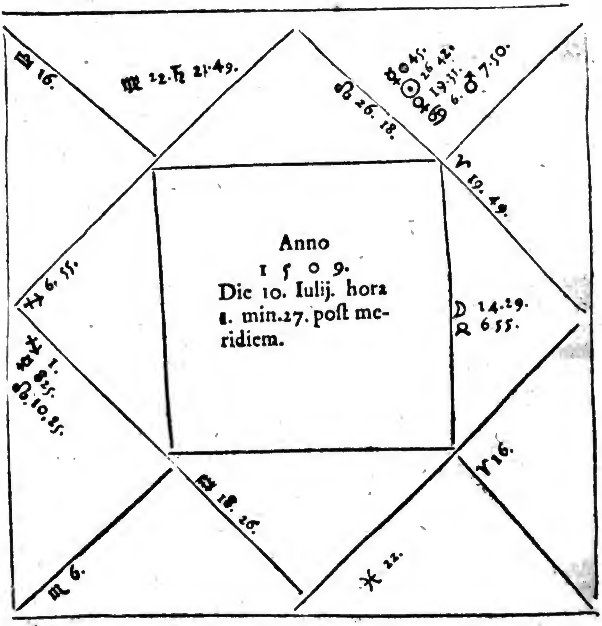

V. *Iudicium de ea.*

Aſtrorum in hoc natali ſchemate poſitus ſatis indicat , hominem hunc multis præclaris dotibus ornatum fore , quas tamen multa econtrario vitia comitatura ſint. Saturnus quidem in domicilio Virginis excellentem eruditionem hominis oſtendit, ſed talem quæ male collocata ſit, vt Iunctinus ad XIV. cap. lib. III. Ptolemæi De Aſtrologia Iudiciaria docet. Mercurius in domo Solis, firmam ei memoriam, ac ſingularem ſcriptis animi concepta exprimendi gratiam atque elegantiam promittit, vt ex II. libro Schoneri eiuſdem argumenti intelligi poteſt. Et quamuis Mercurius combuſtus ſit, id tamen ſupradictæ doti nihil obſtat, præſertim quum cor Leonis in angulo Meridionali collocatum, idem ei polliceatur: quod vt Cardanus teſtatur, ſapientiæ ac pruden-

prudentiæ ſedes eſt. Luna vero ſextili ſuo aſpectu, & Saturnus in domo Mercurii ſingularē ingenii acrimoniam denotāt; ſed quæ ſtultitiam quoq; ac nimiam ea quæ ſupra ſe ſunt indagandi curioſitatem habeat adiunctam. Heu (cum Chilone exclamare libet) quam difficile eſt ſeipſum noſſe! Luna quidem vnà cum Tauri oculo, vitium hoc naturæ ac turbulentum ingenii impetum, nihil niſi ſeditiones ac bella ſpirantis ſatis demonſtrat. Hoc quidem Cardani in Aphoriſmis de hominis huius Natiuitate eſt iudicium. Similiter Mars in IX. loco extra domicilium ſuum conſtitutus, Aſcendentis tamen dominus, monſtrat, ſacrilegum illum & hæreticum fore hominem, omnis diuini timoris expertem, eo tamen ad externam ſpeciem & hominum opinionem ſibi conciliandam, vtentem. Eadem hypocriſis per Scorpionem in horoſcopo conſtitutum, & in IX. domo Mercurio coniunctum præſignificatur: vt idem docet Iunctinus. Inflexibilem vero hominis pertinaciam Mercurius & Luna, vterque in ſignis fixis verſantes, indicant. Mars vero in Cancro conſtitutus, amariſſimam bilem & iracundiam implacabilem hominis oſtendit. Signa enim terreſtria, ſi Cardano credimus, iracundiam ita imprimunt vt nunquam euelli poſſit, non minus quam canicula diebus canicularibus rabie correpta, ab ea ſanari non poteſt.

Aphor. 126. Lib. 3.

Lib 4. Apho. 29.

Sed nihil obſtantibus his omnibus Natiuitatis vitiis, quæ poſtea in ipſam Caluini vitam influxerunt, Iuppiter in domo ſua vnà cum corde Leonis magnam ei exiſtimationem & honorem, quem inter ſuos conſequutus eſt, præſignificauit; vt qui Elias, alter S. Paulus, ſol Mūdi, Os Dei, homo inculpatus, non ſine ludibrio ſimul & impietate à ſuis appellari meruerit: quamuis Scorpio Aſcendens ab omni illum dignitate in vera Eccleſia excludat, tum quod Iuppiter Marti, qui Aſcendentis eſt dominus, aduerſus ſit, tum etiam quod Cancri ſignum, quod Iouis eſt exaltatio, naturaliter clericalem ordinem ſignificans, in nona verſetur domo, quæ religioni & Eccleſiæ eſt attributa: vt curioſo Lectori ex prædictis Iunctini ac Schoneri libris facile patebit. Equidem non is ſum qui velim neſcio quod fatum comminiſci, & res has inferiores Aſtrorum influentiæ neceſſariò adſtringere: quum ſciam doctrinam hanc iam olim ab Eccleſia damnatam eſſe. Nihilominus tamen quum mihi peſſimorum hæreticorum & in iis Lutheri, Melanchthonis & Caluini anteſignanorū explicanda eſſet hiſtoria; vt aliquo modo lectoris ſatisfacerē curioſitati, etiam Natiuitates eorum prodere volui, vt ne minuta hæc etiam poſteritati ignota eſſent: interim intra Catholicæ Eccleſiæ ſepta, in qua extremum ſpiritum mihi emittere certum eſt, me continens, nec ab eius legibus vel latum vnguem deflectens.

VI. Honores Caluino in Natiuitate portenti.

Auctoris excuſatio.

QVOMODO CALVINVS AD Theologiæ ſtudium animum applicuerit, & Lutetia Engoliſmam profugerit.

Caput Nonum.

ARGVMENTVM

I. *Caluinus apud Bituricenſes literis operam dans, de Melioris Volmari conſilio ad Theologiæ ſtudium animum applicat.*
II. *Volmarus primus Caluini animum hæreſi corrupit.*
III. *Caluinus Lutetiam profectus, mox inde Engoliſmam ſe confert.*
IV. *Caluinus Græcus Claixenſis agnominatus, & cur.*

I. *Cal uinus ad Theologiæ ſtudium ani- mū applicat.*

CALVINVS poſtquam ex ephebis exceſſit, poſitis jam literarum fundamentis, de parentum conſilio ad Iuriſprudentiæ ſtudium animum appulit, non minus ac Lutherus, miſſuſque Aurelianum ſub Petro de Stella, inſigni nominis Iuriſconſulto, qui poſtea Pariſienſis Curiæ præſes fuit, prima fecit tyrocinia: inde Auaricum Biturigum profectus, magnum illum Alciatum leges explicantem audiuit. Hæc de ſe ipſe ſcribit in Præfatione quam Commentariis ſuis ſuper Pſalmos præfixit; vbi inter alia ſuperbe admodum ſecum Dauide comparat, inquiens, *Se vocationis ſuæ initia ſæpenumero in Dauidis exemplo, tamquam in ſpeculo, contemplatum eſſe: & quoties in Prophetæ huius vitæ curſum intuebatur, viam ſibi ab illo commonſtrari viſum fuiſſe.* Apud Bituriges quum eſſet in Meliorem Volmarum, quem Nauarræ regina fouebat, incidit, magno tam ſuo quam totius Chriſtianitatis damno. Erat autem Volmarus Germanus natione, Græcarum litterarum profeſſor, homo multæ eruditionis, & in linguarum ſtudio bene verſatus: quo eodem Caluini ſucceſſor quoque præceptore vſus eſt. Volmarus quum in iuuene hoc ſingularem ingenii alacritatem, firmitatem memoriæ, & magnam lectiones & alia quæcumq; ex præceptoribus audiſſet, quæ deinde ipſe mira ſermonis tam elegantia quam facilitate, ſcriptis conſignabat, colligendi atque explicandi dexteritatem animaduertiſſet, præ ceteris diſcipulis diligere ac magni facere eum cœpit. Die quodam cum diſcipulo magiſter animi gratia deambulans, auctor ei fuit, vt poſito Iuſtiniani Codice, ad Theologiæ omnium ſcientiarum magiſtræ ac reginæ ſtudiū animum applicaret. O infelix Chriſtianorum

Melior Volmarus.

Caluini ingenium qua-

rebus conſilium! Quæ quum à Luthero iam valde eſſent afflictæ, quid reliquum erat niſi vt à tali ingenio omnino peſſumdarentur? Suffoderat iam ille cuniculos, ad quos hic incenſo velut puluere vno ſpiritu difflandos, & ad ruinam faciendam, incubuit.

Volmarus quamuis Catholicum ſe ſimularet, Lutheranum tamen virus Caluino inſtillabat, tantamque hac velut promulſide hæreſeos ſaliuam in eo excitauit, vt tam fœtidam non minus quam vetitam eſcam non prius ingurgitare ceſſarit, quam ea non ad ſaturitatem modo repletus, verum etiã morti datus fuerit: is, inquam, qui viuens, multa animarum millia ad æternum exitium deduxit. De quo illud vere, quod olim de alio quodam, dici poteſt, Malum ipſum & didiciſſe & docuiſſe, & alios malos reddendo, ſeipſo peiorem eſſe factum. Quod ſi omnia iſta mala & venena, quæ ab hominibus iſtis profecta ſunt, vnam in maſſam colligantur, quis neget illum iniquitatis cumulũ iam ſeſe oſtendiſſe? An ergo deliraſſe Sorbona cenſenda eſt, quæ regẽ ſupplici libello monuit vt Magiſtellis illis ex Germania ſurrepentibus aditum in regnum ſuum præcluderet, & iam receptos eliminaret? quum vnus Volmarus tantorum cauſſa malorũ fuerit, corrupto Caluino, qui poſtea tot hominum millia hæreſeos labe infecit. Sed ad rem. Caluinus Volmari aliquãdiu vſus conſuetudine, acquiſita aliqua Græcæ linguæ cognitione, eiuſdem conſilio obtemperare ſtatuit, relicta Pariſienſi Academia Nouiodunum in patriã reuerſus, vbi patris opera Canonicatum, vt vocant, nactus, Crucifixi ſiue Eccleſiæ ſumtibus vixit. Volmarus interim frequenter ad eum ſcribebat, libroſque quos è Germania acceperat, mittebat, acriter exhortans vt de reformanda atq; illuſtranda Dei Eccleſia cogitationem ac curam ſerio ſuſciperet, multis aſperſis laudibus, quibus hominis alias ambitioſi animum vehemẽter incendebat. Et quidem ab vno Volmaro ad tantos conatus ſe impulſum, Caluinus ipſe multis in locis fatetur. Quin etiam idem Volmarus, licet ab Vlrico Duce Wirtembergico domum reuocatus, litteris tamen animare Caluinum non ceſſabat. Illud tamen mirum cui merito videatur, quod idem Caluinus vbi de vocatione ſua agit, Volmari ne verbo quidem meminit, ſed illud tantum inquit, occulta Dei prouidentia ſe pertractum fuiſſe.

II. Volmarus Caluinum perdit.

Nouioduni aliquamdiu commoratus Caluinus, Lutetiam rediit, inq; Collegio Fortereſtano domicilium habuit. Auctor Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ vt profuſus vbiq; eſt in huius hominis, quem Deum pæne fecerunt, laudes; ita hoc loco quoq; ait, Eccleſiam Domini valde ab eo, poſtquã Legum ſtudio valedixiſſet, fuiſſe amplificatã, Veritatem docente. O muſteũ ac recẽtem Theologũ! qui diuinam ſcientiam vix primo limine à ſe ſalutatam, iam alios docere præſumebat. Atqui Domini illa Eccleſia, quæ Lutetiæ colligebatur, inuiſibilis

III. Caluinus Lutetiam inde Engolisſmam proficiſcitur.

erat;& nouus hic propheta eo tempore de quo hic loquitur hiſtoria nondum viceſimum & tertium annum ætatis explerat,ac vix ac ne vix quidem D.Pauli Epiſtolas perlegerat:quamuis interea eos quos de Fide non optime ſentire non ignorabat,modis omnibus corrumpere ſatageret. Conſtat ſane inter chartas eius ab inquiſitoribus multas deprehenſas eſſe, quæ non ſuſpicionem hæreſeos,ſed apertum crimen præ ſe ferrent.Quum ergo parum tutum ſe fore arbitraretur, Engoliſmam (qui vltimus & remotiſſimus tractus eſt Pariſienſis Curiæ iuriſdictioni ſubiectus)ſe contulit, vbi triennium Ludouici Tilii Canonici Engoliſmenſis & Curionis Claixenſis (qui Ioannis Tilii,Pariſienſis Curiæ Protonotarii,& alterius fratri cognominis Meldorum Epiſcopi frater fuit)ſumptibus ſeſe ſuſtentauit, patronum interim nutritiorum vice Græcam linguam, cuius,licet tenuem, habebat notitiam, docens. Aiunt quidam,& à multis ſcriptum inuenio,Caluinum magni & deteſtabilis flagitii à primario Boncurtenſis Collegii ſodali fuiſſe accuſatum,& ad puerorum querelas contumaciæ damnatum. In hac officina Vulcanus ille peſtilentes ſuas atque hæreticas opiniones primum cudit, quas deinde vndiquaque diſſeminauit.Hic enim primam Inſtitutionum ſuarum telam exorſus eſt;quam deinde alibi pertextam, ad capiendos ſimplicium animos tetendit paſſim atque explicauit:quem ego librum Hæreticorum Alcoranum vel Thalmud non iniuria appellandum cenſeo,vt in quo omnes ſuperiorum temporum & quæ etiam vnquam forte exorientur, hæreſes atque errores congeſti leguntur,è Locis communibus Melanchthonis, Hyperii, Sarcerii, & id genus libellis magnam partem conſarcinato. At Weſtphalus Lutheranus meram Oecolampadii ſapientiam ac doctrinam,ſed immutatam paullulum atque amplificatam in eo contineri ait.

[V]id. Schluſſelburg. lib. 2. [f]ol. 78. Theol. [C]aluin.

[I]nſtitutiones [C]aluini vbi & quando [ſ]cripta.

IV. *[C]aluinus [G]ræcus Claixenſis dictus & cur.*

Petro Græci Claixenſis cognomine tum Caluinus celebrabatur, eo quod in Curionis illius eſſet familia, quodque Græcæ linguæ quamuis non exactam haberet cognitionem,eam tamen plurimum oſtentaret; tanto maiori cum admiratione quanto tum temporis vſus eius erat rarior, qui Gallis non multo poſt redditus fuit familiariſſimus,poſtquam è patria profugi quidam Græci exſules à Coſmo Hetruriæ Principe in Italiam accerſiti ſunt,à quibus inde ſuauiſſimæ linguæ riuuli in Galliam quoq; noſtram profluxerunt. Hic ergo Græculus noſter,collecta aliqua hominũ exiſtimatione & fama, vt erat omnibus qui litteras amabant, charus, in omnibus ſermonibus quos cum eis habebat,religionis iniiciebat mentionem,& quaſi aliud agens, mordacibus verbis auctoritatem ac traditiones Eccleſiæ vellicabat. His ille artibus non difficillime complures magnæ auctoritatis viros in ſuam ſententiam pertraxit: inter quos præcipuè fuerunt Antonius de Chaillou, Conuentus

But:-

Digitized by Google

Buteuillani Prior, Lutheranorum Papa poſtea cognominatus; nec non Abbas Baſſacenſis, vterque literatus, & in bonis conquirendis libris perquam ſtudioſus; vt & Torſacus, Præſidis de la Place frater, Hiſtorici poſtea munere apud Caluiniſtas functus. Ad hos Caluinus frequenter ventitabat, interueniente etiam non raro ipſo Tilio, in arce quadam non procul ab oppido Engoliſmenſi ſita, & Girac appellata, in qua Prior ille Buteuillanus ordinarium domicilium habebat. Ibi Inſtitutiones ſuas Caluinus depromebat, & Theologiæ ſuæ myſteria reuelabat atque explicabat, quantum quoque die ſcripſiſſet, ipſis recitans. Quo in labore tam erat aſſiduus, vt noctes ſæpe diebus continuaret, tam ſomni quam cibi ac potus interim omnino oblitus. Verum enimuero eo quo cœpi pede tramitem hunc decurrere, atque integram hominis huius, in malum Galliæ noſtræ nati, hiſtoriam pertexere, ac minima etiam perſequi libet. Equidem vt in conquirendis variis quæ eo pertinent documentis nulli labori peperci; ſic ſpero lectorem in cognoſcendis impoſtoris huius, poſt homines in Gallia natos maxime verſipellis, dolis atque aſtutiis operæ aliquid non grauate collocaturum. *Lutheranorum Papa.*

LVTHERI ET CALVINI Comparatio.

Caput Decimum.

ARGVMENTVM

I. *Caluinus melius aliquanto moratus quam Lutherus.*
II. *Sed in concionando parum facundus.*
III. *Lutherana hereſis craſſa, Caluiniana ſubtilis.*
IV. *Caluinum ambitio perdidit.*
V. *Eius mordax & ſuperba natura à Volmaro notata.*
IV. *Tilletus Caluinum in Germaniam abducit.*

MVLTVM ſane duo illi noui Euangelii doctores Lutherus & Caluinus, qui ineptiis ſuis toti Mundo impoſuerunt, tam moribus quam opinionibus & doctrina inter ſe diſcreparunt. Caluinus quidem ſtrictiorem viuendi diſciplinam ſequutus eſt, & ſecus quam Lutherus, à carnis & ventris voluptatibus etiam primo adoleſcentiæ ingreſſu alie- *I. Caluini ingenium & mores quales.*

Digitized by Google

niorem ſe oſtendit. Lutherus enim abdomini ſeruiebat,nec linguæ moderabatur;adeoque in craſſo corpore craſſiuſculum aliquãto ſpiritum alebat. Caluinus econtra tenui & macilento corpore animum viridem & non min⁹ conſilio quam audacia promtum geſtabat;homo etiam in iuuenili ętate cibi ac potus abſtinentiſſimus,ſiue vt valetudini conſuleret,vt qui cõtinuis fere capitis doloribus vexaretur;ſiue vt ad litterarũ ſtudia, in quibus dies ac noctes erat aſſidu⁹,tanto eſſet alacrior atq; expeditior. Beza ait alibi,vidiſſe ſe il-
„ lũ toto biduo ab omni cibo ac potu abſtinẽtẽ. Ne vero quis exiſtimet id ſu-
„ perſtitione quadam ab ipſo factum,addit:Cauſſas ieiunij huius fuiſſe, ven-
„ triculi debilitatẽ, & hemicraniam,quibus præſentius remediũ non eſſe quã inediã, vel certe temperantiã, experiẽtia ſe edoctum affirmabat. Lutherus quæcumq; ſplendida bilis ſuggereret euomebat;at Caluinus odium,inuidiã & quæcumq; alia intimis receſſibus condita habebat. Lutherus animum, quod dicitur,in fronte geſtabat,nihil fere celans: at Caluinus ſummus diſſimulãdi artifex,ſubtriſti vultu affectus à cogitationibus & verbis plane diſsẽtientes mentiebatur. Lutherus genio indulgens, per ſummam hilaritatem tempus tranſigebat:Caluinus econtra ſummam in moribus affectabat grauitatem.nam & pauca, & non niſi ſerijs atque arduis de rebus loquebatur, nec ſenſus ſuos facile expromebat: & quia natura erat melancholicus, paucorum hominum conſuetudine vtebatur, & eorum tantum quos morum ſimilitudo ipſi conciliabat,ſolitudini ita deditus,vt diceret,nunquam ſe minus ſolum eſſe quam quum ſolus eſſet. Ipſe fatetur alibi,ſibi naturam vere-

Præfat. ſu Pſalmos

„ cundam & agreſtem aliquantum contigiſſe,quietem & tranquillitatem ſu-
„ per omnia diligenti;eoq; ſeceſſum ſe & latebras omnibus modis quærere at-
„ que optare:verum tantum abeſſe vt voto ſuo hactenus potiri potuerit (vide
„ iactantiam huius lucifugæ) vt etiam ſeceſſus ſui loco publicæ ſcholæ habeantur. Ecquid hic homo vanæ gloriæ pruritu ſeipſum titillare tibi videtur? Illud ſcilicet dicere vult, totum Mundum ad ſe tamquam ad alterum Ioannem Baptiſtam accurriſſe,vt Chriſtum ipſis monſtraret.Similis ſcilicet Caluinus erat veſpertilionibus, qui prius nidum non relinquunt quam ſol occiderit;tumque è latebris ſuis in templa euolant, vt oleum lucernis affuſum exhauriant, atque ipſas lampades exſtinguant. Engoliſmæ dum moratur Caluinus, conclaui quodam in Tilij ædibus, plus quatuor librorum tam impreſſorum quam manuſcriptorum millibus inſtructo, fere ſe continuit, tam abſtractus ab omni hominum conſuetudine,vt etiam amicorum intimi (quod ex viris fidedignis & oculatis teſtibus didici)ægre ab ipſo admitterentur.Tanti ocium ſuum faciebat.

II. Lutherus patria lingua fuit eloquentiſſimus, vt cuius oratio plurimum

ex ipſo quoque ſolo natiuæ elegantiæ hauſit. Quum enim in ceteris Germaniæ partibus, Franconia ſcilicet, Bauaria, in Rheni tractu, Sueuia & alibi Germanica lingua craſſum quid & inſuaue ſonet, ſola Miſnia eleganter dicendi palmam omnibus præripit. Et quemadmodum Florentia in Italia, Lutetia in Gallia, Madritum in Hiſpania ſuæ quæq; linguæ perfectæ elegantia commendantur; ſic Lipſia primariū Miſniæ oppidum eadem inter ceteras omnes Germaniæ ciuitates laude floret: à qua, patria Lutheri Iſlebium non longe diſtat. Fuit ergo Lutherus orator quum diſertus tum vehemens: in Caluino econtra quotieſcunq; è ſuggeſtu ad populum verba faceret, nihil erat quod auditoris animum allicere aut detinere poſſet, multa econtra quæ faſtidium & nauſeam afferebant, vt qui nulla actionis elegantia inſtructus eſſet, & illud ſuum, *Quid moror?* fere ſemper in ore haberet. At ſi quando in Catholicos, ac præſertim Eccleſiaſticum ordinem linguæ fræna laxaret (quod fere ſemper fiebat) Deus bone, quomodo puſilli illius corpuſculi iugulum ſiue guttur inflammabat, quomodo vocem efferebat, & quam maximum poterat exclamabat! Sæpe in has voces erumpens: *Vobis ego dixi, & vos ſcitis, Prophetam me eſſe.* De hac eius in dicendo vehementia Beza loquens, Eos, inquit, qui viderint ac nouerint quibuſcum hominibus Caluino res fuerit, optime iudicare poſſe, ad quid vehementia illa vere Prophetica & tum profuerit, & ad omnem poſteritatem profutura ſit. Sed quemadmodum Lutherus, quantum ad vernaculam vtriuſque linguam attinet, dicendi laude ſuperior, ſcribendi Caluino æqualis fuit, vt cuius libri hodieque ab ijs qui natiuam Germanicæ linguæ elegantiam diſcere cupiunt, legi ſolent: ſic Caluinus Latine ſcribendi laude excelluit, vt qui à puero in litteris elegantioribus multo maiorem quam ille operam poſuerat, adeoque omnia eius linguæ myrothecia diligenter excuſſerat, ac ſtilum inde melius formarat. Vterque laboris fuit patientiſſimus, vt librorum ab eis ſcriptorum multitudo teſtatur. Caluinus certe ea in re vix parem habuit. nam vigintitribus illis annis quibus Geneuenſem Epiſcopatum vſurpauit, quotidie concionabatur, & diebus Dominicis plerumque bis: Theologiam vero ter ſingula quaq; hebdomada in ſchola prælegebat, ac feria ſexta quaq; diſputationem, quam Collationem vocabant, habebat. Quod reliquum erat temporis libros conſcribendo, & ad epiſtolas, quæ vndiq; ad eum tanquam ad ſummum hæreticorum Pontificem magno numero mittebantur, reſpondendo conſumebat.

Caluinus orator parum facundus.

Caluini ſtilus Latinus qualis.

III. *Lutherana hæreſis craſſa Caluiniana ſubtilis.*

Lutherus religionem craſſam & pinguem, vt ita dicam, commentus eſt; Caluinus ſubtilem & bene alembicatam. Illud à curioſis obſeruatum eſt, hæreſes ab Auſtro progreſſas multo ſubtiliores eſſe ijs quæ ab Aquilone prodierunt. Harum enim auctores plerique ieiunia, abſtinen-

tias, vota, cœlibatum & alia carni minus ſuauia euertenda ſibi ſumſerunt; illi vero, & diuinam & humanam Chriſti naturam, proceſſionem Spiritus Sancti, Dei omnipotentiam, corporis Chriſti in S. Eucharistia præſentiam, aliaque fide magis quam ſenſibus comprehendenda impugnarunt. Et quemadmodum ii qui regiones inhabitant ventis ac turbinibus infeſtas feroces ſunt ac turbulenti; qui montana incolunt, duri atque agreſtes, quod ipſe locorum ſitus & qualitas hominum animis diuerſos imprimat mores, vt Plato, Tertullianus, Hipocrates, Xenophō in Cyropædia, Vitruuius & alii teſtantur: ſic conſtat eos qui in frigidis locis habitant multo hebetiores eſſe ac ſtupidiores iis qui in locis præferuidis morantur. Illi Baccho & Veneri (hi enim plerunq; indiuidui ſunt comites,) plurimum dediti ſunt, corpore craſſo, ingenio ſimplici ferè ac fraudis experte; hi vero corpus gracile habent & ſiccũ, ſed ingenium cautum, ſubtile, ac malitioſum. Illi in actionibus lēti ſunt & tardi; hi ſumma celeritate in omnibus vtuntur. Illi religionis non ita tenaces ſunt, aut certe minus religioſi eſſe videntur, vt quibus animus non minus quam aer ipſe quem hauriunt, frigeat, eoque omnes religiones ſibi ferendas iudicent; hi vero vt ingenia habent ad contemplationem magis diſpoſita, ſic deorum metu vel ſuperſtitione facilius ducuntur, & religiones ſemel ſuſceptas magna conſtātia tuentur. Caluinus ergo ingenii acumine Luthero præſtantior, altiſſima Chriſtianæ religionis myſteria conuellere aggreſſus eſt, nimirum Dei benignitatem, Iuſtitiam atque omnipotentiam, Lutherum eo nomine irridens, quod corporis Chriſti in Euchariſtia præſentiam, ſtulte (ſic enim loquitur) faſſus eſſet. Hinc in Præfatione Commentariis ſuper Pſalmos præfixa queritur, quod Germanos pleroſque ſibi infeſtos habeat, eo quod ſtultæ ipſorum opinioni ſiue phantaſiæ de manducatione corporali in Cœna Domini ſubſcribere nolit. Idem ſæpe dicere ſolebat, nihili fere eſſe quæ Lutherus fecerit, nec Chriſtianam Rempublicam plus ei debere quam viator aliquis digito viam monſtranti debeat. Ipſius exemplum nequaquam imitandum eſſe, vt qui ſemipapiſta fuerit. multo ſatius fore nouæ Eccleſiæ fundamenta iacere, quam ab ipſo poſitis ſuperædificare. Et ſicut præſtanti ſculptori facilius ſit in rudi marmorea tabula perfectum aliquod opus elaborare, artiſque ſuæ excellentiam oſtendere, quam ab alio cœptum ad vmbilicum deducere: ſic multo melius fore Eccleſiæ lineamenta de nouo deſcribere, quam Lutheri exemplo, antiquæ illius fugientia ſequentem veſtigia, rugas explicare, maculas eluere, & priſtino nitori reſtituere velle. Illud etiam conſideratione dignum eſt, quod duo hi Antichriſti, dum quiſque ſectam ſibi propriam condit, infeſtis animis inter ſe concurrunt, nec alter alterum ferre poteſt, quamuis vtriusque nomen Apocalypticæ illius beſtiæ numerum includat.

Caluinus quos Fidei articulos impugnarit.

cludat. Vt enim Lutheri (ſicut I. libro notauimus) ſic Caluini quoque nomen in Hebræa lingua numerum illum ſexcenta ſexaginta ſex, *666* præfert.

י	10.
ו	6
ח	8
נ	50
נ	50
ק	100
ל	30
ו	6
נ	50
נ	50
ו	6
ש	300

Summa *666*

Quamuis autem Caluinus alicubi in Lutheri laudibus minime parcus videatur, vt quem Chriſtianæ religionis reſtauratorem appellat; illud tamen ferre minimè potuit, pro altero Elia eum haberi atque honorari. Hinc eiuſdem diſcipuli poſt magiſtri mortem hac proteſtatione vſi ſunt, Eos qui Lutherum Prophetarum numero adſcribunt, & ſcripta ipſius pro fidei norma obtrudunt, male de Ieſu Chriſti Eccleſia mereri, & tam ſe quam eccleſias ſuas aduerſariorum riſui exponere.

Calu opuſ. Theol. pag. 1147. In Admon. de lib. concor. Berg cap. 6.

IV. *Caluinus ambitione perditus.*

Fatendum omnino eſt, Caluinum mirè promto, alacri ac ſubtili fuiſſe ingenio, multasque in eo dotes laude dignas emicuiſſe, niſi propinquo vitiorum infectæ fuiſſent contagio. Lutherum quidem ad euertendam Eccleſiam conſtat noxium admodum fuiſſe inſtrumentum; at Caluinum multò magis. Iniuriæ opinio & vindictæ appetentia Lutherum peſſimę hæreſeos auctorem fecit; ambitio & arrogantia, indiuiduæ & hæreſiarcharum & hæreticorum comites, Caluinum multo peioris. Neque enim Caluinum quidquam aliud in arenam protraxit, quàm gloriæ cupiditas, vt qui pulcrum duceret, digito monſtrari & dicier: hic eſt. Quod quidem commune fere eſt magnorum ingeniorum & malum & naufragium. Certe Tertullianus ait, quicumque vitæ huius ſalum ſine rationis clauo velit traijcere, cauere non poſſe quin ſæculi

 flucti-

fluctibus in profundum tandem abripiatur. Lutherum ſupra audiuimus, ſtatim initio rebellionis ſuæ gloriantem. *Omnes*, inquit, *de me loquebātur, omnes me laudabant: nec quamuis exigua hæc gloriola diſplicebat.* Quid Caluinus? Ipſe recitat, quamprimum SS. literarum guſtum aliquem perceperit, & aliis dederit, omnes qui purioris doctrinæ deſiderio tenebantur, ad ipſum tamquam ad Apollinis oraculum accurriſſe; & quamuis ipſe vix dum diſcere cœpiſſet, ab ipſo doceri voluiſſe. Iactat Lutherus, ſe primum Euangelii hactenus non intellecti lumen Mundo accendiſſe. Caluinus ſine iactantia illud ſe affirmare poſſe ait, ad S. ſcripturam intelligendam plus ſe adiumenti attuliſſe, quam omnes Doctores qui poſt Papatus initium fuerunt. In Reformationis vero formula Galliarum regi exhibita, non minus vane quam impudenter iactat, diuini nominis honorem à ſe in integrum velut poſtliminio reſtitutum. Victor Caierus, qui vnus fuit ex præcipuorum olim Miniſtrorum numero, & pleraq; ſecreta eius religionis perſpecta habuit, in Formulario ſuo Reformatæ, quæ prætenditur, religionis, poſt ipſius conuerſionē edito, ſic loquitur: *Conſtat Caluinum publice pro concione & in ſuggeſtu Prophetæ nomen ſibi ipſi tribuiſſe, atq; eo dementiæ prouectum, vt non Principibus tantum, verum etiam magno Regi maledixerit, eo quod ſuorum ſubditorum mortē contra illos vlciſci noluiſſet: atq; ita excāduiſſe vt non ſine graui ſcandalo & tumultu pileum è ſuggeſtu proiecerit, & nullū ſolito more factū prius precibus, è concione digreſſus ſit, illud tantum repetens: Experiemini vos me Prophetam.* Præ ceteris vero omnibus qui in hoc genere aliquid attentarunt, Caluinus bene & eleganter ſcribendi laude excelluit: quam tamen frequentia ſcriptis eius inſperſa in alios maledicta & ſcommata plurimum minuunt. Numquam enim ille ad ſcribendum acceſſit, niſi animo maleuolentia & inuidia ſuffuſo; vt quemadmodum Draconis olim leges nō atramento ſed ſanguine, ſic Caluini libri nō attamento ſed bile, atque adeo veneno ſcripti videantur. Neq; enim bene tantū, ſed etiam maledicendi palmam omnibus cū præripere voluiſſe recte dixeris. Quod tamē ille ipſe ad Bucerum ſcribens ita excuſat, vt dicat, *Hoc non tam ingenij quam genij eſſe vitium.* Inter elogia quæ Romanæ Eccleſię tribuit, illa mitiora quodammodo ſunt quibus eā Babylonem appellat effrontem, derelictam, idolis ſeruientem, proſtitutam, necromanticam: quid non deniq;? Etſi vero Caluinus primus fere & ſolus libris Gallica lingua conſcriptis antiquam religionem conuellere conatus eſt; breui tamen magnum ſectariorum numerum ſibi adſciuit, homines, vt plurimum bonarū, & ſacrarū inprimis litterarū rudes, qui lepore & elegantia ſtyli capti & quaſi incātati, faciles nouitiis iſtis dogmatis aures nō grauatè prębuerunt.

Cal. in Praef. ſuper Pſalm.

In Antid. Con. Trid. pag. 374.

Carol IX. & Duces Guiſios intelligit.

Weſtph. in Apolog. Con. Cal. pa. 438.

Calu. in Ioël. Zach. 11. Ioa. 11. ad Gal. 4. & 15. Amos. Inſtitut. lib. 4. cap. 1. §. 3. & cap. 3. §. 20

V. *Caluini mordax ingeni-*

Mordax certè, virulentum, atq; adeo ferum Caluini ingeniū non tam thema eius genethliacum (de quo ſupra) quam ſcripta ipſius produnt. Nullibi ille

biille Reges ac Principes mitius tractat quam præcurſor ipſius Lutherus, brutas beſtias, aſinos, ſtultos paſſim appellans; quibus ſi contra Deum (ideſt, contra Geneuenſis Miniſterii ſtatuta) fedus ineant, aut moliantur aliquid, non modo non obediendum, ſed facies etiam conſpuenda ſit. Quam vero eorundem titulum ridet, quo ſe *Dei gratiâ* Reges aut Principes ſcribunt? An vllum vmquam mordacius ac virulentius ſcriptum lucem aſpexit quam Caluini Inſtitutiones? Quas ille toties à ſe interpolatas, tot tantiſque conuiciis & iniuriis referſit, vt non ſolum quidquid ſplendida bilis, ſed etiam quidquid quartanę febris, quę medullas ipſi exedebat quidquid calculi, quidquid hemicranię, quidquid hemorrhoidũ dolores ſuggerebant, in ſcriptum illud effudiſſe videri poſſit. Quibus ille efferatus, & velut œſtro percuſſus, in obuiũ queq; incurrere atq; arietare nihil penſi habebat: at remittẽtibus paululum doloribus, vltra modum inflatus, ſuæ ambitioni velificabatur: & ſic velut ſerpens venenatum ictum lingua, & tamquam Baſiliſcus lethiferum aſpectum oculis geſtabat. Sed de Caluini ingenio cui potius credemus quam Volmaro? ei ſcilicet qui primus Caluini ingenium penitus explorauit, & animum hæreſi corrupit. Sic vero ad Farellum ſcribit: *Non tam metuo ingenii (Caluini ſcilicet) τὴν στεῤῥότητα, quàm benè ſpero. Id enim vitij aptum eſt rebus noſtris, vt in magnum aſſertorem noſtrorum dogmatum euadat. Non enim facile capi poterit, quin maioribus tricis aduerſarios inuoluat.* Epiſtola hæc penes Miniſtrum quendam fuit Pictauienſem, Chriſtianum nomine, quam ille compluribus monſtrauit, odio atq; æmulatione, frequentiſſimo inter iſtos homines vitio, adductus. Quin etiam Caluino Epiſtola illa vt ſibi traderetur petenti non modo non annuit, ſed plura eius exempla inde deſcripta aliis communicauit: vnde capitales inter ipſum & Caluinum inimicitiæ exſtiterunt. Chriſtianum Caluinus Papam Pictauienſem; Caluinũ Chriſtianus Epiſcopum Vniuerſalem & ſummum Geneuenſem Pontificem huius nominis primum per ludibrium appellabat. Ad Caluinum placandum & Chriſtiano reconciliandum Conſiſtoriũ Pictauienſe Alexandrum Gaudionem, Chriſtiani collegam, Geneuam miſerat, ſed fruſtra. Neq; enim faciles iras gerebat Caluinus. Et quãuis corpore non ita magnus, animo tamen vaſtus ac ferus, nõ minus quã paruus ille deus Terminus illud, *Cedo Nulli*, præ ſe ferebat. Launaius certe qui & ipſe ex eorũ fuit numero, ſcribit, inſitum veluti eſſe huic hominum generi ſiue ſectæ, vt nemini iniuriam condonent: adeoq; fieri nõ poſſe vt qui tali ingenio nõ ſit, diu Miniſter eſſe poſſit. Chriſtianus ergo, quo pacem à Caluino redimeret, in Normaniam ſecedere fuit coactus: parumq; abfuit, quin Miniſterio plane ſe abdicauerit: ſed mortuo Caluino, Pictauiũ ad priſtinũ munus fuit reuerſus.

Caluinus quãdiu Engoliſmæ cõmoratus eſt, Catholicũ ſe ſimulauit ſacris

...um ab ipſo Volmaro notatum.

Calu. in 6. Daniel.

Caluini morbi.

Simultates inter Caluinum & Miniſtrum Pictauienſem.

VI. *Caluinus*

Digitized by Google

in Germaniam abducitur.

etiam, ſed quam fieri potuit rariſſime interfuit, quin etiam à Collegio ad recitandas preces Latinas lectus fuit: quod munus ſemel atque iterum in æde D. Petri obiuit. Ab omni certè, quàndiu Engoliſmæ fuit, quæ Catholicæ contraria eſſet, religionis exercitio, precibus ac concionibus abſtinuit: illud ſolum in omni ſermone quem cum tribus illis (de quibus ſupra) Eccleſiaſticis habebat, profeſſus, ſe veritatem indagare velle. Tilius hauſtis animo Caluini opinionibus, miro deſiderio eos videndi incenſus qui Catholicæ Eccleſiæ bellum indixerant, Geneuam primum, inde in Germaniam profectus eſt, aſſumto comite Caluino. Id ægerrimè ferens Tilii frater Curiæ Pariſienſis Protonotarius, fratrem ſequutus, breui in Galliam reduxit, relicto in Germania Caluino, qui poſtmodum Rufo, de quo ſupra, in familiam ſe dedit: in cuius comitatu pleroſque Catholicæ fidei aduerſariorum anteſignanos viſitauit atque alloquutus eſt. Memorabile eſt, quod quum Caluinus à Bucero ad Eraſmum, tergiuerſantem adhuc, nec hæreticorum libidini obſequentem, adductus eſſet, iſque de intricatis aliquot religionis capitibus ſermonem cum ipſo contuliſſet, ad Bucerum conuerſa oratione Caluinum demonſtrans, dixiſſe fertur: *Video magnam peſtem oriri in Eccleſia contra Eccleſiam.* Simile quid de Berengario primo Sacramentariorum auctore hiſtoriæ teſtantur, nimirum quum is in Fulberti Carnutenſis Epiſcopi in lecto decumbentis cubiculum ingreſſus eſſet, ſanctum virum à circumſtantibus quæſiſſe, Quid is eſſet hominis, cui diabolum auribus neſcio quid inſufflantem videret. Tilius porro tam in patriam quam ad meliorem mentem reuerſus, Caluini doctrinam repudiauit & ab ea ſemper poſtea abhorruit. Caluinus econtra ægrè ferens primo hoc veluti trophæo ſe defraudatum, Tilium quibus poterat modis ſuggillabat, turpiter eum defeciſſe, & ad Papiſtas ſe recepiſſe, in Præfatione Commentariorum ſuper Pſalmos ſcribens, nec vnquam deinde eius memoriam niſi per conuitium & probrum vſurpans. Tilius interim, contemtis his latratibus, publice facta, vt diximus, Lutheraniſmi (neque enim tum Caluiniſmus adhuc notus erat) abiuratione, Archidiaconus electus eſt: (de qua dignitate cum Renaudio, in Gallicis hiſtoriis ob proditionem ac rebellionem, cuius ſignum iis temporibus primus popularibus ſuis extulit, noto, longa ei lis fuit) & quantum antea in promouenda, tantum deinceps in impedienda ac retundenda noua religione diligentiæ adhibuit.

Eraſmi de Caluino præſagium.

Tilius reſipiſcit.

QVI-

Digitized by Google

QVIBVS MODIS CALVINVS DOctrinam ſuam propagare cœperit: & quibus Apoſtolis (ſcilicet) ad hoc vſus ſit.

Caput Decimum.

ARGVMENTVM

I. *Caluinus apud Pictauos merces ſuas exponere incipit.*
II. *Prima eius dogmata ſiue propoſitiones*
III. *Primum Caluiniſticum Concilium Pictauij in horto quodam celebratum.*
IV. *Primi Caluini Apoſtoli.*
V. *Iuuentus ſcholaſtica à Caluiniſtis ſeducta.*
VI. *Mos omnium hæreticorum in ſacerdotum vitia invehendi.*

CALVINVS in Galliam reuerſus, Pictauium conceſſit, & in doctorum hominum, quibus antea ex aliorum ſermonibus notus erat, familiaritatem facile ſe inſinuauit. Tam ſcientia enim ſiue doctrina quam virtus facile amatores inuenit: & excellentiæ, ſiue ad bonum ſiue ad malum, ingenia, vt Philo ait, diu latere non poſſunt. Nec vllum commercii genus eſt, quo homines etiam maxime inter ſe peregrini, atq; adeo abſentes facilius colligantur, quam doctrinæ ac literarum. Harum commendatione Caluinus breui multorum ſibi amicitiam adiunxit; & inter alios Franciſci Fouqueti, Prioris Monaſterii Mouſterienſis, qui & hoſpitium ipſi præbuit: necnon Caroli Leſagi, Scholæ apud Pictauienſes Rectoris in eodem quo Caluinus oppido nati, magnæ exiſtimationis viri, præſertim apud regis matrem, regni tum gubernatricem: quæ & ipſa parum abfuit, quin fuerit ſeducta. Caluinus interim contracta cum doctis aliorum locorum viris familiaritate ita vtebatur, vt frequentem quidem faceret religionis mentionem, ſed obſcuram admodum, & magis ad tentandum quam ad docendum. Tandem vero nonnullis ſecreta ſuæ religionis, & quid ipſe de Lutheri, Melanchthonis, & Zuinglii, quaſi triumvirûm opinionibus ſentiret, aperuit, & in loca quam maxime potuit ſecreta abductis, ſcripta ſua & precandi formulas à ſe conceptas oſtendit, & in genua prouolutus ad communes ſecum preces inuitauit: quas magna vehementia & deuotione, vt videbatur, recitabat. Quia

I. *Caluinus Pictauii merces ſuas exponere incipit.*

Qui primi à Caluino decepti.

vero facile intelligebat ad inſtitutum ſuum perficiendum non tantum hominum de ſchola operam, ſed etiam magnorum & in Reipublicæ adminiſtratione conſtitutorum auctoritatem requiri; primam machinam Renerio Epiſcopalis ſedis Vicario generali admouendam ſtatuit.

II. *Prima Caluini propoſitiones.* Quum ergo apud hunc die quodam vnà cùm aliis litteratis hominibus in horto diuerſaretur, & religionis, ac Lutheri & Zuinglii opinionum iniecta eſſet mentio (neque enim tum doctis tantum, ſed etiam indoctis, & ſæpius quidem inter pocula de religione diſputare ſolenne erat) Caluinus bene ad hanc rem præparatus, præcipua religionis capita explicare aggreſſus, tandem ſermonẽ ſuum omnẽ in diſputatione de Miſſæ ſacrificio conſumſit. Inter alia querebatur, Lutherum plagam hanc, quam incruſtare potius quam ſanare conatus ſit, è mala fere peiorem feciſſe. Ei non aliter quam iis qui per noctis vmbras iter faciunt, velut ſcintillam tantum exiguam apparuiſſe, ac viam leuiter tantum & perfunctorie commonſtraſſe. Inde factum, vt multos Papatus errores ferendo fouerit. Atqui rememediis multo aſperioribus & cauteriis opus eſſe: & Romanæ Eccleſiæ idololatriam (ſic diuina appellabat officia) vno impetu eſſe proſternendam atque euertendam, & priſtinæ integritati (ſuas imaginationes intelligens) omnia reſtituenda. Ante omnia vero tam Pontificia quam Lutherana profligata Miſſa, Cœnam Domini eiusque ritus ad priſtinæ formæ amuſſim exigendos eſſe. Barbarum quippe eſſe & impium, Chriſtum è cœlo detrahere, & ligatum quaſi & compeditum per Sacramentum hoc traducere, ac tandem manducare. Talem quippe manducationem ſpiritualem non eſſe, nec per Fidem fieri. Quod eò dicebat, vt inter Lutherum & Zuinglium mediam quandam viam ingrederetur, nec corporis realitatem omnino tollere videretur. Atqui ſi corporalitas à corpore tollatur, vbi, quæſo, realitas illa permanebit? Et quomodo realitas illa ſubſiſtere poterit, quum Caluinus dicat, Chriſtum ſecundum humanam ſuam naturam in cœlo manere; panem vero & vinum nihil aliud eſſe quam arrham & ſigillũ, quo omnia à Chriſto nobis promiſſa confirmẽtur? Quamuis autem Caluinus primum ſe huius doctrinæ de vero Cœnæ Dominicæ intellectu, & vera Chriſti præſentia, auctorem iactet; certum tamen eſt hæreſin hanc è Wiclephi ſchola & libris eum hauſiſſe; de quo ſupra ſatis multa diximus: vti etiam ex iis colligi poteſt quæ in Actis Concilii Conſtantienſis & apud Prisbramum, qui Wiclephianam eierauit hæreſin, leguntur. Diſcipuli deinde aliquot Caluini alium carnis Chriſti per fidem manducandæ modum commenti ſunt, contra magiſtri auctoritatẽ negantes materialis carnis communionẽ per S. Spiritus irradiationẽ animę impertiri poſſe, & ſimilitudinem à Sole, qua Caluinus vtitur, irridentes. In vniuerſum docent, realem Ieſu

Caluin. cont. Præcaut.

Caluini de Cœna Domini opinio.

Diuerſa Caluiniſtarum de eadem opiniones.

Chriſti

Chriſti ſubſtantiã, non vero corporalem, animę infundi & cõmunicari. Quis autem non videt inuiſibilē hanc ſubſtantiam Platonicarũ idearũ ſimilem eſſe? Alii nouam neſcio quam transſubſtantiationem confingunt, ſic vt ſubſtãtiæ panis, ſubſtantia corporis Ieſu Chriſti adiungatur: quæ tamen iam non Transſubſtantiatio, ſed Vltra aut Conſubſtantiatio dicenda erit. Et hi à Lutheranorum opinione non multum abſunt. Alii exploſa Transſubſtantiatione, neſcio quam nouam, & non minus re quam nomine agreſtem & abſurdam Transconditionationem admittunt. Ipſe certè Caluinus, de Sacramento hoc loquens, vocibus his, irradiatione, traiectione, defluxu, deſtillatione, inſpiratione, &c. frequenter vtitur: cuiusmodi multæ aliæ phraſes apud eundem & alios occurrunt. Alii concedunt animam & corpus noſtrum corpore Ieſu Chriſti nutriri; non quod corpus ipſum reuera manducetur, ſed per fidem & imputationem. Alii manducationem non neceſſariam eſſe aiunt; & manducare nihil aliud eſſe quam credere. Sunt etiam qui dicant, etiamſi ſpiritu & virtute carnis Ieſu Chriſti participemus, non tamen ipſa participare carne. Omnibus fere idem accidit, quod iis qui nouos fontes fodere cupiũt. Vt enim hi effoſſa altius aliquanto terra, iam hic, mox alibi ebullientis aquæ ſcaturiginem deprehendunt, quæ arenam modo in hanc modo in illam partem cispellat; ſic quanto altiùs Sacramentarii cloacam hanc ſuam fodere conati ſunt, tanto plures ac fœdiores opiniones erupiſſe videmus.

Noua Caluini vocabula.

III.

PrimumCaluiniſticum Concilium in horto habitum.

In horto primi noſtri parentes decepti fuerunt. In horto etiam pauci hi, quos prius diximus, à Caluino ſunt ſeducti. Etſi enim Caluinus nequaquam ea dicendi qua ſcribendi gratia ac vi polluerit; tanta tamen in dicendo vehementia vtebatur, vt auditoribus non moroſiſſimis facile quæ vellet perſuaderet. In horto illo, inquam, primum Caluiniſticum celebratum fuit Concilium, quod Galliam poſtea tanto conſtitit. Ei interfuerunt Antonius Duguius Profeſſor Academicus, Philippus Veronius Epiſcopalis ſedis procurator, Albertus Babinotus, & Ioannes Vernouius, Pictauienſes. Præcipua vero tum Caluino, vt diximus, diſputatio fuit de reali præſentia corporis Chriſti in Sacramento. Hic enim lapis ille eſt offendiculi, ab ipſo tam ad Catholicos quam Lutheranos ſupplantandos obiectus. Tantopere vero diſputatio eius præſentibus placuit, vt ea quæ dixiſſet, ſcripto conſignata ſib tradi petierint. Quod ille non grauate fecit. Poſthæc pauci illi in locis ſecretis & ſpeluncis, & per pagos etiam & villas frequenter conuenerunt: quibus mox acceſſit Ioannes de Boiſſeau Borderius, cauſſarum patronus; & alius quidam Vortumianus appellatus. Tandem etiam Carolus Leſagus ſectæ huic nomen dedit. Ex his tamen Borderius, homo valde doctus, XL. annis poſt Caluiniſmo repudiato, in Catholica religione vitam clauſit, quũ LXXX.

Primi Caluiniſtæ.

Borderius Caluiniſmũ repudiat.

ætatis annum pæne attigiſſet. In locis illis ſecretis prima Caluiniſtica Cœna celebrata fuit, quam Manducationem poſtea appellarunt, vt ſequenti libro oſtendam, Exhortatione prius à Caluino facta (ſic enim conciones ſuas initio nominabant) & implorato diuini Spiritus auxilio, vt gratiam ſuam ſuper paruum illum gregem in nomine ipſius congregatum, effunderet. Deinde lecto è S. Scriptura capite aliquo, non ipſe ſolum ambigua explicabat, vel potiùs magis inuoluebat; ſed aliorum etiam ſententias, tamquam in priuata diſputatione exquirebat. Et hæc quidem ſacra iſta celebrandi forma aliquamdiu poſtea in vſu fuit.

IV. *Primi Apoſtoli à Caluino emiſſi.* Caluinus interim ferrum ſibi in igne eſſe intelligens, conatus ſuos omni arte promouere ſatagebat. Quid multis? Tribus tandem è ſecretiori hoc conuenticulo perſuaſit, vt doctrinam hanc nouam per Franciam, apud eos præſertim qui aliquem Lutheraniſmi guſtum haberent, diſſeminandi, & vti iactabant, miſerè deceptis Papiſtis oculos aperiendi prouinciam ſuſceperint. Hoc enim nomine eos vocabant qui antiquam, & per manus ab Apoſtolis eorumque ſucceſſoribus traditam Fidem ſequuntur. Conſilio ergo habito decretum fuit, vt Vernouius Pictauii & in vicino agro animas lucrifaceret, vel perderet potius; dum reliqui in longinquioribus locis venantur. Ad ſumtus vero eam in rem modicum pecuniæ collectum fuit. Duo illi vt ſecuritati ſuæ conſulerent, noua ſibi nomina (vti mos fere eſt ſectariis) ſumſerunt. Eorum vnus *Le bon homme*, id eſt, Bonus vir; alter *Ramaſſeur*, id eſt, diſperſi gregis recollector dici voluit. Et ille quidem paſſim oberrans, in conuenticulis tam preces, quam Manducationem ad nouam illam formam, quæ à viro illo Dei, vti iactabat, tradita erat, celebrabat. Et quia hic antea in Pictauienſi Academia Inſtitutiones in Miniſtraria (ſic tum Iuris illud Auditorium vocabatur) prælegerat, Caluinus & alii vix eum alio quam Miniſtri nomine appellabant: ex quo factum puto, vt Caluinianæ ſectæ diſſeminatores & nouæ doctrinæ Prædicatores, Miniſtri dici cœperint, & adhuc dicantur. Sed hac de re alibi latiùs. Recollector ille viginti fere annos in colligẽdis, vel vt verius dicã, diſpergendis Chriſti ouibus conſumſit: & quamuis homo eſſet pæne illiteratus, atque ineptus, quoties tamen in Eccleſiaſticos inuehebatur, tamquam Pericles aliquis tonare & fulgurare videbatur. Caluinum in omni ſermone iactabat, & ſcripta quædam eius non ſecus ac Sibyllinos libros oſtentabat. Hi tres, vt Victor Caierus inquit, Caluini mandatorum fuère exſequutores, Galliæ perturbatores, & primi ſchiſmatis auctores. Ecce tibi eorum maiores, qui Mundi Reformatores audire volunt. Quid agitis miſeri Therſitæ atque Iri? An Aiacis & Achillis ſimiles eſſe vultis? Quid vos, qui heri atque hodie tamquam fungi nati eſtis, genealogiam veſtram ex alto repetitis, & ad ipſos Apoſtolos

Le bon homme.

Origo nominis Miniſtri.

Caier. de aſtut. Calu.

refer-

refertis? Sed recte habet. Infamis veſtræ originis teſtem victorem Caierum habemus, eum qui celebris olim inter vos concionator fuit, quem veſtrum olim tantis ornaſtis laudibus, nunc noſtrum omnibus modis infamare conamini: illum, inquam, qui nouit quinam vos ſitis, & vnde ſitis, cui denique veſtra omnia ſatis ſuperque nota ſunt atque explorata. Scio equidem quid vobis doleat: nempe hunc exquiſitæ eruditionis hominem totum in eo eſſe, vt quæ tam exemplo quam doctrina olim deſtruxit, nunc reſtauret. Hic de Recollectore hoc veſtro loquens, ait, eum pagos & villas per Pictonas, Santonas & Engoliſmenſem agrum obiiſſe, nec quidquam intentatum reliquiſſe. At Bonus ille vir, de Caluini conſilio, in Toloſana vrbe latibulum ſibi quæſiuit, non ignarus eò ad capiendum ingenii cultum à Nobilitate liberos magno numero mitti. In hac certe Vniuerſitate ab iis qui emergere cupiunt, prima fere dignitatum fundamenta iaciuntur.

Vernouius, quia notior erat quam vt diu latere poſſet, Pictauii manſit, vt inter Academicam iuuentutem, ad credendum natura facilem, & nouarum rerum cupidam, doctrinæ ſuæ zizania diſſeminaret. Tam hic vero quam reliqui illud inprimis agebant, vt Profeſſores & Rectores iuuentutis ad ſuas partes adiungerēt; nō ignari, quemadmodū proſtrato imperatore facilis plerūq; eſt victoria; ſic his veluti juuentutis deuictis ducibus, facile gregarios illos milites ductū illorum & auſpicia ſequi ſolitos, manus quoq; præbituros. Et quidem ille quem Boni viri nomen aſſumſiſſe diximus, Aginni, quod oppidum prima mihi cunabula præbuit, Rectorem quendam ſcholaſticæ iuuentuti, Sarraſinum nomine, ſuarum partium obtruſit, qui primus Caluiniſmum ibi, licet tecte, docuit. Ei mox ſuo cēturiatus fuit eiuſdē cōditionis homo, Vindocinus nomine: qui primus in prædicto oppido ob hæreſin vltricibus flammis vſtulatus fuit. Mox huc illuc alii circummiſſi ſunt, in Aquitania præſertim, Andreas Melanchthon Germanus Toninium; Andreas Caruinus Atrebatenſis Villam nouam, ſub ſcholaſtici magiſtri habitu theologi ſeu Miniſtri munus exercens; Andreas de la Voye Picartus ad fanum S. Fidei; alii aliò. Poſſem equidem plurium eiuſmodi hominum nomina hoc loco citare; ſed duos illos commemoraſſe mihi ſufficit, vt tam Caluini quam ab ipſo miſſorum Apoſtolorū fraus & aſtutia, tanto melius appareat, vt qui hac potiſſimum ratione, corruptis nimirum præceptoribus, pernicioſæ ſuæ doctrinæ virus ſcholaſticæ iuuentuti inſtillare ſategerunt. Memini Burdigalæ ex horum numero, ſed inferioris ſubſellii Pædagogum aliquem, Valeſium nomine, conſuetudinem illam qua initio lectionis cruce ſe quisq; ſignare ſolebat, tamquam ineptam & ſimiis potius conuenientem irriſiſſe; deinde priuatim capita quædam nouæ religionis, veluti per ludum & iocum inculcaſſe. Qua arte quid

V. Iuuentus à Caluiniſtis ſeducta.

Anno 1536.

Pædagogorum aſtutia.

Digitized by Google

mirum ſi animos noſtros adhuc tenellos facile ſubegerit? nam

Quo ſemel eſt imbuta recens, ſeruabit odorem
Teſta diu.

Quemadmodum videmus, ea quæ prima animis pueritiæ impreſſa ſunt, difficilime vbi vel paullulum radices egerint, euelli. Vt enim oculi maligni vel aſpectus quoque ad ipſum infantium cor facile penetrat, eique virus quodammodo affundit; ſic teneri iuuentutis animi hæreſeos aconito facile intoxicantur, niſi bonis remediis præſeruatiuis, vt vocant, & imprimis impenetrabili illo quem Polybius Cordis cuſtodem appellat, lapide muniti ſint. Et hoc quidem modo, vt ad propoſitum redeam, à Caluino miſſi Mercurii in duabus illis Academiis, Toloſana ſcilicet & Pictauienſi, plurimũ damni dederunt. Quid vero hoc mirum in iuuenibus, quibus ſanguis calet, & animus futuri improuidus & periculi ſecurus, cæca tam nouarum rerum quam falſę libertatis cupiditate flagrat? Quid gratius his prædicari poterat, quam à carnium eſu etiam diebus vetitis nõ abſtinendũ, non ieiunandum, non peccatorum exomologeſin apud ſacerdotem eſſe faciendã? Et alioqui ita comparatũ eſt, vt noua etiam quæcumq; magis placeant quam vſitata. Quocirca minus miror, non paucos noua hæc dogmata ita mordicus fuiſſe amplexos, vt etiam imberbes fere adhuc tam corporis quam animæ iacturam facere maluerint quam hæreſi renũciare. Adeo ſcilicet peruerſus ille ſpiritus animos illos teneros faſcinauerat. Et hi quidẽ, vt eſt ætas illa, vbi ſemel frænos ruperit, ad quiduis audendũ proiecta, primi famoſos contra Eccleſiam libellos templorum valuis affixerunt, fores effregerunt, ſtatuas deiecerunt, baptiſteria fœdiſſime conſpurcarunt, mille deniq; inſolentias, noctu præſertim, vel ſacrilegia potius, commiſerunt. Creſcente indies furioſorum hominum numero conuẽtus haberi publice cœpti, & Miniſtri quidã electi ſunt, qui verbum Dei, quod numquam didicerant, docerent. Decretum etiam, ne cui ſcholarium, qui Veritatis cognitionem haberet (huius enim prętextu tam quam clypeo vtebantur) ſine Miniſtrorum licentia domũ diſcedere liceret, vt ipſorum teſtantur Hiſtoriæ. Diſcedẽtes vero ab iiſdem copioſe inſtruebãtur, quomodo domi & alibi paſſim ſe gerere, & quas diuini verbi amplificãdi rationes inire deberẽt.

Simile. *Clypeus Caluiniſtarum. Tom. 1. lib. 2.*

VI. *Libelli hæretici diſſeminati.*

Ne vero neceſſaria ad hanc rem deeſſent ſubſidia, multis libellis partim contra Eccleſiaſticos diffamatoriis, partim formulas quaſdam precandi & nouæ fidei capita continẽtibus, emiſſarii illi inſtructi fuerũt. Franciſci I. enim & Henrici II. tẽporibus libelli illi Catechiſtici, qui poſtea regnante Franciſco II. tanto numero in publicum euolarunt, clanculum tantum circumferebantur. Dici vero vix poteſt, quam late peſtis hæc inter Gallicam iuuentutem per totum ferè regnum breui tempore proſerpſerit, aliis alios inficientibus,

Digitized by Google

dum quiſq; nouæ illius religionis ſecreta expiſcari conatur. Videre erat paſſim textores, ſutores, ſartores, fullones, inſtitores, vel clam vel palam etiam ad populum è verbo Dei, vt rïa ctabant, declamantes, & nouas fundantes Eccleſias. Conſtat certe, Anno M. D. XL. in omni horum numero vix quemquam litteratum fuiſſe. Satis illis erat, ſi nouum Teſtamentum vulgari lingua legere, & ineptis quibuſdam ratiunculis Catholicorum dogmata impugnare & in dubium reuocare, omnia deniq; ſuo more explicare poſſent. Ecce ex quam tenuibus initiis ad tantam magnitudinem progreſſa ſit hæreſis! Et quamvis iſtorum hominum quibus contra Catholicam fidem vtebantur, leuia admodum eſſent & futilia argumenta, eadem tamen ad multorum implicandas conſcientias nimis magnam vim habuerunt, eorum præſertim, quibus melior deinde inſtructio non obtigiſſet.

DE IMAGINVM VSV, OB QVEM multi Catholicam religionem repudiarunt.

Caput Duodecimum.

ARGVMENTVM

I. *Imaginum ſeu ſtatuarum vſus in Eccleſia, Caluiniſtis præcipuus rebellionis prætextus.*
II. *Vox Imago male pro Idolo ſumitur.*
III. *Dei præceptum de Idolis quomodo intelligendum.*
IV. *In Deum nulla cadit contrarietas aut repugnantia.*
V. *Imagines apud Chriſtianos in honorem Dei erectæ.*
VI. *Ad quid conducant.*
VII. *Caluiniſtæ Dei confracta imagine, diaboli integram relinquunt.*
VIII *Quomodo Catholici Sanctorum imaginibus vtantur.*

VNa ex præcipuis cauſſis, ob quas multi ex clariſſima Eccleſiæ luce in ſpiſſas hęreſeos & errorum tenebras pręcipitarunt, illa erat, quod dicerent, honorem vni Deo debitum, a Catholicis imaginibus tribui. Quum enim in Bibliis legiſſent illud, *Ne facias tibi imaginem*, &c. (quod tam inepte verſum quam male intellectum eſt) ſtatim Catholicis velut idololatras condemnabant, Eccleſiam idololatriæ ſynagogam appellantes, vt in qua dii lignei & lapidei adorarentur: quam rem infamiæ plenam & Deus ipſe ſumme oderit, & omnes veri Chriſtiani ſẽper vehemẽter ſint deteſtati. Quare I. *Imaginum vſus multos ad defectionem traxit.*

illo præcepto, *Ne facias tibi imaginem,&c.* auditorum aures in omni fere ſermone obuerberabant,atque eo vno Catholicos nihilo paganis & idololatris meliores eſſe,conuinci poſſe aſſerebant:quos tamen non Catholicos,ſed Papiſtas appellabant,nouo quidem nomine, ſed cuius pudere neminem debeat;quum nihil aliud eo ſignificetur,quam Catholicos ſpirituales eſſe infantes Sanctiſſimi Domini noſtri Papæ,Dei in terris Vicarii.

II. *...aginis no- ...n male ...ditum.*

Noui illi Bibliorum traductores atque interpretes, vel corruptores potius,vt in pleriſque aliis locis libidini ſuæ contra conſcientiam nimis indulſerunt; ita tam in capite VI Deuteronomii quam alibi pro voce *Idolo,imaginis* nomen ſubſtituerunt;quaſi neſcientes ſcilicet,Imaginem genus eſſe, vt Dialectici vocant, Idolum ſpeciem; ſpeciem vero ſub genere, non autem genus ſub ſpecie comprehendi. Quid, quod in Gallica etiam lingua vox Idolum ſemper in malam partem ſumitur,non ita Imago?Nam & Ieſus Chriſtus Dei Imago;& homo quantumuis vilis & abiecta creatura ad Dei Imaginem conditus dicitur.Imaginum vſus eſt,vt & templis ornamento ſint,& iis quorum res geſtas & victorias repræſentant.Idola vero ideo eriguntur,vt animos hominum ad ſacrilegum falſorum deorum cultum abducant. Quin etiam Idolum,vt D. Paulus teſtatur, nihil eſt, quia rem ſcilicet quæ non eſt repræſentat.Etiam pueris in ſchola notum eſt,Imaginem ſemper ad aliquid referri;idolum vero ad nihil aliud quam ad ſeipſum.Euſtathius in XI. Odyſſeæ, Idolum eſſe ait velut vmbram quandam, aut mente conceptum phantaſma, quod veri nihil in ſe habet Et hinc illorum quos pagani adorarunt deaſtrorum ſtatuæ,Idola appellatæ ſunt: quæ licet materia & certa forma conſtent, nihil tamen quod in rerum ſit natura,ſed ventum tantum,& id quod numquam Deus fuit, immo ne id quidem quod illis adumbratur, repræſentant.

...de Tertull. Idol.cap.3. ...l.lib.8. ...h.c.vlt.

...Corinth. 8.

...oli & I-...aginis dif-...entia.

III. *...ei præceptũ ... Idolis in-...ligendum.*

Præceptum vero de Idolis non faciendis aut colendis,quod à Deo populo recens ex Ægypto educto datum fuit, de illis tantum quæ Ægyptii adorabant,idolis intelligendũ eſt.Quia enim verendum erat,ne populus diuinitus electus,ex longa Ægyptiorum cõſuetudine & cohabitatione contagionis aliquid traxiſſet, eoque facile ad falſos Deos colendos abduci poſſet; impietati huic non ſine grauiſſima cauſſa per præceptum hoc occurrere voluit. Sed age. Aut Deus hoc mandato omnes imagines prohibuit, aut aliquas tantum, eas nimirum quæ diuinæ gloriæ derogant. Alterutrum horum aduerſarii concedant oportet.Atqui primum verum eſſe non poteſt,quum Deus ſibi ipſe non repugnet, nec contraria præcipiat. Quomodo vero Deum repugnantiæ & iniuſtitiæ nota liberabimus, ſi eos tamquam idololatras ab ipſo puniendos fore dicamus,qui exemplum ipſius ſequuntur & imitantur? Núquid enim Deus,etiam poſt latum decalogum,Cherubinos humana facie in

...od.20 25. 26.

templo

templo ſuo collocari, æreum ſerpentem in ligno ad crucis formam erigi, aliaque opera quorum vſus in templo & ad ſacra futurus erat, boum, leonum, &c. ſpecie fieri voluit? Circumfer oculos per totum illud ſtupendi operis Salomonis templum. Vbique imagines ſculptæ occurrent: vt caput VI. lib. III. Regum legenti facile apparebit.

IV. *In Deum nulla cadit repugnantia*

Lubenter vero fatemur & credimus, Deum nequaquam ſibi poſſe repugnare, vt qui ſemper idem ſit ſibique ſimilis. Hinc Plato non immerito Poëtas & fabularum auctores è Republica ſua exterminauit, quod in theatris deos ſibi ipſis repugnantes, & modo in hanc modo illam formam mutatos producerent. Iouem illum mihi quis videat; modo in taurum, modo in aureum imbrem, modo in cycnum, modo in aquilam mutatum. Tum Protea illum Virgilianum, de quo ille:

Virg. Georg IV.

Tum variæ illudent ſpecies, atq; ora ferarum.
Fiet enim ſubito ſus horridus, atraq; tigris
Squamoſuſq; draco, & fulua ceruice Leæna.

Ex quibus ſane patet, Deum omnem imaginum vſum nequaquam prohibere voluiſſe: vt quibus ipſe in templo ſuo locum eſſe voluerit, tum vt ornamentum ei aliquod afferrent, tum vt myſticæ ſignificationi atque inſtructioni inſeruirent. Quid? quod magnus ille Propheta Daniel Deum patrem, antiquum illum dierum, omnibus fere lineamentis & coloribus nobis depingat? quamuis idem non ignorauerit, Deum incorporalem eſſe, immaterialem, inuiſibilem, neque vlla figura poſſe exprimi. Et profectò fruſtra omnis humana induſtria penicillo aut quocumque alio modo Dei nobis effigiem elaboratura erat, niſi vir ille diuinus ſic depictam nobis exhibuiſſet. Quare credendum eſt, illas tantum Imagines diuino mandato prohiberi, quibus alius quam verus deus adorandus repræſentatur, aut alius falſorum Deorum cultus introducitur; quales illa idola fuerunt quæ Ægyptii adorarunt, itemq; vitulus ille aureus à populo Iſraëlitico conflatus, Draco ille Babylonius, & infinita alia apud alias gentes. Et hoc quidem modo ipſi Iudæorum Rabini, vt apud Aben Eſram in Decalogum videre eſt, præceptum hoc interpretantur.

Dei effigies apud Danielem.

V. *Chriſtianorum imagines Dei honori ſeruiunt.*

Nihil horum ſimile imagines Chriſtianorum habent: quæ non modo non contra Deum, ſed in eum ſolum finem erectæ ſunt, vt hominum mentes ad Deum erigantur. Ipſe Saluator noſter Ieſus Chriſtus faciei ſuæ effigiem nobis reliquit, vt eius humanitatis contemplatione tamquam per ſcalam Iacob, & præcipuum noſtræ ſalutis organum, ad cœlos euecti, plenam Dei notitiam aſſequeremur. O vero diuinam effigiem, longe alia quam Zeuxis aut Apellis manu efformatam! O cœleſtem tabulam! in qua diuinæ illius faciei radii nullo alio quam ipſius Dei penicillo expreſſi ſunt.

Enog lib. 4 ca. 26. Damaſc li. 4. cap. 17 de Fid. orthodoxa.

Digitized by Google

Quis magnum illum Leonem, tantæ ſanctitatis virum mentiri voluiſſe dicat, quando ait, vidiſſe ſe illam imaginem, & omnino talem viſam, quæ humana manu fieri non potuerit? Quid? annon liceat nobis habere ſiue ſcriptas, ſiue pictas, ſiue ſculptas hominum, vel etiam cœleſtium naturarum effigies: quum intellectus noſter tam imbecillis ſit, vt nihil niſi phantaſia mediante apprehendere poſſit; hæc vero per ideas & obiectas imagines moueri neceſſe habeat? Et quis ille eſt tam diuinæ mentis, qui ſine his velut imaginum alis ad cœleſtium rerum contemplationem euolare poſſit? quò etiam ſi peruenerit, facile tamen inde abſtrahetur, niſi ab externis iſtis rebus ſubſidium petat: vt D. Paulus docet. Quin rationem nullam video, quin iis imaginibus quæ tam Maieſtatem quam amorem diuini numinis eiuſque miniſtrorum nobis repræſentant, eundem ad minimum honorem eandemque reuerentiam tribuere debeamus, quę Regum ac Principum picturis, immo chirothecis & ſudariis tribui ſolet: quibus à pleriſque flexo genu oſcula imprimi vdiemus.

d Rom. 1.

IV.

d quid conducant imagines.

Nec vero obiectis eiuſmodi ſolum homines vulgares, ſed docti etiam opus habent: vt quorum animi non minus terreſtrium rerum frequenti meditatione & occurſu à cœleſtium contemplatione abducuntur. Ex obiectæ vero imaginis conſideratione animus altius ſeſe ad earum rerum, quæ per illam repræſentantur, contemplationem erigit. Nonne Pythagoras fuit qui dixit, numquam ſe templa ingreſſum, deorum contemplari effigies, quin magnam in intellectu & cogitationibus ſentiat mutationem? Quod ſi miſer paganus falſo hoc obiecto cœleſtem quandam eleuationem ſenſit; quid verum aliquod obiectum apud Chriſtianum non poterit? Ea eſt naturæ noſtræ velut in centro inferiorum creaturarum conſiſtentis imbecillitas, vt tantum ſpacium quantum eſt inter res terreſtres & cœleſtes, inter viſibiles & inuiſibiles traiicere aut emetiri non queat, niſi alis quibuſdam eleuetur. Quis vero Moyſe illo maior erit, qui faciem Dei, magnum illum & immenſum tam potentiæ quàm gratiæ & miſericordiæ ſolem, recto obtutu aſpicere poſſit? Sed bene habet. Non pauci etiam ex ipſis Eccleſiæ hoſtibus ab ipſa veritate coacti, fatentur hoc præcepto Imaginum vſum non plane prohiberi; ſed ita intelligendum eſſe (vti etiam in Leuitico explicatur) non adorandas eſſe, id eſt, ex imagine non eſſe idolum aut falſum deum faciendum. Bucerus certè poſt longam de imaginibus diſputationem, ea à ſe ſcribi inquit, non eum in finem quod putet Chriſtianis omnem imaginum vſum interdictum eſſe; ſed ideo tantum, quod earum vſum cupiat ita temperari, vt nihil diuinæ gloriæ & Eccleſiæ ædificationi derogetur. Idem Spangenbergius in Margarita ſua Theologica dicit, idem Vrbanus Regius, idem Petrus Martyr: nec plus vel

Pſal. 115.

3. Reſp.

minus

minus Catholici eadem de re docent. Non ergo illa iam inter nos etiam & ſchiſmaticos quæſtio eſt, vtrum imaginum vſus permiſſus ſit, ſed tantum quibus modis & ad quid illis vtendum ſit. Eoque Lutherani etiam poſt ſchiſma, imagines in templis retinuerunt, Crucifixi præſertim, vti etiam Angliæ regina, ſicut alibi diximus.

cap. 7. & in Loc. commu. fol. 10.

VII. *Caluiniſtæ diaboli imagini pepercerunt.*

In has tamen aliasque Caluiniſtæ furorem ſuum paſſim effuderunt. Scribunt nonnulli, in oppido quodam Occitaniæ Sangillio appellato, Caluiniſtas, confractis tam Ieſu Chriſti quam aliorum Apoſtolorum imaginibus, Iudæ Iſcariotæ tantum imaginem integram reliquiſſe. Antuerpiæ Crucifixi confracta imagine, Geuſii angeli bono cruciario adſtantis imaginem itidem confregerunt, at diaboli, impii cruciarii animam excipientis, integram reliquerunt. Idem diuerſis locis factum, fide digni hiſtorici tradunt; ſemperque diaboli, vel Saluatorem vel Sanctos tentantis, imaginibus parcitum, illorum vaſtatis atque abolitis. Londini Hiſpanus templum ingreſſus, quum S. Michaëlis Archangeli ſtatuam confractam, Sathanæ autem ſub pedibus ipſius iacentis adhuc integram vidiſſet, educto gladio eam punctim ac cæſim impetens, exclamaſſe fertur: Apage, apage ſceleſtiſſime: non plus quam ceteris tibi hic loci erit. Lindanus Epiſcopus Ruræmundenſis teſtatur, quum reformationis cauſſa diœceſin ſuam obiret, vidiſſe ſe inter alia Geuſiaci furoris monumenta, inter plures ſanctorum confractas imagines, ſolius Sathanæ, tamquam virginem tentantis ibi repræſentati, adhuc integram, quam apprehenſam in terram proiecerit, inquiens: Et tu hinc eiicieris, infelix Sathan. neque enim fas eſt vt ibi maneas, vbi ſatellites tui venerabiles Ieſu Chriſti & ſanctorum imagines tanto furore confregerunt.

VIII. *Quomodo Catholici imaginibus vtantur.*

Lib. de viſit. infirm.

Sed, quæſo, ô hæretici, ne illud dicite, nos lapides & ligna adorare. Neque enim nos in Crucifixi imagine quidquam aliud adoramus, quam quod per illam nobis repræſentatur. Sed quid? Annon ipſe S. Auguſtinus ægrotantibus conſuluit, vt Crucifixi imaginem prope lectum habeant? Ne vos in cordis noſtri ſecreta amplius quam fas eſt inquirite, quaſi noſtras ante altaria imaginibus ornata genibus inſidentium cogitationes, & oculorum ac manuum voces, vt ita dicam, intelligeretis. Nec vero vetularum quarundam aut ruſticæ plebis ſimplicitate amplius abutimini: vt quos ex reſponſionibus vobis non ſemel datis, optime noſtis, non neſcire differentiam illam quæ eſt inter lapidem vel lignum, vel ipſam figuram, & inter id quod per ipſum repræſentatur. Quod ſi quis tamen ſit tam ſupinus ac craſſus qui hac in re errrorem committat; is quidem error non Eccleſiæ, ſed iſti homini imputari debet. Docet enim Eccleſia, vnum ſolum Deum adorandum eſſe,

imagini-

Digitized by Google

imaginibus vero honorem habendum eſſe ob id quod repræſentant. Sed mittamus iſta, de quibus pius ille & doctus vir Ludouicus Richeomus abũde ſcripſit. Sed quid ô ſuaues homines? Nũquid vos ipſi idololatræ eſtis, qui Lutheri, Caluini & aliorum imagines in tanta habetis veneratione? Huius quidem imaginem in intimis feminarum etiam, in Gallia cubiculis diligenter videas & honorifice aſſeruari; illius vero in Germania non pictura modo expreſſam, ſed tapetibus etiam intextam in feneſtris, parietibus & atriis paſſim, & etiam ipſis librorum operimentis, Crucifixi loco impreſſam. At inquiunt, ſe imagines eiuſmodi animi tantum cauſſa habere. Sed ô Deum immortalem! An Bezæ curæ fuit, excucullatorum monachorum ac ſacrilegorum hominum, etiam collegarum ſuorum icones in æs incidi, & cum vaniſſimorum elogiorum lenocinio populo vẽditari: & ex primis illis Chriſtianis nemini curæ fuiſſe putatis, vt diuina illa & cœleſtis tam Ieſu Chriſti quam matris ipſius, vti & Apoſtolorum effigies poſteris traderentur? An feminam illam, à ſanguinis fluxu per Chriſtum ſanatam, idololatriæ inſimulabitis, quod ipſius effigiem ni ære exprimi curauerit, quam à ſe viſam Euſebius teſtatur? An rex ille Edeſſenus ſuperſtitioſus fuit, qui Ieſu Chriſti effigiem tanto ſtudio deſiderauit? Sed quid de ſupina illius vel aſinina potius dicam ignorantia, qui ſcribere auſus eſt, primis quinq; ſæculis imaginum vſum Eccleſiæ fuiſſe ignotum? cuius vanitatem & mendacium hiſtoriæ eorum temporum ſatis ſuperque oſtendunt. Fateantur ergo, quod omnino fatendum eſt, imaginum vſu intelligentiam, memoriam, & voluntatem, quæ tres ſunt rationalis animæ potentiæ, mirifice adiuuari. Per repræſentationem nãq; illam res ab Saluatore noſtro & Sanctis glorioſe geſtæ, Intellectui velut ob oculos ponuntur; ex quo deinde ſumma Dei in nos beneficia Memoriæ occurrunt ac tenacius infiguntur; quorum denique recordatione, & ſanctorum quorum effigies aſpicimus, exemplo Voluntas noſtra ad Dei amorem acrius incenditur atque inflammatur.

[..]a anti[..]itatem [..]ſo negli[..]tia inſi[..]dat.

Digitized by Google

DE LIBERTATE VEL LICENTIA omnium hæreſeon feneſtra.

Caput Decimumtertium.

ARGVMENTVM.

I. *Galli in eo Troianis ſimiles, quod nimis facilè crediderunt.*
II. *Libertas hæreſeos ianua.*
III. *Cur dies feſti à Caluiniſtis exploſi.*
IV. *Eccleſiaſticorum vita & ignorantia pleraq; mala nobis pepererunt:*
V. *Quæ hæretici ſuis conatibus artificiosè prætexere norunt.*
VI. *Religio ſuis ipſius ſtat inconcuſſa viribus.*

QVOTIESCVNQVE miſerum Galliæ noſtræ quæ tam facile hæreſibus aditum præbuit, ſtatum conſidero (conſidero autem ferè quotidiè) toties miſerabiles illos Troianos mihi videre videor, ligneum illum equum ſuis infortunatis manibus incredibili ſtudio in vrbe attrahentes; è cuius deinde vtero homines armati noctu prodeuntes, pleriſque ciuibus oppreſſis & occiſis, vrbem nullo negotio ceperunt. Et quemadmodum Troiani quum portę anguſtiores eſſent, quam vt magna illa moles per eas introduci poſſet, ſuis ipſorum manibus partem muri diruerunt, & per ruinas equum illum fatalem induxerunt: eodem modo complures Catholici, poſtquam aliquamdiu nouæ illi & monſtroſæ ſectæ reſtitiſſent, tandem eam totis pectoribus acceperunt. Mirabile hæreſeos venenum eſt, non per oculos modo, os, & nares, ſed velut apertis omnibus poris, per totum corpus in animum ſe inſinuat. Ah miſeri Troiani! Ah Catholici! Quid vos Sinoni fiditis? quid vos Caluini vocem auditis? Merito vobis, ô Troiani, Græcorum; merito vobis, ô Catholici, hæreticorum munera ſuſpecta eſſe debent. An opus illud durateum ad Mineruæ honorem factum putatis? An à Caluino Dei honorem quæri putatis? An æquum eſt fictis potius Caluini, velut alterius Sinonis lachrymis, quam fideliſſimis Laocoontis, id eſt, legitimorum Paſtorum monitis moueri? Cur non, vt ille durateo feto armis equo, ſic vos illis hæreticorum fraude plenis machinis rationis lanceam intorſiſtis? Numquid non iam olim aſtutiſſimas veteris illius Vlyſſis artes experti eſtis? Vos quidem ô Troiani, merito puniti eſtis, qui regis veſtri filiam Caſſandram vaticinandi mu-

I. *Gallorum cum Troianis comparatio.*

Caluinus alter Sinon.

Digitized by Google

nere ab Apolline donatam, audire noluiſtis. Sed & veſtra pœna iuſta eſt, ô Chriſtiani, qui à vera illa virgine, regis regum filia, illibata Chriſti ſponſa, cui ſoli ille verum à falſo, lumen à tenebris, & bonum à malo diſtinguendi gratiam contulit, aures animosque auertiſtis, & hæreticorum ſermonibus auſcultaſtis. Quam multi namque inter vos, quum vt Vlyſſes, aures cera obturare, aut velut Xenocrates ſuaſit, ferreis in auribus inducere oportebat, ne harum Sirenum non cantus, ſed incantationes audiretis, eaſdem non modo apertas ipſis præbuiſtis, verum etiam vltro eaſdem tamquam amabiliſſimas nymphas amplexati eſtis, nihil loca tot animarum naufragijs infamia metuentes.

II. *[Lib]ertas hæ[retic]os illex.*

Ex omnibus vero nouæ religionis illecebris, quibus homines tanquam piſces hamo capere hæretici ſolent, nihil gratius aut iucundius animis eſt quam libertas illa ſiue licentia, quam iuuentuti præſertim illi oſtendunt. Apud hos guloſus egregios cauſſæ ſuæ inuenit patronos. Cur quæſo, inquiunt, patiamur certis diebus à Romana Eccleſia carnis vſum nobis interdici? Annon hoc verbo Dei, præſertim ei loco qui eſt apud D. Matthæum cap. XV. aperte repugnat? Numquid hoc illud eſt quod Apoſtolus prædixit, venturos extremis temporibus ſeductores, qui præcepturi ſint abſtinentiam à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione, ſimulque nubere prohibituri? Et hunc quidem locum homo ſimplex ac rudis mihi obiecit; faſſus inter alias hanc non poſtremam fuiſſe cauſam, cur à Romana Eccleſia diſcedendum ſibi exiſtimarit. Sed ô miſere decepti homines! quorum oculi tam viui luminis radios ferre non poſſunt, nec erroris ſui fundum perſpicere. Atqui generoſæ aquilæ, quarum obtutus ſolis huius claritate nihil hebetatur, facile vident, iſta contra hæreticos quoſdam dicta eſſe, qui cibos omnino, tamquam natura ſua malos atque immundos damnarunt: quales olim fuerunt Manichæi & Priſcilianiſtæ, qui carnium vſum omni tempore ſuis prohibuerunt. At Catholicæ Eccleſiæ hæc non eſt ſententia, quæ peccatum carnibus nequaquam alligat (alias enim earum vſus omnino & ſemper malus eſſet) ſed certis tantum diebus, ob myſteriorum quæ in ijs acciderunt reuerentiam, à carnium eſu abſtinere præcipit: vbi peccatum non in ipſo cibo eſt, ſed in præceptorum Eccleſiæ contemtu: quemadmodum in paradiſo quoque olim mors non à fructu ligni vitæ, ſed à primorum parentum inobedientia profecta eſt. Imitatur nimirum ſapientiſſima mater Eccleſia bonos medicos, qui ægris nonnunquam & certis cibis & vini vſu interdicunt, ad recuperandam facilius ſanitatem. Quis tamen medico exprobret, cibos & vinum ab ipſo reprobari?

Id ſci-

Digitized by Google

id ſcilicet vnum ſpectat Eccleſia, vt ſpiritum noſtrum præparet ac viuificet, carnis vero ſtimulos retundat; vtq; contemtis rebus terreſtribus, ad cœleſtia ſine vllo impedimento adſpiremus. S. Bernardus ex regulæ ſuæ præſcripto à carnium eſu ſemper abſtinuit, non, vt ipſe inquit, ex ſuperſtitione quadam, ſed vt carnem ſuam mortificaret. Carnem enim nutrire, eſt carnis vitia ſimul nutrire.

Quemadmodum vero noui iſti Apoſtoli illud, *Ne facias tibi ſculptile, &c.* ſemper in ore habent; ſic etiam non minus frequenter auditoribus ſuis illud, *Sex diebus operaberis, &c.* inculcant: atque ſumpta inde occaſione, dies feſtos, ab Eccleſia inſtitutos damnant, non ſine vulgi applauſu, quod plus in labore ſuo & induſtria quam in Dei prouidentia fiduciæ habet, ij præſertim qui quotidianis laboribus victum quærunt, & de die in diem viuunt. Dies feſtos etiam aiunt Paganiſmum redolere. Non eſſe à Deo ordinatos; ſed meram eſſe ſuperſtitionem, qua Deus vehementer offendatur. Spectandam potius eſſe Creatoris legem, qui ſeptimam diem ſanctificarit ac quieti conſecrarit. Idem olim Catholicis à Manichæis obiectum fuiſſe, apud Sanctum Auguſtinum videre eſt. Fatemur ſane, Deum nobis permiſiſſe vt ſex diebus Septimanæ opus noſtrum faciamus, ſeptimum vero cultui ipſius & gratiarum actioni impendamus. Sed quid? An ideo nobis prohibuit, ne alijs quoque diebus feriemur, quo tanto melius diuino cultui, ad præſcriptum S. matris Eccleſiæ, vocare poſſimus? Deus vnam ac breuiſſimam orationem, immò vt Caluiniſtæ dicunt, vel ſuſpirium non aſpernatur. Vna ſola cogitatio, qua nihil eſt in Mundo leuius, precium illud nobis acquirit, quod omnes res Mundi huius longiſſime ſuperat: an ergo ideo non multum ac frequenter orandum eſſe dicet? Præcipit Eccleſia, vt quotannis die Paſchatis, qui velut rex eſt omnium dierum, S S. Euchariſtiæ Sacramentum percipiamus: ergo ad ſacram illam menſam nemo frequentius accedet? Quod ſi inſtitutione dierum feſtorum in noua lege præceptum DEI violatum dicas; neceſſe eſt vt fatearis in antiqua etiam lege idem violatum fuiſſe, inſtitutis Eſdræ, Dedicationis, & alijs diebus feſtis, præter eos quos Deus ipſe inſtituerat. Ergo Apoſtolus Spiritus S. ductu deſtitutos dices, quum Epiphaniæ, Reſurrectionis & Aſcenſionis feſta inſtituerunt, vt apud S. Clementem, Tertullianum & Cyprianum legimus? Horum exemplum ſequuti Eccleſiæ Præſules nonnullos alios dies ſacros eſſe iuſſerunt, vt ijs tam Redemptionis myſteriorum, quam martyrum & ſanctorum virorum memoria celebraretur. Eſt tamen ſpes quædam, Hugonotas noſtros hac in re tandem aliquando ad mentem redituros. Paucis enim abhinc annis in Cleriacenſi oppido, quod velut metropolis eſt & ſedes Calui-

III. *Cur dies feſt ab hæreticis negligantur*

Lib. 20. cont Fauſt.

Lib. 5. Conſt. cap. 11. & 20. lib. de coro Tract. de cōd. op. Chriſti.

niſmi in Aquitania, anniuerſaria illa feſta, vti & dies feſti SS. Apoſtolorum religioſe celebrari cœperunt. At D. Mariæ feſta iamdudum apud eoſdem è Calendario eraſa ſunt, quæ quidem nos nullam aliam ob cauſſam tam ſolenniter colimus, quam vt auguſtiſſimi myſterii de incarnatione Filii Dei memoriam conſeruemus, proque tanto beneficio immortales Deo gratias agamus, vt qui hoc præcipuè inſtrumento redemptionem & ſalutem noſtram eſt operatus.

III. *itia & i-norantia ſa-rdotum ultorum alorum auſſa.*

Ante omnia vitia & ignorantia multorum ſacerdotum ac clericorum (fateamur enim ingenue quod negare non poſſumus, malorum noſtri ſæculi hunc præcipuum fuiſſe fontem) multos à Catholica Eccleſia diuerterunt. Ah miſeros, quos aliena pericula & mala cautos facere non potuerunt! Non minus ſcite quam verè Pius II. Pontifex dicere ſolebat, quemadmodum imperiti medici corpora, ita indoctos ſacerdotes animas occidere. Sed ecce! dum illi vitiis ſuis & ignorantiæ indormiunt, ac profundum ſtertunt, Deus poſt longi temporis patientiam lento gradu accedens, eos opprimit, & ferrea virga percuſſos excitat: idem, inquam, ille Deus, quem S. Hieronymus in eadem ferè re & cauſſa inclamat: *Domine, quò te abſcondis? dormisne, an vigilas?* Certè ſolutis in luxum Clericorum animis, & ignauia torpentibus, iſti pſeudoapoſtoli doctrinæ ſuæ zizania paſſim diſſeminarunt. Et quemadmodum hanc velut præcipuam apoſtaſiæ ſuæ cauſſam prætendunt; ſic idem quo minus ad Catholicam reuertantur Eccleſiam, maximum eſt impedimentum: atque ita quod paucorum eſt, criminis omnes reos faciunt, immo ſuam ipſorum malitiam, vt Suſannæ pudicitiam tentantes duo illi nequam, aliis imputant.

uſeb. in Vita Hier. *io. Carth. rt 21.*

IV. *etus hæreti-orum con-etudo.*

Vetus illa hæreticorum conſuetudo ſemper fuit, & eſt, Religionis latus per Religioſorum vitam petere. Et ſicut muſcæ, inquit S. Gregorius Nazianzenus, vlceroſæ libentius quam mundæ & nitidæ cuti inſident, & vultures non ad ſana corpora, ſed cadauera aduolant: ſic homines iſti apoſtatici, relictis quę in tot Eccleſiaſticorum hominum millibus nitidiſſime conſpiciuntur, eximiis virtutibus, paucorum vitia ſuggillari voluptati habent. Hæc illis vberrimam præbent etiam bonos calumniandi materiam: adeo vt nihil niſi atram bilem euomant, ac velut agitatum fluctibus mare, tam ſuas quam alienas ſordes eiiciant. Id ſanè tum apertiſſime in Galliæ noſtræ Caluiniſtis vidimus: qui non ea ſolum quæ ſciebant, ſed etiam quæ neſciebant, ficta ac falſa in Catholicos, præſertim ſacri ordinis, deblaterabant, paſquillos & famoſos libellos paſſim affigebant, rhythmos decantabant, nihil denique intermittebant, quod ad minuendam, immo tollendam omnē Eccleſiaſtici ordinis exiſtimationem atque auctoritatem quoquo modo pertinere videretur; eo nimirum,

amoſi libel-Caluiniſta-m.

vt

vt ſuaue illud Chriſtianæ ſeruitutis iugum, quo piæ animæ in officio continentur, excuterent atque abiicerent.

Sed iniquum profectò eſt, munus quodcunq; ob gerentis vitia traducere ac vituperare. Quaſi vero diuina veritas ac religio è bonis aut malis paſtorum dependeat! Quorum opera ſi cum verbis non conueniant, religio nihilominus ſuaipſius veritate nitens, firma ſemper & immota conſiſtit. S. Auguſtinus ad ſolius Dei potentiam nobis reſpiciendum hic monet, nec poſſe nobis à miniſtro quidquam mali obtingere, vbi magiſter tam bonus ſit. Et Tertullianus, Non ex perſonis fidem, ſed ex fide perſonas probandas ait. Peccatum quidem ex homine eſt; ſed vnctio à Deo, quam peccatum obliterare ſiue euacuare non poteſt. Eccleſiaſtici hominis vitium mutare nequit id quod illi ex diuina conſecratione cœlitus datum eſt. An tu magnum illum Mūdi oculum, etiamſi radios ſuos in fimum & cloacas immittat, propterea pollui dices? S. Ludouicum Galliæ Regem dicere ſolitum aiunt: quamuis boni ac probati mores firma admodum Eccleſiæ ſint munimenta, & ad perſuadendum maiorem vim habeant quam verba; diuina tamen myſteria ac ſacramenta adminiſtrantium vitiis nequaquam euadere minus ſacra vel efficacia. S. Thomas diſertè ait, ſacramenta vitioſi ſacerdotis manibus tractata, eandem nihilominus habere efficaciam, quam ſi ab inculpatæ vitæ homine adminiſtrata eſſent: quamuis huius quam illius oratio melior ſit. Et Auguſtinus Deum inquit gratiæ ſuæ ſacramēta per malorū manus nobis porrigere, gratiam vero per ſeipſum aut ſanctos nobis largiri. Sed hæreticis os ſapientiſſimis probati cuiusdam auctoris verbis occludamus, inquientis, Ieſum Chriſtum noluiſſe vt quod ſuum eſſet, vel per officiariorum ſeu miniſtrorum bonitatatem melius, vel eorundem prauitatem deterius redderetur. Cur quæſo? Ne, inquit, boni ſibi perſuaderent, quidquam ex ſua bonitate diuinis operibus addi; aut mali, ex ſua malitia diuinæ bonitati aliquid detrahi poſſe: & ita vtrique Deo potentiores, aut idquod ſolius Dei eſt ſibi attribuendo, ipſi dii videantur. Sed hæc omnia ſusq; deq; habēt hæretici: qui non ceremoniis modo & ſacerdotalibus veſtibus, verum etiam ipſis ſacris perſonis illudunt, per contumeliam eos cum Rabinis Tonſos aut Raſos, quos S. Hieronymus honorifico elogio Coronatos vocat, appellantes. Eoſdem illi aſininis, lupinis, vulpinis capitibus, & qua non tandem forma pictos, ad ludibrium proponunt & oſtentant; nullo denique iniuriarum, calumniarum ac conuiciorum genere non proſcindunt. Sed mirum non eſt, vt cum S. Bernardo loquamur, eos qui Eccleſiam non agnoſcunt, Eccleſiæ eiusque ordinibus obtrectare. Videmus enim etiam rabioſos canes è cœlo oblatrare. Sed fruſtra. Facile enim à lupo, ne detrahatur, Luna ſibi cauebit.

IV.
Religio ſeipſa nititur.

Lib. de Bapt cap. 11.

S. Ludouici dictum.

3 par q. 8. 2. art. 6.

Lib. 3 de Bap cap. 11.

Algerus li. 1. ca. 1. & 3

DE MISSÆ SACRIFICIO, ET hæreticorum in eo abolendo conatibus.

Caput Decimumquartum.

ARGVMENTVM.

I. *Miſſæ ſacrificium à diabolo ſemper oppugnatum.*
II. *Eius inſtitutio.*
III. *Forma, Eccleſiæ arbitrio & diſpoſitioni à Ieſu Chriſto permiſſa.*
IV. *Miſſæ nomen vnde*
V. *Ceremoniæ ſubſtantiam non mutant.*
VI. *Non de vocabulo, ſed de re ipſa diſputandum eſt.*

VERSVTVS ille Panurgus nulla in re quam in iugi illo & quotidiano ſacrificio abolendo, maiori conatu ſemper elaborauit: vt qui bene nouit omnia ſalutis noſtræ myſteria, eorum qui in perſona Saluatoris noſtri miraculosè contigerunt, memoriam contineri: qualia ſunt, Incarnatio, S. Euchariſtiæ inſtitutio, Paſſio & Mors, Reſurrectio & Aſcenſio Saluatoris. Idem propitiatio eſt inter Deum & homines, ſolidum Chriſtianæ religionis fundamentum, æternæ ſalutis pignus, mortuorum ac viuorum ſolatium. Quid ergo mirum, quod verſipellis ille Sathanas eorum quoque ſaluti per Caluinum eiusque doctrinam inſidiatur, animos tanto odio & rabie erga ſalutare illud ſacrificium accendit? Hoc illi in Noui Teſtamenti libro, quem aſſidue ſecum circumferunt, ſollicitè indagant & venantur; vbi vero ipſo vulgari, *Miſſæ* ſcilicet, nomine expreſſum non inueniunt, ſtatim ſublatis in cœlum manibus, multis cum ſuſpiriis exclamant: O cœlum, ô terram! ſiccine à tot retro ſæculis decepti, & per humanas adinuentiones ad idololatriam adducti ſumus! Ex hoc hominum genere veteramentarius quidam Burdigalēſis ad Cauſſidicum eiusdem vrbis, à quo vt ad Catholicam rediret Eccleſiam admonitus fuerat, venit, proiecto in menſam quem ſub pallio geſtabat Bibliorum codice, inquiens: Equidem Miſſam frequentare non abnuo, ſi eam mihi in nouo Teſtamento oſtendas. Mihi ſane folia omnia & ſingula peruolutanti, ne vox ipſæ quidem occurrit. Tum alter ille: Quid narras, inquit, homo ſuauiſſime? Ergo ne illud tuum *Credo in Deum*

I *...ſa à dia... ſemper ...gnata.*

...ſtatarū ...entia.

poſthac vſurpes moneo;neq; in nouo Teſtamento verba hæc reperies. Tum nec vlla Sacramenta,nec Trinitatem eſſe credas:quum ne hæc quidem in libro illo exſtent. Non poſſum hic quin cum S. Auguſtino exclamem. O miſeri homines!qui ſine duce libris diuinorum myſteriorum plenis vos immiſcetis, ac ſine magiſtro de iis quæ non intelligitis, iudicatis. Borderius vnus ex primis Caluini diſcipulis, narrare ſolebat, Caluinum cum Carolo Sagio de Miſſæ ſacrificio in Pictonibus habito ſermone, monſtrato Bibliorum codice dixiſſe: Hæc mea Miſſa eſt. Deinde proiecto in menſam pileo, ſublatis in cœlum oculis, exclamaſſe: Equidem, Domine, ſi in extremo iudicio punire me velis eò quod Miſſam non frequentarim, iniuriam mihi fieri dicam, quum mihi vt id facerem, non præceperis. Ecce enim hic legem tuam, ecce Scripturam, vt religionis norma eſſet à te traditam: in qua nullum ego aliud ſacrificium reperio, quam quod in altari Crucis fuit immolatum. Sic ille. Atq; hoc quidem omnium hæreticorum ſemper fuit pſeudothyron.

Aug. de vtil. cred.

II. *Miſſa inſtitutio.*

Sed audi, Caluine. An neſcis, Saluatorem noſtrum eo die quò myſteriorum hoc myſterium inſtituit, ac precioſum ſuum corpus manducandum dedit, Apoſtolis vt idem facerent præcepiſſe? id eſt, vt itidem ſacrificarent. Ipſa quidem Miſſa nihil aliud eſt, quam Euangelicum ſacrificium, à Prophetis prædictum, multisque figuris ſignificatum; ac publica ac celebris magni illius myſterii quo Mundus ſanctificatus eſt, repræſentatio, vt D. Thomas loquitur. Dicere Miſſam, nihil aliud eſt; quam accipere panem, gratias agere, conſecrare, & panis ac vini ſubſtantiam in carnem ac ſanguinem Ieſu Chriſti, virtute Sacramentalium Verborum conuertere. Eadem ſacrificium eſt, & ſacra actio, in qua cauſſa populi, precibus & oblatione corporis ac mortis Saluatoris noſtri interuenientibus, coram Deo agitur, vt Auguſtinus teſtatur.

Lib. 30 de dog. Eccl.

III. *Forma Miſſæ Apoſtolorum arbitrio redacta.*

Sacrificii huius offerendi mandatum Chriſtus Apoſtolis dedit, eorumq; ſucceſſoribus; formam verò ac ceremonias Eccleſiæ arbitrio reliquit: vt apud Iuſtinum Martyrem, Tertullianum, Origenem, S. Auguſtinum, & alios videre eſt. Et hic quidem, Extremum actum quem Saluator ad Crucem proficiſcens, in hoc Mundo obierit, ait, illum eſſe quo corpus ſuum manducandum dederit, ad memoriam ſui recentem ſemper conſeruandam. Formam vero & ordinem certum non præſcripſiſſe, ſed Apoſtolorum, quibus Eccleſię deſtinarat gubernationem, arbitrio reliquiſſe. Quid vero de Circumciſione in Veteri, & Baptiſmo in Nouo Teſtamento hæretici dicent, quorum forma vtrobiq; à Paſtoribus & Sacerdotibus præſcripta eſt? Idem S. Auguſtinus alibi dicit, Ceremonias quæ in Sacramento hoc vſurpantur, nos ab eadem

Epiſt. ad Ianuar.

habere

habere traditione, à quò Symbolum fidei habemus. Et S. Baſilius, *Quis, inquit, ille inter ſanctos eſt, qui verba inuocationis, quando Eucharistia eleuatur, vſurpata, ſcripta nobis tradidit?*

IV. *De nomine Miſſæ.*

Eſto, inquiunt hæretici. Nullibi tamen legimus ſacrificium hoc à Saluatore Miſſam nominatum. At idem nec Cœna, nec Sacramentum in ſcriptura appellatur. Quemadmodum Deus creato vniuerſo Adamo non vxori modo, & animantibus, ſed etiam ipſis ſtellis nomina imponendi poteſtatē dedit: ſic Saluator noſter diuinum hoc myſterium certo nomine appellandi, Eccleſiæ ſuæ Paſtoribus facultatem conceſſit: quod quidem illi ab Hebræa lingua mutuati ſunt, vt Alcuinus, Iſidorus, ac Rabanus cenſent. Ipſe certè Melanchthon, Reuchlinus, Munſterus & Bibliander fatentur, myſterium hoc à primis Chriſtianis velut occultum ſemper, ac præcipuè erga infideles, fuiſſe habitum. Et ſanè tanta eſt eius dignitas, vt admiratione potius & ſilentio, quam voce exprimenda ſit. Solis fidelibus notum erat hoc myſterium, quod & à SS. Patribus tremendum appellatur. Poſtquam vero infideles calumniari Chriſtianos cœperunt, quaſi in cœtibus ſuis pueros ſacrificarent ac commederent, tum demum myſterii huius adyta reſerarunt, & quale illud ſacrificium eſſet, toti Mundo oſtenderunt, vt ex Tertulliani & Iuſtini Martyris ſcriptis videre eſt. Mihi quidem in ſacræ huius actionis inſtitutione Saluator noſter excellentem aliquem pictorem imitatus videtur, qui prima lineamenta ſua ipſe manu, qua par eſt vbique arte deſcribit & adumbrat, pueris deinde ac diſcipulis ipſam tabulam coloribus exornandam ac perficiendam tradit; qui interim illud vnicè operam dant, ne à magiſtri manu ac penicillo exorbitent atque aberrent. Eodem modo pulcherrima hæc tabula, qua per corporis crucifixi exhibitionem, paſſionis ac mortis Seruatoris noſtri myſteria repræſentantur, à primo quidem illo incomparabili magiſtro delineata, ſed à duodecim illis diſcipulis eorumque ſucceſſoribus (diſcipulis quidem ipſius magiſtri, ſed perfectiſſimis aliorum magiſtris) exquiſito variarum ceremoniarum velut colorum ornatu inſtructa atque expolita, ac contra omnem temporis iniuriam, ſitum ac ſquallorem eo ornatu integra hactenus conſeruata eſt. Quis niſi amens dicat vel exiſtimet, non eſſe hoc vere idem ſacrificium à Saluatore noſtro inſtitutum, eo quod orationes quædam ac ceremoniæ, tam ad explicationem quam ornatum ac reuerentiam huius myſterii pertinentes adiunctæ ſunt? An tu Apellis picturam eſſe negabis, eo quod ab alio exterſa, renouata, aut viuaciori aliquo colore inducta ſit? Imperitiſſimus ſit oportet, qui neſciat accidentia à ſubſtantia diſtinguenda eſſe; remque tam diu eandem manere, quam diu ſubſtantia manet illæſa. Sic homo octogenarius idem ac non minus homo eſt quam illo die fuit quo natus eſt;

Iſidor lib. 6. Raban. li. 1. cap 32 Biblian. lib. 1. de myſt. paſſ. pag. 69 Reuch. lib. 2 Rud. Hebr.

In apolog. 2.

quamuis

Digitized by Google

Quamuis tam animi quam corporis habitus longe ſit diuerſus.

V. *Ceremoniæ in Miſſa nihil mutant.*

Omnes iſtæ diuinæ ceremoniæ, cantiones, orationes, manuum eleuatio- tiones, pectoris percuſſiones, genuum flexiones, Crucis formationes, benedictiones ſeu conſecrationes, ei Miſſæ, quam Dominus quo die ſacroſanctum hoc Sacramentum inſtituit, celebrauit, nullam omnino afferunt mutationem. Atqui (aiunt noui iſtius Euangelii ſatores) hæc omnia hominum ſunt ádinuentiones. Fateamur. Sed quorum hominum? Eorum nempe in quibus nihil pænè humani, ſed diuina omnia fuerunt. Homines fuerunt, ſed diſcipuli ab ipſo filio Dei edocti; & Apoſtoli, à Spiritu ſancto illuſtrati: quorum inſtituta, vt S. Cyprianus inquit, non minorem habent auctoritatem quam quę ab ipſo Ieſu Chriſto ordinata ſunt. Quod non de Apoſtolis modo, ſed eorum etiam legitimis ſucceſſoribus intelligendum eſt. Neque enim quidquam Deus Apoſtolis promiſit, quod non etiam ad futuros Eccleſiæ rectores pertineret, eos, inquam, qui eadem auctoritate legitime eſſent conſtituti. Hi iidem Spiritum S. non illuſtratorem modo, ſed & cuſtodem habuerunt. Heſychius certe Hieroſolymitanus Epiſcopus teſtatur, ſanctum Spiritum tum quum hoc ipſum myſterium celebrarent, in Apoſtolos deſcendiſſe. Hinc magnum illud Lateranenſe Concilium, cui plures quam vlli alteri Epiſcopi, Prælati, Reges ac principes ex omnibus terræ partibus interfuerunt, hanc proteſtationem edit: Eccleſiam ſemper integra fide cuſtodiuiſſe id quod ab Apoſtolis accepit, qui ei regulam officiorum Eccleſiaſticorum tradiderint. A beatiſſimis S. Petro & Paulo, qui Romæ mortui quieſcunt, ipſam modum ſacrificii celebrandi accepiſſe, qui huc- vſque inuiolabiliter ſit conſeruatus.

Sermo. de abl. ""ped. "

Innoc. 3. lib. de myſt. Miſſæ.

VI. *Non de nomine ſed de re diſputandum. vid. Iſido. lib. 1. de off. Eccl. cap. 15. Paſcha. de corp. & ſang. Dom.*

An ex tam infinita aſſiſtentium multitudine neminem putamus inuentioni huic, ſi humana & diabolica, vt impii iſti loquuntur, ac non multo potius cœleſtis ac diuina ſemper eſſet habita, contradicturum fuiſſe? At cæca hæreſis nihilominus etiam nunc ſacroſancto huic ſacrificio, à prima ac poſteriori Chriſtiana antiquitate recepto atque approbato, obmurmurat. Atqui non de nomine, ſed de re ipſa diſceptandum eſt: vt Arrianis olim reſponſum fuit, ὁμοϑσιον, ſeu conſubſtantialis nomen, tamquam nouum & in ſacris litteris inuſitatum calumniantibus. Hoc illud ſacrificium eſt, cuius mentio fit in Actis Apoſtolorum, quod nimirum Apoſtoli ſacrificio ac precationi intenti fuerint. Hoc illud eſt à Malachia prædictum ſacrificium. Quod quidem S. Auguſtinus in ſermonibus ſuis Miſſam appellat. Sermones vero has non ſuppoſititios, ſed ipſius Auguſtini genuinos eſſe, ipſe Petrus Martyr fatetur. Siue ergo hoc ſacrificium cum Græcis *Liturgian*, ſiue

In Loc. Com. pag 197.

cum Armenianis *Corbon*, id eſt, oblationem, ſiue *Canonem vniuerſalem* cum Æthiopibus, *Curbono*, id eſt oblationem, cum Ægyptiis, ſiue *Alcorban*, id eſt, Sacrificium cum Arabibus, ſiue *Miſſah* cum Chaldæis appelles: idem nihilominus erit ſacrificium, quod in Eccleſia Dei ſemper celebratum fuit, & ad finem vſque Mundi celebrabitur. Hæc illa ſancta Miſſa eſt, cuius antiquiſſimus Gallicarum rerum ſcriptor Gregorius Turonenſis tam ſæpe meminit; cuius ab Apoſtolis celebratæ in Vaticana & Regum noſtrorum bibliothecis formulæ exſtant: qualis illa eſt S. Iacobi Apoſtoli, à Conſtantinopolitano Concilio ante mille annos pro authentica recepta, quam & noſtris temporibus Ieremias Patriarcha pro tali agnouit, vt Cruſius Lutheranus ipſe in Turcogræcia ſua fatetur. Formulam huius Græce conſcriptam doctiſſimus vir R.P. Fronto Ducæus in Catharinæ Mediceæ bibliotheca vidit. Similis etiam à S. Marco Euangeliſta conſcripta in quodam Calabriæ monaſterio, Ordinis S. Baſilii, reperta eſt. Quod ſi priſcorũ Papiſtarum, vt vobiſcum loquar, teſtimonia vobis non ſatisfaciunt; agite, primos veſtros Caluiniſtas audite. Bullingerum inſpicite, apud quem Miſſæ formula, vti ea poſt Apoſtolorum tempora vſitata fuit, noſtræ plane per omnia ſimilis, exſtat. Vt Centuriatores taceam, qui diuerſis locis eandem ſimilem omnino prodiderunt. Plura hac de re diſſerere hoc loco nihil attinet, quum totum hoc argumentum à præſtantiſſimis viris, Murerio, Richeomo, Bordeſio, & aliis non minus docte quam copioſe pertractatum, atque eius qui ſacrificium hoc abolere conatus eſt, non error modo, ſed & impietas clariſſime oſtenſa ſit.

Bulling. Dec. 5 Serm 9. pag. 361. edit. 1572.
Cent. 5 cap. 6. & 9 pa. 674.

DE PRIMA CALVINISTICÆ ECcleſiæ forma, deque Manducatione Caluiniſtarum quæ poſtea Cœna dici cœpit.

Caput Decimumquintum.

ARGVMENTVM.

I. *Caluiniſtica Eccleſia diu nullam certam formam Eccleſiæ habuit.*
II. *De clandeſtinis Caluiniſtarum cœtibus.*
III. *Forma cœnæ Caluiniſticæ, quæ Manducatio tum appellabatur.*
IV. *Narratio caſus cuiusdam, qui dum ea celebratur euenit.*
V. *Complures Caluiniſtæ Catholicos ſe ſimulant.*
VI. *De rebus aliquot dubiis Proteſtantium in Germania & Geneuatium theologorum ſententias exquirunt.*

TAM fanatico ſpiritu animique incertitudine agebantur omnes illi, qui à Caluino ſeducti à vera Eccleſiæ ſemita exorbitarant, & in Francia circumcurſitabant, vt nec quid facere, nec quam formam Eccleſiæ ſuæ dare vellent, ſatis conſtitutum haberent. Quiſque cubiculum ſuum pro templo atque oratorio habebat, ibique quibus vellet modis Deo ſacrum faciebat, & ſi diis placet, ſeruiebat: non aliter quam ſi nulla vnquam Chriſtiana religio, nulli certi colendi ac precandi Deum, Sacramentaque adminiſtrandi ritus exſtitiſſent. Fideles illi Dei filios, vti & omnes veteres hæretici, S. Auguſtino notante, ſe iactabant. Quod ſi forte pauculos aliquot collegiſſent ſuosque feciſſent, in ſpeluncis locisque ſecretis conueniebant, non tantum vt ſuo modo ſacra facerent, verum etiam de religionis eiusque propagandæ modis inter ſe conferrent. Ibi alii Saxonicam, alii Tigurinam, complures Geneuenſem Fidei Confeſſiones in medium producebant: ſed ſenſim Caluiniſmus Lutheraniſmum multis paraſangis ſuperauit. Caluinus enim etſi Argentorati deſideret, oculos tamen vndiquaque circumferebat, ac ſcripta ſua tam Latina quam Gallica, Fidei compendium continentia, circummiſſitabat. In quibus ſpargendis multi tanto ardebant feruore, vt nec rei familiari, nec vitæ etiam parcerent. Vix lucem

I *Caluiniſtica Eccleſia diu informis.*

Lib. 1. cont. Epi. Parm.

 aſpe-

atechiſmus Caluini. aſpexerat Caluini Catechiſmus,quum ſtatim in omnes ferè linguas, Hebraicam, Græcam, Latinam,Italicam,Germanicam,Polonicam,Anglicam,Scoticam,Belgicam,& Hiſpanicam translatus fuit: vt ſcilicet omnibus nationibus nouum hoc innoteſceret Euangelium. Quæ res dici vix poteſt quantam animarum ſtragem dederit,eorum nempe qui glandes ambroſiæ, putres lacunas nectari, ſtercus margaritis præferebant, & terram in Nouatorum iſtorum,quam cœlum in SS.illorum Patrum ſpeculo aſpicere malebant.

II. *Officium Monitorum.* Dum ita in occulto, metu legum,nouæ religionis cultores deliteſcunt, erant inter eos qui Monitores (*Aduertiſſeurs* Gallice)appellabantur, qui fratribus ſymbolum & locum in quo conuenticulum habendum,&ſimiarum more aliqua religionis imitatio exprimenda eſſet,indicabant. Ac velut infauſtæ illæ & à reliquarum conſortio excluſæ aues non niſi noctu circumuolitant, vixque vllum ſomnum ac quietem capiunt:ſic quoque nouitii iſti Chriſtiani tum maxime

Quum tacet omnis ager,ſylua pictaque volucres,
Atque homines pecudesque ſimul ſopor altus habebat,

cœtus ſuos obibant. Quæ quidem res multis impudicis factis,vt quidam perhibent,occaſionem dedit, ſpirituali charitate in carnalem amorem conuerſa. Fama certè ferebatur,precibus factis, lumina non ſecus atque olim apud Adamitas in Bohemia, exſtingui,tumq; à ſingulis quam quiſque vellet,comprimi. Hic quidem cœtum obeundorum mos,præſertim in vaſta illa Pariſiorum vrbe,diu fuit vſurpatus;atque inde, Monitorum illorum, tamquam amoris inter feminas& viros proxenetarum opera,multorum pudori vel fraus facta,vel vis illata. Audi quid Cayerus,teſtis in hac re fide dignus dicat. *Seniores,*inquit,*præſertim in occultis eccleſiis,ſub ſe Monitores quoſdam habebant:quorum tamē munus,ob multa quæ inde prouenerunt ſcādala,poſtea ſublatum fuit.* Vide quomodo illi Eccleſiæ exemplo, ad tempus aliasq; occaſiones ſeſe accōmodent, formamq; mutent,vt & in multis aliis rebus. Quæ vero illa ſcandala ſint, addit Cayerus, Feminis ſcilicet nonnunquam vnum locum pro alio fuiſſe indicatū,vnde illæ in maxima pericula& anguſtias inciderint. Quod quidem exemplū,inquit idem Cayerus, bene conſiderandum eſt iis,qui ſub precum prætextu noctu ita oberrare amant: quum interim à vera Eccleſia ſeparati ſint. Nec vero nocturnæ à D.Paulo habitæ prædicationes lucifugas hos excuſare valent:quum Spiritus S.Eccleſiam ſemper gubernarit, & à pollutionibus eiuſmodi integras ſeruarit. Hæc Cayerus, qui ſane plura ſibi comperta, addere potuiſſet. Porro nec cœtus eiuſmodi facile deprehendantur, eis habendis domus quam commodiſſime ſitæ,multisq; pſeudothyris inſtructæ eliguntur,vt nec ingredientes facilè notari, & ſuperueniente periculo tanto faci-

Scandala inde orta

Digitized by Google

lius elabi poſſint. Miniſter vero qui concionem habet, fritillum & chartas luſorias in promptu habet, periculum luſus prætextu diſcuſſurus. vt Luperaltus cum Lutheranis aliquot Lutetiæ deprehenſus fecit. Melius illi atq; honeſtius, qui calculis computatorijs ac rationum libris ad eam rem abutuntur.

In his cauernis locisq; occultis nouelli iſti Chriſtiani initio formam aliquam Cœnæ commenti ſunt, quam manducationem appellarunt, à Caluino primum ijs traditam, quos in Crotellæ ſpeluncis docebat, antequam ſcilicet ordinem illum & modum Cœnæ celebrandæ, qui in Caluiniſticis cœtibus iam obſeruatur, præſcripſiſſet, quod demum factum eſt Anno MDLVII. quo Catechiſmum ſuum abſoluit & foras dedit. Sed formam huius Manducationis videamus, ab ijs mihi narratam qui ipſi interfuerunt. Primo è cœtu aliquis ad id deputatus loca quædam ex S. Scriptura, in quibus de Euchariſtia agitur, è libro legit. Inde Miſſam tanquam diaboli inuentum, multis conuicijs & horrendis blaſphemijs proſcindit ac deteſtatur. Tandem, Mei fratres, inquit, panem Domini, in memoriam paſſionis & mortis eius, manducemus. Tum vbi menſæ fratres aſſederunt, idem panem frangit, ac ſingulis buccellam porrigit, quam illi alto ſilentio & profunda in ſpeciem deuotione manducant. Eodem modo calix per fratrum manus circumfertur. Poſthæc idem Deo gratias agit pro eo quod Papiſmi abuſus & errores ipſis commonſtrarit, ac veritatem reuelarit. Hac abſoluta gratiarum actione tam miniſter quam ſinguli Orationem Dominicam & Symbolum Apoſtolicum recitant: ſicque cœtus dimittitur. Antequam vero diſcedant, omnes iuſiurandũ dant, ſe religionis hoc ſuæ ſecretum nemini aperturos; veterum hæreticorum exemplo, apud quos illud vſitatum erat: *Iura, periura, ſaltim ſecretum ne prode.* Hæc quidem Manducatio, vti paullò ante dixi, inter nouos illos Chriſtianos diu vſitata fuit, donec Caluinus Eccleſiam ſuã aliquanto melius efformauit, & Miniſtros à ſe creatos, huc illuc miſit. Vidi hominem, qui apud Turonenſes Manducationi eiuſmodi nocturnæ interfuit, adminiſtrante monacho quodam Auguſtiniano, habitum adhuc Regularem ferente, qui poſtea ſtrãgulatus eſt. In Podienſi oppido Benearnenſis ditionis, Carmelita quidam Tarbenſis, Solon nomine, noctu conciones ſuas in molendino habere, ac Manducationes adminiſtrare ſolebat, quibus Henricus Albretanus, domeſticis fere omnibus inſcijs, ob metum ne res ad Franciſcum Regem, quem ægre iſtud laturum non ignorabat, non raro intererat. Sunt penes me commentarij ab vno miniſtrorum ipſius conſcripti; quos ad faciendam, vbi neceſſe fuerit, huic hiſtoriæ fidem, diligenter aſſeruo. At bonus ille Princeps vt

III. *Forma Cœnæ Caluiniſtica, Manducatio eũ appellata.*

Iuramentũ de ſecreto ſeruando.

Cœtus Podienſes.

 nimia

nimia facilitate hæreticis ſe adiunxerat, ita non multo poſt ad Catholicæ Eccleſiæ gremium rediјt.

IV. *populus Manducato. conuictus*

Hic ego rem notatu dignam, quæ in Manducонum iſtorum quodam cœtu contigit, narrare operæprecium puto. Nonnulli ciues Lutetiæ, metu ne in vrbe proderentur, diuerſis vijs ad eundem locum ab vrbe aliquanto remotum, profecti fuerant, vt Manducationem eiuſmodi celebrarent. Pane iam diſtributo, miniſter forte lagenam, in qua vinum ſacramentali potationi deſtinatum erat, euertit. Effuſo vino, miſeris quid porro facerent hæſitantibus quidam conſilium dedit, vt aqua ſubſtitueretur: quod tamen ab alijs ſtatim fuit repudiatum, vt qui forte legerant quæ Sanctus Auguſtinus de Hydroparaſtis, & Sanctus Cyprianus de Aquarijs ſcripſerunt: quorum hæreſin quum tota antiquitas damnauit, tum Diuus Thomas pluribus ſcriptis refutauit. Vt enim noſtri temporis hæretici puro & mero vino in Cœnæ ſuæ adminiſtratione vtuntur, contra primitiuæ Eccleſiæ morem, quæ vinum calici infuſum aqua ſemper miſcuit, vt Sanctus Cyprianus notat: ſic priſci illi meram aquam conſecrabant atque offerebant. Valde ergo anxij miſeri iſti fideles, tandem à Diacono quodam monentur, poſſe ab vuis (autumnus enim tum erat) ſuccum exprimi, & vini loco adhiberi. Non diſplicuit hoc conſilium cœtus præſidi: ad quod probandum, XIII. Caput Numer. legere ſuis cœpit, in quo mentio fit vuæ grandiſſimæ, à duobus in pertica è terra promiſſionis ad populum Iſraeliticum deportatæ, quam Redemptoris in Cruce pendentis figuram eſſe aiebat. Hic ego ſcire velim, annon Manducantes iſti ſimiles fuerint veteribus illis hæreticis, qui antequam altare accederent, vuas conſecrabant. Verum ecce tibi non minorem ſcrupulum eorum, qui è Gallijs in Americam deducta colonia, nouum Caluini ibi Euangelium propagare conati ſunt, opera præcipuè Petri cuiuſdam Richerij Carmelitæ apoſtatæ, qui primus eiuſdem Euangelij apud Rupellenſes præco fuit. Quę vero huius & aliorũ vita fuerit ſcire cupiẽs, Launæi ſcripta legat; me enim tam infamia & horribilia facinora hoc loco commemorare, tædet ac pudet. Res ſic habet. Poſtquam ſanctificati iſti in noua illa colonia aliquamdiu commorati fuerunt, iamque nullum omnino vinum, præter exiguum quid reſtaret; orta eſt quæſtio, vtrum alio quam vino potus genere vel liquore Cœnam Domini celebrare fas eſſet. Quidam aiebant, quum Dominus vino vſus ſit, atque ipſe diſcipulis dixerit, ſe poſthac de fructu vitis non amplius cum ipſis bibiturum, vino omnino celebrandum, nihilque ex prima inſtitutione mutandum eſſe. Alij contra differebant, quum Chriſtus tum in Iudæa fuerit, quum Cœnam inſtitueret, vſitato ibi potu vſum eſſe: qui ſi in terris illis incultis & vini ſterilibus fuiſſet, nõ ſolum vſitato ibi potu,

...eſ 64.

...orum ...miſtarũ ...merica ...tatio.

ſed

ſed & eadem ex contuſis radicibus farina fuerit vſurus. Quid multis? Concluſum tandem eſt, quemadmodum ſpecies panis & vini, vbicumque earum copia haberi poteſt, nequaquam permutandæ, aut aliæ earum loco ſumendæ ſint: ſic nihil prohibere quominus illis deficientibus, aliæ res, quibus iſtis in locis homines ad alimentum vtuntur, adhibeantur: allegata ad hoc etiam Lutheri auctoritate, qui vbi aqua deſit, cereuiſiam, lac, aut alium liquorem ad baptiſmum adhiberi poſſe dicat. Et hanc opinionem poſtea Theodorus Beza amplexus eſt: quæ etiam, vt Lerius teſtatur, à pluribus tum probata fuit; quæſtio tamen indeciſa manſit, quod ad iſtam extremitatem non ſit deuentum. Hac de re Caluinus conſultus (teſte Beza) reſpondit: Seruatoris noſtri Sacramentum hoc inſtituentis conſilium fuiſſe, ſpiritualis cibi communionem ac participationem nobis repræſentare, id eſt, ſuiipſius, ſub communis panis ac potus ſymbolis. Quod ſi tum in Iudæa aſſus potus fuiſſet vſitatus, Chriſtum certe eo potius quam vino vſurum fuiſſe: id quod ipſe ſcopus quem Chriſtus in Cœna ſpectauit, ſatis declaret. Exiſtimat ergo Caluinus, eos qui non contemtu aut temeritate, ſed neceſſitate coacti alio potus genere ijs in regionibus vſitato vtuntur, à Chriſti conſilio nihil omnino diſcedere. Hanc vero Caluini ſententiam Conſiſtorio atque integro cœtui ita placuiſſe dicit, vt eos qui ita à vini ſymbolo dependent, vt alterã Cœnæ partẽ omittere, quam vrgente neceſſitate aliud proportionatum ſymbolum ſubſtituere malunt, ſuperſtitioſe facere iudicarint. Quinetiam cereuiſia aut alio liquore Cœnam adminiſtrari poſſe. Ecce tibi Caluiniſticam Theologiã. Audi iam viciſſim quid hac in re Catholica ſentiat Eccleſia, ne Lectoris animus in dubio relinquatur. Materia ad conſecrationem ſanguinis Saluatoris noſtri, neceſſaria, vinũ eſt, ſine quo nec ſanguis Ieſu Chriſti nobis dari, nec Calix benedictionis benedici vllo modo poteſt. Nam vt Sacramenta, quantum ad eſſentiam, à diuina ſunt inſtitutione; ſic, quantum ad eorum eſſentiam & naturam, nihil in ijs mutare fas eſt. Porro inſtitutionem hanc aut ex S. Scriptura diſcimus, quę nobis modũ à Chriſto in Sacramentorũ inſtitutione obſeruatũ tradit, ac ſimiliter obſeruare iubet: aut ex eorũ inſtructione, qui modũ hũc vel ab ipſo Ieſu Chriſto, vel eius Apoſtolis, eorumq; diſcipulis & ſucceſſorib. acceperũt, ſequendo id quod D.N. aut ipſe aut per Spiritum S. declarauit ac facere iuſſit. Quantum ad Dei Verbũ attinet, colligi certe inde nõ poteſt, vel Dñm noſtrũ vel Apoſtolos alia materia quã vino vſos: id ꝙ ipſi aduerſarij fatentur. Quia ergo expreſſe iubemur facere ꝙ Seruator fecit, hocq; mandatũ ad ea certe ꝑtinet quæ ad eſſentiã actionis D.N. Ieſu Chriſti pertinẽt, ex quo genere etiã materia eſt ſiue obiectum; omnino etiã ſub eo panis & vinum cõprehẽdetur, vt ex ijs ſacrificiũ & ſacramentũ fiat. Materia ergo in hoc Sacra-

Digitized by Google

mento à S.Scriptura ad panem & vinum reſtricta eſt. Etſi verò D.N. vinum aqua miſcuit, non tamen id eo fecit vt aqua Sacramenti huius eſſet materia, vt quæ ad id non pertineat, niſi quatenus traditione accepimus vinum aqua in ſacra hac actione miſceri ſolitum, vti etiamnum communiter ſobrietatis amantes homines raro meracum bibunt. Et quemadmodum aqua Calici infunditur non tamquam potus, ſed conſideratione vini, tanquam eius temperamentum; ſic eadem nequaquam principalis eſt materia in Calice, ſed vini tantum adiunctum, vnde & parum tantum admiſcetur. Sed quamobrem? inquis. Ad repræſentandam Ieſu Chriſti cum Eccleſia ſua vnionem : quæ quæ quidem vnio ſanguine & aqua, quæ ſimul è Chriſti latere profluxerunt, præfigurata eſt. Ad traditionem vero quod attinet, credidit ſemper Catholica Eccleſia, atque ita omnes Doctores ac SS. Patres ſenſerunt & docuerũt, Calicem Domini ſine vino, tamquam materia neceſſaria, conſecrari aut benedici non poſſe: eoque ijdem hæreſeos eos damnarunt qui ſola aqua vtebãtur, non minus quam eos qui panis loco ad conſecrationem corporis Dominici aliam materiam ſubſtituere voluerunt. Ex quo apparet Volaterrani error, ſcribentis, Papam ſacerdotibus in Noruegia ſine vino, quod in illis locis nullum ferè eſt, Miſſas celebrandi ac conſecrandi poteſtatem feciſſe. Atqui nec Papa, nec Concilium Ieſu Chriſti inſtitutionem mutare poſſunt. Quoniam ergo homines iſti, diuinorum conſiliorum, ſcilicet, interpretes, ſub neceſſitatis vel dignitatis prætextu, Ieſu Chriſti inſtitutionem, contra vnanimẽ Catholicæ Eccleſiæ doctrinam omniumque SS. Patrum conſenſum, in eo quod præcipuum in hoc Sacramento eſt, violare auſi ſunt; quis non effrænem & Phariſaicam quandam arrogantiam in eis agnoſcat? Ceſſent igitur canes iſti allatrare Eccleſiam, eo quod Sacramentum hoc cæremonijs quibuſdam, tanto myſterio dignis, ornauit: quæ quum ad ipſius Sacramenti eſſentiam non pertineant, non immerito in Eccleſiæ poteſtate earum ordinatio cenſenda eſt. Sciant vero hoc, vbi materia deficiente Sacramentum hoc adminiſtrari nequit, bonam ac promptam voluntatem ac deſiderium tam ad ſatisfaciendum Dei mandato, quam ipſum corpus Domini recipiẽdum ſufficere. Conſiderent qua conſcientia infantes ſine Baptiſmo (Sacramento omnino neceſſario) mori permittant potius, quam vt eos extra concionem ſiue priuatim baptiſent; quum huius rei nullum omnino à Deo habeant mãdatum. Vide, quæſo, hominum peruerſitatem! ijdem ſub neceſſitatis prætextu, Euchariſtiæ inſtitutionem potius omnino euertere malunt, dum ſcilicet alium liquorem quam à Chriſto ordinatum ſubſtituunt, quam Sacramenti huius vſu carere. Sed profecto fieri non poteſt, quin error ac mendacium quaſi ſorex, ſuis ſe ipſa indicijs prodant. Quibus vos armis, ô Caluiniſtæ, ve-

Aqua cur in Euchariſtia vino admiſceatur.

teres

Digitized by Google

teres illos hæreticos impugnabitis, vt Pepuſianos, qui cum pane frumento; aut Aquarios, (quos Clemens Alexandrinus I. libro Stromatum aperte hæreticos appellat) qui loco vini aqua in hoc ſacramento vtebantur? Vt de alijs nihil dicam, qui pro vino lac, aut deniq; aliquid aliud ſubſtituerunt: quorum omnium error in idem coincidit. Quin etiam ob hoc ipſum Caluiniſtæ à Lutheranis reprehenduntur, vti ex libro II. Theologiæ Caluiniſticæ, & ſequenti de duobus abſtemijs hiſtoria videre eſt: quæ ſic habet. Cardinali Hoſio, apud Imperatorem Ferdinandum Legati Apoſtolici munus obeunte, duo nobiles cum Ieſuitis diſputationem de communione Calicis ſuſceperant. A quibus rogati (neuter enim vinum bibebat) quomodo Cœnam ſuam celebrarent: vnus reſpondit, ſe ex ſuperintendentium conſilio, aquam adhibere. Alter vero, Hoc, aiebat, ego nequaquam à meis Paſtoribus impetrare potui. Equidem Magdeburgenſes in conſilium adhibui, qui reſponderunt, ſi velim ſanguinis Dominici fieri particeps, nullo modo me Calice abſtinere poſſe. Horum offenſus pertinacia, Auguſtã profectus ſum, vbi mihi idem fuit reſponſum. Periculum deinde in meo cubiculo facere volui, vtrum vino vti poſſem: ſed infuſum omne reluctans ſtomachus rurſus egeſſit. Re diu multumq; in Conſiſtorio ventilata, tandem concluſum fuit, debere me quando Cœna celebraretur, Calicem quidem accipere, atque ori vinum admouere, tumq; etiamſi nihil deglutiam, fide tamen me Chriſti ſanguinis futurum participem. O lepidum commẽtum! quod neſcio equidem quomodo cum reali manducatione quam Auguſtanæ Confeſſionis homines fatentur, conciliari poſſit. Hiſtoriam hanc Reſcius in Atheiſmis ſuis de Trinitate recitat. Sed ad miſeros noſtros errones redeo.

Quæſtio de vini vſu apud abſtemios in Euchariſtia.

Non multo poſt nouæ iſti religionis ſectatores cum Manducatione ſua è cauernis ac hortis longe ab hominum commercio remotis, in publicum eruperunt, quamuis ſpiritum domi, vti aiebant, in cubiculis ſuis relinquerent. Inde vero magnæ controuerſiæ inter Caluiniſtas ortæ ſunt, quibuſdam dicentibus, ad vitandam perſequutionem, licere Miſſam accedere, modo animus integer & in veritatis cognitione firmus perſiſtat; eoq; externam illam actionem neminem debere offendere. Caluinus qui Geneuam tanquam ad aſylum confugerat, ibiq; tutus ſe continebat, acerbum ſcriptum contra perſonatos hos fideles, quos Nicodemitas appellat, Anno MDXLV. edidit. Multi nihilominus in ſententia ſua perſiſtebant, aientes, Domini ſolius eſſe conſcientias iudicare, vt cui ſoli interiora animi cognita ſint; ac contra rationem eſſe, Eccleſiam vix dum natam, quamq; nihil magis quam ſilentium & ſecretum tutam præſtet, præſentiſſimo periculo obijcere, ac hoſtibus penitus exſtinguendam ac proculcandam dare.

V.
Multi Caluiniſtarum Catholicos ſe ſimulant.

Digitized by Google

VI. *Caluiniſtæ Germaniæ Theologos conſulunt.*

Dubia porro hæc in omnibus fere eorum cœtibus ventilata ſunt, nec leues inde contentiones ac ſimultates exſtiterunt, feruentioribus eos qui ad Catholicas itarent Eccleſias increpantibus. Quocirca legatos in Germaniã, Heluetiam, ac Geneuam miſerunt, vt Theologos quid hac in re faciundum eſſet, conſulerent. Quorum diuerſæ fuerunt ſententiæ Saxones enim, Licere, aiebant, declinandi periculi cauſſa Papiſticis intereſſe ceremonijs, verum id quam poteſt rariſſime faciendum. Caluinus è contra, cui aliena pellis vilis erat, Deo pure ſeruiendum, & tam corpus quam animum ab omni idololatriæ labe purum ſeruandum, recte, etſi minus vere, monebat. Sic ergo incertiores quam antea redditi, ex miſeris illis nonnulli hypocriſis velo vtebãtur, & corpus quidem ad Miſſæ ſacrificium afferebant, cor vero domi in cubiculo relinquebant. Alij vero Caluini ſequuti conſilium, & animi ſui ſententiã libere profeſſi, nouum illud Pſeudomartyrologium nominibus ſuis & Actis longius fecerunt, vt infra videbis.

QVIBVS ARTIBVS RELIGIOSI vtriuſque ſexus ad Caluiniſticam religionem vel libertatem potius fuerint pertracti.

Caput Decimumſextum.

ARGVMENTVM.

I. *Caluini Euangelio percrebeſcente, multi vtriuſq; ſexus Religioſi monaſticũ habitum abijciunt.*
II. *De quodam Monacho Dominicano, à Caluiniſtis vt religionem deſereret tentata.*
III. *De quibuſdam qui Catholica religione ad ſeducendos alios abuſi ſunt.*
IV. *In primis vt populum ad idololatriam perducerent.*
V. *An illa vera fuerit idololatria.*
VI. *Quæ idololatria eſt materialis, non formalis.*

I. *Complures Monachi & Monachæ cucullos abijciunt.*

QVEMADMODVM morbus omnes prauos corporis male affecti humores excitat; ſic Lutheri ſtultitia ac Caluini rabies omnes eorum qui extra Mundum quidem erant, nihil tamen minus quam Mundum reliquerant, affectus atq; animorũ velut viſcera cõmouerunt. Vix fama nouę huius carnalis, ac tribus illis dijs, Baccho, Cereri ac Veneri cõſecratæ religionis percrebuerat, quum male feriati quidam Monachi gaudio ſtatim exſiliebant, iam pro obedientia licentiam, pro cõtinentia impudicos amplexus, pro paupertate diuitias, pro carnis maceratione omne voluptatum genus ſibi i-

magi-

Digitized by Google

maginabantur vniceq; deſiderabant: eoq; tam gratæ rei nuncios obuijs vlnis excipientes, abiectis cucullis, quà cuiq; cõmodum erat è Monaſterijs dilabebantur. Vota hæc caſtitatis ac cœlibatum Caluinus animarum laqueos appellat, & totã antiquitatem deſipuiſſe in eo dicit. Nec perfidiæ accuſari poſſe qui iugum hoc abiecerint: quum quod hominibus placet, id Deus ipſe irritũ eſſe iubet. Quod ſi quis antea quum adhuc in errore & ignorãtia verſaretur, obligatus fuerit; eundẽ iã veritatis cognitione illuminatũ, iſtis ſuperſtitionis laqueis per Dei gratiam liberũ eſſe. Hoc modo Caluinus in Francia, vt antea Lutherus in Germania Religioſos ad pileum vocabat: quorũ etiam plurimi donec ſecundùm citarentur nõ exſpectabant, ſed ad primam vocẽ cucullos, lacernas, interulas laneas, cinctus cannabeos, & vnà cum veſte, vt Herodo:* de feminis inquit, omnem pudorem ac honeſtatem abijciebant, obliti illius quod S. Auguſtinus ex D. Pauli verbis demonſtrat, eos qui poſt caſtitatis votum coniugia contrahunt, latam illam viam quæ ad infernum ducit, ingredi. S. Bernardus de Henrico apoſtata loquens, eos qui relicto religioſo habitu ad carnis & ſæculi ſordes reuertuntur, canibus ad vomitum redeuntibus cõparat. Addit, eoſdem quum ob criminis enormitatem cũ amicis & notis cõuerſari non audeant, collectis velut ſarcinis tamquam fugitiuos hinc inde oberrare, & Verbum Dei, ſcilicet, prædicando, victum ſibi acquirere. Ex hoc hominum genere mirum in modum noua ſuccreuit Eccleſia, obſtetricante præcipue libidine, cuius explendæ ſpes vt ante Monaſteria pæne ſolitaria reddiderat, ſic præſens ac paratus vſus nouæ religioni velut trabali clauo affigebat. Quid quæris? Ex Apoſtatis repente euaſerunt Apoſtoli. Nam vt perſequutio martyres, ſic hæreſis apoſtatas facit. Ex hac materia Caluinus nouam ſibi ſuam Eccleſiam ædificauit: cuius præcipuum veluti fundamentum carnalis erat voluptas. Raro enim caſtum aut pudicum reperias hæreticum, S. Hieronymo teſte. Inuſitata iſta hactenus ad cœlum per carnis intra formoſæ amplexum mulieris mortificationem aſcendendi via, mox infinitis trita fuit veſtigijs. Iidem religioſi homines è Monaſterijs, noctu fere egreſſi (tenebras enim hoc hominum genus amat) Cruces ac Calices non raro ſecum aſportabant, non quidem vt Crucem ſuam portantes, Chriſtum ſequerentur, ſed vt feminæ alicuius aut puellæ coniugium hoc precio ſibi conciliarent, vt à quorum nuptijs initio honeſtiores fere abhorrebant: vnde fiebat vt non indotatæ modo, ſed & infames ac proſtitutæ à noui Euangelij Miniſtris paſſim ducerentur. Hæc illa eſca eſt, omnium malorum cauſſa: qua capti homines, in perditionis abyſſum præcipitantur. Vt enim vix vllibi ſanctiores homines reperias quam eos qui in Monaſterijs cõſtanter perſeuerarunt; ſic nulli peiores ſunt quam qui religionem deſeruerunt. Hi

Calu. lib. 4. Inſtit. c. 13. ſect. 3. 17. 18.

Lib. de ſan. virg. cap. 23. & in Pſal. 23.

2 Tim. 3.

Epiſt. 238.

Super 7 & 9. cap. Oſeæ.

Noua ad cælum via.

Moniales corruptæ.

inſtar lampadum ſunt, claræ fulgore coruſcātium; quibus exſtinctis nihil fœtidius eſt magisq; putidum. Nullum quidem in retrahendis fugitiuis laborē intermittebant religioſorum præfecti; ſed quemadmodum pulli vbi ſemel ē cauea euolauerunt, reuocantis vocem non exaudiunt, ſic deſertores iſti omnes ſuperiorum admonitiones ſpernebant, ac conatus eludebant. Horū exēplo mox alij atq; alij vtriuſq; ſexus inſtigati, cateruatim abiectis cucullis nouo Euangelio nomen dederunt. Vxorem ſibi Monachus; Monialis maritum quæſiuit; aut vagæ libidini totos ſe dediderunt. Erant qui in Monaſteria ac Conuentus libellos paſſim ac ſchedas inijcerent, quibus ſolitaria vita traducebatur. In ipſa etiam Monaſteria vtriuſq; ſexus homines nōnulli irrepſerāt, qui libidinum flammas ſub cœnobiticarum regularum cineribus hactenus occultas ac ſuppreſſas, fletu ſuo excitabant: adeo vt mirum ſit, quomodo ſimplices illæ columbæ à laqueis vbiq; poſitis & dulciſſima voluptatis eſca cauere ſibi potuerint. Vnde factum eſt, vt Monachi ac Moniales ſicut antea ſub eodem religionis fuerant iugo, ſic iam eandem quocumq; vellent modo viuendi licentiam amplecterentur; ac tam inter ſe quam cum alijs matrimonia contraherent. Ac velut Æſopica illa vulpecula, amiſſa cauda, omnibus perſuadere conata eſt, vt & ipſæ graue & inutile, vti dicebat, pondus abijcerent; ſic etiam excucullati Monachi reliquos religioſos vehementer exhortabantur, vt & ipſi ad ſepem, quod dicitur, ſuſpenſis cucullis, relictaq; ſolitaria vita, hominum cœtibus rurſus ſe iungerent, ac quæ cæteri, Mundi negotia obirēt. Dici certe vix poteſt quam variæ artes excogitatæ ſint quum ad horum qui Monaſteria deſeruerant, excuſandam, tum ad illorum qui remanſerant, accendendam libidinem. Sed, ô Deus bone! quæ quantæque curæ, ſollicitudines ac miſeriæ inde natæ ſunt? ſub quibus noui illi coniuges, indiſſolubili monſtroſæ copulæ catena illigati, miſerabiliter gemebant. Non pauci eorū paupertate oppreſſi, vile opificiū aliquod exercere, aut ruri opus facere, magnoq; labore victum ſibi acquirere coacti ſunt. Hinc bibliopolæ, circumforanei, friuolarij, pædotribæ, & qui non homines extiterunt? Ad Miniſterium vero tantum diſertuli aſſumebantur. In Monialium vero ædibus multi Miniſtri nidulabantur, Deo dicatarum Virginum contubernio vtentes. Teſtatur Caierus, duos ſe Pictauij vidiſſe, ob raptū eiuſmodi non parū periclitantes. Notū eſt, Barro apud Luſignanos Miniſtro ex Monaſterii cuiſdā ſpolijs Monialē nō illepidā prædæ ceſſiſſe, quā in Vaſconiam ad bellū profectus, Maupererij depoſuit. Similis pręda Chriſtiano Miniſtro Pictauienſi obuenit. At Belloloco, itidem vni ex Galliæ Miniſtris, bolus ex ipſis faucibus fuit ereptus. Hos tres Curia Pictauienſis tamquam raptores & ſacrilegos condemnauit. Hæc illis turunda eſt, hæc ambroſia, tantopere à Ra-

…iniſtri Mo… …lium ama… …es.

belæ ſit diſcipulis & Caluini ſectatoribus deſiderata. Monialium carnem ante omnia illi expetebant, ac veluti canes, vnice veſtigabant ac venabantur, facile vbi præda parata ſibi eſſet, odorati. Quem vero odorem putrida hæc ac putida vaſa ſpirarent, non difficile iudicatu eſt. S. Gregorius deuelatam Religioſam alloquens, inquit, Quod ſi Ananias ob pauxillum argenti violato voto mortem meritus ſit, quam pœnam illa mereatur, quæ Deum non argento, ſed ſeipſa, iam ſeruitio eius deuota, defraudet. Hos ergo laqueos tam Lutherani quam Caluiniſtæ Religioſis, iunioribus præſertim tendebant, ac velut Catholicæ Eccleſiæ exſuuiis nouellam ſuam exornabant, ſcilicet. Sed ô pulcram Eccleſiam, cuius fundamenta inceſtibus atque adulteriis innituntur! An vero ex Agare iſta vlla alia quam ſpuria & Iſmaelitica proles naſci poteſt? Certe illecebræ iſtæ, ô Caluiniana Synagoga, columnæ tuæ ſunt: hi angulares tui ſunt lapides, hæc ornamenta templorum tuorũ, hæ lampades tuæ quarum lumen qui ſequitur, in æternas abyſſi tenebras deſcendit: hi doctrinę tuæ ſunt præcones, hæ noui veſtri tubæ ſunt Euangelii, ac vox non clamantium in deſerto, ſed ciuitates inflammantium, in prouinciis ſerentium diſcordias, regna & imperia euertentium, omnem denique pacem atque obedientiam ex Chriſtiana Republica profligantium. O dignum æterno igne hominum genus! vt qui diſcordiæ omniumque malorum ſcintillas per totum orbem ſparſiſtis, & tam noxia incendia conflaſtis, & adhuc fouetis.

Io. diac. lib. 4. de vit. Greg.

II. *Quibus artibus Dominicanus quidam tentatus fuerit.*

Vir bonus ac literatus mihi narrauit, ſe quum ætatis anno XX. Lutetiæ Dominicanorum familiæ adſcriptus degeret, à Porciano Principe, nouam religionem ſub primis ciuilis belli initiis amplexo, ſæpenumero rogatum, quam ob cauſſam tot tantisque donis à Deo ornatus (erat enim nobili prognatus familia) Monachalem habitum induiſſet: quem ſi vellet abiicere, honorificum ipſi in aula ſua locum fore. Sciebat enim huic à fratre maiore natu nihil ex patrimonio quam gladium ac pallium relictum; quæ ille cum cucullo & Breuiario commutarat. Quum fruſtra aliquoties ſurdum ad eiuſmodi impugnaſſet, forte fortuna die quodam puellam idem cubiculum ingreſſam eſſe, quam Princeps manu arreptam ad ſe deduxerit, his verbis eam compellans: Quæſo te amica mea, vt in hac anima Deo lucrãda operam tuam mihi præſtes. Nec diu moratum cubiculoque egreſſum, ſine vllo arbitro vtrumque reliquiſſe. Ibi ſe à puella delicias eiuſmodi mirifice edocta, quum verbis tum geſtibus, manuum cõpreſſionibus aliisq; modis tam vehementer fuiſſe impugnatum, vt nunquam in vita maiorem tentationis impetum ſuſtinuerit, diabolo & carne faces ſuggerentibus. Tandem reuerſum Principem, denuo rogaſſe, vt conditionem oblatam accipere vellet: ſe quidem omnia ipſius cauſſa facturum. Tum redeunte quaſi animo, ſe reſpondiſſe, Cum

Puella aſtutia.

Deo ſuper hac re ſe conſultaturum. Re apud animum contrariis inter ſe affe-ctibus diſtractum, omnes in partes verſata, tandem ſe S. Pauli Apoſtoli conſi lium ſequutum, quamprimum inde in Lotharingiam ſeceſſiſſe, & à Barrenſi Duce fuiſſe ſuſceptum. Idem poſtea Theologiæ apud Santonas profeſ-ſor fuit, ac vitam Religioſo dignam ad extremum vſq; ſpiritum egit. Hanc narrationẽ prolixius aliquanto recitare volui, vt intelligatur quibus artibus hæretici eos quos cauſſæ ſuæ vtiles fore arbitrãtur, captent. Quia enim doctis & ad grauia negocia idoneis hominibus deſtituuntur, neceſſe eſt vt eos à nobis velut ſuffurentur. Suffurari vero aut ad ſe pertrahere vix poſſunt, niſi eiuſ-modi voluptatem delinimentis, quibus nihil blandius eſt atq; acceptius, in-eſcatos. Alium noui vicinum mihi Nobilem, qui vt iuuenem quendam Frã-ciſcanæ familiæ monachum à religioſa vita diuerteret, pro cucullo, quem clã auferri iuſſerat, thoracem ac chlamydẽ ſupponi iuſſit, atq; ita excucullato venuſtam iuuenculam comitem addidit: quæ poſtea Crux ipſius fuit. Alium quendam ex Obſeruantium, qui dicuntur, apud Burdigalenſes Ordine mu-lieres nonnullæ reformatæ ita ſequebantur ac prenſabant, vt nuda manicis i-pſius brachia immitterent, multis cum ſuſpiriis ac querelis, quod tam venu-ſtum, vt erat reuera, ac valentem iuuenem tam aſpero habitu indutum vide-rent. Quin tanta erga miſerum charitate afficiebantur, vt pro ſtramine cui aliàs incubare ſolebat, molliſſimi ſui lecti partem offerrent. Et his quidem artibus vterq; ab Eccleſia fuit abſtractus. Nã eiuſmodi Religioſi tenui admo-dum filo adſtricti, ægre intra clauſtrorum ſepta continentur. Illud quidem mirum eſt, ex quatuor centenis Religioſorum millibus, à Luthero ac ceteris tã hæreſiarchis quã hæreticis paucos tãtum ad apoſtaſiã fuiſſe pertractos. Sed & hoc admiratione non caret, quod noſtro ſæculo tã multi, qui quum in vera ſint Eccleſia, etiã in ſæculo ſalutem ſuam operari, atq; interim Mundi cõmo-dis vti poſſent, vltro voluntariæ, & perpetuæ ſeruituti ſeſe mancipant. Initio quidem Religioſi pleriq; à Caluino ſeducti, Monaſteria non deſerebant, ſed eodẽ quo antea vſi habitu, prouẽtibus ſuis fruebantur. Abbas Valẽtiæ in reli-gioſo habitu hæreſeos rudimenta populo pro cõcione in Gallia tradebat, vt & frater ipſius Abbas Bõneuallenſis. Quosdã metus, alius prouẽtus Eccleſiaſti-cos amittẽdi metus, quo minus Lutheraniſmũ apertè ꝓfiterẽtur, continebat.

formata- … quarun- … mulie- … chari-

IV. *… retici po- … um idolo- … rare fa- … nt.*

Sacerdotes quamuis hæreſin ſinu fouerent, Miſſam nihilominus celebra-bant. Sed vide hic exſecrabilem quorundam impietatem, ſine vlla conſecra-tione, aut verborum Sacramentalium prolatione ſacra facientium. Cuius im-pietatis Abbas Cleriacenſis idemq; Oleronenſis Epiſcopus accuſatus, ſeſe purgauit, ac deinde quoties ſuo modo miſſificaret, verba conſecrationis alta voce pronuntiauit, non ſecus atq; olim factum eſt, vt in S. Iacobi Liturgia no-

tari,

tari,& ex iis quæ Iuſtinus Martyr in II.ſua Apologia ſcribit,colligi poteſt. Idem apud Æthiopes Chriſtianos adhuc obſeruari aiunt. Eccleſia vero morẽ hunc aboleuit,& verba illa cõſecrationis à ſacerdote ſummiſſa voce proferri voluit,vt magnum hoc myſterium non ita diſpaleſceret,aut hac occaſione profanaretur.Huic vero ſtatuto ſimplicitas quorundàm cauſſam dedit.Quũ enim paſtores quidam verba quibus ſacerdos corpus Domini noſtri conſecrabat,memoria retinuiſſent,& vnus ſuper prolato è pera pane eadem pronuntiaſſet,ſtatim ad verba illa,*Hoc eſt corpus meum*,pro pane caro apparuit,ſed is ſtatim ab igne cœlitus delapſo fuit conſumptus,illis ſermonis vſu per tempus aliquod priuatis.Huius miraculi veritate comperta,Eccleſiæ decreto ſtatutũ eſt,vt verba illa conſecrationis à ſacerdote ſummiſſe pronunciarentur, ne vulgo eis abutendi detur occaſio.Iſti vero perſonati Catholici multò peius faciebant,panem non conſecratum eleuantes, & populo communicantes.In Caluiniſtica Synagoga etiam hodie moris eſt,vt panis ſine vlla benedictione,cõſecratione aut verborum prolatione cõmunicantibus porrigatur. Quid,quod Caluinus verba conſecrationis magica carmina& incantationes appellat?Quę eius aſſecla Viretus non minus venenato,ſed nouo cõuicio Magodiam vocat,Malo Miniſter,quẽ Lutetiæ poſt conditũ illud à Ianuario mẽſe Edictum,quod Caluiniſmo latiſſimã in Gallia feneſtrã aperuit,concionãtem nõ ſemel audiui,iactitare ſolebat,ſe decẽ aut duodecim annis Miſsã ſine vlla panis cõſecratione celebraſſe. Equidẽ minus recte facturus mihi videor, ſi quod iã moui dubium ſiue quæſtionem indeciſam relinquam:vtrum ſcilicet populus hoſtiã non conſecratam adorans,&ex falſorũ illorum ſacerdotũ manibus recipiens,idololatriã committat,aut defectus hic à Deo ſuppleatur.

In quo illud primo conſiderandum eſt, poſtquam ſacerdos ab ordinario Paſtore receptus aut miſſus eſt,communi omnium voce ac iudicio pro legitimo ac rite ordinato ſacerdote habendum, cui Eccleſiaſticum miniſterium ſecundum formam, geſtus ac ceremonias ad vnumquodque requiſitas ac præſcriptas,exercendi munus incumbat. Vnde populus quantum ad legitimam ſacerdotis vocationem ſeu miſſionem,nihil amplius indagare,ſed eum qui à Superiori datur aut permittitur recipere tenetur, præſertum ſi nullæ ad id munus neceſſariæ dotes in eo deſiderentur, ipſeq; in externis idem fecerit,quod in officio iſto quam optimè exercitati.At ſi idẽ ſuo arbitratu Paſtores ac ſacerdotes ſibi eligat,vngues canis à lupi vnguibus nihil diſcernẽs,culpæ expers non erit.Sic enim omnis generis homines,apoſtatas & alios,immo etiam qui ſacerdotes nondum ſunt, ad tam ſacrum munus admittens, vt in Germania olim factum eſt, vbi à reliquo populo,ſublata ſcilicet cœlibatus lege, ſacerdotes diſcerni vix poſſunt, ipſe ſui mali cauſſa erit, vt qui

V. *An populus ideo idololatriam committat.*

Naucler us.

legem

legem atque ordinem à Deo proſcriptum violarint. Hanc ergo culpam ſuaipſorum leuitate vel credulitate potius contractam, ſibi ipſis imputabunt. Præterea ſi adoratio hæc facta ſit cum omnibus conditionibus ac circumſtantiis quæ actionem moraliter bonam, laudabilem ac meritoriam faciunt, quales ſunt, locus, tempus, modus, ignorantia illa coram Deo & hominibus excuſari poteſt, vt quæ facta ſit ſecundum Eccleſiæ intentionem, quæ eſt, Chriſti corpus non aliter quam conſecratum adorare. Hinc Theologi ad probandam omnium humanarum actionum tã bonitatem quam validitatẽ, hanc regulam tamquam certum axioma tradunt: Omnes ſcilicet humanas actiones in materiam debitam, aptam & conuenientem, tempore ac loco opportunis incidentes, eaque forma ac modo quo par eſt exercitas, moraliter bonas eſſe ac vitio carere. Vt exempli gratia, recte dicimus, ſuam non alienam, ac licitis, non prohibitis diebus, meſſem demetere; & eleemoſynam de ſuo, non de alieno, & ex charitate, non ex hypocriſi dare; in vno gradu nuptias contrahere, in alio abſtinere; & ſi qua alia ſunt eiuſmodi, actiones bonas eſſe & laudabiles. Sic actio illa populi voluntaria, hoſtiam non conſecratam quam tamen conſecratam eſſe ſimpliciter credit, adorantis ac recipientis, bona eſt, in debitam ac requiſitam materiam incidens, ſi non ex ſe, ſaltim ex eo quod humana poteſt apprehendere ſapientia: quum hoſtia illa ceteris conſecratis ſimilis ſit, & à ſacerdote legitimè ordinato in Catholica Eccleſia hora ordinario ſeruitio ſeu ſacrificio deputata, ſuper altari conſecrato, cum ornamentis, geſtibus, aliiſque externis quibus Eccleſia in ea re vti ſolet ceremoniis, tractetur atque adminiſtretur. Quare actio hæc ex bona fide profecta, vitio atque errore caret, neque pro idololatria haberi poteſt.

Axioma Theologicum

VI. *Idololatria materialis, non formalis.*

Idololatria verò, ſi qua hic eſt: materialis eſt, vt Theologi noſtri loquuntur, non formalis, id eſt, in ſe quidem idololatria eſt, quum purus panis & vinum pro Chriſti corpore ac ſanguine adoretur; ſed non in decepti populi intentione, qui pro ſuæ adorationis obiecto corpus & ſanguinem Chriſti habet, & neq; hoſtiam quam ſacerdos manibus tenet, ſine tacita illa & implicita conditione adorat, ſcilicet totum illud tam grande myſterium ex Ieſu Chriſti præſcripto Eccleſiæque vſurpata conſuetudine peragendum eſſe. Neque eſt vt quis exiſtimet, defectum hunc conſecrationis à Deo occulta quadam & diuina virtute ſuppleri: quum vt id credamus, nulla Dei promiſſio, neque vlla alia conſecrandi formula quam quæ ſacris illis ab ipſo Chriſto prolatis verbis continetur, exſtet: quæ quidem verba in Sacramentis id efficiunt atq; operantur quod ſignificant, ex ore legitimorum ac rite ordinatorum ſacerdotum prolata. Ex quibus ſequitur, nullam hic eſſe conſecrationem, neque eius defectum à Deo ſuppleri; qui tamen fidelium actionem natura ſua vitioſam ſup-

Vid. S. Thom. 2.2. q. 1 act. 3 ad 4 diſtinit. & 4 diſt 9. art. 5. q. art 4 & Gerſon. Tract. 3. & 18.

Digitized by Google

ſam ſupplet, & intentionem probat, ſacrificii ac Sacramenti effectus ad menſuram deuotionis cuique applicans. Sed iam trium illorum, Galliæ noſtræ Reformatorum veſtigia proſequamur, à quibus apoſtatæ illi ac deſulterii Clerici aliquantulum nos abduxerunt.

QVOMODO CALVINVS GENEuam ſe contulerit, quæque ibidem fecerit ac geſſerit.

Caput Decimumſeptimum.

ARGVMENTVM.

I. *Caluinus relicto Pictanio, in Aquitaniam ad Rufum & Fabrum proficiſcitur.*
II. *Gulielmus Farellus primus apud Geneuates rebellionis auctor.*
III. *Caluinus diu hinc inde vagatus, Geneuam concedit.*
IV. *Tres itidem Apoſtol: eodem ad Caluinum proficiſcuntur.*
V. *Caluinus rebus nouis ſtudens, Geneua eiectus.*
VI. *Ratisbonam abit ad comitia imperij.*

DVM duo illi præcurſores, Bonushomo & Ramaſſator ſiue Conſarcinator, hæreſi viam ſternunt, & velut ſigno S. ſcripturæ ex arce oſtenſo, claſſicum contra Eccleſiam canunt, ac homines paſſim in Gallia, Religioſos præſertim vtriusque ſexus ad pileum vocant, ſuæque conſpirationi quamplurimos ab antiqua Catholica ſimplicitate ac pietate abſtractos, innectunt: Caluinus ne Pictauii, re iam quam agitabat in apertum erumpente, comprehenderetur veritus, hoſpitis conſilium ſequitur, & Neracum ad Rufum & Fabrum, de quibus ſupra, proficiſcitur, vt vnà cum eis ſub Margaritæ Nauarræ reginæ præſidio lateret. Ait Beza, bonum illum ſenem, de Fabro loquens, Caluinum grato ac læto animo excepiſſe, quaſi præſagientem ab hoc Eccleſiam in Galliis reſtauratum iri. Illud vero non dicit, Rufum à Caluino viſitatum tamquam dominum à ſeruo, quàuis non ignoraret eundem dum per Germaniam oberrat, Caluini miniſterio vſum fuiſſe, quod eum narrantem plures à Rufo in literis educati, non ſemel audiuerunt. Ibi Caluinus Rufo ſcripta ſua communicauit, præſertim Inſtitutiones Chriſtianæ religio-

I. *Caluinus Pictanio in Aquitaniam ſecedit.*

In vita Caluini.

nis, Enculiſmi conceptas atquè inchoatas; ſimulq; Eccleſiæ in priſtinam puritatem reſtituendæ propoſitum ei aperuit, inquiens, nihil omnino ſani in Catholica ſupereſſe Eccleſia, ſed vetus illud ædificium planiſſime eſſe deiiciendum, ac nouum inſtruendum. Rufus vehementer admiratus, vt ipſe poſtea ſæpe dixit, tantam tamque ſenilem malitiam in animum iuuenilẽ cadedere poſſe, hominem ad rationem reducere conabatur, inquiens, Neceſſarium quidem eſſe vt domus Dei purgetur, verum eam non deſtruendam, ſed fulciendam eſſe potius: quod niſi fiat, tam ipſum quam quoſcunq; alios qui hac in re aliquid tentârint, eiusdem ruinis oppreſſum ac ſepultum iri. Vidi ego ſchedas Rufi manu ſcriptas, quibus ſuam de Cœna ſententiam exponit, longè à Caluini opinione diſcrepantem: quas quidem ſchedas Medicus noſtræ Aquitaniæ non incelebris, Cleriacenſis patria, Rufi ſumptibus puer in ſcholis educatus Franciſco Candali Epiſcopo quondam Atrenſi communicauit. Hac inter dominum & famulum contentione effectum eſt, vt Caluinus Ruffum Temporiſatoris, id eſt, hominis inconſtantis, & conſilia ſua temporibus accommodantis nomine traduxerit, ac librum etiam *Des Temporiſeurs*, Gallica lingua conſcripſerit, in quo dominum præcipue venenato dente impetit. Faber quamuis in Caluini ſententiam magis quam Rufus inclinaret, hominem tamen quantum poterat retinebat, metuens ne præferuidum hoc ingenium omnia miſceret atq; euerteret; eoq; diſcedenti conſulebat, vt Melanchthonis tam opiniones quam exemplum in omnibus ſequeretur. His inſtructus conſiliis Caluinus Lutetiam profectus eſt; ſed parum tutum ibi ſe videns, & à rogo ſibi metuens, iam tum patriæ excidium meditans, Gallia exceſſit, quæ ingrata ſcilicet, vti conqueri poſtea ſolebat, tanto homini domicilium denegare ſuſtinebat. Argentoratum ergo profectus totum biennium Bucero operam dedit, hunc vnum aptiſſimũ perturbandi Eccleſiam inſtrumentum ſibi fore, recte iudicanti. Scripſerat tum inter alia Bucerus librum *De carne Chriſti*: cuius ſimilem nec à Luthero nec à Zuinglio ſcriptum aiunt. Hunc cupide legit Caluinus, ſimulque Bucero Inſtitutiones ſuas communicauit, quas ibi ac Baſileæ tandem ad vmbilicum ductas, Franciſco I. Galliarum Regi dedicare non dubitauit.

Rufus Caluini vehementiam moderari ſtudet.

Caluinus Argentoratum venit.

Prima editio fuit anno 1534.

Quemadmodum vero Lutherus laudi ac gloriæ ſibi ducebat, quod Euangelium ab ipſo prolatum multarum turbarum ac ſeditionum cauſſa eſſe diceretur; adeoque lætitia exſultabat ſi populos ad mutuam lanienam videret inter ſe commiſſos; ſic Caluinus vt & ipſe quo ſpiritu regeretur, teſtatum faceret, pro ſymbolo primæ Inſtitutionum editioni præſcripſerat gladium vndique flammis circumdatũ; cum his verbis: *Non veni pacem mittere, ſed gladiũ.* In quo neſcias vtrum horum vterque magis in vaticiniis ſuis verus, quam in

Caluini ſymbolum.

ſuis

ſuis ipſorum opinionibus vanus fuerit. Dum Argentorati deſidet Caluinus id primum operam dabat, vt eos qui pœnę metu è Galliis profugerant, conſilio & auxilio iuuaret. deinde vbi in honore aliquo & hominum exiſtimatione ſe eſſe vidit, omnibus quæ in tota Germania gererentur negotiis immiſcere ſe ſtudebat. Vbi vero accepit, Ferrariæ Duciſſam, è regio Gallorum ſanguine ortam, veræ religionis (ita enim loquebantur) aliquem habere guſtum, ad eam ſe contulit, omnibusque modis ſuaſit, vt Romanæ Eccleſiæ valediceret, non tamen à Luthero præmonſtratam quidem, ſed nondum perpurgatam ſemitam, ſed quam ipſe à Deo ſingulariter ad id vocatus, totam iam complanaturus eſſet, ingrederetur. Hac de re etiam in ſecretiori Duciſſæ cubiculo ſermones aliquot habuit, Pontis toparcha inter alios præſente: nec exiguam pecuniæ ſummam corraſit, plerisque ad priſcæ illius ſcilicet Eccleſiæ exemplum bonorum ſuorum partem ad noui huius Apoſtoli pedes deponentibus, quæ ille deinde inter exſules ac proſcriptos Gallos diuidebat: inſimulatus tamen poſtea, quod in diſtribuendis quatuor librarum millibus, quas Margarita Nauarræ regina Geneuenſi eccleſiæ eleemoſynæ nomine miſerat, mala fide verſatus eſſet. *Caluinus Ferrariam adit.*

II. Vagationis pertæſus Caluinus Geneuam ſe contulit, vbi iam antea dum cum Tilio oberrat, in quorundam notitiam ſe inſinuarat. Ea ciuitas tum Sabaudiæ Duci rebellare incipiebat, Gulielmo Farello ſeditioſorum conatus accendente ac fouente. Hic ille eſt cuius ſupra libro III. mentionem feci, è Meldorum ciuitate profugus, Iudæi filius, cui Ferreau natiuum nomen: homo in diſputationibus atque omni ſermone quouis torrente vehementior, vt qui è cathedra inſtar Periclis alicuius, fulminaret. Hic præcipuus auctor fuit mutationis quæ tum & poſtea Geneuæ facta eſt, quò Baſilea eiectus ſe contulerat. Calendarium Hiſtoricum à Iohanne Gregorio & Iacobo Stoer Anno M.D.LXIX. impreſſum teſtatur, Anno M.D.XXXV. die XVII. Auguſti, celeberrimam ciuitatem Geneuenſem, iuxta veritatis Euangelicæ præſcriptum, reformari cœpiſſe: quod tamen in ſecunda editione omiſſum eſt, ne Caluinus qui ſequenti anno demum eò venerat, hoc honore defraudaretur. Sub primum aduentum Caluinus omnibus ſe dabat, adeo vt cauponas etiam præſertim vbi frequentes conueniſſe videbat, ingrederetur, ac pueros etiam, ad ſe colligeret, eosque cantilenam aliquam vel rhytmos, in Eccleſiæ & Eccleſiaſticorum contemptum factos doceret. Perſonam vero ſuam tam ſcitè egit, vt in Dominicæ S. Trinitatis vigilia quoſdam ſectæ ſuæ homines in templum S. Petri immiſerit, à quibus mox ſtatuæ & imagines confractæ fuerunt. Hic tamen tumultus tum ſedatus eſt; ſed

De Gulielmo Farello.

Vide epiſt. P. Caroli ad Cardin. Lotharing.

Caluinus Geneuam intrat

quia ſacrilegi illi primarias totius familias cognatione attingebant, rei facile iudicio ſe ſubduxerunt, Farelli factione præualeſcente. Tandem ergo hac peruagante licentia, & non Farelli tantum ſectatoribus, ſed & Bernatibus aliisque vicinis fomitem ſuggerentibus, & quod Anno M. D. XXVIII. cœptum fuerat vrgentibus, tota ciuitas rebellauit. Factum eſt hoc Anno M. D.XXXV. vti ex ſequenti patet inſcriptione, quæ æneæ tabulæ ad Curiam Geneuenſem affixæ, inſculpta viſitur.

Quum Anno Domini M.D.XXXV. profligata Romani Antichriſti tyrannide, abrogatisq; eius ſuperſtitionibus, ſacroſancta Chriſti religio heic in ſuam puritatem, Eccleſia in meliorem ordinem ſingulari Dei beneficio repoſita, & ſimul pulſis fugatisq; hoſtibus vrbs ipſa in ſuam libertatem non ſine inſigni miraculo reſtituta fuerit: ſenatus populusq; Geneuenſis monumentum hoc perpetuæ memoriæ cauſſa fieri atq; hoc loco erigi curauit, quo ſuam erga Deum gratitudinem teſtatam faceret.

Epiſcopus Geneuenſis ciuitate excedit. Vix ortis his turbis, Petrus de Baume Geneuenſis Epiſcopus, vnà cum Clero vrbe exceſſit, qui quum initio hominibus iſtis rerum nouarum ſtudioſis aditum non vt debuit, obſtruxiſſet, eorundem conatibus oppreſſus errorem, licet ſero, agnouit, tum ſcilicet quum malo remedium afferre non poſſet. Vt enim præuiſa iacula minus feriunt; ſic incauti facile deiiciuntur ac ſuperantur. O quam multa mala eiuſmodi negligentia ac ſegnities inuexit! Ignaui homines, quas miſerias in veſtra ac noſtra capita non conciuiſtis? Quod ſi publicæ ſalutis curam planè ex animo eieciſtis; annon priuatæ reſpectus excitare vos debuit? Veriſſime enim à Solone dictum eſt, nullam eſſe ſeram, nullum repagulum vel obicem, quo publicum malum à priuatarũ ædiũ ingreſſu cohiberi poſſit. Sed ad Farellũ redeo, qui opera præcipue Perrini cuiuſdam vtebatur, hominis factioſi, ſed funeſtum exitum ſortiti. *Perrinus* Vt enim Auguſtus ad aram Iulii Cæſaris memoriæ conſecratam, omnes conſpirationis participes quos nanciſci poterat, interfici iuſſit: ſic Perrinus iſte, annitente Caluino, in ipſo ſaxo quod olim altaris vſui inſeruierat, Caluini vero iuſſu ad locum reorum ſuppliciis deſtinatum, deportatum fuerat, capite fuit truncatus. Ex aliis audiui, & in ſchedis quibuſdam ipſe legi, Perrinum ipſum lapidem hunc ſacrum, in quo ante corpus Ieſu Chriſti conſecrari atque offerri conſueuerat, in locum illum infamem transportari curaſſe, vt maleficorum ſanguine poſthac tingeretur; nequaquam tum ratus, ſe primam fore victimam ad altare hoc immolandam. Perrino à Caluino crimini datum, quod ad inſtar Sicularum veſperarum, Gallos omnes exſules cum ſuæ factionis hominibus trucidare conſtituiſſet. Hoc ergo modo Geneuenſis ciuitas perdita fuit, in qua iam longo tempore hæreſis

ſub

Digitized by Google

ſub Caluini vexillo triumphat:quæ olim etiam Felici V.Antipapæ,Cardinali Geneuenſi, pro Eccleſiæ capite ſe gerenti, perfugium præbuit. Eodem tempore Tiguri,quæ ciuitas à Geneua non longiſſime abeſt, infans natus fuit triceps,cum tribus manibus,& tribus pedibus: quod monſtrum procul dubio iſtius ipſius de quo iam multa diximus, monſtri præſagium fuit ac figura. *Monſtrum.*

Farellus ſuis diffiſus viribus, ad perficienda incœpta Caluinum Ferraria reuertentem,in auxilium vocauit. Is inuitum ſe ſimulans,quanto magis rogabatur vt Eccleſiæ Domini inſtaurandæ manum admoueret, tanto magis tergiuerſabatur,alio ſe vocatum cauſatus. Quemadmodum vero rei magnopere expetitæ ſimulata repulſa animum multo maiori accendit deſiderio; ſic Geneuenſes nouam Eccleſiam ac rempublicam iamdudum moliti, quanto magis Caluinus detrectabat,tanto vehementius retinere eum ſtudebant:vt ipſe dicat ſe inuitum manere ibi coactum.Quare munus S.Scripturam interpretandi,&conciones ſiue exhortationes Gallica lingua faciendi ſibi ſumſit, à Gallis præcipue conductus, qui partim è Lugdunenſi alijſque prouincijs profugerant,vt ignes quos ſibi accenſos ſciebant, vitarēt;partim vt creditorum defraudationes S.Spiritus pallio velarent. Ipſe Caluinus fatetur, ſe Gulielmi Farelli tam conſilio & exhortatione quam terribili adiuratione,immo ab ipſo Deo quaſi extenſa manu,Geneuæ fuiſſe retentum. Quum enim precibus nihil proficere ſe videret,imprecatione vſum, hac ſcilicet, vt in tanta neceſſitate auxilium ferre recuſantis ſtudijs ac vitæ tranquillitati, quam vnice quærebat,Deus maledicere vellet. Quibus verbis territus, cœpti itineris conſilium omiſerit.Hic ille Farellus eſt, quem Caluinus collegam ſuum paſſim appellat, qui poſtea de Carnis reſurrectione dubitare cœpit, vt ex Caluini ad eum ſcripta epiſtola videre eſt. Non multo poſt Caluinus Catechiſmi ſui telam exorſus, breui eam pertexuit, ſumpta à Carolſtadio forma: quod opus Caluini ſectatoribus ita placuit, vt Excellens vulgo καὶ ἐξοχὴν appellaretur.

III. Caluinus Geneuæ ſubſiſtit.

In Præfat. Pſalm.

Caluinus Geneuæ latibulum ſortitus,trium illorum propolarum quibus merces ſuas per Galliam diſtrahendas commiſerat, memoriam nondum depoſuerat. Quare per epiſtolam venire eos ad ſe iuſſit. Sic diuerſis vijs iter ingreſſi,ac Geneuam appulſi,eorum quæ à ſe geſta eſſent, Caluino rationes reddiderunt,& quæ porro ſpes eſſet, oſtenderunt. Huic conſilio Sanuertunianus Pictauienſis Senator quoque interfuit.Illos auditos ac de rebus omnibus diligenter inſtructos,Caluinus in Galliam remiſit. Præcipuus eorum conatus circa ſcholaſticam iuuentutem corrumpendam verſabatur.Nôrant quippe nullibi facilius veneni huius contagionem adhæreſcere, nec vllibi

IV. Caluinus à tribus ſuis Apoſtolis viſitatur.

Digitized by Google

breui temporis ſpatio latius proſerpere. Ad vniuerſitates quippe omnes fere confluunt, qui præcipua olim in Republica munera ſunt obituri. Et illi quidem quamuis ex æquo mandata ſtrenue exſequerentur, non tamen omnes eodem vtebantur ſucceſſu. Bonushomo inprimis iuuentutis in Pictauienſi Academia literis operam dantis teneros animos facile corrumpebat ac quocumq; vellet flectebat: quinetiam in Nobilium ruri habitantium domos irrepens, pleroſq; Caluini dogmatis inficiebat. Primi ex his erant Faius in agro Angoliſmenſi, Veracus in Pictonibus, Mirambellus in Santonibus. Non idẽ ſucceſſus eis Toloſæ fuit, vbi ſcholarium actiones & ſtudia diligenter à Præceptoribus obſeruabantur. Et ſane æterna laude digniſſima hæc vrbs eſt, quæ licet poſt Lutetiam maxima ciuium atque aduenarum frequentia abundet, & regionibus hæreſi infectis vndiq; cincta ſit, in Catholica tamen fide conſtanter perſeuerauit, adeoq; ne vnam quidem familiam intra muros ſuos habet, quæ non ſub Catholicæ Eccleſiæ legibus viuat. Vernouius vnus ex noui Euangelij præconibus, dum Geneuam reuertitur, Chamberiaci deprehẽſus, cum quatuor ſocijs flammis fuit exuſtus. Ramaſſator poſt multos labores in Aruernis mortuus eſt. Bono homine vero quid factum ſit, nos latet.

Toloſana vrbis laus.

V. Porro Caluinus formam à Farello introductam, illi quæ apud Bernates eſt conformem, ſequi nolens, omnia pro lubitu ſuo mutare inſtituit. Et velut homo erat imperioſus & intolerabilis arrogantiæ, ſic in omnibus ſupremam ſibi auctoritatem vindicabat. At conatibus eius magiſtratus vrbanus ac Syndici ſeſe oppoſuerunt, nihil prius habentes quam vt cum vicinis ſuis & confederatis eandem religionis, ac præſertim in Cœna adminiſtranda formam retinerent. At Caluinus natura ferox ac ferus etiam, nemini omnino voluit cedere; eoque Cœnam ex forma quam ipſe inuenerat adminiſtrauit, hoc ad ſui augendam exiſtimationem pertinere exiſtimans, ſi à nemine quidquam præſcribi ſibi pateretur. Quę res turbas non leues in ciuitate excitauit; eoque tandem res redijt, vt Curaltus quidam Auguſtinianus quondam eremita, apoſtata, à Caluino Baſilea accerſitus, in carcerem coniectus ſit. Quoniam verorum Paſchatis feſtum inſtabat, Senatus Mario cuidam concionandi Cœnamq; adminiſtrandi prouinciam dedit. Sed hic Caluini minis territus, clanculum ſe ſubduxit. Tum Farellus & Caluinus ad concionandum progrediuntur, populo tamen perſuadere non potuerunt, vt nouo illo ritu Cœnæ Domini participarent. Sic ergo non ſine grauiſſima populi offenſione Paſchatis feſtum ſine Paſchali illa celebritate ac communione abiit. Caluinus ipſe dicit, quamuis natura timidus eſſet, coactum ſe nihilominus, ad ſedandas iſtas controuerſias, vitam ſuam præſenti periculo obieciſſe. Mirum vero eſt quam in omnibus homo hic timiditatem ſuam præ ſe ferat, ac pęne oſtentet;

Caluinus Geneua eijcitur, & cur.

Sleid. lib. 4

Caluini timiditas.

adeo vt iam morti vicinus circumſtantibus Miniſtris non ſemel dixerit: *Equidem illud vobis affirmo, ô fratres, me natura timidum eſſe & meticuloſum*. At tam ſcripta eius quam ab ipſo excitati motus longe aliud teſtantur. Sed ad magiſtratum Geneuenſem redeo: qui metuens ne Caluinus & ſocij monſtri quid alerent, & mutationem in Republica molirentur, Farellum, Caluinum, eorumque aſſeclas proſcripſerunt. In hoc exſilio Caluinus à Zacharia quodam vehemẽter fuit oppugnatus ac proſtratus. Zacharias is Belga fuit natione, Theologiæ Doctor, qui Anno MDXXXVIII. Bernæ Heluetiorum cum Caluino diſputationem ſuſcepit. Quum vero Caluinus cum Zuinglio ſentire ſe ſimularet, Zacharias præſente magiſtratu epiſtolam Caluini manu ſcriptam è ſinu depromſit, rogans, num manum ſuam agnoſceret. Quum negare non poſſet, Zacharias epiſtolam illam coram omnibus recitari iuſſit, in qua Zuinglius, quem iam vti virum Dei laudabat atque extollebat, mille conuicijs lacerabatur. Qua ex re quum magnum ſibi conflatum odium ſciret, relicta Berna Argentoratum cõceſſit, à Bucero iterum amice humaniter exceptus, vbi ſuas vterque opiniones cum Lutheri delirijs miſcendo, rurſus nouam religionis formulam commẽti ſunt. Ibidem rogatus à Bucero Caluinus, Gallis quibuſdam exſulibus concionandi munus ſuſcepit. Hic ille cœtus eſt, quem primam Gallicanam vocant Eccleſiam; eo in primis notabilis, quod ex proſcriptis ac fugitiuis conſtabat. Ait Caluinus, eadem proteſtatione ſe à Bucero, quem præſtantiſſimum Chriſti ſeruum appellat, eademque obſecratione qua à Farello quaſi coactum, munus id ſuſcepiſſe, propoſito inter alia Ionæ Prophetæ exemplo, quo vehementer fuerit commotus. Sic ergo Caluinus Argentorati Dei Verbum aliquamdiu interpretatus eſt, eo fere modo quo Profeſſores ſiue Doctores in ſcholis è cathedra ſolent; nullo tum adhuc conſtituto ordine (ſi modo in tanta confuſione vllus ordini locus eſſe poteſt) nulla certa politia, quæ paullatim poſtea fuit introducta. Simile enim quid quale Geneuæ antea, Caluinus moliri hic non audebat. Quamuis autem Bucerus non in omnibus cum ipſo ſentiret, liberam tamen ei quæ vellet dicendi ac docendi poteſtatem permittebat. Erat vero Bucerus, cuius libro II. frequens fit mentio, ex Dominicano Monacho; apoſtata, qui Lutheri contra Eccleſiam ſcriptis ac concionibus excitus, abiecto cucullo ſtatim iuuenculam laborum ſociam ſibi adſciuit; eaque mortua, duas deinde vnam poſt aliam ſuperinduxit. Videmus vero pleroſque iſtos Reformatores ad nullam aliam rem tanta cupiditate atque ardore conuolaſſe, quam ad inceſtas eiuſmodi nuptias: quæ ſane Reformatio longe diſcrepat ab ea quã S. Ioannes virginitate ſua inſtituit, & cõſilio ſuo approbauit. Caluinus Idelettã Burenſem, Ioãnis Eſtordeurij Leodiẽſis

In vit. Calu.

Caluinus pu- tefactus.

quondam ciuis, anabaptiſtæ, viduam, à ſe conuerſam, vxorem duxit, illam quidem adhuc integra ætate & forma florentem, ſterilem tamen. Antonio vero Caluino fratri vxorem dedit Antuerpienſis ciuis, Nicolai de Fer nomine, qui foro fraudulenter ceſſerat, & Geneuam, vbi Spiritus S. portam quam latiſſime omnibus aperiebat, tamquam ad aſylum confugerat, filiam: ſimulque officinam ei librariam inſtruxit, vt tanto facilius libros ſuos per fratrem poſſet diſtrahere. Sed miſero huic infelix hoc euenit coniugium, filia ipſius in adulterio deprehenſa, & Geneuæ publice à carnifice virgis cæſa: quæ infamia Caluinum ad inſaniam fere redegit. Id Beza in Præfatione ſuper Ioſue quaſi leuiter intento digito innuere videtur. Quum enim dixiſſet, Caluini domum omni ſcortationis infamia caruiſſe, addit, Deum tamen eiuſdem patientiam per eos qui proxima cognatione ipſum attingebant exercuiſſe. Idem tamen, atque adeo multo peiora Iacobo ac Dauidi accidiſſe. Eodem infortunio Theodori Bezę neptis, Dionyſia nomine, Cornelij cuiuſdam Hebraicæ linguæ apud Geneuenſes Profeſſoris vxor, inuoluta fuit, tanto tamen felicior, quod ſiue Bezæ reſpectu & auctoritate, magiſtratu conniuente, ſiue paullatim iam collapſa diſciplina, à virgarum ſupplicio immunis fuit. Falluntur enim, qui apud Geneuenſes adulterij reos capitali ſupplicio affici putant. Ipſum Bezam audiamus, qui vt Magiſtri ſui Caluini manſuetudinem in maius extolleret, quamuis, inquit, in omni bene conſtituta ciuitate adulteri morte digni iudicentur, Geneuæ tamen Caluino viuente, nullum ſimplex adulterium morte fuiſſe punitum.

Caluinus vxorem ducit.

Caluini neptis virgis cæſa.

An adulteria apud Geneuenſes morte plectantur.

VI. In hoc ſuo exſilio Caluinus ad Ratisbonenſia comitia Anno MDXLI. Argentorato vnà cum Bucero profectus, quantum poterat, ſententiam ſuam de Cœna Domini vel occultabat, vel ambiguis verbis ita pingebat, vt quamuis cum Zuinglio idem quodammodo ſentire videretur, nihilominus tamen peculiare quid ſaperet, & ab omnibus fere diſſentiret. Quod animaduertentes Lutherani, velut agmine facto claſſicum cecinerunt, ac cœlum ac terram contra ipſum inclamarunt. Hic ille fons eſt & ſcaturigo acerbiſſimorum diſſidiorum quæ inter Lutheri & Caluini diſcipulos poſtea exſtiterunt: hæc illa Pandoræ pyxis eſt, ex qua tot probra, conuicia, ac bella etiam proruperunt: quæ contentiones vt hactenus ſedari non potuerunt, ita numquam ſedari poterunt, quum Lutherani Caluiniſtas multo maiori odio proſequantur quam ipſos Catholicos, vt ſuo loco oſtendam. Hæc illa comitia ſunt, quæ ad diſſidia religionis tollenda, Wormatiæ inchoata, ac Ratisbonæ continuata, nullum alium exitum habuerunt, quam quod eadem vehementius deinde gliſcere cœperunt: quibus magni nominis ab vtraque parte Theologi interfuerunt: Caluino interim opiniones ſuas ſedulo occultante, vt quibus apud

Caluinus colloquio Ratisbonenſi intereſt.

Conr Schluſſ. de Theol. Cal.

Lutheriſtas & Melanchthonianos, cum Catholicis concordiam tentantes, locum minime fore facile intelligebat: quamuis animi ſui ſenſa in reſponſo ad ea quæ Cardinalis Farneſius Pauli III. Pontificis nepos & Legatus à latere, coram Imperatore Carolo & Ferdinando Romanorum Rege contra Proteſtantes propoſuit, animi ſui ſenſa ſatis denudarit. Lutherani certè dicunt, Caluinum ſe cum ipſis ſentire præ ſetuliſſe. At Zuingliani ſuarum partium eum fuiſſe aiunt. Quidquid ſit, Caluinus poſtquam Lutherum mortuum ac Proteſtātes proſtratos vidit, perſuaſit ſibi, neminē eſſe qui impugnare ipſum auderet. Quocirca propriæ factionis ducem ſe conſtituit. Idem poſtea ſæpe dicere ſolebat, magnum ſe ex tot tamque præſtantium virorum aſpectu ac conuerſatione fructum cepiſſe, Melanchthonis inprimis, quem mirifice laudabat; ſeque inde multo animoſiorem ad cœpta perficienda factum. Soluto, vel abrupto potius à Proteſtantibus colloquio (vt ſupra dixi) Caluinus Argentoratum rediit, hanc laudem nactus, ſi Bezæ ſoli id affirmanti credimus, vt per excellentiam Theologus appellaretur, quique in Dominicæ Cœnæ negocio pluſquam ceteri vnquam vidiſſet. Ipſe tamen in Inſtitutionibus ſuis ſic loquitur: *Porro de modo ſi quis me interroget, fateri non pudebit, ſublimius eſſe arcanum, quam vt vel meo ingenio comprehendi, vel enarrari verbis queat. Atq; vt apertius dicam, experior magis quam intelligam. Itaq; veritatem Dei, in qua acquieſcere tuto licet, hic ſine controuerſia amplector.* Hactenus ſub Chriſtianæ humilitatis alis deliteſcens Caluinus. Sed iam porro audi eiuſdem verba. *Nobis ſufficit*, inquit, *Chriſtum à carnis ſuæ ſubſtantia vitā in animas noſtras ſpirare, immo propriam in nos vitam diffundere, quamuis in nos non ingrediatur ipſa Chriſti caro.* In Harmonia ſua dicit, Verba illa, *Hoc eſt corpus meum.* Metonymice eſſe accipienda. In Commentariis vero ſuper primam ad Corinthios planiſſime ait, Se in hac quæſtione nullam ſimilitudinem admittere: quamuis ipſe ſui oblitus, pluſquam centum locis ſimilitudine columbæ, canalis S. Spiritus, fontis, &c. vtatur, & ad corporis Chriſti negandam præſentiā, cœli ac terræ interuallum alleget. Idem tamen in iiſdem Commentariis dicit ſecretam S. Spiritus virtutem non tantum poſſe congregare, ſed coniungere etiam atque vnire quæ locis inter ſe diſiuncta ſunt. Quæ vertigo hæc eſt? quæ inconſtantia? ſed inter ſe pugnantes hominis huius opiniones perſequi nec huius loci eſt, nec mei inſtituti. Nunc ceteras vitæ à Caluino actæ partes perſequamur.

Lib 4. cap. 17. ſect. 32.

In Io. cap. 6.

QVOMODO CALVINVS PROpria auctoritate Geneuenſem Eccleſiam inuolarit, & Miniſtros inde huc illuc miſerit.

Caput Decimumoctauum.

ARGVMENTVM.

I. *Caluinus & Farellus Geneua eiecti, ſociorum quibuſcum abſentes etiam colludebant, opera reuocantur.*
II. *Petrum Viretum Sabaudum vnà adducunt.*
III. *Caluinus propria auctoritate Geneuenſis Eccleſiaſtæ munus vſurpat.*
IV. *Caluiniani Miniſtri miſſionem ſeu vocationem ſuam probare non poſſunt.*
V. *Claudius Eſpencæus cum Caluino Geneuæ colloquitur.*
VI. *Caluiniani Miniſtri ſuam ipſi vocationem in dubium vocant.*

I. *Caluinus & Farellus Geneuam reuocati.*

QVAMVIS Farellus, is qui primas ſeditionis faces apud Geneuenſes accendit, & ciues atque aduenas contra Epiſcopum ac legitimum magiſtratum concitauit, eiuſque optio Caluinus ex vrbe proſcripti atque eiecti eſſent, ſuam nihilominus in eadem ciuitate habebant atque alebant factionem. Quamdiu enim vterq; vixit in exſilio, nullam omnino occaſionem intermittebant quin & per litteras & libellos aſſidue ſuos exhortarentur; illudq; inprimis operam dabant, vt diſcordiarum ſemina inter ciues ſererent, non ignari in turbida aqua facilem eſſe ac copioſum plerumque piſcatum, ac per ciuiles diſſenſiones latiſſimam quum priuatis vlciſcendis iniuriis totique innouandæ Reipublicæ, tum hæreſi propagandæ aperiri feneſtram. Qui eis conatus tanto facilius ſucceſſit, quod ciuium alii Catholicæ religioni, alii Zuinglianæ ſectæ ſiue Bernenſi Confeſſioni eſſent addicti, alii vero nouam fidem meditarentur: atque adeo plerique omnes nouis rebus ſtuderent. Vt paucis abſoluam, eò rem adduxit Farellus, vt ſenatus ac ciuium decreto ab exſilio reuocatus ſit. Qui deinde Caluinum ad ſe vocauit, relicto Argentorato Geneuam itidem profectum, quamuis quum alii tum Bucerus inprimis in retinendo eo valde laboraſſent. Quo vero animo atq; affectu eò redierit, ipſe teſtatur, inquiens; Se multo cum mœrore, ſollicitudine ac lachrymis (quarum optimum teſtem Deum habeat) ad gregem, à quo ante abſtractus fuerat rediiſſe. Beza vero tam inuitum reuocantibus aſſenſiſſe ſcribit, vt diui-

ni iudi-

ni iudicii metu ac minis adducere eum neceſſe fuerit. Caluini hic reditus incidit in XIII. diem Septembris Anni milleſimi quingenteſimi quadrageſimi primi: quem diem Geneuenſes tamquam primum Caluiniani Pontificatus notant, quem Pontificatum ille totis viginti tribus annis geſſit.

Porro duo iſti, Farellus & Caluinus, tertium quendam ſibi adſciuerunt, conſtituto velut triumuiratu, quo omnia ſuo arbitratu circumagerent. Is erat Petrus Viretus Orbenſis, Sabaudus natione, qui Monachus olim fuerat, Ordinis Carmelitarum, homo non tam diſertus quam loquax: inde à Caluino, qui neminem quam ſeipſum magni faciebat, *Maiſtre de Caquet*, id eſt, loquacitatis magiſter appellatus, quem ego Lutetiæ tum quum Caluiniſmus magno impetu in Gallia erupiſſet, concionantem audiui. Communi tum ſermone Caluini ſcientia, vehementia Farelli, & eloquentia Vireti iactabantur. Et ſane negari non poteſt, Viretum hunc omnibus artibus quibus ad decipiendos ſimplices animos opus eſt, fuiſſe inſtructum. Triumuiratus iſte deinde à reformatis auctoribus electus tripus, ipſi vero κατ' ἐξοχὴν Euangelii Miniſtri dicti ſunt. Hoc certe titulo à Beza inſigniuntur: qui ad æquandum, credo, Euangeliſtarum numerum, quartus deinde adſcriptus fuit. Viretus Lauſannam primum; quod oppidum eſt Geneuæ vicinum, deinde Nemauſum & Montem peſſulanum miſſus, ac tandem in Benearniam à Ioanna Nauarræ regina euocatus fuit, vbi è vita deceſſit Anno M.D. LXXI. Caluinus Geneuã reuerſus, ita omnia verſauit, vt breui non Epiſcopatum modo, verum etiam dominatum ſibi arrogarit, res omnes tam ad religionem quam ciuilem adminiſtrationem ſpectantes, ſuo arbitratu diſponens. Farellus Nouum caſtellum in Bernatum ditionem profectus, Miniſterq; factus, Caluino faciliorem creſcendi copiam dedit, vbi decrepita plane ætate, quippe ſeptuagenarius, tum calculi & arthritidis doloribus, perpetuis fere ſenectæ comitibus, vexatus ac tantum nõ fractus, iuuenculam vxorẽ duxit, ancillæ ſuæ filiam, ſuperioris ætatis vigorẽ fruſtra ſæpe inter frigidos amplexus exoptans, atq; illud vſurpãs,

O mihi præteritos referat ſi Iuppiter annos!

II. *Petrum Viretum ſocium aſſumunt.*

Sic ergo Caluinus propria auctoritate Paſtorem ſe ac Miniſtrum Geneuenſis Eccleſiæ conſtituit, licet ei tũ alius legitime ordinatus præeſſet, quã etiam poſtquam ad Chriſtianam religionẽ adſcripta eſt, Catholici Epiſcopi eadem fide & auctoritate tenuerũt. Neq; enim hęretici aut ſectarii vmquã infidelẽ aliquã nationẽ conuertiſſe leguntur. Caluinus nihilominus ſine vllo diplomate, ſine miſſione, antiquum illum Epiſcopatum inuaſit, atq; ita veteri Eccleſiæ nouã ſuperſtruxit. Sed nos cum Cypriano quærimus, Quomodo ille pro Paſtore agnoſci poteſt, qui viuente legitimo Paſtore, ordinariã habente ſucceſſionẽ, à ſeipſo cœpit, ac nemini ſucceſſit? Nõ ignorabat Caluinus quid de ipſo

III. *Caluinus Geneuenſem inuadit Epiſcopatum.*

pſo Lutherus ſenſerit ac dixerit, inquiens, Etiamſi homines iſti qui ſine vlla vocatione Miniſterio ſe ingerunt, ſanctiſſimi eſſent, ex eo tamen quod non vocati ſe ingerunt, manifeſtum eſſe, quod ad docendum à diabolo miſſi ſint. Eum qui hoc hominum genus audiat, diabolum audire, qui per os ipſorum non minus quam per dæmoniacos loquatur. Audi quæſo, quomodo amplius eoſdem exagitet Lutherus. Eſto, inquit, nullam illi habent vocationem, at Spiritum ſanctum habere ſe dicunt, talentum vero à Domino acceptum, non eſſe abſcondendum. Sed mi frater, bonam ego tibi mentem exopto. Etiamſi enim Salomone aut Daniele ſis ſapientior, ſi tamen vocationem nullam habeas, non minus quam ab ipſo inferno tibi cauebis, vt vel vnum verbum proloquaris. Quod ſi Dominus opera tua opus habeat, omnino ille te vocabit. Sed Caluinum ipſum idem dicentem audire operæpretium eſt. *Ne homines,* inquit, *inquieti ac turbulenti (quod alias futurum erat) temere ſe ad docendum vel regendum ingererent, nominatim cautum eſt, ne quis ſine vocatione publicum in Eccleſia munus ſibi ſumat.* Ipſe nihilominus non modo ſe ipſe ingeſſit, verum etiam Epiſcopum, adeoque caput nouæ Eccleſiæ conſtituit. Quis enim Epiſcopus Caluinum ordinauit? quis conſecrauit? qui licet ab ipſa Catholica Eccleſia ſacerdotalem characterem accepiſſet, tamen ab ipſa deficiens, eundem perdidiſſet. Hoc idem iudicium Caluinus de duobus Galliæ Epiſcopis gregis ſui deſertoribus tulit: qui ſoli poſt Lutheraniſmum è Germania in Galliam propagatum, ex ſacro illo & ſupremæ dignitati proximo ordine defecerunt, ac tanquam monſtra omnibus abominationi fuerunt. De Onelpho Trecenſi, & Spifamio Niuernenſi quondam Epiſcopis loquor: qui poſtquam Geneuam profugerunt, nouam ibi ordinationem ſuſcipere coacti ſunt, quaſi illa à Catholica facta Eccleſia nullius eſſet valoris. Sed à quibus, quæſo, hominibus miſeri illi ex Epiſcopis molitores facti, de nouo ordinati ſunt? Nimirum à pædotribis quibuſdam, litteratoribus, ac laicis, qui propria auctoritate in Caluini Conſiſtorio locum aliquem occupârant.

ſtit. lib. 4. p. 3. ſect. 10.

IV. *niſtri noui angelii ltam ha- t vocatio- .*

Idem omnes alii minorum, vt ita dicam, gentium Miniſtri paſſim fecerunt, qui vel ſua ipſorum auctoritate Geneuâ prorepentes, vel à ſolo quam Caluino aut aliis, qui ipſi nullam miſſionem habebant, miſſi, docendi in Eccleſia munus ſibi ſumpſerunt, ſub illo prætextu, quod domum Dei, totam, ſi iſtis credere volumus, conſpurcatam ac corruptam, expurgare ac reſtaurare vellent. Caluino nempe in mentem non venit, Prophetas omnes maxime vigente in populo Dei idololatria, in ſynagogis tamen fuiſſe verſatos (tantum abeſt vt eas deſtruere conati fuerint, vt Caluiniſtæ iam faciunt) vti nec id quod ipſe ſcripſerat, ſcilicet ab Eccleſiæ

vnitate

Digitized by Google

vnitate diſcedendum non eſſe, etiamſi aliqua vitia & errores in eam irrepſerint; modo fundamentum, quod Ieſus Chriſtus eſt, integrum maneat. Quamdiu enim Eccleſia eſt, diuortium cū ea facere minime licet, quamuis ſiue hominum malitia, ſiue negligentia Paſtorum ſiue Principum conniuentia, ſiue denique temporis longinquitate complures in eam irrepſerint abuſus. At Caluinus, Donatiſtarum aliorumque ſuorum maiorum ac prædeceſſorum exemplo, Eccleſiæ repudium aperte miſit; cum illis ipſis dictitans, ſponſam illam Chriſti non amplius eandem eſſe quam olim, ſed multis næuis ac rugis deformem, ac ſordibus contaminatam. Hoc eſt quod Beza in omnibus ſuis ſcriptis ad nauſeam vſque inculcat. Recte tu, mi Theodore. Eodem enim iure vxorem tuam dimittere ac vt res ſuas ſibi haberet iubere poteras, poſtquam ſcilicet ex Candida illa verſibus tuis tam honorifice decantata, anus edentula ac rugoſa facta eſt; poſtquam natiuus ille genarum rubor in pallorem abiit, poſtquam ſcilicet candidæ illæ fauces nigredinem contraxerunt, poſtquam denique omnis ille formæ decor emarcuit. At Eccleſia nequaquam deſinit eadem eſſe Eccleſia, quæ olim durante primo illo vigore ac pulcritudine fuit; non minus quam ſponſa, etiam amiſſa priſtina quam nuptiarum tempore habuit formæ venuſtate, ſponſa tamen atque vxor mariti manet. Sed inquis, Eſto: nil tamen prohibet quo minus nouum ei ornatum addamus. O egregios ornatores! Credo, vt ornatior eſſet Eccleſia, caput ei amputare, ac iugulum ferire voluiſtis. Boni iſti reformatores eius exemplū imitari mihi videntur, qui quum vicini domū neglıgēter cuſtodiri videret, eam ipſe inuaſit, ac legitimum dominum eiecit. Aut illius, qui vicini domo ardente, non aquam, ſed ligna & oleum ad reſtinguendum ſcilicet incendium, apportauit. Dicitis vos, Eccleſiarum Paſtores in faciendo officio negligentes fuiſſe. At cur non eoſdem bono veſtro exemplo excitaſtis? Putanda arbor eſt, non exſcindenda. Euerrenda domus eſt, non euertenda. Corrigendus homo eſt, non occidendus. Quis vobis inuadendi propria veſtra auctoritate Eccleſias ius conceſſit? Quod ſi decem aut duodecim Iuriſcōnſulti à ſchola adhuc recentes, Præſidem alicuius Curiæ & ſenatores comprehenderent, eiſque eiectis, & aſſumpto Iudicum habitu, tribunal occuparent, cauſati Iuſtitiam hactenus eos non vti oportebat exercuiſſe, vel leges non intelligere: an recte hos feciſſe diceretis? Si temerarius ille fatuus, qui purpuratis illis Pariſienſis Curiæ, quæ ſemper ipſius Iuſtitiæ templum fuit aſylum, Patribus impias & ſacrilegas manus iniicere auſus eſt, eorum quos velut in triumphum duxerat, & Baſtilianæ arci incluſerat, munus vſurpare voluiſſet, an vos Acta eius & aſſeclarum tamquam regii & legitimi in regno noſtro magiſtratu approbaſſetis? Quis vero vnquam Propheta vel Apoſtolus ſine vocatione *Sine vocatione nullus prædicauit.*

ne vocatio- nullus præ- cauit. Ier. 27. Verbum Dei annunciare, ac Paſtoris munus vindicare ſibi atque exercere auſus eſt? Recordamini, Domini Miniſtri, quæ Deus eiuſmodi hominibus apud Prophetam Hieremiam minitetur; nec dubito quin, ſi non plane collum obduxerit veſtra conſcientia, diuini iudicij metus animas veſtras vehementer ſit perculſurus.

V. Eſpencæus cũ Caluino de vocatione diſputat. Theologus quidam Gallus Catholicus, Bononia Anno MD XLIX. in patriam reuertens, quum per Geneuam iter faceret, atq; intellexiſſet Caluinum Epiſcopi ibi munus vſurpare, hominem adijt, & de ipſius vocatione priuatim ſermonem contulit, ſed aliud reſponſum exſculpere non potuit quam id quod olim Donatiſtas S. Auguſtino dediſſe ferunt: ſcilicet, moris quidem in Eccleſia fuiſſe vt Miniſtri ordinaria quadam via ad munus id vocarentur, ſed tum quum Eccleſia eſſet viſibilis, & ad diuinæ legis normam inſtituta; ſe vero quum nequaquam talem, ſed penitus corruptam ac deprauatam, immò ſine vlla Eccleſiæ formæ inuenerint, miniſteriũ ſuſcipere atq; ad id alios vocare neceſſario coactos eſſe. Hæc eadem veterum hæreticorum vox fuit, dicentium, Totum Mundum corruptum, atq; omnem ſinceræ Chriſtianæ religionis formam eſſe abolitam; quæ ſola apud ipſos ſana & integra reperiatur. Apolog. 3 c.3. Ergo nullus amplius (inquit Eſpencæus, cuius ſingularis doctrina poſtea tam in ſermonibus quam varijs diſputationibus enituit) nullus ergo, inquam, in orbe amplius fuit Chriſtianus? Ergo Eccleſia id vnum egit, vt infernum ciuibus impleret? Ergo demum ante quindecim annos Veritas vrbi illuxit? Fateor, inquit Caluinus, ſemper fuiſſe fideles, ſed varijs locis hinc inde diſperſos, non tamen ſub veræ & legitimæ, quæq; notas illas retinuerit, Eccleſiæ forma congregatos. Hoc quidem Caluini eſt effugium, vt & omnium hæreticorum, qui in Eccleſiæ inuiſibilitate ſemper ſeſe abſconderunt, neq; miſſionem ſuam vllis miraculis, Moſis, Prophetarum, adeoq; ipſius Saluatoris noſtri & Apoſtolorum exemplo probarunt & confirmarunt.

VI. Complures Miniſtri de ſua vocatione dubitant. Scio ego in Pictauienſi ſynodo ſecunda, Anno M D LIX. clanculum apud Beauſſæum toparcham celebrata, quoſdam qui cum Eccleſia iam diuortium fecerant, vehementer ſchiſma deteſtatos, de redeundo in gratiam cum Eccleſia ſerio cogitaſſe, inter quos non poſtremus fuit Abbas Valentiæ in Pictonibus, nobili Veracorum ortus familia; qui etſi religioſo adhuc ſiue monaſtico habitu vteretur, Miniſtri tamẽ perſonam ſuſtinebat & agebat. Et hic quidem vt primus ex Archimandritarum ſeu Abbatum ordine, à Caluino ſeductus, Eccleſiæ repudium miſit, ſic primus etiam ſchiſmatis atrocitatem & ſenſit & publica voce deteſtatus eſt. In ſynodo famoſus quidam Aduocatus Borderius nomine, vnus ex Pictauienſibus Caluini primitijs (de quibus alibi dixi) multis ac viuis rationibus toti cœtui demonſtrauit, non ita temere

diuor-

Digitized by Google

diuortium cum Eccleſia faciendum,ſed conſtanter in ea manendum eſſe. Inter alia ſic diſſerebat: Nos quidem, inquit, turpiſſimi ſacrilegij rei ſumus ſemperque erimus, eo quod ſine legitima commiſſione aut vocatione Miniſterij auctoritatem vſurpauimus: etiamſi religio quam profitemur ac defendimus, omni errore careat. Metuendum ſane eſt ne Deus nos vt olim Core, Dathan & Abiron, qui ſacrificandi muneri ſe ingeſſerant, horribiliter puniat. Huic etiam Abbates Roanenſis & Bonneualenſis, iamdudum à Caluino in naſſam pertracti aſſentiebantur: ſed totum negocium ad Caluinum remiſſum fuit, qui ſilentium eis impoſuit. Quamuis autem Miniſtri illi varijs argumentis vocationem ſuam probare & colore aliquo pingere ſemper conati ſint; eis tamen Catholici os rationibus longè efficaciſſimis occluſerunt, vt Rogerio, & Toſſano Aurelianenſi Miniſtro. Miniſtros quoſdam dicentes audiui, diſputationis huius Camarinam in ipſorum cœtibus ſæpe fuiſſe motam; atque ibi pleroſq; confeſſos eſſe, quæcunq; ad probandam hanc vocationem afferrentur, ſycophantias eſſe ac nugas meras.

At vos, ô Miniſtri, ſecretiora ſynodorum veſtrarum Acta inſpicite, earum præcipue quæ Anno M D LXIII. Mondiderij in Picardia, præſide Matthæo Vireto; Ferti ad Iouarrum, idemq; Blanchij Anno M D LXIV. Aliſij ad Ourſam Anno M D LXV. Lumigij in agro Brienſi Anno M D XVI. celebratæ ſunt. Quum ſynodos has audis, prima hæreticorum Concila audire te puta. Sed ô carioſam antiquitatem, quæ vix quadraginta habet annos! Reliquos conuentus in Aquitania & Occitania paſſim habitos omitto. Synodorum, iterum dico, veſtrarum Acta inſpicite; & in ijs vel ſcholaſticos, & quidem imorum ſubſelliorum homines; vel cauſidicos, qui linguæ ſuæ volubilitatem in foro iuridico vendere populo non poterant; vel etiam ſellularios opifices, relictis officinis ac ſtationibus ſuis, aſſumtoque Miniſtri nomine, cœtui præſidentes, ſe ſe non ſine pudore intuentes inuicem videbitis, conſcios quippe ſine legitima vocatione animarum curam ſe ſuſcepiſſe. Equidem certò mihi conſtat, complures alterum alteri confeſſos eſſe, Romanam Eccleſiam Ieſu Chriſti eſſe Eccleſiã, ab Apoſtolis & ijs quos illi ad opus hoc vocarunt, inſtitutam, & legitima vocatione ac perpetua ſucceſſione continuatam, cuius radix & origo ſit ipſe Ieſus Chriſtus: eoque Eccleſię huius Paſtores legitimos, eſſe Apoſtolorũ ſucceſſores: nec ob vitia & abuſus, qui fortè irrepſerint, veræ Eccleſię ius perdere potuiſſe, adeo vt eã deſerere planè nefas ſit. Conſtat ſane quantopere Antonius Chandeus Sadeel aliàs dictus, & Capetus, primarij in Gallia Miniſtri, in quæſtionibus quas collegæ nonnulli, quibus conſcientiæ aliquid reliquum erat, de legitima ſua vocatione propoſuerant, exſoluẽdis deſudauerint. Neque enim Eccleſia vllam vnquam aliam miſſionem

Prima Calniniſtarum Gallia Concilia.

De legitim. vocatione.

Digitized by Google

ſeu vocationem agnouit, quam eam quæ continua Paſtorum ſucceſſione ab ipſius Ieſu Chriſti vocatione, auctoritate ac poteſtate deſcendit, ab ipſo vt homine, in Apoſtolos tamquam Epiſcopos collata, ac deinceps de manu in manum ſucceſſiue ſine vlla interruptione per eorundem ſucceſſores continuata. Vt paucis abſoluam, nulla alia in Eccleſia eſt legitima vocatio, quam ea quæ facta eſt ab homine Paſtore, qui eam ab alio acceperit eiuſdem gradus & qualitatis, cum poteſtate eam alteri conferendi, ac continuandi. Saluator enim noſter poteſtatem hanc non niſi ſemel originaliter fundauit, & quidem quum adhuc in terris viueret, in perſona S. Petri & Apoſtolorum, qui eam ob cauſſam Fundamenta Eccleſiæ appellati ſunt; vnà cum facultate eam aliis ipſorum ſucceſſoribus conferendi, qui porro poteſtatem haberent alios eadem cum poteſtate ordinandi, continuata ita vſque ad ſupremum Mundi diem ſucceſſione, quoad, vt S. Paulus loquitur, omnes Chriſto obuiabimus. Sic Saluator noſter Petrum ſucceſſorem inſtituit, Petro Linus ſucceſſit, huic Clemens, & ſic deinceps. Et S. Paulus Timotheum habuit ſucceſſorem, hic Epaphroditum, &c. Sic alii alios, donec ad noſtra vſque tempora eſt peruentum.

. Auguſtin. ont. Parm. lib. 3. cap. 2. & lib. de V- it. Eccl. ca. 9.

Hæc quidem de legitima Miniſtrorum Eccleſiæ vocatione breuiter ac velut in tranſcurſu dicta ſunto, vt poteſtatis illius quam nos Paſtoralem appellamus, fundamentum aliquanto melius intelligatur. Ex quibus manifeſtum eſt Prædicantes Lutheranos, Caluiniſtas, Zuinglianos, Anabaptiſtas, & omne id genus, nihilo plus eſſe quam perſonas priuatas, & miſeros eunuchos omni generandi aut alios creandi vi deſtitutos. Quamuis enim nonnulli inter ipſos ſacerdotes fuerint in Catholica Eccleſia ordinati, auctoritatem tamen manus imponendi aliosque mittendi nullam extra Eccleſiam habuerunt: quæ quidem poteſtas ſuperiori tantum, nempe Epiſcoporum ordini data eſt: adeo vt etiamſi veritatem prædicarent, id vnum tamen ad os eis occludendum ſatis eſſe poſſit ac debeat, quod ſcilicet legitime vocati aut miſſi non ſunt; eoque à nemine qui ſalutem ſuam amet audiendi.

DE PRIMIS CALVINIANÆ SYnagogæ Miniſtris: & quomodo ii nomina ſua mutarint, & magno numero Geneuam accurrerint.

Caput Decimumnonum.

ARGVMENTVM.

I. *Caluinus Geneua pro Epiſcopo ſe gerit, & Miniſtros à ſe ordinatos huc illuc ablegat.*
II. *Primis noui Euangelij Miniſtris nomina ſua mutare vſitatum.*
III. *Caluini auctoritas Geneuæ formidabilis.*
IV. *Multi ad videndum & audiendum Caluinum Geneuam ſe conferunt.*
V. *Scholares quidam ſtudijs relictis, ad Caluinum proficiſcuntur.*
VI. *Qui è quouis ligno Miniſtros tamquam Mercurios format.*

CALVINVS voti ſui compos factus & Geneuæ, vnde Farellum tamquam riualem ac competitorem exturbarat, ſolus Epiſcopi munus vſurpans, oculos animumq; in primis ad miſeram Galliam, matrem ſuam & altricem, deprædandam adiecit, miſeram, inquam, Galliam, ſed longe feliciſſimam futuram niſi monſtrum hoc vmquam concepiſſet, aut conceptum in ipſo partu tamquam abortum ſtatim exſtinxiſſet; aut ſi quod ipſe optabat, eueniſſet. Complures enim Caluini cognati & amici affirmarunt, eum puerum ſæpenumero Naturam accuſare ſolitum quod muliebrem ſexum ſibi nō tribuiſſet: quod votum neſcio an vmquam in alterius viri animum ceciderit; à Platonis quidem ſententia omnino diſcrepat, cui inter alia ob quæ gratias diis ſuis agebat, & hoc fuit, quod non feminam, ſed maſculum ipſe naſci voluiſſent. Dum ita Geneuæ deſidet Caluinus, omnia quæ in Gallia paſſim fiebant (tela enim hæc publicarum calamitatum iamdudum cœpta erat) ad eum tamquam ſummum Pontificem referebantur. Hæc Delphi illi erant, vnde Caluinus velut Apollinis tripodi inſidens, toti Chriſtianitati oracula reddebat. Hæc Roma illa erat, vnde ille Nuncios ſuos & Legatos in omnes terrarum partes mittebat, ad conſolādos præcipue ac confirmandos eos, qui opiniones ipſius etiam cum periculo defendēdos ſuſcepiſſent: vti ex illorum patet pſeudomartyrologio, in quo multa paſſim Caluinianæ iſtius conſolationis atque exhortationis veſtigia exſtant. Et quemadmodum ſedulus & ad rem

I. Caluinus Miniſtros in Galliam emittit.

Caluini votum.

attentus Paterfamilias ſingulis domeſticorum ad quæ maxime idoneum quemq; exiſtimat, negocia imponit, ipſe laborum adſtans arbiter atq; ἐργοδιώκτης: ſic Caluinus exploratis ſingulorum ſuæ factionis hominum indole & viribus, hoc vni alii aliud munus demandabat, ac Miniſtros in omnes partes emittebat, qui velut erucæ ac locuſtæ breui omnia corruperunt ac vaſtarunt. Nouis his & adhuc docendis hominibus ſatis erat, ſi paullo diſertioribus labiis inſtructi eſſent. De quibus Hieremias ſic inquit: *Falſo Prophetæ vaticinantur in nomine meo. Non miſi eos, & non præcepi eis: neq; locutus ſum ad eos.* Aiunt, conquerentibus quibuſdam quod iuuentus Miniſterio deſtinata genio & ocio indulgeret, nec fere vlla alia in re quam in canina aliqua cõparanda facundia elaboraret, Caluinũ reſpondiſſe: Sinerẽt bonos iſtos animo ſuo obſequi pro quibus ipſe dies noctesq; vigilet. Apud ſe iſtos præmãſum cibum bona copia reperturos. Ea vero erat Caluini ambitio vt ferre non poſſet eos, qui nõ optimas ſtudiorũ horas in libris ipſius legendis collocarẽt. Hinc quodã loco inquit, eſſe nõnullos qui ſuo cõfiſi ingenio, neminẽ ſcripturas explicãtẽ audire, neq; vllius Cõmentarios legere dignẽtur. Id vero Deo ſummopere diſplicere, qui nolit, vt ſubſidia iſta negligamus, hũcq; deſpectũ atq; arrogãtiã in nõnullis acerbe aliquãdo vindicet. Horũ vero Miniſtrorũ quorũ opera Caluinus ad inſtitututũ ſuũ ꝓmouẽdũ ac perturbandã Galliã vſus eſt, pręcipui fuerũt Antonius Rupi-Chãdeus, & Maſſonius, quẽ ille Lutetiã ablegauit, vt noui Euã geliĩ Miniſterio fungeretur, dum ipſe interea Geneuæ tamquam in ſpecula ſedens nouę ſuæ Chriſtianitatis vniuerſam Remp. verſaret ac moderaretur.

Hierem. 14. 23.

II. *Primi Miniſtri nomina mutant.*

Quemadmodum vero Æneas & ſocii abiectis Troianis inſignibus & armis Græcorũ aſſumſerunt, vt ſub falſo eorũ prætextu tanto tutius latere, tantoq; facilius Græcos fallere poſſent: ſic noui iſti Euãgeliſtæ, ne nihil haberẽt quod nouũ non eſſet, noua ſuſcepta à Caluino nouo Apoſtolo miſſione, noua etiã nomina ſibi indiderũt, ac noua inſignia pręſe tulerũt. Angelus Vermilius, Petrus Martyr, Iacobus Cocus, Iuſtus Ionas, Ioannes Maſſonius primus Pariſiẽſis Eccleſiæ Miniſter, la Riuiere; Ioannes de Pleurs, Eſpoir; Claromontius primus apud Rupellanos miniſter, Fontanus appellari voluerunt. Fuit qui repudiato Geberti nomine de Bergeri; alius de Tremblert, pro de Roches dici voluit. Ipſe ille Rupi-Chandeus Sadael deinceps, Colonius, Barellus; le Gai, de la Pierre, idemq; etiã Boisnormãdus dicti ſunt. Carolus de Albiac ſuſcepto miniſterio de Pleſſis; Andreas Maſurius, la Place, alii aliiſq; nominibus noti fuerũt. Quin etiã magnus ille Theodorus Beza, quum primũ Geneuã cũ Cãdida ſua veniſſet, elegãti & conuenientis ominis nomine, Tibaldũ Maiũ ſe appellauit.

Beza quomodo dictus.

Perſuaſerant ſibi forte iſti homines, quemadmodum Deus, vt inquit S. Hieronymus, ſeruorũ ſuorum nomina numquã mutauit quin magnum aliquod

myſterium

myſteriū ſimul indicare voluerit;ſic quoq; hanc ſuorū nominū permutationem myſticū aliquid habere ſimplices exiſtimaturos. Aut quemadmodū Romani Pontifices ſuſcepto Pontificatus munere,priſtino depoſito nomine nouū ſibi ſumunt,nequaquam propterea Baptiſmo,vt hæretici calūniantur,renunciantes,ſed id indicātes,cū noua hac & ſuprema in terris dignitate nouā ſe quaſi naturā & virtutem accipere:ſic miniſtri illi innuere voluerunt, ſe ad miniſterium vocatos velut depoſitis veteribus exuuiis,quaſi nouos homines repente prodire. Sed quemadmodum ſerpens etiamſi veterem pellem deponat,non tamen ſerpentis naturam deponit;ſic iſti,etiāſi priſtina nomina mutarint,non tamē indolem ac mores mutarunt,ne hilo quidē meliores, immo multo deteriores facti. Idem fateor inſtitutum ab iis obſeruari, qui religioſum Cappucinorūm ordinem ingrediuntur: ſed longe diuerſiſſima ratione. Cui enim non admirationi ſit,homines reperiri tanto religionis ardore inflāmatos,vt abiecta purpura,abiecto torque aureo,abiectis ceteris equeſtrium ordinum inſignibus,lacernam ac cilicium ſibi ſumant,Mundumq; cū omnibus ſuis rebus æternum valere iubeant? Sed facile iam illam cogitationem omitto,quam ob cauſſam nominū hæc mutatio,quæ in ſecreto plerumq; non vero tum quando ad miniſterium recipiebantur,fieri ſolebat,à Prædicātibus introducta atq; vſurpata ſit. Neq; enim alios quoq; , quos tamen multo plures poſſem,eandem ob cauſſam ſub cenſurā hoc loco vocare volo. Illud tantū addo. Quemadmodum inter animantia quædam ſunt quæ pedū ſuorū veſtigia,præſertim circa cubilia & latibula ſua cōfundunt,ne à venatoribus peruestigētur ac deprehēdantur:ſic multos ex illo hominum genere hac nominū mutatione, vel prioris ſuæ vitæ turpitudinē, vel generis ſui infamiā,tegere, vel deniq; periculis ſe ſubducere voluiſſe. Iam ad Caluinum reuertamur.

Vide quæ ſcripſi in Antipapiſſa.

Cappucini nomen quoq; mutant.

Caluinus Geneuæ tantam obtinebat auctoritatem,vt non modo ab omnibus,etiam ipſis Reipublicæ primoribus obſeruaretur ac coleretur,verū etiam quaſi adoraretur. Cuius rei Beza lepidum adfert exemplum eius , qui quum morti iam vicinus eſſet,perſuadere ſibi non poterat à Deo ſibi peccata remiſſa eſſe,niſi à fideli illo Dei ſeruo,quem toties ante ac tam grauiter offenderat, itidem veniā impetraſſet. Idq; in illius laudem Beza dicit, Caluini vita deſcribens. Id vero etiam intelligi poteſt ex illa contentione,quæ inter Italū quendam & Sabaudum exſtitiſſe fertur , Sabaudo Caluinum non modo ad cœlos vſq; ſed etiam ſupra S. Paulum efferente. Quid? Bezā ipſum audiamus,quodā loco aperte profitentem, Se quæ à Caluino profecta ſint,non minus recipere, & merito quidem,quam ea quæ ex Domini ore ſint prolata. Hanc vero ſuam auctoritatem Caluinus non minus imperioſe exercuit quàm humiliter alii deferebant. Quæcumque vellet, fiebant;nec quidquam quod non vellet,fie-

Caluinus Geneuæ terribilis.

ri poterat. Quod ſi quis contra ipſum vel formam Eccleſiæ aut Reipublicę ab ipſo introductam, diſciplinam præcipue Eccleſiam hiſcere auderet, ſtatim illud audiebat:

Cornu ferit ille, caueto.

In quo ſane ſi quiſquam alius, Caluinus fœnum gerebat. An diſciplinam illam quod attinet, ſępe eius tentata eſt reformatio, ſæpe alia forma propoſita, Caluino ſemper obnitente. Vnde multæ ac magnæ turbæ ac ſeditiones exortæ ſunt, præſertim Anno M.D.XLVIII. M.D.LIV. M.D.LV. Beza ait, Caluinum non ſemel nudis ſe gladiis medium obieciſſe, aç ſua tantum præſentia furibundos ac deſperatos homines reuocaſſe. Quotieſcumque ille ſiue in Conſilio ſiue in Conſiſtorio à ſe formato, (de quo ſequente libro dicam) ſententiam dicebat, nemo erat ex omnibus qui vel ſolo verbo contra mutire auderet. Adeo omnes non modo in ſententiam eius pedibus ibant, ſed vltro etiã antequam dixiſſet, applaudebant. Quid multis? Voci eius omnes obediebant. Satis erat hic illud Pythagoræorum Ἀυτὸς ἔφα. Nullum ex eius ore verbum euolabat, quod non pro ipſius Veritatis filia haberetur. Tantopere illum omnes verebantur. Interim ſub illo ſanctitatis velo, inuidum ille & nihil niſi vindictam ſpirantem animum occultabat, cuius quidem aculeos & vim multi ſenſerunt, tum præſertim poſtquam ille abſoluti imperii ac nullis limitibus circumſcriptæ poteſtatis dulcedinem deguſtauit, & deguſtatam imperioſè vſurpauit. Quod ſi quis opponere ſe auſus eſſet, Deum immortalem quomodo ille excandeſcebat! quomodo tumultuabatur! Is ipſe qui tam liberali penicillo laudes eius depinxit, ait, quũ ſua natura ipſe eſſet cholericus, & ingenio mire prompto, hominum quorũdam immodeſtia, infinita negociorum varietate ac multitudine quæ pro Eccleſia Dei quotidie ſuſtinebat, i ac tandem ſub vitæ finem familiaribus ſibi morbis, difficiliorem aliquanto ac moroſiorem fuiſſe redditum. Heshuſius in Defenſione ſua affirmat, viſum eſſe Caluinum iudicio in quo de capite alicuius agebatur, aſſiſtentem, & mortis ſentẽtiam in reum ferentem. Caierus ait, in politicis negotiis Caluino ſemper inter magiſtratus ac primores Reipublicæ locum fuiſſe, etiam in criminalibus iudiciis: eaque re ipſum gloriatum eſſe. At hoc in Catholica Eccleſia nequaquã permiſſum eſt, in qua Eccleſiaſtici iudices non modo nullã habent de capite cuiuſquam ſtatuendi poteſtatem; ſed etiam ſcribis ſi qui adſint ex Eccleſiaſtico ordine, decreto quo quis mortis damnatur ſcribendo intereſſe non licet; qui vero contra faciunt, in irregularitatem incidunt, & beneficiis Eccleſiaſticis priuantur. Alius vir erat Caluinus, qui inter magiſtratus ſuum obtinebat locum, & vnà cum ciuitatis Syndico tribunali inſidebat, cum eiſdem ibat, & inter præcipuos magiſtratus medius, vni prætori primum locum

...urba apud ...neuenſes.

...aier. in For. ...ul.

cedebat,

cedebat. Sic omnes narrant qui vel Geneuæ educati ſunt, vel Geneuenſium res experientia nôrunt. Margarita Nauarræ regina, Princeps benigna admodum & liberalis, quatuor Francorum, vt vocant, millia ad Caluinum Geneuam miſerat, in pauperes exſules ac profuges Gallos diſtribuenda. Quæ quidem ille accepit; in diſtributione tamen mala fide verſatus eſt. Hac de re certior facta regina, de Caluino conqueſta eſt. Caluinus in Conſilio factum ſuum excuſauit, & quibus potuit prætextibus palliauit. Vt vero ſatis ſuperque ſibi eiuſmodi excipiendos impetus eſſe, nec vel omnes reginas nili ſe facere oſtenderet, inſolenter admodum reginæ, ad refutandam, vti dicebat, calumniam, ſcripto reſpondit, quod & coram ſenatu ciuitatis legit, eoque præſente obſignauit. Idem tamen poſtea aliud ſubmiſſe admodum & humiliter ſcriptum pro illo ſuppoſuit, ac nuncio ad reginam perferendum dedit. Hac fraude poſtea in apertum erumpente, Caluinus toti ciuitati fabula fuit, vt Bolſecus ait, qui tum Geneuæ vixit. *Caluinus ludibrio fit.*

IV. *Multi Geneuam Caluini cauſſa confluunt.* Qui Geneua vltro citroque comeabant, dici non poteſt quam effuſi in Caluini laudes fuerint, quas non pleno tantum ore, verum etiam buccinis decantabant, tantaque narrabant miracula, vt nullus eſſet iuuenis, qui quidem emancipatus ac ſuis iuris eſſet, qui non huius tanquam alterius & noui ſancti Pauli Apoſtoli videndi deſiderio afficeretur. Tantos vero ille laudum ſuarum habebat præcones, vt prædicandis illis ſatiari non poſſent. Ex quo fiebat vt plures vndique Geneuam, tanquam alteram Corinthum, ad nouam hanc Laida confluerent. Quinetiam multi relicta patria, in illum Sabaudiæ angulum commigrarunt; quam nonnulli Hierapolim, id eſt, ſanctam Ciuitatem appellarunt: vt Stephanus le Roy in ſuo de Martyribus libello. Ex omni vero hominum genere nulli faciliùs ineſcati ſunt, quam pictores, horologiorum artifices, aurifabri, librarij, typographi, & quicumque in aliquo artificij genere excellebant. Vt enim tabula quanto candidior eſt, tanto faciliùs infuſcatur; ſic fraude hæreticorum acutioris ingenij homines faciliùs capti ſunt quam Mineruæ, vt dicitur, pinguioris. Omnes hi artifices, quorum vita non minùs erat diſſoluta quam opera licentioſa, dum colores ſuos terunt, dum horologiorum rotulas ordinant, dum Chimæras ſuas æri inſculpunt, dum varia ducunt emblemata, intellectus ſui acumine ipſos cœlos perforare ac penetrare ſatagebant, ac tot animo phantaſias concipiebant quot hexacontalithos colores de ſe reddit. Omnes elegantiores Poëtæ huic ſe factioni admiſcebant. Non minus vere quam ſcite ſapiens ille Imperator M. Aurelius ait, lupanaria omnium formoſiſſimis feminis, ac viris robuſtiſſimis repleri; fortiſſimos quoſque, latrones; ſubtiliſſimos, fures & impoſtores euadere. Eodem modo naſcentem aut iam vix natam hæreſin ho- *Quinam ij.*

Digitized by Google

mines acutiſſimi amplexi ſunt, eo quod Fidei clypeo non eſſent armati; ac dum Eccleſiam voluerunt perdere, ſeipſos perdiderunt, Dei donis non aliter quã furioſus gladio, ad ſe & alios lædẽdos atq; interimẽdos vſi. Inter litteratos primi fuerunt Medicinæ Doctores, vt qui nõ niſi certiſſimis argumentis credere vellent. Qui poſtquã omnẽ rerũ Naturalium ſcientiã diligẽter euoluiſſent, nec Chriſtianæ religionis myſteriorũ cauſſas reperire atq; enucleare poſſent; pleraq; nullius momẽti, alia vero impoſſibilia eſſe credere cœperũt, vt quæ intellectus ſui anguſtijs cõprehẽdere nequirẽt. Ex quo factũ eſt, vt nõ minus incertã ac fluctuantẽ religionẽ amplexi ſint, quã ſcientia ipſorũ incerta eſt; ac potius maleſanis hæreticis, quã ſanis Catholicis ſeſe adiunxerint. Et ſicut ſcarabeus neglecta roſa ſtercus quærit, ipſiq; Medici ex varijs ſpeciebus inter ſe cõmiſtis pharmaca ſua cõponũt: ſic homines iſti ex variarũ religionũ colluuie nouã aliquã ſibi religionem conflarunt, tam ab alijs quã à ſeipſa diſcrepantẽ. Videre adhuc eſt ſenes quoſdam, quod reliquũ ipſis ætatis eſt ſine vllo religionis exercitio tranſigentes, quib' illa vna eſt religio quod nullam religionẽ habent. Ne tamẽ honeſtiorũ aliquot ex hoc hominũ genere famam hic ac memoriã lædam, quoſdã qui ex lapſu reſurrexerũt, & ad Catholicã reuerſi ſunt Eccleſiã, hoc loco recenſebo: inter quos eſt Raoullius le Maiſtre, Henrici IV. Chriſtianiſſimi regis Medic' ordinarius. Faieni apud Lemouices nõ ignobilis Medici, mentionem omittere hic non poſſum: cui mors non minus felix quam infortunata vita obtigit. Hic à puero Caluiniſmo innutritus, quũ à vitæ meta nõ procul abeſſet, faſſus eſt, in fine paroxyſmi cuiuſdã febrilis, viſum ſibi eſſe angelũ, æternæ damnationis reum ipſum pronunciantem, niſi hæreſin abiuraret. Quia ergo litteratus erat, nec vanum hoc ſpectrũ eſſe facilè intelligebat, rogauit, vt docti aliquot viri, & inprimis de Societate Ieſu, accerſerentur: cum quibus collato ſermone, ſpaciũ pœnitendi nactus, hęreſi renunciauit, broſq; à ſe contra Catholicam Eccleſiam ſcriptos, ad iginẽ ipſe damnauit. Hic ego vos rogo Caluiniſtæ, vt vel vnum Catholicum proferatis, qui in mortis articulo religionẽ ſuam mutarit. Nullũ reperietis. At è contrario plurimi ex veſtris extrema ſua ſuſpiria in Catholicę gremio E[illegible]ſiæ reddiderũt, qui toto vitæ ſuę tẽpore antea eandẽ impugnarãt. Sic dominus de Morlas, vir nobilitate ac doctrina pręſtans, poſtquam in Caluiniſtica religione cõſenuiſſet, in ipſo mortis articulo proteſtatus eſt, ſe vt Catholicũ mori velle; veniaq; petita, Religioſi hominis copiã ſibi fieri petijt cui peccata cõfiteretur. Eodem modo Faius extremũ vitæ diem clauſit, quũ pridie adhuc Caluiniſtã ſe profeſſus eſſet. Sic centeni aliquot alij qui idẽ fecerunt, proferri poſſent. Vnum adhuc exemplũ non poſſum quin citem hoc loco, quod Anno M D CI eodẽ tẽpore dum Caput hoc cõſcribo accidit, quodq; ex Actis Curiæ noſtræ pro-

Medici in primis.

Conuerſio quorundam ad Catholicã religionem.

bari poteſt. Homo quidã honeſto loco natus, accepta mortis ſentẽtia, Miniſtrum qui in vltimo hoc actu ſibi aſſiſteret, accerſi iuſſerat. Interea dum hic quæritur, Religioſus quidã ad eum venit, & cõſolari eum incipit. Adductus tandẽ Miniſter, Religioſum rogat vt ſecedat pauliſper, neq; ouẽ ſuam ſibi ſurripiat. Morem gerit ille, & in angulum cubiculi ſecedit. Poſt multa verba reus Miniſtrũ ſic alloquitur: Domine Miniſter, iã viginti annos veſtrã ego religionẽ ſequutus ſum, ſed iam eã deſero. Aliqua enim animũ meũ ſpes tenet, Deũ mei miſerturũ, & S. Spiritus quẽ vnũquẽq; noſtrũ habere iactatis mihi dictat, religionẽ ſimplicis hui⁹ monachi verã, veſtrã vero falſam eſſe. Quare permitte, quæſo, vt cũ pace in Catholica Eccleſia moriar. Sic ergo Religioſus munus hominis cõſolandi, à Miniſtro ante ſibi ereptũ, rurſus ſumpſit. Miniſter vero diſcedẽs, ceu vi veritatis coact⁹ dixit, Deũ in extremo vitę vnicuiq; gratiã ſuã inſpirare prout velit. Sed è diuerticulo redeo, porro oſtenſurus, quomodo etiã acutiſſimi homines à Caluino decepti, ſordes eius pro auro amplexi ſint.

Vir quidam ex Aquitania nobiliſſimus mihi narrauit, ſe quum Toloſæ in Academiæ xyſto cum ſocijs aliquot deambularet, repentinam quandam Spiritûs S. vim ſenſiſſe: non quidem illius qui in forma columbæ ſuper Chriſtum deſcendit, nec eius qui in Apoſtolis ſub forma diſpertitæ linguæ apparuit; ſed noui cuiuſdam & inuiſibilis Spiritus, qui Caluini & Geneuæ nomen aſſidue auribus ipſorum inculcabat, & animo inſinuabat; ſimilis illius, quem Zuinglius neſcire ſe ait, vtrum albus an ater fuerit. Hoc velut œſtro perciti quinque vel ſex ſcholares, eodem accenſi deſiderio, collectis ſarcinis, dies noctesque continuato itinere Geneuam profecti ſunt, deſiderio tam ſancti videndi, atq; audiendi hominis, pedibus alas addente. Equidem ex illis quę ille mihi dixit, magnũ illum heroem Godefridum Bullionium non tantam ex murorum Hieroſolymitanorum, quantã hos ex Geneuenſis ciuitatis aſpectu cepiſſe voluptatẽ credo. Quam ingreſſi quũ audijſſent illa ipſa hora concionem, quam Exhortationem vocabant, haberi, curriculo ad templum properarunt, vt Caluinum è cathedra verba facientem viderent atque audirent: cuius inuenuſtos geſtus, habitum atque ſermonem admirati facilè intellexerunt, multa vero maiora prædicari, & abſentes admirari ea, quæ præſentes contemnerent. E templo egredientem adeunt illi, ſalutant, & rem omnem exponunt: ac beatus ſibi videbatur, qui propius eum contigiſſet. Tum Caluinus ad eos, Hæc, inquit, Dei ſunt miracula, ô fratres, ad vineæ ſuæ culturam vos vocantis. Ex hoc vt & alijs fide digniſſimis viris didici, in Caluino nullas ſingulares fuiſſe vel ingenij vel eloquentiæ dotes, niſi quod quotieſcunq; in Catholicos debaccharetur, ſeipſo diſertior videbatur. Animi certe virulentiam ipſius ſcripta ſatis teſtantur.

V. Scholares aliquot Geneuā videndi Caluini cauſſa profecti.

VI. *Miniſtri cuiuſdam Caluiniani hiſtoria.*

Is quem mihi hæc & alijs narraſſe dixi, poſtquam tres aut quatuor circiter menſes Geneuæ eſſet commoratus, ac vix primis labijs Theologiam deguſtaſſet, à Caluino Miniſter fuit deſignatus. Etſi verò felici admodum ingenio, & in bonis litteris mediocriter eſſet verſatus; oneris tamen grauitatem diligenter perpendens, ſeſe excuſauit, Caluino nihilominus vti munus ſuſciperet, vrgente, & Apoſtolorum allegante exemplum, quos Deus ideò elegerit, vt Mundi ſapientiam confunderet. Poſt eum Beza quoque iuuenem vrgere cœpit, allato Titi & Amos Prophetæ exemplo, quorum vterque quem iuniores eſſent, docendi tamen in Eccleſiæ munus ſuccepiſſent. Difficilem Scripturæ intellectum cauſſanti, idem Vergilianos hos verſus, tamquam formalem, credo, Scripturæ textum, repoſuit:

Aeneid. 6.

Carpe manu namque ipſe volens faciliſq; ſequetur,
Si te fata vocant.

Sic illi victo Caluinus manus ſocietatis præbuit, ac collata Miniſtri poteſtate, in Lotharingiam ad nouam condendam eccleſiam miſit: qui tamen non multo poſt magno eccleſiæ Domini ſcandalo fuit, hoſpitis ſui viri nobilis filiam ad parum honeſtam conſuetudinem pelliciens, vel potius, vt ipſe aiebat, ab illa pellectus. Antequam verò Geneua diſcederet, Caluini iuſſu nomen mutarat, Villerochum ſe appellans: quod poſtea vnà cum Caluiniſmo depoſuit, in Catholica religione mortuus. Ab hoc ego multa quæ ad infelix hoc ſchiſma pertinent, ſecreta accepi. Erat enim homo multæ experientiæ, vt cuius opera Caluiniſtæ tum quum nouum Hugunotarum exſiſteret nomen, in multis ac magnus rebus vſi fuerant.

QVO-

Digitized by Google

QVOMODO GENEVA CIVILIbus Gallorum bellis creuerit.

Caput Vigeſimum.

ARGVMENTVM.

I. *Geneua prima & præcipua hæreſeos ſedes, vel ſentina.*
II. *Ad quam tamquam aſylum omnis generis homines confluxerunt.*
III. *Geneua per inteſtina Gallorum bella creuit.*
IV. *Eadem Gallia viribus ad ſui deſerſionem vſa.*
V. *Gallia poſt Turcas in auxilium vocatos multum priſtini ſplendoris & virium amiſit.*
VI. *Plerią; Principes magis de ſtatu ſuo conſeruando quam Dei propugnando honore ſunt ſolliciti.*

GEneuenſis ciuitatis, quæ prima paruæ ſuæ magnitudinis fundamenta x variarum nationum poſuit colluuie, exemplo patuit, nihil infirmũ eſſe quod neceſſitatis vinculis colligetur. Ecce enim, ipſo Sabaudię Duce ægre ferente, indignante Epiſcopo, frementibus Catholicis, qui tum magno erant numero, in parua hac ciuitate præcipua Caluiniſticę hęreſeos ſedes conſtituta, atq; inde lõgè lateq; propagata fuit; nec Catholica ibi Eccleſia vnquã potuit reſtaurari. Tanto ſtudio ſectarij in hac parua ſua Roma cõſeruanda elaborabant; ſic inter ſe connexi ac cõſtricti, vt nemo eos poſſet diſiũgere, vt qui pleriq; omnes eadem tempeſtate eſſent iactati, & adhuc in eadem naui verſarentur. Hoc aſylum erat omnium qui è Gallia, Anglia, & Belgio vel ob Lutheraniſmum proſcripti erant aut profugerant, vel ob flagitia ac ſuppliciorum metum ſeſe ſubduxerant. I. *Geneua prima hæreſeos ſedes.*

Falſi monetarij, falſi teſtes, falſi notarij, & id genus hominum, perpluentibus flagitijs, ſub huius à Farello cœptę Reformationis tectũ ſe recipiebant. Hic impunitas colligebat flagitioſos, hic libertas ſeruos ad pileum vocabat. Hoc fugitiuis erat refugium, aſylum proditorum, inceſtorum receptaculum, abſolutio damnatorum. Hic impudicitia caſtitatem, virginitatem matrimonium ſub iugũ miſerat: hic ſuperbia humilitati inſultabat, ſimplicitati fraus, nouitas antiquitati, hæreſis denique religioni. hic in vnam, cloacam auaritia, rapinæ, perfidia, periurium confluxerant. De quorundam qui eò venerant aut venturi dicebantur flagitijs conquerentibus, ac ne ſcelerati homines reciperentur monentibus, Caluinus reſpondit: Sinite eos venire, II. *Hominum colluuies Geneua.*

nos meliores eos reddemus. Nulli ſinum ſuum claudit Eccleſia. Multi quidem ſimplices ac boni ceteroqui homines, ad quos alliciendos blanditijs, ad capiendos varijs fraudibus vtebantur, creditorum metu, ad præclaram hanc Rempublicam confugiebant; verumtamen magna peregrinorum pars vel è Iuſtitiæ manibus euaſerant, vel fidem abnegarant. Hi omnes in ædificanda illa noua eccleſia operas ſuas & opes conferebant, illi præcipuè qui foro ceſſerant, vt hoc modo bonorum ſuorum ſemiſſem creditoribus præreptum, ſibi ſeruarent. Ac quamuis, vt variarum nationum homines, linguis, moribus, conſilijs, ac religionibus inter ſe diſſiderent; omnes tamen in noua hac condenda Babylone vnanimiter conſpirabant.

III. *Gallorum ſedus cum Turcis.* Sic noua facta Reſpublica Geneuenſis ciuitas, in noſtris diſſenſionibus concordiam tutata eſt, & noſtris miſerijs creuit; vt cui nunquam etiam eorum defuerunt auxilia, qui niſi ſuæ ipſi quieti inuidiſſent, meritò in eius exitium coniurare debebant; vſitata iam Principibus arte, qui omnia ad ſuum trahentes commodum, ac temporibus inſidiantes, maiorem cõſeruandi ſui, vel ex vicinorum damnis augendi imperij, quam diuinæ amplificandæ gloriæ habent rationem. Vnde factum eſt vt vno contra iam dictã ciuitatem aliquid moliente, ſtatim alter patrocinium eius ſuſceperit, Galliæ regibus Sabaudiæ Ducis conatus ſemper impedientibus, ne ex Heluetia militum in Galliam commeatus intercluderetur; ac ſimul vt is qui hoſtis aliquando eſſe poſſet, propiorem hoſtem oppoſitum ſemper haberet; nec tutum modo regnum ab inuaſione præſtaretur, ſed etiam ad vicinos vbi nondum planè ſpes omnis decollauit, aditus pateret. Magnum quidem Franciſci I. erga Catholicam religionem fuit ſtudium, magnus zelus: nihilominus tamen quũ Sabaudiæ Dux Geneuenſes rebelles ſuos domare, & ciuitatem, quæ non religionem modo, ſed & ſtatum reipublicæ mutaſſet, ad obedientiam reducere ſtatuiſſet; rex eius conatibus obſtitit, miſſo Rentio Cerio magni nominis duce; qui validis copijs eò profectus, Ducem re infecta obſidionem ſoluere coëgit.

IV. *Geneua Gallorum creſcit ſubſidijs.* Poſt hæc Geneua, quam rectè Galliæ incendium dixeris, Galliæ viribus ſubnixa, omnes hoſtium minas contempſit, & conatus eluſit. Vnde noui illi ciues inflati, Legatos miſerunt de fœdere cum noſtris regibus, vt cum quibuſdam Heluetiorum pagis iam fecerant, ineundo: quos Annas Momorantius Galliæ Coneſtabilis, cuius conſilio & prudentia Henrico II. rege, præcipuè res adminiſtrabatur, nequaquã id è regum dignitate fore ratus, acerrimè increpitos faceſſere iuſſit, ſic eos alloquutus: Abite quantocyus, dicite egregijs illis dominis veſtris Geneuenſibus, vti veniant interula tantum induti, cum laqueo è collo pendẽte, & ad regis pedes proſtrati, ſuppliciter veniam implo-

rent.

rent. Nimis certè viles illi ſunt, quam vt cum tanto rege federe & amicitia iungantur. Hæc tum Coneſtabilis, Catholicæ religionis zelo impulſus. Sed res poſtea valde mutarunt; quum ſæculo noſtro pluſquam ferreo Chriſtiani, & Catholici quidem non hæreticorũ modo, ſed & infidelium amicitiam expetierint, & opera ſint vſi. Quare mirum non eſt, nos contemni, vt quos ad portas Principis ſui auxilia mendicantes viderint. Gallia ſanè accepto ad Niceam incomparabili detrimento, magno cum ſuo malo tum didicit, quam periculoſum ac damnoſum ſit, eiuſmodi ſocijs & amicis vti.

V. *Turcarum federa Gallis exitioſa.*

Monlucius Galliæ Mareſcallus & alij in Commentarijs ſuis non verè minus quam prudenter notarunt, quod ex illo tempore res Gallorum cœperit

In peius ruere, & retro ſublapſa referri:

quum paullò antea non reſpirare modo, ſed & planè conualeſcere cœpiſſent. Quod quidem Venetiarum Dux Henrico III. regi è Polonia reuertenti, non tam exprobauit, quam vt ne quid ipſe tale quid faceret, fidele conſilium dedit, in hunc modum loquutus. Vnde tu putas, ô Rex, tot tantaque mala tam in regnum quam in prædeceſſores tuos profluxiſſe, quam ex hoc amicitiæ & federis cum infidelibus contracti fonte? Non tu putas, tot Chriſtianorum millia, à pirata Barbaroſſa in auxilium ab auo tuo vocata, & religione eieratá, Mahumetiſmo nomen dare coacta, iam in inferno contra miſeriæ ſuę auctores, Dei vindictam implorare? Infidelium quidem opera ſe imperiumq; tueri licet; ſed cum infidelibus fedus offenſiuum ac defenſiuum percutere, id nihil aliud eſt quam Deo bellum indicere, qui ſuo tempore de temerarijs illis hominibus vltionem ſumere nouit, tanto grauiorem quanto magis ſeram. Hæc ſenex ille optimus: quæ rex nihil aliud quam Status quaſdam, vt vocát, regulas, de regni ſui defenſione ac ſecuritate allegás, bonam in partem accepit. Huius pater Henricus II. Princeps valde Catholicus cum Proteſtantibus fedus inijt, eorumque patrocinium præ ſe tulit: quod pater ipſius Franciſcus I. numquam vt faceret adduci potuit: quibus vt antiquam amicitiam, quæ inter Galliam & Germaniam, velut germanas ſorores, ab antiquis vſq; temporibus ſemper fuit, ipſe quoq; porro conſeruare vellet, petentibus, reſpondit: Quando Dei cauſſa agatur, nullam eſſe amicitiam quæ non diſſoluatur. Meliori ſanè conſilio quam Henricus filius: qui poſtquam Proteſtantibus auxilium tuliſſet, ij deinde Henrici prolem oppugnarunt, ac regno priuare conati ſunt. Sic & ſequentes Galliæ reges Geuſijs in Belgio quà clam quà palam fauorem & auxilium præſtiterunt, contra naturalem ipſorum Principem: qui plena manu aurum Peruuianum in bellum hoc diſpenſans, oleum incendio addidit, nõ ægrè laturus ſi Eccleſiæ hoſtes etiam Galliæ hoſtes fuiſ-

Geuſij Belgici.

Digitized by Google

ſent. Scit enim bellum noſtrum ſuam eſſe pacem, & lucrum ſuum noſtrum damnum. At nec Alphonſus Hiſpaniæ, nec S. Ludouicus Galliæ rex hoc animo fuerunt.

VI. *Conſiliariorum mos.* Eſt hoc omnibus Principibus & eis quorum conſilijs imperia adminiſtrantur vſitatum, vt maximam publicæ ſalutis & imperij conſeruandi habeant rationem. Huc omnes ipſorum actiones ſpectant ac diriguntur, memores fortè illius antiquæ legis: *Salus populi ſuprema lex eſto.* At in eo valde errant, immò peccant, quod publicæ vtilitati etiam diuinas leges cedere volunt. Vnde fit vt ſæpè Dei cauſſam deſertam patiantur, tantum, vt ſuam defendant. Quam iuſtas Chriſtiani cauſſas habent conquerendi de eo Principe, qui odio Catholici Regis vicini ſui, Feſſarum regi de Laracha occupanda conſilium ſuggeſſit; qui etiam cauſſa fuit, vt eius ciuitatis, idemque Zaphiri prętores, crudeli martyrio ſint affecti, Gallus vterque natione, vterque apoſtata, ſed qui in eo iam erant, vt errorem ſuum inſigni in Rempublcam Chriſtianam beneficio eluerent atque emendarent. Multa alia huc adferre poſſem exempla, ſed quia legiſſe me memini, ad eum locum in quo Auguſtus natus fuit nemini niſi religioſo quodam cum reſpectu, ingredi auſum, manum de tabula tollo. Immortali certè corona dignus eſt Vladiſlaus Poloniæ rex, qui Bohemici regni coronam ideo accipere recuſauit, quod populo hæretico imperare nollet. Ab hoc quã longè abſunt huius ſæculi mores! Carolus V. Imperator, de republica Chriſtiana ceteroqui optime meritus, cum Henrico VIII. Angliæ rege ſchiſmatico fedus inijt, vt contra Galliam ſe muniret. Eius filius Philippus etiam Principis alicuius tum ab Eccleſia diſiuncti, amicitiam expetijt. Quid multis? plerique Principum non tam religionem quam regionem ſpectant; adeoque multi rebellium res cum damno religionis promouent, & florentes videre exoptant.

Vladiſlai Poloniæ regis factum.

Digitized by Google

Dabis hic mihi veniam, optime Rex, magne Gallorum Monarcha: & humilimi ac fidelis tui ſubditi fidelem libertatem bonam in partem interpretaberis. Homines plerumque vel metu quodam id quod verum ac rectum eſt dicere Principibus non audent; vel vt eis adulentur, falſa dicunt. Tam hi quam illi minime digni ſunt quorum Principes conſilys vtantur, vt qui magis per adulatoriæ picturæ licentiam diſpenſare ſecum ſtudeant, quam ſeueræ hiſtoriæ legibus ſe adſtringere. Et quemadmodum pictores eorum quos depingunt næuos quam maxime poſſunt vmbra quadam occultant, vt etiam acutiſsimorum oculos fallant, econtra vero ea quæ pulcritudinem aliquam habent ita in propatulo collocant, iisque coloribus depingunt, vt in omnium oculos incurrant: ſic noſtri ſæculi plerique omnes ſcriptores in eorum quos laudandos ſuſceperunt, virtutibus ac recte factis prædicandis non ſolum nimy ſunt, (quod aliquo modo ferri poterat) verum etiam quæ peccata ſunt non ſilentio modo premunt, ſed & commendant ſæpe & ornant. At veri Hiſtorici munus eſt, operam dare non tam vt quos deſcribit, excellentes ac magni, quam ipſe verus videatur, nec minus vitia quã virtutes, quæ laude, quæ reprehenſione digna obſeruare

Excuſatio Auctoris per Apoſtrophen ad Galliæ Regem.

ac notare: & vt verbo abſoluam talem quemque deſcribere, qualis eſt non qualis eſſe vult aut debet. Hanc virtutem in Liuio lubenter omnes agnoſcunt, cuius tanta fuit exiſtimatio, vt ab vltimis vſq; Galliæ & Hiſpaniæ finibus quamplurimi grauiſſimi viri eius tantum videndi cauſſa Romam venerint, quos infinita illa ſpectacula, vel miracula potius tantæ vrbis, quorum veſtigia adhuc miramur, attrahere non potuiſſent. Tales fuerunt etiam Thucydides, Tacitus, Suetonius, & plerique omnes qui nomen aliquod habent inter Hiſtoricos: quorum imitatione & exemplo ego eorum Principum de quorum vita mihi aliqua mentio facienda eſt, bona ac mala, virtutes ac vitia deſcribam. Hoc illud eſt quod Demetrius Phalereus Ptolemæo reſpondiſſe dicitur, ſolos ſcilicet libros ſine vllo rubore aut fuco verum libere dicere. Sed quid ego vereor, vt mihi per talem regem liceat bonos ac religionis amantes reges merito ornare præconio, & malorum facta ac vitia perſtringere? Equidem perinde peccat qui malorum mores ac facta carpere non audet, quam qui virtutes ac recte facta debito elogio defraudat. Domitiano imperante, nemo Titum Imperatorem Humani generis delicias, nemo Caligulam populi Romani natricem, nemo eundem Mundi Pha-

ethon-

t hontem appellare audebat. At optimo Imperatore Adriano rerum potito, velut poſt liminij iure reſtituta libertate, tam vitia quam virtutes ſingulorum in aperto proponere, ac prout quiſq; meritus erat vel laudare vel vituperare licebat. Sic tua, Rex Chriſtianiſſime, clementia ac bonitas calamo meo eam dabit libertatem, veraci ſcriptore dignam, vt ne in Hiſtoriæ huius contextu vllam vim veritati facere cogar. Viue feliciter, Rex, viue, vale, ac perenna, cum tuo & regni tui bono.

Deus de noſtris annis tibi addat, tibi, inquam, cui minor cura eſſe debet regni, quam eius qui regna & imperia diſpenſat ac ſeruat.

IN SEQVENTEM LIBRVM AVctoris Præfatio ad Nicolaum Villarium.

OFFERO *tibi non Coronam Tertulliani, Gallice à me verſam; non pompam Antichriſti, iuſto volumine à me depictam: ſed tale munus, quod ego ex omnibus Chriſtianæ Reipublicæ regionibus collegi, & tale opus, in quo concinnando iam diu me deſudaſſe, ipſe nôſti. Ex ceteris regionibus tandem multo labore defatigatus in Franciam noſtram veni, cui qua poſſum, opitulari conor, & à vicinorum exemplis præcepta aliquot ſaluberrima præſcribere, quæ in tanta graſſantis hæreſeos licentia ſequi debeat. Quo labore defunctus, ad nouum Orbem nauigare conſtitui, oſtenſurus quanta ibi Catholica Eccleſia ſumſerit incrementa; adeo vt Deus velut relicto hoc orbe, in illum alterum commigrare, ac perpetuam ſibi ſedem ac domicilium ibi eligere velle videatur. Antequam vero oram ſoluam, Galliæ noſtræ, Deo annuente, duos alios adhuc libros dabo. Equidem ſic ſentio, meum hunc librum, in quem quæcumq; ſelectiſſima habui, congeſſi, merito damnatum iri, niſi aliquem in eo etiam patriæ meæ dem locum: quæ inter omnia regna Chriſtianæ pietatis præcipuam laudem ac primum locum ſemper habuit; ſed iam (prô dolor) aliqua ex parte amiſit. Videbis hic diuerſas mutationes, & eorum conatus qui omnia ſusq; deq; miſcuerunt, ordinem ſine ordine, & deformẽ hæreticorũ omniaque deformantem reformationem. Mihi quidem iſta ſcribenti tædium ſæpe obortum eſt: regulas tamen omnium quæ vmquam nata ſunt hæreſeon maxime irregularis religionis deſcribere viſum eſt. Victi longis verborum ambagibus, victores breui vtuntur oratione. Sic ego in hoc libro, pro illa Mundi victrice Eccleſia loquens.*

Hunc vero librum ſub felicibus tui nominis auſpiciis exire volo: ſimulq; omnia mea ſtudia voluntati tuæ atq; imperio offero, &c.

875

FLORIMVNDI RÆMVNDI

De

Ortu, progreſſu, & ruina Hæreſeos noſtri ſæculi

HISTORIAE

LIBER OCTAVVS.

Argumentum.

IN hoc libro tamquam in tabula, nouæ à Caluinno conſtitutæ Synagogæ forma depingitur: fundamenta doctrinæ, inſtitutio & officia miniſtrorum, Superintendentium, Diaconorum, Conſiſtoria, Conciones, Baptiſmum & Cœnam adminiſtrandi ratio, Pſalmorum cãtillatio, Sepulturæ ritus, aliaque ad Caluiniſticam religionem pertinentia explicantur: ſimul obiter controuerſis aliquot articuli Fidei explicantur, vt hæreſeos error & impoſtura, Catholicæ vero Eccleſiæ veritas tanto facilius ab omnibus cognoſci queat.

Digitized by Google

SVMMARIA SINGVLORVM Capitum huius Libri.

CAPVT I.

I. INtentio & ſcopus Auctoris, & cur hic de controuerſiis quibuſdam religionis additæ diſputationes.

CAP. II.

I. OMnes hæretici inde ſe perdiderunt, quod S. Scripturam ad ſuum ſenſum interpretari conati ſunt.

II. Quodnam poſuerit Caluinus doctrinæ ſuæ fundamentum.

III. Hæretici quod volunt in Scripturis venantur.

IV. Primitiua Eccleſia in ipſo ſtatim ortu exſtincta ac perdita fuiſſet, ſi Caluini regulam voluiſſet ſequi.

V. Sola S. Scriptura littera non facit Chriſtianum.

VI. Antiquitatis reſpectus firmiſſimum ſemper fuit Eccleſiæ munimentum.

VII. Quomodo humanæ traditiones ab Eccleſiæ traditionibus diſtinguendæ ſint.

CAP. III.

I. LVtherus quaſdam Eccleſiæ ceremonias retinuit, Caluinus omnes penitus aboleuit.

II. Caluini de ceremoniis iudicium.

III. Chriſtiani cum Paganis multa habuere communia.

IV. Ceremoniæ diuinum cultum auguſtiorem reddunt.

V. Diabolus ceremonias ex Eccleſia profligauit.

VI. Paganorum religio velut ſimia fuit Chriſtianæ.

CAP. IV.

I. CVr noui reformati res quæ apud Catholicos in magna habentur veneratione, inprimis Cruces, oderint ac deteſtentur.

II. Cur altaria iidem ſuſtulerint.

III. Nomini Ieſu nullum habent honorem.

IV. Cur dies feſtos aboleuerint: & quo habitu vtantur.

V. Cur ieiunia ab Eccleſia indicta obſeruare nolint.

VI. Iidem in Cœna Domini non Calicibus ſed poculis & vitris vtuntur.

CAP. V.

I. Caluiniſticæ Eccleſiæ ſordes & deformitas.

II. Eccleſia Caluiniſtica nullum habet caput.

III. Domus Dei in terris eius quæ in cœlis eſt, ſimilitudinem referre debet.

IV. Vnitas ſine certo capite conſeruari nequit

Digitized by Google

nequit.
V. Caluinus Epiſcoporum & presbyterorum nomina inducit.
VI. Archiepiſcoporum Burdigalenſium ſeries & ſucceſsio.

CAP. VI.

I. CAluinus miſſo Epiſcopi nomine, Miniſtri nomen retinuit.
II. Nominis eius origo.
III. Verba Bezæ ad Lanſaci toparcham.
IV. Caluiniſtica Eccleſia nullos agnoſcit Doctores.
V. De Miniſtris: quorum officium in veteri Eccleſia fuit famulari, in noua, regere ac gubernare.
VI. Quomodo Miniſtri recipiantur.
VII. Quo loco monachi excucullati apud Caluiniſtas habeantur.
VIII. De manuum impoſitione.

CAP. VII.

I. ABuſus circa Miniſtrorū miſſionem ſeu diſtributionem.
II. Miniſteria non facile permutanda.
III. Miniſter quandoque à plebe eligitur atque accitur.
IV. De Senioribus, & Superintendētibus.
V. De Diaconis & Corycæis.
VI. De Colloquijs, & ſynodis, & ratione quam in hiſtoria Eccleſiarum ſuarum conficienda obſeruant.

CAP. VIII.

I. DE Conſiſtorijs, eorumque mirabili confuſione.
II. De numero Conſiſtorialium, & poteſtate.
III. Quamdiu officia iſta durent.
IV. Seniores crimina ad Conſiſtorium deferunt.
V. Conſiſtoriorum rationes ſeu computationes.

CAP. IX.

I. SEniores (quos vocant) vicinorum mores & facta obſeruant.
II. De ſcribis & libris Conſiſtoriorum.
III. Quam multis nugis ij referti.
IV. Intemperies Conſiſtorialium in reprehendendo veſtium luxu.
V. Quam inutiles ſæpe ſint Conſiſtoriales illæ admonitiones & correctiones.
VI. Scandala inde orta.
VII. Conſiſtorialis confeſsionis notabilis hiſtoria.

CAP. X.

I. CHriſtiana Eccleſia à Caluiniſtis deiecta & vaſtata.
II. Qualia ſint Caluiniſtarum templa.
III. Caluiniſmus etiam quum maxime viguit, in horreis exercitus.
IV. Concionum ordo, & irreuerentia erga Deum.
V. De Concionum anteambulis.
VI. De Miniſtrorum habitu: & quali in primitiua Eccleſia ſacrorum miniſtri vſi ſint.
VII. Similitudo Chriſtianæ Eccleſiæ cum Naui.
VIII. In Catholicis Eccleſijs omnia vocalia, in Caluiniſticis omnia muta ſunt.
IX. Precandi apud Caluiniſtas modus.
X. Confuſio in Cantu.
XI. Quid in Concionibus frequentiſsime inculcent miniſtri.
XII. Quam irreligioſe ſacra apud Caluiniſtas obeantur.

Digitized by Google

CAP. XI.

I. DE Baptiſmo Caluiniſtarum, quem ad ſalutem neceſſarium non eſſe aiunt.

II. Caluiniſtæ Pelagianorum & Manichæorum errores renouant.

III. Errant in eo, quod laicos in caſu neceſſitatis baptiſmum adminiſtrare poſſe negant.

IV. Nullis in eo vtuntur ceremonijs.

V. De ceremonijs antiquitus in baptiſmi adminiſtratione adhiberi ſolitis.

VI. De patrinis & Matrinis, vt vocant, & nominum impoſitione.

CAP. XII.

I. IDololatræ & Hæretici figuram aliquam Cœnæ Dominicæ ſeruant.

II. Ad ſacra nec altaribus nec vllo alio ornatu vtuntur.

III. De altaribus Catholicæ Eccleſiæ.

IV. Quibus ritibus Cœnam adminiſtrent.

V. Mos & ritus primitiuæ Eccleſiæ.

VI. Ingens abuſus Caluiniſtarum in porrigendo Calice.

VII. Caluiniſtæ ad Cœnam ſuam pane fermentato & vulgari. Catholici in Euchariſtia, exemplo Saluatoris, azymo vtuntur.

VIII. Caluiniſtarum in hoc Actu irreligioſitas, & Catholicorũ in eodem deuotio.

IX. Cœna Caluiniſtarum Peripatetica & de nouorum Euangelicorum diuerſitate.

X De benedictione quæ in Euchariſtia adhibetur.

CAP. XIII.

I. DE matrimonijs Caluiniſtarum, & eorum confuſione.

II. Iidem ob commiſſum adulterium alteri nubendi ſuis faciunt poteſtatem.

III. Quibus ex cauſis maritis vxores repudiare liceat.

IV. Quibus ex cauſis vxori etiam viuente marito, alij liceat nubere.

V. Compluſcula eiuſmodi repudiorum hiſtoria.

VI. Vera hiſtoria quæ Geneuæ contigit.

CAP. XIV.

I. PSalmi Dauidici apud omnes populos qui aliquam Dei habent cognitionem, in pretio habentur.

II. Pſalmorum decantatio à Pontificibus certis quibuſdam regulis conſtituta.

III. Etiam Turcæ Pſalmos decantant.

IV. Vt & omnes hæretici, exceptis Anabaptiſtis.

V. Populus Pſalmorum cantillatione ab hæreticis infeſtatus.

VI. Primorum Lutheranorum & Caluiniſtarum conſuetudo.

VII. Mos decantandi Pſalmos in Catholica Eccleſia.

VIII. Pſalmi a nouis Euãgelicis profanati

CAP. XV.

I. BEzæ & Maroti Pſalmodia.

II. Maroti error in principio Pſalmorum

III Alius eiuſdem error.

IV. Idem à vero ſenſu propter rhythmum diſcedit.

V. Atheiſmi infamia laborat.

VI. Beza Pſalmos ſuos pro lubitu fecit ac refecit: & quomodo vterq; errores ſuos emendarit.

CAP. XVI.

I. PRimi Lutherano Caluiniſtæ in Gallia Pſalmos non decantarunt.

II. *Clemens Marotus bonus ſui ſui Poeta*
III. *In Italiam fugit: inde reuerſus, ex conſilio Franciſci Vatabli, Pſalmos Dauidis in rhythmos redigit.*
IV. *Ob litterarum imperitiam, multos errores in regio illo opere vetrendo committit.*
V. *Theologica Academia Pariſienſis Facultas Pſalmorum à Maroto verſorum publicationem impedire conatur.*
VI. *Marotus Geneuam ſe confert, flagris ibi ob flagitium cæſus.*

CAP. XVII.

I. *Theodori Bezæ natiuitas & eruditio.*
II. *Idem ſcabiei doloribus vexatus, ad deſperationem pæne redigitur.*
III. *Beza Eccleſiaſticum Prioratus munus adipiſcitur.*
IV. *Eccleſiæ repudium mittit: & quare.*
V. *Geneuam ſe confert.*
VI. *Maroti & Bezæ Pſalmi rhythmici Muſicis numeris includuntur.*
VII. *Melodia Pſalmorum Caluiniſtarum laſciua.*
VIII. *Quando Pſalmi in concionibus decantari cœperint.*

CAP. XVIII.

I. *Omnium religionum homines pro animabus Deum deprecati ſunt, & corpora honeſta ſepultura affecerũt*
II. *Iudæorum conſuetudo pro defunctis deprecandi.*
III. *Quam Pagani à Iudæis mutuati ſunt.*
IV. *Omnes antiqui Scriptores precũ pro mortuis meminerunt.*
V. *Defunctorum corpora honeſte habẽda*
VI. *Sepultura honeſtas ab ipſa Natura commendatur.*
VII. *Sepulcra inter res ſacras.*
VIII. *Cur hæretici in Eccleſiis ſepeliri cupiant.*
IX. *Sepulturæ cura ad Epiſcopos pertinet.*
X. *Caluiniſtarum querela.*

AVCTORIS SCOPVS IN HOC libro; eiuſque excuſatio quod de controuerſis quibuſdam religionis articulis diſputationes paſſim immiſceat.

Caput Primum.

SI, qui magnorum illorum mundi ſubactorum res geſtas memoriæ tradiderunt, Titus Liuius, inquam, Tacitus & alij accurate nobis ſigillatimq; deſcriptos reliquiſſent populorum mores, ordinem Religionis, Magiſtratuum leges & politiam, magno nos labore ſubleuaſſent in inquirendis, & tanquam in media nocte tot retro ſæculorum palpando indagandis munijs Pontificum, ritibus Senatorum, Magiſtratuum ineundorum horis, formis iudiciorum, alijſque rebus permultis, quæ in illorum hiſtorijs deſiderantur. Nam quod doctiſſimi noſtro ſæculo viri quatuor, Turnebus, Lipſius, Manutius & Sigonius multis grauibuſque in locis adeo inter ſe diſſentiunt, vt conciliari vix queant, id veterum illorum præteriti temporis ſcriptorum, non noſtro ſit vitio, qui ex tanta caligine lucem eruere non poſſumus. Plutarchus eadem moleſtia in re leui offenſus, de ijs conqueritur, qui clariſſimorum virorum, Niciæ, Demoſthenis, Phocionis, Thraſybuli, & Theramenis, qui Socratis ætate vixerant, matres nominibus ſuis indigitare, ſuperioribus temporibus neglexiſſent. Idem ex altera parte non parum ſe debere profitetur Platoni & Antiſtheni, quod ille pædagogi Alcibiadis, hic verò eiuſdem nutricis nomen exprimere non ſuperſediſſet. Quin eadem ſcriptorum ſupina negligentia factum eſt, quod

Septem vrbes magni certant de patria Homeri,
Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamin, Chios, Argos, Athenæ.

Sæpe inter illas ad arma ventum eſt hanc ſolam ob cauſſam; quod vnaquæque hunc ſibi honorem attribueret, quod antiquiſſimi Poetarum nutrix fuiſſet. Quæ cauſſa eſt, cur ſemper exiſtimauerim, magnum eſſe eorum vitium, qui rerum geſtarum hiſtorias populorumque mores literis conſignare aggrediuntur, ſi temporum ſuorum particularitates (vt vocant) id eſt, etiam minuta quæque attingere prætermittant, quæ vt

Digitized by Google

iam ſint communia peruulgataque, ſequentibus tamen ſæculis non poſ ſunt non exiſtimari rara.

Si viſum fuiſſet ſanctis Patribus, aut Eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſcriptoribus, qui primis quinq; ſæculis ſcripſerunt, omnium ſuæ ætatis hæreticorũ ritus, mores, ingenia & opiniones, & quid de quoq; fidei articulo ſenſerint, ſpecialius & quaſi minutatim perſequi, quod illi craſſius generaliuſque fecerunt, non niſi prima illorum lineamenta exprimentes; puduiſſet, opinor, poſteros originis ſuæ, erubuiſſentque tam pudendorum patrum ſe hæredes profiteri. Sed factum eſt hoc fortaſſe ad ſupprimenda illorum nomina (quemadmodum olim illius, qui templum Dianæ Epheſiæ incenderat, damnata memoria eſt) & ad fœtidas illorum ſordes ignorantiæ tenebris obruendas.

Ego vero, quem infelix hoc ſæculum in abyſſum huius de ortu, progreſſu, & decremento nouæ hæreſeos Hiſtoriæ inuitum præcipitauit, e-uitandam mihi cenſui hanc culpam, in quam lapſi ſunt veterum hiſtorici, ac monſtrum hoc totum repræſentandum, cum ornatu ſuo, inſignibus, armis, totoque nouo ſuo apparatu atque inſtrumento; nec tantum a exponenda, quæ in vultu, figura & habitu eius exteriore conſpiciuntur, ſed omnium interiorum eius partium anatomiam faciendam, quo uturum ſæculum in ea cognoſcenda non hallucinetur, & vt in lucem roducatur hodiernæ hæreſi imminens condemnatio, faciatque præiu icium illi, quæ deinceps extitura eſt. Exſtincto enim Lutherano Calui-iſmo, aut in vallibus quibuſdam, reliquiarum inſtar Valdenſium An-runicorum, occultato (certe indies eum decreſcere, manifeſtum eſt) ſi-e dubio alia quædam hæreſis exorietur; quemadmodum ex Wiclephi is Huſſitæ, ex Huſſitis Lutherani, & ex his Caluiniſtæ originem traxe-int.

Qui meus labor gratus erit aliquando piæ poſteritati, dum non vn-em tantum vt ex eo Leonem cognoſcant, ſed feruentes oculos, horren s pilos, vngulas denteſque cruentos & caudam, incitamentum adhuc roris ipſius, denique leonem totum deſcribo. Nec vero depingam hoc oro hæreſin informem adhuc, qualis erat quum nondum ſublatis ocu lucem fugeret, & præ pudore in locis ſubterraneis deliteſcerit aut ex o Regni angulo in alterum, non ſecus ac ſciurus de ramo in ramum, inſiliret, nec auderet in medium fori prodire: ſed talem, qualis poſtodum facta eſt, exaltatam videlicet, in ſolium gloriæ ſuæ, cum omni maieſtate & magnitudine, quum inebriata piorum ſanguine, Ec-ſiarum Chriſtianarum; ruinis fundamenta ſua inædificauit, & ex

earum

Digitized by Google

earum ruderibus muros ſuos fabricauit; Triſte profecto tanti furoris & rabiei monumentum. Itaque hic liber ante oculos ponet ordinem, architecturam & politiam Eccleſiæ Caluiniſticæ iam ad ſummum gradum perductæ, Templa eius, Conciones, Sacramenta, Conſiſtoria, officia Miniſtrorum, Seniorum, Diaconorum & Superintendentium. Quo fiet, vt veteris Eccleſiæ pulchritudo, maieſtas & magnitudo tanto euadat conſpectior, collata ad nouæ huius deformitatem, humilitatem, & vilitatem. Quod ſi, dum in hoc argumento verſor, falcem, quod aiunt, immitto in alienam ſegetem, ad demetenda ſtirpitus zizania, quæ Hæreſis in pulcherrimos Eccleſiæ campos copioſe coniecit, quis id carpet? Si dubia quædam moueo ab eadem hæreſi ad turbandam domus Dei vnitatem excitata, quid eſt cur eo nomine reprehendar? Conſilio certo id facio: Nam quemadmodum Synagogæ Hæreticorum ſcriptores hiſtorijs ſuis fabuloſis capita quædã in Religione controuerſa paſſim inſperſerunt, vt Lector vnà cum narrationibus ipſorum, doctrinæ, quam illi propinant, facilius percipiat guſtum: ita mihi quoque hoc propoſitum fuit, vt Lector, dum hiſtoriam legit Hæreſeos, ſimul agnoſcat fallacem doctrinam erraticorum illorum, ſpirituum, inquam, malitioſorum & fraudulentorum, quos hæreſi produxit: eademque opera intelligat imprudentiam, ne dicam ſtuporem & inſaniam miſerorum illorum, qui capi ſe & in caſſes induci ſunt paſſi dulci eorum cantu, qui primi eos aggreſſi ſunt, eo ipſo oſtendentes, quemadmodum ij, qui minimo quoque auræ afflatu frigeſcunt, parum firmæ ſunt valetudinis, ita infirmã quoque admodum fuiſſe fidem ipſorum, & conſcientiam maligno aliquo ſpiritu exagitatam, propterea quod relicta magna illa & regia via Eccleſiæ, in deſerta atque auia loca ſeſe contulerunt. Nec tamen tanta vtar in hac tractatione, ſubtilitate, quin ij, quibus præcipue mea elaborata ſunt ſcripta, ad nouæ iſtius Theologiæ fundum & interiora eiuſdem adyta queant penetrare, ſemperque veritatis aliquo radio colluſtrari.

SCRIP-

SCRIPTVRAM SOLAM, ID EST, nouas hominum priuatorum interpretationes, omnium hæreſeon eſſe fundamentum.

Caput Secundum.

ARGVMENTVM

I. *Omnes hæretici inde ſe perdiderunt, quod S. Scripturam ad ſuum ſenſum interpretari conati ſunt.*
II. *Quodnam poſuerit Caluinus doctrinæ ſuæ fundamentum.*
III. *Hæretici quod volunt in Scripturis venantur.*
IV. *Primitiua Eccleſia in ipſo ſtatim ortu exſtincta ac perdita fuiſſet, ſi Caluini regulam voluiſſet ſequi.*
V. *Sola S. Scripturæ littera non facit Chriſtianum.*
VI. *Antiquitatis reſpectus firmiſſimum ſemper fuit Eccleſiæ munimentum.*
VII. *Quomodo humanæ traditiones ab Eccleſiæ traditionibus diſtinguendæ ſint.*

EX præcedentibus libris didiciſtis, omnibus iſtis hæreticis, qui Germaniam, Galliam & Belgium infeſtarunt (aſtutiores illos dico) nihil in ore eſſe, niſi Scripturam, nihil eos velle credere, niſi Scriptura contineatur, ex Scriptura formare omnes ſuas chimæras & nugas, ex Scriptura ſuam ſibi quemque Religionem ſuo arbitratu fingere, Scripturam in omnes ſenſus, non aliter ac mollem ceram in omnes figuras, variare. Idem fecerunt omnes illorum anteceſſores, inde à Patriarcha illorum Simone, qui ſemper magiſtralem quandam auctoritatem in Scripturam ſibi arrogarunt. Nam quemadmodum ex iiſdem floribus aranea venenum, apis vero mel exſugit: eadem plane ratione ex Scripturæ ſacris locis, vnde tot ſanctas diuinaſque meditationes ſancti Patres exſculpſerunt, iſti mille errores, mille opinionum monſtra hauſerunt. Sic ex eadem Scriptura & ſalus proficiſcitur, & perditio: quemadmodum Poetæ non ſine myſterio fabulantur, ſanguinem Gorgonis, qui ex dextri lateris venis profluebat,

I. *Omnes hæretici Scriptura abuſi ſunt.*

bat, omnis generis morbos ſanaſſe, ſiniſtri vero lateris ſanguinem per nicioſum fuiſſe & lethalem. Quapropter non ſine cauſſa dixit Lutherus, Scripturam eſſe librum Hæreticorum, & ſolem oculis etiam maxime lippientibus aſpectabilem: & quemadmodum nullum ſit vitium, cuius non aliquis reperiatur patronus, ita nullum eſſe hæreticum, qui non locum aliquem Scripturæ ad ſuum particularem ſenſum detorquere poſſit. Nam vt in hydropico ſiti enecto, quidquid alimenti ingeritur, in aquoſam ſubſtantiam conuertitur, atque ita aqua, quæ rerum omnium, Pindaro teſte, eſt præſtantiſſima, illi nihilominus eſt mortifera, & morbum eius nutrit: ita quidquid in Scriptura hæreticus legit, eo venæ illius inflantur atque intumeſcunt, vincula vitæ ipſius & continentiæ diſſoluuntur, harmonia qua corpori Eccleſiæ vnitus fuerat, diſſipatur atque euaneſcit, tandemque ipſe à gremio Matris ſuæ auulſus, eo magis marceſcit flacceſcitque, quo plus peregrini huius cibi aſſumit, qui in æternam mortem tandem illum dat præcipitem. Muncerus, quamuis Anabaptiſta, Prophetam ſe eſſe ex Scriptura probabat. Dauid Georgius homo prorſus diabolicus, ex Scriptura, ſe Meſſiam eſſe aſſerebat. Carolſtadius ex Scriptura reuelationes ſuas confirmabat, vt & Zuinglius ſomnia ſua & viſiones nocturnas ex eadem Scriptura demonſtrabat. Sathanas ipſe cum Deo contendens, Scriptura vſus eſt. Quid igitur metuis inquit Chryſoſtomus, hęretico ſcripturam allegante? Sæpenumero, inquit Athanaſius in vita S. Antonij, maligni ſpiritus exaudiuntur concentu harmonico pſallentes, & ſacras Scripturas impuro ore concinentes: nec raro, dum nos legimus, referre audiuntur extremas voces, tamquam Echo. Diabolus quoties cum Luthero conferret, Scripturam allegabat, vt ſcriptum eſt à me poſt ipſum, libro primo. Denique ſemper Scriptura fuit area, in qua omnes hæretici hæreſeos ſuæ fundamenta iecerunt: & puluinar, quo caput ſuum reclinarunt: & veteres ac laceri centones, quibus nuditatem ſuam tegere ſemper conati ſunt. Hæc illis ludus veluti eſt gladiatorius, hæc campus prœlij, hæc circus, vbi ſeſe exercent; hæc theatrum eſt, vbi dramata, vel potius tragœdias ſuas exhibent: quamuis nec magiſterium ſint aſſequuti gladiaturæ, nec ius habeant armorum, nec ab Athletarum collegio agnoſcantur, nec perſonam, quam ſuſtinent, digne ſciant repræſentare, nec denique in vlla harum functionum eam, qua opus eſt, auctoritatem à legitimo Magiſtratu obtinuerint. Scriptura nihilominus fidem illis facit, & tutos præſtat inter homines, ſine cuius

…unzerus.
…auid Georgius.

auctoritate eiecti fuiſſent, tamquam miſſi à diabolo. Et vt nullum eſt periculoſius venenum eo, quod ſaccaro obtectum eſt, eo quod auidius degluciatur, & poſtea difficilius eijciatur: ita nullus æque eſt error noxius, ac is, cui verbum Dei prætexitur, quo multi per ſimplicitatem ſuam capiuntur, non ſecus ac aues, quæ dum cibum quærunt, mortem inueniunt inter arbuſta & dumeta arte aucipis concinnata, plena laqueis & viſco.

Caluinus qui Lutheri doctrinæ ſuam quam maxime, quamvis varie confirmauit, licet (quo erat animo elato) profiteri noluerit, ſe quidquam illi debere, hanc Maximam ſiue Regulam quaſi in limine putatitiæ ſuæ Eccleſiæ collocauit: *Scripturam ſolam eſſe iudicem controuerſiarum Religionis, nec alio opus eſſe.* Hac regula ſe ſciturum, an credere debeat Symbolo Sancti Athanaſij, profeſſus eſt in Synodo Lauſannenſi, teſte P. Carolo, qui interfuit. Eandem eſſe ſuiipſius interpretem; inſignem fieri Deo iniuriam, ſi dicamus, Scripturam, quam ipſe nobis reliquit, obſcuram eſſe. Et hoc eſt quod mouit diſcipulum ipſius dilectum, quem tamquam alterum Ioannem, ſinu fere fouit, Bernardinum Ochinum, poſtea, vt expoſui libro quarto, Arrianiſmum amplexum, vt hanc pronunciaret ſententiam: Sacræ literæ, inquit, in ſe ſunt prorſus perſpicuæ, in ijs maxime, quæ ſunt ad ſalutem neceſſaria. Quod ſi non exſtat in illis diſerte dogma Trinitatis, ad credendum illud nemo obligatur. Non enim niſi illud tenemur credere, quod clare eſt in Scriptura explicatum Nimirum oblitus erat hic Gallorum Pſeudoapoſtolus, ſe alio loco ſtultos excerebratos appellaſſe eos, qui ſe putant intelligere Scripturas. Ecce quæ dicat in ſecundam ad Timotheum: Per hoc, inquit, retunditur arrogantia quorundam inſenſatorum, qui ſe gloriantur non indigere Doctore, eo quod ſufficiat ſolius Scripturæ lectio. Nam qui muta Scriptura contentus auxilium viuæ vocis aſpernatur, experietur quam ſit malum, conſtitutum à Deo & Chriſto diſcendi medium contemnere. En quomodo in omnes ſenſus eam torqueat, modo facilem faciens tractabilemque & mox rurſus obſcuram & tractatu difficilem. Si non poſſet, inquit Tertullianus, perperam intelligi Scriptura, nulla foret hæreſis. Facilis eſt, inquiunt Simplex igitur fuit atque rudis Auguſtinus, dicens, Deum eam obſcuraſſe multorum variorumque myſteriorum velo obducto, vt per laborem difficultatemque arrogantia noſtra compeſceretur, liberareturque animus noſter faſtidio illo, quo plerunque laborant res obuię & faciles. Obſcura, inquit alio loco Caluinus, nos exercent, at facilia ſatiant. Sed oculatis iſtis

II. Caluinus fundamentum cui doctrinam ſuam ſuperſtruxit.

Digitized by Google

Argis omnia ſunt facilia & expoſita, quæ aciem oculorum habent non minus penetrantem, quam Linceus ille, de quo eſt apud Plutarchum, cui nec rupes, nec lignum, nec mons, nec vllum aliud corpus quantumuis ſolidum obijciebatur, quod non viſu penetraret. Omnia illis ſunt facilia: at miſero illi & cæco D. Auguſtino nihil non eſt difficile. Quod intelligo, inquit, in lectione Sacræ Scripturæ, nihil eſt, reſpectu illius, quod ignoro. Ezechiel Scripturam appellat librum inuolutum. Eadem eſt magnus ille liber ſeptem ſigillis munitus, quem aperire nemo poteſt, præter Agnum, aut Sanctos, per ſpecialem illius aſſiſtentiam. Qua de re elegans exſtat magni illius viri, quem per excellentiam Theologum appellamus, comparatio. Quemadmodum picturæ quædam ita ſunt in omnes partes obuerſæ, vt quacunque eas, te ſequi intuitu videantur, quod tamen omne in vno aliquo puncto aut lineamento poſitum eſt, quod pictores tantum intelligunt: ita qui in ſacras literas oculos intendit, pluribus eas ſenſibus aptas deprehendit, qui omnes iudicio eius ſatis quadrãt, quum vnus ſit tantum genuinus & certus. Si perſequutus fuiſſet ſimilitudinem, addidiſſet etiam hoc: Quemadmodum tabula iſtam proprietatem non habitura ſit, vt quaquauerſus adſpectum obuertat, ſi ipſius picturæ, aliò quam in ipſum pictorem, obtutus defigatur. (Hæc enim ratio eſt, ob quam imagines vultum oculoſque ſpectatoribus obuertunt: quod non accideret, ſi aliò quam in artificem, viſus dirigeretur.) Sic qui Scripturam contemplatur, ſi animum ad verum Eccleſiæ ſenſum, inſuper habita ipſa littera & vt ita dicam, Scriptoris calamo, (vt etiã in picturis nulla penicilli habetur ratio) intendit, in S. Scriptura intelligenda numquam aberrabit. Secus; erroneo vſu mendacium arripiet pro veritate, & vmbram pro corpore, & quod de Ixione fabulis proditum eſt, nubem pro vera Iunone amplexabitur. Scriptura, inquit quidam Barcinonenſis Epiſcopus, ſimilis eſt horto omnis generis arboribus conſito, quarum aliæ alijs fructibus ſunt onuſtæ, tum hybernis, tum æſtiuis. Quidam natura ſunt boni, quamuis crudi; alij, cocti tantum: quidam ſuccum habent dulcem, alij acidum, qui tamen durant diutius, & coctione redduntur mitiores. Ita in ſacro Dei verbo quædam ſunt in ipſa literæ ſimplicitate ſalubria, alia periculoſa admodum atque inſipida, niſi recoctione, hoc eſt, recta explicatione miteſcant. Sed non permiſſum eſt cuiuis, in hac re aliquid conari, inquit S. Dionyſius, licet nemo non poteſtatem hanc ſibi ſumat.

III. *Hæreticus que vult, ex* Hæreticus quidquid inuenit in domo Dei & in diuinis ceremonijs, ſcrutatur ac perquirit, atque ex eo totum id, quod habet, compilat, id ſolum

lum vſurpans, quod ſuæ opinioni fauere arbitratur: omnia deinde ſuæ imaginationis fonti imponit, quas vult formas inde eliciens; ex quibus ſibi ſectam fingit ſpecioſis prætextibus inſignem, & ſub verbi Dei nomine è ſuis phantaſijs idolum ſibi exſculpit, eaſque fuco obducit, ne agnoſcantur, quemadmodum mangones veteres pannos interpolant, vt pro nouis eos vendant. Patres quum viderent ſua ætate hæreticos ſcripturam perpetuo in ore habere, eodem modo exclamarunt, quo nos hodie: Quid hoc ſibi vult? ſuo quiſque modo Scripturam lacerat. Aliter eam exponunt Nouatus, Photinus, Sabellius; aliter Donatus & Macedonius; aliter Apollinaris, Neſtorius & Eutyches. Nos loco illorum veterum ponamus Lutheranos, Zuinglianos, Anabaptiſtas, Caluiniſtas. Omnes iſti, vt Vincentius Lerinus ait, Scripturam vbique in ſcriptis ſuis inculcant, adeo vt ne paginam quidem in libris eorum reperias, quam non paſſim occupent ex Veteri & Nouo Teſtamento deſumta teſtimonia. Et quemadmodum Monetæ adulteratores alia metalla pauxillo auro & argento admiſcent, deinde Regum ac Principum imagines & nomina imprimunt, ſine quibus erogari moneta illa non poſſet: ſic hæretici falſa interpretatione deprauatis S. Scripturæ locis, diuini verbi nomen obtendunt, ijſque ad opinionum ſuarum portenta velanda, ac populo commendanda abutuntur. Et quemadmodum homines graueolentes alarum hircos paſtillis alijſq; adſcititijs odoribus; ſic hæretici doctrinæ ſuæ fetorem diuini verbi fuco celare ac tegere ſtudent. Sed velut etiam ſi æthiopem quis ceruſſa inducat, ſimus tamen naſus, labia pendula & craſſa, & malæ turgidæ qualis ſit facile produnt: ſic fruſtra Sectarij nefarios ſuos conatus religioſis prætextibus velant, quum aliunde illi ab omni parte appareant. *S. Scriptura ſumit.*

Iamdudum patuere doli, & ſub veſte latentis
Vlceris albidula fœdum pus atque venenum.

Eſſe inter Scripturæ libros nonnullos (ait ille, quem merito pictorem hæreticorum appellaui;) quos hæreſis vel non recipiat, vel ſi recipiat, addendo aut demendo corrumpat, vt ſuo propoſito inſeruiant. Et illos ipſos, quos admittit, non retinere integros, ſed adulterare, truncare, deformare, & varijs interpretationibus diſtorquere, atque ad arbitrium ſuum fingere. Hoc eſt quod faciunt & fecerunt, quotquot vmquam ab Eccleſia deſciuerunt, qui ſummam auctoritatem ſibi aſſumunt in Scripturam, eique volunt præſidere, in hoc vt non admittant pro Scriptura, niſi quod placet, nec pro vero Scripturæ ſenſu & interpretatione, niſi quod proprium cerebrum ipſis dictat. Quod ſi *Tertul. de praſcript.*

firmum eſt hoc Caluiniſticum fundamentum, non poſſe vllo modo ſine Scriptura conſeruari Religionem, conſequens eſt, duobus annorum millibus nullam fuiſſe in mundo Religionem, propterea quod toto illo temporis ſpatio non fuit Scriptura. Vbi enim fuit Scriptura, ante Moſen? Sed & hoc conſequitur, in Euangelica, Apoſtolica, & Chriſtiana Eccleſia, ad quinquaginta circiter annos à Saluatore mundi Religionem nullā fuiſſe: tādiu enim ad minimū Scriptura Euāgelica & Apoſtolica caruit. Gallia quoque noſtra trecentis integris annis, quibus deſtituta fuit Scriptura, vt Hilarius teſtatur, Cardinali Baronio interprete, quid eſſet fides Chriſtiana ignorauit. Et negligentiæ accuſandus eſt ipſe Seruator noſter, qui nunquam ſuos remiſerit (ſuos dico, ad differentiam Iudæorum) ad Scripturam vel Veteris, vel Noui Teſtamenti. Quid quod Sacri Scriptores partem aliquam hiſtoriæ de CHRISTI tum vita, tum doctrina, nobis enarraſſe contenti, quod reliquum erat, tanquam depoſitum quoddam, illis commiſerunt, quos poſt ſe reliquerunt, ad adminiſtrandam Eccleſiam, & Scripturæ tam veteris, quam Euangelicæ, ſcabros, ſalebroſos & difficiles locos explanandos, nihil minus curantes, quam ſcribere: ſaltem ſeptem illi Apoſtoli, qui nihil prorſus ſcripſerunt, ſed doctrinam ſuam viua voce expoſuerunt; & ad poſteros per traditionem tranſmiſerunt.

IV. Chriſtianitas ſi Caluini regulam ſequuta eſſet, iam olim eſſet exſtincta

Quanquam autem prolixius hac de re quam forte opus ſit, quibuſdam agere videri poſſim; cohibere tamen me non poſſum, quin huic argumento aliquantum adhuc immorer, quum hoc ſit fundamentum hæreſeos, deſumtum per imperitiam ex his verbis capitis quarti Deuteronomij: *Non addetis ad verbum quod vobis loquor; nec auferetis ex eo.* Non enim animaduerterunt, (ait ibidem Gloſſa) Deum tradere hic Regulam æquitatis, & hæreſin omnem repellere Vetat enim ſanæ doctrinæ addi aliquid mali, aut detrahi aliquid de veritate. Præclare Nicolaus de Lyra, Conſiderandum ait, eam additionem prohibitam eſſe, quæ ſenſum deprauat, non verò eam, quæ eundem declarat atque illuminat, vt ſcriptum eſt in Eccleſiaſtico, capite vigeſimo quarto: *Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.* Si primi illi Patres, Eccleſiæ defenſores, cortici literæ mortuæ inſtitiſſent, vt vult Caluinus, ſæpe nudi atque inermes à veteribus hæreticis deprehenſi fuiſſent. Nam vt prædones in denſis atque aſperis ſyluis deliteſcunt, non audentes in camporum planitiem prodire: ita in diuerſis plerumque Scripturarum velut anfractibus

Arrius S. Scriptura abuſus.

Arriaus, Manichæus, Donatiſta, caſtra metatus eſt. Ibi illi opinio

Digitized by Google

[illegible] propugnacula exſtruxerunt: nec exturbari inde à veteribus illis Eccleſiæ Catholicæ archiſtrategis potuerunt, niſi admotis traditionum Apoſtolicarum & verbi non ſcripti machinis. Arrius (vt inquit non vno in loco Auguſtinus) innumeris Scripturæ locis ſeſe armabat, quæ illi non niſi per Eccleſiaſticas traditiones excuti poterant. Damnatus à Concilio per traditiones, iniuria ſe damnatum clamabat, Scripturam pro ſe facere: teſtimonia S. Scripturæ ad priorum interpretationem oppoſita, in alium ſenſum detorquebat. Dicentibus Patribus congregatis in Concilio Nicæno ad Arrium, Nonne Chriſtus ipſe inquit, *Ego & pater vnum ſumus?* Verum eſt, regerebat Arrius, ſed vnitate non ſubſtantiæ, ſed voluntatis. Et nihilominus tamen per Apoſtolicæ traditionis auctoritatem hęreticus declaratus eſt in pleno Concilio. At perperam damnatum ſe eſſe ipſe conqueritur, & Scripturā pro ſe allegat. Iiſdem armis Beza, quum per ſolam Scripturam non poſſet, Arrianos Tranſyluaniæ oppugnauit. At Stator, Ochinus & alij contra proteſtantur, in hoc myſterio Trinitatis, ne tantillum quidem velle ſe à Scriptura recedere. Qua de re audire operæ precium eſt exclamationem Bezæ in libro, de punitione Hæreticorum, vbi, Catholicum certe in modum, ſic loquitur. Quid de vobis dicemus, ſancti Patres, qui tot annorum ſpacio, non voce, ſed ſcriptis, quæ nulla abolebit dies, contra auctoritatem tot Regum, Principum & Hæreticorum, tanto cum labore, non ſine effuſione ſanguinis veſtri, magnum illud myſterium Trinitatis aſſeruiſtis, num impudentes atque ignorantes vos fuiſſe confitebimur? O Athanaſi, qui hanc ob cauſſam vniuerſum pæne terrarum orbem peragraſti, quorſum admirabile illud Symbolum tuum tanta cum breuitate concinnaſti? Eadem ratione Caluinus, qui non niſi ex ſola Scriptura Religionem ſuam ſe formaſſe profitetur, Seruetum, quem comburendum curauit, non potuit niſi per traditionem conuincere: per quam etiam Baptiſmum infantium ipſi probauit, inquiens, Infantibus ſalutarem aquam præberi quomodo feminis etiam Cœna Domini miniſtretur, licet id Scriptura non præcipiat. At ille, vt & alij, iniuſte ſe condemnatum clamans, ad magnum illud atque vltimum iudicium Caluinum citat. Vicinus Apoſtolis Tertullianus, Hæreticis, inquit, traditionem potius quam Scripturā opponendam eſſe: tantum enim abeſſe, vt per ſolam Scripturam lis dirimatur, vt magis etiam foueatur. Quum Epicopi Africani iam iam in partes diſceſſuri eſſent ſuper Baptiſmo Hæreticorum, quem Cyprianus ipſe, vnius partis caput, inefficacē eſſe aſſerebat, receptū eſt vniuerſaliter

Beza de traditionibus Catholicizat.

cum

cum obedientia (teſte Auguſtino) hoc memorabile reſponſum, ex tri pode Romano, tanquam oraculo Chriſtiani orbis, profectum: Retinendam eſſe antiquam traditionem, nec quidquam in ea innouandam. Fuit hæc ſententia Papæ Stephani, qui tunc Romæ præſidebat, à qua nullus vnquam, niſi Hæreticus, appellauit. Approbandum eſſe inquit Auguſtinus Baptiſmum Hæreticorum, quamuis in ſcriptura non inueniatur, quemadmodum multa etiam alia, quæ nobis ſunt ab Apoſtolis relicta. Sic Chryſoſtomus ſcribit, non omnia Apoſtolos ſcriptis tradidiſſe, ſed multa ſine ſcripto, per traditionem reliquiſſe.

Hæreſes omnes Traditionibus victæ.

Hoc illud eſſe, quod ſine ſcripto de anima in animam tranſijt, inquit ſanctus Dionyſius. Hiſce inuictis armis, à traditione, germana Scripturæ ſorore, ſuppeditatis, magni illi Eccleſiæ Catholicæ anteſignani vicerunt; his omnes veteres hæreticos, innumeris conflictibus fuſos fugatos, proſtrauerunt: his aduerſus eos, qui arma ſumere contra Eccleſiam ſunt auſi, ducentis prœlijs & amplius, victores euaſerunt: his memoriam omnium etiam validiſſimarum hæreſium aboleuerunt. Per traditionem demonſtrarunt, ſolum Deum Patrem eſſe ingenitum, ſolum Filium genitum, Spiritum ſanctum à Patre & Filio procedere, eundem adorandum eſſe quum id nuſquam præcipiat ſcriptura: & alia præterea innumera capita, quæ ipſa Chriſtianiſmi fundamenta concernunt, vel proxime illa contingunt. Sed ecce verſipellem Geneuenſis Euangeliſtæ calliditatem! In Chriſtianorum cauſſa defendenda non vult ad traditiones Apoſtolicas, quæ Scripturæ interpretandæ inſeruiunt, recurrere; & tamen in Iudæorum cauſſa Traditiones admittit: Chriſtianæ Eccleſiæ Traditionem capitali odio proſequitur; at eam, quæ eſt Synagogæ Iudaicæ, amplectitur. Iudæis inquit multa fuiſſe relicta, & quaſi per manus tradita, quorum nulla extet mentio in Scriptura. Et alibi de Enocho loquens, Opinari, ſe ait, hanc Prophetiam cuſtoditam fuiſſe apud Iudæos, & per manus traditam, non ſcriptam; & reliquiſſe maiores poſteris ſuis in perpetuam memoriam, notabilem hanc ſententiam. Quid autem? Prophetæ multa Iudæis tradiderunt ſine ſcriptura, & idem facere non potuerint Apoſtoli? Num, quum partiti inter ſe magnum hoc Vniuerſum, proficiſcerentur ad capturam animarum, & ad prædicandum Euangelium, Bibliorum codicem in mantica quiſque ſua hunc in finem circumferebant, eumque auditoribus ſuis communicabant? Quot opus fuiſſet librorum eiuſmodi millibus, quot verſionibus? Equidē vix ſuffeciſſet omnium iſtius temporis librariorum opera nam Typographorum multis demum poſt ſæculis extitit induſtria. Hoc

Calu. in Pſal. 104.

enim

enim vt vos dicitis, vnicum erat fundamentum Religionis Chriſtianæ, & oraculorum Dei ſecretus commentarius, & veritatis eius nuncius. Maxime vero poſt vltimum teſtamentum conditum, neceſſe erat Scripturã iſtam in Neophytorum eſſe manibus. Quod ſi non niſi ex Scriptura emanabat fides, certe eam Sanctus Sixtus, aut Dionyſius in Gallicam linguam conuertiſſent, vt ab hiſce populis, qui ipſis ſortito obtigerant, intelligeretur, & in aliqua Hiſtoria eius rei mentio exſtaret. Hinc eſt, quod Zuinglius, vi veritatis coactus ait: Apoſtolorum tempore, nihil exſtitiſſe literis conſignatum, ſed eos viua voce populum erudijſſe: Epiſtolas autem ſuas, non tam ad docendos populos, quam ad confirmandos in eo, quod ex ore ipſorum acceperant, ſcripſiſſe. Nonne etiam Euſebius negat quidquam minus in mentem veniſſe Apoſtolis, quam vt ſcriberent? O Caluiniſtæ, qui tantopere ſolam literam vrgetis, certe eo nomine digni eſtis qui vapuletis. Nam quid hoc aliud eſt, quam mendacij eam arguere? quum dicat Apoſtolus: *Fratres, ſtate & tenete traditiones quas didiciſtis ſiue per ſermonem ſiue per epiſtolam noſtram.* Et vbi habemus Traditionem Eccleſiæ, aliam probationem non eſſe quærendam Chryſoſtomus ait. Scripturam vero ipſam vnde habetis, niſi per traditionem? Nam quis dixit vobis, in hoc libro contineri doctrinam ſalutis veſtræ, magis quam in Ethicis Ariſtotelis, aut Officijs Ciceronis? Probare hoc non aliter poteſtis, quam per traditionem, relictam ab Apoſtolis, conſeruatam teſtificatamque per Eccleſiam, à qua ita edocti eſtis. Præterea, ſi omnia continentur in Scriptura, mendax fuit S. Paulus, pollicitus Corinthijs, ſe de reliquis, quæ eos ſcire volebat, coram diſpoſiturum, eaque ordinaturum. Hoc enim non alio modo ab ipſo præſtitum inuenimus, quam per traditionem, quæ ſola Religionem Chriſtianam in orbe conſeruauit. Promiſſionem, quã hic Apoſtolus fecit, inquit diuus Auguſtinus, ad ceremonias pertinere, in percipienda ſacra Euchariſtia obſeruandas, quas nos ex traditione Eccleſiæ, didicerimus abſque Scriptura. Scite Irenæus inquit, Homines vt credant in Chriſtum, nec atramento indigere nec charta: nam fidem in corde portare quam cuſtodiant per traditionem, quomodo Spartiatæ, qui quum ſcriptas Leges nullas haberent, obſeruabant tamen eas, quæ inde à patrum ipſorum ætate erant ad ipſos per manus transmiſſę. Tertullianus, *Harum inquit & aliarum eiuſmodi diſciplinarum* (putes eum alloqui Caluiniſtam) *ſi legem expoſtules, nullam inuenies. traditio tibi prætendetur auctrix, conſuetudo confirmatrix, & fides obſeruatrix.* Scilicet eſt Lex quædam non ſcripta, cui teneris obedire: quæ non poteſt in dubium vo-

2. Epiſt. ad Theſſal.

Epiſt. 18.

De corona militis.

cari, quamuis origo eius non appareat; nam progreſſus apparet & obſeruatio Nam quemadmodum de Apellis picturis legimus, ijs inquam, quibus hominis alicuius imaginem effigiemque naturæ ſimilem repræſentauerat, fuiſſe eas ita ad viuum expreſſas, vt facile eſſet Phyſionomis, poſt aliquot etiam ſæcula, facto ex tabula iudicio, de illius, qui depictus in ea olim fuerat, natura atque indole pronunciare: ita ex traditionis Apoſtolicæ antiquitate, non obſtante ſæculorum lapſu, quæ fuerit primitiua Apoſtolorum conſtitutio, ſine errore licet diiudicare. Hæc eſt illa traditio quæ præteritas res, præſentes facit; & præſentes, futuras. Vera Traditio, & veritatis vera Imago, Imago, quæ in ſenectute ſua perpetuo iuuencula, & in hyeme ſua perpetuo virens, nec corruptioni vlli, nec rubigini obnoxia eſt, ſimilis ſtatuis Demetrij, quæ poſt multos annos priſtinam pulchritudinem & nitorem retinuerunt. Quid tandem fiet de nobis, inquit Diuus Baſilius, ſi quidquid non inuenitur in Euangelio, reijciemus? Quis docuit nos ſcripto id, quod quotidie facimus & omnibus horis, ſigno Crucis nos munientes? Quis docuit nos, ad Orientem conuerſos precari? Quis docuit nos verba, quæ oſtendentes Sacramentum populo pronunciamus, benedictionem olei ſuper eo, quem baptizamus, eiuſdem applicationem, & ceteros ritus Baptiſmi? Ex muta traditione omnia iſta habemus; quæ ſola conſeruauit Religionem, fecitque vt de ætate in ætatem, de ſæculo in ſæculum propagaretur deriuareturque. Id quod inter ipſos Ethnicos etiam, ſapientes agnouerunt. Sic enim Euripides:

In rebus ad cultum deorum & cœlitum
Spectantibus, noli ſophiſticarier,
Sed crede priſca quod docuit Antiquitas
Sine ampliori mentis vlla indagine.

V.
ola Scriptura on fuit chri tianum.

Et quæſo, conſiderate hoc mecum pauliſper, vos mundi Reformatores qui tam facile ad mutandam Religionem accingimini: Si Turca aliquis, aut Iudæus Geneuam veniat ad amplectendum Chriſtianiſmum, detiſque ei in manus Nouum Teſtamentum, hac addita regula, nihil eſſe recipiendum, niſi quod in ſacris eius libris diſerte expreſſum ſit, quomodo poterit iſte ad Chriſtianiſmi normam ſeſe conformare, & Credo ſuum, ſiue Symbolum Apoſtolorum recitare, quod in Scriptura non reperitur, & ſi Hieronymo credimus, non niſi in tabulis cordium ſcriptum fuit, manu traditionum, non autem atramento & charta conſignatum? Quomodo adorabit Sanctam Trinitatem, quum hoc verbum nullibi exſtet? Quomodo credet, eſſe aliquam Scripturam Veteris

Digitized by Google

Teſtamenti? Eſſe Sacramenta, quum eorum ne nomen quidem extet? Quemadmodum ne illud quidem ſcriptum eſt, Deiparam virginem, ſemper Virginem manſiſſe; Sacramenta duo eſſe, Baptiſmum & Euchariſtiam, non plura; Infantes baptizandos eſſe, quod Chriſtum aut Apoſtolos vnquam feciſſe, oſtendi nequit; Adhibendos eſſe in Baptiſmo parentes luſtricos, Admittendas ad Cœnam feminas, quod in Scriptura non legitur. Adeo vt auſus ſit Lutherus affirmare, nunquam Virginem Mariam de Euchariſtia participaſſe. (Vnde Reſcius teſtatur, deliberatum fuiſſe in Palatinatu, de feminis à Cœna excludendis.) Non eſſe Baptiſmum iterandum; Primum ſeptimanæ diem, eſſe diem quietis Domini, non vero vltimum, à Deo præſcriptum, Sabbathi puta; Ex triplici Legum genere, in Veteri Teſtamento diuinitus ſancitarum, Ceremonialium, Iudicialium & Moralium, duo priora genera eſſe antiquata ac prohibita; Non amplius obſeruatu neceſſariam eſſe illam Legem Apoſtolorum, de non comedendo ſanguine beſtiarum ſuffocatarum. Quomodo certior fiet, credenda illi eſſe multa alia, quæ vnà cum Catholicis tu credis, extra Scripturam? Quomodo, inquam, nouitius iſte Chriſtianus ad omnia iſta tenenda ſeſe componet, ſi eum ſolius Scripturæ, & priuati ſui iudicij cancellis includas? Quem habebis idoneum auctorem maioris partis illarum rerum, quas illi credendas propones, niſi recurras ad illud, quod per manus traditum eſt Eccleſiæ Catholicæ? Nã velis nolis, agnoſcas oportet, illius beneficio te poſſidere, tanquam iure clientelari, omnia iſta, quæ ipſa diligenter cuſtodiuit in arca ſua, in corde hominum, & maxime Paſtorum. Ab hac acceperunt iſta aui veſtri, ab auis parentes, à parentibus vos, relicturi eadem poſteris veſtris. E contrario autem Catholicus ipſi dicet, Corpus S. Scripturæ, tam Veteris, quam Noui Teſtamenti, reuera eſſe fundamentum ſalutis noſtræ, verum Dei verbum, ſeque de eo ita, perſuaſum eſſe, propterea quod ſic Eccleſia pronunciet teſtoturque ita ſe edoctam eſſe ab Apoſtolis. Hæc definiuit, Athanaſio teſte, non eſſe niſi quatuor Euangelia. Addetque, intelligendam eſſe Scripturam non ſecundum noſtram conceptionem priuatam, quod proprium eſt omnium Hæreticorum; ſed ſecundum Apoſtolorum oralem expoſitionem. Non minus certum eſſe, nec minoribus teſtimonijs comprobatum hoc, eſſe iſtam interpretationem ab Apoſtolis, quam illud, eſſe iſtam Scripturam ab Apoſtolis. Apertiſque omnium illorum ſcriptis, qui ſua fidelitate & teſtificatione Traditionem illam conſeruarunt, & longa ſucceſſionis ſerie ad nos vſque tranſmiſerunt,

Digitized by Google

oſtendet illi omnia, quæ credimus & facimus circa Baptiſmum, qui ianitor eſt Paradiſi, apud Diuum Cyrillum, Tertullianum, Auguſtinum, Gregorium; Ritus Confirmationis, quæ nos milites efficit Ieſu Chriſti, & ordini equeſtri adſcribit, apud S. Clementem, diſcipulum Diui Petri, Ignatium, diſcipulum S. Iohannis, Tertullianum, Cyprianum. Quin Caluinum ipſum confiteri hanc antiquitatem commonſtrabit. Extremam vnctionem, poſt Epiſtolam Diui Iacobi, in omnibus veteribus illi monſtrabit, ſimulque audaciam, ne dicam impudentiam Lutheri, qui in eo libro quem de Captiuitate Babylonica compoſuit, negat licitum fuiſſe vlli Apoſtolorum, Sacramentum propria auctoritate inſtituere. Sacri Chriſmatis vſum ex Hierarchia S. Dionyſij docebit, & præterea ex Tertulliano, Cypriano, Auguſtino, Crucis, quæ omnium actionum noſtrarum clauis eſt, & quaſi prodromus: Benedictionem Epiſcoporum noſtrorum, & manuum, dum populo benedicunt, eleuationem tum eorundem conſecrationem, ex Dionyſio, Anacleto, S. Clemente: Aquam benedictam ex eodem, & ex Iuſtino Martyre, S. Baſilio, S. Ambroſio; Concilium illi recitabit, celebratum ante annos mille ducentos, quo iubetur aqua ſalutari aſpergi populus: Panem benedictum, quem in Miſſa adhibemus, in Auguſtino monſtrabit. Panis, inquit, quamuis non ſit corpus Chriſti, ſanctior tamen eſt alio pane, quo nutrimur. Altarium cõſecrationes, Corporalia, Calices, Patenas, Cereos, Faces, panis & vini in Eccleſia Oblationes apud S. Dionyſium, S. Fabianum, S. Chryſoſtomũ, S. Auguſtinum, S. Leonem. Denique in omnium iſtorum veterum ſcriptis, tanquam in tabella quadam ſpectandam illi exhibebit integram Catholicæ Eccleſiæ fidem, quam inde ab Apoſtolorum ætate tot iam continuis ſæculis, ſine vlla interruptione, inuiolatam conſeruauit. Loca ipſa non adſcribo, digito ea indicaſſe contentus.

VI. Quomodo humanæ traditiones ab Eccleſiaſticis diſtinguendæ ſint.

Stultum eſſe, inquit iſte nouę Eccleſiæ, quem in hoc libro depingo, fundator, *ad hominum interpretationes recurrere, ad intelligendam Scripturam: Humanas iſtas eſſe traditiones, quas Eccleſia Romana nobis obtrudat*. Diſtinguendum erat, Caluine, inter traditiones hominum, & traditiones Eccleſiæ. Contra illas clamat Dominus, traditiones terræ, aut potius traditiones Satanæ; non autem contra has, quæ non immerito appellatur traditiones Cœli, quibus ſolis verus Scripturæ ſenſus innititur, traditiones diuinitus humanæ, natæ ante Scripturam. Hæc erat illa præclara admonitio S. Ignatij iam iam martyrio coronandi, dicentis ad Chriſtianos, non quidem, *Cuſtodite, quæ ſcripta ſunt*; ſed, *Cuſtodite traditiones Apoſtolicas*: Recordamini ea, quæ audiuiſtis prædicari. Cum

qua conſonat illud Pauli, MANETE IN FIDE TRADITA. Quærit ſucceſſor Caluini, quum ad Patres, & traditiones Eccleſiaſticas remittitur, num inter Deum & homines opus ſit Mediatoribus & arbitris? Qua quidem ratione, ſi omnes omnino iudices reijciamus, nonne immorttales fient lites noſtræ? Illud quidem lepidum eſt, quum ad controuerſias noſtras dirimendas talem aliquem eligendum dicit Caluiniſta qui nec ſit Papiſta, nec Euangelicus. Iam enim oportebit vel Rabbinum aliquem Iudæorum, vel Mophthin Turcarum, vel Brachmanum Indorum, controuerſiarum iudicem conſtituere. Sic Arrius diſputationis ſuæ arbitrium Ethnico deferebat. Equidem perinde facitis, vt obſtinati cauſidici, originem ducentes à decrepita illa litigatrice Ptolemaide, quos litigandi libido in mutuum exitium armat. Controuerſia illorum poſita eſt in interpretanda cauſſa Teſtamenti, hunc titulum pro ſua quiſque cauſſa allegat, hinc illi patrocinium quærit. Cuius litis ſi nulla pars alium iudicem velit admittere, quam illud ipſum inſtrumentum, ex quo orta eſt controuerſia pendebit cauſſa vſque ad diem iudicij. Si duo Aduocati, cupientes ſuæ quiſque clientis cauſſam defendere, vnam eandemque legem tanquam deciſiuam controuerſiæ, in ſuum quiſque ſenſum trahat, & ſuo negotio accommodet, alia tamen atque alia ratione: neutri fides adhibetur, ſed adeuntur veteres Doctores, qui nullo iſtarum partium ſtudio, vt quarum cauſſa nondum agitata fuerat, ſuper ijs incommodis, quæ præuiderunt exſtitura, formales deciſiones prodiderunt, quarum ratione eriture controuerſiæ terminarentur, vt ille ſolus cauſſam obtineat, pro quo faciunt Doctorum reſponſa. Magnus agitatur & diuturnus iudicialis proceſſus inter Catholicum, & Lutheranum, ac Caluiniſtam; immo omnes, qui vnquam erunt, Hæreticos. Status controuerſiæ vertitur in interpretatione Scripturæ hi ſunt tituli vtriuſque partis communes. Affirmat vnus, locum iſtum hoc modo modo eſſe intelligendum, idque probat per alios locos. Idem negat alter, & per collationem aliorum teſtimoniorum in alium ſenſum eum detorquet: vterque interpretationem ſuam mordicus tenet, nec vult à ſententia diſcedere. Quo pacto finis imponetur huic contentioni, niſi recurramus ad iudices ac teſtes Chriſtianæ antiquitatis, non ſuſpectos partibus, propterea quod cum noſtris litibus nihil illis fuit olim, nec nunc eſt negotij? Num fieri poteſt, vt omnes ſint recuſabiles, & inter tam multos non reperiantur tot, qui ſufficiant huic cauſſæ vltimo iudicio decidendæ, poſſintque teſtari, quid Eccleſia primitiua ſemper crediderit? Agite, intrate in prima illa ſæcula quibus affirmatis Eccleſiã fuiſſe in candore ſuo & pura

Beza de not. Eccleſi.
Leßiſ. in def. Voloni.

puritate (Caluinus veſter quingentos annos integritati eius adſcribit) eligite vobis hominem aliquem Dei, illius tempori, quem pro ſupremo iudice, vel teſte admittatis: ſecus, criminis vobis intentati vos reos declarabitis. Fuit hæc conditio non ita pridem à me oblata Miniſtro prope hanc ciuitatem Burdegalenſem concionanti. Habeamus, inquam, præter Biblia ſacra, ſolum D. Auguſtinum pro iudice, aut pro teſte ſententiæ, quam Eccleſia ſui temporis tenuit, vt qui eam accepit ab Apoſtolis, miniſterio præcedentis Eccleſiæ: acquieſcamus in auctoritate ac ſanctitate magni huius viri, qui lumen fuit Eccleſiæ, vel potius in illius temporis Eccleſiæ integritate, teſtificata per ipſum. At ille, Placet, inquit, ſi quidem iudicium ipſius ſit Scripturæ conſentaneum. Hoc eſt pſeudothyrum illorum, quo ſemper ſolent elabi. Et cogitandum mihi fuerat, nunquam eos vnius Patris iudicio ſtare, nec plurium etiam, ac ne omnium quidem: & ſcire eum, inueniri in S. Auguſtino ſucceſſionem Eccleſiæ Catholicæ in paſtoribus & doctrinam, continuatam inde ab apoſtolorum Principe diuo Petro, vſque ad Pontificem Anaſtaſium, qui illius tempore præſidebat. Miſſam, quam in Eccleſia noſtra canimus. Orationem pro defunctis, ſexcentis in locis. Sacrificium à matre eius expetitum, ad conſolationem animæ ipſius iam mortuæ. Omnes eos, quorum infectæ ſunt peccato animæ, aut ad æternum ignem condemnari, aut igne purgatorio expiari. Sacrificium Corporis & Sanguinis Ieſu Chriſti ſecundum ordinem Melchiſedech, vbique terrarum in vſu fuiſſe; Miſſam, inquam, noſtram, quæ omnibus Veteris Teſtamenti Sacrificij ſucceſſit. Redemtorem mundi, illam ipſam carnem, quam à Virgine Maria aſſumſit, manducandam nobis dediſſe, ad ſalutem noſtram, & illud ipſum corpus ſuum manibus tenuiſſe, quum panem conſecratum porrigeret. Feſtorum in honorem Martyrum obſeruationem, Ceremonias Baptiſmi, Sanationem per inuocationam Sanctorum: Imagines noſtras, Obſeruationem Quadrageſimalis ieiunij, qua fidelem, inquit, ab Hæretico diſcerni: Peregrinationes noſtras, Proceſſiones, quibus femina quædam cæca, viſum recuperauit, quum reliquias S. Stephani attigiſſet. Denique verum Dei cultum eſſe illum, qui in Eccleſijs Catholicis viget, non autem in horreo aliquo. Has conditiones ſi detrectaueritis, Domini Miniſtri, idem de vobis ſtatuetur, quod olim de reis Romanis, qui propter recuſatū arbitrium Catonis condēnati fuerūt, propterea quod iudicio tā boni viri ſe ſubmittere renuentes, diffidere innocentiæ ſuæ viderentur. Quod ſi ſuſpectus eſt vobis Auguſtinus, hanc vobis prerogatiuam concedimus

ug lib. 1. de til. cre. c. 17 r. de temp. 9. c. 14. lib. gen. cont. tani. li. 2. c. o. ſuper Pſ. Li. 17. de uit. cap. 3.

vt op-

vt optionem habeatis inter omnes; nos ne vnum quidem recuſamus: Nam nec vllum inuenietis, qui veſtram Confeſſionem teuuerit:ſed omnes, vt dixi, noſtram tenuerunt. Admonet me veſtra ratio (veniam mihi date, ſi placet, ſcio enim omnes comparationes odioſas eſſe) reorum qui in tholis quæſitorijs noſtris compedibus vincti ſedentes, vt imminentem ceruicibus gladium auertant, non teſtes tantum, ſed etiam iudices detrectant, & per varia diuerticula cauſſidicorum, mille rimas quærunt, mille comminiſcuntur effugia, prouocant ab vno Parlamento ad alterum: membranas extendunt, vt vitam extendant: & tandem tamen neceſſe eſt vt dedant ſe, factumque confiteantur vel in pegmate. Fugite, quantum poteſtis. Omnes tergiuerſationes veſtræ, omnia diuerticula veſtra,nihil ſunt aliud quam dilationes, & mortis exigua mora. Euadere non poteſtis,quin ad extremum ſuper ſcamno ſanctæ Antiquitatis extendamini,ibique contortis funibus manus pedeſque vobis conſtringantur: hæ erunt rotæ, hæ fidiculæ, quæ veram confeſſionem à vobis extorquebunt,facientque,velitis nolitis, vt non loqui tantum veritatem,ſed clamare etiam compellamini. Et vos,qui extra Eccleſiam Catholicam degentes,ſentitis ab Angelo veſtro bono animam veſtram tangi, impulſuque arteriarum conſcientiæ veſtræ in paroxyſmum & continuam Melancholiam vos conijci: ſi vllum vos, tangit ſanitatis veſtræ deſiderium, relicto aere paluſtri, in in quo à Doctoribus veſtris detinemini, migrate in cœlum mitius, deambulanteſque in veterum illorum hortulis, ſyluulis & florentibus pratis, ex alueolis illorum diuerſis nunc hanc, nunc illam plantam decerpite, atque ex ijs ſalutarem potionem miſcete, non tantum leuamen aliquod morbi veſtri, ſed plenam ſanitatis reſtitutionem experturi. Omittite omnes iſtos nouos ſcriptores vtriusque partis, eosque ſi non vt contentioſos litigioſosque, at ſaltem vt ſuſpectos repudiate: Eos legite, qui ſub factioſis iſtis omnibus Papiſtarum aut Caluiniſtarum non comprehenduntur. & auſim affirmare, non peruenturos vos vel ad tertium Sæculum, quin manus daturi ſitis,ſi quidem in ipſis fontibus eos inſpiciatis, non autem truncos mutiloſque in libris Doctorum veſtrorum, qui fucum vobis faciunt, & contra propriam conſcientiam loquentes S. Hieronymum, S. Auguſtinum & ceteros Patres introducunt. Geſtietis ad Eccleſiam Catholicam, tanquam ad portum & aſylum vos recipere: Sed quid? plerique veſtrum contrariam rationem amplectuntur, & quemadmodum animal illud, quod natura perpetuis tenebris addixit, in lucem protractum, ſponte ſua in

Interni hæreticorum cruciatus.

ter-

terram remigrat, noctem requirens ſuam: ita iſti, ſi quis apud Sanctos Dionyſium, Cyprianum, Hieronymum, Baſilium, & Auguſtinum, oſtendere illis velit ſolem Eccleſiæ Catholicæ, ad Lutheri, Caluini, Bezæ, Mornæi, aut etiam priuati ſui iudicij tenebras continuo recurrunt, & quotidie magis magiſque iſtis diuerticulorum laqueis ſeſe implicant, nec redeunt ex labyrintho erroris, donec incidant in fauces Minotauri. Vno tantum homine opus fuiſſe Scriptura affirmat, qui Paralyticum deportaret in piſcinam, vt à morbo tam diuturno liberaretur. Et ad vos tam multi operam ſuam obtulerunt: vos ſaltem deportari vos patimini, & à malo, quod tamdiu animas veſtras exercet, liberabimini. Verum perinde ſopiti eſtis, ac glires, quæ ne quidem admotis ad nares ardentibus ſulphuratis expergiſcuntur. Illud habete pro veriſſimo axiomate, fieri nullo modo poſſe, vt quis Patres legat ſine præiudicio, & maneat Caluiniſta: omnemque hac de re controuerſiam huc tandem recidere, vtrum ſtandum ſit potius iudicio vnius Caluini, aut alterius cuiuſdam talis Doctoris, quam omnium, qui inde ab Apoſtolorum temporibus ante ipſum fuerunt, Chriſtianorum & Eccleſiarum, ſiue in definiendo, quænam ſit Scriptura Canonica, ſiue in ipſa Scriptura interpretanda. Deprehendemus autem, ſemper in negotio Chriſtianæ Religionis nouitates damnatas fuiſſe per antiquitatem Eccleſiæ Chriſtianæ, & particularitatem per vniuerſalitatem communemque ſedecim integrorum ſeculorum conſenſum.

Nemo SS. Patres legens, manet hæreticus.

VII. Antiquitas Eccleſiæ pro nunimento eſt.

Quod ſi vnius, duorum aut trium ſeculorum antiquitas antiquis illis Patribus Eccleſiæ defenſoribus clypei loco fuit aduerſos tot genera hæreſium illam oppugnantium; quantum roboris ineſſe cenſebitis tã multorum ſæculorum, quam nos poſſumus iactare, præſcriptioni? præ qua certæ modernæ iſtius Religionis riſu digna eſt vetuſtas, quæ vix triginta aut quadraginta miſeras hiemes vidit, eaſque mille tempeſtatibus ac procellis terribiles? Quæ eſt iſta, inquit Launæus in conuerſione ſua, præclara antiquitas? Ego ipſe tam fui origini vicinus, vt à primis negotium mihi fuerit exhibitum; qui prædeceſſores non habuerunt, nec vlli alteri ſucceſſerunt. Adeo recens eſt iſta antiquitas, vt adhuc ſit in ipſo ortu ſuo. Id quod vel ſolum ſatis eſt ad euertendum, quidquid ſeſe Eccleſiæ Catholicæ audet opponere. Tu qui in precio habes vetuſtum aliquod numiſma ærugine obductum, aut columnam ſemidirutam, aut inſcriptionem pæne exeſam, quique eiuſmodi monumenta in altiore theca arcæ tuæ, tanquam cimelia quædam, aſſeruas, & magna delectatione perfunderis, dum in iſtis figuris defiguratis notatiſque precioſæ illius adeoque

incuruæ

Digitized by Google

in curuæ vetuſtatis rugas obſcruas, quique, vt Poeta quidam canit,

Miraris veteris fragmenta exeſa Coloſſi,
Et numos tumbasque notis fugientibus olim
Inſcriptas, & quidquid habet veneranda vetuſtas.

Quid eſt cur in negocio Religionis tam parum tribuis antiquitati? Illud nimirum (fatere quod conſcientia dictat) quoniam in omnibus Eccleſiæ Catholicæ angulis illa radiat atque effulget. Præferte ſpeciem quã vultis, Miniſtri Caluiniani, & quantum vultis, mendaci Pleſſæi præfatione negotium veſtrum fucate, diſſimulate, incruſtate; facile eſt vobis prætextum aliquem inuenire, & ictum declinare. Sed quidquid etiam prætexatis, nihil eſt tamen, quod magis conſcientiam veſtram fodiat, quam memorabilis & vniformis ille Chriſtianæ antiquitatis conſenſus, qui olim inter mille hæreſes S. Auguſtinum & omnes Patres in Eccleſia retinuit: magnus eſt iſte & venerabilis teſtis. Nefas eſt loco mouere ſacros limites ab antiquitate conſtitutos, ad Religionis ſancta & inuiolabilia iura diſtinguenda. Semper optimum eſt quod eſt antiquiſſimum, & antiquiſſimum quod optimum. Credere oportet veteribus, ait vnus ex Patribus noſtris, tanquam melioribus, & Deo propinquioribus: ad quos ipſe non raro nos remittit. Hæc ſunt arma veteris illius bellatricis Eccleſiæ, nunquam deponenda è manibus. Non loquor autem de humana illa antiquitate, quam Sapientes receperunt, quam nonnemo appellat ſociam ſapientiæ & vicinam diuinitatis: ſed de Chriſtiana antiquitate tantum, aut, vt dicam clarius, de illa fide, illa doctrina, quam amplexi ſequutique ſunt vnanimiter omnibus ſeculis, omnes Chriſtiani, inde ab origine ſua, à temporibus nimirum Ieſu Chriſti, hoc eſt, ij, quos audire, & quibus tanquam ipſi Deo obedire cœleſti voce iubemur, quoſque eadem negat errare poſſe ſimul omnes in idem conſentientes. Et hic quidem tam mirabilis conſenſus Spiritui noſtro teſtatur, non poſſe eundem aliunde quam à Dei ſpiritu proficiſci. Et qui alibi deprehenduntur per longum annorum ſpacium ſoli Chriſtianorum nomine appellati, ſiue Chriſtianiſmum profeſſi fuiſſe, immo qui ſunt Commiſſarij Legatique Dei, & bonorum ipſius diſpenſatores, & Cœli ianitores,
vt loquitur Scriptura.

Digitized by Google

DE CALVINO, QVI OMNES ceremonias aboleuit: deque modis quibus primi Chriſtiani Paganos ad Chriſtianiſmum adduxerunt.

Caput Tertium.

ARGVMENTVM

I. *Lutherus quaſdam Eccleſiæ ceremonias retinuit, Caluinus omnes penitus aboleuit.*
II. *Caluini de ceremonijs iudicium.*
III. *Chriſtiani cum Paganis multa habuere communia.*
IV. *Ceremoniæ diuinum cultum auguſtiorem reddunt.*
V. *Diabolus ceremonias ex Eccleſia profligauit.*
VI. *Paganorum religio velut ſimia fuit Chriſtianæ.*

I. *A Luthero retentæ quædam ceremoniæ, a Caluino planè abolitæ.*

CAluino modeſtior Hæreſiarcha Lutherus, quum Eccleſiam ſuam erigeret, tum in ritibus, tum in doctrina, multa retinuit ex more Eccleſiæ Catholicæ, vt dictum eſt à me ſuperioribus libris: quin & in Epiſtola quadam ad Galliarum Regem in hanc ſententiam ſcripſit. Quum mundus non poſſit carere Ceremonijs, neſcio ad quid conducat, veteribus relictis nouas introducere. Multa apparent veteris Eccleſiæ veſtigia, in noua illa, quam ipſe conſtituit: Templorum ſtructuræ, Altaria, Ornamenta, Calices Imagines. At Caluinus, contraria prorſus ratione, in nouam omnino formam Reformationem ſuam inſtituit, optima quæque, quæ veterum ſapientia & ſanctitas nobis reliquerat, funditus euertens. Sane doctrinæ ipſius capita hic referre, non eſt mihi propoſitum: longius enim à primario meo ſcopo recederem, & præterea, quantum opus eſt, obiter ea attigi ſuperioribus Capitibus, & deinceps quoque ſubinde attingam. Illud tamen ad Hiſtoriam eius pertinere viſum eſt, ordinem Eccleſiaſticum ab ipſo inſtitutum ob oculos ponere, quum ab eo ſuum quoque mutuata ſit Gallicana Eccleſia ea, quæ ſe Reformatam appellat. Roma illorum, & Imperij ſedes, Geneua eſt: hinc profecta ſunt omnia Conſilia tum ad Religionem pertinentia, tum ad Rempublicam, quo-

rum

Digitized by Google

rum nos experti ſumus tragicos & deplorabiles effectus. Itaque facta conſpiratione aduerſus Eccleſiam Catholicam, generale promulgatur Edictum, quo iubentur abrogari omnes ceremoniæ, ſolitæ in Eccleſia obſeruari, ornatus, decori, & ſolennitatis gratia, tam ſancte & diuine rebus præſentibus, & myſteriorum magnitudini accommodatæ, vt ab eſſentia illorum inſeparabiles videantur. Animaduertebat enim, fieri non poſſe, vt Eccleſiam ſuam aliqua condecoraret Ceremonia, quæ nonnihil haberet Maieſtatis, niſi eam à noſtra, tanto pulchriore atque illuſtriore, deſumeret: ideoque omnem omnino earum memoriam ſtatuit abolere, ſpoliataque veteri Eccleſia, nouam ſuam prorſus pauperem, nudam atque inornatam relinquere. nec ſane abſurde; nam quum ſit ipſa inuiſibilis, & tota ſpiritualis, Ceremonijs, quæ in contemplationem diuinitatis eam rapiant, haud indiget. Quin etiam non deſunt auctores, qui dicant, voluiſſe eum in locum diei Dominicæ diem Iouis ſubſtituere, quum Sabbathi non poſſet, ne videretur Iudaizare; nec Veneris, quem Mahumetes obſeruari iuſſit. Sed viſa eſt ea nouitas nimium periculi habere. Itaque tot auguſtarum cœleſtiumque Ceremoniarum vſum tollens, perinde fecit, vt Origentini, qui Regis ſui odio, quum aduerſus ipſum conſpiraſſent, & vitæ ipſius inſidias ſtruxiſſent, publica lege interdixerunt vt nemo deinceps cœruleo vteretur amictu, idque hanc ſolum ob cauſſam, quod ſatellites ipſius, huius coloris veſtitu vterentur.

Ceremoniæ iſtæ, inquit Caluinus, reliquiæ quædam ſunt, veteris Paganiſmi aut Iudaiſmi. Quid attinet, tantum auri, tantum argenti, tot vaſa precioſa, & alia eiuſmodi ornamenta comparare ad ſeruiendum Deo? Vana ſunt iſta omnia, & male collocata. Ad prædam, fratres, ad prædam. Idem dicebat Pſeudopropheta ille Iudas de vnguento & balſamo precioſo, quo pede Seruatoris vngebat ſancta Pœnitentia. Suffimenta illa & thura (ait Caluinus) inuenta ſunt Ethnicorum, conſuetudines praue, plenæ idololatria. Sane Ethnici ijs ſunt vſi. Orpheus id oſtendit in Hymnis, quos falſis ſuis diis cecinit, cum fumigationibus thuris aliorumque odorum ſuauium. Sic Neptuno Myrrham, Ioui ſtoracem, & Æſculapio Mannam adolebant. Iudæi quoque vſi fuerunt incenſo, quod compoſitum ex duodecim ſpeciebus aromatum, gratum fragrantemque odorem ſpirans, & admirabili quadam ratione, prunis altaris iniectum, rectà cœlum verſus magno impetu fumum iaculabatur, minime hac illac, vt alij fumi ſolent, aberrantem. Sed hoc non obſtiti,

II. Caluinus ceremonias inſectatur.

quo minus etiam Chriſtiani eo vterentur, vindicantes Paganiſmum, in quo moralis hæc ceremonia à Iudæis deſumta fuerat. Quam tamen Traditionem ab Apoſtolis deriuatam fuiſſe, ex quarto Canone apparet, vt manifeſtus ſit error eorum, qui Leoni Tertio eam tribuerunt. Euſdem meminit in Liturgia ſua Iacobus Apoſtolus, vt videre eſt etiam in Miſſis antiquis S. Baſilij & S. Chryſoſtomi, quas Chriſtiani Orientales canebant. Vide S. Dionyſium in Hierarchia ſua, D. Ambroſium in Lucam, & veteres omnes. Conſtantinus Magnus thuribulum aureum miſit D. Nicolao. D. Ambroſius Angelos precatur, vt incenſo Altarium & Sacrificio aſſiſtant. Contra Caluinus incenſum reijcit: & thure non aliter abigitur, ac Aſmodæus apud Tobiam odoramentis Angeli Raphaelis. Vt ſimilitudo ſit hac in re inter Caluinum & Dæmonem. Itaque clamat, Ceremonias noſtras olere Paganiſmum aut Iudaiſmum, noſque eas ab Idololatris aut Iudæis didiciſſe: Noſtras non ſecus ac illorum ſacras ædes, reſplendere auro, fumigatas eſſe thure, & lampadibus atque candelis collucere; vt olim Iouis, Martis & Veneris Templa. Pleni ſunt iſtis querelis plurimi libelli, ſparſi per orbem Chriſtianum, qui adhuc hodie manibus vulgi teruntur. Is quoque qui nuper in deſcribendis prætenſis abuſibus Miſſæ tantum operæ perdidit, Ceremonias noſtras ad Numam Pompilium auctorem refert. Quum potius dicendum illi fuiſſet cum Tertulliano, Numam omnia à Iudæis mutuatum eſſe. Profecto tempus monet, vt ab hoc morbo iam conualeſcamus. Olim excuſari poterat aliquo modo iſta ignorantia, quum vos Mundum è ſomno ſuſcitaſtis: nunc vero etiam mulierculæ argumenta veſtra rident, & impoſturas veſtras eminus etiam vident. Dabitne autem veniam mihi æquus Lector, vt agam nonnihil de hiſce Eccleſiæ Ceremonijs, quas Caluinus Ethnicas atque idololatricas malitioſe appellat? Equidem nec iniucunda nec inutilis erit iſta digreſſio ijs, quibus præcipue hunc meum laborem deſtinaui, quibus ſcrupulus aliquis inijcitur, quum vident eos, qui verum Deum adorant, ceremonias nonnullas obſeruare ijs quoque vſitatas, qui diabolum adorant.

III. Pagani multas bonas res habuerunt.

Multæ fuerunt res bonæ & ſanctæ (audite, qui Reformatos vos dicitis) Ethnicis nobiſcum communes. Nam quum fuerint inter Paganos præclara quædam & ſublimia ingenia, naturali rationis lumine inſigniter præ ceteris colluſtrata: fieri non poteſt, vt non excellentes quoſdam conceptus habuerint, quales nos multos agnoſci-

mus, tum in conſtitutione Religionis ipſorum, tum in Reipublicæ adminiſtratione. Animam, inquit Tertullianus, multas res bonas ex ſeipſa producere, quamuis non ſit Chriſtiana. Quas eam ſolam ob cauſſam repudiare ac contemnere, quod ab illis auctoribus ſint inuentæ, inhumanum eſt. Primi Patres noſtri, qui Eccleſiam Dei fundauerunt, ædificauerunt ac illuſtrauerunt, quum intelligerent, conſuetudinem ſiue bonam, ſiue malam, difficillime, quidquid tandem facias, abrogari (nam vbi ſemel inualuit, vim obtinet legis) optimum rati ſunt atque vtiliſſimum, antiquas nonnullas ceremonias, quas Pagani ab Eccleſia Dei veteri rapuerant, retinere, deſtruentes interim Idololatriam, & vanam iſtam Religionem, qua addicti erant ſuperſtitioſæ adorationi peregrinæ illius & inſociabilis Deorum pluralitatis, quæ annis ter mille ſexcentis & amplius mundum infatuauerat. Itaque quum vellent Crucem Chriſti erigere, non ſunt demoliti ſemper magnifica palatia atque ædificia, dijs illorum dedicata, ſed vnius viuentis Dei honori eadem conſecrauerunt. Sanctus Martialis, qui Apoſtolorum tempore vixit, tranſiens per ciuitatem noſtram Burdegalenſem, Altare quoddam, quod Deo cuidam ignoto dedicatum ibi reperiebat, vero Deo conſecrauit, quem ſub titulo & memoria Sancti Stephani Protomartyris cognoſcendum ipſis proponebat. Idem fecerunt Apoſtoli & eorum ſucceſſores, peragrantes orbem terrarum, ad conuertendos populos: quos tamen noui iſti Euangeliſtæ eo nomine criminantur. Balæus certe teſtatur in vita Bonifacij IV. Romani Pontificis, hunc ab Imperatore Phoca Pantheon templum, plenum falſorum deorum & idololatriæ ſordibus impetraſſe, vt loco Cybeles falſorum deorum Matris, Maria Mater Ieſu Chriſti Seruatoris noſtri, vnà cum SS. Martyribus, ibi coleretur atque adoraretur? Horribilis mutatio, & doctrinæ D. Pauli repugnans! efficere, vt quod conſecratum fuerat Idolis, in ſacroſanctum vſum à Chriſtianis conuertatur. Sic iſti accommodant loca Scripturæ. Sic calumniantur maiorum noſtrorum ſanctas actiones, qui ductu Spiritus ſancti, ad gloriam Dei, & honorem Eccleſiæ ipſius omnes greſſus ſuos, omnia conſilia ſua inſtituerunt. Interim non poteſt eos latere, Deum ipſum in Lege Moſaica præcepiſſe vt ex ſpolijs Ægyptiacis Templum ſibi exſtrueretur. Nec vero, vt iſtis placet, Paganiſmum ab inferis reuocarunt, eo quod ceremonias quaſdam ex eodem retinuerunt: id rurſus vindicantes, quod illi furati

Ceremonias quaſdam à populo Dei mutuati ſunt.

S. Martialis Epiſcopus.

fuerant ex Lege Moſis, & ex Synagoga, quam priſci noſtri Patres voluerunt honorifice ſepelire, multas res bonas, quæ illorum fuerant, ad ſuos vſus transferentes. Quo pacto paulatim progredientes, pulcherrimum illum ordinem, qui in Eccleſia conſpicitur, ſtabiliuerunt. Id quod breui aliquo temporis ſpatio, & velut vno momento fieri ita publice non poteſt. Nam quemadmodum in veteri Leges exornationes & ſolennitates cultus diuini quadringentis circiter annis demum poſt obitum Moſis fuerunt introductæ: ita tribus illis primis ſeculis, quæ Conſtantini tempora præceſſerunt, durante perſequutione, coacti ſunt Chriſtiani ſimplici Dei cultu contenti eſſe, impediti quo minus poſſent ſolennem eius ordinem conſtituere, vt poſtea factum eſt, quum per conuerſionem Imperatorum pax contigit Eccleſiæ, ita vt iam poſſent cum Gentilibus pari Marte congredi. Quapropter fruſtra ſe cruciat Pleſſæus, dum conatur oſtendere, eum Dei cultum, qui hodie viget in Eccleſia Chriſtiana, ab initio talem non fuiſſe. Neque enim ignoramus, tenuitatem illam, qua tunc laborabat Eccleſia, exiguum Chriſtianorum numerum, & ignem denique perſequutionum obſtitiſſe, quo minus Templa iſta magnifica ædificarent, eaque tantis opibus & tam pulchro ornatu inſtruerent, & tanto cum apparatu Deum colerent: & nihilominus tamẽ cultus idem fuit, condecoratus poſtea multis ceremonijs & diuitijs, impleto ſcilicet eius rei tempore, ab Eſaia prædicto.

IV. Ceremoniæ cultum diuinũ reddunt auguſtiorem.

Sane quæ pulchra ſunt, ſemper pulchra ſunt: verum vt adamas aut pyropus bracteolæ impoſitus, fulgorem acquirit multo maiorem natiuo: ita cultum diuinum multo auguſtiorem efficit pulchrarum ſanctarumque illarum ceremoniarum acceſſio, quamuis apud Ethnicos etiam bona parte vſitatarum, ſub quibus ſublimiſſima & præſtantiſſima myſteria, non ſecus ac vuæ ſub vinearum pampinis, abſcondita latent. Sed quantumuis inſit illis pulchritudinis, erraticis tamen iſtis ingenijs non ſapiunt. Squalorem, inquiunt, & ſitum redolent. Qua in re non abſimiles mihi videntur illis, qui adeo delicatos oculos habent, vt non dignentur aſpicere tabulam aliquam, Michaelis Angeli, aut Raphaelis, aut Titiani diuina manu pictam, propterea quod omnia arrodens tempus næuum aliquem aut pallorem colori induxit. Neque enim idonei ſunt oculi illorum ad faciendum iudicium de admirabilibus lineamentis, quæ apparent in antiquitate, ſub carie tabularum iſtarum pulcerrimarum, vetuſtate & fumo pæne corruptarum. Et quemadmodum nihil intereſt, ſiue febricitantem imponas aureo precioſoque lecto, ſiue culcitræ ſtramentitiæ; quietem enim nec hic nec illic inueniet,

ſed

Digitized by Google

ſed modo in hoc, modo in illud latus lecti ſeſe volutans non poterit in vno aliquo loco quieſcere, propterea quod quocunque tandem recumbat, vbique eum comitatur morbus ſuus, nec vſquam ab eo recedit anxia & moroſa febris: Ita vobis quoque ò noui Chriſtiani, quemcunque tandem cibum apponamus, nihil palato veſtro ſapit, & quidquid infunditur ex vna parte, ex altera, velut dolia Danaidum, reijcitis.

V. Diabolus ceremonias Deo ſuffuratus eſt.

Non deſunt ex nouæ iſtius Religionis ſectatoribus, qui ſcrupulo aliquo conſcientiæ percuſſi, alij hoc, alij illud confitentur ac concedunt dicentes plerique, vlterius, quam oportuerit, falcem immiſſam fuiſſe in eas res, quæ plurimum habent ſanctitatis pietatisque, non decuiſſe omnes illas ceremonias relegare, quæ in Eccleſia Romana longa iam annorum ſerie viguerunt, quæ oculos noſtros erudiunt, quemadmodum verbi prædicatio, aures: conſiderandam fuiſſe ipſam ceremoniarum ſubſtantiam, quum ſint myſticæ, & rerum diuinarum ſignificationem contineant. Verum, inquiunt, Ethnici & Idololatræ earum ſunt auctores, easque, ad cultum falſorum deorum ſuorum procuderunt. Et honor illis defertur is, quem non merentur. Dicendum erat vobis, non auctores earum fuiſſe Ethnicos, ſed imitatores quosdam ac mimos. Diabolus enim, ſimiæ indolem referens, quæ geſtu conatur exprimere quidquid videt, volens æmulari Creatorem ſuum, ad decipiendos homines, multas ſanctiſſimas ceremonias à filijs Dei mutuatus eſt, eaſque metamorphoſi quadam ne agnoſcerentur, transformauit. E contrario autem ad decipiendos Chriſtianos, easdem illas ceremonias, quum ſint illi extortæ è manibus, prorſus è medio tollere aggreditur. Diabolum inquit Iuſtinus ſub finem primæ ſuæ Apologiæ, inter Paganos baptiſmo quoque vti, & militum ſuarum frontem eodem ſigno ſignaculo ſignare (ſignum Crucis intelligens) panis oblationem & reſurrectionis memoriam itidem vt inter Chriſtianos celebrari Et Tertullianus. Diaboli fraudem & malitiam indeait cognoſci, quod à vero Dei cultu quædam mutuetur, vt ad fidem pertinere Chriſtianam videantur Religionem noſtram talem vos repræſentatis, Caluiniſtæ, ac ſi deſumpta eſſet ex Paganiſmo, eaque eſt quotidiana veſtra exprobratio Primis Chriſtianis idem euenit: nam impius ille Apoſtata & Philoſophus Celſus, diſcipulus magiſtri voluptatis Epicuri, ducti zelotypia quadam quod præclarum illum Chriſtianorum ordinem viderent, affirmabant circiter annum Seruatoris centeſimum ſexageſimum, pulcherrimum quodque quod in Chriſtianorum Religione vigeret, id eos ab Ethnicis tam

quam

quam clientelari iure poſſidere Hoc indicium eſſe furti in ipſorum bona admiſſi. Omnes illas vocum elegantias raptas eſſe ex Homero, Heſiodo Platone, Pythagora & alijs. Ortam eſſe Religonem Chriſtianam ex interpolato Gentiliſmo. Idem vos nobis obijcitis, Caluiniſtæ, vt ſi vobis credendum ſit, nos ſimus ſimiæ quædam Ethnicorum:

Quod ſi Orthodoxorum Patrum diuina ſcripta euoluamus, liquido conſtabit, Ethnicæ infidelitatis dogmata, fabularumque gentilium falſam veritatem, fuiſſe ab illis, admirabili quadam dexteritate atque prudentia, ad fidei & Religionis Chriſtianæ puram veritatem reducta, dum ad oculum illis demonſtrarunt, nihil eſſe aliud Gentiliſmum, quam veræ Religionis imitatoriam quandam expreſſionem. Omnia idololatrica illorum myſteria compilata eſſe ex Lege Dei, & deſumta à Iudæis, qui ſoli habuerunt perfectã Dei cognitionem: eaq; Poetas illorũ temporũ & ceteros viros præſtantes, non auſos fuiſſe in lucem proferre, deterritos exemplo Socratis, ſed fabulis ea inuoluiſſe, & tam ſublunaris iſtius, quam cœleſtis illius naturæ excellentiſſima quæque myſteria, ſub Poeticarum fictionum inuolucris occultauiſſe. Id quod clare oſtendit Iuſtinus, in admonitione ad Gentiles. de Homero loquens, qui optimos quoſque tractatus diuinæ Iliados ſuæ, & Odyſſeæ, ex libro Geneſeos hauſit. Ibi creationem mundi, ibi lapſum malorum Angelorum, ibi Paradiſi terreſtris, ibi Inferni videmus deſcriptionem. Clemens Alexandrinus in Menandro notat decem Dei Præcepta ex ordine pronunciata. Priſci Chriſtiani talibus Ethnicos dictis aggrediebantur. Facere enim non poſſum quin hanc moleſtiam, vel potius hanc delectationem præbeam Lectori, vt veſtigia mea ſequatur per diuerſa ambulacra huius ſepti. ad agnoſcendam veterum Patrum recentis adhuc Chriſtianiſmi prudentiam. Sic enim in hortum tandem deueniet. pulcerrimis floſculis ornatum, areolis diſtinctum, & viridantibus arboribus in quincuncem velut diſpoſitis conſitum, ſummas denique verni temporis amœnitates ſpirantem: ſimulque illa cognoſcet quæ fruſtra alibi forſan quærat, Caluini inprimis malitiam, qui nouellam ſuam Eccleſiam multis pulcerrimis & ſanctis rebus nudauit, eo tantum, ne antiquitatem imitari videretur. Sed audiamus veteres Chriſtianos cum Paganis loquentes Vos, aiebant, creditis Mineruam veſtram natam eſſe è cerebro Iouis; quæ fabula omnium fere Poetarum veſtrorum ingenia exercuit. Ieſus Chriſtus vera eſt Minerua & Sapientia, progenita ex Patris cæleſtis fecunda memoria. Mercurius veſter de cœlo delabitur in terras, & è terris redit in cœlum, ad perferenda dijs hominibusque magni Iouis patris ſui mandata

Minerua.

Mercurius.

data. Iuppiter iſte, quem auito ritu vos adoratis, Deus eſt Cœli: eius internuncij & Legati, ſunt Angeli, vt Mercurius Iouis veſtri. Veſter ille Danaen adamauit: & noſter, Virginem immaculatam. Illum patrem dicitis Dei illius bis nati. Quod figura eſt veri Dei Filij, qui bis eſt generatus, primum vt Deus, ab omni æternitate; deinde vt homo, in tempore. Bifrons eſt Ianus veſter: & noſter Ieſus Chriſtus duas habet Naturas, ita inter ſe diſtinctas, vt per vnam ambulet inter mortales, per alteram autem in Paradiſo imperium exerceat in Angelos. Herculem vos creditis portas inferorum effregiſſe: & à Ieſu hoc potuiſſe fieri quid eſt cur non credatis? Herculis viam affirmatis totam fuiſſe laborioſam, domuiſſe eum immaniſſima terræ monſtra: Noſter Hercules Chriſtianus cœlitus deſcendit ad venenum mortis ſanguine ſuo diluendum diſſoluendumque, & ad peccatum è mundo exturbandum. Veſter Hercules noſtri tantum figura quædam fuit. Veſter Apollo, eſt Medicus: noſter, Saluator & Sanator. Veſter Apollo propter reſtitutam Hippolyto vitam diuinitate ad tempus priuatus fuit, & terreni Regis bubulcus factus: & noſter, vt humano generi, ruina peccatorum ſuorum obruto, vitam repararet, relicto Cœlo, inter nos habitauit, ex Domino factus ſubditus & tributarius Auguſti ac Herodis. Deucalion veſter, ex hiſtoria Diluuij deſumtus: Phaethontis fabula, ex retrogradatione ſolis, facta tempore Ezechiæ: Figmentum de filijs terræ, qui Oſſam Olympo, & Pelion Oſſæ volebant ſuperimponere, tractum eſt ab ædificio Turris Nimrothi, qui Cœlos aggrediebatur conſcendere. Quidquid denique Homerus veſter, Heſiodus & alij cecinerunt, ex libris Moſis eſt hauſtum. Vos in triuijs veſtris Hermas collocatis, ſeu ligneas ſtatuas Mercurium referentes, quem deum viarum indigitatis: & nos ibidem Crucem defigimus, ſignum noſtræ Redemtionis, ad indicandum, eſſe eam regionem Chriſtianam. Mille alia exempla ex fabuloſis Ethnicorum narrationibus petiuerunt, quibus ad ſalutis ſuæ cognitionem non raro eos reuocarunt. Ita vt dici non immerito poſſit, Ethnicorum ſuperſtitionem, admirabili quadam Dei prouidentia, fuiſſe figuram, imaginem, ideam & introductionem quandam ad amplectendam veram Religionem, ſine totali omnium immutatione & innouatione (quæ res eſt pleniſſima periculi) explicando ſolum dextre, & trahendo in myſticum & ſanctum ſenſum id, quod illi intelligebant philoſophice & fabuloſe, ad euertendam illorum idololatriam. Quin nullum à Seruatore & Redemtore mundi, dum

Danae. Bacchus. Ianus. Hercules. Apollo. Deucalion. Phaethon. Gigantes. Hermetes.

Digitized by Google

inter homines habitauit, editum eſt miraculum, quod non Idoli alicuius nomen deleuerit. Et quamuis generatim diuinitatem ſuam aſſerere miraculis voluerit, ſpeciatim tamen eadem adhibuit ad deſtruendum Imperium Diaboli, quod poſitum erat in cultu, qui in Idolis ſuis ipſi deferebatur, & in perſona falſorum illorum deorum. Ita per nuncium, quod Angelus attulit diuæ Virgini, Mercurium relegauit ad inferos, vnde prodierat: Apage deorum Legatum, internuncium, & curſorem alipedem. Per miraculum, quod fecit volens naſci ex Virgine, ecce deturbatum Parnaſſum cum omnibus Muſis. Ventis & tempeſtati imperauit: Abite Boreæ, Aeoli, & quidquid cœlum aut mare turbat. Siccis pedibus in aquarum ſuperficie ambulauit: Diſcedite Neptuni, Thetides, Tritones, & dij Marini. Aquam conuertit in vinum: Perijſti Bacche. Multiplicauit panes. en occultantem ſeſe Cererem. Cæcis viſum reſtituit, & mulieres peccatrices conuertit: Ecce Cupidinem Veneremque extorres Regno ſuo. Soli Eclipſin induxit in morte ſuâ: En Phœbum & Dianam è catalogo deorum expunctos. Deſcendit ad inferos, viſitauit liberauitque Patres: Perijt nomen Plutonis & Proſerpinæ. Si non licet Chriſtianis, vt vos dicitis, mutuari aliquid ab Infidelibus, aut Ethnicis, ſi non licet mores conſuetudineſque illorum vſurpare, illico viuemus ſine Legibus. Pleræque enim leges noſtræ ab illis profectæ ſunt, nec ſine illorum ope leges ſancire potuimus. Iam etiam virtus ſepulta erit: Fortiſſimæ enim & generoſiſſimæ actiones, quas vnquam potuiſſet virtus producere, apud Ethnicos inueniuntur. Quid multa? Deo ipſo carebimus: nefas erit vel precari illum, vel adorare, quoniam id Gentiles fecerunt. O delicatam conſcientiam Reformatorum, quæ id, quod per ſe eſt bonum, iubet repudiare, propterea quod gentes luce Euangelica non illuminatæ id receperint & vſurpauerint. Inculcandum eſt iſtud denuo vobis, qui à recta Eccleſiæ ſemita aberraſtis: Non enim animaduertitis, minime ab Ethnicis nos ceremonias noſtras deſumere, ſed Ethnicos eas à nobis deſumpſiſſe, noſque eaſdem ab illis recipere, iuſtiſſimo titulo repetentes, quod noſtrum eſt, quodque deſtinatum fuerat alijs vſibus, quam ipſorum impietati. Si Ethnicus & Turca conuincat Atheum, Deum vnum eſſe, & Catholicus ijſdem illis argumentis vtatur ad idem probandum, num propterea minus erit Catholicus, aut minus Orthodoxus? Deus ſæpenumero inimicos ſuos caſtigat per inimicos ſuos: hunc imite-

mur,

mur, quantum humana permittit imbecillitas, pugnemus armis horum, iiſque oppugnemus arma illorum, vt vtroſque viribus Eccleſiæ expugnemus.

HÆRETICOS MVLTAS RES SANctas ac bonas ex ſuis Eccleſijs profligare, eo tantum quod eædem à Catholicis cum veneratione vſurpentur.

Caput Quartum.

ARGVMENTVM

I. Cur noui reformatores quæ apud Catholicos in magna habentur veneratione, inprimis Cruces, oderint ac deteſtentur.
II. Cur altaria iidem ſuſtulerint.
III. Nomini Ieſu nullum habent honorem.
IV. Cur dies feſtos aboleuerint: & quo habitu vtantur.
V. Cur ieiunia ab Eccleſia indicta obſeruare nolint.
VI. Itidem in Cœna Domini non Calicibus ſed poculis & vitris vtuntur.

SEd quod tantopere non faſtiditis modo, diſcipuli Caluini, multas actiones Catholicas pias & ſanctas, ſed & deteſtamini, eius rei non hæc eſt vera ratio, quia hauſtæ ſunt ex Paganiſmo. Non enim odio eas proſequimini, vt Ethnicas; ſed ideo tantum, quia in vſu ſunt apud Catholicos, & quia notæ ſunt veteris Chriſtianiſmi. Quæſo enim, cur pedibus proculcatis, cur confringitis venerabilem Crucem, ſalutem mundi, & fidelium animarum ſanctiſſimam tutelam? Propterea, quia Catholici eã honorant & venerantur, & in Altaribus ſuis collocant, quod Apoſtolorum tempore fiebat, Tertulliano auctore, ſequentes doctrinam D. Auguſtini, conſentaneam veteri Traditioni Eccleſiæ, nihil recte fieri ſecundum ceremonias Religionis, niſi ſignũ Crucis applicetur, ſiue fronti fidelium, ſiue aquæ, qua regenerantur, ſiue Chriſmati, quo vnguntur & confirmãtur, ſiue ſacrificio quo nutriũtur. Et in confeſſionibus ſuis edoctum ſe affirmat à matre ſua, Crucis ſig-

I. Cur heretici multa Catholicis vſitata oderint.

no ſeſe munire. Audite orationem Iuliani aduerſus Chriſtianos, & per ipſius os vos loqui intelligetis. Vos, inquit, ancylia illa à Ioue cœlitus ad Numam miſſa adorare recuſatis; interim vero Crucem ligneam adoratis, eamque in frontibus veſtris & ædibus paſſim depingitis. Appellamur à vobis, Domini Reformatores, idololatræ Crucis; eodem modo Ethnici nos appellabant cultores Crucis. Vos frangitis Cruces; idem & illi fecerunt. Et Iudæis pariter nihil magis in votis fuit, quam vt omnem Crucis memoriam abolerent. Eamque ob cauſſam iure appellaſſe eos videtur Saluator progeniem viperarum. Nam inter omnes ſerpentes ſola Vipera figuram crucis ſub maxilla gerit tanquam occultatura eam, quum reliqui ſerpentes, vt ipſe obſeruaui, ſuperiori maxillæ impreſſam habeant. Ob quam rationem dixi, mea ſententia (nemo enim alius id vnquam ſcripſit) inimicos Crucis appellari à Chriſto progeniem viperarum, vt qui conentur ſalutare ſignum Crucis occultare. Cur appellatis eam flagellum muſcarium? propterea quod priſci Patres eam appellabant diaboli flagellum. Equidem non potuiſtis occultare duorum iuuenum, Geneua Lauſannam vnà tendentium hiſtoriam, proditam ab idoneis auctoribus. Illis iter facientibus, oritur tonitru, & crebris micat ignibus æther. Ibi vnus eorum, precibus ad Deum confugiens, ſignum Crucis fronti imprimit. Cui alter, Cur quæſo, inquit, muſcas à naſo abigis? Vix eloquutus erat verbum, quum ſubito ictus fulmine ambuſtuſque in terram proſternitur, altero manente incolumi, qui poſtea eam rem alijs expoſuit. Poſſem addere ſimiles alias aliquot hiſtorias, ſi propoſiti mei ratio pateretur.

11. Cur nulla Altaria apud Caluiniſtas.

Cur in horreis veſtris Miniſterialibus nulla habetis altaria? propterea quod is eſt noſtrarum Eccleſiarum ornatus, & vt D. Auguſtinus & Optatus loquuntur ſedes Corporis & ſanguinis Ieſu Chriſti. Altare ædificauit Noachus, quum ex Arca egrederetur; Altaria hinc inde in Terra Sancta Abrahamus ſtatuit: quos imitati ſunt Patriarchæ, Moſes & poſtea Apoſtoli. At vos ea deſtruitis: quod idem Donatiſtæ fecerunt, quibus Optatus exprobrat, quod deſtruxerint Altaria, in quibus S. Cyprianus, S. Lucianus, & alij Martyres Deo ſacrificarint & vbi plures (nota, Caluiniſta Epitheta Sacramenti Altaris) ſtipendium æternæ ſalutis, Fidei protectionem, & æternæ Reſurrectionis ſpem acceperint. Audi D. Ioannem Chryſoſtomum: Altare, inquit, ſi ſubſtantiam ſpectes, ſaxum eſt; ſed ſanctificatur per hoc, quod ſuſtinet Corpus IESV CHRISTI.

Quare

Quare nomen Ieſu non veneramini, idque auditis ſine vlla honoris ſignificatione? Idololatricum id eſſe, cum Ochino veſtro, & Magicum quiddam ſapere, cum Caluino affirmatis. Propterea quod Catholici, Pauli doctrinam ſequentes, ſanctum hoc nomen venerantur, ad quod inclinatur Cœlum, aſſurgit Terra, & infernus contremiſcit, ad cuius pronunciationem omne genu flectitur, tum cœleſtium, tum terreſtrium, tum infernalium. Scilicet (obiecit aliquando mihi Miaiſter quidam) etiam ſunt genua ſpiritibus. Cui ego reſpondens, Stulte igitur, inquam, loquitur Scriptura. Saltem vobis ſunt, & animæ olim ſua recipient. Hoc eſt illud ſanctiſſimum nomen, quod honorant Angeli, adorant homines, & Diaboli verentur. Hoc Eccleſiæ Romanæ victricibus ſignis, hoc muris, hoc ædibus, denique hoc monilibus noſtris inſculpitur, vt perpetuo oculis noſtris obuerſetur: Prorſus contraria ratione, quam vos facitis, qui vbique illud expungitis atque aboletis. Nemo Caluinianæ ſectæ annulum auderet geſtare, cui inſculptum eſſet nomen Ieſu. Et ſi quis id limini ædium ſuarum inſcriberet, illico vlulatum exaudires clamantium, Apage ad Papiſtas. In Concionibus ſuis quando audiunt pronunciari nomen Ieſus, non magis mouentur ad honorem exhibendum, quã ſi Cainum nomines, aut Iudam. Et erat tamen, Domini Caluiniſtæ, hæc ſancta & laudabilis priſcorum Chriſtianorum conſuetudo, vt per hoc diſcernerentur à Iudæis in conuentibus, quod illi ad nomen Ieſu capita nudarent & genua flecterent, hi vero contra, vt auctor eſt Hieronymus, ſtarent immoti perinde vt & vos facitis, qui tamen iſto ſcrupulo non tangimini, nec tam delicatam conſcientiam habetis, quum Principem veſtrum terrrnum nominari auditis. A Lutheranis non eſt abrogatus religioſus iſte mos. Certe Apoſtolus illorum Lutherus, libro de Concilijs, eum approbat. Et Schluſſelburgius Lutheranus, tanquam inſignem impietatem perſtringit conſuetudinem Caluiniſtarum, qui nullam reuerentiam nomini huic deferunt. Idem narrat, Adamum Neuſerum, qui ex Miniſtro Caluiniano factus eſt Mahumetanus, nunquam in concionibus ſuis nominaſſe nomen Ieſu, ne populus, audiens nomen Redemptoris ſui, caput (id enim eſt moris in Germania) detegeret. Id quod à Magiſtro ſuo Caluino didicerat, ex Commentario in Epiſtolam ad Philippenſes.

III. Caluiniſtæ nomini Ieſu nullum exhibent honorem.

Quare aboleuiſtis dies Feſtos, tanta cum religione à primis Chriſtianis inſtitutos, qui etiam rerum ad vitam humanã neceſſariarum comparatione violare ea religioni ducebant? Propterea quod Eccleſia Catholica filijs ſuis ea commendat, vt perpetuo velut in tabula quadam ante o

IV. Cur dies feſti à Caluiniſtis aboliti. & de Miniſtrorum habitu.

culos habeant rerum à Chriſto & Sanctis geſtarum memoriam. Quare Miniſtri veſtri Religionis ſuæ exercitum pallio alicuius opificis aut pragmatici induti peragunt, & pileo aut caputio cooperti: quo ornatu inſtructos non raro vidi Miniſtros? Propterea ſcilicet, quod Catholici geſtant Cucullos, Albas, & alios id genus amictus, aliquam reuerentiam conciliantes, vt ſemper in Eccleſia Dei obtinuit. Etſi enim verus honos poſitus eſt in virtute, qua veluti veſtita eſt anima; neſcio tamen quomodo quandam Maieſtatem illi addat exterior ille corporis habitus, & in admirationem magnitudinis Dei nos rapiat. In Lege Naturali Noachus ſacrifiaans veſte ſacerdotali amiciebatur: & in ſcripta Lege ſacrorum amictuum exemplar Moſi Deus exhibuit. Quin & Romani & Græci habuerunt veſtes ſuas Pontificales, Religionis notas & inſignia. Et de Ægyptijs ſcribit Iamblichus, nunquam eos ad cultum diuinum acceſſiſſe, niſi amiculo linteo indutos: vnde Linigeri dicti ſunt. Et Poeta Latinus ait: *puraque in veſte ſacerdos*. Ipſe Chriſtus, quum in Cœna ſacrificaret, Taleth ſuum habuit: quod ſacræ veſtis genus fuit. Apoſtoli, teſte Clemente, in candida veſte ſacrificabant. Et ſucceſſores eorum precioſis indumentis dignitatem ſuam nunquam non inſigniuerunt. Sæpe Miniſtri veſtri in cathedra conſpiciuntur tibialibus cæruleis aut albis induti, & in hyeme nonnunquam cum calopodijs. Et quamuis presbyteros noſtros paganos paſſim ad magnā inopiam redegeritis: nihilominus tamen dum rem diuinam faciunt, egeſtatem illorum veſtes ſacerdotales tegunt. Neque enim tam indecenti cultu Altari aſſiſtunt, vt vos cathedras veſtras aſcenditis. Quorum tamen laceras veſtes, neceſſitas illa & paupertas, in quam ſunt ab harpijs veſtris coniecti, poſſet excuſare. At veſtræ, quamuis adhuc nouæ quam parum Eccleſiæ veſtræ, & diuinis myſterijs, honoris deferatis, teſtantur.

V Caluiniſtæ cæremonia reijciunt.

Porro explicate mihi, ſi placet, quænam ſit cauſſa, cur in veſtro grege guloſum illud & auribus carens monſtrum, venter, tot reperiat cauſſæ ſuæ patronos. Equidem eius rei aliam rationem adferre non poteſtis præter hanc vnam, quia Eccleſia Catholica ieiunium inculcat, præcipiens vt ſtatis temporibus ad preces meditationesque, abſtinendo ab illis ciborum generibus, quæ carnem inſolentem reddunt, homo præparetur diſponaturq;. Quæ cauſſa eſt, cur die Paraſceues nihil vobis genio detrahatur? Quæ cauſſa eſt, cur dum verus Catholicus nulla re veſcitur, quæ mortem paſſa ſit, vos cupedinariorum officinas defatigetis? Illa nimirum, quia illo die Catholicus ſeſe affligit, corpus ſuum caſtigat, nihilque præter paſſionem Domini, & Crucem ante oculos

culos

Digitized by Google

oculos habet : [illegible] r. ſola deuotione excepta, idque iuxta veterem primitiuæ Eccleſiæ morem, vt Epiphanius refert. Vos in ieiunijs veſtris carnis eſum permittitis. propterea quod nos piſcibus veſcimur : quumque in Eccleſia Catholica, ex praxi primitiuæ Eccleſiæ, nunquam ieiunetur die Dominica, vos, contraria prorſus ratione non raro diem Solis ieiunio deſtinatis : & in Scotia Miniſtri Caluiniani ſemper in hunc diem ferias ſuas eſuriales indicunt. Idem feciſſe Arrium, & Manichæos, Diui Auguſtinus & Hieronymus affirmant, qui ſpiritu quodam contradictionis afflati, vt inſultarent Catholicis, ieiunia diebus Dominicis ſeruari conſtituebant, ferijs vero ſexta & ſeptima genio indulgebant. Quin illa ipſa ieiunia, quæ apud vos vigent ; ſeruatu ſunt perfacilia : Comeditis enim, quod libet. Et menſura ieiunij, cuiuſque ſtomachus aut appetitus veſter eſt. Satis eſt vobis habere illum diem nomen ieiunij Spiritualis, prout omnia veſtra ſunt Spiritualia. quæ cauſſa eſt, cur feſto aliquo ſolenni magis ferueat opus veſtrum, quam alijs diebus? Hæc ſcilicet, quia Eccleſia, poſtquam mirum in modum multiplicata eſt, & viuaciores plantas ſuas Martyrum cruore irrigauit, dies iſtos conſtituit, vt eſſent rerum, quæ in illis contigerunt memoria notabiles. In ditione Benearnenſi die Ieiunij à Miniſtris conſtituto nulli licet opus facere, & ne exteris quidem merces ſuas per agros vehere : debetque omnis populus, qui illic maxima ex parte eſt Catholicus, ab opere faciendo abſtinere. Saltem ante poſtremam illam Eccleſiæ Catholicæ reſtitutionem, de qua infra acturus ſum, mos iſte obtinebat. Quo fit, vt non in eo honore habeatur dies Dominicus à Deo inſtitutus, in quo habetur dies à Synodo indictus? quæ cauſſa eſt, cur non precemini iunctis & eleuatis manibus? quare ridetis noſtras illas brachiorum decuſſationes, pectorum percuſſiones? Propterea, inquitis, quia id Paganiſmum & Papiſmum ſapit. quæ cauſſa eſt, cur in cœtibus veſtris ante aduentum Miniſtri non audeatis precari ? Nam ſi quis procideret in genua, illico eijceretur cœtu. Quia apud nos omnes in genua proſtrati, orant aut orare debent, externisque illis geſtibus tanto magis ſeſe humiliant, ad teſtificandum honorem, quem Creatori ſuo reddunt. Ita fecerunt primi Chriſtiani, qui quoties intrabant Eccleſias, Saluiano teſte, in terram proſternebantur.

Quamobrem in Cœna veſtra vitro vtimini, non Calice? Propterea quia nos eo vtimur ex traditione Apoſtolorum, tanquam vaſe idoneo & conuenienti cultui diuino, remotoq; à comuni & profano more. cu- VI. De Cœna Caluiniſtarum.

ius

ius formam cœlitus demiſſam fuiſſe, ni fallor à Ioſepho ſcriptum eſt. Nota, Caluiniane, quod libro De pudicitia Tertullianus ſcribit: Calices Chriſtianorum Saluatoris noſtri ſculpturis & imaginibus veris inſignitos fuiſſe, Paſtoris formam repræſentantibus, Caſſander in Liturgicis ſuis fatetur, omnes Chriſtianos Orientis Calicibus vti. Quot, quæſo, Calices & vaſa ſacra ſunt à vobis liquefacta? Idem olim fecit Iulianus, qui quum in Eccleſia iam adulta tantum precioſorum vaſorum conſpiceret indignabundus exclamauit: Proh. qualibus vaſis, iſti colunt Mariæ filium! Nec mora: omne illud aurum atque argentum conflatum, & in alios vſus conuerſum fuit. Quod eius ſcelus non impune Deus dimiſit. Quare *Cœnam* appellatis actionem illam veſtram, qua Corpus Chriſti per Fidem recipere vos creditis? Propterea quod à Catholicis & omni Chriſtiana antiquitate eadem appellatur Euchariſtia, hoc eſt, gratiarum actio, quod Eccleſiæ à Chriſto relicta ſit, vt mortis & paſſionis ſuæ trophæum & memoriale quoddam eſſet. Hunc cibum inquit Iuſtinus Martyr Euchariſtiam appellari. Idem tradunt Irenæus, Origenes, alij. D. Bernardus Sacramentum hoc Euchariſtiam appellari tradit, eo quod non tantum omnis in eo gratia accipiatur, ſed etiam ille ipſe à quo omnis gratia promanat Agite autem vos, quibus ſemper in ore eſt Scriptura, locum nobis oſtendite in Scriptura, aut apud veteres, vbi Sacramentum iſtud appelletur Cœna. Nam locus ille Sancti Pauli in priore ad Corinthios, tantum de conuiuio illo loquitur, quod ad imitationem Cœnæ illius, quæ Euchariſtiæ inſtitutionem præceſſit, Chriſtiani celebrabãt quod illi vocabant Agapas. Et Paulinus noſter ſcribit, ſuo tempore menſam fuiſſe in Eccleſia, quam appellabant Menſam Domini, qua à ditioribus tenuiores excipiebantur. Obſeruandum fuerat vobis, quod à S. Luca, Paulo & Ioanne ſcribitur, Dominum noſtrum poſt celebratam cœnam Diſcipulorum pedes lauiſſe, antequam Sacramentum inſtitueret, & corpus ſuum daret. Eſtque hæc omnium Doctorum ſententia Cœnam illam fuiſſe Agni Paſchalis, & Cœnam communem. Et cur non potius Saluatorem imitamini, qui ipſe eam vocat Paſcha? Omnes Euangeliſtæ Græca voce vtuntur, vnde nos Euchariſtiæ appellationem deſumſimus. Qud ſi apud S. Cyprianum & Bernardum inueniuntur Sermones De Cœna Domini, animaduertendum eſt, Sanctus iſtos Patres de illis Cœnationibus loqui, quæ poſt Communem & Euchariſtiæ præceptionem in Eccleſia fiebant. At quum de magno hoc Myſterio agunt, nemo illorum id appellat Cœnam, niſi raro admodum, & per Metophoram

Digitized by Google

ram Ambroſius,in dictum locum ad Corinthios, Apoſtolos inquit ſatis oſtendere,myſterium Euchariſtiæ non eſſe Cœnam, quamuis celebratum ſit inter cœnandum. Equidem ientaculi nomen aptius huic Sacramento,quam Cœnæ impoſuiſſetis. S. Paulus etiam pro nobis facit, Corinthios reprehendens,quod parum eſſent ſobrij,quodque ſeſe inebriarent,ſimulque illis exprobrans, quam tenuiter in Cœna illorum pauperes viuerent. Nam quemadmodum Dominus diſcipulos ſuos,ſic iſti pauperes inuitabant. Itaque quum dicit Paulus, *Alius famelicus eſt,alius ebrius*, non de corporis Domini perceptione loquitur; ſed per illum, diuitem & conuiuatorem;per hunc,pauperem intelligit. Poſtea vero abrogata ſunt iſta conuiuia à Concilijs,quorum eſt ordinem politiamque Eccleſiæ præſcribere Græci nihilominus veſtigia iſtius antiquitatis hodieque retinent: die enim Paſchæ, poſt ſumtam ſacram Euchariſtiam, ſollenne conuiuium in Eccleſia celebrant. Et illo tempore, quod inter Paſcha & Pentecoſten interijcitur, loco ſalutationis obuios compellant his verbis *Dominus reſuſcitatus eſt à mortuis*. Sed quid eſt cur Cœnam veſtram ſumatis ſtantes, quemadmodum Iudæi Agnum Paſchalem? Quia in noſtræ Euchariſtiæ perceptione, quum aperiendæ ſunt fores animarum noſtrarum ad recipiendum antidotum mortis & peccati, Catholici in genua procumbunt,vt & Lutherani. Cur ad menſam iſtã nonnunquã acceditis,iam paſti? Quia magnum peccatum eſt Catholicis, Communionem recipere nõ ieiunos. Vidi aliquãdo Reformatæ Eccleſiæ homines ad S. Macarij fanum concionis audiendæ gratia proficiſcentes qui medio itinere in cauponam deflecterent, vbi ſumto cibo, alacrius deinde pergebant ad celebrandam cœnam, ad manducandum corpus Domini, quod in ipſos per canalem velut deſcendit & deſtillat, vt Caluinus loquitur. Verum eſſe quod dico, plures præter me teſtantur. Non me latet eſſe temperantiores quoſdam, qui damnent iſtam ingluuiem: ſed peccatum eſſe, paullum panis & vini ſumere, nemo dicit. Idque propterea,quod hoc Scriptura non prohibeat. Quemadmodum ne hoc quidem, à prandio Cœnam celebrare, vt infra à me dicetur, quum ordinem quem in Cœna obſeruant, deſcribemus. Videte, quid dicat Auguſtinus: Placuiſſe nimirum Spiritui ſancto, vt propter honorem & reuerentiam tanti Sacramenti ante omnem quemcumque cibum corpus Domini noſtri Chriſtianorum ora ingrediatur. Sanctus hic Epiſcopus à maioribus ſuis id acceperat,illi à Tertulliano,&hic ab Apoſtolis. En Traditionem Apoſtolicam. Quod ſi omnino imitari quod Dominus fecit velletis, accumbentes deberetis panem ſumere, quod Belgæ & Scoti faciunt. Alij

Comment.in 1. Cor ca.11.

1. Cor. 11. verſ. 20.

Græcorum conſuetudo.

Tertull.ad vxor. li. 2. & l. coro. Cypr. l. 2. epi 3. Greg. Nazien orat. in Sanct. Bapt.

aliorum deberetis pedes lauare, quod diſerte Dominus præcepit, dicens: *Si ego laui pedes veſtros, Dominus & magiſter; & vos debetis alter alterius lauare pedes.* Sane in Eccleſia Catholica & Epiſcopi & Monachi morem hunc obſeruant. Epiſcopus, immo & ſummus Pontifex, pauperum lauat pedes, & Monachorum is, quem Gardianum ſeu Abbatem appellant, die Iouis in ſeptimana ſancta. quem ritum vos ridetis: at primi Chriſtiani omnes eum ſeruarunt. Obſeruanda eſt autem prudentia Eccleſiæ Dei in hoc, quod quum lotionem illam multi pro baptiſmo interpretarentur, populo ea interdixit, vt videre eſt apud D. Auguſtinum. Ex quo ſatis iam apparet cæcitas veſtra, qui ab eo, quod bonum & ſanctum eſt, non aliam ob cauſſam abhorretis, quam quia id in Eccleſia Catholica receptum eſt, aut quia Pagani, doctrinæ traditionisque Iudæorum plagiarij, eo ſint vſi. Quæ cauſſa eſt, ob quam Caluinus, veſtræ doctrinæ auctor, tam nudam eam vobis exhibuerit, vt nulla appareant in ea Religionis veſtigia. Neque enim inſtruere eam neceſſarijs ſuis ornamentis poterat, niſi à nobis ea mutuaretur, quod facere non voluit. Docete orbem Chriſtianum nouum aliquem morem, maiore cum ardore, affectu & reuerentia precandi adorandique Deum; & lubenter nos eum amplexuros experiemini. Sed de nouo eſſet vobis noua Eccleſia ædificanda. Nam veſtra illa, quam iam aggrediar deſcribere, nihil tale in ſe habet.

Eccleſiæ conſuetudo.

QVO-

QVOMODO CALVINVS ECCLEſiam inſtituerit, capite deſtitutam: & tam nomina quam munera Epiſcoporum & presbyterorum ex ea profligarit.

Caput Quintum.

ARGVMENTVM

I. *Caluiniſtica Eccleſiæ ſordes & deformitas.*
II. *Eccleſia Caluiniſtica nullum habet caput.*
III. *Domus Dei in terris eius quæ in cœlis eſt, ſimilitudinem referre debet.*
IV. *Vnitas ſine certo capite conſeruari nequit.*
V. *Caluinus Epiſcoporum & presbyterorum nomina inducit.*
VI. *Archiepiſcoporum Burdigalenſium ſeries & ſucceſſio.*

I. *Caluiniſtica Eccleſia miſera deformitas.*

QVemadmodum in ſcriptis veterum non poſſumus ſine admiratione legere pulcherrimum illum Eccleſiaſticæ Hierarchiæ ordinem, vbi apta quadam omnium regiminum poteſtatumque connexione inferiores gradus reſpondent ſuperioribus, ad ſummum vſque, ſupra quem nulla eſt in hiſce ſublunaribus alia poteſtas: Ita ex aduerſo fieri non poteſt, vt quis adſpiciat Eccleſiæ Reformatæ, quæ dicitur, miſerabilem Anarchiam, (quæ, miſera, iactat æqualitatem ſuam, ſtateram ſæpe inæqualem & periculoſam, damnatamque ante annos mille ducentos in perſona Arrij) quin ſimul moueatur commiſeratione illius confuſionis, quam parens ipſius Caluinus inuexit, qui nixus Ethnici illius ſententia, affirmantis, primam æquitatem eſſe æqualitatem, non modo Arrianos reſuſcitauit, ſed etiam Vicleſiſtas. Vicleſus enim, vt Guilhelmus Wideſortius ſcribit, quum ſpe obtinendi in Anglia Epiſcopatus Vigornienſis excidiſſet, indignatus voluit introducere in Eccleſiam ordinum confuſionem, exemplo Arrij, quem Auguſtinus teſtatur ob ſimilem repulſam, quum non poſſet ad Epiſcopatum peruenire, presbyteros æquare Epiſcopis conatum fuiſſe.

Sed ô miſeros! nonne videtis, nullam eſſe maiorem inæqualitatem, quam ſeruare æqualitatem inter perſonas inæquales? Quamuis autem paſſim in Antichriſto meo ſatis ad viuum expreſſerim omnes partes, & omnia lineamenta nouæ illius Eccleſiæ, & muſteæ eius antiquitatis, idemque argumentum lepide admodum tractauerit vir præclariſſimus Rebullius, in Salmoneis ſuis, & libro de ſchiſmate: neceſſe eſt tamen vt hic quoque, vbi Anatomia facienda eſt Hæreſeos, omnia eius membra recolligam, oſtendamque ordinem eius & politiam, formamque & Ceremonias eligendorum Miniſtrorum, Seniorum & Diaconorum, Conſiſtoriorum ac Synodorum Maieſtatem, Congregationum ſanctitatem & deuotionem, & reliquos Religionis illorum actus.

II. *Caluiniſtica eccleſia capite caret.*

Caluinus, quum nouam iſtam Eccleſiam formaret, voluit eam eſſe corpus cum centum capitibus, aut potius ſine vllo omnino capite. Nam nullum eſt caput, vbi plura ſunt. Adeo hunc hominem ceperat libertatis & inæqualitatis illius ſtulta perſuaſio, vt ſola appellatio Capitis viſibilis Eccleſiæ, qua appellatur Pontifex, inuiſibilis illius Vicarius, ſtomachum ipſi moueret. Atque vt fucum faceret hominibus, negabat alio capite opus eſſe, præter ſolum Chriſtum in cœlo regnantem: huic Vicarium in terra adiungere, nihil eſſe aliud, quam poteſtate atque auctoritate ſua eum ſpoliare. Parum abeſt, quin imprudentiæ eum accuſet, ob datas D. Petro Claues, ob communicatam eidem poteſtatem aperiendi & claudendi cœlos, & ob iniunctum illi munus paſcendi regendique oues ipſius. Nam quale eſt illud monſtrum nouum & difforme? An Eccleſia militans, quæque non poteſt eſſe non viſibilis, ſine Capite viſibili eſſe poterit. Non magis certe quam nauis ſine gubernatore.

III. *Dei domus in terris ei quæ in cœlis eſt, conformis eſſe debet.*

Quod ſi, vt Aſtrologorum fert opinio, res terreſtres ad regulam circumvolutionemque cæleſtium metiendæ ſunt, ſique ſecundum Cabaliſtarum rationem, inferioris Sanctuarij domus ad exemplum ſuperioris Sanctuarij conformata eſt. & ſecundum ſmaragdinam illam Hermetis tabulam, ſuperiora reſpondent inferioribus, vt quæ contiguo quodam vinculo à Deo coniuncta ſunt: Nonne noſtrum eſt ordinem & dignitatem rei exactæ in hiſce in terris obſeruare, quum idem fiat à creaturis cœleſtibus, Angelis ſcilicet, quorum in nouem choros diſtributa eſt Hierarchia? Et inter ſphæras quoque cœleſtes ea quæ infima eſt mouetur, & nihil mouet infra ſeſe mediæ mouentur à ſuperiore primo mobili, & ipſæ mouent inferiores: at ſupremum Cœlum omnia mouet, nec à quoquam alio mouetur Eodem modo, ſi ad inferiores ſphæras deſcendamus, in-

ter

ter Elementa ſupremum locum Ignis tenet, medium Aer & Aqua, & Terra extremum infimumque. Homo igitur,

Cui Deus os ſublime dedit, cælumque tueri
Iuſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus,

ad ſumendum exemplar regiminis actionum humanarum ex hoc diuino prototypo, in Cœlo admirabilem quandam harmoniam in tanta motuum varietate, dum corpora illa ætherea, planetæ inprimis modo ſibi appropinquant, modo digrediuntur, modo hoc modo illo aſpectu inuicem opponuntur agnoſcet; in terra vero æqualitatem introducendo, omnia confundet?

O miſerabilem, & dignam nouella eccleſia confuſionem! An tu in vna aliqua pura & integra eccleſia vnitatem conformem reperturum te putas, vbi nullum certum ſit caput, à quo illa ducatur ac gubernetur? Quomodo, quæſo, populus Chriſtianus & deſerta huius Mundi, & tantis tempeſtatibus infeſtum mare tranſire poſſet, niſi Moyſen aliquem haberet cuius ductum ſequeretur? Quomodo tanta domus ſine apice, ſine columnis ſuſtentabitur? Quomodo tantum corpus ſine capite ſubſiſtet? Non magis certe quã Reſpublica ſine Rege aut vllo alio magiſtratu. Varro & Columella aiunt, rem ruſticam nequaquam feliciter proceſſuram, niſi aſſidua patrisfamilias tamquam capitis, omnium opera diſponentis obſeruantis & regentis, omneſque ſua auctoritate in officio continentis, interueniat cura & ſollicitudo. & tu Caluine, audebis dicere, tantam tamque late per totum orbem terrarum diffuſam Chriſtianorum familiam, in fraterna & perpetua concordia retineri poſſe, etiamſi capite ac rectore deſtituatur, qui ad inſtar centri ſit, ad quod omnes totius peripheriæ lineæ ducuntur? Memineris potius illius quod Cyprianus eo tempore quo ſchiſma Africanas eccleſias inuaſit, vnitatis perturbatoribus obiecit, Eſſe ſcilicet in Eccleſia Pontificem qui Ieſu Chriſti obtineat locum: cui ſi omnes vti diuino iubentur mandato obediant, nullas in eccleſia turbas, nullas factiones aut ſciſſura fore. IV. *Sine capite vnitas conſeruari nequit.*

Nec vero caput tantum ac ſupremã poteſtatem Caluinus, ſed ipſa etiam Epiſcoporum & Presbyterorum nomina ab eccleſia exterminare voluit: quaſi de induſtria omnem ordinem ab Apoſtolis inſtitutum, & ab eorum ſucceſſoribus continuo obſeruatum, euerſurus Horum enim vtrumque & nomen & munus in S Scriptura reperitur; iiſque præcipui Chriſtianæ reipublicæ fundatores ac propugnatores tam in Græca quã Latina Eccleſia, fuere condecorati. Sed capitale quoddam antiquitatis odium Caluinum impulit, vt veteribus his nominibus in muſtea illa ſua V. *Caluinus Epiſcopos & Presbyteros ab eccleſia ſua proſcribit.* *1. Pet. 5. ad Tit. 1. 5. ad Heb. 13 11 Act. 20. 28.*

 & ad-

& adhuc ſpumanti eccleſia locum eſſe noluerit. Qui prima Chriſtianæ rei incunabula deſcripſerunt, inter præcipuos Eccleſię antiſtites Epiſcopos ponunt, qui Latine Inſpectores dici poſſunt; vt quibus non auditorum modo, ſed ipſorum etiam Presbyterorum ac Clericorum cúra commendata ſit. Sic S. Scriptura Epiſcopos à Spiritu S. poſitos eſſe dicit, vt regerent Eccleſiam Dei quam acquiſiuit ſanguine ſuo. In Eccleſia etiam Presbyteri ſunt, qui apud diuinam clementiam, vt S. Hieronymus loquitur, Legatorum munere funguntur, & humani generis cauſſam agunt. Quod quidem nomen multo maius quid ac dignius ſonat quã illa SENIORVM à Caluiniſtis ei ſuccenturiata vox. Quamuis autem nomen hoc cum Epiſcoporum, vti & Apoſtolorum nomine promiſcue aliquãdo vſurpatum fuerit; munera nihilominus & dignitates ſemper diſtinctæ manſerunt, Epiſcopis ſuper Presbyteros, non minus quam Aarone ſuper Leuitas dignitatis prærogatiuam obtinentibus. Et ſicut Epiſcopi Apoſtolis, ſic Presbyteri ſeptuaginta illis diſcipulis ſucceſſerunt. Quomodo fieri poteſt, inquit Epiphanius, vt Epiſcopi & Presbyteri æquales ſint? quum Epiſcoporum ordo Patrum Eccleſiæ ſit parens. Presbyterorum quidem ordo Patres non generat, ſed filios Eccleſiæ, per aquam regenerationis. Nemo niſi omnis antiquitatis imperitiſſimus negabit, ſecundum Apoſtolos ſemper ab Epiſcopis Eccleſiam fuiſſe gubernatam; eoſdemque duces gregis Chriſtiani, & ouilis Paſtores fuiſſe. S. Dionyſius Areopagita inquit, Epiſcopis præcipuum gubernandæ Eccleſiæ munus diuina lege fuiſſe commendatum. Iſti vero confuſæ æqualitatis & inæqualis confuſionis auctores, qui contrarium affirmant, Sancti Ignatij, S. Cypriani, S. Hieronymi, S Auguſtini, S. Epiphanij, omniumque aliorum Eccleſiæ Doctorum auctoritate mendacij facile conuinci poſſunt. Sanctos merito dixi, qui tales omnibus ſæculis ſunt habiti: quum nouorum iſtorum pſeudoapoſtolorum, qui ſine vlla legitima vocatione, annunciando non Euangelio, ſed mendacijs ſuis ſe ingerunt, nemo hactenus admirabili Dei prouidentia, titulo iſto fuerit decoratus. Quin & pleræque omnes Chriſtiani orbis eccleſiæ Epiſcoporum ſuorum ſeriem ex Archiuis oſtendere poſſunt: quæ non minima eſt veræ Eccleſiæ nota.

Act. 20. *Homil. de Adam & Eua.* *Hier Epiſt. 85* *Matth. 10.* *Mar. 3.* *Act. 6. 13. 15.* *Actor. 20.* *Epiph lib. 3. com. hæreſ.* *Ignati. ad Fil* *Cypr. li. 4. epi. 9. & li. 3. ep. 9* *S. Hier. ep. 59* *S. Auguſt. in pſalm 44.* *S. Ambroſ. de dign. ſacerd. c. 4. 5.*

VI. *Series Epiſcoporum Burdigalenſium.*

Quod ſi Burdigalenſium Archiepiſcoporum catalogum & ſucceſſionem ſcire deſideras, eam tibi illa repetit à Franciſco Decoubleau de Sourdis, Illuſtriſſimo Cardinali, & religioſo Prælato: cuius prædeceſſor fuit Antonius Sanſacus, æui ſui decus: inde porro retro ad Ioannem Bellaium, Franciſcum Maumium, Carolum Gramontium, Ioannẽ Foxium,

Andream

Andreã Eſpinæum Arturũ Montalbanũ, Blaſium Greslæũ, Petrum Berlandum, Dauidē Monferrandum, Franciſcũ Vrbanũ, Eliã Henricũ, Bernardũ Amanium, Petrum Arnoldum, Bertrandum deGout, qui poſtea ad Pontificiam euectus fuit dignitatem, Clemens V. dictus, Henricum, Robertum, Simonem, Petrum, Gerardum, Gulielmum, Eliam Bertrãdum, Arduinum, Godefridum, Bertrandum, Goffredum, Arnoldum, Amatum, Andronium, Gombaldum, Goffredum, Frotarium, Gondegiſilum, Bertrandum, Leontium, Cyprianum, Leontium, Galliceriun, Amanum Delphinum, Orientalem, ac tandem ad S. Gilbertum, qui primus poſt S. Martialem fuit Epiſcopus ſeptuageſimo circiter anno poſt mortem Chriſti Seruatoris. Eodem modo Pariſienſes ad S Dionyſium, Lugdunenſes ad S. Photinum, Toloſani ad S. Saturnium, Lemouices ad S. Martialem, Bituricesad S Vrſinum, Viennenſes adS. Creſcentem, Narbonenſes ad S. quendam Paullum, Aruerni ad S. Auſtremonem, Petrocorij ad S. Frontonem, Sanctones ad S. Eutropium, Turones ad S. Iulianum, Cenomanenſes ad S. Iulianum, Bellouacenſes ad S. Lucianum, Senones ad SS. Potentianum & Sabinianum, Auguſtodunenſes ad S. Andochium, Aginnenſes ad S. Firmianum (qui & Ambianenſis poſtea fuit Epiſcopus) per continuam ſucceſſionem te deducet Sic Tertullianus hæreticos ſui temporis alloquitur. *Edant*, inquit, *origines eccleſiarum ſuarũ: euoluãt ordinē epiſcoporũ ſuorũ, ita per ſucceſſiones ab initio decurrentē, vt primus ille epiſcopus aliquē ex Apoſtolis vel Apoſtolicis viris, qui tamē cũ Apoſtolis perſeuerauerit, habuerit auctorē & anteceſſorē.* Quæ vnica probatio ad tuendã veterem noſtram poſſeſſionem ſufficiens eſt; vt & defectus ille continuæ ſucceſſionis, quem nouella Eccleſia apud ſe reperiri negare non poteſt, ſatis demonſtrat, nouã illam eſſe doctrinã, ac proinde falſam. Beza anteceſſorē Caluinum, hic ſocium nobis Farellum monſtrabit. En tibi totã ſeriem. Sed ò miſerã ſucceſſionem, quæ ad tertium gradum non pertingit! At quemadmodum Deus ipſis diabolis quãdoque ad ea quæ vult miniſtris vtitur; ſic etiã non raro ab ipſorum hæreticorum ore exprimit veritatē. Cuius rei notabilem en tibi hiſtoriam, qua & caput hoc concludam. *De præſcript.*

Homo quidã honeſta familia apud Mediomatrices ortus, hæreſeos abreptus torrente, adMiniſterium fuerat adſcriptus, & inGermaniã miſſus: quod ille officium aliquãdiu exercuit, ac quidem in Heluetia eo tempore quo Henricus IV. Galliarum rex repetito Salaſſiorum Marchionatu & non reddito bellum Sabaudo intulit. Hominis huius operã quum Sillerius, vir tam litteris quam multarum rerum experientia ac prudentia inſtructiſſimus, commodam ſibi atque vtilem fore exiſtimaret, Geneuam *Beza Ioanni Drueto reditũ ad Catholicã Eccleſiam ſuis ipſe verbis aperit.*

eum

eum miſit: quo ille profectus, Bezam, apud quem diuerterat, pro more ſuo ad populum phaleras iacientem, diligenter audiebat. Quodam die quum Beza textum ex cap. Act. Apoſt. 1. de S. Stephano explicaret, & Catholicæ Eccleſiæ latifundia cum parui ſui gregis, vt eum in præfatione Pſalmodiæ Bezo Maroticæ appellat, anguſta corte compararet, tandem ad Apoſtolorum ſucceſſionem delapſus, inquit: Quod ſi aduerſarij rogent, vbi ſit apud nos illa ſucceſſio & S. Petri ſedes? Mittamus omnino hanc quæſtionem, quum negare non poſſimus, perſonalem hanc ſucceſſioně velut de manu in manum traditam penes Papiſtas eſſe. Paullo poſt ad Bezam reuertitur Miniſter ille, vt & alij penſionarij. Ecquid noui haberet rogatus, Mirabile quid, inquit ille. Tum Beza, Quidnam? aut à quo? Tum ille, Certè à te ipſo, domine. Dixiſti enim Apoſtolicam ſucceſſionem penes Papiſtas eſſe, inde à S. Petro ad hæc vſque tempora continuato ordine. Quod ſi ita eſt, ergo nos ſumus ſchiſmatici. Ibi Beza, Habent illi, inquit, ſucceſſionem perſonalem, nos vero doctrinæ. Quomodo vero, aiebat Miniſter, perſonalis ſucceſſio à doctrina ſeparari poſſit? vbi ergo illa capita ſunt in quibus hæc doctrina reſidet? quinam illi erunt Paſtores ad ouile legitime vocati? Tandem abrupto ſermone, ne circumſtantes offenderentur, bonus ille vir probe omnibus trutinatis ad Sillerium reuerſus, animi ſui ſcrupulum ei expoſuit, Lutetiamque primum ad Pontificis Legatum Cardinalem Florentinum, ac demum Anno M D C. Romam profectus, à S. D. N. Clemente VIII. Pontifice, cum ſeptuaginta ſex alijs, ad Catholicæ Eccleſiæ communionem receptus fuit. tandem vero in Vaſconiam venit, quod patrium ſolum ei interdictum eſſet: qui mihi ipſe conuerſionis ſuæ, cuius prima fundamenta ipſe Beza iecerat, hiſtoriam narrauit.

DE

DE MINISTRIS, EORVM NOMINIS origine, receptione, & officio.

Caput Sextum.

ARGVMENTVM

I. *Caluinus miſſo Epiſcopi nomine, Miniſtri nomen retinuit.*
II. *Nominis eius origo.*
III. *Verba Bezæ ad Lanſaci toparcham.*
IV. *Caluiniſtica Eccleſia nullos agnoſcit Doctores.*
V. *De Miniſtris: quorum officium in veteri Eccleſia fuit famulari, in noua, regere ac gubernare.*
VI. *Quomodo Miniſtri recipiantur.*
VII. *Quo loco monachi excucullati apud Caluiniſtas habeantur.*
VIII. *De manuum impoſitione.*

EQuidem quando mecum conſidero, quod nouæ ille eccleſiæ architectus, repudiato Epiſcopi nomine, tantis ſordibus illo quidem indigno, vili & abiecto Miniſtri titulo inſigniri voluerit, non poſſum quin cum Genebrardo exclamem, id certo Spiritus S. conſilio factum eſſe, quum nomen illud in religionis materia infame ſit, vel certe contemtibile & abiectum. In ſacrificijs enim Miniſtri dicebantur, qui victimam immolandam ad aram ducebant, mactabant ac diſſecabant. Hinc Virgilius,

I. Caluinus non Epiſcopus, ſed Miniſter dici vult.

In Liturgia.

ceciditque inter moribunda Miniſtros,

de boue loquens, quæ antequam mactaretur, peſte exſtincta conciderat. Quamuis etiam nomen hoc generale ſit. Dicimus enim etiam Miniſtros qui circa Reges ac Principes ſunt, ad accipienda mandata. Miniſtri vero Eccleſiæ apud Catholicos dicuntur, qui vel ſacris ædibus, vel diuinis officijs inſeruiunt, vt æditui, & alij. In Sacra Scriptura Iudas à Pontificibus & ſacerdotibus Miniſtros accepiſſe dicitur, quorum opera in comprehendendo D.N. Ieſu Chriſto vteretur. Quid multis? Nouum ſane eſt, & Eccleſiæ Maieſtate indignum, nomẽ hoc ijs attribui qui Verbum Dei annunciant, & ſacroſancta Sacramenta adminiſtrant. Neq; enim apud Ethnicos ſolum, vt iã dixi, verumetiam in SS. litteris nomen hoc in deteriorem fere partem accipitur, vt apud SS. Euangeliſtas & alios videre eſt.

Ioan. 18.

Mat. 5. & 26. Luc. 12. Mar 14.

ſequutum eſſe. Non eſſe ambitioſos illos titulos affectandos, modo res ipſa adſit. Honeſtum eſſe Miniſtrorum nomen, & muneri quo fungantur conueniens. Idem tamen in Commentarijs ſuis ſuper Matthæum, fatetur Miniſtri nomen eſſe ambiguum. Et vbi Diaconorum Eccleſiæ ſit mentio, ait, Maluiſſe ſe Diaconos Græca voce, quam Miniſtros appellare. Idem tamen ambiguum nomen (ò cæcitatem!) etiam Paſtoribus ſuis tribuere non dubitarunt, Epiſcoporum interim titulum tanta ambitione affectantibus. Beza certe ipſe ita appellari gaudebat, vt manifeſtum eſt ex illa epiſtola quam Petrus Patrocelius in Poſſiaceno Colloquio ad Bezam ſcripſit, in qua Archiepiſcopi titulum ei tribuere non veretur. Vidiſti hactenus, lector, aliqua ex parte Ariſtocraticam Caluinianæ eccleſiæ formam. Quia vero eam priſcæ illi Apoſtolicæ conformem eſſe iactant, age porro an vlla eius in omni Antiquitate veſtigia appareant videamus.

Bez. in Matt. cap. 5.

Eſpencaus Apol. l. 3. c. 21.

IV.

In Caluiniſticæ Eccleſia nulli ſunt Doctores.

Ord. Genen. pag. 4. & 8.

Officia Eccleſiaſtica apud Caluinianos tripartita fere ſunt, Miniſtrorum, Seniorum, & Diaconorum. Quibus apud Geneuenſes quartus ordo fuit additus, nempe Doctorum: qui tamen vnà cum doctrina iam pæne euanuit; niſi forte inuiſibiles illos facere velis. Ordinario certe loco olim ipſis deſignato, iam moti ſunt. Atqui ô Caluiniſtæ, ſi veſtræ eccleſiæ exemplum à primitiua illa ſumere voluiſtis, Doctorum ſane nomen & munus tollere non debuiſtis, qui omni tempore in Eccleſia fuerunt, vt Innocentius Papa teſtatur. Quin etiam ipſe D. Paullus Apoſtolus inter diuerſas functiones à Deo in Eccleſia inſtitutas Paſtores & Doctores nominat. Non nego tamen, Doctorum munus non omnibus in locis, ſed in quibuſdam tantum Eccleſijs notum atque vſitatum fuiſſe, illis nimirum, vbi antea vel Iudæi ſynagogas, vel pagani ſcholas ſuas & litterarum gymnaſia habuerant. Eccleſiaſtica Hiſtoria Alexandrinæ Scholæ mentionem facit, poſt S. Marci Euangeliſtæ tempora inſtitutæ; vt & Doctorum in ea, Clementis, Origenis, & aliorum: nec non Cæſareanæ, cuius S. Baſilius & Gregorius Nazianzenus alumni fuerunt: itemque Antiochenæ & Epheſinæ. Curopalates Græcus Auctor, vbi de Conſtantinopolinæ Eccleſiæ Officiarijs ſcribit, SS. litterarum Doctores eis adcenſet. Eſt vero hæc inter Paſtores & Doctores differentia. Illi Eccleſijs, hi Scholis præſunt. Ili Theologiam practicam; hi theoricam & Scholaſticam profitentur. Paſtorum munus eſt Theologiam in politia Eccleſiarum ſuarum in opus deducere; Doctorum, explicare & docere. Illi Sacramenta adminiſtrant & animarum curam gerunt; hi Theologiæ arcana rimantur. En vobis antiquæ ac primitiuæ illius Eccleſiæ politiam atque ordinem, veſtræ omnino diſſimilem: quæ nihil ex illis priſcæ Eccleſiæ exer

citijs retinere voluit, eo, vt Lunnaius loquitur, quod Miniſtri veſtri diabolo nequaquam aduerſantur.

V. In priſca Eccleſia famuli, in noua domini, Miniſtri appellantur. Vid. Sot. cont. prolo. Brentij cochl. in ſept. Luth. cap. 45

Sed porro videamus, quam miſere Caluiniani omnia confundant. Miniſtri concionibus ad populum habendis vacant, adminiſtrāt Sacramenta, & ſummam in Eccleſia habent auctoritátem ac poteſtatem. Sed vt nulla vmquam inter hæreticos ac ſchiſmaticos in doctrina fuit concordia; ſic ijdem quantum ad Miniſtrorum nomen ac munus, immane quantum inter ſe diſſideant. Germani enim eos qui Miniſterij funguntur munere, Pfarrherrn appellant, id eſt, Paſtores: alios, Superintendentes, qui vmbram quandam Epiſcopalis dignitatis retinent: qui tamen apud Gallos & Heluetios nullo alio, quam Miniſtrorum nomine cenſentur. Ijdem à Valdenſibus olim, quorum nonnullæ adhuc exſtant reliquiæ, *Barbi* appellati ſunt. Angli vero etiamnum ſuos Archiepiſcopos, Epiſcopos & Paſtores habent. Sed nobis de noſtris tantum in Gallia Caluiniſtis ſermo erit: qui Miniſtri Verbi diuini, aut Miniſtri Euangelij dici volunt. At ò boni, in primitiua Eccleſia Miniſtri fuerunt, qui vilia tantum (etſi in Eccleſia nihil vile cenſeri debet) vel ſimplicia miniſteria obibant; apud vos vero illi veſtri Miniſtri aliorum ſunt Domini, & ſub ſeruitutis nomine imperant alijs, miſſoque titulo, pedum nihilominus retinent, & imperium in alios exercent. Sed qui Miniſtros nobis melius deſcribat quam Cayerus, inuenio neminem, vt qui tamdiu apud Caluiniſtas Miniſtri munus obierit, magnoque in precio ob eximias animi dotes fuerit. Tria, inquit, Miniſtrorum genera vniuerſim reperio. Primum eſt eorum, qui omnibus animi viribus in litterarū ſtudia incūbūt; eoq; nihil fere aliud curant aut expetūt quā librorum copiā. Secundū genus eſt eorum qui in litterarum ſtudijs non tā anxie verſantur, ſed magis rei faciundæ, ac familiæ aliquànto lautius alendæ inuigilant. Tertio ſunt illi acerrimi diſciplinæ exactores, qui cœlum terræ miſcent, neq; vmquā quieſcunt, quibus etiam Gallia noſtra omnes calamitates ac miſerias quas hactenus paſſa eſt, & adhuc patitur, & porro patietur, niſi fibula illis ponatur, ne ſe omnibus rebus immiſceant, acceptas debet. Hi magnarum domuum ſunt exploratores, impudenter ſe ingerente ſ, ſecreta omnia rimātes ac detegentes, ac diſſidia inter familis accendentes atq; alentes: homines magna ex parte aut omnino indocti, aut ſemidocti. Hæc Cayerus.

VI. Quomodo Miniſtri recipiantur.

Vbi quis inter Caluinianos Miniſterij ambit munus (cuius ſpe plerumque iuuenes diſertulos aut alia aliqua dote inſignes ineſcant) ſiue vltro, ſiue ab alijs perſuaſus in Conſiſtorio, præſentibus Miniſtris & Senioribus (qui vt plurimum ex opificum ſunt numero, litteraturæ expertes)

Pro-

Proponere aliquoties iubetur; tandem vero ad Colloquium admittitur. Sed inquis, quidnam rei eſt illud *Proponere?* Dicam. Datur ei caput aut verſiculus aliquis ex Biblijs, ac plerumque argumenti facilis ac vulgati. Ibi ille ſuper ea re ſermonem vulgari ſermone habet, ac tantum quantum poteſt, explicat, ceteris ſilentio defixis, nec quidquam contradicentibus. Illud vero ſtudioſe cauendum omnibus eſt, ne pro concione textum Latinum allegent; quum econtra apud Catholicos concionatorem memoriam ſuam S. Scripturæ auctoritatibus Latina lingua prius citandis, deinde demum vernacula explicandis fatigare oporteat. At in nouella Eccleſia ſatis eſt neſcio quid diſſertare, tum S. Scripturæ dicta infideliter reddita ac translata, cumulatim citare, non editis ſæpe vel librorum vel Auctorum nominibus. Satis eſt illis ſi dicant: Sic Patrum vnus ſcripſit, ſic ſenſit. Vix vllus inter eos eſt Latinæ linguæ, quam neceſſariam non eſſe autumant, vſus. Certe P. Viretus in Dialogis ſuis vix natam hanc eccleſiam ignorantiæ arguit. Sed bene habet, quod in tantis eius anguſtijs interprete parum opus habent. At Catholica Eccleſia quum nullis alijs quam Orientis & Occidentis, quam late Mundus patet, limitibus concludatur, ad conſeruandam vnitatem Latina lingua, vtpote omnibus fere Mundi nationibus nota, tamquam communi vinculo vtitur. Sed ad noſtros Miniſterij candidatos redeamus: quorum qui ſacroſanctum Miſſæ ſacrificium quammaxime traducere ac blaſphemare nouit, ad id munus aptiſſimus iudicatur. Sed & contra Papam ac totum ordinem Eccleſiaſticum linguam acuere, & in omni ſermone Romanum Antichriſtum intonare debet. Hoc qui facere, tum cum externo aliquo lepore Chriſti ac Domini nomen vſurpare nôrit, ſatis ſuperque ad id munus obeundum inſtructus exiſtimatur. Memini me ex hoc genere quendam in Burdigalenſi ſuburbio ad Carthuſianos concionantem audiuiſſe, qui ſermonem ſuum ita erat exorſus: Magnus ille ſerarius (Papam intelligebat) in diaboli culina nutritus ac ſaginatus, &c. Hic fratres omnes applaudere, ſuſpirare, hominiſque mirabilem eloquentiam ad cœlum laudibus efferre, ab ore eius denique velut alterius Periclis tonantis ac fulgurantis pendere. Vbi hoc modo candidatus ille, ſine accuratiori examine, ingenij ac doctrinæ ſuæ dedit ſpecimen; is qui tum cœtui præeſt, collectis ſuffragijs, eum introducit, & vel errorem demonſtrat, vel ſi placuit, laudat. Inde dextram ſocietatis ei porrigit, vt & reliqui non minus miſero quam ridiculo errore, vt qui ex ſigno amicitiæ & ciuilitatis, de quo S. Paullus loquitur, religionis ſignum faciant. Et hæc quidem egregia illa eſt manuum impoſitio,

Nefas eis Latinum textum allegare.

Præcipua Miniſtrorum ars.

Manuum impoſitio.

Ad Galat. 2.

inter Caluiniſtas vſitata. Antequam vero ad Miniſterium recipiatur ne ceſſe eſt vt eccleſiæ alicuius petitio interueniat; ad quam ille mox profi ciſcitur; quod ſi populo placuerit, tres aut quatuor Miniſtri conueni unt, eumque vt fratrem & ſocium accipiunt, & ad Miniſterium admittunt, non tamen prius quam Formulæ fidei ſubſcripſerit. Hæc enim verum eſt fundamentum Caluiniſticæ doctrinæ, hæc S. Scriptura eſt Caluiniſtarum. His peractis, ille ad eccleſiam à qua expetitu fuerat, vel quam Miniſtro deſtitutum nouerint, ſe confert. Nonnunquam etiam à Miniſtrorum aliquo ad deſtinatum locum perducitur: qui concione habita, populo noui illius Miniſtri electionem ſignificat: qui vt plurimum ad menſes aliquot quibus de eo periculum faciat, eum accipit, vt apud nos pueri & equiſones à dominis recipi ſolent. Quod ſi populus acquieſcat, huius vel illius eccleſiæ Miniſter eſſe, ſecus (ò miſeram conditionem! faceſſere iubetur. Qui tamen in prouinciali Synodo recepti ſunt, à populo excludi non poſſunt, vt illi qui in Colloquio, vt vocant, fuerunt admiſſi. Sed hi plerumque ad alios, qui minus, teretes ac delicatas aures habent mittuntur.

Manuum impoſitio.

Ad Galat. 2.

Ad mercedem Miniſtrorum quod attinet, ea viritim colligitur, ac tenuis fere eſt, pro cuiuſque regionis vel eccleſiæ qualitate. Anno M D L I X. quo ingens eiuſmodi hominum examen Geneua in Galliam irrupit, Copus quidam, qui Canonicus Cleriacenſis fuerat, eius pater qui Rupellæ habitauit, flagris cæſus, quod commentaria in Rabeleſij libros ſcripſiſſet, publice dicere auſus eſt, Miniſtrorum eſſe, gratis ſeruire ac populo Verbum Dei annunciare. (id quod Anabaptiſtæ faciunt) At Caluini, vt Cayerus ſcribit, longe alia mens ac ſententia erat, eoque hominem in carcerem compingi curauit, donec ſententiam retractaret. Ac quamuis Geneuenſe Conſiſtorium omnibus modis, etiam vi quodammodo hominem adigere conaretur vt ſalarium ſeu mercedem acciperet, ille tamen præfracte facere id detrectauit. Idem Cayerus hoc lippis & tonſoribus Geneuæ notum eſſe dicit. Facile ſcilicet intelligebat Caluinus ſi Miniſtris non alia merces quam Ieſuitis & Capucinis daretur, breui de toto ſuo Miniſterio actum fore.

Salaria Miniſtrorum.

Quod ſi is qui Miniſterium ambit, Monachus olim fuerit, plures aliquanto & accuratiores ceremoniæ adhibentur. Aiunt enim exſpectandum eſſe dum Monachiſmum ille ſuum bene concoquat & digerat, Suſpecta illis ſemper eſt Religioſorum conuerſio. Et quemadmodum in Catholica Eccleſia ſacerdotali charactere inſigniti homines non niſi multis cum ceremonijs, habitu & ordinis ademtis characteribus, degra-

dan-

dantur, & Iudici ſæculari traduntur; ſic monachi ac Religioſi à Miniſtris operoſe admodum excucullantur, & difficulter ad Miniſterij ſocietatem cooptantur. Fit hoc aliquando publice pro concione, aliquando in Conſiſtorio priuatim: vbi habitus religioſus ei detrahitur, non ſine exſecratione eius à quo primum eo indutus fuerat: pedibuſque conculcatur, aut laceratur. Frugaliores tamen nonnulli ſunt, qui (vt eſt in Apoſtatarum Flagello) veſtem illam gratiori aliquo colore tinctam aſſeruant, vt ex ea vel vxori cycladem, vel infantibus tuniculas faciant. Ad Miniſterium recepto, vel etiam ante, ſtatim vxor quæritur, vt hoc velut trabali clauo affixus, omnem ad Catholicam Eccleſiam redeundi amittat voluntatem. Sic quidam ad nos reuerſus, roganti mihi num vxorem haberet, Non, inquit: in quo ſummam Dei benignitatem in me agnoſco. Si enim vxorem habuiſſem, actum de me fuiſſet. Nec vero mirum hoc videri debet, quum libidinis flamma in nullis vehementius fere ardeat quam in ijs qui è clauſtrorum ſeptis exſilierunt Sic vt non ſpiritus, ſed caro illius ſeparationis ſeu apoſtaſiæ cauſſa ſic. Idque inde etiam manifeſtum eſt, quod vix ſepulta vna vxore, ſtatim aliam ambiunt; & ſic à tumulo vnius in nuptialem alterius thorum vno velut ſaltu ſe immittunt. Quod ſi quis cuculli ſui & votæ olim pudicitiæ memor non ita facilem ſe ad nuptias præbeat, omnium voculis inceſſitur ac vexatur quotidie, producta memorabili hac ſententia, quam aiunt è diuino Lutheri ore fuiſſe prolatam: Eum ſcilicet qui vxorem non habeat, pie viuere non poſſe. Quaſi vero non multa Chriſtianorum fuiſſent millia, qui caſtitatem ſuam inuiolabilem conſeruarunt: quales etiam in Iudaiſmo, minus ſane quam Chriſtianiſmus perfecto, Heliæ, Heliſei, Eſaiæ, & alij fuerunt, qui continentiſſime ſemper caſtiſſimeque vixerunt. Quæritur ergo, inquam, Miniſterij candidato vxor, atque etiam inuito pæne obtruditur, vt tanto tenacius ſchiſmati adhæreſcat. Quin etiam vxorem non habere, peccatum putatur Et vt Solon olim Miletum vt Thaletem videret profectus, illud vehementer admiratus eſt quod numqum vxorem duxiſſet: ſic Beza idem Iacobo Sturmio, homini Lutheri partibus vnice addicto, probro quaſi dat Poſtquam enim multa in eo honorifice commendaſſet, tandem addit, Nihil ei exprobrari potuiſſe, quam quod à nuptijs ſemper abhorruerit. O ingens probrum! etiam hominum immiſtum turbæ virginitatem illæſam ſeruare! Atque hoc illud eſt, in quo omnes fere ſchiſmatici ac hæretici conueniunt Quis enim vmquam vidit librum è Lutheranorum, Caluiniſtarum Zuinglianorum aut Anabaptiſtarum officina progreſſum, in quo continentia, caſtitas, viduitas, aut Virgi-

VII Caluiniſtæ monachis excucullatos non fidunt.

nitas

nitas laudetur ac ſuadeatur; quales multi à Tertulliano, S. Auguſtino, S. Chryſoſtomo & alijs ſcripti ſunt, & etiamnum manibus noſtris teruntur? Eſt ergo coniugium inſtar tenaciſſimi glutinis, quo miſeri illi clauſtrorum deſertores retinentur, ne vbi iam ætatis ille calor deferbuit, etiam agnitum errorem emendare & ad Eccleſiæ gremium recipere ſe poſſint. Memini nuper me aliquem ex hoc hominem genere ſic loquentem audiuiſſe: Quid ego miſera hac (vxorem in horto braſſicas decapitantem) quid miſellis iſtis (tres infantes digito demonſtrans) faciam? Quid his fiet, ſi ad Catholicam Eccleſiam ego redieró? Deum rogo vt mihi ſit propitius. Equidem non ignoro extra Eccleſiam me eſſe. Sed nullum iam reſtat remedium. Neceſſe omnino eſt vt capra quo alligata eſt loco paſcatur. Hæc quidem ille ita loquutus eſt. Quam multi ſunt qui nihil magis quam ad Catholicam Eccleſiam redire deſiderant, ſi modo ad pœnitentiam recipi poſſent? Anno M D C. qui Iubilæus fuit, Miniſter quidam Romam profectus, ſuo & quinque aliorum nomine veniam à Pontifice petijt, vtque repudiatis vxoribus, in ſæculo ſibi viuere liceret. Sed Pontifex id nequaquam permittere voluit. Caluiniſtis quidem excucullati iſti monachi adeo ſuſpecti ſunt, vt nemo qui Religioſus aliquando fuerit, Nationali Synodo præſidere poſſit. Vidiſti hactenus quam nullis aut paucis cum ceremonijs Miniſtri illi conſtituantur. Sed quid? quod ſæpe ſine vlla miſſione, vocatione, propoſitione, receptione, nonnulli propria auctoritate ſuggeſtum conſcendunt, ac docendi ac concionandi munus vſurpant? Certe id quidem ant. hac non ſemel factum. Qui loci dominus eſt, ſi aptus ad id munus fuerit, vel etiam aptum ſe eſſe exiſtimarit, ſtatim Doctoris officium ſibi ſumit, ac ſubditos in fide inſtruit: vt multi in Gallia fecerunt.

Miniſtri cuiuſdam querela.

VIII
De manuum impoſitione 5. Dion. cap 9. Cœl. Hier. Concil. Nice can. 4. diſt. 94.

Quid iam, quæſo, veteris illius & primitiuæ Eccleſiæ ordinandi & conſecrandi Epiſcopos ac ſacerdotes conſuetudo ac ceremoniæ cum his ineptijs commune habuerunt? Videamus ſaltim quid de Epiſcoporum conſecratione priſcus ille Gallorum Apoſtolus S. Dionyſius tradat. Epiſcopum conſecrandum ait in genua ante altare proſterni, S S. libros capiti eius primum, ac deinde à conſecrante precibus rite peractis, manum imponi. Sacerdotibus conſecrandis itidem manus quoque ab Epiſcopo imponi: Diaconos vero vno tantum genu terræ innixos conſecrationem accipere: tum ſingulis crucis characterem inprimi, & ad omnes iſtas ceremonias Chriſma adhiberi. Et hic quidem tam Epiſcopos quam ſacerdotes conſecrandi vetus mos eſt, qui etiamnum in Catholica Eccleſia diligenter obſeruatur. Hic ille Epiſcopus eſt, qui gregem ſuum

tam-

Digitized by Google

unquam Imperator exercitum præcedens, à S. Hieronymo repræſentatur. Vbi vero in Caluini eſt Eccleſia manuum illa impoſitio ab Apoſtolis eorumque ſucceſſoribus vſurpata? Cuius formam Optatus deſcribit, vnà cum benedictione Epiſcopali, *Adiutorium noſtrum in nomine Domini.* Mirum vero, ceremoniā hanc à Caluiniſtis ſic plane exploſam eſſe, quum Melanchthon in Locis ſuis Communibus Ordinem Sacramentis adnumeret. Victorem Cayerum audiamus. Nulla alia, inquit, manuum impoſitio apud ipſos vſitata eſt, quamuis ſcriptis ſuis aliter profiteantur. Equidem illud vere affirmare poſſum, meo ſolius conſilio factum eſſe, vt ceremonia hæc aliquo modo obſeruata ſit dū ipſis demonſtraui, ſine hac pleriſque viſum iri, nullum eſſe inter ipſos verum Miniſtrum: quæ tamen in Geneuenſis Eccleſiæ Ordinatione à Caluino plane eſt abolita; eo quod, vt homines illi dicunt, ſuperiorum temporum ceremoniæ in ſuperſtitiones tranſierunt. Idem tamen Caluinus alibi concedit, Manuum impoſitionem in veris & legitimis Ordinationibus eſſe Sacramentum. Eam certe Donatiſtæ olim quamuis ſchiſmatici, diligenter retinuerunt, vt apud S. Auguſtinum videre eſt: vt & Lutherani hodie, qui etiamnum ea vtuntur, adeoque eam à Catholicis Epiſcopis expetere voluerunt, ſuorum ſcilicet vitium ac defectum agnoſcentes, vt manifeſtum ſit Acta & Colloquia inter ipſos habita legenti.

Ad Euagr. ep. 85.

Lauat. de rit. Eccl. Tigur.

Fol 7.

Cont. Creſc. lib. 3. cap. 21.

Vid. li. de cō. myſt. Euang.

DE MINISTRORVM, SENIORUM, & Diaconorum officijs, de Synodis & Colloquijs, eorumque omnium multiplici abuſu.

Caput Septimum.

ARGVMENTVM

I. *Abuſus circa Miniſtrorum miſsionem ſeu diſtributionem.*
II *Miniſteria non facile permutanda.*
III. *Miniſter quandoque à plebe eligitur atque accitur.*
IV *De Senioribus, & Superintendentibus.*
V. *De Diaconis & Corycæis.*
VI. *De Colloquijs, & ſynodis, & ratione quam in hiſtoria Eccleſiarum ſuarum conficienda obſeruant.*

I. Abuſus in Miniſteriorum diſtributione.

QVamuis Paſtor & Grex ita inter ſe Relata ſint, vt alterum ſine altero eſſe non poſſit; apud nouos tamen iſtos Euangelicos Paſtores ſine grege reperiuntur; ijdemque ex vno loco profligati, totas prouincias peruagantur, perfugium ſibi & quæ ad vitam neceſſaria ſunt magis quam animarum ſalutem quærentes. Quum è Germania tum Geneua præcipue Miniſtros in Galliam noſtrã ſturnatim aduolitantes vidimus, quamuis ad certam non eſſent deſtinati eccleſiam nihilominus tamen ijdem, ſi modo ſimplicem à quocumque atteſtationem, vel etiam nullam omnino attuliſſent; ab ea quæ prima vacabat eccleſia recipiebantur, ſic vt nonnumquam duo vel tres, pudendo ſane abuſu, vni præſiderent. Atqui in Catholica Eccleſia id nequaquam permittitur, in qua ſemper vnius gregis vnus paſtor fuit. Quam vero confuſionem æqualis illa Miniſtrorum pluralitas, & pluralis æqualitas pariat, inde patet, quod ijdem munus illud ſuum inter ſe diſpertiri coacti ſint, dum hic illa, alter altera ſeptimana præſidet, conciones ad populum habet, & alia ad Conſiſtorium pertinentia, velut ſacrorum rex adminiſtrat. Perſonatam hanc dignitatem ac functionem alius deinde, ac rurſus alius, munere velut in orbem redeunte, accipit: ſicque ex Epiſcopis rurſus

ſimplices

ſimplices fiunt ſacerdotes, & viciſſim: vt Luna non ſæpius vultum, quam talis ecaleſiæ corpus caput ſuum mutet.

II. Miniſtro deſerere gregem, & alium quærere non licet.

At quam pulcre vos, ò Reformatores ac Reformati, ac veſtræ Eccleſiæ formã expreſſit is qui de Gothis loquens, non minus in Clericorum electione inconſtantibus, „Eos, inquit, modo apoſtatas, modo alios ex infima fæce hominum ad Epiſcopatus munus aſſumere, vt quum veritate ad doctrinam ſuam pertrahere eos nequeant, hac dignitatis ſpecie ineſcent Hodie ergo hunc, cras alium habere Epiſcopum; hodie Presbyterum, cras Laicum. Huic enim hominum generi non minus quam Clericis ad Eccleſiaſtica munera apud ipſos aditum patere. Atqui, ò boni, tam arcto inter ſe vinculo Paſtor & Grex colligati eſſe debent, vt olim indiſſolubili illi Matrimonij vinculo comparati ſint. Eamque ob cauſſam Epiſcopi apud nos dum conſecrantur, annulum tamquam deſponſationis ſuæ cum grege arrham accipiunt. Vt ergo marito cum vxore diuortium facere non licet, ſic neque Paſtori gregem ſuum deſerere, quamcumque ob cauſſam, niſi ſingularem perſonæ ſuæ perſequutionem Vbi namque periculum commune eſt, tum præcipue tamquam vigilans canis lupis ſe ſe opponat, ac virtutem ſuam in defendend s ouibus oſtendat neceſſe eſt. Aurum igne purgatur: & boni gubernatoris virtus ac peritia (quod Nicolaus Papa gregem deſerere volenti reſpondiſſe dicitur) in tempeſtate magis quam mari tranquillo elucet. S. Athanaſius ad tempus quidem à ſua diſceſſit eccleſia; ſed eo quod ſoli ipſi periculum intentaretur. In Catholica certe Eccleſia diuortium hoc non niſi ſupremi Paſtoris conſenſu fieri poteſt. At in noua illa & ſpuria, ſi forte Miniſter nimis tenue habeat ſtipendium, ſtatim veluti milites noſtri opimius quærit; immò abdicato priori munere, aliud lucroſius vitæ genus amplectitur. Horum ſane ego multos noui. At in Dei Eccleſia, ex D. Apoſtoli præcepto, quiſque in vocatione ſua manet, ad quam vocatus eſt.

Inno. 3. lib. 1. 158. Miſſ. c. 61.

Quando Paſtori diſcedere liceat.

III. Populus ſibi ipſe Paſtores accerſit. Tertull. ad Scap.

Eandem confuſionem maiores noſtri in priſcis notarunt hæreticis. In Gallia vero noſtra quia ij qui primi ciuilis belli ignem accenderunt, nihil magis quam ignem formidant, in munitiſſimas vrbes plerique confugere ſolent. Neque enim illud eis perſuaſeris, Cineres corporum ſuorum ſementem futuros Eccleſiæ. Quod ſi Miniſter parum tutus ſibi videatur; incómoda ſimulata valetudine, aut alio quæſito prætextu, relicto grege, aliò abit Sed & ipſi Paſtores à grege nõnumquã, quod vel eius ſermones vel mores minus placeant, abdicantur; aut negato ſtipendio, abire cogitur Aut ſi quis aduena cõſcenſo ſuggeſtu melius declamaſſe viſus ſit, ordinarius ille aut diſcedere, aut collegã hũc, velit nolit, recipere iubetur

IV. De Senioribus & Superintendentibus.

Præter hos Miniſtros, Seniores habent, qui ſuper grege ſuo vigilant, omniaque ad Conſiſtorium commiſſa ſcandala deferunt, præcipue ſi quis Miſſæ aut Ieſuitæ alicuius concioni interfuiſſe deprehenſus ſit. Horum munus eſt conuocare populum, vnde etiam apud Gallos *Surueillans*, id eſt, Superintendentes, appellantur. Differunt tamen hæc inter ſe nomina. Seniores enim à Græco πρεσβυτεροι; Superintendentes vero à voce Επισκοπος dicti videntur Præpoſtero ſane ordine quum apud nouos iſtos Euangelicos Epiſcopi Miniſtrorum ſint miniſtri, aut Conſiliarij, atque ita ſummo quem in primitiua Eccleſia ſemper obtinuerunt, gradu exciderint. Quia vero pro regionum diuerſitate tam nomina quam munera iſta variant, & aliter apud Germanos aliter apud Gallos vſurpantur: nobis illud indicaſſe ſatis erit, in Caluinianæ eccleſiæ anarchia ordinem ab eo quem D Paullus tradidit, toto cœlo, quod aiunt, diſſidere. Hic enim primo loco ponit Epiſcopum (qui Gallis eſt *le ſurueillant*) ſecundo Presbyterum, tertio Diaconum: at apud Caluiniſtas Presbyteri ſeu Seniores multo pluribus ceremonijs eliguntur quam ipſi Miniſtri, qui tamen Epiſcopi videri volunt. Tribus enim cõtinuis ſeptimanis eorũ qui ad hoc munus electi ſunt, pro cõcione nomina proclamãtur, vt omnes in eorum vitam diligenter inquirant. Ijdem Miniſtros, ſi quid forte quod enorme ipſis videatur dixerint, aut aliud quod minus placeat fecerint, deponendi aut ſaltim ſilentium eis imponendi, donec proximo Colloquio aut Synodo certum quid decretum fuerit, habent poteſtatem O dignos Theologicis decidendis controuerſijs iudices! Miniſtro tamen ita depoſito recurrere licet ad tres proximos Miniſtros; quorum triumuirum conſenſu ille donec de re tota ſtatuatur, reſtitui poteſt: precario interim munere fungens neque vllum ſuper gregem habens iuriſdictionem, adeo vt de cauſſis matrimonialibus, vti antea, tum amplius cognoſcere aut ſententiam ferre non poſſit.

V. De Diaconis & Mansionarijs.

Diaconi ſunt Eccleſiaſtici ærarij cuſtodes, qui argentum ad ſtipendia Miniſtris exſoluenda colligunt, & ægrotos viſitant, rebuſque neceſſarijs iuuant (quod munus vtpote & laborioſum & tædioſum Miniſtros nimis delicatos in hos deriuaſſe Launaius ſcribit) & venientibus, aut alijs quibuſcumque peregrinis ex Miniſtrorum iuſſu & conſilio, ſtipem largiuntur Illis qui fixum habent domicilium, nihil niſi de totius Conſiſtorij conſenſu datur; ac ne obolus quidem, niſi eis qui eandem cum ipſis profitentur religionem Qua quidem in re tanto rigore vtuntur, vt Iudimagiſtris prohibitum ſit neminem docendum ſuſcipere qui ſit Catholicus,

Digitized by Google

Paupertatem vero alleganti, parum quid ex eleemoſynis datur, quo tanto facilius ſe ſuoſque ſuſtentet. Hoc vero officium Caluinus Diaconis tribuit, eo quod à Margar ta Nauarræ regina eleemoſynæ, cuius nomine quatuor quos Francos vocant millia ad ipſum miſerat, male adminiſtratæ inſimularetur. Sed quæſtorculi hi Eccleſiaſtici eleemoſynis non contenti, vlterius etiam progrediuntur, & vt quidam ſcribit qui libros ipſorum & rationes inſpexit, tributa ad communes ſumtus viritim indicta colligunt, quinam apti ſint armis tractandis explorant, omniaque diligenter ad Conſiſtorium referunt. Immo velut Delphici ſunt gladij. Sunt enim Oſtiarij, Lectores, miniſtri Conſiſtorij. ijdem Miniſtris Cœnam adminiſtrantibus aſſiſtunt, & ne miſeri nimio labore rumpantur, vitrum communicantibus porrigunt. In quibuſdam locis, vt apud Pictauienſes, ijdem à Conſiſtorio pro lubitu ordinantur ac rurſus deordinantur, conciones habere & baptiſare iubentur: ac velut lampadem mutuo ſibi tradunt. Miſer ille Babinotus, quem Caluinus primum munere iſto & nomine ornauit, ſalſamentarius poſtea fuit. Alibi vero etiam præter hos neſcio qui alij ſunt officiarij, quos Cantores, Lectores, & Monitores (*Aduertiſſeurs* Gallice) vocant. Cantoris eſt Pſalmos intonare. cathedram ſuam habet infra ſuggeſtum, aliquanto altius eleuatam, vt ab omnibus conſpici & audiri queat; eſtque homo laicus tam vitæ genere quam veſtitu. Lectores populo Miniſtri aduentum exſpectanti, caput aliquod è Biblijs è ſuggeſtu prælegunt: qui alibi etiam Diaconi appellantur. Monitores plerumque ſunt ex infimo hominum genere, & oſtiatim circumeuntes, delatos ad Conſiſtorium euocant; interim vero dum illi cauſſam dicunt, oſtio adſtantes, omnia ea quæ dicuntur aut fiunt, ſollicite explorant, ac deinde coram illo conſcientiarum Tribunali, Conſiſtorio inquam, exponunt. In ditione Benearnenſi Reformati iſti ſex Superintendentes conſtitutos habent, qui Miniſtrorum munere non funguntur, ſed eorum tantum quæ ad Synodos congregandas vel anticipandas pertinent, curam gerunt; ſuntque homines idiotæ, omniſque litteraturæ, vt plurimum imperiti. Quinetiam albo Eccleſiaſticorum Officiorum quæſtores ſeu Eccleſiaſticarum pecuniarum Receptores adſcripti ſunt, quorum munus eſt, vt ſupra quque dixi, non Miniſtris modo, ſed & ducibus ac militibus ſtipendia exſoluere. Sic ergo Diaconi hi veluti Iani bifrontes ſunt; vt qui facie vna cœlum, altera terram ſpectant. Atque hæc

Cantores Lectores, Monitores.

Superintendentes in Benearnia.

quidem officiorum Eccleſiaſticorum apud Caluiniſtas eſt ratio, longe diſſimilima ei quæ à S. Ignatio traditur, vbi inquit, Epiſcopum ſuper omnes habere poteſtatem, & in hoc filium Dei quodammodo repræſentare. Ordinem Presbyterorum nihil aliud eſſe quam ſacrum Collegium eorum qui Epiſcopo aſſiſtunt. Diaconos velut Angelorum eſſe imitatores, qui miniſterium exhibeant purum & immaculatum.

VI. De Colloquiis & ſynodis.

Porro & Miniſtrorum, Seniorum, ac Superintendentium arbitrio Colloquia inſtituuntur, & auctoritate diriguntur. Hæc vero quater vt plurimum toto anno celebrantur, ad quæ vicini Miniſtri cum ſuo quiſque Seniore conueniunt, & de doctrina diſputant, aut controuerſias, ſi quæ inter paſtores aut greges exſtiterint, componunt, omnia denique de quibus proxima ſynodo deliberandum videtur, colligunt. Neque enim quidquam pro rato habetur, niſi quod ſynodus ratum eſſe iuſſerit. Synodi vero duplices ſunt, Prouinciales ac Nationales, Generales enim ſeu Vniuerſales nullas habent: quum Angli Caluiniſtæ Gallorum nec Fidem nec Religionem, multo minus ceremonias probent. Germania quoque nihil fere cum vtriſque commune habet. Sed quid dico Germaniam? immo exiguus ille pagus Benearnenſis ſuam habet peculiarem ſibi formam. Prouincialis ſynodus quotannis celebratur, cui quidem Miniſtri omnes cuiuſque prouinciæ, vnà cum vno ex Senioribus, interſunt: quorum deinde omnium ſuffragijs ex Miniſtris vnus eligitur qui tamquam præſes actionem totam dirigat. Moderatorem appellant. In his præcipue conſideratur, an forte vel in doctrinam vel diſciplinam vitium aliquod irrepſerit. Quibus vero oculis, quo animo ac candore id fiat, Deus nouit. Ante omnia vero ea quam à reformatis quis merito exſpectet, veritate ac fide quæ ad Eccleſiæ ſuæ pertinent hiſtoriam, congerunt, atque ex ijs deinde Annales quales videmus, conſarcinant. Populinerius non ignobilis æui noſtri ſcriptor mihi dixit, ſe non ſemel à Conſiſtorialibus reprehenſum, quod Eccleſiaſticam hiſtoriam ſcribens, multis in rebus maiorem veritatis quam partium, quas ſequebatur, rationem habuiſſet: vt qui mendacijs res ſuas promouere licitum ſibi, immo pulcrum putent. Synodus Nationalis altero aut tertio quoque anno conuocatur, ad quam è ſingulis prouincijs vnus Miniſter mittitur, quarum in Gallijs quindecim fere ſunt aut ſedecim vnà cum totidem Deputatis, quos vocant, hominibus magna ex parte illiteratis.

Hiſtoria Eccleſiaſtica Caluiniſtarum.

Ad

Ad hanc vero grauiſſimæ quæque cauſſæ deferuntur, ac diffinitiua ſententia deciduntur. Et quidem plenariam Synodorum eiuſmodi autoritatem tantopere illi iactant, vt quum Miniſter quidam Nationali Synodo quæ Figeaci habebatur præſidens, reprehenſus eſſet quod aureos digitis annulos geſtaret, reſponderit, id ſibi tamquam Epiſcopo & ſupremo, Iudici, licere. Atqui non multo poſt in hoc Caluiniani cum Miniſtris ſuis diſpenſarunt, in quorum iam digitis, ſine vlla dignitatis prærogatiua, paſſim iam aurum micare cernas. Deputatis vero illis omnium Eccleſiaſticarum cauſſarum arbitrium permiſſum eſt, vt & diſciplinæ vel reſtringendæ, vel in aliam formam transfundendæ. Cayerus admirabiles, ſibique plane contrarias reformationes in ſynodis his cudi ait: quarum abſurditatem etiam multi inter ipſos intellexerint ac demonſtrarint. In Occitania & Vaſconia idem teſtatur ab Anno M D LXXI. vſque ad annum M D LXXXIII. diſciplinæ in decidendis negotijs maiorem quam ipſius Sacræ Scripturæ auctoritatem ac pondus fuiſſe; ac pleroſque ab hac inſcitia non potuiſſe deduci, in qua tamen omnis fere iſtorum hominum eruditio conſiſtit. Sed Conſiſtoria iam, & quomodo in eis viuatur, videamus.

DE CALVINIANÆ ECCLESIÆ Conſiſtorijs.

Caput Octauum.

ARGVMENTVM

I. *De Conſiſtorijs, eorumque mirabili confuſione.*
II. *De numero Conſiſtorialium, & poteſtate.*
III. *Quamdiu officia iſta durent.*
IV. *Seniores crimina ad Conſiſtorium deferunt.*
V. *Conſiſtoriorum nugæ ſeu hiſtoria.*

I. *Conſiſtoria qui bus conſtent.* CAluiniſticæ eccleſiæ Conſiſtorium ac Senatus, cuius eſt, vt Caluinus voluit, conſcientias regere ac iudicare, ad magni illius Romani Senatus exemplum, ex omni hominum genere conſtat, militibus, cauſſidicis, opificibus, ruſticanis. Quid multis? In ſacrum hoc collegium omnes, modo hominis formam habeant, cooptantur. Fruſtra hic cum illo exclames, *procul ô procul eſte profani.* Sed ô pudendam rei tam arduæ prophanationem ac confuſionem! An quiſquam melioris monetæ, vt ita dicam, tam viles & abiectos homines in tanto munere ſocios ſibi adiungi patiatur? Patiendum tamen eſt, quia Caluinus voluit: qui contra Alchymiæ regulas, ferrum ac craſſiora metalla cum ſublimi illo mineralis Mercurij ſpiritu colligare; id eſt, ex diſſimilimis inter ſe litteratorum atque illitteratorum ingenijs neſcio quem ſympathicum cœtum conflare voluit. Hic mihi Antiſthenes occurrit, qui quũ Athenienſibus ſuaſiſſet vt aſinos non minus quam equos aratris iungerent, illi vero aſinos ad laborem hunc nequaquam aptos eſſe dicerent, Parum refert, inquit, apti ſint nec ne. Vos modo quod dixi facite. Eodem modo vos modo Caluiniſtæ, ſartorem illum ſutorem, cerdonem, aut quemcumque alium, in Conſiſtorium cooptate; nec dubitate ſtatim cum ipſo *Seniorũ* nomine dotes omnes ad munus id neceſſarias eius animo infuſum iri. In his vero Conſiſtorijs mercatores plerumque ceteris præferuntur, nec ſolum referendi, ſed etiam vnà cum patribus Conſiſtorialibus iudicandi munus exercent. In ſumma dimiſſo Conſiſtorio, cauſſidicus ad curiam, mercator ad forum, ſutor ad ſutrinam, ruſticus ad aratrum redit, ijdem omnes qui ante. At quis vmquam vidit, audi-

Digitized by Google

uit aut legit, in. Eccleſia Dei eum qui ante meridiem animas iudicarit, poſt meridiem incudem tutudiſſe? Multis illud diſputatur, vtrum melius ſit, Iudicem malum eſſe aut ignorantem. Plerique tamen conſentiunt, ignorantiam in hoc munere periculoſiorem eſſe quam malitiam. Illa enim velut continua quædam febris eſt; hic vero morbus ſua habet interualla. Poteſt etiam malus bene facere ac iudicare: ſed ignorans atque imperitus ſemper cæcus, ſemper iniuſtus, ſemper malus eſt. Quid ergo boni à Conſiſtoriali illa ignorantia exſpectare quis poſſet? niſi forte eo ipſo momento quo Conſiſtorium ingrediuntur, quadam cœlitus delapſa afflātur ſapientia, eodem modo quo Lemnius febricitantes quoſdam ſe vidiſſe ſcribit, qui durante paroxyſmo, diſerti admodum & eloquentes fuerint; priſtinæ vero ſanitati reſtituti, ad priſtinam redierint brutalitatem.

II. *Numerus & poteſtas Conſiſtorialium.*

In Caluinianis iſtis Conſiſtorijs ad minimum ſeptem iudices ſedent, ad tribunalium noſtrorum exemplum. Exiſtimabant enim vt de vita, ita de anima quoque hominis non minus quam à ſeptem iudicibus ſententiam eſſe ferendam. Fortaſſe etiam antiquam illam legem cuius apud Quintilianum fit mentio, imitari voluerunt, his verbis conceptam: *de vi ſeptem iudicent. Quod maior pars ſtatuerit, reus patiatur.* Cuius etiam Angelius meminit, inquiens: *De reo ſeptem iudices cognoſcant: eaque ſententia ſit rata quam plures ex eo numero dixerint.* Sic ergo vnus cauſſidicus, vnus mercator, vnus proxeneta, vnus ſartor, vnus ſutor, vnus hortulanus, vnus faber ferrarius, ſimul ſeptem numero, de rebus Eccleſiaſticis decernendi animaſque ad Orcum demittendi habebunt poteſtatem. Hic enim excommunicantur fratres, & cœtibus ac Sacramentis arcentur, Miniſtro ſententiam excommunicationis è ſuggeſtu pronunciante. Quod ſi leges ciuiles non permittunt vt de ſtillicidio, de via, de ſepe, aut quacumque alia re contrauerſa ſententiam quiſquam pronunciet quam qui in eo ſtudio bene verſatus, & ad hoc munus aptus iudicatus fuerit: quanto minus ad animarum hoc ſeu conſcientiarum iudicium homines imperiti aſſumendi ſunt, qui tanto ſunt imperitiores quanto minus ſuam ipſi imperitiam atque ignorantiam agnoſcunt.

III. *Officia conſiſtorialium ambulatoria.*

Sed & hoc primitiuæ Eccleſiæ conſuetudini plane repugnat, quod officia iſta apud Caluiniſtas non ſunt perpetua, ſed perſonæ vel ſingulis annis, vel altero quoque anno mutentur. Eadem nihilominus magna ambitione expetuntur: adeo vt nobilis quidam præſente Bullionio Duce, Franciæ Mareſcallo, qui eam religionem amplectitur ac magno ſtudio propugnat, dicere non dubitarit, Si Officia iſta Conſiſtorialia

vænum proponantur, non minorem inde in hoc regno quam ex Caſua libus, vt vocant, pecuniam confici poſſe. Qui his funguntur paſſim, ac præſertim Montalbani & Bergeraci, ſedes ſuas iuxta ipſam Miniſtri habent cathedram, tamquam conſcientiarum iudices ac magiſtratus ex quo non minus quam Conſules olim ac Dictatores apud Romanos omnibus ſunt formidabiles. Iactant enim, ſui quoque muneris eſſe Miniſtrorum auctoritatem in æquilibrio continere, ac poteſtatem moderari. Apud Geneuenſes certe in ijs quæ ad eccleſiæ pertinent inſpectionem, communem habent cum Miniſtris curam. Sic quos veritate retinere non poterant, dignitatibus iſtis ſuis partibus obnoxios reddunt. Tam inſperata vero dignitas, qua ex ſutrina ad conſcientiarum tribunal nullo ſuo merito, nulla probitatis aut doctrinæ commendatione extolluntur homines triobolares ita inflat atque inſolentes reddit, vt ne grauiſſimis quidem viris cedere ſuſtineant.

1r. [Se]niores ec[c]leſiæ iniqui[t]ates obſeruāt.

Conſiſtorio, quod vel in templo, vel in Miniſtri ædibus celebratur, Miniſter præſidet. Quod ſi plures eiuſdem eccleſiæ ſint Miniſtri, Præſidis munere fungitur is cuius partes ſunt ea ſeptimana concionari; idemque ſuffragia colligit, & decreta pronunciat: ſic vt in munere hoc nec ætatis, nec ad hoc neceſſariarum virtutum & qualitatum vlla habeatur ratio. Semel vero aut bis ſingulis ſeptimanis Conſiſtorium habetur, in quo Seniorum querelæ & accuſationes contra quoſcumque in medium proferuntur. Etiamſi enim ſæpe ingentes trabes in ſuis ipſorum geſtent oculis, tamen eis aliorum ingredi ædes & minutiſſima quæque rimari, permiſſum eſt. Hi expiſcantur quomodo parentes liberos ſuos, mariti vxores, domini familiam vniuerſam tractent, qualem vitam ſinguli agant, quomodo rem familiarem adminiſtrent; adeo vt etiam thori coniugalis ſecreta eos latere non poſſint. Ijdem hinc inde per ciuitatem obambulantes, aures ſemper arrectas habent; ac vel fritilli iactum, vel muſicorum inſtrumentorum ſonum, vel cantum, vel cachinnum in Reformatorum ædibus perceptum, ſtatim in iudicium vocant. Cayerus quoſdam nouiſſe ſe inquit, qui ob hanc ſolum importunitatem ab ipſis defecerint, dicentes, Malle ſe vltro peccata ſua ſacerdoti confiteri, quam exploratores eiuſmodi ferre, à quibus ob verbum aliquod aſperius quod vir vxori dixit, aut riſum ſolutiorem, omnibus audientibus tam ignominioſe traducantur. Neque enim vel minimum eſſe quod Conſiſtorij effugiat cenſuram: quæ ipſa Hiſpanica Inquiſitione multo

ſit durior.

Vnus ex ſenioribus Burdigalenſis noſtræ Curiæ cauſidicis narrauit mihi, ſe quum iuuenis adhuc militiæ illius reformatæ vexillis nomen dediſſet, ad Conſiſtorium aliquando fuiſſe delatum quod in virginis cuiuſdam ſinum manum immiſiſſet; & quidem à Miniſtro, qui eandem virginem vxorem ſibi ambiebat. Ille intellecta accuſatione, Præſidi, & Senioribus alijsque Conſiſtorialibus, inter quos & delator ille erat, adſidentibus, reſpondit, Fateri ſe, manum in virginis ſinum à ſe fuiſſe immiſſam, ſed non aliam ob cauſſam, quam vt ſertum ſiue corollam quam iuuenis ille Miniſter (expreſſo nomine) ei dederat, auferret. Addens, nequaquam ſibi vel Miniſterij grauitate, vel Conſiſtorij dignitate, ipſius denique Eccleſiæ integritate dignum videri, vt talibus rebus Conſiſtorium ſeſe immiſceat. Eſſe hoc hominum ocio ſuo & munere abutentium. Tum Conſiſtoriales omnes magno impetu conſurrexiſſe, non aliter quam ſi blaſphemia velut tonitru fuiſſent exciti: ſe vero per oſtium celeriter erupiſſe, ac relicto ſacrato illo Senatu, poſtremum Vale religioni illi dixiſſe. Aiebat idem, inter Conſiſtoriales illos fuiſſe ſutorem, qui pedibus ipſius paulo ante calceos induxerat. Tot tantiſque ineptijs ignoſcas Lector rogo: quæ non poſſunt non auctorum ſuorum eſſe ſimiles.

v. Quæ in Conſiſtorijs illis non nunquam accidant.

DE ABVSIBVS ET SCANDALIS quæ circa Conſiſtoria illa frequenter contingunt.

Caput Nonum.

ARGVMENTVM

I. *Seniores (quos vocant) vicinorum mores & facta obſeruant.*
II. *De ſcribis & libris Conſiſtoriorum.*
III. *Quammultis nugis ij referti.*
IV. *Intemperies Conſiſtorialium in reprehendendo veſtium luxu.*
V. *Quam inutiles ſæpe ſint Conſiſtoriales illæ admonitiones & correctiones.*
VI. *Scandala inde orta.*
VII. *Conſiſtorialis confeſſionis notabilis hiſtoria.*

I. *Seniorum munus vicinorũ obſeruare mores & facta.*

QVid ergo eſt, quod Seniores illos ad explorandos vicinorum actus, etiam data ædes pro lubitu ingrediendi omniaq; rimandi poteſtate, à Miniſtris in ſpecula veluti conſtitutos, latere poſſit? Quid tu putas non dicturam mulierem cerebroſam, iracundam, zelotypam, ſtultam; quæ bili ſua & domum ſuam & totam viciniã poſſit percellere? Exploratores quidem iſti idem ſpeculum ſæpe circumferunt, quod ille qui nihil præter nomen Romani habuit, non tam vt ſuam ipſi videant turpitudinem, ſed vt aliorum errata vero maiora faciant atque oſtendant. Poſtquam Lamiæ iſtæ diligenter omnia excuſſerunt, & in commentarios relata, Conſiſtorio legenda exhibuerunt: ad reũ mittitur tabellio ſiue Monitor; qui ſi non ſe ſiſtat, nomen eius à Miniſtro publice in concione citatur: quod ſi tertium vocatus, etiam emaneat, à Cœnæ communione excluditur. At ſi morigerum idem ſe prębeat filium, Conſiſtorio ſiſtitur, & capite nudo in angulo aliquo ſtans, veniam non minus ſollicite petit quam exſpectat: quæ tamen aliquando non datur, niſi crimen publice, ac ſæpe coram inimicis ſuis faſſo. ſicque etiam occulta crimina in lucem producuntur. Quæ ſane acerbiſſima eſt, præſertim apud cordatos ac verecundos homines, animorum tortura.

II. *De ſcriba iniquitatum eccleſiæ.*

Dum ita cauſſa in Conſiſtoriali illo iudicio ventilatur, ſcriba penes quem Iniquitatum Eccleſiæ ſunt commentarij, & accuſationem & confeſſionem, & ſententiam diligenter perſcribit. Hic vero plerumque vxo-

rem habet & familiam, quam etiam libri huius vitæ ac Conſiſtorialis theſauri beneficio facile poteſt alere. Quod vero ſecretum, quod ſilentium hic ſeruetur, Deus nouit. Certe nō qui teſtis, ſed qui iudex etiam fuerat, ſi poſtea ei cum reo res ſit, cauſſæ ſuæ præſidium hinc petere ſine vlla religione videmus. Librorum iſtiuſmodi cuſtodes ſunt Miniſtri, qui eos non ſecus ac Parlamentorum Regiſtra inferciunt: quibus legendis eorum vxores non tempus modo fallunt, ſed commatrum ſeu compotricum ſuarum vitam egregie depictam intuentur. Rebullius lepide ait, Libros iſtos ſe credere, ad extremi Iudicij vſum aſſeruari, in quo ſcilicet, vti ſcriptum eſt, libri aperientur, in quibus hominum peccata deſcripta exſtant Quinetiam de nondum probatis criminibus, Cayero teſte, publice quidam cognoſcere ac pronunciare voluerunt. Pendente interim proceſſu, nonnulli illud diſputabant, iuriſdictionem ſuper conſcientias penes Eccleſiam eſſe. Quinetiam, modo conniueat magiſtratus, contra maleficos ſententias ferunt, ſecundum Verbum Dei ſcilicet; & vt magiſtratus idem faciat hortantur. Quibuſdam tamen in Conſiſtorijs ea quæ cum pudore reuelantur, arcto teguntur ſilentio: ſiquidem mimi iſti vt verecundiā miſeris reis incutiunt, ita magno cum auditorum riſu excipiuntur. Ridiculum eſt, immo ſcurrilitatem ſapit quod apud Caſtrenſes acciſſe memorant, vbi puella quædam accuſata quod nimis ſtulte & inepte ſe gereret, Gallici ſermonis ambiguitate decepta, exiſtimans ſe inſimulari quod Gallico laboraret morbo, iam in eo erat vt ſublata interula partes pudendas oſtenderet, atque ita oculari inſpectione accuſatores ſuos falſitatis conuinceret. Alibi vero ijdem libri non tanta religione cuſtodiuntur, ſed litigantibus etiam, vt cauſſam ſuam inde meliorem faciant, traduntur. O inſignem fraternam charitatem! Excuſant tamen ſe, quod hoc nonniſi à magiſtratu coacti faciant Equidem ipſe in cauſſa Bruſſij cuiuſdam, ad mortem poſtea damnati, Miniſtrum Moncaretenſem de ijs quę in Conſiſtorio agitata fuiſſent, teſtem audiui Veritati ſcilicet homines religioſi teſtimonium, quando requirimur, perhibendum aiunt. In quo notabis, Lector, admirabilem illam Conſiſtoriorum in re tam magni momenti diſſenſſionem; tum aſſiſtentium perfidiam Dei nomen vane vſurpantium, dum accuſatos iureiurando obſtringunt, ita ſyncere coram ipſis tamquam coram diuino tribunali, ſe quod verum eſt dicturos ac faſſuros: interim vero ipſum peccatum, quod omnino occultandum erat, reuelantium: ſiquidem Confeſſio non ad condemnationem, ſed ad pœnitentiam atque abſolutionem in Eccleſiam introducta eſt.

Lepida puellæ hiſtoria.

III. ...ge librorū ...nſiſtorialiū.

In Curia noſtra aliquando cauſſa agitabatur, in cuius informatione librū eiuſmodi Conſiſtorialem productū inſpexi, qui inter alia multiplices Miniſtrorum de ſtipendijs non ſolutis querelas, tum incredibilē Eccleſiaſticorum bonorum ſitim calidaſque eorundem preces, vti macrum ipſorum oluſculum Clericalium prouentuum adipe, qui tantam alias nauſeam ipſis mouet, vnctius redderetur, continebat atque ob oculos ponebat. Quid de mille alijs ineptijs & nugis dicam? Comœdiam aliquam, aut Boccatij centum Nouellas legere te iuraris. Feminarum alia cauſſam dicere iuſſa erat, quod ceruſſa faciem induxiſſet: alia quod pectus denudaſſet: alia quod longioribus vſa eſſet collarijs: alia quod ſaltaſſet. Saltatio enim initio pro magno peccato, adeoque grauiori quam ipſa blaſphemia habebatur: quum blaſphemus verbis tantum corriperetur, qui vero ſaltaſſet, Cœnæ communione excluderetur.

IV. ...iniſtrorum ...e crinium or...atu conten...ones.

Hoc vero vnum dici vix poteſt quantum laboris & moleſtiæ Miniſtris exhibuerit, qui ouibus ſuis volentibus nolentibus has, vt vocabant, Chriſtianæ modeſtiæ leges imponere præfracte contendebant. Eſt penes me Miniſtri cuiuſdam ſcriptum, in quo is inter alia narrat, feminis ob ornatum capitis paullo exquiſitiorem Cœnæ vſu ex Synodi decreto, fuiſſe interdictum: quãuis Montalbanenſes eodem rigore non vterentur. Tandē feminis edicto alio quā qui prohibitus erat adſcito ornatu, eludētibus res in riſum abijt; Minſter vero, qui vt velatis, ſicut Suſanna illa apud Tertullianum, non vero reticulato ac criſtato opere faſtigiatis capitibus Cœnam accederent pertinaciter contendebat, ciuitate exire iuſſus fuit. Montalbani, durante magno illo conuentu Anno MDLXXXIV. celebrato, virgo quædam crines ac caput exornandi ſex modis, & quidem ſingulis, ſed diuerſo tempore, in ipſa Cœnæ celebratione vſa dicitur: quumque Miniſtrorum vnus hunc, alter illum ornatum magis probaret, non leuis inde ſimultas exſtitit. Hodie certe leges illæ exoleuerunt, poſtquam quindecim circiter aut viginti annos vtcumque viguerunt. Quid quæris? Edentula iam & decrepita eſt iſtorum hominum eccleſia, iamque alterum pedem in cymba Charontis habet. Iam vero vix vllibi maior luxus conſpicitur. Videas ipſorum Miniſtrorum vxores vittis turritis, collarijs dentatis ampliſſimis, & cycladibus vanni in modum diſtentis, non ſecus ac ſatraparum vxores incedere, & in templo proxime cathedram ex qua maritus concionatur, magnifice ſedere ac populo ſe oſtentare. Noui regium in Aquitania Procuratorem, cui apud Miniſtrum vxoris luxum deploranti, & vt ſub Eccleſiaſticæ diſciplinæ leges redigeretur, petenti, nihil aliud reſponſum fuit, quam, Abuſus ſi in conſuetudinem trāſierint,

Digitized by Google

ferendos eſſe. At Deſangries Bleſſienſis Miniſter Pineau alias dictus, non ita laxe ac molliter ſuos habuit. Quum enim Anno M D XCIX ouiculas ſuas admonuiſſet, vt ad ſalutare illud pabulum Cœnæ Dominicæ diligenter ſe præpararent, & qua par eſt modeſtia venirent omni veſtium, ac præcipue cycladum inſtar vanni patentium luxu depoſito, in ipſa vero Cœnæ adminiſtratione ciuis vxorem vidiſſet inſolentius veſtitam, accedentem; accepta in ſiniſtram panis quam ei porrecturus erat buccella, ad alteram menſæ partem abſceſſit, dextraque leuiter impulſam faceſſere iuſſit. Id conſpicatus maritus, vehementer excandeſcens, Miniſtrum in cathedram aſcenſurum calce impetijt. Ibi mox Seniores ac reliqui conſurrexerunt, & pugnis miſere contuſum, cœtu eiecerunt. Femina vero illa deinde mœrore contabuit. Ecce tibi Conſiſtorialis huius diſciplinæ fructus! Nihil hic etiam frequentius, quam Miniſtrorum de non ſolutis ſtipendijs querelæ: quam ob cauſſam non pauci Sacramentis priuantur, quę ad Miniſterij ſuſtentationem contribuere aliquid recuſantibus negare, in Miniſtrorum eſt poteſtate. Ad hanc ergo Cœnam qui accedere vult, neceſſe eſt vt ſymbolam prius conferat. *Heroicũ Miniſtri factum.*

Admonitiones vero atque obiurgationes quæ in hiſce Conſiſtorijs erga criminis alicuius delatos adhibentur, leues admodum ſunt & ſuperficiariæ; quum econtra quibus in Catholica Eccleſia vtuntur ſacerdotes, in intima pectoris deſcendant, ac vera inde ſuſpiria, nec non ſæpe ex oculis lachrymas eliciant. Quid mirum ergo, apud illos è peccatorum cœno pleroſque emergere non poſſe? Si enim cæcum ſit Conſiſtorium, aut cõniueat, quis viam erranti monſtrabit? Maxima quæ hic arguuntur peccata ſunt; ſi quis Catholicorum templum ingreſſus, vel concionem audierit, vel Miſſæ interfuerit. Hæc enim delicta præcipue publica pœnitentia expianda ſunt. Quum aliquando in Burdigalenſem hanc vrbem diuertiſſet regis noſtri ſoror, Miniſter quidam ex eius comitatu ædem S. Andreæ ſacram curioſitate quadam ingreſſus, notum ſibi hominem heteroclitum, nec Catholicum nec Caluinianum, Caſſandri tamen opinioni magis addictum, in angulo cuiuſdam ſacelli genibus innixum conſpexit. Digreſſus inde ad Conſiſtorium, hominem ſtatim citari iubet, ac coram increpat. Ecquid te pudet, inquiens? Numquid ego te heri in Papiſtico vidi templo? Tum alter; Si me vidiſti, inquit: ergo & tu ibidem fuiſti. Ille, Fateor, ait; ſed nullas ibi preces ego fudi. Equidem, reſpondit alter, neſcieram, peccare eos qui precantur. Hæ nugæ ſunt, præ illis quæ ſequuntur. *V. Conſiſtorialiũ admonitionũ & pœnarum fructus.*

Memini vidiſſe me viduam, violatę pudicitię in Conſiſtorio accuſatã. ſatam. Factum illa negare non poterat, vitium temere ventris prodente. *VI. Scandala ex*

Faſta

onſiſtoriali- uspœnitentijs ata.

Faſſa ergo rem in Conſiſtorio, inde ad frequentem cœtum educitur, & infra cathedram ſtans publice peccatum ſuum ipſa deteſtari & veniam petere iubetur. E templo inde egreſſa falſa illa Magdalena innumeros fere ſpectatores habuit; huncque tandem ex hac pœnitentia fructum cepit, quod in reformata hac ſua viduitate tres adhuc partus enixa eſt. O dignos tali pœnitentia fructus! Equidem non ſanare, ſed perdere hoc fuit. Quid peccatum occultum in lucem protrahere, illamque miſeram proſtituere quaſi attinebat? Sed mitius aliquanto cum magnatibus agitur, quorum pœnitentia, nomine tantum, non crimine expreſſo, populo à Miniſtro indicatur, eiuſque nomine venia imploratur. Tædioſum ſit plura huius generis hic congerere. Vnum tamen adhuc addam, tanto magis notatu dignum, quod grauiſſima inde lis exorta, & in ea Curiæ noſtræ audientia quam Tournellam vocant, coram me eiuſdem Præſide, agitata eſt.

VII. ...ſimi rei nata ...ud grauiſſo ...ia.

Præfectus oppidi Caſtillonij in Petrocorijs vt vxoris zelotypiam & vindictæ cupiditatem aliquo modo expleret (ſic enim mihi ipſe faſſus eſt) ex Senioris cuiuſdam conſilio in Conſiſtorio, Paſchatis iam inſtante feſto, aperte profeſſus eſt, bona conſcientia ad Cœnam accedere ſe non poſſe, quod cum femina maritata, quæ & ipſa cœtui adſcripta erat, adulterium commiſiſſet. Ex Conſiſtorialium Patrum decreto vocatur Mulier, Marito qui rem omnem hactenus ad eam horam ignorarat, miſerabiliter quiritante. Citata illa ad Conſiſtorium, auxilium à Curia petit, & iuſtitiam contra iniuriam implorat, vnà cum marito. Ad Curiam vocatus Præfectus cauſſatur, cauſſam hanc ad conſcientiam ac religionem pertinere, de qua nemini niſi Deo & Paſtori ſuo rationem reddere teneatur. Quod ſi peccarit, peccaſſe ſe contra religionis ſuæ leges, quæ peccata eiuſmodi non iudici, ſed Conſiſtorio reuelare iubeant. idque ſe à Miniſtris & Senioribus facere iuſſum, maluiſſe conſcientiæ ſuæ quam mulieris iſtius honori conſulere. Quod niſi fecerit, non poſſe ſe integra conſcientia Cœnam Domini percipere. Rogare ergo vt cauſſa iſta ad eccleſiam & Conſiſtorium tamquam competentem iudicem remittatur. Econtra miſera illa, meram hanc & à ſuis ac mariti inimicis confictam calumniam eſſe demonſtrat. Quod ſi hactenus cauſſæ eiuſmodi in Conſiſtorio diſceptatæ ſint, vitio id factum: neque abuſum hunc fraudi ſibi eſſe debere. Re diu multumque magnis vtrimque cauſſidicorum ſtudijs non ſine Reformationis ſummo dedecore, agitata, à Curia decretum fuit, non obſtante quacumque exceptione, Præfectum iudicio ſe ſiſtere, ſimulque Miniſtrum cum duobus ſenio-

Digitized by Google

ribus ad interrogata reſpondere debere. Tum vero omnis deformatæ, multum tum pollens, Galliæ pars Præfecti patrocinium ſuſcipere, de iniuria coram rege expoſtulare, quod ſcilicet Curia regulas ipſorum religioni præſcribere auderet. Quid multis? Res ad priuatum Conſilium à rege reuocata tandem omnino Conſiſtorialium fratrum ſtudio ſuppreſſa eſt. Huic facto plane germanum eſt illud quod in Sanctonibus accidit: vbi Augeaci toparcha, vt rabiem vxoris contra pellicem expleret, pro concione venuſtam iuuenculam nominauit cum qua rem habuiſſet; quæ ex hac occaſione libidinoſæ iuuentuti, ſollicite eiuſmodi feras venanti, prædæ deinde fuit. Quod ſi omnia eiuſmodi exempla quæ in Gallia noſtra contigerunt, congerere huc velim, equidem non Caput, ſed ingens volumen conſcripturus ſim. Ex paucis his tamen Lectori facile erit de ceteris iudicium ferre. Iam ad ea, quæ reſtant pergamus.

Geneuæ ciuilis magiſtratus quoque Conſiſtorio intereſt, vnde ſæpe criminales actiones reis deinde intentantur. Quis tale Conſiſtorium Hiſpanica Inquiſitione nocentius eſſe neget? In Gallijs, poſt Edictum quod à Ianuario vocant, promulgatum, regijs Officiarijs aditus permiſſus fuit, tam ad actiones melius elucidandas, quam impediendum ne quid contra regis auctoritatem regnique vtilitatem fieret. At ſeruitute hac liberata poſtea Conſiſtoria, non amplius rerum ad religionem, ſed ad bellum potius eiuſque gerendi rationes pertinentium diſceptationi inſeruierunt. In his enim pacis ac belli cõſilia procuſa, in his conſpirationes factæ ſunt; ex his ſchiſmata, rebelliones ac ſeditiones, tamquam ex equo Troiano prodierunt: quæ omnia ſuaues iſti homines Reipublicæ negotia appellãt. In his colliguntur numi, decernuntur delectus, diſtribuuntur prouincię, conſtituuntur duces. vt paucis dicam, nihil aliud ſunt hæc Conſiſtoria quam ſeditionis fomites, tubæ belli, omniumque malorum incudes, vt in quibus etiam de Regibus ac Principibus in ordinem redigendis conſilia ſuſcipiuntur. Anno MDLXXVII. litteræ à Beza ad Aquitaniæ Miniſtros ſcriptæ, interceptæ ſunt, quibus eos monebat, darent operam, ne in ciuitates ſuis, velut liberas, ad inſtar Rupellenſis illius conformatas Reſpublicas, vlli duces aut Præfecti, niſi à Conſiſtorio & Synodo approbati reciperentur. Sed Conſiſtorijs iſtis multum de priſtino ſplendore deceſſit. Vt enim olim in cooptandis collegis nimis moroſi erant: ita iã vltro quoſcumque prenſant, & ſi è Nobilitate quis intereſſe velit, honori id ſibi ducunt. In his etiam plauſtra querelarum plerumque congeruntur. Eſt enim iſtorum hominum mos, vt quum male alios tractent male tamen ab alijs tractari ſe conquerantur, ac veteres iniurias non mo

VIII. Regij officiarij Conſiſtorijs interfuerunt.

do non emendent, ſed nouis etiam cumulent. O pulcram Caluini reformationem! qui vnà cum puluiſculo auricularem Confeſſionem omnino expurgauit : quæ tamen mors diaboli, & peccati eſt exterminatio. Cur tibi odioſum ac ſuſpectum eſt, quod ab omni antiquitate ſemper fuit vſurpatum? Ridicule enim, immo impie ineptus eſt centonum ille conſarcinator, qui proximis trecentis annis Confeſſionem hanc in Eccleſia primum vſitari cœpiſſe ait. S. Auguſtinus inquit, Non ſatis eſſe Deo confiteri, ſed rogandum eſſe ſacerdotem, conſcientiamque penitus eſſe denudandam atque exonerandam. S. Baſilius Ea peccata confiteri neceſſarium eſſe dicit, quibus diuinorum diſpenſatio myſteriorum commiſſa eſt. Qui enim perfectam agere volebant pœnitentiam, peccata ſua ſanctis confitebantur. Et in Euangelio ſcriptum legimus, populum S. Ioanni Baptiſtæ; in Actis vero baptizatos Apoſtolis peccata ſua confeſſos eſſe. Quod ſi, Caluine, auricularis hæc Confeſſio tibi non placet, cur non illam ſaltim, quam in priſca Eccleſia vſitatam fuiſſe non ignoras, reſtituis, vt animi ſui interiora omnibus quiſq; ſordibus expurget? Confeſſioni ſane publicæ auricularem olim tempore Neſtorij Conſtantinopolitani Epiſcopi iunctam fuiſſe, negari non poteſt. Equidem & hoc te non latet quanta incommoda ac ſcandala ex publica illa Confeſſione naſci ſoleant eo potiſſimum quod homines maxime verecundi ſuam ipſi turpitudinem reuelare non ſuſtineant, ſicque à pœnitentia abſterreantur, & plena peccatorum expiatione defraudentur. Recte ergo ac ſapienter in priuata hac Confeſſione Eccleſia acquieſcit, quam tuus quoque aſſecla Oecolampadius probauit, inquiens, Confeſſionem illam quam auricularem vocant, neminem pietatis amantem reijcere atque improbare debere. Et ſucceſſor tuus Beza ipſe fatetur, Oralem Cōfeſſionem & publicam abſolutionem ſemper in bene ordinatis Eccleſijs fuiſſe vſitatas. Eadem nihilominus ad guſtum tuum non fuit, eo quod nimię iſti reformationis licentiæ aduerſaretur. Sed iam credo alia de nouo reformata religio exſpectanda nobis eſt, quæ tuam illam tantopere deformatam reformet. Interim vero iure dicere poſſumus, Miſerabilem eſſe illum ſtatum, in quo conſcientiæ à nemine alio quam à ſeipſis gubernantur.

S. Dion. epiſt. ad Demoph. S. Cyrill. lib. 3. in Leuit. S. Cypr. Ser. de Lapſis. S. Aug. com 10. ſerm. 50. S. Chryſ. oſt in Matth. hom. 3. Orig. in Pſ. 37.

Hiſt. trip. lib. 9. cap. 35.

Oecolamp. 1. Epiſt. Ioan. Schluſſ. lib. 1. Theol. Calu. fol. 69.

DE TEMPLIS, PRECIBVS, cantu, alijſque ceremonijs Caluiniſtarum.

Caput Decimum.

ARGVMENTVM

I. *Chriſtiana Eccleſia à Caluiniſtis deiecta & vaſtata.*
II. *Qualia ſint Caluiniſtarum templa.*
III. *Caluiniſmus etiam quum maxime viguit, in horreis exercitus.*
IV. *Concionum ordo, & irreuerentia erga Deum.*
V. *De Concionum anteambulis.*
VI. *De Miniſtrorum habitu: & quali in primitiua Eccleſia ſacrorum miniſtri vſi ſint.*
VII. *Similitudo Chriſtianæ Eccleſiæ cum Naui.*
VIII. *In Catholicis Eccleſijs omnia vocalia; in Caluiniſticis omnia muta ſunt.*
IX. *Precandi apud Caluiniſtas modus.*
X. *Confuſio in Cantu.*
XI. *Quid in Concionibus frequentiſſime inculcent miniſtri.*
XII. *Quam irreligioſe ſacra apud Caluiniſtas obeantur.*

TAm primis illis è Paganiſmo in Eccleſiam ingreſſis Chriſtianis, quam eorum poſteris, ingens ſemper deſiderium fuit ac ſtudium templa atque Oratoria, quæ domus Dei vocantur, ex ſtruendi, vti omnes primitiuæ Eccleſiæ Hiſtoriographi teſtantur. Nihilominus tamen Magdeburgenſes Centuriatores impudenter aſſeuerant, primis trecentis annis ne vnius templi fundamenta à Chriſtianis iaci potuiſſe. Quid? Ergo fabuloſa ſunt, quæ de magnifico illo templo, Gordiano imperante, Neocæſareæ condito, quod ad S. Baſilij vſque tempora integrum manſit, à priſcis Hiſtoricis ſcripta ſunt? Cyprianus numquid, Templa, ait, faſtuoſis & ſuperbis clauſa humilibus aperta eſſe? Origenes certe magnũ templorũ ſtragẽ ſub Imperatore Maximino editam deſcribit. Taceo Baſilicas, Oratoria, Monaſteria, quorum frequens apud veteres ſcriptores eſt mẽtio. Quemadmodum ergo primis iſtis quaſi Dei filijs nihil magis curæ fuit, quam vt diuinis iſtis extruendis ædibus pietatem ſuam ac zelum oſtenderent; poſtremi hi ac degeneres Chriſtiani vnum id negocium ſibi datum exiſtimant, vt muros templorum diruant, tecta deijciant, fundamenta effodiant, omnia denique ſo-

I. Templa ab hæreticis deſtructa.

Cent. 2.

Greg Nic. in vit. Greg.

Cypr. Ep. 55.

Orig. in Ioan.

lo æquentes ſequuti in hoc Caluini magiſtri ſui conſilium, qui abolitis omnibus ceremonijs, velut alter Diocletianus, etiam ipſas ædes ſacras diuinæ læſæ Maieſtatis reas eſſe pronunciauit, ac plane euerti iuſſit. Quã tamen hominis ſententiam neque Geneuenſis magiſtratus approbauit, ſed primarium templum D. Petro ſacrum conſeruauit, in quo paſſim adhuc veteris Catholicæ eccleſiæ veſtigia apparent. Illud tamen indignum valde eſt, quod Ieſu Chriſti imaginem ſuſtulerint, quum vnius eius Epiſcopis imago adhuc exſtet. Pone cathedram Caluini, columnæ affixam, duo ſunt ſedilia, quibus ſex Apoſtolorum, vnà cum inſcriptione nominum, effigies ſuperſtant, quæ oculos ad cathedram conuertentibus vndiquaque occurrunt. Viſuntur ibi adhuc Catholicorum tumuli & ſepulcra, cum vſitata inſcriptione: REQVIESCANT IN PACE. At in Gallia noſtra templa multo crudelius tractata ſunt, vbi Beza à Caluino ad diſſeminandum in patria pſeudoeuangelium miſſus, etiam omnia idololatriæ veſtigia & memoriam, vti iactabat, funditus abolere inſtituit. Atqui nec Ezechias, nec Ioſias, nec quiſquam alius piorum regum templa veri Dei cultui antea dicata deieciſſe, ſed ab idololatria & ſuperſtitionibus quibus polluta erant, repurgaſſe leguntur. Longe aliter fecerunt reformatores noſtri, qui primum ſuum furorem in pulcerrimum illud Aurelianenſe templũ S. Cruci nuncupati effuderunt. Id ægre ferens Ludouicus Borbonius Princeps Condæus, ſacrilegorum impetum quantum potuit inhibuit: quumque tæterrimum nebulonem in ipſo tecto plumbeas laminas auro obductas eſtringentem, & Stentorea voce illud, *Sic deſtruetur Babylon*, intonantem vidiſſet, colubrinam contra eum dirigi iuſſit atque ita cœptum omittere coegit. Quum vero plebis furor, ſecretis Bezæ exhortationibus accenſus, ne ſic quidem reſtingui poſſet, portæ templi muro ducto obſtructæ fuerunt. Noctu nihilominus homines ſcelerati per feneſtras irrepentes columnarum quibus templum innitebatur, fundamenta emoliti ſunt. ſicque grande illud & admirabile ædificium vna nocte corruit. quod poſt quadraginta circiter annos ſub Magno illo Henrico IV. quem Miraculorum Regem merito quis appellet, multo magnificentius reſtaurari cœpit. Nolo hic quæ plurima paſſim occurrunt, funeſta Caluinianæ impietatis veſtigia, templorum ac monaſteriorum ruinas, ſed eorum in quibus ipſi religionis ſuæ cultum exercent, templorum atque ædium formam Lectori ob oculos ponere.

4. Reg. 16. 18. 22.

Templum Aurelianenſe euerſum.

II. Qualia ſint.

Exteriorem quidem Caluiniſticorum templorum ſtructuram, eorumque ornamenta multis deſcribere haud attinet: ſiquidem loco mag-

nifico

nificorum ædificiorum quæ antiquitus diuino cultui conſecrata ſunt, homines iſti macellis, pecorum lanienæ deſtinatis vtuntur, quaſi augurantes horrendas illas cædes ac lanienas quibus conciones eiuſmodi occaſionem dederunt. Quod ſi horrei ſit copia, præclare ſecum actum putant; neque vlla adhibent ornamenta vel aulæa, niſi illa ex aranearum filis contexta. Concione finita, ibidem rurſus omnis generis beſtiæ ſtabulantur. Hæc ipſorum templa, hæc oratoria fuerunt, ſine aris, ſine vllo ſacrificio. Aiebant vero Deo non minus placere orationem in ſtramentitia caſula aut quocumque alio gurguſtio, quam ſub aurato laqueari effuſam. Miniſtro vix è ſuggeſtu digreſſo, hic lagenam, ille pernam, alius aliud depromit; atque ita ex domo orationis repente caupona fit. Sed ô cæcos ac dementatos homines! qui nec ſordes iſtorum Miniſtrorum, qui Catholicæ Eccleſiæ pulchritudine tam turpiter vos ſpoliarunt, videtis, nec tam ſpurcæ religionis ſentinam ſentitis. *Caluiniſtarū templa.*

In eo tamen, quod tam vilibus locis Miniſterium veſtrum exercetis, excuſari hactenus poteratis, quamdiu metu ignis, quem hæreticis paratum eſſe ſcitis, deliteſcendum vobis fuit. Nam & primi Chriſtiani olim ſecreta loca vt vos iam horrea & ſtabula, cœtibus ſuis obeundis quærebant. Quod vero etiam nunc poſtquam lucem ferre didicit hæreſis, ſordida nihilominus ac profana loca quaſi de induſtria ſacris ſuis (demus hoc nomen profano cultui) eligit, atheiſmi certe atque impietatis ream manifeſte ſe facit, ipſamque religionem ſummo contemtui exponit. In Sanctonibus quum aliquando eſſem (quam prouinciam homines iſti magna ex parte tum occuparant) memini totam fere Nobilitatem ad audiendum Verbum Dei (ſic dicebant) ad magnatis cuiuſdam arcem confluxiſſe: qui rogatus, vbi concionem haberi vellet? an in atrio vel cœnaculo? (quod ampliſſimum ibi erat) Nequaquam inquit; ſed in horreo. Mox ergo ſella ponitur, menſa ſternitur, cui aſſidens Miniſter, ad auditores verba faciebat. Vix finierat, quum præclarum illud templum mulis & equis repletur. Roganti mihi, cur non honeſtiorem aliquem locum Deo eiuſque cultui eligerent, reſpondebant, Deum non ædificiorum elegantiam, ſed cordium puritatem in ſe colendo à nobis requirere. Hos ergo ſi audias, ſtulte feciſſe primos Chriſtianos dices, qui in honorem Dei tam ſumtuoſa templa auro collucentia ædificarunt; vt Lucianus, non Chriſtianæ modo, ſed & omnium religionum ſubſannator, teſtatur. Stulte ergo fecit Conſtantinus Magnus, qui Conſtantinopoli, Antiochiæ, Nicomediæ, atque etiam Hieroſolymis tam *III. Horrea ſtili..., ſtabula & id genus*

 pulcra

Pulcra ac magnifica templa exſtruxit, & aulæis acu pictis auroque rigentibus exornauit: vt & Conſtans Imperator, Optatus contra Donatiſtas ſcribit Chryſoſtomi libros legenti occurrent altaria auro radiantibus periſtromatis inſtrata, pauimenta marmorea, parietes aulæis fulgentes, aurata laquearia, ipſæ ædes aureis & argenteis lychnis collucentes; vt merito illud ſæculum Eccleſiæ Aureum dici poſſit. Et tamen deformati noſtri dicere audent, hæc omnia ſuperſtitionem ſapere, atque omnino eſſe ſuperflua, magiſque ſuam laudandam eſſe ſimplicitatem.

IV. Ordo & reuerentia in templis Caluiniſtarum.

In magnificis hiſce Deformatorum auditorijs ſcamna cernuntur, ad eum modum quo in ſcholaſticorum collegiorum claſſibus, in quibus auditores ſine vllo ordine conſident. Ingredientes feminis quas forte conſpexerint honorem exhibent; Deo nullum. Eadem reuerentia nomen Ieſu & Ieſuitæ excipitur. Nuſpiam videas vllum genu flecti. Quod ſi quis forte fecerit, ſtatim Ad Papiſtas faceſſere iubetur. Horum, vtpote non tam acutorum hominum, aiunt eſſe, aqua benedicta ſe aſpergere, crucis ſigno ſe ſignare, in genua ſe demittere; & vt paucis dicam, externo aliquo actu tam fidem quam reuerentiam erga Deum teſtatam facere. omnia iſta idololatriam ſapere. Sed quid dicitis, impuri homines? Ergo qui in primitiua vixerunt Eccleſia, hoſque ſanctos ac religioſos ritus ac ceremonias nobis tradiderunt, idololatræ fuerunt? Accuſate ergo Deum, qui per prophetam conqueritur, ſe non tanto externo honore coli quanto terreni Principes, quibus plerique quod optimum habent offerunt. Accuſate Pſalmiſtam, qui vult vt caro ſua omniaque externa in ſe non minus in Deo exſultent, quam ipſum cor atque interni affectus. Accuſate denique S. Paullum Apoſtolum, qui Confeſſioni, quæ certe externo actu fit, ſalutem attribuit.

V. Quæ Concionum præambula.

Interea dum Miniſter vel exſpectatur, vel ad concionem ſe præparat, ſutor aliquis vel ſartor, modo legendi peritus, ſuggeſtum aſcendit, & caput aliquod ex Biblijs, aut ſi Miniſter nullus veniat, integram homiliam ex Caluini ſcriptis recitat. Sed hic abuſus Synodi ad Caſtellum Eraldi Anno M D X C V I I. celebratæ decreto ſublatus eſt, ne Caluini ſcripta Verbo Dei ſubſtituta viderentur, tum præcipue ne Miniſterium, vt ita dicam, euacuaretur, populo lectoribus ac ſermonibus iamdudum magno numero procuſis contento, & ſumtus in Miniſterium ſuperfluos iudicante: quum nullus fere ſit qui melius quid afferre poſſit quam ibi ſcriptum eſt. Quia vero anagnoſtæ illi vt plurimum illitterati ſunt, facile cogitari poteſt quam ſcita eiuſmodi, quibus affectibus picta, quaque vocis articulatione diſtincta ſit lectio. Vnde ſæpe fit, vt etiam à pueris ad-

huc

hucbalbutientibus corrigantur. Hominem noui Iarnacenſis toparchæ accipitrarium, qui abſente aut ægrotane Fluraco Miniſtro, ſepoſito paulliſper venatico ſuo apparatu, ſuggeſtum conſcendere, & ad populum (Diaconi enim munere fungebatur) verba facere ſolebat. Neque eſt vt quorundam è noſtris inſcitiam nobis hic obijciant, quam ſane in pleriſque ipſorum, etiam ijs locis vbi maxime doctis hominibus opus erat, maiorem demonſtrare poſſumus. Ac profecto non iniuria aliquid magis exquiſitum ac perfectum à noua iſta ac recenti adhuc religione requiri poſſit: quum experientia conſtet, temporis longinquitate rerum omnium vigorem minui, ac paullatim conſumi: quum recentia & ſpeciem habeant multo gratiorem, & vires maiores. At contra in noua hac religione fieri videmus: quæ vbi vix lucem aſpexit, nocte rurſus inuoluitur; vix è terra prorupit, atque iterum in cauernas eiuſdem ſe abſcondit, vix caput extulit, ac rurſus demittit, vix denique nata ſtatim denaſc tur.

VI. Qualis ſit habitus Miniſtrorum.

Aduenîens Miniſter, Diaconi vel Lectoris locum occupat: quo deſcendente, ille in ſuggeſtum aſcendit, laicali habitu aut quicumque maxime ipſi placet, indutus. Faius, qui Margaritæ Henrici IV. ſorori à concionibus fuit, etiam dum concionaretur, gladium è latere pendentem ſemper habuit, pallio nonnunquam cęrulei vel violacei, thorace flaui coloris veſtitus. Fuit inter hos Miniſtros, qui defixi in terram gladij capulo tamquam ſuggeſtui innitens, in horto concionatus eſt. Non raro accidit vt ocreis ac calcaribus induti ſuggeſtum conſcendant: quod forte tum excuſari poterat, quum veluţ expeditione facta, huc illuc animas prædatum circumuolitabant; poſtquam vero gladij libertate conſcientiarum libertas parta eſt, animi diſſoluti indicium videtur. Contonderius Miniſter in Turonibus veſte militari indutus, gladiumque ac pugionem vtroque latere accinctus, concionari viſus eſt eoque nomine à paullo modeſtioribus in Caſtelleraldenſi ſynodo accuſatus. Sed dicite nobis, Domini Miniſtri An ſacerdotes altari ſeruientes in primitiua Eccleſia ſic fuerunt veſtiti? Habitum eorum videte, ſi placet, apud S. Dionyſium; tunicam ſcilicet puram Dominicæ paſſionis inſignibus, & cruce inprimis vndique ornatam; ſtolam è collo, manipulum è manibus pendentem, tum albam interulam ac reliqua quæ ibi deſcripta ſunt. De venturi Meſſiæ Miniſtris eorumque ornatu Propheta Ezechiel vaticinatur, inquiens, Deum ſanctis eos veſtibus veſtiturum, vt officium coram ipſo faciant. Et S. Clemens Apoſtolos nitida veſte indutos, ſacrificaſſe teſtatur, vt & ipſorum ſucceſſores, vt ſupra oſtendi. S. vero Stephanus Papa ac martyr

apertis verbis indicat, veſtimenta quibus ſacerdotes vtuntur, ſacra eſſe, nec ad alium vſum adhiberi debere. Quumque Iudæi, vt Iuo Carnutenſis inquit, tanta reuerentia ac maieſtate diuinum ſuum cultum peragant; quid nos facere in noſtris decet eccleſijs, in quibus non vmbra, ſed ipſa veritas eſt? Sola certe ornamenta illa neſcio quem reſpectum ac deuotionem afferunt: eoque omnes Chriſtiani per totum Mundum diſperſi, Græci, Æthiopes Syri, Armenij, omneſque Orientales atque Occidentales, numquam in ſacrificijs ſuis aut ceteris diuini cultus partibus profano veſtitu vti voluerunt. Soli Caluiniſtæ eodem quo in foro & vbique alias vtuntur habitu, ſacra (ſi modo quidquam apud eos ſacrum) tractare non verentur. At profano ac communi habitu hic vtendum non eſſe, quum alij tum S. Hieronymus vos docet. Vidi ego è Principibus noſtris aliquem, nouæ religioni addictum, qui templum quoddam ingreſſus, eiuſque munditiem ac ornamenta, vt & Epiſcopi ac totius Cleri ſplendorem conſpicatus, cum Miniſtro ſuo deinde expoſtulauit, ſub vlmeto, vbi pila ludere pueri ſolebant, ſine vllo ornatu aut ceremonijs ſermones ſuos deblaterante.

pt.l.3.infin. reg.hom.11. 1c.20 Lon.

Vide Aluar. Hiſt. Æthiop. cap.12.

VII. Eccleſiæ cum Naui comparatio.

1.Cor.11. Edu.Val c.2. Clem.lib.2. Conſt.cap.56 Lib.6.ca.30

Vidimus horrea veſtra, domini Reformati, quæ ex vobis nonnulli cum paganis & Iudæis Templa appellant: videte vos noſtras viciſſim eccleſias. Sic enim à primis Chriſtianis poſt S. Paullum nominatas fuiſſe, ex Tertulliano, S. Auguſtino, Euſebio & Nicephoro diſcimus, qui eaſdem etiam Columbæ ędes appellant. Videbitis ædificia præcelſa, quorum frontiſpicium ſemper Orienti eſt obuerſum. Et quia eadem Naui quam ſimillima ſunt, S. Clemente teſte: ſtructuram eorum accuratius aliquanto vobis oſtendam, vt tanto magis eius ſtructuræ, cuius illa Noæ Arca figuram repræſentauit, cuiuſque illa piſcatoria S. Petri nauicula adhuc figuram gerit, fundamenta, firmitatem ac pulcritudinem admiremini. Vt enim Mundus mari; ſic Eccleſia, fluctibus huius Mundi innatans, Naui comparatur. Magnum illud ac ſinuoſum atrium puppim repræſentat; Chorus, proram: Malus turrim; antenna, Crucem. Et quemadmodum in Naui (de maioribus loquimur) vt & in Arca illa Noetica tres plerumque ſunt cōtignationes; ſic Eccleſia tribus conſtat ordinibus quorum primus idemque infimus eſt Coniugatorum, ſecundus Viduarum ac cœlibum, tertius Virginum, reliquis excelſior. Nauis in tres partes præcipuas ſecundum longitudinem diuiditur, proram, foros & puppim; ſic Eccleſia ex tribus his partibus, ſecundum Mundi ætatem diſtributis, compoſita eſt, Lege ſcilicet Naturę, Synagoga Moſaica, & Euangelio. In Naui penuarium eſt, in quo varia res ad alimentum pertinentes aſſeruantur: Eccleſia itidem

diuer-

Digitized by Google

diuerſis alimentis inſtructa eſt, ac præcipue Sacramentis: inter quæ Baptiſmus, Aqua dulcis; Corpus Domini, Panis biscoctus eſt, quibus in hoc Mundi Oceani circumnauigantes animæ noſtræ aluntur ac ſuſtentantur. Arma vero ac tela Eccleſiæ ſunt, orationes, benedictiones, exorciſmi, excommunicationes, aqua & panis benedictus, ſacræ reliquiæ, aliaque id genus, quibus non ſolum contra hoſtes nos defendimus, ſed etiam vltro eoſdem oppugnamus. Penu Eccleſiæ eſt Sacriſtia. Merces quibus hæc nauis onerata eſt, ſunt merita & ſatisfactiones Ieſu Chriſti, Deiparæ Virginis, & Sanctorum, quibus, vbi per ſacrificia, ſacramenta & Indulgentias noſtra facta fuerint, debita noſtra peccatis noſtris contracta, exſoluimus, meritiſque per ſacrificia & ſacramenta applicatis, gratiam Dei in hac, & gloriam in altera vita redimimus ac mercamur. Nauis rectores ſunt diuerſi Eccleſiæ Officiarij ac Prælati. Gubernator, Papa eſt ſeu Pontifex Romanus, qui in puppi, id eſt, Apoſtolica Sede, ad clauum ſedet. Clauus vero vel gubernaculum eſt pedum ſiue baculus paſtoralis. Et baculus quidem ſiue virga ſemper Iuriſdictionis inſigne fuit, etiam apud profanos. Inde non paſtores ſolum pedis, ſed & Reges ſceptris, & magnates ſcipionibus, & augures lituis vſi ſunt. Hoc baculo tamquam ſceptro Papa nauim gubernat, tumultuantes coercet, errantes reducit, ignauos excitat. Reliqui Officiarij ſunt Epiſcopi & alij Prælati: inter quos Confeſſarij velut ſentinam peccatorum exhauriunt. Prophetæ velut in ſpecula conſtituti, non imminentes modo tempeſtates, ſed & breuia, ſyrtes ac ſcopulos naufragijs infames, vt & piratas obſeruant, vtque ab eis cauere nobis poſſimus, oſtendunt. Concionatores vero mores hominum ac vitam ad diuini Verbi præſcriptum, tamquam ad magneticam acum dirigunt, diuinam iram contra peccata noſtra, minas pœnarum, ac iudicia Dei certiſſima annunciant, tum piratas eorumque conatus detegunt, & vt contra eoſdem fortiter pugnemus exhortantur. Anchora huius Nauis Spes eſt, quæ in Deo fundata, contra omnium hoſtium impetus tutos nos præſtat. Ecce tibi Nauim Catholicæ noſtræ Eccleſiæ, ecce myſticam eiuſdem ſtructuram. Tu ſodes, hæretice, eodem modo horrea, macella, boum & equorum ſtabula, in quibus Verbum Dei, ſi dijs placet, prędicatis, nobis depinge.

Eccleſiæ ac Nauis Officiarij ſeu Rectores.

Hæ vero eccleſiæ merito Dei habitacula, ſedes pietatis ac deuotionis domicilia dicuntur: in quarum medio apud primos Chriſtianos, vt apud Lactantium legere eſt, loco ceteris eminentiori Crucis ac Crucifixi ſignum ſtatutum fuit, ad quod in genua proſtrati fideles, orationes ſuas ad

VIII. Catholicæ Eccleſiæ & Caluiniſticorum templorum diſſimilitudo.

ar. de poſſ. m. & li. 4. 26. & 27.

Saluatorem Crucifixum fundebant. Hic ille locus eſt, vbi Chriſtianus ſingulis horis vitæ ſuæ rationes Deo reddere, reatus fateri, veniam ac gratiam implorare, ſacroſanctam Euchariſtiam adorare, altare in quo iuge ac perpetuum illud ſacrificium quotidie Deo offertur, deoſculari, Sanctorum reliquias venerari, omnia denique religioſæ deuotionis exercitia obire poteſt ac debet. In noſtris eccleſijs omnia deuotionem, adeoque diuinam quandam maieſtatem ſpirant ac loquuntur; in illorum templis, etiam quæ maxime ornata videntur, omnia triſtia ſunt & horrida: adeo vt loca ipſa facile tepidos auditorum erga diuinum cultum affectus arguant Finita concione, hæreticorum templa clauduntur, neque cuiquam precandi cauſſa ingredi licet: alibi vero deambulationibus alijsque profanis actionibus ſeruiunt, Atqui Verbum Dei docere vos poterat quibus vſibus templa deſtinata eſſe debeant, vt ſcilicet Deum ibi adoremus, eique vota noſtra ac preces offeramus. Numquid enim Saluator ipſe dicit, *Domus mea domus orationis eſt*. Non inquit, Concionis. Neque vero legimus in templis olim concionari aut Verbum Dei interpretari moris fuiſſe: ſed hoc in ſynagogis, quas nos Scholas & Collegia vocamus, fiebat. Vnde S. Chryſoſtomus dicentibus: Quid nos templa adeamus, quum nemo ibi ſit qui concionetur? reſpondet: Hoc illud ipſum eſt quod omnia perdidit ac corrupit. Sed ad Reformatorum ceremonias redeamus.

IX. Preces Caluiniſtarum quæ ſ.

Miniſter conſcenſo ſuggeſtu, caput aperit, atque omnium nomine preces auſpicatur: diebus quidem feſtis (reliquis enim certa formula non vtitur, ſed quam vult ſibi fingit) his fere verbis conceptas: Domine Deus æterne pater atque omnipotens: Confitemur atque ſine vlla diſſimulatione coram diuina tua Maieſtate agnoſcimus nos eſſe miſeros peccatores in iniquitate & corruptione conceptos, inclinatos ad malum, & inutiles ad omne bonum, &c. Sic precante Miniſtro, qui vult in genua ſe dimittit, ac præeuntis verba tacitus ſubſequitur; qui vult itidem, tamquam lapis ſtat immotus. In Belgio Reformati iſti dum hæc faciunt, aut ſtant aut ſedent. Et ſicut Catholici in eccleſijs ſuis vultum verſus altare conuertunt, ſic Caluiniſtæ noſtri in Gallia Miniſtro precanti tergum plerumque obuertunt: vt bonus ille paſtor è ſuggeſtu poſticam ouium ſuarum partem aſpiciat Peracta precatione, quæ momento fere abſoluitur, vt pote breuis admodum (qua quidem libenter illi vtuntur, vt quam cœlos facile penetrare boni iſti ſocij dicunt: quum tamen D. Paullus in Eccleſia ſine intermiſſione orationes fieri velit, & rex ac Propheta Dauid dies ac noctes permutatis in ſenas horas cantorum vicibus, diuinas laudes decanta

Theſſ. 1. & 5.

Digitized by Google

ri inſtituerit) breui, inquam, peracta precatione, præcentor ſectionem Pſalmi alicuius vernacula lingua intonat, cui ſtatim omnes, viri, feminæ ſenes, pueri, adeoque etiam cantandi plane imperiti adgrunniunt magis quam accinunt. Sed pro pudor! Maiori certe reuerentia Iudæi ſacra ſua tractant, apud quos nemini niſi Leuitis Dauidicos Pſalmos in templis decantare licet. Hic vero quiſque vocem intendunt aut remittunt prout in buccam venerit. vnde dici non poteſt quam inamœna & omni harmonia carens harmonia exſiſtat, quæ tantum abeſt vt animum ad deuotionem accendat, vt etiam aut riſum aut indignationem moueat.

Vidi ego Lutetiæ tum quum Galli noſtri velut lymphati nouam doctrinam ac doctores cateruatim ſequebantur, tantam ſæpe in cantu exſiſtere confuſionem, vt ille quidem in hoc angulo vnum, hic vero in altero alium verſum decantaret; neque Miniſter quamuis manus pedeſque complonderet, in harmoniam confuſum illud tam variarum vocum chaos redigere poſſet. Quod ſi pauci tantum conueniant, mirũ eſt quomodo puellæ inprimis tenuem illam & ſuauem ſuam vocem explicent, & virorum aures demulceant. Facile hic cogitari poteſt, vtrum illæ cor magis in Deo quam iuuenes in puellis & cor & oculos defixos habeant. Atqui à Cantatrice vt tibi caueas Eccleſiaſticus monet, ne in laqueos ipſius incidat. Nihil in hoc ſancta illa ac priſca Eccleſia ſtulto Caluiniſmo ſimile habuit. Tacere feminã in Eccleſia D Paullus, cantare Caluinus iubet. Aiunt, apud Deum nullã mari ac feminæ eſſe diſtinctionem, eodẽ D. Paullo teſte Hoc eodẽ teſtimonio veteres hæretici probare voluerunt, tã feminis quam viris permiſſum eſſe prædicare Verbum Dei. Atqui hoc loco S. Apoſtolus non de munerum aut ſexus diſtinctione, ſed de æqualitate vocationis ad ſalutem æternam loquitur. Hinc Cyrillus inquit, Virginũ & vxorem labra quidem loqui & canere, ſed ab aſſiſtentibus non audiendas eſſe *Quia*, inquit, *feminam in Eccleſia loqui prohibeo*. Idem Tertullianus docet. S. Hieronymus non Pelagium mihi ſed Caluinũ alloqui videtur, quãdo eũ increpat quod mulieribus non ſolum Scripturas in manus dederit, ſed eaſdẽ cantantes quoque audire velit Addens Pſalmos quidem ipſis canere licere, ſed domi in cubiculis, non vero præſentibus viris

X. Cantus apud Caluiniſtas qualis.

Abſolutis cantus verſiculis, & paucis implorato quaſi diuini Spiritus auxilio Miniſter textum aliquem è Biblijs, quæ ſemper ad manum habet, prælegit, & ad ſuum ſenſum exponit. Quemadmodum vero Mimus olim quum in dijs nihil reprehenſione dignum inueniret, eorum officiarios & miniſtros calumniatus eſt; ſic Prædicantes iſti quando nihil habent quod vel in doctrina vel politia Eccleſiæ me-

XI Conuicia Caluini, contra Catholicos.

rito culpare poſſint, omne animi ſui virus in Eccleſiaſticum Ordinem effundunt, ac præcipue contra ipſum ſupremum Paſtorem debacchantur. Ignorantia enim ratione plerumque deſtituta, conuicijs & iniurijs tamquam telo vti ſolet: quæ tanto ſunt atrociores, quanto auctor eſt diſertior. Ac velut piſcator non nudo hamo, ſed dulci eſca induto piſcibus inſidiatur; ac venenum raro in fictilibus vaſis, ſed aureis poculis miſcetur; & acutum illud ferrum Mænadum thyrſis præfixum hedera & pampinis occultatur: ſic Prædicantes doctrinæ ſuæ pus atque venenum bellorum verborum cataplaſmatis tegunt: quorum omnis eloquentia eo ſpectat non vt ſanent, ſed vt vulnerent, non vt doceant, ſed vt decipiant: vt de Arrio eiuſque ſectatoribus Epiphanius teſtatur, S. Paullus vero Apoſtolus de omnibus iſtis ſeductoribus primus prædixit.

XII. Caluiniſtarũ reuerentia. Quando perorauit Miniſter, rurſus breuiores preces recitantur, & cantus Pſalmi antea incœpti continuatur aut abſoluitur. Tum omnes promiſcue proruunt, domumque abeunt. Qua vero deuotione, quo zelo hæc omnia peragi exiſtimas, Lector? Quum nemo ſit ex omnibus qui vel manus ad cœlum eleuare, vel ſuſpirium ex corde ducere audeat. Pectus enim percutere merum apud iſtos ſapit Papiſmum. Vix quiſquam eſt qui in genua ſe proſternat. In ſumma, non tepor hic, ſed frigus & gelu eſt. Quod idem in primis Lutheranis Eraſmus grauiter reprehendit. *In Spong. ad Hut.* Ego quum captiuus in bello apud Caluiniſtas noſtros eſſem, redeuntibus in memoriam quæ in prima mea videram pueritia, vix vllam Chriſtianæ religionis vmbram, vix vllum deuotæ pietatis ſignum deprehendi. Quid quæris? Sanctuli videbantur qui in ſeptimana bis, & quidem bene ſæpe ſaburrato ſtomacho, concioni interfuiſſent. Feriam quintam multo lætius tranſigebant quam Dominicam diem; qua non raro ab eſu carnium abſtinent. Nullus erat iuſtitiæ locus. Faciebat quiſque quod vellet. Imperabant omnes, nemo parebat. Veſperi quando per hoſpitia miles diſtribuebatur, diaconus ſtans ſtantibus precationem præibat: quæ quidem non precatio, ſed præconium aut proclamatio aliqua videbatur. Hanc remiſſionem reprehendenti mihi reſponderunt, Deum non externos geſtus, ſed animi humilitatem reſpicere. Perinde eſſe, ſiue quis iaceat, ſtet aut ſedeat. Verum hoc eſt, aiebam ego: humilitas tamen nonniſi ex humiliatione videri poteſt.

Hæ quidem ſunt ceremoniæ, hi ritus, hæc exercitia, hæc forma no-

uæ iſtius irreligioſæ Religionis. Quid, quod etiam vltro Catholicorum exercitia irrident? Quorſum, inquiunt, iſtæ Matutinæ, Primæ, Tertiæ, Sextæ, Nonæ, Veſperæ, Completoria? Quorſum tot orationes ac precationes, quibus miſeræ animæ, in Papiſtica Eccleſia grauantur ac cruciantur? At ſatis eſt, cum publicano illo oculos ad cælum leuare, Deique implorare miſericordiam: qui non vult mortem peccatoris, ſed vt viuat. Quin etiam S. Ioannis, vt & Patriarcharum, tantopere Apoſtolo laudatam pietatem ſubſannant. Quod ſi publicani vobis exemplum placet; cur non placent geſtus quoque? Cur manus precantium eleuatas aut decuſſatas, cur pectoris percuſſiones, cur ſuſpiria, lachrymas ridetis? Longe aliter certe Tertullianus, apud quem, vt & Iuſtinum Martyrem, omnia iſta antiquis etiam religioſe vſurpata videre licet. Sed de his ſatis. Iam ad Sacramenta veniamus. Licet enim Eccleſia Catholica ſeptem ſemper receperit, vt ex omnibus ſcriptoribus conſtat: Caluinus tamen duo tantum agnoſcit. Qua, quæſo, ſcripturæ auctoritate? Nulla ſane. Sed Baptiſmum Caluiniſtarum iam videamus.

DE BAPTISMO CALVI-niſtarum.

Caput Duodecimum.

ARGVMENTVM

I. *De Baptiſmo Caluiniſtarum, quem ad ſalutem neceſſarium non eſſe aiunt.*
II. *Caluiniſtæ Pelagianorum & Manichæorum errores renouant.*
III. *Errant in eo, quod laicos in caſu neceſſitatis baptiſmum adminiſtrare poſſe negant.*
IV. *Nullis in eo vtuntur ceremonijs.*
V. *De ceremonijs antiquitus in baptiſmi adminiſtratione adhiberi ſolitis.*
VI. *De Patrinis & Matrinis, vt vocant, & nominum impoſitione.*

I: Quid de Baptiſmo ſentiant Caluiniſtæ.

INuiolabilis apud illos lex fuit longo tempore obſeruata, ne quis niſi in concione baptizaretur, quamuis æger & in mortis diſcrimine eſſet infans conſtitutus. Quum enim, inquiunt, Baptiſmus ſit ſolennis in Eccleſiam receptio, vt in facie totius congregationis fiat, neceſſe eſt. Eſtque hic primus articulus Conſtitutionum Geneuenſium, titulo de Sacramentis; quas illi leges tanto in honore habent, quanto vel Auguſtanam Confeſſionem Proteſtantes, vel Catholici Euangelium. Moris autem iſtius, de quo ago, hæc eſt cauſſa, quod opinantur, ſalutem non pendere à gratia Baptiſmi. Quum enim hæc ſit diuinitus pronunciata ſententia, Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluabitur, & qui non fuerit regeneratus per aquam & ſpiritum ſanctum, non poterit videre regnum Dei: iſti nihilominus, poſſe eos ſine Baptiſmo ſaluari. perfricta fronte aſſeuerant, non plus tribuentes Baptiſmo, quam vel Iudæi Purificationibus ſuis, vel lotionibus ſuis Turcæ adſcribunt. Qua quidem in re multis modis ſibiipſis contradicunt, dum modo affirmant, naturam noſtram totam corruptam eſſe, ortam ex infecta progenie Adam: & mox tamen aſſerunt, infantes inde ab vtero matris ſanctificatos eſſe, & conſequenter Baptiſmum non eſſe ad ſalutem neceſſarium. Beza docet, ineſſe infantibus fidelium ſemen & germen fi-

dei antequam baptizentur, quippe ſanctificatis à Domino ab vtero matris. Eſtque illi Baptiſmus nota, qua Chriſtianorum infantes à Turcarum prole diſcernantur, quemadmodum toga, & penula Romanos à Græcis diſtinguebat. Ab hoc initio profectæ ſunt hæreſes Balthazaris Pacimontani, Memnonis Friſij, Budnæi diſcipuli Serueti, aliarumque peſtium Poloniæ, Tranſſyluaniæ, Friſiæ. Quorſum Baptiſmus? ſcribit in 3. Cap. Matthæi Bucerus, quum & ſine eo infantes prædeſtinati ſaluentur, & qui prædeſtinati non ſunt, ad infernum etiam baptizati deſcendant. Latro ille, inquiunt, nonne fuit ciuis Cœli, ſine Baptiſmo? Diſcant autem ex Magiſtris ſcholæ Chriſtianæ, tria eſſe genera Baptiſmi, primum in aqua, ſecundum in ſanguine per Martyrium, & tertium in lachrymis per pœnitentiam, adeo vt in cauſſa neceſſitatis, vbi non eſt copia Baptiſmi aquæ, martyrium, aut vera pœnitentia, coniuncta cum ardenti deſiderio Baptiſmi, ſufficiant ad ſalutem: at vbi nec neceſſitas eſt, nec martyrium, nec pœnitentia, nec ardens aquæ deſiderium, peccati originalis non datur remiſſio. Itaque hoc fuit à Caluino ſancitum, neceſſarium eſſe, vt infans in concione baptizetur. Vnde efficitur per eaſdem Leges Geneuenſium, quibus tenentur per Galliam Caluiniſtæ, vt parentibus oblaturis infantes ſuos Baptiſmo, quem ſine concione recipere non poſſunt, exſpectandum ſit, dum vacet Dominis Miniſtris: qua quidem ratione, ſi vel à meridie, vel noctu in lucem edatur infans, nec poſſit in diem ſequentem vſque vitam producere, vt in concione baptizetur, carendum eſt illi Baptiſmo. Quam legem magis etiam adſtrinxit Muſculus Bernenſis Superintendens, vetans, ne quis Miniſtrorum baptizaret, niſi ſolo die Dominico. Vnde quum Miniſter quidam Samuel Huberus infantem iam iam moriturum rogatu parentum noctu baptizaſſet, Muſculus rem detulit ad Senatum, quod non eſſet dies Dominicus. Huberus conſtituto ſibi die, accuſatus hæreſios & rebellionis, purgat ſeſe, allegans, fuiſſe puerulum conſtitutum in periculo mortis, nec mortis corporis ſolum, ſed animæ etiam. Replicatur, Baptiſmi priuatione non priuari hominem viſione Dei. Huberus autem pleno Senatu teſtatur, hæreticam eſſe hanc Muſculi Propoſitionem, affirmantis poſſe ſaluari infantes nondum baptizatos. Super ea lite adeunt Bezam iam ſenem (fuit enim hoc ANNO MDXCV.) vnà cum Mi-

Cōtentio inter Lutheranos de pædobaptiſmo

niſtris

niſtris Baſilienſibus & Tigurinis. Re diſceptata, damnatur factum Huberi, ipſe à miniſterio remouetur. Auctor eſt Reſcius in Atheiſmis Sacramenti Pœnitentiæ.

II. *Caluiniſtæ Pelagianorum & Manichæorum errores renouant.*

Sed vt in Galliam noſtram reuertamur, quamuis Miniſtri quidam paulò religioſiores legem iſtam de non niſi in concione baptizando voluerint infringere, ad euitandum incommodum, ne miſera & innocens creatura è vita excedat priuata hoc Sacramento: noſtro tamen tempore decretum eſt in Synodo Figeacenſi, vt Caierus teſtatur, non eſſe baptizandum niſi in ordinarijs cœtibus. Quod ſi mori infantes contingeret, cõſolandos eſſe parentes hoc argumento, quod non conſiſtat ſalus in Sacramentis, ſed in fide, & in virtute promiſſionis Dei vniuerſalis. Quod quid eſt aliud, quam Manichæorum & Pelagianorum errorem, & hæreſin ab Auguſtino tantopere & tanta cum conſtantia impugnatam ſequi? Is enim Catholicum eſſe negat, credere. infantes originalis peccati veniã conſequi poſſe, etiam non baptiſatos. Et alibi, Non dubitandum eſſe ait, quin infantes, accepto baptiſmo, ob peccatum originale non puniantur. At Caluini doctrina negat ea de cauſſa feſtinandum eſſe parentibus, ſed exſpectandum dicit, dum habeatur concio: quum ſint ſine Baptiſmo ſanctificati. Quin etiam quum aliquando deſcendenti de cathedra oblatus eſſet infans baptizandus, cauſſatus ſe iam defatigatum eſſe, rem remiſit in diem poſterum. ſed antequam is illuceſceret, iam exſtinctus erat infantulus, quemadmodum recitat Heshuſius libro de Euchariſtia. Non eſt, inquit Caluinus, periculum in mora. At ſanctus ille Hipponenſis Epiſcopus affirmat, eum, qui eiuſmodi doctrinam prædicet, damnare Apoſtolicam traditionem, & Eccleſiam, apud quã receptum eſt conſuetudine vt propere curratur ad offerendos Baptiſmo infantes. Vtri credendum eſt? Videte S. Ambroſium, S. Chryſoſtomum, & reliquos Patres omnes: nam prolixior forem, ſi vbique locorum, ad illorum doctrinam reſpiciens, auctoritatibus onerarem præſentem tractatum. Pictauienſes Miniſtri poſt Synodum Caſtelleraldenſem, Anno M D X C I X. celebratam, ad matrum, infantes ſuos amittentium euitandas querelas, permittunt, vt in priuatis ædibus, ſi velint, baptizent Miniſtri. Alibi quomodo viuatur, me latet.

Caluinus infantem baptizare recuſat.

III. *Caluiniſtarũ craſſus error de Baptiſmo.*

Illum tamen Caluiniſtarum errorem ſilentio præterire non poſſum, quando negant Laicos, ne quidem in cauſſa neceſſitatis, poſſe baptizare: cuius rei hæc affertur à Caluino in Epiſtolis ſuis ratio, quod magis expediat puerum nondum recepto Baptiſmo exſtingui, quam hoc modo baptizari, idque contra omnem cuiuſuis temporis Eccleſiæ determinationem.

Digitized by Google

tionem. Videatur Tertullianus Tractatu de Baptiſmo, D. Auguſtinus contra Donatiſtas, Nicephorus, alij. Valde trepidatum eſt ſuper hoc negocio à Caluiniſtis in Colloquio Poſſiaceſi, quod memorabile fecerunt mala, quibus originem præbuit. Erat à Miniſtris Metenſibus ſcripto hæc propoſita quæſtio, Vtrum infans ab obſtetrice, neceſſitate premente baptizatus, denuo baptizari debeat à Miniſtris, rogatu parentum. Beza omnium nomine reſpondit, hunc Baptiſmum ab obſtetrice adhibitum, plurium ſuffragijs nullum iudicari, cui ſententiæ & ipſe deinde calculum ſuum adiecit. Attamen, inquit, quoniam contraria opinio ne ipſa quidem deſtituta eſt ratione, præſtat Eccleſiarum Geneuenſis ac Tigurinæ deciſionibus hanc controuerſiam terminari. Et poterat tamen certe vidiſſe id, quod Zuinglius ſcripſerat libro de vera ac falſa Religione. Hæ litteræ interceptæ non parum iuuerunt cauſſam Catholicorum, qui merito inſultabant pſeudoapoſtolis iſtis, qui nouum Euangelium in Galliam attulerant, quum eſſent ipſi adhuc in initio Chriſtianiſmi, oſtenderentque manifeſte, in deciſione præcipuorum Religionis capitum, quale hoc eſt, de quo agimus, non ſe ad Scripturam, nedum ad hanc ſolam recurrere, quamuis eam claram & omnibus expoſitam fingant, ſaltem in neceſſarijs, ſed ad ſolam Miniſtrorum ſuorum opinionem & phātaſiam, & Caluini inprimis, quem vt Apoſtolum venerantur, auctoritatem: qui ad Weſtphalum ſcribens, deteſtatur Baptiſmum Laicorum, affirmans ſatius eſſe, vt infans moriatur ſine Baptiſmo, quam vt feminis detur poteſtas adminiſtrandi Baptiſmum neceſſitate vrgente. Sed perpetuo eos ambulare in lata illa via erroris, Anno MDLXXIX. Amſtelrodami, teſtatum fecit Deus miraculo. Mulier Catholica, quæ Caluiniſtæ nupſerat, filium, quem enixa erat, quum ſciret à marito oblatum iri Miniſtro, clam baptizandum dedit perſonæ Laicæ. Quo facto, infans ad concionem portatur. Quem baptizaturus eodem die coram populo Miniſter, deficiente voce, verbum non potuit proloqui. Attonitus pater, puerum impoſuit brachio, percunctatuſque vxorem, illa, quod res erat, confitente, quum cognouiſſet baptizatum eſſe ritu Eccleſiæ Catholicæ, ad eam ipſe vnà cum reliqua familia per hoc factum conuerſus eſt: quæ quidem ſola miraculis claret. Beza, quum colloquium inſtituiſſet cum Smidelino Brentij diſcipulo, quæſiuiſſe ex illo dicitur, Quid facturus eſſet, ſi Ethnicus in agone conſtitutus Baptiſmum poſtularet, nec præſto eſſet Miniſter, Suaderem, inquit Smidelinus, vt in fide ſua acquieſcens, non expeteret baptizari. At ſi nollet, Beza inquit. Cui Smidelinus, Iuberem, inquit faceſſere ad omnes diabolos, & mori. Et Beza, Profecto, inquit, Domine

Miraculum Amſtelredami factum.

In Act. Colloq. Momp.

Doctor, miſer futurus eſſes huius miſeri conſolator. Nec tamen id circo meliorem ſententiam illi aperuit, ne ſibi ipſe forte contradiceret.

III. Caluiniſtæ nullas in Baptiſmo adhibent ceremonias.

Quod ad Ceremonias attinet, aut formulas potius, quas in Baptiſmo obſeruant, eæ vbique diuerſæ ſunt: nam apud quoſdam, qui teſtes adhibentur Baptiſmi, vlnis tenetur infans, apud alios cum cunis humi deponitur, velut Neraci, Cleriaci, Caſtelgeluſij, & alibi Hoc modo imbecilles iſtæ creaturæ Diabolo, vt Scriptura loquitur, oppigneratæ, Miniſtro offeruntur, qui habito Sermone quodam. & admonitione verius quam precatione, nulla præterea addita Ceremonia, paullum aquæ faciei illarum aſpergit, ſimulque hæc verba pronunciat, *Baptizo te*, &c. Quin Zuinglius negabat adſtrictos no eſſe debere ad aliquam formam verborum: hoc enim nihil aliud fore, quam vocibus vim aliquam virtutemque, Magorum inſtar, adſcribere. In Anglia Signum Crucis fronti infantis imprimitur, non minus ac in Germania. Angli enim nonnihil adhuc retinuerunt ex prima antiquitate Chriſtiana, quale eſt in fronte Infantis ſignum Crucis, cuius meminit S. Dionyſius Areopagita, S. Auguſtinus & S. Baſilius. In Gallia nonnunquam accidit, vt magno numero infantium ad concionem allato, non defuerint, qui non recepta aqua domum referrentur. Et Beza in Epiſtolis ſuis obiectum ſibi à Schluſſelburgio ſcribit, poſſe ſine aqua Baptiſmum adminiſtrari.

V. Ceremoniæ antiquitus in Baptiſmo vſurpatæ.

Vbi eſt, Caluiniſtæ, antiquorum Chriſtianorum Exorciſmus ſuper Infante, ad eijciendum Diabolum? vbi Cruces fronti impreſſæ, vbi Chriſma & oleum, quo ceu nouus Athleta vngebatur, adſcriptus ordinibus Ieſu Chriſti, ad oppugnandum poteſtates mundi? S. Auguſtinus, Vnctos nos eſſe dicit, vt tanto fortius contra diabolum luctemur, & quidem vnctionem illam oleo Catechumenorum in humeris, Chriſmate vero in capite fieri. De quo loquuntur S. Dionyſius, Tertullianus, & omnes poſt ipſos. Vbi impoſitio manuum Sacerdotis, ad obſtruendam viam Diabolo. & in tuto collucandum Baptizatum? Vbi renunciatur Satanæ? Vbi conſecratio aquæ Baptiſmalis, quam S. Baſilius Apoſtolicam traditionem vocat? Sal ori impoſitum? Et Candela manui? Cuius mentionem facit Epiphanius, & D. Auguſtinus in Pſalmum 65 ad ſignificandum tranſitum à tenebris mortis ad vitæ lucem Amiculum album, quo Infans induitur? Quæ omnia inueniuntur apud S. Dionyſium diſcipulum. D

Pauli

Pauli: qui ait, Infantis baptiſandi fronti ter Crucis ſignum imprimi deinde vnctionem applicari. Et S. Auguſtinus inquit, Infantes afflari atque exorciſari, vt ab eis Sathunæ poteſtas expellatur. Idem ſcribit D. Chryſoſtomus Homilia de Adamo & Eua. Et aquam conſecrari affirmant S. Baſilius, & S. Ambroſius, & ante hos S. Dionyſius, & S. Cyprianus.

Omnes iſti veteres tanquam Apoſtolicam traditionem hoc nobis reliquerunt. at Caluinus ait, quamuis fateatur antiquiſſimas eſſe haſce Ceremonias, eaſdem tamen eſſe ſtultam ſuppoſitionem & Simicam imitationem Diaboli. Sic loquebatur Iulianus Apoſtata, Gregorio Nazianzeno teſte, deridens Chriſtianos aquam Baptiſmi conſecrantes benedicenteſque, quomodo hodie Catholicos derident Caluiniſtæ. Quum videret, inquit Caluinus, Satan, ſtulta mundi crudelitate abſque negocio fere inter Euangelij exordia receptas eſſe ſuas impoſturas, ad craſſiora ludibria prorupit, ad addendum, videlicet, ſalem & ſputum. Itaque in initio ſtatim Eccleſiam ſuam Deus Diabolo regendam permiſit, ſi Caluino credimus, immemori illius, quod alio loco dixerat, eam primis quinque Sæculis à maculis & impuritate immunem perſtitiſſe. Equidem Salis ori infantis impoſiti ſignificatio eſt, per Baptiſmum nos eſſe ſufficienter munitos aduerſus corruptionem naturalem, quemadmodum ſal omnes res à putrefactione incolumes præſtat, cuius rei meminerunt Origenes & D. Auguſtinus. Saliua autem extremum digitum Sacerdos madefacit, eoque infantis labia, naſum & aures contingit, vtens voce, Ephata, quæ ſignificat, Aperitor, qua vſus eſt Seruator, quum ſurdum & cæcum ſanaret, vtrumque ſaliua ſua contingens. Vide S. Ambroſium libro primo de Sacramentis. Omnes hæ Ceremoniæ introductæ ſunt ad imitationem eorum, quæ fecit ipſe Seruator. Meminiſſe debebant, quum, D. Paulo teſte, per hominis peccatum creatura ſit vanitati ſubiecta, quemadmodum vaticinatus fuerat olim ante diluuium Enochus, Diabolos omnia elementa, occulta ſua operatione corrupta & infecta in miniſterium ſuum traxiſſe: eoque opus eſſe vt benedictione creatura mundetur ac ſanctificetur, quemadmodum loquitur D. Paulus. Itaque iuxta antiquorum Doctorum teſtimonia, inprimis Tertulliani & S. Cypriani, aquam Baptiſmi & reliquorum Sacramentorum materialem benedicimus, ſanctificamus, conſecramus, ad abigendam poteſtatem inimici, per aduentum Columbæ SPIRITVS SANCTI, qui imploratus.

Cal. l. 4. c. 15. Inſt.

Rom. 8. Tert. de Ido. & cul tu fami.

Ori. hom. 6 in Ezechiel Aug lib. 1. conf. c. 12. De B pt. ad vnim.

expanſis alis protegit defenditque aquas ab incurſione contraria, & præterea per Miniſterium Angeli, quem Tertullianus arbitrum appellat Baptiſmi, qui non minus ſacro huic fonti, ac olim piſcinæ Bethſaidæ aſſiſtit.

VI. *[illegible]*

Suſceptores nulla lege, pro arbitrio eligunt, adeo inordinatum ordinem habent, & ipſos parentes adhibent, vt olim Iudæi ipſi filiolos ſuos circumcidendos offerebant. Opinantur enim, hanc eſſe ſimplicem recepti Baptiſmi teſtificationem, nec præterea quidquam ea in re vel fuiſſe vel eſſe efficaciæ, neque per infantis præſentationem, neque per affinitatem ſpiritualem, quæ ibi contrahitur, cuius meminit Concilium Nicenum, & Origenes, explicans locum illum D. Pauli, IASON ET LVCIVS COGNATI MEI. Reperitur vetus hæc Eccleſiæ Ceremonia extra Eccleſiam, per traditionem Apoſtolicam, quam hac in parte ſequi Caluino viſum fuit. Notauit eam S. Dionyſius, & Tertullianus vnà cum Auguſtino eiuſdem mentionem facit. *Magnus abuſus.* Caierus refert, per ſummam negligentiam nonnunquam contigiſſe, vt maſculi pro femellis baptizarentur, permutatis etiam per errorem nominibus. Cuius rei ipſe ſe profitetur ocularem teſtem, quippe multis ſimul oblatis infantibus. adeo illos nec regulam vllam in actionibus ſuis propoſitam habere, nec quid agant attendere. Affirmatque ſibi notos eſſe, quorum animis iſte baptizandi modus ſcrupulum inieciſſet, vt qui parum digne inſtitutus ipſis videretur. *De nominum impoſitione.* Nec circa nominum impoſitionem maior eſt illorum conſenſus: quibuſdam indifferentem eam cenſentibus, alijs vero nefas exiſtimantibus eorum imponere nomina, qui habentur pro Idololatris: Qualia ſunt, Arnoldi, Georgij, Franciſci, Ludouici, Claudij, Catharinæ. Vnde fit, vt ipſe Miniſter nomen imponit, ſi ſuſceptoris non placet. Et fere Iudæorum nomina frequentius adhibentur quam Chriſtianorum. Magnas, inquit Cayerus, controuerſias mouent ſuper nominibus ſanctorum ſanctarumque, quorum vſum omnem reſpuunt, & ex Biblijs ferociſſima quæque velut induſtria ſeligunt, ne quidquam, vt ipſi loquuntur, commune habeant cum Papatu. Capellus tamen Miniſter Sedanenſis, qui in Ludouici nomen, repudiatum à Miniſtro tanquam Papiſticum, filio ſuo imponi cuperet, diſtulit Baptiſmum, quoad nomen, quod ipſi placeret, daretur, prout Miniſter Launæus, poſtea factus Catholicus, in declaratione ſua ſcribit. Iam quibus contiarietatibus

in hac Baptiſmi materia Eccleſiæ hoſtes ipſi ſeſe implicuerint, quæſo, Lector Catholice, mecum conſidera. Aiunt ipſi, Baptiſmum nec extra Eccleſiam Dei, nec per eos, qui non ſunt ad id munus legitime vocati, vel poſſe vel debere adminiſtrari, propterea quod ſecundum intentionem Eccleſiæ quidquam facere nemo poſſit, niſi qui ſit de Eccleſia, nec Eccleſiæ intentionem exſequi ſine legitima commiſſione. Iam ſi Baptiſmus in Eccleſia Romana adminiſtratus, verus Baptiſmus eſt, quemadmodum ipſi fatentur, quid aliud conſequitur, niſi vt Eccleſia Romana ſit vera Eccleſia, & huius Paſtores legitimam vocationem habeant? Quod ſi, eam veram eſſe Eccleſiam, negauerint, non carent abſurditate, qui Baptiſmum eius pro legitimo habeant, quem ipſi docent extra Eccleſiam Dei adminiſtrari non poſſe, eo ipſo confitentes, Catholicam, Apoſtolicam & Romanam, veram eſſe Eccleſiam, & quod hinc efficitur, ſuam Eccleſiam erroris eſſe Synagogam. Sed de hoc quidem ſatis. Nunc Cœnam eorum videamus.

DE COENA CALVINISTARVM, eiuſque multiplice abuſu.

Caput Duodecimum.

ARGVMENTVM

I. *Idololatræ & Hæretici figuram aliquam Cœnæ Dominicæ ſeruant.*
II. *Ad ſacra nec altaribus nec vllo alio ornatu vtuntur.*
III. *De altaribus Catholicæ Eccleſiæ.*
IV. *Quibus ritibus Cœnam adminiſtrent.*
V. *Mos & ritus primitiuæ Eccleſiæ.*
VI. *Ingens abuſus Caluiniſtarum in porrigendo Calice.*
VII. *Caluiniſtæ ad Cœnam ſuam pane fermentato & vulgari, Catholici in Euchariſtia, exemplo Saluatoris, azymo vtuntur.*
VIII. *Caluiniſtarum in hoc Actu irreligioſitas, & Catholicorum in eodem deuotio.*
IX. *Cœna Caluiniſtarum Peripatetica, & de nouorum Euangelicorum diuerſitate.*
X. *De benedictione quæ in Euchariſtia adhibetur.*

I. omnes formã quandam Cœnæ habent.

QVemadmodum diuini huius Myſterij ſimicam vel mimicam quandam imitationem vetus ille cercopithecus, diabolus, inter ipſos Idololatras introduxit, ſicut non ſine admiratione Lectoris recenſet Ieſuita Acoſta, qui cum Indiæ populis diu eſt conuerſatus: ita idem fecit inter hæreticos, cuiuſcunque ſint ſectæ, qui inſignis illius actionis Saluatoris noſtri, qua Corporis ſui manducationem inſtituit, commemorationem celebrant noua forma, nouo modo, perinde vt tota illorum fides eſt noua. Quanquã nouam eam non ſine iniuria dixeris, vt quæ antiquis hæreſibus ſit ſuperinſtructa. Sed eã videamus duntaxat, quæ Caluiniſtarum eſt in Gallia. Horum mos eſt, quater celebrare Cœnã in anno, quãuis Caluinus dixerit, nunquã debere cõgregari Eccleſiam ſine precibus & communicatione Cœnæ: & Beza, ſecundus eorum Pontifex ſcripſerit, hoc fine inſtitutam eſſe Cœnam Domini, vt cõtinue ea reficiamur. Quæ igitur cauſſa eſt, ait ad illum Schluſſelburgius Lutheranus, miſerrime Cyclops cum Eccleſia tua, cur contra Dei præceptum, quater in anno celebrandã eam inſtituas? In Eccleſia Lutherana quotidie habetur Cõmunio, in Eccleſia Catholica ſingulis diebus & ſingulis horis matutinis, per omnem terrã habitabilem, qua cognitum eſt Ieſu Chriſti nomen. At iſti non niſi quater in anno Cœnã ſuã celebrare poſſunt, idq; nõ raro ſine aliquo præcedente ieiunio, ſine mortificatione, & à mundanis negocijs ceſſatione: quin &, vt ſupra monui, ientaculo ſumto nõnunquam ad eam accedunt. Sed iam de modo, quo eam ſumunt, videamus.

II. Cœtus Caluiniſtarum omni ornatu caret.

Initio ad concionem pro more accedunt. locus ornatu inſtructus eſt ordinario, nec quidquã præter naturalem ſimplicitatem habet. Sciendũ erat Miniſtris, Saluatorem noſtrum, quum Cœnam inſtitueret, voluiſſe vt locus tapetibus eſſet exornatus, quemadmodum apud Lucã vox Græca ἐςρωμένον oſtendit, quam ipſorum interpretes loco, tapetibus inſtructum, ſtratum reddiderunt. Hoc eſt illud cœnaculum inſtructum paratumq;, quod primam Chriſtianorum Eccleſiam vocat Proclus. Immo ipſe Dominus, vt Rabbinorum nonnulli affirmant, veſte ſacra, quam ipſi appellant Taleth, indutus fuit. Finita concione, Miniſter de cathedra deſcendit, & ante menſam mappa inſtratã conſiſtit. Et hic omnis eſt ornatus quẽ adhibent: hæc eorum altaria. Menſam habent vbi comedant, & non Altaria vbi conſecrent, dicebat de eorum ſimilibus D. Auguſtinus. Philadelphenſes hortatur S. Ignatius, vt Altaria habeant, quæ venerabilia, diuina & ſancta S. Dionyſius appellat. Hoc altare tremendum & admiratione dignum, inquit D. Chryſoſtomus, ob ſacrificium quod illi imponitur; petra eſt, ſed petra ſancta, propterea quod recipit Corpus Domini. Et

Opta-

Optatus Altaria ſedes appellat Ieſu Chriſti. Vſus horum Altarium non erat tantum vt Sectarij affirmant, deuotiones Chriſtianorum & oblationes recipere, ſed etiam ſacrificia Deo offerre, vt videre eſt apud S. Dionyſium, S. Cyprianum. Sacerdotes ſanctæ Eccleſiæ, ait D. Clemens, Hoſtiã incruentam ſuper altaribus Domini offerunt. Quum vela videris retrahi (agnoſce conſuetudinem, quam hodie nos obſeruamus in locis, vbi altaria ſunt velo circumdata) tunc ſuperne (inquit D. Chryſoſtomus) cœlum aperiri cogita, & angelos deſcendere. Indigni ſunt oculi peccatoris qui videant hæc myſteria, & aures quæ audiant.

III. *De Altaribus.*

Quum adhuc eſſet Eccleſia huc illuc errans, portatilia erant Altaria, impoſitum habentia lapidem conſecratum: ſed poſtquam victoriæ eam fixam & immobilem conſtituerunt, è lapidibus exſtructa fuere Altaria. Itaque illis in locis, vbi tuto ſedem figere potuerunt priſci Chriſtiani, Altaria fundauerunt, quæ in hunc vſque diem in veteribus templis noſtris exſtant. Et Chriſtiani, qui Indias frequentarunt, quas olim D. Thomæ prædicatio peragrauit, Altaria Chriſtiana cum reliquijs quibuſdam Imaginis Virginis in ſpeluncis inuenerunt. Annon videtis, S. Martialẽ ad Burdegalenſes noſtros ſcripſiſſe, ſe Aram Deo Iſraelis, & Martyri ipſius S. Stephano dedicaſſe? Ea ara in ciuitate Lemouicum, vbi Apoſtolus iſte Aquitaniæ quieſcit, conſpicitur, ædificata à Principe Stephano, quem ad Chriſtianiſmum ipſe conuerterat: ante eam noctes dieſq; ardent ſeptem candelæ, iuxta antiquã iſtã fundationem, in Parlamento noſtro & diſceptatã & confirmatã. Itaq; primorum illorum Chriſtianorum prima cura erat, Altaria Deo ædificare, quæ nuperi iſti Chriſtiani deſtruxerunt: aut ſi quando ingruerent perſequutiones, ligneas aras habebant, quas honore & veneratione afficiebant. Probationem huius rei apud ipſos veſtros Auctores, Centuriatores Magdeburgenſes, quærite, iſtic videbitis, ipſos veritatis, quæ in omni antiquitate reperitur, vi inuiolabili, quam abolere non potuerunt, adactos, Altarium ſtructuram conſecrationemque ad illa ipſa ſecula referre, quibus Diſcipulorum Apoſtolorũ poterat adhuc vox exaudiri. Quod ſi hi Lutherani Hiſtoriographi ſuſpecti ſunt vobis, Miniſtrũ Burgoniũ Caluinianũ adite in hiſtoria Eccleſiaſtica, edita Anno MDLXIII. Primogenitus ille Eccleſiæ Conſtantinus Magnus, etiã nondũ penitus ſub iugũ miſſo paganiſmo Eccleſias habuit, & portatiles quidẽ quoties iter faceret, aut caſtra alicubi metaretur. Melius adhuc Talebotus, celebris ille Angliæ Dux militũ, Franciæ olim & Vaſconiæ terror, qui nunquã in aliquo loco, vbi diutiuſculè moraturus eſſet, ſtatiua habuit, quin ſacellum è lapidibus exſtruendũ continuo curaret, vt in ipſis caſtris ſacrũ

fieret.

fieret. Et illius quidem adhuc hodieque ruinæ conſpiciuntur, quod in campo illo ædificauit, vbi vnà cum vita victoriam amiſit, nimirum nobili illo prœlio ad Caſtillonum, quo recuperata eſt Aquitania & in perpetuum Franciæ vnita Nunc ad Reformatos noſtros reuertamur.

IV. ...modo Cœ... administre...

Huic menſæ, cuius forte in popina aut alio loco profano vſus fuit, eritque poſtea ad res quaslibet, patina impoſita eſt plena pane vulgari, fruſtulatim in eum modum conciſo, quo ad comedendum ... ua aptari ſolet; vel etiam mantili inuolutus eſt is panis: ab altero latere lagenæ adſunt vnà cum vitris. In cuius rei locum omnis ſemper antiquitas vſa eſt, vt nos hodieque facimus, Calicibus, vt videre eſt apud Tertullianum, S. Auguſtinum, & Optatum Mileuitanum, qui impij ſacrilegij quendam arguit, quod calices Sanguinis Ieſu Chriſti confregiſſet & conflaſſet. Miniſtro aſſiſtunt Diaconi, homines fere aulici, aut ciues, ſi qui ſunt in Eccleſia, aut opifices, dum ſint membra Conſiſtorij. Atque his ita, vt dixi, præparatis, Miniſter, ſine vlla præuia manuum lotione, quam tamen, vt ex antiquis auctoribus conſtat, adhibere fuerant ſoliti primitiuæ Eccleſiæ Presbyteri, qui mos adhuc viget in Eccleſia Catholica, fruſtum panis iſtius pro ſe ſumit, idque frangens his verbis plerumque ex doctrina Caluini vtitur: Panis quem frangimus, Communio eſt Corporis Chriſti. Quo facto, ei, qui ex Conſiſtorio primus adſtat, tantundem porrigit inquiens: Recordare, quod Chriſtus mortem pro te & paſſionem ſubijt. Alij inquiunt, Hoc eſt Corpus, quod pro te paſſum eſt. Alij nihil dicunt penitus, contenti oculos, dum panem porrigunt, cœlum verſus ſuſtuliſſe, vt omnia procedant ex fide, verbis autem & vocibus nullus locus detur Quaſi dixiſſet Ieſus Chriſtus, Credite Corpus meum, & comederis illud; non vero, Accipite & comedite corpus, quod tradetur pro vobis. Quo loco notate mihi pulchram nouitiæ huius Eccleſiæ poſitiam. In veteri Eccleſia Presbyter, ſigno Crucis facto, his verbis ad omnes & ſingulos vtebatur: Corpus Domini noſtri Ieſu Chriſti cuſtodiat animam tuam in vitam æternam, Amen. nec vnquam verba mutabat; Contra Miniſter ad oſtendendam Spiritus ſui abundantiam, diuerſam verborum formulam in diſtribuendo pane non raro vſurpat: vnde ſit, vt fratres communicantes in locum ſuum reuerſi, interrogent alij alios, quemadmodum eſt à pluribus obſeruatum, Tibi quidnam dixit? Rurſus Catholici dicunt, Domine Non Sum Dignus, &c. quæ precatio ad imitationem Centurionis illius in Eccleſia primitiua viſitata fuit, Origene eius in hac actione mentionem faciente. At Caluiniſta ne verbum quidem loquens, accepto pane & vino ſuo, quotam ſuam abiens

Magna diſcrepantia:

mandit.

maudit. Ij, quibus panem Miniſter porrigit, manum honoris gratia oſculantur: aut ſi honoratior ſit, qui panem accepturus eſt, ipſe Miniſter panem oſculatur, aut ſaltem ori propius admonet, eo ritu, quo in ciuilitatibus mundanis dantes aliquid alteri vti ſolemus. At in Eccleſia Dei qui maximus eſt, parem locum cum ceteris obtinet. Ipſe Papa è manibus pauperis alicuius Cappucini Communionem accipiens, reuerentia ab ipſo non afficitur, ſed in genua procumbens, Presbyterum ſe maiorem tunc agnoſcit: quum contra in noua Eccleſia hominibus honorem exhibeant, non Deo. Diaconus viciſſim Miniſtro potum prebet, & poſt eum ipſe bibit. Deinde ei, qui proximus ſe offert, tantundem Miniſter porrigit: & is porro locum facit ſequenti, atque ita deinceps ordine quodam & ſerie alij in aliorum loca ſubeunt, perinde vt hiſtriones ſolent Comœdiam acturi. Idem faciunt Iudæi, quum erecti & feſtinantes veſcuntur Agno Paſchali cum azymis & lactucis amaris. Profanæ & omni deuotione carentis animæ certiſſimum indicium eſt, ò Caluiniſtæ, extrema irreuerentia. *Maledictus*, inquit Ieremias, *qui opus Dei negligenter facit*. Ab altera menſæ parte Diaconus vitrum communicantibus porrigit, inquiens iuxta Caluini doctrinam: *Poculum Benedictionis, quod benedicimus, eſt Communio Sanguinis Chriſti*. Quæ verba ex Epiſtola ad Corinthios deſumta ſunt. Nonnunquam ait, *Recordare, quod Sanguis Chriſti pro te effuſus eſt*. Quibuſdam in locis Magiſtratus temporales priores accedunt, & hos ſequuntur Spirituales, hoc eſt, ij qui ſunt de Conſiſtorio. Tanta ſcilicet horum eſt ignauia, vt inſtar Eſaui, pro edulio lentium primogenituram ſuam, id eſt, prærogatiuam vendiderint. Stantes panem ſumunt, aut potius euntes, & ſuam quiſque portionem mandentes. Genebrardus eueniſſe aliquando ſcribit, vt anus edentula, cui cruſta forte obtigerat, per negligentiam relicta (ſolent enim alioqui demere cruſtam) portionem ſuam, quam mandere non poſſet, in ſinum recondere fuerit coacta. Apud Geneuenſes Oblatis, vt vocant, à piſtore petitis Cœnam celebrari ſolitam, auctor eſt Caierus. Reſiduum ſi quid eſt de hoc pane, id pauperibus datur, nec quidquam reſeruatur, propterea quod in noua hac Eccleſia Cœna celebrari nequeat niſi in eo loco vbi ſit Cœtus congregatio & eo tempore, quo vniuerſus populus eam ſumit: Vnde efficitur, vt miſero alicui Paralytico, lecto affixo, totum vitæ tempus reliquum ad mortem vſque degendum ſit ſine participatione Cœnæ Dominicæ, non minus quam captiuo, vt & ijs qui diem, huic panis diſtributioni deſtinatum obire aliqua alia ratione impediuntur. Aliter facere, Papiſticam ſuperſtitionem cenſent: quo nomine Lutheranos reprehen-

Papa coram ſacerdote ſe humiliat.

dit Caluinus, & cum eo Muſculus, Bullingerus, alij. Quos Chemnitius Lutheranus interrogat, quo pacto ab omni humanitate, ſimulq; à doctrina D. Cypriani tam alienā Religionem habeant, vt efficaciſſimum Corporis Chriſti medicamentum negent ægrotis? Auguſtini aliam mentem fuiſſe, qui exhortetur ægrotos, vt ſalutare hoc viaticum mature petant Et deinde ad Caluinum conuerſo ſermone quærit, videatne à D. Dionyſio iam olim indicatum fuiſſe, maximo bono per eum ægrotos fruſtrari qui communione eos priuet Euchariſtiæ. Quamqam ipſe Caluinus in Epiſtolis ſuis cenſere ſe profiteatur, non eſſe denegandam Cœnam ægrotis, & cur ita ſentiat, multis grauibuſque rationibus induci ſe affirmet. Et nihilo tamen magis id fit. In quibus autem mœrorum anguſtijs neceſſe eſt verſari eos quibus aliquid reliquum eſt conſcientiæ, ſi nihil ſit aliud quod eos ſoletur, præter Miniſtri hanc affirmationem, quod ſola fides ſit currus, quo ceu noui quidā Heliç in cœlum ſint rapiendi! Parum profecto idonea cautio, quæ tam parum idoneos det fidejuſſores! Sed ad Miniſtrum, panem, vt dixi, pro concione diſtribuentem reuertamur. Is non raro bis eodem die Cœnam adminiſtrat: & tunc matutinum tempus famulis & ancillis tribuit, ipſe non minus quam ceteri portionem ſuam ſumens: deinde octauam horam, aut nonam, patribusfamilias & matronis impertitur. Quinetiam ſi duarum Eccleſiarum miniſterio ſit adſtrictus, mane in vna Cœnam populo diſtribuet, deinde curata cute, ad reliquas oues ſuas proficiſcetur, qui ipſi quoq; prius bene paſti ad menſam Domini accedunt, hilariter Cœnam ſuam ſumturi, non negligente Miniſtro etiam de hac participare, quum ſit ipſius, ſemper prius delibare, & primum omnium communicare. Quem abuſum quum aliquando palpandum proponerem cuidam Patri Conſiſtoriali, oſtendens illi pietatem magnæ multitudinis hominum Catholicorum in Strandraſienſi oppido: qui quum non potuiſſent Antiſtiti ſuo, optimo & religioſiſſimo Cardinali de Sourdis, viſitanti & confirmanti populum ſuum, confiteri tempore matutino, ab eoque Euchariſtiam accipere, ieiuni ad Veſperas vſque perſeuerabant, percepturi Corpus Creatoris ſui: quumque oculis ipſius ſubijcerem bonos iſtos homines, qui è loginquis locis illuc confluxerant, flexiſque genibus tantiſper in templo exſpectabant, Quorſum, inquit, omnia iſta? Quæ ſi Deus voluiſſet, nonne præcepiſſet? Cui ego Eccleſiæ, inquam ſuæ, ſupremæ filiorum ſuorum Magiſtræ & ductrici, ſtatuendi ſuper his rebus poteſtatem permiſit, quemadmodum Auguſtinus docet, affirmans placuiſſe Spiritui ſancto vt in honorem tanti Sacramenti Corpus Domini noſtri in os hominis Chriſtiani prius

Miniſtri vno die ſæpius communicāt.

quam

quam alius cibus intraret.

Sed quoniam primæuam Eccleſiæ puritatem non minus falſo quam frequenter nobis opponunt: quid eſt cur non diſcant ex S. Clemente, hanc fuiſſe primitiuæ Eccleſiæ conſuetudinem, vt reliquias conſecrati panis collectas, cum reuerentia Corpori Ieſu Chriſti debita cõſeruarent, in vſum ægrotorum, peregrinorum, & eorum, qui frequentius communicare erant ſoliti? Concilium præcipit, vt paratam ſemper Euchariſtiã habeat Presbyter, vt ſi quis ſit æger, confeſtim eam percipiat, nec moriatur abſque communione. Conſeruabant autem eam, quemadmodum hodie quoque facimus, in vaſe, quod Græci appellabant κιβώριον, vnde noſtrum Ciborium nomen ſumſit, vt videre eſt centum in locis. Pulchra profecto & plena Religionis antiquitas, ex S. Irenæo, Tertulliano, Cypriano & D. Ambroſio petita, ad quam vobis, miſerrimi Reformatores, non vero ad nouitates Lacus Geneuenſis, recurrendum eſſet. Quæſiuit aliquando ex me Reformatus quidam, vbi maneret Corpus Chriſti ſi ſpecies in hierothecis iſtis tractu temporis corrumperentur. Berengario idem quærenti pius quidam Pater in hunc modum reſpondit. Panis, inquit, diuinus hominibus corruptis videtur corruptibilis; at Catholicis nũquam corrumpitur cœleſtis iſte panis, Euchariſtia iſta, Manna iſta: Non enim putreſit: quin hoc pane viuimus & à corruptione vindicamur, carnem immaculati iſtius agni immunem à paſſione manducantes. Vigilat Eccleſia, ne eiuſmodi eueniat incommodum, ne, inquam, Hoſtia putreſcat: poteſt enim ſacerdos ſacrificans in Altari, vna vice omnes conſecratas Hoſtias ſumere, & in earum locum nouas ſubſtituere. Quod ſi tamen tale aliquid contingeret, vt prorſus eſſent corruptæ ſpecies, deſinit eſſe in ijs Chriſti Corpus, non ſecus ac anima, corpore diſſoluto. Immo ſi beſtia ſacram deuoraret Hoſtiam, eſſet in ea Corpus CHRISTI, quomodo eſt in Athei alicuius & inimici DEI ventriculo. Solas ſpecies lædit beſtia illa, id eſt, minimam Sacramenti partem, at Corpus Saluatoris neutiquam, vt quod pollui corrumpive non poſſit: eſt enim glorioſum, incorruptibile & paſſionis expers, nec magis dentibus arrodi poteſt, quam gladio, quo corpus perfoditur, anima lædi. Iniuria nihilominus, qua ſpecies afficiuntur, ad DEVM ſpectat, quoniam Corpus Ieſu Chriſti, cum ſpeciebus vnicum conſtituit Myſterium, & vnicum Sacramentum. Præclara hæc Antiquitatis conſuetudo, qua reponebatur Euchariſtia in vſum abſentium & ægrotorum, vtque in Proceſſionibus circumgeſtaretur, compluribus in locis legitur apud Tertullianum, S. Cyprianum, S. Baſilium, S. Auguſtinum, &

V. Primitiua Eccleſiæ conſuetudo.

Ardua quæſtio.

panis,an fermentatus,dummodo ſit ex frumento confectus. At Caluiniſtæ communi pane haud aliam ob cauſſam vti videntur, quam quia in Eccleſia receptum eſt,vt Corpus Domini noſtri, quod veteri fermento peccati nunquam infectum fuit, conſecretur in pane azymo & cui fermentum non eſt admixtum:fermento enim hypocriſis, malitia & arrogantia in Scriptura ſignificatur. Et quidem ad imitationem Saluatoris id facimus, qui Sacramentum hoc primo azymorum die inſtituit, hoc eſt,eo tempore,quo non licebat Iudæis ex verbi diuini præſcripto, fermentatum panem domi ſuæ habere. Neque enim cogitandum eſt, Dominum hanc legem infringere & Agnum Paſchalem cum pane fermentato comedere voluiſſe. Neque ſolum communis eſt panis, quem Caluiniſtæ vſurpant ſed nec myſterij illius, ad quod repræſentandum inſtitutus eſt,vllam ſimilitudinem habet. Catholicorum vero panis, ex antiqua Eccleſiæ traditione,cuius,præter Epiphanium,etiam Gregorius meminit,minutis Hoſtijs conſtat,ijſque rotundis, propterea quod ea figura ſit perfecta & in orbe ſuo totum mundum repræſentet. Præterea ad Caluiniſticum panem nulla adhibentur verba Sacramentalia, ſed precatio dumtaxat aut myſterij Cœnæ declaratio:at apud Catholicos,ſicut loquitur D. Ambroſius,panis fit corpus Chriſti vi verborum Ieſu Chriſti, dicentis,*Hoc eſt Corpus meum,Hic eſt ſanguis meus.* Nam quemadmodum non eſt ſatis,de Baptiſmi inſtitutione concionem habere, ſed adhibenda ſunt verba Sacramentalia quibus Baptiſmus perficitur:ita nec de Cœna concionari ſufficit,ſed pronunciare oportet verba Euchariſtiam efficientia, quibus vſus eſt Dominus. Panem iſtum inquit D. Cyprianus,quem Dominus diſcipulis porrigebat,omnipotentia verbi carnem fieri;edi, ac nõ conſumi;eo quod Chriſtus etſi occiſus fuerit,ſit reſuſcitatus. Eundem edi per particulas,nihilominus integrum manere & perfectum:integrum in cœlo,& integrum in te.

Sumto in hunc modum inter eundum pane & vino,ad ſuum quiſque locum, ſi vult, reuertitur, & argenti nonnihil in peluim conijcit, aut, vt poſtea eſt introductum in ima parte menſæ deponit, ad diſtribuendum pauperibus. Quod ſi Miniſter numeroſam prolem habet (vt eſt id genus hominum in propagando genere humano plerumque felix) tunc & ipſe partem ex Eleemoſyna illa capit: neque enim poteſt melius charitas locari. In genua procumbere in hac actione nemo audet,& ne quidem deuoti animi aut religionis geſtum ſpeciemve aliquam præ ſe ferre. Vnde quum aliquando Dominus de la Force, ex familia Caumontiorum,pater eius qui nunc in Benearnia gubernationi præeſt,ſum- VIII.

Caluiniſtarũ impietas,cum Catholicorum deuotione comparatur.

ta Cœna, in angulo horrei in genua procidiſſet, orans, tamquam craſſo admiſſo errore, iuſſus eſt ſurgere. Verſabatur illi in memoria vetus illa pietas, quam in Eccleſia, paulo ante à ſe relicta, viderat: ſed non effugit reprehenſionem. Miniſter enim, poſtquam reuerſum eum in locum ſuum, prouolutum in genua, ex ſeniore cognouit, alta voce inclamans, Surge, Domine, ſurge, inquit, ſcandalum præbes cœtui. Et ille miſer paruit, miratus tamen, prohiberi ſe Deum inuocare. Num vero o errones miſerrimi, Catholicorum in percipienda ſacra Euchariſtia talis eſt pietas, qui ieiunant, perſeuerant in oratione, in genua procidunt? Spernit namque Deum irreuerenter quiſquis adorat. Lachrymis vultum rigant, pectus tundunt, & mille pietatis exercitijs rebellem carnem domant. Sic primi Chriſtiani, vt Cyprianus in expoſitione Orationis Dominicæ affirmat, pectus percutiebant, peccata in eo latentia deteſtantes. Pectus enim cor & affectum ſignificat; & quum is ſit fons peccati, par eſt, vt ad eleuationem Dei ſui, honorariam hanc pœnam luat. Quod ſi quis apud vos id faceret, is aut ſtultus, aut vt loquar cum Caluiniſtis, hypocrita haberetur. Caluinus fatetur, de externis iſtis exercitijs, quæ in domanda carne occupantur, multa in veterum ſcriptis paſſim occurrere: Sed veniam præfatus, id, quod ſentiat, dicendi, nimium eos ait minutis hiſce rebus inhæſiſſe: Omnes, inquit, video aut hac in parte lapſos eſſe, aut nimis aſpere ac dure loquutos. Catholici non manum extendunt, ſed ore recipiunt, non panem, ſed ſub accidentibus panis, ſanctum Corpus Creatoris. O miraculum, ô bonitatem Dei, inquit D. Chryſoſtomus, qui in ſupernis aſſidet cum Patre, in momento manibus hominum contrectatur, & datur volentibus eum recipere! Ad ſolum magni & ſupernaturalis huius myſterij nomen diaboli fremunt, Angeli tremunt, ſapientes intellectus, & vox deſtituit eloquentes. Os illud aureum, decus Græciæ, ipſos Angelos in ipſo momento conſecrationis Altari aſſiſtere & ad adorandum Deum facies ſuas inclinare, multis admirandis viſionibus confirmat. Solus Caluiniſta elato capite ſine reuerentia incedit, nec corpus proſternit, nec ſe humiliat, nulla cernitur in ipſo corporis inclinatio, nulla ſubmiſſio coram Domino ſuo, in cuius tamen fidem & obſequium non ſolum anima deuouere ſe debet, ſed etiam corpus, lingua, os, oculi, manus, genua, & omnia denique membra vnanimiter conſenſum ſuum teſtari in agnoſcendo Creatore, Redemptore & Seruatore ſuo, tanquam eo, qui mirabiliter in ipſis operatur omnia illa dona &

lib.3. Inſt.ca 3. ſect.38.

bene

benedictiones, quibus in hoc mundo perfruuntur, & in altero, & quidem perfectius multo, perfrui deſiderant. In ingenti iſta & vaſta mole totius huius Vniuerſi, nulla pars eſt, nec maxima nec minima, quæ Maieſtatem diuinam non aliqua ratione adoret, quæ bonitatis illius teſtimonium aliquod illuſtre non reddat, & quæ laudibus eius Hymnum aliquem ſuo quodam modo non decantet. Omnia excelſæ huius manus opera eam agnoſcunt, nec quiſquam fuit tam infidelis Paganus qui non per ea potuiſſet ad opificis cognitionem adduci. Hæc ſunt diplomata, hi veteres tituli, hæc documenta, quæ nulla fraus, nulla vis, nulla tyrannis abolere aut infirmare valet: quæ nos conuincunt, quantum illi debeamus. hæc clamant, omnia ab ipſo eſſe, quæ poſſidemus, ipſius bonorum nos eſſe vſufructuarios, ipſius manere proprietatem quamuis vtilitas ad tempus noſtra videatur. Et tamen tu ſolus ò prauæ fidei Caluiniſta (nec enim alio te poſſum appellare nomine) quoniam verbis Chriſti tui fidem adhibere non vis, immotus permanebis, nec vllo ſigno Deum tuum adorabis, in illo præſertim actu Religionis tuæ maxime ſolenni, vbi ſaltem Fide illum recipis. Sed erro, forte. Nam cui honorem exhibeat in ſacris ſuis Caluiniſta? Num Deo? at is præſens non adeſt: Cœlo affixus eſt, ibi ſumitur, illuc ſcalis fidei aſcendunt. Nihil eſt apud illos ſanctum, omnia profana: Panis, panis eſt, prætereaque nihil. Ille certe panis non eſt, quem D. Cyprianus non effigie, ſed natura mutatum, & omnipotentia Dei factum carnem dicit. Et nihilo tamen minus in Orthodoxo ſuo (quanquam dicis cauſſa) proteſtantur, Eccleſiam ſuam ſemper docuiſſe, quod oporteat Sacramenta, hoc eſt, Corpus & Sanguinis Chriſti ſacra ſymbola, reuereri, honorare & adorare, non tamen eiuſmodi honore, reuerentia & adoratione, quæ ſoli Deo debeantur, ſed tali cultu, qualis conuenit rebus religioſis & ſacris, & qualis Regibus, Principibus & Magiſtratibus exhiberi ſolet. Hoc igitur quum dicat Orthodoxus veſter, quid eſt, cur noſtras ſalutationes, reuerentias & corporis proſtrationes, idololatriam appelletis? Cur inquit Beza? Ex Auguſtino apparet, ſui temporis fideles adorauiſſe Chriſtum in myſterijs Cœnæ, at nos ſatius eſſe cenſemus ab huiusmodis externa adoratione abſtinere.

Omnia Deum adorant.

IX. Cena Peripatetica & ſpularis.

Hoc habent commune omnes, quæ vnquam exſtiterunt, ſectæ, vt ſint inter ſe diuiſæ, & frequenter inuicem diſcrepent, quemadmodum de Nouatianis ſcribit D. Ambroſius, & de Pelagianis S. Auguſtinus. Idem videre eſt in noſtri temporis Lutheranis & Caluiniſtis. Illi, Catholicos imitati, flexis genibus Sacramentum recipiunt, immo etiam confitentur

Sacer-

ſacerdotibus ſuis & Miniſtris: Realem quoque Corporis præſentiam non minus agnoſcunt Paſtores, ait in viſitatione Saxonica Lutherus, docent populum, quantum ſit peccatum, ſanctiſſimum hoc Sacramentum, quo ſacrum Chriſti Corpus ſacerdos diſtribuit, non honorare. Cum omni honore adorandum eſt venerabile hoc Myſterium. Idem diſcipuli eius ſcripſerunt, Weſtphalus, Heshuſius, Chemnitius, qui Caluiniſtas, tamquam Arrianos & Neſtorianos, deteſtantur, & Cœnam eorum Deambulatoriam per ludibrium appellant Nam erecto corpore, & velut deambulantes ad eam accedunt, ideoque Paripateticam libenter eam nuncupauerim. Verum enimuero quum non modo animarum, ſed corporum quoque creator ſit Deus, idcirco obſtricti ſumus, vt Patrum nonnemo loquutus eſt, humiliare & ſpiritus & corpora, quotieſcumque ad implorandum auxilium, aut ad participanda myſteria eius coram ipſo comparemus: Nam vt ad Deum aſcendamus, deſcenſu opus eſt; & vt tangamus Cœlum, terram pulſare oportet. Et certe vt attollaris ad Deum, primus gradus eſt, teipſum humiliare. Et quãuis in ijs actionibus, quæ ſunt in domo Dei peragendæ, præcipuæ partes ſint animæ, eſt tamen etiam corporis compoſitio in iiſdem non parum neceſſaria. Nam huius externa reuerentia excitat illius internam. Nimium certe coram Deo ſeſe humiliaſſe nemo gloriari poteſt, præſertim in magno hoc myſteriorum myſterio, vbi id agitur, vt vnum cum ipſo fiamus. Et ea eſt alioquin naturæ noſtræ infirmitas, vt hac in re ſemper aliquis in nobis inueniatur defectus, dum nos cupimus acceptos efficere illi, qui veræ humilitatis viam nobis præiuit, quum omnis noſtra etiam maxime ſubmiſſa humiliatio, nonnihil tamẽ habeat adhuc mundanę gloriolæ. Qua de re elegantiſſimam ſimilitudinem nobis reliquit Epiſcopus Arelatenſis qui vixit ante annos mille.

Cæſarius homilia 30.

Quemadmodum, inquit, ſi quis de fontis alicuius limpidiſſimi, in medio herbarum florumque ſcaturientis, cryſtallina aqua cupit bibere, eum oportet inclinare ſeſe, & ad hauriendam aquam demittere; ita qui ad te » venit, ò viue & clariſſime fons gratiæ, Seruator meus, niſi incuruet ſe & » cum humilitate ſubmittat, impoſſibile eſt vt vel labia ſua madefaci- » at.

Merito igitur deridentur à Lutheranis Caluiniſtæ: neque enim par eſt hoc modo coram Deo comparere. Quin potius adeunt ſcholam S. Dionyſij, Auguſtini, Chryſoſtomi, Ambroſij, aliorumque ſapientiſſimorum Eccleſiæ Chriſtianæ anteſignanorum? Sed Caluiniſtæ viciſſim illos appellant Luthero-Papiſtas, habentque riſui Belgicos, Hollandicos

& Sco

Digitized by Google

& Scoticos Caluiniſtas, qui diſcumbentes, velut pranſuri, Cœnam ſumunt: vnde etiam comeſſatoriam eam appellant. Et hi quidem docent, oportere ad exemplum Domini eodem modo, quo ipſe, ſedere Verum ad conformandum ſeſe ad hoc exemplar per omnia, oporteret & numerum ternumdenum obſeruare: quum ipſi promiſcue tot diſcumbant, quot menſa capit; quin & oporteret eos ad imitationem Saluatoris, ſuper lectis accumbere, & cubitis inniti: nam ad hunc modum ipſe cum Apoſtolis ſuis in ſolenni hoc conuiuio diſcubuit, exſtatque eius conſuetudinis mentio in Scriptura tam veteris quam Noui Teſtamenti, eademque in ſacris Tabulis optimi Patris Richeomi eleganter depicta conſpicitur. Schluſſelburgius Lutheranus, de Belgarum Cœna loquens, horrore affici ſe dicit, quoties videat eos, non ſecus ac ebrioſos & ruſticos in caupona ſedentes, tantum bibere. Miniſtrum, in medio conſidentem, ſumto poculo, primum bibere bonum hauſtum, & plus quam in Eccleſia deceat, deinde porrigentem vitrum, dicere, Accipite, & bibite, recordantes ſanguinem Chriſti pro vobis effuſum eſſe. Eundem diſtribuentem panem, his verbis vti, Accipite & comedite, recordamini & credite, Corpus Chriſti crucifixum eſſe pro vobis. Sed ad Gallos noſtros redeamus. Hi poſtquam ſumpſerunt ſuam portionem panis, & poculum ſuum biberunt, locum faciunt ceteris. Apud Anglos autem ij, qui communicaturi ſunt, non ad menſam accedunt, ſed in ordinem redacti, ſuo quiſque loco ſe continent, flexis genibus, ad quos deinde Parochus ſiue Epiſcopus, veſte ſua ſacra, poſt habitam admonitionem, indutus, panem circumfert. Eum duo Diaconi ſequuntur, patinam, in qua eſt panis, geſtantes, & prӕterea duo famuli, vna manu cantharum vino repletum, altera vitrum quiſque tenentes. Et hoc modo inſtructi, ordine alius poſt alium Cœnam Domini adminiſtrant. Scoti, horum vicini, menſӕ aſſident, vt Belgӕ & Batavi. In medio Rex, ſi adeſt, ſedet, cui vtrimque aſſident Aulӕ ſuӕ proceres. Miniſter non vt in Anglia, ſacra veſte indutus eſt. Qua de re ſpecialius aliquid attingam in tractatu de Schiſmate Anglicano, Scotiӕ, aliarumque regionum vicinarum. Et hi ſunt hӕreticorum hac in re varij ritus, quum contra omnes Catholici flexis genibus Sacramentum ſumant. Quorum vniformitas quaſi Lydius quidam lapis eſt, infallibile teſtimonium perhibens veritati & aſſiſtentiӕ diuinӕ, & eo ipſo, adorandum eſſe hoc Sacramentum, oſtendens. Corpus enim, vt inquit Athanaſius, propterea adorari debet, quia per vnionem perſonalem factum eſt Corpus Filij Dei increati, Corpus annunciatum per Angelos, formatum à Spiritu ſancto, veſtimentum factum Theanthropi.

Belgӕ.

Angli.

Scoti.

Accede, inquit vetus ille Hieroſolymitanus Patriarcha, inclinatus & proſtratus, venerabundus & adorabundus.

X
e benedicti
ibus actu
b benda.

Et hæc quidem eſt Cœna Caluiniſtica, ab ipſis pro libitu procuſa, ad nullum antiquitatis exemplar compoſita, ad nullius quæ ſub Cœlo ſit, Chriſtianæ Eccleſiæ ſimilitudinem conformata, à nullo Concilio approbata, nulla tanto myſterio digna ſolennitate conſpicua, nulla ſanctitatis nota inſignis, nec quidquam habens, quod ſapiat Religionem, quodve animi deuotionem vel tantillum excitet, omni denique ſanctificatione & benedictione, tamquam re, vt ipſi loquuntur, ludicra, deſtituta. Et hæc cauſſa eſt, ob quam in Biblijs Geneuę excuſis, infidi iſti interpretes, ad tollendam benedictionem Euchariſtiæ, Græcam vocem, εὐλογήσας, ita reddiderunt, vt pro benedictione gratiarum actionem ſubſtituerint, quemadmodum etiam vbi Apoſtolus τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας nominat, ipſi ex Calice benedictionis, Calicem gratiarum actionis nobis fabricauerunt. Lutherani autem conſcientiæ plus habuerunt, vt qui hac ipſa benedictione Sacramentarios flagellent. Dominus noſter, ſupremus ille Sacerdos, vtrumque fecit, & benedicens panem & Calicem, & gratias agens: quæ duæ actiones vtut ſint in hoc myſterio inſeparabiles, ac ambę Sacramentales, differunt tamen inter ſeſe. Neque enim ordinaria fuit hæc gratiarum actio, ſed ſolennis, & inuocatiua omnipotentiæ Dei, ad implẽdum hoc miraculum, & benedictio ad procreandam nouam qualitatem vim & perfectionem in re benedicta, pane, videlicet, & vino. In hæc enim elementa benedictio dirigebatur, vt D. Pauli verba oſtendunt. *Calix benedictionis*, inquit, *cui benedicimus nonne Communio Sanguinis Chriſti eſt?* Quomodo omnes Patres hunc locum acceperunt, eoque vſi ſunt. Id quod rident ſoli Caluiniſtæ, nec quam ſit ipſorum actio ridicula, videre poſſunt. Fui aliquando in ciuitate Aginenſi, quum Nobilis quidam ſumto pane ad commeſſandum, eoque in duas partes ſecto, dimidiam daret virgini cuidam, inquiens, Celebremus vnà Cœnam. En reuerentiam, quam in maxime ſolenni Religionis ſuæ actu adhibent: nunc reliquas Ceremonias, & quidem proxime matrimonia illorum videamus.

DE

Digitized by Google

DE CONFVSIONE MATRIMONIORUM apud Caluiniſtas.

Caput Decimumtertium.

ARGVMENTVM

I. *De matrimonijs Caluiniſtarum, & eorum confuſione.*
II. *Iidem ob commiſſum adulterium alteri nubendi ſuis faciunt poteſtatem.*
III. *Quibus ex cauſſis maritis vxores repudiare liceat.*
IV. *Quibus ex cauſis vxori etiam viuente marito, alij liceat nubere.*
V. *Complusculæ eiuſmodi repudiorum hiſtoria.*
VI. *Vera hiſtoria quæ Geneuæ contigit.*

ETiamſi in Sacramentorum numero non habeat Caluiniſtica hæreſis Matrimonium, rideatque eo nomine Tertullianum & S. Auguſtinum, qui vnà cum reliquis veteribus Chriſtianis, hoc nomine frequenter illud inſigniunt: nobis tamen de eo dicendum eſt aliquid. In Francia deſponſati in concione ſe ſiſtunt: ibi eos Miniſter, nulla intercedente ceremonia, precatione aut benedictione, matrimonio copulat. Mos diu obtinuit, vt matrimonium non niſi in exordio concionis, & ante preces, celebraretur: ne ſcilicet, Sacramentale aliquid illi ineſſe, per errorem exiſtimaretur. Sed quum id non niſi in conſpectu populi fieri poſſet, ex quo fiebat, vt multi interea ligarentur magicis artibus, creſcente vnà cum hæreſi hoc genere incãtationis (id quod vnum eſt ex ſignis Antichriſti Regnum præcedentibus) introductum eſt pluribus in locis, vt ad finem vſque concionis hic actus ſuſpenderetur, & dimiſſo demum populo celebraretur. Graduum conſanguinitatis, niſi inter fratrem ſororemque, rationem non habent: nam qui ſunt his remotiores, ſine diſcrimine iunguntur, vt fratrum ſororumque inter ſe liberi, & auunculi cum neptibus. Caierus vidiſſe ſe ait Synodos diſſidentes inter ſe ſuper incæſtuoſis nuptijs, quas approbauerint, decretoque ſuo earum celebrationem promouerint, aliæ rurſus condemnauerint. Quin & alio craſſo admodum errore idem laborare eos ſcribit, dum, videlicet, ijs in locis, vbi libertas illis indulgetur, vni marito duas vxores copulent, & vnam vxorem duobus viris nuptum dent, dicitque ad id obtinendum nihil aliud requiri præter

I. Confuſio matrimoniorum apud Caluiniſtas.

Magnum abuſus.

cleſiæ confeſſa fuerat, dimitteret: qui quum nollet ea vti ſeueritate, conſcientia prohibitus, dixit, peccatum hoc ante admiſſum fuiſſe, quam ſibi vxor vllatenus deuincta eſſet, ſeque culpam omnem, ſi qua in ipſa reſideret, condonare. Sed non ita multo poſt patuit fraus: falſo enim Notario iſti mortuo impacta fuerat culpa, quæ reuera erat ipſius Miniſtri, vt qui cum puella illa clam ſtupri conſuetudinem antea habuiſſet.

Inter Conſtitutiones Caluini etiam hic articulus inuenitur, diuortijs ianuam aperiens, & matrimonium in lupanar transformans. Si maritus, inquiunt, nequam, ab vxore diſcedat, annum integrum mulier exſpectet. eo exacto, *ſi comperiatur* opus eſſe, vt denuò nubat, licebit ei, præuijs proclamationibus, id facere. Quod ſi, occupato iam loco, vir eius reuerſus fuerit, mulctabitur, prout videbitur ęquitati conſentaneum. Sed formam inquiſitionis, qua de calore aut frigore iſtius fœminæ relictæ cognoſcitur, operæ precium eſt videre. Iuſſam comparere coram Conſiſtorio, Miniſter, habita prius admonitione, ecquid de viro ſuo inaudiuerit, interrogat: qua iureiurando affirmante, ſe annum iam totum, vbi ſit, ignorare, vtrum donum continentiæ habeat, Miniſter quærit. Si reſpondeat, carnem infirmam eſſe, id dictum ſapientibus illis ſat eſt, nec mora, in poteſtatem alterius viri veniendi libertatem habet: Præſtat nubere quam vri. Annon diſſolutus aliquis homo commodiſſimam iam rationem habet, ſuppeditatam per leges Geneuenſium, è vinculis coniugij ſeſe expediendi, vagæ libidini indulgendi, & de lecto in lectum tranſiliendi? Nonne hoc eſt viam ſternere mulieri libidinoſæ, qua ſub prætextu procurati huius diuortij, ad ſecunda vota tranſeat, aut etiam in lenonum diſciplinam ſe dedat? Iam vni feminæ duo aut tres erunt viri, & vni viro duæ aut tres vxores, omnes ſuperſtites: vt Geneuæ factum eſt, vbi intra ſex menſes tertiam vxorem quidam duxit, quum duas priores, Caluino inter alios iudice, vt Lindanus affirmat, adulterij conuiciſſet. IV. *Vxores, viuis maritis, rurſus nubunt.*

Dici vix poteſt, quam infames commixtiones ex hiſce Geneuenſium legibus extiterint. Notæ ſunt hiſtoriæ & exempla plurimorum vtriuſq; ſexus hominum, & illuſtrium quoque perſonarum, quæ relictis coniugibus ſuis, Geneuam, tanquam in aſylum ſe receperunt, & ſub Libertate conſcientiæ, carnis libertatem amplexæ ſunt. Nam ſimul ac eiuſmodi mulier muros vrbis Geneuenſis attigit, illico libera eſt. Maritum oportet vel illius Religionem amplecti, vel alibi vxorem quærere. Sebaſtianus Flaſchius Mansfeldienſis Miniſter, in libro de conuerſione ſua narrat, Collegam quendam ſuum vehementer apud ſe inſtitiſſe, vt permutationem inuicem facerent vxorum. Pudet me, inquit, alias enormes a- V. *Notatu digna aliquot hiſtoria.*

ctiones literis diuulgare. Vna hæc hiſtoria ſufficiet.

'era hiſtoria ...ue Geneuæ ...ccidit.

Quum Sabaudiæ Duci Pedemontana Regio reſtitueretur, Nobilem quendam ex Occitania dominum de Clarie ex eo bello, libido inceſſit viſendæ Geneuæ. Itaque aſſumtis ſocijs Nobili quodam Santonico, & alio quodã Aquitanico, Lauallo Domino, adhuc viuente, quos eadem curioſitas mouebat, Geneuam contendit. Quo vbi ventum eſt, Caluinum audiunt concionantem, quãuis eſſent omnes Catholici. Ibi Dominus de Claire ad gregem feminarum oculos circumferens, vxorem ſuam inter illas cõſpicit. Attonitus, cum oculis & animo deliberat, num forte deliraret aut viſus ipſum falleret. Sed quo magis aſpicit, eo certius vxorẽ, & cum ea etiã filiam ſuam, agnoſcit. Impatiens moræ, finem tamen concionis exſpectat tum ſurgente concione, ad vxorem accedit. Quæ virum ſuum aduenientem conſpicata, protinus exclamat, & ad Caluinum exeuntem accurrens, Domine, inquit, ſerua me. Ille ſubſiſtens, & Nobilem iſtum videns, iam manu tenentem filiam, quid negotij ſit interrogat: & illa, vir, inquit, eſt meus qui me abductum venit, Iuua me, obſecro. Caluinus videns turbam circumſiſtere vt exitum videret fabulæ, domi ſe cogniturum hac de re pronunciat: illo interim prohibito, cum vxore ſua, niſi venia impetrata, colloqui. Vocatus eo ipſo die ad Caluinum, & poſtridie ad Conſiſtorium, vxorem & filiam repetit. At illi vrgent, vt exemplum eius imitetur, Euangelium amplectatur: Omnia relinquenda eſſe præ amore Chriſti. Itaque quum nihil obtinere poſſet, metuens peiora, de conſilio aliorum clam ſe ſubduxit, vxore & filia in poteſtate Caluini relictis Plura id genus exempla, mihi probe cognita, non recenſeo. Nam ſi priuatorum hominum actiones perſequi & omniũ iſtorum abuſuum catalogum contexere vellem, tempus me prius quam materia deficeret. His igitur omiſſis, de cantionibus, præcipuo Religionis illorum exercitio, nonnihil dicemus.

DE

DE PSALMORVM CANTV, QVO Caluiniſtæ multos initio ſeduxerunt.

Caput Decimumquartum.

ARGVMENTVM.

I. *Pſalmi Dauidici apud omnes populos, qui aliquam Dei habent cognitionem, in pretio habentur.*
II. *Pſalmorum decantatio à Pontificibus certis quibuſdam regulis conſtituta.*
III. *Etiam Turcæ Pſalmos decantant.*
IV. *Vt & omnes hæretici, exceptis Anabaptiſtis.*
V. *Populus Pſalmorum cantillatione ab hæreticis ineſcatus.*
VI. *Primorum Lutheranorum & Caluiniſtarum conſuetudo.*
VII. *Mos decantandi Pſalmos in Catholica Eccleſia.*
VIII. *Pſalmi à nouis Euangelici profanati.*

OMnes populi ac nationes, quæ vllis ceremonijs aut religionis forma Deum coluerunt, ſacris illis cantibus ac Pſalmis à Spiritu S. regio Prophetæ Dauidi dictatis ſemper vſæ ſunt. Hos Iudæi increduli adhuc decantant, eodem modo quo antea in tẽplo Salomonis In Chriſtiana Eccleſia preces, eæ præſertim quæ Clericis in vſu, Pſalmorum verbis concipiuntur. Horas illas Canonicas Damaſus inſtituit per S. Hieronymum & S. Ambroſium, vt notat in Chronologia ſua Genebrardus. Hoc cantu Latina lingua concepto, Catholicæ Eccleſiæ templa, cõcinna & ſuaui harmonia ſemper perſonuerunt. Quin etiam ceteris hominibus ſomno ſepultis, bis centena per Chriſtianum orbem circiter Religioſorum millia, noctis ſilentium rumpunt, diuinos hos Pſalmos decantando. Eoſdem Chriſtiani omnes tam ad publicas quam priuatas preces adhibent. Græci, Armenij, Maronitæ, Syri, Iacobitæ, Moſcouitæ & alij populi à Græca dependentes Eccleſia, Græca lingua eoſdem decantant, non autem vulgari: vt & Meridionales Chriſtiani, Æthiopes & Abyſſini, magno illi Negus, quem nos Presbyterum-Ioannem appellamus ſubiecti. *I. Pſalmi ab omnibus populis recepti.*

Hoc idem Plinius ſecundus in epiſtolis ſuis ad Troianum de Chriſtianis perhibet: eos nimirum Deo ſuo, quem Chriſtum vocent, laudes decantare. S. Chryſoſtomus, Nihil inter Chriſtianos frequentius audiri dicit quam Dauidis Pſalmos. In omnibus Eccleſiæ precibus, *II. Pſalmodia à Pontificibus in ordinem redacta.*

Daui-

Dauidem principum dare, medium & finem. Vnde facile erroris conuinci poſſunt qui ritus huius Pſalmos decantandi Cœleſtinum Papam auctorem faciunt, qui anno CCCC. Sedem tenuit. Gregorius quidem Papa ſtatuit, vt Clerici ſoli Pſalmos in diuinis officijs decantarent, ad euitandam confuſionem, quæ ſæpe accidit, populo vnà cum ſacerdotibus canente. Hic Pontifex ille fuit cognomento vere Magnus, etiam Lutheri & Caluini confeſſione; quem Deus ſuſcitauit ad diuina reformãda officia, & pulcrum illum ordinem quē adhuc in Eccleſia videmus, conſtituendum, qui antea ob continuas Gothorum, Viſigothorum, Wandalorum & aliorum hæreticorum, qui venenum ſuum in Chriſtianam Rempublicam effuderant, inuaſiones ac turbas totus erat confuſus.

III. Turcæ Pſalmis quoque vtuntur.

Muſulmanni etiam ſiue Turcæ, quorum religio multa habet à Chriſtianis & Iudæis accepta, in cœtibus ſuis Pſalmos hos Sergij apoſtatæ, Mahumetis collegæ opera traductos, Arabica lingua decantant: vt & Perſæ, AEthiopes, & Arabes. Fatetur enim pſeudopropheta ille & impoſtor maximus XII. Azoare Elfurcani ſui, Pſalterium Dauidi cœlitus miſſum eſſe. Vocãt vero Orationem Meridionalem, cuius vſum quotidianum Mahumetes omnibus bonis Muſulmanis mandarit. Alij Septemtrionales populi qui ſub magni Chami imperio viuunt, eoſdem Pſalmos in magna habent veneratione. Vt paucis complectar, in omnibus terræ partibus diuinæ laudes Dauidis barbito decantantur. Quemadmodum vero omnes medicamentis ſacaratis vtuntur, non tamen omnes eorum effectus ſentiunt: ſic multi quidem Dauidicorum Pſalmorum dulcedinem deguſtarunt, nec tamen eorundem verum intellectum, & quæ inde proficiſcitur ſalutem perceperunt.

IV. Et omnes hæretici, exceptis Anabaptiſtis.

Ad hæreticos quod attinet, nemo vmquam tam malitioſus ac peruerſus fuit qui diuina hæc Cantica reijcere auſus fuerit, præter ſolos Anabaptiſtas, qui tamen magnæ ſanctitatis opinionem affectant. In horum enim cœtibus nihil audias niſi vocem Prædicantis ſiue Exhortantis. Primi Lutherani, poſt proſtitutam miſere vulgo S. Scripturam, eidem Pſalmos decantandos exhibuerunt; ſed Deus bone, quantis erroribus ac deprauationibus refertos! Ex his quidam Mattheſius nomine eo dementiæ vel impietatis potius progreſſus eſt, vt dixeris non Dauidem ſed Æſopum eorum eſſe auctorem, ſumto argumento ex nomine *Aſaph*, Pſalmis quibuſdam præſcripto. A Saxonibus hoc velut exercitium religionis ac partem aliquam cultus diuini Galli mutuati ſunt, adeo vt omnis eorum deuotio hic incluſa ſit, nec vlli apud eos cœtus ob-

cantur,

antur, aut preces publicæ aut priuatæ concipiantur, niſi mollis & effeminatus Pſalmorum, vt plurimum non intellectorum cantus adhibeatur Et hoc illud eſt, quo dici vix poteſt, quam multas ſimplices animas ineſcarint, vt quod ſolum in omni ipſorum cultu, deuotionis alicuius videtur habere ſpeciem, quum tam aerem quam aures auditorum diuino nomine repleat.

Fatendum ſane eſt, nouas iſtas religiones ex nulla alia re non initium modo, ſed & tanta incrementa ſumſiſſe, quam ex ſuaui hoc Pſalmorum cantu. Hæc catena illa fuit, qua Lutherus & Caluinus, vt olim Amphion ille Thebanus, ſaxa ad nouam vrbem condendam Babylonem attraxerunt. Hac tamquam fiſtula ijdem deceptas animas retibus ſuis inuoluerunt. Vbi enim quis ſonum alicuius Pſalmi audierat, & verba vel parum intellexerat, ſtatim iam in cœlum raptus ſibi videbatur, ibique cum Deo quaſi colloqui. Hoc cantu miles excubans & tædium noctis fallebat & frigus media hyeme depellebat; hoc opifex in officina, hoc ruſticus aratrum ſequens, labores ſuos ſolabantur: hoc integræ copiæ in acie ſtantes, ſelecto ad id conuenientis argumenti Pſalmo, ad pugnam fortiter capeſſendam ſeſe mutuo excitabant atque exhortabantur. Mundus, fatuus ille ſapiens, ex ſpecie externa omnia iudicans, hanc Dei colendi formam initio valde ſtatim probabat, anguem in herba latentem non animaduertens. His enim velut magicis carminibus incantati miro nouitatis ſtudio incendebantur, ac velut torrente quodam in abyſſum hæreſeos abripiebantur. Hac eadẽ fraude veteres olim hæretici vſi ſunt. Samoſatenus enim ſuo modo Pſalmos in vulgarem linguam vertit. Eoſdem Arrius qua vellet forma traductos, ſectatoribus ſuis ad conciones euntibus, per plateas decantandas exhibuit: vt Pſalmorum cantus, teſte S. Hieronymo, tum nihil aliud fuerit quam porcorum velut grunnitus, & aſinorum rugitus. Idem peſſimus hæreſiarcha Arrius Confeſſionis ſeu Fidei ſuæ articulos rhythmis & modulis comprehenſos, populo ediſcendos ac decantandos propoſuit, vt hæreſeos ſuæ venenum tanto altius in eorum animos demitteret, vt notat S. Athanaſius. Quin etiam librum, quo religionis ſuæ myſteria verſibus comprehenderat, Thaleiam inſcripſit, id eſt, Cõuiuialem, Sotadis ridiculi apud Ægyptios Poetæ imitatione: vnde etiam à S. Athanaſio Sotadicus appellatur, qui cibo vinoque diſtẽtus blaſphemias ſuas per cãtica iſta euomebat. Eodem modo duo Apollinares, vterque hæreticus, vſitatas Eccleſiæ preces, vt Sozomenus ſcribit in cantus redegerunt, quos comeſſatores inter pocula, opifices in officinis, feminæ ad colum decantabant.

V. Populus Pſalmorum cantu ſeductus.

Vt & à veteribus hæreticis.

Lib. 6. cap. 52

Digitized by Google

VI. Primorum Lutheranorum & Caluiniſtarum conſuetudo.

Primi Lutherani ac Caluiniſtæ ſub epularum finem Biblia ac Pſalterium tamquam menſis ſecundas ſeu bellaria inferre ſolebant. Tum vna omnes canere, pueri, ſenes, virgines, iuuenes; feminæ inprimis illam ſuam exilem ac gratam vocem ita explicare, vt iuuenum animos tamquam telo aliquo ſauciarent. De quorum pleriſque illud dici poteret, quod Lacon ille de laſcinia dixit. Nil niſi vox es. Nō minus iucundū erat ſpectaculum, videre decem aut duodecim naues vectoribus vtriuſq; ſexus plenas, qui cantantes ac pſallientes ad conciones ſuas comeabant, & ripam ſonitu replebant, non tam vt à Deo quam ab hominibus audirentur, atque ita deuotionis aliquam ſpeciem præberent.

VII. Modus Pſalmos cantandi propoſitus non receptus.

Abuſum hunc, quo tamen multæ animæ quotidie ab hæreticis capiebantur animaduertēs vir magnæ doctrinæ atque auctoritatis, auctor fuit vt Pſalmos, ſummi Pontificis permiſſu ab erroribus doctorum virorum opera repurgatos, & in nouā formā ac melodiā redactis populo ante & poſt concionem decantandi poteſtas fieret. Sed conſilium hoc à prudentioribus reiectum fuit ac damnatum, dicentibus hoc modo non tantum Sacram Scripturam profanatam, ſed nouitatibus etiam feneſtram apertum iri, ac procul dubio vnitatem Eccleſiæ perturbatum iri, in qua vnius tantum linguę ſit vſu. Hunc vero hęreticorum in decantandis Pſalmis ardorem cito reſtinctum iri.

VIII. Pſalmi ab hæreſi is profanati.

Imprudenter ſane, atque adeo impie à nouis illis Euangeliſtis factum eſt, qui diuinos hos cantus tam turpiter profanarunt, ex eccleſijs in priuatorum ædes, ex ædibus in fabrorum officinas, piſtrinum atque ergaſtulum traductos. Neque enim par eſt, vt magni illius Prophetæ ac regis, quem SS Trinitatis præconem ex antiquis Patribus quidam appellant, enthuſiaſmi, vt ita dicam, & cœleſtes contemplationes, in profanis paſſim locis adeoque ipſis lauatrinis proſtituantur. Quis enim non indignetur, à veteramentario calceos ſuente diuinum illud *Miſerere*, &c. aut à fabro ferrum verſante illud, *De profundis*, &c. ſine vlla animi attentione, aut deuotione mugiri magis quam cantari audiens? Quid quod nonnulli ijſdem turpiſſime ad amores, vel iocos ac ludibria abuſi ſunt, & adhuc abutuntur? vt vidua illa, quę Principi alicui placere cupiens, & quaſi complexus ſuos offerens, Pſalmum CXXXI. *Domine non eſt exaltatum cor meum* &c. cātillabat. Audi hac de re non quidem Theologi, doctiſſimi tamen hominis iudicium. Nō ſine ratione eſt, inquit, quod Catholica Eccleſia promiſcuum temerarium & indiſcretum ſanctorum illorum & diuinorum Canticorum ab ipſo S Spiritu Dauidi dictatorum vſum prohibuit. Neque enim Deus miſcendus eſt noſtris actionibus, niſi cum plena honoris & reſpe-

Digitized by Google

ctus attentione ac reuerentia. Vox hæc nimis diuina eſt quam vt aures noſtras ſolum demulceat. Ex corde, non ex lingua producenda eſt: nec permittere oportet vt puer in officina hoc veluti ludo in medio friuolarum & vaniſſimarum cogitationum ſeſe oblectet Quanto minus ò Montane, Pſittaci cantus tales docendi ſunt, qui in Gallia Pſalmum aliquem Maroticum meditantes ſæpe auditi ſunt. Lepida cumprimis eſt hiſtoria quæ de Carnutum Vicedomino, Caluinianæ factionis homine, circumfertur Is quum Neraci, quo cum Nauarræ rege venerat, forte cum Miniſtro quodam de Pſalmorum cantu diſceptaret, ſibique eum velut primitiuæ Eccleſiæ incognitum non magnopere placere oſtenderet, quum alternatiuæ Clericorum reſponſiones demonſtrent, populum ſilentium potius quã linguam & vocem cantui accommodaſſe, Miniſter econtra hanc Dei laudandi ac precandi formam & receptam in ſua Eccleſia conſuetudinem laudaret ille, Profectò, inquit, ſi vera ſunt quæ dicis, Domine Miniſter, lepide facturus ſim, ſi ego Veſtræ Maieſtati ſupplicaturus vt aliquot ſcutatorum millibus inopiã meam ſubleuet, ad genua veſtra accidam, & preces meas cantillans offeram; ſimul Pſalmum accommodatis ad rem præſentem verbis, auſpicatus, omnibus circumſtantibus ridendi materiam præbuit, excepto Miniſtro qui iratus inde ſe proripuit. Non pauci certe Caluinum hoc nomine nec iniuria reprehendunt, quod in nouella ſua eccleſia cantus eiuſmodi cantari, & tamquam Dei Verbum adorari permiſerit. Iſta enim Pſalmorum verſio non minus apud Caluiniſtas habet auctoritatis quam apud nos vulgaris iſta Bibliorum: quum tamen ipſi Septuaginta Interpretes in ſua Verſione à Spiritu S. ducti, ſæpe magis vatum quam interpretum munere functi videantur; vti & ipſe Dauid per præſentia ſæpe futura demonſtrat.

Lepidum Vicedomini Carnutenſis factũ.

DE ERRORIBVS ET FALSITA-tibus à Maroto in Gallica Pſalmorum verſione commiſſis.

Caput Decimumquintum.

Lectori S.

SIquidem ea quæ toto hoc capite, ab Auctore diſputantur, mere ad Gallicam, & quidem rhythmicam illam Maroti & Bezæ verſionem ſpectent, atque extra eam linguam nullum vſum habeant, totum hoc caput omittere, vt tamen Auctori ſuus in hoc libro conſtet capitum numerus, titulum nibilominus hoc loco ponere viſum eſt. Interim eius linguæ periti (his enim ſolis caput hoc ſcriptum eſt) ſi quid in vtriuſque, Maroti, inquam, & Bezæ verſione Auctor deſideret, ſcire cupiat, ex ipſo fonte facile petent.

DE CLEMENTE MAROTO, QVI primus Pſalmos Gallicis rhythmis illigauit, deque eius vita & morte.

Caput Decimumſextum.

ARGVMENTVM

I. *Primi LutheranoCaluiniſtæ in Gallia Pſalmos non decantarunt.*
II. *Clemens Marotus præſtantiſſimus æui ſui Poeta.*
III. *In Italiam fugit: inde reuerſus, ex conſilio Franciſci Vatabli, Pſalmos Dauidis in rhythmos redigit.*
IV. *Ob litterarum imperitiam, multos errores in regio illo opere vertendo committit.*
V. *Theologica Academiæ Pariſienſis Facultas Pſalmorum à Maroto verſorum publicationem impedire conatur.*
VI. *Marotus Geneuam ſe confert, flagris ibi ob flagitium cæſus.*

Infelice

INfelices Lutherani, quorum ſupra quum Gallicani ſchiſmatis explicarem initia, mentionem feci, deſerta Eccleſia hinc inde errantes, ac velut medio in mari inter breuia & ſcopulos, Scyllam & Charybdim, amiſſa ſacra illa anchora, cum præſentiſſimi naufragij metu, fluctuantes; Lutherani, inquam, etſi cœtus ac conciones, quas Exhortationes vocabant, inter ſe celebrarent, nullo tamen initio Pſalmorum cantu vtebantur. Vnus Diaconorum vel Superintendentium aliquis vnum & alterum, prout viſum erat, cœtui prælegebat: donec tandem Anno MDXL. aulicus quidam neſcio quo œſtro percitus, repente proſilijt, & manu operi admota, ſanctum hunc librum profanis verſibus illigauit. Quis vero ille ac qualis fuerit, operæ precium videtur, ad poſteritatis memoriam atque vtilitatem hoc loco paucis narrare. *I. Primi Lutherani in Gallia Pſalmodia vſi non ſunt.*

Regnante in Gallia Franciſco I. quum omnium litterarum, quarum ille munificentiſſimus erat patronus, tum vulgaris etiam Poetices ſtudia, hactenus valde languida, mirifice refloreſcere cœperunt. Et hæc quidem opera potiſſimum Clementis cuiuſdam Maroti, è Cadurcorum metropoli, quam Doueanam quidam vocant, oriundi; qui admirabili venæ felicitate, & ſingulari inuentionum Poeticarum artificio, quod Epigrammata eius teſtantur, ſui æui Poetas omnes facile ſuperabat. Erat hic Regi à cubiculis, ſummaque eius gratia, vt qui ſtudijs illis valde delectaretur, atque ipſe etiam in ijs aliquando operam ſuam poneret, florebat: ridiculus interim, dicax, ac pæne ſcurra. Is ratus Poetis ac pictoribus omnia licere, res pias ac ſanctas verſiculis ſuis traducere cœpit. Quo nomine quum hæreſeos ſuſpectum ſe feciſſet, ac ne manus ſibi inijcerentur metueret, in Benearniam ad Margaritam reginam profugit. *II. Clemens Marotus quis.*

Animaduertens vero ne hic quidem ſatis ſe tutum eſſe, Ferrariam in Italiam profectus eſt, à Duciſſa humaniter exceptus, vt & alij quos ignis metus Gallia expulerat. Eius interceſſione impetrata à rege venia, Lutetiam redijt, ac cum Franciſco Vatablo Hebraicæ Linguæ Profeſſore, familiaritatem contraxit, hortante, vt relictis profanis & ridiculis argumentis, venam Poeticam ſacris potius rebus impenderet, ac Dauidis Pſalterium vertendum ſuſciperet. Erat autem Vatablus Catholicæ religionis ſtudioſiſſimus, nec quidquam minus cogitabat, quam hoc ſuum conſilium aliquando Catholicæ religioni obfuturum. *III. Fugit, reuerſus, Pſalmos vertit.*

IV. *ac tractat*

Sic ergo Marotus, Vatablo vſus interprete (erat enim meliorum literarum, vt & omnium ſcientiarum imperitus) illotis manibus ſacra hæc myſteria tractanda ſuſcepit, ac Dauidicum Pſalterium ita lancinauit, truncauit ac mutauit, vt de regio illo vate non minus quam de Deiphobo dici poſſit:

Deiphobum vidi lacerum crudeliter ora,
Ora manuſque ambas:

& vix vlla regiæ illius ac diuinæ maieſtatis, quæ in Dauidico opere (quod S. Auguſtinus S. Sripturæ & omnium ſcientiarum Compendium appellauit) elucet, veſtigia ſuperſint: ſiue Vatablo non tantam quantam par erat, diligentiam adhibente, ſiue Maroto, numerorum anguſtijs incluſo, nimis magnam licentiam permittente.

V. *Sorbona Maroti conatibus reſiſtit.*

Theologica Facultas Pariſienſis, cuius Nauarra & Sorbona præcipua ſunt Collegia, hoc modo hæreſi feneſtram aperiri animaduertens, grauiter ea de re apud regem conqueſta eſt, ſimulque cenſuram triginta Pſalmorum, quos Marotus iam imprimi curauerat, exhibuit, rogans ne Sacram Scripturam ab illitterato plane homine ſic profanari, eiusque verſionem ſine Eccleſiæ approbatione & Superiorum permiſſu edi pateretur. Quamuis autem rex tam Marotum quam verſiculos eius inprimis amaret, eoque aliquamdiu tergiuerſaretur, tandem tamen ne quid in hoc genere amplius aliquid à Maroto ſcriptum publicaretur, edixit. Sed verum eſt profecto quod vulgo dici ſolet,

Nitimur in vetitum ſemper cupimusque negata.

Nam & tunc ſtatim Maroti verſio tantis ſtudijs expeti cœpit, vt typographi exemplaribus inprimendis vix ſufficerent. Nec in Muſicos tantum numeros (qui hodieque etiam vſurpantur) verum etiam quam quiſque vellet modulationem redacti Pſalmi illi paſſim cantillabantur. Adeoque in aula etiam rex, regina, alij velut proprium aliquem ſibi quiſque eligebat, & ad profanas res, ſtudia ſua ac vota accommodabat.

VI. *Marotus Geneuam fugit: & virgis caſus.*

Marotus interim rurſus à carcere ſibi metuens, quod linguæ parum moderari poſſet, Geneuam profugit, vbi ad triginta Pſalmos iam editos, adhuc viginti alios addidit. Et quamuis in ſacro hoc ſtudio multum verſaretur, mores tamen mutare non poterat. Quum ergo in praua ſchola educatus, Eccleſiaſticæ cenſuræ ac diſciplinæ vitam ſuam ſubijcere non poſſet (ſic loquitur Eccleſiaſtica Caluiniſtarum Hiſtoria,

nolens

nolens, credo, dicere, Marotum hoſpitam ſuam corrupiſſe) in Pedemontium conceſſit, quam regionem tum Galli tenebant; atque ibi ſub regiorum Præfectorum patrocinio tutus aliquemdiu vixit, Auguſtæ Taurinorum anno ætatis ſuæ LX. mortuus. Beza ait, Marotum admirabili ingenij felicitate, ſine vlla litterarum aut ſcientiarum cognitione, omnes ante ſe Poetas ſuperaſſe, quumque bis religionis cauſſa regno exceſſiſſet, de Eccleſia optime fuiſſe meritum (cuius beneficij memoria ad poſteros ſemper duratura ſit) tertium Pſalmorum Dauidis parte vulgaribus rhythmis reddita. Morum vero ac vitæ, quam in aulis, vnde pietas & honeſtas fere exſulent, totam pæne exegerit, reformandæ ac melius inſtituendæ, exiguam curam habuiſſe. Silentio interim præterit Beza, bonum hunc Poetam, ob præclara illa, credo, in Eccleſiam merita, Geneuæ flagris cæſum fuiſſe. Eidem mortuo idem Beza Gallico carmine parentauit, quod Pſalmorum verſioni præfixum legitur: additiſque centum reliquis (non eadem tamen felicitate & elegantia qua Marotus, etſi doctrina aliјſque rebus multo inſtructior) Pſalmis, totum opus abſoluit. Quia vero dubium mihi non eſt, quin lector ſcire cupiat quiſnam ille Beza ſit toties à nobis in hanc hæretici Theatri ſcenam productus: age vitam eius ac mores ſequenti capite breuiter tamquam in tabella depingam.

Beza de eo iudicium.

DE

DE THEODORO BEZA MAROti imitatore, ac Pſalmodia à Caluiniſtis introducta.

Caput Decimumſeptimum.

ARGVMENTVM.

I. *Theodori Bezæ natiuitas & eruditio.*
II. *Idem ſcabiei doloribus vexatus ad deſperationem pene redigitur.*
III. *Beza Eccleſiaſticum Prioratus munus adipiſcitur.*
IV. *Eccleſiæ repudium mittit; & quare.*
V. *Geneuam ſe confert.*
VI. *Maroti & Bezæ Pſalmi rhythmici Muſicis numeris includuntur.*
VII. *Melodia Pſalmorum Caluiniſticorum laſciua.*
VIII. *Quando Pſalmi in concionibus decantari cœperint.*

I. *Theodori Bezæ natiuitas.*

THeodorus Beza natus fuit apud Vezelios Anno MDXIX. ipſo die S. Ioannis: vnde diſcipulorum quidam alterum eum Ioannem fuiſſe dicunt. Natiuitatem ſuam, & quomodo mirabiliter à Deo ex parentū Papiſticorum manibus liberatus fuerit; ipſe in epiſtola quodam ad Meliorem Volmarium ſcripta exponit; inter alia optans, vt parentes ſui vera Dei potius cognitione illuſtrati quam nobiles fuiſſent. O crudelis paricida! qui non corpus ſolum, ſed etiam animam eorum à quibus vitam accepiſti, quantum in te eſt, occidis, dum eos Orto tradis. Sed hæc Deus vindicabit.

Fuit vero Beza multis ingenij atque animi dotibus ornatus facundus, induſtrius, conſilio promtus, in Græcis ac Latinis litteris bene verſatus, inprimis vero ad Poeticen, ſiue Latina ſiue Gallica lingua ſcribere vellet, ab ipſa Natura veluti factus. Quid in hoc genere potuerit, libelli Anno MDXLVIII. ab ipſo editi loquuntur, in quibus effigies eius expreſſa cernitur, cum ſequenti inſcripſione:

Vos docti, docta præcingite tempora lauro,
Ni ſatis eſt illam vel tetigiſſe manu.

In his multa ſunt Amatoria, quibus elegantius, vel vt verius dicam, nequius Catullus ac Tibullus nihil ſcripſerunt, Sed quia nota eſt eius Candida, nos ad alia properemus.

Antequam vero Eccleſiaſtico Ordini adſcriberetur, parum à præſentiſſimo vitę periculo abſuit, quod ipſe in eadem ſupra citata epiſtola deſcribit. Se nimirum inſcijs parentibus à patruo Lutetiam abductum, vt litteris operam daret, dum puer cum pueris luderet, ſcabiem capitis ſeu porriginem contraxiſſe. Cuius curandæ quum in tanta ciuitate nullus Medicus ſatis peritus eſſet, tantis doloribus fuiſſe vexatum, vt ad memoriam eorum etiam nunc cohorreſcat. Abductum ergo à patruo in Chirurgi cuiuſdam ædes, vnà cum alio cognato ſibi puero eodem morbo laborante, In ſumma miſeria vixiſſe. Inde dum vterque ad patruum in Vniuerſitate habitantem per pontem molendinarium comearent, comitante famulo, ſed, vt ſolet id genus, omnia alia potius quam pueros obſeruante; cognatum ſuum militari ac feroci ingenio puerum conſuluiſſe, vt quum alia ratione tantis doloribus liberari non poſſent, vnà ſe in ſubiectum flumen præcipitarent. Ad conſilium hoc ſe, natura aliquanto timidiorem, initio cohorruiſſe; tandem vero inſtantis importunitate & doloribus victum, conſenſiſſe, ſe quamprimum alter deſilijſſet, ſtatim ſequuturum. Dum in eo iam eſſent, & à diabolo conſtricti tenerentur, Deum ſui miſertum eſſe, illo ipſo momento patruo præter omnem opinionem interueniente: à quo domum reducti, deinde in patrui ædibus curati, ſicque miraculoſe è Sathanæ faucibus fuerint liberati. Poſt hæc Lutetia Aurelianum profectus Beza, ad Iuriſprudentiæ ſtudia animum applicuit: inde à malo ſuo genio aliò abductus. II. *Beza ſibi ipſi vult manus afferre.*

Non multo poſt enim Prioratum non procul à Lutetia nactus, genio indulgere cœpit. Reſignationem nonnulli falſitatis arguerunt, reſque in magno Conſilio diu agitata eſt. Rem vero omnem non ita pridem Fr. Carreus Subprior, vt vocant, quomodo ſe haberet, enarrauit. In eo ſtatu dum eſſet Beza, nihil aliud quam cutem curabat, feminarum inprimis conſortio delectatus. Erat enim homo bona totius corporis forma, palma ludendi peritus, ad aulicos mores compoſitus, in ſermone elegans & facundus, par quibuſcumque negotijs; quem & concionantem non ſemel audiui, & Ludouici Borbonij Principis Condæi lateri adequitantem, ferroque accinctum vidi. III. *Fit Prior in Longemeau.*

Verum vt intelligatur quæ cauſſa ipſum impulerit vt hæreſin amplecteretur, rem paullo altius repetam. Inter Poemata Bezæ Epigramma legebatur, Phaleucijs conſcriptum verſibus, quo ſummum deſiderium ſuum & amorem erga Audebertum quendam Aurelianenſem teſtabatur. Curia Pariſienſis impudicum aliquid latere rata, iuuenem hunc Poetam citari iubet. Is vero innocentiæ ſuæ forte diffiſus, clam ſe ſubducit, IV. *Cur ab[...] diſce[...]*

Digitized by Google

vendito Prioratu pro mille circiter & ducentis ſcutatis, ac Geneuam abit, abducta ſecum Claudia (id enim Candidæ verſibus tantopere celebratæ verum nomen erat) ſutoris cuiuſdam Pariſienſis vxore: quam deinde vxorem duxit. Geneuam non multo poſt ad eum venit Robertus Ioannis Biberij ciuis Longemeldenſis, vbi Prioratum habuerat Beza, filius, patrem ſuum turpiter ab ipſo deceptum querens: ſed præter verba ac promiſſiones nihil domum retulit. Quum vero Beza poſtea ad Poſſiacenſe Colloquium veniſſet, ab eccleſijs ſumma aliqua pecuniæ collecta, & per Launæum, qui ad Catholicam deinde Eccleſiam redijt, tradita, illi ſatisfactum, & tam Bezæ quam totius Miniſterij famæ hoc modo, vti videbatur, conſultum fuit. Sed operæprecium eſt quæ Launæus ipſe de collega ſuo ſcribat, audire.

Poſtquam Beza omnibus flagitijs ſe polluit, ſuamque ipſe infamiam verſibus ſuis diuulgauit; etiam vicini vxorem corrupit, venditiſque Eccleſiaſticis, quæ habebat, beneficijs, non tam perſequutionis quam pœnæ metu, vnà cum illa aufugit. Antequam vero diſcederet, villicos ſuos decepit, beneficiorum reditibus prius quam deberentur perceptis. Quæ res nobis in Poſſiacenſi Colloquio multum negocij exhibuit; ſiquidem vidua quædam cum liberis ſuis eò venerat, à Beza æs alienum per fraudem contractum repetens. Cuius rei expediendæ negocium mihi datum fuit. Vidua illa mihi tum dixit, ſe ac maritum pluſquam mille & ducentis libris Gallicis eſſe defraudatos. Hæc Launæus.

Illud tamen eius factum laudari poteſt, quod Nicolao Bezæ patruo ſuo & benefactori in parochiali SS. Coſmæ & Damiani Eccleſia elegans Epitaphium tribus linguis ſtatui curauit. In quo ipſe Beza genibus inſidens, cereis vndique ardentibus pictus cernitur. Latini Epitaphij initium eſt:

Marmore de Pario nullas hic ſtare columnas, &c.

quod poſtea in Geneuenſi editione ita immutauit:

Marmoreas, Lector, nullas &c.

Tandem vero totum interpolauit: vtque ſe conuerſum & à S. Spiritu illuminatum probaret, contra Liſetum Præſidem epiſtolam ſub Paſſauantij nomine edidit, quem acerbiſſime oderat, eo quod Burgundicæ nationi, cuius Procurator in Aurelianenſi Academia fecerat, calices & ornamenta ſurepta per ſententiam iuſſus eſſet reſtituere. De fuga Bezæ qui plura ſcire cupit, Præfationem legat Iacobi Pelletarij Medici Cenomanenſis, in libro de Orthographia Gallicæ linguæ, tantopere ipſi amico, vt in Dialogis iſtis præcipuas partes loquendi ei tribuat.

Digitized by Google

Idem Beza quum Lauſannæ Græcas litteras profiteretur, edita inter alia Abrahami Sacrificantis tragædia; nec illud ſuum

Amplector quoque ſic & hunc hanc illam,

multaque alia impudicitiæ plena coram graui eius oppidi Senatu tam facile ſe interpretaturum ac crimine purgaturum animaduerteret, vnà cũ Candida ſua ſeſe rurſus ſubduxit.

Beza Geneuam fugit.

Bezam Geneuam appulſum Caluinus non humaniter modo ſed & cupide excepit, iam tum hunc ſibi in laboribus ſocium ac deinde in Pontificatu ſucceſſorem fore præſagiens: ſuaque opera atque auctoritate effecit, vt Græcæ linguæ in Lauſannenſi Academia profeſſio ipſi demandaretur, ac poſtea Theologiæ, quam feminis quibuſdam certis diebus explicabat. Dignum ſcilicet patella operculum. Ac licet Miniſtri nonnulli, Copus, Raymundus, & Enoch, apoſtatæ omnes, tot flagitiorum comperto, & adhuc tam moribus quam veſtibus laſciuienti homini locum dandum eſſe negarent; Caluinus tamen nulli cedens, perfecit, vt ad Miniſterij functionem admitteretur: quem deinceps Beza in omni ſermone patrem ſuum appellauit. Nomen eius interim multis paſſim ſcriptis traducebatur. Audi quid Heshuſius Lutheranus de Beza ſenſerit ac ſcripſerit: quem ait, non adoleſcentiam modo per illicitos amores, adulteria aliaque flagitia turpiter exegiſſe, ſed illa ipſa ſcriptis quoq; & verſiculis diuulgaſſe, atque gloriam inde quæſiſſe. Incredibilem eſſe monſtri huius impudentiã, cuius turpis atque impia vita per Cynica illa, impura & deteſtãda Epigrammata toti Galliæ innotuerit. Eundem tamen ſi loquentem quis audiat, ſanctum aliquem eremitam, aut alterum Iobum, immo ipſo Paullo Apoſtolo maiorem videri. Sic illum exilium ſuum, labores, vitæ integritatem ac ſanctitatem laudare. Hæc de Beza Heshuſius: cuius reliquam vitam ſilentio prætereo, vt & id quod in Viretti hortis perpetrauit; nec non quomodo poſt Candidę ſuæ mortem, cum vidua quadam Itali iuuencula iam ſeptuagenarius ſecundas nuptias contraxerit. Vnum tantum adhuc indicabo, vt quæ eius ſtudia & mores ad ſepulcrum vſque fuerint intelligatur.

De eo Heshuſij Lutherani iudicium.

Nobilis quidam Aquitenus Anno M D C. Roma reuertens, vnà cum Marocani regis Medico, ac per Geneuam iter faciens, Bezam inuiſit. Erat is tunica craſſo filo contexta, & ad ſuras vſque demiſſa inductus, cingulo coriaceo cui grandis præfixa erat fibula, cinctus, barbam geſtabat oblongam, canam, & male pexam, promiſſam cæſariem, cincinnos in humeros vſque propendentibus, petaſum latum ac pinguem. Manu tenebat ſchedulas quaſdam multa litura inductas, quibus paullo ante Phaleu-

Digitized by Google

ceos aliquor verſus inſcripſerat, Amatorics an alios, incertum ſibi Nobilis illt aiebat. Poſt acceptam ac redditam ſalutem, Beza illos ipſos verſiculos oſtendens, Sic, inquit, ego tempus fallo. Tum Nobilis apud ſe. Hem! Itane ſanctus hic vir, iam pedem alterum in Charontis habens cymba, ſenectutem ſuam tranſigit! Hiccine meditationibus Thelogus occupatur! Conſtat certe, iam ætate decrepitum hunc patriarcham nugis iſtis abſtinere non potuiſſe. Fama etiam eſt, de reditu ad Eccleſiam non ſemel eum cogitaſſe. Certe ſoror ipſius ad Epiſcoporum conuentum, Henrico IV. rego, Rothomagnum venit, vt neſcio quid ſecreti de fratre aperiret. At difficile eſt, ipſo Luthero teſte, vt ſectæ alicuius princeps ac caput opinionem mutet. Nolo hic recenſere, quomodo in Colloquio Poſſiacenſi tamquam nouus Apoſtolus; quomodo item in prœlio ad Druydas tamquam alter Zuinglius, ſe geſſerit: in quo tamen prœlio calcaribus magis quam gladio vſus eſt. Hi ſcilicet campi illi ſunt, in quibus, vt ad Angliæ reginam ſcribit, prima Euangelij ſemina iacta ſunt.

VII: *moduli laſciui* Beza Maroto ſuccenturiatus, ita in eo labore verſatus eſt, vt Pſalmi ab ipſo verſi ab omnibus magno plauſu, etiam à Catholicis excepti ſint: vt qui faciles eſſent & modulis inſuper ad inſtrumentalem, quam vocant, Muſicam, accommodatis. Quocirca ſtatim ab ipſo Beza præſtantiſſim. aliquot Muſici, & inter alios Goudemeli quidam nomine, prece ac precio conducti, harmonias non inconcinnas eis addiderunt, ſumma cum modulorum tum ſuauitate tum varietate à quo tamen velut aurium lon ocinio Catholica Eccleſia ſemper abhorruit.

VIII *Catholis v. iti.* Nauum hoc Pſalterium tanto ſtudio etiam à Catholicis expetebatur, vt decem millia exemplarium momento diſtracta fuerint. Poſtquam vero in Caluiniſtarum cœtibus cani, & cum Catechiſmis coniungi cœperunt, eorum vſus Catholicis interdictus eſt: ſiquidem, vt Concilium Laodicenum vult, cum hæreticis nihil commune eſſe debet.

DE CALVINISTARVM SEpultura.

Caput Decimum octauum.

ARGVMENTVM.

I. *Omnium religionum homines pro animabus Deum deprecati ſunt, & corpora honeſta ſepultura affecerunt.*
II. *Iudæorum conſuetudo pro defunctis deprecandi.*
III. *Quam Pagani à Iudæis mutuati ſunt.*
IV. *Omnes antiqui Scriptores precum pro mortuis meminerunt.*
V. *Defunctorum corpora honeſte habenda.*
VI. *Sepulturæ honeſtas ab ipſa Natura commendatur.*
VII. *Sepulcra inter res ſacras.*
VIII. *Cur hæretici in Eccleſijs ſepeliri cupiant.*
IX. *Sepulturæ cura ad Epiſcopos pertinet.*
X. *Caluiniſtarum querela.*

OMnes religiones, veræ, falſæ, pro mortuis precãdi conſuetudinem ſemper tenuerunt. Immo ipſi quoque Ethnici, ſola Natura luce illuſtrati defunctis æternam quietem precabantur, vt ſcripta eorum legenti conſtat: adeo vt qui extremum hoc officium præſtare eis recuſaret, impius haberetur. Vt ergo pietate ſine religione quadam defungi nemo poteſt, nec religio ſine Deo eſſe poteſt; ſic laudabilis hæc conſuetudo violari non poteſt quin religio, nec hæc, quin Deus ſimul violetur. *I Pro defunctis omnes religiones orarunt.*

Iudæos hac conſuetudine vſos, non modo ex libris ipſorum ritualibus, ſed ipſius S. Scripturæ quoque conſtat exemplis, Ioſephum vide, apud quem funus Dauidis regis, Simonis Machabæi, reginæ Helenæ, &c. deſcriptum exſtat. Abrahamus Saram, Iacobus Rachelem, Iacobum tota familia, Moſen Aaron ſeptuaginta dies, Aaronem populus vniuerſus integrum menſem luxit. In Exodo ſacrificia pro mortuis, apud Hieremiam Prophetam exequiæ memorantur. Eiuſdem conſuetudinis veſtigia in libris Iobi & Tobiæ exſtant. Quid multis? Vnum illud ex Machabæorum libris deſumtum teſtimonium ſatis nobis eſſe debet: quod multorum ſcriptis eſt ventilatum. *II Conſuetudo Iudæorum.*